Wɪɪsɪ Nyʊʊfalɪɪ Teŋ

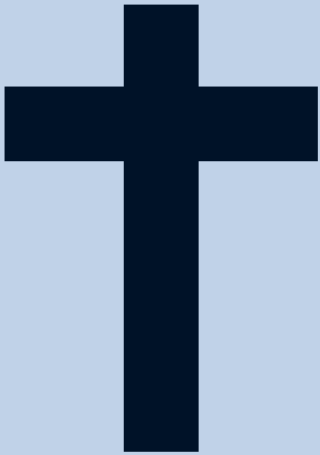

New Testament in Sisaala-Paasaal (Ghana)

Wɩsɩ Nyʊʊfalɩ Teŋ

New Testament in Sisaala-Paasaal (Ghana)

copyright © 2001 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: (Paasaal)

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 25 Nov 2022 from source files dated 29 Jan 2022
5ad2e8f3-51a3-50fb-a466-cbfb371c3947

Contents

MATIWU 1
MAAKI 56
LUKA 89
GYƆƆŊ 148
YESU KPAMBISI 187
ROMA TIMMA 243
1 KORIŊTI TIMMA 268
2 KORIŊTI TIMMA 291
GALETIYA TIMMA 307
ƐFISO TIMMA 316
FILIPI TIMMA 324
KOLOSI TIMMA 330
1 TESALONIIKA TIMMA 336
2 TESALONIIKA TIMMA 341
1 TIMOTI 344
2 TIMOTI 351
TITUSI 356
FILEMƆŊ 359
HIIBURU TIMMA 361
GYEMSI 380
1 PIITA 387
2 PIITA 394
1 GYƆƆŊ 398
2 GYƆƆŊ 405
3 GYƆƆŊ 406
GYUUDI 407
WILIIDAGIYA 409

WIISI WIWELIYE HƱ
MATIWU
AA SABA

Yesu doho nala
Luka 3.23-28

1 Yesu Krisita doho nala rɛ nyɛ. Ʊ naabaa rɛ gyı yaa Deviti, Deviti
mɛ naabaa yaa Abıraham.
2 Abıraham nɛ gyı lʋl Azıkı.
Azıkı mɛ sii lʋl Gyeekɔbı.
Gyeekɔbı mɛ sii lʋl Gyuda abee ʋ naabiisi.
3 Gyuda mɛ sii lʋl Pɛrɛsı abee Zɛra.
(Ba nıına feŋ nɛ gyı yaa Tama.)
Pɛrɛsı mɛ bıl sii lʋl Hɛzʋrɔŋ.
Hɛzʋrɔŋ mɛ sii lʋl Rami.
4 Rami mɛ sii lʋl Amiinadabu.
Amiinadabu mɛ sii lʋl Naasuŋ.
Naasuŋ mɛ sii lʋl Salmɔŋ.
5 Salmɔŋ mɛ sii lʋl Buwasi.
(Buwasi nıına feŋ nɛ gyı yaa Reehabı.)
Buwasi mɛ sii lʋl Obɛdı.
(Obɛdı nıına feŋ nɛ gyı yaa Rufu.)
Obɛdı mɛ sii lʋl Gyesi.
6 Gyesi mɛ sii lʋl kuwori Deviti.
Deviti mɛ sii lʋl Solomɔn.
(Solomɔn nıına rɛ fa yaa Yuriya haaŋ hʋ ʋ aa sʋba ka Deviti laa kpa).
7 Solomɔn mɛ sii lʋl Rehobʋwam.
Rehobʋwam mɛ sii lʋl Abigya.
Abigya mɛ sii lʋl Asa.
8 Asa mɛ sii lʋl Gyihosafati.
Gyihosafati mɛ sii lʋl Gyɔram.
Gyɔram mɛ sii lʋl Yuzaya.
9 Yuzaya mɛ sii lʋl Gyotam.
Gyotam mɛ sii lʋl Ahazı.
Ahazı mɛ sii lʋl Hezikaya.
10 Hezikaya mɛ sii lʋl Manaasi.
Manaasi mɛ sii lʋl Amɔn.
Amɔn mɛ sii lʋl Gyosaya.
11 Gyosaya mɛ sii lʋl Gyekonaya abee ʋ naabiisi.
Saŋa no tıyaŋ nɛ ba kası Iziral tımma mʋ Baabilɔŋ paalʋʋ.
12 Ba gyı aa kası Iziral tımma mʋ Baabilɔŋ paalʋʋ hal tıyaŋ nɛ,
Gyekonaya lʋl Siyatiil, Siyatiil mɛ sii lʋl Zerubabɛl.
13 Zerubabɛl mɛ sii lʋl Abiyudi.
Abiyudi mɛ sii lʋl Ɛliyakim.
Ɛliyakim mɛ sii lʋl Azɔ.
14 Azɔ mɛ sii lʋl Zadɔkı.
Zadɔkı mɛ sii lʋl Akimu.
Akimu mɛ sii lʋl Ɛliyudu.
15 Ɛliyudu mɛ sii lʋl Ɛliyeza.
Ɛliyeza mɛ sii lʋl Maataŋ.

Maataŋ mɛ bɪl sii lʊl Gyeekɔbɪ.
16 Gyeekɔbɪ mɛ rɛ yaŋ sii lʊl Gyosɛfʊ.
Gyosɛfʊ mɛ sii kpa Mɛɛrɪ, nal hʊ aa lʊl Yesu,
ba kɪ yɪrɪ Krisita, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya.
17 A piili Abɪraham a mʊ pele kuwori Deviti, Yesu Krisita naaba-doho fa yaa fi abee banaa rɛ. A yaŋ bɪl piili bee kuwori Deviti a mʊ kɪ pele saŋa hʊ ba aa kasɪ Iziral tɪmma mʊ Baabilɔŋ paalʊʊ hʊ, Yesu naaba-doho gyɪ yaa fi abee banaa rɛ. A bɪl lɪɪ haŋ saŋa hʊ mɛ a mʊ pele saŋa hʊ ba aa lʊl Krisita, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya, ʊ naaba-doho gyɪ yaa fi abee banaa rɛ.

Yesu Krisita lʊlɪɪ
Luka 2.1-7
18 Nyɛ rɛ Yesu Krisita lʊlɪɪ naasɪ tɪŋa: Ʊ naa Mɛɛrɪ abee Gyosɛfʊ gyɪ wee nyʊwa rɛ anɪɪ ba sɪ yal dɔmɔŋ. Amɛ ba ha gyɪ bɪ yal dɔmɔŋ, aŋka Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ dee leŋ Mɛɛrɪ kaŋ luwol. 19 Gyosɛfʊ gyɪ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna rɛ. Ɛɛ wɪya ʊ gyɪ bee kyɛ dɪ ʊ we Mɛɛrɪ hɪɪsɪ gyamaa tɪyaŋ, aŋ gyɪ kɪ kyɛ dɪ ʊ lʊwɔlɪ vɪya ʊ. 20 Ʊ gyɪ aa bɪɪnɪ gɛɛ tɪyaŋ nɛ, malɪka ko ʊ lee duwoso tɪyaŋ a basɪ tɪya ʊ a baa, “Gyosɛfʊ, Kuwori Deviti doho nal, ta leŋ dɪ kambɪŋ kana ɪ, ɪ aa sɪ kpa Mɛɛrɪ a yaa ɪ haaŋ, beewɪya Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ dee rɛ tɪŋ ʊ kaŋ biye no luwol. 21 Ʊ sɪ lʊl boyoŋbiye, dɪ ɪ we ʊ feŋ Yesu. Feŋ hʊ memii rɛ yaa Laataal, beewɪya ʊ rɛ sɪ laa ʊ nala ta ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ.” 22 Wɪya no buloŋ gyɪ yaa rɛ dɪ wɪya hʊ á Tɪɪna Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪŋ ʊ tɪŋdaal kɪdɪgɪ tɪyaŋ basɪ ko su ba bʊʊsɪ. Ʊ gyɪ tɪŋ ʊ tɪŋdaal no tɪyaŋ nɛ a baa,
23 “Hatoluu kɪdɪgɪ ha aa bɪ gyɪŋ baal sɪ kaŋ luwol a lʊl boyoŋbiye dɪ
ba kana ʊ kɪ yɪrɪ Imanuwɛl.” (Feŋ hʊ memii rɛ yaa “Wɪɪsɪ we á lee.”)
24 Gyosɛfʊ aa sii doo sɪya tɪyaŋ, ʊ gyɪ yaa gɛɛ hʊ malɪka hʊ aa basɪ tɪya ʊ rɛ, a gyɪ kpa Mɛɛrɪ mʊ ʊ dɪya a yaa ʊ haaŋ. 25 Amɛ ʊ beel-ʊ ha gyɪ bɪ gyɪŋ dɔmɔŋ anɪɪ baal bee haaŋ aŋka Mɛɛrɪ lʊl boyoŋbiye. Nyɛ rɛ Gyosɛfʊ we biye hʊ feŋ Yesu.

2

Wɪgyʊnna badɔmɔŋ lɪɪ tɪɪmemii dɪɪlaŋ ko dɪ ba na Yesu
1-2 Bɛtɪlɛhɛm tɪyaŋ nɛ ba gyɪ lʊl Yesu. Bɛtɪlɛhɛm gyɪ yaa tɔbiye rɛ, a we Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ. Haŋ saŋa hʊ Kuwori Hɛrɔtɪ rɛ gyɪ yaa doŋ paalʊʊ kuworibal. Ba gyɪ aa lʊl Yesu, ʊ bɪ pɪɪsa ka wɪgyʊnna badɔmɔŋ aa gʊnnɪ kyɪŋwʊlɪya wɪkanɪya sii lɪɪ tɪɪmemii dɪɪlaŋ, a ko Gyerusalɛm, a ko pɪyɛsɪ, a baa, “Lee tɪyaŋ nɛ ba lʊl biye hʊ aa sɪ yaa Gyuuma kuwori hʊ? Á na kyɪŋwʊlɪɪ rɛ tɪɪmemii tɪyaŋ, ʊ daga anɪɪ ba lʊla ʊ rɛ á ko dɪ á kyʊwalɪ ʊ a kpa ʊ gyɪrɪma tɪya ʊ.” 3 Kuwori Hɛrɔtɪ gyɪ aa nɪɪ wɪɪ no, kambɪŋ gyɪ kaŋ ʊ bee Gyerusalɛm tɪmma buloŋ nɛ kɪŋkaŋ. 4 Ɛɛ rɛ ʊ gyɪ yɪrɪ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʊ a ko laŋŋɪ, a pɪyɛsɪ ba a baa, “Lee tɪyaŋ nɛ ba sɪ lʊl Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya?” 5 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya ʊ a baa, “Ba sɪ lʊla ʊ Bɛtɪlɛhɛm aa we Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ tɪŋdaal hʊ gyɪ sabɪ. Ʊ gyɪ baa dɪ
6 Wɪɪsɪ baa,
“Bɛtɪlɛhɛm yaa tɔbiye rɛ Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ.

Amɛ Gyudıya paalʊʊ buloŋ tıyaŋ, Bɛtılɛhɛm nala rɛ yaa nıbala,
beewıya ba tıyaŋ nɛ Iziral kuwori sı lıı,
nal hʊ aa sı kı deŋ ŋ nala, Iziral tımma."
7 Doŋ nɛ Kuwori Hɛrɔtı lʊwɔlı yırı wıgyʊnna hʊ aa lıı tıımemii ko,
a kaŋ ba mʊ faŋa a pıyɛsı ba dı ba daga ʊ saŋa hʊ tıı kyıŋwʊlıı hʊ aa
lıya. Ba daga tıya ʊ. 8 Ɛɛ rɛ Kuwori Hɛrɔtı ta ba dı ba mʊ Bɛtılɛhɛm,
aŋ bası tıya ba a baa, "Ma mʊ kyɛ biye hʊ abee sıfıyası. Ma yaŋ ko
na ʊ pɛ, ma leŋ dı ŋ mɛ kaŋ duwoso, dı ŋ mɛ mʊ kyʊwalı ʊ a kpa ʊ
gyırıma tıya ʊ." 9 Ba aa nıı gɛɛ, ba lıı kpa ŋmanıı a kı mʊ, kyıŋwʊlıı
hʊ ba fa aa naa tıımemii bıl laa ba sıya gɛɛɛ, a mʊ sıŋ kyugili lee hʊ
biye aa we. 10 Ba aa naa kyıŋwʊlıı hʊ gɛɛ, ba tenni buloŋ fıyɛlı, ba
kı gyʊwɔsı. 11 Ba aa mʊʊ pele lee hʊ biye hʊ aa we, ba mʊ gyʊʊ dıya
hʊ a na biye hʊ abee ʊ naa Mɛɛrı. Ɛɛ rɛ ba tuu gbinni biye hʊ sıya
tıyaŋ a kyʊwalı ʊ a kpa ʊ gyırıma tıya ʊ, aŋ puri ba kyʊgısı a lıı salma
abee wısınaaŋ abee kıŋ kıdıgı sʊwala aa sʊma ba kı yırı mɛɛ, a tıya
ʊ. 12 Ɛɛ rɛ Wıısı bası tıya ba, ba duwoso tıyaŋ abee sıfıyası anıı ba ta
ko mııgı mʊ Kuwori Hɛrɔtı lee. Nyɛ rɛ ba sii a tıŋ ŋmaŋdıma a mııgı
mʊ ba paalʊʊ.

Gyosɛfʊ bee Mɛɛrı lıı fá mʊ Igyipiti

13 Wıgyʊnna hʊ bee mʊyı hal tıyaŋ nɛ Gyosɛfʊ duwosi na malıka
dı ʊ ko ʊ lee a bası tıya ʊ a baa, "Sii kpa biye hʊ abee ʊ naa a fá mʊ
Igyipiti. Ma we doŋ a kaŋ kı mʊ saŋa hʊ ŋ bıl aa sı tıya ma ŋmanıı dı
ma lıı doŋ, beewıya Kuwori Hɛrɔtı aa kyɛ dı ʊ kpʊ biye hʊ rɛ." 14 Ɛɛ
rɛ Gyosɛfʊ gyı sii kpa biye hʊ bee ʊ naa buloŋ a mʊ Igyipiti paalʊʊ
tebine. Doŋ tıyaŋ nɛ ba gyı we a mʊ pele saŋa hʊ Kuwori Hɛrɔtı gyı
aa ko sʊba. 15 Wıı no gyı yaa rɛ dı wıı hʊ Wıısı gyı aa tıŋ ʊ tıŋdaal
tıyaŋ bası ko yaa wıtıı. Wıısı gyı baa,
"Ŋ biye gyı we Igyipiti paalʊʊ tıyaŋ nɛ ŋ lıı ʊ."

Ba kpʊʊ boyoŋbiifıllı Bɛtılɛhɛm tıyaŋ

16 Kuwori Hɛrɔtı gyı aa ko gyıma anıı wıgyʊnna hʊ mʊrı ʊ rɛ, ʊ
na baaŋ kıŋkaŋ. Wıgyʊnna hʊ gyı aa daga ʊ saŋa hʊ ba aa lʊl Yesu
wıya, ʊ sii ta ʊ laalyuwolo dı ba mʊ Bɛtılɛhɛm abee tɔbiisi hʊ buloŋ
aa kpaga doŋ, a kpʊ boyoŋbiisi hʊ buloŋ ha aa yaa bısı balıya a kaŋ
kı tuu. 17 Wıı no leŋ wıı hʊ Wıısı gyı aa tıŋ ʊ tıŋdaal Gyɛrimaya tıyaŋ
bası ko yaa wıtıı rɛ.
18 Wıı hʊ Gyɛrimaya gyı aa basa rɛ nyɛ:
"Nal lɛ aa wii Rama tıyaŋ,
a wii kı gʊwagı
Rekyil lɛ aa wii ʊ balıya aa sʊba wıya,
a pɔ dı ʊ bee tallı."

Gyosɛfʊ bee Mɛɛrı mʊʊ Nazarɛti

19-21 Kuwori Hɛrɔtı sʊʊ hal tıyaŋ, Gyosɛfʊ bıl duwosi a na malıka dı
ʊ ko ʊ lee Igyipiti paalʊʊ tıyaŋ a bası tıya ʊ a baa, "Sii kpa biye hʊ
abee ʊ naa a mııgı mʊ Iziral paalʊʊ. Nala hʊ fa aa kyɛ dı ba kpʊ biye
hʊ sʊba rɛ." Ɛɛ rɛ ʊ sii kaŋ biye hʊ abee ʊ naa a mʊ we Iziral paalʊʊ
tıyaŋ. 22 Amɛ Gyosɛfʊ aa ko nıı anıı Kuwori Hɛrɔtı sʊba rɛ, ka ʊ biye
Akılɔɔsı di koro Gyudıya paalʊʊ tıyaŋ, kambıŋ gyı fa kana ʊ rɛ doŋ
mʊyı wıya. Ɛɛ rɛ Wıısı bıl bası tıya ʊ duwoso tıyaŋ abee sıfıyası anıı

ʋ mʋ hɔŋ Galili paalʋʋ tɪyaŋ. 23 Ʊ aa mʋʋ Galili paalʋʋ, ʋ mʋʋ hɔŋ
Nazarɛti tɪyaŋ nɛ. Nyɛ yaa rɛ dɪ wɪya hʋ Wɪɪsɪ aa tɪŋ ʋ tɪŋdaala hʋ
tɪyaŋ basɪ ko yaa wɪtɪɪ. Ba gyɪ basa rɛ a baa,
"Ba sɪ kana ʋ kɪ yɪrɪ Nazarɛti tɪɪna."

3

Gyɔɔŋ Wɪɪsɪɪnɪɪfool hʋ basɪ Wɪɪsɪ wɪya
Maakɪ 1.1-8; Luka 3.1-18; Gyɔɔŋ 1.19-28

1 Saŋa no tɪyaŋ nɛ baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʋ mɛ
sii ko Gyudɪya paalʋʋ, a we pogo tɪyaŋ a piili kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya. 2 Ʊ
gyɪ basɪ tɪya ba rɛ a baa, "Ma bɪrɪmɪ lɪɪ ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ, beewɪya
Wɪɪsɪbee koro hʋ kpaga rɛ!" 3 Gyɔɔŋ no wɪya rɛ Wɪɪsɪ gyɪ tɪŋ ʋ tɪŋdaal
Azaaya tɪyaŋ a gyɪ basɪ gɛɛ. Ʊ gyɪ baa, dɪ Wɪɪsɪ baa,
"Nal lɛ we pogo tɪyaŋ a heeli kɪ basɪ,
"Ma marɪ ma tɪsɪ dɪ á Tɪɪna ko kɪ tɪŋa anɪɪ ma aa marɪ ŋmaŋ-deginii
a pɔ nɪbal koyi gɛɛ."
4 Nyɔgɪmaa pʋna ganɪ rɛ Gyɔɔŋ gyɪ fa kɪ laalɪ, aŋ aa kpa tɛpɪɪŋbii
vʋwa ʋ tɪŋa. Nyɪŋgɪrɪgɪsɪ abee tʋʋ rɛ gyɪ yaa ʋ kɪdiiliye. 5 Nala
gyɪ lɪɪ Gyerusalɛm abee Gyudɪya paalʋʋ abee tɔnɪ hʋ bulɔŋ aa kpaga
Gyɔɔdaŋ fuwo hʋ bulɔŋ nɛ, a kɪ ko ʋ lee. 6 Ba aa ko lusi ba wɪbɔmɔ
aŋ tuu Gyɔɔdaŋ fuwo hʋ, ʋ fo ba wɪɪkyʋwalnɪɪ.
7 Amɛ Gyɔɔŋ aa ko na dɪ Farasiima abee Sadusiima yʋga aa kɪ ko
ʋ lee dɪ ʋ fo ba wɪɪkyʋwalnɪɪ gɛɛ, ɛɛ rɛ ʋ basɪ tɪya ba a baa, "Ɛɛdɔŋ
dʋma! Ma dawarɪ yʋga ma tɪyaŋ! Ma bɪɪna ma sɪ wuwo fá nyʋgɪsɪ
kyɛɛ hʋ Wɪɪsɪ aa sɪ di nala sarɪya rɛ koo? 8 Ma kɪ yaa wɪya hʋ aa daga
anɪɪ ma bɪrɪma lɪɪ ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ nɛ, 9 aŋ ta bɪɪna anɪɪ Abɪraham
aa yaa ma naabaa wɪya, Wɪɪsɪ bɪ sɪ dɔgɪsɪ ma. Ma leŋ dɪ ŋ basɪ tɪya ma
anɪɪ Wɪɪsɪ sɪ wuwo leŋ dɪ bʋwa no ma aa naa nyɛ bɪrɪmɪ Abɪraham
doho nala. 10 Ma na, Wɪɪsɪ yaa siri abee ʋ saa rɛ dɪ ʋ ŋmaŋ tɪɪsɪ lo.
Tɪya hʋ bulɔŋ aa bee nɔŋ nɔŋweliye, ʋ sɪ ŋmana ʋ lo a paa we diŋ tɪyaŋ.
11 Nɪɪ dʋŋ nɛ ŋ kɛ kaŋ kɪ fo ma wɪɪkyʋwalnɪɪ, dɪ gɛɛ daga anɪɪ ma
bɪrɪma lɪɪ ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ nɛ, amɛ nal hʋ aa sɪ tɪŋa ŋ hal ko, ʋ kɛ sɪ
kpa Wiyesi Welii hʋ abee diŋ a fo ma wɪɪkyʋwalnɪɪ. Ʊ rɛ te ŋ. Ŋ paalɪ
bɪ maga dɪ ŋ kol ʋ naatɔbɔ mɛ gba. 12 Ʊ kol ʋ mɪkyaarɪgbaha rɛ, dɪ ʋ
ko ŋmaa ʋ mɪya bulɔŋ teŋ, dɪ ʋ kpa gbaha hʋ a kyaarɪ lɪɪ miŋbii hʋ
a we ʋ busol tɪyaŋ aŋ kpa mɪŋgyɔrʋ hʋ we diŋ tɪyaŋ. Diŋ hʋ aa bɪ sɪ
maakyiye dɪsɪ."

Gyɔɔŋ foo Yesu wɪɪkyʋwalnɪɪ
Maakɪ 1.9-11; Luka 3.21-22

13 Saŋa hʋ Gyɔɔŋ gyɪ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪya aŋ kɪ fo nala wɪɪkyʋwalnɪɪ
hʋ tɪyaŋ nɛ, Yesu sii lɪɪ Galili paalʋʋ a ko Gyɔɔŋ lee Gyɔɔdaŋ fuwo hʋ
tɪyaŋ dɪ ʋ fo ʋ wɪɪkyʋwalnɪɪ. 14 Amɛ Gyɔɔŋ aa naa gɛɛ, ʋ kɪ lʋga dɪ
Yesu bɪrɪmɪ ʋ hakɪla. Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ basɪ tɪya ʋ a baa, "Ɪ rɛ maga dɪ ɪ fo
ŋ wɪɪkyʋwalnɪɪ, aŋka ɪ mɪɪgɪ ko ŋ lee dɪ mɪyaŋ fo ɪ wɪɪkyʋwalnɪɪ?"
15 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʋ a baa, "Ɪ kɛ yaa gɛɛ ŋ aa baa ɪ yaa. Nyɛ rɛ
sɪ leŋ dɪ á yaa wɪya hʋ bulɔŋ Wɪɪsɪ aa kyɛɛ." Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ laa nyʋwa,
a fo Yesu wɪɪkyʋwalnɪɪ. 16 Gyɔɔŋ aa yaŋ fo Yesu wɪɪkyʋwalnɪɪ hʋ ko
teŋ, ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ lɪɪ nɪɪ hʋ tɪyaŋ a ko dɪ ʋ lɪɪ, dɪ ʋ naa wɪɪsɪnyuu

lɔgɔ suri. Ka ʋ na Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ a kɪɪ gɛɛ anɪɪ kokomo, a ko
tuu saga ʋ tɪyaŋ. 17 Doŋ tɪyaŋ nɛ, ʋ nɪɪ taal dɪ ʋ lɪɪ wɪɪsɪnyuu a baa,
“Ŋ biikyoolii rɛ nyɛ. Ŋ teŋ fɪyɛla rɛ ʋ tɪyaŋ.”

4

Sɪtaanɪ magɪsɪ Yesu
Maakɪ 1.12-13; Luka 4.1-13

1 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ kpa Yesu gyʋʋ pogo. Doŋ tɪyaŋ nɛ
Sɪtaanɪ magɪsɪ ʋ. 2 Nyɛ rɛ Yesu gyɪ we pogo hʋ tɪyaŋ kyɛyɛ mɔllɪ
balɪya dɪ ʋ bɪ dii kɪŋ buloŋ tebine bee wɪɪhaa buloŋ. Ɛɛ rɛ losi gyɪ
kana ʋ. 3 Doŋ nɛ Sɪtaanɪ ko basɪ tɪya ʋ a baa, “Na ɪ yaa Wɪɪsɪ Biye rɛ,
ɛɛ kɛ leŋ dɪ bʋwa no bɪrɪmɪ kɪdiiliye.” 4 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʋ a baa,
“Ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa,
“Kɪdiiliye dʋŋ daa aa tɪya nihuwobiŋ mɪɪbol,
amɛ wɪɪ buloŋ aa lɪɪ Wɪɪsɪ nyʋwa tɪyaŋ mɛ aa tɪya nihuwobiŋ
mɪɪbol lɛ.”
5 Ɛɛ rɛ Sɪtaanɪ kaŋ Yesu mʋ Gyerusalɛm, a kana ʋ mʋ gyɪŋ
Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ nyugbaŋfara, 6 aŋ basɪ tɪya ʋ a baa, “Na ɪ yaa
Wɪɪsɪ Biye rɛ, ɛɛ kɛ sɪŋ daha aŋ gyaa tuu kyigisi taŋha tɪyaŋ. Beewɪya
ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa dɪ Wɪɪsɪ baa,
“Ŋ sɪ leŋ dɪ ŋ malɪkasɪ
kɪ pɔ ɪ. Ba sɪ kyeŋ kana ɪ,
dɪ ɪ naaŋ mɛ ta dige taŋha.”
7 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʋ a baa,
“Ba bɪl saba Wɪɪsɪ teŋ logiŋ kɪdɪgɪ tɪyaŋ nɛ a baa,
“Ta kɪ magɪsɪ ɪ Tɪɪna Wɪɪsɪ.”
8 Ɛɛ rɛ Sɪtaanɪ bɪl kaŋ Yesu mʋ gyɪŋ dogiŋbal kɪdɪgɪ nyuu a daga ʋ
dʋnɪya koro abee ʋ weliŋ buloŋ fine, 9 aŋ basɪ tɪya ʋ a baa, “Ŋ sɪ kpa
kɪna no buloŋ tɪya ɪ, dɪ ɪ rɛ sɪ tuu gbinni a kyʋwalɪ ŋ abee gyɪrɪma.”
10 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʋ a baa, “Sɪtaanɪ, fasɪ mʋ ŋ sɪyaŋ! Wɪɪsɪ teŋ
tɪyaŋ ba saba rɛ a baa, Kɪ kyʋwalɪ ŋ Tɪɪna Wɪɪsɪ dʋŋ abee gyɪrɪma
aŋ kɪ tɪŋa ʋ.” 11 Doŋ tɪyaŋ nɛ Sɪtaanɪ leŋ Yesu aŋ kpa mʋ. Doŋ nɛ ka
malɪkasɪ ko tuu kyiyeli ʋ.

Yesu piile ʋ tʋma Galili paalʋʋ tɪyaŋ
Maakɪ 1.14-15; Luka 4.14-15

12 Yesu aa ko nɪɪ dɪ ba kaŋ Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʋ tɔ dɪyaŋ, ɛɛ rɛ ʋ
sii lɪɪ Gyudɪya paalʋʋ tɪyaŋ a kpa mʋ Galili paalʋʋ. 13 Nyɛ rɛ ʋ sii kpa
mʋ Nazarɛti a bɪl lɪɪ doŋ a mɪɪgɪ kpa mʋ hɔŋ Kapɛɛnam tɪyaŋ. Tɔɔ no
kpaga Galili fuwobal hʋ rɛ, a we Zebulɔŋ abee Nafitali paalʋʋ tɪyaŋ.
14 Wɪɪ no gyɪ yaa rɛ dɪ wɪɪ hʋ Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪŋ ʋ tɪŋdaal Azaaya tɪyaŋ
basɪ ko yaa wɪtɪɪ.
15 Ʊ gyɪ baa,
“Ma nala hʋ aa we Zebulɔŋ abee Nafitali paalʋʋ aa kyaasɪ Galili
fuwobal hʋ, Gyɔɔdaŋ fuwobal hʋ kyolo, abee
Galili paalʋʋ nala, lee hʋ tɪyaŋ nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma aa yʋga,
ma nɪɪ daha,
16 “Nala hʋ aa we bilhuu tɪyaŋ,
ba na pʋlʋŋbal lɛ.
Nala hʋ mɛ buloŋ aa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ,
Ba naa Wɪɪsɪ laatayɪ rɛ ʋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ pʋlʋŋ nɛ kyaanɪ we ba tɪyaŋ.”

17 Saŋa no tıyaŋ nɛ Yesu gyı piili kı bası Wıısı wıya a baa, “Ma bırımı
lıı ma wıbɔmɔ tıyaŋ, beewıya, Wıısıbee koro hʊ kpaga rɛ.”

Yesu yırı fuwonaŋkasıla banaa
Maakı 1.16-20; Luka 5.1-11

18 Yesu gyı kpaa Galili fuwobal hʊ nyʊwa a kpala kı baŋ dı ʊ naa
fuwonaŋkasıla balıya dı ba aa kası fuwonamıısı abee ba keliŋsi. Ba
gyı yaa nımmabalıya rɛ. Kıdıgı feŋ nɛ yaa Siimɔŋ (ʊ feŋ kıdıgı mɛ
rɛ yaa Piita.) Ʊ naabiye hʊ mɛ feŋ nɛ Aŋduru. 19 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya
ba a baa, “Ma ko kı tıŋa ŋ hal. Ŋ sı daga ma gɛɛ ma aa sı kı kası
nihuwobisi.” 20 Haŋ lagılagıbiye hʊ ba kpa ba keliŋsi hʊ ta, aŋ sii tıŋa
ʊ hal. 21 Yesu bıl kpaa kı mʊ dı ʊ naa Gyemsi bee ʊ naabiye Gyɔɔŋ abee
ba kuwo Zebedi, dı ba we nııduworiboro tıyaŋ a kı marı ba keliŋsi.
22 Ɛɛ rɛ Yesu yırı ba, ba guu sii a leŋ ba nııduworiboro hʊ abee ba
kuwo buloŋ ta, aŋ tıŋ Yesu hal.

Yesu tııbı wııla tımma
Luka 6.17-19

23 Ɛɛ rɛ Yesu gɔllı Galili paalʊʊ buloŋ a kı daga nala Gyuuma
wııkyʊwaldıısı tıyaŋ, a bası Wıısı koro hʊ wıweliye wıya a kı tıya
nala aŋ pɛ kı tııbı nala aa kaŋ wııla iriŋ iriŋ buloŋ mɛ. 24 Ɛɛ rɛ
Yesu wıya taalı Siiriya paalʊʊ buloŋ. Nala sii kaŋ ba wııla tımma
kı ko ʊ lee. Gbarıga abee kpuŋkpuŋ-telle abee nala gyıŋbɔmɔ aa
kana abee wııla iriŋ iriŋ buloŋ tımma rɛ ba kaŋ ko, Yesu tııbı ba
buloŋ. 25 Nyɛ rɛ nıgyamaa sii giri lıı Galili paalʊʊ abee tɔnı fi hʊ, abee
Gyerusalɛm, abee Gyudıya paalʊʊ a paa tıŋ Yesu hal. Ba badɔmɔŋ mɛ
gyı lıı Gyɔɔdaŋ fuwo hʊ kyolo paalʊʊ rɛ.

5

Yesu daga nala dogimo nyuu tıyaŋ
Luka 6.20-23

1-2 Yesu aa naa nıgyamaa hʊ gɛɛ, ʊ mʊ gyıŋ hɔŋ dogimo nyuu tıyaŋ,
ka ʊ hatınna hʊ mɛ ko hɔŋ gol ʊ, ʊ piili kı daga ba abaa,
3 “Nyusʊŋtımma rɛ yaa nala hʊ aa kpaa ba bayıyɛla buloŋ we Wıısı tıyaŋ,
ba aa rɛ sı di wıısıbee koro hʊ tɔnɔ.
4 Nyusʊŋtımma rɛ yaa nala hʊ aa wii,
Wıısı sı fıyɛlı ba bembiye.
5 Nyusʊŋtımma rɛ yaa nala hʊ aa kaŋ ba tıı kı hʊwɔlı,
ba sı na kıŋ hʊ wıya Wıısı aa wee nyʊwa baa ʊ sı kpa tıya ba.
6 Nyusʊŋtımma rɛ yaa nala hʊ aa kyo dı nal buloŋ yaa tıpʊlʊŋ tıına Wıısı sıya tıyaŋ,
Wıısı sı tıya ba ba wıkyɛelıı.
7 Nyusʊŋtımma rɛ yaa nala hʊ aa fá nala sikii,
Wıısı mɛ sı fá ba sikii.
8 Nyusʊŋtımma rɛ yaa nala hʊ aa kaŋ tıpʊlʊŋ Wıısı sıya tıyaŋ
ba aa rɛ sı na Wıısı.
9 Nyusʊŋtımma rɛ yaa nala hʊ aa marı nala dɔmɔŋ.
Wıısı sı kaŋ ba yaa ʊ balıya.
10 Nyusʊŋtımma rɛ yaa nala hʊ ba aa dɔgısı akuu ba aa yaa wıya hʊ aa kpaa ŋmanıı Wıısı sıya tıyaŋ wıya.
ba aa rɛ sı na wıısıbee koro hʊ tɔnɔ.

11 Dı ba aa rɛ kuu ŋ wıya a kı tʊʊsı ma, a nyıya wıya kı tıya ma, ka
wıbɔŋ buloŋ aa bı maga dı ba kpa tıya nihuwobiŋ ba kpa tıya ma,
aŋ pɛ kı dɔgısı ma, ma leŋ dı ma tenni fıyɛlı. 12 Ma leŋ dı ma tenni
fıyɛlı, dı ma kı gyʊwɔsı, beewıya ma tuno yʊga rɛ wıısıbee tıyaŋ. Ba
aa dɔgısı ma nyɛ, ɛɛ tıı rɛ ba fa dɔgısı Wıısı tıŋdaala hʊ aa laa sıya
ko ma tıyaŋ mɛ.

Mamaa rɛ yaa dʊnıya yısı abee ʊ kyaanʊʊ
Maakı 9.50; Luka 14.34-35

13 Ma kıı gɛɛ rɛ anıı yısı dʊnıya nala buloŋ lee. Yısı sʊma, amɛ dı
ʊ sʊmıŋ nɛ ko lıı, ı bıl bı sı wuwo yaa dı ʊ sʊma. Ʊ aa mııgı bırımı
kıtɔɔ rɛ, ba kpa yuwo ta nala nʊwɔsı kı baŋ.
14 Ma kıı gɛɛ rɛ anıı pʊlʊŋ dʊnıya nala buloŋ lee. Tɔɔ buloŋ aa sıŋ
dogimo nyuu tıyaŋ, ʊ bı sı wuwo faŋa. 15 Nal buloŋ mɛ aa kyɛ pʊlʊŋ
ʊ dıya tıyaŋ, ʊ bı sı nyɔgɔ fıŋtına gyʊʊ biŋ aŋ kpa gbaha kyige tɔ.
Ʊ aa kpa saga fıŋtıŋdaaŋ tıyaŋ nɛ, dı ʊ kyaanı tıya nal buloŋ aa we
dıya hʊ tıyaŋ. 16 Ɛɛ tıı rɛ ma mɛ maga dı ma kyaanı nala lee dı ba na
wıweliye hʊ ma aa yaa, a dannı ma Kuwo aa we wıısıbee tıyaŋ.

Yesu daga nala Wıısı Mırısı hʊ wıya

17 Ma ta bıına anıı ŋ ko dı ŋ paa Mırısı hʊ Moosi fa aa saba biŋ koo
Wıısı tıŋdaala wıdagıya hʊ kıdıgı buloŋ ta rɛ? Ŋ bı ko dı ŋ paa ba ta,
amɛ ŋ ko rɛ dı ŋ leŋ wıya no su ba bʊʊsɛ. 18 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma,
dʊnıya abee wıısınyuu aa sı pıısı mɔɔgɛɛ, Mırısı hʊ Moosi fa aa saba
biŋ, ba bı sı lıı ba kıdıgı, koo ba kıdıgı libiye mɛ gba ta, see dı mırısı
no buloŋ su ba bʊʊsı. 19 Nal hʊ buloŋ aa sı vıya mırısı no kıdıgı ta,
aŋ baa dı ʊ bı kaŋ tɔnɔ, aŋ kı daga ʊ dɔŋtıŋsı dı ba kı yaa gɛɛ tıı, ʊ
tıına bı sı na lee wıısıbee koro hʊ tıyaŋ. Amɛ nal hʊ mɛ buloŋ aa tıŋ
Mırısı no, aŋ kı daga ʊ dɔŋtıŋsı dı ba mɛ kı yaa gɛɛ, ʊ tıına rɛ sı yaa
nıbal wıısıbee koro hʊ tıyaŋ. 20 Ŋ bası kı tıya ma rɛ, see dı ma kaŋ
tıpʊlʊŋ a te Wıısı Teŋ dıdagıla abee Farasiima hʊ, aŋ kı yaa wıya hʊ
Wıısı aa kyɛ, dı gɛɛ daa, ma bı sı wuwo gyʊʊ wıısıbee koro hʊ.

Yesu bası baaŋ nayı wıya

21 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ʊ hatınna hʊ a baa, “Ma nıya anıı faafaa
hʊ tıyaŋ Wıısı gyı bası tıya ma naabaala rɛ a baa, ‘Ma ta kı kpʊʊ nala.
Dı nal buloŋ nɛ ko kpʊ nal, ŋ sı di ʊ tıına sarıya.” ’ 22 Amɛ lagılagı no,
ŋ bası kı tıya ma rɛ, nal hʊ buloŋ aa naa baaŋ ʊ dɔŋtıına nyuu tıyaŋ,
Wıısı sı di ʊ tıına sarıya. Nal hʊ mɛ buloŋ aa baa dı ʊ dɔŋtıına yaa
nıgyɔrı rɛ, ba sı kana ʊ mʊ di ʊ sarıya. Nal hʊ mɛ buloŋ aa baa dı ʊ
dɔŋtıına yaa nıtɔɔ rɛ, ʊ tıına sı mʊ gyʊʊ diŋ. 23 Ɛɛwıya, dı ı rɛ kaŋ
wıısʊllı kına kı mʊ wıısʊllı-kogu hʊ nyuu dı ı sʊla Wıısı, aŋ liisi mʊ
na anıı ı yaa wıı kyogi ı dɔŋtıına rɛ, 24 ʊ maga dı ı leŋ wıısʊllı kına
hʊ kogu hʊ sıya tıyaŋ nɛ aŋ mııgı mʊ, dı ı bee ı dɔŋtıına hʊ marı
dɔmɔŋ, ka dı ı na mııgı mʊ kpa kına hʊ a sʊla Wıısı. 25 Dı nal lɛ
sama ı, a kana ı kı mʊ sarıya lidiilii, yaa kuwokeri aŋ leŋ dı ma bası
wıı hʊ marı dɔmɔŋ ŋmanıı tıyaŋ lagı lagı aŋ na mʊ. Dı gɛɛ daa, ʊ sı
kana ı mʊ we sarıdiile nosi tıyaŋ. Sarıdiile hʊ mɛ sı kpa ı we porisi
nosi tıyaŋ, dı ba mɛ kana ı mʊ tɔ dıyaŋ. 26 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma,
doŋ tıyaŋ nɛ ı sı we a mʊ pele saŋa hʊ ı aa sı tuŋ kyıŋ hʊ ba aa kere
tıya ı buloŋ teŋ.

Yesu basɪ sɔŋsɔŋ wɪya

27 Ma nɪya dɪ ba baa dɪ ma ta kɪ sɔnnɔ 28 Amɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ,
nal hʋ buloŋ aa naa haaŋ a yaa ʋ kaŋ-pɪnɪɪ wɪya kayalŋa, ɪ tɪɪna kana
ʋ pɪŋ nɛ gɛɛ. 29 Dɪ ɪ sɪɪ rɛ kana ɪ we wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ, lɪɪ ta. Ɪ aa
sɪ gyʋʋ wɪɪsɪbee koro hʋ abee sɪtogo, ʋ rɛ kpɪya ba aa kpaa ɪ yuwo
we diŋ tɪyaŋ abee sɪya balɪya. 30 Dɪ ɪ noŋ nɛ kana ɪ we wɪbɔmɔ yayɪ
tɪyaŋ, kere ta. Ɪ aa sɪ gyʋʋ wɪɪsɪbee koro hʋ tɪyaŋ abee nokuu, ʋ rɛ
kpɪya ba aa kpaa ɪ yuwo we diŋ tɪyaŋ abee nosi balɪya.

Yesu basɪ haana vɪyayɪ wɪya
Matiwu 19.9; Maakɪ 10.11-12; Luka 16.18

31 Ba basa Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa,
"Dɪ nal hʋ buloŋ nɛ aa kyɛ dɪ ʋ vɪya ʋ haaŋ, ʋ maga dɪ ʋ tɪɪna sabɪ
haaŋ vɪyayɪ teŋ tɪya haaŋ hʋ anɪɪ ɪ vɪya ʋ rɛ."
32 Amɛ lagɪlagɪ no, ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, dɪ baal buloŋ nɛ ko kuu wɪɪ
kɪdɪgɪ buloŋ wɪya a vɪya ʋ haaŋ, dɪ haaŋ hʋ aa sɔnnɪ wɪya daa, ka dɪ
haaŋ hʋ mɪɪgɪ mʋ yala badɪma, ʋ tɪɪna leŋ haaŋ hʋ yaa sɔŋsɔnnɪ rɛ.
Nal hʋ mɛ buloŋ aa kpaa haaŋ ʋ bala aa vɪya, ʋ tɪɪna yaa sɔŋsɔnnɪ rɛ
Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.

Yesu basɪ ŋmɪyɛsɪɪ wɪya

33 Ma bɪl nɪya dɪ Wɪɪsɪ gyɪ basɪ tɪya faafaa nala rɛ a baa,
"Dɪ ɪ rɛ ŋmɪyɛsɪ Wɪɪsɪ anɪɪ ɪ sɪ yaa wɪɪ,
ta ko vɪya wɪɪ hʋ yayɪ.
Amɛ yaa wɪɪ hʋ ɪ aa ŋmɪyɛsa baa dɪ ɪ sɪ yaa hʋ."
34 Amɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, dɪ mamaa rɛ aa kyɛ dɪ ma yaa wɪɪ, ma ta
ŋmɪyɛsa Wɪɪsɪ. Ma ta ŋmɪyɛsɪ wɪɪsɪbee mɛ, beewɪya doŋ nɛ Wɪɪsɪ hɔŋ
a kɪ deŋ dʋnɪya buloŋ. 35 Ma ta ko ŋmɪyɛsɪ taŋha nyuu mɛ, beewɪya
Wɪɪsɪ naasɪ liwiyesii rɛ gɛɛ. Ma ta ŋmɪyɛsɪ Gyerusalɛm mɛ, beewɪya
Wɪɪsɪ, á Kuworibal hʋ, bee rɛ gɛɛ. 36 Ma ta paalɪ ko kɪ ŋmɪyɛsɪ ma
nyuni mɛ, beewɪya ma bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ ma nyupʋŋdɪgɪ bɪl koo dɪ
ʋ pʋllɪ. 37 Dɪ wɪɪ rɛ ko maga dɪ ma baa 'Waa,' ma baa 'Waa.' Dɪ wɪɪ
mɛ rɛ ko maga dɪ ma baa 'Aayɪ,' ma baa 'Aayɪ.' A lɪɪ gɛɛ hal tɪyaŋ, dɪ
mamaa rɛ bɪl ko basɪ wɪɪ buloŋ, Sɪtaanɪ lee rɛ ʋ lɪɪ.

Dɪ nal lɛ ko yaa ɪ wɪbɔŋ, ta yaa ʋ wɪbɔŋ tuŋ
Luka 6.29-30

38 Ma nɪya anɪɪ Wɪɪsɪ teŋ hʋ gyɪ bɪl daga rɛ abaa,
"Dɪ nal lɛ tɔbɔ ɪ sɪɪ pʋrɪ, ɪ mɛ tɔbɔ tɪɪna sɪɪ pʋrɪ, dɪ nal lɛ ŋmaa ɪ nyɪŋ
kyuri, ɪ mɛ ŋmaa ʋ nyɪŋ kyuri."
39 Amɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ anɪɪ dɪ nal lɛ yaa ɪ wɪbɔŋ, ta yaa wɪbɔŋ
tuŋ ʋ tɪɪna. Dɪ nal lɛ ŋmaa ɪ noduu kyaŋkpaŋ tɪyaŋ, kaŋ ɪ nogɔbɔ
kyaŋkpaŋ mɛ bɪrɪmɪ tɪya ʋ dɪ ʋ ŋmaa. 40 Dɪ nal lɛ sama ɪ, dɪ ʋ laa ɪ
gabiye, wuri ɪ gabal mɛ pɛ tɪya ʋ. 41 Dɪ nal lɛ fɪla ɪ dɪ ɪ kyʋŋ ʋ kyʋgɪsɪ
a vala meeldaaŋ, leŋ dɪ ma bɪl vala meeldaaŋ a pɛ. 42 Dɪ ɪ rɛ kaŋ kɪŋ,
dɪ nal sʋla, kpa tɪya ʋ. Dɪ nal lɛ ko ɪ lee a kɪ kyɛ kɪŋ dɪ ʋ kyɪma, dɪ ɪ
rɛ kana, kpa kyɪma ʋ.

Yesu baa á kyo á dɔmɔ
Luka 6.27-28, 32-36

43 Ma nɪya dɪ ba baa dɪ ma kyo ma dɔŋtɪŋsɪ aŋ haasɪ ma dɔmɔ.
44 Amɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, ma kyo ma dɔmɔ aŋ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ kɪ tɪya
nala hʋ mɛ aa dɔgɪsɪ ma. 45 Ɛɛ sɪ leŋ dɪ ma yaa ma Kuwo Wɪɪsɪ aa we

wɪɪsɪbee tɪyaŋ balɪya. Ʊ leŋ ʊ wɪɪsɪ pɔsɔ kɪ we nɪbɔmɔ abee niweliye
buloŋ tɪyaŋ nɛ, a leŋ duwoŋ nɪɪ kɪ tɪya niweliye abee nɪbɔmɔ buloŋ.
46 Dɪ ɪ rɛ kyo nala hʊ aa kyo ɪ dʊŋ, ɪ bɪ sɪ kaŋ tuno wɪɪsɪbee tɪyaŋ.
Beewɪya nɪbɔmɔ mɛ gba aa daga kyori no iriŋ nɛ. 47 Dɪ ɪ rɛ tʊwasɪ
ɪ kyaŋsɪ dʊŋ dɪ ba yaa ɪ nɪkyooliye, ɛɛ bɪ daga anɪɪ ɪ yaa wɪkyirikyi
kɪdɪgɪ buloŋ beewɪya, nala hʊ aa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ mɛ gba aa yaa gɛɛ
rɛ. 48 Ɛɛ wɪya ʊ maga dɪ ma yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma rɛ aŋ ta kaŋ wɪkyogii
buloŋ anɪɪ ma kuwo aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ aa yaa tɪpʊlʊŋ Tɪɪna gɛɛ.

6

Yesu daga wɪweliye yayɪ

1 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Ma pɔ dɪ ma ta kɪ yaa
ma wɪyaaweliye nala sɪya tɪyaŋ dɪ ba na. Dɪ mamaa rɛ aa yaa gɛɛ ma
bɪ sɪ kaŋ tuno buloŋ ma kuwo aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ lee. 2 Ɛɛwɪya dɪ
ɪ rɛ kpaa kɪŋ tɪya nyaabʊ ta leŋ dɪ nal buloŋ gyɪma. Minaafigi tɪmma
hʊ rɛ aa kɪ yaa gɛɛ nɪgyamaa tɪyaŋ, dɪ nala kɪ bigisi ba. Wɪtɪɪ rɛ ŋ
basɪ kɪ tɪya ma, ba foŋ laa ba tuno buloŋ nɛ gɛɛ. 3 Amɛ dɪ ɪ rɛ kpaa
kɪŋ tɪya nyaabʊ, ta leŋ dɪ ɪ kyaŋfɪyaŋ mɛ gba gyɪma. 4 Leŋ dɪ ʊ yaa
wɪfaŋɪɪ. Dɪ ɪ rɛ yaa gɛɛ, ɪ Kuwo Wɪɪsɪ sɪ tun-ɪ beewɪya ʊ kɛ naa wɪɪ
hʊ ɪ aa yaa rɛ.”

Yesu daga gɛɛ á aa sɪ kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ
Luka 11.2-4

5 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, “Dɪ ma ko kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, ma ta kɪɪ minaafigi
tɪmma hʊ, beewɪya ba aa kyo dɪ ba sɪŋ wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ abee ŋmaŋsɪ
logimo tɪyaŋ nɛ, a kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ dɪ nal buloŋ na ba. Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ
kɪ tɪya ma, ba kɛ laa ba tuno buloŋ nɛ gɛɛ. 6 Amɛ dɪ ma ko kɪ kyɛ dɪ
ma kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, ma gyʊʊ ma dɪɪsɪ a kaŋ borisi hʊ tɔ, aŋ sʊla ma
Kuwo hʊ ma aa bee na. Ʊ kɛ aa na wɪɪ hʊ ma aa faŋa kɪ yaa rɛ, ʊ sɪ
tuŋ ma.
7 Dɪ ma ko kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, ma ta kɪ basɪ wɪgyamaa aa bɪ kaŋ
memii, anɪɪ nala hʊ aa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ aa kɪ yaa gɛɛ. Ba bɪɪna anɪɪ ba
wɪbasɪgyamaa no rɛ sɪ leŋ dɪ Wɪɪsɪ nɪɪ ba kyʊwala. 8 Ma ta kɪɪ ba.
Beewɪya ma Kuwo kɛ gyɪŋ kɪŋ hʊ ma aa kyɛ rɛ, dɪ ma ha gba bɪ sʊla
ʊ. 9 Dɪ ma ko kɪ kyɛ dɪ ma kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, ma baa,

“Á Kuwo Wɪɪsɪ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ,
leŋ dɪ ɪ feŋ na bigisii.
10 Leŋ dɪ ɪ koro ko.
Leŋ dɪ nala kɪ tɪŋa ɪ nyʊwa taŋha no tɪyaŋ anɪɪ ba aa tɪŋ gɛɛ
wɪɪsɪbee tɪyaŋ.
11 Tɪya ma á gyɪnaŋ nyʊwa kɪdiiliye
12 aŋ kpa á wɪbɔmɔ kyɛ ma, anɪɪ á mɛ aa kpaa á dɔŋtɪŋsɪ wɪbɔmɔ kɪ
kyɛ ba gɛɛ.
13 Kyiyeli ma dɪ kɪŋ buloŋ ta ko mʊrɪ ma we wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ aŋ lɪɪ
ma Sɪtaanɪ nosi tɪyaŋ.
14 Dɪ ɪ dɔŋtɪɪna rɛ yaa ɪ wɪbɔŋ, ka dɪ ɪ kpa kyɛ ʊ, ɪ Kuwo Wɪɪsɪ aa we
wɪɪsɪbee tɪyaŋ mɛ sɪ kpa ɪ wɪbɔmɔ kyɛ ɪ. 15 Amɛ dɪ ɪ rɛ bɪ kpaa wɪya
kɪ kyɛ ɪ dɔŋtɪŋsɪ, ɪ Kuwo Wɪɪsɪ mɛ bɪ sɪ kpa ɪ wɪbɔmɔ kyɛ ɪ.”

Yesu daga nala nyʊwa vʊwayɪ

16 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Dɪ mamaa rɛ ko vʊwa nyʊwa, ma ta kaŋ ma sɪya
haasɪ anɪɪ minaafigi tɪmma hʊ aa kɪ yaa gɛɛ. Dɪ ba ko vʊwa nyʊwa ba
aa haasɪ ba sɪya rɛ dɪ nal buloŋ na a gyɪma anɪɪ ba vʊwa nyʊwa rɛ.
Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ba kɛ laa ba tuno buloŋ teŋ nɛ gɛɛ. 17 Amɛ
dɪ mamaa rɛ ko vʊwa nyʊwa, ma sɔŋ ma sɪya a kyaasɪ ma nyuni 18 dɪ
nala ta wuwo gyɪma anɪɪ ma vʊwa nyʊwa rɛ, see ma Kuwo Wɪɪsɪ, nal
hʊ ma aa bee na dʊŋ. Ʊ kɛ na wɪɪ hʊ ma aa faŋa yaa rɛ, ɛɛ wɪya ʊ sɪ
tuŋ ma.”

Wɪɪsɪbee dʊwa
Luka 12.33-34

19 Nyɛ rɛ Yesu bɪl baa, “Ma ta kyɛɛ kɪna kɪ biŋ ma tɪɪ dʊnɪya no
tɪyaŋ. Beewɪya, dʊnɪya tɪyaŋ, pʊgɪma sɪ di badɔmɔŋ ka badɔmɔŋ mɛ
sʊ, ka dɪ gaala mɛ wuwo gyʊʊ gaa badɔmɔŋ. 20 Amɛ ma kyɛ kɪna kɪ
biŋ ma tɪɪ wɪɪsɪbee tɪyaŋ, lee hʊ pʊgɪma aa bɪ sɪ wuwo di ba, ba bɪ sɪ
sʊ, ka gaala mɛ bɪ sɪ wuwo gaa ba. 21 Lee hʊ ɪ sɪfɪyaŋ kɪna aa we, doŋ
nɛ ɪ hakɪla mɛ aa we.”

Yesu baa dɪ nihuwobiŋ sɪɪ rɛ yaa ʊ teŋ kyaanʊʊ
Luka 11.34-36

22 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, “Ɪ sɪya rɛ yaa ɪ teŋbii kyaanʊʊ. Dɪ ɪ sɪya rɛ
weliye a kɪ na, ɪ teŋbii buloŋ kaŋ kyaanʊʊ rɛ, 23 amɛ dɪ ɪ sɪya bee na,
ɪ teŋ buloŋ aa we bilhuu tɪyaŋ nɛ. Dɪ kyaanʊʊ hʊ aa we ɪ tɪyaŋ nɛ ko
bɪrɪmɪ bilhuu, bilhuu kɪŋkaŋ tɪyaŋ nɛ ɪ paalɪ we gɛɛ.”

Yesu daga nala dɪ ba ta kyɪla kɪdiiliye abee gannɪ wɪya
Luka 16.13; 12.22-31

24 Ba bɪ sɪ wuwo kpa dʊŋdɔɔdɪgɪ a dɔbɔ dʊŋdɔɔ-nɪmma balɪya,
beewɪya ʊ sɪ kyo kɪdɪgɪ aŋ haasɪ kɪdɪgɪ mɛ. Ʊ sɪ kɪ tɪŋ kɪdɪgɪ nyʊwa
weliŋ aŋ kɪ vɪya kɪdɪgɪ hʊ mɛ nyʊwa. Ɛɛ tɪɪ rɛ nal buloŋ mɛ bɪ sɪ
wuwo kyo dʊnɪya no kɪna aŋ bɪl tɪŋ Wɪɪsɪ mɛ.
25 Ɛɛwɪya, ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, ma ta leŋ dɪ ma mɪɪbol wɪya kyɪl ma.
Ma ta leŋ dɪ kɪna hʊ ma aa sɪ di koo kɪna hʊ ma aa sɪ nyʊwa ma mɪɪbol
tɪyaŋ wɪya kyɪl ma. Ma ta leŋ dɪ ma teŋbii kɪna wɪya mɛ kyɪla ma.
Beewɪya, kɪdiiliye dʊŋ daa aa tɪya nihuwobiŋ mɪɪbol. Gannɪ mɛ dʊŋ
daa yaa nihuwobiŋ teŋbii kɪkyɛɛlɪya. Kɪdiiliye abee gannɪ no buloŋ bɪ
maga ma mɪɪbol. 26 Ma deŋ na digibiisi, ba bee pala, ba bɪ kaŋ busolo
mɛ a kɪ we kɪdiiliye, amɛ á Kuwo Wɪɪsɪ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ nɛ aa
tɪya ba kɪdiiliye. Ma yaŋ daa kaŋ tɔnɔ a te digibiisi no? 27 Ma tɪyaŋ
kɪbee rɛ sɪ wuwo kuu kɪna no aa kyɪla ʊ wɪya a kaŋ kyɛdɪgɪ mɛ pɛ ʊ tɪɪ
mɪɪbol tɪyaŋ. 28 Bee rɛ yaŋ tɪŋ gannɪ wɪya kyɪl ma? Ma deŋ na tɪɪfɪɪla
aa we ɔhɔ tɪyaŋ. Ba bee tʊŋ tʊma, ba bɪ ala gannɪ mɛ kɪ laalɪ, 29 amɛ
ba weliye rɛ kɪŋkaŋ. Kuwori Solomɔn gyɪ kaŋ kɪna rɛ weliŋ. Amɛ
abee gɛɛ buloŋ ʊ gannɪ fa bɪ weliye a maga tɪɪfɪɪla no kɪdɪgɪ buloŋ.
30 Dɪ Wɪɪsɪ rɛ aa sɪ wuwo leŋ ɔhɔ aa sɪ we doŋ gyɪnaŋ bee kyiye dʊŋ
weliye gɛɛ, ma bɪɪna anɪɪ Wɪɪsɪ bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ ma na gannɪ tɔ ma
tɪɪ rɛ koo. Ma na gɛɛ ma Wɪɪsɪ laadii aa maga? 31 Ɛɛwɪya ma ta leŋ
kɪdiiliye hʊ ma aa sɪ di, koo kɪŋ hʊ ma aa sɪ nyʊwa, koo kɪŋ hʊ mɛ ma
aa sɪ laalɪ wɪya kyɪl ma. 32 Nala hʊ aa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ dʊnɪya no tɪyaŋ,
ba aa rɛ aa leŋ kɪna no wɪya kyɪl ba. Ma Kuwo aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ
gyɪma anɪɪ ma maga dɪ ma kaŋ kɪna no buloŋ nɛ. 33 Amɛ, ma laa sɪya
kyɛ kɪna hʊ aa we Wɪɪsɪ koro hʊ tɪyaŋ, a kyɛ gɛɛ hʊ ma aa sɪ yaa a

kaŋ tıpʋlʋŋ Wıısı sıya tıyaŋ. Ʊ sı kpa kıkaalıya hʋ buloŋ mɛ a pɛ tıya ma. 34 Ɛɛwıya, ma ta leŋ dı kyiye wıya kyıl ma. Kyɛɛ buloŋ kaŋ ʋ wıgyʋʋlıya rɛ. Ma ta bıl kpaa wıdʋma buloŋ pɛ kyɛɛ kıdıgı buloŋ bee ʋ wıgyʋʋlıya tıyaŋ."

7

Yesu baa dı á ta kı dii dɔmɔŋ sarıya
Luka 6.37-38, 41-42

1 Ta dii ı dɔŋtıına sarıya, dı Wıısı mɛ ta dii ı sarıya. 2 Beewıya ɛɛ hʋ tıı ı aa yaŋ di ı dɔŋtıına sarıya, ɛɛ tıı rɛ Wıısı mɛ sı di ı sarıya. Ɪ aa yaŋ kpa gɛɛ tıŋ ı dɔŋtıına, ɛɛ tıı rɛ Wıısı mɛ sı kpa tıŋa ı. 3 Ɛɛ rɛ ı yaa a wuwo na gyagıŋ hʋ aa we ı dɔŋtıına sıı tıyaŋ aŋ bee na daakuu hʋ kɛ aa we ı tıı sıı tıyaŋ? 4 Ɛɛ rɛ ı sı yaa bası tıya ı dɔŋtıına a baa dı ʋ leŋ dı ı lıı gyagıŋ hʋ aa we ʋ sıı tıyaŋ ta, aŋ bı sı wuwo lıı daakuu hʋ aa we ı tıı sıı tıyaŋ kɛ. 5 Ɛɛdɔŋ minaafigi tıına! Laa sıya lıı daakuu hʋ aa we ı tıı sıı tıyaŋ dı ı sıya wuwo kı na weliŋ, dı ı na wuwo lıı gyagıŋ hʋ aa we ı dɔŋtıına sıı tıyaŋ.

6 Ma ta kpaa kıweliye tıya vası, beewıya ba aa vıya ba rɛ ba ta aŋ kil tıŋ ma hal a kı dɔgısı ma. Ma ta kpaa ma sıfıyaŋ kına mɛ a biŋ porikusi sıya tıyaŋ, beewıya ba sı nʋwɔsı ba.

Ɪ aa kyɛ kıŋ hʋ, ı sı na ʋ
Luka 11.9-13

7 Dı ı rɛ sʋl kıŋ Wıısı lee, ı aa na ʋ rɛ. 8 Dı ı rɛ aa kyɛ kıŋ Wıısı lee ı aa na ʋ rɛ. Dı ı rɛ ŋmaa Wıısı boro, ʋ aa kaŋ ʋ suri tıya ı rɛ. Beewıya nal hʋ buloŋ aa sʋl kıŋ Wıısı lee, ʋ aa tıya ʋ rɛ. Nal hʋ buloŋ aa kyɛ kıŋ Wıısı lee ʋ aa na ʋ rɛ. Nal hʋ buloŋ aa ŋmaa boro hʋ, Wıısı aa kaŋ ʋ suri tıya ʋ rɛ. 9 Ma kıbee rɛ sı laa nyʋwa kpa bʋyı tıya ʋ biye dı ʋ rɛ baa ı tıya ʋ kıdiiliye? 10 Koo dı ʋ baa ı tıya ʋ fuwonamıya, ı sı kpa dʋŋ tıya ʋ? Aayı, ı bı sı yaa gɛɛ! 11 Ma nala no yaŋ aa bɔmɔ nyɛ, aŋ gyıŋ dı ma kpa kıweliye tıya ma biisi, ɛɛ rɛ ma kuwo Wıısı aa we wıısıbee tıyaŋ sı yaa a bı sı kpa kıweliye aa tee gɛɛ tıya nal hʋ aa sʋla ʋ kı kyɛ? 12 Mırısı hʋ Moosi gyı aa bine dı nala kı tıŋa abee Wıısı tıŋdaala wıbasıya hʋ buloŋ, ba wınyuu rɛ yaa wıı no: Ɪ aa bee kyɛ wıı ta kpaa ʋ yaa ı dɔŋtıına.

Ma tıŋ dimbeenyʋwa hʋ aa bı gyalıya a gyʋʋ wıısıbee
Luka 13.24

13 Nyɛ rɛ Yesu bıl baa, "Ma tıŋ dimbeenyʋwa hʋ aa bı gyalıya a gyʋʋ wıısıbee. Beewıya dimbeenyʋwa hʋ ba aa tıŋ kı mʋ diŋ, ʋ gyalıya rɛ weliŋ, aŋ ka ʋ ŋmanıı hʋ mɛ valıı bı hayɛ. Nıgyamaa rɛ aa tıŋ ŋmanıı no. 14 Amɛ wıısıbee dimbeenyʋwa hʋ kɛ muro rɛ, ka ŋmanıı hʋ mɛ aa mʋ doŋ valıı hayɛ. Nala baŋmana dʋŋ nɛ wuwo na ŋmanıı no a kı tıŋa."

Tıya abee ʋ nɔnɔ
Luka 6.43-44; 13.25-27

15 Ma pɔ ma tıı ma weliŋ abee nala hʋ aa ko nyıya wıya a baa dı ba yaa Wıısı tıŋdaala rɛ. Ba sı ko ma lee a kıı gɛɛ anıı niweliye ma sıya tıyaŋ, amɛ ba tısı tıyaŋ, ba kıı gɛɛ rɛ anıı gbopʋrısı. 16 Ba wıyaalıya tıyaŋ nɛ ma sı tıŋa a gyıŋ ba. Beewıya sɔgyaŋ bee nɔŋ kyʋkyɔyı, sugulugu mɛ bee nɔŋ tutogi-naŋkpılıya. 17 Ɛɛ tıı rɛ yaŋ,

tıya hʋ bulonʒ aa kanʒ laanʒfıya aa nɔnʒ nɔnʒweliye rɛ, tıya hʋ mɛ aa bı kanʒ laanʒfıya ʋ aa nɔnʒ nɔnʒbɔnʒlɔrını rɛ. 18 Tıya hʋ aa kanʒ laanʒfıya bı sı wuwo nɔnʒ nɔnʒbɔnʒlɔrını, tıya hʋ mɛ aa bı kanʒ laanʒfıya bı sı wuwo nɔnʒ nɔnʒweliye. 19 Tıya hʋ bulonʒ aa bee nɔnʒ nɔnʒweliye, ba aa ŋmanʒ lo rɛ, a paa we dinʒ tıyanʒ. 20 Ɛɛwıya, nala no wıyaalıya rɛ ma sı kpa a gyınʒ ba. 21 Nala hʋ bulonʒ aa yırı ŋ, "Tıına, Tıına" daa sı gyʋʋ wıısıbee koro hʋ tıyanʒ, see nala hʋ aa tınʒ ŋ Kuwo aa we wıısıbee tıyanʒ nyʋwa. 22 Dı Wıısı sarıya kyɛdiilii hʋ rɛ ko pele, nala yʋga sı baa, "Á Tıına, á Tıına, á bası Wıısı wıya a tıya nala rɛ ı fenʒ tıyanʒ, anʒ kpa ı fenʒ a kile gyınʒbɔmɔ mɛ nala tıyanʒ, anʒ ha yaa wımagıla mɛ yʋga ı fenʒ tıyanʒ." 23 Donʒ tıyanʒ nɛ ŋ yanʒ sı bası tıya ba a baa, "Mamaa wıbɔnʒyaala, ma nyʋgısı ŋ sıya tıyanʒ. Ɲ bı gyınʒ ma!"

Yesu maga dıısaala balıya namaga
Luka 6.47-49

24 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, "Nal hʋ bulonʒ aa gyegile nıı wıya no ŋ aa bası kı tıya ma, a kı tınʒ ba, ʋ tıına kıı gɛɛ rɛ anıı wıgyʋnnı aa saa ʋ dıya sıgı bʋnyınʒ tıyanʒ. 25 Ɛɛ rɛ duwonʒ ko nıı. Fuwoni su a gbarı, puwobal mɛ gyigisi dıya hʋ, ka ʋ bı tele, beewıya bʋnyınʒ tıyanʒ nɛ ba saa ʋ. 26 Amɛ nal hʋ mɛ bulonʒ aa gyegile nıı wıya no ŋ aa bası, anʒ bee tınʒ ba, ʋ tıına kıı gɛɛ rɛ anıı bambugi aa saa ʋ dıya sıgı bumbugulo tıyanʒ. 27 Ɛɛ rɛ duwonʒ ko nıı. Fuwoni su a gbarı, puwobal mɛ gyigisi dıya hʋ, ʋ tele ʋ bulonʒ munʒsi muno muno."

28-29 Yesu aa bası wıya no ko tenʒ, ʋ gyı yaa nyʋʋfıyɛlı lɛ a tıya gyamaa hʋ bulonʒ aa we donʒ, beewıya ʋ gyı bı daga ba anıı ba Wıısı Tenʒ dıdagıla hʋ aa kı daga ba gɛɛ. Ʊ gyı daga ba rɛ anıı ʋ rɛ kanʒ wıı hʋ dee.

8

Yesu tııbı gbege
Maakı 1.40-45; Luka 5.12-16

1 Yesu aa bası wıya no tenʒ, ʋ lıı dogimo hʋ nyuu a ko tuu, nıgyamaa kı tıŋa ʋ hal. 2 Ɛɛ rɛ gbege kıdıgı ko tuu gbinni Yesu sıya anʒ sʋla ʋ a baa, "Ɲ nıhıyawʋ, dı ı rɛ kyo, ı sı wuwo lenʒ dı ŋ deye." 3 Ɛɛ rɛ Yesu lıı ʋ nonʒ a dige ʋ anʒ baa, "Ɲ kyo rɛ. Deye!" Ɛɛ rɛ baal hʋ gbegisi hʋ pirigi tenʒ donʒ. 4 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa, "Ta ko bası wıı no tıya nal bulonʒ. Amɛ kanʒ ı tıı mʋ daga wııkyʋwal sılaal hʋ dı ʋ laa ı wıısʋllı-kına a kpa sʋla Wıısı a tıya ı anıı Moosi fa aa daga ma gɛɛ. Dı ı rɛ yaa gɛɛ, nal bulonʒ sı gyıma anıı ı gbegisi hʋ tene rɛ."

Yesu tııbı laalyuwolo nıhıyawʋ dıya tʋŋtʋnnı
Luka 7.1-10

5 Ɛɛ rɛ Yesu sii kpa mʋ Kapɛɛnam. Donʒ tıyanʒ nɛ Roma laalyuwolo nıhıyawʋ kıdıgı sii ko ʋ lee a sʋla ʋ dı ʋ ko pɛ ʋ bee wıı kıdıgı, a baa, 6 "Ɲ nıhıyawʋ, ŋ dıya tʋŋtʋnnı rɛ aa wıılı a pınʒ dıya tıyanʒ a kı na tʋwara kınkanʒ. Ʊ bı wuwo kı vala." 7 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa, "Ɲ sı ko lenʒ dı ʋ deye." 8 Amɛ baal hʋ bası tıya ʋ a baa, "Ɲ nıhıyawʋ, ŋ bı maga dı ı ko gyʋʋ ŋ dıya. Ɛɛwıya ı kɛ haa suri ı nyʋwa dʋŋ a baa dı ŋ tʋŋtʋnnı hʋ deye, ʋ sı deye. 9 Beewıya ŋ mɛ paalı kı tınʒ ŋ laalyuwolo nıhıyası nyʋwa rɛ. Laalyuwolo badɔmɔŋ mɛ kı tıŋa ŋ nyʋwa. Dı mıyanʒ nɛ baa dı nal no mʋ daha, ʋ aa mʋʋ rɛ. Dı mıyanʒ mɛ rɛ baa dı

nal no ko daha, ʊ aa ko rɛ. Dɪ mɪyaŋ nɛ basɪ tɪya ŋ tʊŋtʊnnɪ dɪ ʊ yaa wɪɪ no, ʊ aa yaa rɛ.” 10 Yesu aa nɪɪ wɪya no, ʊ nyʊwa fɪyɛlɪ. Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya nɪgyamaa hʊ fa aa tɪŋa ʊ hal a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ŋ ha bɪ maakyiye na laadii no irɪŋ Iziral paalʊʊ nal kɪdɪgɪ bulɔŋ tɪyaŋ. 11 Ɲ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, nala sɪ lɪɪ dʊnɪya logɪŋ bulɔŋ a ko hɔŋ Wɪɪsɪ koro hʊ tɪyaŋ dɪ ba bee Abɪraham abee Azɪkɪ abee Gyeekɔbɪ kɪ di kɪna, 12 amɛ Iziral tɪmma hʊ fa aa maga dɪ ba we Wɪɪsɪ koro hʊ tɪyaŋ aŋ bɪ gyʊwa, Wɪɪsɪ sɪ kpa ba yuwo ta gyaŋhal tɪyaŋ dɪ ba we bilhuu tɪyaŋ a pɪŋ kɪ wii aŋ kɪ kyaŋ ba nyɪŋa.” 13 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ a baa, “Kɪ mʊ dɪya, wɪɪ hʊ bulɔŋ ɪ aa laa di baa ʊ sɪ yaa, ʊ rɛ sɪ yaa.” Saŋa no tɪɪ tɪyaŋ nɛ laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ tʊŋtʊnnɪ hʊ na laaŋfɪya.

Yesu tɪɪbɪ nala yʊga
Maakɪ 1.29-34; Luka 4.38-41

14 Ɛɛ rɛ Yesu mʊ Piita dɪya. Ʊ aa gyʊwa dɪ Piita hɪɪlhaaŋ pɪna kɪ wɪɪlɪ, ʊ teŋ bulɔŋ nɪma. 15 Nyɛ rɛ Yesu mʊ dige ʊ noŋ tɪyaŋ. Ʊ teŋ fa aa nɪma gɛɛ, ʊ fɪyɛlɪ. Ʊ sii yaa kɪdiiliye tɪya ʊ. 16 Ʊ dɪdaana aa ko pele, nala kaŋ nɪgyamaa a ko Yesu lee. Gyɪŋbɔmɔ rɛ gyɪ kaŋ badɔmɔŋ. Ɛɛ rɛ Yesu nɔsɪ gyɪŋbɔmɔ hʊ ta ba lɪɪ ka ʊ tɪɪbɪ nala hʊ bulɔŋ gyɪ fa aa wɪɪlɪ. 17 Ʊ yaa wɪɪ no dɪ wɪya hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪŋ ʊ tɪŋdaal Azaaya tɪyaŋ a basɪ ko yaa wɪtɪɪ rɛ. Ʊ gyɪ baa,
“Ʊ rɛ laa ma ta á wɪɪla bulɔŋ tɪyaŋ.”

Nala aa maga dɪ ba tɪŋ Yesu hal
Luka 9.57-62

18 Yesu aa naa dɪ nɪgyamaa hʊ ko gol-ʊ gɛɛ, ʊ basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Ma leŋ dɪ á kyol fuwo hʊ kyolo.” 19 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪl kɪdɪgɪ ko ʊ lee a basɪ tɪya ʊ a baa, “Ɲ nɪhɪyawʊ, ŋ yaa siri rɛ dɪ ŋ tɪŋa ɪ hal a mʊ lee kɛ bulɔŋ ɪ aa mʊʊ.” 20 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Ɲmanyɔnɪ kaŋ bʊʊsɪ rɛ a kɪ gyʊʊ, digibiisi mɛ kaŋ gyannɪ a kɪ gyʊʊ, amɛ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye bɪ kaŋ lee ŋ aa sɪ pɪŋ a wiyesi.” 21 Nala hʊ fa aa tɪŋ Yesu hal, ba kɪdɪgɪ mɛ basɪ tɪya ʊ a baa, “Ɲ nɪhɪyawʊ, ŋ sɪ tɪŋa ɪ hal amɛ leŋ dɪ ŋ laa sɪya mʊ kpa ŋ kuwo hogo aŋ ko.” 22 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Kɪ tɪŋa ŋ hal aŋ leŋ dɪ sʊʊnɪ hʊ kɪ hogo ba tɪɪ sʊʊnɪ.”

Yesu leŋ nɪɪpuwo sige
Maakɪ 4.35-41; Luka 8.22-25

23 Ɛɛ rɛ Yesu mʊ gyʊʊ nɪɪduworiboro, ʊ hatɪnna mɛ tɪŋa ʊ hal a mʊ gyʊʊ. 24 Saŋa hʊ ba aa mʊʊ tɪyaŋ nɛ puwoduwo kɪdɪgɪ pirigi kɪ dɔŋ. Ɛɛ rɛ nɪɪpuwo tɔ nɪɪduworiboro hʊ bulɔŋ. Nɪɪduworiboro hʊ fa kɪ kyɛ dɪ ʊ tuu nɪɪmemii. Saŋa no tɪyaŋ dɪ Yesu kɛ pɪŋ doo. 25 Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ mʊ kyisi ʊ a basɪ tɪya ʊ a baa, “Á Tɪɪna, laa ma ta, dɪ ɛɛ daa á sɪ sʊba.” 26 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, “Bee rɛ tɪŋ kambɪŋ kaŋ ma? Ma laadii bɪ yʊga.” Ɛɛ rɛ ʊ sii a nɔsɪ puwo hʊ aŋ basɪ tɪya fuwo hʊ mɛ dɪ ʊ fɪyɛlɪ pɪŋ. Lee bulɔŋ pirigi yaa siyee. 27 Nyɛ rɛ ba bulɔŋ nyʊʊsɪ fɪyɛlɪ, ba kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ a baa, “Nɪgɛɛ irɪŋ nɛ nyɛ? Fuwoni abee puwoni bulɔŋ kɪ tɪŋa ʊ nyʊwa?”

Yesu kile gyɪŋsɪ ta baala balɪya tɪyaŋ
Maakɪ 5.1-20; Luka 8.26-39

28 Ɛɛ rɛ Yesu sii kpa mʊ Gadara paalʊʊ fuwo hʊ kyolo. Dɪ baala
balɪya lɪɪ bilni tɪyaŋ a ko kyeme ʊ. Gyɪŋbɔmɔ rɛ gyɪ kaŋ baala no
ba kɪ yaarɪ. Nal buloŋ gyɪ bɪ wuwo kɪ tɪŋ ŋmanɪɪ hʊ tɪyaŋ baala no
balɪya aa we, beewɪya, ba gyɪ bɔmɔ rɛ weliŋ. 29 Ba aa naa Yesu, ba
pirigi kyiyesi a baa, “Wɪɪsɪ Biye, bee rɛ ɪ kɪ kyɛ dɪ ɪ yaa ma? Ɪ ko dɪ
ɪ dɔgɪsɪ ma rɛ ka saŋa hʊ na pele koo?” 30 Dɪ poriku-gyamaa mɛ sɪŋ
kpaga doŋ a kɪ di kɪna. 31 Ɛɛ rɛ gyɪŋbɔmɔ hʊ sʊla Yesu a baa, “Dɪ ɪ ko
kil ma ta dɪ á lɪɪ nala no tɪyaŋ, leŋ dɪ á mʊ gyʊʊ porikusi no tɪyaŋ.”
32 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma lɪɪ kɪ mʊ.” Ɛɛ rɛ ba lɪɪ baala hʊ
tɪyaŋ a mʊ gyʊʊ porikusi hʊ tɪyaŋ, porikusi hʊ buloŋ sii fá a lɪɪ fuwo
hʊ nyʊwa a tuu gyʊʊ fuwo hʊ tɪyaŋ a sʊba. 33 Nyɛ rɛ porikudaala hʊ
fá mʊ gyʊʊ bee hʊ tɪyaŋ a basɪ wɪɪ hʊ buloŋ aa yaa doŋ abee wɪɪ hʊ
aa yaa baala hʊ gyɪ aa kaŋ gyɪŋbɔmɔ hʊ mɛ tɪyaŋ a tɪya bee hʊ nala.
34 Ɛɛ rɛ bee hʊ nala buloŋ sii lɪɪ mʊ dɪ ba na Yesu. Ba aa mʊʊ na ʊ, ba
sʊla ʊ dɪ ʊ lɪɪ ba paalʊʊ tɪyaŋ.

9

Yesu tɪɪba baal kɪdɪgɪ logiŋdɪgɪ aa sʊba
Maakɪ 2.1-12; Luka 5.17-26

1 Ɛɛ rɛ Yesu sii gyʊʊ nɪɪduworiboro a kyol fuwo hʊ a mɪɪgɪ kpa mʊ
ʊ bee. 2 Doŋ nɛ nala badɔmɔŋ sii kyʊŋ baal kɪdɪgɪ logiŋdɪgɪ buloŋ aa
sʊba abee ʊ wasɪpɪnɪɪ a ko Yesu sɪya. Yesu aa naa dɪ ba laadii yʊga
gɛɛ, ʊ basɪ tɪya baal hʊ a baa, “Ŋ Biye, ta leŋ kambɪŋ kana ɪ! Ŋ kpaa
ɪ wɪbɔmɔ kyɛ ɪ rɛ.” 3 Yesu aa basɪ gɛɛ, Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla badɔmɔŋ
mɪɪgɪ hɔŋ kɪ gʊrɪmɪ wɪya a baa, “Baal no aa basɪ wɪya gɛɛ rɛ anɪɪ ʊ
rɛ yaa Wɪɪsɪ.” 4 Amɛ Yesu kɛ gyɪŋ wɪɪ hʊ ba gyɪ aa bɪɪnɪ rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ
pɪyɛsɪ ba a baa, “Bee rɛ tɪŋ ma kɪ bɪɪnɪ wɪbɔmɔ no. 5 Ŋ aa sɪ baa ‘Ŋ
kpaa ɪ wɪbɔmɔ kyɛ ɪ rɛ,’ koo ŋ aa sɪ baa ‘Sii kɪ vala,’ ba tɪyaŋ kɪbee
rɛ yaa mɔl? 6 Ŋ sɪ dagɪ ma dɪ ma gyɪma anɪɪ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye
kaŋ dee rɛ ŋ aa sɪ wuwo kpa dʊnɪya nala wɪbɔmɔ kyɛ ba.” Ɛɛ rɛ ka ʊ
basɪ tɪya baal hʊ a baa, “Sii kpa ɪ wasa a kɪ mʊ dɪya.” 7 Doŋ nɛ baal hʊ
nyagɪ sii sɪŋ, a kɪ mʊ dɪya. 8 Nɪgyamaa hʊ buloŋ aa naa gɛɛ, kambɪŋ
kaŋ ba, ba dannɪ Wɪɪsɪ anɪɪ ʊ aa kpaa dee no iriŋ a tɪya nihuwobisi.

Yesu yɪrɪ Matiwu dɪ ʊ ko yaa ʊ hatɪnnɪ
Maakɪ 2.13-17; Luka 5.27-32

9 Yesu aa lɪɪ doŋ kɪ mʊ, dɪ lampolaal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Matiwu rɛ
hɔŋ ʊ tʊŋtʊnnɪ-dɪya tɪyaŋ gɛɛ. Ɛɛ rɛ Yesu yɪrɪ ʊ a baa, “Sii ko kɪ tɪŋa
ŋ hal.” Ʊ sii a kɪ tɪŋ Yesu hal.
10 Nyɛ rɛ Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ buloŋ kpa mʊ Matiwu dɪya, a hɔŋ kɪ
di kɪna. Doŋ tɪyaŋ nɛ lampolaala bee wɪbɔŋyaala mɛ ko pɛ ba tɪyaŋ,
ba buloŋ kɪ di kɪna hʊ. 11 Farasiima badɔmɔŋ aa naa gɛɛ, ba pɪyɛsɪ
Yesu hatɪnna hʊ a baa, “Bee rɛ tɪŋ ma nɪhɪyawʊ bee lampolaala abee
wɪbɔŋyaala no buloŋ hɔŋ kɪ di kɪna?” 12 Yesu aa nɪɪ wɪɪ no, ʊ mɪɪgɪ
basɪ tɪya ba a baa, “Nala hʊ aa kaŋ laaŋfɪya, ba bee kyɛ tɪɪba tɪɪna,
see nala hʊ aa wɪɪlɪ.” 13 Ma mʊ deŋ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a na wɪɪ no ba aa
saba memii. Ba saba rɛ anɪɪ
Wɪɪsɪ baa,

“Ma aa fá nala sikii, ʊ rɛ kpɪya ma aa lɪɪ wɪɪsʊllɪ kɪna a kpʊ tɪya
ŋ.”

Wɪbɔŋyaala wɪya rɛ ŋ ko, ŋ bɪ ko tɪpʊlʊŋ tɪmma wɪya.

Ba pɪyɛsɪ Yesu nyʊwa vʊwayɪ wɪya
Maakɪ 2.18-22; Luka 5.33-39

14 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ hatɪnna ko Yesu lee a pɪyɛsɪ ʊ a baa,
"Bee rɛ tɪŋ á bee Farasiima kɪ vʊwa nyʊwa aŋka ɪ hatɪnna hʊ kɛ bee
vʊwa nyʊwa?" 15 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa "Dɪ nal lɛ kpaa hafalɪɪ
ka dɪ ʊ bee ʊ kyaŋsɪ hɔŋ, ʊ kyaŋsɪ hʊ tɪya sɪ kyogi? Aayɪ, amɛ kyɛɛ
kɪdɪgɪ we doŋ ba aa sɪ kaŋ baal hʊ mʊ lee kɪdɪgɪ ka dɪ ʊ kyaŋsɪ hʊ
vʊwa nyʊwa." 16 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl maga namaga tɪya ba a baa, "Nal buloŋ bɪ
sɪ kpa taŋfalɪɪ a ala tɔ gabɪnɪɪ bol. Dɪ ɪ rɛ yaa gɛɛ, taŋfalɪɪ hʊ sɪ kʊʊrɪ,
dɪ gabɪnɪɪ hʊ marɪ kɪyasɪ pɛ. 17 Ɛɛ tɪɪ rɛ nal buloŋ mɛ bɪ sɪ laa nyʊwa
kpa sɪhuwo a we pulbɪnɪɪ tɪyaŋ, see dɪ ʊ kpa we pulfalɪɪ tɪyaŋ. Dɪ gɛɛ
daa pulbɪnɪɪ hʊ sɪ pɔsɔ dɪ sɪŋ hʊ bɪsɪ ta. Sɪhuwo maga dɪ ɪ kpa we
pulfalɪɪ tɪyaŋ nɛ dɪ sɪŋ hʊ bee pul hʊ buloŋ ta kyogo ta."

Yesu kyisi Gyuuma nɪhɪyawʊ toluu sʊʊ tɪyaŋ aŋ tɪɪba haaŋ kɪdɪgɪ mɛ
Maakɪ 5.21-43; Luka 8.40-56

18 Yesu ha gyɪ aa basɪ wɪya hʊ gɛɛ rɛ, Gyuuma nɪhɪyawʊ kɪdɪgɪ ko
ʊ lee, a tuu gbinni ʊ sɪya tɪyaŋ aŋ basɪ tɪya ʊ a baa, "Ŋ toluu rɛ sʊba
lagɪlagɪ no, amɛ ko kpa ɪ nosi dɔbɔ ʊ tɪyaŋ dɪ ʊ sii sʊʊ tɪyaŋ." 19 Ɛɛ rɛ
Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ buloŋ sii tɪŋ baal hʊ hal ba kpa kɪ mʊ. 20-21 Ba
aa mʊʊ hʊ tɪyaŋ nɛ, dɪ haaŋ kɪdɪgɪ aa yaa ʊ hawɪya ka ba bee teŋ
ʊ bɪsɪ fi abee balɪya, ko baŋ Yesu hal aŋ liisi ʊ tɪya tɪyaŋ a baa, "Dɪ
mɪyaŋ nɛ yaŋ dige ʊ gal dʊŋ mɛ, ŋ aa na laaŋfɪya rɛ," aŋ dige gal hʊ
nyʊwa. 22 Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ galdaasɪ a na ʊ, a basɪ tɪya ʊ a baa, "Ŋ
toluu, ta leŋ kambɪŋ kana ɪ, ɪ aa laa ŋ di rɛ tɪŋ ɪ deye." Haaŋ hʊ pirigi
na laaŋfɪya haŋ lagɪlagɪbiye hʊ.
23 Ɛɛ rɛ ka Yesu kpa gyʊʊ Gyuuma nɪhɪyawʊ hʊ dɪya. Ʊ gyʊwa dɪ
haŋye-taala abee lodaala hʊ sɪna a kɪ wii. 24 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a
baa, "Ma buloŋ mʊ lɪɪ, haŋtolibiye hʊ bɪ sʊba, ʊ ta pɪŋ doo rɛ." Ɛɛ rɛ
ba buloŋ mɪɪgɪ kɪ mʊma ʊ. 25 Amɛ ba aa kile nala hʊ buloŋ ba lɪɪ gɛɛ,
Yesu mʊ gyʊʊ haŋtolibiye hʊ dɪya, a mʊ kaŋ ʊ noŋ tɪyaŋ, ʊ sii. 26 Wɪɪ
no Yesu aa yaa taalɪ haŋ paalʊʊ hʊ buloŋ.

Yesu tɪɪba nyʊlma balɪya

27 Yesu bɪl aa lɪɪ doŋ kɪ mʊ, nyʊlma balɪya mɛ sii kɪ tɪŋa ʊ hal aŋ
huwori kɪ yɪrɪ ʊ a baa, "Yesu, Deviti Biye, fá á sikii." 28 Yesu aa mʊʊ
gyʊʊ dɪya hʊ, nyʊlma hʊ balɪya mɛ kpa ko ʊ lee. Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ ba a
baa, "Ma laa di anɪɪ ŋ sɪ wuwo tɪɪbɪ ma dɪ ma deye rɛ koo?" Ɛɛ rɛ ba
baa, "Waa, á Tɪɪna, á laa di rɛ." 29 Ɛɛ rɛ Yesu dige dige ba sɪya tɪyaŋ
aŋ baa, "Ɛɛ hʊ ma aa laa di anɪɪ ʊ sɪ yaa, ŋ sɪ leŋ dɪ ɛɛ yaa." 30 Ba sɪya
suri, ka Yesu basɪ tɪya ba abee sɪfɪyasɪ a baa, "Ma ta ko basɪ wɪɪ no
tɪya nal buloŋ." 31 Amɛ ba vɪya aŋ lɪɪ basɪ ʊ wɪya a taalɪ paalʊʊ hʊ
buloŋ.

Yesu tɪɪba ganɪɪ

32 Nyʊlɪma hʊ balɪya aa yaŋ lɪɪ dɪya hʊ tɪyaŋ, dɪ nala badɔmɔŋ mɛ
kaŋ baal kɪdɪgɪ gyɪŋbɔmɔ aa kana ʊ bɪ wuwo kɪ basɪ wɪya, a ko Yesu
lee. 33 Ɛɛ rɛ Yesu kile gyɪŋbɔmɔ hʊ baal hʊ tɪyaŋ, ka baal hʊ piili kɪ
basɪ wɪya. Ʊ yaa nal buloŋ wɪkperii. Ɛɛ rɛ ba baa, "Á ha bɪ maakyiye
na wɪɪ no iriŋ Iziral paalʊʊ tɪyaŋ." 34 Amɛ Farasiima hʊ kɪ basɪ anɪɪ
gyɪŋbɔmɔ kuwori rɛ tɪya ʊ dee ʊ wuwo kile gyɪŋbɔmɔ kɪ ta gɛɛ.

Yesu fáá nala sikii

35 Ɛɛ rɛ Yesu sii gɔllı tɔbala abee tɔbiisi hʋ buloŋ a kı daga nala
Gyuuma wıukyʋwaldıısı tıyaŋ, aŋ pɛ kı bası Wıısı koro hʋ wıweliye
wıya, aŋ kı tııbı nala hʋ wııla iriŋ iriŋ buloŋ aa kana. 36 Ʋ aa naa
nıgyamaa hʋ, sikii buloŋ kana ʋ, beewıya ʋ naa nıı wıya yʋga aa dɔŋ
ba rɛ, ka ba bı kaŋ nal aa sı kyiyeli ba. Ba kıı gɛɛ anıı piyese aa bı kaŋ
pedaal. 37 Ɛɛ rɛ ʋ bası tıya ʋ hatınna hʋ baa, “Kıkʋmıya hʋ yʋga rɛ
baga hʋ tıyaŋ, amɛ tʋŋtʋnna hʋ bı yʋga ba aa sı kʋŋ kına hʋ. 38 Ma
yaŋ sʋla baga hʋ tıına dı ʋ kyɛ tʋŋtʋnna yʋga dı ba kʋŋ baga hʋ kına.”

10

Yesu tıŋ ʋ kpambısı fi abee balıya hʋ
Maakı 3.13-19; 6.7-13; Luka 6.12-16; 9.1-6

1 Ɛɛ rɛ Yesu yırı ʋ kpambısı fi abee balıya hʋ a laŋŋı dɔmɔŋ, a tıya
ba dee dı ba wuwo kı kile gyıŋbɔmɔ aŋ pɛ kı tııbı nala wııla iriŋ iriŋ
buloŋ aa kana. 2 Nala hʋ ʋ aa lıya ba fene rɛ nyɛ: Siimɔŋ (ʋ feŋ kıdıgı
mɛ rɛ yaa Piita), abee ʋ naabiye Aŋduru, abee Gyemsi bee ʋ naabiye
Gyɔɔŋ mɛ. Gyemsi bee Gyɔɔŋ fa yaa Zebedi balıya rɛ, 3 abee Fılıpı,
abee Batolomi, abee Tɔmaası, abee Matiwu lampolaal hʋ, abee Alfiyası
biibaal Gyemsi, abee Tadiyo, 4 abee Siimɔŋ, nal hʋ aa kyıl ʋ nala wıya
kıŋkaŋ, abee Gyudası Isıkarɔtı nal hʋ a ko yaa minaafigi tıına, a kpa
Yesu yallı. 5 Tıŋdarı hʋ Yesu gyı aa kpaa tıya ʋ kpambısı fi abee balıya
hʋ ba lıı rɛ nyɛ. Ʋ baa, “Ma ta ko mʋ nala aa bı yaa Gyuuma paalʋʋ
koo Samaarıya paalʋʋ tɔɔ kıdıgı kɛ buloŋ. 6 Amɛ ma mʋ Iziral nala
lee, nala no kıı gɛɛ rɛ anıı piyese aa nyʋgısa. 7 Ma mʋ bası Wıısı
wıya tıya ba anıı wıısıbee koro hʋ kpaga rɛ. 8 Ma tııbı wııla tımma, a
kyisi sʋʋnı, a tııbı gbegisi, a kile gyıŋbɔmɔ mɛ ta nala tıyaŋ. Dı ma ko
yaa wıya no buloŋ, ma ta laa tuno buloŋ, beewıya ma mɛ bı tuŋ kıŋ
buloŋ aŋ laa dee no. 9 Ma ta kpaa molbii buloŋ we ma gyıfası tıyaŋ.
10 Ma ta kpaa diiku ma ŋmanıı no valıı tıyaŋ, a ta paa gatʋŋnyʋwa
bʋlıya koo naatɔbɔ tʋŋnyʋwa bʋlıya mɛ. Ma ta kol daatıgıya balıya
mɛ. Tʋŋtʋnnı buloŋ maga dı ba tıya ʋ kına hʋ aa maga dı ʋ kana rɛ.
11 Dı mamaa rɛ ko mʋ pele tɔɔ buloŋ, ma kyɛ nal hʋ aa sı laa nyʋwa
laa ma biŋ, dı ma we ʋ lee a mʋ pele saŋa hʋ ma aa sı lıı tɔɔ hʋ tıyaŋ.
12 Dı mamaa rɛ ko mʋ gyʋʋ dıya buloŋ, ma laa sıya kyʋwalı dıya hʋ
nala a baa, ‘Wıısı sı leŋ dı dıya no nala hɔŋ abee laaŋfıya.’ 13 Dı ba aa
rɛ ko laa ma, ma sʋl Wıısı dı ʋ tıya ba fıyɛlʋʋ. Amɛ dı ba aa rɛ ko bı
laa ma, ma leŋ dı fıyɛlʋʋ hʋ ma aa sʋla tıya ba mııgı ko ma lee. 14 Dı
tɔɔ koo dıya kıdıgı nala rɛ ko pɔ dı ma ta gyʋwa, a bı yaa siri mɛ dı
ba gyegili nıı ma duwoso, ɛɛ kɛ, ma lıı doŋ, aŋ piisi ma naası taŋha
ta. Ɛɛ sı daga nıı ba aa vıya ma nyɛ Wıısı sı dɔgısı ba. 15 Wıtıı rɛ ŋ
bası kı tıya ma, dʋnıya sarıya hʋ kyɛdiilii, Wıısı sı dɔgısı haŋ tɔɔ hʋ
nala a te gɛɛ hʋ ʋ gyı aa dɔgısı Sodɔm bee Gomora tımma ba wıbɔmɔ
nyuniŋ.”

Tʋwara hʋ ma aa sı na
Maakı 13.9-13; Luka 21.12-17

16 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ʋ kpambısı hʋ a baa, “Ma gyegili nıı daha!
Ŋ aa tıŋ ma rɛ dʋnıya nala lee, ba sı kil tıŋ ma hal anıı ba aa kpaa
piyese bee gboni a laŋŋı lıdıgı. Ɛɛwıya, ma gyıŋ tıya ma tıı weliŋ.

Amɛ ma wɪyaalɪɪ buloŋ tɪyaŋ ma kaŋ ma tɪɪ. 17 Ma pɔ ma tɪɪ weliŋ
abee nala no, beewɪya ba sɪ kaŋ ma mʊ nɪhɪyasɪ sɪya dɪ ba di ma
sarɪya aŋ vɪɪrɪ ma ba wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ tɪyaŋ. 18 Ba sɪ kuu ŋ wɪya, a kaŋ
ma mʊ paalʊʊsɪ nɪbala abee kuworo sɪya dɪ ba di ma sarɪya ka dɪ ma
di ŋ daŋsɪya a tɪya ba abee nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma buloŋ. 19 Dɪ ba
ko kaŋ ma mʊ nala no sɪya, ma ta leŋ dɪ ma bembiye kɪ sii wɪya hʊ
ma aa sɪ basɪ laa ma tɪɪ wɪya. Beewɪya, dɪ saŋa hʊ rɛ ko pele, Wɪɪsɪ
sɪ daga ma wɪɪ hʊ ma aa sɪ basɪ. 20 Wɪya hʊ ma aa sɪ basɪ, ba bɪ sɪ
yaa ma tɪɪ wɪbasɪya. Ma Kuwo Wɪɪsɪ rɛ sɪ leŋ dɪ ʊ Wiyesi Welii hʊ tɪŋ
ma tɪyaŋ a basɪ wɪya no tɪya ma. 21 Nɪmmabalɪya sɪ kaŋ dɔmɔŋ a mʊ
tɪya dɪ ba kpʊ. Dɪ kuwoma mɛ yaa ba biisi gɛɛ tɪɪ. Biisi mɛ sɪ vɪya
ba kuwoma abee ba nɪmma nyʊʊsɪ tɪŋɪɪ aŋ kaŋ ba mʊ tɪya dɪ ba kpʊ.
22 Nal nal buloŋ sɪ kuu ŋ wɪya a haasɪ ma. Amɛ nal hʊ buloŋ aa kaŋ
mala ʊ laadii tɪyaŋ a mʊ teŋ, Wɪɪsɪ sɪ laa ʊ ta. 23 Dɪ ba ko kɪ dɔgɪsɪ
ma tɔɔ kɪdɪgɪ tɪyaŋ, ma lɪɪ a fá mʊ tɔdʊma. Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma,
ma bɪ sɪ wuwo tʊŋ tʊma hʊ ŋ aa kpaa tɪya ma teŋ Iziral paalʊʊ buloŋ
tɪyaŋ, ka dɪ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye na mɪɪgɪ ko.
24 Sakuuribiye bee te ʊ dɪdagɪl. Ɛɛ rɛ yoŋ mɛ bee te ʊ tɪɪna. 25 Amɛ
sakuuribiye maga dɪ ʊ mɛ kɪɪ dɪdagɪl hʊ aa daga ʊ rɛ. Yoŋ mɛ maga
dɪ ʊ kɪɪ nal hʊ aa deŋe ʊ rɛ. Dɪ ba aa rɛ yaŋ kaŋ dɪya tɪɪna kɪ yɪrɪ
Sɪtaanɪ, ɛɛ kɛ, ba sɪ tɪya dɪya hʊ nala fene aa lɔrɔ te Sɪtaanɪ.

Nal hʊ aa maga dɪ ma kɪ fá ʊ
Luka 12.2-7

26 Ɛɛwɪya, ma ta kɪ fá nala no, wɪɪ buloŋ tuwo a yaa wɪfaŋɪɪ. 27 Wɪɪ
buloŋ ŋ aa faŋa basɪ tɪya ma, ʊ maga dɪ ma basɪ ʊ lɪgyalɪɪ tɪyaŋ nɛ.
Wɪɪ buloŋ mɛ ŋ aa miŋse tɪya ma, ma basɪ ʊ dɪ nal buloŋ nɪɪ." 28 Ɛɛ rɛ
Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, "Ma ta kɪ fáá nala hʊ aa sɪ wuwo kpʊ ma
dʊŋ. Amɛ ma kɪ fá Wɪɪsɪ, beewɪya ʊ rɛ kaŋ dee ʊ aa sɪ wuwo leŋ dɪ ɪ
sʊba, a kaŋ dee mɛ ʊ aa sɪ maakyiye kpa ɪ we diŋ. 29 Kokobiisi balɪya
yalɪɪ yaa baŋmɛ rɛ? Amɛ dɪ ma kuwo Wɪɪsɪ mɛ yaŋ bɪ tɪya ŋmanɪɪ ba
kɪdɪgɪ buloŋ bee sʊba. 30 Wɪɪsɪ paalɪ gyɪŋ ma kɪdɪgɪ buloŋ nyupʊna
nyʊwa rɛ. 31 Ɛɛwɪya, ma ta leŋ dɪ kambɪŋ kaŋ ma. Beewɪya Wɪɪsɪ sɪya
kɛ tɪyaŋ ma kɪdɪgɪ buloŋ kaŋ tɔnɔ rɛ kɪŋkaŋ a te kokogyamaa. 32 Nal
hʊ buloŋ aa sɪ wuwo sɪŋ gyamaa tɪyaŋ a baa dɪ ʊ yaa ŋ nal lɛ, ɛɛ tɪɪ
rɛ ŋ mɛ sɪ basɪ ʊ tɪɪna wɪya ŋ Kuwo Wɪɪsɪ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ sɪya
tɪyaŋ. 33 Amɛ nal hʊ buloŋ mɛ aa sɪ vɪya ŋ wɪya gyamaa tɪyaŋ, ɛɛ tɪɪ
rɛ ŋ mɛ sɪ vɪya ʊ tɪɪna wɪya ŋ Kuwo Wɪɪsɪ aa we wɪɪsɪbee sɪya tɪyaŋ.
34 Ma ta bɪɪna anɪɪ ŋ ko dʊnɪya dɪ nala sʊma rɛ? Aayɪ, yuwo rɛ ŋ
kaŋ ko. 35 Ŋ ko dɪ ŋ porigi nala dɔmɔŋ tɪyaŋ nɛ anɪɪ ba aa saba gɛɛ
Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ. Biye bee ʊ kuwo sɪ kaa dɔmɔŋ. Dɪ haŋtolibiye bee
ʊ naa mɛ kaa dɔmɔŋ. Biihaaŋ bee ʊ bala nɪɪna sɪ kaa dɔmɔŋ. 36 Nal
dɪya nala tɪɪ rɛ sɪ yaa ʊ dɔmɔ, a haasɪ ʊ te nal buloŋ. 37 Nal hʊ buloŋ
aa kyo ʊ kuwo abee ʊ naa a te ŋ, ʊ tɪɪna bɪ maga dɪ ʊ yaa ŋ hatɪnnɪ.
Nal hʊ buloŋ mɛ aa kyo ʊ biibaal koo ʊ toluu a te ŋ, ʊ tɪɪna bɪ maga
dɪ ʊ yaa ŋ hatɪnnɪ. 38 Nal hʊ buloŋ aa bɪ baasɪ ʊ tɪɪ daagarɪɪ, a kɪ tɪŋa
ŋ hal, ʊ tɪɪna bɪ maga dɪ ʊ yaa ŋ hatɪnnɪ. 39 Nal hʊ buloŋ aa kyo ʊ tɪɪ
mɪɪbol, ʊ tɪɪna sɪ kpa ʊ mɪɪbol ta. Amɛ nal hʊ mɛ buloŋ aa sɪ kuu ŋ
wɪya a vɪya ʊ mɪɪbol ta ʊ tɪɪna sɪ kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii.
40 Nal hʊ buloŋ aa sɪ kaŋ ma weliŋ, mɪyaŋ nɛ ʊ tɪɪna kaŋ weliŋ gɛɛ.
Nal hʊ buloŋ mɛ aa kana ŋ weliŋ, Tɪɪna hʊ aa tɪma ŋ mɛ rɛ ʊ kaŋ

weliŋ gɛɛ. 41 Nal hʋ buloŋ aa kaŋ Wɪɪsɪ tɪŋdaal weliŋ akuu ʋ aa yaa
Wɪɪsɪ tɪŋdaal wɪya, Wɪɪsɪ aa tɪya ʋ tɪɪna Wɪɪsɪ tɪŋdaal tuno rɛ. Nal hʋ
mɛ buloŋ aa kaŋ tɪpʋlʋŋ tɪɪna weliŋ akuu ʋ aa yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna wɪya,
Wɪɪsɪ aa tɪya ʋ tɪɪna mɛ tɪpʋlʋŋ tɪɪna tuno rɛ. 42 Nal hʋ mɛ buloŋ aa
sɪ yaa nɪɪfɪyɛlɪɪ mɛ gba tɪya ŋ hatɪnna no tɪyaŋ nɪbiye akuu ʋ aa yaa
ŋ hatɪnnɪ wɪya, wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma Wɪɪsɪ kɔnɪ sɪ tuŋ ʋ tɪɪna."

11

Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʋ tɪŋ nala ba ko Yesu lee
Luka 7.18-35

1 Yesu a basɪ wɪya no a tɪya ʋ hatɪnna hʋ fi abee balɪya ko teŋ, ʋ lɪɪ
doŋ a mʋ dɪ ʋ daga nala aŋ pɛ basɪ Wɪɪsɪ wɪya Galili paalʋʋ tɪyaŋ.
2 Saŋa no tɪyaŋ dɪ Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʋ gyɪ we nɪtɔdɪya tɪyaŋ nɛ.
Ʋ aa nɪɪ wɪya hʋ Krisita aa yaa, ɛɛ rɛ ʋ tɪŋ ʋ hatɪnna badɔmɔŋ, 3 ba
mʋ pɪyɛsɪ ʋ a baa, "Basɪ tɪya ma, ɪ rɛ yaa nal hʋ Gyɔɔŋ fa aa baa dɪ ʋ
sɪ ko laa ma ta hʋ, koo á ha kɪ gyegili nɪdɪma?" 4 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya
ba a baa, "Ma mɪɪgɪ mʋ basɪ tɪya Gyɔɔŋ wɪya hʋ buloŋ ma aa naa,
abee wɪya hʋ buloŋ ma aa nɪya. 5 Ma mʋ basɪ tɪya ʋ dɪ nyʋlɪma sɪya
suro rɛ, gbarɪga kɪ vala, gbegisi mɛ kɪ deye, wonni kɪ nɪɪ wɪya, nala
hʋ a sʋba kɪ sii sʋʋ tɪyaŋ. Ka ba basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ mɛ a kɪ tɪya
nyaaba. 6 Teŋfɪyɛl tɪmma rɛ yaa nala hʋ kɔnɪ aa laa ŋ wɪya di aŋ bɪ
sɪ maakyiye yaa ŋ sige anɪɪ mɪyaŋ nɛ yaa nal hʋ Wɪɪsɪ aa tɪma."
7 Saŋa hʋ Gyɔɔŋ hatɪnna hʋ aa kpaa kɪ mʋ, ɛɛ rɛ Yesu piili basɪ
Gyɔɔŋ wɪya a kɪ tɪya gyamaa hʋ. Ʋ pɪyɛsɪ ba rɛ a baa, "Ma gyɪ aa mʋʋ
Gyɔɔŋ lee pogo hʋ tɪyaŋ nɪgɛɛ iriŋ nɛ ma gyɪ fa kɪ yɪyɛlɪ anɪɪ ma sɪ
mʋ na. Ma gyɪ bɪɪna Gyɔɔŋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ɔhɔ puwo a kaŋ kɪ viisi rɛ ma
mʋ ma na koo? 8 Dɪ ɛɛ yaŋ daa, nɪgɛɛ iriŋ nɛ ma lɪɪ dɪ ma na? Ma lɪɪ
dɪ ma na nal a laalɪ gaweliye rɛ? Aayɪ. Deŋ na, nala hʋ aa laalɪ gannɪ
no iriŋ, ba aa we kuworidɪɪsɪ tɪyaŋ nɛ. 9 Ma yaŋ daga ŋ nal hʋ iriŋ ma
aa lɪɪ doŋ dɪ ma na. Ma mʋwa dɪ ma na Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ koo? Wɪtɪɪ rɛ
ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nal hʋ ma gyɪ aa naa, ʋ tee Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ. 10 Nal
no wɪya rɛ ba gyɪ sabɪ biŋ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a baa dɪ Wɪɪsɪ baa,
'Ŋ sɪ tɪŋ ŋ tɪŋdaal
dɪ ʋ laa ɪ sɪya a mʋ marɪ ŋmanɪɪ bin-ɪ.'
11 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya nala hʋ a baa, "Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ba
ha bɪ maakyiye lʋl nal buloŋ dʋnɪya no tɪyaŋ ʋ tee Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool
hʋ. Amɛ nal hʋ yaŋ aa yaa nɪbiye Wɪɪsɪbee koro hʋ tɪyaŋ, ʋ tɪɪna mɛ
rɛ tee Gyɔɔŋ. 12 A yaŋ lɪɪ saŋa hʋ Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool aa piile basɪ
Wɪɪsɪ wɪya a kaŋ kɪ ko gyɪnaŋ, nala kaŋ Wɪɪsɪbee koro hʋ wɪya kɪ kaa
dɔmɔŋ nɛ, ɛɛ rɛ gaduwogo kɪ lʋga dɪ ba kaŋ fasɪ. 13 Amɛ ka dɪ Gyɔɔŋ
na ko, dɪ Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʋ abee mɪrɪsɪ hʋ Wɪɪsɪ gyɪ aa leŋ Moosi sabɪ
biŋ hʋ laa sɪya basɪ Wɪɪsɪbee koro hʋ wɪya rɛ. 14 Dɪ mamaa rɛ laa di
anɪɪ wɪya no yaa wɪtɪɪ rɛ, ɛɛ kɛ ʋ maga dɪ ma gyɪma anɪɪ Gyɔɔŋ nɛ
yaa nal hʋ wɪya ba gyɪ aa basa Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ anɪɪ Ilaagya sɪ mɪɪgɪ
ko hʋ. 15 Nala hʋ aa kaŋ dɪgɪna, ma gyegili nɪɪ wɪya no weliŋ."
16 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, "Ma leŋ dɪ ŋ daga ma gɛɛ hʋ
gyɪnaŋ nala aa kɪya. Ba kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ haŋbiisi aa lɪɪ dɪ ba gbɪyalɪ.
Badɔmɔŋ aa huwori ba dɔŋtɪŋsɪ a basɪ tɪya ba a baa, 17 'Á yɪɪ yɪɪla
rɛ tɪya ma, ka ma vɪya gʋwayɪ. Á taa haŋyee mɛ tɪya ma ka ma vɪya
wiyi." ' 18 Ɛɛ tɪɪ rɛ yaŋ, saŋa hʋ tɪyaŋ Gyɔɔŋ gyɪ aa ko ma lee, ʋ gyɪ

aa vʊwa nyʊwa rɛ, aŋ bee nyʊwa sɪŋ mɛ. Ɛɛ rɛ nala baa dɪ gyɪŋbɔŋ nɛ kana ʊ. 19 Aŋka mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye mɛ ko a kɪ di kɪna aŋ kɪ nyʊwa sɪŋ mɛ. Ɛɛ rɛ nala baa dɪ baal no kɛ yaa nabolɪŋ tɪɪna rɛ, a yaa sɪnyʊwal mɛ aŋ pɛ kaŋ lampolaala abee wɪbɔŋyaala buloŋ mɛ yaa ʊ kyaŋsɪ. Nala hʊ aa kaŋ Wɪɪsɪ wɪgyʊŋ hʊ, ba wɪyaalɪya rɛ aa daga."

Tɔnɪ hʊ nala aa bɪ laa Yesu wɪya di
Luka 10.13-15

20 Tɔnɪ hʊ tɪyaŋ Yesu gyɪ aa yaa wɪmagɪla hʊ gyeniŋ buloŋ nala gyɪ bɪ bɪrɪma lɪɪ ba wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ʊ basɪ ba sɪya wɪya tɪya ba a baa, 21 "Mamaa Kɔrazɪŋ tɪmma abee Bɛsaada tɪmma, ma sɪ na tʊwara kɪŋkaŋ. Wɪmagɪla hʊ ŋ aa yaa ma lee, dɪ mɪyaŋ nɛ fa yaa wɪya no Taaya abee Siidɔŋ nala lee, ba fa bɪ sɪ yaa gyegye ka dɪ ba paa ba loganni laalɪ, aŋ yaa tʊwɔl bʊgɪ ba tɪɪ a daga anɪɪ ba tɪsɪ kyogo rɛ, ba bɪrɪmɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ. 22 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, sarɪya hʊ kyɛdiilii, Wɪɪsɪ sɪ dɔgɪsɪ Kɔrazɪŋ abee Bɛsaada tɪmma a te Taaya abee Siidɔŋ tɪmma. 23 Mamaa Kapɛɛnam tɪmma, ma ta ko kɪ liisi anɪɪ Wɪɪsɪ sɪ bigisi ma. Ma gyɪŋ tɪya ma tɪɪ weliŋ, ʊ sɪ kpa ma we diŋ tɪyaŋ dɪ ma na tʊwara kɪŋkaŋ. Ma bɪɪna ma sɪ wuwo kaŋ ma tɪɪ gyɪŋ wɪɪsɪbee rɛ koo? Wɪɪsɪ sɪ kpa ma yuwo we diŋ tɪyaŋ dɪ ma na tʊwara kɪŋkaŋ. Wɪmagɪla no buloŋ ŋ aa yaa ma lee, dɪ Sodɔm tɪyaŋ nɛ ŋ fa yaa ba, Wɪɪsɪ fa bɪ sɪ kyogi doŋ buloŋ. Sodɔm ha fa sɪ we doŋ a kaŋ kɪ ko gyɪnaŋ. 24 Amɛ ŋ yaŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, sarɪya hʊ kyɛdiilii Wɪɪsɪ sɪ dɔgɪsɪ Kapɛɛnam tɪmma a te sodɔm tɪmma."

Yesu basɪ tɪya nala dɪ ba ko ʊ lee a na wiyese
Luka 10.21-22

25 Saŋa no tɪɪ tɪyaŋ nɛ Yesu baa, "Ŋ Kuwo Wɪɪsɪ, ɪ rɛ yaa wɪɪsɪnyuu abee taŋha buloŋ Tɪɪna. Ŋ aa dannɪ ɪ rɛ akuu wɪya hʊ ɪ aa kpaa faŋa wɪgyʊnna, aŋ kpa ba daga nala hʊ aa bɪ kaŋ wɪgyʊŋ. 26 Ŋ Kuwo, ŋ aa kyʊwalɪ ɪ aŋgyʊwasʊ rɛ beewɪya wɪɪ hʊ ɪ aa kyɛɛ ʊ rɛ ɪ yaa gɛɛ. 27 Ŋ Kuwo kpaa kɪŋ buloŋ dee tɪya ŋ nɛ. Ŋ Kuwo dʊŋ nɛ gyɪŋ gɛɛ ŋ aa kɪya. Ŋ dʊŋ mɛ rɛ gyɪŋ gɛɛ ŋ Kuwo aa kɪya. Nal buloŋ bɪ gyɪma ʊ, see nala hʊ dʊŋ ŋ aa lɪya a daga ʊ tɪya ba." 28 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, "Ma nala hʊ buloŋ aa lɔlɔ, aŋka wɪya vʊwa ma biŋ, ma ko ŋ lee, dɪ ŋ tɪya ma wiyese. 29 Ma tɪŋ ŋ nyʊwa dɪ á yaa nyʊʊdɪgɪ, dɪ ma wuwo gyɪŋ tʊma hʊ ŋ aa kpaa tɪya ma dɪ ma tʊma weliŋ, beewɪya, ŋ sɪya fɪyɛla rɛ ka ŋ gyɪŋ ŋ tɪɪ kanɪɪ mɛ. Dɪ mamaa rɛ yaa gɛɛ, ŋ sɪ tɪya ma wiyese. 30 Wɪya hʊ ŋ aa baa dɪ ma yaa, ba bɪ yaa wɪduwoni ma aa sɪ yaa lɔlɔ. Tʊma hʊ mɛ ŋ aa sɪ kpa tɪya ma, ba bɪ sɪ leŋ dɪ ma buri."

12

Ba pɪyɛsɪ Yesu Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ wɪya
Maakɪ 2.23-28; Luka 6.1-5

1 Ʊ gyɪ bɪ pɪɪsa ka Yesu bee ʊ hatɪnna sii kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ a tɪŋ nyoŋso baga kɪdɪgɪ tɪyaŋ a kɪ mʊ. Ɛɛ rɛ losi gyɪ kaŋ ʊ hatɪnna hʊ ba bori nyoŋso hʊ a piisi kɪ kyaŋ. 2 Ɛɛ rɛ Farasiima badɔmɔŋ na ba a pɪyɛsɪ Yesu a baa, "Ɪ bɪ naa? Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ sɪna daa ɪ hatɪnna hʊ kɪ kyogi gɛɛ." 3 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, "Ma ha bɪ karɪmɪ wɪɪ hʊ Kuwori Deviti gyɪ aa yaa saŋa hʊ losi gyɪ aa kaŋ ʊ bee ʊ hatɪnna? 4 Ʊ gyɪ mʊʊ gyʊʊ Wɪɪsɪ dɪya hʊ rɛ, a kpa paanʊʊ hʊ ba gyɪ aa kaŋ ko biŋ

Wɪɪsɪ sɪya, a lɪɪ ʊ bee ʊ hatɪnna kyaŋ. Ʊ fa yaa sɪna rɛ dɪ nɪwaasɪ buloŋ kyaŋ haŋ paanʊʊ hʊ, see wɪɪkyʊwal sɪlaala hʊ dʊŋ. 5 Ma tɪɪ gyɪma rɛ anɪɪ tʊma hʊ wɪɪkyʊwal sɪlaala hʊ aa kɪ tʊma Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ yaa kyɛɛ no sɪna rɛ. Amɛ ma tɪɪ naa rɛ mɪrɪsɪ hʊ Moosi aa saba tɪyaŋ anɪɪ Wɪɪsɪ bɪ sɪ kpa kyogisi tɪya ba ɛɛwɪya. 6 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, “Nal aa tee Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ rɛ we daha nyɛ.” 7 Ba saba rɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a baa,
“Ma aa fá nala sikii, ʊ rɛ kpɪya ma aa lɪɪ wɪɪsʊllɪ kɪna a kpʊ tɪya ŋ.”
Dɪ mamaa rɛ kɔnɪ fa gyɪŋ wɪɪ no memii, ma fa bɪ sɪ kpa kyogisi kɪ tɪya nala hʊ aa bɪ kaŋ wɪkyogii. 8 Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye rɛ yaa Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ Tɪɪna.”

Yesu tɪɪbɪ baal kɪdɪgɪ noŋ aa sʊba
Maakɪ 3.1-6; Luka 6.6-11

9 Ɛɛ rɛ Yesu lɪɪ doŋ, a mʊ gyʊʊ Gyuuma wɪɪkyʊwaldɪya kɪdɪgɪ, 10 dɪ banosʊʊ kɪdɪgɪ tɪɪna mɛ we doŋ. Nala hʊ aa we wɪɪkyʊwaldɪya hʊ tɪyaŋ fa aa kyɛ ŋmanɪɪ rɛ dɪ ba basɪ tɪya Yesu anɪɪ ʊ kyogi ba mɪrɪsɪ rɛ. Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ʊ yaa ŋmanɪɪ dɪ á tɪɪbɪ wɪɪla tɪmma kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ koo ʊ bɪ yaa ŋmanɪɪ?” 11 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, “Dɪ ma kɪdɪgɪ rɛ kaŋ piyesi dɪ ʊ tele kɔlʊŋ tɪyaŋ Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ, na ɪ aa lɪɪ ʊ rɛ? 12 Nihuwobiŋ nɛ tee piyesi. Ɛɛwɪya, dɪ ámaa rɛ aa yaa wɪweliye kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ, mɪra buloŋ bɪ daga anɪɪ á yaa wɪɪ kyogi rɛ. 13 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya nosʊʊ hʊ tɪɪna a baa, ‘Kaŋ ɪ noŋ hʊ tannɪ.’ Nyɛ rɛ ʊ kaŋ ʊ noŋ tannɪ. Ʊ mɪɪgɪ kɪɪ noduwo hʊ.” 14 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ mɛ sii lɪɪ doŋ a mʊ dɪ ba vʊʊlɪ gɛɛ hʊ ba aa sɪ yaa a kpʊ Yesu.

Yesu rɛ yaa laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya.

15 Yesu aa ko gyɪma anɪɪ nala hʊ aa vʊʊlɪ ʊ kpʊyɪ wɪya rɛ, ɛɛ rɛ ʊ sii lɪɪ doŋ. Amɛ nɪgyamaa ha gyɪ sii tɪŋa ʊ hal. Nyɛ rɛ ʊ tɪɪbɪ nala hʊ buloŋ fa aa wɪɪlɪ ba tɪyaŋ. 16 Aŋ basɪ tɪya ba abee sɪfɪyasɪ a baa, “Ma ta ko gɔllɪ basɪ ŋ wɪya a kɪ tɪya nala.” 17 Ʊ gyɪ aa basɪ wɪɪ no leŋ wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪŋ ʊ tɪŋdaal Azaaya tɪyaŋ basɪ kɔnɪ ko yaa wɪtɪɪ rɛ. 18 Wɪɪsɪ gyɪ baa,
“Ma na, nal hʊ ŋ aa lɪya dɪ ʊ yaa ŋ tʊŋtʊnnɪ rɛ nyɛ, ʊ rɛ ŋ kyo, ŋ teŋ fɪyɛla rɛ ʊ tɪyaŋ kɪŋkaŋ.
Ŋ sɪ kpa ŋ Wiyesi Welii hʊ dee we ʊ tɪyaŋ.
Dɪ ʊ basɪ tɪya dʊnɪya nala buloŋ anɪɪ saŋa hʊ ŋ aa sɪ laa ba ta pele rɛ.
19 Ʊ bɪ sɪ gɔllɪ ŋmaa nyʊʊtaaduwo kɪ baŋ.
Ʊ bɪ sɪ gɔllɪ lee buloŋ nɔsɪ wɪya kɪ baŋ gyamaa tɪyaŋ.
20 Ʊ sɪya sɪ fɪyɛlɪ sikii tɪmma lee aŋ kaŋ bɔnyɛ mɛ a beel-ba. Ʊ bɪ sɪ yaa wɪya hʊ aa sɪ leŋ dɪ ba kpa ba bayɪyɛla hʊ ba aa kana ta, a mʊ pele saŋa hʊ dʊnɪya nala aa sɪ na Wɪɪsɪ laatayɪ hʊ ʊ aa kpaa tɪya ba.
21 Ʊ tɪyaŋ nɛ dʊnɪya nala buloŋ sɪ kpa ba bayɪyɛla we dɪ ʊ laa ba ta.”

Ba baa dɪ Yesu dee lɪɪ Bɛlizebul lee rɛ
Maakɪ 3.20-30; Luka 11.14-23

22 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ nala badɔmɔŋ kaŋ baal kɪdɪgɪ gyɪŋbɔmɔ aa kana, ʊ nyʊlɪmɪ, aŋ bɪ wuwo kɪ basɪ wɪya mɛ, a ko Yesu lee. Nyɛ rɛ Yesu tɪɪbɪ baal hʊ, ʊ bɪl wuwo kɪ basɪ wɪya aŋ kɪ na mɛ. 23 Yesu aa yaa gɛɛ, nɪgyamaa hʊ buloŋ aa we doŋ nyʊʊsɪ gyɪ fɪyɛla rɛ. Ɛɛ rɛ ba kɪ pɪyɛsɪ

dɔmɔŋ a baa, “Kuwori Deviti nihii hʋ á aa gyegili dı ʋ ko laa ma ta
hʋ rɛ nyɛ dʋ?” 24 Amɛ Farasiima hʋ gyı aa nıı gɛɛ Yesu aa tııbı baal
hʋ gyıŋbɔmɔ hʋ gyı aa kana, ba baa dı gyıŋbɔmɔ kuwori Bɛlizebul lɛ
tıya ʋ dee ɛɛ rɛ tıŋ ʋ wuwo kı kile gyıŋbɔmɔ gɛɛ. 25 Yesu gyı gyıŋ wıı
hʋ ba aa bıını ba tıısı tıyaŋ, a bası tıya ba a baa, “Dı paalʋʋdıgı nala
rɛ we doŋ a bı kaŋ nyʋʋdıgı, ba paalʋʋ hʋ bı sı pıısı aŋ tele. Dı bedıgı
nala koo gyaŋwuwodıgı nala mɛ rɛ we doŋ a bı kaŋ nyʋʋdıgı, ba bee
hʋ koo ba gyaŋwuwo hʋ bı sı pıısı aŋ tele. 26 Na ma baa dı Sıtaanı
dee rɛ ŋ kpaa kı kil gyıŋbɔmɔ, ɛɛ daga anıı Sıtaanı gʋl kaŋ ʋ tıı kı kaa
kaası rɛ gɛɛ. Dı gɛɛ rɛ we doŋ, ʋ koro hʋ bıl bı sı pıısı aŋ tele. 27 Dı ɛɛ
hʋ ma aa bası kɔnı yaŋ yaa wıtıı anıı gyıŋbɔmɔ kuwori Bɛlizebul lɛ
tıya ŋ dee ŋ kı kil gyıŋbɔmɔ, ɛɛ kɛ aŋnɛ rɛ tıya ma tıı hatınna hʋ mɛ
dee ba kı kil gyıŋbɔmɔ. Ma hatınna hʋ wıyaalıya yaŋ daga anıı ma
wıbasıı hʋ buloŋ yaa wınyıyɛl lɛ. 28 Aayı Bɛlizebul daa tıya ŋ dee hʋ,
amɛ Wıısı Wiyesi Welii hʋ dee tıyaŋ nɛ ŋ wuwo kı kil gyıŋbɔmɔ nala
tıyaŋ gɛɛ. Nyɛ rɛ yaŋ daga anıı Wıısı koro hʋ ko we ma lee rɛ. 29 Nal
buloŋ tuwo ʋ aa sı wuwo bori gyʋʋ gaduwogi dıya a gaa ʋ kına, dı ʋ
bı laa sıya kaŋ gaduwogi hʋ vʋwa. 30 Nal hʋ buloŋ aa bı yaa ŋ nal, ʋ
tıına lıı ŋ hal lɛ. Nal hʋ buloŋ aa bı pɛ ŋ tıyaŋ dı á gbaa nala kı we
lıdıgı, ʋ tıına leŋ nala kı vıya Wıısı ŋmanıı rɛ gɛɛ. 31 Ɛɛwıya ma yaŋ
leŋ dı ŋ bası tıya ma, nal hʋ buloŋ aa yaa ʋ dɔŋtıına wıbɔŋ, koo a bası
wıya kyogi Wıısı feŋ, Wıısı sı wuwo kpa kyɛ ʋ. Amɛ nal hʋ buloŋ aa
bası wıya tʋʋsı Wıısı Wiyesi Welii hʋ, Wıısı bı sı maakyiye kpa kyɛ
ʋ tıına. 32 Nal hʋ buloŋ aa sı bası wıbɔmɔ a tıya mıyaŋ Nihuwobiŋ
Biye, Wıısı aa wuwo ʋ kpa kyɛ ʋ rɛ, amɛ nal hʋ buloŋ aa bası wıya
tʋʋsı Wıısı Wiyesi Welii hʋ kɛ, Wıısı bı sı kpa kyɛ ʋ tıına, gyınaŋ koo
maakyiye kıdıgı buloŋ.”

Tıya abee ʋ nɔnɔ
Luka 6.43-45

33 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Dı ı rɛ deŋ tıya nyuu tıyaŋ dı ʋ waa weliŋ
a kaŋ laaŋfıya, ʋ aa nɔŋ nɔŋweliye rɛ. Dı ı rɛ bı deŋ tıya hʋ nyuu
tıyaŋ weliŋ ka dı wıula kana ʋ, ʋ aa nɔŋ nɔŋbɔŋlɔrını rɛ. Tıya nɔnɔ
rɛ aa daga tıya hʋ iriŋ ʋ aa yaa. 34 Ɛɛ rɛ ma mɛ yaŋ kıı anıı dʋma,
ma bɔmɔ rɛ weliŋ, ɛɛwıya ma bı sı wuwo bası wıwelii kıdıgı buloŋ.
Beewıya, nihuwobiŋ wıbasıı tıyaŋ nɛ ı aa gyıŋ nihuwobiŋ hʋ iriŋ ʋ aa
yaa. 35 Nal hʋ aa kaŋ tıbııŋweliye ʋ tıya tıyaŋ, ʋ rɛ aa yaa wıweliye.
Nal hʋ mɛ aa kaŋ tıbııŋbɔmɔ ʋ tıya tıyaŋ ʋ tıına mɛ rɛ aa yaa wıbɔmɔ.
36 Ŋ bası kı tıya ma rɛ, nal hʋ buloŋ aa bı gyıŋ ʋ nyʋwa kanıı aŋ bası
wıı hʋ fa aa bı maga dı ʋ bası, sarıya hʋ kyɛdiilii ʋ sı daga wıı hʋ aa
tıŋ ʋ tıına yaa gɛɛ a tıya Wıısı. 37 Ma tıı nyʋʋdaası rɛ Wıısı sı kpa di
ma sarıya, dı ma laa wısʋma koo ma laa kyogisi tıya ma tıı.”

Nala aa kyɛ dı Yesu yaa wımagıl
Maakı 8.11-12; Luka 11.29-32

38 Ɛɛ rɛ Wıısı Teŋ dıdagıla abee Farasiima sii ko Yesu lee a bası tıya
ʋ a baa, “Nıhıyawʋ, á aa kyɛ dı ı yaa wımagıl lɛ dı á na a gyıma anıı
Wıısı kɔnı we ı lee rɛ.” 39 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ma gyınaŋ nala yaa nıbɔmɔ
rɛ, a bı gyıŋ Wıısı mɛ. Ma aa sı yaa gɛɛ gyıŋ Wıısı wıya bı kyıl ma
see wımagıla dʋŋ wıya rɛ kyıl ma. Wımagıl hʋ buloŋ Wıısı aa sı
yaa dı ma na rɛ yaa wımagıl hʋ ʋ gyı aa yaa ʋ tıŋdaal Gyoona tıyaŋ.

40 Gyoona gyı aa yaŋ we fuwonaŋbal hʋ fuu tıyaŋ kyɛyɛ kpaŋkpaŋ
boto gɛɛ, ɛɛ tıı rɛ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye mɛ sı we bʋwa tıyaŋ kyɛyɛ
boto. 41 Sarıya hʋ kyɛdiilii, Ninive nala sı kpa kyogisi tıya ma gyınaŋ
nala. Beewıya saŋa hʋ tıyaŋ Gyoona gyı aa mʋʋ bası Wıısı wıya tıya
ba, ba gyı bırıma lıı ba wıbɔmɔ tıyaŋ nɛ aŋ tıŋ Wıısı. Ma yaŋ leŋ dı
ŋ bası tıya ma anıı lagılagı no nal lɛ we ma tıyaŋ a te Gyoona."
42 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, "Ma gyıŋ haaŋ hʋ Siiba tımma
gyı aa lıya ʋ gyı yaa ba kuwori rɛ. Ʋ gyı sii mʋ lee bee ʋ dɔŋ nɛ dı ʋ
mʋ nıı wıgyʋŋ hʋ kuwori Solomɔn gyı aa kpaa kı daga nala. Sarıya
hʋ kyɛdiilii, haaŋ no mɛ sı kpa kyogisi tıya ma. Ma yaŋ gyıma weliŋ
anıı lagılagı no nal lɛ we ma tıyaŋ daha a te kuwori Solomɔn ka ma
vıya ʋ tıŋıı."

Yesu bası gyıŋbɔmɔ wıya
Luka 11.24-26

43 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, "Dı ba ko kile gyıŋbɔŋ dı ʋ lıı nal tıyaŋ, ʋ aa
gɔllı taŋhahılıı tıyaŋ nɛ a kı kyɛ lee dı ʋ wiyesi, amɛ dı ʋ ko kyɛ lee
lɔlɔ, 44 ʋ aa mııgı bası tıya ʋ tıı rɛ a baa, 'Ŋ sı mııgı mʋ lee hʋ ŋ aa
lıya.' Dı ʋ rɛ ko mııgı ko dı ba marı dıya hʋ buloŋ weliŋ, ka nal buloŋ
tuwo ʋ tıyaŋ, 45 ʋ aa mııgı mʋ kaŋ gyıŋbɔmɔ bapɛ aa bɔmɔ te ʋ tıı rɛ
a pɛ dı ba ko kı gyʋʋ. Ɛɛ hal tıyaŋ, ba sı lɔrı ʋ tıına tıyaŋ a te ʋ fa aa
kıı gɛɛ. Ɛɛ tıı rɛ ba sı kıı ma gyınaŋ nıbɔmɔ no mɛ tıyaŋ."

Yesu nıına abee ʋ naabalıya
Maakı 3.31-35; Luka 8.19-21

46 Yesu ha gyı aa bası wıya kı tıya nıgyamaa hʋ gɛɛ, dı ʋ naa abee
ʋ naabalıya ko sıŋ gyaŋhal tıyaŋ a kı kyɛ dı ba na ʋ. 47 Ɛɛ rɛ nala hʋ
kıdıgı bası tıya Yesu a baa, "I naa bee ı naabalıya rɛ sıŋ gyaŋhal tıyaŋ
a kı kyɛ dı ba na ı." 48 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı pıyɛsı ʋ a baa, "Kıbee rɛ yaa ŋ
naa? Kıbeema rɛ yaa ŋ naabalıya?" 49 Nyɛ rɛ ka Yesu mııgı lıı ʋ noŋ
a daga ʋ hatınna hʋ aŋ baa, "Ŋ naa abee ŋ naabalıya rɛ nyɛ. 50 Nal
hʋ buloŋ aa yaa wıya hʋ ŋ Kuwo Wıısı aa we wıısıbee tıyaŋ aa kyɛ,
ʋ tıına rɛ yaa ŋ naabiye abee ŋ naatoluu abee ŋ naa."

13

Yesu maga kıdohıl namaga
Maakı 4.1-9; Luka 8.4-8

1 Haŋ kyɛɛ hʋ tıı rɛ Yesu sii lıı dıya hʋ tıyaŋ ʋ bee ʋ hatınna hʋ fa
aa hɔnɔ, a tuu mʋ hɔŋ Galili fuwobal hʋ nyʋwa tıyaŋ, a kı daga nala
Wıısı wıya. 2 Nyɛ rɛ nala ko gol ʋ kyige. Ʋ aa ko na dı nala hʋ yʋga
gɛɛ, ʋ sii mʋ gyʋʋ hɔŋ nııduworiboro tıyaŋ, nıı hʋ tıyaŋ, ka nıgyamaa
hʋ buloŋ sıŋ fuwo hʋ nyʋwa. 3 Ɛɛ rɛ ʋ kpa namagısı a bası wıya yʋga
tıya ba. Ʋ gyı maga namaga tıya ba rɛ a baa, "Baal kıdıgı rɛ gyı siye a
kaŋ ʋ kıdoho mʋ dı ʋ gyaası. 4 Ʋ gyı aa gyaası kına hʋ tıyaŋ nɛ biye
hʋ badɔmɔŋ tele nııbʋʋsı tıyaŋ. Digibiisi ko tuu tʋwası di. 5 Badɔmɔŋ
mɛ gyı tele bʋnyıŋ nyuu tıyaŋ, a pesi nyʋ. 6 Amɛ akuu doŋ taŋha aa
bı yʋga wıya, ba naaliliye bı wuwo gyʋʋ taŋha. Ɛɛ rɛ wıısı ko pɔsɔ
kaŋ ba, ba sʋba. 7 Ka kıdoho hʋ badɔmɔŋ mɛ gyı tele sɔsı tıyaŋ, a nyʋ
amɛ sɔsı hʋ sii waa gırıgı ba, ba pʋgımı. 8 Ka badɔmɔŋ mɛ gyı tele
taŋhawelii tıyaŋ, a nyʋ, a waa, a marı weliŋ. Badɔmɔŋ we biye kɔɔ
kɔɔ, badɔmɔŋ we mɔllıboto boto, badɔmɔŋ mɛ mɔlıya abee fi fi. 9 Yesu

aa maga namaga hʋ teŋ, ʋ baa, ‘Nala hʋ aa kaŋ dɪgɪna, ma gyegili nɪɪ wɪya no weliŋ.” ’

Yesu daga ʋ hatɪnna wɪɪ hʋ aa tɪŋ ʋ aa kɪ maga namagɪsɪ.
Maakɪ 4.10-12; Luka 8.9-10

10 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnna hʋ sii ko pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Bee rɛ tɪŋ ɪ aa kaŋ
namagɪsɪ a basɪ wɪya kɪ tɪya nala hʋ?” 11 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a
baa, “Wɪya hʋ aa yaa wɪfaŋɪya Wɪɪsɪbee koro hʋ tɪyaŋ, ma nala no
rɛ Wɪɪsɪ daga ba memii tɪya, amɛ nal buloŋ daa. 12 Nal hʋ buloŋ aa
gyɪŋ wɪya hʋ aa yaa wɪfaŋɪya wɪɪsɪbee koro hʋ tɪyaŋ, ʋ tɪɪna rɛ Wɪɪsɪ
sɪ tɪya wɪgyʋŋ dɪ ʋ marɪ gyɪŋ wɪɪsɪbee koro hʋ memii weliŋ. Nal hʋ
mɛ buloŋ aa bɪ gyɪŋ wɪya hʋ aa yaa wɪfaŋɪya wɪɪsɪbee koro hʋ tɪyaŋ
kɪdɪgɪ buloŋ, mʋhʋ hʋ mɛ gba ʋ fa aa gyɪma Wɪɪsɪ sɪ kaŋ laa ʋ tɪɪna
lee. 13 Wɪɪ hʋ aa tɪŋ ŋ aa kaŋ namagɪsɪ basɪ wɪya kɪ tɪya ba hʋ rɛ nyɛ:
Ba aa deŋ deŋ nɛ aŋ bɪ wuwo kɪ na kɪŋ buloŋ, a kɪ gyegili wɪya mɛ
aŋ bee nɪɪ wɪɪ buloŋ, aŋ bɪ wuwo kɪ gyɪŋ wɪya memii mɛ. 14 Wɪya no
aa yaa nala no tɪyaŋ nyɛ leŋ wɪɪ hʋ Wɪɪsɪ tɪŋdaal Azaaya gyɪ aa basa
kɔnɪ ko yaa wɪtɪɪ rɛ. Ʋ gyɪ baa,
“Nala no sɪ gyegili gyegili wɪya aŋ bɪ sɪ wuwo gyɪŋ wɪɪ buloŋ memii,
ba sɪ deŋ deŋ lee buloŋ, aŋ bɪ sɪ wuwo na kɪŋ buloŋ mɛ,
15 beewɪya ba bɪ kaŋ wɪgyʋŋ,
ba tɔɔ ba dɪgɪna rɛ dɪ ba ta nɪɪ wɪɪ buloŋ
a kaŋ ba sɪya mɛ tɔ dɪ ba ta na kɪŋ buloŋ.
Wɪɪsɪ baa, dɪ gɛɛ fa daa, ba sɪya fa sɪ kɪ na,
dɪ ba dɪgɪna mɛ fa kɪ nɪɪ wɪya.
Ka dɪ ba fa gyɪŋ wɪya memiye mɛ,
a fa mɪɪgɪ ko ŋ lee dɪ ŋ tɪɪbɪ ba.”
16 Amɛ, ma kɛ nyuu sʋma rɛ kɪŋkaŋ, beewɪya ma sɪya aa naa rɛ ma
dɪgɪna mɛ kɪ nɪɪ wɪya. 17 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, Wɪɪsɪ tɪŋdaala
abee tɪpʋlʋŋ tɪmma yʋga rɛ fa kyo dɪ ba na wɪya no ma aa naa nyɛ,
aŋ bɪ wuwo na, a fa kyo dɪ ba nɪɪ wɪya no ma aa nɪɪ, aŋ bɪ wuwo nɪɪ
ba.

Yesu daga kɪdohɪl namaga hʋ memii
Maakɪ 4.13-20; Luka 8.11-15

18 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʋ hatɪnna hʋ a baa, “Ma gyegili nɪɪ kɪdohil
namaga hʋ memii.” 19 Nala hʋ aa nɪɪ Wɪɪsɪ koro hʋ wɪya, aŋ bɪ gyɪŋ ba
memii, ba kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ kɪdoho hʋ aa tele nɪɪbʋʋsɪ hʋ tɪyaŋ. Sɪtaanɪ
rɛ aa ko kaŋ wɪya hʋ Wɪɪsɪ aa kpaa we ba tɪsɪ tɪyaŋ a lɪɪ. 20 Kɪna hʋ
mɛ aa tele bʋnyɪŋ tɪyaŋ mɛ rɛ yaa nala hʋ aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪya a pesi
laa di abee teŋfɪyɛlʋʋ. 21 Amɛ wɪɪ hʋ aa bee pɪŋ ba tɪsɪ tɪya a kɪ pɪɪsɪ,
beewɪya ʋ tɪɪna laadii aa bɪ yʋga wɪya, dɪ tʋwara rɛ ko gyʋʋ ʋ koo dɪ
ba ko kuu Wɪɪsɪ wɪbii hʋ wɪya a kɪ dɔgɪsɪ ʋ, ʋ aa kpaa ta rɛ. 22 Kɪna
hʋ aa tele sɔsɪ hʋ tɪyaŋ mɛ rɛ yaa nala hʋ aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪbii hʋ amɛ
dʋnɪya no kɪna wɪya kyɪl ba, ba kyo dɪ ba kaŋ kɪna. Ɛɛ wɪya, ba aa bɪ
laa nyʋwa dɪ ba tɪŋ Wɪɪsɪ wɪbii hʋ, ka wɪya hʋ mɛ aa bee kaŋ doho ba
tɪyaŋ. 23 Kɪna hʋ aa tele taŋhawelii tɪyaŋ nɛ yaa nala hʋ aa nɪɪ Wɪɪsɪ
wɪbii hʋ, a gyɪŋ ba memii, ʋ kaŋ doho ba tɪyaŋ badɔmɔŋ we biye kɔɔ
kɔɔ, badɔmɔŋ mɔllɪboto boto, badɔmɔŋ mɛ mɔlɪya abee fi fi.”

Yesu maga baga aa kaŋ ɔbii namaga

24 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl maga namaga kɪdɪgɪ tɪya ba a baa, “Wɪɪsɪbee koro hʋ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ baal aa sii kpa kɪdoho weliye a mʋ doho ʋ baga tɪyaŋ. 25 Nyɛ rɛ kyɛɛ kɪdɪgɪ tebine, saŋa hʋ nala buloŋ aa ko pɪŋ doni
gɛɛ, baal hʋ dɔŋ sii kaŋ ɔbii a mʋ mɪsɪ baga hʋ tɪyaŋ, aŋ mɪɪgɪ mʋ ʋ
lɪmʋʋlɪya. 26 Kɪdoho hʋ aa nyʋwa, a ko kɪ lʋla a kɪ we biye gɛɛ tɪyaŋ
nɛ ba gyɪma nɪɪ ɔhɔ mɛ pɛɛ rɛ. 27 Ɛɛ rɛ baal hʋ baga-tʋŋtʋnna ko basɪ
tɪya ʋ a baa, “Nɪhɪyawʋ, kɪweliye rɛ ɪ doho ɪ baga hʋ tɪyaŋ, ka lee rɛ
ɔhɔ mɛ lɪɪ a we baga hʋ tɪyaŋ?” 28 Ɛɛ rɛ ba nɪhɪyawʋ hʋ basɪ tɪya ba
a baa, “Ŋ liise ŋ dɔŋ nɛ mʋʋ yaa gɛɛ.” Ɛɛ rɛ ʋ tʋŋtʋnna hʋ basɪ tɪya
ʋ a baa, “Ɛɛ kɛ leŋ á mʋ kyuri ɔhɔ hʋ ta?” 29 Ɛɛ rɛ baal hʋ baa, ‘Aayɪ,
beewɪya dɪ mamaa rɛ mʋʋ dɪ ma kyuri ɔhɔ hʋ lagɪlagɪ no, ma sɪ pɛ
kyuri kɪdoho hʋ badɔmɔŋ mɛ ta. 30 Ɛɛwɪya, ma leŋ dɪ kɪdoho hʋ bee
ɔhɔ hʋ buloŋ laŋŋɪ waa a we dɔmɔŋ. Dɪ kɪdoho hʋ rɛ ko bɪɪ a yaa
kʋmɪɪ, ŋ sɪ leŋ dɪ kʋkʋnna hʋ laa sɪya kyuri ɔhɔ hʋ a vʋwa pɪla a
nyɔgɔ ta, aŋ na kʋŋ kɪdoho hʋ a ŋmaa kyaarɪ ko we ŋ busol tɪyaŋ.” ’

Yesu maga kɪdoho kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ masɪtadɪ namaga
Maakɪ 4.30-32; Luka 13.18-19

31 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl kpa namaga kɪdɪgɪ lo a baa, “Wɪɪsɪbee koro hʋ kɪɪ
gɛɛ rɛ anɪɪ baal kɪdɪgɪ aa sii kpa kɪdoho kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ masɪtadɪ a
mʋ doho ʋ baga tɪyaŋ. 32 Kɪdoho no bii bɪ maga wɪɪ buloŋ. Ʋ muro rɛ
weliŋ a te kɪdoho kɛ buloŋ aa we doŋ. Amɛ dɪ ʋ rɛ ko nyʋ, ʋ aa waa a
yaa tɪɪbal lɛ, a yʋga te baga kɪdohii kɛ buloŋ. Digibiisi aa ko sʋwa ba
gyannɪ ʋ naasɪ tɪyaŋ.”

Yesu maga sɪbʋl namaga
Luka 13.20-21

33 Nyɛ rɛ Yesu bɪl maga namaga kɪdɪgɪ tɪya ba a baa, “Wɪɪsɪbee
koro hʋ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ haaŋ aa kpaa paanʋʋ muŋ kʋrʋba bʋto a we
tahaŋbal tɪyaŋ a kpa sɪbʋl mɛ we, a kaŋ ŋmʋra. Mʋhʋ ko kɪ pɛ dɪ
muŋ hʋ sii pʋʋsɪ su tahaŋbal hʋ buloŋ.
34 Namagɪsɪ rɛ Yesu gyɪ aa kpa a basɪ wɪya no buloŋ kɪ tɪya gyamaa
hʋ. Ʋ gyɪ bɪ sɪ basɪ wɪɪ buloŋ dɪ ʋ bɪ kaŋ namaga maga. 35 Ʋ yaa gɛɛ
rɛ dɪ wɪya hʋ Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪŋ ʋ tɪŋdaal Azaaya tɪyaŋ a basɪ ko yaa
wɪtɪɪ. Ʋ gyɪ baa,
“Namagɪsɪ rɛ ŋ sɪ kpa basɪ wɪya kɪ tɪya ba. Ŋ sɪ basɪ wɪya hʋ ba fa aa
bɪ gyɪma a lɪɪ dʋnɪya piilii tɪyaŋ buloŋ a tɪya ba.”

Yesu daga ɔbii namaga hʋ memii

36 Nyɛ rɛ Yesu leŋ nɪgyamaa hʋ ta aŋ sii gyʋʋ dɪya. Ɛɛ rɛ ʋ hatɪnna
hʋ ko pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Daga ma ɔbii namaga hʋ ɪ aa maga memii.” 37 Ɛɛ
rɛ Yesu baa, “Nal hʋ aa doho kɪdoho hʋ rɛ yaa mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye.
38 Baga hʋ tɪyaŋ ʋ aa doho kɪdoho hʋ mɛ rɛ yaa dʋnɪya no tɪyaŋ ma aa
wee. Kidohiweliye hʋ mɛ rɛ yaa nala hʋ aa tɪŋ Wɪɪsɪ nyʋwa a we Wɪɪsɪ
koro hʋ tɪyaŋ. Ɔhɔ hʋ mɛ aa nyʋ baga hʋ tɪyaŋ nɛ yaa Sɪtaanɪ nala.
39 Ʋ dɔŋ hʋ mɛ aa doho ɔbii hʋ rɛ yaa Sɪtaanɪ. Kɪdoho hʋ kyɛkʋmɪɪ
mɛ rɛ yaa dʋnɪya kyɛtenii. Nala hʋ mɛ aa sɪ kʋŋ kɪdoho hʋ mɛ rɛ yaa
malɪkasɪ. 40 Ɛɛ hʋ ba aa yaŋ kyuri ɔhɔ hʋ laŋŋɪ a nyɔgɔ ta gɛɛ, ɛɛ tɪɪ
rɛ ba sɪ laŋŋɪ Sɪtaanɪ noŋ nala mɛ a we diŋ dʋnɪya kyɛtenii. 41 Mɪyaŋ
Nihuwobiŋ Biye, ŋ sɪ tɪŋ ŋ malɪkasɪ dɪ ba gyʋʋ Wɪɪsɪ koro hʋ tɪyaŋ
a tʋwasɪ nala hʋ aa leŋ nala yaa wɪbɔmɔ abee nala hʋ buloŋ aa yaa
wɪbɔmɔ. 42 A leŋ ba kpa ba yuwo we diŋbal hʋ aa bɪ kaŋ dɪsɪɪ tɪyaŋ.

Doŋ tıyaŋ nɛ ba sı wii aŋ kyaŋ ba nyıŋa. 43 Ka dı tıpʋlʋŋ tımma kı tʋla anıı wııpɔsıı ba Kuwo Wıısı koro hʋ tıyaŋ. Nala hʋ aa kaŋ dıgına,
ma gyegili nıı wıya no weliŋ.”

Baal hʋ aa pal baga a mʋ mɔŋ kına

44 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Nyɛ rɛ Wıısıbee koro hʋ kıı: Baal kıdıgı rɛ
mʋʋ kı pala baga tıyaŋ, a kuusi mʋ parı salma dı ba hogo baga hʋ
tıyaŋ. Ʊ aa naa salma hʋ gɛɛ, ʋ mııgı gbaa taŋha tɔ, ka ʋ teŋ buloŋ
fıyɛlı. Ɛɛ rɛ ʋ mʋ kpa ʋ kına buloŋ a yallı, a kaŋ molbii hʋ mʋ yɔbɔ
baga hʋ.”

45 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Wıısıbee koro hʋ kıı gɛɛ rɛ anıı bayalʋʋ aa
gɔllı kı kyɛ sıfıyaŋbʋyı kıdıgı ba aa yırı pɛɛl. 46 Ʊ aa ko na sıfıyaŋbʋyı
no kıdıgı dı ʋ weliye ʋ sıı tıyaŋ, ʋ mııgı mʋ kpa ʋ kıŋ kıŋ buloŋ yallı
a mʋ yɔbɔ bʋyı hʋ.”

Yesu maga awule namaga

47 Yesu bıl baa, “Wıısıbee koro hʋ kıı gɛɛ rɛ anıı fuwonaŋkasıla aa
kpaa awule a yuwo we nıı tıyaŋ, a kası fuwonamıısı iriŋ iriŋ buloŋ.
48 Fuwonamıısı hʋ aa ko su awule hʋ, fuwonaŋkasıla hʋ kaŋ awule
hʋ tarı lıı nıı hʋ nyʋwa, a tʋwası fuwonaŋweliye hʋ buloŋ aŋ kpa
kına hʋ aa bı yaa a yuwo ta. 49 Nyɛ rɛ ʋ yaŋ sı kıı dʋnıya kyɛtenii
mɛ. Malıkası sı tʋwası nıbɔmɔ a lıı niweliye tıyaŋ, 50 a kpa ba yuwo
we diŋbal aa bı sı dısı tıyaŋ. Doŋ nɛ ba sı we a kı wii aŋ kı kyaŋ ba
nyıŋa.”

Yesu maga kına tıına kıdıgı namaga

51 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʋ hatınna hʋ a baa, “Ma gyıŋ wıya no buloŋ
memii rɛ?” Ɛɛ rɛ ba baa, “Waa.” 52 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Wıı
no daga anıı nal hʋ buloŋ aa gʋnnı Wıısı teŋ weliŋ a ko yaa ŋ hatınnı
aŋ yaa siri dı ʋ gyʋʋ Wıısıbee koro hʋ tıyaŋ, ʋ tıına kıı gɛɛ rɛ anıı
dıya tıına aa kuwoni mıbınıya abee mıfalıya ʋ busol tıyaŋ.”

Ba vıya Yesu Nazarɛti tıyaŋ
Maakı 6.1-6; Luka 4.16-30

53 Yesu aa maga namagısı no ko teŋ, ʋ sii lıı doŋ 54 a mııgı kpa mʋ
ʋ bee, a kı daga nala ba wııkyʋwaldıya tıyaŋ. Nala hʋ buloŋ gyı aa
nıı wıya hʋ ʋ aa basa, ba nyʋʋsı gyı fıyɛla rɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ ba kı pıyɛsı
dɔmɔŋ a baa, “Lee rɛ baal no na wıgyʋŋ abee dee no buloŋ a kaŋ kı
yaa wımagıla no? 55 Gyosɛfʋ aa yaa kapiŋta biye hʋ daa gɛɛ? Ʊ naa
daa yaa Mɛɛrı? Gyemsi abee Gyosɛfʋ abee Siimɔŋ abee Gyudası daa
yaa ʋ naabalıya? 56 Á bee ʋ naatoliye buloŋ daa we daha nyɛ? Lee
tıyaŋ nɛ ʋ yaŋ na wıya no buloŋ?” 57 Ɛɛ rɛ ba bı laa ʋ wıya di. Ɛɛ
rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Wıısı tıŋdaal kɛ buloŋ, ba aa kı tıya ʋ
gyırıma rɛ weliŋ lee buloŋ tıyaŋ, amɛ ʋ bee nala abee ʋ dıya nala kɛ
sıı aa bee su ʋ.” 58 Akuu ba aa bı laa ʋ di wıya, ʋ gyı bı yaa wımagıla
yʋga doŋ tıyaŋ.

14

Gyɔɔŋ Wıısınııfool hʋ sʋʋ wıya
Maakı 6.14-29; Luka 9.7-9

1 Saŋa no tıyaŋ nɛ Hɛrɔtı, nal hʋ aa deŋ Galili paalʋʋ, gyı nıı Yesu
wıya. 2 Ɛɛ rɛ ʋ bası tıya ʋ tʋŋtʋnna a baa, “Gyɔɔŋ Wıısınııfool hʋ rɛ

mɪɪgɪ sii sʊʊ tɪyaŋ gɛɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ kaŋ dee a wuwo kɪ yaa wɪmagɪla no.”
3-4 Wɪɪ hʊ aa tɪŋ Hɛrɔtɪ, paalʊʊ hʊ didenni hʊ gyɪ basɪ nyɛ rɛ yaa, ʊ gyɪ
laa sɪya leŋ ba kaŋ Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ we kyɔrʊmɔ rɛ, a kpa ʊ we
nɪtɔdɪya tɪyaŋ, akuu Hɛrɔtɪ aa gʊl kaŋ ʊ maana Fɪlɪpɪ haaŋ Hɛrodiya
fasɪ wɪya. Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ gyɪ aa basɪ tɪya ʊ a baa, “Ʊ bɪ yaa ŋmanɪɪ dɪ
ɪ kaŋ ɪ naabiye haaŋ fasɪ.” 5 Nyɛ rɛ kuwori Hɛrɔtɪ gyɪ fa kɪ kyɛ dɪ ʊ
kpʊ Gyɔɔŋ, amɛ ʊ gyɪ aa fá Gyuuma hʊ rɛ, beewɪya Gyuuma hʊ kɛ lee
Gyɔɔŋ gyɪ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ. 6 Ɛɛ rɛ kuwori Hɛrɔtɪ kyɛlʊlɪɪ kyɛɛ gyɪ
ko pele. Nala yʊga gyɪ ko dɪ ba gbɪyalɪ tɪya ʊ. Doŋ nɛ Hɛrodiya toluu
gyɪ ko gyʊʊ gʊwa ba buloŋ sɪya tɪyaŋ, kuwori Hɛrɔtɪ teŋ gyɪ fɪyɛlɪ
kɪŋkaŋ. 7 Ɛɛ rɛ kuwori Hɛrɔtɪ gyɪ wee nyʊwa aŋ ŋmɪyɛsɪ dɔbɔ a tɪya
haŋtolibiye hʊ a baa, “Wɪɪ hʊ kɛ buloŋ ɪ aa kyɛɛ, ŋ sɪ yaa tɪya ɪ.” 8 Ɛɛ
rɛ haŋtolibiye hʊ mʊ basɪ wɪɪ no tɪya ʊ naa aŋ pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Wɪbee
rɛ ŋ sɪ leŋ ʊ yaa tɪya ŋ?” Ɛɛ rɛ ʊ naa basɪ tɪya ʊ dɪ ʊ baa ʊ aa kyɛ dɪ
ʊ kpa Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ nyuu rɛ a we parɪtɪ tɪyaŋ, a tɪya ʊ. Ɛɛ
rɛ haŋtolibiye hʊ mʊ basɪ gɛɛ tɪɪ tɪya kuwori Hɛrɔtɪ. 9 Kuwori Hɛrɔtɪ
gyɪ aa nɪɪ wɪɪ no, ʊ tɪya gyɪ kyogo rɛ kɪŋkaŋ. Amɛ akuu ʊ aa ŋmɪyɛsa
nala hʊ buloŋ sɪya tɪyaŋ wɪya, ʊ tɪya ŋmanɪɪ dɪ ba yaa haŋtolibiye hʊ
wɪkyɛɛlɪɪ tɪya ʊ. 10 Doŋ nɛ ʊ leŋ ba mʊ keri Gyɔɔŋ nyuu nɪtɔdɪya hʊ
tɪyaŋ, 11 a we parɪtɪ tɪyaŋ a kaŋ ko tɪya haŋtolibiye hʊ. Ɛɛ rɛ ʊ laa a
kaŋ mʊ tɪya ʊ naa. 12 Gyɔɔŋ hatɪnna hʊ gyɪ aa ko nɪɪ wɪɪ no, ba sii ko
laa Gyɔɔŋ a kaŋ mʊ hogo, aŋ mʊ basɪ wɪɪ hʊ aa yaa a tɪya Yesu.

Yesu tɪya nala tusi bɔnɔŋ kɪdiiliye
Maakɪ 6.30-44; Luka 9.10-17; Gyɔɔŋ 6.1-14

13 Yesu gyɪ aa nɪɪ Gyɔɔŋ wɪya, ɛɛ rɛ ʊ sii doŋ a kpa mʊ gyʊʊ
nɪɪduworiboro a mʊ lee hʊ nala aa tuwo. Amɛ nala gyɪ aa nɪɪ ʊ wɪya,
nɪgyamaa gyɪ sii lɪɪ ba beye, a kɪ kile ʊ lugo abee naasɪ. 14 Yesu aa
ko lɪɪ nɪɪduworiboro hʊ tɪyaŋ, a na nɪgyamaa hʊ aa hɔŋ kɪ gyegili ʊ,
ba sikii kana ʊ. Ɛɛ rɛ ʊ tɪɪbɪ nala hʊ aa wɪɪlɪ ba tɪyaŋ. 15 Ʊ dɪdaana
aa ko pele, ʊ hatɪnna hʊ ko basɪ tɪya ʊ a baa, “Lee bile rɛ, ka lee no
mɛ yaa pogo. Ɛɛ wɪya ta nala hʊ dɪ ba mʊ tɔnɪ hʊ aa kpaga daha a
yɔbɔ kɪdiiliye di.” 16 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Nala no bɪ maga dɪ ba mʊ lee
buloŋ. Ma tɪɪ mʊ kyɛ kɪdiiliye tɪya ba dɪ ba di.” 17 Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna
hʊ baa, “Kɪŋ buloŋ á aa kana daha rɛ yaa paanʊʊ gama bɔnɔŋ abee
fuwonamɪɪsɪ balɪya.” 18 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ma kaŋ ko tɪya ŋ.” 19 Aŋ leŋ
nala hʊ buloŋ tuu hɔŋ hɔŋ ɔhɔ hʊ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ka ʊ laa paanʊʊ gama
hʊ bɔnɔŋ abee fuwonamɪɪsɪ hʊ balɪya, a wil deŋ wɪɪsɪnyuu a kyʊwalɪ
Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ, aŋ kaŋ lɔgɔ lɔgɔ, a kpa tɪya ʊ hatɪnna hʊ, ba laa
kpaa nala hʊ buloŋ. 20 Nal nal buloŋ nɛ gyɪ kyaŋ vɔgɔ, ka ʊ hatɪnna
hʊ ha gyɪ paa kɪkaalɪya hʊ a su simbiisi fi abee balɪya. 21 Nala hʊ
gyɪ aa kyaŋ paanʊʊ no, ba tɪyaŋ baala dʊŋ gyɪ yaa tusi bɔnɔŋ nɛ, dɪ
biibiisi abee haana noŋ tuwo.

Yesu vala nɪɪ nyuu tɪyaŋ
Maakɪ 6.45-52; Gyɔɔŋ 6.15-21

22 Ɛɛ rɛ ka Yesu leŋ ʊ hatɪnna hʊ laa sɪya mʊ gyʊʊ nɪɪduworiboro
dɪ ba duwori kyol fuwo hʊ kyolo, aŋka ʊ mɛ ta nɪgyamaa hʊ ba mʊ.
23 Ʊ aa taa nɪgyamaa hʊ buloŋ ba mʊ ko teŋ, ɛɛ rɛ ʊ mʊ gyɪŋ dogimo
kɪdɪgɪ nyuu dɪ ʊ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ. Ʊ dɪdaana mʊ pele ka ʊ dʊŋ ha we
dogimo hʊ nyuu tɪyaŋ. 24 Saŋa no tɪyaŋ dɪ nɪɪduworiboro hʊ mɛ pele

nıı hʋ tʋtʋʋ. Nııpuwo kaŋ boro hʋ kı viisi, beewıya ba fa kyaası puwo
hʋ rɛ. 25 Ʋ sıgballınyʋwa, anıı kerifi boto bee kerifi badʋ paga tıyaŋ
gɛɛ, Yesu sii vala nıı hʋ nyuu a kı mʋ ʋ hatınna hʋ lee. 26 Ba aa naa ʋ
dı ʋ aa vala nıı nyuu tıyaŋ gɛɛ, ba kɛ bıına anıı nıdʋma rɛ. Kambıŋ
kaŋ ba, ba ŋmaa kyiyesuu. 27 Ɛɛ rɛ Yesu piliŋsi bası tıya ba a baa, “Ma
kaŋ ma tıı! Mıyaŋ nɛ. Ma ta leŋ dı kambıŋ kaŋ ma.”
28 Ɛɛ rɛ Piita baa, “Ɲ Tıına, dı ı rɛ kɔnı, leŋ dı ŋ sii val nıı hʋ nyuu
tıyaŋ a ko ı lee.” 29 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Sii kı ko.” Ʋ aa bası gɛɛ, Piita
sii lıı nııduworiboro hʋ tıyaŋ a vala nıı hʋ nyuu tıyaŋ a kı mʋ Yesu
lee. 30 Amɛ Piita aa naa nııpuwo hʋ, kambıŋ kana ʋ. Ʋ piili kı tuu
nıımemii. Ɛɛ rɛ ʋ kyiyesi baŋbaŋ a baa, “Ɲ Tıına, laa ŋ.” 31 Ɛɛ rɛ Yesu
tarısı mʋ kana ʋ aŋ bası tıya ʋ a baa, “Bee rɛ tıŋ ı kı yaa ŋ sige, ı
laadii bı yʋga?” 32 Nyɛ rɛ ba buloŋ mʋ gyʋʋ nııduworiboro hʋ. Doŋ
nɛ puwo hʋ mɛ sige. 33 Ʋ hatınna hʋ buloŋ aa we nııduworiboro hʋ
tıyaŋ tuu gbinni a kyʋwalı ʋ a kpa ʋ gyırıma tıya ʋ aŋ baa, “Wıtıı, ı rɛ
kɔnı yaa Wıısı Biye hʋ.” 34 Ɛɛ rɛ ba kyol fuwo hʋ a ko pele tɔɔ kıdıgı
ba aa yırı Gɛnɛsarɛti. 35 Ɛɛ rɛ nala hʋ aa we doŋ wuwo gyıŋ bee baa
Yesu rɛ, a leŋ ʋ duwoso pel tɔnı hʋ buloŋ aa we doŋ. Nyɛ rɛ ba mʋ
paa ba wııla tımma buloŋ aa we tɔnı hʋ aa kpaga Gɛnɛsarɛti a kaŋ
ko Yesu lee, 36 aŋ sʋla ʋ dı ʋ kɛ haa leŋ dı nala hʋ buloŋ aa wıılı dige
ʋ gal nyʋwa. Nala hʋ buloŋ gyı aa dige ʋ gal nyʋwa, ba buloŋ nɛ gyı
naa laaŋfıya.

15

Yesu bası Gyuuma lesiri wıya
Maakı 7.1-13

1 Ɛɛ rɛ Farasiima badɔmɔŋ abee Wıısı Teŋ dıdagıla sii lıı Gyerusalɛm
a ko Yesu lee a pıyɛsı ʋ a baa, 2 “Bee rɛ tıŋ ı hatınna kı kyogi á naabaala
sıŋsı? Ba aa bee sɔŋ ba nosi anıı gɛɛ hʋ á naabaala aa daga ma aŋ kı
di kıdiiliye.” 3 Doŋ nɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, “Bee rɛ tıŋ ma kɛ aa kuu
ma lesiri wıya a vıya Wıısı nyʋwa tıŋıı. 4 Wıısı baa dı ma kı tıya ma
kuwoma abee ma nımma gyırıma, a bıl baa dı dı nal lɛ kaaba tıya ʋ
kuwo koo ʋ naa, ʋ maga dı ba kpʋ ʋ tıına rɛ. 5 Amɛ ma kɛ aa daga
nala anıı dı nal lɛ kaŋ kıŋ a maga dı ʋ kpa kyiyeli ʋ kuwo koo ʋ naa,
ka dı ʋ tıına bası tıya ba anıı kıŋ hʋ ʋ fa a sı kpa kyiyeli ba hʋ yaa
Wıısı kıŋ nɛ. 6 Dı ɛɛwıya ʋ bıl bı maga dı ʋ kpa kıŋ hʋ tıya ba. Ʋ
tıına bıl bee tıya ʋ naa bee ʋ kuwo gyırıma rɛ gɛɛ. Ɛɛ yaŋ daga anıı
ma kuu ma naabaala sıŋsı wıya rɛ, a vıya wıı hʋ Wıısı aa baa ma yaa
ta. 7 Ma yaa minaafigi tımma rɛ! Wıısı tıŋdaal Azaaya wıya gyı sʋma
rɛ ʋ gyı aa bası ma wıya a baa,
8 “Wıısı baa, nyʋwa dʋŋ nɛ nala no kaŋ kı tıya ŋ gyırıma,
Amɛ ba tısı kɛ bı kpaga ŋ.
9 Ba aa kyʋwalı ŋ waasʋ rɛ, beewıya ba vıya ŋ nyʋwa rɛ aŋ kı daga
nala
mırısı hʋ ba tıı aa bine, aŋ aa fugo baa dı mıyaŋ Wıısı mırısı rɛ.”

Kına hʋ aa leŋ nihuwobiŋ kı kaŋ bisiŋ
Maakı 7.14-23

10 Ɛɛ rɛ Yesu yırı nıgyamaa hʋ ba ko ʋ lee. Ʋ bası tıya ba a baa, “Ma
gyegili nıı daha a wuwo gyıŋ wıya no memii weliŋ. 11 Nal kıdiiliye
bı sı wuwo leŋ dı ʋ yaa bisiŋ tıına. Kıŋ kɛ buloŋ aa tuu nal fuu, ʋ bı

sı wuwo leŋ tıına kaŋ bisiŋ. Amɛ wıya hʊ aa lıı ʊ tıına nyʊwa tıyaŋ
nɛ sı wuwo leŋ ʊ yaa bisiŋ tıına.” 12 Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ ko ʊ lee a
bası tıya ʊ a baa, “Ɪ gyıma anıı ı aa bası gɛɛ Farasiima hʊ tıya kyogo
rɛ?” 13 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Tıya hʊ buloŋ ŋ Kuwo aa we
wıısıbee tıyaŋ aa bı pɔɔ, ba sı kyuri ʊ ta. 14 Ma ta leŋ dı ba wıya kı
dɔŋ ma, beewıya ba yaa nyʊlıma rɛ aŋ kı kaŋ nyʊlıma daatıgıya. Dı
nyʊlʊŋ nɛ yaŋ kaŋ ʊ dɔŋtıına nyʊlʊŋ daaŋ tıyaŋ, ba buloŋ balıya sı
tele bootogi tıyaŋ.” 15 Ɛɛ rɛ Piita baa, “Daga ma namaga no ı aa maga
tıya Farasiima hʊ memii.” 16 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ɛɛ kɛ ma mɛ buloŋ nɛ
yaŋ gɛɛ? 17 Ma bı gyıŋ wıı no memii? Kıŋ kɛ buloŋ aa tıŋ nal nyʊwa
gyʊʊ, ʊ aa tuu ʊ fuu rɛ, a tıŋ ʊ memii lıı. 18 Amɛ wıya hʊ aa tıŋ ı
nyʊwa lıı, ba aa lıı ı tıya tıyaŋ nɛ. Wıya no rɛ aa leŋ nal kaŋ bisiŋ.
19 Ɪ tıya tıyaŋ nɛ ı aa bıını wıbɔmɔ yayı, ɛɛ leŋ ı wuwo mʊ kpʊ nal,
koo a mʊ kyɛ nal haaŋ, a kı gaa koo a kı sɔnnı, koo a nyıya wıya kı
tıya nala, koo a kı kyogi nala fene. 20 Wıya no rɛ aa leŋ nal kaŋ bisiŋ.
Amɛ dı nal bı sɔmɔ ʊ noŋ aŋ di kına anıı ma naabaala a daga gɛɛ, ɛɛ
bı sı wuwo leŋ dı ʊ tıına kaŋ bisiŋ.”

Yesu tııbı Keenaŋ tıına
Maakı 7.24-30

21 Ɛɛ rɛ Yesu sii lıı doŋ a mʊ Taaya abee Siidɔŋ paalʊʊ. 22 Nyɛ rɛ
Keenaŋ tımma haaŋ kıdıgı fa aa we doŋ sii ko Yesu lee, a bası tıya ʊ
a baa, “Ŋ Tıına, Deviti nihii, fá ŋ sikii. Gyıŋbɔŋ nɛ kaŋ ŋ toluu, ʊ kı
na tʊwara kıŋkaŋ.” 23 Amɛ Yesu gyı bı bası wıı buloŋ tıya ʊ. Ɛɛ rɛ
ka ʊ hatınna hʊ ko sʊla ʊ a baa, “Leŋ dı haaŋ hʊ mʊ, beewıya ʊ kaŋ
kyagıŋsı kı tıŋ á hal lɛ.” 24 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Wıısı tıma
ŋ nɛ dı ŋ ko kyɛ kası nala hʊ aa kıı gɛɛ anıı penyʊgısıya Iziral tımma
dʊŋ tıyaŋ.” 25 Nyɛ rɛ haaŋ hʊ ko tele Yesu naası tıyaŋ aŋ baa, “Ŋ Tıına,
pɛ ŋ tıyaŋ.” 26 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Ʊ bı yaa ŋmanıı dı ı kpa
biisi kıdiiliye a tıya vası.” 27 Nyɛ rɛ haaŋ hʊ baa, “Ŋ Tıına, wıtıı rɛ ı
bası, amɛ dı vası hʊ tımma rɛ aa di kına, kına hʊ aa tele taŋha rɛ vası
hʊ mɛ aa paa kı di.” 28 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya haaŋ hʊ a baa, “Ɪ laadii
kɔnı yʊga rɛ. Wıı hʊ ı aa kyɛɛ, ŋ sı yaa tıya ı.” Saŋa no tıı tıyaŋ nɛ
haaŋ hʊ toluu hʊ na laaŋfıya.

Yesu tııbı nala yʊga

29 Ɛɛ rɛ Yesu bıl sii doŋ a kpa tıŋ Galili fuwo hʊ dıılaŋ kı mʊ, a mʊ
gyıŋ hɔŋ dogimo kıdıgı nyuu tıyaŋ. 30 Ɛɛ rɛ nıgyamaa sii paa gbarıga
abee nyʊlıma abee ganıya abee nala aa kaŋ wııla iriŋ buloŋ a ko biŋ
Yesu sıya tıyaŋ. Ʊ tııbı ba. 31 Nıgyamaa hʊ aa naa dı ganıya hʊ aa bası
wıya, gbarıga kı vala, ka nyʊlıma sıya mɛ suri gɛɛ, ʊ yaa ba wıkperii,
ba dannı Iziral tımma Wıısı hʊ.

Yesu tıya nala tusi banaa kıdiiliye
Maakı 8.1-10

32 Ɛɛ rɛ Yesu yırı ʊ hatınna hʊ a bası tıya ba a baa, “Ŋ aa naa nala
no, sikii kana ŋ nɛ. Ba kyɛyɛ boto rɛ nyɛ ba aa we ŋ lee aŋ bı naa
kıdiiliye di. Ŋ bee kyɛ dı ŋ ta ba abee losi. Dı mıyaŋ nɛ yaa gɛɛ, ba
sı ko mʊ yiyegi ŋmanıı tıyaŋ.” 33 Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ pıyɛsı ʊ a baa,
“Ɛɛ rɛ á sı yaa a na kıdiiliye pogo no tıyaŋ a tıya nıgyamaa no buloŋ
dı ba di.” 34 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, “Paanʊʊ gama baŋmɛ rɛ ma
kana?” Ba baa, “Kına bapɛ rɛ abee fuwonamıısı baŋmana.” 35 Ɛɛ rɛ

Yesu leŋ nala hʋ buloŋ tuu hɔŋ taŋha. 36 Ka ʋ kpa paanʋʋ gama hʋ
bapɛ abee fuwonamɪɪsɪ hʋ a kyʋwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʋwasʋ, aŋ kaŋ lɔgɔ
lɔgɔ, a tɪya ʋ hatɪnna hʋ ba laa kpaa nɪgyamaa hʋ buloŋ. 37 Ba buloŋ
di a vɔgɔ, ka Yesu hatɪnna hʋ ha paa kɪkaalɪya hʋ a su simbiisi bapɛ.
38 Nala hʋ gyɪ aa dii kɪna hʋ, ba tɪyaŋ baala dʋŋ gyɪ yaa tusi banaa rɛ,
dɪ haana bee biibiisi noŋ tuwo. 39 Ɛɛ rɛ Yesu ta nɪgyamaa hʋ aŋ mʋ
gyʋʋ nɪɪduworiboro, a kpa mʋ Magadaŋ paalʋʋ.

16

Farasiima abee Sadusiima aa kyɛ dɪ Yesu yaa wɪmagɪl
Maakɪ 8.11-13; Luka 12.54-56

1 Ɛɛ rɛ Farasiima abee Sadusiima badɔmɔŋ ko Yesu lee a kɪ kyɛ dɪ
ba magɪsɪ ʋ. Nyɛ rɛ ba basɪ tɪya ʋ dɪ ʋ yaa wɪmagɪl dɪ ba na a gyɪma
anɪɪ ʋ dee hʋ kɔnɪ lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ. 2 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Dɪ
Wɪɪsɪ ko kɪ gyʋʋ, dɪ wɪɪsɪnyuu fɪyɛsɪ, na ma aa baa dɪ nyɛ kɛ lee hʋ
pollo rɛ? 3 Kyɪkyʋwala mɛ, dɪ wɪɪsɪnyuu rɛ ko kɪɪ gyunu, na ma aa
baa dɪ duwoŋ sɪ nɪɪ gyɪnaŋ. Dɪ mamaa rɛ aa sɪ wuwo deŋ wɪɪsɪnyuu
a gyɪŋ wɪɪ hʋ aa sɪ yaa, bee rɛ tɪŋ ma bɪ sɪ wuwo gyɪŋ wɪɪ hʋ aa yaa
dʋnɪya no tɪyaŋ lagɪlagɪ no. 4 Ma gyɪnaŋ nala yaa nɪbɔmɔ rɛ, a bee fá
Wɪɪsɪ mɛ, aŋ baa dɪ ŋ yaa wɪmagɪl. Aayɪ, ŋ bee yaa gɛɛ. Wɪmagɪl hʋ
buloŋ ma aa sɪ na rɛ yaa wɪmagɪl hʋ Wɪɪsɪ aa yaa ʋ tɪŋdaal Gyoona
tɪyaŋ.” Ɛɛ rɛ Yesu leŋ ba doŋ aŋ mʋ.

Yesu basɪ Farasiima abee Sadusiima wɪdagɪya wɪya
Maakɪ 8.14-21

5 Yesu hatɪnna hʋ gyɪ aa gyʋʋ nɪɪduworiboro hʋ, a duwori kyol fuwo
hʋ kyolo gɛɛ, ba gyɪ yeŋŋi rɛ a bɪ kaŋ paanʋʋ mʋ. 6 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya
ba a baa, “Ma pɔ ma tɪɪma weliŋ a kɪ gyɪŋ Farasiima bee Sadusiima
sɪbʋl hʋ wɪya.” 7 Ɛɛ rɛ ba piili basɪ kɪ tɪya dɔmɔŋ a baa, “Á aa bɪ kaŋ
paanʋʋ ko hʋ nɛ tɪŋ ʋ basɪ wɪɪ no.” 8 Ɛɛ rɛ Yesu gyɪŋ wɪɪ hʋ ba aa
basɪ, a basɪ tɪya ba a baa, “Ma Wɪɪsɪ laadii bɪ yʋga! Bee rɛ tɪŋ ma hɔŋ
kɪ vʋʋlɪ anɪɪ ma bɪ kaŋ paanʋʋ? 9 Ɛɛ kɛ ma ha bɪ gyɪŋ nal hʋ iriŋ ŋ aa
yaa? Ma bɪ liise mʋ parɪ saŋa hʋ ŋ gyɪ aa kpaa paanʋʋ gama bɔnɔŋ a
kaŋ lɔgɔ lɔgɔ a tɪya nala tusi bɔnɔŋ ba dɪ a vɔgɔ hʋ? Ba gyɪ aa dii vɔgɔ
aŋ ka kɪna hʋ, simbiisi baŋmɛ rɛ ma gyɪ paa su? 10 Aŋka paanʋʋ gama
bapɛ hʋ mɛ ŋ gyɪ aa kaŋ lɔgɔ lɔgɔ tɪya nala tusi banaa hʋ? Simbiisi
baŋmɛ rɛ ma gyɪ paa ba kɪkaalɪya hʋ mɛ su? 11 Ɛɛ kɛ ma bɪ gyɪma
anɪɪ kɪdiiliye wɪya daa ŋ kɪ basɪ ma lee? Ma kɪ gyɪŋ Farasiima bee
Sadusiima sɪbʋl hʋ wɪya.” 12 Ɛɛ rɛ ʋ hatɪnna hʋ gyɪma anɪɪ ʋ bɪ baa
dɪ ba pɔ ba tɪɪ abee sɪbʋl hʋ ba aa kpa we paanʋʋ tɪyaŋ, amɛ ʋ baa
dɪ ba pɔ ba tɪɪma rɛ abee Farasiima bee Sadusiima wɪdagɪya tɪyaŋ.
Beewɪya nala no wɪdagɪya kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ sɪbʋl.

Piita daga nal hʋ Yesu aa yaa
Maakɪ 8.27-30; Luka 9.18-21

13 Ɛɛ rɛ Yesu sii mʋ Sizaariya Filipi paalʋʋ. Doŋ nɛ ʋ pɪyɛsɪ ʋ hatɪnna
hʋ a baa, “Kɪbee rɛ nala baa dɪ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye yaa?” 14 Ɛɛ rɛ
ba baa, “Badɔmɔŋ baa dɪ ɪ rɛ yaa Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʋ. Badɔmɔŋ mɛ
baa dɪ ɪ rɛ yaa Ɛlaagya. Ka badɔmɔŋ mɛ baa dɪ ɪ rɛ yaa Gyɛrimaya,
koo faafaa Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʋ kɪdɪgɪ.” 15 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl pɪyɛsɪ ʋ hatɪnna
hʋ mɛ a baa, “Ka ma mɛ, aŋnɛ rɛ ma baa ŋ yaa?” 16 Ɛɛ rɛ Siimɔŋ Piita

baa, “I rɛ yaa Krisita hʋ, Wɪɪsɪ hʋ aa weye biye.” 17 Ɛɛ rɛ Yesu baa,
“Siimɔŋ, Gyɔɔŋ biibaal, nyusʋŋtɪɪna rɛ yaa ɪ, beewɪya wɪgyʋŋ no ɪ aa
kaŋ lɪɪ wɪɪ no sɪɪ, nihuwobiŋ daa tɪya ɪ. Ŋ Kuwo aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ
nɛ tɪya ɪ. 18 Ɛɛ wɪya Piita, ŋ basɪ tɪya ɪ rɛ anɪɪ ɪ feŋ hʋ memii rɛ yaa
bʋyɪ, bʋyɪ no tɪyaŋ nɛ ŋ sɪ kaŋ nala hʋ buloŋ aa laa ŋ wɪya di ko laŋŋɪ.
Sʋʋ mɛ gba bɪ sɪ wuwo yige nala no lo. 19 Ŋ sɪ kpa Wɪɪsɪbee koro hʋ
saafɪɪbiye tɪya ɪ. Wɪɪ hʋ ɪ aa sɪŋ dʋnɪya no tɪyaŋ, ʋ rɛ Wɪɪsɪ mɛ kɪ
sɪna, wɪɪ hʋ mɛ ɪ aa sɪ laa dʋnɪya no tɪyaŋ, ʋ rɛ Wɪɪsɪ mɛ sɪ laa” 20 Ɛɛ
rɛ Yesu basɪ tɪya ʋ hatɪnna hʋ abee sɪfɪyasɪ dɪ ba ta basɪ tɪya nal buloŋ
anɪɪ ʋ rɛ yaa Krisita hʋ, Laataal hʋ Wɪɪsɪ aa lɪya.

Yesu basɪ ʋ sʋʋ wɪya
Maakɪ 8.31–9.1; Luka 9.22-27

21 A piili haŋ saŋa hʋ tɪyaŋ Yesu aa basɪ wɪya polli kɪ tɪya ʋ hatɪnna
hʋ rɛ a baa, “Ʋ maga dɪ ŋ mʋ Gyerusalɛm nɛ a na tʋwara weliŋ
Gyuuma nɪhɪyasɪ abee ba wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Teŋ
dɪdagɪla nosi tɪyaŋ. Ba sɪ kpʋ ŋ, amɛ Wɪɪsɪ sɪ kyisi ŋ sʋʋ tɪyaŋ kyɛyɛ
boto kyɛɛ.” 22 Ɛɛ rɛ Piita kana ʋ fasɪ lɪɪ saŋkala, a basɪ tɪya ʋ a baa “Ta
basɪ gɛɛ! Ŋ Tɪɪna Wɪɪsɪ ta laa nyʋwa dɪ wɪɪ no maakyiye yaa ɪ.” 23 Ɛɛ
rɛ Yesu bɪrɪmɪ kyaasɪ Piita aŋ basɪ tɪya ʋ baa, “Fasɪ mʋ ŋ sɪya tɪyaŋ.
Sɪtaanɪ wɪya rɛ ɪ kɪ basɪ gɛɛ. I aa kyɛ dɪ ɪ mʋrɪ ŋ dɪ ŋ vɪya ŋ kuwo
nyʋwa rɛ. Beewɪya nihuwobiŋ tɪliise rɛ ɪ kana ɪ bɪ kaŋ Wɪɪsɪ tɪliise.”

24 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʋ hatɪnna hʋ a baa, “Dɪ nal buloŋ nɛ aa kyɛ
dɪ ʋ tɪŋa ŋ, see dɪ ʋ vɪya ʋ tɪɪ ŋmanɪɪ ta aŋ kpa ʋ daagarɪɪ baasɪ a kɪ
tɪŋa ŋ hal. 25 Nal hʋ buloŋ aa kyɛ dɪ ʋ laa ʋ tɪɪ mɪɪbol, ʋ tɪɪna bɪ sɪ
na ʋ mɪɪbol. Amɛ nal hʋ mɛ aa kuu ŋ wɪya a vɪya ʋ mɪɪbol ta ʋ tɪɪna
sɪ na mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii. 26 Dɪ ɪ rɛ tɪŋ dʋnɪya no kɪŋ buloŋ, aŋ bɪ
sɪ na mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii, bekiŋ tɔnɔ rɛ ɪ na? Dʋnɪya no tɪyaŋ,
bekiŋ nɛ ɪ sɪ wuwo kpa lenni laa ɪ mɪɪbol? 27 Ŋ basɪ nyɛ kɪ tɪya ma
rɛ beewɪya, mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye sɪ mɪɪgɪ ko abee ŋ kuwo gaŋdarɪ.
Ŋ bee malɪkasɪ rɛ sɪ ko. Dɪ ámaa rɛ ko ko, ŋ sɪ tuŋ nal buloŋ a maga
gɛɛ hʋ ʋ tɪɪna aa tʋma. 28 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nala badɔmɔŋ
we ma tɪyaŋ daha, ba bɪ sɪ sʋba see dɪ ba na mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye
ko di dʋnɪya buloŋ koro.”

17

Yesu bɪrɪma
Maakɪ 9.2-13; Luka 9.28-36

1 Ʋ kyɛyɛ badʋ hal tɪyaŋ, Yesu kaŋ Piita abee Gyemsi bee ʋ naabiye
Gyɔɔŋ, a mʋ gyɪŋ doginbal kɪdɪgɪ nyuu ba dʋŋ. 2 Ba ko baa dɪ ba deŋ,
dɪ ba naa Yesu bɪrɪma, ʋ sɪya buloŋ kɪ tʋla gɛɛ anɪɪ wɪɪpɔsɪɪ aŋka ʋ
gannɪ mɛ pʋllɪ gɛɛ peretete a kɪ tʋla. 3 Haŋ lagɪlagɪ hʋ dɪ ba naa Moosi
abee Ɛlaagya dɪ ba bee Yesu sɪŋ kɪ basɪ wɪya. 4 Ɛɛ rɛ Piita basɪ tɪya
Yesu a baa, “Á Tɪɪna, ʋ yaa wɪwelii rɛ anɪɪ á aa we daha. Dɪ ɪ rɛ aa kyɛ,
ŋ sɪ we gyama boto daha, dɪ ɪ tɪŋ kɪdɪgɪ, dɪ Moosi mɛ tɪŋ kɪdɪgɪ, ka dɪ
Ɛlaagya mɛ tɪŋ kɪdɪgɪ.” 5 Piita ha fa aa basɪ wɪya hʋ gɛɛ dɪ taal tʋlɪɪ
kɪdɪgɪ ko tuu tɔ ba, ka taal lɪɪ taal tʋlɪɪ hʋ tɪyaŋ a baa, “Ŋ Biikyoolii
rɛ nyɛ. Ŋ teŋ fɪyɛla rɛ ʋ tɪyaŋ. Ma gyegili kɪ nɪɪ ʋ nyʋwa.” 6 Yesu
hatɪnna hʋ aa nɪɪ taal hʋ gɛɛ, kambɪŋ kaŋ ba, ba tuu tele kyige taŋha.
7 Ɛɛ rɛ Yesu ko ba lee a dige ba aŋ basɪ tɪya ba a baa, “Ma sii, ma ta

leŋ kambıŋ kaŋ ma.” 8 Ba aa siye, ba deŋ lee buloŋ, ka ba bı naa nal
buloŋ, see Yesu dʋŋ.
9 Ba aa lıı dogimo hʋ nyuu ko kı tuu, Yesu bası tıya ba a baa, “Ma
ta ko bası wıı no ma aa naa gyınaŋ a kı tıya nal buloŋ a mʋ pele kyɛɛ
hʋ Wıısı aa sı kyisi mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye sʋʋ tıyaŋ.” 10 Ɛɛ rɛ Yesu
hatınna hʋ pıyɛsı ʋ a baa, “Bee rɛ tıŋ Wıısı Teŋ dıdagıla hʋ baa dı
Ɛlaagya rɛ sı laa sıya ko, ka dı Krisita, laataal hʋ Wıısı aa lıya na ko?”
11 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Wıtıı rɛ, Ɛlaagya rɛ kɔnı sı laa sıya ko, a kaŋ kıŋ
buloŋ marı biŋ. 12 Amɛ ŋ bası kı tıya ma rɛ anıı Ɛlaagya paalı ko rɛ,
aŋka nala bı wuwo gyıma ʋ, aŋ kana ʋ yaa gɛɛ ba aa kyɛ. Ɛɛ tıı rɛ ba
yaŋ sı dɔgısı mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye mɛ.” 13 Ɛɛ rɛ ʋ hatınna hʋ gyıma
anıı Gyɔɔŋ Wıısınııfool hʋ wıya rɛ ʋ bası gɛɛ.

Yesu kile gyıŋbɔŋ ta biye kıdıgı tıyaŋ
Maakı 9.14-29; Luka 9.37-43

14 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʋ hatınna hʋ boto sii mııgı ko nıgyamaa hʋ lee.
Doŋ nɛ baal kıdıgı gyı ko Yesu lee a tuu gbinni ʋ sıya tıyaŋ, 15 aŋ bası
tıya ʋ baa, “Ŋ nıhıyawʋ, fá ŋ biibaal sikii, ʋ aa tele kpuŋkpuŋsi rɛ.
Wııl hʋ gyʋʋ ʋ tıyaŋ nɛ kıŋkaŋ, ʋ aa kı tele diŋ koo nıı tıyaŋ. 16 Ŋ
kana ʋ ko ı hatınna hʋ lee rɛ, amɛ ba bı wuwo tııbı ʋ.” 17 Ɛɛ rɛ Yesu
baa, “Ma gyınaŋ nala aa bı laa Wıısı di, ma yaa nıbɔmɔ rɛ. Abaa!
Kyɛyɛ baŋmɛ rɛ ŋ tıı baa ŋ we ma lee?” Doŋ nɛ ka ʋ bası tıya baal hʋ
a baa, “Kaŋ biye hʋ ko daha.” 18 Ɛɛ rɛ Yesu nɔsı gyıŋbɔŋ hʋ ʋ lıı biye
hʋ tıyaŋ, ka biye hʋ teŋ pirigi deye. 19 Nyɛ rɛ Yesu hatınna hʋ ko ʋ
lee a lʋwɔlı pıyɛsı ʋ a baa, “Bee rɛ tıŋ á kɛ bı wuwo kile gyıŋbɔŋ hʋ?”
20 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma Wıısı laadii bı yʋga, ɛɛ rɛ tıŋ.
Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, dı ma Wıısı laadii rɛ fa yʋga mʋhʋ tıı tʋlıı
mɛ gba, ma fa sı wuwo bası tıya dogimo no dı ʋ sii daha a mʋ lee bee
ʋ dɔŋ, dı ʋ kɔnı sii mʋ. Wıı buloŋ tuwo ma fa aa sı yaa lɔlɔ. 21 Amɛ dı
nal lɛ sı kile gyıŋtesi no, see dı ʋ tıına vʋwa nyʋwa, a kyʋwalı Wıısı.”

Yesu bıl bası ʋ sʋʋ wıya
Maakı 9.30-32; Luka 9.43-45

22 Yesu hatınna hʋ buloŋ aa ko laŋŋı Galili tıyaŋ gɛɛ, ʋ bası tıya ba
a baa, “Ba sı kpa Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye a we nala nosi tıyaŋ, 23 dı ba
kpʋ ŋ, amɛ ɛɛ hal tıyaŋ Wıısı sı kyisi ŋ sʋʋ tıyaŋ kyɛyɛ boto kyɛɛ.”
Yesu aa bası gɛɛ, ʋ hatınna hʋ tısı buloŋ kyogi.

Wııkyʋwaldııbal hʋ lampoo tunii wıya

24 Yesu bee ʋ hatınna hʋ aa ko pele Kapɛɛnam, nala hʋ aa laa
Wııkyʋwaldııbal hʋ lampoo ko Piita lee a pıyɛsı ʋ a baa, “Ma nıhıyawʋ
hʋ aa tuŋ Wııkyʋwaldııbal hʋ lampoo rɛ?” 25 Ɛɛ rɛ Piita baa dı ʋ aa
tuŋ nɛ. Piita aa bası gɛɛ aŋ mııgı gyʋʋ dıya, Yesu laa sıya pıyɛsı ʋ a
baa, “Piita, ɛɛ rɛ ı bıını? Kıbee rɛ aa tuŋ lampoo a kı tıya dʋnıya no
kuworo, tɔɔ hʋ nala tıı koo nıhʋwala?” 26 Ɛɛ rɛ Piita baa dı nıhʋwala
rɛ. Yesu bıl baa, “Ɛɛ daga anıı tɔɔ hʋ nala tıı kɛ bee tuŋ kıŋ buloŋ.”
27 Amɛ á kɛ bee kyɛ dı á yaa wıı buloŋ kyogi ba, ɛɛ wıya kpa bıyaŋ a
tuu fuwo a lo, laasıya fuwonamıya hʋ ı aa sı lıı kaŋ ʋ nyʋwa suri a
tʋʋ lıı molbinʋʋ ʋ nyʋwa tıyaŋ, a kaŋ molbii hʋ mʋ tuŋ ŋ beel-ı buloŋ
nyuu lampoo.

18

Yesu daga nal hʋ aa yaa nıbal Wıısıbee koro hʋ tıyaŋ
Maakı 9.33-37; Luka 9.46-48

1 Ʊ bı pıısa ka Yesu hatınna hʋ ko ʋ lee a pıyɛsı ʋ baa, “Kıbee rɛ yaa
nıbal Wıısıbee koro hʋ tıyaŋ?” 2 Ɛɛ rɛ Yesu yırı biibiye kıdıgı a leŋ
ʋ ko sıŋ ba sıya tıyaŋ. 3 Nyɛ rɛ ʋ bası tıya ba a baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası
kı tıya ma, dı ma bı kaŋ ma tıı bırımı a kıı gɛɛ anıı biibiisi, ma bı
sı maakyiye gyʋʋ wıısıbee koro hʋ. 4 Nal hʋ aa kaŋ ʋ tıı hʋwɔlı anıı
biibiye no, ʋ tıına rɛ yaa nıbal wıısıbee koro hʋ tıyaŋ. 5 Dı nal lɛ kuu
ŋ wıya a kaŋ biibiye no dɔŋtıına weliŋ, mıyaŋ nɛ ʋ tıına kaŋ weliŋ
gɛɛ.”

Yesu bası wıya hʋ aa sı leŋ dı nala yaa wıbɔmɔ
Maakı 9.42-48; Luka 17.1-2

6 Dı nal lɛ ko leŋ dı nala no aa laa ŋ di, anıı biibiisi no kıdıgı buloŋ
ko vıya ŋ nyʋwa, ba aa kpaa nɔŋ a vʋwa laalı ʋ tıına bagına tıyaŋ a
kpa ʋ yuwo we nııbıŋ tıyaŋ ʋ nyʋwa nıı sʋba, ʋ rɛ sı kpıya ʋ tıına
aa weye. 7 Akuu wıya hʋ aa we dʋnıya no tıyaŋ aa sı wuwo leŋ dı
dʋnıya nala yaa wıbɔmɔ kyogi Wıısı nyubaanıŋ, dʋnıya nala sı na
tʋwara kıŋkaŋ. Wıya hʋ aa sı leŋ dı nihuwobiŋ yaa wıbɔmɔ sı ko,
amɛ tʋwara sı gyʋʋ nal hʋ aa sı leŋ dı ʋ dɔŋtıına yaa wıbɔŋ. 8 Dı
ı noŋ koo ı naaŋ nɛ leŋ ı yaa wıbɔŋ, keri ʋ ta. Ɪ aa gyʋʋ wıısıbee
koro hʋ abee nokuu koo naakuu, ʋ rɛ kpıya ı aa sı kaŋ nopilime abee
naapilime ka dı ba kpa ı yuwo we diŋ tıyaŋ. 9 Dı ı sıı rɛ leŋ ı yaa
wıbɔŋ, lıı ta. Ɪ aa gyʋʋ wıısıbee koro hʋ abee sıtogo, ʋ rɛ kpıya ı aa
kaŋ sıya balıya ka ba kpa ı yuwo we diŋ tıyaŋ. 10 Ɲ bası kı tıya ma rɛ,
ma kı pɔ dı ma ta ko maakyiye deŋ nala no aa tıŋ Wıısı aŋ kaŋ ba tıı
hʋwɔlı anıı biibiisi no kıdıgı buloŋ waasʋ. Beewıya ba malıkası hʋ
aa we wıısıbee tıyaŋ aa kaŋ ba wıya mʋ kı biŋ ŋ kuwo sıya rɛ saŋa
buloŋ. 11 “Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye ko dı ŋ kyɛ a laa nala hʋ aa nyʋgısa
rɛ a ta.”

Yesu maga piyesi hʋ aa nyʋgısa namaga
Luka 15.3-7

12 Ɛɛ rɛ Yesu maga namaga a baa, “Dı nal lɛ kaŋ piyese kɔɔ dı kıdıgı
nyʋgısı, ɛɛ rɛ ma bıını anıı ʋ sı yaa? Na ʋ aa leŋ piyese mɔllıbanaa
bee fi abee nibi hʋ rɛ dı ʋ ta pogo tıyaŋ, ka dı ʋ gɔllı kı kyɛ penyʋgısıı
hʋ. 13 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, dı ʋ rɛ ko mʋ na ʋ, ʋ teŋ sı fıyɛlı rɛ
weliŋ pedıgı no wıya a te pekaanıya hʋ aa bı nyʋgısa. 14 Ɛɛ tıı rɛ ma
kuwo aa we wıısıbee tıyaŋ mɛ bee kyɛ dı ma nala no aa laa Wıısı di
aŋ kaŋ ma tıı kı hʋwɔlı anıı biibiisi kıdıgı buloŋ nyʋgısı.”

Dı ı dɔŋtıına ko yaa wıı kyogi ı

15 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Dı ı dɔŋtıına krisitabiye rɛ yaa wıı kyogi ı, mʋ
bası wıı hʋ ʋ aa yaa kyogi ı tıya ʋ, amɛ leŋ dı ʋ yaa ı beel-ʋ dʋŋ
wıgyımıı. Dı ʋ rɛ ko gyegili nıı wıı hʋ ı aa bası tıya ʋ, ɛɛ kɛ ı beel-ʋ
mııgı marı dɔmɔŋ nɛ gɛɛ. 16 Amɛ dı ʋ rɛ ko bı gyegili nıı ı nyʋwa, kaŋ
nal koo nala balıya a pɛ ı tıı tıyaŋ dı ma mʋ ʋ lee a bası wıı hʋ ʋ aa
yaa kyogi ı dı ba marı ma dɔmɔŋ. Ɪ aa yaa gɛɛ, ı sı kaŋ nala balıya koo
boto dı ba yaa ı daŋsıya tımma anıı Wıısı teŋ aa daga gɛɛ. 17 Amɛ dı
ʋ rɛ ha ko bı gyegili nıı ba mɛ nyʋwa, bası wıı hʋ tıya Krisitabiisi hʋ
buloŋ. Dı ʋ rɛ ha ko bıl bı gyegili nıı ba mɛ nyʋwa, ɛɛ kɛ kpa ʋ tıına

anıı nal aa bı gyıŋ Wıısı koo wıbɔŋ yaal. 18 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma,
wıı hʊ ma aa sıŋ dʊnıya no tıyaŋ, ʊ rɛ Wıısı kı sına. Amɛ wıı hʊ ma
aa laa dʊnıya no tıyaŋ, ʊ rɛ Wıısı mɛ sı laa. 19 Ɲ marı bası kı tıya ma
rɛ, dı ma balıya rɛ yaa nyʊʊdıgı a kyʊwalı Wıısı kı kyɛ kıŋ, ŋ Kuwo
aa we wıısıbee tıyaŋ sı yaa ʊ tıya ma. 20 Lee hʊ nala balıya koo boto
aa laŋŋa ŋ feŋ tıyaŋ, ŋ we ba lee rɛ."

Yesu daga nala dɔmɔŋ wıbɔmɔ kpakyɛyı wıya

21 Ɛɛ rɛ Piita ko Yesu lee a pıyɛsı ʊ a baa, "Tıına, dı ŋ dɔŋtıına rɛ yaa
wıı kyogi ŋ, naaŋsıınyʊwa bʊŋmɛ rɛ ŋ maga dı ŋ kpa kyɛ ʊ? Ɲ kpa
kyɛ ʊ naaŋsıınyʊwa bʊpɛ koo?" 22 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Aayı, naaŋsıınyʊwa
bʊpɛ dʊŋ daa. Amɛ kpa kyɛ ʊ a mʊ pele saŋa hʊ ı bıl aa bı sı wuwo
dıısı." 23 Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ wıı no maga namaga a baa, "Wıısıbee koro
hʊ kıı gɛɛ rɛ anıı kuwori kıdıgı aa sii yırı ʊ tʊŋtʊnna dı ʊ gyıŋ ba
kıdıgı buloŋ aa dii ʊ kyıŋ mɔɔgɛɛ. 24 Ʊ aa piile dı ʊ pıyɛsı kyıma hʊ
gɛɛ, ʊ tʊŋtʊnnı kıdıgı aa di ʊ kyıŋ molbiye tusi tusi ko ʊ lee. 25 Ɛɛ rɛ
tʊŋtʊnnı hʊ bı kaŋ molbii ʊ aa sı tuŋ. Nyɛ rɛ ʊ nıhıyawʊ hʊ baa dı
ba kaŋ ʊ bee ʊ haaŋ abee ʊ balıya abee kıŋ buloŋ ʊ aa kana, a kaŋ
mʊ yallı a ko tuŋ kyıŋ hʊ. 26 Ɛɛ rɛ tʊŋtʊnnı hʊ tuu gbinni a sʊla ʊ, a
baa, 'Ɲ nıhıyawʊ, di kenyiri tıya ŋ, ŋ sı tuŋ kyıŋ hʊ buloŋ." ' 27 Nyɛ
rɛ ʊ nıhıyawʊ hʊ fá ʊ sikii a kpa kyıŋ hʊ kyɛ ʊ aŋ leŋ ʊ mʊ. 28 Amɛ
baal no aa lıı, a kyeŋ ʊ tʊŋtʊnnı-dɔŋtıına mɛ aa dii ʊ kyıŋ molbiwarı
tusi, ʊ kyıırı gal we ʊ bagına tıyaŋ a baa dı ʊ tuŋ kyıŋ hʊ. 29 Nyɛ rɛ ʊ
tʊŋtʊnnı-dɔŋtıına hʊ mɛ tuu gbinni a sʊla ʊ a baa, 'Di kenyiri tıya ŋ,
ŋ sı tuŋ kyıŋ hʊ.' 30 Amɛ ʊ vıya aŋ leŋ ba kana ʊ mʊ tɔ dıya tıyaŋ a
kaŋ kı mʊ saŋa hʊ ʊ aa sı tuŋ kyıŋ hʊ teŋ. 31 Ʊ tʊŋtʊnnı-dɔŋtıŋsı hʊ
aa naa wıı hʊ ʊ aa yaa, ʊ yaa ba tıkyogi. Ba mʊ bası tıya ba nıhıyawʊ
hʊ. 32 Ɛɛ rɛ kuwori hʊ yırı ʊ, a bası tıya ʊ a baa, "Ɛɛ dɔŋ tahaa tıına!
Ɪ aa sʊla ŋ nɛ tıŋ, ŋ kpaa kyıŋ hʊ ı aa diye buloŋ a kyɛ ı. 33 Bee rɛ
yaŋ tıŋ ı kɛ bı wuwo dı ı fá ı dɔŋtıına hʊ sikii anıı ŋ aa fáá ı sikii
gɛɛ?" 34 Kuwori hʊ na baaŋ weliŋ ʊ nyuu tıyaŋ aŋ leŋ ba kana ʊ mʊ
tıya nıtɔdıya nala dı ba dɔgısı ʊ a mʊ pele saŋa hʊ ʊ aa sı tuŋ kyıŋ hʊ
buloŋ teŋ. 35 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Nyɛ tıı rɛ ŋ kuwo aa we wıısıbee tıyaŋ
mɛ sı yaa ma kıdıgı buloŋ, dı mamaa rɛ ko bı kpaa wıya kı kyɛ ma
dɔŋtıŋsı abee ma tısı buloŋ."

19

Yesu bası haana vıyayı wıya
Maakı 10.1-12

1 Yesu aa bası wıya no teŋ, ʊ lıı Galili paalʊʊ a mʊ Gyudıya paalʊʊ
Gyɔɔdaŋ fuwo hʊ kyolo tıyaŋ. 2 Nıgyamaa sii tıŋa ʊ hal. Ʊ tııbı nala
hʊ aa wıılı ba tıyaŋ.
3 Ɛɛ rɛ Farasiima badɔmɔŋ mɛ sii ko ʊ lee a kı kyɛ dı ba magısı ʊ,
a pıyɛsı ʊ a baa, "Ʊ yaa ŋmanıı rɛ dı baal kuu wıı kɛ buloŋ wıya a
vıya ʊ haaŋ?" 4 Yesu mııgı pıyɛsı ba a baa, "Ma bı karıma Wıısı teŋ
hʊ tıyaŋ anıı saŋa hʊ Wıısı gyı aa marı dʊnıya, baal bee haaŋ nɛ ʊ
gyı ta aŋ baa, 5 nyɛ wıya baal aa sı leŋ ʊ kuwo abee ʊ naa rɛ ka dı ʊ
bee ʊ haaŋ yaa kıdıgı a kı gyʊʊ. 6 Ba bıl bı yaa nala balıya, ba bırıma
nıdıgı rɛ. Ɛɛwıya, nala hʊ Wıısı aa leŋ ba yaa nıdıgı ʊ bı maga dı
nihuwobiŋ kaŋ ba porigi dɔmɔŋ." 7 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ bıl pıyɛsı ʊ a

baa, “Bee rɛ yaŋ tɪŋ Moosi fa baa dɪ dɪ baal lɛ aa kyɛ ʊ vɪya ʊ haaŋ, dɪ ʊ laa sɪya sabɪ haaŋ vɪyayɪ teŋ tɪya ʊ aŋ na vɪya ʊ?” 8 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, “Ma dagɪɪ aa hayɛ rɛ tɪŋ Moosi gyɪ tɪya ma ŋmanɪɪ dɪ ma kɪ vɪya ma haana gɛɛ. Amɛ nyɛ daa ʊ fa kɪɪ dʊnɪya piilii hʊ tɪyaŋ. 9 Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, a lɪɪ sɔŋsɔŋ hal, dɪ baal lɛ kuu wɪɪ buloŋ wɪya a vɪya ʊ haaŋ, aŋ bɪl mʊ kpa hadɪma, ɪ tɪɪna yaa basɔŋsɔnnɪ rɛ.”
10 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnna hʊ basɪ tɪya ʊ anɪɪ dɪ nyɛ rɛ baal bee haaŋ wɪya kɪɪ, ɛɛ kɛ nal aa leŋ haaŋ kpayɪ rɛ kyo kpɪya. 11 Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ basɪ tɪya ba a baa, “Wɪɪ no bɪ kɪɪ nɪɪ nal buloŋ nɛ sɪ wuwo yaa ʊ. Amɛ nala hʊ Wɪɪsɪ aa kpaa ɛɛ dee tɪya dʊŋ nɛ sɪ wuwo yaa gɛɛ. 12 Wɪɪ hʊ aa tɪŋ baala badɔmɔŋ bee paa haana, ba yaa wɪgyamaa rɛ. Ba aa lʊl badɔmɔŋ dɪ ba paalɪ bɪ kaŋ barɪ. Badɔmɔŋ mɛ nihuwobisi rɛ farɪ ba, ka badɔmɔŋ mɛ kuu Wɪɪsɪbee koro hʊ wɪya a vɪya haana paayɪ. Nal hʊ aa sɪ wuwo laa wɪɪ no di, ʊ tɪɪna laa di.”

Yesu sʊl Wɪɪsɪ tɪya biibiisi
Maakɪ 10.13-16; Luka 18.15-17

13 Ɛɛ rɛ nala badɔmɔŋ sii kaŋ biisi ko Yesu lee, dɪ ʊ kpa ʊ nosi dɔbɔ ba tɪyaŋ a sʊla Wɪɪsɪ tɪya ba. Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ kɪ kil ba. 14 Yesu aa naa gɛɛ, ʊ basɪ tɪya ba a baa, “Ma ta kil ba. Ma leŋ dɪ ba ko ŋ lee, beewɪya nala hʊ aa kaŋ ba tɪɪ kɪ hʊwɔlɪ anɪɪ biibiisi no aŋ kɪ tɪŋ ŋ hal, ba aa rɛ sɪ gyʊʊ wɪɪsɪbee koro hʊ tɪyaŋ.” 15 Ɛɛ rɛ ʊ kpa ʊ nosi dɔbɔ ba tɪyaŋ aŋ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ tɪya ba aŋ lɪɪ doŋ kpa mʊ.

Bapʊwasɪɪ hʊ aa yaa kɪna tɪɪna
Maakɪ 10.17-31; Luka 18.18-30

16 Baal kɪdɪgɪ mɛ rɛ gyɪ siye a ko Yesu lee a pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ŋ nɪhɪyawʊ, wɪwelibee rɛ ŋ sɪ yaa a na mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii?” 17 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Bee rɛ tɪŋ ɪ kɪ pɪyɛsɪ ŋ wɪweliye wɪya? Wɪɪsɪ dʊŋ nɛ weliye. Dɪ ɪ rɛ aa kyɛ dɪ ɪ kaŋ mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii, kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ ba aa saba biŋ.” 18 Ɛɛ rɛ baal hʊ pɪyɛsɪ ʊ abaa, “Mɪrɪbeema rɛ gɛɛ?” Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ba aa rɛ nyɛ: Ta kpʊʊ nal, ta kɪ sɔnnɔ, ta gaa, ta nyɪya wɪya tɪya nal, 19 kɪ tɪya ɪ kuwo abee ɪ naa gyɪrɪma, kyo ɪ dɔŋtɪɪna anɪɪ ɪ aa kyo ɪ tɪɪ gɛɛ.” 20 Ɛɛ rɛ baal hʊ baa, “Wɪya no kɛ buloŋ nɛ ŋ kɪ tɪŋa. Wɪbee rɛ ha kaa?” 21 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ abaa, “Dɪ ɪ rɛ aa kyɛ dɪ ɪ kɔnɪ yaa niwelii Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪyaŋ, a ta kaŋ gyoŋ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ, mʊ kpa ɪ kɪna hʊ buloŋ yallɪ, a kpa molbiye hʊ tɪya nyaaba, aŋ ko kɪ tɪŋa ŋ. Dɪ ɪ rɛ yaa gɛɛ, ɪ sɪ kaŋ kɪna wɪɪsɪbee tɪyaŋ.” 22 Yesu aa basɪ gɛɛ, baal hʊ tɪya buloŋ kyogi, ʊ sii mʊ, beewɪya ʊ gyɪ kaŋ kɪna rɛ weliŋ.
23 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ʊ yaa wɪduwo rɛ abee kɪna tɪɪna aa sɪ wuwo gyʊʊ wɪɪsɪbee koro hʊ. 24 Ŋ bɪl basɪ kɪ tɪya ma rɛ, nyɔgɪmaa aa sɪ tɪŋ gahaŋ sɪɪ a lɪɪ, ʊ rɛ yaa mɔl a te kɪna tɪɪna aa sɪ wuwo gyʊʊ wɪɪsɪ koro hʊ tɪyaŋ.” 25 Ʊ hatɪnna hʊ gyɪ aa nɪɪ wɪya no, ba nyʊʊsɪ gyɪ fɪyɛlɪ weliŋ ba pɪyɛsɪ Yesu a baa, “Dɪ ba aa rɛ kɪɪ nyɛ, kɪbee rɛ yaŋ sɪ na Wɪɪsɪ laatayɪ?” 26 Yesu mɪɪgɪ deŋ ba aŋ baa, “Wɪɪ no kperi nihuwobiŋ nɛ, amɛ wɪɪ buloŋ tuwo Wɪɪsɪ aa bɪ sɪ wuwo yaa.” 27 Ɛɛ rɛ Piita baa, “Na, á kɛ leŋ á kɪŋ buloŋ nɛ aŋ kɪ tɪŋa ɪ hal. Bekiŋ tɔnɔ rɛ á sɪ na?” 28 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, saŋa hʊ dʊnɪfalɪɪ hʊ aa sɪ ko tɪyaŋ, mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye sɪ hɔŋ ŋ gaŋdaa-kuworikpasa

tıyaŋ. Saŋa no tıyaŋ, ma nala hʋ fi abee balıya hʋ aa tıŋa ŋ hal, ma mɛ sı hɔŋ kuworikpasını fi abee balıya tıyaŋ a kı di Iziral bekyige fi abee balıya hʋ sarıya. 29 Nal hʋ buloŋ mɛ aa kuu ŋ wıya, a leŋ ʋ dıısı koo ʋ naabiisi koo ʋ kuwo koo ʋ naa, koo ʋ biisi koo ʋ bagısı a ta, ʋ tıına sı bıl na kına no naaŋsıınyʋwa kɔɔ aŋ pɛ kaŋ mııbol hʋ aa bı kaŋ tenii mɛ. 30 Amɛ nala hʋ aa yaa nıbala dʋnıya sıya tıyaŋ, ba sı maakyiye ko yaa nıbiisi, ka nala hʋ mɛ aa yaa nıbiisi dʋnıya sıya tıyaŋ ba mɛ sı maakyiye ko yaa nıbala."

20

Yesu maga baga tʋŋtʋnna namaga

1 Ɛɛ rɛ Yesu bıl maga namaga a tıya ʋ hatınna hʋ a daga wıı hʋ ʋ aa bası memii. Ʋ baa, "Wıısıbee koro hʋ kıı gɛɛ rɛ anıı baga tıına kıdıgı aa sii kyıkyʋwala, a lıı kı kyɛ nala dı ʋ paa baadee dı ba mʋ pala ʋ baga. 2 Ʋ aa ko na nala hʋ aa sı mʋ baga hʋ, ʋ laa nyʋwa anıı ʋ sı tuŋ ba kıdıgı buloŋ kyɛdıgı tuno, aŋ leŋ ba mʋ baga hʋ." 3 Wıısı aa ko maga gyinyɛ, ʋ bıl lıı a na baala badɔmɔŋ dı ba sıŋ bee tıyaŋ waasʋ. 4 Ɛɛ rɛ ʋ bası tıya ba a baa "Ma mɛ mʋ ŋ baga, ka dı ŋ tuŋ ma gɛɛ hʋ buloŋ aa maga." Ɛɛ rɛ ba mɛ mʋ baga hʋ. 5 Wıısı bıl aa ko maga nyutʋtʋʋ, ʋ bıl lıı a na baala badɔmɔŋ a leŋ ba mɛ mʋ baga hʋ. Sɔnnı bıl aa ko viisi saŋa hʋ, ʋ bıl lıı na nala badɔmɔŋ a leŋ ba mɛ mʋ baga hʋ. 6 Wıısı aa ko tuu fıyɛlı gɛɛ, ʋ bıl lıı bee a na nala badɔmɔŋ mɛ dı ba sıŋ waasʋ. Ɛɛ rɛ ʋ pıyɛsı ba abaa, "Bee rɛ tıŋ ma sıŋ daha waasʋ gyınaŋ buloŋ, ma bı kaŋ tʋŋ buloŋ?" 7 Ba bası tıya ʋ anıı ba bı naa tʋma dı ba tʋma. Ɛɛ rɛ ʋ bası tıya ba dı ba mɛ mʋ ʋ baga hʋ. Nyɛ rɛ ba mɛ kpa mʋ. 8 Dıdaana aa ko pele, ɛɛ rɛ baga hʋ tıına yırı nal hʋ aa deŋ ʋ baga hʋ a bası tıya ʋ dı ʋ yırı nala hʋ aa ko tʋŋ tʋma baga hʋ tıyaŋ a tuŋ ba. Ʋ baa dı ʋ laasıya tuŋ nala hʋ aa laa hal ko a mʋ tuu pele nala hʋ a laa sıya ko tıyaŋ. 9 Baala hʋ aa laa hal mʋ baga hʋ, ʋ tuŋ ba kıdıgı buloŋ kyɛdıgı tuno. 10 Ʋ aa tuŋ ba teŋ, nala hʋ aa laa sıya mʋ baga hʋ mɛ ko dı ba laa ba tuno. Ba fa bıına anıı ba sı laa te hal nala hʋ rɛ, amɛ ba tuŋ ba mɛ gɛɛ tıı. 11 Ba laa molbiye hʋ aŋ gʋrımı baga hʋ tıına wıya kı bası, 12 a baa, "Nala no aa laa hal ko, ba tʋŋ tʋma hawa dıgı dʋŋ nɛ, aŋka á kɛ tʋma kyıkyʋwala buloŋ gɛɛ wıısı no mʋ gyʋʋ, aŋka ı tuŋ á buloŋ maga dɔmɔŋ." 13 Ɛɛ rɛ baga hʋ tıına bası tıya ba kıdıgı a baa, "Ŋ bagyʋwa gyegile nıı daha, ŋ bı firimi ma. Na ma laa nyʋwa rɛ anıı ma sı tʋma dı wıısı gyʋʋ, ka dı ma laa kyɛdıgı tuno. 14 Ma laa ma molbiye kı mʋ. Ŋ kyɛrı tıyaŋ nɛ ŋ tuŋ baala no aa laa hal ko gɛɛ tıı ŋ aa tuŋ ma mɛ. 15 Ŋ bı kaŋ ŋmanıı dı ŋ kaŋ ŋ molbiye yaa gɛɛ hʋ ŋ aa kyɛɛ? Koo ma tısı aa hɔllı akuu ŋ aa kaŋ bɔnyɛ wıya rɛ?" 16 Ɛɛ rɛ Yesu bası teŋ aŋ baa, "Nala hʋ aa yaa nıbala dʋnıya nala sıya tıyaŋ ba aa rɛ sı ko maakyiye yaa nıbiisi dʋnıfalıı hʋ aa sı ko tıyaŋ, ka nala hʋ mɛ aa yaa nıbiisi dʋnıya nala sıya tıyaŋ ba mɛ rɛ sı maakyiye ko yaa nıbala dʋnıfalıı hʋ aa sı ko tıyaŋ."

Yesu bıl bası ʋ sʋʋ wıya
Maakı 10.32-34; Luka 18.31-34

17 Saŋa hʋ Yesu bee ʋ hatınna fi abee balıya hʋ gyı aa we ŋmanıı tıyaŋ a kı mʋ Gyerusalɛm tıyaŋ nɛ ʋ gyı kaŋ ba dʋŋ gııgı lıı a bası tıya

ba a baa, 18 “Ma gyegili nɪɪ daha. Á aa mʊ Gyerusalɛm nɛ. Doŋ tɪyaŋ
nɛ ba sɪ kaŋ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye a kaŋ mʊ tɪya Gyuuma wɪɪkyʊwal
sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla. Ba sɪ di ŋ sarɪya a kpa kyogisi
tɪyaŋ aŋ baa ʊ maga dɪ ba kpʊ ŋ nɛ, 19 aŋ kpa ŋ we nala hʊ aa bɪ yaa
Gyuuma nosi tɪyaŋ. Ba sɪ yaa ŋ sɪya, a vɪɪrɪ ŋ, aŋ kpaasɪ ŋ mal daagarɪɪ
tɪyaŋ. Amɛ ʊ kyɛtoo kyɛɛ Wɪɪsɪ sɪ kyisi ŋ sʊʊ tɪyaŋ.”

Zebedi haaŋ sʊla Yesu kɪ kyɛ lɪhɔnɪya dɪ ʊ tɪya ʊ balɪya
Maakɪ 10.35-45

20 Zebedi haaŋ gyɪ sii kaŋ ʊ biisi balɪya ko Yesu lee rɛ a tuu gbinni
ʊ sɪya tɪyaŋ, aŋ sʊla ʊ dɪ ʊ pɛ ʊ bee wɪɪ kɪdɪgɪ. 21 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʊ
a baa, “Wɪbee rɛ ɪ kɪ kyɛ dɪ ŋ yaa tɪya ɪ?” Nyɛ rɛ ʊ baa, “Dɪ ɪ ko di ɪ
koro hʊ a hɔŋ ɪ gaŋdaa-kuworikpasa hʊ tɪyaŋ, leŋ dɪ ŋ biisi no balɪya
kɪdɪgɪ hɔŋ ɪ noduu, dɪ kɪdɪgɪ mɛ hɔŋ ɪ nogɔbɔ.” 22 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya
biisi hʊ a baa, “Ma bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ ma aa kyɛ. Ma sɪ wuwo kaŋ kenyiri
a na tʊwara hʊ ŋ aa sɪ na?” Ba baa “Waa á sɪ wuwo.” 23 Doŋ nɛ Yesu
basɪ tɪya ba a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ma basɪ. Tʊwara hʊ ŋ aa sɪ na, ʊ tɪɪ rɛ
ma mɛ sɪ na. Amɛ ŋ noduu abee ŋ nogɔbɔ hʊhɔnnɔ hʊ kɛ, ŋ daa sɪ lɪɪ
ba. Ŋ kuwo Wɪɪsɪ marɪ doŋ nɛ a tɪya nala hʊ ʊ tɪɪ aa sɪ lɪɪ dɪ ba hɔŋ
doŋ.” 24 Yesu hatɪnnɪ kaalɪya hʊ aa nɪɪ wɪɪ no ba kɪ na baaŋ Gyemsi
bee Gyɔɔŋ tɪyaŋ. 25 Ɛɛ rɛ Yesu yɪrɪ ʊ hatɪnna hʊ buloŋ ko laŋŋɪ, a
basɪ tɪya ba a baa, “Na ma gyɪma anɪɪ nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma, ba
kuworo aa hɔŋ ba nyuu tɪyaŋ nɛ, ba sɪlaala mɛ kaŋ ba kɪ fɪla. 26 Amɛ
ʊ bɪ maga dɪ ma kɛ kɪ yaa gɛɛ. Ma tɪyaŋ nal hʊ aa kyɛ dɪ ʊ yaa ma
nɪbal, ʊ maga dɪ ʊ tɪɪna tʊma kɪ tɪya ma rɛ. 27 Ma nal hʊ mɛ aa kyɛ dɪ
ʊ yaa ma tɪyaŋ sɪlaal, ʊ maga dɪ ʊ tɪɪna kaŋ ʊ tɪɪ yaa yoŋ nɛ ma tɪyaŋ,
28 anɪɪ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa kɪɪ gɛɛ. Ŋ bɪ ko dɪ nala tʊma kɪ tɪya
ŋ, amɛ nala rɛ ŋ ko dɪ ŋ tʊma tɪya, aŋ kpa ŋ mɪɪbol mɛ lenni sʊʊ a laa
nala yʊga ta ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ.”

Yesu suro nyʊlɪma balɪya sɪya
Maakɪ 10.46-52; Luka 18.35-43

29 Ɛɛ hal lɛ ba mʊ lɪɪ tɪŋ Gyɛriko tɪyaŋ kɪ mʊ, nɪgyamaa mɛ sii paa
tɪŋ ba hal. 30 Doŋ nɛ dɪ banyʊlma balɪya mɛ hɔŋ ŋmanɪɪ hʊ nyʊwa aŋ
nɪɪ dɪ Yesu rɛ aa baŋ. Ɛɛ rɛ ba huwori yɪrɪ ʊ a baa, “Á nɪhɪyawʊ, Deviti
nihii, fá á sikii.” 31 Ɛɛ rɛ nɪgyamaa hʊ nɔsɪ ba dɪ ba leŋ ba kyagɪŋsɪ hʊ.
Amɛ ba marɪ yɪrɪ te gɛɛ a baa, “Á nɪhɪyawʊ, Deviti nihii, fá á sikii.”
32 Doŋ nɛ Yesu sɪŋ aŋ yɪrɪ ba a pɪyɛsɪ ba, “Bekiŋ nɛ ma kɪ kyɛ dɪ ŋ yaa
tɪya ma?” 33 Ba baa, “Á nɪhɪyawʊ, á aa kyɛ dɪ ɪ suri á sɪya tɪya ma rɛ.”
34 Ɛɛ rɛ Yesu fá ba sikii a dige dige ba sɪyasɪ ba pirigi suri, ba sii kɪ tɪŋa
ʊ hal.

21

Yesu gyʊʊ Gyerusalɛm abee gaŋdarɪ
Maakɪ 11.1-11; Luka 19.28-40; Gyɔɔŋ 12.12-19

1 Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ gyɪ aa ko kɪ kpaga Gyerusalɛm, a ko pele
Bɛtifage aa we Olivi dogimo nyuu tɪyaŋ, Yesu lɪɪ ʊ hatɪnna hʊ tɪyaŋ
balɪya a tɪŋ ba a baa, “Ma mʊ tɔɔ hʊ aa we ma sɪya. 2 Dɪ mamaa rɛ ko
mʊ, ma sɪ na kokumo bee ʊ biye dɪ ba vʊwa sɪgɪ. Ma puri kaŋ ko tɪya
ŋ. 3 Dɪ nal buloŋ nɛ ko pɪyɛsɪ ma, ma basɪ tɪya ʊ anɪɪ ma Tɪɪna rɛ aa

kyɛ. Ʊ sɪ leŋ dɪ ma kaŋ ko lagɪ.” 4 Wɪɪ no yaa dɪ wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa
tɪŋ ʊ tɪŋdaal kɪdɪgɪ tɪyaŋ basɪ ko yaa wɪtɪɪ rɛ.
5 Ʊ gyɪ baa,
“Basɪ tɪya Zaayɔŋ nala
Ma na, ma kuwori rɛ aa ko ma lee.
Ʊ kaŋ ʊ tɪɪ hʊwɔlɪ rɛ a gyɪŋ kokumo
abee ʊ biye.”
6 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnna hʊ mʊ a yaa wɪɪ hʊ Yesu aa basɪ tɪya ba. 7 Ba mʊ
kaŋ kokumo hʊ bee ʊ biye a ko kpa ba gannɪ dɔbɔ kokumo hʊ abee ʊ
biye nyuu tɪyaŋ, Yesu gyɪŋ. 8 Nɪgyamaa mɛ gyɪ kpaa ba gannɪ a gyarɪ
ŋmanɪɪ hʊ tɪyaŋ, ka ba badɔmɔŋ mɛ gyaa paaponni a mɛ kaŋ ko lɪɪ
gyarɪ ŋmanɪɪ hʊ tɪyaŋ. 9 Nɪgyamaa hʊ aa laa Yesu sɪya abee nala hʊ
aa tɪŋa ʊ hal piili kɪ yaa kyagɪŋsɪ a kɪ dannɪ ʊ a baa, “Tabarikala!
Deviti nihii! Wɪɪsɪ sɪ pɛ nal hʊ aa ko á Tɪɪna feŋ tɪyaŋ. Ma leŋ dɪ á
dannɪ Wɪɪsɪ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ!” 10 Yesu aa mʊʊ gyʊʊ Gyerusalɛm,
bee hʊ buloŋ dɔŋ. Ɛɛ rɛ nala kɪ pɪyɛsɪ a baa, “Kɪbee rɛ nyɛ?” 11 Ɛɛ
rɛ nɪgyamaa hʊ baa, “Wɪɪsɪ tɪŋdaal Yesu aa lɪɪ Nazarɛti aa we Galili
paalʊʊ tɪyaŋ nɛ gɛɛ.”

Yesu gyʊʊ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ
Maakɪ 11.15-19; Luka 19.45-48; Gyɔɔŋ 2.13-22

12 Ɛɛ rɛ Yesu sii mʊ gyʊʊ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ gyaŋwuwo, dɪ nala
badɔmɔŋ gyɪ we doŋ a kɪ yallɪ kɪna, badɔmɔŋ mɛ kɪ yɔbɔ kɪna. Yesu
kile ba buloŋ ta ba lɪɪ. Baala badɔmɔŋ mɛ gyɪ we doŋ a kɪ warɪ
molbiye. Yesu ŋmaa ba teebʊlsɪ lo. Badɔmɔŋ mɛ gyɪ aa yallɪ kokosi, ʊ
ŋmaa ba mɛ kpasɪnɪ kyige. 13 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ba saba
Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa dɪ Wɪɪsɪ baa, ‘Ɲ dɪya sɪ yaa lee hʊ nala aa sɪ
kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ rɛ’, aŋka ma kɛ mɪɪgɪ kaŋ bɪrɪmɪ gaala dɪya.”
14 Ɛɛ rɛ nyʊlɪma abee gbarɪga ko Yesu lee Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ
tɪyaŋ, ʊ tɪɪbɪ ba. 15 Amɛ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee
Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʊ aa naa wɪmagɪla hʊ ʊ aa yaa, a bɪl na gɛɛ
biibiisi aa yaa kyagɪŋsɪ a kɪ dannɪ ʊ a baa “Tabarikala! Deviti nihii!”
Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ gyaŋwuwo tɪyaŋ, ba baaŋ sii. 16 Ɛɛ rɛ Gyuuma
wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʊ pɪyɛsɪ Yesu a
baa, “I nɪɪ wɪya hʊ biisi hʊ aa basɪ rɛ?” Yesu baa, “Ɲ nɪya rɛ.” Ɛɛ rɛ
Yesu mɛ pɪyɛsɪ ba abaa, “Ma bɪ karɪmɪ Wɪɪsɪ teŋ lee hʊ ba aa saba a
baa
“Wɪɪsɪ daga biibiisi abee biifɪllɪ rɛ dɪ ba kɪ dannɪ ʊ weliŋ?”
17 Doŋ nɛ Yesu leŋ ba aŋ sii mʊ pɪŋ Bɛɛtani tɪyaŋ.

Yesu kaaba we tutogo tɪyaŋ
Maakɪ 11.12-14, 20-24

18 Ʊ sɪya aa gballa kyɪkyʊwala, Yesu mɪɪgɪ sii kɪ mʊ Gyerusalɛm.
Ŋmanɪɪ tɪyaŋ, losi kana ʊ. 19 Ʊ naa tutogo dɪ ʊ sɪŋ ŋmanɪɪ hʊ nyʊwa
tɪyaŋ. Ʊ mʊ gyʊʊ tutogo hʊ memii a wil nyuu deŋ dɪ nɔnɔ tuwo, see
paaponni dʊŋ. Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya tutogo hʊ a baa, “A lɪɪ gyɪnaŋ kɪ mʊ, ɪ
bɪl bɪ sɪ nɔnɔ.” Tutogo hʊ pirigi sʊba haŋ lagɪlagɪbiye hʊ. 20 Ʊ hatɪnna
hʊ aa naa wɪɪ no, ʊ yaa ba wɪkperii. Ba kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ a baa, “Ɛɛ rɛ
tɪya hʊ pirigi sʊba lagɪ gɛɛ?” 21 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Wɪtɪɪ rɛ
ŋ basɪ kɪ tɪya ma, dɪ mamaa rɛ kɔnɪ laa Wɪɪsɪ di, a bee yaa sige, ma
mɛ sɪ wuwo yaa wɪɪ no ŋ aa yaa tutogo hʊ. Nyɛ mɛ dʊŋ yaŋ daa, amɛ

ma sɪ paalɪ wuwo basɪ tɪya dogimo no aa sɪna, a baa, ‘Sii a mʊ tele
mpʊwɔnʊʊ tɪyaŋ dɪ ʊ kɔnɪ sii mʊ tele.’ 22 Kɪna hʊ buloŋ ma aa sʊla
Wɪɪsɪ a kɪ kyɛ, dɪ mamaa rɛ laa Wɪɪsɪ di, ma sɪ na ba.”

Ba pɪyɛsɪ Yesu ʊ dee wɪya
Maakɪ 11.27-33; Luka 20.1-8

23 Yesu aa mɪɪgɪ mʊ gyʊʊ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal gyaŋwuwo hʊ, a kɪ daga
nala, doŋ nɛ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Gyuuma bee-
nɪhɪyasɪ buloŋ sii ko ʊ lee a pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Aŋnɛ rɛ tɪya ɪ dee ɪ kɪ yaa
wɪya no buloŋ?” 24 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ɲ mɛ sɪ pɪyɛsɪ ma
wɪdɪgɪ. Dɪ mamaa rɛ ko lɪɪ ʊ sɪɪ tɪya ŋ, ŋ mɛ sɪ daga ma nal hʊ aa tɪya
ŋ dee ŋ kɪ yaa wɪya no buloŋ.” 25 Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ ba a baa, “Aŋnɛ rɛ tɪya
Gyɔɔŋ, Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ dee ʊ gyɪ kɪ fo nala wɪɪkyʊwalnɪɪ? Ʊ dee hʊ
gyɪ lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ koo ʊ lɪɪ nihuwobiŋ lee rɛ?” Ʊ aa basɪ gɛɛ, ba piili
kaŋ wɪɪ hʊ kɪ kpa dɔmɔŋ a baa, “Wɪbee rɛ á sɪ basɪ tɪya ʊ? Dɪ ámaa
rɛ basɪ tɪya ʊ a baa dɪ Wɪɪsɪ lee rɛ ʊ lɪɪ, ʊ sɪ pɪyɛsɪ ma a baa, ‘Bee rɛ
yaŋ tɪŋ á bɪ laa wɪya hʊ Gyɔɔŋ aa basa di?’ 26 Dɪ ámaa rɛ bɪl baa dɪ ʊ
lɪɪ nihuwobiŋ lee mɛ rɛ, nɪgyamaa no buloŋ bee leŋ ma. Beewɪya ba
buloŋ gyɪ laa di anɪɪ Gyɔɔŋ gyɪ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ.” 27 Ɛɛ rɛ ba basɪ
tɪya Yesu a baa, “Á bɪ gyɪma.” Nyɛ rɛ Yesu mɛ basɪ tɪya ba a baa, “Ɛɛ
kɛ, ŋ mɛ bɪ sɪ daga ma nal hʊ aa tɪya ŋ dee ŋ wuwo kɪ yaa wɪya no
buloŋ.”

Biibaala balɪya namaga

28 Ɛɛ rɛ Yesu maga namaga a tɪya Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala
nɪhɪyasɪ abee Gyuuma a baa, “Baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we doŋ a kaŋ ʊ
biibaala balɪya. Ʊ sii mʊ ʊ biihɪyawʊ hʊ lee a basɪ tɪya ʊ a baa, ‘Ɲ
biye, mʊ baga gyɪnaŋ a tʊŋ tʊma.’ 29 Ɛɛ rɛ biye hʊ baa, “Ɲ bɪ sɪ wuwo
mʊ.” Amɛ gɛɛ hal tɪyaŋ, ʊ bɪrɪmɪ ʊ hakɪla aŋ sii mʊ baga hʊ. 30 Ɛɛ rɛ
ʊ mʊ a basɪ ɛɛ tɪɪ tɪya haŋbiye hʊ tɪɪna mɛ, ʊ laa nyʊwa weliŋ anɪɪ
ʊ sɪ mʊ baga hʊ aŋ vɪya mʊyɪ. 31 Biisi no balɪya tɪyaŋ, ba kɪbee rɛ
tɪŋ ʊ kuwo hʊ nyʊwa?” Doŋ nɛ ba basɪ tɪya ʊ dɪ ʊ biihɪyawʊ rɛ tɪŋ ʊ
kuwo nyʊwa. Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma,
lampolaala abee gyaŋtɪrɪsɪ laa sɪya kɪ gyʊʊ wɪɪsɪ koro hʊ rɛ ma tɪyaŋ.
32 Beewɪya Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ ko daga ma wɪtɪɪ ŋmanɪɪ hʊ rɛ ma
aa sɪ tɪŋa, aŋka ma bɪ laa ʊ wɪya di, amɛ lampolaala abee gyaŋtɪrɪsɪ
kɛ laa ʊ wɪya di rɛ. Abee ma aa naa gɛɛ hʊ ba aa laa ʊ wɪya di buloŋ,
amɛ ma kɛ bɪ bɪrɪma ma hakɪllɪ a laa ʊ wɪya di.”

Yesu maga baga tʊŋtʊnna badɔmɔŋ namaga
Maakɪ 12.1-12; Luka 20.9-19

33 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl maga namaga kɪdɪgɪ a baa, “Baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ biŋ ʊ
baga a pɔ kɪna badɔmɔŋ aa kaŋ nɔŋkyɪga a kɪɪ gɛɛ anɪɪ kyʊkyɔyɪ, ba
kɪ yɪrɪ girepisi. Ʊ yaŋ lɪga baga hʊ gol baŋ, a hulo bʊwa baga hʊ tɪyaŋ
dɪ ba kyaga tɪɪnɔnɔ hʊ nɪɪ kɪ we (beewɪya ba kpaa ba nɔnɔ kɪ kyɔ sɪŋ
nɛ). Ʊ gyɪ saa salnyuu dɪɪbiye mɛ rɛ, dɪ ba hɔŋ ʊ salnyuu tɪyaŋ a kɪ
pɔ baga hʊ. Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ ʊ paa nala a we baga hʊ tɪyaŋ dɪ ba kɪ
tʊma. Ka ʊ sii kpa mʊ tɔɔ kɪdɪgɪ. 34 Tɪɪnɔnɔ hʊ tɔrɪɪ saŋa aa ko pele,
ʊ tɪŋ ʊ dɪya tʊŋtʊnna dɪ ba mʊ baga tʊŋtʊnna hʊ lee a laa ʊ tɪɪnɔnɔ
tol ko tɪya ʊ. Nyɛ rɛ ba mʊ. 35 Ba kasɪ ba a ŋmaa kɪdɪgɪ, a kpʊ kɪdɪgɪ,
aŋ yaga kɪdɪgɪ hʊ mɛ abee bʊwa. 36 Ɛɛ rɛ baal hʊ bɪl marɪ tɪŋ ʊ dɪya
tʊŋtʊnna badɔmɔŋ aa tee laasɪya nala hʊ. Ba yaa ba mɛ gɛɛ tɪɪ. 37 Ba

kateŋsi tıyaŋ ʋ tıŋ ʋ biye tıı. Ʋ bıına anıı dı ʋ biye tıı kɛ rɛ mʋwa, ba sı tıya ʋ gyırıma. 38 Amɛ tʋŋtʋnna hʋ aa naa biye hʋ, ba bası tıya dɔmɔŋ a baa, “Dı baga hʋ tıına rɛ ko sʋba, biye no rɛ sı di ʋ kyaŋ. Ma leŋ dı á kpʋ ʋ. Dı ámaa rɛ kpʋ ʋ, ámaa rɛ sı mııgı tıŋ ʋ kına hʋ buloŋ.” 39 Doŋ nɛ ba kaŋ biye hʋ a kpʋ ʋ, aŋ kpa ʋ yuwo ta baga hʋ hal. 40 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, “Ba aa maga nyɛ, dı baga hʋ tıına rɛ ko, ɛɛ rɛ ʋ sı yaa baga tʋŋtʋnna no?” 41 Ɛɛ rɛ ba bası tıya ʋ a baa, ‘Ʋ sı ko a kpʋ nıbɔmɔ no aŋ kpa baga hʋ a tıya nıdʋŋsı, nala hʋ aa sı kı tıya ʋ ʋ tıınɔnɔ tol, dı ba tɔrıı saŋa rɛ ko pele.” ’

42 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı nala hʋ aa nıı namaga hʋ abaa, “Ma bı karımı Wıısı teŋ hʋ lee hʋ ba aa baa,

‘Bʋyı hʋ dıısaala a vıya ta,

ʋ rɛ mııgı ko yaa bʋduwo ba aa kpaa biŋ dıya hʋ gyememii ʋ kaŋ dıya hʋ sıgı.

Á Tıına Wıısı tʋma rɛ gɛɛ.

Á naa nıı ʋ yaa wıkperii rɛ!” ’

43 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya nala hʋ a baa, “Wıısı sı kaŋ ʋ koro hʋ laa ma lee, a kpa tıya nala hʋ aa sı tıŋ Wıısı nyʋwa weliŋ a kı yaa wıya hʋ aa sı daga anıı ba we wıısı koro hʋ tıyaŋ nɛ. 44 Nal hʋ aa tele bʋyı no nyuu, ʋ tıına sı kyɔrısı kyɔrɔkyɔrɔ. Dı bʋyı no mɛ rɛ ko tele nal buloŋ nyuu, ʋ sı kyaŋısı ʋ tıına kyaŋa kyaŋa.”

45 Gyuuma wıkyʋwaldıya sılaala nıhıyası abee Farasiima aa nıı Yesu aa maga namaga hʋ, ba gyıma anıı ba wıya rɛ ʋ kı bası gɛɛ. 46 Ɛɛ rɛ ba kı lʋga dı ba kana ʋ tɔ dıyaŋ. Amɛ ba fa aa fá nıgyamaa hʋ aa we doŋ nɛ, beewıya nıgyamaa hʋ kpaa Yesu anıı ʋ yaa Wıısı tıŋdaal lɛ.

22

Yesu maga hafalıı gbıyala namaga
Luka 14.15-24

1 Ɛɛ rɛ Yesu bıl maga namaga kıdıgı tıya nala hʋ aa pıyɛsı ʋ dee wıya, 2 a baa, “Wıısıbee koro hʋ kıı gɛɛ rɛ anıı kuwori kıdıgı aa leŋ ba marı ʋ biye hafalıı gbıyala kıdiiliye. 3 Ba aa marı kıdiiliye hʋ teŋ, ʋ tıŋ ʋ tʋŋtʋnna dı ba mʋ yırı nala hʋ ʋ aa yıra anıı wıı buloŋ yaa siri rɛ. Ba mʋ yırı ba, ba vıya koyi. 4 Ɛɛ rɛ ʋ bıl tıŋ ʋ tʋŋtʋnna badɔmɔŋ a baa, ‘Ma mʋ bası tıya nala hʋ ŋ aa yıra anıı nɔbolli bee nɔfarısı buloŋ nɛ ŋ kpʋ a leŋ ba yaa kıdiiliye hʋ. Wıı buloŋ yaa siri rɛ. Ɛɛwıya ba ko hafalıı gbıyala hʋ.” ’ 5 Ɛɛ rɛ nala hʋ ʋ aa yıra bıl vıya mʋyı aŋ kı tʋŋ ba tʋma. Ba badɔmɔŋ sii mʋ ba bagısı ka badɔmɔŋ mɛ sii mʋ ba kına lıyallıı. 6 Ka badɔmɔŋ mɛ kası ʋ dıya tʋŋtʋnna hʋ ʋ aa tıma a ŋmaa ba weliŋ aŋ kpʋ ba. 7 Ɛɛ rɛ kuwori hʋ na baaŋ kıŋkaŋ a ta ʋ laalyuwolo ba mʋ kpʋ nala hʋ aa kpʋʋ ʋ dıya tʋŋtʋnna hʋ, aŋ nyɔgɔ ba bee buloŋ ta. 8 Ɛɛ rɛ ʋ yırı ʋ tʋŋtʋnnıkaalıya hʋ a bıl bası tıya ba a baa, “Hafalıı gbıyala kıdiiliye hʋ yaa siri rɛ, amɛ nala hʋ ŋ aa yıra bı maga dı ba ko gbıyala hʋ. 9 Ma lıı gɔllı bee hʋ tıyaŋ buloŋ a yırı nala hʋ buloŋ ma aa sı na a bası tıya ba dı ba ko di kıdiiliye hʋ.” 10 Ɛɛ rɛ tʋŋtʋnna hʋ lıı gbɛ bee hʋ tıyaŋ buloŋ a yırı nala hʋ buloŋ ba aa naa doŋ, niweliye abee nıbɔmɔ buloŋ. Ɛɛ rɛ ba buloŋ ko gyʋʋ su dıya hʋ tıyaŋ ba fa aa gbıyalı gbıyala hʋ.

11 Ɛɛ rɛ kuwori hʋ gyʋʋ dı ʋ na nala hʋ aa ko. Ʋ gyʋwa a na baal
kıdıgı aa bı laalı hafalıı gbıyala gal. 12 Ɛɛ rɛ ʋ pıyɛsı ʋ a baa, “Ŋ
bagyʋwa, ɛɛ rɛ ı yaa ko gyʋʋ daha aŋ bı laalı hafalıı gbıyala gal?”
Baal hʋ tallı ʋ nyʋwa. 13 Ɛɛ rɛ kuwori hʋ bası tıya ʋ tʋŋtʋnna a baa,
“Ma kaŋ baal no a vʋwa ʋ nosi abee ʋ naası buloŋ a kpa ʋ yuwo ta
gyee hal bilhuu hʋ tıyaŋ dı ʋ pıŋ doŋ kı wii aŋ kı kyaŋ ʋ nyıŋa.” 14 Ɛɛ
rɛ Yesu bası teŋ aŋ baa, “Nıgyamaa rɛ ba yırı amɛ nala baŋmana dʋŋ
nɛ ba lıı.”

Ba bası lampoo tunii wıya
Maakı 12.13-17; Luka 20.20-26

15 Ɛɛ rɛ Farasiima sii lıı a vʋʋlı gɛɛ hʋ ba aa sı magısı Yesu a bara
kana ʋ abee wıpıyɛsıya. 16 Nyɛ rɛ ba tıŋ ba hatınna badɔmɔŋ abee
kuwori Hɛrɔtı hatınna badɔmɔŋ dı ba mʋ Yesu lee. Ɛɛ rɛ ba ko pıyɛsı
Yesu a baa, “Á nıhıyawʋ, á gyıma anıı ı kaŋ wıtıı rɛ a kı daga Wıısı
ŋmanıı mɛ abee wıtıı. Ɪ sıya tuwo nala wıbasıya tıyaŋ. Ɪ bee fa nıbal
buloŋ sıı mɛ.
17 Á aa kyɛ dı á gyıma rɛ anıı dı ʋ yaa ŋmanıı dı á tuŋ lampoo kı
tıya Roma paalʋʋ kuworibal hʋ koo ʋ bı yaa ŋmanıı.” 18 Amɛ Yesu fa
gyıŋ ba tıbııŋbɔmɔ hʋ rɛ, ɛɛ rɛ ʋ bası tıya ba a baa, “Mamaa minaafigi
tımma! Bee rɛ tıŋ ma ko dı ma magısı ŋ? 19 Ma kpa molbinʋʋ hʋ ma
aa kaŋ kı tuŋ lampoo hʋ tıya dı ŋ na.” 20 Ba kpaa kıdıgı tıya ʋ, ɛɛ rɛ
ʋ pıyɛsı ba a baa, “Kıbee nyuu abee ʋ feŋ nɛ ba kpaa biŋ molbinʋʋ
hʋ tıyaŋ nyɛ?” 21 Ɛɛ rɛ ba baa dı Roma paalʋʋ kuworibal hʋ feŋ abee
ʋ nyuu rɛ. Ʋ bası tıya ba a baa, “Ɛɛ kɛ, kıŋ hʋ aa yaa Roma paalʋʋ
kuworibal hʋ kıŋ, ma kpa tıya ʋ. Ka kıŋ hʋ mɛ aa yaa Wıısı kıŋ, ma
kpa tıya Wıısı.” 22 Yesu aa bası gɛɛ, ba buloŋ nyʋʋsı fıyɛlı, ba lem-ʋ
aŋ sii mʋ.

Ba pıyɛsı Yesu sʋʋ tıyaŋ mııgı siiyi wıya
Maakı 12.18-27; Luka 20.27-40

23 Haŋ Kyɛɛ hʋ tıı rɛ nala badɔmɔŋ ba aa yırı Sadusiima mɛ sii ko
Yesu lee. Nala no kɛ gyı baa dı dı nal lɛ sʋba ʋ tıına bıl bı sı wuwo sii
sʋʋ tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ba ko pıyɛsı Yesu a baa, 24 “Á nıhıyawʋ, Moosi daga
anıı dı baal lɛ kpaa haaŋ, dı ʋ bee haaŋ hʋ bı lʋl biye ka dı baal hʋ
sʋba, ʋ maga dı ʋ naabiye kpa lohaaŋ hʋ rɛ, dı ʋ beel-ʋ lʋl biisi tıya ʋ
maana hʋ. 25 Nımmabalıya bapɛ rɛ gyı we daha a yaa baala. Nyɛ rɛ
ba kıhıyawʋ tıına kpaa haaŋ. Ʋ bee haaŋ hʋ bı lʋl biye, aŋka ʋ sʋba.
Ʋ katıyal mɛ mııgı kpa haaŋ hʋ. 26 Ɛɛ rɛ ʋ katıyal hʋ mɛ sʋba, ka too
tıına hʋ mɛ kpa haaŋ hʋ. Ʋ mɛ gɛɛ tıı puu ʋ. Nımmabalıya hʋ bapɛ
buloŋ nɛ kpaa haaŋ hʋ, ka ʋ bee ba kıdıgı buloŋ bı lʋl biye. 27 Ɛɛ hal
tıyaŋ haaŋ hʋ mɛ sii sʋba. 28 Kyɛɛ hʋ nala aa sı sii sʋʋ tıyaŋ, baala no
bapɛ tıyaŋ, kıbee rɛ sı tıŋ haaŋ hʋ? Beewıya ba buloŋ bapɛ rɛ kpaa
ʋ ko baŋ kyeme.”
29 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma bı gyıŋ Wıısı teŋ, a bı gyıŋ
Wıısı dee mɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ma ŋmaa naaŋ mɔɔnyɛ. 30 Kyɛɛ hʋ nala aa sı
sii sʋʋ tıyaŋ, baala bıl bı sı paa haana, haana mɛ bıl bı sı yal balama.
Ba buloŋ sı kıı gɛɛ anıı malıkası aa we wıısıbee tıyaŋ.” 31 Ɛɛ rɛ Yesu
bası tıya ba a baa, “Na ma pıyɛsı ŋ nala aa sı sii sʋʋ tıyaŋ wıya rɛ.
Ma bı karımı wıya hʋ Wıısı aa basa tıya ma a mʋ kı tile sʋʋnı mııgı
sii tıyaŋ ʋ teŋ tıyaŋ? 32 Ʋ baa, ‘Mıyaŋ nɛ yaa Wıısı hʋ Abıraham abee

Azɪkɪ abee Gyeekɔbɪ buloŋ gyɪ aa tɪŋa. Wɪɪ no ʊ aa basa, ʊ daga anɪɪ
Wɪɪsɪ yaa niweye Wɪɪsɪ rɛ, ʊ bɪ yaa sʊʊnɪ Wɪɪsɪ.” ’ 33 Nɪgyamaa hʊ aa
nɪɪ gɛɛ ʊ aa daga nala, ba nyʊʊsɪ fɪyɛlɪ.

Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ tɪyaŋ sɪfɪyaŋ wɪɪ
Maakɪ 12.28-34; Luka 10.25-28

34 Farasiima hʊ aa nɪya anɪɪ Yesu basɪ wɪya lo Sadusiima ba nyʊʊsɪ
gyʊʊ kpʊlɪya gɛɛ, ba ko yaa nyʊʊdɪgɪ a sii kpa mʊ Yesu lee. 35 Ɛɛ rɛ
ba kɪdɪgɪ aa yaa Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪl kɪ lʊga dɪ ʊ magɪsɪ Yesu, a pɪyɛsɪ
ʊ wɪya 36 a baa, “Nɪhɪyawʊ, Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ tɪyaŋ, ba kɪbee rɛ yaa ba
buloŋ tɪyaŋ sɪfɪyaŋ wɪɪ?” 37 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Kyo ɪ tɪɪna Wɪɪsɪ abee ɪ
tɪya buloŋ, abee ɪ hakɪla buloŋ abee ɪ wɪkanɪɪ buloŋ. 38 Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ
hʊ tɪyaŋ buloŋ wɪbal abee ba tɪyaŋ sɪfɪyaŋ wɪɪ rɛ gɛɛ. 39 Wɪlɪya tɪɪna
mɛ aa yaa sɪfɪyaŋ wɪɪ rɛ nyɛ: ‘Kyo ɪ dɔŋtɪɪna anɪɪ ɪ aa kyo ɪ tɪɪ gɛɛ.” ’
40 Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ Moosi fa aa saba biŋ abee wɪya hʊ buloŋ Wɪɪsɪ
tɪŋdaala hʊ aa basa, ba buloŋ lɪɪ wɪya no balɪya tɪyaŋ nɛ.

Ba pɪyɛsɪ laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya wɪya
Maakɪ 12.35-37; Luka 20.41-44

41 Farasiima hʊ ha aa laŋŋa gɛɛ, Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, 42 “Ɛɛ rɛ ma
bɪɪnɪ Krisita, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya wɪya? Kɪbee doho nal lɛ ʊ yaa?”
Ɛɛ rɛ ba baa dɪ ʊ yaa Deviti nihii rɛ. 43 Doŋ nɛ Yesu bɪl pɪyɛsɪ ba a baa,
“Dɪ ʊ rɛ yaŋ yaa Deviti nihii, bee rɛ tɪŋ saŋa hʊ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ
fa aa ko gyʊʊ Deviti tɪyaŋ ʊ yɪrɪ Krisita hʊ ʊ Tɪɪna?
44 Beewɪya Deviti fa baa:
‘Ŋ Tɪɪna Wɪɪsɪ basɪ tɪya ŋ Tɪɪna a baa,
hɔŋ ŋ noduu logiŋ nɪhɔnɪɪ,
a mʊ pele saŋa hʊ ŋ aa sɪ kpa ɪ dɔmɔ we ɪ nosi tɪyaŋ.’
45 Dɪ Deviti tɪɪ rɛ yaŋ yɪrɪ Krisita hʊ ʊ Tɪɪna, ɛɛ rɛ ʊ sɪ yaa a yaa ʊ
nihii.” 46 Yesu aa basɪ gɛɛ, nal buloŋ bɪl bɪ wuwo laa wɪɪ basɪ. A lɪɪ
haŋ kyɛɛ hʊ a kaŋ kɪ mʊ, nal buloŋ mɛ bɪl bɪ kaŋ nyuduwo ʊ aa sɪ
wuwo lɪɪ sɪŋ a pɪyɛsɪ ʊ wɪɪ buloŋ.

23

Yesu daga nala dɪ ba pɔ ba tɪɪma weliŋ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla abee Farasiima
Maakɪ 12.38-40; Luka 11.39-44, 46, 52; 20.45-47

1 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya nɪgyamaa hʊ abee ʊ hatɪnna hʊ a baa, 2 “Wɪɪsɪ
Teŋ dɪdagɪla hʊ abee Farasiima hʊ, ba aa rɛ kaŋ ŋmanɪɪ dɪ ba kɪ daga
nala Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ Moosi aa saba biŋ. 3 Ɛɛwɪya, ma maga dɪ ma
kɪ tɪŋ wɪya hʊ buloŋ ba aa baa dɪ ma kɪ yaa rɛ, amɛ ma ta kɪ kyese
ba wɪyaalɪya, beewɪya ba tɪɪ bee tɪŋ wɪya hʊ ba aa daga ma. 4 Ba aa
vʊwa kyʊgɪ yoho rɛ a kpa kyʊgɪ nala, amɛ ba tɪɪ bɪ sɪ laa nyʊwa pɛ
ba tɪyaŋ mʊhʊ mɛ dɪ ba wuwo kyʊŋ kyʊgɪsɪ hʊ. 5 Ba aa yaa wɪɪ buloŋ
a kɪ kyɛ dɪ nala na ba rɛ. Ba aa sabɪ Wɪɪsɪ wɪya a we dagibiisi tɪyaŋ
nɛ a kpa vʊwa ba gannɪ nosi tɪyaŋ abee ba nyupugini tɪyaŋ, aŋ leŋ
ba gannɪ nyʊʊgyʊwasa mɛ doliye doliye a te ɛɛ hʊ nɪwaasɪma kɪna aa
kɪya. 6 Dɪ ba aa rɛ yɪrɪ ba dɪ ba ko di kɪna, ba aa kyo dɪ ba hɔŋ nɪbala
lɪhɔnɪya rɛ. Dɪ ba aa rɛ ko gyʊʊ wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ mɛ, ba aa kyo dɪ ba
hɔŋ nɪbala lɪhɔnɪya rɛ. 7 Ba aa kɪ kyɛ dɪ nala kɪ kyʊwalɪ ba rɛ abee
gyɪrɪma gyamaa tɪyaŋ aŋ kɪ yɪrɪ ba nɪhɪyasɪ. 8 Amɛ ma kɛ ta leŋ dɪ

nala kaŋ ma kı yırı nıhıyası, beewıya ma buloŋ yaa nımmabalıya rɛ,
aŋka ma nıhıyawʊ mɛ yaa nıdıgı dʊŋ. 9 Ʊ bıl bı maga dı ma yırı nal
buloŋ ma kuwo dʊnıya no tıyaŋ, beewıya ma Kuwo yaa nıdıgı dʊŋ
nɛ a we wıısıbee tıyaŋ. 10 Ma ta bıl kaŋ nal buloŋ mɛ yırı ma sılaal,
beewıya ma sılaal yaa nıdıgı dʊŋ nɛ, ʊ rɛ yaa Krisita, laataal hʊ Wıısı
aa lıya. 11 Ʊ maga dı ma tıyaŋ sılaal bırımı haŋbiye rɛ a tʊŋ tʊma kı
tıya ma buloŋ. 12 Nal hʊ buloŋ aa kpa ʊ tıı yohuŋ, Wıısı sı kana ʊ
hʊwɔlı, ka nal hʊ mɛ aa kaŋ ʊ tıı hʊwɔlı, Wıısı sı kpa ʊ yohuŋ.

13 Mamaa Wıısı Teŋ dıdagıla abee Farasiima, ɛɛdɔŋ minaafigi
tımma! Ma sı na tʊwara yʊga! Ma kaŋ wıısıbee koro hʊ dimbeenyʊwa
tɔ rɛ dı nala ta gyʊwa, beewıya ma tıı bee kyɛ dı ma gyʊʊ, aŋ pɔ dı nala
hʊ aa lʊga dı ba gyʊʊ mɛ ta gyʊwa. 14 Mamaa Wıısı Teŋ dıdagıla abee
Farasiima, ɛɛdɔŋ minaafigi tımma! Ma sı na tʊwara kıŋkaŋ. Beewıya
ma aa kaŋ lohaana kına kı fası rɛ, aŋ aa fugo kyʊwalı Wıısı kı pıısı.
Ɛɛwıya Wıısı sı dɔgısı ma a te nal buloŋ.

15 Mamaa Wıısı Teŋ dıdagıla abee Farasiima, ɛɛdɔŋ minaafigi
tımma! Ma sı na tʊwara kıŋkaŋ. Ma aa sii duwori nıı rɛ a mʊ paalʊʊ
dʊŋsı a kı bası Wıısı wıya. Dı nıdıgı rɛ ko laa di, ma aa leŋ ʊ marı
bɔmɔ rɛ, a maga dı ʊ tıına gyʊʊ diŋ a na tʊwara kıŋkaŋ anıı ma mɛ
aa sı na gɛɛ. 16 Mamaa nyʊlʊŋ-sılaala, ma sı na tʊwara! Ma aa baa,
“Dı nal lɛ ŋmıyɛsı Wııkyʊwaldııbal hʊ, ʊ bı yaa ŋmıyɛsʊʊ amɛ dı
ʊ rɛ ko ŋmıyɛsı salma kına hʊ aa we Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ, ʊ
yaa ŋmıyɛsʊʊ rɛ.” 17 Ɛɛdɔŋ nyʊlʊŋbambugo! Salma kına hʊ aa we
Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ abee dıya hʊ aa leŋ salma hʊ bı kaŋ bisiŋ
Wıısı sıya tıyaŋ, kına no balıya, kıbee rɛ yaa sıfıyaŋ kıŋ? 18 Ma bıl
basa anıı dı nal lɛ ŋmıyɛsı wıısʊllı-kına kogu hʊ tıyaŋ ba aa kpa kına
kı sʊla Wıısı, ʊ bı yaa ŋmıyɛsʊʊ, amɛ dı ʊ rɛ ŋmıyɛsı kıŋ hʊ ba aa kpaa
dɔbɔ wıısʊllı-kına kogu hʊ nyuu a sʊla Wıısı, ʊ yaa ŋmıyɛsʊʊ rɛ. 19 Ma
yaa nyʊlıma rɛ, kıŋ hʊ ba aa kpaa biŋ kogu hʊ nyuu abee wıısʊllı-kına
kogu hʊ aa leŋ dı kıŋ hʊ bı kaŋ bisiŋ Wıısı sıya tıyaŋ, kına no balıya
tıyaŋ kıbee rɛ yaa sıfıyaŋ kıŋ? 20 Ɛɛwıya, dı nal lɛ ŋmıyɛsı wıısʊllı-
kına kogu hʊ, ʊ ŋmıyɛsı kogu hʊ bee kıŋ hʊ buloŋ aa dɔbɔ ʊ a tıyaŋ
nɛ. 21 Dı nal lɛ bıl ŋmıyɛsı Wııkyʊwaldııbal hʊ, ʊ ŋmıyɛsı Wıısı dıya
hʊ abee Wıısı buloŋ nɛ, beewıya Wıısı we dıya hʊ tıyaŋ nɛ. 22 Dı nal
lɛ bıl ŋmıyɛsı wıısıbee, ʊ ŋmıyɛsı Wıısı kuworikpasa hʊ abee nal hʊ
aa hɔŋ ʊ tıyaŋ buloŋ nɛ gɛɛ.

23 Mamaa Wıısı Teŋ dıdagıla abee Farasiima, ɛɛdɔŋ minaafigi
tımma! Ma sı na tʊwara kıŋkaŋ. Paaponni hʊ buloŋ ma aa kpa we
kıdiiliye tıyaŋ ba sʊwala sʊma, ma aa kaŋ ba kpaa leye fi fi rɛ, a kpa
lıdıgı tıya Wıısı. Ma aa yaa wımʊlla no buloŋ nɛ aŋ vıya dı ma tıŋ
sıfıyaŋ wıya hʊ Moosi fa aa biŋ tıya ma anıı ma kaŋ wıtıı wıı buloŋ
tıyaŋ, a kı fá nala sikii, a kı tıŋ Wıısı abee wıtıı. Ma aa kaŋ ma kına
kpaa leye fi fi, a kpa lıdıgı tıya Wıısı gɛɛ, ʊ yaa wıwelii rɛ, amɛ ɛɛ bı
daga dı ma vıya wıkaalıya hʊ kɛ ta. 24 Mamaa nyʊlʊŋ sılaala! Ma aa
kyuwori ma nıı rɛ, a lıı naŋkyʊwa ta, aŋ kpa kokumo lile.

25 Mamaa Wıısı Teŋ dıdagıla abee Farasiima, ɛɛdɔŋ minaafigi
tımma! Ma sı na tʊwara kıŋkaŋ. Beewıya ma aa sası ma
nıınyʊwagbaŋbiisi abee ma gbaŋsı hala weliŋ nɛ aŋ bee sası ba tısı
kɛ. Kıdiiliye hʊ bee kınyʊwalıya hʊ buloŋ aa we nıınyʊwagbaŋbiisi
no bee ma kıdigbaŋsı hʊ buloŋ tıyaŋ lıı ma tıbal hʊ ma aa kaŋ kı

firimi nala lee rɛ. 26 Ɛɛdɔŋ nyʊlıma! Ma bı gyıma anıı dı mamaa rɛ
laa sıya sası nıınyʊwagbaŋbiisi no bee ma kıdigbaŋsı no tısı ba hala
mɛ sı kyaanı weliŋ?
27 Mamaa Wıısı Teŋ dıdagıla abee Farasiima, ɛɛdɔŋ minaafigi
tımma! Ma sı na tʊwara kıŋkaŋ. Beewıya ma kıı gɛɛ rɛ anıı bilni
ba aa kpaa tʊwɔl bʊgı. Ba hala aa weliye rɛ, aŋka ba tısı buloŋ su
abee sʊʊnı hogo abee kıpʊwanı iriŋ kɛ buloŋ. 28 Ɛɛ tıı rɛ ma mɛ kıı
nala sıya tıyaŋ. Dı ba aa rɛ na ma, ba aa bıını nıı ma yaa nıtııma rɛ,
ka ma tısı su abee wıbɔmɔ abee minaafigi wıya. 29 Mamaa Wıısı Teŋ
dıdagıla abee Farasiima, ma sı na tʊwara kıŋkaŋ! Ma yaa minaafigi
tımma rɛ, beewıya ma aa saa Wıısı tıŋdaala abee wıtıı tımma bilni
rɛ a marı ba mɛ weliŋ. 30 Ma aa baa, “Dı ámaa rɛ fa we doŋ saŋa hʊ
tıyaŋ á naabaala fa aa we ba mııbolo tıyaŋ, á fa bı sı laa nyʊwa pɛ
ba tıyaŋ dı ba kpʊ Wıısı tıŋdaala hʊ.” 31 Ma wıbasıya kɔnı daga anıı
ma yaa nala hʊ aa kpʊʊ Wıısı tıŋdaala hʊ doho nala rɛ. 32 Wıbɔmɔ
hʊ ma naabaala aa piile, ma mɛ kaŋ teŋsi. 33 Na ba aa bɔmɔ gɛɛ anıı
dʊma! Ma bıına anıı ma sı wuwo fá gɛ diŋ gyʊʊyı rɛ koo? 34 Ŋ bası kı
tıya ma rɛ anıı, ŋ sı tıŋ Wıısı tıŋdaala abee wıgyʊnna abee dıdagıla
dı ba ko ma lee. Ma sı kpʊ badɔmɔŋ, a kaŋ badɔmɔŋ kpaası mal
daagarıı tıyaŋ, a vıırı badɔmɔŋ mɛ ma wııkyʊwaldıısı tıyaŋ, aŋ gɔllı
kil badɔmɔŋ mɛ kı baŋ tɔnı tıyaŋ a kı kyɛ dı ma kpʊ ba. 35 Ɛɛwıya,
Wıısı sı dɔgısı ma akuu ba aa kpʊ nıtııma hʊ wıya, a piili Abɛl tıyaŋ
a mʊ pele saŋa hʊ tıyaŋ ba aa kpʊʊ Barakiya biibaal Zakarıya. Ba gyı
kpʊʊ Zakarıya Wııkyʊwaldııbal hʊ abee wıısʊllı-kına kogu hʊ nyuu
ba aa nyɔgɔ pʊsı kı tıya Wıısı paga tıyaŋ nɛ. 36 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya
ma, nala no ba aa kpʊwa, ba haakye buloŋ dɔbɔ ma gyınaŋ nala nyuu
tıyaŋ nɛ.
37 Mamaa Gyerusalɛm nala, Wıısı tıŋ ʊ tıŋdaala ma lee rɛ, ma kpʊ
badɔmɔŋ a paa bʊwa yaga badɔmɔŋ mɛ. Saŋa buloŋ nɛ ŋ fa kyo dı
ŋ puŋ tɔ ma buloŋ anıı gyimii aa puŋ tɔ ʊ balıya gɛɛ, ka ma bı laa
nyʊwa. 38 Ɛɛwıya, Wıısı sı baanı ma bee tıya ma dı ʊ pıŋ gyikpiye.
39 Ŋ bası kı tıya ma rɛ, ma bıl bı sı na ŋ, see saŋa hʊ tıyaŋ ma aa sı
lɔllı ŋ a baa, ‘Nyusʊŋtıına rɛ yaa nal hʊ aa ko Wıısı feŋ tıyaŋ.” ’

24

Yesu bası Wııkyʊwaldııbal hʊ ŋmaaloyi wıya
Maakı 13.1-2; Luka 21.5-6

1 Yesu gyı aa sii lıı Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ a kı mʊ, ɛɛ rɛ ʊ hatınna
hʊ ko ʊ lee a bası tıya ʊ a baa, “Tıına, deŋ na Wııkyʊwaldııbal no bee
dıısı no buloŋ aa sıŋ doŋ aa weliye gɛɛ.” 2 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ma tıı naa
gɛɛ ba aa weliye rɛ, amɛ wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ba sı maakyiye
ŋmaa dıısı no buloŋ lo. Bʊdıgı mɛ gba bıl bı sı ka a dɔbɔ ʊ dɔŋtıına
tıyaŋ.” 3 Ɛɛ rɛ Yesu gyı mʊ hɔŋ Olivi dogimo hʊ nyuu tıyaŋ, doŋ nɛ ʊ
hatınna hʊ dʊŋ sii ko ʊ lee a pıyɛsı ʊ a baa, “Saŋa bee tıyaŋ nɛ wıya
no sı yaa? Bekiŋ wımagıl lɛ á sı na a gyıŋ saŋa hʊ tıyaŋ ı aa sı mııgı
ko, abee saŋa hʊ dʊnıya aa sı teŋ?” 4 Doŋ nɛ Yesu bası tıya ba a baa,
“Ma gyıŋ tıya ma tıı weliŋ dı nal buloŋ ta ko mʊrı ma. 5 Beewıya, nala
yʊga aa sı ko kpa ŋ feŋ anıı ba aa rɛ yaa Krisita hʊ, a mʊrı nıgyamaa.
6 Ma sı nıı yuwo dɔmɔ lee buloŋ tıyaŋ. Dı mamaa rɛ ko nıı gɛɛ, ma
ta leŋ dı ma bembiye kı sii. Beewıya wıya no buloŋ sı yaa, amɛ ɛɛ

bɪ daga anɪɪ dʋnɪya tenii pele rɛ. 7 Yuwo sɪ we dʋnɪya logiŋ buloŋ
tɪyaŋ. Losi mɛ sɪ gyʋʋ, ka dɪ taŋha mɛ gyigili lɪgyamaa tɪyaŋ. 8 Wɪya
no buloŋ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ haluwokannɪ luwol aa piile kɪ wɪɪ. 9 Ɛɛ tɪyaŋ
ba sɪ kasɪ ma a kpa ma we nala nosi tɪyaŋ dɪ ba dɔgɪsɪ ma aŋ kpʋ ma.
Dʋnɪya nala buloŋ sɪ kuu ŋ wɪya a haasɪ ma. 10 Haŋ saŋa hʋ tɪyaŋ
nɪgyamaa sɪ kpa ba Wɪɪsɪ laadii ta. Ba sɪ kaŋ gyamba bee dɔmɔŋ a
haasɪ dɔmɔŋ. 11 Nala hʋ aa nyɪya wɪya a baa ba yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaala
rɛ, ba sɪ yʋga a ko a mʋrɪ nɪgyamaa. 12 Wɪbɔmɔ yayɪ sɪ pʋrɪgɪ, dɪ ɛɛ
leŋ nala kyori mɛ teŋ abee dɔmɔŋ. 13 Amɛ nal hʋ buloŋ aa sɪ wuwo
di kenyiri a kaŋ mala a mʋ teŋ, Wɪɪsɪ sɪ laa ʋ ta. 14 Ba sɪ laa sɪya basɪ
Wɪɪsɪbee koro hʋ wɪweliye lee buloŋ tɪyaŋ dɪ dʋnɪya nal buloŋ nɪɪ, ɛɛ
hal tɪyaŋ nɛ dʋnɪya tenii sɪ pele.

Yesu basɪ kɪbɔŋlɔrɪ hʋ aa yaa sɪna wɪya
Maakɪ 13.14-23; Luka 21.20-24

15 Dɪ mamaa rɛ ko na kɪbɔŋlɔrɪ hʋ aa yaa sɪna hʋ wɪya Wɪɪsɪ gyɪ aa
tɪŋ ʋ tɪŋdaal Danɪyɛl tɪyaŋ a basɪ, dɪ ʋ sɪŋ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ tɪyaŋ,
ʋ maga dɪ ma nala hʋ aa karɪmɪ wɪya no lʋga rɛ aŋ gyɪŋ ba memii.
16 Dɪ mamaa rɛ ko na gɛɛ, ʋ maga dɪ nala hʋ aa we Gyudɪya paalʋʋ
tɪyaŋ fá gyɪŋ doginsi nyuni rɛ a faŋa. 17 Dɪ nal lɛ we salnyuu tɪyaŋ,
ʋ ta bɪl baa ʋ tuu gyʋʋ dɪya a paa ʋ kɪna. 18 Dɪ nal buloŋ nɛ we ʋ
baga tɪyaŋ, ʋ ta bɪl baa ʋ mɪɪgɪ mʋ dɪya a paa ʋ ganni. 19 Haŋ saŋa hʋ
tɪyaŋ, haluwokanna bee biifɪllɪ nɪmma sɪ na tʋwara kɪŋkaŋ. 20 Ma kɪ
sʋla Wɪɪsɪ dɪ kyɛ hʋ ma aa si fá ta ko yaa puwo saŋa koo Kyɛwiyesii
hʋ kyɛɛ. 21 Beewɪya Wɪɪsɪ aa mara dʋnɪya a kaŋ kɪ ko gyɪnaŋ, nal
buloŋ ha bɪ naa tʋwara no iriŋ, nal mɛ bɪl bɪ sɪ na tʋwara no iriŋ a
kaŋ kɪ mʋ maakyiye buloŋ. 22 Dɪ Wɪɪsɪ rɛ fa bɪ kere kyɛyɛ hʋ wɪya no
aa sɪ yaa ta, nɪdɪgɪ mɛ fa bɪ sɪ ka beewɪya tʋwara hʋ aa sɪ ko sɪ lɔrɪ
rɛ kɪŋkaŋ. Amɛ akuu nala hʋ ʋ aa lɪya wɪya, ʋ sɪ kere kyɛyɛ hʋ ta.
23 Saŋa no tɪyaŋ dɪ nal buloŋ nɛ ko basɪ tɪya ɪ a baa, ‘Na Krisita hʋ we
daha, koo ʋ we lee kɪdɪgɪ, ta laa ʋ tɪɪna di.’ 24 Beewɪya nala badɔmɔŋ
sɪ sii nyɪya wɪya dɪ ba aa rɛ yaa Krisita hʋ, laataal hʋ Wɪɪsɪ aa lɪya.
Dɪ badɔmɔŋ mɛ sɪ sii fugo baa dɪ ba yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaala rɛ. Ba sɪ yaa
wɪmagɪla abee wɪkperiye buloŋ a kɪ kyɛ dɪ ba mʋrɪ nala hʋ Wɪɪsɪ aa
lɪya mɛ gba. 25 Ma gyegil daha! Ŋ basɪ wɪya no buloŋ kɪ tɪya ma rɛ,
ka dɪ saŋa hʋ na pele. 26 Ɛɛwɪya, dɪ nal buloŋ nɛ ko basɪ tɪya ma anɪɪ
laataal hʋ Wɪɪsɪ aa lɪya rɛ we pogo tɪyaŋ, ma ta mʋʋ doŋ, koo dɪ ba aa
rɛ basɪ tɪya ma anɪɪ ʋ rɛ faŋa daha, ma ta laa di, 27 beewɪya saŋa hʋ
tɪyaŋ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sɪ mɪɪgɪ ko, ʋ sɪ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ duwoŋ
aa lɪgɪsa, a kyaanɪ wɪɪsɪnyuu buloŋ. 28 Lee hʋ buloŋ kɪpʋwa aa pɪna,
doŋ nɛ duuno aa kɪ laŋŋɪ.”

Nihuwobiŋ Biye mɪɪgɪ koyi
Maakɪ 13.24-27; Luka 21.25-28

29 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, “Tʋwara no tenii hal tɪyaŋ, ʋ
bɪl bɪ sɪ pɪɪsɪ ka dɪ wɪɪsɪ bɪl bɪ sɪ kɪ pɔsɔ, pene mɛ bɪl bɪ sɪ kɪ pɔsɔ.
Kyɪŋwʋlɪya sɪ lɪɪ wɪɪsɪnyuu a ko tuu kɪ tele. Wɪɪsɪnyuu kɪna buloŋ sɪ
sii lɪɪ ba liweeliye tɪyaŋ. 30 Ɛɛ tɪyaŋ nɛ ma sɪ na mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye
magɪl wɪɪsɪnyuu tɪyaŋ. Dɪ dʋnɪya nala rɛ ko na magɪl no ba buloŋ sɪ
wii. Ɛɛ tɪyaŋ nɛ ma yaŋ sɪ na mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye, dɪ ŋ ko kɪ tuu
abee gaŋdarɪ abee dee. 31 Ɛɛ tɪyaŋ ba sɪ mʋʋ kabɪl dɪ ʋ kyɪyamɪ laa

lee buloŋ, ka dı Wıısı tıŋ ʊ malıkası dı ba mʊ lee kɛ buloŋ a kaŋ nala
hʊ buloŋ ʊ aa lıya dı ba kı tıŋa ʊ ko laŋŋı.
32 Dı ma ko na tıısı aa tɔsı, ma aa gyıma anıı yʊʊ kpaga rɛ. Ʊ maga
dı ma gʊnnı wıgyʊŋ nɛ a lıı wıı no tıyaŋ. 33 Ɛɛ tıı rɛ dı mamaa rɛ
ko na wıya no buloŋ aa yaa, ma gyıma anıı mıyaŋ nihuwobiŋ Biye
koyi mɛ kɔnı kpaga rɛ. 34 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ma gyınaŋ nala
aa we ma mııbol tıyaŋ, ma buloŋ bı sı sʊba ka dı wıya no yaa baŋ.
35 Wıısınyuu abee taŋha buloŋ sı teŋ, amɛ wıya hʊ ŋ aa basa kɛ sı we
doŋ a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ.

Nal buloŋ bı gyıŋ kyɛɛ hʊ koo saŋa hʊ Yesu aa sı mııgı ko
Maakı 13.32-37; Luka 17.26-30, 34-36

36 Nal buloŋ bı gyıŋ kyɛɛ hʊ wıya no aa sı yaa. Malıkası aa we
wıısıbee tıyaŋ mɛ gba paalı bı gyıma, see ŋ Kuwo Wıısı dʊŋ. 37 Saŋa
hʊ tıyaŋ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sı mııgı ko, ʊ sı kıı gɛɛ anıı wıya
hʊ gyı aa yaa saŋa hʊ Nowa gyı aa we ʊ mııbol tıyaŋ. 38 Ka dı duwoŋ
hʊ gyı na nıı a su dʊnıya buloŋ, nala gyı aa di kıdiiliye rɛ, a kı nyʊwa
sıŋ. Baala kı paa haana, haana mɛ kı yala balama, a mʊ pele kyɛɛ hʊ
Nowa gyı aa gyʊʊ nııduworiboro hʊ. 39 Ba gyı bı gyıŋ wıı hʊ buloŋ
aa yaa see saŋa hʊ tıyaŋ nıı hʊ aa ko paa ba buloŋ mʊ. Ɛɛ tıı rɛ sı yaa
saŋa hʊ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sı mııgı ko. 40 Saŋa no tıyaŋ baala
balıya sı kı pala baga tıyaŋ dı Wıısı ko kpa kıdıgı aŋ leŋ kıdıgı ta.
41 Haana balıya mɛ sı kı nɔŋ muŋ nɔŋ tıyaŋ dı Wıısı ko kpa kıdıgı aŋ
leŋ kıdıgı ta. 42 Ɛɛwıya ma yaŋ gyıŋ tıya ma tıı weliŋ, beewıya ma bı
gyıŋ kyɛɛ hʊ ma Tıına aa sı mııgı ko. 43 Ma tıı gyıma rɛ weliŋ anıı dı
nal lɛ gyıŋ saŋa hʊ tıyaŋ gaal aa sı ko bori ʊ dıya gyʊʊ a gaa ʊ kına,
ʊ sı bara doo, a hɔŋ pɔ dı gaal hʊ ta ko bori ʊ dıya a gyʊʊ gaa ʊ kına
hʊ. 44 Ma mɛ yaŋ yaa siri pɔ, beewıya mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye sı mııgı
ko saŋa hʊ tıyaŋ ma aa bı yıyɛla.”

Tʊŋtʊnnı buloŋ maga ʊ kaŋ wıtıı rɛ
Luka 12.41-48

45 Ɛɛ rɛ á Tıına Yesu mııgı bası tıya ba a baa, “Ŋ aa kyɛ dı ma kıı
tʊŋtʊnnı hʊ aa gyıŋ wıya a kı tıŋ ʊ nıhıyawʊ nyʊwa rɛ. Ʊ rɛ yaa
tʊŋtʊnnı hʊ ʊ nıhıyawʊ hʊ aa sı lıı dı ʊ kı deŋ ʊ dıya, aŋ pɛ kı tıya
ʊ tʊŋtʊnnı-dɔŋtıŋsı hʊ mɛ ba kıdiiliye saŋa hʊ aa maga dı ʊ tıya ba.
46 Dı tʊŋtʊnnı no rɛ yaa wıya hʊ ʊ nıhıyawʊ hʊ aa daga ʊ dı ʊ yaa, ʊ
teŋ sı fıyɛlı weliŋ kyɛɛ hʊ ʊ nıhıyawʊ hʊ aa sı mııgı ko. 47 Wıtıı rɛ
ŋ bası kı tıya ma, ʊ nıhıyawʊ hʊ sı kpa ʊ kına buloŋ we tʊŋtʊnnı no
nosi tıyaŋ dı ʊ kı deŋ. 48 Amɛ dı ʊ rɛ yaa tʊŋtʊnnıbɔŋ, ʊ aa bası tıya
ʊ tıı rɛ a baa, ‘Ŋ nıhıyawʊ hʊ bı sı ko lagılagı no. Ʊ sı pıısı.’ 49 Ka dı
ʊ yaŋ piili kı dɔgısı ʊ tʊŋtʊnnı-dɔŋtıŋsı hʊ aŋ kı di kıdiiliye hʊ yʊga
yʊga, aŋ gɔllı tıŋ sınyʊwala hal a nyʊwa sıŋ bugo kı baŋ, 50 wıya no
tıyaŋ nɛ ʊ sı we kı yaa dı ʊ nıhıyawʊ hʊ mııgı ko pirigi ʊ tıyaŋ dı ʊ
bı yıyɛla. 51 Ʊ sı dɔgısı ʊ weliŋ aŋ leŋ dı ʊ mɛ na tʊwara hʊ nala aa
fugo baa ba aa tıŋ Wıısı aa naa. Haŋ tʊwara hʊ tıyaŋ nɛ ba sı we a
kı wii aŋ kı kyaŋ ba nyıŋa.”

25

Yesu maga hatoliye fi badɔmɔŋ namaga

1 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl maga namaga a baa, “Kyɛɛ hʋ wɪya no bulǫŋ aa sɪ
yaa, wɪɪsɪbee koro hʋ sɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ hatoliye fi aa sii tebine kɪdɪgɪ a
paa ba fɪŋtɪŋsɪ a mʋ dɪ ba kyeŋ hafalɪɪ bala. 2 Hatoliye no tɪyaŋ, bɔnɔŋ
gyɪ yaa bambugo rɛ, ka bɔnɔŋ mɛ gyɪ yaa wɪgyʋnna. 3 Bambugo hʋ
gyɪ bɪ lɔgɔ nʋʋ kolo, dɪ ba fɪŋtɪŋsɪ hʋ rɛ ko dɪsɪ dɪ ba fa kpa we. 4 Ka
wɪgyʋnna hʋ kɛ gyɪ lɔgɔ nʋʋ we bumbuŋiye tɪyaŋ a kolo. 5 Hafalɪɪ hʋ
bala hʋ gyɪ pɪɪsa rɛ weliŋ, ɛɛ rɛ hatoliye hʋ bulǫŋ mɛ gyɪ hɔŋ dɪyɛgɪ
dɪyɛgɪ lɔlɔ aŋ kpa doo pɪŋ. 6 Ʋ tekere vɪũũ̃, nal kɪdɪgɪ heeli a baa,
“Hafalɪɪ bala hʋ rɛ aa ko! Ma ko lɪɪ mʋ kyeme ʋ.” 7 Ɛɛ rɛ hatoliye hʋ
bulǫŋ sii a kaŋ ba fɪŋtɪŋsɪ ŋmasɪ turo ta ba gyɪŋ. 8 Doŋ nɛ bambugo
hʋ basɪ tɪya wɪgyʋnna hʋ a baa, “Á fɪŋtɪŋsɪ hʋ aa kyɛ dɪ ba dɪsɪ rɛ,
ma tɪya ma nʋʋ hʋ mʋhʋ mʋhʋ.” 9 Ɛɛ rɛ wɪgyʋnna hʋ basɪ tɪya ba a
baa, “Aayɪ, nʋʋ hʋ bɪ sɪ pele á beel-ma bulǫŋ. Ma mʋ kyɛ yɔbɔ ma
tɪɪ nʋʋ.” 10 Ɛɛ rɛ ba sii kpa mʋ dɪ ba yɔbɔ nʋʋ hʋ. Ba aa mʋʋ tɪyaŋ
nɛ, ka hafalɪɪ bala hʋ mɛ ko. Hatoliye hʋ bɔnɔŋ gyɪ aa yaa siri hɔŋ
hʋ sii tɪŋa ʋ hal gyʋʋ hafalɪɪ gbɪyala hʋ lee, ka ba kaŋ dimbee hʋ tɔ.
11 Ʋ hal tɪyaŋ nɛ hatoliye hʋ aa mʋʋ dɪ ba yɔbɔ nʋʋ hʋ mʋ kpa ko a
ŋmaa dimbeenyʋwa aŋ baa, ‘Á nɪhɪyawʋ, á aa sʋla ɪ, ha kaŋ suri tɪya
ma dɪ á gyʋʋ.” ’ 12 Ɛɛ rɛ ʋ baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ŋ bɪ gyɪŋ
ma.” 13 Yesu aa maga namaga no ko teŋ ʋ baa, “Ma yaŋ gyɪŋ tɪya ma
tɪɪ weliŋ beewɪya ma bɪ gyɪŋ kyɛɛ hʋ koo saŋa hʋ mɪyaŋ nihuwobiŋ
Biye aa sɪ mɪɪgɪ ko.”

Yesu maga tʋŋtʋnna boto namaga
Luka 19.11-27

14 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl kaŋ namaga a daga wɪɪsɪbee koro hʋ wɪya a baa,
“Saŋa no tɪyaŋ wɪɪsɪbee koro hʋ sɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ baal kɪdɪgɪ aa sii dɪ ʋ
vala ŋmanɪɪ. Ɛɛ rɛ ʋ yɪrɪ ʋ tʋŋtʋnna a kpa ʋ kɪna we ba nosi tɪyaŋ dɪ
ba kɪ deŋ. 15 Ʋ gyɪ kaŋ kɪna hʋ kpaa ba a maga gɛɛ hʋ nal bulǫŋ aa sɪ
wuwo kɪ deŋ nɛ. Ʋ gyɪ kpaa molbiye tusi bɔnɔŋ nɛ a tɪya kɪdɪgɪ dɪ ʋ
kɪ deŋ, a kpa tusi bʋlɪya tɪya kɪdɪgɪ mɛ, aŋ kpa tusi mɛ tɪya kɪdɪgɪ hʋ
mɛ. Ɛɛ rɛ ka ʋ kpa mʋ ŋmanɪɪ hʋ. 16 Tʋŋtʋnnɪ hʋ aa laa molbiye tusi
bɔnɔŋ hʋ kaŋ mʋ a tʋŋ tʋma a bɪl na tusi bʋnɔŋ tɔnɔ pɛ. 17 Tʋŋtʋnnɪ
hʋ mɛ aa laa molbiye tusi balɪya hʋ, ʋ mɛ kaŋ ʋ kɪna kɪ bɪrɪmɪ, a mɛ
na molbiye tusi bʋlɪya tɔnɔ a pɛ. 18 Amɛ tʋŋtʋnnɪ hʋ aa laa tusi hʋ,
ʋ kɛ kaŋ ʋ kɪna mʋ hul bʋwa a kpa hogo. 19 Ʋ gyɪ pɪɪsa rɛ weliŋ ka
ba nɪhɪyawʋ hʋ gyɪ na ko a yɪrɪ ba dɪ ʋ na ba kɪdɪgɪ bulǫŋ aa kpaa
ʋ molbiye yaa gɛɛ. 20 Tʋŋtʋnnɪ hʋ aa laa tusi bʋnɔŋ hʋ kaŋ ʋ kɪna
ko gyʋʋ a basɪ tɪya ʋ nɪhɪyawʋ a baa, ‘Molbiye tusi bʋnɔŋ nɛ ɪ tɪya
ŋ, ŋ mɛ naa tusi bʋnɔŋ nɛ a pɛ.’ 21 Doŋ nɛ ʋ nɪhɪyawʋ hʋ basɪ tɪya
ʋ a baa, ‘Gyaaŋbiye, ɪ yaa tʋŋtʋnnɪtɪɪ rɛ. Ɪ kɔnɪ daga nɪɪ ɪ yaa wɪtɪɪ
tɪɪna rɛ. Ɛɛwɪya ɪ aa wuwo deŋ kɪbiye nyuu weliŋ nyɛ ŋ sɪ leŋ dɪ ɪ kɪ
deŋ kɪgyamaa. Ɲ teŋ fɪyɛla rɛ weliŋ abee wɪɪ hʋ ɪ aa yaa. Ɛɛwɪya ŋ
aa kyɛ dɪ ɪ mɛ teŋ fɪyɛlɪ rɛ a beel ŋ.’ 22 Ɛɛ rɛ tʋŋtʋnnɪ hʋ mɛ aa laa
molbiye tusi bʋlɪya hʋ mɛ kaŋ ʋ kɪna ko gyʋʋ a basɪ tɪya ʋ nɪhɪyawʋ
hʋ a baa, ‘Ɲ nɪhɪyawʋ, ɪ aa tɪya ŋ molbiye tusi bʋlɪya hʋ, na, ŋ mɛ
naa tusi bʋlɪya rɛ a pɛ.’ 23 Doŋ nɛ ʋ basɪ tɪya ʋ mɛ a baa, ‘Gyaaŋbiye,
ɪ yaa tʋŋtʋnnɪtɪɪ rɛ. Ɪ kɔnɪ daga nɪɪ ɪ yaa wɪtɪɪ tɪɪna rɛ. Ɪ aa wuwo
deŋ kɪbiye nyuu weliŋ nyɛ ŋ sɪ leŋ dɪ ɪ kɪ deŋ kɪgyamaa. Ɲ teŋ fɪyɛla
rɛ weliŋ abee wɪɪ hʋ ɪ aa yaa. Ɛɛwɪya ŋ aa kyɛ dɪ ɪ teŋ mɛ fɪyɛlɪ rɛ

a beel-ŋ.’ 24 Nyɛ rɛ tʊŋtʊnnɪ hʊ ʊ aa kpaa molbiye tusi hʊ tɪya mɛ ko
gyʊʊ a baa, ‘Ŋ nɪhɪyawʊ, ŋ gyɪma anɪɪ ɪ kaŋ tɪbal lɛ weliŋ, ɪ aa kɪ kʊŋ
kɪna ɪ aa bɪ doho rɛ. 25 Ɛɛ rɛ tɪŋ kambɪŋ kana ŋ, ŋ hul bʊwa a kpa
molbiye hʊ a hogo. Na ɪ molbiye. Laa ɪ kɪna.’ 26 Ɛɛ rɛ ʊ nɪhɪyawʊ hʊ
basɪ tɪya ʊ a baa, ‘Ɪ yaa tʊŋtʊnnɪbɔŋ nɛ a kaŋ teŋwɪɪ mɛ. Ɪ aa gyɪma
anɪɪ ŋ aa kɪ kʊŋ kɪna ŋ aa bɪ doho, 27 ʊ fa maga dɪ ɪ kpa ŋ molbiye hʊ
mʊ biŋ lee hʊ tɪyaŋ ba aa biŋ molbiye rɛ. Ŋ fa aa mɪɪgɪ ko nyɛ, ŋ fa sɪ
laa molbiye hʊ abee ŋ tɔnɔ buloŋ. 28 Ma kaŋ molbiye hʊ laa ʊ lee, a
kpa tɪya nal hʊ aa kaŋ molbiye tusi fi hʊ. 29 Nal hʊ aa kaŋ kɪna yʊga,
Wɪɪsɪ sɪ marɪ tɪya ʊ pɛ, amɛ nal hʊ aa bɪ kaŋ kɪna yʊga, mʊhʊ hʊ mɛ
ʊ aa kana, Wɪɪsɪ sɪ kaŋ laa ʊ lee. 30 Ma kaŋ tʊŋtʊnnɪ tɔɔ no lɪɪ yuwo
ta dɪ ʊ we bilhuu tɪyaŋ. Doŋ tɪyaŋ nɛ nala hʊ aa vɪya Wɪɪsɪ sɪ we a kɪ
wii aŋ kɪ kyaŋ ba nyɪŋa.” ’

Dʊnɪya buloŋ sarɪya kyɛdiilii

31 Saŋa hʊ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sɪ mɪɪgɪ ko abee gaŋdarɪ, ŋ bee
malɪkasɪ buloŋ nɛ sɪ ko. Ɛɛ tɪyaŋ nɛ ŋ sɪ hɔŋ ŋ gaŋdaa-kuworikpasa
tɪyaŋ. 32 Aŋka dɪ dʊnɪya nala buloŋ ko laŋŋɪ ŋ sɪya tɪyaŋ. Ŋ sɪ kaŋ ba
porigi leye balɪya anɪɪ pedaal aa kaŋ ʊ piyese porigi bʊʊna tɪyaŋ gɛɛ.
33 Ŋ sɪ leŋ dɪ tɪpʊlʊŋ tɪmma hʊ sɪŋ ŋ noduu, ka dɪ nɪbɔmɔ hʊ mɛ sɪŋ
ŋ nogɔbɔ. 34 Doŋ tɪyaŋ nɛ ŋ sɪ basɪ tɪya nala hʊ aa sɪŋ ŋ noduu a baa,
“Ma ko, ma nala hʊ ŋ Kuwo Wɪɪsɪ aa yaa wɪwelii tɪya. Ma ko di wɪɪsɪ
koro hʊ ʊ aa mara biŋ ma a lɪɪ dʊnɪya piili tɪyaŋ buloŋ. 35 Beewɪya,
losi gyɪ aa kana ŋ nɛ, ma yaa kɪdiiliye tɪya ŋ, nɪɪnyʊwasɪ gyɪ kana ŋ
ma yaa nɪɪ tɪya ŋ, ŋ nyʊwa. Ŋ gyɪ yaa nɪhʊwal lɛ, ma kana ŋ weliŋ.
36 Ŋ gyɪ kaŋ teŋbil lɛ, ma kpa gal laalɪ ŋ. Ŋ gyɪ aa wɪɪlɪ lɛ, ma deŋ
ŋ lee weliŋ. Ba gyɪ kana ŋ tɔ dɪyaŋ nɛ, ma ko na ŋ.” 37 Doŋ tɪyaŋ nɛ
tɪpʊlʊŋ tɪmma hʊ sɪ pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Á Tɪɪna, kyɛbee rɛ á naa ɪ dɪ losi
kana ɪ, á tɪya ɪ kɪdiiliye? Kyɛbee rɛ nɪɪnyʊwasɪ kana ɪ, á yaa nɪɪ tɪya
ɪ? 38 Kyɛbee rɛ á naa ɪ dɪ ɪ yaa nɪhʊwal, á kana ɪ weliŋ, koo kyɛbee
rɛ á naa ɪ dɪ ɪ kaŋ teŋbil á kpa gal laalɪ ɪ? 39 Kyɛbee rɛ á naa ɪ dɪ ɪ aa
wɪɪlɪ, koo dɪ ba kana ɪ tɔ dɪyaŋ, á ko na ɪ?” 40 Doŋ nɛ ŋ sɪ basɪ tɪya ba
a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, saŋa hʊ buloŋ ma aa yaa wɪwelii
a tɪya ŋ naabalɪya no tɪyaŋ nɪbiye, mɪyaŋ nɛ ma yaa tɪya gɛɛ.” 41 Doŋ
tɪyaŋ nɛ ŋ sɪ basɪ tɪya nala hʊ aa sɪŋ ŋ nogɔbɔ a baa, “Ma fasɪ lɪɪ ŋ sɪya
tɪyaŋ! Wɪɪsɪ vɪya ma wɪya rɛ. Ma mʊ gyʊʊ diŋ hʊ aa bɪ sɪ maakyiye
dɪsɪ, diŋ hʊ Wɪɪsɪ aa wee biŋ Sɪtaanɪ bee ʊ noŋ nala. 42 Beewɪya saŋa
hʊ tɪyaŋ losi gyɪ aa kana ŋ, ma bɪ yaa kɪdiiliye tɪya ŋ, nɪɪnyʊwasɪ gyɪ
kana ŋ nɛ ma bɪ yaa nɪɪ tɪya ŋ. 43 Ŋ gyɪ yaa nɪhʊwal lɛ ma bɪ kana
ŋ weliŋ. Ŋ gyɪ kaŋ teŋbil lɛ, ma bɪ kpaa gal laalɪ ŋ. Ŋ gyɪ aa wɪɪlɪ rɛ
ma bɪ deŋ ŋ, ba gyɪ kana ŋ tɔ dɪyaŋ mɛ, ma bɪ ko na ŋ.” 44 Doŋ nɛ ba
sɪ pɪyɛsɪ ŋ a baa, “Á Tɪɪna, kyɛbee rɛ losi kana ɪ, koo nɪɪnyʊwasɪ kana
ɪ, koo ɪ gyɪ yaa nɪhʊwal koo, ɪ gyɪ kaŋ teŋbil koo, ɪ gyɪ kɪ wɪɪlɪ koo,
ba kana ɪ tɔ dɪyaŋ aŋ ka á bɪ kyiyeli ɪ?” 45 Ŋ yaŋ sɪ baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ
basɪ kɪ tɪya ma, saŋa hʊ buloŋ ma aa vɪya dɪ ma kyiyeli nala no tɪyaŋ
nɪbiye, mɪyaŋ nɛ ma vɪya kyiyelii gɛɛ. 46 Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ nala no mʊ
gyʊʊ lee hʊ ba aa sɪ na tʊwara a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ, aŋka dɪ tɪpʊlʊŋ
tɪmma hʊ mɛ kaŋ mɪɪbol hʊ aa bɪ tenii.”

26

Ba vʋʋla dɪ ba kpʋ Yesu
Maakɪ 14.1-2; Luka 22.1-2; Gyɔɔŋ 11.45-53

1 Yesu aa daga nala hʋ wɪya no buloŋ ko teŋ, ʋ basɪ tɪya ʋ hatɪnna hʋ
a baa, 2 “Ma tɪɪ gyɪma anɪɪ kyɛyɛ balɪya rɛ kaa ka dɪ Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ
Kyɛbal hʋ pele. Saŋa no tɪyaŋ nɛ ba sɪ kaŋ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye a
kpa ŋ tɪya ŋ dɔmɔ dɪ ba kpaasɪ ŋ mal daagarɪɪ tɪyaŋ.”
3 Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Gyuuma bee nɪhɪyasɪ,
gyɪ ko laŋŋɪ Kayifasɪ dɪya tɪyaŋ nɛ. Saŋa no tɪyaŋ dɪ Kayifasɪ rɛ yaa
Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala hʋ nɪhɪyawʋ. 4 Doŋ tɪyaŋ nɛ ba vʋʋlɪ gɛɛ
hʋ ba aa sɪ yaa a lʋwɔlɪ kaŋ Yesu kpʋ. 5 Ba baa dɪ ʋ bɪ maga ba kana ʋ
kyɛbal hʋ kyɛɛ, beewɪya dɪ ba aa rɛ yaa gɛɛ, gyamaa hʋ sɪ laa taawɛɛ.

Ba kpaa tʋranɪɪ tɪsɪ Yesu Bɛɛtani tɪyaŋ
Maakɪ 14.3-9; Gyɔɔŋ 12.1-8

6 Ɛɛ hal lɛ Yesu gyɪ sii kpa mʋ Bɛɛtani, a mʋ gyʋʋ gbegi-werisi kɪdɪgɪ
ba aa yɪrɪ Siimɔŋ dɪya. 7 Doŋ tɪyaŋ nɛ Yesu gyɪ hɔŋ kɪ di kɪna, haaŋ
kɪdɪgɪ ko gyʋʋ a kaŋ pʋrʋŋtʋwa abee tʋranɪɪ ko bɪsɪ we Yesu nyuu
tɪyaŋ. Tʋranɪɪ hʋ yalɪɪ gyɪ hayɛ rɛ weliŋ. 8 Ʊ hatɪnna hʋ aa naa gɛɛ,
ba baaŋ sii. Ba gʋrɪmɪ wɪya kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ a baa, “Bee rɛ tɪŋ haaŋ
no kaŋ tʋranɪɪ no kyogi ta nyɛ? 9 Deŋ naa, dɪ ba aa rɛ fa kpaa tʋranɪɪ
no yallɪ na ba aa na mogyamaa rɛ dɪ ba fa kyiyeli nyaaba.” 10 Amɛ
Yesu fa gyɪŋ wɪɪ hʋ ba aa basɪ rɛ. Ɛɛ rɛ ʋ pɪyɛsɪ ba a baa, “Bee rɛ tɪŋ
ma kɪ dɔŋ haaŋ no nyɛ? Wɪwelii rɛ ʋ yaa tɪya ŋ gɛɛ. 11 Ma bee nyaaba
sɪ we doŋ saŋa buloŋ, amɛ ŋ beel-ma bɪ sɪ we doŋ a kɪ mʋ deŋdeŋ.
12 Ʊ aa bɪsɪ tʋranɪɪ no we ŋ tɪyaŋ nyɛ daga anɪɪ ŋ teŋbii rɛ ʋ marɪ gɛɛ
a pɔ kyɛɛ hʋ ba aa sɪ hogo ŋ. 13 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, dʋnɪya
logiŋ kɛ buloŋ ba aa sɪ mʋ a basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ, ba sɪ basɪ wɪɪ no
haaŋ no mɛ aa yaa a liisi ʋ wɪya.”

Gyudasɪ laa nyʋwa dɪ ʋ kpa Yesu yallɪ
Maakɪ 14.10-11; Luka 22.3-6

14 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnna fi abee balɪya hʋ tɪyaŋ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Gyudasɪ
Isɪkarɔtɪ sii mʋ Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyasɪ lee, a pɪyɛsɪ ba a
baa, 15 “Dɪ mɪyaŋ nɛ kyɛɛ ŋmanɪɪ tɪya ma dɪ ma kaŋ Yesu, bekiŋ nɛ
ma sɪ tɪya ŋ?” Ɛɛ rɛ ba dɪɪsɪ molbinʋʋ mɔlɪya abee fi a kpa tɪya ʋ. 16 A
lɪɪ haŋ saŋa hʋ tɪyaŋ nɛ Gyudasɪ piili kɪ kyɛ ŋmanɪɪ hʋ ʋ aa sɪ tɪŋa a
kpa Yesu we ba nosi tɪyaŋ.

Yesu bee ʋ hatɪnna hʋ dii Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʋ kɪdiiliye
Maakɪ 14.12-21; Luka 22.7-13, 21-23; Gyɔɔŋ 13.21-30

17 Dɪɪsɪ-Parɪ-banɪɪ kyɛbal hʋ tɪyaŋ ba aa kyaŋ paanʋʋ hʋ ba aa bɪ
wee sɪbʋl hʋ, ʋ kyɛbuŋbuŋ kyɛɛ Yesu hatɪnna hʋ ko pɪyɛsɪ ʋ a baa,
“Lee rɛ ɪ kɪ kyɛ dɪ á mʋ yaa Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʋ kɪdiiliye dɪ ɪ
ko di?” 18 Ɛɛ rɛ Yesu daga ba baal kɪdɪgɪ lee tɔbal hʋ tɪyaŋ a baa, “Ma
mʋ basɪ tɪya ʋ dɪ ma nɪhɪyawʋ baa dɪ ʋ saŋa pele rɛ. Ɛɛwɪya ʋ aa kyɛ
dɪ ʋ bee ʋ hatɪnna hʋ ko di Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʋ kɪdiiliye rɛ ʋ
dɪya tɪyaŋ.” 19 Nyɛ rɛ Yesu hatɪnna hʋ mʋ a yaa gɛɛ Yesu aa daga ba,
a marɪ Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʋ kɪdiiliye.
20 Dɪdaana aa ko pele Yesu bee ʋ hatɪnna fi abee balɪya hʋ ko gyʋʋ
hɔŋ a kɪ di kɪdiiliye hʋ. 21 Ba aa di kɪna hʋ tɪyaŋ nɛ Yesu basɪ tɪya

ba a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ma kɪdɪgɪ rɛ sɪ kpa ŋ yallɪ.”
22 Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ tɪsɪ kyogi. Ba piili kɪ pɪyɛsɪ ʊ, kɪŋ kɪŋ. Kɪdɪgɪ aa
pɪyɛsɪ, “Ɲ Tɪɪna, mɪyaŋ nɛ? 23 Yesu basɪ tɪya ba a baa, ŋ bee nal hʊ aa
kyala kaŋ paanʊʊ tuu yuu gbaha hʊ tɪyaŋ nɛ sɪ kpa ŋ yallɪ. 24 Mɪyaŋ
Nihuwobiŋ Biye sɪ sʊba anɪɪ ba aa saba ŋ wɪya gɛɛ. Amɛ nal hʊ aa sɪ
kpa mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye yallɪ, ʊ sɪ na tʊwara yʊga. Ba fa aa bɪ ʊ
lʊla ʊ rɛ kpɪya.” 25 Doŋ nɛ Gyudasɪ minaafigi tɪɪna hʊ aa sɪ kpa Yesu
yallɪ pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ɲ nɪhɪyawʊ, mɪyaŋ nɛ ɪ kɪ daga?” Ɛɛ rɛ Yesu basɪ
tɪya ʊ a baa, “Waa, ɪ rɛ.” 26 Ba aa hɔnɔ kɪ di kɪna hʊ tɪyaŋ nɛ Yesu
kpa paanʊʊ a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ aŋ kaŋ lɔgɔ lɔgɔ a kpa tɪya ʊ
hatɪnna hʊ aŋ baa, “Ma laa kyaŋ. Ɲ teŋbii rɛ nyɛ.” 27 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl kpa
nɪɪnyʊwagbaŋbiye mɛ, a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ aŋ kpa tɪya ba aŋ
baa, “Ma buloŋ nyʊwa nɪɪnyʊwagbaŋbiye no tɪya kɪna, 28 beewɪya ŋ
kyal lɛ gɛɛ. Kyal no rɛ Wɪɪsɪ kpa we nyʊwa hʊ tɪya ma. Ɲ kyal sɪ
gyaasɪ nɪgyamaa wɪya, dɪ Wɪɪsɪ kpa ba wɪbɔmɔ kyɛ ba. 29 Ɲ basɪ kɪ
tɪya ma rɛ, ŋ bɪl bɪ sɪ maakyiye nyʊwa sɪŋ no, see kyɛɛ hʊ ŋ beel-ma aa
sɪ nyʊwa sɪfalɪɪ ŋ Kuwo koro hʊ tɪyaŋ.” 30 Ɛɛ rɛ ba yɪɪ wɪɪkyʊwalyɪɪl
aŋ sii lɪɪ a mʊ gyɪŋ Olivi dogimo hʊ.

Yesu baa dɪ Piita sɪ tʊwa baa ʊ bɪ gyɪma ʊ
Maakɪ 14.27-41; Luka 22.31-34; Gyɔɔŋ 13.36-38

31 Doŋ tɪyaŋ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Tebine no tɪɪ ma buloŋ sɪ fá
pɪsa aŋ vɪya ŋ ta akuu wɪɪ hʊ aa sɪ puu ŋ wɪya. Beewɪya ba sabɪ Wɪɪsɪ
teŋ tɪyaŋ nɛ a baa, Wɪɪsɪ baa, ‘Ɲ sɪ kpʊ pedaal hʊ aŋ ka dɪ piyese hʊ
fá pɪsa.” ’ 32 Amɛ ŋ sɪ sii sʊʊ tɪyaŋ. Dɪ mɪyaŋ nɛ ko sii, ŋ sɪ laa sɪya a
mʊ Galili ma tɪyaŋ. 33 Ɛɛ rɛ Piita basɪ tɪya Yesu a baa, “Dɪ ba buloŋ
sɪ kuu wɪɪ hʊ aa sɪ puu ɪ wɪya fá vɪya ɪ ta mɛ, amɛ ŋ kɛ bɪ sɪ mɪɪgɪ
ɪ hal maakyiye kɪdɪgɪ buloŋ.” 34 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Wɪtɪɪ
rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ɪ, gyɪnaŋ tebine no tɪɪ ɪ Piita sɪ tʊwa naaŋsɪɪnyʊwa
bʊto a baa ɪ bɪ gyɪma ŋ, ka dɪ gyibal na wii.” 35 Ɛɛ rɛ Piita basɪ tɪya ʊ
a baa, “Haalɪ dɪ ŋ beel-ɪ sɪ paalɪ sʊba mɛ, ka ŋ bɪ sɪ maakyiye baa ŋ
bɪ gyɪma ɪ.” Nɪkaalɪya hʊ buloŋ mɛ basɪ gɛɛ tɪɪ.

Yesu kyʊwalɪ Wɪɪsɪ Gɛsamani tɪyaŋ
Maakɪ 14.32-42; Luka 22.39-46

36 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ sii mʊ gyʊʊ lee kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ
Gesamani. Doŋ nɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma hɔŋ daha ka dɪ ŋ yɪya
mʊ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋ ko.” 37 Ɛɛ rɛ ka ʊ kaŋ Piita abee Zebedi biisi hʊ
balɪya ba mʊ. Ʊ tɪya gyɪ kyogo rɛ kɪŋkaŋ, ka ʊ hakɪla buloŋ gyarɪ.
38 Nyɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba a baa, “Ɲ tɪya buloŋ nɛ kyogo ŋ bembii kɪ kyɛ
dɪ ʊ bori. Ma hɔŋ daha kɪ gyegili ŋ?” 39 Ba hɔŋ ka ʊ fasɪ mʊ sɪya mʊhʊ
a tuu pɪŋ kyige taŋha a sʊla Wɪɪsɪ a baa “Ɲ kuwo, dɪ ŋmanɪɪ we doŋ
maga dɪ tʊwara no parɪ ŋ baŋ, leŋ dɪ ɛɛ yaa. Amɛ ŋ tɪɪ kyɛrɪ tɪyaŋ
daa, ɪ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ.” 40 Ʊ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ hʊ teŋ aŋ sii ko ʊ hatɪnna
hʊ boto lee dɪ ba pɪŋ doo. Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ Piita a baa, “Ma aa pɪŋ doo
rɛ? Ɛɛ kɛ ma bɪ sɪ wuwo bara doo a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ hawadɪgɪ mɛ aŋ
kɪ gyegili ŋ? 41 Ma kɪ bara doo a kɪ sʊla Wɪɪsɪ aŋ kɪ pɔ dɪ Sɪtaanɪ ta
wuwo mʊrɪ ma. Ma tɪɪsɪ tɪyaŋ ma kyo dɪ ma tɪŋa ŋ nyʊwa rɛ, amɛ ma
tɪɪ bɪ kaŋ ɛɛ dee.” 42 Ʊ bɪl mʊ a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ lɪya tɪɪna a bɪl baa, “Ɲ
kuwo, dɪ ŋmanɪɪ buloŋ tuwo a maga dɪ tʊwara no parɪ ŋ baŋ, leŋ dɪ ɪ
kyɛrɪ yaa.” 43 Ʊ gyɪ bɪl mɪɪgɪ ko dɪ ʊ naa ba bɪl pɪŋ doo, beewɪya doo

gyı kaŋ ba rɛ weliŋ. 44 Nyɛ rɛ Yesu leŋ ba aŋ bıl mʊ kyʊwalı Wıısı
bʊto tıına, a bıl kyʊwalı gɛɛ tıı. 45 Ɛɛ rɛ ʊ bıl mııgı ko ʊ hatınna hʊ
lee a pıyɛsı ba a baa, “Ma ha pıŋ kı pıŋ doo rɛ? Ma deŋ na, saŋa hʊ ba
aa sı kaŋ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye a mʊ tıya wıbɔŋyaala pele rɛ. 46 Ma
sii dı á mʊ. Na nal hʊ aa kpaa ŋ yallı rɛ aa ko.”

Ba kaŋ Yesu
Maakı 14.43-50; Luka 22.47-53; Gyɔɔŋ 18.3-12

47 Yesu ha gyı aa bası wıya hʊ tıyaŋ nɛ dı ʊ hatınna fi abee balıya
hʊ kıdıgı ba aa yırı Gyudası rɛ mʊ kı ko gɛɛ, nıgyamaa paa tıŋa ʊ hal,
badɔmɔŋ kolo takoobiye abee daŋgulo. Gyuuma wııkyʊwal sılaala
nıhıyası abee ba bee nıhıyası rɛ gyı tıŋ ba. 48 Minaafigi tıına hʊ gyı
tıya nala hʊ magıl lɛ a baa, “Nal hʊ ŋ aa sı mʊ guwori, ʊ rɛ gɛɛ. Ma
kana ʊ.” 49 Ɛɛ rɛ Gyudası vala degini Yesu a mʊ pele ʊ aŋ baa, “Ɲ
nıhıyawʊ, ŋ aa kyʊwalı ı, aŋ guwori ʊ.” 50 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a
baa, “Ɲ bagyʊwa, kı yaa wıı hʊ ı aa ko dı ı yaa.” Nyɛ rɛ ba mʊ pele
Yesu a gurigi ʊ. 51 Doŋ tıyaŋ nɛ Yesu hatınna hʊ kıdıgı lıı ʊ takoobii a
ŋmaŋ baal kıdıgı dıgıŋ kyɔl. Baal no fa yaa Gyuuma wııkyʊwal sılaala
nıhıyawʊ dıya tʊŋtʊnnı rɛ. 52 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Mııgı kpa
ı takoobii hʊ we ʊ tʊʊl tıyaŋ. Nal hʊ buloŋ aa kyuri takoobii kyɔgɔ
nal, takoobii rɛ ba sı kpa kpʊ ʊ tıına mɛ. 53 Ɪ bı gyıma anıı ŋ fa sı
wuwo yırı ŋ Kuwo dı ʊ pɛ ŋ tıyaŋ? Dı mıyaŋ nɛ fa yırı ʊ, lagılagı no
buloŋ ʊ fa sı ta ʊ malıkası tusi tusi dı ba ko pɛ ŋ tıyaŋ. 54 Amɛ dı ʊ rɛ
fa yaa gɛɛ, ɛɛ rɛ wıya hʊ ba fa aa saba Wıısı teŋ tıyaŋ sı yaa a ko yaa
wıtıı, beewıya ba saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ anıı wıya no maga ba yaa
nyɛ rɛ.” 55 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı nıgyamaa hʊ a baa, “Ɲ yaa biibɔŋ nɛ, ma
paa takoobiye abee daŋgulo a kı ko dı ma kana ŋ? Ka kyɛɛ buloŋ nɛ
ŋ beel-ma aa hɔŋ Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ ŋ kı daga ma wıya, aŋka
ma bı lʊga dı ma kana ŋ doŋ. 56 Amɛ wıya no buloŋ yaa dı wıya hʊ
Wıısı aa leŋ ʊ tıŋdaala bası biŋ ko yaa wıtıı rɛ.” Doŋ nɛ Yesu hatınna
hʊ buloŋ vıya ʊ ta aŋ fá nyʊgısı.

Ba kaŋ Yesu mʊ bee hıyarı sıya
Maakı 14.53-65; Luka 22.54-55, 63-71; Gyɔɔŋ 18.13-14, 19-24

57 Ɛɛ rɛ nala hʊ aa kaŋ Yesu kana ʊ mʊ wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ
Kayifası dıya. Dı Wıısı Teŋ dıdagıla abee ba bee nıhıyası buloŋ laŋŋa
doŋ. 58 Ka Piita mɛ daası kı tıŋ ba hal a tıŋa gyʊʊ Gyuuma wııkyʊwal
sılaala nıhıyawʊ hʊ gyaŋwuwo. Ʊ aa gyʊʊ gyaŋwuwo hʊ, ʊ mʊʊ hɔŋ
nala hʊ aa pɔ gyaŋwuwo hʊ lee dı ʊ na wıı hʊ ba aa sı yaa Yesu. 59 Ɛɛ
rɛ Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası abee nala hʊ buloŋ aa laŋŋı kı
vʊʊlı wıya, kı kyɛ dı ba nyıya wıya a tıya Yesu dı ba kpʊ ʊ. 60 Amɛ
ba gyı bı naa wıı buloŋ ba aa sı nyıya tıya ʊ. Haalı nala yʊga gyı ko
nyıya wıya tıya ʊ, amɛ ba bı naa wıı buloŋ ʊ aa yaa kyogi a maga
dı ba kpʊ ʊ. 61 Ɛɛ rɛ baala balıya ko lıı a baa, “Baal no baa dı ʊ sı
wuwo ŋmaa Wııkyʊwaldııbal hʊ lo aŋ mııgı saa ʊ kyɛyɛ boto paga
tıyaŋ.” 62 Ɛɛ rɛ Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ hʊ sii sıŋ a pıyɛsı
ʊ a baa, “Wıgyamaa no buloŋ ba tıı aa baa ı yaa, ɛɛ kɛ ı kɛ tıı bı kaŋ
wıı ı aa sı bası?” 63 Ka Yesu tallı ʊ nyʊwa. Ɛɛ rɛ Gyuuma wııkyʊwal
sılaala nıhıyawʊ hʊ bası tıya ʊ a baa, “Ɲmıyɛsı Wıısı hʊ aa weye feŋ
tıyaŋ, a bası tıya ma, ı rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wıısı aa lıya? Ɪ
rɛ yaa Wıısı Biye hʊ?” 64 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Ɛɛ rɛ ı bası.

Amɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma buloŋ nɛ, a lɪɪ saŋa no tɪyaŋ a kaŋ kɪ mʊ, ma sɪ na mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye hʊ aa hɔŋ Wɪɪsɪ noduu logiŋ tɪyaŋ dɪ ŋ ko kɪ tuu taala tɪyaŋ.” 65 Yesu aa basɪ gɛɛ, Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ gʊl kaŋ ʊ tɪɪ gannɪ kɪyɛsɪ a daga nɪɪ ʊ tɪya kyogo rɛ aŋ baa, “Ʊ tʊʊsɪ Wɪɪsɪ rɛ gɛɛ. Ʊ bɪ maga dɪ á bɪl kɪ kyɛ daŋsɪya tɪmma. Na ma buloŋ naa baal no aa kpaa ʊ tɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ ʊ yaa Wɪɪsɪ rɛ. 66 Ɛɛ rɛ ma na?” Ɛɛ rɛ ba baa, “Ʊ maga dɪ ba kpʊ ʊ rɛ.” 67 Ɛɛ rɛ ba tʊ naŋtʊwɔl we ʊ sɪya tɪyaŋ aŋ ŋmaa ʊ. Ba badɔmɔŋ aa ŋmaa ʊ rɛ, aŋ basɪ tɪya ʊ a baa, 68 “I Krisita, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya, na ɪ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ, daga nal hʊ aa ŋmaa ɪ.”

Piita tʊwa anɪɪ ʊ bɪ gyɪŋ Yesu
Maakɪ 14.66-72; Luka 22.56-62; Gyɔɔŋ 18.15-18, 25-27

69 Saŋa no tɪyaŋ dɪ Piita mɛ gyɪ hɔŋ gyaŋwuwo hʊ tɪyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ gyaŋwuwo hʊ tʊŋtʊnnɪ-toluu kɪdɪgɪ ko lɪɪ a baa, “Na ɪ mɛ fa aa tɪŋ Yesu aa lɪɪ Galili hal lɛ.” 70 Doŋ nɛ Piita tʊwa ba buloŋ sɪya tɪyaŋ a baa, “Ŋ kɛ bɪ gyɪŋ wɪɪ no ɪ aa basɪ tɪyaŋ.” 71 Piita aa basɪ gɛɛ, ʊ sii lɪɪ sɪŋ gyaŋwuwo hʊ paga nyʊwa tɪyaŋ. Doŋ nɛ tʊŋtʊnnɪ-toluu kɪdɪgɪ mɛ bɪl na ʊ a basɪ tɪya nala hʊ aa sɪŋ kpaga doŋ a baa, “Baal no mɛ yaa Yesu aa lɪɪ Nazarɛti hatɪnna hʊ kɪdɪgɪ rɛ.” 72 Piita bɪl tʊwa a baa, “Ŋ ŋmɪyɛsa, ŋ bɪ gyɪŋ baal no.” 73 Mʊhʊ sʊwa nala hʊ aa sɪŋ doŋ mɛ sii kpa mʊ Piita lee a basɪ tɪya ʊ a baa, “Wɪtɪɪ rɛ, ɪ mɛ yaa ba kɪdɪgɪ rɛ, beewɪya ɪ wɪbasɪɪ daga gɛɛ rɛ.” 74 Ɛɛ rɛ Piita ŋmɪyɛsɪ a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, dɪ mɪyaŋ nɛ kɔnɪ ko gyɪŋ baal no Wɪɪsɪ ta leŋ wɪɪ tɪyaŋ. Ŋ paal bɪ gyɪŋ baal no.” Ʊ aa basɪ gɛɛ ko teŋ dɪ gyibal wiye. 75 Doŋ tɪyaŋ nɛ Piita liisi wɪɪ hʊ Yesu gyɪ aa basɪ tɪya ʊ anɪɪ ʊ sɪ tʊwa naaŋsɪɪnyʊwa bʊto a baa dɪ ʊ bɪ gyɪma ʊ, ka dɪ gyibal na wii. Ɛɛ rɛ ʊ sii lɪɪ a wii weliŋ.

27

Ba kaŋ Yesu mʊ Pilato sɪya
Maakɪ 15.1; Luka 23.1-2; Gyɔɔŋ 18.28-32

1 Ʊ sɪgballɪya kyɪkyʊwala, Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ hʊ buloŋ abee Gyuuma bee-nɪhɪyasɪ ko laŋŋɪ a vʊʊlɪ yaa nyʊʊdɪgɪ anɪɪ Yesu maga dɪ ba kpʊ ʊ rɛ. 2 Ɛɛ rɛ ba kana ʊ a leŋ ba vʊwa ʊ, a kana ʊ mʊ Pilato sɪya. Pilato rɛ gyɪ yaa nal hʊ aa laa Roma paalʊʊ kuworibal hʊ naasɪ sɪŋ Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ.

Gyudasɪ sʊʊ
Kpambɪsɪ 1.18-19

3 Gyudasɪ minaafigi tɪɪna hʊ aa nɪya anɪɪ ba aa kyɛ dɪ ba kpʊ Yesu gɛɛ rɛ, ʊ tɪya buloŋ kyogi ʊ aa kpaa Yesu yallɪ wɪya. Ɛɛ rɛ ʊ mɪɪgɪ kaŋ molbinʊʊ mɔlɪya abee fi hʊ a mʊ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Gyuuma bee-nɪhɪyasɪ hʊ lee a baa, 4 “Ŋ yaa wɪbɔŋ nɛ, ŋ aa kpaa nal hʊ aa bɪ kaŋ wɪkyogii a yallɪ tɪya ma dɪ ma kpʊ ʊ.” Ɛɛ rɛ nala hʊ baa, “Á sɪya kɛ bɪl tuwo ɛɛ tɪyaŋ. Ɛɛ kɛ yaa ɪ mɛ dʊŋ wɪɪ rɛ.” 5 Ɛɛ rɛ Gyudasɪ kpa molbiye hʊ yuwo ta Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ aŋ lɪɪ mʊ yuwo ŋmaŋ. 6 Ɛɛ rɛ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ hʊ paa molbiye hʊ aŋ baa, “Kyal molbiye rɛ nyɛ. Ʊ yaa sɪna rɛ á lesiri tɪyaŋ anɪɪ á aa sɪ kpa ba pɛ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ molbiye tɪyaŋ.” 7 Doŋ nɛ ba vʊʊlɪ dɪ ba gyɪŋ wɪɪ hʊ ba aa sɪ kpa molbiye hʊ yaa. Nyɛ rɛ ba kpa

molbiye hʋ yɔbɔ taŋha viimɔɔl kıdıgı lee, a kı hogo nıhʋwala doŋ.
8 Ɛɛ rɛ tıŋ ba kaŋ doŋ kı yırı Kyal Taŋha abee gyınaŋ buloŋ. 9 Ba aa
yaa gɛɛ, wıya hʋ Wıısı gyı aa tıŋ ʋ tıŋdaal Gyɛrimaya tıyaŋ a bası ko
yaa wıtıı rɛ. Ʋ gyı baa,
10 “Iziral tımma gyı laa nyʋwa anıı baal no yalıı ba tıı aa wee rɛ yaa
molbinʋʋ mɔlıya bee fi. Ɛɛ rɛ ba laa molbii no a kpa yɔbɔ taŋha
viimɔɔl kıdıgı lee anıı á Tıına Wıısı aa daga gɛɛ.”

Pilato pıyɛsı Yesu wıya
Maakı 15.2-5; Luka 23.3-5; Gyɔɔŋ 18.33-38

11 Saŋa no tıyaŋ dı Yesu sıŋ Gyudıya paalʋʋ buloŋ nıbal hʋ sıya
tıyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ ʋ pıyɛsı ʋ a baa, “Ɪ rɛ yaa Gyuuma kuwori hʋ koo?” Ɛɛ
rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa, “Waa, ɛɛ rɛ ı tıı bası gɛɛ.” 12 Amɛ Gyuuma
wııkyʋwal sılaala nıhıyası abee Gyuuma bee-nıhıyası hʋ bası wıya
hʋ ba aa baa ʋ yaa kyogi, ka ʋ bı laa wıı buloŋ bası. 13 Nyɛ rɛ ba
paalʋʋ nıbal hʋ pıyɛsı ʋ abaa, “Ɪ bı nıı wıya hʋ buloŋ ba aa baa dı
ı yaa kyogi?” 14 Amɛ Yesu bı suri ʋ nyʋwa. Ʋ bı laa wıdıgı mɛ bası.
Ɛɛ rɛ wıı hʋ kperi Pilato. 15 Dı Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʋ rɛ ko pele
buloŋ, Pilato fa aa leŋ ba lıı nal hʋ nala hʋ aa kyɛ rɛ nala hʋ ba aa kaŋ
tɔ nıtɔdıya tıyaŋ a ta. 16 Saŋa no tıyaŋ ba gyı kaŋ baal kıdıgı ba aa
yırı Barabaası tɔ nıtɔdıyaŋ nɛ. Barabaası gyı yaa biibɔŋ nɛ nal buloŋ
gyıma ʋ wıya. 17 Nıgyamaa hʋ aa laŋŋa gɛɛ, Pilato pıyɛsı ba abaa,
“Kıbee rɛ mɛ kyo dı ŋ lıı tıya ma? Barabaası koo Yesu, nal hʋ ma aa
yırı Krisita hʋ?” 18 Pilato gyı gyıma rɛ anıı Gyuuma nıhıyası hʋ tısı
gyı aa hɔllı Yesu wıyaalıya rɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ba kana ʋ ko ʋ lee. 19 Pilato
gyı aa hɔŋ sarıya hʋ lidiilii tıyaŋ, ʋ haaŋ tıya tıŋdarı dı ba mʋ bası
tıya ʋ a baa, “Ta yaa baal no wıı buloŋ. Ʋ bı kaŋ wıkyogii buloŋ. Dıya
tebine ŋ dıya naa tʋwara rɛ weliŋ ŋ duwoso tıyaŋ a mʋ kı tile baal no
tıyaŋ.” 20 Ɛɛ rɛ Gyuuma wııkyʋwal sılaala nıhıyası abee Gyuuma bee
nıhıyası hʋ mʋrı nıgyamaa hʋ we dı ba leŋ dı Pilato lıı Barabaası ta
aŋ leŋ dı ba kpʋ Yesu. 21 Ɛɛ rɛ Pilato pıyɛsı nıgyamaa hʋ a baa, “Nala
no balıya tıyaŋ, kıbee rɛ ma kı kyɛ dı ŋ lıı tıya ma?” Ɛɛ rɛ ba baa,
“Barabaası!” 22 Ɛɛ rɛ Pilato pıyɛsı nala hʋ a baa, “Aŋka Yesu hʋ ma aa
yırı Krisita, bee rɛ ma baa ŋ yaa ʋ?” Ɛɛ rɛ ba buloŋ baa, “Leŋ dı ba
kpaası ʋ mal daagarıı tıyaŋ.” 23 Ɛɛ rɛ Pilato pıyɛsı ba a baa, “Wıbɔŋ
bee rɛ ʋ yaa?” Ɛɛ rɛ ba nɔsı a te buŋbuŋ hʋ a baa, “Leŋ dı ba kpaası
ʋ mal daagarıı tıyaŋ.”
24 Pilato aa ko na anıı kyagıŋsı hʋ marı yʋga gɛɛ, ʋ naa anıı ʋ bıl
bı kaŋ wıyaalıı buloŋ, ka nala hʋ sıŋ dı ba laa taawɛɛ. Ɛɛ rɛ ʋ kpa
nıı a sɔmɔ ʋ nosi nıgyamaa hʋ sıya tıyaŋ aŋ baa, “Ŋ noŋ tuwo baal
no kpʋyı tıyaŋ. Ʋ haakye we ma lee.” 25 Ɛɛ rɛ nıgyamaa hʋ buloŋ baa,
“Dı ámaa rɛ kyogo wıı no tıyaŋ, leŋ dı Wıısı dɔgısı ma abee á biisi
akuu á aa kpʋʋ ʋ wıya.” 26 Ɛɛ rɛ Pilato lıı Barabaası tıya ba aŋ leŋ ba
vıırı Yesu aŋ kpa ʋ tıya ba dı ba kaŋ mʋ kpaası mal daagarıı tıyaŋ.

Laalyuwolo yaa Yesu sıya
Maakı 15.16-20; Gyɔɔŋ 19.2-3

27 Ɛɛ rɛ Pilato laalyuwolo hʋ badɔmɔŋ kaŋ Yesu gyʋʋ Pilato
gyaŋwuwo. Laalyuwolo hʋ nıkaalıya buloŋ mɛ ko pɛ ba tıyaŋ a laŋŋı
ka Yesu we ba tʋtʋʋ. 28 Nyɛ rɛ ba wuri Yesu gannı buloŋ aŋ kpa
gafıyaŋdolii kıdıgı laalı ʋ anıı ba Kuwori aa kı laalı gɛɛ. 29 Aŋ kyɛ

sɔsɪ a kaŋ sʊwa nyupugi anɪɪ kuwori nyupugi gɛɛ a kpa kyigi ʊ aŋ kpa daaŋ aa kɪɪ gɛɛ anɪɪ kuwori daatɪgɪɪ we ʊ noduu tɪyaŋ aŋ aa tuu gbinni ʊ sɪya a yaa ʊ sɪya a baa, “Gyuuma kuwori, Wɪɪsɪ sɪ tɪya ɪ mɪɪbol dolii!”
30 Ka ba tʊ naŋtʊwɔl a we ʊ tɪyaŋ aŋ laa daaŋ hʊ mɛ ŋmaa ŋmaa ʊ
nyuu tɪyaŋ. 31 Ba aa yaa ʊ sɪya hʊ ko teŋ, ba wuri gafɪyaŋ dolii hʊ aŋ
paa ʊ tɪɪ ganni a laalɪ ʊ aŋ kana ʊ lɪɪ ŋmanɪɪ dɪ ba mʊ kpaasɪ ʊ mal
daagarɪɪ tɪyaŋ.

Ba kpaasɪ Yesu mal daagarɪɪ tɪyaŋ
Maakɪ 15.21-32; Luka 23.26-43; Gyɔɔŋ 19.17-27

32 Ba aa kana ʊ lɪɪ kɪ mʊ dɪ ba kpaasɪ mal daagarɪɪ hʊ nyuu gɛɛ rɛ,
ba kyeŋ baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Siimɔŋ aa lɪɪ Sariini. Ɛɛ rɛ laalyuwolo
hʊ fɪla ʊ, ʊ laa Yesu daagarɪɪ hʊ a baasɪ. 33 Ɛɛ rɛ ba ko pele lee kɪdɪgɪ
ba aa yɪrɪ Golgota. Feŋ hʊ memii rɛ yaa nyukuŋkogilo. 34 Ba aa mʊʊ
pele doŋ, ba kpa kɪhaanɪ badɔmɔŋ we sɪŋ tɪyaŋ a kpa tɪya Yesu dɪ ʊ
nyʊwa. Ʊ aa kyumo mʊhʊ a na dɪ ʊ hayɛ gɛɛ, ʊ vɪya nyʊwayɪ. 35 Ɛɛ rɛ
ba kpaasɪ ʊ mal daagarɪɪ hʊ nyuu aŋ yuwo gbaŋŋa a kaŋ ʊ ganni kpaa
dɔmɔŋ, 36 aŋ hɔŋ doŋ pɔ ʊ. 37 Wɪya hʊ ba aa baa dɪ ʊ yaa kyogi, ba gyɪ
sabɪ ba rɛ a mal daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ a baa, “Yesu, Gyuuma kuwori hʊ
rɛ nyɛ.” 38 Ba gyɪ kpaasɪ gaala balɪya mɛ a pɛ Yesu tɪyaŋ, kɪdɪgɪ we ʊ
noduu, kɪdɪgɪ mɛ we ʊ nogɔbɔ. 39 Ba aa kpaasɪ ʊ mal daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ
gɛɛ, nala hʊ aa tɪŋ doŋ kɪ baŋ kɪ tʊʊsɪ ʊ aŋ kaŋ ba nyuni kɪ kyugisi
40 a baa, “Ɪ rɛ yaa nal hʊ aa baa dɪ ɪ sɪ ŋmaa á Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ lo
aŋ bɪl wuwo saa ʊ kyɛyɛ boto paga tɪyaŋ. Ɪ aa yaa Wɪɪsɪ Biye kɪŋkaŋ,
tuu daagarɪɪ hʊ nyuu a laa ɪ tɪɪ ta.” 41 Ɛɛ tɪɪ rɛ Gyuuma wɪɪkyʊwal
sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla abee tɔɔ hʊ nɪhɪyasɪ mɛ gyɪ
kɪ yaa Yesu sɪya a kɪ basɪ, 42 “Na ʊ wuwo laa nala kɪ ta rɛ, bee rɛ yaŋ
tɪŋ ʊ bɪ wuwo laa ʊ tɪɪ kɛ kɪ ta. Na ʊ baa ʊ rɛ yaa Iziral kuwori, ʊ lɪɪ
daagarɪɪ hʊ nyuu ko tuu dɪ á na a laa ʊ wɪya di. 43 Ʊ yelli Wɪɪsɪ rɛ aŋ
gba baa dɪ ʊ yaa Wɪɪsɪ Biye rɛ. Tɔɔ, ɛɛ kɛ dɪ Wɪɪsɪ sɪ laa ʊ, ʊ ko tuu
laa ʊ lagɪlagɪ no dɪ á na.” 44 Gaala hʊ balɪya mɛ ba aa kpaasa a pɛ Yesu
tɪyaŋ, ba mɛ tʊʊsɪ ʊ gɛɛ tɪɪ.

Yesu sʊba
Maakɪ 15.33-41; Luka 23.44-49; Gyɔɔŋ 19.28-30

45 Wɪɪsɪ aa ko maga nyutʊtʊʊ, lee hʊ buloŋ bil gɛɛ timm a mʊ pele
dɪdaana, ka lee bɪl na kyaanɪ. 46 Ɛɛ rɛ Yesu faasɪ yɪrɪ ʊ taal tɪyaŋ a
baa, “Eloyi, Eloyi, lama sabakitani.” Ʊ memii rɛ yaa: “Ŋ Tɪɪna Wɪɪsɪ,
bee rɛ tɪŋ ɪ vɪya ŋ ta nyɛ?” 47 Dɪ nala badɔmɔŋ sɪŋ doŋ a nɪɪ wɪya hʊ ʊ
aa basa. Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya dɔmɔŋ baa, “Wɪɪsɪ tɪŋdaal Ilaagya rɛ baal
hʊ kɪ yɪrɪ gɛɛ.” 48 Haŋ lagɪlagɪ hʊ nala hʊ kɪdɪgɪ fa aa sɪŋ doŋ fá mʊ
kpa sɪbʊl gbara a kaŋ mʊ yuu sɪkyaakyaa a kpa tʊʊ kaakelii tɪyaŋ a
kaŋ mʊ we ʊ nyʊwa tɪyaŋ dɪ ʊ nyʊwa. 49 Ɛɛ rɛ nɪkaalɪya hʊ baa dɪ
nyɛ kɛ ba lem-ʊ ka dɪ ba gyegili na dɪ Ilaagya sɪ ko kpa ʊ tuu daagarɪɪ
hʊ nyuu koo. 50 Ɛɛ rɛ Yesu faasɪ wii aŋ wiyesi ʊ wiyesi-kateŋse.
51 Haŋ lagɪlagɪ hʊ dɪ patɪɪsa hʊ fa aa bori Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪya
sɪŋ ʊ nyuu tɪyaŋ aŋ kɪyɛsɪ balɪya ko tuu. Ɛɛ rɛ ka taŋha buloŋ gyigili,
bʊwa warɪ warɪ, 52 bilni suri suri, Wɪɪsɪ nala yʊga mɛ sii sʊʊ tɪyaŋ.
53 Yesu aa sii sʊʊ hal tɪyaŋ, nala hʊ aa sii sʊʊ tɪyaŋ mʊ Gyerusalɛm
nɛ, a leŋ nɪgyamaa na ba. 54 Laalyuwolo nɪhɪyawʊ abee laalyuwolo
hʊ fa aa sɪŋ doŋ a kɪ pɔ Yesu aa naa taŋha aa gyigile gɛɛ abee wɪya hʊ

buloŋ aa yaa, kambıŋ kaŋ ba. Ɛɛ rɛ ba baa, “Wıtıı, baal no kɔnı yaa
Wıısı Biye rɛ.”
55 Ka haana yʊga mɛ fa sıŋ libolii a kı deŋ. Haana no fa aa tıŋ Yesu
hal lɛ a lıı Galili paalʊʊ a kı pɛ ʊ tıyaŋ. 56 Haana no badɔmɔŋ nɛ yaa
Mɛɛrı Magidalina abee Gyemsi bee Gyosɛfʊ ma nıına Mɛɛrı a yaŋ bee
Zebedi haaŋ.

Ba hogo Yesu
Maakı 15.42-47; Luka 23.50-56; Gyɔɔŋ 19.38-42

57 Dıdaana aa ko pele, kına tıına kıdıgı aa lıı Arimatiya ba kı yırı
Gyosɛfʊ mɛ sii ko Gyerusalɛm. Ʊ mɛ fa yaa Yesu hatınna hʊ kıdıgı rɛ.
58 Ɛɛ rɛ ʊ sii mʊ Pilato lee a sʊla ʊ dı ʊ leŋ dı ʊ kpa Yesu mʊ hogo. Ɛɛ
rɛ Pilato laa nyʊwa anıı ba mʊ kpa tıya ʊ. 59 Ɛɛ rɛ Gyosɛfʊ mʊ kpa
Yesu a we ʊ lıŋe, 60 a kpa ʊ hogo ʊ tıı bʊʊfalıı kıdıgı ʊ fa aa lurigo
bʊyı tıyaŋ a bilıŋsi bʊbal a ko tɔ bʊwa hʊ nyʊwa aŋ mʊ. 61 Ka Mɛɛrı
Magidalina abee Mɛɛrı kıdıgı hʊ tıına fa hɔŋ doŋ a kyaası bʊwa hʊ
lee.

Laalyuwolo hɔŋ pɔ bil hʊ

62 Ʊ sıya aa gballa, Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ, Gyuuma wıkyʊwal sılaala
nıhıyası abee Farasiima sii mʊ Pilato lee a bası tıya ʊ a baa,
63 “Nıhıyawʊ, á liise wıı rɛ. Saŋa hʊ tıyaŋ wınyıyɛl no gyı aa we
ʊ mııbol tıyaŋ, ʊ gyı basa anıı dı ʊ rɛ sʊba, ʊ sı mııgı sii sʊʊ tıyaŋ
kyɛyɛ boto kyɛɛ. 64 Ɛɛ wıya leŋ dı nala mʊ hɔŋ pɔ ʊ bil hʊ weliŋ dı
kyɛyɛ boto hʊ pele, dı ʊ hatınna hʊ ta wuwo mʊ gaa lıı ʊ aŋ bası tıya
nala anıı Wıısı kyisi ʊ sʊʊ tıyaŋ nɛ. Ɛɛ hʊ ʊ hatınna hʊ aa mʊrı nala
hʊ, nyɛ kɛ rɛ ba yaŋ sı marı mʊrı nala te gɛɛ.” 65 Ɛɛ rɛ Pilato bası tıya
ba dı ba kaŋ laalyuwolo mʊ dı ba hɔŋ pɔ bil hʊ nyʊwa weliŋ anıı ɛɛ
ba tıı aa gyıma. 66 Ɛɛ rɛ ba mʊ magılı bʊyı hʊ aa tɔ bʊwa hʊ nyʊwa
aŋ leŋ laalyuwolo sıŋ pɔ doŋ buloŋ.

28

Yesu sii sʊʊ tıyaŋ
Maakı 16.1-10; Luka 24.1-12; Gyɔɔŋ 20.1-10

1 Ba Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ a tene, Alahadi kyɛɛ sıgballınyʊwa, Mɛɛrı
Magidalina abee Mɛɛrı kıdıgı tıına hʊ sii mʊ bil hʊ lee. 2 Ba aa mʊʊ
pele doŋ, mʊhʊ sʊwaa dı lee pirigi gyigili. Doŋ nɛ malıka lıı wıısınyuu
ko tuu a biliŋsi bʊyı hʊ ta aŋ hɔŋ bʊyı hʊ nyuu tıyaŋ. 3 Ʊ sıya gyı kıı
gɛɛ rɛ anıı duwoŋ aa lıgısa, aŋka ʊ gannı mɛ pʊrısı gɛɛ kpil kpil. 4 Ɛɛ
rɛ kambıŋ kaŋ laalyuwolo hʊ gyı aa hɔŋ pɔ bʊwa hʊ. Ba kyele gɛɛ a
mʊ kpaŋa anıı ba aa sʊba. 5 Ɛɛ rɛ malıka hʊ bası tıya haana hʊ a baa,
“Ma ta leŋ dı kambıŋ kaŋ ma. Ŋ gyıma anıı Yesu rɛ ma kı kyɛ, nal hʊ
ba aa kaŋ kpaası mal daagarıı hʊ tıyaŋ. 6 Amɛ ʊ tuwo daha! Wıısı
kyisi ʊ sʊʊ tıyaŋ nɛ anıı gɛɛ hʊ ʊ aa bası tıya ma. Ma ko na lee hʊ ʊ
fa aa pına. 7 Aŋ mʊ lagı lagı a bası tıya ʊ hatınna hʊ anıı Wıısı kyisi
ʊ sʊʊ tıyaŋ nɛ. Ʊ laa sıya kı mʊ Galili rɛ. Doŋ nɛ ma sı na ʊ. Wıı hʊ ŋ
aa kana dı ŋ bası tıya ma rɛ nyɛ.” 8 Ɛɛ rɛ ba lıı bil hʊ lee a yʊwası kı
mʊ dı ba mʊ bası tıya Yesu hatınna hʊ wıı hʊ aa yaa. Kambıŋ gyı kaŋ
ba rɛ, ka ba tenni mɛ fıyɛlı. 9 Doŋ nɛ Yesu pirigi kyeŋ ba a bası tıya ba
a baa, “Fıyɛlʊʊ we ma lee.” Ba mʊ kaŋ ʊ naası tıyaŋ a kyʊwalı ʊ abee

gyırıma. 10 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma ta leŋ dı kambıŋ kaŋ
ma. Ma mʊ bası tıya ŋ hatınna hʊ dı ba mʊ Galili, ba sı na ŋ doŋ.”

Laalyuwolo hʊ duwoso

11 Haana hʊ aa mııgı kı mʊ hʊ tıyaŋ nɛ, laalyuwolo hʊ fa aa sıŋ pɔ
bʊwa hʊ, badɔmɔŋ mııgı mʊ bee hʊ a bası wıya hʊ buloŋ aa yaa a tıya
Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası hʊ. 12 Ɛɛ rɛ Gyuuma wııkyʊwal
sılaala nıhıyası abee Gyuuma bee-nıhıyası hɔŋ a vʊʊlı wıı hʊ ba aa
sı yaa. Ba gyı kpaa molbiye yʊga rɛ a kpala laalyuwolo hʊ fa aa sıŋ pɔ
bʊwa hʊ aŋ bası tıya ba a baa, 13 “Ma bası tıya nala anıı ma pıŋ doo
rɛ tebine aŋka Yesu hatınna ko gaa lıı ʊ. 14 Dı paalʊʊ hʊ nıbal hʊ rɛ
ko nıı wıı no, á sı bası pɛ ma tıyaŋ a laa ma ta aŋ leŋ dı ʊ gyıma anıı
ma mɛ wıı daa.” 15 Nyɛ rɛ laalyuwolo hʊ laa molbii hʊ aŋ bası gɛɛ hʊ
ba aa baa dı ba bası. Wıı no ba aa basa rɛ Gyuuma kɛ ha kaŋ gɔllı kı
bası lee buloŋ abee gyınaŋ.

Sıfıyaŋ wıı hʊ Yesu aa kpaa tıya ʊ hatınna.
Maakı 16.14-18; Luka 24.36-49; Gyɔɔŋ 20.19-23; Kpambısı 1.6-8

16 Ɛɛ rɛ Yesu hatınna fi abee kıdıgı hʊ sii mʊ Galili paalʊʊ a gyıŋ
dogimo hʊ nyuu, lee hʊ Yesu fa aa daga ba. 17 Ba aa na ʊ ba kyʊwalı
ʊ abee gyırıma, amɛ ba badɔmɔŋ kɛ ha fa aa yaa ʊ sige rɛ. 18 Doŋ nɛ
Yesu ko kpaga ba a bası tıya ba baa, “Wıısı kpaa wıısıbee abee dʊnıya
no buloŋ dee tıya ŋ nɛ. 19 Ɛɛwıya ma mʊ dʊnıya logiŋ kɛ buloŋ a leŋ
dı nala buloŋ bırımı ŋ hatınna ka dı ma fo ba wııkyʊwalnıı, Kuwo
abee Biye abee Wiyesi Welii hʊ feŋ tıyaŋ. 20 Ma daga ba dı ba kı tıŋ
wıya hʊ buloŋ ŋ aa daga ma. Aŋka ma gyıma anıı ŋ kɔnı we ma lee
rɛ saŋa buloŋ a kaŋ kı mʊ dʊnıya tenii.”

WIISI WIWELIYE HƱ MAAKI AA SABA

Gyɔɔŋ Wiisiniifool hƱ basi Wiisi wiya ki tiya nala
Matiwu 3.1-12; Luka 3.1-18; Gyɔɔŋ 1.19-28

1 Wiisi Biye Yesu Krisita wiweliye hƱ lipiilii rɛ nyɛ. 2 Wiisi tiŋdaal
Azaaya gyi saba nal hƱ aa si laa Yesu Krisita siya ko wiya rɛ, a baa di
Wiisi baa,
"Deŋ na, ŋ si tiŋ ŋ tiŋdaal di Ʊ laa i siya a mƱ a mari ŋmaniı bin-i."
3 A bil baa, "Nal lɛ siŋ pogo tiyaŋ a heeli ki basi, 'Ma ko a mari ma tisi
aniı ma aa mari ŋmaniı a pɔ nibal koyi gɛɛ, di ma Tiina ko tiŋa. Di
mamaa rɛ yaa gɛɛ di Ʊ ko ko, Ʊ livaliı si piŋ weliŋ.' "
4 Ɛɛ rɛ baal no sii, ba ki yiri Ʊ Gyɔɔŋ, Wiisiniifool. Ʊ sii gyƱƱ
pogo hƱ a heeli a ki basi, "Ma birimi liı ma wibɔmɔ tiyaŋ, ka di ŋ
fo ma wiikyƱwalniı, di Wiisi kpa ma wibɔmɔ kyɛ ma." 5 Ʊ aa basi
gɛɛ, Gyudiya timma abee Gyerusalɛm timma buloŋ liı a mƱ Ʊ lee, a
lugisi ba wibɔmɔ, aŋ tuu Gyɔɔdaŋ fuwo hƱ, Ʊ fo ba wiikyƱwalniı.
6 Nyɔgimaa pƱna ganni rɛ Gyɔɔŋ fa ki laali, aŋ aa kpa tɛpiiŋbii vƱwa
Ʊ tiŋa. Nyiŋgirigisi abee tƱƱ rɛ fa yaa Ʊ kidiiliye. 7 Ʊ gyi basi Wiisi
wiya ki tiya nala rɛ a baa, "Nal kidigi si tiŋa ŋ hal ko. Ʊ rɛ si te ŋ. Ɲ
paali bi maga di ŋ kpaga Ʊ a kaŋ Ʊ naatɔbɔ ŋmasi mɛ puri. 8 Niı dƱŋ
nɛ ŋ kɛ kaŋ ki fo ma wiikyƱwalniı, amɛ Ʊ kɛ si kpa Wiyesi Welii hƱ
we ma tiyaŋ."

Gyɔɔŋ foo Yesu wiikyƱwalniı
Matiwu 3.13–4.11; Luka 3.21, 22; 4.1-13

9 Haŋ saŋa hƱ tiyaŋ nɛ Yesu gyi sii liı Nazarɛti aa we Galili paalƱƱ
tiyaŋ, a ko lee hƱ Gyɔɔŋ fa aa wee, a ko tuu Gyɔɔdaŋ fuwo hƱ Gyɔɔŋ
fo Ʊ wiikyƱwalniı. 10 Ʊ aa miigi liı niı hƱ tiyaŋ ko di Ʊ liı, a wil di
Ʊ deŋ, di Ʊ naa wiisinyuu pirigi lɔgɔ suri. Doŋ tiyaŋ nɛ Wiisi Wiyesi
Welii hƱ aa kiı gɛɛ aniı kokomo ko tuu saga Ʊ tiyaŋ. 11 Ɛɛ hal lɛ Ʊ niı
taal di Ʊ liı wiisinyuu a basi tiya Ʊ baa, "Ɲ biikyoolii rɛ yaa i. Ɲ teŋ
fiyɛla rɛ i tiyaŋ." 12 Ʊ bi piisa ka Wiisi Wiyesi Welii hƱ kpa Yesu gyƱƱ
pogo. 13 Ʊ we doŋ gɛɛ kyɛyɛ mɔllibalıya. Ʊ bee pogo tiyaŋ kina dƱŋ.
Sitaani ko magisi magisi Ʊ lɔlɔ, aŋka malikasi ko tuu ki kyiyeli Ʊ.

Yesu yiri fuwonaŋkasila banaa
Matiwu 4.12-22; Luka 4.14, 15; 5.1-11

14 Ʊ bi piisa ka ba kaŋ Gyɔɔŋ tɔ diya tiyaŋ. Ɛɛ rɛ Yesu sii kpa mƱ
Galili paalƱƱ, a basi Wiisi wiweliye hƱ a ki tiya nala, 15 a baa, "Saŋa
hƱ pele rɛ. Wiisi koro hƱ pele rɛ. Ma birimi liı ma wibɔmɔ tiyaŋ aŋ
laa Wiisi wiweliye hƱ di."
16 Ɛɛ rɛ Ʊ mƱ pele Galili fuwo hƱ, a tiŋ fuwo hƱ nyƱwa ki baŋ, di Ʊ
naa Siimɔŋ abee Ʊ naabiye Aŋduru. Ba fa yaa fuwonaŋkasila rɛ. Ʊ aa
mƱƱ di ba aa yuwo ba gyoŋ a ki kasi fuwonamiisi. 17 Ʊ yiri ba, a basi
tiya ba a baa, "Ma sii ko ki tiŋa ŋ hal. Ɲ si daga ma di ma kasi nala
aniı ma aa kasi fuwonamiisi gɛɛ." 18 Ba sii kpa ba gyoŋ hƱ ta aŋ kpa
tiŋa Ʊ hal. 19 Ʊ bil kpa mƱ siya mƱhƱ di baala baliya mɛ rɛ gɛɛ. Ba

fene rɛ yaa Gyemsi abee Gyɔɔŋ, a yaa Zebedi balıya. Ʊ aa mʊʊ dı ba hɔŋ ba nııduworiboro tıyaŋ a kı tɔ ba gyoŋsi bolo. 20 Ʊ aa ko na ba, ʊ yırı ba, ba leŋ ba kuwo hʊ abee nala hʊ buloŋ fa aa tʊma kı tıya ba aŋ lıı nııduworiboro hʊ tıyaŋ, a mʊ kı tıŋa ʊ hal.

Yesu kile gyıŋbɔŋ baal kıdıgı tıyaŋ
Luka 4.31-37

21 Ɛɛ rɛ ba kpa kı mʊ, a ko pele Kapɛɛnam. Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ Yesu sii mʊ gyʊʊ Gyuuma wııkyʊwaldıya a kı daga nala. 22 Ʊ aa daga ba gɛɛ, ʊ yaa ba wıkperii, beewıya ʊ bee daga ba anıı Wıısı Teŋ dıdagıla hʊ aa kı daga ba gɛɛ, amɛ ʊ daga ba rɛ ba gyıma anıı ʊ kaŋ wıı hʊ ʊ aa dagı dee rɛ.

23 Ɛɛ rɛ dı baal kıdıgı gyıŋbɔŋ aa kana rɛ gɛɛ, a ko gyʊʊ wııkyʊwaldıya hʊ a kı kyıırı a baa, 24 “Yesu aa lıı Nazarɛti, bee rɛ ı kı kyɛ ı yaa ma? Ɪ ko dı ı kpʊ ma rɛ? Ŋ gyıma ı rɛ. Ɪ rɛ yaa Wıısı Tıpʊlʊŋ Tıına hʊ.” 25 Yesu aa nıı wıya no baal hʊ aa basa, ʊ nɔsı gyıŋbɔŋ hʊ a baa, “Leŋ kyagıŋsı aŋ ko lıı baal hʊ tıyaŋ.” 26 Gyıŋbɔŋ hʊ kaŋ baal hʊ kı kyele aŋ kyıırı yʊga aŋ lıı baal hʊ tıyaŋ. 27 Nala hʊ buloŋ mııgı hirigi a kı pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, “Bee wıı rɛ nyɛ? Wıfalıı rɛ ʊ kı daga. Ʊ paalı kaŋ gyıŋbɔmɔ dee rɛ, a bası wıya tıya ba, ba kı tıŋa ʊ nyʊwa.” 28 A lıı gɛɛ tıyaŋ nɛ ʊ feŋ taalı Galili paalʊʊ buloŋ.

Yesu tııba nala yʊga
Matiwu 8.14-17; Luka 4.38-41

29 Ɛɛ rɛ Yesu sii lıı wııkyʊwaldıya hʊ tıyaŋ haŋ lagı lagı hʊ, ʊ bee Gyemsi abee Gyɔɔŋ, a kpa mʊ Siimɔŋ abee Aŋduru dıya. 30 Ba aa mʊwa dı Siimɔŋ hıılhaaŋ pına kı wıılı, ʊ teŋ buloŋ nıma. Yesu aa mʊʊ ko, ba bası tıya ʊ. 31 Ɛɛ rɛ ʊ ko gyʊʊ a kaŋ haaŋ hʊ noŋ tıyaŋ a kaŋ tarı ʊ sii sıŋ. Ʊ teŋnıma hʊ pirigi nyʊgısı, ka ʊ sii yaa kıdiiliye tıya ba.

32 Ʊ sıdʊsıya saŋa, ba kaŋ nala hʊ buloŋ aa wıılı abee gyıŋsı aa kaŋ nala hʊ buloŋ a ko Yesu lee. 33 Bee hʊ tımma buloŋ giri a ko laŋŋı Siimɔŋ dıya dimbee nyʊwa tıyaŋ. 34 Yesu gyı tııbı nala hʊ yʊga aa wıılı, a kile gyıŋbɔmɔ mɛ yʊga ta nala tıyaŋ. Gyıŋsı hʊ gyı gyıŋ nal hʊ Yesu aa yaa rɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ʊ gyı bı leŋ ba bası wıı buloŋ.

Yesu bası Wıısı wıya Galili paalʊʊ tıyaŋ
Luka 4.42-44

35 Ʊ sıgballınyʊwa, Yesu sii lıı dıya hʊ tıyaŋ a mʊ lee hʊ nala aa tuwo dı ʊ kyʊwalı Wıısı. 36 Ɛɛ rɛ ka Siimɔŋ bee ʊ kyaŋsı hʊ mɛ sii ko a kı kyɛ ʊ. 37 Ba aa ko na ʊ, ba bası tıya ʊ a baa, “Nala buloŋ nɛ ko kı kyɛ ı.” 38 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma leŋ dı á mʊ tɔnı hʊ mɛ aa kpaga daha, dı ŋ bası Wıısı wıya doŋma mɛ, beewıya ɛɛ wıya rɛ ŋ ko.” 39 Ʊ yaŋ sii a mʊ gbɛ Galili paalʊʊ buloŋ, a gyʊʊ Gyuuma wııkyʊwaldıısı a kı bası Wıısı wıya aŋ pɛ kile gyıŋsı mɛ nala tıyaŋ a ta.

Yesu tııbı gbege
Matiwu 8.1-4; Luka 5.12-16

40 Ɛɛ rɛ gbege kıdıgı mɛ sii ko Yesu lee a tuu gbinni a sʊla ʊ a baa, “Dı ı rɛ aa kyɛ, ı sı wuwo leŋ dı ŋ deye.” 41 Ʊ aa bası gɛɛ, sikii kaŋ Yesu. Ʊ lıı ʊ noŋ a dige ʊ aŋ baa, “Ŋ aa kyɛ rɛ, deye!” 42 Ɛɛ rɛ gbegisi hʊ pirigi leŋ baal hʊ, ʊ deye. 43 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ abee sıfıyaŋ

a baa, 44 “Kı mʊ aŋ ta bası wıı no tıya nal buloŋ. Amɛ kaŋ ı tıı mʊ
daga wııkywal sılaala nıhıyawʊ hʊ, dı ʊ lıı wıısʊlıı tıya Wıısı, a pıısı
ı bisiŋ ta anıı Moosi fa aa daga ma gɛɛ. Dı ı rɛ yaa gɛɛ, nal buloŋ sı
na anıı ı bıl bı kaŋ bisiŋ.”
45 Aŋka baal hʊ vıya aŋ kaŋ wıı hʊ lıı bası a taalı lee buloŋ. Ɛɛ rɛ
tıŋ Yesu bıl bı wuwo dı ʊ gyʊʊ tɔɔ buloŋ tıyaŋ. Amɛ ʊ aa hɔŋ beye
samanı tıyaŋ nɛ, ka nala lıı lee kɛ buloŋ a kı ko ʊ lee.

2

Yesu tııbı gbarıgı
Matiwu 9.1-8; Luka 5.17-26

1 Kyɛyɛ baŋmana hal, Yesu mııgı mʊ Kapɛɛnam. Nala nıı dı ʊ mııgı
ko a we dıya tıyaŋ nɛ. 2 Ɛɛ rɛ nala yʊga giri ko su lee hʊ buloŋ, a
tɔ dimbeenyʊwa hʊ, ka ʊ bası Wıısı wıya kı tıya ba. 3 Ɛɛ rɛ dı nala
badɔmɔŋ mɛ rɛ gɛɛ. Ba banaa kpa gbarıgı kıdıgı aa pıŋ ʊ wasa tıyaŋ
a kaŋ ko. 4 Nala aa tɔɔ lee hʊ buloŋ gɛɛ, ba bı gyıŋ lee hʊ ba aa sı tıŋa
a gyʊʊ. Ɛɛ rɛ ba gyıŋ dıya hʊ nyuu, a luri lee, a kpa gbarıgı hʊ abee
ʊ wasa buloŋ a tıŋ doŋ ta, ʊ tuu pıŋ Yesu sıya tıyaŋ. 5 Ba aa yaa gɛɛ
rɛ Yesu gyıma anıı ba kɔnı laa ʊ di rɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya gbarıgı
hʊ a baa, “Ɲ biye, ŋ kpaa ı wıbɔmɔ kyɛ ı rɛ.”
6 Dı Wıısı Teŋ dıdagıla badɔmɔŋ mɛ hɔŋ doŋ. Ɛɛ rɛ ba kı bıını ba
tısı tıyaŋ a baa, 7 “Bee rɛ tıŋ baal no kı bası gɛɛ? Bee rɛ tıŋ ʊ kı tʊʊsı
Wıısı nyɛ? Aŋnɛ rɛ sı wuwo kpa nal wıbɔmɔ kyɛ ʊ, dı Wıısı dʊŋ daa?”
8 Yesu wuwo gyıŋ ba tıbıına, a pıyɛsı ba a baa, “Bee rɛ tıŋ ma kı bıını
wıya no? 9 Ɲ aa sı bası tıya gbarıgı hʊ dı ŋ kpaa ʊ wıbɔmɔ kyɛ ʊ rɛ,
abee ŋ fa aa sı bası tıya ʊ dı ʊ sii kpa ʊ wasa a kı mʊ, ba tıyaŋ kıbee
rɛ yaa mɔl? 10 Ɲ sı daga ma anıı mıyaŋ, Nihuwobiŋ biye, kaŋ dee rɛ
dʊnıya tıyaŋ dı ŋ kpa nala wıbɔmɔ kyɛ ba.” 11 Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya gbarıgı
hʊ a baa, “Sii kpa ı wasa a kı mʊ dıya.” 12 Baal hʊ nyagı sii sıŋ, a kpa
ʊ wasa a vala lıı ba sıya. Ba buloŋ hirigi, a dannı Wıısı a baa, “Á ha
bı maakyiye na wıı no dɔŋtıına.”

Yesu yırı Levi
Matiwu 9.9-13; Luka 5.27-32

13 Ɛɛ rɛ Yesu sii doŋ a mııgı tuu fuwo hʊ nyʊwa. Nıgyamaa ko gol-ʊ,
ʊ kı daga ba. 14 Ʊ kpaa kı mʊ sıya dı ʊ naa lampolaal kıdıgı ba aa yırı
Levi, a yaa Alfiyası biibaal, dı ʊ hɔŋ ʊ tʊŋtʊnnı-dıya tıyaŋ. Ɛɛ rɛ Yesu
yırı ʊ dı ʊ sii ko kı tıŋa ʊ hal. Ʊ sii tıŋa ʊ hal.
15 Nyɛ rɛ Yesu mʊ gyʊʊ Levi dıya, ʊ bee ʊ hatınna buloŋ, a hɔŋ kı di
kına. Lampolaala badɔmɔŋ abee wıbɔŋyaala mɛ ko, ba buloŋ laŋŋı
kı di kına hʊ. Lampolaala abee wıbɔŋyaala fa yʊga rɛ weliŋ a kı tıŋa
Yesu hal. 16 Wıısı Teŋ dıdagıla badɔmɔŋ fa we doŋ a yaa Farasiima.
Ɛɛ rɛ ba naa ba, a ko pıyɛsı Yesu hatınna hʊ a baa, “Bee rɛ tıŋ Yesu
bee wıbɔŋyaala abee lampolaala buloŋ laŋŋı hɔŋ kı di kına?” 17 Yesu
nıı wıı hʊ ba aa basa, a mııgı bası tıya ba a baa, “Nala hʊ aa kaŋ
laaŋfıya bee kyɛ nal dı ʊ tııbı ba, see nala hʊ aa wıılı. Ɲ ko dı ŋ yırı
wıbɔŋyaala rɛ dı ba leŋ ba wıbɔmɔ. Nala hʊ aa yaa tıpʊlʊŋ tımma
daa ŋ ko dı ŋ yırı.”

Ba pıyɛsı Yesu nyʊwa vʊwayı wıya
Matiwu 9.14-17; Luka 5.33-39

18 Saŋa kıdıgı, Gyɔɔŋ Wıısınııfool hʊ hatınna abee Farasiima gyı aa
vʊwa nyʊwa rɛ. Ɛɛ rɛ nala badɔmɔŋ sii ko pıyɛsı Yesu a baa, “Bee
rɛ tıŋ Gyɔɔŋ hatınna abee Farasiima kı vʊwa nyʊwa, aŋka ı hatınna
kɛ bee vʊwa nyʊwa?” 19 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, “Dı hafalıı bala
bee ʊ kyaŋsı rɛ aa gbıyalı ʊ haaŋ hʊ gbıyala, ʊ kyaŋsı hʊ sı wuwo
vʊwa nyʊwa? Aayı, dı ba ha we gbıyala hʊ tıyaŋ, ʊ kyaŋsı hʊ bı sı
vʊwa nyʊwa. 20 Amɛ saŋa kıdıgı rɛ sı ko pele dı ba kaŋ baal hʊ mʊ
lee kıdıgı. Ɛɛ tıyaŋ nɛ ʊ kyaŋsı hʊ yaŋ sı vʊwa nyʊwa.” 21 Ɛɛ rɛ ʊ bıl
bası tıya ba a baa, “Nal buloŋ bı sı kpa taŋfalıı a ala tɔ gabınıı bol?
Dı ı rɛ yaa gɛɛ, taŋfalıı hʊ sı kʊʊrı, dı gabınıı hʊ marı kıyası pɛ. 22 Dı
ı rɛ kaŋ pulbınıı, ı sı yaa sıhuwo a we dı ʊ wii? Aayı, dı ı rɛ yaa gɛɛ,
pulbınıı hʊ sı pɔsɔ dı sıŋ hʊ buloŋ ta. Ba aa kpa sıhuwo we pulfalıı
tıyaŋ nɛ.”

Ba bası Kyɛwiyesii hʊ Kyɛɛ wıya
Matiwu 12.1-8; Luka 6.1-5

23 Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ kıdıgı, Yesu bee ʊ hatınna hʊ sii a mʊ tıŋ
nyoŋso baga kıdıgı tıyaŋ a kı mʊ. Ʊ hatınna hʊ bori nyoŋso hʊ a
piisi kı kyaŋ. 24 Ɛɛ rɛ Farasiima badɔmɔŋ pıyɛsı Yesu a baa, “Ɪ bı naa?
Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ sına daa ı hatınna hʊ kı kyogi gɛɛ?” 25 Ɛɛ rɛ Yesu
mııgı pıyɛsı ba a baa, “Ma ha bı maakyiye karımı wıı hʊ Deviti gyı
aa yaa? Losi gyı kaŋ ʊ bee ʊ hatınna rɛ, 26 Ʊ mʊ gyʊʊ Wıısı dıya hʊ
a kpa paanʊʊ hʊ ba fa aa kaŋ ko biŋ Wıısı sıya tıyaŋ, a lɔgɔ kyaŋ aŋ
kpa tıya ʊ hatınna hʊ mɛ, ba mɛ kyaŋ. Ʊ fa yaa sına rɛ anıı nıwaası
aa sı kpa haŋ paanʊʊ hʊ dige ʊ nyʊwa, see nala hʊ aa yaa wıkyʊwal
sılaala dʊŋ, ka Deviti bee ʊ nala gyı kpa kyaŋ gɛɛ. Haŋ saŋa hʊ tıyaŋ
Abiyata rɛ gyı yaa wıkyʊwal sılaala buloŋ nıhıyawʊ.” 27 Ɛɛ rɛ Yesu
bıl bası tıya ba a baa, “Wıısı lıı Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ nihuwobisi wıya
rɛ, amɛ Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ wıya daa ʊ marı nihuwobiŋ. 28 Mıyaŋ,
Nihuwobiŋ biye rɛ yaa Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ tıına.”

3

Yesu tııbı baal kıdıgı noŋ aa sʊba
Matiwu 12.9-14; Luka 6.6-11

1 Nyɛ rɛ Yesu gyı sii a bıl mʊ gyʊʊ Gyuuma wıkyʊwaldıya kıdıgı,
dı baal kıdıgı noŋ aa sʊba mɛ gyı we doŋ. 2 Nala hʊ aa naa Yesu dı ʊ
gyʊwa, ba buloŋ lıı sıya pɔ ʊ tıyaŋ, a kı deŋ dı ba na dı ʊ sı tııbı baal
hʊ Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ koo. Badɔmɔŋ fa aa kyɛ dı ba na wıı rɛ, a tıŋ
doŋ a kaŋ Yesu, a bası tıya ʊ anıı ʊ kyogi ba sıŋsı rɛ. 3 Ɛɛ rɛ Yesu bası
tıya nosʊʊ hʊ tıına dı ʊ sii ko lıı sıŋ ba sıya tıyaŋ. Ʊ sii lıı. 4 Ɛɛ rɛ
Yesu pıyɛsı nala hʊ a baa, “Ɛɛ rɛ ma naabaala lesiri daga dı ma kı yaa
Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ? Dı ma kı pɛ nala tıyaŋ koo, dı ma kı dɔgısı ba?
Dı ma kı laa nala mııbolo koo, dı ma kı kpʊ ba?” Ʊ aa pıyɛsı gɛɛ, ba
yaa sırıtıtı. 5 Ɛɛ rɛ Yesu na baaŋ ba nyuu tıyaŋ. Ʊ tıya buloŋ gyı kyogo
rɛ akuu ba dıgına aa bee nıı wıya nyuniŋ. Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya nosʊʊ hʊ
tıına a baa, “Kaŋ ı noŋ tannı.” Ʊ kaŋ tannı, ʊ bırımı noduwo. 6 Ɛɛ rɛ
Farasiima hʊ sii lıı, ba bee Hɛrɔtı hatınna mʊ vʊʊlı gɛɛ ba aa sı yaa a
kaŋ Yesu kpʊ.

Yesu bası Wıısı wıya tıya nala aŋ tııbı nala yʊga mɛ fuwobal hʊ nyʊwa

7 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʋ hatınna hʋ gyı sii tuu fuwobal hʋ nyʋwa.
Nıgyamaa aa lıı Galili paalʋʋ sii giri tıŋ ba hal. 8 Nala gyı aa nıı
wıya hʋ buloŋ Yesu aa yaa, nıgyamaa sii lıı Gyudıya paalʋʋ, abee
Gyerusalɛm, abee Idumiya paalʋʋ, abee Gyɔɔdaŋ fuwo hʋ kyolo abee
Taaya abee Siidɔŋ paalʋʋ, a kı ko ʋ lee. 9 Gyamaa hʋ gyı aa ko yʋga
gɛɛ, ʋ bası tıya ʋ hatınna hʋ dı ba mʋ kpa nııduworiboro ko sıgı nıı
hʋ nyʋwa dı ʋ gyʋʋ, dı nala hʋ ta ko yige ʋ lo. 10 Yesu fa tııbı nala rɛ
yʋga. Ɛɛ wıya nala hʋ fa aa wıılı buloŋ fa ko kaŋ ʋ bagına tıyaŋ nɛ a
kı kyɛ dı ba dige ʋ. 11 Ba tıyaŋ, nala gyıŋbɔmɔ fa aa kana we doŋ. Dı
gyıŋbɔmɔ ko na Yesu buloŋ, ba aa tuu tele ʋ sıya tıyaŋ nɛ a kı kyıırı
aŋ kı bası, “Ɪ rɛ yaa Wıısı biye hʋ.” 12 Ɛɛ rɛ ʋ aa bası tıya gyıŋbɔmɔ
hʋ abee sıfıyası buloŋ dı ba ta ko daga kı tıya nala, nal hʋ ʋ aa yaa.

Yesu lıı ʋ kpambısı fi abee balıya
Matiwu 10.1-4; Luka 6.12-16

13 Ɛɛ rɛ Yesu sii lıı doŋ, a mʋ gyıŋ dogimo kıdıgı, a yırı nala hʋ buloŋ
ʋ aa kyɛ, ba mʋ laŋŋı ʋ lee. 14 Ɛɛ rɛ ʋ bıl lıı ba tıyaŋ nala fi abee balıya,
dı ba yaa ʋ kpambısı, a we ʋ lee, dı ʋ ko leŋ dı ba mɛ mʋ bası Wıısı
wıya a kı tıya nala. 15 Ka dı ʋ tıya ba dee mɛ dı ba wuwo kaŋ kı kile
gyıŋsı nala tıyaŋ. 16 Nala hʋ fi abee balıya ʋ gyı aa lıya, ba fene rɛ nyɛ:
Siimɔŋ, Yesu fa kana ʋ kı yırı Piita. 17 Zebedi biisi hʋ balıya, Gyemsi
abee ʋ naabiibaal Gyɔɔŋ. Yesu fa kaŋ ba mɛ kı yırı Buwanagyisi. Feŋ
no yaa namaga feŋ nɛ. Ʊ memii rɛ yaa gaduwo-kyagıŋsıyaala anıı
duwoŋ nɔsıı. 18 Ba nıkaalıya hʋ mɛ rɛ nyɛ: Aŋduru abee Fılıpı abee
Batolomi abee Matiwu abee Tɔmaası abee Gyemsi, Alfiyası biibaal hʋ,
abee Tadiyo abee Siimɔŋ, nal hʋ aa kyıl ʋ nala wıya kıŋkaŋ, 19 bee
Gyudası Isıkarɔtı, nal hʋ aa ko kpa Yesu yallı.

Yesu bee Sıtaanı
Matiwu 12.22-32; Luka 11.14-23; 12.10

20 Yesu aa ko lıı nala no mʋ teŋ, ʋ mııgı mʋ dıya. Ɛɛ rɛ nala bıl ko
gol ʋ bee ʋ hatınna hʋ, ba paalı bı naa sınıı dı ba di kıdiiliye mɛ gba.
21 Ʊ dıya nala aa ko nıı ʋ wıya, ba sii lıı dı ba kana ʋ, beewıya nala
fa aa bası rɛ anıı ʋ aa kyɛ ʋ yaarı rɛ. 22 Wıısı Teŋ dıdagıla badɔmɔŋ
mɛ gyı we doŋ. Ba gyı lıı Gyerusalɛm nɛ a ko, a mɛ baa dı gyıŋbɔmɔ
buloŋ kuwori ba aa yırı “Bɛlizebul” lɛ kana ʋ. Dı ʋ rɛ tıya ʋ dee hʋ ʋ
kı kile gyıŋsı nala tıyaŋ gɛɛ. 23 Ɛɛ rɛ Yesu yırı ba, a maga namaga no
tıya ba a baa, “Ɛɛ rɛ Sıtaanı sı yaa a kile ʋ tııtıı noŋ nala? 24 Dı bee
nala rɛ we doŋ aŋ bı kaŋ nyʋʋdıgı, ba bee hʋ sı sıŋ? 25 Dı dııdıgı nala
mɛ ko bı kaŋ nyʋʋdıgı, ka dı ba kı kaa kaası, ba dıya hʋ mɛ bı sı sıŋ.
26 Dı Sıtaanı bee ʋ noŋ nala mɛ yaŋ ko bı kaŋ nyʋʋdıgı, ba bee mɛ bı
sı sıŋ. Ʊ sı tele teŋ. 27 Nal tuwo ʋ aa sı wuwo gyʋʋ gaduwogi dıya a
gaa ʋ kına, see ʋ aa laa sıya kaŋ gaduwogi hʋ vʋwa biŋ, aŋ na wuwo
gyʋʋ paa ʋ kına.”

28 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya nala hʋ a baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, dı
nal lɛ yaa wıbɔmɔ mɔɔgɛɛ buloŋ, aŋ pɛ tʋʋsı Wıısı mɛ gba, ka Wıısı
ha sı wuwo kpa ba buloŋ kyɛ ʋ. 29 Amɛ dı nal lɛ tʋʋsı Wıısı Wiyesi
Welii hʋ, Wıısı bı sı maakyiye kpa kyɛ ʋ buloŋ. Sʋʋkpʋŋ wıbɔŋ aa bı
kaŋ marı layı rɛ ʋ tıına yaa gɛɛ.” 30 Nala hʋ badɔmɔŋ aa bası baa dı
gyıŋbɔŋ nɛ kaŋ ʋ hʋ, ɛɛ rɛ tıŋ ʋ bası nyɛ.

Yesu nɪɪna abee ʋ naabalɪya ko ʋ lee
Matiwu 12.46-50; Luka 8.19-21

31 Mʋhʋ ko pɛ dɪ Yesu nɪɪna abee ʋ naabalɪya ko a sɪŋ gyaŋhal tɪyaŋ
aŋ tɪŋ nal dɪ ʋ gyʋʋ yɪrɪ ʋ. Tɪŋdaal hʋ aa gyʋʋ 32 dɪ nɪgyamaa hɔŋ
gol-ʋ. Ɛɛ rɛ ba laa basɪ tɪya ʋ a baa, "I naa abee ɪ naabalɪya rɛ sɪŋ
gyaŋhal tɪyaŋ a kɪ kyɛ ɪ."
33 Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ pɪyɛsɪ ba a baa, "Aŋnɛ rɛ yaa ŋ naa abee ŋ
naabalɪya?" 34 Aŋ mɪɪgɪ deŋ nala hʋ aa hɔŋ gol-ʋ, aŋ basɪ tɪya ba a
baa, "Ma na, ŋ naa abee ŋ naabalɪya rɛ nyɛ. 35 Nal hʋ buloŋ aa yaa
wɪya hʋ Wɪɪsɪ aa kyo, ʋ rɛ yaa ŋ naabiibaal, abee ŋ naatoluu, abee ŋ
naa."

4

Kɪdohil namaga
Matiwu 13.1-9; Luka 8.4-8

1 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl mɪɪgɪ mʋ hɔŋ Galili fuwobal hʋ nyʋwa a kɪ daga
nala. Nɪgyamaa sii giri ko kyige ʋ. Ʊ aa ko na gyamaa hʋ yʋga gɛɛ, ʋ
sii mʋ gyʋʋ nɪɪduworiboro, a hɔŋ nɪɪ hʋ tɪyaŋ, ka nala hʋ sɪŋ fuwo
hʋ nyʋwa. 2 Doŋ tɪyaŋ nɛ ʋ kpa namagɪsɪ a daga ba wɪya yʋga. Ʊ
basɪ tɪya ba a baa, 3 "Ma gyegili nɪɪ daha! Baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ sii a kaŋ
ʋ kɪdoho mʋ dɪ ʋ gyaasɪ. 4 Ʊ aa gyaasɪ kɪna hʋ tɪyaŋ nɛ, biye hʋ
badɔmɔŋ tele nɪɪbʋʋsɪ hʋ tɪyaŋ. Digibiisi ko tuu tʋwasɪ di. 5 Badɔmɔŋ
mɛ tele bʋnyɪŋ tɪyaŋ. Bʋnyɪŋ hʋ fa bɪ kaŋ taŋha yʋga. Ɛɛ wɪya, kɪna
hʋ teŋ pesi nyʋ. Amɛ ba naaliliye bɪ wuwo gyʋʋ taŋha. 6 Ɛɛ rɛ wɪɪsɪ
nʋŋ kpʋ ba, beewɪya ba naaliliye bɪ gyʋʋ taŋha. 7 Biye hʋ badɔmɔŋ
mɛ tele sɔsɪ tɪyaŋ a nyʋ. Amɛ sɔsɪ hʋ sii gɪrɪgɪ ba, ba nʋŋ pʋgɪmɪ
kɪna hʋ, ba bɪ wuwo we biye. 8 Biye hʋ badɔmɔŋ mɛ tele taŋha welii
tɪyaŋ a nyʋ, a waa, a marɪ weliŋ. Badɔmɔŋ we biye mɔlɪya bee fi fi,
badɔmɔŋ mɛ mɔllɪboto boto, badɔmɔŋ mɛ kɔɔ kɔɔ." 9 Yesu aa maga
namaga hʋ ko teŋ, ʋ basɪ tɪya ba a baa, "Nala hʋ aa kaŋ dɪgɪna, ma
gyegili nɪɪ wɪya no weliŋ."

Wɪɪ hʋ aa tɪŋ Yesu kaŋ namagɪsɪ kɪ daga nala Wɪɪsɪ wɪya
Matiwu 13.10-17; Luka 8.9, 10

10 Saŋa hʋ gyamaa hʋ buloŋ aa mʋwa, aŋka Yesu bee ʋ kpambɪsɪ fi
abee balɪya hʋ, abee ʋ hatɪnna badɔmɔŋ dʋŋ, ba pɪyɛsɪ ʋ namagɪsɪ hʋ
memii. 11 Ɛɛ rɛ ʋ basɪ tɪya ba a baa, "Ma nala no kɛ, Wɪɪsɪ leŋ ma gyɪŋ
wɪya hʋ aa yaa wɪfaŋɪya ʋ koro hʋ tɪyaŋ memii rɛ. Amɛ nɪkaalɪya hʋ
kɛ buloŋ, namagɪsɪ rɛ ba kpa kɪ daga ba Wɪɪsɪ koro hʋ wɪya, 12 dɪ gɛɛ
leŋ,
'ba aa gyegili, gyegili aŋ bɪ wuwo kɪ gyɪŋ ba memii, a bɪl deŋ deŋ mɛ
aŋ bɪ wuwo kɪ na kɪŋ buloŋ. Dɪ ba aa rɛ fa gyɪŋ ba memii, ba
fa sɪ bɪrɪmɪ tɪŋ Wɪɪsɪ, dɪ ʋ kpa ba wɪbɔmɔ kyɛ ba." '

Yesu daga kɪdohil namaga hʋ memii
Matiwu 13.18-23; Luka 8.11-15

13 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, "Ma bɪ gyɪŋ namaga no memii? Ɛɛ rɛ
ma yaŋ sɪ yaa a gyɪŋ namagɪsɪ buloŋ memiye? Aŋ daga ba namaga
hʋ memii a baa, 14 Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ rɛ kɪdohil hʋ kaŋ lɪɪ dɪ ʋ basɪ
tɪya nala. 15 Nala badɔmɔŋ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ kɪdoho hʋ aa tele nɪɪbʋʋsɪ
hʋ tɪyaŋ. Nala no aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ rɛ, ka haŋ lagɪlagɪbiye

hʋ, Sɪtaanɪ teŋ ko kaŋ wɪɪ hʋ a lɪɪ ba tɪsɪ tɪyaŋ. 16 Nala badɔmɔŋ mɛ
kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ kɪna hʋ aa tele bʋnyɪŋ hʋ tɪyaŋ. Nala no aa nɪɪ Wɪɪsɪ
wɪweliye hʋ, a pesi laa di abee teŋfɪyɛlʋʋ. 17 Amɛ wɪɪ hʋ aa bee pɪŋ
ba hakɪllɪ tɪyaŋ anɪɪ kɪna hʋ naaliliye a bɪ gyʋʋ taŋha gɛɛ. Ba aa laa
wɪɪ hʋ rɛ a tɪŋa mʋ maga gɛɛ. Amɛ dɪ tʋwara rɛ ko gyʋʋ ba, koo dɪ
ba tɪŋ naasɪ kɪ dɔgɪsɪ ba wɪɪ hʋ wɪya, ba lɔgʋ aa lɪɪ wɪɪ hʋ rɛ, ba kpa
ta. 18 Nala badɔmɔŋ mɛ kɪɪ gɛɛ anɪɪ kɪna hʋ aa tele sɔsɪ hʋ tɪyaŋ. Ba
aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ, 19 amɛ dʋnɪya kɪna wɪya kyɪl ba. Ba aa kyo
dɪ ba yaa kɪna tɪmma dʋnɪya tɪyaŋ wɪya, ba kɪkyɛɛlɪya hʋ aa kɪ mʋrɪ
ba rɛ, ba bɪ laa wɪya hʋ di. Ɛɛwɪya, wɪya hʋ aa bɪ kaŋ doho ba lee.
20 Nala badɔmɔŋ mɛ kɪɪ gɛɛ anɪɪ kɪna hʋ aa tele taŋha welii hʋ tɪyaŋ.
Nala no rɛ yaa nala hʋ aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ, a laa di, ʋ we ba
tɪsɪ tɪyaŋ, ʋ kaŋ doho, a we biye, badɔmɔŋ mɔlɪya bee fi fi, badɔmɔŋ
mɔllɪboto boto, badɔmɔŋ kɔɔ kɔɔ."

Yesu maga kyaanʋʋ namaga
Luka 8.16-18

21 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl pɪyɛsɪ ba a baa, "Dɪ ɪ rɛ aa kyɛ pʋlʋŋ a kyol fɪŋtɪna
ko gyʋʋ dɪya, ɪ sɪ kpa gbaha a kyige tɔ? Koo, ɪ sɪ kpa sɪgɪ ɪ godo memii?
Koo, ɪ aa kpa ɪ saga kɪŋ nyuu tɪyaŋ nɛ dɪ ʋ kyaanɪ? 22 Wɪfaŋɪɪ tuwo aa
bɪ sɪ ko lɪɪ lɪgyalɪɪ. Wɪɪ mɛ buloŋ aa we bilhuu tɪyaŋ, ʋ sɪ ko lɪɪ pʋlʋŋ.
23 Nala hʋ aa kaŋ dɪgɪna, ma gyegili kɪ nɪɪ weliŋ." 24 Ʋ bɪl basɪ tɪya ba
a baa, "Ma fɪyɛlɪ ma sɪya weliŋ abee wɪya hʋ ma aa kɪ nɪɪ. Haŋ wɪɪ
hʋ ma aa sɪ kpa yaa ma dɔŋtɪŋsɪ, ʋ tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ mɛ sɪ kpa yaa ma. Ʋ
gba sɪ yaa ma te gɛɛ hʋ ma aa kpaa kɪ yaa ma dɔŋtɪŋsɪ. 25 Nal hʋ aa
kaŋ kɪna yʋga, Wɪɪsɪ sɪ marɪ tɪya ʋ pɛ. Amɛ nal hʋ mɛ aa bɪ kaŋ kɪna
yʋga, mʋhʋ hʋ mɛ ʋ aa kana, Wɪɪsɪ sɪ kaŋ laa ʋ lee."

Yesu maga kɪdoho waayɪ namaga

26 Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, "Wɪɪsɪ koro hʋ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ nal aa
siye a mʋ gyaasɪ kɪdoho ʋ baga tɪyaŋ. 27 Lee bil ʋ mɪɪgɪ mʋ pɪŋ. Sɪya
gballɪ ʋ bɪl sii mʋ. Kyɛyɛ baŋmana hal ʋ sii kɪ mʋ dɪ kɪdoho hʋ nyʋwa,
a waa, ka ʋ bɪ gyɪŋ ba aa yaa gɛɛ nyʋ. 28 Ba nyʋwa rɛ ba tɪɪ, a waa, a
we biye, a hɪla ba tɪɪ. 29 Ba aa ko hɪla ko teŋ, ʋ leŋ ba mʋ kʋma."

Yesu maga kɪdoho kɪdɪgɪ ba a yɪrɪ Masɪtadɪ namaga
Matiwu 13.31, 32, 34; Luka 13.18, 19

30 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl pɪyɛsɪ ba a baa, "Bekiŋ nɛ á sɪ kpa Wɪɪsɪ koro hʋ
magɪsɪ? Namaga bee rɛ á sɪ kpa daga ʋ memii? 31 Ʋ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ
kɪdoho bii kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ masɪtadɪ. Masɪtadɪ bii rɛ muro te tɪya
buloŋ bii. 32 Amɛ dɪ ʋ ko nyʋ ʋ aa waa tɪɪbal lɛ a te kɪdohii kɛ buloŋ.
Ʋ aa lɪɪ naasɪ yʋga rɛ digibiisi aa ko saga ʋ tɪyaŋ a sʋwa ba gyannɪ
doŋ." 33 Yesu maga namagɪsɪ no iriŋ nɛ yʋga a kɪ daga nala Wɪɪsɪ
wɪya. Ʋ aa kɪ daga ba a maga gɛɛ hʋ ba aa sɪ wuwo kpa a we ba
nyuni tɪyaŋ nɛ. 34 Ʋ aa bɪ laa nyʋwa basɪ wɪɪ buloŋ polli, see dɪ ʋ kaŋ
maga namaga. Amɛ dɪ ʋ bee ʋ hatɪnna hʋ dʋŋ nɛ ko hɔŋ, ʋ aa daga
namagɪsɪ hʋ memiye rɛ a tɪya ba.

Yesu leŋ nɪɪ tɪyaŋ puwoduwo sige
Matiwu 8.23-27; Luka 8.22-25

35 Haŋ kyɛɛ hʋ tɪɪtɪɪ dɪdaana, ʋ basɪ tɪya ʋ hatɪnna hʋ a baa, "Ma
leŋ dɪ a kyol fuwo hʋ kyolo." 36 Ba ta haŋ nɪgyamaa hʋ buloŋ ba mʋ,

aŋ ko gyʊʊ nɪɪduworiboro hʊ tɪyaŋ ʊ fa aa hɔnɔ hʊ a kpa kɪ mʊ. Nɪɪduworiborisi badɔmɔŋ mɛ fa we doŋ nɛ a kɪ mʊ. 37 Ɛɛ rɛ dɪ dopuwo kɪdɪgɪ piili kɪ yaa, a ko ŋmaa nɪɪ kɪ we nɪɪduworiboro hʊ tɪyaŋ, ʊ kɪ kyɛ dɪ ʊ su. 38 Amɛ Yesu fa pɪŋ doo rɛ nɪɪduworiboro hʊ hal tɪyaŋ, a yelli nyuyellii. Ʊ hatɪnna hʊ ko kyisi ʊ a basɪ tɪya ʊ a baa, “Á Tɪɪna, ɪ sɪya tuwo koo? Ɪ bɪ gyɪma dɪ á aa kyɛ á sʊba rɛ?” 39 Ɛɛ rɛ ʊ sii doo hʊ tɪyaŋ a nɔsɪ puwo hʊ dɪ ʊ ta kɪ yaa, aŋ basɪ tɪya fuwo hʊ mɛ dɪ ʊ fɪyɛlɪ pɪŋ. Puwo hʊ sige, ka lee hʊ buloŋ yaa siyee.

40 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Bee rɛ tɪŋ kambɪŋ kaŋ ma? Ma ha bɪ laa ŋ di?” 41 Ɛɛ rɛ kambɪŋ marɪ kaŋ ba weliŋ, ba kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ a baa, “Nɪgɛɛ doho paalɪ yaa baal no? Puwoni abee fuwoni buloŋ kɪ tɪŋa ʊ nyʊwa.”

5

Yesu tɪɪbɪ baal kɪdɪgɪ gyɪŋbɔmɔ aa kana
Matiwu 8.28-34; Luka 8.26-39

1 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ sii kyol Galili fuwobal hʊ kyolo a mʊ pele Gɛrasa tɪmma paalʊʊ a lɪɪ nɪɪduworiboro hʊ tɪyaŋ. 2 Yesu aa lɪɪ dɪ ʊ sɪŋ, dɪ baal kɪdɪgɪ gyɪŋbɔmɔ gyɪ aa kana rɛ gɛɛ. 3 Ʊ gyɪ lɪɪ bilni tɪyaŋ nɛ a kɪ ko dɪ ʊ kyem-ʊ. Bilni hʊ nyuni tɪyaŋ nɛ ʊ gyɪ aa gɔllɪ we. 4 Ba gyɪ aa kaŋ kyɔrʊmɔ vʊwa ʊ rɛ, a mʊ lɔlɔ, beewɪya ba aa ko vʊwa ʊ buloŋ, ʊ aa kaŋ tɔrɪ rɛ. Ba aa kana ʊ we kpɪyasɪ mɛ, ʊ ŋmaa kpɪyasɪ hʊ bori. Nal buloŋ tuwo aa sɪ wuwo kana ʊ. 5 Wɪɪhaa abee tebine buloŋ, ʊ gyɪ aa we bilni abee dogiŋsi nyuu tɪyaŋ nɛ a kɪ gbɛ, a kɪ kyɪɪrɪ aŋ paa bʊwa kɪ paasɪ ʊ tɪɪ. 6 Ʊ aa naa Yesu dɪ ʊ we libolii, ʊ fá mʊ kyem-ʊ, a tuu gbinni ʊ sɪya tɪyaŋ.

7-8 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya gyɪŋbɔŋ hʊ dɪ ʊ lɪɪ baal hʊ tɪyaŋ. Baal hʊ kyɪɪrɪ a baa, “Yesu, Wɪɪbal hʊ biye, bee rɛ ɪ kɪ kyɛ dɪ ɪ yaa ŋ? Ŋ kpaa Wɪɪsɪ kyʊgɪ ɪ! Ta dɔgɪsɪ ŋ.” 9 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ɪ feŋ nɛ bee?” Ʊ baa, “Ŋ feŋ nɛ kɪgyamaa, beewɪya á yʊga rɛ daha.” 10 Ɛɛ rɛ ʊ sʊla Yesu kɪŋkaŋ dɪ ʊ ta leŋ dɪ gyɪŋsɪ hʊ lɪɪ doŋ paalʊʊ tɪyaŋ. 11 Dɪ porikulaal mɛ sɪŋ doŋ, a kɪ di kɪna dogimo hʊ nyuu. 12 Gyɪŋsɪ hʊ sʊla Yesu dɪ ʊ leŋ dɪ ba mʊ gyʊʊ porikusi hʊ tɪyaŋ. 13 Ʊ laa nyʊwa. Ɛɛ rɛ ba lɪɪ baal hʊ tɪyaŋ a mʊ gyʊʊ porikusi hʊ tɪyaŋ. Porikusi hʊ buloŋ sii fá lɪɪ dogimo hʊ nyuu, a mʊ tuu gyʊʊ fuwo hʊ tɪyaŋ, a nyʊwa nɪɪ sʊba. Porikusi hʊ fa pele tusi bʊlɪya.

14 Ɛɛ rɛ porikudaala hʊ fá mʊ heeli tɪya bagɪdaala abee tɔɔ hʊ nala buloŋ. Ba buloŋ sii ko lɪɪ Yesu lee. 15 Ba aa ko dɪ baal hʊ gyɪŋsɪ fa aa kana hʊ, dɪ ʊ hɔnɔ a laalɪ gal a kaŋ laaŋfɪya. Ba aa naa gɛɛ, kambɪŋ gyʊʊ ba. 16 Nala hʊ fa aa we doŋ a naa wɪɪ hʊ aa yaa baal hʊ abee porikusi hʊ, ba basɪ wɪɪ hʊ tɪya nala hʊ buloŋ. 17 Ba aa nɪɪ gɛɛ rɛ, ba ko sʊla Yesu dɪ ʊ lɪɪ ba paalʊʊ tɪyaŋ. 18 Ɛɛ rɛ Yesu mʊ dɪ ʊ gyʊʊ nɪɪduworiboro hʊ. Baal hʊ gyɪŋsɪ hʊ fa aa kana hʊ sʊla ʊ a baa dɪ ʊ leŋ dɪ ʊ ko dɪ ba mʊ. 19 Yesu kaŋ vɪya, aŋ basɪ tɪya ʊ dɪ ʊ mɪɪgɪ mʊ dɪya a basɪ tɪya ʊ dɪya nala wɪɪ hʊ buloŋ á Tɪɪna Wɪɪsɪ aa yaa ʊ tɪyaŋ, abee ʊ aa fáá ʊ sikii maga gɛɛ. 20 Baal hʊ mɪɪgɪ mʊ tɔnɪ fi hʊ aa we doŋ paalʊʊ tɪyaŋ, a basɪ wɪɪ hʊ buloŋ Yesu a yaa tɪya ʊ. Nala nɪɪ, ʊ yaa ba wɪkperii.

Gyerusi toluu abee haaŋ hʋ aa dige Yesu gal
Matiwu 9.18-26; Luka 8.40-56

21 Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ mʋ gyʋʋ nɪɪduworiboro hʋ a kyol fuwo hʋ kyolo
a mʋ hɔŋ fuwo hʋ nyʋwa. Nala giri ko kyige ʋ. 22 Ɛɛ rɛ dɪ baal kɪdɪgɪ
we doŋ, ba kɪ yɪrɪ Gyerusi. Ʋ fa yaa Gyuuma wɪɪkyʋwaldɪya nɪhɪyawʋ
rɛ. Ʋ aa naa Yesu, ʋ tuu tele ʋ naasɪ tɪyaŋ, 23 a sʋla ʋ a baa, "Ŋ toluu
rɛ aa wɪɪlɪ, a pɪŋ kɪ kyɛ dɪ ʋ sʋba. Ŋ aa sʋla ɪ dɪ ɪ ko kpa ɪ nosi dɔbɔ
ʋ tɪyaŋ, dɪ ʋ deye."
24 Yesu sii tɪŋa ʋ hal ba kɪ mʋ. Nɪgyamaa mɛ sii kɪ tɪŋa ʋ hal a gol-ʋ
kyige. 25 Haaŋ kɪdɪgɪ gyɪ we gyamaa hʋ tɪyaŋ a kaŋ wɪɪl kɪdɪgɪ. Ʋ gyɪ
aa yaa ʋ hawɪya ba bee teŋ ʋ bɪsɪ fi abee balɪya rɛ gɛɛ. 26 Ʋ gyɪ gɔllɪ
yaa luliye kɪŋkaŋ, a na tʋwara weliŋ, a paalɪ kyogi ʋ molbiye buloŋ
ta waasʋ, ka wɪɪl hʋ gba marɪ gyʋʋ ʋ tɪyaŋ. 27 Ʋ gyɪ nɪɪ Yesu wɪya rɛ,
a mɛ ko kɪ tɪŋ nala hʋ tɪyaŋ, aŋ kɪ bɪɪnɪ ʋ tɪya tɪyaŋ a baa, 28 "Dɪ ŋ
yaŋ wuwo dige ʋ gal mɛ, ŋ sɪ deye." Ɛɛ rɛ ʋ pɪyɛgɪ nala hʋ a mʋ sɪŋ
Yesu hal a kaŋ noŋ a dige ʋ gal. 29 Ʋ aa dige ʋ gal hʋ tɪyaŋ nɛ, ʋ wɪɪl
hʋ pirigi teŋ. Ɛɛ rɛ ʋ tɪɪ gyɪma anɪɪ ʋ wɪɪl hʋ tene rɛ. 30 Ka Yesu mɛ
gyɪma ʋ tɪya tɪyaŋ anɪɪ dee kɪdɪgɪ lɪɪ ʋ tɪyaŋ nɛ. Ʋ bɪrɪmɪ nala hʋ lee
a pɪyɛsɪ ba a baa, "Aŋnɛ rɛ dige ŋ gal gɛɛ?" 31 Ɛɛ rɛ ʋ hatɪnna baa, "Ɪ
bɪ naa nala aa yʋga gɛɛ a gol-ɪ kyige? Ka ɪ bɪl kɪ pɪyɛsɪ dɪ aŋnɛ rɛ dige
ɪ gal?" 32 Aŋka Yesu ha vɪya aŋ kɪ deŋ dɪ ʋ na nal hʋ a dige ʋ. 33 Amɛ
haaŋ hʋ gyɪ aa gyɪŋ wɪɪ hʋ aa yaa ʋ tɪyaŋ wɪya, ʋ ko a kɪ kyele, a tuu
tele Yesu naasɪ tɪyaŋ aŋ basɪ wɪɪ hʋ buloŋ tɪya ʋ. 34 Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ
basɪ tɪya ʋ a baa, "Ŋ toluu, ɪ laadii rɛ leŋ ɪ deye. Kɪ mʋ abee laaŋfɪya.
Wɪɪl hʋ bɪl bɪ sɪ kana ɪ."
35 Yesu ha aa basɪ wɪya haaŋ hʋ lee gɛɛ, dɪ tɪŋdaala lɪɪ Gyerusi dɪya,
a ko basɪ tɪya Gyerusi a baa, "Ɪ toluu hʋ sʋba rɛ, ta bɪl kɪ dɔŋ Tɪɪna
hʋ." 36 Yesu aa nɪɪ ba aa basɪ gɛɛ, ka ʋ basɪ tɪya Gyerusi a baa, "Ta leŋ
dɪ ɪ bembii kɪ sii, laa ŋ di." 37 Ɛɛ rɛ Yesu sii, a bɪ leŋ nal buloŋ tɪŋa ʋ
hal see Piita, abee Gyemsi, abee ʋ naabiye Gyɔɔŋ. 38 Ɛɛ rɛ ba ko pele
Gyerusi dɪya. Ba aa ko dɪ ba kaŋ kyagɪŋsɪ a kɪ ŋmaa nyʋʋsɪ bagɪbagɪ,
a kɪ wii lee buloŋ. 39 Ʋ mʋ gyʋʋ a pɪyɛsɪ ba a baa, "Bee rɛ tɪŋ ma kɪ
yaa kyagɪŋsɪ no buloŋ? Biye hʋ bɪ sʋba. Ʋ ta kɪ pɪŋ doo rɛ." 40 Ba
buloŋ mɪɪgɪ sɪŋ kɪ mʋma ʋ. Ɛɛ rɛ ʋ kile ba ta ba lɪɪ, aŋka ʋ kaŋ biye
hʋ kuwo, abee ʋ naa, abee ʋ hatɪnna hʋ boto, ba gyʋʋ dɪya hʋ tɪyaŋ
biye hʋ aa pɪna. 41 Ba aa gyʋʋ dɪya hʋ, Yesu mʋ kaŋ biye hʋ noŋ tɪyaŋ
aŋ baa, "Talita kumi." Ʋ memii rɛ yaa "Haŋtolibiye, ŋ baa ɪ sii." 42 Biye
hʋ nyagɪ sii a kɪ vala, nala hʋ buloŋ nyʋʋsɪ fɪyɛlɪ. Biye hʋ fa yaa bɪsɪ
fi abee balɪya rɛ. 43 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba abee sɪfɪyasɪ, dɪ ba ta leŋ
dɪ nal buloŋ nɪɪ wɪɪ no, aŋ basɪ tɪya ba dɪ ba kyɛ kɪdiiliye tɪya biye hʋ
dɪ ʋ di.

6

Nazarɛti tɪmma vɪya Yesu
Matiwu 13.53-58; Luka 4.16-30

1 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʋ hatɪnna hʋ lɪɪ haŋ paalʋʋ hʋ tɪyaŋ a kpa mʋ ʋ
bee tɪɪ. 2 Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ, ʋ sii mʋ gyʋʋ Gyuuma wɪɪkyʋwaldɪya
a kɪ daga nala. Ba aa nɪɪ ʋ wɪbasɪɪ hʋ, ba gyeniŋ buloŋ hirige rɛ, a
baa "Ɛɛ rɛ ʋ yaa a gyɪŋ wɪya no? Aŋnɛ rɛ tɪya ʋ wɪgyʋŋ no? 3 Ɛɛ rɛ ʋ
yaa a wuwo kɪ yaa wɪmagɪla no? Á gyɪma ʋ rɛ! Kapiŋta hʋ daa gɛɛ?

Mɛɛrı biibaal daa gɛɛ. Gyemsi abee Gyoose abee Gyuda abee Siimɔŋ daa yaa ʋ naabalıya? Ʊ naatoliye we daha." Ɛɛ rɛ ba sii bee su ʋ. 4 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Wıısı tıŋdaal kɛ buloŋ, ʋ aa kaŋ yohuŋ nɛ lee buloŋ tıyaŋ, amɛ ʋ bee nala abee ʋ dıya nala tıı kɛ sıı aa bee su ʋ." 5 Akuu ba aa bı laa ʋ di wıya, ʋ bı wuwo yaa wıduwoni buloŋ doŋ tıyaŋ. Ʊ yaŋ ta kpa ʋ nosi a dɔbɔ wıla tımma baŋmana tıyaŋ nɛ ba deye. 6 Yesu nyʋwa gyı fıyɛla rɛ abee ʋ tıı bee nala aa bı laa ʋ di.

Yesu tıŋ ʋ kpambısı fi abee balıya hʋ
Matiwu 10.5-15; Luka 9.1-6

7 Ɛɛ rɛ ʋ sii mʋ gɔllı tɔnı hʋ buloŋ aa kpaga doŋ a kı daga nala. Ʊ yırı ʋ hatınna fi abee balıya hʋ a laŋŋı, a tıŋ ba balıya balıya a tıya ba dee gyıŋbɔmɔ nyuu tıyaŋ. 8 Ɛɛ rɛ ʋ bası tıya ba a baa, "A lıı ma daatıgıya hal, ma ta bıl kpaa kıŋ buloŋ pɛ a vala ŋmanıı hʋ. Ma ta kaŋ kıdiiliye mʋ, a ta kpaa diiku mɛ kolo, a ta kpaa molbii mɛ. 9 Amɛ ma paa ma naatɔbɔ we, aŋ ta bıl kpaa gal pɛ kına hʋ ma aa laala tıyaŋ. 10 Dı mamaa rɛ ko mʋ gyʋʋ tɔɔ buloŋ, ma gyʋʋ dıya hʋ nala aa kyo ma wıya, a we dııdıgı tıyaŋ gɛɛɛ dı saŋa hʋ ma aa sı lıı tɔɔ hʋ tıyaŋ mʋ pele. 11 Dı ma ko mʋ tɔɔ buloŋ dı ba pɔ dı ma ta gyʋwa, a bı sı gyegili nıı wıya hʋ mɛ ma aa bası, ma gallı mʋ. Dı ma ko lıı bee hʋ tıyaŋ, ma piisi ma naası taŋha ta. Ɛɛ rɛ sı leŋ dı ba gyıma anıı ba aa vıya ma nyɛ Wıısı sı dɔgısı ba." 12 Ʊ aa tıya ba ʋ nyʋʋdaası ko mʋ teŋ, ba lıı mʋ a bası kı tıya nala dı ba bırımı lıı ba wıbɔmɔ tıyaŋ. 13 Ba gyı kile gyıŋbɔmɔ yʋga rɛ nala tıyaŋ, ba lıı. Ba kpaa nʋʋ mɛ a tısı wıla tımma ba na laaŋfıya.

Gyɔɔŋ Wıısınııfool hʋ sʋʋ
Matiwu 14.1-12; Luka 9.7-9

14 Ɛɛ rɛ Yesu feŋ taalı lee hʋ buloŋ, Kuwori Hɛrɔtı mɛ nıı ʋ wıya. Nala badɔmɔŋ kı bası a baa, "Ʊ rɛ yaa Gyɔɔŋ, Wıısınııfool hʋ. Wıısı kyisi ʋ sʋʋ tıyaŋ nɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ʋ kaŋ dee a kı yaa wımagıla no buloŋ." 15 Ka badɔmɔŋ mɛ baa dı Ilaagya rɛ, nal hʋ fa aa yaa Wıısı tıŋdaala hʋ kıdıgı. Badɔmɔŋ mɛ baa dı ʋ yaŋ ta yaa Wıısı tıŋdaal lɛ anıı faafaa nala hʋ kıdıgı gɛɛ.

16 Kuwori Hɛrɔtı aa nıı ʋ wıya, ʋ baa, "Gyɔɔŋ nɛ gɛɛ. Ʊ rɛ yaa nal hʋ ŋ gyı aa leŋ ba keri ʋ nyuu hʋ. Ʊ rɛ sii sʋʋ tıyaŋ gɛɛ." Wıı hʋ aa tıŋ Hɛrɔtı gyı leŋ ba keri Gyɔɔŋ nyuu rɛ nyɛ: 17 Hɛrɔtı tııtıı gyı leŋ ba kaŋ Gyɔɔŋ tɔ dıyaŋ nɛ ʋ haaŋ Hɛrodiya wıya. Beewıya Hɛrodiya gyı yaa ʋ maana Fılıpı haaŋ nɛ, ʋ kaŋ fası. 18 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ bası tıya Hɛrɔtı a baa, "Ʊ bı yaa ŋmanıı dı ı kaŋ ı maana haaŋ fası." 19 Ɛɛ rɛ tıŋ Hɛrodiya laa wıı hʋ we ʋ tıya tıyaŋ a kı kyɛ dı ba kpʋ Gyɔɔŋ. Amɛ ʋ gyı bı naa ŋmanıı dı ʋ kpʋ ʋ, beewıya Hɛrɔtı gyı aa pɔ Gyɔɔŋ nɛ. 20 Hɛrɔtı gyı aa tıya Gyɔɔŋ gyırıma rɛ, beewıya ʋ naa dı ʋ yaa tıpʋlʋŋ tıına rɛ a kı yaa wıya hʋ aa kpaa ŋmanıı. Gyɔɔŋ wıbasıı buloŋ gyı aa kperi Hɛrɔtı rɛ, ka abee gɛɛ buloŋ, ʋ ha kyo dı ʋ gyegili nıı wıya hʋ ʋ aa bası rɛ. 21 Amɛ kyɛɛ kıdıgı Hɛrodiya ha vıya aŋ na ʋ ŋmanıı rɛ. Kuwori Hɛrɔtı kyɛlʋlıı kyɛɛ rɛ gyı ko baŋ pele. Ɛɛ rɛ ʋ sii yaa kıdiiliye yʋga, a yırı ʋ kuworibiisi abee ʋ laalyuwolo nıhıyası, abee Galili nıhıyası, ba buloŋ ko laŋŋı a hɔŋ kı di kına hʋ. 22 Ba hɔnıı hʋ tıyaŋ nɛ Hɛrodiya toluu ko gyʋʋ gʋwa. Hɛrɔtı bee nala hʋ buloŋ kı deŋ ʋ, ba tenni fıyɛlı ʋ nyuu tıyaŋ. Ɛɛ rɛ Hɛrɔtı bası tıya haŋtolibiye

hʋ dı ʋ kɛ daga kıŋ hʋ buloŋ ʋ aa kyɛ, dı ʋ sı tıya ʋ. 23 Ʋ paalı ŋmıyɛsı
rɛ a baa, “I aa kyɛ kıŋ hʋ buloŋ ŋ sı tıya ı. Dı ı rɛ aa kyɛ ŋ taŋha logiŋ
kıdıgı, haalı a pele faŋ mɛ, ŋ sı kpa tıya ı.” 24 Haŋtolibiye hʋ sii lıı, a
mʋ pıyɛsı ʋ naa a baa, “Ɲ bası baa bekiŋ nɛ ŋ kı kyɛ?” Ɛɛ rɛ Hɛrodiya
baa, “Bası tıya ʋ dı Gyɔɔŋ Wıısınııfool hʋ nyuu rɛ ı kı kyɛ.”
25 Haŋtolibiye hʋ mııgı lagılagı a mʋ kuwori hʋ lee a bası tıya ʋ a
baa, “Ɲ aa kyɛ dı ı keri Gyɔɔŋ Wıısınııfool hʋ nyuu rɛ, a we parıtı
tıyaŋ, a kaŋ ko tıya ŋ.” 26 Kuwori hʋ aa nıı wıı no, ʋ tıya buloŋ kyogi.
Amɛ ʋ aa ŋmıyɛsa nala hʋ buloŋ sıı tıyaŋ gɛɛ, ʋ bıl bı sı wuwo lugisi
ʋ nyʋwa. 27 Ɛɛ rɛ ʋ yırı laalyuwol kıdıgı, a tıma ʋ dı ʋ mʋ keri Gyɔɔŋ
nyuu kaŋ ko. 28 Laalyuwol hʋ sii a mʋ lee hʋ ba aa kaŋ Gyɔɔŋ mʋ tɔ
hʋ, a keri ʋ nyuu a we parıtı tıyaŋ, a kaŋ ko tıya haŋtolibiye hʋ. Ʋ
laa a kaŋ mʋ tıya ʋ naa. 29 Gyɔɔŋ hatınna hʋ aa nıı wıı no, ba sii ko
a laa ʋ teŋbii a kaŋ mʋ hogo.

Yesu tıya nala tusi bʋnɔŋ kıdiiliye ba di vɔgɔ
Matiwu 14.13-21; Luka 9.10-17; Gyɔɔŋ 6.1-14

30 Yesu hatınna hʋ ʋ fa aa tıma hʋ, ba mııgı ko ʋ lee, a bası wıya hʋ
buloŋ ba aa yaa abee wıya hʋ buloŋ ba aa daga, a tıya ʋ. 31 Nala hʋ
badɔmɔŋ gyı aa yaŋ kı lıı rɛ ka badɔmɔŋ mɛ ko kı gyʋʋ. Yesu abee ʋ
hatınna paalı bı naa sınıı dı ba di kına mɛ gba. Ɛɛ rɛ ʋ bası tıya ba a
baa, “Ma leŋ dı á mʋ lee hʋ nala aa tuwo dı ma wiyesi mʋhʋ.” 32 Ɛɛ rɛ
ba sii a gyʋʋ nııduworiboro a kı mʋ lee hʋ nala aa tuwo. 33 Amɛ nala
yʋga gyı naa ba a wuwo gyıma anıı ba aa rɛ. Ɛɛ rɛ ba lıı tɔgyamaa
a fa mʋ lee hʋ Yesu fa aa mʋʋ, a laa ʋ bee ʋ hatınna hʋ sıya a pele
doŋ. 34 Ba mɛ mʋ ko, a lıı nııduworiboro hʋ tıyaŋ. Yesu aa ko lıı
nııduworiboro hʋ tıyaŋ, dı ʋ naa nıgyamaa dı ba hɔŋ kı gyegili ʋ. Ba
sikii buloŋ kana ʋ, beewıya ba gyı kıı gɛɛ rɛ anıı piyese aa bı kaŋ
pedaal. Ʋ sii piili kı daga ba wıya yʋga.
35 Ʋ dıdaana aa ko pele, ʋ hatınna hʋ ko bası tıya ʋ a baa, “Lee no
yaa ɔhɔ rɛ, ka wıısı fıyɛlı nyɛ. 36 Ta nala hʋ dı ba mʋ tɔnı hʋ abee
bagısı aa kpaga daha, a mʋ yɔbɔ kıdiiliye a di.” 37 Yesu mııgı bası tıya
a baa, “Ma mʋ kyɛ kıdiiliye tıya ba dı ba di.” Ba pıyɛsı ʋ a baa, “Gbo!
Dı ámaa sı kpa molbii yɔbɔ kıdiiliye tıya nala no dı ba wuwo di vɔgɔ,
ʋ sı te nıdıgı bıŋpiliŋ tuno.” 38 Nyɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, “Paanʋʋ
baŋmɛ rɛ we doŋ? Ma mʋ na.” Ba mʋ, aŋ mııgı ko bası tıya ʋ abaa,
“Kına bɔnɔŋ nɛ abee fuwonamıısı balıya.”
39 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ hatınna hʋ dı ba leŋ nala hʋ buloŋ tuu hɔŋ
kyige gulo gulo ɔfıyɛl hʋ nyuu tıyaŋ. 40 Nyɛ rɛ badɔmɔŋ hɔŋ nala kɔɔ,
kɔɔ, badɔmɔŋ mɛ mɔllıbalıya bee fi fi. 41 Ɛɛ rɛ ʋ kpa paanʋʋ hʋ bɔnɔŋ
abee fuwonamıısı hʋ balıya, a wil deŋ wıısınyuu, aŋ kyʋwalı Wıısı
aŋgyʋwasʋ, aŋ kaŋ paanʋʋ hʋ lɔgɔ a tıya ʋ hatınna hʋ dı ba laa mʋ
kpaa nala hʋ. Ʋ bıl kaŋ fuwonamıısı hʋ balıya mɛ a kpaa ba. 42 Ba
buloŋ di a vɔgɔ. 43 Ka ba mʋ paa paanʋʋ hʋ abee fuwonamıısı hʋ
kıkaalıya, a su simbiisi fi abee balıya. 44 Nala hʋ gyı aa dii kıdiiliye
hʋ, ba tıyaŋ baala dʋŋ gyı yaa tusi bʋnɔŋ nɛ.

Yesu vala nıı nyuu tıyaŋ
Matiwu 14.22-33; Gyɔɔŋ 6.15-21

45 Ɛɛ rɛ ʋ leŋ ʋ hatınna hʋ mʋ gyʋʋ nııduworiboro, a laa ʋ sıya
duwori kyol fuwo hʋ kyolo, a kı mʋ Bɛsaada. Ka ʋ ta nıgyamaa hʋ

buloŋ ba mʋ. 46 Ʋ aa taa nala hʋ ba mʋ teŋ, ʋ sii mʋ gyɪŋ dogimo kɪdɪgɪ
nyuu dɪ ʋ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ. 47 Ʋ dɪdaana ko kɪ pele dɪ nɪɪduworiboro hʋ
we nɪɪ hʋ tʋtʋʋ bee tʋtʋʋ, aŋka Yesu dʋŋ ha we dogimo tɪyaŋ. 48 Ɛɛ rɛ
Yesu deŋ na dɪ puwo kaŋ ʋ hatɪnna hʋ kɪ lʋga, a pɔ dɪ nɪɪduworiboro
hʋ ta mʋwa. Ʋ sɪgballɪnyʋwa, ʋ sii a vala nɪɪ hʋ nyuu a kɪ mʋ, a ko
kpaga ba, a kɪ kyɛ dɪ ʋ parɪ ba baŋ. 49 Ba aa na ʋ dɪ ʋ aa vala nɪɪ
hʋ nyuu, ba bɪɪna anɪɪ nɪdɪma rɛ. Kambɪŋ kaŋ ba, ba yaga kyiyesuu.
50 Ɛɛ rɛ ʋ piliŋsi basɪ tɪya ba a baa, “Ma kaŋ ma tɪɪ. Mɪyaŋ nɛ. Ma ta
leŋ dɪ kambɪŋ kaŋ ma.” 51 Ka ʋ yaŋ mʋ gyʋʋ nɪɪduworiboro hʋ. Ʋ aa
gyʋʋ ko teŋ, puwo hʋ sige. Ʋ yaa ʋ hatɪnna hʋ wɪkperii. 52 Ba gyɪ naa
dɪ Yesu kaŋ paanʋʋ gama bɔnɔŋ a kpaa nala tusi bʋnɔŋ nɛ, ka ba ha
gyɪ bɪ gyɪŋ wɪɪ hʋ memii, beewɪya ba ha bɪ gyɪŋ nal hʋ Yesu aa yaa.

Yesu tɪɪbɪ wɪɪla tɪmma Gyɛnɛsarɛtɪ tɪyaŋ
Matiwu 14.34-36

53 Ɛɛ rɛ ba kyol fuwo hʋ kyolo, a ko pele tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ
Gyɛnɛsarɛtɪ, a lɪɪ nɪɪduworiboro hʋ tɪyaŋ aŋ kaŋ vʋwa nɪɪ hʋ nyʋwa.
54 Ba aa lɪɪ ko teŋ, dɪ nala gyɪma anɪɪ Yesu rɛ. 55 Ba fá mʋ gbɛ ba paalʋʋ
buloŋ, a paa wɪɪlɪ tɪmma abee ba wasɪnɪ, a kaŋ mʋ lee kɛ buloŋ ba aa
nɪya dɪ Yesu we. 56 Lee kɛ buloŋ Yesu a mʋwa, tɔbala koo tɔbiisi koo
bagɪsɪ, nala aa paa ba wɪɪla tɪmma rɛ a kaŋ lɪɪ biŋ lɪgyalɪya tɪyaŋ, a
sʋla ʋ dɪ ʋ leŋ dɪ ba dige ʋ gal nyʋwa mɛ gba. Ba nala hʋ buloŋ gyɪ
aa wuwo dige ʋ, ba gyɪ naa laaŋfɪya rɛ.

7

Farasiima abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla basɪ ba naabaala lesiri tɪŋɪɪ wɪya
Matiwu 15.1-9

1 Ɛɛ rɛ kyɛɛ kɪdɪgɪ, Farasiima abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla badɔmɔŋ sii
lɪɪ Gyerusalɛm ko, ba buloŋ sii ko Yesu lee. 2 Ba aa ko ba naa dɪ Yesu
hatɪnna hʋ badɔmɔŋ bɪ sɔŋ nɪɪ aŋ kɪ di kɪna. Nyɛ yaa bisiŋ nɛ ba
lesiri tɪyaŋ. 3 Farasiima abee Gyuuma buloŋ bɪ sɪ laa nyʋwa di kɪŋ
buloŋ dɪ ba bɪ sɔŋ nɪɪ anɪɪ ba naabaala lesiri aa daga gɛɛ. 4 Dɪ ba aa
rɛ ko lɪɪ yɔbɔ ko mɛ, ba aa sɔŋ nɪɪ rɛ aŋ na di kɪna. Ba sɪŋsɪ yʋga. Ba
kaŋ ŋmanɪɪ kɪdɪgɪ mɛ rɛ ba aa kɪ vaalɪ ba nɪɪnyʋwagbaŋbiisi abee ba
kɪdigbaŋsɪ abee ba hɔgɪ viini buloŋ.
5 Ɛɛ rɛ ba ko pɪyɛsɪ Yesu a baa, “Bee rɛ tɪŋ ɪ hatɪnna hʋ kɪ kyogi a
naabaala sɪŋsɪ nyɛ? Bee rɛ tɪŋ ba aa bɪ sɔŋ nɪɪ aŋ kɪ di kɪna?” 6 Ɛɛ
rɛ ʋ mɪɪgɪ basɪ tɪya ba a baa, “Minaafigi tɪmma! Ma wɪya hʋ buloŋ
Wɪɪsɪ tɪŋdaal Azaaya gyɪ aa basa faafaa buloŋ, ba yaa wɪtɪɪ rɛ. Ba
saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ anɪɪ ʋ baa dɪ Wɪɪsɪ baa,
‘Nyʋwa dʋŋ nɛ nala no kaŋ kɪ tɪya ŋ gyɪrɪma, amɛ ŋ wɪya tuwo ba tɪsɪ
tɪyaŋ.
7 Ba aa kɪ kyʋwalɪ ŋ waasʋ rɛ, a kɪ daga nihuwobisi ŋmaŋsɪ aŋ baa dɪ
Wɪɪsɪ rɛ basa.’
8 Nihuwobisi ŋmaŋsɪ rɛ ma kɪ tɪŋa aŋ vɪya Wɪɪsɪ nyʋwa tɪŋɪɪ” 9 Yesu
bɪl baa, “Ma kaŋ wɪgyʋŋ kɪdɪgɪ rɛ aa wuwo vɪya Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ aŋ kɪ
tɪŋ ma naabaala ŋmaŋsɪ. Ma aa yaa gɛɛ, ma tol sʋma rɛ? 10 Moosi fa
saba rɛ a basɪ anɪɪ Wɪɪsɪ baa dɪ ɪ kɪ fá ɪ kuwo abee ɪ naa, a bɪl sabɪ
a baa dɪ dɪ nal lɛ tʋʋsɪ ʋ kuwo abee ʋ naa, dɪ ba kpʋ ʋ tɪɪna. 11 Amɛ
ma kɛ basɪ anɪɪ dɪ nal lɛ kaŋ kɪŋ, a maga dɪ ʋ kpa kyiyeli ʋ kuwo koo
ʋ naa, ka dɪ tɪɪna basɪ tɪya ba abaa, “Kɪŋ hʋ ŋ fa aa sɪ kpa kyiyeli ma

hʋ, ʋ yaa ‘Kɔribaŋ’ nɛ.” (Ʋ memii rɛ yaa, kɪŋ hʋ bɪrɪmɪ Wɪɪsɪ tol lɛ.) Ʋ bɪl bɪ maga dɪ ʋ kpa tɪya ba. 12 A kuu nyɛ wɪya, ma bɪ daga dɪ ʋ yaa wɪɪ buloŋ a kyiyeli ʋ kuwo abee ʋ naa. 13 Nyɛ rɛ ma yaa a vɪya Wɪɪsɪ nyʋwa tɪŋɪɪ aŋ kɪ tɪŋ ma naabaala ŋmaŋsɪ, a bɪl sii kpa daga ma biisi mɛ. Wɪtesi no yʋga rɛ ma kɪ yaa.”

Kɪna hʋ aa kaŋ bisiŋ
Matiwu 15.10-20

14 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl yɪrɪ nala hʋ ba ko laŋŋɪ. Ba aa ko, ʋ basɪ tɪya ba a baa, “Ma buloŋ gyegili nɪɪ weliŋ. 15 Nal kɪdiiliye bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ ʋ yaa bisiŋ tɪɪna. Kɪŋ kɛ buloŋ aa tuu nal fuu ʋ bɪ kaŋ bisiŋ. Amɛ wɪya hʋ aa lɪɪ ʋ tɪya tɪyaŋ ko kɪ lɪɪ, ba aa rɛ sɪ wuwo leŋ dɪ ʋ yaa bisiŋ tɪɪna. 16 Nala hʋ aa kaŋ dɪgɪna, ma gyegili nɪɪ weliŋ.”

17 Ʋ aa basɪ gɛɛ teŋ, ʋ leŋ nala hʋ aŋ mʋ gyʋʋ dɪya. Ɛɛ rɛ ʋ hatɪnna hʋ ko pɪyɛsɪ ʋ namaga hʋ memii. 18 Nyɛ rɛ ʋ pɪyɛsɪ ba a baa, “Ma ha bɪ kaŋ wɪgyʋŋ? Ma bɪ gyɪma anɪɪ dɪ nal lɛ di kɪŋ, ʋ bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ ʋ kaŋ bisiŋ? 19 Dɪ ɪ rɛ dii kɪŋ, ʋ bee gyʋʋ ɪ tɪya. Ɪ fuu rɛ ʋ aa tuu, ɪ nyɛ ta.” Yesu aa basɪ nyɛ, ʋ daga anɪɪ kɪdiiliye sɪŋsɪ bɪl tuwo rɛ gɛɛ. 20 Ɛɛ rɛ ʋ bɪl baa, “Wɪya hʋ aa lɪɪ nal tɪya tɪyaŋ nɛ aa leŋ nal kaŋ bisiŋ. 21 Ɪ tɪya tɪyaŋ nɛ ɪ aa bɪɪnɪ wɪbɔmɔ yayɪ anɪɪ sɔŋsɔŋ, gaal, nala kpʋyɪ, nala haana kyɛyɪ, tɪbal, a kɪ yaa wɪbɔŋ kɛ buloŋ, a kɪ mʋrɪ nala, a kɪ yaa wɪya hʋ buloŋ aa bɪ maga dɪ ɪ yaa. 22 Ɪ tɪya kɪ hɔllɪ nala. Ɪ kɪ kyogi nala fene, a kɪ daga ɪ tɪɪ, a kɪ yaa bambugi wɪya. 23 Wɪbɔmɔ no buloŋ yaa bisiŋ wɪya rɛ, ka nihuwobiŋ tɪya tɪyaŋ nɛ ba buloŋ aa lɪɪ.”

Siiriya paalʋʋ haaŋ laa Yesu wɪya di
Matiwu 15.21-28

24 Ɛɛ rɛ Yesu sii lɪɪ doŋ, a mʋ Taaya paalʋʋ, a mʋ gyʋʋ faŋa dɪya kɪdɪgɪ tɪyaŋ, a bee kyɛ dɪ nal buloŋ gyɪma ʋ wɪya, ka ba vɪya aŋ gyɪma. 25 Haaŋ kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we doŋ a lɪɪ Fɔniisɪya aa we Siiriya paalʋʋ tɪyaŋ, a yaa Giriki tɪɪna. Gyɪŋbɔŋ gyɪ kaŋ ʋ toluu. 26 Ɛɛ rɛ ʋ nɪɪ Yesu wɪya, a sii ko tuu tele ʋ naasɪ tɪyaŋ, a sʋla ʋ dɪ ʋ kile gyɪŋbɔŋ hʋ ta ʋ biye hʋ tɪyaŋ. 27 Yesu pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Dɪ ɪ rɛ kaŋ biisi, ɪ sɪ laa nyʋwa kpa ba kɪdiiliye tɪya vasɪ? Aayɪ, ɪ aa laa sɪya yaa kɪdiiliye hʋ tɪya ɪ biisi hʋ rɛ, dɪ ba aa rɛ yaŋ ko dɪ aŋ ka, ɪ kpa tɪya vasɪ.” 28 Nyɛ rɛ haaŋ hʋ baa, “Wɪtɪɪ rɛ, ŋ Tɪɪna, ɪ bɪ sɪ kpa ɪ biisi kɪdiiliye kɛ tɪya vasɪ. Amɛ biisi hʋ aa dii ka kɪna hʋ kɪ tele taŋha, ba aa rɛ vasɪ hʋ mɛ sɪ paa di.” 29 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya haaŋ hʋ a baa, “Ɪ aa basɪ wɪɪ no wɪya, gyɪŋbɔŋ hʋ lɪya rɛ ɪ toluu hʋ tɪyaŋ. Kɪ mʋ dɪya.” 30 Nyɛ rɛ haaŋ hʋ kpa mʋ. Ʋ mʋwa dɪ ʋ biye hʋ pɪna, gyɪŋbɔŋ hʋ kɔnɪ lɪɪ ʋ tɪyaŋ.

Yesu tɪɪbɪ ganɪɪ

31 Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ lɪɪ Taaya paalʋʋ tɪyaŋ a mʋ tɪŋ Siidɔŋ abee tɔnɪ fi badɔmɔŋ paalʋʋ, a mʋ pele Galili fuwobal hʋ nyʋwa. 32 Ɛɛ rɛ dɪ ganɪɪ kɪdɪgɪ we doŋ. Ba kana ʋ ko, a sʋla Yesu dɪ ʋ kpa ʋ nosi dɔbɔ ʋ tɪyaŋ. 33 Yesu kana ʋ kaŋ lɪɪ nala hʋ tɪyaŋ. Ba dʋŋ balɪya hɔŋ. Ɛɛ rɛ ʋ kpa ʋ noniye a tʋʋ baal hʋ dɪgɪna tɪyaŋ aŋ tʋ naŋtʋwɔl dige ʋ naŋdeliŋ. 34 Aŋ wil deŋ wɪɪsɪnyuu aŋ wiyesi yʋga fʋ̃ʋ̃, aŋ basɪ tɪya baal hʋ baa, “Ɛfata.” Ɛfata memii rɛ yaa kaŋ suri. 35 Ɛɛ rɛ baal hʋ dɪgɪna suri. Ʋ naŋdeliŋ mɛ bɪrɪmɪ, ʋ kɪ basɪ wɪya weliŋ. 36 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya nala hʋ abee sɪfɪyasɪ dɪ ba ta basɪ wɪɪ no tɪya nal buloŋ. Abee gɛɛ buloŋ, ka ba ha vɪya aŋ kpa wɪɪ hʋ wuwoli lee buloŋ. 37 Nala hʋ buloŋ a nɪɪ

wıı no, ba hirigi kıŋkaŋ a baa, “Wıı kɛ buloŋ nɛ ʋ wuwo kı yaa weliŋ. Ʋ paalı leŋ wonni kı nıı wıya rɛ, a leŋ ganıya mɛ wuwo kı bası wıya.”

8

Yesu tıya nala tusi bʋnaa kıdiiliye
Matiwu 15.32-39

1 Saŋa kıdıgı nıgyamaa bıl ko laŋŋı ʋ lee tıyaŋ nɛ. Ʋ kyɛtoo kyɛɛ dı ba bıl bı kaŋ kıdiiliye dı ba di. Ɛɛ rɛ Yesu yırı ʋ hatınna hʋ a bası tıya ba a baa, 2 “Ŋ aa naa nala hʋ sikii kana ŋ nɛ. Ba aa we ŋ lee ʋ kyɛyɛ boto rɛ nyɛ, dı ba bı dii kıŋ buloŋ. 3 Dı ba aa rɛ bı dii kıŋ buloŋ, ka dı ŋ baa dı ba mııgı, ba sı mʋ yiyegi ŋmanıı tıyaŋ, beewıya ba badɔmɔŋ lıı liboliye rɛ.” 4 Ɛɛ rɛ ʋ hatınna hʋ pıyɛsı ʋ a baa, “Ɛɛ rɛ ı sı yaa a na kıdiiliye dı nala no buloŋ di vɔgɔ ɔhɔ no tıyaŋ?” 5 Ʋ pıyɛsı ba abaa, “Paanʋʋ baŋmɛ rɛ we doŋ?” Ba baa, “Kına bapɛ.” 6 Ɛɛ rɛ ʋ leŋ nala hʋ tuu hɔŋ taŋha, ka ʋ mʋ paa paanʋʋ hʋ bapɛ, a kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ, aŋ kaŋ lɔgɔ lɔgɔ a tıya ʋ hatınna hʋ dı ba laa kpaa nala hʋ. Ba laa kpaa ba. 7 Dı ba kaŋ fuwonamıısı mɛ baŋmana. Ʋ kpa ba mɛ a kyʋwalı Wıısı, aŋ leŋ ʋ hatınna hʋ laa kpaa nala hʋ buloŋ. 8 Nal buloŋ di a vɔgɔ, ka ba paa kıkaalıya hʋ a su simbiisi bapɛ. 9 Nala hʋ fa aa dii kına hʋ pele nala tusi bʋnaa. 10 Ɛɛ rɛ ʋ ta ba, aŋ kaŋ ʋ hatınna hʋ ba mʋ gyʋʋ nııduworiboro hʋ a mʋ Dalmanuta paalʋʋ.

Farasiima baa dı Yesu yaa wımagıl
Matiwu 16.1-4

11 Ɛɛ rɛ Farasiima badɔmɔŋ sii ko Yesu lee, a kı pıyɛsı ʋ wıya. Ba gyı aa kyɛ dı ba magısı ʋ na wıya, ba baa dı ʋ yaa wımagıl dı ba na a gyıma anıı ʋ dee hʋ lıı Wıısı lee rɛ. 12 Yesu tıya buloŋ kyogi. Ʋ kyigi ʋ wiyesi aŋ pıyɛsı ba a baa, “Ma lagılagı no nala, bee rɛ tıŋ ma aa kı kyɛ dı ŋ yaa wımagıl dı ma na? Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ŋ bı sı yaa wımagıl buloŋ dı ma na anıı ŋ dee hʋ lıı Wıısı lee rɛ.” 13 Ɛɛ rɛ ʋ leŋ ba aŋ mııgı mʋ gyʋʋ nııduworiboro, a duwori kyol fuwo hʋ kyolo.

Yesu bası Farasiima abee Hɛrɔtı bɔŋsı wıya
Matiwu 16.5-12

14 Yesu bee ʋ hatınna hʋ aa duwori kyol fuwo hʋ kyolo tıyaŋ nɛ, ʋ hatınna hʋ liisi anıı ba yeŋŋi ba kıdiiliye ta rɛ, aŋ kpa paanʋʋ dıgı dʋŋ we nııduworiboro hʋ tıyaŋ. 15 Ɛɛ rɛ Yesu bası abee sıfıyası a baa, “Ma pɔ ma tıı abee Farasiima abee Hɛrɔtı wıya. Ba wıyaalıya kıı gɛɛ rɛ anıı sıbʋl. Dı ı rɛ kpaa ʋ we kıŋ buloŋ tıyaŋ, ʋ aa sii pʋʋsı rɛ.” 16 Ʋ aa bası gɛɛ rɛ, ba hɔŋ kı vʋʋlı a baa, “Á bı kaŋ paanʋʋ, ɛɛ rɛ tıŋ ʋ bası gɛɛ.” 17 Yesu wuwo gyıŋ wıı hʋ ba aa vʋʋlı, a pıyɛsı ba a baa, “Bee rɛ tıŋ ma hɔŋ kı vʋʋlı baa ma bı kaŋ paanʋʋ? Ma sıya ha bı suro? Bee rɛ tıŋ ma nyuni sʋba gɛɛ? 18 Ma kaŋ sıya rɛ, ma bee na? Ma kaŋ dıgına rɛ, ma bee nıı wıya? Ma bı liisi wıı hʋ? 19 Ŋ kpaa paanʋʋ bɔnɔŋ nɛ a lɔgɔ kpaa baala tusi bɔnɔŋ. Ma aa paa kıkaalıya hʋ, simbiisi baŋmɛ rɛ ma paa su?” Ba baa, “Simbiisi fi abee balıya.” 20 Ʋ bıl pıyɛsı ba, “Ŋ bıl aa kpaa paanʋʋ bapɛ a lɔgɔ kpaa nala tusi banaa, ma aa paa kıkaalıya hʋ, simbiisi baŋmɛ rɛ ma paa su?” Ba baa “Simbiisi bapɛ.” 21 Ɛɛ rɛ ʋ pıyɛsı ba a baa, “Ma ha bı wuwo kı gyıŋ wıya memii?”

Yesu suri nyʋlʋŋ sıya Bɛsaada tıyaŋ

22 Yesu bee ʋ hatınna hʋ bıl ko pele Bɛsaada. Ɛɛ rɛ nala badɔmɔŋ
kaŋ nyʋlʋŋ kıdıgı, a ko sʋla Yesu dı ʋ kpa ʋ nosi a dige ʋ. 23 Yesu kaŋ
nyʋlʋŋ hʋ noŋ tıyaŋ a kana ʋ lıı tɔɔ hʋ tıyaŋ a tʋ naŋtʋwɔl we ʋ sıya
tıyaŋ, aŋ kpa ʋ noŋ dige bal hʋ sıya aŋ pıyɛsı ʋ dı ʋ aa na lee rɛ?
24 Baal hʋ deŋ lee aŋ baa, “Ɲ aa na nala rɛ, amɛ ba kıı gɛɛ rɛ anıı tıısı
rɛ aa gɔllı.” 25 Ɛɛ rɛ Yesu bıl kpa ʋ nosi dige bal hʋ sıya. Baal hʋ marı
kyirigi sıya weliŋ. Ʋ sıya bıl kı na, ʋ na kıŋ kıŋ buloŋ weliŋ. 26 Ɛɛ rɛ
Yesu bası tıya ʋ dı ʋ ta bıl gyʋʋ tɔɔ hʋ tıyaŋ, dı ʋ kı mʋ ʋ bee.

Piita baa dı Yesu rɛ yaa Krisita hʋ
Matiwu 16.13-20; Luka 9.18-21

27 Yesu bee ʋ hatınna hʋ bıl sii doŋ a kı mʋ Sizaariya Filipi paalʋʋ.
Ba aa mʋʋ hʋ tıyaŋ nɛ, Yesu pıyɛsı ʋ hatınna hʋ a baa, “Aŋnɛ rɛ nala
baa dı ŋ yaa?” 28 Ba baa, “Badɔmɔŋ baa dı ı rɛ yaa Gyɔɔŋ, Wıısınııfool
hʋ. Badɔmɔŋ mɛ baa dı ı rɛ yaa Ilaagya, Wıısı tıŋdaal hʋ. Badɔmɔŋ
mɛ baa dı ı yaŋ ta yaa Wıısı tıŋdaala hʋ kıdıgı rɛ.” 29 Ɛɛ rɛ Yesu bıl
pıyɛsı ʋ hatınna hʋ mɛ a baa, “Ka ma mɛ, ma baa ŋ yaa aŋnɛ rɛ?”
Piita baa “I rɛ yaa Krisita hʋ, laataal hʋ Wıısı a lıya.” 30 Piita a bası
gɛɛ rɛ, Yesu bası tıya ba abee sıfıyası dı ba pɔ dı ba ta ko bası wıı no
tıya nal buloŋ.

Yesu basa ɛɛ hʋ ʋ aa sı na tʋwara aŋ sʋba
Matiwu 16.21-28; Luka 9.22-27

31 Ɛɛ rɛ Yesu piili kı daga ʋ hatınna hʋ a baa, “Mıyaŋ Nihuwobiŋ biye,
ŋ sı na tʋwara kıŋkaŋ. Bee nıhıyası abee wııkyʋwal sılaala nıhıyası,
abee Wıısı Teŋ dıdagıla, ba buloŋ sı vıya ŋ aŋ leŋ dı ba kpʋ ŋ. Dı ba
aa rɛ ko kpʋ ŋ, ŋ sı yaa kyɛyɛ boto aŋ mııgı sii sʋʋ tıyaŋ.” 32 Ʋ kyaası
bası wıı no rɛ tıya ba. Ɛɛ rɛ Piita kana ʋ gııgı lıı, a nɔsı ʋ, aŋ bası tıya
ʋ anıı ʋ ta bası gɛɛ, dı ʋ bı bası weliŋ. 33 Ɛɛ rɛ Yesu bırımı kyaası ʋ
hatınna hʋ lee aŋ nɔsı Piita a baa, “Sıtaanı, fası lıı ŋ sıya tıyaŋ. Wıya
hʋ ı aa basa, nihuwobiŋ tıbıına rɛ, Wıısı tıbıına daa.”

34 Nyɛ rɛ Yesu yırı ʋ hatınna hʋ abee nala hʋ buloŋ ba ko, ʋ bası
tıya ba a baa, “Dı nal buloŋ nɛ aa kyɛ dı ʋ tıŋa ŋ, see dı ʋ vıya ʋ tıı
ŋmanıı aŋ kpa ʋ daagarıı baası, a tıŋa ŋ. 35 Nal hʋ buloŋ aa kyɛ dı
ʋ laa ʋ mııbol, ʋ bı sı na ʋ. Amɛ nal hʋ aa vıya ʋ mııbol ta ŋ wıya,
abee Wıısı wıweliye hʋ wıya, ʋ sı kɔnı laa ʋ mııbol. 36 Dı ı rɛ tıŋ
dʋnıya no buloŋ aŋ bı sı na mııbol hʋ aa bı kaŋ tenii, bekiŋ tɔnɔ rɛ
ı sı na? 37 Dʋnıya no tıyaŋ, bekiŋ nɛ ı sı wuwo kpa lenni ı mııbol?
38 Ma lagılagı no wıbɔŋyaala aa vıya ŋ wıya hʋ, na ŋ bee ŋ wıbasıya
buloŋ aa yaa ma hıısı rɛ. Amɛ kyɛɛ kıdıgı, mıyaŋ Nihuwobiŋ biye, ŋ
bee malıkası buloŋ sı ko abee ŋ Kuwo gaŋdarı. Haŋ saŋa hʋ tıyaŋ, ŋ
wıya aa yaa nal hʋ buloŋ hıısı, ʋ tıına wıya mɛ sı yaa ŋ hıısı.”

9

1 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, nala
badɔmɔŋ we daha, ba bı sı sʋba, see dı ba na Wıısı koro hʋ sına teŋ
abee dee ka dı ba na sʋba.”

Yesu bırıma
Matiwu 17.1-13; Luka 9.28-36

2 Kyɛyɛ badʋ hal, Yesu sii kaŋ Piita abee Gyemsi abee Gyɔɔŋ dʋŋ,
ba mʋ gyıŋ dogiŋbal kıdıgı nyuu. Ba yaa dı ba deŋ ba sıya, dı Yesu

bırıma. 3 Ʊ gannı buloŋ pʋrısı gɛɛ pogipogi, a kı tʋla gɛɛ nyʋlıınyʋlıı.
Gasasıl buloŋ tuwo dʋnıya no tıyaŋ ʋ aa sı wuwo sası gannı dı ba
pʋrısı kıı gɛɛ. 4 Ka Ilaagya abee Moosi ko lıı ba sıya tıyaŋ, ba bee
Yesu sıŋ kı bası wıya. 5 Ɛɛ rɛ Piita bası tıya Yesu a baa, “Á nıhıyawʋ,
ʋ yaa wıwelii rɛ anıı aa we daha. Leŋ dı á we gyama boto, dı ı tıŋ
kıdıgı, dı Moosi mɛ tıŋ kıdıgı, dı Ilaagya mɛ tıŋ kıdıgı.” 6 Kambıŋ fa
kaŋ ba rɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ tıŋ ʋ bası gɛɛ. Ʊ fa bı gyıŋ wıı hʋ buloŋ ʋ aa
sı bası.
7 Ɛɛ rɛ taalbal kıdıgı ko tɔ ba, ka taal kıdıgı lıı taalbal hʋ tıyaŋ a
baa, “Ŋ biikyoolii rɛ nyɛ. Ma gyegile kı nıı ʋ wıbasıı.” 8 Ba aa nıı taal
hʋ a mııgı galdaası, ba gyı bıl bı naa nal buloŋ, see Yesu dʋŋ.
9 Ba aa lıı dogimo hʋ nyuu ko kı tuu tıyaŋ, Yesu bası tıya ba a baa,
“Ŋ bee kyɛ dı ma ko bası wıı hʋ ma aa naa kı tıya nal buloŋ, see saŋa
hʋ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sı sii sʋʋ tıyaŋ.” 10 Ɛɛ rɛ ba laa wıı hʋ we
ba nyuni tıyaŋ, aŋ kı pıyɛsı dɔmɔŋ, “Ʊ aa sı sii sʋʋ tıyaŋ, ʋ memii rɛ
yaa bee?” 11 Ɛɛ rɛ ba pıyɛsı Yesu a baa, “Bee rɛ tıŋ Wıısı Teŋ dıdagıla
hʋ bası anıı Ilaagya rɛ sı laa sıya ko, ka dı Krisita hʋ na ko?” 12 Ʊ bası
tıya ba a baa, “Wıtıı rɛ, Ilaagya sı kɔnı laa sıya ko, a kaŋ kıŋ buloŋ
marı biŋ. Ba saba Nihuwobiŋ Biye hʋ wıya rɛ a biŋ Wıısı teŋ tıyaŋ,
a daga nıı ʋ sı na tʋwara kıŋkaŋ, ka dı nala ha deŋ ʋ sıgyʋʋ, a kana
ʋ kʋwası. Bee rɛ tıŋ ba sabı gɛɛ? 13 Lagılagı no, ŋ sı bası tıya ma anıı
Ilaagya paalı ko rɛ. Ba kana ʋ yaa ʋ gɛɛ hʋ ba aa kyɛ anıı ba aa saba
gɛɛ Wıısı Teŋ tıyaŋ.”

Yesu tııbı biye gyıŋbɔŋ aa kana
Matiwu 17.14-21; Luka 9.37-43a

14 Ba aa ko pele ʋ hatınna hʋ nıkaalıya hʋ lee, dı nıgyamaa laŋŋa
doŋ. Ba bee Wıısı Teŋ dıdagıla sıŋ kaŋ wıya kı kpa dɔmɔŋ. 15 Nala
hʋ aa naa Yesu dı ʋ aa ko, ba hirigi a sii fá mʋ kyem-ʋ, a kyʋwalı ʋ.
16 Ɛɛ rɛ ʋ pıyɛsı ʋ hatınna hʋ a baa, “Wıbee rɛ ma bee haŋ nala hʋ
kaŋ kı kpa dɔmɔŋ?” 17 Nala hʋ kıdıgı baa, “Á Tıına, ŋ biye rɛ ŋ kaŋ ko
ı lee. Gyıŋbɔŋ nɛ kana ʋ, ʋ bırımı ganıı. 18 Ʊ yaŋ ko kana ʋ buloŋ, ʋ
aa tele taŋha tıyaŋ nɛ, naŋtʋwɔ-fʋŋfʋga tɔ ʋ nyʋwa, ʋ kı kyaŋ ʋ nyıŋa
aŋ tiŋŋi. Ŋ sʋla ı hatınna hʋ dı ba kile gyıŋbɔŋ hʋ ta ʋ tıyaŋ, amɛ ba
bı wuwo kile.” 19 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma lagılagı no nala,
ma bı laa Wıısı di. Kyɛyɛ baŋmɛ rɛ ma tıı kı kyɛ dı ŋ yaa ma lee ka
ma na laa ŋ di? Ma kaŋ biye hʋ ko ŋ na.” 20 Ɛɛ rɛ ba kaŋ biye hʋ ko ʋ
lee. Gyıŋbɔŋ hʋ aa naa Yesu, ʋ kaŋ biye hʋ kyele, ʋ tuu tele taŋha a kı
biliŋsi, naŋtʋwɔ-fʋŋfʋga tɔ ʋ nyʋwa. 21 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʋ kuwo hʋ,
“Kyɛbee rɛ ʋ piili ʋ?” Ʊ baa “Ʊ biibiri tıyaŋ buloŋ nɛ ʋ piili ʋ. 22 Saŋa
kıdıgı ʋ aa wuwo kpa ʋ lo diŋ tıyaŋ nɛ, koo nıı tıyaŋ, a kı kyɛ dı ʋ
kpʋ ʋ. Ɪ aa sı wuwo yaa wıı hʋ buloŋ, kı yaa. Fá ŋ sikii aŋ pɛ ŋ tıyaŋ.”
23 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ɪ aa baa dı ŋ sı wuwo hʋ, ı tıı mɛ fa sı wuwo yaa, dı
ı fa laa ŋ di. Beewıya nal hʋ buloŋ aa laa ŋ wıya di, Wıısı aa wuwo ʋ
yaa wıı kɛ buloŋ tıya ı rɛ.” 24 Ɛɛ rɛ biye hʋ kuwo sii sıŋ a heeli bası a
baa, “Ŋ laa ı di rɛ, amɛ ʋ bı maga. Pɛ ŋ tıyaŋ dı ŋ laa ı di yʋga.” 25 Ba
aa sıŋ kı bası wıya hʋ gɛɛ, nala yʋga fá ko kı laŋŋı. Yesu aa ko na
nıgyamaa hʋ, ʋ bası tıya gyıŋbɔŋ hʋ abee sıfıyası a baa, “Gyıŋganıı,
mıyaŋ nɛ baa dı ı lıı biye hʋ tıyaŋ. Kı pɔ dı ı ta bıl maakyiye kana
ʋ.” 26 Gyıŋbɔŋ hʋ kyıırı aŋ kaŋ biye hʋ kyıgısı aŋ ko lıı, ka biye hʋ

pɪŋ gɛɛ anɪɪ ʊ aa sʊba. Nala hʊ gyeniŋ buloŋ baa dɪ biye hʊ sʊba rɛ.
27 Amɛ Yesu mʊ kaŋ ʊ noŋ tɪyaŋ ʊ sii sɪŋ. 28 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʊ hatɪnna
hʊ mʊ gyʊʊ dɪya. Ba lʊwɔlɪ pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Bee rɛ tɪŋ á kɛ bɪ wuwo
kil gyɪŋbɔŋ hʊ?” 29 Ʊ basɪ tɪya ba a baa, “Nal buloŋ bɪ sɪ wuwo kile
gyɪŋbɔŋ no iriŋ, see ʊ aa sʊla Wɪɪsɪ weliŋ.”

Yesu bɪl basɪ ʊ sʊʊ wɪya
Matiwu 17.22, 23; Luka 9.43b-45

30 Ɛɛ rɛ ba sii lɪɪ doŋ, a tuu tɪŋ Galili paalʊʊ mʊ. Yesu fa bee kyɛ dɪ
nal buloŋ gyɪŋ lee hʊ ʊ aa we. 31 Beewɪya ʊ gyɪ aa daga ʊ hatɪnna hʊ
rɛ. Ʊ gyɪ basɪ tɪya ba rɛ a baa, “Ba sɪ kaŋ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye, a we
nala nosi tɪyaŋ dɪ ba kpʊ ŋ. Amɛ ŋ sɪ sii sʊʊ tɪyaŋ ʊ kyɛyɛ boto kyɛɛ,
a kaŋ mɪɪbol.” 32 Amɛ ba fa bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ ʊ aa basa memii, aŋ kɪ fá
kambɪŋ ba aa sɪ pɪyɛsɪ ʊ.

Yesu hatɪnna hʊ aa kyɛ dɪ ba gyɪŋ ba tɪyaŋ nɪbal
Matiwu 18.1-5; Luka 9.46-48

33 Ɛɛ rɛ ba sii ko Kapɛɛnam. Ba aa gyʊʊ dɪya, Yesu pɪyɛsɪ ʊ hatɪnna
hʊ a baa, “Bekiŋ wɪɪ rɛ ma fa kaŋ kɪ kpa dɔmɔŋ ŋmanɪɪ hʊ tɪyaŋ gɛɛ?”
34 Ɛɛ rɛ ba tallɪ ba nyʊʊsɪ, beewɪya ba tɪyaŋ nɪhɪyawʊ wɪya rɛ ba fa
kaŋ kɪ kpa dɔmɔŋ. 35 Ɛɛ rɛ Yesu hɔŋ aŋ yɪrɪ ʊ hatɪnna fi abee balɪya
hʊ, a basɪ tɪya ba a baa, “Nal hʊ aa kyɛ dɪ ʊ yaa ma tɪyaŋ nɪbal, see dɪ
ʊ kaŋ ʊ tɪɪ bɪrɪmɪ ma tɪyaŋ haŋbiye a tʊma tɪya ma buloŋ.” 36 Ɛɛ rɛ
ka ʊ kaŋ biibiye a ko sɪgɪ ba tʊtʊʊ, a guwori ʊ aŋ basɪ tɪya ba a baa,
37 “Dɪ nal lɛ kuu ŋ wɪya a kaŋ biibiye no dɔŋtɪɪna weliŋ, mɪyaŋ nɛ
ʊ kaŋ weliŋ gɛɛ. Nal hʊ mɛ buloŋ aa kana ŋ weliŋ, ŋ dʊŋ daa ʊ kaŋ
weliŋ. Nal hʊ aa tɪma ŋ mɛ rɛ ʊ kaŋ weliŋ gɛɛ.”

Baal kɪdɪgɪ kile gyɪŋbɔmɔ ta Yesu feŋ tɪyaŋ
Luka 9.49, 50

38 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ basɪ tɪya Yesu a baa, “Á Tɪɪna, á naa baal kɪdɪgɪ rɛ dɪ
ʊ kpaa ɪ feŋ a kɪ kile gyɪŋbɔmɔ nala tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ á kile ʊ dɪ ʊ ta kɪ yaa
gɛɛ, beewɪya ʊ bɪ yaa á kɪdɪgɪ.” 39 Amɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Dɪ ʊ
rɛ aa yaa gɛɛ, ma ta kile ʊ. Dɪ nal lɛ yaa wɪmagɪl buloŋ ŋ feŋ tɪyaŋ,
ʊ kyiye bɪl bɪ sɪ wuwo kyogi ŋ feŋ. 40 Nal hʊ buloŋ aa bɪ lɪɪ ŋ hal, ʊ
yaa á kɪdɪgɪ rɛ. 41 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nal hʊ buloŋ aa kpaa
nɪɪnyʊwagbaŋbiye bee nɪɪ a tɪya ma akuu ma aa yaa ŋ hatɪnna wɪya,
ʊ kaŋ ʊ tuno rɛ.”

Wɪya hʊ aa sɪ kaŋ nal we wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ
Matiwu 18.6-9; Luka 17.1, 2

42 “Nal hʊ buloŋ aa naa haŋbiisi no aa tɪŋa ŋ tɪyaŋ kɪdɪgɪ, a mʊrɪ
ʊ dɪ ʊ yaa wɪbɔŋ, ʊ maga dɪ ba kpa nɔŋ a vʊwa laalɪ ʊ bagɪna tɪyaŋ
nɛ, a kpa ʊ yuwo we mpʊwɔnʊʊ tɪyaŋ. Dɪ ba aa rɛ yaa ʊ gɛɛ, ʊ rɛ sɪ
kpɪya ʊ aa weye. 43-44 Dɪ ɪ noŋ nɛ aa kyɛ dɪ ʊ kana ɪ we wɪbɔmɔ yayɪ
tɪyaŋ, keri ta. Ɪ aa sɪ mʊ wɪɪsɪbee abee nokuu, ʊ rɛ kpɪya ɪ aa kaŋ
nopilime aŋ gyʊʊ diŋ, ‘Lee hʊ kyaaŋkyʊwana aa sɪ di ɪ teŋbii deŋdeŋ
a bɪ sɪ sʊba, ka diŋ hʊ mɛ bɪ sɪ dɪsɪ.’ 45-46 Dɪ ɪ naaŋ nɛ aa kyɛ dɪ ʊ kana
ɪ we wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ, keri ta. Ɪ aa sɪ mʊ wɪɪsɪbee abee naakuu, ʊ
rɛ kpɪya ba aa sɪ kpa ɪ yuwo we diŋ tɪyaŋ abee naapilime. ‘Lee hʊ
kyaaŋkyʊwana aa sɪ di ɪ teŋbii deŋdeŋ a bɪ sɪ sʊba, ka diŋ hʊ mɛ bɪ
sɪ dɪsɪ.’ 47 Dɪ ɪ sii rɛ aa kyɛ dɪ ʊ kana ɪ we wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ, kɔrɪgɪ

lıı ta. Ɪ aa sı mʊ wıısıbee abee sıtogo, ʊ rɛ kpıya ba aa sı kpa ı yuwo we diŋ tıyaŋ abee sıya balıya,
48 ‘Lee hʊ kyaaŋkyʊwana aa sı di ı teŋbii deŋdeŋ a bı sı sʊba, ka diŋ hʊ mɛ bı sı dısı.’
49 Diŋ nɛ ba sı kpa pıısı nal buloŋ bisiŋ ta. 50 Yısı sʊma, amɛ dı ʊ sʊmıŋ ko lıı, ı bıl bı sı wuwo yaa ʊ dı ʊ sʊma. Ma leŋ dı ma tısı sʊma anıı yısı aa sʊma gɛɛ, aŋ leŋ dı ma buloŋ kaŋ nyʊʊdıgı.”

10

Yesu bası haana vıyayı wıya
Matiwu 19.1-12; Luka 16.18

1 Ɛɛ rɛ Yesu sii lıı doŋ, a mʊ Gyudıya paalʊʊ abee Gyɔɔdaŋ fuwo hʊ kyolo. Nıgyamaa bıl ko laŋŋı ʊ lee. Ʊ bıl kı daga ba anıı ʊ aa kı daga gɛɛ. 2 Ɛɛ rɛ Farasiima badɔmɔŋ mɛ sii ko ʊ lee, a kı kyɛ dı ba magısı ʊ, a pıyɛsı ʊ a baa, “Ʊ yaa ŋmanıı rɛ dı baal vıya ʊ haaŋ?” 3 Yesu mıısı pıyɛsı ba a baa, “Ɛɛ rɛ Moosi daga ma dı ma kı tıŋa?” 4 Ba baa, “Moosi basa anıı dı baal lɛ aa kyɛ dı ʊ vıya ʊ haaŋ, dı ʊ laa sıya sabı haaŋ-vıyayı teŋ a tıya haaŋ hʊ aŋ na vıya ʊ.” 5 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma dagıı hayɛ, ɛɛ rɛ tıŋ Moosi gyı sabı gɛɛ tıya ma. 6 Amɛ Wıısı aa piili dʊnıya marıı, baal abee haaŋ nɛ ʊ marı. 7 Ɛɛ wıya baal aa sı leŋ ʊ kuwo abee ʊ naa rɛ, aŋ kpa haaŋ dı ʊ bee haaŋ hʊ yaa kıdıgı. 8 Nala no balıya sı kaŋ kyaldıgı, ba bıl bı yaa nala balıya, ba bırımı nıdıgı rɛ. 9 Wıısı yaŋ aa kaŋ nala hʊ pɛ dɔmɔŋ, ʊ bı maga dı nihuwobiŋ kaŋ ba porigi.”

10 Yesu bee ʊ hatınna hʊ mıısı sii gyʊʊ dıya. Ɛɛ rɛ ba bıl pıyɛsı ʊ wıı no tıı. 11 Ʊ bası tıya ba a baa, “Baal hʊ kɛ buloŋ aa vıya ʊ haaŋ aŋ bıl kpa hadıma, ʊ tıına gyʊʊ ʊ haaŋ hʊ haakye tıyaŋ nɛ, aŋ pɛ yaa sɔŋsɔnnı mɛ. 12 Dı haaŋ mɛ rɛ vıya ʊ bala, aŋ mɛ bıl mʊ yal badıma, ʊ mɛ gyʊʊ ʊ bala hʊ haakye tıyaŋ nɛ, aŋ pɛ yaa sɔŋsɔnnı mɛ.”

Yesu kpaa ʊ nosi dɔbɔ biibiisi tıyaŋ
Matiwu 19.13-15; Luka 18.15-17

13 Nala badɔmɔŋ gyı kaŋ ba biibiisi ko Yesu lee rɛ, dı ʊ kpa ʊ nosi dɔbɔ ba tıyaŋ dı Wıısı pɛ ba. Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ nɔsı ba. 14 Yesu aa naa gɛɛ, ʊ na baaŋ ʊ hatınna hʊ nyuu tıyaŋ, aŋ bası tıya ba a baa, “Ma leŋ dı haŋbiisi hʊ ko ŋ lee. Ma ta kil ba. Nala no iriŋ nɛ sı gyʊʊ Wıısı koro hʊ tıyaŋ. 15 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, dı ı bı yelli Wıısı anıı haŋbiye aa yelli ʊ kuwo abee ʊ naa gɛɛ, ı bı sı na Wıısı koro hʊ gyʊʊ.” 16 Ɛɛ rɛ ʊ paa haŋbiisi hʊ nɔgɔ, a kpa ʊ nosi dɔbɔ ba tıyaŋ, a sʊla Wıısı tıya ba dı Wıısı pɛ ba tıyaŋ.

Kına tıına kıdıgı ko Yesu lee
Matiwu 19.16-30; Luka 18.18-30

17 Yesu gyı bıl sii dı ʊ vala ŋmanıı, ɛɛ rɛ baal kıdıgı fá ko gbinni ʊ sıya tıyaŋ a pıyɛsı ʊ, “Ŋ Tııŋwelii, ɛɛ rɛ ŋ sı yaa a kaŋ mııbol aa bı kaŋ tenii?” 18 Yesu pıyɛsı ʊ a baa, “Bee rɛ tıŋ ı yırı ŋ ı Tııŋwelii? Nal buloŋ bı weliye, see Wıısı dʊŋ. 19 Na ı gyıŋ Wıısı mırısı hʊ rɛ. Ba aa rɛ nyɛ, ‘Ta kpʊʊ nal, ta kyɛ ı dɔŋtıına haaŋ, ta gaa, dı ı rɛ yaa daŋsıya wıı tıyaŋ, ta nyıya wıya. Ta firimi laa nal kıŋ. Kı fá ı kuwo abee ı naa.’ ’ 20 Ɛɛ rɛ baal hʊ bası tıya Yesu a baa, “Ŋ Tıına, ŋ tıŋ wıya no kɛ buloŋ nɛ a lıı ŋ biibiri tıyaŋ buloŋ.” 21 Ɛɛ rɛ Yesu lurimi ʊ sıya tıyaŋ

abee kyori aŋ basɪ tɪya ʊ a baa, “Wɪdɪgɪ rɛ kaa ɪ ha aa bɪ yaa. Mʊ kpa
ɪ kɪna hʊ buloŋ yallɪ, a kpa molbiye hʊ tɪya nyaaba aŋ ko kɪ tɪŋa ŋ. Dɪ
ɪ rɛ yaa gɛɛ, ɪ sɪ kaŋ kɪna wɪɪsɪbee tɪyaŋ.” 22 Yesu aa basɪ gɛɛ, baal hʊ
sɪya bil, beewɪya ʊ gyɪ kaŋ kɪna rɛ weliŋ. Ʊ tɪya buloŋ kyogi, ʊ sii mʊ.
23 Ɛɛ rɛ Yesu deŋ nala hʊ aŋ mɪɪgɪ basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Ʊ yaa
wɪduwo rɛ abee kɪna tɪmma aa sɪ wuwo gyʊʊ Wɪɪsɪ koro hʊ.” 24 Ʊ aa
basɪ gɛɛ ʊ hatɪnna hʊ nyʊʊsɪ fɪyɛlɪ. Ʊ bɪl mɪɪgɪ basɪ tɪya ba a baa, “Ŋ
kyaŋsɪ, Wɪɪsɪ koro hʊ gyʊʊyɪ yaa wɪduwo rɛ kɪŋkaŋ. 25 Nyɔgɪmaa aa
sɪ tɪŋ gahaŋ sɪɪ lɪɪ, ʊ rɛ yaa mɔl a te kɪna tɪɪna aa sɪ wuwo gyʊʊ Wɪɪsɪ
koro hʊ.”
26 Yesu aa basɪ gɛɛ, ʊ hatɪnna hʊ nyʊʊsɪ marɪ fɪyɛlɪ, ba kɪ pɪyɛsɪ
dɔmɔŋ a baa, “Dɪ ba aa rɛ kɪɪ nyɛ, aŋnɛ rɛ yaŋ sɪ wuwo na Wɪɪsɪ
laatayɪ?” 27 Yesu mɪɪgɪ deŋ ba aŋ baa, “Wɪɪ no kpere nihuwobiŋ nɛ,
amɛ ʊ bɪ kpere Wɪɪsɪ kɛ. Beewɪya, wɪɪ buloŋ tuwo Wɪɪsɪ aa bɪ sɪ wuwo
yaa.” 28 Ɛɛ rɛ Piita basɪ tɪya ʊ a baa, “Na, á kɛ leŋ kɪŋ buloŋ nɛ aŋ kɪ
tɪŋa ɪ hal.” 29 Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Waa, wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma,
nal hʊ buloŋ aa sɪ kuu ŋ wɪya abee Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ wɪya, a leŋ ʊ
dɪya, koo ʊ naabalɪya, koo ʊ naa, koo ʊ kuwo, koo ʊ biisi, koo ʊ bagɪsɪ,
30 ʊ tɪɪna sɪ bɪl na dɪɪsɪ, abee nɪmmabalɪya, abee nɪmma, abee biisi,
abee bagɪsɪ naaŋsɪɪnyʊwa kɔɔ dʊnɪya no tɪyaŋ. Ba sɪ kuu ŋ wɪya a
dɔgɪsɪ ʊ, amɛ dɪ ʊ rɛ ko sʊba, ʊ mɛ sɪ na mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii.
31 Amɛ nala yʊga aa laa sɪya gyɪnaŋ, ba sɪ ko laa hal, ka dɪ nala hʊ aa
laa hal gyɪnaŋ mɛ ko laa sɪya.”

Yesu bɪl basɪ ʊ sʊʊ wɪya
Matiwu 20.17-19; Luka 18.31-34

32 Yesu aa basɪ gɛɛ dɪ ba we ŋmanɪɪ tɪyaŋ nɛ a kɪ mʊ Gyerusalɛm.
Yesu laa ba sɪya. Ʊ hatɪnna hʊ nyʊʊsɪ gyɪ fɪyɛla rɛ abee ʊ wɪbasɪya hʊ,
kambɪŋ gyɪ gba kaŋ nala hʊ badɔmɔŋ aa tɪŋ ba hal. Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ ʊ
hatɪnna hʊ dʊŋ a gɪɪgɪ lɪɪ, a basɪ tɪya ba wɪya hʊ buloŋ nala aa sɪ yaa
ʊ. Ʊ baa, 33 “Ma gyegili daha! Á aa mʊ Gyerusalɛm nɛ. Dɪ ámaa rɛ ko
pele doŋ, ba sɪ kaŋ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye, a kaŋ mʊ tɪya wɪɪkyʊwal
sɪlaala nɪhɪyasɪ, abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla. Ba sɪ di ŋ sarɪya aŋ baa dɪ
ʊ maga dɪ ba kpʊ ŋ nɛ, aŋ kana ŋ mʊ we nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma
nosi tɪyaŋ dɪ ba kpʊ ŋ. 34 Ba sɪ yaa ŋ sɪya, aŋ tʊ naŋtʊwɔl we ŋ tɪyaŋ.
Ba sɪ vɪɪrɪ ŋ, aŋ kpʊ ŋ, amɛ ŋ sɪ sii sʊʊ tɪyaŋ ʊ kyɛyɛ boto kyɛɛ.”

Gyemsi bee Gyɔɔŋ sʊla Yesu a kɪ kyɛ lɪhɔnɪɪ
Matiwu 20.20-28

35 Ɛɛ rɛ Gyemsi abee Gyɔɔŋ, Zebedi balɪya hʊ, sii mʊ Yesu lee a basɪ
tɪya ʊ a baa, “Á Tɪɪna, aa sʊla ɪ, wɪɪ kɪdɪgɪ rɛ we doŋ á kɪ kyɛ dɪ ɪ yaa
tɪya ma.” 36 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, “Wɪbee rɛ ma kɪ kyɛ dɪ ŋ yaa
tɪya ma?” 37 Ba baa, “I aa sɪ di Wɪɪsɪ koro hʊ, a kaŋ feŋ, a hɔŋ ɪ kuwori
kpasa hʊ nyuu, leŋ dɪ á yaa ɪ loginŋ hʊhɔnnɔ, dɪ kɪdɪgɪ hɔŋ ɪ noduu, dɪ
kɪdɪgɪ mɛ hɔŋ ɪ nogɔbɔ.”
38 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma bɪ gyɪŋ kɪŋ hʊ ma aa kyɛ. Ma sɪ
wuwo kaŋ bembii a na tʊwara hʊ ŋ aa sɪ na? Ma sɪ wuwo fo dɔgɪsɪɪ
hʊ ŋ aa sɪ fo?” 39 Ba baa, “Waa, á sɪ wuwo.” Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba
a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ma basɪ. Tʊwara hʊ ŋ aa sɪ na, ʊ rɛ ma mɛ sɪ na.
Dɔgɪsɪɪ hʊ ŋ aa sɪ fo, ʊ rɛ ma mɛ sɪ fo. 40 Amɛ ŋ noduu abee ŋ nogɔbɔ

hʋhɔnnɔ hʋ kɛ, ŋ daa sɪ lɪɪ ba. Wɪɪsɪ rɛ gyɪŋ nala hʋ ʋ aa mara doŋ biŋ pɔ.”
41 Yesu hatɪnna fi hʋ aa nɪya dɪ Gyemsi bee Gyɔɔŋ basɪ gɛɛ, ba kaŋ
ba kɪ di dɔŋdɔŋ. 42 Ɛɛ rɛ Yesu yɪrɪ ba buloŋ ko laŋŋɪ a basɪ tɪya ba a
baa, “Nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma, ka ma gyɪŋ ba kuworo aa kɪɪ gɛɛ rɛ.
Ba aa hɔŋ ba nala nyuu tɪyaŋ nɛ, a kaŋ ba kɪ fɪla. Ka nala hʋ sɪlaala
mɛ ha kaŋ ba dee wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. 43 Amɛ ʋ bɪ maga dɪ ma kɛ kɪɪ gɛɛ,
ma tɪyaŋ nal hʋ aa kyɛ dɪ ʋ yaa ma nɪbal, ʋ maga dɪ ʋ rɛ tʋma kɪ tɪya
ma buloŋ. 44 Ma nal hʋ aa kyɛ dɪ ʋ yaa ma tɪyaŋ kuwori, ʋ maga dɪ ʋ
rɛ yaa ma tɪyaŋ yoŋ. 45 Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye, ŋ bɪ ko dɪ ŋ kyɛ nala
dɪ ba tʋma kɪ tɪya ŋ, ŋ ko dɪ ŋ tʋma tɪya ba rɛ aŋ sʋba, a kpa ŋ mɪɪbol
tuŋ laa nɪgyamaa mɪɪbolo ta tɪya ba.”

Yesu suro Batimeyo sɪya
Matiwu 20.29-34; Luka 18.35-43

46 Yesu bee ʋ hatɪnna hʋ gyɪ sii mʋ Gyɛriko rɛ. Saŋa hʋ ba aa sii lɪɪ
bee hʋ tɪyaŋ a kɪ mʋ, nɪgyamaa sii paa tɪŋ ba hal. Ba buloŋ kpaa kɪ
mʋ dɪ nyʋlʋŋ kɪdɪgɪ rɛ hɔŋ ŋmanɪɪ hʋ nyʋwa gɛɛ, a kɪ sʋla kɪna. Ʋ
feŋ nɛ yaa Batimeyo, a yaa Timeyo biibaal. 47 Ʋ aa nɪɪ dɪ Yesu aa lɪɪ
Nazarɛti rɛ aa ko, ʋ huwori yɪrɪ ʋ a baa, “Yesu, Deviti nihii, fá ŋ sikii.”
48 Nɪgyamaa nɔsɪ ʋ dɪ ʋ leŋ ʋ kyagɪŋsɪ hʋ. Ka ʋ vɪya aŋ marɪ yɪrɪ te
gɛɛ a baa, “Yesu, Deviti nihii, fá ŋ sikii.” 49 Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ sɪŋ, aŋ baa
dɪ ba yɪrɪ ʋ dɪ ʋ ko. Ɛɛ rɛ ba yɪrɪ nyʋlʋŋ hʋ a basɪ tɪya ʋ a baa, “Kana
ɪ tɪɪ aŋ sii ko. Ʋ aa yɪrɪ ɪ rɛ.” 50 Ʋ aa nɪɪ gɛɛ, ʋ wuri ʋ wagyɛ ta, a sii
gyaa kyigisi, aŋ kpa ko pele Yesu. 51 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Bekiŋ
nɛ ɪ kɪ kyɛ dɪ ŋ yaa tɪya ɪ?” Ɛɛ rɛ ʋ basɪ tɪya ʋ a baa, “Ŋ nɪhɪyawʋ, leŋ
dɪ ŋ sɪya suri dɪ ŋ bɪl kɪ na.” 52 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʋ a baa, “Ɪ laa ŋ di
rɛ, ɛɛ rɛ leŋ ɪ deye. Kɪ mʋ.” Ɛɛ rɛ ʋ sɪya pirigi suri, ʋ kɪ tɪŋ Yesu hal
ŋmanɪɪ hʋ tɪyaŋ.

11

Yesu gyʋʋ Gyerusalɛm abee gaŋdarɪ
Matiwu 21.1-11; Luka 19.28-40; Gyɔɔŋ 12.12-19

1 Nyɛ rɛ Yesu bee ʋ hatɪnna hʋ gyɪ kpa kɪ mʋ Gyerusalɛm, a ko pele
Bɛtifage abee Bɛɛtani aa sɪŋ Olivi dogimo hʋ naasɪ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ Yesu
lɪɪ ʋ hatɪnna balɪya, a tɪŋ ba a basɪ tɪya ba a baa, 2 “Ma mʋ tɔɔ hʋ aa
we ma sɪya. Dɪ mamaa rɛ ko mʋ, ma sɪ na kokubiye dɪ ba vʋwa sɪgɪ.
Nal buloŋ ha bɪ gyɪna ʋ. Ma puri a kaŋ ko. 3 Dɪ mamaa rɛ ko kɪ puri,
dɪ ba pɪyɛsɪ ma baa bee rɛ tɪŋ ma kɪ puri, ma baa, ‘Tɪɪna hʋ rɛ aa kyɛ.
Ʋ rɛ baa á puri kaŋ ko. Á sɪ mɪɪgɪ kana ʋ ko lagɪ.” ’
4 Ba aa tɪŋ ŋmanɪɪ hʋ kɪ baŋ dɪ ba vʋwa kokubiye sɪgɪ dɪya kɪdɪgɪ
dimbee nyʋwa tɪyaŋ. Ba mʋ dɪ ba puri. 5 Ba aa puri kokubiye hʋ tɪyaŋ
nɛ, nala badɔmɔŋ aa sɪŋ doŋ pɪyɛsɪ ba a baa, “Bee rɛ tɪŋ ma kɪ puri
kokubiye hʋ?” 6 Ɛɛ rɛ ba basɪ gɛɛ hʋ Yesu aa baa dɪ ba basɪ. Ba aa
basɪ gɛɛ, ba leŋ ba puri mʋ. 7 Ba kaŋ kokubiye hʋ ko tɪya Yesu, a wuri
ba gannɪ a dɔbɔ kokubiye hʋ tɪyaŋ, Yesu gyɪŋ hɔŋ. 8 Badɔmɔŋ mɛ
kpa ba gannɪ gyarɪ ŋmanɪɪ hʋ tɪyaŋ. Badɔmɔŋ mɛ keri ŋmanɪɪnyʋwa
paaponni, a mɛ kaŋ lɪɪ gyarɪ ŋmanɪɪ hʋ tɪyaŋ dɪ ʋ kɪ vala. 9 Nala hʋ
badɔmɔŋ we ʋ sɪya, ba badɔmɔŋ mɛ kɪ tɪŋa ʋ hal. Ba buloŋ kɪ kyɪɪrɪ,
a baa, “Ma dannɪ ʋ! Tabarikala! Wɪɪsɪ sɪ pɛ nal hʋ aa ko á Tɪɪna feŋ

tıyaŋ. 10 Á naabaa Deviti koro hʊ rɛ bıl aa ko. Wıısı sı leŋ dı ʊ ko. Ma leŋ dı á dannı Wıısı.”

11 Ɛɛ rɛ Yesu mʊ Gyerusalɛm, a mʊ gyʊʊ Wııkyʊwaldııbal hʊ, a deŋ kına hʊ buloŋ a we doŋ. Ʊ aa ko deŋ teŋ dı lee bile. Ɛɛ rɛ ʊ bee ʊ hatınna fi abee balıya hʊ mııgı mʊ Bɛɛtani a pıŋ doŋ.

Yesu ŋmıyɛsı we tıya tıyaŋ
Matiwu 21.18, 19

12 Ʊ sıya aa gballa, ba sii lıı Bɛɛtani a kpa ŋmanıı hʊ kı mʊ. Losi kaŋ Yesu. 13 Ɛɛ rɛ ʊ naa tutogo dı ʊ mʊ sıŋ sıya a kaŋ paaponni. Ʊ mʊ pele ʊ memii a kı liisi anıı nɔnɔ we doŋ nɛ. Ʊ mʊ wil nyuu deŋ dı nɔnɔ tuwo, see paaponni dʊŋ, beewıya ba nɔnıı ha bı pele. 14 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya tıya hʊ a baa, “Á lıı gyınaŋ a kaŋ kı mʊ, nal buloŋ bıl bı sı na ı nɔŋ di.” Ʊ hatınna hʊ nıı ʊ aa bası gɛɛ.

Yesu kile nala hʊ aa yallı kına Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ
Matiwu 21.12-17; Luka 19.45-48; Gyɔɔŋ 2.13-22

15 Ɛɛ rɛ ba mʊʊ pele Gyerusalɛm. Ba aa ko pele doŋ, Yesu mʊ gyʊʊ Wııkyʊwaldııbal hʊ, dı nala badɔmɔŋ we doŋ a kı yallı kına, ka badɔmɔŋ mɛ kı yɔbɔ kına. Yesu kile ba buloŋ ta, ba lıı. Baala badɔmɔŋ mɛ gyı we doŋ a kı kyeŋgi molbiye. Yesu ŋmaa ba teebʊlsı mɛ lo. Baala badɔmɔŋ mɛ gyı aa yallı kokosi, ʊ ŋmaa ba kpasını mɛ lo. 16 Ʊ bı laa dı nal buloŋ kaŋ kıyallıya ko tıŋ Wııkyʊwaldıya hʊ gyaŋwuwo tıyaŋ baŋ. 17 Ɛɛ rɛ Yesu piili kı daga ba, a baa, “Ma bı liisi wıya hʊ ba aa saba Wıısı teŋ hʊ tıyaŋ? Ba saba dı Wıısı baa ʊ dıya sı yaa lee hʊ paalʊʊsı buloŋ nala aa sı kı kyʊwalı Wıısı rɛ, aŋka ma kɛ mııgı kaŋ doŋ bırımı gaala dıya.” 18 Wııkyʊwal sılaala nıhıyası abee Wıısı Teŋ dıdagıla hʊ aa ko nıı wıya hʊ ʊ aa yaa, ba piili kı kyɛ ŋmanıı hʊ ba aa sı tıŋa a lıı ʊ mııbol. Beewıya ʊ wıdagıya hʊ gyı gyʊʊ gyamaa hʊ buloŋ dıgıŋ nɛ a yaa ba nyʊʊfıyɛlı. Nyɛ rɛ tıŋ kambıŋ gyı kaŋ wııkyʊwal sılaala nıhıyası abee Wıısı Teŋ dıdagıla hʊ, ba kı kyɛ ŋmanıı dı ba lıı ʊ mııbol gɛɛ. 19 Ʊ dıdaana gyı aa ko pele, Yesu bee ʊ hatınna hʊ mııgı lıı tɔɔ hʊ tıyaŋ.

Yesu daga tıya hʊ sʊʊ memii
Matiwu 21.20-22

20 Ʊ kyıkyʊwala pipi ba bıl sii kpa ŋmanıı hʊ kı mʊ, a na tıya hʊ dı ʊ buloŋ sʊba a tuu parı ʊ naaliliye tıyaŋ. 21 Ɛɛ rɛ Piita liisi wıı hʊ Yesu aa bası tıya tıya hʊ, a bası tıya Yesu a baa, “Á nıhıyawʊ, deŋ na, tıya hʊ ı aa ŋmıyɛsa we hʊ, ʊ rɛ sʊba gɛɛ.” 22 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma laa Wıısı di. 23 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, dı mamaa rɛ laa Wıısı di, a bee yaa ʊ sige, ma sı wuwo bası tıya dogimo no dı ʊ sii mʊ tele mpʊwɔnʊʊ tıyaŋ, dı gɛɛ kɔnı yaa. 24 Ɛɛ wıya kına hʊ kɛ buloŋ ma aa sʊla Wıısı kı kyɛ, dı mamaa rɛ laa di anıı ma sı na ba, ma aa na ba rɛ. 25 Saŋa kɛ buloŋ dı ı rɛ aa kyʊwalı Wıısı, liisi na dı ı bee nal kaŋ wıı koo. Dı wıı ko we doŋ, ʊ kyo dı ʊ kıı gɛɛ buloŋ, ı kɛ kpa kyɛ ʊ tıına ı Wıısı hʊ kyʊwalıı tıyaŋ. Dı ı rɛ ko yaa gɛɛ, Wıısı aa we wıısıbee tıyaŋ, ʊ mɛ sı kpa ı wıbɔmɔ kyɛ ı. 26 Amɛ dı ı rɛ bı kpaa wıya kı kyɛ ı dɔŋtıŋsı, ı kuwo Wıısı aa we wıısıbee tıyaŋ mɛ bı sı kpa ı wıbɔmɔ kyɛ ı.”

Ba pıyɛsı Yesu ʊ dee wıya
Matiwu 21.23-27; Luka 20.1-8

27 Nyɛ rɛ ba bıl ko Gyerusalɛm a mʊ gyʊʊ Wııkyʊwaldııbal hʊ. Yesu
aa vala Wııkyʊwaldıya hʊ gyaŋwuwo tıyaŋ gɛɛ rɛ, wııkyʊwal sılaala
nıhıyası abee Wıısı Teŋ dıdagıla, abee Gyuuma nıhıyası hʊ buloŋ sii
ko ʊ lee a pıyɛsı ʊ a baa, 28 "Bekiŋ dee rɛ ı kana a kı yaa wıya no
buloŋ? Aŋnɛ rɛ tıya ı ŋmanıı ı kı yaa ba?" 29 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a
baa, "Ŋ mɛ sı pıyɛsı ma wıdıgı. Dı mamaa rɛ ko lıı ʊ sıı tıya ŋ, ŋ mɛ
sı daga ma dee hʊ ŋ aa kana memii." 30 Ɛɛ rɛ ʊ pıyɛsı ba a baa, "Kıbee
rɛ gyı tıya Gyɔɔŋ Wıısınııfool hʊ ŋmanıı ʊ kı fo nala wııkyʊwalnıı?
Wıısı rɛ koo nihuwobiŋ nɛ? Ma daga ŋ."

31 Ba piili kaŋ wıı hʊ kı kpa dɔmɔŋ a baa, "Wıbee rɛ á sı na tıya ʊ?
Dı ámaa rɛ baa Wıısı lee rɛ ʊ lıı, ʊ sı pıyɛsı ma baa bee rɛ yaŋ tıŋ á
bı laa wıya hʊ ʊ aa bası di? 32 Á yaŋ sı wuwo baa ʊ lıı nihuwobiŋ lee
kɛ? Aayı." Kambıŋ gyı kaŋ ba rɛ nala hʊ aa we doŋ wıya, beewıya
nala basa anıı Gyɔɔŋ fa kɔnı yaa Wıısı tıŋdaal lɛ. 33 Ɛɛ rɛ ba bası tıya
Yesu a baa, "Á bı gyıma." Yesu mɛ bası tıya ba a baa, "Ɛɛ kɛ, ŋ mɛ bı
sı daga ma nal hʊ aa tıya ŋmanıı ŋ kı yaa wıya no."

12

Yesu maga baga tʊŋtʊnna badɔmɔŋ namaga
Matiwu 21.33-46; Luka 20.9-19

1 Yesu bıl maga namaga a tıya ba a baa, "Baal kıdıgı rɛ biŋ baga
a pɔ kına aa kaŋ nɔŋkyıga anıı kyʊkyɔyı, ba kı yırı girepisi. Ʊ gyı
lıga baga hʊ buloŋ nɛ gol baŋ. A hul bʊwa baga hʊ tıyaŋ dı ba kyaga
tıınɔnɔ hʊ nıı kı we [beewıya ba kpaa tıınɔnɔ no kı kyɔ sıŋ nɛ,] a saa
dııbiye mɛ ba aa sı wuwo hɔŋ ʊ sal nyuu tıyaŋ kı pɔ baga hʊ. Ɛɛ hal
tıyaŋ nɛ ʊ paa nala a we baga hʊ tıyaŋ dı ba kı tʊma, aŋka ʊ sii kpa
mʊ tɔɔ kıdıgı. 2 Tıınɔnɔ hʊ tɔrıı gyı aa ko pele, ʊ tıŋ ʊ dıya tʊŋtʊnna
hʊ kıdıgı dı ʊ mʊ baga tʊŋtʊnna hʊ lee a laa ʊ tıınɔnɔ tol ko. Ʊ sii kpa
mʊ. 3 Baga tʊŋtʊnna hʊ sii kana ʊ a ŋmaa ʊ, aŋ leŋ ʊ kaŋ nohılıya
mııgı mʊ baga hʊ tıına lee. 4 Ʊ bıl mııgı tıŋ dıya tʊŋtʊnna hʊ kıdıgı.
Ʊ mɛ bıl kpa mʊ. Ba kana ʊ mɛ, a ŋmaa ʊ, a yaga ʊ nyuu luri, a yaa ʊ
gyarıgıı weliŋ. 5 Ʊ bıl tıŋ nitoo tıına, ʊ mɛ bıl mʊ. Ba paalı kpʊ ʊ kɛ.
Nıgyamaa hʊ buloŋ ʊ aa tıma, gɛɛ tıı rɛ ba yaa ba buloŋ. Ba ŋmaa
badɔmɔŋ nɛ aŋ kpʊ badɔmɔŋ mɛ. 6 Ba kateŋse tıyaŋ, ʊ biibaal dʊŋ
nɛ ko mʊ ka. Ɛɛ rɛ ʊ sii tıma ʊ aŋ baa, "Dı ŋ biye tıı kɛ rɛ mʊwa, ba
sı tıya ʊ gyırıma." Ʊ mɛ bıl kpa mʊ. 7 Tʊŋtʊnna hʊ aa naa biye hʊ, ba
bası tıya dɔmɔŋ a baa, "Dı baga hʊ tıına rɛ ko sʊba, biye no rɛ sı di ʊ
kyaŋ. Ma leŋ dı á kpʊ ʊ. Dı ámaa rɛ kpʊ ʊ, baga hʊ bee ʊ kına buloŋ
aa bırımı á kına rɛ. 8 Ba kaŋ biye hʊ, a ŋmaa ʊ kpʊ, a kpa ʊ yuwo ta
ɔhɔ tıyaŋ."

9 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, "Ba aa maga nyɛ, ɛɛ rɛ baga hʊ tıına
sı yaa? Ʊ sı ko leŋ dı ba kpʊ haŋ tʊŋtʊnna hʊ buloŋ, aŋ ka dı ʊ kpa
baga hʊ tıya nıdʊŋsı." 10 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı nala hʊ aa nıı namaga hʊ
a baa, "Ma bı karımı Wıısı teŋ lee hʊ ba aa bası nyɛ?"

'Bʊyı hʊ dıısaala hʊ a vıya ta, ʊ rɛ mııgı ko yaa bʊduwo baa aa kpaa
biŋ dıya hʊ gyememii ʊ kaŋ dıya hʊ sıgı.

11 Á Tıına Wıısı tʊma rɛ gɛɛ. Ʊ yaa ma wıkperii rɛ?" '

12 Yesu aa basɪ gɛɛ, Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ gyɪ kɪ kyɛ dɪ ba kana ʊ tɔ
dɪyaŋ, beewɪya ba gyɪma anɪɪ ba aa rɛ ʊ maga namaga hʊ kɪ daga.
Amɛ ba gyɪ aa fá nala hʊ aa we doŋ nɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba lem-ʊ aŋ mʊ.

Ba pɪyɛsɪ Yesu lampoo tunii wɪya
Matiwu 22.15-22; Luka 20.20-26

13 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ ba mʊ tɪŋ Farasiima abee Hɛrɔtɪ hatɪnna badɔmɔŋ
dɪ ba bɪl mʊ Yesu lee a magɪsɪ ʊ, a bara kana ʊ. 14 Ba kpa ko ʊ lee a
basɪ tɪya ʊ a baa, “Á nɪhɪyawʊ, á gyɪma anɪɪ ɪ kaŋ wɪtɪɪ rɛ. Ɪ sɪya tuwo
nal tɪyaŋ. Ɪ bee fá nɪbal buloŋ sɪɪ. Ɪ aa daga Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪɪ rɛ. Yaŋ
daga tɪya ma, ʊ yaa ŋmanɪɪ rɛ dɪ á tuŋ lampoo kɪ tɪya Roma paalʊʊ
kuworibal hʊ ba aa yɪrɪ Siiza? Ʊ maga dɪ á tuŋ kɪ tɪya ʊ rɛ koo á ta
tuŋ kɪ tɪya ʊ?” 15 Amɛ Yesu gyɪ gyɪma anɪɪ ba paala rɛ a basɪ. Ɛɛ rɛ
ʊ pɪyɛsɪ ba a baa, “Bee rɛ tɪŋ ma kɪ magɪsɪ ŋ nyɛ? Ma kaŋ molbinʊʊ
hʊ kɪdɪgɪ ko dɪ ŋ na.” 16 Ba kpa kɪdɪgɪ tɪya ʊ. Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ ba a baa,
“Aŋnɛ nyuu bee ʊ feŋ nɛ ba kpaa biŋ molbii hʊ tɪyaŋ nyɛ?” Ɛɛ rɛ ba
baa dɪ Roma paalʊʊ kuworibal hʊ nyuu abee ʊ feŋ nɛ. 17 Ʊ yaŋ basɪ
tɪya ba baa, “Ɛɛ kɛ, kɪŋ hʊ aa yaa Roma paalʊʊ kuworibal hʊ kɪŋ, ma
kpa tɪya ʊ, kɪŋ mɛ aa yaa Wɪɪsɪ kɪŋ, ma kpa tɪya Wɪɪsɪ.” Yesu aa basɪ
nyɛ, ba yaa kyʊra. Doŋ nɛ ba lem-ʊ aŋ mʊ.

Ba pɪyɛsɪ Yesu sʊʊnɪ mɪɪgɪ siiyi wɪya
Matiwu 22.23-33; Luka 20.27-40

18 Ɛɛ rɛ nala hʊ badɔmɔŋ ba aa yɪrɪ Sadusiima mɛ ko Yesu lee.
Sadusiima fa bɪ laa di anɪɪ dɪ nal lɛ sʊba, ʊ sɪ bɪl sii sʊʊ tɪyaŋ. Ɛɛ
rɛ ba pɪyɛsɪ Yesu a baa, 19 “Á Tɪɪna, Moosi saba Wɪɪsɪ Teŋ tɪyaŋ anɪɪ
dɪ baal lɛ kpaa haaŋ, dɪ ʊ bee haaŋ hʊ bɪ lʊl biye ka dɪ baal hʊ sʊba,
dɪ ʊ maga dɪ ʊ naabiye kpa haaŋ hʊ rɛ, a lʊl biisi tɪya ʊ maana hʊ.
20 Nɪmmabalɪya bapɛ rɛ gyɪ we doŋ. Ba buloŋ gyɪ yaa baala rɛ, a fa
yaa hadɪgɪ bee badɪgɪ balɪya. Ba nɪhɪyawʊ tɪɪna kpaa haaŋ. Ʊ bee
haaŋ hʊ bɪ lʊl biye ka ʊ sʊba. 21 Ʊ katɪyal kpa haaŋ hʊ. Ʊ beel-ʊ mɛ bɪ
lʊl biye, ka ʊ mɛ sʊba. Too hʊ tɪɪna mɛ kpa haaŋ hʊ. Ʊ mɛ gɛɛ tɪɪtɪɪ
puu ʊ. 22 Nɪmmabalɪya hʊ bapɛ buloŋ nɛ kpaa haaŋ hʊ, ka ʊ bee ba
kɪdɪgɪ buloŋ bɪ lʊla. Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ haaŋ hʊ mɛ sʊba. 23 Tɔɔ, kyɛɛ hʊ
nala aa sɪ sii sʊʊ tɪyaŋ, baala no bapɛ tɪyaŋ, ba kɪbee rɛ sɪ tɪŋ haaŋ
hʊ? Beewɪya ba bapɛ hʊ buloŋ nɛ ʊ yala?”

24 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ teŋ, a bɪl bɪ gyɪŋ
Wɪɪsɪ dee mɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ma nyʊgɪsɪ nyɛ. 25 Kyɛɛ hʊ nala aa sɪ sii sʊʊ
tɪyaŋ, baala bɪl bɪ sɪ paa haana, haana mɛ bɪl bɪ sɪ yal balama. Ba
buloŋ sɪ kɪɪ gɛɛ nɪɪ malɪkasɪ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ.” 26 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ
tɪya ba a baa, “Na ma aa pɪyɛsɪ ŋ nala aa sɪ sii sʊʊ tɪyaŋ wɪya rɛ. Ma
bɪ karɪma wɪya hʊ Moosi aa saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ, lee hʊ ʊ fa aa basa
tɪɪpuso hʊ aa di diŋ hʊ wɪya? Wɪɪsɪ basɪ tɪya ʊ rɛ a baa dɪ ʊ rɛ yaa
Wɪɪsɪ hʊ Abɪraham abee Azɪkɪ abee Gyeekɔbɪ gyɪ aa tɪŋa. 27 Wɪɪ no
ʊ aa basa, ʊ memii rɛ yaŋ yaa bee? Ʊ daga anɪɪ Abɪraham abee Azɪkɪ
abee Gyeekɔbɪ ha we ba mɪɪbol tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ kɛ lee. Wɪɪsɪ bɪ yaa
sʊʊnɪ Wɪɪsɪ. Ʊ yaa niweye Wɪɪsɪ rɛ. Ma bɪ gyɪŋ wɪɪ buloŋ.”

Yesu daga Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ tɪyaŋ wɪbal
Matiwu 22.34-40; Luka 10.25-28

28 Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪl kɪdɪgɪ aa nɪɪ dɪ ba kaŋ wɪɪ hʊ kɪ ŋmaa
nyʊʊtaaduwo gɛɛ, ʊ mɛ kpa ko ba lee. Ʊ aa naa dɪ Yesu lɪɪ wɪɪ hʊ

sɪɪ weliŋ gɛɛ, ʊ pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ ʊ aa biŋ tɪya nala dɪ
ba kɪ tɪŋa, ba tɪyaŋ kɪbee rɛ yaa wɪbal?” 29 Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Ba
basɪ tɪya Iziral nala rɛ a baa,
‘Iziral nala, ma gyegile nɪɪ ŋ taal. Á Tɪɪna Wɪɪsɪ dʊŋ nɛ we doŋ.
30 Kyo ɪ Tɪɪna Wɪɪsɪ abee ɪ bembii buloŋ, abee ɪ tɪya buloŋ, abee ɪ dee
buloŋ, abee ɪ tɪbɪɪna buloŋ.’
Wɪɪ no rɛ yaa ba buloŋ tɪyaŋ wɪbal.
31 Wɪlɪya tɪɪna mɛ rɛ nyɛ,
‘Kyo ɪ dɔŋtɪɪna anɪɪ ɪ aa kyo ɪ tɪɪ gɛɛ.’
Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ buloŋ lɪɪ wɪya no balɪya tɪyaŋ nɛ.”
32 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪl hʊ basɪ tɪya ʊ a baa, “Á Tɪɪna, wɪtɪɪ rɛ ɪ
basɪ. Wɪɪsɪ dʊŋ nɛ we doŋ, kɪŋ buloŋ bɪl tuwo, see Wɪɪsɪ dʊŋ. 33 Ɪ aa
sɪ kaŋ ɪ bembii buloŋ, abee ɪ tɪbɪɪna buloŋ, abee ɪ wɪɪ wɪɪ buloŋ a kyo
Wɪɪsɪ, a kyo ɪ dɔŋtɪɪna mɛ anɪɪ ɪ aa kyo ɪ tɪɪ gɛɛ, ʊ rɛ kpɪya ɪ aa sɪ kaŋ
pʊsɪ kpʊ a fisi ba buloŋ tɪya Wɪɪsɪ, koo ɪ aa kpaa kɪna a lɪɪ wɪɪsʊlɪɪ
tɪya Wɪɪsɪ.” 34 Yesu aa naa dɪ baal hʊ lɪɪ wɪɪ hʊ sii abee wɪgyʊŋ gɛɛ,
ʊ basɪ tɪya ʊ a baa, “Ɪ bee Wɪɪsɪ koro hʊ bɪ boliye.” Ʊ aa basɪ gɛɛ ko
teŋ, nal buloŋ bɪl bɪ kaŋ nyʊwa ʊ aa sɪ pɪyɛsɪ ʊ wɪɪ buloŋ.

Yesu daga nala Krisita hʊ wɪya
Matiwu 22.41-46; Luka 20.41-44

35 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl kɪ daga nala Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ a pɪyɛsɪ ba
a baa, “Bee rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʊ baa dɪ Krisita hʊ, laataal hʊ
Wɪɪsɪ aa lɪya, sɪ yaa Deviti nihii? 36 Wiyesi Welii hʊ rɛ fa daga Deviti
dɪ ʊ basɪ Krisita hʊ wɪya a baa,
“Ŋ Tɪɪna Wɪɪsɪ basɪ tɪya ŋ Tɪɪna rɛ, ‘hɔŋ ŋ noduu logiŋ, a mʊ pele saŋa
hʊ ŋ aa sɪ kpa ɪ dɔmɔ we ɪ nosi tɪyaŋ.’
37 Deviti tɪɪ yɪrɪ nal no ʊ Tɪɪna rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ yaŋ sɪ yaa a yaa ʊ nihii
dʊŋ?” Nɪgyamaa rɛ gyɪ gyegile a nɪɪ Yesu wɪbasɪɪ hʊ, ba tenni fɪyɛlɪ.

Yesu daga nala dɪ ba pɔ ba tɪɪma weliŋ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʊ wɪya
Matiwu 23.1-36; Luka 20.45-47

38 Yesu bɪl daga ba a baa, “Ma pɔ ma tɪɪ weliŋ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla
hʊ. Ba aa gɔllɪ we gyamaa tɪyaŋ nɛ abee ba gadoliye, a kɪ kyɛ dɪ nala
kɪ tɪya ba gyɪrɪma aŋ kɪ kyʊwalɪ ba. 39 Ba aa kɪ kyɛ nɪbala lɪhɔnɪya
rɛ wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ tɪyaŋ. Dɪ ba aa rɛ yɪrɪ ba laŋŋʊʊ tɪyaŋ buloŋ, ba aa
kyo dɪ ba hɔŋ nɪbala lɪhɔnɪɪ rɛ. 40 Ba aa fugo kyʊwalɪ Wɪɪsɪ kɪ pɪɪsɪ
rɛ, aŋ kaŋ lohaana kɪna kɪ fasɪ. Saŋa hʊ tɪyaŋ Wɪɪsɪ aa sɪ di dʊnɪya
sarɪya, ba aa rɛ sɪ na dɔgɪsɪɪ a te ba dɔŋtɪŋsɪ buloŋ.”

Lohaaŋ hʊ aa kpaa ʊ molbiye buloŋ a sʊla Wɪɪsɪ
Luka 21.1-4

41 Yesu gyɪ mʊʊ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ rɛ, a mʊ hɔŋ kpaga lee hʊ nala
aa kpa ba wɪɪsʊlɪɪ molbiye kɪ we, a kɪ deŋ gɛɛ hʊ ba aa we. Kɪna
tɪmma hʊ ko kɪ we molbiye yʊga yʊga. 42 Ɛɛ rɛ lohanyaabʊ kɪdɪgɪ mɛ
ko, a mʊ kpa aniiniima balɪya a we, kobo rɛ gɛɛ. 43 Ɛɛ rɛ Yesu yɪrɪ ʊ
hatɪnna hʊ a basɪ tɪya ba a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, lohaaŋ no
rɛ we molbii a te nal kɪdɪgɪ buloŋ daha, beewɪya 44 nala hʊ buloŋ aa
kpaa molbiye a sʊla Wɪɪsɪ, ba lɪya aŋ ka rɛ. Amɛ ʊ kɛ dɪya bee ʊ bee
buloŋ nɛ ʊ kaŋ mʊ we gɛɛ.”

13

Yesu basɪ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ ŋmaaloyi wɪya
Matiwu 24.1, 2; Luka 21.5, 6

1 Yesu aa lɪɪ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ ko dɪ ʊ lɪɪ, ʊ hatɪnna hʊ kɪdɪgɪ
basɪ tɪya ʊ a baa, “Ɲ Tɪɪna, na haŋ bʊbala hʊ ba aa kaŋ saa dɪya hʊ,
ba weliye rɛ kɪŋkaŋ, lee hʊ buloŋ mɛ weliye.” 2 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ
a baa, “Ɪ naa dɪya no aa yʊga gɛɛ rɛ. Amɛ ba sɪ ŋmaa ʊ buloŋ lo. Ba
bɪ sɪ leŋ dɪ bʊdɪgɪ mɛ ka dɔbɔ ʊ dɔŋtɪɪna tɪyaŋ.”

Tʊwara bee dɔgɪsɪɪ hʊ aa sɪ ko
Matiwu 24.3-14; Luka 21.7-19

3 Ɛɛ rɛ ba sii mʊ gyɪŋ Olivi dogimo hʊ nyuu, a hɔŋ kyaasɪ
Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ. Doŋ nɛ Piita abee Gyemsi, abee Gyɔɔŋ, abee
Aŋduru, lʊwɔlɪ ko pɪyɛsɪ Yesu a baa, 4 “Saŋa bee tɪyaŋ nɛ wɪya no
buloŋ sɪ yaa? Bekiŋ wɪɪ rɛ á sɪ na a daga anɪɪ wɪya no aa kyɛ ba yaa
rɛ?” 5 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma gyɪŋ tɪya ma tɪɪ weliŋ dɪ nal
buloŋ ta ko mʊrɪ ma. 6 Nɪgyamaa sɪ ko kpa ŋ feŋ anɪɪ ba aa rɛ yaa
Krisita hʊ, a mʊrɪ nala yʊga. 7 Ma sɪ nɪɪ bayuwo dɔmɔ ma paalʊʊ
tɪyaŋ, a nɪɪ ʊ dɔmɔ liboliye tɪyaŋ mɛ. Amɛ dɪ mamaa rɛ ko nɪɪ ba gɛɛ,
ma ta leŋ dɪ ʊ yaa ma beŋkyekpa. Wɪya no buloŋ sɪ yaa baŋ, amɛ
dʊnɪya hʊ tenii ha daa gɛɛ. 8 Paalʊʊ kɪdɪgɪ nala aa sɪ sii a mʊ yuwo
paalʊʊ kɪdɪgɪ nala. Tɔɔ kɪdɪgɪ kuwori abee ʊ nala aa sɪ sii a mʊ yuwo
kuwori kɪdɪgɪ mɛ abee ʊ nala. Taŋha sɪ gyigili leye yʊga tɪyaŋ. Losi
mɛ sɪ gyʊʊ. Tʊwara no buloŋ kɪɪ gɛɛ nɪɪ haaŋ halʊllɪ-luwol aa piili kɪ
wɪɪ. 9 Amɛ ma kaŋ ma tɪɪ weliŋ. Ba sɪ kaŋ ma mʊ leye hʊ ma paalʊʊ
nɪhɪyasɪ aa laŋŋɪ kɪ vʊʊlɪ wɪya, dɪ ba di ma sarɪya. Ba sɪ ŋmaa ma
Gyuuma wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ tɪyaŋ. Ma sɪ sɪŋ kuworo abee bee-nɪhɪyasɪ
sɪya akuu ŋ wɪya, a di ŋ daŋsɪya. 10 Amɛ see dɪ ba laa sɪya basɪ Wɪɪsɪ
wɪweliye hʊ tɪya nala aa we dʊnɪya paalʊʊsɪ buloŋ tɪyaŋ, aŋka dɪ
dʊnɪya no na teŋ. 11 Dɪ ba aa rɛ ko kaŋ ma mʊ dɪ ba di ma sarɪya, ma
ta leŋ dɪ ma bembiye kɪ sii abee wɪya hʊ ma aa sɪ basɪ a laa ma tɪɪ.
Ɛɛ saŋa, Wɪɪsɪ rɛ sɪ kpa wɪgyʊŋ we ma nyuni tɪyaŋ. Wɪɪ hʊ kɛ buloŋ
aa ko ko ma nyuu, ma basɪ. Ma tɪɪ daa sɪ basɪ, Wiyesi Welii hʊ rɛ sɪ
kpa we ma nyuni tɪyaŋ. 12 Nɪmmabalɪya sɪ kaŋ dɔmɔŋ mʊ tɪya dɪ ba
kpʊ. Kuwoma mɛ sɪ yaa ba biisi gɛɛ tɪɪ. Biisi mɛ sɪ vɪya ba kuwoma
abee ba nɪmma nyʊʊsɪ aŋ kaŋ ba mʊ tɪya dɪ ba kpʊ. 13 Nal buloŋ nɛ
sɪ haasɪ ma, akuu ŋ wɪya. Amɛ, nal hʊ buloŋ aa sɪ kaŋ mala a mʊ teŋ,
Wɪɪsɪ sɪ laa ʊ tɪɪna ta.”

Yesu basɪ kɪbɔŋlɔrɪ hʊ aa yaa sɪna wɪya
Matiwu 24.15-28; Luka 21.20-24

14 “Dɪ ma ko na kɪbɔŋlɔrɪ hʊ aa yaa sɪna dɪ ʊ sɪŋ lee hʊ aa bɪ maga
dɪ ʊ we. (Nal hʊ aa karɪmɪ wɪya no lʊga aŋ gyɪŋ ba memii.) Dɪ mamaa
rɛ ko na gɛɛ, ma leŋ dɪ nala hʊ aa we Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ fá mʊ gyɪŋ
dogiŋsi nyuni a faŋa. 15 Dɪ nal buloŋ nɛ we salnyuu tɪyaŋ, aŋ nɪɪ wɪya
no, ʊ ta bɪl lɔlɔ ʊ tɪɪ kɪ kyɛ dɪ ʊ tuu gyʊʊ dɪya paa ʊ kɪna. 16 Dɪ nal lɛ
we baga tɪyaŋ aŋ nɪɪ wɪya no, dɪ ʊ ta mɪɪgɪ mʊ dɪya a kɪ kyɛ dɪ ʊ kpa
ʊ gal.
17 Haluwokanna abee biifɪllɪ nɪmma sɪ na tʊwara yʊga. 18 Ma kɪ sʊla
Wɪɪsɪ dɪ wɪɪ no ta yaa puwo saŋa. 19 Beewɪya Wɪɪsɪ aa mara dʊnɪya
aa ko pele gyɪnaŋ, nal buloŋ ha bɪ naa tʊwara no dɔŋtɪɪna, nal mɛ bɪl

bı sı na tʊwara gɛɛ a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ. 20 Dı Wıısı fa bı keri
kyɛyɛ hʊ ta, nıdıgı mɛ fa bı sı ka. Amɛ nala hʊ Wıısı aa lıya dı ba
tıŋa ʊ wıya rɛ tıŋ ʊ keri kyɛyɛ hʊ ta.
21 Dı nal buloŋ nɛ bası tıya ı dı ı deŋ daha a na Krisita hʊ, koo dı ı
deŋ doŋ a na ʊ, ta laa ʊ di. 22 Nala badɔmɔŋ sı sii mʊrı nala anıı ba aa
rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wıısı aa lıya. Badɔmɔŋ mɛ sı sii a mʊrı
nala dı ba yaa Wıısı tıŋdaala rɛ. Ba sı yaa wımagıla abee wıkperiye
a kı kyɛ dı ba mʊrı nala hʊ Wıısı aa lıya mɛ gba, a kaŋ ba hakıllı
vʊgımı. 23 Wıya no buloŋ nɛ ŋ laa sıya bası dı ŋ tıya ma, ka dı saŋa
hʊ na pele. Ma yaŋ gyıŋ tıya ma tıı weliŋ.”

Yesu bası ʊ dʊnıya mııgı koyi wıya
Matiwu 24.29-31; Luka 21.25-28

24 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, “Tʊwara no aa sı ko baŋ hal
tıyaŋ, lee buloŋ sı bırımı tebiŋ-bınıı, dı sıya bıl bee gballı. Wıısı bıl
bı sı pɔsɔ, pene mɛ bıl bı sı pɔsɔ. 25 Kyıŋwʊlıya sı lıı wıısınyuu ko
tuu kı tele. Ba sı kile wıısınyuu kına hʊ buloŋ aa kaŋ dee dı ba lıı ba
liweeliye tıyaŋ. 26 Ɛɛ tıyaŋ nɛ ma sı na mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye, dı ŋ
tıŋ taala tıyaŋ ko kı tuu abee gaŋdarı abee dee. 27 Ɛɛ tıyaŋ nɛ ŋ sı tıŋ
malıkası dı ba mʊ dʊnıya logiŋ kɛ buloŋ a kaŋ nala hʊ buloŋ Wıısı
aa lıya, a ko laŋŋı.”

Ma kpa tıısı a gʊnnı wıgyʊŋ
Matiwu 24.32-35; Luka 21.29-33

28 “Ma kpa tıısı a gʊnnı wıgyʊŋ! Dı ma ko na tıısı piile kı tɔsɔ, ma aa
gyıma anıı yʊʊ kpaga rɛ. 29 Ɛɛ tıı rɛ dı mamaa rɛ ko na wıya no buloŋ
aa yaa, ma gyıma anıı mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye koyi kpaga rɛ. 30 Wıtıı
rɛ ŋ bası kı tıya ma, ma lagılagı no nala aa we ma mııbol tıyaŋ buloŋ
bı sı sʊba teŋ, ka dı wıya no yaa. 31 Wıısınyuu abee taŋha nyuu buloŋ
sı teŋ, amɛ wıya hʊ ŋ aa basa kɛ bı sı nyʊgısı maakyiye buloŋ.”

Nal buloŋ bı gyıŋ kyɛɛ hʊ wıya no aa sı yaa
Matiwu 24.36-44

32 “Amɛ nal buloŋ bı gyıŋ kyɛɛ hʊ wıya no aa sı yaa. Malıkası aa we
wıısıbee tıyaŋ mɛ paalı bı gyıma. Mıyaŋ, Wıısı Biye tıı mɛ bı gyıma,
see ŋ Kuwo dʊŋ. 33 Ma gyıŋ tıya ma tıı weliŋ, a yaa siri kı pɔ, beewıya
ma bı gyıŋ kyɛɛ hʊ wıya no aa sı yaa. 34 Ʊ kıı gɛɛ rɛ anıı baal aa siye
a kı kyɛ dı ʊ vala ŋmanıı. Dı ʊ ko kı kyɛ ʊ lıı dıya tıyaŋ, ʊ aa daga
ʊ tʊŋtʊnna kıdıgı buloŋ ba tʊma rɛ, aŋ bası tıya nal hʊ aa pɔ dimbee
mɛ dı ʊ pɔ dıya hʊ weliŋ, dı ʊ mʊ aŋ ko. 35 Ma yaŋ kı pɔ, beewıya ma
bı gyıŋ kyɛɛ hʊ dıya hʊ tıına aa sı mııgı ko, dı dıdaana rɛɛ, dı tekere
rɛɛ, dı sıgballınyʊwa rɛɛ, koo dı kyıkyʊwala rɛɛ, ma bı gyıma. 36 Ma
gyıŋ tıya ma tıı weliŋ aŋ kı pɔ dı ʊ ta ko pirigi ma tıyaŋ dı ma aa pıŋ
doo. 37 Wıı hʊ ŋ aa bası kı tıya ma, ʊ rɛ ŋ bası kı tıya nal buloŋ, ma
pɔ weliŋ.”

14

Ba lʊwɔlı vʊʊlı Yesu kpʊyı wıya
Matiwu 26.1-5; Luka 22.1, 2; Gyɔɔŋ 11.45-53

1 Kyɛyɛ balıya rɛ fa kaa ka dı Dıısı parı-banıı kyɛbal hʊ fa pele.
Kyɛɛ no rɛ ba aa kyaŋ paanʊʊ hʊ ba aa bı wee sıbʊl. Ɛɛ rɛ wıkyʊwal
sılaala hʊ abee Wıısı Teŋ dıdagıla kı kyɛ ŋmanıı dı ba lʊwɔlı kaŋ Yesu

kpʋ. 2 Amɛ ba mɪɪgɪ vʋʋlɪ dɪ ba ta kana ʋ ba kyɛbal hʋ kyɛɛ, beewɪya
dɪ ba aa rɛ yaa gɛɛ nala hʋ sɪ laa taawɛɛ.

Haaŋ kɪdɪgɪ kpaa tʋranɪɪ tɪsɪ Yesu nyuu
Matiwu 26.6-13; Gyɔɔŋ 12.1-8

3 Nyɛ rɛ Yesu sii mʋ Bɛɛtani a gyʋʋ hɔŋ Siimɔŋ dɪyaŋ a kɪ di kɪna.
Siimɔŋ gyɪ yaa gbegi-werisi rɛ. Ʋ aa di kɪna hʋ tɪyaŋ nɛ dɪ haaŋ kɪdɪgɪ
kaŋ tʋranɪɪ bee pʋrʋŋtʋwa ko gyʋʋ. Tʋranɪɪ hʋ sʋwala gyɪ sʋma rɛ
weliŋ, ka ʋ yalɪɪ mɛ hayɛ. Nyɛ rɛ haaŋ hʋ kaŋ pʋrʋŋtʋwa hʋ nyʋwa
suri, a bɪsɪ tʋranɪɪ hʋ we Yesu nyuu tɪyaŋ. 4 Ɛɛ rɛ nala hʋ badɔmɔŋ
hɔŋ kɪ gʋrɪmɪ wɪya, aŋ kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ a baa, “Bee rɛ tɪŋ haaŋ no kaŋ
tʋranɪɪ no kyogi ta nyɛ? 5 Dɪ ba aa rɛ fa ta kpa tʋranɪɪ no yallɪ, ʋ fa sɪ
yaa mogyamaa, dɪ ba fa kpa tɪya nyaaba.” Nyɛ rɛ ba sii kɪ basɪ haaŋ
hʋ wɪya abee baaŋ. 6 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma leŋ haaŋ hʋ
bee laaŋfɪya. Bee rɛ tɪŋ ma kɪ dɔmɔ ʋ gɛɛ? Wɪwelii rɛ ʋ yaa tɪya ŋ gɛɛ.
7 Ma bee nyaaba sɪ we doŋ saŋa kɛ buloŋ. Saŋa hʋ buloŋ dɪ mamaa
rɛ aa kyɛ ma yaa wɪwelii tɪya ba, ma sɪ wuwo yaa. Amɛ ŋ beel-ma kɛ
bɪ sɪ we doŋ kɪ mʋ deŋdeŋ. 8 Haaŋ hʋ yaa kuwokeri rɛ. Ʋ yaa wɪɪ hʋ
ʋ aa sɪ wuwo yaa rɛ. Ʋ tɪsɪ ŋ teŋ a kɪ pɔ saŋa hʋ ba aa sɪ hogo ŋ nɛ, dɪ
ŋ ha bɪ sʋba. 9 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, dʋnɪya logiŋ kɛ buloŋ ba aa
sɪ mʋ basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ, ba sɪ lɪɪ wɪɪ no haaŋ no aa yaa a basɪ.”

Gyudasɪ laa nyʋwa anɪɪ ʋ sɪ kpa Yesu yallɪ
Matiwu 26.14-16; Luka 22.3-6

10 Ɛɛ rɛ Gyudasɪ Isɪkarɔtɪ aa yaa Yesu hatɪnna fi abee balɪya hʋ kɪdɪgɪ
sii mʋ wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyasɪ hʋ lee dɪ ʋ kpa Yesu yallɪ tɪya ba.
11 Ba aa nɪɪ gɛɛ, ba tenni fɪyɛlɪ. Ba baa dɪ ba sɪ tɪya ʋ molbiye. Doŋ
tɪyaŋ nɛ Gyudasɪ sii piili kɪ kyɛ ŋmanɪɪ hʋ ʋ aa sɪ wuwo tɪŋa a kpa
Yesu yallɪ tɪya ba.

Yesu bee ʋ hatɪnna dii Dɪɪsɪ parɪ-banɪɪ kyɛbal hʋ kɪdiiliye
Matiwu 26.17-25; Luka 22.7-14, 21-23; Gyɔɔŋ 13.21-30

12 Ba kyɛbal hʋ kyɛbuŋbuŋ kyɛɛ, ba aa dɪ paanʋʋ ba aa bɪ we sɪbʋl
aŋ kpʋ piyese hʋ ba aa sɪ kaŋ yaa kyɛbal hʋ kɪdiiliye, Yesu hatɪnna hʋ
pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Lee rɛ ɪ kyo dɪ á mʋ yaa Dɪɪsɪ parɪ-banɪɪ kyɛbal hʋ
kɪdiiliye?” 13 Ɛɛ rɛ ʋ tɪŋ ʋ hatɪnna hʋ balɪya a basɪ tɪya ba a baa, “Ma
mʋ gyʋʋ tɔɔ hʋ tɪyaŋ. Dɪ mamaa rɛ ko kɪ mʋ, ma sɪ kyeŋ baal kɪdɪgɪ
dɪ ʋ kyʋŋ nɪɪvii bee nɪɪ. Ma tɪŋa ʋ hal. 14 Dɪya hʋ buloŋ ʋ aa sɪ mʋ
gyʋʋ, ma tɪŋa ʋ gyʋʋ, a basɪ tɪya dɪya hʋ tɪɪna a baa, ‘Á Tɪɪna baa dɪ á
pɪyɛsɪ ɪ dɪ lee rɛ ɪ nɪhʋwala dɪya we, dɪ ʋ bee ʋ hatɪnna ko gyʋʋ hɔŋ
di Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ kyɛbal hʋ kɪdiiliye?’ 15 Ʋ sɪ daga ma dɪɪbal kɪdɪgɪ.
Ʋ yaa salnyuu dɪya rɛ. Ba marɪ ʋ buloŋ nɛ. Doŋ nɛ ma sɪ yaa kɪdiiliye
hʋ.” ’ 16 Ɛɛ rɛ ʋ hatɪnna hʋ sii lɪɪ a mʋ tɔɔ hʋ, a na wɪya hʋ buloŋ Yesu
aa basɪ tɪya ba, dɪ ba yaa gɛɛ tɪɪ, ka ba yaa Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ kyɛbal hʋ
kɪdiiliye.

17 Wɪɪsɪ aa ko gyʋʋ, Yesu bee ʋ hatɪnna hʋ gyʋʋ hɔŋ a kɪ di kɪna
hʋ. 18 Ba aa di kɪna hʋ tɪyaŋ nɛ, Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ
basɪ kɪ tɪya ma, ma nala no aa di kɪna hʋ, ma kɪdɪgɪ rɛ sɪ kpa ŋ yallɪ.
Ŋ beel-ʋ buloŋ nɛ laŋŋɪ kɪ di kɪna hʋ lagɪlagɪ no nyɛ.” 19 Ba aa nɪɪ
wɪɪ hʋ, ba tɪsɪ kyogi. Ba buloŋ kɪ pɪyɛsɪ ʋ kɪŋ kɪŋ a baa, “Mɪyaŋ nɛ?”
20 Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma fi abee balɪya no kɪdɪgɪ rɛ, ŋ bee nal hʋ

aa kyala kaŋ paanʊʊ tuu yuu gbaha hʊ tɪyaŋ nɛ. 21 Mɪyaŋ Nihuwobiŋ
Biye, ŋ sɪ sʊba anɪɪ ba aa saba ŋ wɪya gɛɛ. Amɛ nal hʊ aa kpaa mɪyaŋ
Nihuwobiŋ Biye yallɪ, ʊ sɪ na tʊwara yʊga. Ba fa aa bɪ lʊla ʊ rɛ kpɪya.”

Kɪdiiliye hʊ Yesu aa baa dɪ á di a kɪ liisi ʊ wɪya
Matiwu 26.26-30; Luka 22.14-20; 1 Koriŋti 11.23-25

22 Ba aa hɔŋ kɪ di kɪna hʊ tɪyaŋ nɛ, Yesu kpa paanʊʊ a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ
aŋgyʊwasʊ aŋ kaŋ lɔgɔ lɔgɔ, a kpa tɪya ʊ hatɪnna hʊ, aŋ basɪ tɪya ba a
baa, “Ma laa. Ŋ teŋbii rɛ nyɛ.” 23 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl kpa nɪɪnyʊwagbaŋbiye bee
sɪŋ mɛ a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ aŋ kpa tɪya ba, ba buloŋ nyʊwa
nɪɪnyʊwagbaŋbiidɪgɪ hʊ tɪyaŋ. 24 Ka Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ŋ kyal lɛ
gɛɛ. Kyal no rɛ Wɪɪsɪ kpa we nyʊʊfalɪɪ hʊ. Ŋ kyal sɪ gyaasɪ nɪgyamaa
wɪya, dɪ Wɪɪsɪ kpa ba wɪbɔmɔ kyɛ ba. 25 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma,
ŋ bɪl bɪ sɪ maakyiye nyʊwa sɪŋ no iriŋ a kaŋ kɪ mʊ kyɛɛ hʊ ŋ aa sɪ
nyʊwa sɪfalɪɪ Wɪɪsɪ koro hʊ tɪyaŋ.” 26 Ɛɛ rɛ ba yɪɪ wɪɪkyʊwal yɪɪl aŋ
sii lɪɪ a mʊ gyɪŋ Olivi dogimo hʊ.

Yesu baa dɪ Piita sɪ tʊwa a baa ʊ bɪ gyɪma ʊ
Matiwu 26.31-35; Luka 22.31-34; Gyɔɔŋ 13.36-38

27 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba baa, “Ma buloŋ sɪ fá aŋ ka ŋ. Beewɪya ba
saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa dɪ Wɪɪsɪ sɪ kpʊ pedaal hʊ ka dɪ piyese hʊ
fá pɪsa. 28 Amɛ Wɪɪsɪ sɪ kyisi ŋ sʊʊ tɪyaŋ. Dɪ mɪyaŋ nɛ ko sii, ŋ sɪ laa
ma sɪya a mʊ Galili.” 29 Ɛɛ rɛ Piita basɪ tɪya Yesu a baa, “Dɪ ba buloŋ sɪ
fá vɪya ɪ ta mɛ, ŋ kɛ bɪ sɪ maakyiye mɪɪgɪ ɪ hal.” 30 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya
ʊ a baa, “Wɪtɪɪ rɛ, gyɪnaŋ tebine no, ɪ Piita, ɪ sɪ tʊwa naaŋsɪɪnyʊwa
bʊto anɪɪ ɪ bɪ gyɪma ŋ, ka dɪ gyibal na wii naaŋsɪɪnyʊwa bʊlɪya.” 31 Ɛɛ
rɛ Piita basɪ abee sɪfɪyasɪ baa, “Dɪ ŋ beel-ɪ sɪ paalɪ sʊba mɛ, ŋ bɪ sɪ laa
nyʊwa baa ŋ bɪ gyɪma ɪ.” Nɪkaalɪya hʊ buloŋ mɛ basɪ gɛɛ tɪɪ.

Yesu kyʊwalɪ Wɪɪsɪ Gesamani tɪyaŋ
Matiwu 26.36-46; Luka 22.39-46

32 Ɛɛ rɛ ba mʊ gyʊʊ lee kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Gesamani. Yesu basɪ tɪya
ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Ma hɔŋ daha ka dɪ ŋ mʊ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋ ko.”
33 Ka ʊ kaŋ Piita abee Gyemsi abee Gyɔɔŋ a mʊ doŋ. Yesu tɪya gyɪ
kyogo rɛ kɪŋkaŋ, haalɪ ʊ hakɪla buloŋ gyarɪ. 34 Ʊ basɪ tɪya ʊ hatɪnna
hʊ a baa, “Ŋ tɪya buloŋ nɛ kyogo, ŋ bembii kɪ kyɛ dɪ ʊ bori. Ma hɔŋ
daha pɔ.” 35 Ba hɔŋ ka ʊ fasɪ mʊ sɪya mʊhʊ a tuu gbinni taŋha a sʊla
Wɪɪsɪ a baa, “Saŋa hʊ pele rɛ, amɛ ɪ dee tɪyaŋ, leŋ dɪ tʊwara no parɪ
ŋ mʊ.” 36 A bɪl baa, “Ŋ Kuwo, ɪ wuwo kɪ yaa wɪɪ buloŋ nɛ. Lɪɪ tʊwara
no aa sɪ ko ŋ tɪyaŋ. Amɛ, ŋ kyɛrɪ tɪyaŋ daa, ɪ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ.”

37 Ʊ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ hʊ teŋ aŋ sii ko ʊ hatɪnna hʊ lee, dɪ ba pɪŋ doo.
Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ Piita a baa, “I pɪna rɛ? I bɪ sɪ wuwo bara doo mʊhʊ
anɪɪ hawadɪgɪ mɛ? 38 Ma kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, a kɪ pɔ dɪ Sɪtaanɪ ta wuwo
mʊrɪ ma. Ma tɪsɪ tɪyaŋ ma kyo dɪ ma aa yaa wɪweliye rɛ, amɛ ma bɪ
kaŋ gɛɛ dee ma tɪɪ.” 39 Ʊ bɪl mʊ a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, a bɪl basɪ gɛɛ tɪɪ. 40 Ʊ
mɪɪgɪ kɪ ko dɪ ba bɪl pɪŋ doo, beewɪya doo gyɪ kaŋ ba rɛ weliŋ. Ba
bɪ gyɪŋ ba aa sɪ basɪ wɪɪ hʊ buloŋ a tɪya ʊ. 41 Ʊ mɪɪgɪ mʊ tootɪɪna aŋ
ko pɪyɛsɪ ba a baa, “Ma ha pɪŋ kɪ wiyesi rɛ? Ʊ maga rɛ. Ma sii, saŋa
hʊ pele rɛ. Ba sɪ kaŋ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye a mʊ tɪya wɪbɔŋyaala.
42 Ma sii dɪ á mʊ. Ma na! Nal hʊ aa sɪ kpa ŋ yallɪ rɛ aa ko.”

Ba kaŋ Yesu
Matiwu 26.47-56; Luka 22.47-53; Gyɔɔŋ 18.3-12

43 Yesu aa basɪ gɛɛ ʊ nyʊwa ha bɪ tele taŋha dɪ Gyudasɪ rɛ mʊ kɪ ko
gɛɛ. Ʊ fa yaa Yesu hatɪnna fi abee balɪya hʊ kɪdɪgɪ rɛ. Nɪgyamaa gyɪ
giri kɪ tɪŋa ʊ hal. Badɔmɔŋ kolo takoobiye abee daŋgulo. Wɪɪkyʊwal
sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla abee ba bee-nɪhɪyasɪ rɛ gyɪ
tɪŋ ba, ba ko. 44 Minaafigi tɪɪna hʊ gyɪ tɪya nala hʊ magɪl lɛ a baa,
“Nal hʊ ŋ aa sɪ mʊ guwori, ʊ rɛ gɛɛ. Ma gurigi ʊ kɪ mʊ.” 45 Gyudasɪ
aa pele lee hʊ Yesu aa we, ʊ degini ʊ lee mʊ aŋ baa, “Ɲ nɪhɪyawʊ,”
aŋ guwori ʊ. 46 Ba buloŋ giri ko kana ʊ. 47 Nala hʊ aa sɪŋ doŋ ba
kɪdɪgɪ lɪɪ ʊ takoobii, a ŋmaŋ nal kɪdɪgɪ dɪgɪŋ kyɔl. Nal hʊ dɪgɪŋ ba
gyɪ aa ŋmaŋ kyɔl hʊ fa yaa wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ dɪya yoŋ nɛ.
48 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, “Ɲ yaa biibɔŋ nɛ, ma kol takoobiye abee
daŋgulo a kɪ ko dɪ ma kana ŋ? 49 Na kyɛɛ kɛ buloŋ nɛ ŋ beel-ma aa
we Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ, ŋ kɪ daga ma Wɪɪsɪ wɪya, aŋka ma bɪ
lʊga dɪ ma kana ŋ doŋ. Amɛ ŋ wɪya hʊ buloŋ ba aa saba Wɪɪsɪ teŋ
tɪyaŋ, see ba buloŋ aa yaa.” 50 Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ buloŋ vɪya ʊ ta aŋ
fá.
51 Ka bapʊwasɪɪ kɪdɪgɪ mɛ aa baasɪ ʊ wagyɛ a kɪ tɪŋa Yesu hal, ba
kɪ lʊga dɪ ba kana ʊ. 52 Ɛɛ rɛ ʊ wuri ʊ wagyɛ hʊ ta aŋ kaŋ teŋbil a fá
nyʊgɪsɪ.

Ba kaŋ Yesu mʊ sarɪya lidiilii
Matiwu 26.57-68; Luka 22.54, 55, 63-71; Gyɔɔŋ 18.13, 14, 19-24

53 Ba gyɪ kaŋ Yesu mʊ wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ dɪya rɛ. Ba aa
ko doŋ dɪ wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ, abee ba wɪɪkyʊwaldɪya nɪhɪyasɪ,
abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla buloŋ laŋŋa. 54 Ba aa kana ʊ kɪ mʊ gɛɛ, ka
Piita lʊwɔlɪ kɪ tɪŋ ba hal a mʊ gyʊʊ wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ
gyaŋwuwo. Ʊ gyʊwa dɪ nala hʊ aa pɔ gyaŋwuwo hʊ hɔnɔ a kɪ wiyeni
diŋ. Ʊ mɛ mʊ pɛ ba tɪyaŋ.
55 Ɛɛ rɛ dɪ wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ hʊ abee nɪkaalɪya hʊ buloŋ
laŋŋa kɪ vʊʊlɪ wɪya, a kɪ kyɛ dɪ ba na wɪɪ hʊ Yesu aa yaa kyogi, a maga
dɪ ba kpʊ ʊ. Aŋ kyɛ kyɛ wɪɪ lɔlɔ. 56 Nɪgyamaa gyɪ nyɪya wɪya tɪya ʊ
rɛ. Amɛ ba buloŋ gyɪ aa basɪ nyʊʊlɪyaba rɛ. 57 Ɛɛ rɛ nala badɔmɔŋ sii
sɪŋ a nyɪya wɪya kɪ tɪya ʊ a baa, 58 “Á nɪɪ dɪ baal no baa dɪ ʊ sɪ ŋmaa
Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ nala aa saa a lo, aŋ bɪl wuwo saa kɪdɪgɪ kyɛyɛ
boto bʊwaŋ ʊ dʊŋ bee ʊ dʊŋ.” 59 Amɛ ba mɛ ha gyɪ basɪ wɪya kɪ bɪ
dɔmɔŋ nɛ. 60 Ɛɛ rɛ wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ sii lɪɪ sɪŋ nala hʊ
tʊtʊʊ tɪyaŋ a pɪyɛsɪ Yesu a baa, “Ɪ bɪ nɪɪ nala no aa basɪ ɪ wɪya mɔɔ
gɛɛ? Ɪ kɛ bɪ kaŋ wɪɪ ɪ aa sɪ basɪ?” 61 Ɛɛ rɛ Yesu tallɪ ʊ nyʊwa a bɪ laa
wɪɪ buloŋ basɪ. Ɛɛ rɛ baal hʊ bɪl pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ɪ rɛ yaa Krisita, laataal
hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya? Ɪ rɛ yaa Wɪɪsɪ Biye hʊ?” 62 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Mɪyaŋ nɛ.
Ma sɪ na mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye, dɪ ŋ hɔŋ Wɪɪsɪ noduu logiŋ lɪhɔnɪɪ,
a tɪŋ taala tɪyaŋ a ko kɪ tuu.” 63 Ʊ aa basɪ gɛɛ, baal hʊ kaŋ ʊ tɪɪ gannɪ
kɪyɛsɪ aŋ baa, “Ʊ bɪ maga dɪ a bɪl kɪ kyɛ daŋsɪya tɪmma. 64 Ma buloŋ
nɪɪ ʊ aa tʊʊsɪ Wɪɪsɪ gɛɛ rɛ? Ɛɛ rɛ ma na?” Ɛɛ rɛ nala hʊ buloŋ baa dɪ
ʊ kyogo rɛ, a maga dɪ ba kpʊ ʊ. 65 Badɔmɔŋ sii, a tʊ naŋtʊwɔl we ʊ
sɪya tɪyaŋ, aŋ vʊwa ʊ sɪya tɔ, aa ŋmaa ʊ, aŋ pɪyɛsɪ ʊ dɪ ʊ daga nal hʊ
aa ŋmaa ʊ. Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ ba kana ʊ mʊ tɪya laalyuwolo hʊ, ba mɛ
ŋmaa ʊ kyaŋkpaŋa tɪyaŋ.

Piita tʋwa anıı ʋ bı gyıŋ Yesu
Matiwu 26.69-75; Luka 22.56-62; Gyɔɔŋ 18.15-18, 25-27

66 Piita aa hɔŋ gyaŋwuwo hʋ tıyaŋ gɛɛ rɛ, wııkyʋwal sılaala nıhıyawʋ hʋ dıya tʋŋtʋnnı-toluu kıdıgı ko lıı 67 a na Piita dı ʋ hɔŋ kı wiyeni diŋ hʋ. Ʋ deŋ ʋ weliŋ aŋ bası tıya ʋ a baa, “I mɛ fa aa tıŋ Yesu aa lıı Nazarɛti hal lɛ.” 68 Piita tʋwa a baa, “Ŋ bı gyıŋ wıı hʋ ı aa bası tıyaŋ,” aŋ sii lıı sıŋ paganyʋwa hʋ tıyaŋ dı gyibalbuŋ wiye. 69 Piita aa sıŋ doŋ ɛɛ rɛ tʋŋtʋnnı toluu hʋ bıl na ʋ a bası tıya nala hʋ aa sıŋ kpaga ʋ a baa, “Baal no mɛ yaa Yesu hatınna hʋ kıdıgı rɛ.” 70 Piita bıl tʋwa a baa dı ʋ daa. Mʋhʋ sʋwaa, dı nala hʋ aa sıŋ doŋ mɛ bası tıya ʋ a baa, “Wıtıı rɛ, ı mɛ yaa ba kıdıgı rɛ, ı lıı Galili rɛ.” 71 Ɛɛ rɛ Piita kaabı tıya ʋ tıı, aŋ ŋmıyɛsı a baa, “Ŋ bı gyıŋ baal no ma aa dagı.” 72 Ʋ aa bası gɛɛ teŋ dı gyibal wiye ʋ lıya tıına. Piita liisi wıı hʋ Yesu aa bası tıya ʋ anıı ʋ sı tʋwa ʋ naaŋsıınyʋwa bʋto, ka dı gyibal na wii naaŋsıınyʋwa bʋlıya. Ɛɛ rɛ ʋ kaŋ ʋ nyuu gʋra a wii weliŋ.

15

Ba kaŋ Yesu mʋ Pilato lee
Matiwu 27.1, 2, 11-14; Luka 23.1-5; Gyɔɔŋ 18.28-38

1 Ʋ sıgballıya kyıkyʋwala pipi, wııkyʋwal sılaala nıhıyası hʋ, abee bee nıhıyası, abee Wıısı Teŋ dıdagıla, abee nala hʋ buloŋ aa laŋŋı kı vʋʋlı wıya, ba buloŋ nɛ gyı ko laŋŋı a vʋʋlı gɛɛ hʋ ba aa sı yaa Yesu. Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ ba kana ʋ vʋwa, aŋ kana ʋ mʋ Pilato lee. 2 Ɛɛ rɛ Pilato pıyɛsı Yesu a baa, “I rɛ yaa Gyuuma kuwori hʋ?” Yesu bası tıya ʋ a baa, “Waa, ɛɛ rɛ ı tıı bası gɛɛ.” 3 Ɛɛ rɛ wııkyʋwal sılaala nıhıyası hʋ daga wıya yʋga ba aa baa dı Yesu yaa kyogi, ka ʋ bı laa wıı bası. 4 Ɛɛ rɛ Pilato bıl pıyɛsı Yesu a baa, “I bı kaŋ wıı buloŋ ı aa sı bası tıya ba? Deŋ na wıya mɔɔgɛɛ ba baa dı ı kyogo.” 5 Amɛ Yesu bıl bı suri ʋ nyʋwa. Wıı hʋ kperi Pilato.

Ba laa nyʋwa anıı ba sı kpʋ Yesu
Matiwu 27.15-26; Luka 23.13-25; Gyɔɔŋ 18.39–19.16

6 Dı Dıısı-parı-banıı kyɛbal hʋ rɛ ko pele buloŋ, Pilato aa lıı nala ba aa kaŋ tɔ dıyaŋ kıdıgı rɛ a ta, nal hʋ nala hʋ aa kyɛɛ. 7 Nala badɔmɔŋ gyı kaa kası rɛ a kpʋ nala, ba gyı kası tɔ dıyaŋ. Ba kıdıgı feŋ nɛ yaa Barabaası.
8 Ɛɛ rɛ nala hʋ yʋga sii giri mʋ Pilato lee a baa dı ʋ yaa gɛɛ hʋ ʋ aa yaa kı tıya ba saŋa buloŋ. 9-10 Pilato gyı gyıma anıı wııkyʋwal sılaala nıhıyası hʋ tıya aa hɔllı Yesu rɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ba kana ʋ ko ʋ lee. Ɛɛ rɛ ʋ pıyɛsı nala hʋ baa, “Ma aa kyɛ dı ŋ lıı Gyuuma kuwori hʋ rɛ tıya ma?” 11 Ɛɛ rɛ wııkyʋwal sılaala nıhıyası hʋ mʋrı nala hʋ we anıı ba leŋ ba lıı Barabaası ta, aŋ leŋ Yesu. 12 Ɛɛ rɛ Pilato bıl pıyɛsı nala hʋ baa, “Aŋka baal hʋ ma aa yırı Gyuuma kuwori hʋ, bee rɛ ma baa ŋ yaa ʋ?” 13 Ɛɛ rɛ ba buloŋ nɔsı yʋga a baa, “Kpaası ʋ mal daagarıı tıyaŋ.” 14 Ɛɛ rɛ Pilato pıyɛsı ba a baa, “Bekiŋ wıbɔŋ nɛ ʋ yaa?” Ɛɛ rɛ ba marı nɔsı yʋga a baa, “Kpaası ʋ mal daagarıı tıyaŋ.” 15 Pilato gyı aa kyɛ dı ʋ yaa nala hʋ wıkyɛɛlıı wıya, ʋ lıı Barabaası ta aŋ leŋ ba vıırı Yesu aŋ baa dı ba kana ʋ mʋ kpaası mal daagarıı tıyaŋ.

Laalyuwolo yaa Yesu sıya
Matiwu 27.27-31; Gyɔɔŋ 19.2, 3

16 Ɛɛ rɛ laalyuwolo hʋ kana ʋ lıı ba kuworibal hʋ gyaŋwuwo tıyaŋ,
a yırı ba laalyuwolo buloŋ ko laŋŋı. 17 Ɛɛ rɛ ka ba kpa gafıyaŋ a laalı
ʋ, a kyɛ sɔsı a kaŋ sʋwa nyupugi, ʋ kıı kuwori nyupugi gɛɛ, ba kpa
kyige ʋ. 18 Ka ba aa tuu gbinni ʋ sıya, a yaa ʋ sıya a baa, “Gyuuma
kuwori, Wıısı sı tıya ı mııbodolii!” 19 Ba kpa kyapıya a vıırı ʋ nyuu
tıyaŋ, a tʋ naŋtʋwɔl we ʋ tıyaŋ, a tuu gbinni, a tıya ʋ gyırıma. 20 Ba
aa yaa ʋ sıya hʋ ko teŋ, ba wuri gafıyaŋ hʋ aŋ paa ʋ tıı gannı laalı ʋ,
a kana ʋ lıı ŋmanıı dı ba kana ʋ mʋ kpaası daagarıı hʋ tıyaŋ.

Ba kpaası Yesu mal daagarıı tıyaŋ
Matiwu 27.32-44; Luka 23.26-43; Gyɔɔŋ 19.17-27

21 Ba aa ko kı lıı hʋ tıyaŋ nɛ ba kyeŋ baal kıdıgı ba aa yırı Siimɔŋ,
a lıı Sariini. Ʋ rɛ fa yaa Alizaŋda abee Rufusi kuwo. Dı ʋ lıı baga
a kı ko bee. Ba kana ʋ, a fıla ʋ, ʋ laa daagarıı hʋ baası. 22 Ba gyı
kaŋ Yesu mʋ lee kıdıgı rɛ, ba kı yırı doŋ Golgota. (Golgota memii rɛ
yaa Nyukuŋkogilo.) 23 Ba aa ko pele doŋ, ba kpa musa kıdıgı ba aa
yırı “mııra” a we sıŋ tıyaŋ a tıya ʋ dı nyʋwa. Ɛɛ rɛ ʋ vıya. 24-25 Haŋ
saŋa hʋ dı wıısı maga gyinyɛ, ba kana ʋ kpaası mal daagarıı hʋ tıyaŋ.
Aŋka ba kaŋ Yesu gannı kpaal wıya kı yuwo gbaŋŋa, a kı kyɛ dı ba
gyıŋ gal hʋ nal buloŋ aa maga dı ʋ laa. 26 Ba aa baa Yesu yaa wıya
hʋ kyogi, ba aa rɛ ba gyı sabı mal daagarıı hʋ tıyaŋ a baa, “Gyuuma
kuwori hʋ rɛ nyɛ.” 27 Gaala balıya mɛ rɛ ba gyı kpaası pɛ Yesu tıyaŋ.
Kıdıgı we ʋ noduu dıılaŋ, kıdıgı mɛ we ʋ nogɔbɔ dıılaŋ. 28 Nyɛ leŋ
wıı hʋ ba aa saba Wıısı Teŋ tıyaŋ a baa dı ʋ bee gaala sı sʋba sʋʋdıgı
hʋ ko yaa wıtıı rɛ gɛɛ. 29 Ba aa kpaası ʋ mal daagarıı hʋ tıyaŋ gɛɛ,
nala hʋ aa tıŋ doŋ kı baŋ, ba kı tʋʋsı ʋ aŋ kaŋ ba nyuni kı kyugisi
a baa, “Oyi, ı rɛ yaa nal hʋ aa baa dı ı sı ŋmaa Wııkyʋwaldııbal hʋ
lo aŋ bıl wuwo saa ʋ kyɛyɛ boto pagaŋ. 30 Ko tuu daagarıı hʋ tıyaŋ,
a laa ı tıı ta.” 31 Wııkyʋwal sılaala nıhıyası abee Wıısı Teŋ dıdagıla
hʋ mɛ kı huuri Yesu aŋ bası kı tıya dɔmɔŋ a baa, “Ʋ wuwo laa nala
kı ta rɛ, aŋ bı wuwo laa ʋ tıı kɛ kı ta.” 32 “Ma leŋ Krisita hʋ, Gyuuma
kuwori hʋ ko tuu daaŋ hʋ nyuu tıyaŋ, dı á na a laa ʋ wıya di.” Nala
hʋ balıya mɛ ba aa kpaası pɛ Yesu tıyaŋ mɛ gyı tʋʋsı ʋ rɛ.

Yesu sʋba
Matiwu 27.45-56; Luka 23.44-49; Gyɔɔŋ 19.28-30

33 Wıısı gyı aa ko maga nyutʋtʋʋ, lee buloŋ gyı bile gɛɛ rɛ a mʋ pele
ʋ dıdaana, ka lee bıl kyaanı. 34 Ɛɛ rɛ Yesu nɔsı yırı ʋ taal tıyaŋ a baa,
“Ɛloyi, Ɛloyi, lama sabakitani.” Ʋ memii rɛ yaa, “Ŋ Tıına Wıısı, bee
rɛ tıŋ ı vıya ŋ ta?” 35 Dı nala badɔmɔŋ mɛ sıŋ doŋ a nıı wıı hʋ ʋ aa
basa. Ɛɛ rɛ ba bası tıya dɔmɔŋ a baa, “Na, Ilaagya rɛ ʋ kı yırı gɛɛ.”
36 Nala hʋ kıdıgı fa aa sıŋ doŋ mʋ kpa gbara a kaŋ mʋ yuu sıkyaakyaa,
a kpa vʋwa kaakelii tıyaŋ, a kaŋ mʋ we ʋ nyʋwa tıyaŋ dı ʋ nyʋwa. Ʋ
aa yaa gɛɛ, ʋ baa, “Ma leŋ dı á gyegili na dı Ilaagya sı ko kana ʋ tuu
daaŋ hʋ tıyaŋ.” 37 Ɛɛ rɛ Yesu kyiyesi yʋga aŋ wiyesi ʋ wiyesi kateŋse.
38 Patıısa hʋ fa aa bori Wııkyʋwaldııbal hʋ kıyɛsı balıya. Ʋ sıŋ ʋ nyuu
tıyaŋ nɛ a kıyɛsı ko tuu ta. 39 Laalyuwolo nıhıyawʋ kıdıgı fa aa sıŋ
pɔ Yesu aa naa gɛɛ ʋ aa kyiyese abee gɛɛ ʋ aa sʋba, ʋ baa, “Wıtıı, baal
no rɛ kɔnı yaa Wıısı Biye hʋ.” 40 Haana badɔmɔŋ mɛ fa sıŋ libolii rɛ a
kı deŋ ʋ. Mɛɛrı Magidalina abee Salome fa we ba tıyaŋ. Gyemsi abee
Gyoose nıına Mɛɛrı mɛ fa we doŋ. Ba fa kaŋ Gyemsi kı yırı bapʋwasıı

rɛ. 41 Haana no buloŋ fa aa tɪŋ Yesu hal lɛ, a kɪ kyiyeli ʊ Galili tɪyaŋ.
Haana hʊ mɛ fa aa tɪŋ Yesu hal a ko Gyerusalɛm, ba gyeniŋ buloŋ mɛ
fa we doŋ nɛ.

Ba hogo Yesu
Matiwu 27.57-61; Luka 23.50-56; Gyɔɔŋ 19.38-42

42-43 Haŋ kyɛɛ hʊ ba aa yaa siri pɔ ba Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ dɪdaana,
baal kɪdɪgɪ aa lɪɪ Arimatɪya ba kɪ yɪrɪ Gyosɛfʊ, sii mʊ Pilato lee abee
bembiduwo a sʊla Yesu teŋbii. Ʊ fa yaa ba bee nɪhɪyasɪ hʊ aa laŋŋɪ kɪ
vʊʊlɪ wɪya kɪdɪgɪ rɛ, nala kɪ tɪya ʊ gyɪrɪma. Ʊ mɛ fa aa gyegili Wɪɪsɪ
koro hʊ koyi rɛ. 44 Pilato nyʊwa gyɪ fɪyɛla rɛ Yesu teŋ aa sʊba? Ɛɛ rɛ
ʊ yɪrɪ laalyuwolo hʊ nɪhɪyawʊ a pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Yesu teŋ sʊba rɛ?”
45 Laalyuwolo hʊ aa basɪ tɪya Pilato dɪ Yesu sʊba rɛ, ʊ tɪya Gyosɛfʊ
ŋmanɪɪ dɪ ʊ mʊ kpa Yesu teŋbii ko tuu taŋha. 46 Ɛɛ rɛ Gyosɛfʊ mʊ
yɔbɔ liŋe a kaŋ mʊ we ʊ, a kpa ʊ hogo. Ʊ kana ʊ mʊ hogo bʊwa
ba aa lurigo dabʊyɪ tɪyaŋ nɛ aŋ biliŋsi dabʊbal a tɔ bʊwa hʊ nyʊwa.
47 Mɛɛrɪ Magidalina abee Gyoose nɪɪna Mɛɛrɪ gyɪ we doŋ a na lee hʊ
ba aa kpaa ʊ hogo.

16

Yesu sii sʊʊ tɪyaŋ
Matiwu 28.1-8; Luka 24.1-12; Gyɔɔŋ 20.1-10

1 Ba Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ aa tene, Asibiti kyɛɛ dɪdaana rɛ gɛɛ, Mɛɛrɪ
Magidalina abee Gyemsi nɪɪna Mɛɛrɪ abee Salome mʊ yɔbɔ tʊranɪɪ dɪ
ba kaŋ mʊ tɪsɪ Yesu teŋbii. 2 Alahadi kyɛɛ kyɪkyʊwala, wɪɪsɪ aa pɔsɔ
ko kɪ gyɪŋ gɛɛ, ba sii mʊ Yesu bʊwa hʊ lee. 3 Ba aa mʊʊ hʊ tɪyaŋ nɛ,
ba kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ a baa, “Aŋnɛ rɛ sɪ wuwo biliŋsi dabʊyɪ hʊ ta bʊwa
hʊ nyʊwa?” 4 Ɛɛ rɛ ba mʊ kpaga bʊwa hʊ lee dɪ ba naa dabʊyɪ hʊ suro
bʊwa hʊ nyʊwa, a biliŋsi mʊ pɪŋ. Dabʊyɪ hʊ fa yʊga rɛ weliŋ. 5 Ɛɛ
rɛ ba mʊ gyʊʊ bʊwa hʊ tɪyaŋ, a na bapʊwasɪbiye dɪ ʊ hɔŋ bʊwa hʊ
noduu tɪyaŋ a laalɪ gapʊlʊŋ dolii. Ba hirigi. 6 Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba a
baa, “Ma ta leŋ dɪ kambɪŋ kaŋ ma. Ɲ gyɪma anɪɪ Yesu aa lɪɪ Nazarɛti
rɛ ma kɪ kyɛ, nal hʊ ba aa kpaasɪ mal daaŋ hʊ tɪyaŋ. Ʊ tuwo daha. Ʊ
siye rɛ. Ma ko na lee hʊ ba aa kpaa ʊ hogo. 7 Ma mʊ basɪ tɪya Piita
abee Yesu hatɪnna hʊ anɪɪ ʊ sɪ laa ma sɪya a mʊ Galili. Dɪ mamaa rɛ
mʊʊ doŋ, ma sɪ na ʊ doŋ anɪɪ ʊ aa basɪ gɛɛ tɪya ma.” 8 Ba hirigi, a kɪ
kyele, aŋ sii lɪɪ bʊwa hʊ tɪyaŋ a fá. Kambɪŋ gyɪ kaŋ ba rɛ weliŋ, ba bɪ
wuwo basɪ wɪɪ tɪya nal buloŋ.

9 Yesu gyɪ sii sʊʊ tɪyaŋ Alahadi kyɛɛ sɪgballɪnyʊwa rɛ. Ʊ aa siye,
ʊ leŋ Mɛɛrɪ Magidalina rɛ laa sɪya na ʊ, nal hʊ tɪyaŋ ʊ gyɪ aa kile
gyɪŋbɔmɔ bapɛ hʊ ta. 10 Ɛɛ rɛ Mɛɛrɪ sii a mʊ basɪ tɪya Yesu hatɪnna
hʊ wɪɪ hʊ aa yaa. Ʊ mʊwa dɪ ba hɔnɔ a kɪ wii. 11 Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba
anɪɪ Yesu sii sʊʊ tɪyaŋ nɛ a we ʊ mɪɪbol tɪyaŋ, dɪ ʊ kɛ na ʊ rɛ. Ba aa
nɪɪ wɪɪ hʊ, ba bɪ laa di.

12 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ, baala balɪya sii lɪɪ kpa ŋmanɪɪ a kɪ mʊ tɔɔ kɪdɪgɪ.
Ba aa mʊʊ dɪ Yesu bɪrɪma, a bɪl bɪ kɪɪ ʊ fa aa kɪɪ gɛɛ, a kaŋ ʊ tɪɪ ko
daga ba. 13 Ɛɛ rɛ ba mɪɪgɪ ko basɪ tɪya Yesu hatɪnna nɪkaalɪya hʊ wɪɪ
hʊ aa yaa. Amɛ ba bɪ laa di.

Yesu kaŋ ʊ tɪɪ ko daga ʊ hatɪnna fi bee kɪdɪgɪ hʊ
Matiwu 28.16-20; Luka 24.36-49; Gyɔɔŋ 20.19-23; Kpambɪsɪ 1.6-8

14 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ Yesu hatınna fi abee kıdıgı hʊ hɔŋ kı di kına. Ba
aa di kına hʊ tıyaŋ nɛ, dı Yesu rɛ gɛɛ. Ʊ nɔsı ba akuu ba aa bı laa ʊ di
wıya, abee ba bembiye aa deye wıya, beewıya ba bı laa nala hʊ mɛ a
baa ba na ʊ dı ʊ sii sʊʊ tıyaŋ di. 15 Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya ba a baa, “Ma mʊ
dʊnıya logiŋ kɛ buloŋ a bası Wıısı wıweliye hʊ a tıya nal kɛ buloŋ.
16 Nal hʊ buloŋ aa ko laa ŋ wıya di, aŋ leŋ ba fo ʊ wııkyʊwalnıı, Wıısı
sı laa ʊ ta. Amɛ nal hʊ aa ko bı laa ŋ wıya di, Wıısı sı kpa kyogisi tıya
ʊ kyɛɛ hʊ ʊ aa sı di dʊnıya nala buloŋ sarıya.
17 Wımagıla no rɛ ma sı na a gyıŋ nala hʊ aa laa ŋ wıya di. Ba aa
rɛ nyɛ. Ba sı wuwo kı kile gyıŋbɔmɔ ŋ dee tıyaŋ. Ba sı wuwo kı bası
taadʊŋsı mɛ. 18 Ba sı wuwo kı kol dʊma, a nyʊwa daaluliye aa kpʊ
nala, ka ʊ bı sı yaa ba wıı buloŋ. Ba sı wuwo kpa ba nosi a dɔbɔ wııla
tımma tıyaŋ dı ba deye.”
19 Á Tıına Yesu a bası wıya no teŋ, Wıısı kpa ʊ a kaŋ mʊ wıısıbee,
ʊ hɔŋ Wıısı noduu logiŋ tıyaŋ.
20 Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ sii lıı a mʊ lee kɛ buloŋ a kı bası Wıısı wıya. Á
Tıına Wıısı pɛ ba tıyaŋ ba mʊ a kı yaa wımagıla, dı nala gyıma anıı
wıya hʊ ba aa bası hʊ yaa wıtıı rɛ. Amı.

WIISI WIWELIYE HƱ LUKA AA SABA

1-2 Ŋ nɪhɪyawʋ Tiyofilɔsɪ, mɪyaŋ Luka rɛ sabɪ teŋ no a kɪ tɪya ɪ. Nala yʋga rɛ a yaa sɪfɪyaŋ, a sabɪ wɪya hʋ buloŋ aa yaa á sɪɪ tɪyaŋ a biŋ
tenni tɪyaŋ. Wɪya hʋ buloŋ nala aa basɪ tɪya ma rɛ ba sabɪ biŋ. Ba
kɛ naa wɪya no lipiilii buloŋ nɛ, aŋ mɛ ha pɛ basɪ Wɪɪsɪ wɪya kɪ tɪya
nala.
3 Ŋ nɪhɪyawʋ, ŋ gyegile nɪɪ wɪya no buloŋ weliŋ nɛ, a gʋnnɪ ba buloŋ
mɛ weliŋ a lɪɪ ba piilii tɪyaŋ buloŋ. Ɛɛwɪya, ŋ naa anɪɪ ʋ yaa wɪwelii
rɛ dɪ ŋ sabɪ wɪya no buloŋ aa vala gɛɛ a tɪya ɪ. 4 Ŋ sabɪ kɪ tɪya ɪ rɛ dɪ
ɪ gyɪma anɪɪ wɪya hʋ buloŋ ba aa daga ɪ hʋ kɔnɪ yaa wɪtɪɪ rɛ.

Ba basɪ Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʋ lʋlɪɪ wɪya

5 Baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we doŋ, ba kɪ yɪrɪ Zakarɪya. Ʋ gyɪ yaa
Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala kɪdɪgɪ rɛ. Saŋa hʋ tɪyaŋ dɪ ba kaŋ Gyuuma
wɪɪkyʋwal sɪlaala buloŋ kpaa kpaa rɛ. Nala hʋ tɪyaŋ ba gyɪ aa kpaa
Zakarɪya we, Abigya rɛ gyɪ yaa ba nɪhɪyawʋ. Zakarɪya haaŋ mɛ feŋ nɛ
gyɪ yaa Ɛlizabɛtɪ. Ʋ mɛ gyɪ lɪɪ Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala doho tɪyaŋ
nɛ. Aarɔŋ yaa ʋ naabatuugo rɛ. Saŋa hʋ tɪyaŋ dɪ Hɛrɔtɪ rɛ gyɪ yaa
Gyudɪya paalʋʋ buloŋ kuwori. 6 Zakarɪya bee ʋ haaŋ buloŋ gyɪ yaa
tɪpʋlʋŋ tɪmma rɛ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Ba buloŋ balɪya gyɪ aa tɪŋ Wɪɪsɪ
nyʋwa rɛ weliŋ. 7 Ɛlizabɛtɪ gyɪ yaa hapɪrɪ rɛ, a bɪ lʋl biye buloŋ, aŋka
ʋ bee ʋ bala Zakarɪya buloŋ gyɪ hɪyasɪ.
8-9 Ɛɛ rɛ Zakarɪya bee ʋ nala kyɛɛ ko baŋ pele dɪ ba tʋŋ tʋma hʋ
Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala aa kɪ tʋma saŋa buloŋ. Ɛɛ rɛ ba yuwo
gbaŋŋa a lɪɪ Zakarɪya anɪɪ ba aa kɪ yaa gɛɛ saŋa buloŋ, ʋ gyʋʋ
Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ. Doŋ nɛ ʋ we diŋ a nyɔgɔ wɪsɪnaaŋ a tɪya Wɪɪsɪ,
wɪɪsʋllɪ-kɪna kogu hʋ nyuu tɪyaŋ. 10 Ʋ aa gyʋwa hʋ tɪyaŋ nɛ, ka
nɪgyamaa hʋ buloŋ aa ko dɪ ba lɪɪ wɪɪsʋlɪɪ hʋ mɛ sɪŋ gyaŋwuwo hʋ
tɪyaŋ, a kɪ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ.
11 Saŋa hʋ Zakarɪya gyɪ aa nyɔgɔ wɪsɪnaaŋ hʋ tɪyaŋ nɛ dɪ malɪka ko
sɪŋ kogu hʋ noduu logiŋ tɪyaŋ. 12 Ʋ aa naa malɪka hʋ kambɪŋ kana ʋ,
ʋ kɪ kyele. 13 Ɛɛ rɛ malɪka hʋ basɪ tɪya ʋ a baa, “Zakarɪya, ta leŋ dɪ
kambɪŋ kana ɪ. Wɪɪ hʋ ɪ aa sʋla Wɪɪsɪ kɪ kyɛ, Wɪɪsɪ laa ɪ sʋlɪɪ rɛ. Ɪ
haaŋ Ɛlizabɛtɪ sɪ lʋl boyoŋbiye. Ɪ sɪ we ʋ feŋ Gyɔɔŋ. 14 Ɪ teŋ sɪ fɪyɛlɪ
rɛ kɪŋkaŋ, dɪ nɪgyamaa tenni mɛ fɪyɛlɪ, ʋ lʋlɪɪ wɪya. 15 Ʋ sɪ yaa nɪbal
Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Ʋ bɪ sɪ kɪ nyʋwa sɪduwo koo sɪŋ buloŋ aa wiye. Dɪ
ba ko lʋla ʋ, Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ sɪ we ʋ tɪyaŋ nɛ weliŋ a kaŋ kɪ mʋ
deŋdeŋ. 16 Ʋ sɪ leŋ dɪ Iziral tɪmma yʋga bɪl mɪɪgɪ ko kɪ tɪŋ ba Tɪɪna
Wɪɪsɪ. 17 Biye no sɪ laa á Tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya ko, dɪ Wɪɪsɪ tɪya ʋ dee anɪɪ ʋ
gyɪ aa tɪya ʋ tɪŋdaal Ɛlaagya dee gɛɛ. Ʋ sɪ leŋ dɪ biisi abee ba kuwoma
mɪɪgɪ sʋma. Ʋ mɛ sɪ leŋ dɪ nala hʋ aa bee tɪŋ Wɪɪsɪ nyʋwa bɪrɪmɪ ba
hakɪllɪ a kaŋ tɪpʋlʋŋ, a leŋ dɪ Wɪɪsɪ nala marɪ ba tɪsɪ a yaa siri pɔ ba
Tɪɪna koyi.”
18 Ɛɛ rɛ Zakarɪya pɪyɛsɪ malɪka hʋ a baa, “Ɛɛ rɛ ŋ sɪ yaa a gyɪma
anɪɪ wɪya hʋ ɪ aa basɪ kɔnɪ yaa wɪtɪɪ rɛ? Beewɪya ŋ hɪyasa rɛ, ŋ haaŋ
mɛ hɪyasɪ.”

19 Ɛɛ rɛ malıka hʋ bıl bası tıya ʋ a baa, “Ŋ feŋ nɛ yaa Geebiral. Ŋ
yaa Wıısı tıŋdaal lɛ. Ʋ rɛ tıma ŋ dı ŋ ko bası wıweliye no a tıya ı.
20 Wıya no ŋ aa bası kı tıya ı kɔnı sı ko yaa, amɛ ı aa bı laa di nyɛ, ı
bıl bı sı wuwo bası wıya a lıı gyınaŋ a kaŋ kı mʋ kyɛɛ hʋ wıya no aa
sı yaa.”
21 Saŋa hʋ malıka hʋ gyı aa bası wıya kı tıya Zakarıya
Wııkyʋwaldııbal hʋ tıyaŋ gɛɛ, ʋ gyı yaa nala hʋ aa gyegili Zakarıya
gyaŋwuwo hʋ tıyaŋ wıkperii rɛ, beewıya, ba gyı bı gyıŋ wıı hʋ aa tıŋ ʋ
kı pıısı gɛɛ Wııkyʋwaldıya hʋ tıyaŋ. 22 Ɛɛ rɛ malıka hʋ kpa mʋ, aŋka
Zakarıya ko lıı gyaŋwuwo nala hʋ lee. Ʋ gyı aa ko lıı, ʋ bıl bı wuwo kı
bası wıya. Nosi rɛ ʋ gyı kaŋ kı bası wıya ba lee. Doŋ nɛ ba gyı gyıma
anıı ʋ aa bı wuwo kı bası nyɛ, ʋ naa wıı rɛ Wııkyʋwaldııbal hʋ tıyaŋ
ʋ Wıısı kyʋwalıı tıyaŋ. 23 Ɛɛ rɛ Zakarıya tʋma ko teŋ Wııkyʋwaldııbal
hʋ tıyaŋ, ʋ mııgı mʋ dıya.
24 Ʋ gyı bı pıısa, ka ʋ haaŋ Ɛlizabɛtı kaŋ luwol. Ʋ gyı aa kaŋ luwol
hʋ gɛɛ, ʋ gyı kaŋ ʋ tıı faŋa dıya tıyaŋ nɛ peŋsi bɔnɔŋ dı ʋ bı lıı bee.
25 Ɛɛ rɛ ʋ baa, “Wıısı pıısa, ka lagılagı no ʋ kyiyeli ŋ nyɛ. Ʋ tɔɔ ŋ hıısı
rɛ dʋnıya tıyaŋ.”

Ba bası Yesu lʋlıı wıya

26 Ɛlizabɛtı aa kaŋ luwol hʋ, ʋ peŋsi badʋ tıyaŋ nɛ Wıısı tıŋ ʋ malıka
Geebiral dı ʋ mʋ Nazarɛti aa we Galili paalʋʋ tıyaŋ, 27 a kaŋ duwoso
mʋ tıya hatoluu kıdıgı ha aa bı gyıŋ baal, ba kı yırı Mɛɛrı. Gyosɛfʋ
aa yaa kuwori Deviti doho nal lɛ gyı kpa Mɛɛrı, amɛ ʋ beel-ʋ ha gyı
bı gyıŋ dɔmɔŋ anıı haaŋ bee baal.
28 Ɛɛ rɛ malıka hʋ ko ʋ lee a kyʋwalı ʋ, a baa, “Wıısı fıyɛlʋʋ we ı
lee! Wıısı we ı lee rɛ, aŋ pɛ ı tıyaŋ mɛ weliŋ.” 29 Mɛɛrı aa nıı wıı no
malıka hʋ aa basa tıya ʋ, wıı hʋ kegimi ʋ. Ʋ kı bıını wıı hʋ memii.
30 Ɛɛ rɛ malıka hʋ bası tıya ʋ a baa, “Mɛɛrı, Wıısı kyo ı wıya rɛ, ta leŋ
dı kambıŋ kana ı. 31 Ɪ sı kaŋ luwol a lʋl boyoŋbiye, a we ʋ feŋ Yesu.
32 Ʋ sı sii yaa nıbal, dı ba kana ʋ kı yırı Wııbal hʋ Biye. Á Tıına Wıısı
sı leŋ dı ʋ di koro anıı ʋ naabaa Deviti gyı aa dii koro gɛɛ. 33 Ʋ sı di
koro Gyeekɔbı doho nala tıyaŋ a kaŋ kı mʋ deŋdeŋ. Ʋ koro hʋ bı sı
teŋ maakyiye kıdıgı buloŋ.” 34 Ɛɛ rɛ Mɛɛrı bası tıya malıka hʋ a baa,
“Ŋ ha bı gyıŋ baal, ɛɛ rɛ wıı no sı yaa, a wuwo yaa?” 35 Ɛɛ rɛ malıka hʋ
bası tıya ʋ a baa, “Wıısı Wiyesi Welii hʋ rɛ sı ko gyʋʋ ı tıyaŋ, dı ı kaŋ
luwol Wıısı dee tıyaŋ. Ɛɛwıya, biye hʋ ı aa sı lʋla, ʋ sı yaa Tıpʋlʋŋ
Tıına dı ba kana ʋ kı yırı Wıısı Biye. 36 Na ı lʋllı Ɛlizabɛtı aa hıyasa
gɛɛ. Ba kı bası anıı ʋ yaa hapırı rɛ, amɛ ʋ yaŋ aa kaŋ luwol, ʋ peŋsi
badʋ rɛ nyɛ. 37 Beewıya wıı buloŋ tuwo Wıısı aa bı sı wuwo yaa.”
38 Ɛɛ rɛ Mɛɛrı bası tıya ʋ a baa, “Ŋ yaa Wıısı tʋŋtʋnnı rɛ. Wıya hʋ
buloŋ ı aa bası tıya ŋ, Wıısı sı leŋ dı ba yaa wıtıı.” Ɛɛ rɛ malıka hʋ
leme ʋ, aŋ mʋ.

Mɛɛrı mʋʋ dı ʋ na Ɛlizabɛtı

39 Ɛɛ rɛ Mɛɛrı sii lagı lagı, a kpa mʋ Ɛlizabɛtı bee aa we Gyudıya
paalʋʋ dogiŋsi hʋ nyuu tıyaŋ dı ʋ na ʋ. 40 Mɛɛrı aa mʋʋ pele doŋ,
ʋ mʋ gyʋʋ Zakarıya dıya a mʋ kyʋwalı ʋ haaŋ Ɛlizabɛtı. 41 Ɛlizabɛtı
aa nıı Mɛɛrı kyʋwala hʋ, biye hʋ aa we ʋ luwol tıyaŋ sii lugisi. Ɛɛ
rɛ Wıısı Wiyesi Welii hʋ ko gyʋʋ Ɛlizabɛtı tıyaŋ. 42 Ʋ heeli bası tıya
Mɛɛrı a baa, “Wıısı kyiyeli ı rɛ a te haana buloŋ, a kyiyeli biye hʋ mɛ

ɪ aa sɪ lʊla. 43 Bee rɛ tɪŋ wɪbal no yaa ŋ tɪyaŋ, a mʊ kɪ maga dɪ ŋ Tɪɪna
nɪɪna ko dɪ ʊ na ŋ mɛ nyɛ? 44 Ɲ aa laa ɪ kyʊwala hʊ gɛɛ, biye hʊ aa
we ŋ luwol tɪyaŋ teŋ mɛ fɪyɛla rɛ, ʊ sii lugusi. 45 Ɪ yaa nyusʊŋtɪɪna rɛ
ɪ aa laa di anɪɪ wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa basɪ tɪya ɪ sɪ kɔnɪ yaa."

Mɛɛrɪ yɪɪ yɪɪl a dannɪ Wɪɪsɪ

46 Ɛɛ rɛ Mɛɛrɪ yɪɪ yɪɪl a baa,
"Ɲ teŋ fɪyɛla rɛ yʊga, ŋ kɪ dannɪ Wɪɪsɪ.
47 Wɪɪsɪ rɛ yaa ŋ Laataal. Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ kɪ gyʊwɔsɪ.
48 Ɲ yaa ʊ tʊŋtʊnnɪbiye rɛ, ka ʊ liisi ŋ wɪya.
A lɪɪ gyɪnaŋ a kaŋ kɪ mʊ, nal buloŋ sɪ kana ŋ kɪ yɪrɪ nyusʊŋtɪɪna.
49 Akuu wɪbal no Wɪɪbal hʊ aa yaa tɪya ŋ wɪya.
Ʊ yaa Tɪpʊlʊŋ Tɪɪna rɛ.
50 Nala hʊ buloŋ aa fá Wɪɪsɪ, ʊ mɛ aa fá ba sikii rɛ,
nihuwobiŋ doho kɛ buloŋ tɪyaŋ.
51 Ʊ gaŋdaa-noŋ hʊ rɛ ʊ kaŋ tannɪ,
a ŋmaa babiibala abee ba tɪbɪɪna buloŋ pɪsa.
52 Ʊ kile kuworibala rɛ ba kuworikpasɪnɪ nyuni tɪyaŋ,
aŋ mɪɪgɪ leŋ nɪbiisi laa doŋma hɔŋ.
53 Ʊ kpa kɪweliye rɛ a tɪya nyaaba
aŋ kile kɪna tɪmma ta abee nohɪllɪ.
54 Ʊ fa biŋ nyʊwa rɛ a tɪya á naabaala
dɪ ʊ sɪ pɛ ʊ tʊŋtʊnna Iziral tɪmma tɪyaŋ.
Wɪɪ hʊ ʊ fa aa basa ko yaa wɪtɪɪ rɛ, beewɪya ʊ pɛ ba tɪyaŋ nɛ.
55 Ʊ gyɪ fá Abɪraham sikii rɛ.
Ʊ yaŋ sɪ fá ʊ doho nala buloŋ mɛ sikii a kaŋ kɪ mʊ maakyiye
buloŋ."
56 Mɛɛrɪ gyɪ hɔŋ Ɛlizabɛtɪ lee rɛ peŋsi boto, aŋ na mɪɪgɪ mʊ bee.

Ba lʊl Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ

57 Ɛɛ rɛ Ɛlizabɛtɪ lʊl ko pele. Ʊ lʊla boyoŋbiye. 58 Ʊ aa lʊla gɛɛ, ʊ
dɔŋtɪŋsɪ abee ʊ lʊlla buloŋ nɪɪ gɛɛ Wɪɪsɪ aa fáá ʊ sikii. Ba tenni buloŋ
gyɪ fɪyɛlɪ, ba beel-ʊ buloŋ kɪ dɪyɛsɪ.
59 Biye hʊ gyɪ aa ko pele kyɛyɛ kyori, ba ko dɪ ba keri ʊ peŋ aŋ we ʊ
feŋ. Ba gyɪ aa kyɛ dɪ ba kpa ʊ kuwo Zakarɪya feŋ nɛ a tɪya ʊ. 60 Ɛɛ rɛ
ʊ naa bɪ laa nyʊwa aŋ baa dɪ ba we ʊ feŋ Gyɔɔŋ.
61 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya ʊ anɪɪ ba doho nal buloŋ ha bɪ maakyiye di
Gyɔɔŋ. 62 Nyɛ rɛ ba kaŋ nosi pɪyɛsɪ ʊ kuwo dɪ feŋbee rɛ ʊ kɪ kyɛ dɪ ʊ
we biye hʊ.
63 Doŋ nɛ Zakarɪya leŋ ba kpa daaparɪ ko tɪya ʊ, ʊ sabɪ biye hʊ feŋ
we a baa dɪ ʊ feŋ nɛ yaa Gyɔɔŋ. Ba na feŋ hʊ, ʊ yaa ba wɪkperii. 64 Haŋ
lagɪlagɪbiye hʊ, Zakarɪya bɪl piili a kɪ basɪ wɪya a kɪ dannɪ Wɪɪsɪ.
65 Nala hʊ fa aa we doŋ a naa wɪɪ hʊ aa yaa, ʊ yaa ba kambɪŋ. Ba
kaŋ wɪɪ hʊ lɪɪ a basɪ taalɪ Gyudɪya paalʊʊ logiŋ hʊ aa kaŋ dogiŋsi hʊ
buloŋ. 66 Nala hʊ buloŋ aa nɪɪ gɛɛ, ba kaŋ wɪɪ hʊ kɪ bɪɪnɪ ba tɪsɪ tɪyaŋ
a kɪ basɪ, "Biye no yaŋ sɪ yaa nɪgɛɛ doho rɛ nyɛ?" Ba naa anɪɪ á Tɪɪna
Wɪɪsɪ dee we ʊ tɪyaŋ nɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ba kɪ basɪ gɛɛ.

Zakarɪya dannɪ Wɪɪsɪ

67 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ ko gyʊʊ Gyɔɔŋ kuwo Zakarɪya tɪyaŋ,
ʊ basɪ Wɪɪsɪ wɪya Wiyese Welii hʊ dee tɪyaŋ a baa,

68 “Ma leŋ dı á dannı Wıısı, Wıısı hʊ Iziral tımma aa tıŋ.
Beewıya, ʊ ko dı ʊ pɛ ʊ nala tıyaŋ nɛ a laa ba ta.
69 Ʊ lıı niduwo rɛ ʊ ko, dı ʊ laa ma ta.
Nal no lıı Wıısı tʊŋtʊnnı Deviti doho nala tıyaŋ nɛ.
70 Faafaa buloŋ nɛ Wıısı tıŋ ʊ tıŋdaala tıyaŋ, a bası tıya ma
71 anıı ʊ sı laa ma ta á dɔmɔ
abee nala hʊ buloŋ aa haası ma nosi tıyaŋ.
72 Ʊ mɛ fa basa anıı ʊ sı fá á naabaala sikii, ka dı wıya hʊ buloŋ mɛ ʊ
aa wee nyʊwa a baa dı ʊ sı yaa hʊ, dı ʊ kɔnı yaa ba mɛ.
73-74 Ʊ fa wee nyʊwa tıya á naabaa Abıraham nɛ abee sıfıyası buloŋ
anıı ʊ sı laa ma ta á dɔmɔ nosi tıyaŋ,
a leŋ dı á kı tıŋa ʊ, aŋ ta kı fá kambıŋ.
75 Ɛɛ rɛ á sı wuwo yaa nıtııma, a kaŋ tıpʊlʊŋ ʊ sıya tıyaŋ
á mııbol buloŋ tıyaŋ.”
76 Zakarıya gyı aa bası wıya no ko teŋ, ʊ mııgı bası tıya ʊ biye hʊ mɛ
a baa,
“Ɲ biye, ı sı yaa Wııbal hʊ tıŋdaal
Ɪ sı laa á Tıına sıya mʊ,
a marı ʊ ŋmanıı bin-ʊ.
77 Ɪ sı bası tıya Wıısı nala anıı Wıısı sı kpa ba wıbɔmɔ kyɛ ba aŋ laa
ba ta.
78 Wıısı kaŋ bɔnyɛ rɛ, a kı fá nala sikii mɛ.
Ʊ sı laa ma ta, a leŋ dı á hɔŋ pʊlʊŋ tıyaŋ.
79 Pʊlʊŋ no sı lıı wıısıbee, a kyaanı we nala hʊ buloŋ aa we bilhuu
tıyaŋ, ka sʊʊ wıya yaa ba beŋkyekpa.
Ʊ sı daga ma ŋmanıı hʊ aa kaŋ fıyelʊʊ dı á kı tıŋa.”
80 Ɛɛ rɛ biye hʊ sii waa abee dee, a kaŋ wıgyʊŋ mɛ. Biye no gyı sii
mʊ we pogo tıyaŋ nɛ, a mʊ pele kyɛɛ hʊ ʊ aa piile kı bası Wıısı wıya
Iziral nala buloŋ na ʊ.

2

Ba lʊl Yesu
Matiwu 1.18-25

1 Saŋa no tıyaŋ, baal kıdıgı rɛ gyı we doŋ, ba kı yırı Ɔgɛsitu Siiza.
Ʊ rɛ fa yaa Roma paalʊʊ buloŋ kuworibal. Nyɛ rɛ ʊ sii baa dı ba dıısı
paalʊʊ hʊ nala buloŋ. Ba ha gyı bı maakyiye dıısı nala paalʊʊ hʊ
tıyaŋ aŋka. Ba piilii rɛ ha gyı nyɛ. 2 Saŋa hʊ ba aa dıısı nala hʊ, dı
baal kıdıgı ba aa yırı Kuriniyɔsı mɛ rɛ gyı laa kuworibal hʊ naası sıŋ
Siiriya paalʊʊ tıyaŋ.
3 Ɛɛ rɛ nal buloŋ mʊ ʊ bee dı ba dıısı ʊ doŋ. 4 Gyosɛfʊ mɛ gyı sii
lıı Nazarɛti aa we Galili paalʊʊ tıyaŋ, a mʊ Bɛtılɛhɛm aa we Gyudıya
paalʊʊ tıyaŋ. Bɛtılɛhɛm nɛ Gyosɛfʊ naabaa Kuworo Deviti gyı lıı, ɛɛ
rɛ tıŋ ʊ gyı mʊ doŋ gɛɛ. 5 Ʊ bee Mɛɛrı buloŋ nɛ gyı mʊwa dı ba dıısı
ba doŋ, beewıya ba gyı wee nyʊwa tıya dɔmɔŋ nɛ, nal buloŋ gyıma,
anıı ba sı yal dɔmɔŋ. Saŋa no tıyaŋ dı Mɛɛrı gyı kaŋ luwol hʊ rɛ.
6 Ba gyı aa mʊʊ pele Bɛtılɛhɛm dı Mɛɛrı lʊl mɛ pele, 7 amɛ ba gyı bı
naa lee dı ba gyʊʊ. Ɛɛ rɛ tıŋ ba gyı mʊ gyʊʊ gyadıya kıdıgı. Doŋ nɛ
Mɛɛrı gyı lʊl ʊ hatobiye, ʊ yaa boyoŋbiye. Ɛɛ rɛ ʊ kaŋ gakɔsʊŋsı bɔ
tɔ ʊ, a kpa ʊ biŋ gya-ɔhɔ nyuu tıyaŋ.

Malıkası bası Yesu lʊlıı wıya tıya pedaala

8 Haŋ saŋa hʋ tɪyaŋ dɪ pedaala badɔmɔŋ mɛ gyɪ we paalʋʋ hʋ logiŋ
kɪdɪgɪ tɪyaŋ, a kyʋwa ɔhɔ tɪyaŋ, a kɪ deŋ ba piyese.
9 Ɛɛ rɛ malɪka kɪdɪgɪ ko ba lee. Ʋ aa ko gɛɛ, Wɪɪsɪ pʋlʋŋ kyaanɪ we
ba tɪyaŋ. Kambɪŋ gyɪ kaŋ ba, ba nyuni gyɪ ŋmala ŋmala. 10 Ɛɛ rɛ
malɪka hʋ basɪ tɪya ba a baa, “Ma ta leŋ dɪ kambɪŋ kaŋ ma. Duwosi-
welii rɛ ŋ kaŋ ko dɪ ŋ tɪya ma. Nal hʋ buloŋ aa sɪ nɪɪ duwosi-welii
no, ʋ teŋ sɪ fɪyɛlɪ rɛ kɪŋkaŋ. 11 Gyɪnaŋ ba lʋl ma Laataal lɛ Bɛtɪlɛhɛm
tɪyaŋ, ba kɪ yɪrɪ ʋ á Tɪɪna Krisita, laataal hʋ Wɪɪsɪ aa lɪya dɪ ʋ laa ʋ
nala ta. 12 Dɪ ma ko mʋ, nyɛ rɛ ma sɪ kpa gyɪma ʋ. Ma sɪ na biye dɪ
ba kaŋ gakɔsʋŋsɪ bɔ tɔ ʋ, a kpa ʋ biŋ gya-ɔhɔ nyuu tɪyaŋ.”
13 Ɛɛ rɛ malɪkasɪ yʋga pirigi ko lɪɪ, a pɛ malɪka hʋ tɪyaŋ, ba yɪɪ yɪɪla
a kɪ dannɪ Wɪɪsɪ a baa,
14 “Ma leŋ dɪ á dannɪ Wɪɪsɪ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ.
Wɪɪsɪ nikyooliye mɛ aa we taŋha nyuu tɪyaŋ sɪ na fɪyɛlʋʋ.”
15 Malɪkasɪ hʋ aa mɪɪgɪ mʋ wɪɪsɪbee ko teŋ, pedaala hʋ basɪ tɪya
dɔmɔŋ a baa, “Ma leŋ dɪ á mʋ Bɛtɪlɛhɛm, a na wɪɪ hʋ á Tɪɪna Wɪɪsɪ
aa leŋ ʋ malɪkasɪ hʋ ko basɪ tɪya ma.”
16 Doŋ nɛ ba sii fá lagɪ lagɪ, a mʋ na Mɛɛrɪ abee Gyosɛfʋ, aŋ na biye
hʋ mɛ dɪ ʋ pɪŋ gya-ɔhɔ nyuu tɪyaŋ. 17 Ɛɛ rɛ pedaala hʋ basɪ tɪya biye
hʋ nɪɪna abee ʋ kuwo wɪya hʋ malɪka hʋ aa basɪ tɪya ba a mʋ kɪ tile
biye hʋ tɪyaŋ. 18 Nala hʋ buloŋ aa nɪɪ wɪɪ no pedaala hʋ aa basa, ʋ
gyɪ yaa ba wɪkperii rɛ. 19 Ka Mɛɛrɪ kɛ laa wɪya hʋ buloŋ a we ʋ hakɪla
tɪyaŋ a kaŋ kɪ bɪɪnɪ.
20 Ɛɛ rɛ pedaala hʋ mɪɪgɪ mʋ ba pedaa. Ba aa mʋʋ hʋ tɪyaŋ nɛ ba
yɪɪ yɪɪla a kɪ dannɪ Wɪɪsɪ, beewɪya wɪya hʋ buloŋ malɪka hʋ aa basɪ
tɪya ba, ba kɔnɪ naa ba rɛ.

Ba wee Yesu feŋ

21 Biye hʋ gyɪ aa ko pele kyɛyɛ kyori, ba keri ʋ peŋ aŋ we ʋ feŋ Yesu.
Feŋ no rɛ malɪka hʋ gyɪ daga tɪya Mɛɛrɪ ka ʋ na kaŋ luwol hʋ.

Ba kaŋ Yesu mʋ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ

22 Saŋa hʋ gyɪ aa ko pele dɪ Mɛɛrɪ bee Gyosɛfʋ pɪɪsɪ ba bisiŋ ta anɪɪ
Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ Moosi fa aa saba aa daga gɛɛ, ba sii kaŋ biye hʋ mɛ
pɛ mʋ Gyerusalɛm dɪ ba kpa ʋ tɪya Wɪɪsɪ, beewɪya ba saba Wɪɪsɪ teŋ
tɪyaŋ nɛ a baa, 23 “Dɪ baal bee ʋ haaŋ nɛ ko lʋl ba biibuŋbuŋ, dɪ ʋ rɛ
ko yaa boyoŋbiye, ʋ maga dɪ ba kpa ʋ tɪya Wɪɪsɪ rɛ.” 24 Ba bɪl saba rɛ
anɪɪ ʋ maga dɪ ba kpa kokosi balɪya mɛ rɛ a sʋla Wɪɪsɪ. Ɛɛ rɛ Gyosɛfʋ
bee Mɛɛrɪ sii mʋ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ dɪ ba yaa wɪya no.
25 Saŋa hʋ tɪyaŋ baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we Gyerusalɛm tɪyaŋ ba kɪ yɪrɪ
Simiyɔŋ. Ʋ fa yaa nɪtɪɪ rɛ a kɪ fá Wɪɪsɪ, aŋ fa kɪ gyegili dɪ Wɪɪsɪ laa
Iziral tɪmma ta. 26 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ fa aa we ʋ tɪyaŋ basɪ tɪya
ʋ rɛ anɪɪ ʋ bɪ sɪ sʋba see dɪ ʋ na Krisita hʋ, laataal hʋ Wɪɪsɪ aa wee
nyʋwa baa dɪ ʋ sɪ ta dɪ ʋ ko. 27 Ɛɛ rɛ Yesu kuwo abee ʋ naa mʋ gyʋʋ
Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ dɪ ba kpa Yesu tɪya Wɪɪsɪ aŋ pɛ yaa gɛɛ hʋ buloŋ
Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ aa daga. Haŋ saŋa hʋ dɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ kaŋ
Simiyɔŋ mɛ ko gyʋʋ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ. 28 Simiyɔŋ na biye hʋ, a laa
ʋ we ʋ nosi tɪyaŋ aŋ dannɪ Wɪɪsɪ a baa,
29 “Ŋ Tɪɪna, ɪ aa wee nyʋwa a baa ɪ sɪ yaa wɪɪ hʋ, ɪ kɔnɪ yaa ʋ rɛ.
Nyɛ kɛ, leŋ dɪ mɪyaŋ ɪ tʋŋtʋnnɪ sʋba a mʋ bee laaŋfɪya.
30 Ŋ kɔnɪ naa nal hʋ aa ko dɪ ʋ laa dʋnɪya nala ta rɛ abee ŋ sɪɪ.

31 Ɪ tɪma ʊ rɛ ʊ ko dɪ nal buloŋ na ʊ.

32 Biye no sɪ yaa pʊlʊŋ a daga nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma ɪ ŋmanɪɪ,
ka dɪ ɪ nala Iziral tɪmma mɛ na feŋ.”

33 Simiyɔŋ aa basɪ gɛɛ ko teŋ, wɪya hʊ ʊ fa aa basa a mʊ kɪ tile biye
hʊ tɪyaŋ fa yaa ʊ kuwo bee ʊ naa wɪkperii rɛ.

34 Ɛɛ rɛ Simiyɔŋ sʊla Wɪɪsɪ tɪya ba aŋ basɪ tɪya Mɛɛrɪ, biye hʊ nɪɪna
a baa, “Wɪɪsɪ rɛ lɪɪ ɪ biye no. Nala hʊ aa bɪ sɪ laa ʊ wɪya di Iziral
tɪmma tɪyaŋ, ba sɪ na tʊwara; amɛ nala hʊ aa sɪ laa ʊ wɪya di, ʊ sɪ laa
ba ta. Wɪɪsɪ taa biye no rɛ dɪ ʊ yaa ʊ magɪl, ka nala yʊga bɪ sɪ tɪŋa
ʊ nyʊwa. Amɛ ʊ sɪ kpa ba memii ta.” 35 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl basɪ tɪya Mɛɛrɪ a
baa, “Ɪ tɪɪ tɪya mɛ sɪ kyogi rɛ weliŋ ɪ biye no wɪya, a kɪɪ gɛɛ anɪɪ ba aa
kpaa takoobii kyɔgɔ ɪ.”

36 Hanɪhɪyawʊ kɪdɪgɪ mɛ rɛ gyɪ we doŋ, ba kɪ yɪrɪ Ana. Ʊ gyɪ yaa
Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ. Ʊ kuwo feŋ nɛ gyɪ yaa Fanuwɛl, a lɪɪ Asa doho tɪyaŋ.
37 Saŋa no tɪyaŋ, haaŋ no gyɪ yaa bɪsɪ mɔllɪ banaa abee banaa rɛ. Ʊ
gyɪ aa yal bala, ʊ bɪŋpɛɛ tɪyaŋ nɛ bala hʊ sʊba. Kyɛɛ kɛ buloŋ, ʊ aa
we Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ nɛ wɪɪhaa abee tebine buloŋ. Ʊ aa kɪ
vʊwa nyʊwa rɛ doŋ a kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ. 38 Simiyɔŋ fa aa basɪ wɪya kɪ
tɪya Mɛɛrɪ tɪyaŋ, dɪ Ana mɛ rɛ ko gyʊʊ gɛɛ. Ʊ aa naa biye hʊ, ʊ dannɪ
Wɪɪsɪ aŋ basɪ ʊ wɪya tɪya nala hʊ buloŋ fa aa gyegili dɪ Wɪɪsɪ laa Iziral
tɪmma ta.

Yesu bee ʊ kuwo abee ʊ naa mɪɪgɪ mʊ Nazarɛti

39 Gyosɛfʊ bee Mɛɛrɪ aa yaa wɪya hʊ buloŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ aa daga
dɪ ba yaa Gyerusalɛm tɪyaŋ ko teŋ, ba mɪɪgɪ mʊ ba bee Nazarɛti aa
we Galili paalʊʊ tɪyaŋ. 40 Ɛɛ rɛ Biye hʊ sii waa weliŋ, a kaŋ dee abee
wɪgyʊŋ, ka Wɪɪsɪ noŋ mɛ dɔbɔ ʊ tɪyaŋ saŋa buloŋ.

Yesu we Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ

41 Bɪna kɛ buloŋ Yesu kuwo abee ʊ naa aa mʊ Gyerusalɛm nɛ a di
Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʊ. 42 Yesu gyɪ aa ko yaa bɪsɪ fi abee balɪya,
ʊ bee ʊ kuwo bee ʊ naa mʊ Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʊ Gyerusalɛm
tɪyaŋ, anɪɪ ba aa kɪ yaa gɛɛ bɪna bɪna buloŋ. 43 Kyɛbal hʊ wɪkanɪya
aa ko teŋ, ba mɪɪgɪ kɪ mʊ bee aŋka Yesu kɛ mɪɪgɪ ka Gyerusalɛm tɪyaŋ
dɪ ʊ naa bee ʊ kuwo bɪ gyɪma. 44 Ba fa bɪɪna anɪɪ ʊ we ba bee nala
hʊ aa we hal kɪ ko tɪyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ ba vala gɛɛ wɪɪsɪ mʊ gyʊʊ ka ba bɪ
na ʊ. Doŋ tɪyaŋ nɛ ba yaŋ piili kɪ kyɛ ʊ ba lʊlla abee ba kyaŋsɪ tɪyaŋ.
45 Nyɛ rɛ ba kyɛ ʊ lɔlɔ ba tɪyaŋ, aŋ mɪɪgɪ kile ʊ lugo mʊ Gyerusalɛm,
a deŋ kɪ kyɛ ʊ doŋ.

46 Ʊ kyɛtoo kyɛɛ rɛ ba mʊ na ʊ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ, dɪ ʊ bee
Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hɔnɔ. Ʊ kɪ gyegili wɪya hʊ ba aa basɪ aŋ pɛ kɪ
pɪyɛsɪ ba wɪya mɛ. 47 Nala hʊ buloŋ aa we doŋ a nɪɪ ʊ aa lɪɪ wɪya hʊ
sɪya abee wɪgyʊŋ gɛɛ, ba nyʊʊsɪ fɪyɛlɪ kɪŋkaŋ. 48 Ʊ kuwo bee ʊ naa
gyɪ aa ko na ʊ, ba nyʊʊsɪ mɛ gyɪ fɪyɛla rɛ. Doŋ nɛ ʊ naa pɪyɛsɪ ʊ a
baa, “Ŋ biye, deŋ na ɪ aa yaa ma gɛɛ! Ŋ bee ɪ kuwo buloŋ gɔllɔ kyɛ ɪ
gɛɛ rɛ a mʊ lɔlɔ á buloŋ, haalɪ ɪ wɪya mɪɪgɪ yaa ma beŋkyekpa.” 49 Ɛɛ
rɛ ʊ pɪyɛsɪ ba a baa, “Bee rɛ tɪŋ ma gɔllɪ kɪ kyɛ ŋ? Ma bɪ gyɪma anɪɪ
ŋ maga dɪ ŋ we ŋ Kuwo dɪya tɪyaŋ nɛ?” 50 Amɛ ba fa bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ ʊ
aa basɪ tɪya ba memii.

51 Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ tɪŋ ʊ naa bee ʊ kuwo hal, ba buloŋ kpa mʊ
Nazarɛti. Ba aa we doŋ, ʊ gyɪ aa tɪŋ ba nyʊwa rɛ weliŋ, ka ʊ naa
kpa wɪya hʊ buloŋ aa yaa a we ʊ hakɪla tɪyaŋ a kɪ bɪɪnɪ.
52 Ɛɛ rɛ Yesu sii waa weliŋ, a kaŋ wɪgyʊŋ mɛ. Wɪɪsɪ teŋ fɪyɛlɪ ʊ
tɪyaŋ, nihuwobisi mɛ kyo ʊ wɪya weliŋ.

3

Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ basɪ Wɪɪsɪ wɪya
Matiwu 3.1-12; Maakɪ 1.1-8; Gyɔɔŋ 1.19-28

1-2 Zakarɪya biibaal Gyɔɔŋ ha gyɪ we pogo hʊ tɪyaŋ nɛ. Doŋ tɪyaŋ
nɛ Wɪɪsɪ gyɪ basɪ tɪya ʊ dɪ ʊ mʊ basɪ Wɪɪsɪ wɪya a tɪya nala. Saŋa
no tɪyaŋ, Roma paalʊʊ buloŋ kuworibal Tibeeriyo gyɪ aa dii koro, ʊ
bɪsɪ fi abee bɔnɔŋ tɪyaŋ nɛ gyɪ gɛɛ. Ɛɛ saŋa dɪ Pɔŋtiyo Pilato mɛ rɛ
fa laa Roma kuworibal hʊ naasɪ sɪŋ Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ. Hɛrɔtɪ mɛ
rɛ fa aa deŋ Galili paalʊʊ, ka ʊ naabiye Fɪlɪpɪ mɛ fa kɪ deŋ Ituriya
abee Tirakonati paalʊʊ. Baal kɪdɪgɪ aa lɪɪ Lisaniya mɛ rɛ fa aa deŋ
Abiliini paalʊʊ. Anaasɪ bee Kayifasɪ mɛ rɛ fa yaa Gyuuma wɪɪkyʊwal
sɪlaala nɪhɪyasɪ Gyerusalɛm tɪyaŋ. 3 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ gɔllɪ Gyɔɔdaŋ fuwo
hʊ nyʊwa buloŋ, a basɪ Wɪɪsɪ wɪya kɪ tɪya nala a baa, “Ma bɪrɪmɪ lɪɪ
ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ, aŋ leŋ dɪ ŋ fo ma wɪɪkyʊwalnɪɪ, dɪ Wɪɪsɪ kpa ma
wɪbɔmɔ kyɛ ma.”
4 Wɪɪsɪ tɪŋdaal Azaaya fa saba wɪɪ no Wɪɪsɪ teŋ logiŋ kɪdɪgɪ tɪyaŋ
nɛ, a baa:
“Nal lɛ we pogo tɪyaŋ, a heeli kɪ basɪ,
‘Ma ko marɪ ma tɪsɪ anɪɪ ma aa marɪ ŋmanɪɪ a pɔ nɪbal koyi gɛɛ,
dɪ ma tɪɪna ko tɪŋa. Dɪ mamaa rɛ yaa gɛɛ dɪ ʊ ko ko, ʊ lɪvalɪɪ sɪ
pɪŋ weliŋ.
5 Ma giri dogiŋbala abee dogiŋbiisi hʊ buloŋ
a tuu tɔ pallɪ hʊ buloŋ
a kaŋ gyarɪ dɪ ba maga dɔmɔŋ,
ŋmaŋsɪ hʊ buloŋ aa golo, ma kaŋ ba degini.
Ŋmaŋsɪ hʊ buloŋ mɛ aa kaŋ bootigini, ma we ba buloŋ taŋha dɪ ba
pɪŋ namama.
6 Dʊnɪya nala buloŋ sɪ na gɛɛ hʊ Wɪɪsɪ aa laa nala kɪ ta.” ’
7 Ɛɛ rɛ nɪgyamaa ko lɪɪ Gyɔɔŋ lee dɪ ʊ fo ba wɪɪkyʊwalnɪɪ. Ʊ basɪ
tɪya ba a baa, “Ɛɛdɔŋ dʊma! Ma dawarɪ yʊga ma tɪyaŋ. Kɪbee rɛ mʊrɪ
ma anɪɪ wɪɪkyʊwalnɪɪ no ŋ aa sɪ fo ma dʊŋ sɪ wuwo laa ma ta Wɪɪsɪ
sarɪya hʊ kyɛdiilii? 8 Ma leŋ dɪ ma wɪyaalɪya daga anɪɪ ma bɪrɪma lɪɪ
ma wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ nɛ, aŋ ta leŋ ma aa yaa Abɪraham doho nala
wɪya dʊŋ yaa wɪɪ. Beewɪya Wɪɪsɪ aa wuwo ʊ leŋ bʊwa no ma aa naa
nyɛ sii bɪrɪmɪ Abɪraham doho nala rɛ. 9 Ma gyɪma! Wɪɪsɪ yaa siri rɛ
abee ʊ saa dɪ ʊ ŋmaŋ tɪya hʊ buloŋ aa bee nɔŋ nɔŋweliye a lo, a keri
paa yuwo we diŋ tɪyaŋ.”
10 Ɛɛ rɛ nala hʊ pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ɛɛ rɛ yaŋ maga dɪ á yaa?” 11 Ʊ basɪ
tɪya ba a baa, “Nal hʊ aa kaŋ gannɪ balɪya, ʊ maga dɪ ɪ kpa kɪdɪgɪ tɪya
nal hʊ aa bɪ kaŋ gal lɛ. Nal hʊ mɛ aa kaŋ kɪdiiliye, ʊ maga dɪ ʊ yaa
kpaa nala hʊ aa bɪ naa ba di rɛ.”
12 Ɛɛ rɛ lampolaala badɔmɔŋ mɛ ko dɪ ʊ fo ba wɪɪkyʊwalnɪɪ. Ba
mɛ pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Nɪhɪyawʊ, ɛɛ rɛ á mɛ sɪ yaa?” 13 Ʊ basɪ tɪya ba a
baa, “Ma ta laa molbiye te gɛɛ hʊ aa maga dɪ ma laa.” 14 Laalyuwolo

badɔmɔŋ mɛ pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Aŋka á mɛ, ɛɛ rɛ á mɛ sɪ yaa?” Ʊ basɪ tɪya ba mɛ a baa, “Ma ta fugisi nal buloŋ a laa molbiye, a ta nyɪya wɪya a kɪ tɪya nala mɛ. Ma leŋ dɪ tuno hʊ ma aa laa maga ma.”
15 Ɛɛ rɛ nala hʊ fa aa gyegili Krisita hʊ koyi fa piili kɪ bɪɪnɪ anɪɪ
Gyɔɔŋ nɛ yaa Krisita hʊ. 16 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ basɪ tɪya ba buloŋ a baa, “Nɪɪ
dʊŋ nɛ ŋ kɛ kaŋ kɪ fo ma. Amɛ nal kɪdɪgɪ rɛ sɪ ko, ʊ rɛ yaa nɪbal a te
ŋ. Ɲ paalɪ bɪ maga dɪ ŋ kpaga ʊ, a kaŋ ʊ naatɔbɔ ŋmasɪ mɛ puri. Ʊ
kɛ sɪ kpa Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ abee diŋ a fo ma wɪɪkyʊwalnɪɪ. 17 Ʊ
kolo ʊ mɪkyaarɪgbaha rɛ. Dɪ ʊ rɛ ko ŋmaa ʊ mɪya hʊ teŋ, ʊ sɪ kyaarɪ
lɪɪ miŋbii hʊ a we ʊ busol tɪyaŋ, aŋ kpa mɪŋgyɔrʊ hʊ a we diŋ aa bee
dɪsɪ tɪyaŋ.” 18 Ŋmaŋgyamaa rɛ Gyɔɔŋ gyɪ kpa a basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye
hʊ a tɪya nala, aŋ kpaanɪ ba weliŋ dɪ ba bɪrɪmɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ yayɪ
tɪyaŋ.
19 Wɪya badɔmɔŋ nɛ Hɛrɔtɪ gyɪ yaa, ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ gyɪ basɪ ʊ sɪya wɪya
tɪya ʊ. Hɛrɔtɪ rɛ gyɪ aa deŋ Galili paalʊʊ. Ʊ maana ha gyɪ hɔnɔ rɛ ka ʊ
kaŋ ʊ haaŋ ba aa yɪrɪ Hɛrodiya a fasɪ. Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ gyɪ basɪ tɪya ʊ anɪɪ
ʊ bɪ yaa ŋmanɪɪ dɪ ʊ kaŋ ʊ maana haaŋ fasɪ. Hɛrɔtɪ gyɪ yaa wɪbɔmɔ
badɔmɔŋ mɛ rɛ yʊga a pɛ wɪɪ no tɪyaŋ. Ba buloŋ wɪya rɛ tɪŋ Gyɔɔŋ
gyɪ basɪ ʊ sɪya wɪya tɪya ʊ gɛɛ. 20 Hɛrɔtɪ gyɪ yaŋ aa sɪ marɪ yaa wɪbɔŋ
hʊ rɛ yaa, ʊ gyɪ bɪl sii leŋ ba kaŋ Gyɔɔŋ tɔ nɪtɔdɪya tɪyaŋ.

Gyɔɔŋ foo Yesu wɪɪkyʊwalnɪɪ
Matiwu 3.13-17; Maakɪ 1.9-11

21-22 Gyɔɔŋ gyɪ aa foo nala hʊ buloŋ wɪɪkyʊwalnɪɪ ko teŋ, ɛɛ rɛ ʊ
fo Yesu mɛ wɪɪkyʊwalnɪɪ. Doŋ tɪyaŋ nɛ Yesu kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ dɪ ʊ
naa wɪɪsɪnyuu pirigi lɔgɔ suri. Nyɛ rɛ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ kɪɪ gɛɛ
anɪɪ kokomo, a ko tuu saga ʊ tɪyaŋ. Ɛɛ hal lɛ ʊ nɪɪ taal kɪdɪgɪ dɪ ʊ lɪɪ
wɪɪsɪnyuu a basɪ tɪya ʊ a baa, “I rɛ yaa ŋ Biikyoolii. Ɲ teŋ fɪyɛla rɛ ɪ
tɪyaŋ.”

Yesu doho nala
Matiwu 1.1-17

23 Saŋa hʊ Yesu gyɪ aa piili ʊ tʊma hʊ, dɪ ʊ gyɪ yaa bɪsɪ mɔlɪya abee
fi rɛ. Nala gyɪ bɪɪna anɪɪ Gyosɛfʊ rɛ lʊl Yesu. Nyɛ rɛ Yesu doho tɪŋa:
Gyosɛfʊ kuwo feŋ nɛ yaa Heli. 24 Heli mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Mataati.
Mataati mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Levi. Levi mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Mɛlki.
Mɛlki mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyanna. Gyanna mɛ kuwo feŋ nɛ yaa
Gyosɛfʊ. 25 Gyosɛfʊ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Matatiya. Matatiya mɛ kuwo
feŋ nɛ yaa Emosi. Emosi mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Nahum. Nahum mɛ
kuwo feŋ nɛ yaa Ɛsili. Ɛsili mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Nagayi. 26 Nagayi mɛ
kuwo feŋ nɛ yaa Maati. Maati mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Matatiya. Matatiya
mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Simeeni. Simeeni mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyosɛkɪ.
Gyosɛkɪ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyoda. 27 Gyoda mɛ kuwo feŋ nɛ yaa
Gyuwanaŋ. Gyuwanaŋ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Risa. Risa mɛ kuwo feŋ
nɛ yaa Zerubabɛl. Zerubabɛl mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Siyatiil. Siyatiil mɛ
kuwo feŋ nɛ yaa Neeri. 28 Neeri mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Mɛlki. Mɛlki mɛ
kuwo feŋ nɛ yaa Adi. Adi mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Kosam. Kosam mɛ kuwo
feŋ nɛ yaa Ɛlimadam. Ɛlimadam mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Ɛri. 29 Ɛri mɛ
kuwo feŋ nɛ yaa Gyoosʊwa. Gyoosʊwa mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Ɛliyeza.
Ɛliyeza mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyorim. Gyorim mɛ kuwo feŋ nɛ yaa
Mataati. Mataati mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Levi. 30 Levi mɛ kuwo feŋ nɛ
yaa Simiyɔŋ. Simiyɔŋ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyuda. Gyuda mɛ kuwo

feŋ nɛ yaa Gyosɛfʋ. Gyosɛfʋ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyonam. Gyonam
mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Ɛliyakim. 31 Ɛliyakim mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Mɛlıya.
Mɛlıya mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Mɛna. Mɛna mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Mataata.
Mataata mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Neetaŋ. Neetaŋ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa
Deviti. 32 Deviti mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyesi. Gyesi mɛ kuwo feŋ nɛ yaa
Obɛdı. Obɛdı mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Buwasi. Buwasi mɛ kuwo feŋ nɛ
yaa Salmɔŋ. Salmɔŋ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Naasuŋ. 33 Naasuŋ mɛ kuwo
feŋ nɛ yaa Amiinadabu. Amiinadabu mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Adimıŋ.
Adimıŋ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Aani. Aani mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Hɛzʋrɔŋ.
Hɛzʋrɔŋ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Pɛrɛsı. Pɛrɛsı mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyuda.
34 Gyuda mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyeekɔbı. Gyeekɔbı mɛ kuwo feŋ nɛ yaa
Azıkı. Azıkı mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Abıraham. Abıraham mɛ kuwo feŋ
nɛ yaa Tɛɛra. Tɛɛra mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Nahɔ. 35 Nahɔ mɛ kuwo feŋ
nɛ yaa Sɛrugu. Sɛrugu mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Ruu. Ruu mɛ kuwo feŋ nɛ
yaa Pɛlɛgı. Pɛlɛgı mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Iiba. Iiba mɛ kuwo feŋ nɛ yaa
Sɛla. 36 Sɛla mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Kayinaŋ. Kayinaŋ mɛ kuwo feŋ nɛ
yaa Afagisaadi. Afagisaadi mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Sɛm. Sɛm mɛ kuwo
feŋ nɛ yaa Nowa. Nowa mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Lamɛkı. 37 Lamɛkı mɛ
kuwo feŋ nɛ yaa Matusela. Matusela mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Inɔkı. Inɔkı
mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyarɛdı. Gyarɛdı mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Mahalalı.
Mahalalı mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Kayinaŋ. 38 Kayinaŋ mɛ kuwo feŋ nɛ
yaa Inɔsı. Inɔsı mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Sɛɛtı. Sɛɛtı mɛ kuwo feŋ nɛ yaa
Adama. Wıısı rɛ ta Adama.

4

Sıtaanı magısı Yesu
Matiwu 4.1-11; Maakı 1.12-13

1 Ɛɛ rɛ Yesu gyı mııgı lıı Gyɔɔdaŋ fuwo hʋ tıyaŋ ko lıı, dı Wıısı
Wiyesi Welii hʋ we ʋ tıyaŋ weliŋ, a kpa ʋ gyʋʋ pogo. 2 Ʋ we doŋ kyɛyɛ
mɔllıbalıya. Sıtaanı aa ko magısı magısı ʋ a mʋ lɔlɔ. Ʋ aa we doŋ
kyɛyɛ mɔllı balıya no buloŋ, ʋ bı kıŋ buloŋ diye. Kyɛyɛ mɔllıbalıya
hʋ ko mʋ kı teŋ dı losi yaŋ kana ʋ. 3 Ɛɛ rɛ Sıtaanı ko bası tıya ʋ a
baa, “Dı ı baa ı yaa Wıısı Biye kɛ, leŋ dı bʋwa no aa pına sii bırımı
paanʋʋ.” 4 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı bası tıya ʋ a baa, “Ba saba Wıısı teŋ tıyaŋ
nɛ a baa,
‘Kıdiiliye dʋŋ daa aa tıya nihuwobiŋ mııbol.” ’
5 Ɛɛ hal tıyaŋ, Sıtaanı bıl kana ʋ kpa gyıŋ wıısınyuu, aŋ leŋ ʋ gul
lurimi na dʋnıya paalʋʋsı abee ba korisi buloŋ gɛɛ fine. 6 Doŋ tıyaŋ
nɛ ʋ bası tıya ʋ a baa, “Kına no buloŋ yaa ŋ kına rɛ. Ŋ sı leŋ dı ı kaŋ
ba buloŋ dee, a tıŋ ba buloŋ a kı nıı ba sʋma. Ŋ aa wuwo dı ŋ kpa ba
tıya nal hʋ buloŋ ŋ aa kyɛ rɛ. 7 Ɛɛwıya, dı ı rɛ tuu gbinni ŋ sıya tıyaŋ,
a kyʋwalı ŋ, ŋ sı kpa kına no buloŋ tıya ı.” 8 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ʋ
a baa, “Ba saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa,
‘Ʋ maga dı á kı tıŋ á Tıına Wıısı dʋŋ nɛ
aŋ kı kyʋwalı ʋ dʋŋ.” ’
9 Ɛɛ rɛ Sıtaanı bıl kana ʋ mʋ Gyerusalɛm, a kana ʋ gyıŋ
Wııkyʋwaldııbal hʋ nyugbaŋfara, aŋ bası tıya ʋ a baa, “Dı ı baa ı
yaa Wıısı Biye kɛ, sıŋ daha aŋ gyaa kyigisi taŋha. 10 Na ba sabı biŋ
Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ anıı Wıısı sı leŋ dı ʋ malıkası sıŋ pɔ ı a kı deŋe ı.
11 Ba bıl saba rɛ anıı

‘Ba sɪ kyeŋ kana ɪ dɪ ɪ naaŋ mɛ ta paalɪ dige taŋha.” ’
12 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ʊ a baa, “Ba bɪl saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a
baa ‘Ta magɪsɪ á Tɪɪna Wɪɪsɪ.” ’
13 Sɪtaanɪ aa kpaa ŋmaŋsɪ no buloŋ a magɪsɪ Yesu mʊ lɔlɔ, ʊ leme
ʊ, aŋ kpa biŋ pɔ kyɛɛ hʊ ʊ bɪl aa sɪ na ŋmanɪɪ kɪdɪgɪ.

Yesu piile ʊ tʊma Galili paalʊʊ tɪyaŋ
Matiwu 4.12-17; Maakɪ 1.14-15

14 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ, Yesu gyɪ bɪl lɪɪ pogo hʊ tɪyaŋ nɛ,
a mɪɪgɪ kpa mʊ Galili paalʊʊ. Ɛɛ rɛ ʊ wɪya taalɪ doŋ buloŋ. 15 Doŋ nɛ
ʊ kɪ daga nala Gyuuma wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ tɪyaŋ, nal nal buloŋ kɪ bigisi
ʊ.

Nazarɛti tɪmma vɪya Yesu
Matiwu 13.53-58; Maakɪ 6.1-6

16-17 Ɛɛ rɛ Yesu sii mʊ Nazarɛti, lee hʊ tɪyaŋ ʊ aa waa. Kyɛwiyesii hʊ
kyɛɛ ko pele, ʊ sii mʊ gyʊʊ Gyuuma wɪɪkyʊwaldɪya anɪɪ ʊ aa kɪ yaa
gɛɛ saŋa buloŋ. Ɛɛ rɛ ʊ sii sɪŋ dɪ ʊ karɪmɪ Wɪɪsɪ teŋ a tɪya nala hʊ. Ba
kpa Wɪɪsɪ teŋ logiŋ hʊ Wɪɪsɪ tɪŋdaal Azaaya aa saba a tɪya ʊ. Nyɛ rɛ
ʊ suri mʊ lee hʊ Azaaya aa saba a baa,
18 “Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ we ŋ tɪyaŋ nɛ.
Ʊ lɪɪ ŋ nɛ dɪ ŋ ko basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ a tɪya nyaaba.
Ʊ tɪma ŋ nɛ dɪ ŋ ko basɪ tɪya yosi anɪɪ Wɪɪsɪ sɪ laa ba ta,
a bɪl basɪ tɪya nyʊlɪma mɛ dɪ ba sɪya sɪ suri.
Ʊ tɪma ŋ nɛ dɪ ŋ laa nala hʊ buloŋ ba aa kaŋ kɪ tɪya sikii ta,
19 aŋ basɪ tɪya ba anɪɪ saŋa hʊ á Tɪɪna Wɪɪsɪ aa sɪ laa ʊ nala ta pele
rɛ.”
20 Yesu aa karɪmɪ teŋ hʊ teŋ, ʊ kaŋ tɔ aŋ kpa tɪya nal hʊ aa biŋ teŋ
hʊ aŋ tuu hɔŋ. Nala hʊ buloŋ aa we wɪɪkyʊwaldɪya hʊ tɪyaŋ mɪɪgɪ
kyirigi sɪya we ʊ tɪyaŋ. 21 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Wɪya hʊ ŋ
aa karɪma teŋ hʊ tɪyaŋ ma nɪɪ nyɛ, gyɪnaŋ ba buloŋ sʊʊ ba bʊʊsɪ rɛ.”
22 Yesu wɪbasɪɪ hʊ buloŋ gyɪ yaa nala hʊ teŋfɪyɛl lɛ, ba nyʊʊsɪ mɛ gyɪ
fɪyɛlɪ abee wɪweliye hʊ ʊ aa basa wɪya. Ɛɛ rɛ ba kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ a
baa, “Gyosɛfʊ biibaal hʊ daa nyɛ dʊ?” 23 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ba a
baa, “Ŋ gyɪma anɪɪ ma sɪ maga namaga no tɪya ŋ a baa, ‘Tɪɪba tɪɪna,
tɪɪbɪ ɪ tɪɪ.’ Ma bɪl sɪ basɪ tɪya ŋ a baa dɪ wɪya hʊ buloŋ ma aa nɪya dɪ
ŋ aa yaa Kapɛɛnam tɪyaŋ, dɪ ŋ yaa ba ŋ tɪɪ bee tɪyaŋ mɛ.” 24 Ɛɛ rɛ Yesu
bɪl baa, “Wɪtɪɪ rɛ, Wɪɪsɪ tɪŋdaal kɛ buloŋ, ʊ bee tɪɪ nala aa bee tɪya ʊ
gyɪrɪma.” 25 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, “Ma gyegili nɪɪ daha. Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ
kɪ tɪya ma. Saŋa hʊ Wɪɪsɪ tɪŋdaal Ɛlaagya gyɪ aa we ʊ mɪɪbol tɪyaŋ,
lohaana gyɪ yʊga rɛ a we Iziral paalʊʊ tɪyaŋ. Haŋ saŋa hʊ duwoŋ mɛ
bɪ nɪya bɪsɪ boto abee kyalɪɪ. Nyɛ rɛ losiŋbɔŋ gyɪ gyʊʊ Iziral paalʊʊ
buloŋ. 26 Amɛ Wɪɪsɪ gyɪ bɪ tɪŋ Ɛlaagya ʊ mʊ Gyuuma lohaana no
kɪdɪgɪ buloŋ lee. Amɛ ʊ gyɪ tɪma ʊ rɛ, ʊ mʊ lohaaŋ kɪdɪgɪ aa lɪɪ Siidɔŋ
paalʊʊ dʊŋ lee, tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Zarɛfatɪ tɪyaŋ. 27 Saŋa hʊ tɪyaŋ
Wɪɪsɪ tɪŋdaal Ilaasa mɛ gyɪ aa we ʊ mɪɪbol tɪyaŋ, gbegisi gyɪ yʊga rɛ
a we Iziral paalʊʊ tɪyaŋ, amɛ Wɪɪsɪ gyɪ bɪ leŋ Ilaasa tɪɪbɪ ba kɪdɪgɪ
buloŋ, see gbege kɪdɪgɪ aa lɪɪ Siiriya paalʊʊ ba kɪ yɪrɪ Naamaŋ dʊŋ.”
28 Nala hʊ buloŋ gyɪ aa we wɪɪkyʊwaldɪya hʊ tɪyaŋ aa nɪɪ wɪya no,
ba baaŋ gyɪ sii ʊ nyuu tɪyaŋ. 29 Ɛɛ rɛ ba sii kaŋ Yesu, a kana ʊ tarɪ lɪɪ
bee hʊ samanɪ, a kana ʊ mʊ gyɪŋ dogimo hʊ nyuu tɪyaŋ bee hʊ fa aa
sɪna. Ba gyɪ kana ʊ mʊ dogimo hʊ lee aa geese yʊga rɛ, a kɪ kyɛ dɪ ba

kpa ʋ yuwo ta dı ʋ tuu tele taŋha. Doŋ tıyaŋ nɛ ba sıŋ, 30 ka ʋ vala
tıŋ nala hʋ tıyaŋ a lıı mʋ.

Yesu kile gyıŋbɔŋ ta baal kıdıgı tıyaŋ
Maakı 1.21-28

31 Ɛɛ rɛ Yesu lıı Nazarɛti tıyaŋ, a kpa mʋ Kapɛɛnam aa we Galili
paalʋʋ tıyaŋ. Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ, ʋ mʋ gyʋʋ Gyuuma wııkyʋwaldıya
a kı daga nala. 32 Ʋ aa daga ba gɛɛ, ba nyʋʋsı buloŋ fıyɛlı, beewıya
gɛɛ hʋ ʋ aa bası wıya hʋ daga anıı ʋ kaŋ wıya hʋ ʋ aa bası dee rɛ.
33 Dı baal kıdıgı gyıŋbɔŋ aa kana mɛ gyı we wııkyʋwaldıya hʋ tıyaŋ.
Ɛɛ rɛ ʋ faası kyıırı 34 a baa, “Yesu aa lıı Nazarɛti, bekiŋ nɛ ı kı kyɛ ı
yaa ma? Ɪ ko dı ı kpʋ ma rɛ? Ŋ gyıma ı rɛ. Ɪ rɛ yaa Wıısı tıŋdaal hʋ
aa yaa tıpʋlʋŋ tıına.” 35 Yesu aa nıı wıya hʋ baal hʋ aa basa, ʋ nɔsı
gyıŋbɔŋ hʋ a baa, “Leŋ kyagıŋsı aŋ ko lıı baal hʋ tıyaŋ.” Gyıŋbɔŋ hʋ
lıı baal hʋ lo ba buloŋ sıya tıyaŋ doŋ, aŋ lıı ʋ tıyaŋ. Amɛ ʋ gyı bı yaa
ʋ wıbɔŋ buloŋ. 36 Ba aa naa gɛɛ, ʋ yaa nal buloŋ wıkperii. Ɛɛ rɛ ba kı
pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, “Bekine wıduwoni rɛ ʋ kı bası nyɛ? Baal no paalı
kaŋ dee rɛ, a wuwo gyıŋbɔmɔ, a nɔsı ba ba kı lıı nala tıyaŋ.” 37 Ɛɛ rɛ
Yesu wıya taalı lee hʋ buloŋ.

Yesu tııbı nala yʋga
Matiwu 8.14-17; Maakı 1.29-34

38 Ɛɛ rɛ Yesu lıı wııkyʋwaldıya hʋ tıyaŋ, a kpa mʋ baal kıdıgı ba aa
yırı Siimɔŋ dıya. Ʋ mʋwa dı Siimɔŋ hııla pına a kı wıılı, ʋ teŋ buloŋ
nıma. Ɛɛ rɛ ba bası ʋ wıya tıya ʋ. 39 Yesu sii mʋ sıŋ haaŋ hʋ logiŋ, aŋ
nɔsı wııl hʋ dı ʋ lıı ʋ tıyaŋ. Wııl hʋ leŋ haaŋ hʋ, aŋka ʋ teŋ sii yaa
kıdiiliye tıya ba.
40 Ʋ dıdaana aa ko pele, nala hʋ buloŋ aa kaŋ kyaŋsı ba kaŋ wııla
iriŋ iriŋ buloŋ, ba mʋ kaŋ ba ko Yesu lee dı ʋ tııbı ba. Yesu kpa ʋ nosi
dɔbɔ ba kıdıgı kıdıgı buloŋ tıyaŋ ba na laaŋfıya. 41 Gyıŋbɔmɔ mɛ gyı
lıı nala tıyaŋ yʋga, aa kı kyıırı, a bası tıya Yesu a baa, “Ɪ rɛ yaa Wıısı
Biye hʋ.” Ɛɛ rɛ Yesu nɔsı ba dı ba ta bası ʋ wıya, beewıya ba gyıma
anıı ʋ rɛ yaa Krisita hʋ, laataal hʋ Wıısı aa lıya dı ʋ ko laa dʋnıya
nala ta.

Yesu bası Wıısı wıya Gyudıya paalʋʋ tıyaŋ
Maakı 1.35-39

42 Ʋ sıgballınyʋwa, Yesu sii lıı bee hʋ tıyaŋ, a mʋ lee hʋ nala aa
tuwo. Ɛɛ rɛ ka bee hʋ nala piili kı kyɛ ʋ. Ba aa ko na ʋ, ba kı lʋga dı
ba kana ʋ biŋ dı ʋ ta bıl mʋʋ lee buloŋ. 43 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a
baa, “Ʋ maga dı ŋ mʋ tɔnı badɔmɔŋ mɛ rɛ, a bası Wıısı koro hʋ wıya
doŋma mɛ. Beewıya, ɛɛ wıya rɛ Wıısı tıma ŋ, ŋ ko.” 44 Ɛɛ rɛ ʋ gɔllı kı
bası Wıısı wıya Gyudıya paalʋʋ Gyuuma wııkyʋwaldıısı tıyaŋ.

5

Yesu yırı ʋ buŋbuŋ hatınna
Matiwu 4.18-22; Maakı 1.16-20

1 Kyɛɛ kıdıgı Yesu gyı sıŋ fuwo hʋ ba aa yırı Gɛnɛsarɛti nyʋwa tıyaŋ
nɛ, ka nıgyamaa mʋ yige dɔmɔŋ kı ko ʋ lee dı ba nıı Wıısı wıya. 2 Doŋ
nɛ Yesu na nııduworibori sı balıya dı ba vʋwa nıı hʋ nyʋwa. Ba tımma
gyı kaŋ ko vʋwa rɛ, aŋ mʋ dı ba sası ba gyoŋsi. 3 Ɛɛ rɛ Yesu mʋ gyʋʋ
nııduworibori sı hʋ kıdıgı aa yaa Siimɔŋ kıŋ, aŋ leŋ ʋ yige ʋ bee boro

hʋ we nɪɪ hʋ tɪyaŋ. Nyɛ rɛ Yesu hɔŋ nɪɪduworiboro hʋ tɪyaŋ aŋ kɪ
daga nɪgyamaa hʋ buloŋ. 4 Ʋ aa basɪ wɪya tɪya nala hʋ ko teŋ, ʋ basɪ
tɪya Siimɔŋ a baa, “Kuwosi nɪɪduworiboro hʋ dɪ ʋ mʋ liluŋii mʋhʋ,
dɪ ɪ bee ɪ dɔŋtɪŋsɪ hʋ yuwo ma gyoŋsi, a kasɪ fuwonamɪɪsɪ.” 5 Ɛɛ rɛ
Siimɔŋ basɪ tɪya ʋ a baa, “Ɲ nɪhɪyawʋ, á yuwo gyoŋsi rɛ dɪya tebine
buloŋ, aŋ bɪ kaŋ kɪŋ buloŋ. Amɛ ʋ aa yaa ɪ kɛ aa baa dɪ ŋ yuwo wɪya,
ŋ sɪ yuwo.” 6 Nyɛ rɛ ba yuwo ba gyoŋsi, a kasɪ fuwonamɪɪsɪ kɪŋkaŋ,
ba gyoŋsi gba kɪ kyɛ dɪ ba pʋʋrɪ. 7 Dɪ ba dɔŋtɪŋsɪ badɔmɔŋ mɛ we
nɪɪduworiboro kɪdɪgɪ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ba kolli yɪrɪ ba dɪ ba ko kyiyeli ba.
Ba ko kuwoni fuwonamɪɪsɪ hʋ, a su nɪɪduworiborisi hʋ balɪya buloŋ.
Borisi hʋ su, a paalɪ kɪ kyɛ dɪ ba tuu nɪɪmemii. 8 Siimɔŋ Piita aa naa
wɪya hʋ buloŋ aa yaa, ʋ tuu gbinni Yesu sɪya tɪyaŋ aŋ baa, “Ɲ Tɪɪna,
kɪ mʋ aŋ leme ŋ. Ɲ yaa wɪbɔŋyaal lɛ.” 9 Ɛɛ hʋ Piita bee ʋ nala hʋ
aa kasɪ fuwonamɪɪsɪ hʋ, ʋ gyɪ yaa ba mɛ tɪɪ wɪkperii rɛ. 10 Dɪ Siimɔŋ
dɔŋtɪŋsɪ Gyemsi abee Gyɔɔŋ mɛ fa we doŋ. Ba fa yaa Zebedi biibaala
rɛ. Ba nyʋʋsɪ mɛ gyɪ fɪyɛla rɛ abee wɪya hʋ ba aa naa. Ɛɛ rɛ Yesu basɪ
tɪya Siimɔŋ a baa, “Ta leŋ dɪ kambɪŋ kana ɪ. A lɪɪ gyɪnaŋ kɪ mʋ, ɪ sɪ
kɪ kasɪ nihuwobisi anɪɪ ɪ fa aa kasɪ fuwonamɪɪsɪ gɛɛ.”
11 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ, ba sii a kaŋ nɪɪduworiborisi hʋ tarɪ ko lɪɪ nɪɪ hʋ
nyʋwa, a leŋ ba kɪŋ kɪŋ buloŋ ta doŋ, aŋ sii tɪŋ Yesu hal.

Yesu tɪɪbɪ gbege
Matiwu 8.1-4; Maakɪ 1.40-45

12 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl sii mʋ tɔɔ kɪdɪgɪ dɪ gbege kɪdɪgɪ rɛ gɛɛ. Ʋ aa naa
Yesu, ʋ tuu gbinni ʋ sɪya tɪyaŋ a sʋla ʋ, a baa, “Ɲ nɪhɪyawʋ, dɪ ɪ rɛ
kyo, ɪ sɪ wuwo tɪɪbɪ ŋ.” 13 Ɛɛ rɛ Yesu kpa ʋ noŋ a dige ʋ aŋ baa, “Ɲ
kyo rɛ. Deye.” Gbegisi hʋ pirigi leŋ baal hʋ. 14 Doŋ nɛ Yesu basɪ tɪya
ʋ abee sɪfɪyaŋ a baa, “Ta ko basɪ wɪɪ no kɪ tɪya nal buloŋ. Amɛ degini
wɪɪkyʋwal sɪlaal lee, a kaŋ ɪ tɪɪ mʋ daga ʋ, dɪ ʋ lɪɪ wɪɪsʋlɪɪ, a pɪɪsɪ ɪ
bisiŋ ta anɪɪ Moosi aa daga gɛɛ. Dɪ ɪ rɛ yaa gɛɛ, nal buloŋ sɪ na anɪɪ
ɪ bɪl bɪ kaŋ bisiŋ.” 15 Aŋka wɪɪ hʋ ha vɪya aŋ marɪ taalɪ lee buloŋ a
gyʋʋ mʋ. Nala yʋga kɪ ko ʋ lee dɪ ba nɪɪ ʋ wɪbasɪɪ, aŋka dɪ ʋ pɛ tɪɪbɪ
ba mɛ. 16 Ka Yesu aa sii mʋ lee hʋ nala aa tuwo, a kyʋwalɪ Wɪɪsɪ.

Yesu tɪɪbɪ gbarɪgɪ
Matiwu 9.1-8; Maakɪ 2.1-12

17 Kyɛɛ kɪdɪgɪ rɛ Yesu kɪ daga nala dɪ Farasiima abee Wɪɪsɪ Teŋ
dɪdagɪla aa lɪɪ Galili paalʋʋ abee Gyudɪya paalʋʋ abee Gyerusalɛm
buloŋ mɛ fa hɔŋ doŋ. Wɪɪsɪ gyɪ tɪya Yesu dee rɛ, ʋ gyɪ kɪ tɪɪbɪ wɪɪla
tɪmma.
18 Ɛɛ rɛ nala badɔmɔŋ mʋ kyʋŋ gbarɪgɪ kɪdɪgɪ abee ʋ wasa a ko, a
kɪ lʋga dɪ ba kana ʋ gyʋʋ biŋ Yesu sɪya tɪyaŋ, dɪya hʋ tɪyaŋ. 19 Amɛ,
akuu nala fa aa yʋga lee hʋ tɪyaŋ wɪya, ba gyɪ bɪ wuwo na ŋmanɪɪ dɪ
ba kana ʋ gyʋʋ dɪya hʋ. Ɛɛ rɛ ba kana ʋ kaŋ gyɪŋ dɪya hʋ nyuu a luri
lee, a kpa ʋ ta ʋ tɪŋ doŋ a tuu pɪŋ Yesu sɪya tɪyaŋ nɪgyamaa hʋ tʋtʋʋ
tɪyaŋ. 20 Ba aa yaa gɛɛ rɛ Yesu na anɪɪ ba laa ʋ di rɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ ʋ basɪ
tɪya gbarɪgɪ hʋ a baa, “Ɲ bagyʋwa, ŋ kpa ɪ wɪbɔmɔ kyɛ ɪ rɛ.” 21 Ɛɛ rɛ
Farasiima abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʋ piili kɪ bɪɪnɪ ba tɪsɪ tɪyaŋ a baa,
“Kɪbee rɛ yaa nal no aa tʋʋsɪ Wɪɪsɪ nyɛ? Nal buloŋ bɪ sɪ wuwo kpa
wɪbɔmɔ kyɛ nal, see Wɪɪsɪ dʋŋ.” 22 Ɛɛ rɛ Yesu wuwo gyɪŋ ba tɪbɪɪna a
pɪyɛsɪ ba a baa, “Bee rɛ tɪŋ ma kɪ bɪɪnɪ wɪya no ma tɪsɪ tɪyaŋ? 23 Ɲ aa
sɪ baa dɪ ŋ kpaa ʋ wɪbɔmɔ kyɛ ʋ rɛ, abee ŋ aa sɪ baa dɪ ʋ sii kɪ vala, ba

tıyaŋ kıbee basıı rɛ yaa mɔl? 24 Ŋ sı daga ma anıı mıyaŋ Nihuwobiŋ
Biye kaŋ dee rɛ dʊnıya tıyaŋ ŋ aa sı wuwo kpa wıbɔmɔ kyɛ nala.” Ɛɛ
rɛ ka ʊ bası tıya gbarıgı hʊ a baa, “Sii, a kpa ı wasa kı mʊ dıya.” 25 Doŋ
nɛ gbarıgı hʊ nyagı sii sıŋ ba sıya tıyaŋ, a kpa ʊ wasa hʊ tıyaŋ ʊ fa
aa pına, a vala kı mʊ dıya aŋ kı dannı Wıısı. 26 Wıı hʊ yaa nala hʊ
buloŋ fa aa we doŋ wıkperii. Kambıŋ gyʊʊ ba, ba dannı Wıısı a baa,
“Á naa wıkperiye rɛ gyınaŋ.”

Yesu yırı Levi
Matiwu 9.9-13; Maakı 2.13-17

27 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ Yesu sii lıı a na lampolaal kıdıgı ba aa yırı Levi dı
ʊ hɔŋ ʊ tʊŋtʊnnı dıya tıyaŋ. Nyɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Sii ko kı
tıŋa ŋ hal.” 28 Ɛɛ rɛ Levi sii, a leŋ ʊ kıŋ kıŋ buloŋ ta doŋ aŋ kı tıŋa ʊ
hal.
29 Ɛɛ hal tıyaŋ, Levi gyı leŋ ba marı kıdiiliye yʊga ʊ dıya tıyaŋ a tıya
Yesu, a yırı nıgyamaa mɛ. Nıgyamaa hʊ ʊ gyı aa yıra tıyaŋ, lampolaala
yʊga gyı we ba tıyaŋ nɛ. 30 Ɛɛ rɛ Farasiima badɔmɔŋ abee Wıısı Teŋ
dıdagıla mɛ aa yaa Farasiima sii ko, a pıyɛsı Yesu hatınna hʊ a baa,
“Bee rɛ tıŋ ma bee lampolaala abee wıbɔŋyaala buloŋ laŋŋı hɔŋ kı di
kına?” 31 Yesu nıı ba aa bası gɛɛ, a bası tıya ba a baa, “Nala hʊ aa kaŋ
laaŋfıya, ba bee kyɛ tııba tıına, see nala hʊ aa wıılı. 32 Ŋ ko dı ŋ yırı
wıbɔŋyaala rɛ dı ba leŋ ba wıbɔmɔ. Ŋ bı ko dı ŋ yırı tıpʊlʊŋ tımma.”

Ba pıyɛsı Yesu nyʊwa vʊwayı wıya
Matiwu 9.14-17; Maakı 2.18-22

33 Ɛɛ rɛ nala badɔmɔŋ ko pıyɛsı Yesu a baa, “Gyɔɔŋ Wıısınııfool hʊ
hatınna aa kı vʊwa nyʊwa rɛ, a kı kyʊwalı Wıısı mɛ saŋa buloŋ.
Farasiima hatınna mɛ kı yaa gɛɛ tıı. Amɛ ı hatınna kɛ bee vʊwa
nyʊwa.” 34 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, “Dı nal lɛ kpaa haaŋ, dı ʊ bee
ʊ kyaŋsı kı gbıyalı hafalıı hʊ gbıyala, ʊ kyaŋsı hʊ sı wuwo vʊwa
nyʊwa? Aayı, ba bı sı wuwo vʊwa nyʊwa. 35 Amɛ saŋa kıdıgı rɛ sı
pele, dı ba kaŋ hafalıı bala hʊ mʊ lee kıdıgı. Ɛɛ tıyaŋ nɛ ʊ kyaŋsı hʊ
yaŋ sı vʊwa nyʊwa.”
36 Ɛɛ rɛ ʊ bıl maga namaga no tıya ba a baa, “Nal buloŋ bı sı lɔgɔ
taŋfalıı a kpa ala tɔ gabınıı bol. Dı ı rɛ yaa gɛɛ, ı sı kyogi gafalıı hʊ,
ka dı taŋfalıı hʊ bee gabınıı hʊ mɛ bı sı kıı dɔmɔŋ. 37 Ɛɛ tıı rɛ nal mɛ
bı sı kpa sıhuwo a we pulbınıı tıyaŋ. Dı ı rɛ yaa gɛɛ, pul hʊ sı pɔsɔ,
dı sıŋ hʊ buloŋ bısı ta. 38 Sıhuwo maga dı ı kpa we viiweliye tıyaŋ
nɛ. 39 Dı nal lɛ aa nyʊwa sıwiilii, ʊ bıl bı sı kı kyɛ dı ʊ nyʊwa sıhuwo,
beewıya tıına aa baa dı sıwiilii rɛ weliye te sıhuwo.”

6

Ba pıyɛsı Yesu Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ wıya
Matiwu 12.1-8; Maakı 2.23-28

1 Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ kıdıgı, Yesu bee ʊ hatınna hʊ gyı sii mʊ tıŋ
nyoŋso baga kıdıgı tıyaŋ nɛ a kı mʊ. Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ bori nyoŋso
hʊ, a piisi kı kyaŋ.
2 Dı Farasiima badɔmɔŋ mɛ gyı we doŋ a na ba. Doŋ nɛ ba pıyɛsı
ba a baa, “Bee rɛ tıŋ ma kı yaa nyɛ? Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ sına daa ma
kı kyogi gɛɛ?” 3 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, “Ma ha bı karıma na wıı
hʊ Deviti gyı aa yaa? 4 Losi gyı kaŋ ʊ bee ʊ hatınna rɛ, ʊ gyı mʊ gyʊʊ

Wɪɪsɪ dɪya hʊ, a kpa paanʊʊ hʊ ba fa aa kaŋ ko sʊla Wɪɪsɪ, a lɔgɔ kyaŋ
aŋ kpa tɪya ʊ hatɪnna hʊ mɛ, ba mɛ laa kyaŋ. Ʊ fa yaa sɪna rɛ anɪɪ
nɪwaasɪ aa sɪ kpa haŋ paanʊʊ hʊ dige ʊ nyʊwa, see wɪɪkyʊwal sɪlaala
dʊŋ, ka Deviti bee ʊ nala hʊ gyɪ kyaŋ ba gɛɛ.” 5 Ka Yesu yaŋ basɪ tɪya
ba a baa, “Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye rɛ yaa Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ tɪɪna.”

Yesu tɪɪbɪ banosʊʊ tɪɪna
Matiwu 12.9-14; Maakɪ 3.1-6

6 Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ kɪdɪgɪ Yesu bɪl sii gyʊʊ Gyuuma wɪɪkyʊwaldɪya,
a kɪ daga nala, dɪ baal kɪdɪgɪ mɛ gyɪ we doŋ, ʊ noduu noŋ sʊba. 7 Wɪɪsɪ
Teŋ dɪdagɪla abee Farasiima badɔmɔŋ mɛ gyɪ we doŋ. Ba gyɪ aa kyɛ
wɪɪ rɛ dɪ ba tɪŋ gɛɛ tɪyaŋ a kaŋ Yesu, a baa dɪ ʊ kyogo ba sɪŋsɪ rɛ.
Ɛɛwɪya, ba buloŋ gyɪ lɪɪ sɪya pɔ ʊ tɪyaŋ, dɪ ba na dɪ ʊ sɪ tɪɪbɪ baal hʊ
Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ rɛ koo? 8 Amɛ Yesu fa gyɪŋ ba tɪbɪɪna buloŋ nɛ.
Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya nosʊʊ hʊ tɪɪna a baa dɪ ʊ sii ko lɪɪ sɪŋ ba sɪya tɪyaŋ.
Nyɛ rɛ baal hʊ sii mʊ lɪɪ sɪŋ doŋ. 9 Doŋ nɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, “Ɛɛ rɛ
Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ daga dɪ á kɪ yaa Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ? Dɪ á kɪ kyiyeli
nala koo dɪ á kɪ dɔgɪsɪ ba? Dɪ á kɪ laa nala mɪɪbolo koo dɪ á kɪ kpʊ
ba?” 10 Yesu aa basɪ gɛɛ, ʊ mɪɪgɪ deŋ nala hʊ aa hɔŋ doŋ buloŋ aŋ basɪ
tɪya nosʊʊ hʊ tɪɪna dɪ ʊ kaŋ ʊ noŋ tannɪ. Ʊ kaŋ tannɪ. Nosʊʊ hʊ mɪɪgɪ
kɪɪ kɪduwo hʊ. 11 Yesu aa yaa gɛɛ, nala hʊ buloŋ baaŋ sii kɪŋkaŋ. Ba
kɪ vʊʊlɪ wɪɪ hʊ ba aa sɪ yaa ʊ.

Yesu lɪɪ ʊ kpambɪsɪ fi abee balɪya
Matiwu 10.1-4; Maakɪ 3.13-19

12 Kyɛɛ kɪdɪgɪ Yesu sii mʊ gyɪŋ dogimo kɪdɪgɪ nyuu dɪ ʊ kyʊwalɪ
Wɪɪsɪ. Ʊ we doŋ, a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ gɛɛ deŋdeŋ sɪya mʊ gballɪ. 13 Sɪya
aa gballa, ʊ yɪrɪ ʊ hatɪnna buloŋ ba ko ʊ lee. Ɛɛ rɛ ʊ lɪɪ ba tɪyaŋ
nala fi abee balɪya dɪ ba yaa ʊ kpambɪsɪ. 14 Nala hʊ ʊ gyɪ aa lɪya rɛ
nyɛ: Siimɔŋ (Yesu fa kana ʊ kɪ yɪrɪ Piita rɛ) abee ʊ naabiibaal Aŋduru,
abee Gyemsi abee Gyɔɔŋ abee Fɪlɪpɪ abee Batolomi 15 abee Matiwu
abee Tɔmaasɪ abee Alfiyasɪ biibaal Gyemsi, abee Siimɔŋ, nal hʊ aa
kyɪl ʊ nala wɪya kɪŋkaŋ, 16 abee Gyemsi biibaal Gyudasɪ, abee Gyudasɪ
Isɪkarɔtɪ, nal hʊ aa ko yaa minaafigi tɪɪna hʊ.

Yesu daga nala aŋ tɪɪbɪ ba badɔmɔŋ mɛ
Matiwu 4.23-25

17 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʊ kpambɪsɪ hʊ sii lɪɪ dogimo hʊ nyuu ko tuu, dɪ
ʊ hatɪnna badɔmɔŋ mɛ sɪŋ dogimo hʊ naasɪ tɪyaŋ. Nɪgyamaa mɛ gyɪ
sɪŋ doŋ, ba badɔmɔŋ gyɪ lɪɪ Gyudɪya paalʊʊ rɛ, ba badɔmɔŋ mɛ gyɪ lɪɪ
Gyerusalɛm, ba badɔmɔŋ mɛ gyɪ lɪɪ Taaya bee Siidɔŋ aa kpaga fuwobal
hʊ nyʊwa. 18 Nala no buloŋ gyɪ ko dɪ ba gyegili nɪɪ wɪya hʊ Yesu aa
basɪ rɛ aŋ ka dɪ ʊ tɪɪbɪ ba. Nala badɔmɔŋ mɛ gyɪŋbɔmɔ aa kana mɛ
gyɪ ko rɛ dɪ Yesu tɪɪbɪ ba. 19 Nala hʊ buloŋ gyɪ aa we doŋ kɪ lʊga dɪ ba
dige ʊ, beewɪya ba gyɪ naa anɪɪ dee kɪdɪgɪ rɛ aa lɪɪ ʊ tɪyaŋ, a leŋ nala
buloŋ kɪ na laaŋfɪya.

Teŋfɪyɛlʊʊ abee tɪkyogi
Matiwu 5.1-12

20 Nyɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ deŋ ʊ hatɪnna hʊ aŋ baa,
“Nyusʊŋtɪmma rɛ yaa ma nala hʊ a yaa nyaaba,
mamaa rɛ sɪ gyʊʊ Wɪɪsɪ koro hʊ.
21 Nyusʊŋtɪmma rɛ yaa ma nala hʊ losi aa kpʊʊ gyɪnaŋ,

Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ ma vɔgɔ.
Nyusʊŋtɪmma rɛ yaa ma nala hʊ aa wii gyɪnaŋ,
Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ ma mʊma.
22 Nyusʊŋtɪmma rɛ yaa ma nala hʊ ba aa haasa, a lɪɪ ma kɪ ta nala
tɪyaŋ a kɪ tʊʊsɪ ma a kɪ kyogi ma feŋ aŋ baa dɪ ma yaa nɪbɔmɔ rɛ,
akuu ma aa tɪŋ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye hal wɪya. 23 Dɪ gɛɛ rɛ ko puu
ma, ma leŋ dɪ ma tenni fɪyɛlɪ, dɪ ma kɪ gʊwa a kɪ gyʊwɔsɪ, beewɪya
ma tuno yʊga rɛ a pɪŋ wɪɪsɪbee tɪyaŋ. Ɛɛ tɪɪ rɛ ba naabaala mɛ gyɪ
dɔgɪsɪ Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ gyɪ aa laa sɪya ko.
24 Amɛ ma nala hʊ aa yaa kɪna tɪmma gyɪnaŋ, ma sɪ na tʊwara
beewɪya ma laa sɪya di ma sʊma buloŋ teŋ nɛ.
25 Ma nala hʊ mɛ aa vɔgɔ gyɪnaŋ, ma mɛ sɪ na tʊwara
dɪ losi kpʊ ma.
Ma nala hʊ mɛ aa mʊŋ gyɪnaŋ, ma sɪ na tʊwara.
Ma tɪsɪ sɪ kyogi, dɪ ma wii sɪnɪɪl.
26 Dɪ dʊnɪya nala buloŋ nɛ ko kɪ bigisi ma, ma gyɪma anɪɪ tʊwara
tɪyaŋ nɛ ma we gɛɛ, beewɪya, ɛɛ tɪɪ rɛ ba naabaala gyɪ kɪ bigisi nala
hʊ gyɪ aa nyɪya wɪya baa dɪ ba yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaala rɛ."

Ma kyo ma dɔmɔ
Matiwu 5.38-48; 7.12

27 "Amɛ ma nala no aa we daha, a gyegili kɪ nɪɪ ŋ wɪbasɪɪ no, ma
leŋ dɪ ŋ basɪ tɪya ma, ma kyo ma dɔmɔ aŋ yaa wɪweliye kɪ tɪya nala
hʊ aa haasɪ ma. 28 Ma sʊl Wɪɪsɪ kɪ tɪya nal buloŋ aa basɪ wɪbɔmɔ kɪ
tɪya ma, aŋ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ kɪ tɪya nala hʊ buloŋ aa dɔgɪsɪ ma. 29 Dɪ
nal lɛ ŋmaa ɪ nogɔbɔ kyaŋkpaŋ, kaŋ ɪ noduu kyaŋkpaŋ mɛ tɪya ʊ dɪ
ʊ ŋmaa. Dɪ nal lɛ kaŋ ɪ gabal fasɪ, wuri ɪ gabiye mɛ pɛ tɪya ʊ. 30 Dɪ
nal lɛ ko sʊla ɪ kɪŋ, kpa tɪya ʊ. Dɪ nal mɛ rɛ kyɪma ɪ kɪŋ, ta pɪyɛsɪ ʊ
laa. 31 Wɪya hʊ ma aa kyɛ dɪ nala kpa kɪ yaa ma, ma mɛ kpa ba tɪɪ kɪ
yaa nala.
32 Dɪ mamaa rɛ kyo nala hʊ aa kyo ma dʊŋ, ma bɪ kaŋ tuno buloŋ
Wɪɪsɪ lee, beewɪya wɪbɔŋyaala mɛ gba kyo nala hʊ aa kyo ba rɛ. 33 Dɪ
mamaa rɛ yaa wɪweliye kɪ tɪya nala hʊ aa yaa wɪweliye kɪ tɪya ma
dʊŋ, ma bɪ kaŋ tuno buloŋ Wɪɪsɪ lee, beewɪya wɪbɔŋyaala mɛ gba aa
yaa gɛɛ rɛ. 34 Dɪ mamaa rɛ kpaa kɪna kɪ kyɪŋ nala hʊ ma aa gyɪma
anɪɪ ba sɪ wuwo tuŋ tɪya ma dʊŋ, ma bɪ kaŋ tuno buloŋ Wɪɪsɪ lee,
beewɪya wɪbɔŋyaala mɛ gba aa kpa kɪna kyɪŋ ba dɔŋtɪŋsɪ rɛ aŋ kɪ
yɪyɛlɪ dɪ ba mɪɪgɪ tuŋ gɛɛ tɪɪ tɪya ba. 35 Amɛ wɪya hʊ ŋ aa kyɛ dɪ ma
kɛ kɪ yaa rɛ nyɛ: Ma kyo ma dɔmɔ, a yaa wɪweliye kɪ tɪya ba, a kɪ
kyɪŋ ba kɪna aŋ ta kɪ yɪyɛla dɪ ba tuŋ ma. Dɪ mamaa rɛ ko kɪ yaa nyɛ,
ma tuno bɪ sɪ kyallɪ Wɪɪsɪ lee, ka dɪ Wɪɪsɪ ha leŋ dɪ ma yaa ʊ Wɪɪbal
hʊ tɪɪ balɪya. Beewɪya tahaa tɪmma abee nɪbɔmɔ buloŋ nɛ Wɪɪsɪ yaa
wɪweliye kɪ tɪya. 36 Ma kɪ fá nala sikii anɪɪ ma Kuwo Wɪɪsɪ aa fá nala
sikii gɛɛ.

Ma ta kɪ dii nala sarɪya
Matiwu 7.1-5

37 Ta dii ɪ dɔŋtɪɪna sarɪya, dɪ Wɪɪsɪ mɛ ta dii ɪ sarɪya. Ta kpaa kyogisi
tɪya ɪ dɔŋtɪɪna dɪ Wɪɪsɪ mɛ ta kpaa kyogisi tɪya ɪ. Ma kpa wɪya kɪ kyɛ
ma dɔŋtɪŋsɪ. Dɪ mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, Wɪɪsɪ mɛ sɪ kpa wɪya kɪ kyɛ
ma. 38 Ma kpa kɪna kɪ tɪya nala. Dɪ mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, Wɪɪsɪ mɛ sɪ

kpa kına kı tıya ma. Ʊ sı magısı kına a su kıŋ yurutu, a nyagı we, ka dı ba ha yuwori kı tuu, dı ʋ kpa tıya ma. Amɛ kıŋ hʋ ı aa kaŋ magısı kına tıya ı dɔŋtıına, ʋ tıı rɛ Wıısı mɛ sı kaŋ magısı tıya ı.”

39 Ɛɛ rɛ Yesu bıl maga namaga tıya ba a baa, “Nyʋlʋŋ bı sı wuwo kaŋ ʋ dɔŋtıına nyʋlʋŋ daaŋ. Dı ʋ rɛ yaa gɛɛ, ba buloŋ balıya sı tele bootogi tıyaŋ. 40 Nal hʋ aa gʋnnı wıı bı sı wuwo te nal hʋ aa daga ʋ, amɛ dı ʋ rɛ ko gʋnnı wıı hʋ teŋ, ʋ mɛ aa kıı nal hʋ aa daga ʋ rɛ. 41 Ɛɛ rɛ ı sı yaa na gyagıŋ hʋ aa we ı dɔŋtıına sıı tıyaŋ, aŋ bı naa daakuu hʋ aa we ı tıı sıı tıyaŋ. 42 Ɛɛ rɛ ı sı yaa baa dı ı dɔŋtıına leŋ dı ı lıı gyagıŋ hʋ aa we ʋ sıı tıyaŋ ta tıya ʋ, aŋ bee na daakuu hʋ kɛ aa gırıga ı tıı sıı tıyaŋ. Ɛɛdɔŋ minaafigi tıına kıdıgı! Laasıya lıı daakuu hʋ aa we ı tıı sıı tıyaŋ, ka dı ı wuwo kı na weliŋ, a na lıı gyagıŋ hʋ aa we ı dɔŋtıına sıı tıyaŋ.”

Tıya abee ʋ nɔnɔ
Matiwu 7.16-20; 12.33-35

43 Ɛɛ rɛ Yesu bıl maga namaga tıya ba a baa, “Tıya hʋ aa bee wıılı, ʋ bee nɔŋ nɔŋbɔŋlɔrını. Ɛɛ rɛ tıya hʋ mɛ aa kaŋ wııla, ʋ mɛ bee nɔŋ nɔŋweliye. 44 Tıya nɔnɔ rɛ aa daga tıya hʋ doho ʋ aa yaa. Sɔgyaŋ bee nɔŋ tutogo nɔnɔ, kanıı mɛ bee nɔŋ babılıya. 45 Niwelii aa kaŋ tıbııŋweliye rɛ ʋ tıya tıyaŋ, ɛɛ rɛ tıŋ ʋ kı yaa wıweliye. Nıbɔŋ mɛ aa kaŋ tıbııŋbɔmɔ rɛ ʋ tıya tıyaŋ, ɛɛ rɛ tıŋ ʋ mɛ kı yaa wıbɔmɔ. Beewıya, wıı hʋ aa we ı tıya tıyaŋ, ʋ rɛ ı nyʋwa kı bası.”

Yesu maga dıısaala balıya namaga
Matiwu 7.24-27

46 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Bee rɛ tıŋ ma kı yırı ŋ ma Tıına, aŋ bee yaa wıya hʋ ŋ aa bası kı tıya ma? 47 Nal hʋ buloŋ aa ko ŋ lee a gyegile nıı ŋ wıbasıya, a kı tıŋ ba, ŋ sı daga ma gɛɛ ʋ tıına aa kıya. 48 Ʊ kıı gɛɛ rɛ anıı nal aa kyɛ dı ʋ saa dıya, a hulo dıya hʋ memii ʋ tuu yı bʋyı, ka ʋ na saa. Ɛɛ rɛ duwoŋ ko nıı, fuwo su gbarı, nıı ko gyıŋ sına dıya hʋ, ka ʋ bı gyigise mɛ gba, beewıya, ba saa ʋ weliŋ nɛ. 49 Amɛ nal hʋ aa gyegile nıı ŋ wıbasıya aŋ bee tıŋ ba, ʋ tıına kıı gɛɛ rɛ anıı nal hʋ aa saa ʋ dıya, aŋ bı hulo dıya hʋ memii ʋ tuu aŋ saa dıya hʋ. Ɛɛ rɛ duwoŋ ko nıı, fuwo su gbarı, nıı ko gyıŋ sına dıya hʋ, ʋ tele wuroo, a muŋsi ʋ buloŋ muno muno.”

7

Yesu tııbı Roma tımma laalyuwolo nıhıyawʋ dıya tʋŋtʋnnı
Matiwu 8.5-13

1 Yesu aa bası wıya no buloŋ a tıya nala hʋ ko teŋ, ʋ sii mʋ tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Kapɛɛnam.

2 Roma tımma laalyuwolo nıhıyawʋ kıdıgı rɛ gyı we doŋ, a kaŋ ʋ dıya tʋŋtʋnnı, a fa kyo ʋ wıya weliŋ. Ɛɛ rɛ ʋ dıya tʋŋtʋnnı hʋ sii kı wıılı, a pıŋ kı kyɛ dı ʋ sʋba. 3 Laalyuwolo nıhıyawʋ hʋ aa nıı Yesu wıya, ʋ sii lıı Gyuuma nıhıyası badɔmɔŋ dı ba mʋ sʋla ʋ dı ʋ ko tııbı ʋ tʋŋtʋnnı hʋ. 4 Nyɛ rɛ ba sii mʋ Yesu lee a sʋla ʋ abee sıfıyası buloŋ a baa, “Baal no yaa nıtıı rɛ. Ʊ maga dı ı pɛ ʋ tıyaŋ nɛ. 5 Ʊ kyo á nala rɛ weliŋ, haalı a gba saa á wııkyʋwaldıya tıya ma.”

6 Ɛɛ rɛ Yesu kpa tıŋ ba hal kı mʋ. Ba aa mʋ kpaga laalyuwolo nıhıyawʋ hʋ dıya, ʋ tıma ʋ kyaŋsı dı ba ko lıı bası tıya Yesu a baa, “Ŋ

nıhıyawʊ, ta dɔgısı ı tıı ko ŋ dıya. Ɲ bı maga dı ı ko gyʊʊ ŋ dıya. 7 Ɲ
tıı mɛ gba bı maga dı ŋ ko ı lee. Amɛ dı ı yaŋ suri ı nyʊwa a baa dı
ŋ tʊŋtʊnnı hʊ deye mɛ, ka ʊ sı deye. 8 Ɲ mɛ aa tıŋ ŋ nıhıyası nyʊwa
rɛ, ka laalyuwolo badɔmɔŋ mɛ yaa ŋ noŋ nala, a mɛ kı tıŋa ŋ nyʊwa.
Dı mıyaŋ nɛ baa dı kıdıgı mʊ daha, ʊ aa mʊʊ rɛ. Dı ŋ bıl baa kıdıgı
mɛ ko daha, ʊ aa ko rɛ. Dı mıyaŋ nɛ bası tıya ŋ tʊŋtʊnnı dı ʊ yaa wıı
no, ʊ aa yaa rɛ." 9 Yesu aa nıı wıya no, ʊ nyʊwa fıyɛlı kıŋkaŋ. Doŋ nɛ
ʊ mııgı galdaası ʊ hal a bası tıya nıgyamaa hʊ fa aa tıŋa ʊ hal a baa,
"Ɲ ha bı naa nal aa laa Wıısı di nyɛ Iziral tımma tıı mɛ gba tıyaŋ."

10 Nyɛ rɛ tıŋdaala hʊ mııgı kpa mʊ laalyuwolo nıhıyawʊ hʊ dıya,
dı ʊ tʊŋtʊnnı hʊ kɔnı deye.

Yesu kyisi lohaaŋ kıdıgı biibaal sʊʊ tıyaŋ

11 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ Yesu kpa mʊ tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Neeŋ. Ʊ hatınna
hʊ bee nıgyamaa mɛ gyı sii tıŋa ʊ hal mʊ. 12 Ʊ gyı aa mʊʊ kı pele bee
hʊ, ʊ naa dı nıgyamaa mʊʊ kı ko gɛɛ bilili, a kpa bapʊwasıı kıdıgı aa
sʊba, a kaŋ kı mʊ dı ba hogo. Bapʊwasıı no dʊŋ nɛ ʊ naa gyı lʊla, ka
ʊ naa hʊ mɛ yaa lohaaŋ. 13 Á tıına Yesu aa naa haaŋ hʊ, sikii buloŋ
kana ʊ. Ʊ bası tıya ʊ a baa "Ta kı wiye." 14 Ɛɛ rɛ ka ʊ kpa mʊ, a dige
sʊʊdaga hʊ. Nala hʊ fa aa kyʊŋ daga hʊ mııgı sıŋ. Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya
sʊʊ hʊ a baa, "Bapʊwasıbiye, sii." 15 Doŋ nɛ baal hʊ sii hɔŋ, a piili kı
bası wıya. Ɛɛ rɛ Yesu kpa ʊ tıya ʊ naa. 16 Kambıŋ kaŋ nala hʊ buloŋ,
ba kı dannı Wıısı a baa, "Wıısı tıŋdaalbal lɛ ko tuu á lee nyɛ. Wıısı
rɛ ko dı ʊ laa ma ta."

17 Wıı no Yesu aa yaa gyı taalı Gyudıya paalʊʊ abee tɔbiisi hʊ aa gol
doŋ buloŋ.

Gyɔɔŋ, Wıısınııfool hʊ tıŋ nala Yesu lee
Matiwu 11.2-19

18 Nyɛ rɛ Gyɔɔŋ hatınna bası wıya no buloŋ Yesu aa yaa a tıya ʊ.
19 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ, Wıısınııfool hʊ yırı ba tıyaŋ nala balıya, a tıŋ ba dı
ba mʊ á Tıına Yesu lee, a pıyɛsı ʊ a baa, "Ɪ rɛ yaa nal hʊ Gyɔɔŋ aa baa
dı ʊ sı ko hʊ, koo á ha kı gyegili nıdıma?" 20 Ba aa ko Yesu lee, ba bası
tıya ʊ a baa, "Gyɔɔŋ, Wıısınııfool hʊ rɛ tıŋ ma dı á ko pıyɛsı ı anıı ı rɛ
yaa nal hʊ ʊ aa baa dı ʊ sı ko hʊ, koo á ha kı gyegili nıdıma?" 21 Haŋ
saŋa hʊ tıı tıyaŋ dı Yesu tııbı wııla tımma yʊga, a kile gyıŋbɔmɔ mɛ ta
nala tıyaŋ, aŋ suri nyʊlıma mɛ yʊga sıya. 22 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya Gyɔɔŋ
hatınna hʊ a baa, "Ma mııgı mʊ a bası tıya Gyɔɔŋ wıya hʊ buloŋ ma aa
nıya abee wıya hʊ buloŋ ma aa naa. Nyʊlıma sıya aa suri rɛ, gbarıga
kı vala, gbegisi kı deye. Wonni kı nıı wıya. Nala aa sʊba kı sii sʊʊ
tıyaŋ. Nyaaba mɛ kı nıı Wıısı wıweliye hʊ. 23 Nyusʊŋtımma rɛ yaa
nala hʊ aa bee yaa ŋ sige."

24 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ hatınna hʊ mııgı kpa mʊ, ka Yesu piili bası Gyɔɔŋ
wıya kı tıya nıgyamaa hʊ. Ʊ gyı pıyɛsı ba rɛ a baa, "Ma gyı aa lıı mʊ
Gyɔɔŋ lee pogo hʊ tıyaŋ, bekiŋ nɛ ma fa liisi anıı ma sı na? Ma gyı
mʊʊ dı ma na ɔhɔ puwo aa kaŋ kı gyiyegi rɛ koo? 25 Bekiŋ nɛ ma gyı
yaŋ lıı mʊ dı ma na? Ma gyı lıı mʊ dı ma na nal aa laalı gaweliye rɛ
koo? Aayı, beewıya nala hʊ aa laalı gaweliye, ba aa hɔŋ kuworidıısı
tıyaŋ nɛ, a kı nıı sʊma. 26 Ma yaŋ daga ŋ kıŋ hʊ ma gyı aa lıı mʊ dı
ma na. Ma gyı lıı mʊ dı ma na Wıısı tıŋdaal lɛ koo? Ɲ bası kı tıya

ma rɛ anıı nal hʋ ma gyı aa mʋʋ na hʋ, ʋ tee Wıısı tıŋdaal lɛ. 27 Haŋ
Gyɔɔŋ hʋ wıya rɛ ba sabı bıŋ Wıısı teŋ tıyaŋ, a baa dı Wıısı baa,
‘Ŋ sı tıma ŋ tıŋdaal
dı ʋ laa ı sıya a mʋ a marı ı ŋmanıı bin-ı.” ’
28 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya nala hʋ a baa, “Gyɔɔŋ nɛ tee nihuwobiŋ
buloŋ ba aa lʋla. Amɛ nal hʋ aa yaa nıbiye Wıısı koro hʋ tıyaŋ, ʋ rɛ
tee Gyɔɔŋ.”
29 Nala hʋ buloŋ gyı nıı wıya hʋ Yesu aa basa rɛ. Nala no buloŋ gyı
tıŋ Wıısı nyʋwa hʋ Gyɔɔŋ gyı aa daga rɛ, haalı ba bee lampolaala
buloŋ, beewıya ba gyı leŋ Gyɔɔŋ fo ba wıkyʋwalnıı rɛ. 30 Amɛ
Farasiima abee Wıısı Teŋ dıdagıla hʋ kɛ gyı vıya Wıısı nyʋwa rɛ,
beewıya ba gyı bı leŋ Gyɔɔŋ gyı fo ba wıkyʋwalnıı.
31 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Bekiŋ nɛ ŋ sı kpa gyınaŋ nala magısı? Ɛɛ rɛ
ba kıı? 32 Ba kıı gɛɛ rɛ anıı biibiisi aa gbıyalı bee tıyaŋ, a nɔsı bası
kı tıya dɔmɔŋ a baa, ‘Á mʋʋ loŋbiye tıya ma rɛ, ka ma vıya gʋwayı,
á yıı haŋyee mɛ tıya ma, ka ma vıya wiyi’ 33 Saŋa hʋ tıyaŋ Gyɔɔŋ
Wıısınııfool hʋ gyı aa ko ma lee, ʋ gyı aa vʋwa nyʋwa rɛ a bee nyʋwa
sıŋ mɛ. Ɛɛ rɛ ma baa dı gyıŋbɔŋ nɛ kana ʋ. 34 Aŋka Mıyaŋ Nihuwobiŋ
Biye kɛ ko ma lee, a kı di kına aŋ kı nyʋwa sıŋ mɛ. Ɛɛ rɛ ma bası tıya
dɔmɔŋ a baa dı baal no kɛ yaa laboriŋ tıına rɛ, a yaa sınyʋwal mɛ,
aŋ pɛ kaŋ lampolaala abee wıbɔŋyaala buloŋ yaa ʋ kyaŋsı. 35 Nala
hʋ aa kaŋ wıgyʋŋ hʋ aa lıı Wıısı lee, ba wıyaalıya rɛ aa daga anıı ba
wıgyʋŋ hʋ kɔnı lıı Wıısı lee rɛ.”

Yesu gyʋʋ Farasii kıdıgı ba aa yırı Siimɔŋ dıya

36 Kyɛɛ kıdıgı Farasii kıdıgı yırı Yesu dı ʋ ko ʋ dıya di kına. Yesu
mʋ a hɔŋ dı ʋ di kına hʋ. 37 Dı hasɔŋsɔnnı kıdıgı mɛ gyı we tɔɔ hʋ
tıyaŋ. Haaŋ no gyı aa nıı Yesu wıya anıı ʋ we Farasii hʋ dıya tıyaŋ
a kı di kına, ʋ sii kpa pʋrʋŋtʋwa bee tʋranıı a kaŋ mʋ gyʋʋ dıya hʋ.
38 Haaŋ hʋ aa ko gyʋʋ dıya hʋ, ʋ mʋ sıŋ Yesu hal, aŋ wii sınııl kı we
ʋ naası tıyaŋ. Sınııl hʋ aa tuu Yesu naası tıyaŋ gɛɛ, ʋ kaŋ ʋ nyupʋna
tııgı tııgı, aŋ tuu gbinni, a kaŋ Yesu naaŋ tıyaŋ, aŋ kpa tʋranıı hʋ bısı
we ʋ naası tıyaŋ. 39 Dıya hʋ tıına aa naa wıı no haaŋ hʋ aa yaa, ʋ hɔŋ
kı liisi ʋ tıya tıyaŋ a baa, “Dı baal no fa kɔnı yaa Wıısı tıŋdaal, ʋ fa sı
gyıma anıı haaŋ no aa dige ʋ hʋ yaa wıbɔŋyaal lɛ.” 40 Ɛɛ rɛ Yesu bası
tıya ʋ a baa, “Siimɔŋ, ŋ kaŋ wıı rɛ dı ŋ bası tıya ı.” Siimɔŋ mɛ bası tıya
ʋ a baa, “Ŋ nıhıyawʋ, bası tıya ŋ.” Nyɛ rɛ Yesu baa, 41 “Baala balıya
rɛ sii mʋ kyıŋ molbiye kına tıına kıdıgı lee. Kıdıgı kyıŋ bʋwara tusi
kɔɔ rɛ, kıdıgı mɛ kyıŋ bʋwara tusi. 42 Baala no balıya tıyaŋ, ba kıdıgı
buloŋ bı wuwo tuŋ kyıŋ hʋ. Ɛɛ rɛ kına tıına hʋ kpa kyıma hʋ a kyɛ
ba buloŋ balıya. Baala no balıya tıyaŋ, ba kıbee rɛ sı kyo kına tıına
hʋ wıya yʋga?” 43 Ɛɛ rɛ Siimɔŋ bası tıya ʋ a baa, “Ŋ liise anıı nal hʋ
kyıŋ aa yʋga hʋ rɛ sı kyo baal hʋ wıya yʋga.” Doŋ nɛ Yesu bası tıya ʋ
“Wıtıı rɛ ı bası.”
44 Nyɛ rɛ Yesu yaŋ mııgı deŋ haaŋ hʋ aŋ bası tıya Siimɔŋ a baa, “Na
ı naa haaŋ no rɛ? Ŋ ko ı dıya rɛ, aŋka ı bı yaa nıı tıya ŋ dı ŋ sɔmɔ
ŋ naası, aŋka ʋ kɛ kpaa ʋ sınııl sɔmɔ ŋ naası aŋ kaŋ ʋ nyupʋna mɛ
tııgı ŋ naası tıya ŋ. 45 Ŋ aa ko ı dıya, ı bı guwori ŋ, amɛ ŋ aa ko gyʋʋ
daha buloŋ, haaŋ no ko tuu gbinni kana ŋ naaŋ tıyaŋ nɛ, a ha bı siye
bee nyɛ buloŋ. 46 I bı tısı ŋ nyuu bee nʋʋ, ka ʋ kɛ yaa tʋranıı tısı ŋ
naası. 47 Ŋ bası kı tıya ı rɛ anıı ʋ wıbɔŋgyamaa hʋ buloŋ nɛ Wıısı

kpa kyɛ ʊ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ kyo ŋ wɪya yʊga gɛɛ. Amɛ nal hʊ buloŋ ba aa
kpaa ʊ wɪbɔmɔ mʊhʊ kyɛ ʊ, ʊ mɛ aa kyo tɪɪna mʊhʊ rɛ.” 48 Ɛɛ rɛ ka
Yesu basɪ tɪya haaŋ hʊ a baa, “Ŋ kpaa ɪ wɪbɔmɔ kyɛ ɪ rɛ.” 49 Nɪkaalɪya
hʊ fa aa hɔŋ kɪ di kɪdiiliye hʊ mɪɪgɪ kɪ bɪɪnɪ ba tɪsɪ tɪyaŋ anɪɪ kɪbee
rɛ paalɪ yaa baal no, a kpa wɪbɔmɔ kɪ kyɛ nala? 50 Amɛ Yesu basɪ tɪya
haaŋ hʊ a baa, “I laadii rɛ laa ɪ ta. Kɪ mʊ abee laaŋfɪya.”

8

Haana hʊ gyɪ aa tɪŋ Yesu hal

1-3 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ Yesu gɔllɪ mʊ tɔbala abee tɔbiisi buloŋ, a basɪ
Wɪɪsɪ koro wɪweliye hʊ a kɪ tɪya nala. Ʊ hatɪnna hʊ fi abee balɪya
abee haana badɔmɔŋ nɛ gyɪ aa tɪŋ ʊ hal. Gyɪŋbɔmɔ abee wɪɪla gyɪ
kaŋ haana no badɔmɔŋ nɛ, Yesu gyɪ tɪɪbɪ ba. Yesu gyɪ kile gyɪŋbɔmɔ
bapɛ rɛ Mɛɛrɪ Magidalina tɪyaŋ, a tɪɪbɪ Gyuwana abee Suzaana abee
hagyamaa. Gyuwana bala fa yaa nɪhɪyawʊ rɛ kuwori Hɛrɔtɪ dɪya
tɪyaŋ, ba kɪ yɪrɪ Kyuuza. Haana no buloŋ gyɪ aa tɪŋ Yesu hal lɛ, a
kpa ba tɪɪ kɪna a kɪ kyiyeli ʊ bee ʊ hatɪnna hʊ.

Kɪdohil namaga
Matiwu 13.1-9; Maakɪ 4.1-9

4 Ɛɛ rɛ nala gyɪ lɪɪ tɔnɪ yʊga, a kɪ ko Yesu lee. Ʊ gyɪ aa ko na dɪ nala
laŋŋa yʊga gɛɛ, ʊ maga namaga no tɪya ba a baa, 5 “Baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ
siye, a kaŋ ʊ kɪdoho mʊ dɪ ʊ gyaasɪ ʊ baga tɪyaŋ. Ʊ aa gyaasɪ kɪna hʊ
tɪyaŋ nɛ, kɪdoho hʊ badɔmɔŋ tele nɪɪbʊʊsɪ tɪyaŋ. Nala vala kɪ nʊwɔsɪ,
ka digibiisi mɛ ko tʊwasɪ di. 6 Badɔmɔŋ mɛ tele bʊnyɪŋ tɪyaŋ, a nyʊ
aŋ sʊba, beewɪya fɪyɛl gyɪ tuwo doŋ. 7 Badɔmɔŋ mɛ gyɪ tele sɔsɪ tɪyaŋ
a nyʊ, ba bee sɔsɪ buloŋ sii waa we dɔmɔŋ, ka sɔsɪ hʊ nʊŋ kaŋ ba, ba
pʊgɪmɪ. 8 Kɪdoho hʊ badɔmɔŋ mɛ gyɪ tele taŋhawelii tɪyaŋ, a nyʊ, a
waa, a marɪ weliŋ, a we biye kɔɔ kɔɔ.” Yesu aa maga namaga hʊ teŋ,
ʊ baa, “Nala hʊ aa kaŋ dɪgɪna, ma gyegili nɪɪ wɪya no weliŋ.”

Yesu daga wɪɪ hʊ aa tɪŋ ʊ kaŋ namagɪsɪ kɪ daga nala Wɪɪsɪ wɪya
Matiwu 13.10-17; Maakɪ 4.10-12

9 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnna hʊ pɪyɛsɪ ʊ namaga hʊ memii. 10 Yesu basɪ tɪya
ba a baa, “Ma nala no rɛ Wɪɪsɪ daga wɪya hʊ aa yaa wɪfaŋɪya ʊ koro
hʊ tɪyaŋ memii tɪya. Amɛ nɪkaalɪya hʊ kɛ buloŋ, namagɪsɪ rɛ ʊ aa kaŋ
kɪ daga ba. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba aa gyegili gyegili, aŋ bee gyɪŋ ba memiye, a
bɪl deŋ deŋ mɛ aŋ bee na kɪŋ buloŋ.

Yesu daga kɪdohil namaga hʊ memii
Matiwu 13.18-23; Maakɪ 4.13-20

11 Kɪdohil namaga hʊ memii rɛ nyɛ: Kɪdoho hʊ rɛ yaa Wɪɪsɪ wɪbii
hʊ. 12 Kɪna hʊ aa tele nɪɪbʊʊsɪ hʊ tɪyaŋ nɛ yaa nala hʊ aa nɪɪ Wɪɪsɪ
wɪya, ka Sɪtaanɪ ko kaŋ wɪɪ hʊ lɪɪ ba tɪsɪ tɪyaŋ, dɪ ba ta laa di, dɪ Wɪɪsɪ
laa ba ta. 13 Kɪna hʊ mɛ aa tele bʊnyɪŋ hʊ tɪyaŋ mɛ rɛ yaa nala hʊ aa
nɪɪ Wɪɪsɪ wɪbii hʊ, a laa di abee teŋfɪyɛlʊʊ. Amɛ wɪɪ hʊ bɪ kaŋ lɪpɪnɪɪ
ba tɪsɪ tɪyaŋ. Ba aa laa wɪɪ hʊ rɛ, a tɪŋa mʊ maga gɛɛ, amɛ dɪ wɪɪ rɛ ko
gyʊʊ ba wɪɪ hʊ tɪŋɪɪ tɪyaŋ, ba aa kpaa ta rɛ. 14 Kɪna hʊ mɛ aa tele sɔsɪ
hʊ tɪyaŋ mɛ rɛ yaa nala hʊ aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪbii hʊ, ka dʊnɪya kɪna abee
dʊnɪya wɪyaalɪya wɪya kyɪl ba. Dʊnɪya kɪna wɪya, ba aa bɪ wuwo dɪ
ba tɪŋ Wɪɪsɪ wɪbii hʊ mʊ sɪya, aŋ kpa ta. 15 Kɪna hʊ aa tele taŋhawelii

hʋ tɪyaŋ mɛ rɛ yaa nala hʋ aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪbii hʋ, a laa we ba hakɪllɪ tɪyaŋ, aŋ kaŋ kenyiri abee mala wɪɪ hʋ tɪŋɪɪ tɪyaŋ, ʋ mʋ kaŋ doho.”

Yesu maga fɪŋtɪna namaga
Maakɪ 4.21-25

16 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ baa, “Nal buloŋ bɪ sɪ nyɔgɔ fɪŋtɪna ʋ dɪya tɪyaŋ, aŋ bɪl kpa sɪgɪ godo memii tɪyaŋ, koo a kpa gbaha kyige tɔ. Ʋ aa kpaa dɪ ʋ saga fɪŋtɪŋdaaŋ tɪyaŋ nɛ dɪ ʋ kyaanɪ tɪya nala hʋ aa ko kɪ gyʋʋ dɪya hʋ. 17 Wɪfaŋɪɪ buloŋ tuwo dɪ ʋ bɪ sɪ ko lɪɪ lɪgyalɪɪ. Wɪɪ buloŋ mɛ aa we bilhuu tɪyaŋ, ʋ mɛ sɪ ko lɪɪ pʋlʋŋ. 18 Ma fɪyɛlɪ ma sɪya weliŋ abee wɪya hʋ ma aa nɪɪ tɪyaŋ. Nal hʋ buloŋ aa kaŋ yʋga, Wɪɪsɪ sɪ marɪ tɪya ʋ yʋga pɛ. Nal hʋ mɛ aa bɪ kaŋ kɪŋ, mʋhʋ hʋ mɛ gba ʋ aa bɪɪna anɪɪ ʋ kana, Wɪɪsɪ sɪ kaŋ laa ʋ lee.”

Yesu nɪɪna abee ʋ naabalɪya
Matiwu 12.46-50; Maakɪ 3.31-35

19 Ɛɛ rɛ Yesu nɪɪna abee ʋ naabalɪya sii ko ʋ lee, dɪ ba na ʋ. Amɛ nala gyɪ aa yʋga doŋ wɪya, ba gyɪ bɪ wuwo dɪ ba na ʋ. 20 Ɛɛ rɛ nal kɪdɪgɪ basɪ tɪya Yesu a baa, “I naa abee ɪ naabalɪya rɛ sɪŋ gyaŋhal tɪyaŋ a kɪ kyɛ dɪ ba na ɪ.” 21 Doŋ nɛ Yesu basɪ tɪya ba buloŋ a baa, “Nala hʋ aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪya a kɪ tɪŋ ba, ba aa rɛ yaa ŋ naama abee ŋ naabalɪya.”

Yesu leŋ puwo sige
Matiwu 8.23-27; Maakɪ 4.35-41

22 Kyɛɛ kɪdɪgɪ Yesu basɪ tɪya ʋ hatɪnna hʋ dɪ ba leŋ dɪ ba kyol fuwo hʋ kyolo. Ɛɛ rɛ ba sii gyʋʋ nɪɪduworiboro, a duwori kɪ mʋ. 23 Ba aa duwori kɪ mʋ hʋ tɪyaŋ nɛ, Yesu kpa doo pɪŋ. Ka puwoduwo kɪdɪgɪ mɛ piili kɪ yaa, a ko ŋmaa nɪɪ kɪ we nɪɪduworiboro hʋ tɪyaŋ ʋ kɪ kyɛ dɪ ʋ su. Boro hʋ fa kaa mʋhʋ ka dɪ ʋ tuu nɪɪmemii.
24 Nyɛ rɛ Yesu hatɪnna hʋ mʋ lee hʋ ʋ fa aa pɪna, a kyisi ʋ a basɪ tɪya ʋ a baa, “Á nɪhɪyawʋ, ba aa nɪɪ ma rɛ! Boro hʋ aa kyɛ dɪ ʋ tuu nɪɪmemii rɛ.” Ɛɛ rɛ Yesu sii doo hʋ tɪyaŋ, a nɔsɪ puwo hʋ bee nɪɪ hʋ buloŋ dɪ ba fɪyɛlɪ pɪŋ. Doŋ nɛ puwo hʋ sige, ka lee buloŋ yaa siyee. 25 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʋ hatɪnna hʋ a baa, “Bee rɛ tɪŋ ma bɪ laa ŋ di?” Wɪɪ hʋ yaa ba buloŋ wɪkperii, haalɪ kambɪŋ kaŋ ba.
Ɛɛ rɛ ba kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ a baa, “Nɪgɛɛ iriŋ nɛ paalɪ yaa baal no? Ʋ nɔsɪ puwo abee nɪɪgbaŋpumo, ba buloŋ tɪŋa ʋ nyʋwa?”

Yesu tɪɪbɪ baal kɪdɪgɪ gyɪŋbɔmɔ aa kana
Matiwu 8.28-34; Maakɪ 5.1-20

26 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʋ hatɪnna hʋ duwori ko pele Gɛrasa paalʋʋ aa we Galili fuwo hʋ kyolo tɪyaŋ. 27 Ba aa mʋʋ pele doŋ, Yesu lɪɪ nɪɪ hʋ nyʋwa. Ʋ lɪɪ dɪ ʋ sɪŋ, dɪ baal kɪdɪgɪ gyɪŋbɔmɔ aa kana mɛ lɪɪ tɔɔ hʋ tɪyaŋ a ko kyeme ʋ. Ʋ gyɪ aa gɔllɪ we bilni nyuni tɪyaŋ nɛ a kɪ gbɛ abee ʋ teŋbil aŋ pɔ ʋ bee gyʋʋ dɪya. 28 Ʋ aa naa Yesu, ʋ kyiyesi, aŋ tuu tele ʋ sɪya tɪyaŋ, aŋ kyɪɪrɪ basɪ tɪya ʋ a baa, “Yesu, Wɪɪbal hʋ Biye, bee rɛ ɪ kɪ kyɛ ɪ yaa ŋ? Ŋ aa sʋla ɪ, ta dɔgɪsɪ ŋ.” 29 Yesu fa nɔsɪ gyɪŋbɔŋ hʋ rɛ dɪ ʋ lɪɪ baal hʋ tɪyaŋ, ɛɛ rɛ tɪŋ baal hʋ basɪ gɛɛ. Gyɪna hʋ gyɪ ville kɪ kana ʋ rɛ saŋa buloŋ. Ɛɛwɪya, ba gyɪ aa kana ʋ tɔ dɪya tɪyaŋ nɛ, a we ʋ nosi bee ʋ naasɪ buloŋ kpɪyasɪ aŋ ha lɪɪ nala we dɪ ba kɪ deŋ ʋ. Amɛ ʋ gyɪ aa kaŋ kpɪyasɪ hʋ tɔrɪ rɛ, ka gyɪŋbɔmɔ hʋ kpa ʋ gyʋʋ pogo. 30 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʋ a baa, “I feŋ nɛ bee?” Baal hʋ baa “Ŋ feŋ nɛ yaa kɪgyamaa.” Gyɪŋgyamaa rɛ gyɪ we ʋ tɪyaŋ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʋ baa dɪ ʋ feŋ nɛ

kıgyamaa gɛɛ. 31 Ɛɛ rɛ gyıŋsı hʋ sʋla Yesu a baa dı dı ʋ ko kil ba ta
baal hʋ tıyaŋ, dı ʋ ta kil ba we bootogiluŋii hʋ aa bı kaŋ litenii tıyaŋ
dı ba kı na tʋwara.
32 Dı poriku-gyamaa badɔmɔŋ mɛ sıŋ dogimo kıdıgı aa kpaga doŋ
logiŋ tıyaŋ, a kı di kına. Ɛɛ rɛ gyıŋsı hʋ sʋla Yesu dı ʋ leŋ dı ba mʋ
gyʋʋ porikusi hʋ tıyaŋ. Ʋ tıya ba ŋmanıı. 33 Ɛɛ rɛ ba lıı baal hʋ tıyaŋ
a mʋ gyʋʋ porikusi hʋ tıyaŋ. Porikusi hʋ buloŋ sii fá a lıı dogimo hʋ
logiŋ aa geese yʋga a mʋ tuu tele fuwo hʋ tıyaŋ, a nyʋwa nıı sʋba.
34 Porikudaala hʋ aa naa wıı no aa yaa, ba fá mʋ heeli bası tıya bee
hʋ nala abee nala hʋ aa we bagısı tıyaŋ buloŋ. 35 Nyɛ rɛ nala sii lıı
mʋ lee hʋ Yesu aa we, dı ba na wıı hʋ aa yaa. Ba aa ko dı baal hʋ
tıyaŋ Yesu aa kile gyıŋbɔmɔ hʋ, dı ʋ deye, a hɔŋ Yesu logiŋ a laalı
gawelii. Ba aa naa gɛɛ, ʋ yaa ba kambıŋ. 36 Nala hʋ gyı aa we doŋ
ka Yesu tııbı baal hʋ, ba bası tıya nıkaalıya hʋ gɛɛ Yesu aa yaa a tııbı
ʋ. 37 Ba aa nıı wıya hʋ, kambıŋ kaŋ ba weliŋ. Ɛɛ rɛ paalʋʋ hʋ nala
buloŋ ko bası tıya Yesu dı ʋ lıı ba paalʋʋ tıyaŋ. Nyɛ rɛ Yesu sii gyʋʋ
nııduworiboro, ʋ bee ʋ hatınna hʋ duwori mʋ. 38 Baal hʋ tıyaŋ Yesu
gyı aa kile gyıŋbɔmɔ hʋ mɛ sʋla ʋ, dı ʋ leŋ dı ʋ ko dı ba mʋ. Ɛɛ rɛ
Yesu kaŋ vıya, aŋ bası tıya ʋ a baa, 39 “Mııgı mʋ dıya a bası tıya nala
wıı hʋ Wıısı aa yaa tıya ı.” Doŋ nɛ baal hʋ mʋ gɔllı bee hʋ tıyaŋ buloŋ
a kı bası wıı hʋ Yesu aa yaa tıya ʋ.

Yesu kyisi Gyeerusi toluu sʋʋ tıyaŋ
Matiwu 9.18-26; Maakı 5.21-43

40 Ɛɛ rɛ Yesu bıl gyʋʋ nııduworiboro a duwori kyol fuwo hʋ. Ʋ aa
ko kyolo hʋ dı nıgyamaa laŋŋa doŋ. Ba aa naa dı ʋ aa ko, ba sii mʋ
kyeme ʋ abee teŋfıyɛlʋʋ, beewıya ba buloŋ fa hɔŋ kı gyegili ʋ rɛ.
41-42 Doŋ nɛ baal kıdıgı ba aa yırı Gyeerusi mɛ mʋ kpa ko. Ʋ fa yaa
Gyuuma wııkyʋwaldıya nıhıyawʋ rɛ. Ɛɛ rɛ ʋ ko tuu gbinni Yesu sıya
tıyaŋ, aŋ baa, “Ŋ aa sʋla ı, ko ŋ dıya, beewıya ŋ toldıgı dʋŋ ŋ aa lʋla
rɛ pıŋ kı kyɛ dı ʋ sʋba.” Haŋtolibiye hʋ fa yaa nıı bısı fi abee balıya
rɛ. Ɛɛ rɛ Yesu sii kpa kı mʋ Gyeerusi dıya. Ʋ aa mʋʋ hʋ tıyaŋ nɛ, nala
gol ʋ kyige lee buloŋ.
43 Haaŋ kıdıgı mɛ gyı we nala hʋ tıyaŋ, a gyı kı yaa ʋ hawıya ka
ba bee teŋ bısı fi abee balıya, haalı ʋ gɔllı yaa luliye weliŋ, a kpa ʋ
molbiye buloŋ kyogi ta waasʋ, ka nal buloŋ bı wuwo tııbı ʋ. 44 Ɛɛ rɛ ʋ
lugisi nala hʋ tıyaŋ a ko sıŋ Yesu hal, aŋ dige ʋ galnyʋwa tıyaŋ. Ʋ aa
dige Yesu galnyʋwa hʋ tıyaŋ nɛ, wııl hʋ pirigi teŋ doŋ. 45 Ɛɛ rɛ Yesu
pıyɛsı a baa dı kıbee rɛ dige ʋ. Nal buloŋ baa dı ʋ kɛ daa. Ɛɛ rɛ Piita
bası tıya Yesu a baa, “Nıhıyawʋ, ka ı naa nala aa yʋga gɛɛ rɛ a gol ı
kyige, a kı yige dɔmɔŋ, ka ı ha kı pıyɛsı baa dı kıbee rɛ dige ı gal.”
46 Amɛ Yesu ha baa, “Nal kıdıgı dige ŋ nɛ, beewıya ŋ gyıma anıı dee
lıı ŋ tıyaŋ nɛ.” 47 Haaŋ hʋ aa naa anıı ʋ bı sı wuwo kaŋ wıı hʋ faŋa,
ʋ ko tuu gbinni Yesu sıya tıyaŋ, a kı kyele, a bası tıya nala hʋ wıı hʋ
aa tıŋ ʋ dige ʋ, a daga gɛɛ hʋ ʋ aa dige ʋ, a pirigi na laaŋfıya. 48 Ɛɛ rɛ
Yesu bası tıya ʋ a baa, “Ŋ toluu, ı aa laa ŋ di rɛ tıŋ ı deye. Kı mʋ abee
laaŋfıya.”
49 Yesu ha fa aa bası wıya no gɛɛ, dı ba tıŋ nal ʋ lıı Gyeerusi dıya
ko, a ko bası tıya Gyeerusi a baa, “Ɪ toluu hʋ sʋba rɛ, ta bıl kı dɔŋ á
nıhıyawʋ hʋ.” 50 Yesu aa nıı gɛɛ, ʋ bası tıya Gyeerusi a baa, “Ta leŋ dı
kambıŋ kana ı. Ɪ kɛ laa ŋ di, ʋ sı sii.”

51 Yesu aa mʊʊ pele baal hʊ dıya, ʊ bı leŋ nal buloŋ tıŋa ʊ hal gyʊʊ
dıya hʊ, see Piita abee Gyɔɔŋ abee Gyemsi, a pɛ biye hʊ kuwo abee
ʊ naa tıyaŋ. 52 Ba aa mʊʊ gyʊʊ dıya hʊ dı nala hʊ buloŋ aa we doŋ
sıŋ kı wıı biye hʊ loho. Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma ta kı wiye,
biye hʊ bı sʊba, doo rɛ ʊ pıŋ.” 53 Ɛɛ rɛ ba buloŋ kpa ʊ mʊma, beewıya
ba gyıma anıı biye hʊ sʊba rɛ. 54 Nyɛ rɛ Yesu tuu kaŋ biye hʊ noŋ
tıyaŋ aŋ yırı ʊ a baa, “Ŋ biye, sii.” 55 Doŋ nɛ ʊ mııgı sii sʊʊ tıyaŋ haŋ
lagılagıbiye hʊ. Ɛɛ rɛ Yesu baa dı ba yaa kıdiiliye tıya biye hʊ dı ʊ di.
56 Wıı no gyı yaa biye hʊ kuwo abee ʊ naa buloŋ wıkperii rɛ, ka Yesu
bası tıya ba abee sıfıyaŋ dı ba ta ko bası wıı hʊ tıya nal buloŋ.

9

Yesu tıŋ ʊ kpambısı fi abee balıya hʊ
Matiwu 10.5-15; Maakı 6.7-13

1 Ɛɛ rɛ Yesu yırı ʊ hatınna fi abee balıya hʊ, a ko laŋŋı, a tıya ba dee
abee ŋmanıı dı ba wuwo kı kile gyıŋbɔmɔ, aŋ wuwo kı tııbı wııla
tımma mɛ. 2 Ɛɛ rɛ ʊ tıŋ ba dı ba lıı mʊ a bası Wıısı koro hʊ wıya
aŋ pɛ tııbı wııla tımma mɛ. 3 Aŋ bıl bası tıya ba a baa, “Ŋmanıı no
valıı tıyaŋ, ma ta paa daatıgıya, koo ma diikusi, a ta kol kıdiiliye koo
molbiye. Ma ta paa gannı pɛ gannı hʊ ma aa sı laalı tıyaŋ. Kıŋ buloŋ
paalı bı maga dı ʊ tıŋ ma hal. 4 Dı mamaa rɛ ko mʊ tɔɔ buloŋ, dı tɔɔ
hʊ nala ko kyaga laa ma abee nosi balıya, lee hʊ ba aa sı kpa tıya ma
dı ma gyʊʊ, ʊ maga dı ma we doŋ nɛ a mʊ pele kyɛɛ hʊ ma aa sı lıı
tɔɔ hʊ tıyaŋ. 5 Dı mamaa rɛ ko mʊ tɔɔ buloŋ, dı tɔɔ hʊ nala bı tɔgımɔ
ma, ma piisi ma naası taŋha ta doŋ, aŋ lıı tɔɔ hʊ tıyaŋ. Ɛɛ sı leŋ dı
ba gyıma anıı ba aa vıya ma nyɛ, Wıısı sı dɔgısı ba.”
6 Nyɛ rɛ ba sii gɔllı mʊ tɔnı, a kı bası Wıısı wıweliye hʊ, aŋ pɛ kı
tııbı nala mɛ, lee hʊ kɛ buloŋ ba aa mʊwa.

Hɛrɔtı hakıla vʊgıma
Matiwu 14.1-12; Maakı 6.14-29

7 Nal hʊ gyı aa deŋ Galili paalʊʊ ba kı yırı Hɛrɔtı gyı aa nıı wıya
hʊ Yesu bee ʊ hatınna hʊ aa gɔllɔ kı yaa, ʊ hakıla buloŋ gyı vʊgıma
rɛ, beewıya nala badɔmɔŋ gyı aa bası rɛ anıı Gyɔɔŋ Wıısınııfool hʊ
rɛ mııgı sii sʊʊ tıyaŋ. 8 Nala badɔmɔŋ mɛ gyı baa dı Ɛlaagya rɛ mııgı
ko, ka badɔmɔŋ mɛ baa dı faafaa Wıısı tıŋdaala hʊ kıdıgı rɛ mııgı sii
sʊʊ tıyaŋ. 9 Nyɛ rɛ Hɛrɔtı baa, “Ŋ gyı leŋ ba keri Gyɔɔŋ nyuu rɛ, ka
kıbee wıya rɛ ŋ yaŋ bıl kı nıı nyɛ?” Ɛɛ rɛ ʊ kı lʊga dı ʊ na Yesu.

Yesu tıya nıgyamaa kıdiiliye
Matiwu 14.13-21; Maakı 6.30-44; Gyɔɔŋ 6.1-14

10 Nyɛ rɛ Yesu kpambısı hʊ mııgı ko ʊ lee, a yaa ba ŋmanıı duwoso
tıya ʊ, ka ʊ beel-ba dʊŋ sii kpa tıŋ Bɛsaada dıılaŋ mʊ. 11 Nala aa nıı
Yesu wıya anıı ʊ mʊʊ Bɛsaada, ba sii kile ʊ lugo mʊ doŋ. Ba aa mʊʊ
pele doŋ, ʊ lɔllı ba weliŋ, aŋ bası Wıısı koro hʊ wıya tıya ba, aŋ tııbı
wııla tımma mɛ.
12 Dıdaana aa ko pele, Yesu kpambısı hʊ bası tıya ʊ a baa, “Leŋ dı
nala hʊ mʊ tɔnı hʊ abee bagısı hʊ aa kpaga daha, a kyɛ kıdiiliye abee
lıpınıya, beewıya kıŋ buloŋ tuwo daha ba aa sı di.” 13 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı
bası tıya ba a baa, “Ma tıı mʊ kyɛ kıdiiliye tıya ba dı ba di.” Ɛɛ rɛ ba
bası tıya ʊ a baa, “Kıŋ hʊ á aa kana rɛ yaa paanʊʊ gama bɔnɔŋ abee

fuwonaŋhılıya balıya. Ɛɛ rɛ á sı yaa a yɔbɔ kıdiiliye tıya nıgyamaa
no buloŋ?” 14 Baala dʊŋ gyı aa we nala hʊ tıyaŋ gyı pele tusi bʊnɔŋ
nɛ. Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ hatınna hʊ a baa, “Ma leŋ dı nala hʊ laŋŋı
hɔŋ gulo gulo, a leŋ dı gul buloŋ yaa nala mɔllıbalıya abee fi.” 15 Ɛɛ
rɛ ʊ hatınna hʊ leŋ nala hʊ buloŋ tuu hɔŋ gulo gulo. 16 Ka Yesu kpa
paanʊʊ hʊ bɔnɔŋ abee fuwonamıısı hʊ balıya, a wil deŋ wıısınyuu
aŋ kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ, aŋ kaŋ lɔgɔ lɔgɔ, a kpa tıya ʊ hatınna
hʊ, ba mɛ laa kaŋ kpaa nala hʊ. 17 Nala hʊ buloŋ kyaŋ, a vɔgɔ aŋ ka.
Ʊ hatınna hʊ paa kıkaalıya hʊ su simbiisi fi abee balıya.

Piita daga nal hʊ Yesu aa yaa
Matiwu 16.13-19; Maakı 8.27-29

18 Kyɛɛ kıdıgı rɛ Yesu dʊŋ mʊ kı kyʊwalı Wıısı. Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ
sii mʊ ʊ lee. Doŋ nɛ ʊ pıyɛsı ba a baa, “Aŋnɛ rɛ nala baa ŋ yaa?” 19 Ɛɛ
rɛ ʊ hatınna hʊ baa, “Badɔmɔŋ baa dı ı rɛ yaa Gyɔɔŋ, Wıısınııfool
hʊ. Badɔmɔŋ mɛ baa dı ı rɛ yaa Ɛlaagya. Badɔmɔŋ mɛ ha baa dı ı
yaa faafaa Wıısı tıŋdaala hʊ kıdıgı rɛ, a mııgı sii sʊʊ tıyaŋ.” 20 Nyɛ
rɛ Yesu mııgı pıyɛsı ʊ hatınna hʊ mɛ a baa, “Aŋka ma mɛ, aŋnɛ rɛ ma
baa ŋ yaa?” Ɛɛ rɛ Piita baa, “Ɪ rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wıısı aa
lıya dı ʊ laa dʊnıya nala ta.” 21 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba abee sıfıyası dı
ba ta ko bası wıı no kı tıya nal buloŋ.

Yesu bası ʊ tʊwara nayı abee ʊ sʊʊ wıya
Matiwu 16.20-28; Maakı 8.30–9.1

22 Yesu bıl bası tıya ba a baa, “Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye sı na tʊwara
rɛ kıŋkaŋ. Gyuuma nıhıyası abee Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası
abee Wıısı Teŋ dıdagıla buloŋ sı vıya ŋ. Ba sı kpʊ ŋ, amɛ ŋ sı sii sʊʊ
tıyaŋ ʊ kyɛtoo kyɛɛ.”
23 Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya nala hʊ buloŋ a baa, “Dı nal buloŋ nɛ aa kyɛ dı
ʊ tıŋa ŋ, see dı ʊ vıya ʊ tıı ŋmanıı ta aŋ kpa ʊ daagarıı baası kyɛɛ kɛ
buloŋ, a kı tıŋa ŋ hal. 24 Nal hʊ buloŋ aa kyɛ dı ʊ laa ʊ tıı mııbol, ʊ
bı sı kaŋ mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii, amɛ nal hʊ aa kuu ŋ wıya a vıya
ʊ mııbol ta, ʊ tıına rɛ sı kaŋ mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii. 25 Dı ı rɛ tıŋ
dʊnıya no buloŋ, aŋka dı ı bı sı na mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii, bekiŋ
tɔnɔ rɛ ı na? 26 Dı nal buloŋ nɛ ko leŋ dı Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye bee
ŋ wıbasıya yaa ʊ hıısı, ʊ tıına wıya mɛ sı yaa ŋ hıısı kyɛɛ hʊ ŋ aa
sı mııgı ko dʊnıya abee gaŋdarı abee ŋ kuwo Wıısı gaŋdarı abee ʊ
malıkaweliye hʊ gaŋdarı. 27 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, nala badɔmɔŋ
we daha, ba bı sı sʊba ka dı Wıısı koro hʊ ko.”

Yesu bırıma
Matiwu 17.1-8; Maakı 9.2-8

28 Yesu aa bası wıya no hal tıyaŋ, ʊ kyɛyɛ kyori kyɛɛ, ʊ sii kaŋ Piita
bee Gyɔɔŋ abee Gyemsi, a mʊ gyıŋ dogimo kıdıgı nyuu dı ʊ kyʊwalı
Wıısı. 29 Ʊ fa aa kyʊwalı Wıısı hʊ tıyaŋ nɛ, ʊ sıya pirigi bırımı, a bıl
bı kıı ʊ kıyı. Ʊ gannı buloŋ mııgı pʊrısı gɛɛ pogipogi, a kı tʊla gɛɛ
nyʊlıınyʊlıı. 30-31 Doŋ tıyaŋ nɛ Moosi bee Ɛlaagya pirigi lıı wıısıbee,
a ko pɛ Yesu tıyaŋ, ba gannı mɛ kı tʊla gɛɛ tıı. Ba beel-ʊ sıŋ kı bası
gɛɛ hʊ Yesu aa sı sʊba Gyerusalɛm tıyaŋ, a leŋ dı wıı hʊ wıya Wıısı
aa tıma ʊ ko su ʊ bʊwa.
32 Piita bee ʊ dɔŋtıŋsı hʊ fa aa pıŋ doo rɛ, amɛ ba aa hirige sii, ba
naa Yesu dı ʊ aa tʊl, a na baala hʊ balıya mɛ aa sıŋ ʊ lee. 33 Nyɛ rɛ

baala hʋ ta Yesu aŋ kpa dɪ ba mʋ. Ɛɛ rɛ Piita basɪ tɪya Yesu a baa, “Tɪɪna, ʋ yaa wɪwelii rɛ á aa we daha. Á sɪ we gyama boto, dɪ ɪ tɪŋ kɪdɪgɪ, dɪ Moosi mɛ tɪŋ kɪdɪgɪ, ka dɪ Ɛlaagya mɛ tɪŋ kɪdɪgɪ.” (Piita aa basɪ wɪya no buloŋ, ka ʋ tɪɪ fa paalɪ bɪ gyɪŋ wɪɪ hʋ ʋ aa basɪ.)

34 Piita ha fa aa basɪ wɪya hʋ tɪyaŋ nɛ, taalbal kɪdɪgɪ pirigi ko tuu tɔ ba. Ɛɛ rɛ kambɪŋ kaŋ Yesu hatɪnna hʋ. 35 Ka taal kɪdɪgɪ lɪɪ taalbal hʋ tɪyaŋ a baa, “Ŋ Biye rɛ nyɛ. Ʋ rɛ yaa nal hʋ ŋ aa lɪya. Ma gyegili kɪ nɪɪ ʋ nyʋwa.” 36 Taal hʋ aa basɪ wɪya no ko teŋ, dɪ Yesu dʋŋ nɛ kaa sɪŋ doŋ. Ɛɛ rɛ ʋ hatɪnna hʋ tallɪ ba nyʋwa. Ba bɪ laa nyʋwa basɪ wɪɪ no ba aa naa a tɪya nal buloŋ.

Yesu kile gyɪŋbɔŋ ta boyoŋbiye kɪdɪgɪ tɪyaŋ
Matiwu 17.14-18; Maakɪ 9.14-27

37 Ʋ sɪgballɪya, Yesu bee ʋ hatɪnna hʋ boto lɪɪ dogimo hʋ nyuu ko tuu dogimo hʋ naasɪ. Doŋ nɛ nɪgyamaa ko kyeŋ Yesu. 38 Dɪ baal kɪdɪgɪ lɪɪ nɪgyamaa hʋ tɪyaŋ a huwori Yesu a baa, “Nɪhɪyawʋ, ŋ aa sʋla ɪ, deŋ ŋ biye no aŋ ha kyiyeli ŋ, beewɪya ŋ biye buloŋ nɛ gɛɛ. 39 Gyɪŋbɔŋ nɛ kana ʋ, ʋ kɪ tele kpuŋkpuŋsi. Dɪ ʋ ko sii ʋ tɪyaŋ buloŋ, ʋ aa pirigi kyɪɪrɪ rɛ aŋ lɪɪ tele, a kɪ kyele, ka ʋ nyʋwa buloŋ tɔ naŋtʋwɔ-fʋŋfʋga. Ʋ aa villi kɪ sii ʋ tɪyaŋ nɛ saŋa buloŋ, a kɪ dɔgɪsɪ ʋ. 40 Ɛɛ rɛ ŋ ko sʋla ɪ hatɪnna hʋ dɪ ba kile gyɪŋbɔŋ hʋ ta ʋ tɪyaŋ, amɛ ba bɪ wuwo kile.” 41 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma gyɪnaŋ nala, ma yaa nɪnyʋgɪsɪya rɛ, a bɪ laa Wɪɪsɪ mɛ di. Abaa! Kyɛyɛ baŋmɛ rɛ ŋ baa ŋ yaa ma lee?” Aŋ mɪɪgɪ basɪ tɪya baal hʋ a baa, “Kaŋ ɪ biye hʋ ko daha.” 42 Ɛɛ rɛ biye hʋ sii kpa dɪ ʋ mʋ. Doŋ nɛ gyɪŋbɔŋ hʋ lɪɪ ʋ lo taŋha ʋ pɪŋ kɪ kyele. Ɛɛ rɛ Yesu nɔsɪ gyɪŋbɔŋ hʋ dɪ ʋ lɪɪ biye hʋ tɪyaŋ. Ʋ lɪɪ, ka biye hʋ deye. Yesu mɪɪgɪ kpa ʋ tɪya ʋ kuwo.

Yesu bɪl basɪ ʋ sʋʋ wɪya
Matiwu 17.22-23; Maakɪ 9.30-32

43 Nala hʋ buloŋ nyʋʋsɪ gyɪ fɪyɛla rɛ abee Wɪɪsɪ debal hʋ ba aa naa. Ɛɛ rɛ ba gyɪ sɪŋ kɪ bɪɪnɪ wɪkperiye hʋ buloŋ Yesu aa yaa. Ɛɛ tɪyaŋ nɛ Yesu basɪ tɪya ʋ hatɪnna hʋ a baa, 44 “Ma ta ko yeŋŋi wɪɪ no ŋ aa kyɛ dɪ ŋ basɪ tɪya ma! Ba sɪ kpa mɪyaŋ, Nihuwobiŋ Biye a yallɪ tɪya dʋnɪya nala.” 45 Amɛ ʋ hatɪnna hʋ gyɪ bɪ gyɪŋ wɪɪ hʋ ʋ aa basa memii. Ʋ yaa wɪfaŋɪɪ rɛ ba lee. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba gyɪ bɪ wuwo gyɪŋ ʋ memii. Amɛ ba kɪ fá kambɪŋ ba aa sɪ pɪyɛsɪ ʋ wɪɪ hʋ memii.

Yesu hatɪnna hʋ kaŋ ba tɪyaŋ nɪbal wɪya kɪ kpa dɔmɔŋ
Matiwu 18.1-5; Maakɪ 9.33-37

46 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnna hʋ kaŋ ba tɪyaŋ nɪbal wɪya kɪ kpa dɔmɔŋ. 47 Yesu fa gyɪŋ wɪɪ hʋ ba aa bɪɪnɪ rɛ, ɛɛ rɛ ʋ kaŋ biibiye ko sɪgɪ ʋ logiŋ, 48 aŋ basɪ tɪya ba a baa, “Dɪ nal buloŋ nɛ kuu ŋ wɪya a kaŋ biibiye no weliŋ, mɪyaŋ nɛ ʋ tɪɪna kaŋ weliŋ gɛɛ. Nal hʋ mɛ buloŋ aa kana ŋ weliŋ, ŋ dʋŋ daa ʋ kaŋ weliŋ gɛɛ. Nal hʋ aa tɪma ŋ mɛ rɛ ʋ kaŋ weliŋ gɛɛ. Nal hʋ aa yaa nɪbiye ma tɪyaŋ, ʋ rɛ yaa ma tɪyaŋ nɪbal.”

Nal hʋ buloŋ aa bɪ haasɪ ɪ, ʋ kyo ɪ rɛ
Maakɪ 9.38-40

49 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ basɪ tɪya Yesu a baa, “Nɪhɪyawʋ, á fa naa baal kɪdɪgɪ rɛ dɪ ʋ kpaa ɪ feŋ a kɪ kile gyɪŋbɔmɔ nala tɪyaŋ. Á kile ʋ dɪ ʋ ta kɪ yaa gɛɛ, beewɪya ʋ bɪ yaa á kɪdɪgɪ.” 50 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya Gyɔɔŋ abee ʋ

hatınna hʋ nıkaalıya a baa, “Ma ta kile ʋ, beewıya nal hʋ buloŋ aa bı lıı á hal tıyaŋ, ʋ yaa á kıdıgı rɛ.”

Samaarıya tımma vıya Yesu wıya

51 Kyɛɛ hʋ aa ko kpaga dı Wıısı kpa Yesu gyıŋ wıısıbee, Yesu sii
yaa ʋ siri, a lıı kpa ŋmanıı kı mʋ Gyerusalɛm. 52 Ʋ gyı taa nala rɛ dı
ba laa sıya mʋ marı lee bine ʋ Samaarıya paalʋʋ tɔbiye kıdıgı tıyaŋ.
53 Amɛ doŋ nala gyı bı yaa siri dı ba laa ʋ, beewıya ba gyı gyıma anıı
Gyerusalɛm nɛ ʋ kı mʋ.

54 Gyemsi abee Gyɔɔŋ aa naa wıı no, ba pıyɛsı Yesu a baa, “Á Tıına,
ı bı sı leŋ dı á sʋla Wıısı dı ʋ leŋ diŋ lıı wıısınyuu ko tuu kpa ba di?”
55 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı bırımı kyaası ba, aŋ nɔsı ba. 56 Ɛɛ hal lɛ ka ba parı
mʋ tɔdıma.

Nala hʋ aa maga dı ba tıŋ Yesu hal
Matiwu 8.19-22

57 Ba aa kpaa ŋmanıı hʋ kı mʋ tıyaŋ nɛ, baal kıdıgı bası tıya Yesu
a baa, “Ŋ yaa siri rɛ dı ŋ tıŋa ı hal a mʋ lee kɛ buloŋ ı aa sı mʋ.” 58 Ɛɛ
rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa, “Ŋmanyɔnı kaŋ bʋʋsı rɛ a kı gyʋʋ, digibiisi
mɛ kaŋ gyannı a kı pıŋ, amɛ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye kɛ bı kaŋ lee ŋ
aa sı kpa ŋ nyuu biŋ a wiyesi.” 59 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı bası tıya baal kıdıgı
mɛ a baa, “Ko kı tıŋa ŋ hal.” Ʋ bası tıya ʋ a baa, “Nıhıyawʋ, leŋ dı ŋ
laa sıya mʋ kpa ŋ kuwo hogo.” 60 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa, “Leŋ dı
sʋʋnı kı hogo ba tıı sʋʋnı, aŋ ka dı ı mɛ mʋ bası Wıısı koro hʋ wıya
kı tıya nala.”

61 Nal kıdıgı mɛ bıl bası tıya Yesu a baa, “Nıhıyawʋ, ŋ sı tıŋa ı hal,
amɛ leŋ dı ŋ mʋ ta ŋ dıya nala aŋ ko.” 62 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa,
“Nal hʋ buloŋ aa tıga nɔpalıya pal kı pala, aŋ kpa ʋ sıya ta gama, ʋ
tıına bı kaŋ tɔnɔ buloŋ Wıısı koro hʋ tıyaŋ.

10

Yesu tıŋ ʋ hatınna mɔllıboto abee fi abee balıya

1 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ Yesu lıı nala mɔllıboto abee fi abee balıya a kaŋ
ba kpaa balıya balıya, a tıŋ ba dı ba laa sıya mʋ tɔnı hʋ abee leye hʋ
buloŋ ʋ tıı aa kyɛ dı ʋ mʋ. 2 Ɛɛ rɛ ka ʋ bası tıya ba a baa, “Baga hʋ
kıkʋmıya yʋga, amɛ kıkʋnna hʋ bı yʋga. Ɛɛ wıya ma sʋla baga hʋ
tıına dı ʋ ta tʋŋtʋnna dı ba ko kʋŋ kına hʋ. 3 Ma sii mʋ! Ma kıı gɛɛ
rɛ anıı pebiisi, ŋ kı tıŋ ma dı ma mʋ guwosi gboni tıyaŋ. 4 Ma ta kol
molbiye, a ta paa diikusi mɛ. Ma ta paa naatɔbɔ pɛ kına hʋ ma aa sı
tʋʋ tıyaŋ, a ta sıŋ kyʋwalı nala mɛ kı pıısı ŋmanıı tıyaŋ. 5 Dı mamaa
rɛ ko mʋ gyʋʋ dıya buloŋ, ma laa sıya bası tıya dıya hʋ nala a baa,
‘Wıısı sı leŋ dı ʋ fıyɛlʋʋ we dıya no tıyaŋ.’ 6 Dı nal lɛ ko we doŋ, a
kyo fıyɛlʋʋ hʋ ma aa sʋla tıya ba, ma leŋ dı ʋ hɔŋ abee laaŋfıya anıı
ma aa sʋla gɛɛ. Amɛ dı nal ko tuwo dıya hʋ tıyaŋ a kyo fıyɛlʋʋ hʋ,
ma leŋ dı fıyɛlʋʋ hʋ ma aa sʋla mııgı ko ma lee. 7 Dı ba aa rɛ ko tıya
ma lıpınıı, ma we doŋ, a di aŋ kı nyʋwa kıŋ hʋ kɛ buloŋ ba aa sı tıya
ma. Beewıya tʋŋtʋnnı buloŋ maga dı ba tun-ʋ rɛ. Ma ta gɔllı kı pıŋ
nala dıısı tıyaŋ. 8 Dı mamaa rɛ ko mʋ tɔɔ buloŋ, dı ba laa ma weliŋ,
kıŋ kɛ buloŋ ba aa sı tıya ma, ma di. 9 Ma tııbı wııla tımma aa we tɔɔ
hʋ tıyaŋ aŋ bası tıya bee hʋ nala a baa, ‘Wıısı koro hʋ ko kpaga ma
rɛ.’ 10 Amɛ dı mamaa rɛ ko mʋ tɔɔ buloŋ, dı ba bı laa ma weliŋ, ma

lɪɪ sɪŋ ŋmanɪɪ tɪyaŋ aŋ basɪ tɪya ba a baa, 11 ‘Ma bee hʊ taŋha aa mal
á naasɪ tɪyaŋ, ba aa rɛ á piisi we ma tɪyaŋ nyɛ. Amɛ ʊ maga dɪ ma
gyɪma rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ koro hʊ ko kpaga ma rɛ.’ 12 Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ,
Sarɪya hʊ kyɛdiilii, Wɪɪsɪ sɪ dɔgɪsɪ haŋ tɔɔ hʊ nala a te Sodɔm nala.”

Tɔnɪ hʊ nala aa bɪ laa Yesu wɪya di
Matiwu 11.20-24

13 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ baa, “Mamaa Kɔrazɪŋ tɪmma, ma tʊwara sɪ
yʊga! Mamaa Bɛsaada tɪmma mɛ, ma tʊwara mɛ sɪ yʊga! Wɪmagɪla
hʊ ba aa yaa ma tɪyaŋ, dɪ ba aa rɛ fa yaa ba Taaya abee Siidɔŋ nala
tɪyaŋ, ba fa bɪ sɪ yaa gyegye ka dɪ ba paa ba loganɪ laalɪ, aŋ yaa
tʊwɔl bʊgɪ ba tɪɪ a daga anɪɪ ba tɪsɪ kyogo rɛ, ba bɪrɪmɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ
tɪyaŋ. 14 Sarɪya hʊ kyɛdiilii, Wɪɪsɪ sɪ fá Taaya abee Siidɔŋ nala sikii a
te ma. 15 Mamaa Kapɛɛnam tɪmma, ma aa kyɛ dɪ ma kaŋ ma tɪɪ gyɪŋ
wɪɪsɪbee rɛ. Amɛ Wɪɪsɪ sɪ kpa ma yuwo ta dɪ ma tuu gyʊʊ diŋ.”
16 Ɛɛ rɛ ka Yesu bɪl basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Nal hʊ buloŋ aa
gyegile nɪɪ ma nyʊwa, ŋ nyʊwa mɛ rɛ ʊ gyegile nɪɪ gɛɛ. Nal hʊ buloŋ
mɛ aa vɪya ma nyʊwa, ŋ nyʊwa rɛ ʊ vɪya gɛɛ. Haŋ nal hʊ buloŋ mɛ
aa vɪya ŋ nyʊwa, nal hʊ aa tɪma ŋ nyʊwa mɛ rɛ ʊ tɪɪna vɪya gɛɛ.”

Yesu hatɪnna mɔllɪboto abee fi abee balɪya hʊ mɪɪgɪ ko ʊ lee

17 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnna mɔllɪboto abee fi abee balɪya hʊ mɪɪgɪ ko ʊ lee
abee teŋfɪyɛlʊʊ, a basɪ tɪya ʊ a baa, “Á Tɪɪna, á aa mʊwa, dɪ ámaa rɛ
ko nɔsɪ gyɪŋbɔmɔ ɪ feŋ tɪyaŋ, ba aa tɪŋ á nyʊwa rɛ, a yaa wɪɪ hʊ buloŋ
á aa baa dɪ ba yaa.” 18 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ŋ naa Sɪtaanɪ
rɛ dɪ ʊ lɪɪ wɪɪsɪnyuu ko tuu tele gɛɛ anɪɪ duwoŋ aa lɪgɪsa.” 19 Ɛɛ rɛ
Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, “Ma gyegile nɪɪ daha. Ŋ tɪya ma dee rɛ dɪ
ma wuwo vala dʊma abee nʊʊŋsɪ nyuni tɪyaŋ, ka dɪ ba bɪ sɪ wuwo
dʊŋ ma. A bɪl tɪya ma dee mɛ dɪ ma wuwo Sɪtaanɪ abee ʊ wɪɪ buloŋ.
Ɛɛwɪya, wɪɪ buloŋ bɪ sɪ wuwo dɔŋ ma. 20 Amɛ ma ta leŋ dɪ ma tenni
fɪyɛlɪ akuu gyɪŋbɔmɔ aa tɪŋ ma nyʊwa wɪya, ma leŋ dɪ ma tenni fɪyɛlɪ
ba aa sabɪ ma fene biŋ wɪɪsɪbee tɪyaŋ wɪya.”

Yesu dannɪ Wɪɪsɪ
Matiwu 11.25-27; 13.16-17

21 Saŋa no tɪyaŋ, dɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ leŋ Yesu teŋ fɪyɛlɪ. Nyɛ
rɛ ʊ baa, “Ŋ Kuwo, ɪ rɛ yaa wɪɪsɪnyuu abee taŋha buloŋ Tɪɪna. Ŋ
aa kyʊwalɪ ɪ aŋgyʊwasʊ rɛ yʊga, beewɪya, wɪya hʊ ɪ aa kpaa faŋa
wɪgyʊnna, ba aa rɛ ɪ kpaa daga nala hʊ aa bɪ yaa wɪgyʊnna. Wɪtɪɪ rɛ
ŋ Kuwo, ɪ tɪɪ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ ɪ yaa wɪya no buloŋ.” 22 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl basɪ
tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Ŋ Kuwo kpaa kɪŋ buloŋ dee tɪya ŋ nɛ. Nal
buloŋ tuwo a gyɪŋ gɛɛ hʊ mɪyaŋ biye hʊ aa kɪya, see ŋ kuwo dʊŋ. Ŋ
dʊŋ mɛ rɛ gyɪŋ gɛɛ ŋ kuwo aa kɪya, abee nala hʊ ŋ aa daga ɛɛ ŋ Kuwo
hʊ aa kɪya a tɪya ŋ kyɛrɪ tɪyaŋ.” 23 Nyɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ bɪrɪmɪ kyaasɪ ʊ
hatɪnna hʊ dʊŋ aŋ basɪ tɪya ba a baa, “Ma nyuu sʊma rɛ abee ma aa
na wɪya no. 24 Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, Wɪɪsɪ tɪŋdaala abee kuworo buloŋ
fa aa kyɛ dɪ ba na wɪya no ma aa naa rɛ, amɛ ba bɪ wuwo na ba; a fa
lʊga mɛ dɪ ba nɪɪ wɪya no ma aa nɪɪ, aŋ bɪ wuwo nɪɪ ba.”

Yesu daga ɛɛ aa maga dɪ á kyo á dɔŋtɪŋsɪ

25 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪl kɪdɪgɪ ko kɪ kyɛ dɪ ʊ magɪsɪ Yesu, a pɪyɛsɪ
ʊ a baa, “Nɪhɪyawʊ, ɛɛ rɛ ŋ sɪ yaa a kaŋ mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii?”

26 Nyɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ɛɛ rɛ ba sabɪ bɪŋ Wɪɪsɪ teŋ hʊ tɪyaŋ?
Wɪya hʊ ba aa saba bɪŋ memii rɛ yaa bee ɪ lee?” 27 Doŋ nɛ baal hʊ basɪ
tɪya Yesu a baa, “Ba saba baa ‘Kyo ɪ tɪɪna Wɪɪsɪ abee ɪ tɪya buloŋ, abee
ɪ dʊma buloŋ, abee ɪ dee buloŋ, abee ɪ hakɪla buloŋ, aŋ kyo ɪ dɔŋtɪɪna
mɛ anɪɪ ɪ aa kyo ɪ tɪɪ gɛɛ.” ’ 28 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Wɪya hʊ
buloŋ ɪ aa basa yaa wɪtɪɪ rɛ. Dɪ ɪ rɛ aa tɪŋ ba, ɪ sɪ kaŋ mɪɪbol.”
29 Nyɛ rɛ Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪl hʊ ha kɪ kyɛ dɪ ʊ daga anɪɪ ʊ yaa nɪtɪɪ rɛ.
Ɛɛ rɛ ʊ bɪl pɪyɛsɪ Yesu a baa, “Aŋnɛ rɛ yaa ŋ dɔŋtɪɪna?” 30 Doŋ tɪyaŋ nɛ
Yesu maga namaga no a baa, “Baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ siye, a lɪɪ Gyerusalɛm
a kɪ mʊ Gyɛriko. Ʊ aa mʊʊ hʊ tɪyaŋ nɛ, gaala ko lɪɪ bori ʊ ŋmanɪɪ, a
kaŋ ʊ kɪŋ kɪŋ buloŋ laa, aŋ ŋmaa ʊ a bɔŋsɪ, aŋ vɪya ʊ ta doŋ, ʊ pɪŋ
kɪ kyɛ dɪ ʊ sʊba. 31 Ɛɛ rɛ dɪ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaal kɪdɪgɪ mɛ kpaa
ŋmanɪɪ hʊ kɪ ko. Ʊ aa ko a na baal hʊ, ʊ tɪŋ gama, a kpala baŋ mʊ.
32 Ɛɛ rɛ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal tʊŋtʊnnɪ kɪdɪgɪ mɛ bɪl kɪ ko, a na ʊ, a mɛ
kpala tɪŋ gama baŋ mʊ. 33 Ɛɛ rɛ dɪ Samaarɪya tɪmma baal kɪdɪgɪ mɛ
fa kpaa ŋmanɪɪ hʊ kɪ ko. Ʊ aa ko na baal hʊ, sikii kana ʊ. 34 Ʊ kpa
mʊ pele ʊ, a sasɪ ʊ dʊgʊlɪya hʊ, a we luliye aŋ vʊwa, aŋ kpa ʊ saga ʊ
tɪɪ kokumo tɪyaŋ a kana ʊ mʊ nɪhʊwala dɪya kɪdɪgɪ, a leŋ ba kɪ deŋ ʊ.
35 Ʊ sɪgballɪya, ʊ sii kpa molbii tɪya dɪya hʊ tɪɪna aŋ basɪ tɪya ʊ a baa,
‘Kɪ deŋ ʊ nyuu tɪyaŋ weliŋ. Dɪ mɪyaŋ nɛ ko mɪɪgɪ ko, kyɪŋ mɔɔgɛɛ
buloŋ ɪ aa ŋmaa pɛ baal hʊ nyuu tɪyaŋ, ŋ sɪ tuŋ tɪya ɪ.’ 36 Ɛɛ rɛ Yesu
pɪyɛsɪ Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪl hʊ a baa, ‘Ɪ aa naa, nala no boto tɪyaŋ, kɪbee
rɛ yaa baal hʊ gaala aa ŋmaa hʊ dɔŋtɪɪna?’ 37 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪl
hʊ baa, ‘Baal hʊ aa fáá ʊ sikii hʊ.’ Yesu yaŋ basɪ tɪya ʊ, ‘Tɔɔ, ɪ mɛ mʊ
a kɪ yaa gɛɛ tɪɪ.” ’

Yesu mʊʊ dɪ ʊ na Maata abee Mɛɛrɪ

38 Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ sii kpa ŋmanɪɪ kɪ mʊ, a ko pele tɔɔ kɪdɪgɪ.
Haaŋ kɪdɪgɪ gyɪ we tɔɔ no tɪyaŋ, ba kɪ yɪrɪ Maata. Ɛɛ rɛ ʊ kaŋ Yesu
gyʊʊ ʊ dɪya. 39 Maata nɪɪnatoluu mɛ fa we doŋ, ba kɪ yɪrɪ Mɛɛrɪ. Yesu
aa hɔŋ dɪya hʊ tɪyaŋ, Mɛɛrɪ ko hɔŋ ʊ loginŋ a kɪ gyegile wɪya hʊ ʊ aa
basɪ, 40 ka Maata sii mɛ fɪyɛsɪ, ʊ kɪ tʊŋ tʊma dɪya hʊ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ʊ na
dɪ tʊma hʊ yʊga tɪya ʊ, ʊ ko basɪ tɪya Yesu a baa, “Ŋ Tɪɪna, ɪ bɪ naa
ŋ naabiye aa leŋ tʊma hʊ buloŋ tɪya ŋ dʊŋ? Leŋ dɪ ʊ sii ko lɪɪ kyiyeli
ŋ.” 41 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Maata, ɪ leŋ wɪgyamaa rɛ kɪ dɔm-ɪ.
42 Amɛ wɪdɪgɪ dʊŋ nɛ yaa sɪfɪyaŋ wɪɪ. Haŋ wɪɪ hʊ rɛ Mɛɛrɪ kɛ kpa gɛɛ.
Nal buloŋ mɛ bɪ sɪ wuwo kaŋ wɪɪ no laa ʊ lee.”

11

Yesu daga ɛɛ á aa sɪ kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ
Matiwu 6.9-13; 7.7-11

1 Kyɛɛ kɪdɪgɪ Yesu sii mʊ dɪ ʊ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ lee kɪdɪgɪ tɪyaŋ. Ʊ aa
kyʊwalɪ Wɪɪsɪ hʊ teŋ, ʊ hatɪnna hʊ kɪdɪgɪ basɪ tɪya ʊ a baa, “Á Tɪɪna,
daga ma gɛɛ á aa sɪ kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, anɪɪ Gyɔɔŋ fa aa daga ʊ hatɪnna
hʊ gɛɛ.” 2 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Dɪ ma ko kɪ kyɛ dɪ ma kyʊwalɪ
Wɪɪsɪ buloŋ, ma baa,

“Á Kuwo Wɪɪsɪ,
leŋ dɪ ɪ feŋ gyɪŋ,
leŋ dɪ ɪ koro hʊ ko.
3 Tɪya ma á nyʊwa kɪdiilii kyɛɛ buloŋ.

4 Kpa á wɪbɔmɔ kɪ kyɛ ma anɪɪ á mɛ aa kpaa á dɔŋtɪŋsɪ wɪbɔmɔ kɪ kyɛ ba gɛɛ,
aŋ lɪɪ ma wɪɪ buloŋ aa sɪ kaŋ ma we wɪbɔŋ yayɪ tɪyaŋ."
5 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, "Ma leŋ dɪ á kpa anɪɪ ma kɪdɪgɪ rɛ mʊʊ ʊ kyana dɪya tekere, a basɪ tɪya ʊ a baa, 'Ŋ kyana, sii kyɪma ŋ paanʊʊ gama boto. 6 Ŋ kyana rɛ lɪɪ ŋmanɪɪ a ko ŋ lee tebine no, ka ŋ bɪ kaŋ kɪŋ buloŋ dɪ ŋ yaa tɪya ʊ dɪ ʊ di.' 7 Ɛɛ rɛ ɪ kyana hʊ we dɪya tɪyaŋ aŋ basɪ tɪya ɪ a baa, 'Ta kɪ dɔmɪ-ŋ, ŋ dimbee lara rɛ. Ka ŋ bee ŋ balɪya buloŋ mɛ pɪŋ. Ŋ bɪ sɪ wuwo sii a yaa wɪɪ buloŋ tɪya ɪ.' 8 Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, kapuwo ʊ bɪ sɪ sii kpa paanʊʊ hʊ tɪya ɪ akuu ma aa yaa kyaŋsɪ wɪya. Amɛ ʊ sɪ sii tɪya kɪŋ hʊ buloŋ ɪ aa kyɛɛ, akuu ɪ aa bɪ fáá hɪɪsɪ aŋ sɪŋ kɪ sʊla deŋdeŋ wɪya. 9 Ɛɛwɪya, ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, dɪ ɪ rɛ aa sʊl kɪŋ Wɪɪsɪ lee deŋdeŋ, ʊ sɪ kpa tɪya ɪ. Dɪ ɪ rɛ aa kyɛ kɪŋ Wɪɪsɪ lee mɛ, ɪ sɪ na ʊ. Dɪ ɪ rɛ aa ŋmaa boro hʊ, Wɪɪsɪ sɪ kaŋ suri tɪya ɪ. 10 Beewɪya, nal hʊ buloŋ aa sʊl kɪna Wɪɪsɪ lee, ʊ aa tɪya ʊ rɛ. Nal hʊ mɛ buloŋ aa kyɛ kɪŋ Wɪɪsɪ lee, ʊ aa na ʊ rɛ. Nal hʊ mɛ buloŋ aa ŋmaa boro hʊ, Wɪɪsɪ aa kaŋ suri tɪya ʊ rɛ. 11 Kuwo bee rɛ we daha, aa sɪ kpa dʊŋ a tɪya ɪ biye dɪ ʊ rɛ sʊla fuwonamɪya ɪ lee? 12 Koo ma kɪbee rɛ sɪ kpa nʊʊma tɪya ɪ biye, dɪ ʊ rɛ sʊla gyihal ɪ lee? 13 Dɪ mamaa yaŋ aa yaa nɪbɔmɔ rɛ gyɪŋ ma aa sɪ kpa kɪweliye tɪya ma biisi. Ɛɛ rɛ ma Kuwo Wɪɪsɪ aa yaa wɪweliye buloŋ tɪɪna, a we Wɪɪsɪbee tɪyaŋ, kɛ sɪ yaa ʊ bɪ kpaa Wiyesi Welii hʊ kɪ tɪya nala hʊ aa sʊla ʊ kɪ kyɛ."

Yesu abee Bɛlizebul
Matiwu 12.22-30, 43-45; Maakɪ 3.20-27

14 Yesu gyɪ kile gyɪŋbɔŋ kɪ ta baal kɪdɪgɪ tɪyaŋ nɛ. Gyɪna hʊ aa lɪɪ ko teŋ, baal hʊ wuwo kɪ basɪ wɪya, beewɪya gyɪna hʊ fa leŋ ʊ ganɪya rɛ. Wɪɪ no gyɪ yaa gyamaa hʊ buloŋ aa laŋŋa doŋ wɪkperii rɛ. 15 Amɛ nala hʊ badɔmɔŋ baa dɪ gyɪŋbɔmɔ kuwori hʊ ba aa yɪrɪ Bɛlizebul lɛ tɪya ʊ dee dɪ ʊ kɪ kile gyɪŋbɔmɔ gɛɛ. 16 Nala hʊ badɔmɔŋ mɛ kɪ kyɛ dɪ ba magɪsɪ Yesu. Ɛɛ rɛ ba baa dɪ ʊ yaa wɪmagɪl dɪ ba na, a gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ rɛ tɪya ʊ dee ʊ kɪ yaa gɛɛ. 17 Yesu wuwo gyɪŋ ba tɪbɪɪna a basɪ tɪya ba a baa, "Dɪ paalʊʊ nala rɛ we doŋ a bɪ kaŋ nyʊʊdɪgɪ, ba paalʊʊ hʊ sɪ tele. Dɪ nɪmmabalɪya mɛ rɛ we doŋ a bɪ kaŋ nyʊʊdɪgɪ, ba dɪya sɪ tele. 18 Ɛɛwɪya, dɪ Sɪtaanɪ nala rɛ we doŋ a gʊla kɪ kaa dɔmɔŋ, Sɪtaanɪ koro hʊ mɛ bɪ sɪ sɪŋ." 19 "Na ma baa dɪ Bɛlizebul lɛ tɪya ŋ dee ŋ kaŋ kɪ kile gyɪŋbɔmɔ nala tɪyaŋ. Dɪ gɛɛ rɛ yaa wɪtɪɪ, kɪbee rɛ yaŋ tɪya ma hatɪnna mɛ dee ba kɪ kile gyɪŋbɔmɔ nala tɪyaŋ? Ma hatɪnna no tɪɪ daga anɪɪ ma yaa wɪnyɪyɛla rɛ. 20 Amɛ Wɪɪsɪ dee rɛ ŋ kɛ kaŋ kɪ kile gyɪŋbɔmɔ nala tɪyaŋ. Wɪɪ no rɛ yaŋ daga anɪɪ Wɪɪsɪ koro hʊ teŋ we ma tɪyaŋ nɛ. 21 Dɪ gaduwogi rɛ vʊwa ʊ tʊwanɪ, a hɔŋ pɔ ʊ dɪya, nal buloŋ bɪ sɪ wuwo gyʊʊ dɪya hʊ a kpa kɪŋ buloŋ. 22 Amɛ dɪ nal mɛ aa deye te ʊ rɛ ko kyigi ʊ, ʊ aa kaŋ ʊ balaala hʊ buloŋ tɪyaŋ ʊ fa aa kpaa ʊ bayɪyɛla we rɛ ʊ laa, aŋ paa ʊ kɪna hʊ buloŋ mʊ dɪ ʊ bee ʊ kyaŋsɪ kaŋ kpaa dɔmɔŋ. 23 Nal hʊ buloŋ aa bɪ yaa ŋ nal, ʊ tɪɪna lɪɪ ŋ hal lɛ. Nal hʊ mɛ buloŋ aa bɪ pɛɛ ŋ tɪyaŋ dɪ á kaŋ nala kɪ laŋŋɪ, ʊ tɪɪna ŋmaa pɪsa kɪ ta rɛ."

24 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya nala hʊ a baa, "Dɪ gyɪŋbɔŋ nɛ ko lɪɪ nal tɪyaŋ, ʊ aa mʊ gɔllɪ taŋhahɪlɪɪ tɪyaŋ nɛ a kɪ kyɛ liwiyesii. Dɪ ʊ rɛ ko bɪ naa lee, ʊ aa basɪ tɪya ʊ tɪɪ rɛ a baa, 'Ŋ sɪ mɪɪgɪ mʊ lee hʊ ŋ aa lɪya.' 25 Dɪ ʊ rɛ ko mɪɪgɪ mʊ a na dɪ bisiŋ tuwo dɪya hʊ tɪyaŋ, ka ba marɪ

ʋ buloŋ weliŋ, 26 ʋ aa mɪɪgɪ lɪɪ rɛ, a kaŋ gyɪŋbɔmɔ bapɛ, kɪna mɛ aa
bɔmɔ te ʋ tɪɪ, ba ko gyʋʋ a pɛ ʋ tɪyaŋ. Ɛɛ tɪyaŋ nɛ ba yaŋ sɪ lɔrɪ nal
hʋ tɪyaŋ a te buŋbuŋ hʋ."
27 Yesu aa basɪ gɛɛ teŋ, dɪ haaŋ kɪdɪgɪ mɛ we nɪgyamaa hʋ tɪyaŋ a
faasɪ basɪ tɪya ʋ a baa, "Nyusʋŋtɪɪna rɛ yaa haaŋ hʋ aa lʋla ɪ, a dɪyɛsɪ
ɪ." 28 Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ basɪ tɪya ʋ a baa, "Ɛɛ daa! Amɛ nyusʋŋtɪmma
rɛ yaa nala hʋ aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪya, a kɪ tɪŋ ba."

Ba baa dɪ Yesu yaa wɪmagɪl
Matiwu 12.38-42

29 Nala aa gol Yesu gɛɛ, ʋ basɪ tɪya ba a baa, "Ma gyɪnaŋ nala bɔmɔ
rɛ kɪŋkaŋ. Ma baa dɪ ŋ yaa wɪmagɪl dɪ ma na a gyɪma anɪɪ ŋ dee hʋ
lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ. Ŋ bɪ sɪ yaa gɛɛ. Wɪmagɪl hʋ ma aa kyɛ, ma bɪ sɪ na
ʋ, see wɪmagɪl hʋ Wɪɪsɪ gyɪ aa yaa ʋ tɪŋdaal Gyoona tɪyaŋ. 30 Ɛɛ hʋ
Wɪɪsɪ tɪŋdaal Gyoona gyɪ aa yaa magɪl a tɪya Ninive tɪmma, ɛɛ tɪɪ rɛ
Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye mɛ sɪ yaa magɪl a tɪya gyɪnaŋ nala.
31 Haaŋ kɪdɪgɪ rɛ gyɪ dii paalʋʋ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Siiba koro. Dʋnɪya
sarɪya hʋ kyɛdiilii, haaŋ no sɪ kpa kyogisi tɪya ma gyɪnaŋ nala.
Beewɪya, ʋ paalʋʋ bee Iziral paalʋʋ gyɪ boliye rɛ weliŋ, ka ʋ gyɪ sii
mʋ doŋ dɪ ʋ gyegili nɪɪ wɪgyʋŋ hʋ Iziral kuwori Solomɔn aa kana a
kɪ daga nala. Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ anɪɪ nal lɛ we ma tɪyaŋ daha a
te Solomɔn, ka ma bɪ yaa siri dɪ ma gyegili nɪɪ ʋ nyʋwa. 32 Dʋnɪya
sarɪya kyɛdiilii, Ninive nala mɛ sɪ sii a kpa kyogisi a tɪya ma weliŋ.
Saŋa hʋ tɪyaŋ Gyoona gyɪ aa mʋ basɪ Wɪɪsɪ wɪya tɪya Ninive nala, ba
gyɪ bɪrɪma lɪɪ ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ nɛ aŋ tɪŋ Wɪɪsɪ. Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ
anɪɪ nal lɛ we ma tɪyaŋ a te Gyoona, ka ma bɪ yaa siri dɪ ma gyegili
nɪɪ ʋ nyʋwa."

Nihuwobiŋ sɪya rɛ yaa ʋ kyaanʋʋ
Matiwu 5.15; 6.22-23

33 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl daga ba a baa, "Nal buloŋ bɪ sɪ nyɔgɔ fɪŋtɪna ʋ
dɪya tɪyaŋ, aŋ kpa faŋa, koo a kpa gbaha kyige tɔ. Ʋ aa kpa dɪ ʋ saga
fɪŋtɪŋdaaŋ nyuu tɪyaŋ nɛ dɪ ʋ kyaanɪ dɪya hʋ tɪyaŋ a tɪya nala hʋ
buloŋ aa ko kɪ gyʋʋ. 34 Ɪ sɪya rɛ yaa ɪ teŋ kyaanʋʋ. Dɪ ɪ sɪya rɛ weliye,
ɪ teŋ buloŋ aa kaŋ kyaanʋʋ rɛ, amɛ dɪ ɪ sɪya rɛ bɪ weliye, ɪ teŋ buloŋ
we bilhuu tɪyaŋ nɛ. 35 Ma pɔ dɪ kyaanʋʋ hʋ ma aa kana ta ko bɪrɪmɪ
bilhuu. 36 Dɪ ɪ teŋ buloŋ nɛ kaŋ kyaanʋʋ, dɪ ɪ lee buloŋ mɛ tuwo bilhuu
tɪyaŋ, ɪ teŋ lee buloŋ sɪ we kyaanʋʋ tɪyaŋ, anɪɪ fɪŋtɪna aa kyaanɪ we
ɪ tɪyaŋ gɛɛ."

Yesu basɪ Farasiima abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla wɪya
Matiwu 23.1-36; Maakɪ 12.38-40

37 Yesu aa basɪ wɪya no ko teŋ, ɛɛ rɛ Farasii kɪdɪgɪ yɪrɪ ʋ dɪ ʋ ko
ʋ dɪya a di kɪna. Ɛɛ rɛ Yesu mʋ hɔŋ dɪ ʋ di kɪdiiliye hʋ, aŋ bɪ sɔŋ
nɪɪ anɪɪ ba lesiri aa daga gɛɛ, aŋ kɪ di kɪna hʋ. 38 Farasii hʋ aa naa
gɛɛ, ʋ nyʋwa fɪyɛlɪ. 39 Ɛɛ rɛ á Tɪɪna Yesu basɪ tɪya ʋ a baa, "Mamaa
Farasiima, ma aa sasɪ ma gbaŋsɪ abee ma nɪɪnyʋwagbaŋbiisi hala rɛ
ba weliye, aŋ bee sasɪ ba tɪsɪ kɛ, ka ba tɪsɪ buloŋ birisi. Ma kɪɪ gɛɛ rɛ
anɪɪ nɪɪnyʋwagbaŋbiisi abee gbaŋsɪ no. Ma tenni rɛ weliye, amɛ ma
tɪsɪ kɛ tɪyaŋ, ma kaŋ tɪhɔllʋʋ rɛ abee tɪbɪɪŋbɔmɔ. 40 Ɛɛ dɔŋ bambugo!
Wɪɪsɪ hʋ aa marɪ ma teŋbiye, ʋ rɛ marɪ ma tɪsɪ mɛ. 41 Dɪ mamaa rɛ
aa kyɛ dɪ ma tɪsɪ pʋllɪ, ma kpa gbaŋsɪ hʋ tɪya kɪna tɪya nyaaba.

42 Mamaa Farasiima, ma sı na tʊwara yʊga! Paaponni hʊ buloŋ ma
aa kpa we kıdiiliye tıyaŋ ba sʊwala sʊma, ma aa kaŋ ba kpaa leye fi
rɛ, a kpa lıdıgı sʊla Wıısı. Ma aa yaa wımʊlla no buloŋ nɛ, aŋ aa vıya
wıtıı ŋmanıı hʊ kɛ, a bı kyo Wıısı mɛ. Ma aa kaŋ ma kına kpaa leye fi
fi, a kpa lıdıgı tıya Wıısı gɛɛ, ʊ yaa wıwelii rɛ, amɛ ɛɛ bı daga anıı ma
vıya wıkaalıya hʊ kɛ ta. 43 Mamaa Farasiima, ma sı na tʊwara yʊga!
Dı mamaa rɛ ko gyʊʊ wıkyʊwaldıısı, ma aa kı kyɛ nıbala nıhɔnıya
rɛ dı ma hɔŋ. Dı mamaa rɛ ko gyʊʊ gyamaa tıyaŋ mɛ, ma aa kı kyɛ
dı nal nal buloŋ yʊwɔgı kı kyʊwalı ma rɛ abee gyırıma. 44 Ma sı na
tʊwara yʊga! Ma kıı gɛɛ rɛ anıı bilni bee taŋha aa pıŋ maga dɔmɔŋ,
nala bı gyıma aŋ kı vala ba nyuu, a kyogi ba sına.”

45 Yesu aa bası gɛɛ teŋ, Wıısı teŋ dıdagıl kıdıgı bası tıya ʊ a baa,
“Nıhıyawʊ, ı aa ko kı bası wıya no, ı aa kı tʊʊsı ma mɛ rɛ gɛɛ.” 46 Ɛɛ
rɛ Yesu bıl baa, “Mamaa Wıısı Teŋ dıdagıla mɛ, ma sı na tʊwara yʊga.
Ma aa kpa kyʊgıyoho rɛ a kyʊgı nala, ba bıl lɔlɔ ba kyʊŋ. Aŋka ma tıı
mɛ bı sı laa nyʊwa pɛ ba tıyaŋ mʊhʊ mɛ dı ba wuwo kyʊŋ kyʊgısı hʊ.
47 Ma sı na tʊwara yʊga! Ma aa saa bilweliye rɛ a we Wıısı tıŋdaala hʊ
tıı ma naabaala aa kpʊwa. 48 Nyɛ daga anıı ma laa di anıı wıı hʊ ma
naabaala aa yaa kpaa ŋmanıı rɛ. Beewıya, ba kpʊʊ Wıısı tıŋdaala hʊ
rɛ, ma mɛ saa bilni we ba. 49 Wıı no wıya, Wıısı wıgyʊŋ tıyaŋ, ʊ basa
rɛ a baa, ‘Ɲ sı ta ŋ tıŋdaala abee ŋ kpambısı dı ba mʊ ba lee. Ba sı
kpʊ ba badɔmɔŋ aŋ dɔgısı ba badɔmɔŋ mɛ.’ 50 Wıısı sı dɔgısı gyınaŋ
nala akuu Wıısı tıŋdaala hʊ ba aa kpʊwa a lıı dʊnıya piili tıyaŋ buloŋ
wıya, 51 a lıı saŋa hʊ ba aa kpʊʊ Abɛl a kaŋ mʊ pele saŋa hʊ ba aa
kpʊʊ Zakarıya Wııkyʊwaldııbal hʊ gyaŋwuwo tıyaŋ, kogu hʊ tıyaŋ
ba aa kpa kına a lıı wıısʊlıı kı tıya Wıısı abee Wııkyʊwaldııbal hʊ
tıı paga tıyaŋ. Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, Wıısı sı dɔgısı gyınaŋ nala
buloŋ kıŋkaŋ akuu nala no buloŋ wıya. 52 Mamaa Wıısı Teŋ dıdagıla,
ma mɛ sı na tʊwara yʊga! Ma kaŋ dıya hʊ nala aa sı gyʊʊ a na wıgyʊŋ
lara rɛ, aŋ lıı saafııbiye hʊ faŋa. Ma tıı bee kyɛ dı ma gyʊʊ dıya hʊ
aŋ pɔ dı nala hʊ aa kyɛ dı ba gyʊʊ mɛ ta gyʊwa.”

53 Yesu aa bası wıya no tıya ba ko teŋ, aŋ kı lıı, Wıısı teŋ dıdagıla
hʊ abee Farasiima hʊ piili kı bası ʊ wıya abee baaŋ, a kı pıyɛsı ʊ
wıgyamaa. 54 Beewıya ba fa aa kyɛ dı ʊ baaŋ sii rɛ dı ʊ bası wıı kyogi
Wıısı mırısı hʊ, dı ba tıŋ doŋ kana ʊ.

12

Yesu baa dı gyambatımma kı gyıma
Matiwu 10.26-27

1 Gyamaa hʊ gyı aa ko laŋŋı Yesu lee gyı bı kyalla, lee hʊ buloŋ
gyı su abee nala, haalı ba kı fırıgı dɔmɔŋ lee buloŋ. Ɛɛ rɛ Yesu laa
sıya bası tıya ʊ hatınna hʊ a baa, “Ma gyıŋ tıya ma tıı ma weliŋ abee
Farasiima hʊ wıya, beewıya ba yaa minaafigi tımma rɛ. Ba wıdagıya
kıı gɛɛ rɛ anıı sıbʊl. (Dı ı rɛ kpaa ʊ mʊhʊ mɛ we kına tıyaŋ, ka ba
aa sii pʊʊsı rɛ). 2 Wıı buloŋ aa faŋa, ʊ sı ko lıı lıgyalıı dı nala nıı ʊ.
3 Wıı hʊ buloŋ mɛ ba aa basa bilhuu tıyaŋ, ba sı nıı ʊ pʊlʊŋ tıyaŋ.
Wıı hʊ buloŋ mɛ ba aa miŋse bası dıya tıyaŋ, ba sı gyıŋ heeli bası ʊ
salnı nyuni tıyaŋ.”

Ma kı fá Wıısı aŋ ta kı fáá nihuwobiŋ
Matiwu 10.28-33

4 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Ŋ kyaŋsı, ŋ bası kı tıya ma rɛ, ma ta kı fáá
nal hʋ aa sı wuwo kpʋ ma teŋbiye dʋŋ, aŋ bı sı wuwo yaa ma wıbɔŋ
buloŋ pɛ. 5 Ŋ sı daga ma nal hʋ aa maga dı ma kı fá. Ma kı fá Wıısı,
beewıya ʋ rɛ kaŋ dee ʋ aa sı wuwo kpʋ ma, aŋ bıl kaŋ dee mɛ ʋ aa sı
wuwo kpa ma we diŋ tıyaŋ. Ŋ bası kı tıya ma rɛ, ʋ rɛ maga dı ma kı
fá ʋ. 6 Ma aa kpa kokosi bɔnɔŋ nɛ a yallı kobo balıya dʋŋ. Amɛ Wıısı
kɛ bee yeŋŋi ba tıyaŋ kıdıgı mɛ wıya. 7 Ɛɛwıya, ma ta leŋ dı wıı buloŋ
wıya yaa ma kambıŋ, beewıya Wıısı paalı gyıŋ ma nyupʋna mɛ gba
nyʋwa rɛ. Wıısı lee tıyaŋ, ma kıdıgı buloŋ kaŋ tɔnɔ te kokogyamaa
rɛ. 8 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, nal hʋ buloŋ aa sı suri ʋ nyʋwa gyamaa
tıyaŋ a baa dı ʋ yaa ŋ hatınna rɛ, Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye mɛ sı bası
gɛɛ tıı tıya ʋ Wıısı malıkası sıya tıyaŋ. 9 Amɛ nal hʋ mɛ buloŋ aa
vıya ŋ wıya gyamaa tıyaŋ, Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye mɛ sı vıya ʋ wıya
Wıısı malıkası sıya tıyaŋ. 10 Nal hʋ buloŋ aa bası wıbɔŋ a tıya mıyaŋ
Nihuwobiŋ Biye, Wıısı sı kpa kyɛ ʋ, amɛ nal hʋ buloŋ aa tʋʋsı Wıısı
Wiyesi Welii hʋ, Wıısı bı sı kpa kyɛ ʋ tıına.
11 Dı ba aa rɛ kaŋ ma gyʋʋ Gyuuma wııkyʋwaldıısı, koo a kaŋ ma
mʋ kuworo abee nıhıyası sıya dı ba di ma sarıya, ma ta leŋ dı ma
bembiye kı sii abee gɛɛ ma aa sı bası a laa ma tıı, koo wıı kɛ buloŋ
ma aa sı bası. 12 Saŋa hʋ tıı tıyaŋ, Wıısı Wiyesi Welii hʋ rɛ sı daga
ma wıı hʋ ma aa sı bası.”

Yesu maga kına tıına kıdıgı aa yaa bambugi namaga

13 Yesu fa aa bası wıya kı tıya nıgyamaa hʋ tıyaŋ, baal kıdıgı sii
bası tıya ʋ a baa, “Nıhıyawʋ, á kuwo sʋba rɛ aŋ ka ʋ kyaŋ. Ŋ aa sʋla ı
dı ı bası tıya ŋ maana dı ʋ kaŋ kyaŋ hʋ kpaa, a kpa ŋ tol tıya ŋ.” 14 Ɛɛ
rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa, “Ŋ bagyʋwa, aŋnɛ rɛ lıı ŋ dı ŋ di ma wıı no
sarıya, koo dı ŋ kaŋ ma kuwo kyaŋ kpaa ma.” 15 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı bası
tıya nala hʋ a baa, “Ma gyıŋ tıya ma tııma weliŋ, a pɔ dı ma ta kaŋ
tıbal ma kına kyɛyı tıyaŋ. Dı nal lɛ kyo ʋ kaŋ kına mɔɔgɛɛ buloŋ mɛ,
amɛ kına hʋ daa aa tıya ʋ mııbol.”
16 Doŋ nɛ Yesu yaŋ maga namaga no tıya ba a baa, “Baal kıdıgı rɛ
gyı we doŋ a kaŋ kına weliŋ a biŋ ʋ baga. Ʋ baga hʋ kına mɛ yaa
weliŋ. 17 Ɛɛ rɛ ʋ gyı kı bıını ʋ tıya tıyaŋ a baa, ‘Ɛɛ rɛ ŋ sı yaa? Ŋ
bı kaŋ lee ŋ aa sı we ŋ kına no buloŋ.’ 18 Doŋ nɛ ʋ liisi ʋ tıya tıyaŋ
a baa, ‘Nyɛ rɛ ŋ sı yaa! Ŋ sı kyeŋŋi ŋ busolo ŋ aa kana, aŋ marı saa
kıbala, a yaŋ kpa ŋ panyʋwa kına hʋ buloŋ a we doŋ. 19 Aŋka dı ŋ
yaŋ bası tıya ŋ tıı a baa, ‘Ŋ yaa nyusʋŋtıına rɛ! Ŋ biŋ kına rɛ yʋga.
Ŋ sı yaa bıŋgyamaa dı ŋ bı kyɛɛ kıŋ buloŋ lɔlɔ. Ŋ sı ta gyıya, a di
kına aŋ nyʋwa vɔgɔ abee teŋfıyɛlʋʋ.’ 20 Ɛɛ rɛ Wıısı bası tıya ʋ, ‘Ɛɛ dɔŋ
bambugi! Tebine no buloŋ ŋ sı laa ı mııbol ı lee. Ka dı á na nal hʋ aa
sı tıŋ kına hʋ ı aa kyɛɛ biŋ.’ 21 Yesu aa maga namaga hʋ teŋ, ʋ baa,
‘Nala hʋ buloŋ aa kyɛɛ kına biŋ ba tıı wıya, ba kıı gɛɛ rɛ anıı baal no,
beewıya ba bı yaa kına tımma Wıısı sıya tıyaŋ.” ’

Yesu daga nala dı ba yelli Wıısı
Matiwu 6.25-34

22 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ hatınna hʋ a baa, “Ɛɛwıya, ŋ bası kı tıya
ma rɛ, ma ta leŋ kıdiiliye hʋ ma aa sı di a kaŋ mııbol wıya kı dɔŋ ma,
a ta leŋ dı gannı hʋ mɛ ma aa sı kpa we ma tenni wıya mɛ kı dɔŋ ma.

23 Ma mɪɪbol lɛ yaa sɪfɪyaŋ a te kɪdiiliye, ma tenni wɪya mɛ yaa sɪfɪyaŋ
a te ganni. 24 Ma na digibiisi! Ba bee pala, ba bɪ kaŋ busolo mɛ a kɪ
we kɪdiiliye, ka Wɪɪsɪ kɪ dɪyɛsɪ ba. Amɛ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, mamaa rɛ
kaŋ tɔnɔ kɪŋkaŋ buloŋ a te digibiisi. 25 Dɪ mamaa rɛ leŋ kɪna no wɪya
kɪ dɔŋ ma kɛ, ma kɪbee rɛ sɪ wuwo kuu ɛɛ wɪya a kaŋ kyɛdɪgɪ mɛ gba
pɛ ʋ mɪɪbol tɪyaŋ, dɪ ʋ kyɛsʋʋ rɛ pele. 26 Dɪ mamaa rɛ yaŋ bɪ sɪ wuwo
kaŋ kyɛdɪgɪ mɛ pɛ ma mɪɪbol tɪyaŋ dɪ ma kyɛyɛ rɛ pele, bee rɛ tɪŋ ma
leŋ kɪna no wɪya kɪ dɔŋ ma? 27 Ma na tɪɪfɪɪla! Ba bee tʋŋ tʋma, ba
bɪ sʋwa ganni mɛ kɪ laalɪ, amɛ ba weliye rɛ kɪŋkaŋ. Saŋa hʋ Kuwori
Solomɔn fa aa we ʋ mɪɪbol tɪyaŋ, ʋ fa kaŋ kɪna rɛ weliŋ. Amɛ ʋ ganni
mɛ gba fa bɪ weliye maga tɪɪfɪɪla no. 28 Wɪɪsɪ rɛ aa leŋ ɔhɔ nyʋ, a waa,
a weliye, ka ba aa bee pɪɪsɪ aŋ hɪla, ba kpa diŋ nyɔgɔ ta. Dɪ Wɪɪsɪ rɛ
aa wuwo leŋ ɔhɔ weliye gɛɛ, bee rɛ tɪŋ ma kɪ bɪɪnɪ anɪɪ ʋ bɪ sɪ wuwo
tɪya ma ma teŋbii kɪna? Ma bɪ laa Wɪɪsɪ di yʋga! 29 Ɛɛwɪya, ma ta leŋ
dɪ kɪna hʋ ma aa sɪ di abee kɪna hʋ ma aa sɪ nyʋwa wɪya dʋŋ kyɪl ma.
30 Nala hʋ aa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ dʋnɪya no tɪyaŋ, ba aa rɛ aa lʋga kɪ kyɛ
kɪna no. Ma Kuwo Wɪɪsɪ gyɪma anɪɪ ma aa kyɛ kɪna no rɛ. 31 Ɛɛwɪya,
ma laa sɪya leŋ dɪ Wɪɪsɪ koro hʋ wɪya kyɪl ma. Ʋ sɪ kpa ma kɪkyɛɛlɪya
buloŋ pɛ tɪya ma.”

Wɪɪsɪbee dʋwa
Matiwu 6.19-21

32 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, “Ma nala hʋ aa tɪŋa ŋ, ma bɪ yʋga, amɛ ma ta
leŋ dɪ kambɪŋ kaŋ ma. Ma Kuwo Wɪɪsɪ teŋ fɪyɛla rɛ ʋ aa sɪ leŋ ma di
wɪɪsɪbee koro. 33 Ma kpa ma kɪna buloŋ yallɪ a kpa molbiye hʋ tɪya
nyaaba. Ma kɪ kyɛ kɪna hʋ aa bee kyogi a biŋ ma tɪɪ Wɪɪsɪbee tɪyaŋ.
Doŋ nɛ ba bɪ sɪ teŋ, beewɪya gaal tuwo doŋ aa sɪ gaa ba, tuyi mɛ tuwo
doŋ aa sɪ di ba. 34 Lee hʋ ɪ sɪfɪyaŋ kɪna aa wee, doŋ nɛ ɪ hakɪla mɛ aa
we.
35 Ma kɪrɪsɪ ma tɪɪ ma weliŋ, a yaa siri pɔ wɪɪ hʋ buloŋ aa sɪ ko ma
tɪyaŋ. 36 Ma kɪɪ gɛɛ anɪɪ dɪya tʋŋtʋnni weliye aa kyol ba fɪŋtɪŋsɪ a
hɔŋ kɪ gyegili ba dɪya tɪɪna dɪ ʋ lɪɪ hafalɪɪ gbɪyala ko. Dɪ ʋ rɛ ko saŋa
buloŋ mɛ, a ŋmaa boro hʋ, ba sɪ kaŋ suri tɪya ʋ lagɪ lagɪ. 37 Ʋ sɪ yaa
wɪwelii rɛ a tɪya tʋŋtʋnna hʋ dɪ ba dɪya tɪɪna hʋ rɛ ko puu ba dɪ ba
hɔŋ kɪ gyegili ʋ. Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ʋ sɪ wuri ʋ gabal, aŋ leŋ
dɪ tʋŋtʋnna hʋ hɔŋ dɪ ʋ yaa kɪdiiliye tɪya ba dɪ ba di. 38 Dɪ ʋ rɛ mɪɪgɪ
ko tekere koo saŋa kɛ buloŋ, aŋ ko puu ba dɪ ba hɔŋ kɪ gyegili ʋ, ʋ sɪ
yaa wɪwelii rɛ kɪŋkaŋ a tɪya ba. 39 Ma bɪɪnɪ wɪɪ no na weliŋ! Dɪ nal lɛ
gyɪŋ saŋa hʋ gaala aa sɪ ko gaa ʋ dɪya kɪna, ʋ sɪ bara doo a hɔŋ pɔ ʋ
dɪya hʋ dɪ gaala hʋ ta ko gaa ʋ kɪna. 40 Ma mɛ yaŋ yaa siri, beewɪya,
mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye sɪ ko saŋa hʋ tɪyaŋ ma aa bɪ yɪyɛla.”

Tʋŋtʋnni hʋ aa kaŋ wɪtɪɪ abee tʋŋtʋnni hʋ aa bɪ kaŋ wɪtɪɪ
Matiwu 24.45-51

41 Ɛɛ rɛ Piita pɪyɛsɪ Yesu a baa, “Tɪɪna, á dʋŋ nɛ ɪ maga namaga no kɪ
tɪya koo, ɪ maga kɪ tɪya nal buloŋ nɛ?” 42 Ɛɛ rɛ á Tɪɪna Yesu mɪɪgɪ pɪyɛsɪ
ba a baa, “Kɪbee rɛ yaŋ yaa tʋŋtʋnni hʋ aa kaŋ wɪtɪɪ abee wɪgyʋŋ? Ʋ
rɛ yaa nal hʋ ʋ nɪhɪyawʋ aa lɪya dɪ ʋ kɪ deŋ ʋ dɪya, aŋ pɛ kɪ tɪya ʋ
tʋŋtʋnni dɔŋtɪŋsɪ mɛ kɪdiiliye saŋa hʋ ʋ aa maga dɪ ʋ tɪya ba. 43 Dɪ
tʋŋtʋnni hʋ rɛ aa yaa wɪya hʋ ʋ nɪhɪyawʋ aa daga ʋ dɪ ʋ yaa, ʋ teŋ sɪ
fɪyɛlɪ saŋa hʋ ʋ nɪhɪyawʋ hʋ aa sɪ mɪɪgɪ ko. 44 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya
ma, ʋ nɪhɪyawʋ hʋ sɪ kpa ʋ kɪna buloŋ we tʋŋtʋnni no nosi tɪyaŋ dɪ

ʊ kı deŋ. 45 Amɛ dı tʊŋtʊnnı hʊ rɛ ko liisi ʊ tıya tıyaŋ anıı ʊ dıya hʊ
tıına sı pıısı, ka dı ʊ piili kı dɔgısı ʊ tʊŋtʊnnı dɔŋtıŋsı hʊ, ba baala
abee haana buloŋ, aŋ kı di kıdigalma, a nyʊwa sıŋ kı bugo, 46 Kyɛɛ hʊ
tʊŋtʊnnı no aa bı yıyɛla abee saŋa hʊ ʊ aa bı gyıma, haŋ kyɛɛ hʊ rɛ
ʊ nıhıyawʊ hʊ sı mııgı ko. Doŋ tıyaŋ nɛ ʊ sı kana ʊ, a dɔgısı ʊ weliŋ,
aŋ kile ʊ ta, a leŋ dı ʊ na tʊwara hʊ nala hʊ aa bı laa Wıısı di aa sı
na. 47 Tʊŋtʊnnı hʊ aa gyıŋ wıı hʊ ʊ nıhıyawʊ aa kyɛ dı ʊ yaa aŋ bı
yaa siri dı ʊ yaa haŋ wıı hʊ, ʊ nıhıyawʊ hʊ sı vıırı ʊ kıŋkaŋ. 48 Amɛ
tʊŋtʊnnı hʊ aa bı gyıŋ wıı hʊ ʊ nıhıyawʊ aa kyɛ dı ʊ yaa, aŋ yaa wıı
hʊ aa maga dı ba vıırı ʊ mɛ, ba sı vıırı ʊ mʊhʊ. Dı ba kpaa kına yʊga
a tıya nal dı ʊ kı deŋ, ba sı kı kyɛ kına yʊga rɛ a lıı ʊ lee. Dı ba kpaa
kına yʊga kıŋkaŋ mɛ a tıya nal dı ʊ kı deŋ, ba sı kı kyɛ kına yʊga
kıŋkaŋ a lıı ʊ lee.”

Nala sı kuu Yesu wıya a porigi dɔmɔŋ
Matiwu 10.34-36

49 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Ŋ ko dı ŋ we dʊnıya diŋ nɛ. Ŋ kɛ wıkyɛɛlıı
rɛ fa gba yaa dı diŋ hʊ fa piili kı di lagılagı no. 50 Nııfori kıdıgı rɛ
we doŋ ba aa sı fo ŋ. Dı ba aa rɛ bı foo ŋ teŋ, ŋ hakıla bı sı pıŋ
lıdıgı. 51 Ma bıına anıı fıyɛlʊʊ rɛ ŋ kaŋ ko dʊnıya? Fıyɛlʊʊ daa! Ŋ ko
rɛ dı nala kuu ŋ wıya a porigi dɔmɔŋ. 52 A lıı gyınaŋ kaŋ kı mʊ, dı
dııdıgı nala rɛ yaa bɔnɔŋ a we doŋ, ba sı porigi dɔmɔŋ, dı boto kıŋ
yaa kıdıgı, dı balıya kıŋ mɛ yaa kıdıgı. Nala boto hʊ sı yaa nyʊʊdıgı,
a kaŋ nala balıya hʊ kı kaa kaası. 53 Kuwoma bee ba biibaala sı gʊla
kı kaa dɔmɔŋ, dı nımma bee ba toliye mɛ gʊla kı kaa dɔmɔŋ. Balama
nımma bee ba biihaana sı gʊla kı kaa dɔmɔŋ.”

Ʊ maga dı ma gyıŋ saŋa hʊ wıya no aa sı yaa rɛ
Matiwu 16.2-3

54 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya nala hʊ a baa, “Dı mamaa rɛ ko na taala
sıŋ ma dosıı tıyaŋ, ma aa baa dı duwoŋ aa kyɛ dı ʊ nıı rɛ. Duwoŋ mɛ
kɔnı aa nıı rɛ. 55 Dı mamaa rɛ bıl ko na puwo lıı fuwomemii dıılaŋ,
ma aa baa dı lee sı nıma. Lee mɛ kɔnı aa nıma rɛ. 56 Minaafigi tımma!
Ma aa wuwo deŋ taŋha rɛ a deŋ wıısınyuu mɛ a wuwo daga wıı hʊ
aa sı yaa. Bee rɛ yaŋ tıŋ ma bı sı wuwo gyıŋ wıya hʊ aa yaa dʊnıya
tıyaŋ lagılagı no memii?”

Dɔmɔŋ mııgı marıı
Matiwu 5.25-26

57 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Ma aa gyıŋ wıı hʊ aa maga dı ma yaa, bee rɛ
tıŋ ma aa bee yaa ʊ? 58 Dı nal lɛ sama ı, a kana ı kı mʊ sarıya lidiilii,
yaa kuwokeri dı ma bası wıı hʊ we dɔmɔŋ ŋmanıı tıyaŋ aŋ na pele.
Dı gɛɛ daa, ʊ sı kana ı tarı mʊ sarıdiil lee, dı ʊ mɛ kpa ı we porisi noŋ
tıyaŋ dı ba kana ı mʊ tɔ dıya tıyaŋ. 59 Ŋ bası kı tıya ma rɛ, ba bı sı
lıı ı dıya no tıyaŋ, see dı ı tuŋ kyıŋ hʊ ba aa kere tıya ı teŋ.”

13

Yesu bası tıya nala dı ba bırımı lıı ba wıbɔmɔ yayı tıyaŋ

1 Yesu ha gyı aa bası wıya kı tıya nala hʊ gɛɛ rɛ, nala badɔmɔŋ
bası tıya ʊ gɛɛ hʊ Pilato gyı aa leŋ ba kpʊ Galili tımma badɔmɔŋ.
Galili tımma no gyı aa kyʊwalı Wıısı rɛ, a kpa kına kı sʊla Wıısı, ka
Pilato gyı kpʊ ba. 2 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, “Ma bıına anıı gɛɛ hʊ

Pilato gyı aa kpʊʊ Galili tımma no daga anıı ba aa rɛ yaa wıbɔmɔ a
te Galili tımma bulǫŋ koo? 3 Aayı, ɛɛ daa. Dı mamaa rɛ bı bırıma lıı
ma wıbɔmɔ tıyaŋ, ma bulǫŋ mɛ sı sʊba. 4 Ka dııdolii hʊ gyı aa tele
ŋmaa nala fi abee kyori hʊ kpʊ Silom tıyaŋ, ma bıına anıı ba aa rɛ yaa
wıbɔmɔ a te nala hʊ bulǫŋ gyı aa we Gyerusalɛm tıyaŋ koo? 5 Aayı, ɛɛ
daa. Ma leŋ dı ŋ bası tıya ma, dı ma bı bırıma lıı ma wıbɔmɔ tıyaŋ,
ma bulǫŋ mɛ sı sʊba."

Tıya hʊ aa bee nɔnɔ namaga

6 Ɛɛ rɛ Yesu maga namaga tıya ba a baa, "Baal kıdıgı rɛ gyı pɔɔ
tutogo ʊ baga tıyaŋ. Nyɛ rɛ kyɛɛ kıdıgı ʊ mʊ dı ʊ tɔrı ʊ nɔnɔ dı tıya
hʊ bı nɔnɔ. 7 Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya ʊ bagıdaal hʊ a baa, 'Bısı boto rɛ nyɛ
tıya no aa bı nɔnɔ. Ʊ maga dı ı ŋmana ʊ ta rɛ, beewıya ʊ sıŋ tɔ lee
waasʊ rɛ.' 8 Doŋ nɛ bagıdaal hʊ bası tıya ʊ a baa, 'Ǫ nıhıyawʊ, leŋ
dı ʊ ha sıŋ bındıgı pɛ dı á na. Ǫ sı hulo baarı ʊ memii, a we nɔbıŋ.
9 Bına dıılaŋ dı ʊ rɛ ko nɔnɔ, ʊ yaa wıwelii rɛ. Amɛ dı ʊ rɛ ko bı nɔnɔ,
ɛɛ kɛ ı sı wuwo leŋ dı ŋ ŋmaŋ ta." '

Yesu tııbı haaŋ kıdıgı Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ

10 Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ kıdıgı Yesu gyı aa daga nala Wıısı wıya
gyuuma wııkyʊwaldıya tıyaŋ nɛ. 11 Dı haaŋ kıdıgı mɛ gyı we doŋ.
Gyıŋbɔŋ nɛ gyı kana ʊ, a kpa wııla we ʊ, ʊ wıılı gɛɛ bısı fi abee kyori.
Wııla hʊ gyı leŋ ʊ gʊla rɛ, a bı wuwo sii sıŋ kı tannı. 12 Yesu aa naa
haaŋ hʊ, ʊ yırı ʊ a baa, "Haŋtolibiye, ı wııla hʊ lıı ı tıyaŋ nɛ." 13 Ɛɛ rɛ ʊ
kpa ʊ nosi a dɔbɔ haaŋ hʊ tıyaŋ. Haaŋ hʊ tıı sii tannı haŋ lagılagıbiye
hʊ, aŋ kı dannı Wıısı. 14 Ɛɛ rɛ wııkyʊwaldıya hʊ nıhıyawʊ na baaŋ
Yesu nyuu tıyaŋ akuu ʊ aa tııbı nala Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ wıya. Aŋ
mııgı bası tıya nala hʊ a baa, "Kyɛyɛ badʊ rɛ we doŋ a maga dı á kpa
kı tʊŋ tʊma. Kyɛyɛ no badʊ kıdıgı bulǫŋ tıyaŋ, ma sı wuwo ko dı ba
tııbı ma, amɛ kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ kɛ daa." 15 Ɛɛ rɛ á Tıına Yesu bası
tıya ʊ a baa, "Ɛɛ dɔŋ minaafigi tımma! Ma kıbee rɛ we doŋ aa bı sı
puri ʊ nɔpalıya koo ʊ kokumo a kaŋ mʊ dı ba nyʊwa nıı Kyɛwiyesii
hʊ kyɛɛ? 16 Haaŋ no yaa Abıraham doho nal lɛ. Sıtaanı kana ʊ vʊwa
biŋ bısı fi abee kyori. Ʊ yaŋ bı maga dı á laa ʊ ta Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ
koo?" 17 Yesu aa bası gɛɛ, hıısı kaŋ ʊ dɔmɔ hʊ bulǫŋ, aŋka nıkaalıya
hʊ kɛ tenni fıyɛlı wımagıla hʊ Yesu aa yaa wıya.

Yesu maga namagısı balıya a daga ɛɛ hʊ Wıısı koro hʊ aa kıya
Matiwu 13.31-33; Maakı 4.30-32

18 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı nala hʊ a baa, "Ɛɛ rɛ Wıısı koro hʊ kıı? Bekiŋ
nɛ ŋ sı kpa ʊ magısı? 19 Ʊ kıı kıdoho kıdıgı bii aa muro kıŋkaŋ nɛ ba
kı yırı masıtadı. Baal kıdıgı kpa doho ʊ baga tıyaŋ. Ʊ nyʊ, a waa, a
bırımı tııbal. Ɛɛ rɛ digibiisi ko sʊwa ba gyannı ʊ naası tıyaŋ."

20 Ɛɛ rɛ Yesu bıl pıyɛsı ba a baa, "Bekiŋ nɛ ŋ bıl sı kpa Wıısı koro hʊ
magısı? 21 Wıısı koro hʊ kıı gɛɛ rɛ anıı sıbʊl haaŋ aa kpaa we paanʊʊ
muŋ kʊrʊba bʊto tıyaŋ. Mʊhʊ ko kı pɛ dı paanʊʊ muŋ hʊ sii pʊwarı
su tahaŋbal."

Dimbeenyʊwa hʊ aa bı gyalıya
Matiwu 7.13-14, 21-23

22 Yesu gyı sii kı mʊ Gyerusalɛm nɛ, a gɔllı tıŋ tɔnı hʊ bulǫŋ aa we
doŋ dıılaŋ, a kı daga nala Wıısı wıya. 23 Ɛɛ rɛ nal kıdıgı ko pıyɛsı ʊ a

baa, “Á Tɪɪna, nala baŋmana dʊŋ nɛ Wɪɪsɪ sɪ laa ta koo nɪgyamaa rɛ ʊ
sɪ laa ta?” 24 Nyɛ rɛ Yesu basɪ tɪya nala hʊ a baa, “Dɪ mamaa rɛ aa kyɛ
dɪ ma gyʊʊ Wɪɪsɪ koro hʊ, ma yaa sɪfɪyaŋ a wuwo tɪŋ dimbeenyʊwa
hʊ aa bɪ gyalɪya a gyʊʊ. Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nala yʊga sɪ lʊga
dɪ ba tɪŋ doŋ gyʊʊ, amɛ ba bɪ sɪ wuwo. 25 Kyɛɛ kɪdɪgɪ dɪya hʊ tɪɪna sɪ
kaŋ ʊ dimbee tɔ. Ka dɪ ma ko sɪŋ gyaŋhala tɪyaŋ, a kɪ ŋmaa boro hʊ
a baa, ‘Á Tɪɪna, kaŋ dimbeenyʊwa hʊ suri tɪya ma.’ Doŋ tɪyaŋ nɛ ʊ sɪ
basɪ tɪya ma a baa, ‘Ɲ kɛ bɪ gyɪŋ ma lee buloŋ tɪyaŋ.’ 26 Ɛɛ rɛ ma mɛ
sɪ basɪ tɪya ʊ a baa, ‘Á beel-ɪ buloŋ nɛ fa we doŋ, a laŋŋɪ kɪ di kɪna. I
gba daga ma wɪya yʊga á bee tɪyaŋ mɛ.’ 27 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl sɪ basɪ tɪya ma a
baa, ‘Ɲ baa ŋ bɪ gyɪŋ lee hʊ ma aa lɪya. Ma fasɪ lɪɪ ŋ sɪya tɪyaŋ. Ɛɛ dɔŋ
nɪbɔmɔ!’ 28 Kyɛɛ kɪdɪgɪ ma sɪ na Abɪraham abee Azɪkɪ abee Gyeekɔbɪ,
abee Wɪɪsɪ tɪŋdaala buloŋ, dɪ ba hɔŋ Wɪɪsɪ koro hʊ tɪyaŋ, ka dɪ ma
kɛ sɪŋ gyaŋhal tɪyaŋ. Ɛɛ tɪyaŋ nɛ ma sɪ wii sɪnɪɪl, a kyaŋ ma nyɪŋa,
aŋ bɪ sɪ wuwo gyʊʊ doŋ. 29 Nala sɪ lɪɪ dʊnɪya logiŋ logiŋ buloŋ a gyʊʊ
Wɪɪsɪ koro hʊ, a hɔŋ kɪ di kɪna aŋ kɪ gbɪyalɪ. 30 Wɪtɪɪ rɛ, nala aa yaa
nɪbiisi gyɪnaŋ, ba sɪ mɪɪgɪ ko yaa nɪbala, ka dɪ nala mɛ aa yaa nɪbala
gyɪnaŋ mɪɪgɪ ko yaa nɪbiisi.”

Yesu kyo Gyerusalɛm nala
Matiwu 23.37-39

31 Saŋa no tɪɪ tɪyaŋ nɛ Farasiima badɔmɔŋ mʊ Yesu lee, a basɪ tɪya ʊ
a baa, “Ʊ maga dɪ ɪ lɪɪ Galili paalʊʊ tɪyaŋ nɛ, beewɪya Kuwori Hɛrɔtɪ
aa kyɛ dɪ ʊ kpʊ ɪ rɛ.” 32 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma mʊ basɪ tɪya
haŋ badarɪ hʊ, dɪ ŋ aa kile gyɪŋbɔmɔ rɛ nala tɪyaŋ, aŋ kɪ tɪɪbɪ nala
mɛ daha gyɪnaŋ abee kyiye, dɪ kyiyetuwo rɛ ŋ sɪ teŋ ŋ tʊma. 33 Abee
gɛɛ buloŋ, ʊ maga dɪ ŋ we ŋmanɪɪ tɪyaŋ nɛ gyɪnaŋ abee kyiye abee
kyiyetuwo buloŋ, a kɪ mʊ Gyerusalɛm. Beewɪya, ka doŋ dʊŋ tɪyaŋ nɛ
ba foŋ kɪ kpʊ Wɪɪsɪ tɪŋdaala buloŋ. 34 O! Gyerusalɛm tɪmma! Mamaa
rɛ aa kpʊ Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ buloŋ, aŋ paa bʊwa kɪ yaga nala hʊ buloŋ
Wɪɪsɪ aa tɪma dɪ ba ko ma lee. Ɲ lʊga rɛ dɪ ŋ fa kaŋ ma buloŋ ko laŋŋɪ
dɔmɔŋ, a kyige tɔ ma anɪɪ gyimii aa kyige tɔ ʊ biisi gɛɛ, ka ma bɪ laa.
35 Ɛɛwɪya, Wɪɪsɪ baanɪ ma bee tɪya ma rɛ. Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma,
ma bɪl bɪ sɪ na ŋ a kaŋ kɪ mʊ kyɛɛ hʊ ma aa sɪ na ŋ a baa, ‘Wɪɪsɪ sɪ
kyiyeli nal hʊ aa ko á Tɪɪna Wɪɪsɪ feŋ tɪyaŋ.” ’

14

Yesu bɪl tɪɪbɪ nal Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ

1 Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ kɪdɪgɪ, Yesu mʊ dɪ ʊ di kɪna Farasiima nɪhɪyawʊ
kɪdɪgɪ dɪya tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ nala hʊ buloŋ gyɪ aa we doŋ lɪɪ sɪya pɔ ʊ tɪyaŋ,
a kɪ deŋ dɪ ba na wɪɪ hʊ ʊ aa sɪ yaa. 2 Dɪ baal kɪdɪgɪ naasɪ bee ʊ nosi
buloŋ aa pʊʊsa mɛ gyɪ we doŋ. Ɛɛ rɛ ʊ sii kpa mʊ Yesu lee. 3 Doŋ nɛ
Yesu pɪyɛsɪ Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla abee Farasiima hʊ a baa, “Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ
hʊ tɪya ŋmanɪɪ dɪ á kɪ tɪɪbɪ nala Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ koo gɛɛ ŋmanɪɪ
tuwo?” 4 Ba buloŋ tallɪ ba nyʊʊsɪ. Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ baal hʊ, a tɪɪbɪ ʊ aŋ
leŋ ʊ mʊ dɪya. 5 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl pɪyɛsɪ ba a baa, “Ma kɪbee biye koo ʊ nʊhʊ
rɛ sɪ tele kɔlʊŋ tɪyaŋ Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ, dɪ ʊ tɪɪna vɪya ʊ lɪyɪ?” 6 Ʊ aa
basɪ nyɛ, ba kɪdɪgɪ buloŋ bɪ wuwo laa wɪɪ basɪ.

Yesu basɪ á tɪɪ kaŋ hʊwɔlɪɪ abee bɔnyɛ wɪya

7 Doŋ nɛ Yesu na dɪ nala hʊ ba aa yɪra ko gyʊʊ bagɪsɪ lɪɪ nɪbala
lɪhɔnɪya a kɪ hɔŋ. Ɛɛ rɛ ʊ maga namaga no tɪya ba a baa, 8 “Dɪ ba
yɪrɪ ɪ dɪ ɪ ko laŋŋɪbal, ta laa sɪya mʊ bagɪsɪ lɪɪ nɪbal lɪhɔnɪɪ a hɔŋ.
Kapuwo ba yɪrɪ nal mɛ aa te ɪ rɛ dɪ ʊ ko laŋŋʊʊ hʊ. 9 Ɛɛwɪya, nal hʊ
aa yɪrɪ ma sɪ wuwo ko basɪ tɪya ɪ a baa, ‘Sii ka dɪ nal no hɔŋ ɪ lɪhɔnɪɪ
hʊ.’ Dɪ gɛɛ rɛ yaa, ɪ sɪ na dɪ ʊ yaa ɪ hɪɪsɪ, beewɪya, ɪ aa mɪɪgɪ ɪ mʊ hɔŋ
nɪbiisi lɪhɔnɪɪ rɛ. 10 Ɛɛwɪya, dɪ ba aa rɛ ko yɪrɪ ɪ dɪ ɪ ko laŋŋɪbal, dɪ ɪ
ko mʊ, laasɪya mʊ hɔŋ nɪbiisi lɪhɔnɪɪ. Dɪ nal hʊ aa yɪrɪ ɪ hʊ rɛ ko na
ɪ, ʊ sɪ basɪ tɪya ɪ a baa, ‘Ŋ kyana, sii ko hɔŋ lɪhɔŋwelii no.’ Dɪ ʊ rɛ yaa
gɛɛ, ʊ tɪya ɪ yohuŋ nɛ gɛɛ nala hʊ buloŋ sɪya tɪyaŋ. 11 Nal hʊ buloŋ aa
gyigisi ʊ tɪɪ, Wɪɪsɪ sɪ kana ʊ hʊwɔlɪ. Nal hʊ mɛ aa kaŋ ʊ tɪɪ kɪ hʊwɔlɪ,
Wɪɪsɪ sɪ kpa ʊ yohuŋ.”

12 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya nal hʊ aa yɪrɪ ʊ dɪ ʊ ko di kɪdiiliye hʊ a baa,
“Dɪ ɪ rɛ ko yaa kɪdiiliye, ta yɪrɪ ɪ kyaŋsɪ koo ɪ naabalɪya, koo ɪ lʊlla,
koo ɪ dɔŋtɪŋsɪ kɪna tɪmma. Beewɪya ba mɛ sɪ wuwo maakyiye yɪrɪ ɪ
dɪ ɪ ko di kɪdiiliye ba lee a tuŋ ɪ kyɪŋ. 13 Dɪ ɪ ko baa ɪ yɪrɪ nala dɪ ba
ko gbɪyalɪ gbɪyala, a di kɪdiiliye, yɪrɪ nyaaba abee gbarɪga abee nala
naasɪ koo nosi aa sʊba abee nyʊlɪma buloŋ. 14 Dɪ ɪ rɛ yaa gɛɛ, Wɪɪsɪ
mɛ sɪ pɛ ɪ tɪyaŋ, beewɪya ba aa rɛ bɪ sɪ wuwo tuŋ ɪ kyɪŋ. Wɪɪsɪ sɪ tuŋ
ɪ kyɪŋ kyɛɛ hʊ tɪpʊlʊŋ tɪmma aa sɪ sii sʊʊ tɪyaŋ.”

Yesu maga laŋŋɪbal namaga
Matiwu 22.1-10

15 Yesu aa basɪ wɪɪ no, ɛɛ rɛ nala hʊ aa hɔŋ kɪ di kɪna hʊ kɪdɪgɪ basɪ
tɪya ʊ a baa, “Nyusʊŋtɪmma rɛ yaa nala hʊ aa sɪ di kɪna Wɪɪsɪ koro
hʊ tɪyaŋ.”

16 Ɛɛ rɛ Yesu maga namaga no a baa, “Baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ sii yɪrɪ
laŋŋɪbal, a leŋ ba yaa kɪdiiliye su lee buloŋ. 17 Kɪdiiliye hʊ gyɪ aa ko
yaa siri, ʊ tɪŋ ʊ tʊŋtʊnna kɪdɪgɪ dɪ ʊ mʊ basɪ tɪya nala hʊ ʊ aa yɪra
anɪɪ wɪɪ buloŋ yaa siri rɛ, dɪ ba kɪ ko. 18 Ʊ aa mʊʊ yɪrɪ ba, ba buloŋ
vɪya, ka kɪdɪgɪ buloŋ kɪ daga wɪɪ hʊ aa tɪŋ ʊ bɪ sɪ wuwo mʊ. Laa sɪya
nal hʊ baa, ‘Baga rɛ ŋ yɔbɔ a kɪ kyɛ dɪ ŋ mʊ na. Ɛɛwɪya, ŋ aa sʊla ɪ rɛ,
ŋ bɪ sɪ wuwo ko.’ 19 Kɪdɪgɪ mɛ baa, ‘Nɔpalɪya tʊŋnyʊwa bʊnɔŋ nɛ ŋ
yɔbɔ a kɪ kyɛ dɪ ŋ kaŋ mʊ pala na. Ɛɛwɪya, sʊlɪɪ rɛ, ŋ mɛ bɪ sɪ wuwo
ko.’ 20 Kɪdɪgɪ tɪɪna mɛ baa, ‘Kyɛɛ no rɛ ŋ kpaa haaŋ. Ɛɛ wɪya ŋ mɛ bɪ
sɪ wuwo ko.’ 21 Ɛɛ rɛ tʊŋtʊnnɪ hʊ mɪɪgɪ mʊ basɪ tɪya ʊ nɪhɪyawʊ hʊ. Ʊ
aa nɪɪ gɛɛ, ʊ baaŋ sii kɪŋkaŋ. Ɛɛ rɛ ʊ bɪl basɪ tɪya ʊ a baa, ‘Lɪɪ lagɪlagɪ,
a mʊ ŋmaŋbala hʊ nyʊʊsɪ abee bee hʊ tɪyaŋ ŋmaŋbiisi buloŋ, a yɪrɪ
nyaaba abee gbarɪga abee nyʊlɪma, abee nala hʊ naasɪ abee ba nosi
aa sʊba buloŋ.’ 22 Lagɪlagɪ dɪ tʊŋtʊnnɪ hʊ lɪya rɛ, a yɪrɪ nala hʊ buloŋ
ba ko gyʊʊ. Ka ʊ gyʊʊ basɪ tɪya ʊ nɪhɪyawʊ hʊ anɪɪ nala hʊ ko rɛ, dɪ
amɛ lee ha kaa rɛ. 23 Ɛɛ rɛ ʊ nɪhɪyawʊ hʊ bɪl basɪ tɪya ʊ a baa, ‘Bɪl
lɪɪ mʊ bagɪsɪ ŋmaŋsɪ abee bagɪsɪ hʊ tɪɪ, a yɪrɪ nala dɪ ba ko gyʊʊ, dɪ
dɪya hʊ su.’ 24 Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, nala hʊ ŋ aa laa sɪya yɪrɪ hʊ, ba
kɪdɪgɪ buloŋ nyʊwa paalɪ bɪ sɪ dige kɪdiiliye no.”

Yesu hal tɪŋɪɪ memii
Matiwu 10.37-38

25 Yesu bɪl aa lɪɪ kpa ŋmanɪɪ kɪ mʊ, nɪgyamaa sii paa tɪŋa ʊ hal. Nyɛ
rɛ ʊ mɪɪgɪ basɪ tɪya ba a baa, 26 “Dɪ nal buloŋ nɛ sɪ ko ŋ lee, see dɪ ʊ
tɪɪna kyo ŋ a te gɛɛ ʊ aa kyo ʊ kuwo abee ʊ naa, abee ʊ haaŋ bee ʊ

balıya, abee ʊ naabalıya abee ʊ tıı. Dı gɛɛ daa, ʊ bı sı wuwo yaa ŋ hatınnı. 27 Nal hʊ buloŋ aa bı kpaa ʊ tıı daagarıı baası a kı tıŋa ŋ hal,
ʊ bı maga dı ʊ yaa ŋ hatınnı. 28 Dı nal lɛ aa kyɛ dı ʊ saa dıya, ʊ aa
laa sıya hɔŋ nɛ, a bıını na dı molbiye hʊ ʊ aa kana sı wuwo saa dıya
hʊ teŋ koo ba bı sı wuwo. 29 Dı ʊ rɛ bı yaa gɛɛ, aŋ piili dıya hʊ sayı,
dı molbiye hʊ ko buwo dı ʊ bı saa dıya hʊ teŋ, nala sı na wıboriye hʊ
ʊ aa yaa, a mʊma ʊ. 30 Ba sı baa, 'Baal no piile dı ʊ saa dıya rɛ aŋ bı
wuwo saa teŋ.'

31 Ɛɛ rɛ Yesu bıl maga namaga kıdıgı a baa, 'Dı kuwori rɛ sii kaŋ nala
tusi fi, a kı mʊ dı ʊ yuwo ʊ kuwori dɔŋtıına, ka dı ʊ kuwori dɔŋtıına
hʊ mɛ kaŋ nala tusi mɔlıya, see dı ʊ ha laa sıya hɔŋ a bıını na dı ʊ
sı wuwo yuwo di ʊ dɔŋtıına hʊ koo ʊ bı sı wuwo yuwo di ʊ, ka dı
ʊ na mʊ yuwo hʊ. 32 Dı ʊ rɛ ko bıını na anıı ʊ bı sı wuwo yuwo di
ʊ kuwori dɔŋtıına hʊ, see dı ʊ ta tıŋdaala dı ba mʊ kyeŋ ʊ kuwori
dɔŋtıına hʊ libolii tıyaŋ, a sʊla ʊ dı ʊ leŋ dı ba marı dɔmɔŋ.' 33 Nyɛ
rɛ Yesu yaŋ bası tıya ba a baa, 'Ɛɛ tıı rɛ, ma kıdıgı buloŋ bı sı wuwo
yaa ŋ hatınnı, see dı ı vıya kıŋ buloŋ ı aa kana a ta." '

Kıŋ aa bı kaŋ tɔnɔ, ba aa kpa yuwo ta rɛ
Matiwu 5.13; Maakı 9.50

34 "Yısı sʊma, amɛ dı ʊ sʊmıŋ nɛ ko lıı, ı bıl bı sı wuwo yaa dı ʊ
sʊma. 35 I bıl bı sı wuwo kpa ʊ we baga tıyaŋ mɛ gba dı ʊ leŋ dı kına
marı. See ı aa kpaa yuwo ta, beewıya ʊ bıl bı kaŋ tɔnɔ buloŋ. Nala
hʊ aa kaŋ dıgına, ma gyegili nıı wıya no weliŋ."

15

Yesu maga piyesi aa nyʊgısa namaga
Matiwu 18.12-14

1 Kyɛɛ kıdıgı lampolaala abee wıbɔŋyaala yʊga sii ko Yesu lee rɛ,
dı ba gyegili nıı ʊ wıbasıı. 2 Ɛɛ rɛ Farasiima abee Wıısı Teŋ dıdagıla
hʊ piili kı gʊrımı wıya a baa, "Baal no leŋ wıbɔŋyaala kı ko ʊ lee rɛ,
haalı ʊ beel-ba laŋŋı kı di kına."

3 Yesu aa nıı gɛɛ, ʊ maga namaga no tıya ba a baa, 4 "Ma leŋ á kpa
anıı ma kıdıgı rɛ kaŋ piyese kɔɔ, dı kıdıgı nyʊgısı, ɛɛ rɛ ʊ sı yaa? Ʊ
aa leŋ piyese mɔllıbanaa bee fi abee nibi hʊ rɛ ʊ ta pogo tıyaŋ, ka dı ʊ
gɔllı kyɛ piyesi hʊ aa nyʊgısa hʊ. Dı ʊ rɛ ko bı na ʊ, ʊ bı sı laa nyʊwa
mııgı ko bee. 5 Dı ʊ rɛ ko na ʊ, ʊ aa kpa ʊ rɛ ʊ baası mʊ dıya abee
teŋfıyelʊʊ. 6 Dı ʊ ko pele dıya, ʊ aa yırı ʊ kyaŋsı abee ʊ dɔŋtıŋsı rɛ,
ʊ bası tıya ba a baa, 'Ma leŋ dı á buloŋ tenni fıyelı. Beewıya, ŋ naa ŋ
piyesi hʊ aa nyʊgısa hʊ rɛ.'

7 Ɛɛ tıı rɛ, 'Dı wıbɔŋyaaldıgı dʊŋ mɛ rɛ bırıma lıı ʊ wıbɔmɔ
tıyaŋ, nala hʊ aa we Wıısıbee tıyaŋ tenni sı fıyelı ʊ wıya, a te nala
mɔllıbanaa bee fi abee nibi aa bıına anıı ba kaŋ tıpʊlʊŋ nɛ, a bı maga
dı ba bırıma lıı ba wıbɔmɔ tıyaŋ." '

Haaŋ hʊ molbinʊʊ aa nyʊgısa

8 "Koo ma leŋ á kpa anıı haaŋ kıdıgı rɛ kaŋ molbinʊʊ kına fi, dı
kıdıgı nyʊgısı, ɛɛ rɛ ʊ sı yaa? Ʊ aa kyol diŋ nɛ, dı ʊ tige ʊ dıya buloŋ,
a deŋ weliŋ a ko mʊ na ʊ. 9 Dı ʊ rɛ ko na ʊ, ʊ aa yırı ʊ kyaŋsı abee ʊ
dɔŋtıŋsı buloŋ nɛ ʊ ko laŋŋı, a bası tıya ba a baa, 'Ma leŋ dı á buloŋ
tenni fıyelı. Ŋ molbii hʊ aa nyʊgısa hʊ, ŋ naa ʊ rɛ.' 10 Ɛɛ rɛ Yesu baa,

‘Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, nyɛ tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ malɪkasɪ mɛ tenni aa fɪyɛlɪ, dɪ wɪbɔŋyaaldɪgɪ rɛ ko bɪrɪma lɪɪ ʊ wɪbɔmɔ tɪyaŋ.” ’

Yesu maga biye hʊ aa nyʊgɪsa namaga

11 Yesu bɪl maga namaga kɪdɪgɪ a baa, “Baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we doŋ a kaŋ ʊ biibaala balɪya. 12 Ɛɛ rɛ haŋbiye hʊ tɪɪna sii basɪ tɪya ʊ kuwo a baa, ‘Ŋ kuwo, kyaŋ hʊ ɪ aa sɪ sʊba aŋ ka tɪya ma, kpa ŋ tol tɪya ŋ.’ Ɛɛ rɛ ʊ kaŋ kɪna hʊ kpaa ba. 13 Ʊ bɪ pɪɪsa, ka haŋbiye hʊ tɪɪna sii kpa kɪna hʊ buloŋ ʊ aa laa, a yallɪ, a sii kpa mʊ we paalʊʊ bolii kɪdɪgɪ tɪyaŋ. Doŋ nɛ ʊ kaŋ molbiye hʊ mʊ, a kpa yaa wɪvɪyagyɪmɪya, ba buloŋ teŋ. 14 Saŋa hʊ ʊ kɪŋ kɪŋ buloŋ aa tene tɪyaŋ nɛ losi sii gyʊʊ doŋ paalʊʊ kɪŋkaŋ, ʊ kyɛ kɪdiilii buloŋ lɔlɔ dɪ ʊ di. 15 Nyɛ rɛ ʊ sii mʊ na tʊma tɔɔ hʊ tɪmma baal kɪdɪgɪ lee. Baal hʊ kana ʊ mʊ dɪ ʊ kɪ deŋ ʊ porikusi ʊ baga tɪyaŋ. 16 Ʊ aa deŋ porikusi hʊ mɛ, ka nal buloŋ bee tɪya ʊ kɪdiiliye. Ʊ aa hɔŋ deŋ anɪɪ dɪ ʊ rɛ fa naa porikusi hʊ kɪdiiliye badɔmɔŋ mɛ gba, ʊ aa dii rɛ. 17 Doŋ tɪyaŋ nɛ ʊ hakɪla yaŋ ko wɪɪ hʊ ʊ aa yaa, abee tʊwara hʊ tɪyaŋ ʊ aa wee. Ɛɛ rɛ ʊ bɪɪnɪ ʊ tɪya tɪyaŋ a baa, ‘Ŋ kuwo mɛ kaŋ tʊŋtʊnna rɛ yʊga. Ba buloŋ nʊrɪgɪ kɪdiiliye tɪyaŋ, a di aŋ kɪ ka, aŋka ŋ ko we daha a kɪ sʊba losi. 18 Ŋ sɪ sii a mɪɪgɪ mʊ ŋ kuwo lee. Dɪ mɪyaŋ nɛ ko mʊ, ŋ sɪ basɪ tɪya ʊ a baa, Ŋ kuwo, wɪɪ hʊ ŋ aa yaa, ŋ yaa kyogi Wɪɪsɪ rɛ, a yaa kyogi ɪ mɛ. 19 Ŋ bɪl bɪ maga dɪ ɪ kana ŋ yaa ɪ biye. Kpa ŋ dɪ ŋ yaa ɪ tʊŋtʊnna hʊ kɪdɪgɪ á tʊma kɪ tɪya ɪ.’ Ɛɛ rɛ ka ʊ sii kpa kɪ mʊ ʊ kuwo lee. 20 Ʊ ha gyɪ mʊʊ we libolii rɛ a kɪ ko, ka ʊ kuwo hʊ na ʊ. Sikii buloŋ kana ʊ. Ʊ sii fá mʊ guwori ʊ. 21 Ɛɛ rɛ biye hʊ basɪ tɪya ʊ kuwo a baa, ‘Ŋ yaa kyogi Wɪɪsɪ rɛ, a yaa kyogi ɪ mɛ. Ŋ bɪl bɪ maga dɪ ɪ kana ŋ yaa ɪ biye.’ 22 Amɛ ʊ kuwo basɪ tɪya ʊ dɪya tʊŋtʊnna a baa, ‘Ma mʊ lagɪlagɪ, a paa gaweliye kaŋ ko laalɪ ʊ. Ma kpa nonipiri a we ʊ noŋ aŋ paa naatɔbɔ mɛ a we ʊ. 23 Ma lɪɪ kaŋ nɔfara ko gyʊʊ kpʊ, dɪ á buloŋ kyaŋ, dɪ á tenni fɪyɛlɪ. 24 Ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ŋ biye no fa sʊba rɛ aŋ sii. Ʊ fa nyʊgɪsa rɛ, ka á bɪl na ʊ nyɛ. Ɛɛ rɛ ba kɪ di kɪna, a kɪ gbɪyalɪ abee teŋfɪyɛlʊʊ.” ’

25 Saŋa no tɪyaŋ dɪ biye hʊ maana mɛ we baga tɪyaŋ. Ʊ bee koyi saŋa aa ko pele, ʊ sii kɪ ko bee. Ʊ ko kɪ kpaga dɪya, dɪ ʊ nɪɪ ba aa ŋmaa kɪna a kɪ gʊwa. 26 Ɛɛ rɛ ʊ yɪrɪ ʊ kuwo dɪya tʊŋtʊnna kɪdɪgɪ a pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Bekine wɪya rɛ ba kɪ yaa daha?” 27 Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ʊ a baa, “Ɪ naabiye hʊ rɛ mɪɪgɪ ko. Ɛɛ rɛ ɪ kuwo kaŋ nɔfara kpʊ a tɪya ʊ, beewɪya ʊ mɪɪgɪ ko dɪya abee laaŋfɪya rɛ.” 28 Nyɛ rɛ biye hʊ maana hʊ na baaŋ kɪŋkaŋ, aŋ vɪya dɪya gyʊʊyɪ. Ɛɛ rɛ ʊ kuwo ko lɪɪ, a sʊla ʊ dɪ ʊ ko gyʊʊ dɪya. 29 Doŋ nɛ ʊ basɪ tɪya ʊ kuwo a baa, “Bɪsɪ no buloŋ tɪyaŋ ŋ tʊŋ tʊma rɛ weliŋ a tɪya ɪ anɪɪ yoŋ. Ŋ ha bɪ maakyiye vɪya ɪ nyʊwa kyɛdɪgɪ mɛ. Ba buloŋ tɪyaŋ, bekiŋ nɛ ɪ yaa tɪya ŋ? Ɪ ha bɪ kaŋ bʊʊŋ mɛ gba tɪya ŋ dɪ ŋ bee ŋ kyaŋsɪ mɛ kpʊ kyaŋ. 30 Ka ɪ biye no kaŋ ɪ kɪna buloŋ mʊ kyogi ta gyaŋtɪrɪsɪ tɪyaŋ, aŋ mɪɪgɪ ko dɪya, ɪ ha bɪl sii kaŋ nɔfara kpʊ tɪya ʊ.” 31 Ɛɛ rɛ biye hʊ kuwo basɪ tɪya ʊ a baa, “Ŋ biye, ɪ kɛ we dɪya tɪyaŋ nɛ saŋa buloŋ. Kɪŋ buloŋ ŋ aa kana, ɪ rɛ tɪŋa ʊ. 32 Amɛ ʊ maga dɪ á leŋ á tenni fɪyɛlɪ rɛ dɪ á gbɪyalɪ, beewɪya ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ɪ naabiye no fa sʊba rɛ aŋ sii. Ʊ fa nyʊgɪsa rɛ, ka á bɪl na ʊ nyɛ.”

16

Yesu maga tʋŋtʋnnɪ-hɪyawʋ hʋ aa bɪ kaŋ wɪtɪɪ namaga

1 Yesu gyɪ maga namaga no tɪya ʋ hatɪnna rɛ a baa, “Kɪna tɪɪna kɪdɪgɪ
rɛ gyɪ we doŋ, a kaŋ tʋŋtʋnnɪ kɪdɪgɪ, a leŋ ʋ kɪ deŋ ʋ kɪna. Ɛɛ rɛ nala
ko basɪ tɪya kɪna tɪɪna hʋ anɪɪ ʋ tʋŋtʋnnɪ hʋ kaŋ ʋ dʋwa buloŋ kyogi
kɪ ta rɛ. 2 Ʋ aa nɪɪ gɛɛ, ʋ leŋ ba mʋ yɪrɪ ʋ ko, ʋ pɪyɛsɪ ʋ a baa, ‘Deŋ
na ɪ wɪkanɪya hʋ ŋ aa nɪɪ. Ɪ bɪl bɪ maga dɪ ɪ yaa ŋ tʋŋtʋnnɪ-hɪyawʋ.
Ɛɛwɪya, leŋ dɪ ŋ gyɪŋ ɛɛ bee ɛɛ buloŋ ɪ aa kpaa ŋ molbiye tʋma.’ 3 Ɛɛ
rɛ baal hʋ bɪɪnɪ ʋ tɪya tɪyaŋ a baa, ‘Ŋ nɪhɪyawʋ aa kyɛ dɪ ʋ kile ŋ
tʋma tɪyaŋ nyɛ, ɛɛ rɛ ŋ sɪ yaa? Ŋ bɪ kaŋ dee ŋ aa sɪ pala di. Ŋ bɪl bɪ
sɪ wuwo gɔllɪ kɪ sʋla kɪna mɛ. Ŋ sɪ kɪ fá hɪɪsɪ. 4 Ŋ gyɪŋ gɛɛ ŋ aa sɪ
yaa a wuwo kaŋ kyaŋsɪ rɛ, dɪ ŋ tʋma no rɛ ko kyogi mɛ, dɪ ba kana ŋ
weliŋ ba dɪɪsɪ tɪyaŋ.’ 5 Ɛɛ rɛ ʋ yɪrɪ nala hʋ buloŋ aa di ʋ nɪhɪyawʋ hʋ
kyɪma, ba kɪ ko kɪdɪgɪ kɪdɪgɪ. Ɛɛ rɛ ʋ yɪrɪ buŋbuŋ nal hʋ a pɪyɛsɪ ʋ, ‘Ŋ
nɪhɪyawʋ kyɪŋ ɪ aa diye yaa baŋmɛ rɛ?’ 6 Ɛɛ rɛ ʋ baa dɪ nʋʋ aŋkʋrɪsɪ
kɔɔ rɛ ʋ kyɪma. Ɛɛ rɛ tʋŋtʋnnɪ-hɪyawʋ hʋ kpaa teŋ hʋ aa daga ʋ kyɪŋ
a tɪya ʋ aŋ baa, ‘Teŋ no daga anɪɪ ɪ kyɪŋ yaa nʋʋ aŋkʋrɪsɪ kɔɔ rɛ. Amɛ
mɪɪgɪ kaŋ sabɪ aŋkʋrɪsɪ mɔllɪbalɪya abee fi.’ 7 Ɛɛ rɛ ʋ bɪl yɪrɪ kɪdɪgɪ
tɪɪna mɛ a pɪyɛsɪ ʋ a baa, ‘Ka ɪ mɛ?’ Ʋ mɛ baa dɪ ʋ kyɪŋ yaa mɪbʋwara
tusi rɛ. Ɛɛ rɛ tʋŋtʋnnɪ-hɪyawʋ hʋ basɪ tɪya ʋ a baa, ‘Teŋ hʋ aa daga ɪ
kyɪŋ nɛ nyɛ. Amɛ mɪɪgɪ kaŋ sabɪ bʋwara kɔɔsɪ kyori. 8 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ
kɪna tɪɪna hʋ bigisi sɪŋgɪrɪŋtɪɪna no aŋ baa dɪ ʋ yaa kuwokeri rɛ abee
wɪgyʋŋ no ʋ aa kana a kaŋ kɪ yaa wɪbɔmɔ. Beewɪya nala hʋ aa kyo
dʋnɪya kɪna kɪŋkaŋ, ba kaŋ kɪ kyɛ wɪgyʋŋ nɛ weliŋ, a kɪ pɛ dɔmɔŋ
tɪyaŋ a te nala hʋ aa tɪŋ Wɪɪsɪ.’ 9 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ʋ hatɪnna hʋ
a baa, ‘Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, ma kpa ma dʋnɪya kɪna a kyɛ kyaŋsɪ. Dɪ
kɪna hʋ rɛ ko teŋ, dɪ Wɪɪsɪ laa ma we ʋ lee, dɪ ma we doŋ a kaŋ kɪ mʋ
deŋdeŋ.’

10 Dɪ nal lɛ wuwo deŋ kɪna mʋhʋ nyuu abee wɪtɪɪ, ɛɛ daga anɪɪ ʋ aa
wuwo ʋ deŋ kɪgyamaa mɛ rɛ abee wɪtɪɪ. Amɛ dɪ nal lɛ bɪ wuwo deŋ
kɪna mʋhʋ nyuu abee wɪtɪɪ, ɛɛ daga anɪɪ ʋ bɪ sɪ wuwo deŋ kɪgyamaa
nyuu mɛ abee wɪtɪɪ. 11 Dɪ ɪ rɛ bɪ wuwo kɪ deŋ dʋnɪya kɪna nyuu abee
wɪtɪɪ, nal buloŋ bɪ sɪ kpa kɪna aa kaŋ tɔnɔ a we ɪ nosi tɪyaŋ dɪ ɪ kɪ
deŋ. 12 Dɪ ɪ rɛ bɪ wuwo kɪ deŋ nala kɪna abee wɪtɪɪ, aŋnɛ rɛ sɪ laa
nyʋwa kpa ɪ tɪɪ kɪna tɪya ɪ dɪ ɪ kɪ deŋ? 13 Yoŋdɪgɪ bɪ sɪ wuwo tʋma kɪ
tɪya nɪhɪyasɪ balɪya. Ʋ sɪ kyo kɪdɪgɪ aŋ haasɪ kɪdɪgɪ. Ʋ sɪ kɪ tɪŋ kɪdɪgɪ
abee wɪtɪɪ aŋ kɪ tɪŋ kɪdɪgɪ mɛ abee dawarɪ. Ɛɛ tɪɪ rɛ, nal bɪ sɪ wuwo
tɪŋ molbiye tɪyaŋ aŋ bɪl tɪŋ Wɪɪsɪ mɛ.”

Yesu basɪ wɪya tɪya Farasiima
Matiwu 11.12-13; 5.31-32; Maakɪ 10.11-12

14 Farasiima hʋ aa nɪɪ wɪya hʋ Yesu aa basa, ba kɪ kyʋʋsɪ lee lee
buloŋ, beewɪya ba fa kyo molbiye rɛ weliŋ. 15 Doŋ nɛ Yesu bɪl basɪ
tɪya ba a baa, “Na ma aa kyɛ dɪ nala bɪɪnɪ anɪɪ ma kaŋ wɪtɪɪ rɛ, amɛ
Wɪɪsɪ kɛ gyɪŋ ma tɪsɪ rɛ. Kɪna hʋ aa yaa sɪfɪyaŋ kɪna nihuwobisi lee,
ba aa rɛ yaa kɪtɔɔnɪ Wɪɪsɪ kɛ lee.”

16 Nyɛ rɛ Yesu bɪl baa, “Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ Moosi gyɪ aa saba biŋ, abee
wɪya hʋ Wɪɪsɪ tɪŋdaala gyɪ aa basa, ba buloŋ gyɪ pɪna rɛ, a kaŋ mʋ
pele saŋa hʋ Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʋ gyɪ aa ko. Ɛɛ hal tɪyaŋ, a yaŋ bɪl
piili haŋ saŋa hʋ a kaŋ kɪ ko gyɪnaŋ, ba basɪ Wɪɪsɪ koro hʋ wɪweliye

rɛ a kı tıya nala. Ɛɛ rɛ nal buloŋ sii kı lʊga sıfıyaŋ dı ʊ gyʊʊ Wıısı
koro hʊ. 17 Wıısınyuu abee taŋha bulоŋ aa sı pirigi dııgı, ʊ rɛ sı yaa
mɔl a te wıbiibiye mɛ aa sı dısı mırısı hʊ Moosi aa saba tıyaŋ.
18 Baal hʊ bulоŋ aa vıya ʊ haaŋ, aŋ bıl mʊ kpa hadıma, ʊ yaa
sɔŋsɔnnı rɛ. Baal hʊ mɛ bulоŋ aa kpaa haaŋ aa vıya ʊ bala, ʊ mɛ
yaa sɔŋsɔnnı.”

Yesu maga kına tıına kıdıgı abee Laazʊrɔsı namaga

19 Ɛɛ rɛ Yesu bıl maga namaga a baa, “Kına tıına kıdıgı rɛ gyı we
doŋ, a gyı kı laalı gabala dʊŋ, aŋ we sʊma dʊŋ tıyaŋ kyɛɛ bee ʊ nyʊwa
bulоŋ. 20-21 Nyaabʊ kıdıgı mɛ gyı we doŋ ba kı yırı Laazʊrɔsı, ʊ teŋ
bulоŋ gyı yaa dʊgʊlıya. Ʊ gyı aa sii leŋ ba kana ʊ mʊ holli kına tıına
hʊ dimbeenyʊwa tıyaŋ nɛ. Ʊ gyı aa kı yıyɛlı anıı kına tıına hʊ ko kı
di kına, kına hʊ aa sı tele taŋha dı ʊ mɛ paa ba di. Haalı, ka vası mɛ
gyı aa ko kı lenni nyaabʊ hʊ dʊgʊlıya hʊ. 22 Ɛɛ rɛ nyaabʊ hʊ sii sʊba.
Malıkası ko kpa ʊ a kaŋ mʊ holli Abıraham logiŋ Wıısıbee tıyaŋ, ʊ kı
nıı sʊma. 23 Ka kına tıına hʊ mɛ sii sʊba, ba kpa ʊ hogo. Ʊ mʊ gyʊʊ
diŋ a we tʊwara tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ʊ deŋ mʊ na Abıraham dı ʊ hɔŋ libolii,
ka Laazʊrɔsı mɛ hɔŋ ʊ logiŋ. 24 Ɛɛ rɛ ʊ yırı Abıraham a baa, ‘Ŋ kuwo
Abıraham, fá ŋ sikii aŋ tıŋ Laazʊrɔsı dı ʊ kaŋ ʊ nonii taga nıı, a kaŋ
ko lulo we ŋ naŋdeliŋ tıyaŋ. Ŋ aa na tʊwara rɛ weliŋ diŋ no tıyaŋ.’
25 Ɛɛ rɛ Abıraham bası tıya ʊ a baa, ‘Ŋ biye, liisi mʊ pele saŋa hʊ ı gyı
aa we ı mııbol tıyaŋ, ı fa aa nıı sʊma rɛ weliŋ, aŋka Laazʊrɔsı fa we
tʊwara tıyaŋ. Amɛ lagılagı no, Wıısı leŋ Laazʊrɔsı bembii fıyɛlı rɛ
daha, aŋka ı mɛ we tʊwara tıyaŋ. 26 Ɛɛ dʊŋ mɛ daa, bootogi luŋii rɛ
pıŋ á beel-ma paga tıyaŋ. Dı nala hʊ aa we á lee rɛ aa kyɛ dı ba lıı kyol
a mʊ ma lee, ba bı sı wuwo. Nal mɛ bı sı wuwo lıı ma lee a kyol ko á
lee.’ 27 Ɛɛ rɛ kına tıına hʊ bıl bası tıya ʊ a baa, ‘Ŋ kuwo Abıraham, ɛɛ
kɛ, ŋ aa sʊla ı dı ı tıŋ Laazʊrɔsı dı ʊ mʊ ŋ kuwo dıya. 28 Ŋ naabalıya
bɔnɔŋ ha we doŋ. Leŋ dı ʊ mʊ kʊrısı ba dıgına dı ba mɛ ta maakyiye
ko gyʊʊ tʊwara no tıyaŋ.’ 29 Ɛɛ rɛ Abıraham bası tıya ʊ a baa, ‘Wıya
hʊ Moosi abee Wıısı tıŋdaala hʊ aa saba biŋ, ı naabalıya hʊ gyıŋ ba
rɛ. Leŋ dı ba gyegili nıı ba aŋ kı tıŋ ba.’ 30 Ɛɛ rɛ kına tıına hʊ bıl baa,
‘Ŋ kuwo, ɛɛ dʊŋ bı maga. Amɛ dı nal lɛ sii sʊʊ tıyaŋ a mʊ ba lee, ɛɛ
kɛ ba sı bırımı lıı ba wıbɔmɔ tıyaŋ.’ 31 Ɛɛ rɛ Abıraham bıl bası tıya ʊ
a baa, ‘Dı ba aa rɛ bı sı gyegili nıı wıya hʊ Moosi abee Wıısı tıŋdaala
hʊ aa saba, ɛɛ daga anıı dı nal lɛ sii sʊʊ tıyaŋ a mʊ bası tıya ba mɛ,
ba ha bı sı laa di.” ’

17

Yesu bası wıbɔmɔ yayı wıya
Matiwu 18.6-7, 21-22; Maakı 9.42

1 Yesu gyı bası tıya ʊ hatınna hʊ rɛ a baa, “Wıya hʊ aa sı leŋ dı nala
yaa wıbɔmɔ, ba sı we doŋ. Amɛ nal hʊ aa sı leŋ dı nala yaa wıbɔmɔ, ʊ
tıına sı na tʊwara kıŋkaŋ. 2 Dı ba aa rɛ kpaa nɔŋ vʊwa laalı ʊ bagına
tıyaŋ, a kpa ʊ yuwo we mpʊwɔnʊʊ tıyaŋ dı ʊ nyʊwa nıı sʊba, ɛɛ rɛ
kpıya ʊ aa we ʊ mııbol tıyaŋ a leŋ dı nala hʊ aa tıŋa ŋ hal kıdıgı yaa
wıbɔŋ. 3 Ma pɔ ma tıı ma weliŋ. Dı ı dɔŋtıına ko yaa ı wıbɔŋ, leŋ dı
ʊ gyıma. Dı ʊ rɛ ko baa ʊ kyogo rɛ, kpa kyɛ ʊ. 4 Dı ı dɔŋtıına rɛ villi
yaa wıı kyogi ı kyɛdıgı a maga gɛɛ bulоŋ mɛ, ka dı ʊ ko yaa bulоŋ, ʊ
mııgı ko a baa dı ʊ kyogo rɛ, kpa kyɛ ʊ.”

Wɪɪsɪ laadii

5 Ɛɛ rɛ Yesu kpambɪsɪ hʋ basɪ tɪya ʋ a baa, “Á Tɪɪna, leŋ dɪ á marɪ
laa Wɪɪsɪ di yʋga.” 6 Ɛɛ rɛ á Tɪɪna Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Dɪ mamaa
rɛ fa laa Wɪɪsɪ di mʋhʋ tɪɪ mɛ, ma sɪ wuwo basɪ tɪya tɪya no dɪ ʋ bee
ʋ naaliliye buloŋ sii kyuri mʋ pɔ mpʋwɔnʋʋ tɪyaŋ, dɪ ʋ kɔnɪ tɪŋ ma
nyʋwa.”

Tʋŋtʋnnɪ-welii wɪyaalɪya

7 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, “Dɪ ma kɪdɪgɪ rɛ kaŋ tʋŋtʋnnɪ dɪ ʋ kɪ pala ɪ
baga, koo ʋ kɪ daa ɪ piyese, dɪ ʋ rɛ lɪɪ baga koo pedaa ko, ɪ sɪ basɪ tɪya
ʋ a baa dɪ ʋ yaa lagɪ a di ʋ kɪdiiliye koo? 8 Aayɪ, ɪ sɪ basɪ tɪya ʋ dɪ ʋ
sii yaa kɪdiiliye tɪya ɪ, aŋ yaa siri a ko tɪga tɪya ɪ, aŋ yaa wɪɪ hʋ buloŋ
ɪ aa kyɛ a tɪya ɪ. Dɪ ɪ rɛ ko di teŋ, dɪ ʋ mɛ yaŋ na di. 9 Ɪ sɪ laa nyʋwa
kyʋwalɪ ɪ tʋŋtʋnnɪ akuu ʋ aa tʋŋ tʋma hʋ ɪ aa daga ʋ wɪya koo? 10 Ɛɛ
rɛ ma mɛ yaŋ kɪɪ! Dɪ mamaa rɛ ko tʋŋ tʋma hʋ ba aa tɪya ma dɪ ma
tʋma, ʋ maga dɪ ma baa, ‘Á yaa tʋŋtʋnna rɛ, á bɪ maga dɪ ba lɔllɪ ma,
beewɪya á tʋma rɛ á tʋma.” ’

Yesu tɪɪbɪ gbegisi fi

11 Ɛɛ rɛ Yesu gyɪ bɪl sii kɪ mʋ Gyerusalɛm, a gyɪ mʋ tɪŋ Samaarɪya
abee Galili paalʋʋ paga a kɪ mʋ. 12 Ʊ mʋʋ dɪ ʋ gyʋʋ tɔɔ kɪdɪgɪ, dɪ
gbegisi fi rɛ ko kɪ kyeme ʋ gɛɛ. 13 Ɛɛ rɛ ba gyɪ mʋ sɪŋ libolii, aŋ huwori
yɪrɪ ʋ a baa, “Yesu, á nɪhɪyawʋ, fá á sikii.” 14 Doŋ nɛ Yesu na ba a basɪ
tɪya ba a baa, “Ma kaŋ ma tɪɪ mʋ daga wɪɪkyʋwal sɪlaala hʋ dɪ ba
sʋnnɪ ma na.” Nyɛ rɛ ba kpa kɪ mʋ. Ba aa mʋʋ hʋ tɪyaŋ nɛ, ba gbegisi
hʋ pirigi nyʋgɪsɪ. 15 Ba tɪyaŋ kɪdɪgɪ aa yaa Samaarɪya tɪɪna aa naa dɪ ʋ
deye gɛɛ, ʋ mɪɪgɪ ko Yesu lee a kɪ dannɪ Wɪɪsɪ yʋga. 16 A mʋ tuu gbinni
Yesu sɪya tɪyaŋ aŋ kyʋwalɪ ʋ aŋgyʋwasʋ. 17 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʋ a baa,
“Ma nala fi hʋ buloŋ daa ŋ tɪɪbɪ? Lee rɛ nibi hʋ kɛ we? 18 Bee rɛ tɪŋ
baal no aa bɪ yaa Gyuu dʋŋ mɪɪgɪ ko dɪ ʋ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʋwasʋ?”
19 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya baal hʋ a baa, “Sii kɪ mʋ, ɪ aa laa Wɪɪsɪ di rɛ tɪŋ
ɪ deye.”

Yesu basɪ Wɪɪsɪ koro hʋ koyi wɪya
Matiwu 24.23-28, 37-41

20 Farasiima badɔmɔŋ gyɪ pɪyɛsɪ Yesu dɪ saŋa bee tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ
koro hʋ sɪ ko? Ɛɛ rɛ ʋ basɪ tɪya ba a baa, “Wɪɪsɪ koro hʋ koyi bɪ yaa
wɪɪ ɪ aa sɪ wuwo na abee ɪ sɪɪ. 21 Wɪɪsɪ koro hʋ we ma tɪyaŋ nɛ.
Ɛɛwɪya, nal buloŋ bɪ sɪ wuwo baa, ‘Ma deŋ na, ʋ we daha, koo ʋ we
lee kɪdɪgɪ dɔŋ.” ’

22 Doŋ nɛ Yesu mɪɪgɪ basɪ tɪya ʋ hatɪnna hʋ a baa, “Saŋa kɪdɪgɪ sɪ
pele dɪ ma kɪ kyɛ dɪ ma hɔŋ Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye lee kyɛdɪgɪ dʋŋ
mɛ gba, amɛ ma bɪ sɪ na gɛɛ.” 23 Nala badɔmɔŋ sɪ basɪ tɪya ma a baa,
“Na, ʋ rɛ nyɛ, koo, na ʋ rɛ we daha.” Dɪ ba aa rɛ ko basɪ gɛɛ, ma ta
lɪɪ gɔllɪ kɪ kyɛ ʋ. 24 Kyɛɛ hʋ Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sɪ mɪɪgɪ ko, nal
buloŋ sɪ na ŋ anɪɪ duwoŋ aa lɪgɪsɪ a kyaanɪ wɪɪsɪnyuu nal nal buloŋ
na ʋ gɛɛ. 25 Amɛ ŋ sɪ laa sɪya na tʋwara, ka dɪ ma gyɪnaŋ nala ha vɪya
ŋ. 26 Saŋa hʋ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sɪ mɪɪgɪ ko, ʋ sɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ
saŋa hʋ Nowa gyɪ aa we ʋ mɪɪbol tɪyaŋ. 27 Nowa saŋa hʋ tɪyaŋ, nal
nal buloŋ gyɪ we doŋ nɛ, a di aŋ kɪ nyʋwa, haana kɪ yala balama, baala
mɛ kɪ paa haana, a mʋ pele kyɛɛ hʋ Nowa gyɪ aa gyʋʋ nɪɪduworiboro

hʊ, ka nɪɪ ko kpʊ nɪkaalɪya hʊ buloŋ. 28 Ɛɛ rɛ ba gyɪ kɪɪ saŋa hʊ tɪyaŋ
Lɔɔtɪ mɛ gyɪ aa we ʊ mɪɪbol tɪyaŋ. Nala buloŋ gyɪ we doŋ nɛ, a di aŋ
kɪ nyʊwa, badɔmɔŋ kɪ yallɪ kɪna, badɔmɔŋ mɛ kɪ yɔbɔ, badɔmɔŋ kɪ
doho kɪna, badɔmɔŋ mɛ kɪ saa dɪɪsɪ. 29 Ka kyɛɛ hʊ Lɔɔtɪ aa lɪɪ Sodɔm
tɪyaŋ, diŋ abee gyɪrɪbʊyɪ gyɪ lɪɪ wɪɪsɪnyuu rɛ, a ko tuu kpa nɪkaalɪya
hʊ buloŋ aa we doŋ di. 30 Ɛɛ tɪɪ rɛ ba sɪ kɪɪ kyɛɛ hʊ mɪyaŋ Nihuwobiŋ
Biye mɛ aa sɪ mɪɪgɪ ko. 31 Haŋ kyɛɛ hʊ dɪ nal lɛ we salnyuu, ʊ ta bɪl kɪ
lʊga dɪ ʊ tuu gyʊʊ ʊ dɪya a paa ʊ kɪna. Ɛɛ tɪɪ rɛ, dɪ nal mɛ rɛ we baga
tɪyaŋ, ʊ ta bɪl kɪ lʊga dɪ ʊ mɪɪgɪ mʊ dɪya a kpa kɪŋ buloŋ. 32 Ma liisi
mʊ na wɪɪ hʊ gyɪ aa yaa Lɔɔtɪ haaŋ. 33 Nal hʊ buloŋ aa kyɛ dɪ ʊ laa ʊ
tɪɪ mɪɪbol, ʊ bɪ sɪ kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii, amɛ nal hʊ aa kuu ŋ wɪya
a vɪya ʊ mɪɪbol ta, ʊ tɪɪna rɛ sɪ kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii. 34 Ŋ basɪ kɪ
tɪya ma rɛ, haŋ kyɛɛ hʊ, nala balɪya sɪ pɪŋ doo gododɪgɪ tɪyaŋ tebine,
dɪ ba kpa kɪdɪgɪ aŋ leŋ kɪdɪgɪ ta. 35 Haana balɪya sɪ kɪ nɔŋ mʊŋ, dɪ
ba kpa kɪdɪgɪ aŋ leŋ kɪdɪgɪ ta. 36 (Baala balɪya sɪ we baga tɪyaŋ, dɪ ba
kpa kɪdɪgɪ aŋ leŋ kɪdɪgɪ ta.) 37 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnna hʊ pɪyɛsɪ ʊ a baa,
“Á Tɪɪna, lee tɪyaŋ nɛ wɪya no sɪ yaa?” Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa,
“Lee hʊ kɪpʊwa aa pɪna, doŋ nɛ duuno kɪ laŋŋɪ.”

18

Yesu maga lohaaŋ kɪdɪgɪ abee sarɪdiil namaga

1 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl maga namaga tɪya ʊ hatɪnna hʊ, a daga ba anɪɪ ba aa
yaa ba kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ saŋa buloŋ, aŋ ta leŋ dɪ ba tenni kɪ yʊwɔrɪ.
2 Ʊ baa, “Sarɪdiil kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we tɔɔ kɪdɪgɪ tɪyaŋ. Ʊ gyɪ bee fá Wɪɪsɪ, a
bee tɪya nihuwobisi mɛ gyɪrɪma. 3 Lohaaŋ kɪdɪgɪ mɛ rɛ gyɪ we tɔɔ hʊ
tɪyaŋ. Saŋa buloŋ, ʊ gyɪ aa sii mʊ sarɪdiil no lee, a kɪ sʊla ʊ dɪ ʊ kyiyeli
ʊ, a di sarɪya lo ʊ dɔŋtɪɪna kɪdɪgɪ tɪya ʊ. 4 Piili hʊ tɪyaŋ, lohaaŋ no
gyɪ ville sarɪdiil no lee rɛ yʊga, ka ʊ vɪya ʊ kyiyelii. Amɛ akuu lohaaŋ
hʊ aa vala kɪ ko ʊ lee kyɛɛ bee ʊ nyʊwa buloŋ wɪya, sarɪdiil hʊ bɪɪnɪ
ʊ tɪya tɪyaŋ a baa, ‘Ŋ paalɪ bee fá Wɪɪsɪ, ŋ bee tɪya nihuwobisi mɛ
gyɪrɪma, 5 Amɛ lohaaŋ no aa vala kɪ dɔmɔ ŋ nyɛ, ŋ sɪ pɛ ʊ tɪyaŋ, a di
sarɪya no tɪya ʊ. Dɪ gɛɛ daa, ʊ ha sɪ vɪya aŋ vala kɪ dɔmɔ ŋ dɪ ŋ lɔgʊ
mʊ lɪɪ.’ 6 Ɛɛ rɛ á Tɪɪna Yesu mɪɪgɪ basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, Sarɪdiil
no aa ta bɪ kaŋ wɪtɪɪ, amɛ ma gyegili nɪɪ wɪɪ hʊ ʊ aa basa. 7 Ma yaŋ
bɪɪna anɪɪ Wɪɪsɪ kɛ rɛ bɪ sɪ wuwo pɛ ʊ nala tɪyaŋ dɪ ba laa wɪsʊma
koo? Dɪ ba aa rɛ ŋmaa wulo kɪ tɪya ʊ wɪɪhaa abee tebine buloŋ, ʊ bɪ
sɪ yaa gyegye, ka dɪ ʊ pɛ ba tɪyaŋ. 8 Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, ʊ sɪ di ba
sarɪya lagɪlagɪ, a kpa wɪsʊma tɪya ba. Amɛ kyɛɛ hʊ Mɪyaŋ Nihuwobiŋ
Biye aa sɪ mɪɪgɪ ko, ŋ sɪ na nala aa laa Wɪɪsɪ di?”

Yesu maga Farasii kɪdɪgɪ abee lampolaal namaga

9 Nyɛ rɛ Yesu bɪl maga namaga no a tɪya nala hʊ aa laa ba tɪɪ di anɪɪ
ba aa rɛ kaŋ tɪpʊlʊŋ a te nal buloŋ, aŋ kaŋ ba dɔŋtɪŋsɪ kɪ kʊwasɪ. 10 Ʊ
baa, “Baala balɪya rɛ gyɪ sii mʊ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ dɪ ba kyʊwalɪ
Wɪɪsɪ. Kɪdɪgɪ gyɪ yaa Farasii rɛ, ka kɪdɪgɪ hʊ mɛ yaa lampolaal. 11 Ɛɛ
rɛ Farasii hʊ sii sɪŋ, a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ ʊ tɪya tɪyaŋ a baa, ‘Ŋ Tɪɪna Wɪɪsɪ,
ŋ aa kyʊwalɪ ɪ aŋgyʊwasʊ rɛ, beewɪya ŋ bɪ kɪɪ nala hʊ aa gɔllɪ kaŋ
nala kɪna kɪ fasɪ, koo nala hʊ aa bɪ kaŋ wɪtɪɪ, koo nala hʊ aa gɔllɪ
kyɛ nala haana kɪ baŋ. Ŋ bɪ kɪɪ lampolaal no mɛ aa we daha. 12 Ŋ aa
vʊwa nyʊwa bʊlɪya rɛ yɔbɔ buloŋ tɪyaŋ. Kɪŋ hʊ buloŋ mɛ ŋ aa naa,

ŋ aa kaŋ kpaa leye fi rɛ, a kpa lıdıgı tıya ı.’ 13 Ka lampolaal hʋ mɛ mʋ
sıŋ libolii, a paalı bı kaŋ ʋ nyuu mɛ gye, aŋ paa ʋ nosi vʋwa ʋ nyuu
aŋ baa, ‘Wıısı, fá ŋ sikii. Ŋ yaa wıbɔŋyaal lɛ.’ 14 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa,
“Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, saŋa hʋ ba aa kyʋwalı Wıısı hʋ teŋ, ba
balıya tıyaŋ, lampolaal hʋ rɛ yaa tıpʋlʋŋ tıına Wıısı sıya tıyaŋ. Nal
hʋ buloŋ aa kpa ʋ tıı yohuŋ, Wıısı sı kana ʋ fʋŋısı. Amɛ nal hʋ buloŋ
aa kaŋ ʋ tıı kı hʋwɔlı, Wıısı sı kpa ʋ yohuŋ.”

Yesu sʋla Wıısı tıya biibiisi
Matiwu 19.13-15; Maakı 10.13-16

15 Nala badɔmɔŋ mɛ rɛ gyı sii kaŋ ba biibiisi ko Yesu lee dı ʋ kpa ʋ
nosi dɔbɔ ba tıyaŋ, a sʋla Wıısı tıya ba. Yesu hatınna hʋ na ba, a nɔsı
ba. 16 Ɛɛ rɛ Yesu yırı biibiisi hʋ, aŋ bası tıya ʋ hatınna hʋ a baa, “Ma
leŋ dı biibiisi hʋ ko ŋ lee. Ma ta kil ba. Nala hʋ aa kıı biibiisi no, ba
aa rɛ we Wıısı koro hʋ tıyaŋ.” 17 Nyɛ rɛ ʋ bıl bası tıya nala hʋ a baa,
“Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, dı ı bı yelli Wıısı anıı biibiye aa yelli ʋ
kuwo abee ʋ naa gɛɛ, ı bı sı wuwo na Wıısı koro hʋ gyʋʋ.”

Kına tıına kıdıgı ko Yesu lee
Matiwu 19.16-30; Maakı 10.17-31

18 Ɛɛ rɛ Gyuuma nıhıyawʋ kıdıgı ko Yesu lee a pıyɛsı ʋ a baa,
“Nıhıyawelii, ɛɛ rɛ ŋ sı yaa a kaŋ mııbol aa bı kaŋ tenii?” 19 Ɛɛ rɛ
Yesu pıyɛsı ʋ a baa, “Bee rɛ tıŋ ı yırı ŋ nıhıyawelii? Nal buloŋ bı
weliye, see Wıısı dʋŋ. 20 Na ı gyıŋ wıya hʋ Moosi aa saba biŋ dı ma
kı tıŋa hʋ rɛ? Ba aa rɛ nyɛ: Ta kyɛɛ nal haaŋ koo nal bala. Ta kpʋʋ
nal. Ta gaa. Dı ı rɛ yaa daŋsıya wıı tıyaŋ, ta nyıya wıya, kı fá ı kuwo
abee ı naa.” 21 Ɛɛ rɛ baal hʋ baa, “Ŋ aa tıŋ wıya no kɛ buloŋ nɛ a
lıı ŋ biibiri tıyaŋ buloŋ.” 22 Ʊ aa bası gɛɛ, Yesu bıl bası tıya ʋ a baa,
“Wıdıgı rɛ kaa ı ha aa sı yaa. Mʋ kpa ı kıŋ kıŋ buloŋ yallı, a kpa
molbiye hʋ tıya nyaaba, aŋ ko kı tıŋa ŋ. Dı ı rɛ yaa gɛɛ, ı sı kaŋ kına
wıısıbee tıyaŋ.” 23 Baal hʋ aa nıı wıı no, ʋ tıya buloŋ kyogi, beewıya
ʋ gyı kaŋ kına rɛ weliŋ. 24 Yesu aa naa dı ʋ tıya kyogo gɛɛ, ʋ baa, “Ʊ
yaa wıduwo rɛ anıı kına tımma aa sı wuwo gyʋʋ Wıısı koro hʋ tıyaŋ.
25 Nyɔgımaa aa sı tıŋ gahaŋ sıı lıı, ʋ rɛ yaa mɔl a te gɛɛ kına tıına aa
sı yaa a gyʋʋ Wıısı koro hʋ.”

26 Nala hʋ aa nıı Yesu aa bası gɛɛ, ba pıyɛsı ʋ a baa, “Kıbee rɛ yaŋ
Wıısı sı laa ta?” 27 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Wıı hʋ aa kperi
nihuwobiŋ, ʋ bı kpere Wıısı kɛ.” 28 Ɛɛ rɛ Piita bası tıya ʋ a baa, “Deŋ
na, á kɛ leŋ á kıŋ kıŋ buloŋ ta rɛ aŋ kı tıŋa ı hal.” 29 Ɛɛ rɛ Yesu bası
tıya ba a baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, nal hʋ buloŋ aa sı kuu Wıısı
koro hʋ wıya a leŋ ʋ dıya abee ʋ haaŋ koo ʋ naabalıya koo ʋ kuwo
abee ʋ naa koo ʋ biisi, 30 Wıısı sı tıya ʋ tıına kına yʋga a te kına hʋ
ʋ aa leŋ ta. Dı ʋ rɛ ko sʋba mɛ, Wıısı sı tıya ʋ mııbol hʋ aa bı kaŋ
tenii.”

Yesu bıl bası ʋ sʋʋ wıya
Matiwu 20.17-19; Maakı 10.32-34

31 Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ ʋ hatınna fi abee balıya hʋ gııgı lıı, a bası tıya ba a
baa, “Ma gyegili nıı daha. Á aa mʋ Gyerusalɛm nɛ. Doŋ tıyaŋ, Mıyaŋ
Nihuwobiŋ Biye wıya hʋ Wıısı tıŋdaala hʋ aa saba biŋ, ba buloŋ sı
ko su ba bʋʋsı. 32 Ba sı kpa ŋ we nala hʋ aa bı yaa Gyuuma nosi
tıyaŋ dı ba yaa ŋ sıya. Ba sı tʋʋsı ŋ aŋ pɛ tʋ naŋtʋwɔl mɛ we ŋ tıyaŋ.

33 Ba sı vıırı ŋ aŋ kpʋ ŋ, amɛ ŋ sı sii sʋʋ tıyaŋ ʋ kyɛtoo kyɛɛ.” 34 Amɛ
Yesu hatınna hʋ gyı bı gyıŋ wıya no memii. Wıya no buloŋ gyı yaa
wıfaŋıya rɛ ba lee. Ba gyı bı gyıŋ wıı hʋ wıya Yesu aa bası.

Yesu suri nyʋlʋŋ kıdıgı aa sʋl kına sıya
Matiwu 20.29-34; Maakı 10.46-52

35 Yesu bee ʋ hatınna hʋ aa mʋʋ hʋ tıyaŋ nɛ, ba mʋ kpaga tɔɔ kıdıgı
ba aa yırı Gyɛriko. Dı banyʋlʋŋ kıdıgı mɛ hɔŋ ŋmanıı hʋ nyʋwa a kı
sʋla kına. 36 Nyʋlʋŋ hʋ aa nıı nıgyamaa hʋ aa baŋ dɔmɔ, ʋ pıyɛsı a
baa, “Bee rɛ aa yaa?” 37 Ɛɛ rɛ ba bası tıya ʋ anıı Yesu aa lıı Nazarɛtı rɛ
aa baŋ. 38 Ɛɛ rɛ ʋ yırı Yesu a baa, “Yesu, Deviti nihii, fá ŋ sikii.” 39 Nala
hʋ aa we ʋ sıya nɔsı ʋ, dı ʋ leŋ ʋ kyagıŋsı hʋ. Amɛ ʋ marı yırı yʋga
a te gɛɛ a baa, “Yesu, Deviti nihii, fá ŋ sikii.” 40 Ɛɛ rɛ Yesu sıŋ aŋ baa dı
ba kaŋ nyʋlʋŋ hʋ ko ʋ lee. 41 Ba aa kana ʋ ko pele, Yesu pıyɛsı ʋ a baa,
“Bekiŋ nɛ ı kı kyɛ dı ŋ yaa tıya ı?” Ʊ bası tıya ʋ a baa, “Ɲ nıhıyawʋ,
ŋ aa kyɛ dı ŋ bıl kı na rɛ.” 42 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ, “Ɪ sıya suro rɛ. Ɪ
aa laa Wıısı dı rɛ rɛ tıŋ ı deye.” 43 Doŋ nɛ ʋ sıya pirigi suri, ʋ sii kı tıŋ
Yesu hal a kı dannı Wıısı. Nıgyamaa hʋ buloŋ aa naa gɛɛ, ba buloŋ
mɛ kı dannı Wıısı.

19

Yesu bee Zakiyo

1 Nyɛ rɛ Yesu gyı bıl mʋ lıı Gyɛriko, a vala tıŋ bee hʋ tıyaŋ kı mʋ, dı
baal kıdıgı ba aa yırı Zakiyo rɛ gɛɛ. 2 Ʊ fa yaa lampolaala nıhıyawʋ
rɛ, a fa kaŋ kına mɛ weliŋ. 3 Zakiyo gyı aa kyɛ dı ʋ na haŋ nal hʋ iriŋ
Yesu aa yaa rɛ, amɛ gyamaa gyı aa we doŋ wıya, ʋ gyı bı wuwo dı ʋ
na ʋ, beewıya ʋ gyı yaa nıkuu rɛ. 4 Ɛɛ rɛ ʋ parı nala hʋ buloŋ ta, aŋ
fá mʋ sıya, a gyıŋ tıya dı ʋ wuwo na Yesu. Ʊ gyı gyıma anıı Yesu sı ko
tıŋ tıya hʋ memii baŋ nɛ. 5 Yesu aa ko tıŋ tıya hʋ memii kı baŋ, ʋ wil
deŋ tıya hʋ nyuu a na Zakiyo, a bası tıya ʋ a baa, “Zakiyo, ko tuu lagı,
beewıya ı dıyaŋ nɛ ŋ sı pıŋ gyınaŋ.” 6 Zakiyo aa nıı gɛɛ, ʋ teŋ buloŋ
fıyɛlı. Ʊ gılıŋsı ko tuu lagı lagı a kaŋ Yesu mʋ ʋ dıya. 7 Nala hʋ buloŋ
aa we doŋ aa naa gɛɛ, ba piili kı gʋrımı wıya a baa, “A! Ma na baal
no kɔnı aa mʋ dı ʋ pıŋ wıbɔŋyaal no dıya tıyaŋ.” 8 Saŋa hʋ á Tıına
Yesu aa we Zakiyo dıya tıyaŋ, Zakiyo sii sıŋ a bası tıya ʋ a baa, “Ɲ
nıhıyawʋ, ŋ sınıı no tıyaŋ, ŋ sı kaŋ ŋ kına buloŋ kpaa leye balıya, a
kpa lıdıgı tıya nyaaba. Ka dı mıyaŋ nɛ fa firimi nal buloŋ mɛ, ŋ sı tuŋ
ʋ tıına maga gɛɛ ŋ aa firimi ʋ naaŋsıınyʋwa bʋnaa.” 9 Ɛɛ rɛ Yesu bası
tıya ʋ a baa, “Wıısı laa ı bee ı dıya nala buloŋ ta rɛ gyınaŋ. Beewıya
ı mɛ yaa Abıraham doho nal lɛ. 10 Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye ko dı ŋ kyɛ
na nala hʋ aa nyʋgısa rɛ, a laa ba ta.”

Yesu maga salma molbinʋʋ namaga
Matiwu 25.14-30

11 Saŋa hʋ Yesu gyı aa ko kpaga Gyerusalɛm, ɛɛ rɛ ʋ maga namaga
no tıya nala hʋ aa gyegile kı nıı wıya hʋ ʋ aa bası. Beewıya nala hʋ
gyı aa bıını anıı ʋ aa kpaga Gyerusalɛm nyɛ, Wıısı koro hʋ koyi mɛ
kpaga rɛ. 12 Ʊ gyı baa, “Nıbal kıdıgı rɛ gyı siye, a kı mʋ paalʋʋ bolii
kıdıgı, dı ba holli ʋ ʋ bee koro, ka dı ʋ mııgı ko. 13 Ʊ gyı aa sii dı ʋ
mʋ, ʋ gyı yırı ʋ dıya tʋŋtʋnna fi ko laŋŋı rɛ, a kpa salıŋbidıgı dıgı
tıya ba kıdıgı buloŋ, aŋ baa dı ba kaŋ kı bırımı dı ʋ mʋ aŋ ko. 14 Amɛ

nıbal no bee nala gyı haası ʊ rɛ weliŋ. Ʊ gyı aa mʊ ko teŋ, ba mɛ gyı
sii tıŋ tıŋdaala dı ba kile ʊ lugo, a mʊ bası tıya kuworibal hʊ lee ʊ
aa mʊ dı ʊ holli ʊ koro hʊ, anıı ba bı kyo dı baal hʊ yaa ba kuwori.
15 Abee gɛɛ buloŋ, ka ba gyı holli baal hʊ koro hʊ, ka ʊ mııgı ko. Ʊ gyı
aa mııgı ko, ʊ yırı ʊ tʊŋtʊnna hʊ ʊ fa aa kpaa molbiye hʊ tıya, dı ʊ
na ba kıdıgı buloŋ aa naa tɔnɔ maga gɛɛ. 16 Nyɛ rɛ buŋbuŋ tʊŋtʊnnı
ko bası tıya ʊ a baa, ‘Ŋ nıhıyawʊ, molbii hʊ ı aa kpaa tıya ŋ hʊ, ŋ mɛ
kaŋ tʊma rɛ a na maga gɛɛ fi a pɛ.’ 17 Ɛɛ rɛ ʊ nıhıyawʊ hʊ bası tıya ʊ
a baa, ‘Gyaaŋbiye, gasıbınaa! Ɪ yaa tʊŋtʊnnıtıı rɛ. Ɪ aa yaa gɛɛ a deŋ
kıbiibiye no nyuu weliŋ abee wıtıı nyɛ, ŋ sı leŋ dı ı kı deŋ tɔbala fi.’
18 Ɛɛ rɛ tʊŋtʊnnılıya hʊ tıına mɛ ko ʊ lee a baa, ‘Ŋ nıhıyawʊ, molbii
hʊ ı aa kpaa tıya ŋ hʊ, ŋ mɛ kaŋ tʊma rɛ a na maga gɛɛ bʊnɔŋ a pɛ.’
19 Ɛɛ rɛ ʊ nıhıyawʊ hʊ bası tıya ʊ dı ʊ mɛ sı kı deŋ tɔbala bɔnɔŋ.
20 Ɛɛ rɛ tʊŋtʊnna hʊ kıdıgı mɛ ko a bası tıya ʊ a baa, ‘Ŋ nıhıyawʊ, na
ı molbii hʊ ı aa kpaa tıya ŋ. Ŋ kaŋ mʊ gulo gakɔsʊŋ tıyaŋ nɛ a kpa
faŋa. 21 Ŋ aa fá ı rɛ, beewıya ı wıya hayɛ rɛ kıŋkaŋ. Ɪ aa kaŋ nala
kına kı fası rɛ aŋ aa kı kʊŋ kına mɛ ı aa bı doho.’ 22 Ɛɛ rɛ ʊ nıhıyawʊ
hʊ bası tıya ʊ a baa, ‘Ɪ yaa tʊŋtʊnnıbɔŋ nɛ. Wıya hʊ ı aa basa tıı rɛ
ŋ sı kpa di ı sarıya dı ı tele. Ɪ gyıma anıı ŋ wıya hayɛ rɛ, ŋ kaŋ nala
kına kı fası, aŋ pɛ kı kʊŋ kına ŋ aa bı doho. 23 Bee rɛ yaŋ tıŋ ı fa bı
kaŋ ŋ molbii hʊ mʊ biŋ bangi tıyaŋ? Ŋ fa aa mııgı ko nyɛ, ŋ fa sı laa
molbii hʊ abee ʊ tɔnɔ buloŋ.’ 24 Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya ʊ tʊŋtʊnnı dɔŋtıŋsı
hʊ fa aa sıŋ doŋ a baa, ‘Ma laa salıŋbidıgı hʊ ʊ lee, a kpa tıya nal hʊ
aa kaŋ kına fi hʊ.’ 25 Ɛɛ rɛ ba bası tıya ʊ a baa, ‘Nıhıyawʊ, na ʊ kɛ
foŋ kaŋ molbiye fi rɛ.’ 26 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, ‘Nal hʊ aa kaŋ
kına yʊga, Wıısı sı marı kpa kına yʊga a pɛ a tıya ʊ, amɛ nal hʊ aa bı
kaŋ kına yʊga, mʊhʊ hʊ mɛ ʊ aa kana, Wıısı sı kaŋ ba laa ʊ lee. 27 Ka
nala hʊ mɛ aa haası ŋ, a bı kyo dı ŋ yaa ba kuwori hʊ, ma kası ba ko
ŋ sıya daha, a kpʊ ba ŋ sıı tıyaŋ.” ’

Yesu gyʊʊ Gyerusalɛm abee gandarı
Matiwu 21.1-11; Maakı 11.1-11; Gyɔɔŋ 12.12-19

28 Yesu aa bası wıya no ko teŋ, ʊ sii kpa ŋmanıı, a laa ʊ hatınna hʊ
sıya, ba kı mʊ Gyerusalɛm. 29 Ba aa ko kpaga Bɛtifage abee Bɛɛtani,
a ko pele Olivi dogimo hʊ lee, ɛɛ rɛ Yesu lıı ʊ hatınna hʊ tıyaŋ nala
balıya a tıŋ ba a baa, 30 “Ma mʊ tɔɔ hʊ aa we ma sıya. Dı mamaa rɛ ko
mʊ, ma sı na kokubiye dı ba kaŋ vʊwa sıgı. Nal buloŋ ha bı maakyiye
gyına ʊ. Ma puri a kaŋ ko. 31 Dı nal buloŋ nɛ ko pıyɛsı ma a baa dı
bee rɛ tıŋ ma kı puri, ma baa dı Tıına hʊ rɛ baa dı ma puri kaŋ ko.”
32 Ba aa mʊʊ doŋ, wıya hʊ buloŋ kɔnı yaa rɛ anıı gɛɛ Yesu aa bası
tıya ba. 33 Ba aa puri kokubiye hʊ tıyaŋ nɛ, ʊ tımma pıyɛsı ba a baa,
“Bee rɛ tıŋ ma kı puri kokubiye hʊ?” 34 Ɛɛ rɛ ba bası tıya ba a baa,
“Tıına hʊ rɛ aa kyɛ ʊ.” 35 Ɛɛ rɛ ba kaŋ kokubiye hʊ mʊ tıya Yesu, a
wuri ba gabala a dɔbɔ kokubiye hʊ tıyaŋ, aŋ tıga tıya Yesu ʊ gyıŋ. 36 Ʊ
aa gyıŋ kokubiye hʊ kı mʊ tıyaŋ, nala kpa ba gabala a gyarı ŋmanıı
hʊ tıyaŋ, ʊ kı vala ba tıyaŋ. 37 Yesu aa mʊʊ kpaga Gyerusalɛm, lee hʊ
ŋmanıı hʊ a lıı Olivi dogimo hʊ nyuu tuu, nıgyamaa hʊ fa aa tıŋ ʊ hal
piili kı gyʊwɔsı, a kı dannı Wıısı yʊga akuu wımagıla hʊ buloŋ ba aa
naa wıya. 38 Ba baa, “Wıısı sı pɛ kuwori hʊ aa ko á Tıına Wıısı feŋ
tıyaŋ. Fıyɛlʊʊ sı we Wıısıbee tıyaŋ, ka dı Wıısı feŋ mɛ yırı.” 39 Ɛɛ rɛ

Farasiima badɔmɔŋ fa aa we nıgyamaa hʋ tıyaŋ bası tıya Yesu a baa,
“Nıhıyawʋ, bası tıya ı hatınna hʋ dı ba leŋ kyagıŋsı.” 40 Ɛɛ rɛ Yesu
bası tıya ba a baa, “Ma leŋ dı ŋ bası tıya ma, dı nala no rɛ tallı ba
nyʋʋsı mɛ, bʋwa no tıı sı sii dannı Wıısı.”

Yesu wii Gyerusalɛm wıya

41 Yesu aa ko kpaga Gyerusalɛm a na tɔɔ hʋ, ʋ tıya buloŋ gyı kyogi,
ʋ wii bee hʋ bee ʋ nala wıya, aŋ baa, 42 “Ŋ fa kyo dı ma bee no nala
gyıŋ wıı hʋ ma aa sı yaa a hɔŋ abee laaŋfıya rɛ gyınaŋ, amɛ lagılagı
no ʋ yaa wıfaŋıı rɛ ma lee. 43 Kyɛɛ kıdıgı sı pele dı ma dɔmɔ ko kyige
ma bee no, a tɔ ma we, dı ma kyɛ lee lɔlɔ dı ma lıı fá. 44 Ba sı kpʋ bee
no nal nal buloŋ, aŋ kyeŋŋi bee hʋ mɛ buloŋ. Bʋdıgı mɛ bı sı ka dɔbɔ
ʋ dɔŋtıına tıyaŋ. Beewıya, saŋa hʋ tıyaŋ Wıısı aa ko dı ʋ laa ma ta,
ma vıya ʋ nyʋwa rɛ.”

Yesu gyʋʋ Wııkyʋwaldııbal hʋ
Matiwu 21.12-17; Maakı 11.15-19; Gyɔɔŋ 2.13-22

45 Nyɛ rɛ Yesu sii mʋ gyʋʋ Wııkyʋwaldııbal hʋ, a na dı nala aa yallı
kına doŋ. Ɛɛ rɛ ʋ piili kil ba kı ta ba kı lıı, 46 aŋ bası tıya ba a baa,
“Ba saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa dı Wıısı baa: ‘Ŋ dıya sı yaa lee hʋ
nala aa sı kı kyʋwalı ŋ nɛ’. Aŋka ma kɛ mııgı kaŋ bırımı gaala dıya.”
47 Kyɛɛ kɛ buloŋ nɛ Yesu gyı aa kı daga nala Wııkyʋwaldııbal hʋ
tıyaŋ. Ɛɛ rɛ Gyuuma wııkyʋwal sılaala nıhıyası abee Wıısı Teŋ
dıdagıla abee Gyuuma nıhıyası kı kyɛ dı ba kpʋ ʋ. 48 Amɛ ba gyı
bı gyıŋ ŋmanıı hʋ ba aa sı tıŋa kpʋ ʋ, beewıya nala hʋ buloŋ fa aa
we doŋ gyegile kı nıı wıya hʋ ʋ aa bası rɛ abee sıfıyası a bee kyɛ dı
wıdıgı mɛ bı ba dıgıŋ.

20

Ba pıyɛsı Yesu ʋ dee wıya
Matiwu 21.23-27; Maakı 11.27-33

1 Kyɛɛ kıdıgı, Yesu gyı sii mʋ Wııkyʋwaldııbal hʋ rɛ a kı daga nala
aŋ pɛ bası Wıısı wıweliye hʋ kı tıya ba. Ɛɛ rɛ Gyuuma wııkyʋwal
sılaala nıhıyası abee Wıısı Teŋ dıdagıla abee Gyuuma nıhıyası sii kpa
ko ʋ lee. 2 A pıyɛsı ʋ a baa, “Degɛɛ rɛ ı kana a wuwo kı yaa wıya no?
Kıbee rɛ tıya ı ŋmanıı ı kı yaa wıya no buloŋ?” 3 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya
ba a baa, “Ŋ mɛ sı pıyɛsı ma wıı, dı ma lıı ʋ sıı tıya ŋ. 4 Aŋnɛ rɛ
gyı tıya Gyɔɔŋ ŋmanıı ʋ kı fo nala wııkyʋwalnıı gɛɛ, Wıısı rɛ koo
nihuwobisi rɛ?” 5 Nyɛ rɛ ba sıŋ kı vʋʋlı dı ba kyɛ wıı hʋ ʋ aa pıyɛsı
ba sıı, a kı pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, “Wıbee rɛ á sı bası? Dı ámaa rɛ baa
Wıısı rɛ tıya Gyɔɔŋ gɛɛ ŋmanıı, ʋ sı pıyɛsı ma a baa dı bee rɛ yaŋ tıŋ á
gyı bı laa wıya hʋ ʋ gyı aa bası di? 6 Dı ámaa rɛ bıl baa dı nihuwobisi
rɛ tıya ʋ gɛɛ ŋmanıı, gyamaa no aa laŋŋa daha sı paa bʋwa yaga ma,
beewıya ba buloŋ laa di anıı Gyɔɔŋ fa yaa Wıısı tıŋdaal lɛ.” 7 Ɛɛ rɛ
ba bası tıya ʋ a baa, “Á bı gyıŋ nal hʋ aa tıya ʋ gɛɛ ŋmanıı.” 8 Doŋ nɛ
Yesu mɛ bası tıya ba a baa, “Tɔɔ, ŋ mɛ bı sı daga ma nal hʋ aa tıya ŋ
ŋmanıı ŋ kı yaa wıya no.”

Yesu maga baga tʋŋtʋnna badɔmɔŋ namaga
Matiwu 21.33-46; Maakı 12.1-12

9 Ɛɛ rɛ Yesu gyı bıl maga namaga a tıya nala hʋ aa we doŋ a baa,
“Baal kıdıgı rɛ gyı kpaa ʋ baga, a pɔ tısı badɔmɔŋ aa kaŋ nɔŋkyıga a
kıı gɛɛ anıı kyʋkyɔyı, ba kı yırı girepisi. Ɛɛ rɛ ʋ paa nala we dı ba kı
deŋ baga hʋ, aŋ sii mʋ paalʋʋ kıdıgı, a pıısı doŋ weliŋ. 10 Nyɛ rɛ tıısı
hʋ ko nɔnɔ a yaa tɔrıı. Baga hʋ tıına sii tıŋ ʋ dıya tʋŋtʋnna kıdıgı
dı ʋ mʋ baga tʋŋtʋnna hʋ lee a laa ʋ tıınɔnɔ tol ko tıya ʋ. Ʋ sii mʋ,
ba kana ʋ a ŋmaa ʋ weliŋ, aŋ kile ʋ ta, ʋ mııgı kaŋ nohıllı mʋ baga
hʋ tıına lee. 11 Ɛɛ rɛ ʋ bıl tıŋ ʋ tʋŋtʋnna hʋ kıdıgı mɛ. Ʋ mɛ bıl mʋ.
Baga tʋŋtʋnna hʋ ŋmaa ʋ mɛ, aŋ we ʋ hıısı tıyaŋ aŋ bıl kile ʋ mɛ ta,
ʋ mɛ mııgı mʋ abee nohıllı. 12 Ɛɛ rɛ ʋ bıl tıŋ nitoo hʋ tıına. Ba bıl
ŋmaa ʋ mɛ we wııla, aŋ kile ʋ ta. 13 Ɛɛ rɛ baga hʋ tıına baa, ‘Ɛɛ rɛ ŋ
sı yaa? Ŋ sı tıŋ ŋ biye tıı. Kapuwo, ba sı tıya ʋ kɛ gyırıma.’ Ɛɛ rɛ ʋ sii
tıŋ ʋ biikyoolii ʋ mɛ kpa mʋ. 14 Tʋŋtʋnna hʋ aa naa biye hʋ dı ʋ aa
ko, ɛɛ rɛ ba bası tıya dɔmɔŋ a baa, ‘Baga hʋ tıına biye tıı rɛ nyɛ. Dı
baga hʋ tıına rɛ ko sʋba, biye no rɛ sı di ʋ kına hʋ buloŋ kyaŋ. Ma
leŋ dı á kpʋ ʋ, aŋka dı baga hʋ bırımı á kıŋ.’ 15 Ɛɛ rɛ ba kana ʋ tarı
lıı baga hʋ tıyaŋ a ŋmaa ʋ kpʋ. Doŋ nɛ Yesu pıyɛsı nala hʋ a baa, ‘Ɛɛ
rɛ ma bıını anıı baga hʋ tıına sı yaa nala no? 16 Ʋ sı ko kpʋ tʋŋtʋnna
hʋ buloŋ, aŋ kpa baga hʋ a tıya nıdʋŋsı.’

Nala hʋ aa nıı wıya hʋ Yesu aa basa, ba baa dı Wıısı ta laa nyʋwa
dı gɛɛ yaa. 17 Ɛɛ rɛ Yesu deŋ ba, aŋ pıyɛsı ba a baa, ‘Ba sabı Wıısı teŋ
tıyaŋ nɛ anıı bʋyı hʋ dıısaala hʋ aa vıya ta, ʋ rɛ ko yaa dıya hʋ bʋwa
buloŋ sıfıyaŋ bʋyı. Wıı no memii rɛ yaa bee? 18 Nal hʋ buloŋ aa sı
tele bʋyı no nyuu, ʋ tıına sı kyɔrısı kyɔrɔkyɔrɔ. Dı bʋyı no mɛ rɛ ko
tele nal buloŋ nyuu, ʋ sı nɔmɔ ʋ tıına nʋgʋgʋ.” ’

Ba pıyɛsı Yesu lampoo tunii wıya
Matiwu 22.15-22; Maakı 12.13-17

19 Ɛɛ rɛ Wıısı Teŋ dıdagıla abee Gyuuma wııkyʋwal sılaala nıhıyası
kı lʋga dı ba kaŋ Yesu doŋ tıyaŋ, beewıya ba gyıma anıı ba aa rɛ ʋ
maga namaga hʋ kı daga. Amɛ ba gyı aa fá nala hʋ aa we doŋ nɛ. 20 Ɛɛ
rɛ ba kı kyɛ ŋmanıı hʋ ba aa sı tıŋa a kana ʋ. Nyɛ rɛ ba kaŋ molbiye
mʋ kpala nala badɔmɔŋ, aŋ leŋ ba fugo mʋ Yesu lee gɛɛ anıı ba aa yaa
nıtııma. Ba baa dı ba mʋ magısı ʋ, a pıyɛsı ʋ wıya a na dı ʋ rɛ ko bası
wıı kyogi, dı ba tıŋ gɛɛ tıyaŋ kana ʋ mʋ we Roma nıhıyawʋ hʋ aa deŋ
doŋ paalʋʋ nosi tıyaŋ, dı ʋ yaa ʋ gɛɛ buloŋ ʋ aa kyɛ. 21 Ɛɛ rɛ nala hʋ
ba aa turo we hʋ sii mʋ Yesu lee, a pıyɛsı ʋ a baa, “Nıhıyawʋ, á gyıma
anıı wıya hʋ ı aa bası abee wıya hʋ ı daga ma buloŋ yaa wıtıı rɛ. Á
gyıma anıı ı aa daga Wıısı ŋmanıı tıı rɛ, aŋ bee fá nal buloŋ mɛ sıı.
22 Tɔɔ, á yaŋ aa kyɛ dı á gyıma rɛ dı ʋ yaa ŋmanıı rɛ dı á tuŋ lampoo
a kı tıya Roma paalʋʋ kuworibal hʋ koo ʋ bı yaa ŋmanıı?” 23 Amɛ
Yesu kɛ gyı gyıŋ ba dawarı hʋ buloŋ, a bası tıya a ba a baa, 24 “Ma
kaŋ molbinʋʋ hʋ ko dı ŋ na.” Ba aa kpaa molbinʋʋ hʋ tıya ʋ, ʋ mııgı
pıyɛsı ba a baa, “Kıbee nyuu abee ʋ feŋ nɛ ba kpa biŋ molbii hʋ tıyaŋ
nyɛ?” Ɛɛ rɛ ba baa dı Roma paalʋʋ kuworibal hʋ feŋ abee ʋ nyuu rɛ.”
25 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ɛɛ kɛ, kıŋ hʋ aa yaa Roma paalʋʋ kuworibal hʋ kıŋ,
ma kpa tıya ʋ, ka kıŋ hʋ mɛ aa yaa Wıısı kıŋ, ma kpa tıya Wıısı.” 26 Ʋ
aa bası gɛɛ, ba bıl bı naa wıı buloŋ ba aa sı wuwo tıŋ gɛɛ tıyaŋ kana
ʋ nala aa we doŋ sıya tıyaŋ. Wıya hʋ ʋ aa basa yaa ba wıkperii rɛ, ba
nyʋʋsı buloŋ mɛ fıyɛlı.

Ba pɪyasɪ Yesu sʊʊnɪ mɪɪgɪ siiyi wɪya
Matiwu 22.23-33; Maakɪ 12.18-27

27 Ɛɛ rɛ Sadusiima badɔmɔŋ mɛ sii ko Yesu lee. Nala no gyɪ laa di
rɛ anɪɪ nala hʊ aa sʊba bɪl bɪ sɪ wuwo sii sʊʊ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ
Yesu a baa, 28 "Á nɪhɪyawʊ, Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ, Moosi daga ma anɪɪ dɪ
baal lɛ kpaa haaŋ, dɪ ʊ bee haaŋ hʊ bɪ kaŋ biye, aŋka dɪ baal hʊ sʊba,
dɪ ʊ maga ʊ naabiye kpa lohaaŋ hʊ rɛ a lʊl biisi tɪya ʊ maana hʊ aa
sʊba. 29 Tɔɔ, nɪmmabalɪya bapɛ rɛ gyɪ we doŋ, ba buloŋ yaa baala. Ba
kɪhɪyawʊ tɪɪna kpa haaŋ. Ʊ bee haaŋ hʊ bɪ lʊl biye, ka ʊ sʊba. 30 Ɛɛ rɛ
ʊ katɪyal kpa haaŋ hʊ. Ʊ beel-ʊ mɛ bɪ lʊl biye, aŋ ka ʊ mɛ sʊba. 31 Too
hʊ tɪɪna mɛ kpa haaŋ hʊ. Ɛɛ tɪɪ puu ʊ mɛ. Nyɛ rɛ nɪmmabalɪya no
bapɛ buloŋ kpa haaŋ hʊ, a sʊba mʊ teŋ dɪ ba kɪdɪgɪ buloŋ bee haaŋ
hʊ bɪ lʊl biye. 32 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ haaŋ hʊ mɛ sii sʊba. 33 Kyɛɛ hʊ nala
aa sɪ mɪɪgɪ sii sʊʊ tɪyaŋ, baala no bapɛ tɪyaŋ kɪbee rɛ sɪ tɪŋ haaŋ hʊ?
Beewɪya ba buloŋ bapɛ rɛ ʊ yala ko baŋ parɪ."

34 Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ basɪ tɪya ba a baa, "Gyɪnaŋ dʊnɪya no tɪyaŋ kɛ,
baala aa paa haana rɛ, haana mɛ kɪ yala balama. 35 Amɛ saŋa hʊ nala
hʊ aa sɪ sii sʊʊ tɪyaŋ a kaŋ mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii hʊ tɪyaŋ kɛ, baala
bɪl bɪ sɪ kɪ paa haana, haana mɛ bɪl bɪ sɪ kɪ yala balama. 36 Ba buloŋ
aa mɪɪgɪ ba kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ malɪkasɪ. Ba bɪl bɪ sɪ kɪ sʊba. Wɪɪsɪ aa kyisi
ba sʊʊ tɪyaŋ wɪya, ba yaa Wɪɪsɪ biisi rɛ. 37 Moosi daga anɪɪ nala hʊ
aa sʊba sɪ mɪɪgɪ sii sʊʊ tɪyaŋ nɛ a kaŋ mɪɪbol. Wɪɪsɪ teŋ logiŋ kɪdɪgɪ
tɪyaŋ ba fa saba rɛ anɪɪ Moosi naa dɪ diŋ we tɪɪbiye kɪdɪgɪ tɪyaŋ nɛ,
aŋ bee di tɪya hʊ bee ɔhɔ hʊ aa we doŋ buloŋ, ka Moosi basɪ baa, 'Á
Tɪɪna Wɪɪsɪ yaa Abɪraham abee Azɪkɪ abee Gyeekɔbɪ Wɪɪsɪ rɛ. 38 Ʊ
aa basɪ nyɛ daga anɪɪ Wɪɪsɪ yaa weye Wɪɪsɪ rɛ, ʊ bɪ yaa sʊʊnɪ Wɪɪsɪ,
beewɪya Wɪɪsɪ kɛ lee nal buloŋ weye rɛ." ' 39 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla
badɔmɔŋ basɪ tɪya ʊ a baa, "Nɪhɪyawʊ, ɪ bee nyɪya! Ɪ basɪ ba bʊʊsɪŋ
nɛ." 40 Beewɪya ba gyɪ bɪl bɪ kaŋ nyʊwa ba aa sɪ pɪyɛsɪ ʊ wɪɪ buloŋ.

Ba pɪyɛsɪ Krisita, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya wɪya
Matiwu 22.41-46; Maakɪ 12.35-37

41 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, "Ɛɛ rɛ ba sɪ wuwo baa dɪ Krisita hʊ,
laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya, sɪ yaa Deviti nihii rɛ? 42 Deviti tɪɪ basa Wɪɪsɪ
teŋ logiŋ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Ɣɪɪla tɪyaŋ nɛ a baa,
"Ŋ Tɪɪna Wɪɪsɪ basɪ tɪya ŋ Tɪɪna rɛ a baa,
'hɔŋ ŋ noduu logiŋ,
43 ka dɪ ŋ yuwo di ɪ dɔmɔ buloŋ teŋ'.
44 Deviti tɪɪ yɪrɪ nal no ʊ Tɪɪna rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ yaŋ sɪ yaa a yaa Deviti nihii
dʊŋ?"

Yesu basɪ Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʊ wɪya
Matiwu 23.1-36; Maakɪ 12.38-40

45 Nala hʊ buloŋ gyɪ aa gyegile kɪ nɪɪ Yesu wɪbasɪɪ hʊ tɪyaŋ nɛ, ʊ
mɪɪgɪ basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, 46 "Ma pɔ ma tɪɪ ma weliŋ abee
Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla no wɪya. Ba aa gɔllɪ kɪ baŋ abee ba gadoliye rɛ
gyiyegyiye, a kɪ kyɛ dɪ nala yʊwɔgɪ kɪ kyʊwalɪ ba. Dɪ ba aa rɛ ko
mʊ wɪɪkyʊwaldɪya koo laŋŋɪbal buloŋ, ba aa kɪ kyɛ dɪ ba hɔŋ nɪbala
lɪhɔnɪya rɛ. 47 Ba aa fugo kyʊwalɪ Wɪɪsɪ kɪ pɪɪsɪ rɛ, a kaŋ lohaana kɪna
kɪ fasɪ. Saŋa hʊ Wɪɪsɪ aa sɪ di dʊnɪya sarɪya, ba tʊwara bɪ sɪ kyallɪ."

21

Lohaaŋ kıdıgı kpaa ʋ molbii buloŋ ʋ aa kana a sʋla Wıısı
Maakı 12.41-44

1 Saŋa kıdıgı Yesu gyı we Wııkyʋwaldııbal hʋ tıyaŋ nɛ a na kına
tımma dı ba lıı molbiye kı sʋla Wıısı. 2 Doŋ nɛ ʋ na lohaaŋ kıdıgı mɛ
dı ʋ kpaa aniiniima balıya a ko lo we wıısʋllı-gbaha hʋ tıyaŋ. 3 Ɛɛ rɛ
Yesu baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, lohaaŋ no rɛ wee a te nala hʋ
buloŋ. 4 Beewıya, nala hʋ buloŋ aa kpaa molbiye a sʋla Wıısı, ba lıya
rɛ aŋ ka. Amɛ haaŋ no kɛ, abee ʋ nyaabʋsı hʋ buloŋ, ʋ dıya abee ʋ
bee buloŋ nɛ ʋ kpa sʋla Wıısı gɛɛ.”

Yesu bası Wııkyʋwaldııbal hʋ telii wıya
Matiwu 24.1-2; Maakı 13.1-2

5 Yesu hatınna hʋ badɔmɔŋ gyı aa bası Wııkyʋwaldııbal hʋ wıya
rɛ, a baa dı ʋ weliye, dı bʋwa hʋ ba aa kpaa saa ʋ mɛ weliye, abee
kıweliye hʋ iriŋ nala aa kpaa sʋla Wıısı ba kpa marı dıya hʋ tıya, dı
ba buloŋ nɛ leŋ dıya hʋ weliye gɛɛ. 6 Nyɛ rɛ Yesu baa, “Dıya no bee ʋ
kıweliye hʋ buloŋ ma aa naa nyɛ, saŋa kıdıgı sı pele dı ba ŋmaa ba
buloŋ lo. Bʋdıgı mɛ paalı bı sı ka a dɔbɔ ʋ dɔŋtıına tıyaŋ.”

Yesu basa ba aa sı dɔgısı nala hʋ aa tıŋa ʋ wıya
Matiwu 24.3-14; Maakı 13.3-13

7 Ɛɛ rɛ ba pıyɛsı Yesu a baa, “Nıhıyawʋ, saŋa bee tıyaŋ nɛ wıya no
sı yaa? Bekiŋ wıı rɛ sı yaa dı á na a gyıma anıı wıya no kpaga yayı
rɛ?” 8 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma kı gyıma weliŋ dı nal buloŋ
ta ko mʋrı ma. Nala yʋga sı ko a kpa ŋ feŋ anıı ba aa rɛ yaa Krisita
hʋ, a baa dı saŋa hʋ dʋnıya aa sı teŋ kpaga rɛ. Amɛ ma ta ko kı tıŋ ba
hal. 9 Ma sı nıı yuwo abee kaası dɔmɔ lıkpagısı abee liboliye tıyaŋ.
Dı mamaa rɛ ko nıı ba wıya, ma ta leŋ dı ma bembiye kı sii. Wıya no
buloŋ sı laa sıya yaa, amɛ gɛɛ bı daga nıı dʋnıya hʋ tenii pele rɛ.”
10 “Paalʋʋ kıdıgı nala sı sii a mʋ yuwo paalʋʋ kıdıgı nala. Tɔɔ kıdıgı
kuwori abee ʋ nala sı sii giri a mʋ yuwo kuwori kıdıgı mɛ abee ʋ
nala. 11 Taŋha sı gyigili kıŋkaŋ, dı losi mɛ gyʋʋ. Wııla sı gyʋʋ nala
lee buloŋ tıyaŋ, wıbɔŋlɔrını abee wımagıla buloŋ sı yaa wıısınyuu
tıyaŋ. 12 Aŋka dı wıya no buloŋ na yaa, ba sı kası ma, a dɔgısı ma. Ba
sı kaŋ ma gyʋʋ wııkyʋwaldıısı, a di ma sarıya aŋ kaŋ ma tɔ dıısı tıyaŋ.
Ba sı kuu ŋ wıya, a kaŋ ma mʋ kuworo abee nıbala sıya. 13 Wıya no
tıyaŋ nɛ ma sı na ŋmanıı a bası Wıısı wıweliye hʋ tıya ba. 14 Amɛ ma
kaŋ ma tıı ma weliŋ, a sıŋ wıdıgı tıyaŋ, aŋ ta leŋ dı ɛɛ hʋ ma aa sı
bası wıya a laa ma tıı kı dɔŋ ma. 15 Beewıya ŋ sı kpa wıgyʋŋ tıya ma,
dı ma wuwo bası wıya ma dɔmɔ sıya tıyaŋ, dı ba bı sı wuwo kaŋ wıı
buloŋ tarı anıı wıtıı daa. 16 Ma kuwoma abee ma nımmabalıya abee
ma lʋlla tıı abee ma kyaŋsı sı kpa ma yallı tıya ma dɔmɔ, dı ba kpʋ
ma badɔmɔŋ. 17 Nal nal buloŋ sı haası ma ŋ wıya. 18 Amɛ ma kıdıgı
buloŋ nyupʋŋ mɛ bı sı nyʋgısı. 19 Dı mamaa rɛ sıŋ ma wıtıı tıyaŋ, a
kaŋ kenyiri abee mala, ma sı laa ma tıı ta.”

Yesu bası Gyerusalɛm kyeŋŋii wıya
Matiwu 24.15-21; Maakı 13.14-19

20 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Dı mamaa rɛ ko na dı laal tɔɔ Gyerusalɛm,
ma gyıma anıı bee hʋ kyeŋŋii pele rɛ. 21 Ɛɛ tıyaŋ, ma leŋ dı nala hʋ
aa we Gyudıya paalʋʋ tıyaŋ fá mʋ gyıŋ dogiŋsi nyuni. Nala hʋ mɛ

aa we bee hʋ tɪyaŋ, ʋ maga dɪ ba lɪɪ bee hʋ tɪyaŋ nɛ. Nala hʋ mɛ aa
we ba bagɪsɪ tɪyaŋ, ba mɛ ta mɪɪgɪ gyʋʋ bee hʋ tɪyaŋ. 22 Haŋ saŋa
hʋ rɛ Wɪɪsɪ sɪ dɔgɪsɪ Iziral tɪmma, a leŋ dɪ wɪya hʋ buloŋ ba aa saba
biŋ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ kɔnɪ yaa wɪtɪɪ. 23 Saŋa no tɪyaŋ, haluwokanna
abee biifɪllɪ nɪmma sɪ na tʋwara rɛ weliŋ. Wɪɪsɪ sɪ na baaŋ paalʋʋ no
nala nyuu tɪyaŋ, a dɔgɪsɪ ba kɪŋkaŋ. 24 Ba sɪ kpʋ ba badɔmɔŋ abee
takoobiye, aŋ kasɪ ba badɔmɔŋ mɛ mʋ yaa yosi paalʋʋ dʋŋsɪ tɪyaŋ,
aŋka dɪ nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma laa Gyerusalɛm tɪŋa, a mʋ pele
saŋa hʋ Wɪɪsɪ aa tɪya ba ŋmanɪɪ dɪ ba we doŋ.”

Yesu basɪ ʋ mɪɪgɪ koyi wɪya
Matiwu 24.29-31; Maakɪ 13.24-27

25 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, “Wɪmagɪla sɪ yaa wɪɪpɔsɪɪ abee pene abee
kyɪŋwʋlɪya tɪyaŋ. Dʋnɪya buloŋ tɪyaŋ, nala tɪsɪ sɪ kyogi dɪ ba bɪ gyɪŋ
wɪɪ hʋ buloŋ tɪyaŋ ba aa wee. Beewɪya mpʋwɔnʋʋ sɪ dɔŋ, dɪ kambɪŋ
gyʋʋ nala. 26 Kambɪŋ sɪ gyʋʋ nala dɪ ba yiyegi, akuu ba aa lurimi na
wɪɪ hʋ aa sɪ yaa dʋnɪya buloŋ tɪyaŋ wɪya. Beewɪya ba sɪ kile wɪɪsɪnyuu
kɪna buloŋ aa kaŋ dee dɪ ba lɪɪ ba liweeliye tɪyaŋ. 27 Ɛɛ tɪyaŋ nɛ ma
sɪ na mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye dɪ ŋ we taala tɪyaŋ ko kɪ tuu, a kaŋ dee
abee gaŋdarɪ. 28 Dɪ wɪya no rɛ ko piili kɪ yaa, ma sii sɪŋ a kaŋ ma
nyuni kpa, beewɪya saŋa hʋ Wɪɪsɪ aa sɪ laa ma ta pele rɛ.”

Yesu maga tutogo namaga
Matiwu 24.32-35; Maakɪ 13.28-31

29 Ɛɛ rɛ Yesu maga namaga no tɪya ba a baa, “Ma deŋ na tutogo abee
tɪɪsɪ buloŋ. 30 Dɪ mamaa rɛ ko na tɪɪsɪ piile kɪ tɔsɔ, ma aa gyɪma anɪɪ
yʋʋ kpaga rɛ. 31 Ɛɛ tɪɪ rɛ, dɪ mamaa rɛ ko na wɪya no buloŋ ŋ aa daga
ma piile kɪ yaa, ma gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ koro hʋ kpaga rɛ. 32 Wɪtɪɪ rɛ ŋ
basɪ kɪ tɪya ma, ma nala no aa we ma mɪɪbol tɪyaŋ gyɪnaŋ, ma buloŋ
bɪ sɪ sʋba, aŋka dɪ wɪya no yaa. 33 Wɪɪsɪnyuu abee taŋha buloŋ sɪ teŋ,
amɛ wɪya hʋ ŋ aa basa kɛ bɪ sɪ maakyiye nyʋgɪsɪ.

Wɪɪ hʋ aa tɪŋ ʋ maga dɪ á gyɪŋ tɪya á tɪɪ

34 Ma gyɪŋ tɪya ma tɪɪ ma weliŋ, a ta kpaa ma hakɪllɪ bee ma nyuni
buloŋ we kɪdiiliye abee sɪnyʋwabal dʋŋ tɪyaŋ, a ta leŋ dɪ dʋnɪya kɪna
wɪya dʋŋ kyɪl ma. Dɪ ma ko leŋ dɪ wɪya no dʋŋ wɪya kyɪl ma, kyɛɛ
hʋ Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sɪ mɪɪgɪ ko, ʋ sɪ pirigi ma tɪyaŋ gɛɛ anɪɪ
barɪgɪ aa pirigi kaŋ bagɪl gɛɛ. 35 Beewɪya kyɛɛ hʋ aa puu nal buloŋ aa
we dʋnɪya logiŋ buloŋ tɪyaŋ nɛ. 36 Ma gyɪŋ tɪya ma tɪɪ, a kɪ kyʋwalɪ
Wɪɪsɪ saŋa buloŋ dɪ ma wuwo gyʋʋ wɪya no buloŋ tɪyaŋ a lɪɪ bee
laaŋfɪya, aŋ wuwo maakyiye sɪŋ Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye sɪya tɪyaŋ.”

37 Yesu fa aa we Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ tɪyaŋ nɛ kyɪkyʋwala abee
wɪhaa buloŋ a kɪ daga nala. Dɪ dɪdaana rɛ ko pele buloŋ, ʋ aa mʋ
Olivi dogimo hʋ nyuu rɛ a kyʋwa doŋ. 38 Sɪgballɪya buloŋ, nala aa mʋ
Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ rɛ dɪ ba gyegile nɪɪ wɪya hʋ ʋ aa basɪ.

22

Ba vʋʋla dɪ ba kpʋ Yesu
Matiwu 26.1-5; Maakɪ 14.1-2; Gyɔɔŋ 11.45-53

1 Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʋ tɪyaŋ ba aa kyaŋ paanʋʋ hʋ ba aa bɪ
wee sɪbʋl gyɪ ko kpaga rɛ. 2 Ɛɛ rɛ Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyasɪ

abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʊ kɪ lʊga dɪ ba na ŋmanɪɪ hʊ ba aa sɪ tɪŋa a lʊwɔlɪ kpʊ Yesu, beewɪya ba gyɪ aa fá nala hʊ rɛ.

Gyudasɪ laa nyʊwa dɪ ʊ kpa Yesu yallɪ
Matiwu 26.14-16; Maakɪ 14.10-11; Gyɔɔŋ 11.45-53

3 Ɛɛ rɛ Sɪtaanɪ ko gyʊʊ Yesu hatɪnna fi abee balɪya hʊ kɪdɪgɪ, ba
kɪ yɪrɪ Gyudasɪ Isɪkarɔtɪ. 4 Nyɛ rɛ ʊ sii mʊ, ʊ bee Gyuuma wɪɪkyʊwal
sɪlaala nɪhɪyasɪ abee nala hʊ aa pɔ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ nɪhɪyasɪ vʊʊlɪ
gɛɛ ʊ aa sɪ yaa a kpa Yesu yallɪ tɪya ba. 5 Ba tenni gyɪ fɪyɛlɪ weliŋ, ba
laa nyʊwa anɪɪ ba sɪ tɪya ʊ molbiye. 6 Ɛɛ rɛ Gyudasɪ mɛ laa nyʊwa, aŋ
piili kɪ kyɛ ŋmanɪɪ hʊ ʊ aa sɪ tɪŋa a kpa Yesu yallɪ tɪya ba dɪ nala bɪ
gyɪma.

Yesu bee ʊ hatɪnna dii Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʊ kɪdiiliye
Matiwu 26.17-25; Maakɪ 14.12-21; Gyɔɔŋ 13.21-30

7 Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʊ tɪyaŋ, kyɛɛ kɪdɪgɪ rɛ we doŋ ba aa kyaŋ
paanʊʊ ba aa bɪ wee sɪbʊl. Kyɛɛ no tɪɪ mɛ rɛ ba aa kpʊ pepɔrɔ hʊ ba
aa sɪ kpa marɪ Kyɛbal hʊ kɪdiiliye. 8 Ɛɛ rɛ Yesu tɪŋ Piita abee Gyɔɔŋ, a
baa dɪ ba mʊ marɪ Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʊ kɪdiiliye dɪ ba di. 9 Nyɛ
rɛ ba pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Lee tɪyaŋ nɛ ɪ kɪ kyɛ dɪ á mʊ marɪ kɪdiiliye hʊ?”
10 Ʊ basɪ tɪya ba a baa, “Dɪ mamaa rɛ ko mʊ kɪ gyʊʊ bee hʊ, ma sɪ na
baal kɪdɪgɪ dɪ ʊ baasɪ vii abee nɪɪ. Ma tɪŋa ʊ hal mʊ gyʊʊ dɪya hʊ ʊ
aa sɪ gyʊʊ. 11 Dɪ mamaa rɛ ko gyʊʊ, ma basɪ tɪya dɪya hʊ tɪɪna dɪ ma
nɪhɪyawʊ baa dɪ ma pɪyɛsɪ ʊ dɪ lee rɛ ʊ nɪhʊwala dɪya we, dɪ ʊ bee ʊ
hatɪnna ko gyʊʊ hɔŋ di Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʊ kɪdiiliye?” 12 “Ʊ sɪ
daga ma dɪɪbal kɪdɪgɪ. Ʊ yaa sal nyuu dɪya rɛ, ba marɪ ʊ buloŋ weliŋ.
Doŋ nɛ ma sɪ marɪ kɪdiiliye hʊ.” 13 Nyɛ rɛ ba kpa mʊ a na wɪya hʊ
buloŋ ʊ aa basɪ tɪya ba anɪɪ ba sɪ na. Ɛɛ rɛ ba marɪ Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ
Kyɛbal kɪdiiliye hʊ doŋ.

Kɪdiiliye hʊ á aa sɪ di a kɪ liisi Yesu wɪya
Matiwu 26.26-30; Maakɪ 14.22-26; 1 Koriŋti 11.23-25

14 Kɪdiiliye hʊ dii saŋa aa ko pele, Yesu abee ʊ hatɪnna hʊ buloŋ hɔŋ
dɪ ba di kɪna hʊ. 15 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ŋ fa paalɪ kyo dɪ
ŋ beel-ma di kɪna no rɛ, aŋka dɪ ŋ na na tʊwara. 16 Beewɪya, ŋ bɪl
bɪ sɪ maakyiye di kɪdiiliye no iriŋ, see saŋa hʊ Wɪɪsɪ koro hʊ aa sɪ
ko. Ɛɛ tɪyaŋ nɛ ma sɪ gyɪŋ kɪdiiliye no dii memii.” 17 Ɛɛ rɛ Yesu kpa
gbaŋbiye bee sɪŋ, a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ, aŋ kpa tɪya ʊ hatɪnna
hʊ aŋ baa, “Ma laa gbaŋbiye bee sɪŋ no a kaŋ kpaa dɔmɔŋ nyʊwa.
18 Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, ŋ bɪl bɪ sɪ maakyiye nyʊwa sɪŋ no, see saŋa
hʊ Wɪɪsɪ koro hʊ aa sɪ ko.” 19 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl kpa paanʊʊ mɛ, a kyʊwalɪ
Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ aŋ kaŋ lɔgɔ lɔgɔ, a kpa tɪya ba aŋ baa, “Ŋ teŋbii rɛ
nyɛ, ŋ kpa sʊla Wɪɪsɪ ma wɪya. Ma laa kyaŋ. Ma kɪ yaa nyɛ a kɪ liisi ŋ
wɪya.” 20 Ba aa dii kɪna hʊ teŋ, ʊ bɪl kpa gbaŋbiye hʊ abee sɪŋ a tɪya
ba aŋ baa, “Gbaŋbiye no sɪŋ nɛ yaa nyʊʊfalɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa wee tɪya ma.
Ŋ kyal hʊ aa gyaasa ma wɪya rɛ Wɪɪsɪ kpa we nyʊwa no. 21 Amɛ ma
naa rɛ? Nal hʊ aa sɪ kpa ŋ yallɪ, ʊ we á tɪyaŋ daha. Ŋ beel-ʊ rɛ laŋŋa
kɪ di kɪna hʊ nyɛ. 22 Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye, ŋ sɪ sʊba anɪɪ Wɪɪsɪ aa
daga gɛɛ, amɛ nal hʊ aa sɪ kpa ŋ yallɪ, ʊ sɪ na tʊwara yʊga.” 23 Ɛɛ rɛ
Yesu kpambɪsɪ hʊ piili kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ anɪɪ ba tɪyaŋ kɪbee rɛ sɪ yaa
wɪɪ no?

Yesu hatınna kaŋ nıbalıŋ wıya kı kpa dɔmɔŋ

24 Yesu hatınna hʊ gyı kaŋ ba tıyaŋ nıbal wıya kı kpa dɔmɔŋ nɛ.
25 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Dʊnıya no kuworo aa hɔŋ ba nala
nyuu tıyaŋ nɛ, a kaŋ ba kı fıla, ka kuworo hʊ badɔmɔŋ mɛ aa kı kyɛ
dı nala hʊ kaŋ ba kı yırı bɔnyɛ tımma. 26 Amɛ ʊ bı maga dı ma kɛ kı
yaa gɛɛ. Ʊ maga dı ma tıyaŋ nıbal lɛ bırımı biibiye, dı ma sılaala mɛ
tʊma kı tıya ma. 27 Nal aa hɔnɔ aŋka nal kıdıgı yaa kıdiiliye kı tıya
ʊ, ʊ bee nal hʊ aa yaa kıdiiliye hʊ kı tıya ʊ hʊ, ba kıbee rɛ yaa nıbal?
Nal hʊ aa hɔnɔ, aŋka ba yaa kıdiiliye kı tıya ʊ, ʊ rɛ yaa nıbal. Amɛ ŋ
kɛ we ma lee rɛ, a tʊma kı tıya ma.
28 Ŋ tʊwara nayı tıyaŋ, mamaa rɛ yaa nala hʊ aa sına ŋ hal, a bı
vıya ŋ ta. 29 Ŋ Kuwo tıya ŋ ŋmanıı rɛ dı ŋ yaa kuworibal. Ɛɛ tıı rɛ
ŋ mɛ sı tıya ma ŋmanıı dı ma yaa kuworibala. 30 Dı ŋ beel-ma buloŋ
maakyiye wuwo di kıdiiliye ŋ koro hʊ tıyaŋ. Ma sı hɔŋ kuworikpasını
nyuni a kı deŋ Iziral tımma bekyige fi abee balıya hʊ nyuu.”

Yesu baa dı Piita sı tʊwa a baa ʊ bı gyıma ʊ
Matiwu 26.31-35; Maakı 14.27-31; Gyɔɔŋ 13.36-38

31 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya Siimɔŋ Piita a baa, “Siimɔŋ, gyegili nıı daha!
Sıtaanı ko sʊla ŋmanıı rɛ dı ʊ magısı ma, a tʊwası ma niweliye a lıı
ma nıbɔmɔ tıyaŋ, anıı ba aa kyaarı mıya, a lıı miŋbii aŋ ka mıŋgyɔrʊ
gɛɛ. 32 Amɛ ŋ kyʊwalı Wıısı tıya ı Siimɔŋ nɛ, dı ı Wıısı laadii ta ko
nyʊgısı. Dı ı rɛ ko mıısı ko ŋ lee, pɛ ı dɔŋtıŋsı hʊ mɛ tıyaŋ dı ba sıŋ
ba Wıısı laadii tıyaŋ weliŋ.” 33 Ɛɛ rɛ Piita bası tıya ʊ a baa, “Ŋ Tıına,
dı ba aa rɛ sı kana ı tɔ dıyaŋ, ŋ yaa siri rɛ dı ba kana ŋ mɛ tɔ. Dı
ba sı kpʊ ı mɛ, ŋ yaa siri rɛ dı ŋ beel-ı buloŋ sʊba.” 34 Ɛɛ rɛ Yesu baa,
“Piita, ŋ bası kı tıya ı rɛ, gyibala ha bı sı wıı gyınaŋ tebine no, aŋka
dı ı tʊwa naaŋsıınyʊwa bʊto anıı ı bı gyıma ŋ.”

Yesu bası molbiye abee takoobiye wıya

35 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʊ hatınna hʊ a baa, “Saŋa hʊ ŋ gyı aa tıŋ ma,
ma gyı bı kolo molbiye, a bı paa diikusi, a bı paa naatɔbɔ tʊŋnyʊwa
bʊlıya bʊlıya mɛ, aŋ mʊ. Ma gyı yaŋ aa mʊwa, bekiŋ nɛ ma gyı kyɛ
lɔlɔ?” Ba baa dı ba gyı bı kyɛɛ kıŋ buloŋ lɔlɔ. 36 Doŋ nɛ Yesu bası tıya
ba a baa, “Amɛ nyɛ kɛ, ma nal hʊ buloŋ aa kaŋ molbiye koo diiku, ʊ
maga dı ʊ kpa kolo rɛ. Ma nal hʊ mɛ buloŋ aa bı kaŋ takoobii, ʊ maga
dı ʊ kpa ʊ gabal yallı rɛ a yɔbɔ kıdıgı. 37 Ba saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ
a baa, ‘Ba kana ʊ pɛ wıbɔŋyaala tıyaŋ nɛ’. Wıya no buloŋ, ŋ wıya rɛ
ba sabı gɛɛ. Ba buloŋ sı yaa ŋ tıyaŋ nɛ, dı wıya hʊ buloŋ ba aa saba
ŋ wıya kɔnı su ba bʊʊsı.” 38 Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ bası tıya ʊ a baa, “Á
Tıına, deŋ na, takoobiye balıya rɛ nyɛ.” Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa,
“Tɔɔ, ba maga rɛ.”

Yesu kyʊwalı Wıısı Olivi dogimo hʊ nyuu tıyaŋ
Matiwu 26.36-46; Maakı 14.32-42

39 Ɛɛ rɛ Yesu sii lıı Gyerusalɛm tıyaŋ, a mʊ gyıŋ Olivi dogimo hʊ
nyuu, anıı ʊ aa kı yaa gɛɛ saŋa buloŋ. Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ mɛ sii tıŋa ʊ
hal mʊ. 40 Ba aa mʊʊ pele doŋ, ʊ bası tıya ba a baa, “Ma kı sʊla Wıısı,
dı Sıtaanı ta wuwo mʊrı ma.” 41 Ʊ aa bası gɛɛ teŋ, ʊ parı ʊ hatınna
hʊ mʊ sıya mʊhʊ, a tuu gbinni a kyʊwalı Wıısı, a baa, 42 “Ŋ Kuwo,
dı ʊ ko yaa ı kyɛrı, lıı ŋ tʊwara no aa ko tıyaŋ. Amɛ mıyaŋ kɛ kyɛrı

daa, leŋ dı ı kyɛrı yaa.” 43 Doŋ nɛ malıka lıı wıısıbee a ko tuu fıyɛlı
ʊ bembii. 44 Ʊ tıya gyı kyogo rɛ kıŋkaŋ buloŋ. Ɛɛ rɛ ʊ faası kyʊwalı
Wıısı abee sıfıyası. Ʊ suwolii paalı kı tuu taŋha gɛɛ anıı kyal. 45 Ʊ
aa kyʊwalı Wıısı hʊ teŋ, ʊ sii a mııgı mʊ ʊ hatınna hʊ lee, dı ba pıŋ
doo, beewıya tıkyogi hʊ gyı leŋ lɔl gyʊʊ ba rɛ weliŋ. 46 Ɛɛ rɛ Yesu ko
pıyɛsı ba a baa, “Ma kɔnı pıŋ kı pıŋ doo rɛ? Ma sii a kı sʊla Wıısı, dı
Sıtaanı ta wuwo mʊrı ma.”

Ba kaŋ Yesu
Matiwu 26.47-56; Maakı 14.43-50; Gyɔɔŋ 18.3-11

47 Yesu ha gyı aa bası wıya hʊ tıyaŋ nɛ, dı Yesu hatınna fi abee
balıya hʊ kıdıgı ba aa yırı Gyudası rɛ gyı mʊ laa nıygamaa sıya gɛɛ
ba kı ko ʊ lee. Ba aa ko pele, Gyudası vala a mʊ guwori Yesu. 48 Ɛɛ rɛ
Yesu baa, “Gyudası, ı kɔnı ko guwori ŋ nɛ dı ı kpa Mıyaŋ Nihuwobiŋ
Biye yallı koo?” 49 Yesu hatınna hʊ fa aa we doŋ a na wıı hʊ aa kyɛ dı
ʊ yaa, ɛɛ rɛ ba pıyɛsı Yesu a baa, “Á Tıına, á kyuri á takoobiye koo?”
50 Nyɛ rɛ Yesu hatınna hʊ kıdıgı teŋ kyuri takoobii, a ŋmaŋ Gyuuma
wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ dıya yoŋ noduu dıgıŋ kyɔl. 51 Ɛɛ rɛ Yesu
baa, “Ʊ maga rɛ. Ma leŋ.” Ʊ bası gɛɛ rɛ, aŋ dige baal hʊ dıgıŋ, ʊ
mııgı taası. 52 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası
abee nala hʊ aa pɔ Wııkyʊwaldııbal hʊ nıhıyası abee ba bee nıhıyası
hʊ aa ko dı ba kana ʊ, a baa, “Ɲ yaa biibɔŋ nɛ, ma sii kol takoobiye
abee daŋgulo a kı ko dı ma kana ŋ? 53 Ɲ beel-ma buloŋ nɛ fa aa we
Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ kyɛɛ bee ʊ nyʊwa buloŋ, aŋka ma bı lʊga
dı ma kana ŋ doŋ. Amɛ saŋa no rɛ Wıısı tıya ma ŋmanıı dı ma kana
ŋ. Saŋa no tıyaŋ mɛ rɛ wıbɔmɔ kuwori, Sıtaanı mɛ we ʊ tʊma tıyaŋ.”

Piita tʊwa a baa ʊ bı gyıŋ Yesu
Matiwu 26.57-58, 69-75; Maakı 14.53-54, 66-72; Gyɔɔŋ 18.12-18, 25-27

54 Ɛɛ rɛ ba kaŋ Yesu, a kana ʊ kı mʊ Gyuuma wııkyʊwal sılaala
nıhıyawʊ dıya, ka Piita mɛ daası kı tıŋ ba hal. 55 Ba mʊwa dı ba tuu
diŋ gyaŋwuwo hʊ tıyaŋ nala kı wiyeni. Nyɛ rɛ Piita mʊ pɛ nala hʊ aa
wiyeni diŋ hʊ tıyaŋ a hɔŋ. 56 Haŋtolibiye kıdıgı mɛ gyı we ba tıyaŋ, a
yaa dıya hʊ tʊŋtʊnnı. Ʊ aa naa Piita dı ʊ hɔŋ kı wiyeni diŋ hʊ, ɛɛ rɛ ʊ
deŋ ʊ sıya tıyaŋ gɛɛ sırıtıtı, aŋ baa, “Baal no mɛ fa aa tıŋ Yesu hal lɛ.”
57 Ɛɛ rɛ Piita baa, “Haŋtolibiye, ŋ paalı bı gyıma ʊ mɛ gba.” 58 Mʊhʊ
sʊwaa dı baal kıdıgı mɛ na ʊ a baa, “Ɪ mɛ yaa ba kıdıgı rɛ.” Ɛɛ rɛ Piita
bıl baa, “Ɲ bagyʊwa, ŋ kɛ daa.” 59 Ʊ bıl bı pıısa, dı baal kıdıgı mɛ rɛ
gɛɛ, a hara pɔ anıı Piita yaa Yesu hatınna hʊ kıdıgı rɛ, dı beewıya ʊ
yaa Galili tıına rɛ. 60 Ɛɛ rɛ Piita bıl bası tıya ʊ mɛ a baa, “Ɲ bagyʊwa,
ŋ paalı bı gyıŋ wıı hʊ ı aa bası tıyaŋ.” Piita aa yaŋ bası gɛɛ, ʊ nyʊwa
ha bı tele taŋha, dı gyibal wiye. 61 Ɛɛ rɛ á Tıına Yesu galdaası, a deŋ
Piita sıya tıyaŋ. Doŋ nɛ ʊ liisi wıı hʊ Yesu fa aa bası tıya ʊ anıı ʊ sı
tʊwa naaŋsıınyʊwa bʊto a baa dı ʊ bı gyıma ʊ, ka dı gyibal na wii.
62 Ɛɛ rɛ Piita sii lıı bee a wıı weliŋ.

Ba yaa Yesu sıya, aŋ ŋmaa ʊ
Matiwu 26.67-68; Maakı 14.65

63 Ɛɛ rɛ nala hʊ aa pɔ Yesu kı huuri ʊ, aŋ kı ŋmaa ʊ. 64 Ba gyı vʊwa
ʊ sıya tɔ rɛ, aŋ aa ŋmaa ʊ, aŋ pıyɛsı ʊ dı ʊ daga nal hʊ aa ŋmaa ʊ.
65 Ba gyı bası wıya mɛ rɛ yʊga a tʊʊsı ʊ.

Ba kaŋ Yesu mʋ bee-hıyarı sıya
Matiwu 26.59-66; Maakı 14.55-64; Gyɔɔŋ 18.19-24

66 Ʋ sıgballıya, Gyuuma bee nıhıyası abee Gyuuma wııkyʋwal
sılaala nıhıyası abee Wıısı Teŋ dıdagıla buloŋ laŋŋı, aŋ leŋ ba kaŋ
Yesu ko ba sıya. 67 Ɛɛ rɛ ba pıyɛsı Yesu a baa, “Daga ma, ı rɛ yaa
Krisita hʋ, laataal hʋ Wıısı aa lıya?” Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa,
“Dı mıyaŋ nɛ bası tıya ma mɛ, ma bı sı laa di. 68 Dı mıyaŋ nɛ yaŋ
bıl pıyɛsı ma wıı mɛ, ma bı sı lıı ʋ sıı tıya ŋ. 69 Amɛ a lıı nyɛ a kaŋ
kı mʋ, Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye sı hɔŋ Wııbal hʋ noduu logiŋ tıyaŋ.”
70 Ɛɛ rɛ ba buloŋ pıyɛsı ʋ a baa, “Ɪ rɛ yaŋ yaa Wıısı Biye hʋ koo?” Ɛɛ
rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Wıtıı rɛ ma bası, ma aa baa dı mıyaŋ nɛ
yaa Wıısı biye hʋ.” 71 Ɛɛ rɛ nala hʋ baa, “Á bıl bee kyɛ daŋsıya tıına
buloŋ. Á tıı mɛ nıı wıı hʋ ʋ tıı nyʋwa tıyaŋ nɛ.”

23

Ba kaŋ Yesu mʋ Pilato sıya
Matiwu 27.1-2, 11-14; Maakı 15.1-5; Gyɔɔŋ 18.28-38

1 Ɛɛ rɛ nala no buloŋ sii, a kaŋ Yesu mʋ nal hʋ aa laa Roma paalʋʋ
kuworibal hʋ naası sıŋ Gyudıya paalʋʋ tıyaŋ ba kı yırı Pilato sıya.
2 Doŋ nɛ ba piili a kı bası wıya hʋ ba aa baa dı ʋ yaa kyogi, a baa, “Á
kaŋ baal no rɛ dı ʋ aa mʋrı nala, aŋ baa dı ba ta tuŋ lampoo kı tıya
Roma paalʋʋ kuworibal hʋ. Aŋ bıl kı daga anıı ʋ rɛ yaa Krisita hʋ,
laataal hʋ Wıısı aa lıya dı ʋ laa dʋnıya nala ta, aŋ ha bıl baa dı ʋ yaa
kuwori mɛ rɛ.” 3 Ɛɛ rɛ Pilato pıyɛsı ʋ a baa, “Ɪ rɛ yaa Gyuuma kuwori
hʋ koo?” Yesu bası tıya ʋ a baa, “Na ɛɛ rɛ ı bası gɛɛ.” 4 Ɛɛ rɛ Pilato
bası tıya Gyuuma wııkyʋwal sılaala nıhıyası abee nıgyamaa hʋ buloŋ
aa laŋŋa doŋ a baa, “Ŋ bı naa wıı hʋ baal no aa yaa kyogi, a maga dı
ba kpʋ ʋ.” 5 Amɛ nala hʋ ha hara a baa, “Ʋ daga nala Gyudıya paalʋʋ
buloŋ tıyaŋ nɛ a leŋ ba kı laa taawɛɛ. Galili paalʋʋ tıyaŋ nɛ ʋ piili wıı
no, aŋ sii kpa ko daha mɛ nyɛ.”

Ba kaŋ Yesu mʋ Hɛrɔtı sıya

6 Pilato aa nıı wıı no, ʋ pıyɛsı nala hʋ a baa, “Baal no yaa Galili tıına
rɛ?” 7 Pilato aa ko gyıma anıı Galili paalʋʋ rɛ Yesu lıı, ʋ leŋ ba kana ʋ
mʋ Hɛrɔtı lee, beewıya Hɛrɔtı rɛ gyı aa deŋ doŋ paalʋʋ. Saŋa no tıyaŋ
dı Hɛrɔtı gyı we Gyerusalɛm tıyaŋ nɛ. 8 Hɛrɔtı teŋ buloŋ gyı fıyɛla rɛ
weliŋ ʋ aa naa Yesu, beewıya ʋ gyı nıı ʋ wıya rɛ faafaa buloŋ, a kı kyɛ
dı ʋ na ʋ. Ʋ fa aa kyɛ dı Yesu yaa wımagıl lɛ dı ʋ na. 9 Ɛɛ rɛ Hɛrɔtı
pıyɛsı Yesu wıya yʋga, amɛ ʋ gyı bı laa wıı buloŋ bası. 10 Gyuuma
wııkyʋwal sılaala nıhıyası abee Wıısı Teŋ dıdagıla hʋ sii tarısı mʋ
Yesu tıyaŋ, a daga wıya yʋga ba aa bıına anıı ʋ yaa kyogi. 11 Hɛrɔtı
bee ʋ laalyuwolo mɛ yaa Yesu sıya weliŋ, aŋ leŋ ba kpa gawil kıdıgı
laalı ʋ, aŋ mııgı kana ʋ mʋ Pilato lee. 12 Hɛrɔtı bee Pilato fa bee na
dɔmɔŋ sıı. Haŋ kyɛɛ hʋ rɛ ba mııgı bırımı kyaŋsı.

Ba kpaa kyogisi tıya Yesu aŋ baa dı ba kpʋ ʋ
Matiwu 27.15-26; Maakı 15.6-15; Gyɔɔŋ 18.39–19.16

13 Ɛɛ rɛ Pilato yırı Gyuuma wııkyʋwal sılaala nıhıyası abee Gyuuma
nıhıyası abee nala hʋ buloŋ aa laŋŋa doŋ, a bası tıya ba a baa, 14 “Ma
kaŋ baal no ko ŋ lee rɛ, a bası tıya ŋ anıı ʋ aa mʋrı nala rɛ. Ŋ pıyɛsı ʋ

wıya rɛ ma buloŋ sıı tıyaŋ. Wıya hʊ buloŋ ma aa baa dı ʊ yaa kyogi,
ŋ kɛ bı naa ʊ wıkyogii ba tıyaŋ. 15 Hɛrɔtı mɛ bı naa ʊ wıkyogii buloŋ,
ɛɛ rɛ tıŋ ʊ leŋ ba bıl mııgı kana ʊ ko daha. Ma na, baal no bı yaa wıı
buloŋ kyogi a maga dı ba kpʊ ʊ. 16 Ɛɛwıya, ŋ sı leŋ dı ba vıırı ʊ, aŋka
dı ŋ kpa ʊ ta." 17 Amɛ dı Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ rɛ ko pele buloŋ,
ba aa leŋ Pilato lıı nala hʊ ba aa kaŋ tɔ dıya tıyaŋ kıdıgı rɛ a ta, nal
hʊ Gyuuma hʊ aa kyo dı ba lıya.

18 Ɛɛ rɛ nala hʊ buloŋ kyıırı a baa, "Kpʊ Yesu aŋ lıı Barabaası tıya
ma." 19 (Saŋa kıdıgı, nala gyı sii laa taawɛɛ rɛ Gyerusalɛm tıyaŋ, a gyı
kpʊ nala. Ɛɛ wıya rɛ tıŋ ba gyı kaŋ Barabaası tɔ dıyaŋ.) 20 Pilato fa
aa kyɛ dı ʊ kpa Yesu ta rɛ, ɛɛ rɛ ʊ bıl marı bası wıya tıya nıgyamaa
hʊ. 21 Amɛ ba marı kyıırı yʊga a baa, "Kpaası ʊ mal daagarıı tıyaŋ,
kpaası ʊ daagarıı tıyaŋ!" 22 Ɛɛ rɛ Pilato bıl bası tıya ba a baa, "Bekiŋ
wıı rɛ baal no yaa kyogi? Ŋ kɛ bı naa wıı hʊ ʊ aa yaa kyogi a maga
dı ba kpʊ ʊ. Ɛɛwıya, ŋ sı leŋ dı ba vıırı ʊ, aŋka dı ŋ kpa ʊ ta." 23 Ka
nala hʊ ha vıya aŋ hara, a marı kyıırı yʊga a baa, "Ʊ maga dı ba kaŋ
Yesu kpaası daagarıı tıyaŋ nɛ." Ba aa yaa kyagıŋsı hʊ gɛɛ rɛ Pilato
kyɛ wıı lɔlɔ, aŋ laa ba nyʊwa hʊ, 24 a baa dı ba kaŋ Yesu mʊ kpaası
mal daagarıı tıyaŋ. 25 Ɛɛ rɛ Pilato leŋ ba lıı Barabaası ta. Baal hʊ ba
gyı aa kaŋ tɔ dıya tıyaŋ akuu taawɛɛ aa siye bee hʊ tıyaŋ ba kpʊ nala
wıya. Aŋ kpa Yesu mɛ tıya ba dı ba kaŋ mʊ yaa gɛɛ hʊ buloŋ ba aa sı
yaa.

Ba kpaası Yesu mal daagarıı tıyaŋ
Matiwu 27.32-44; Maakı 15.21-32; Gyɔɔŋ 19.17-27

26 Ɛɛ rɛ laalyuwolo hʊ kaŋ Yesu lıı dı ba kana ʊ mʊ kpaası mal
daagarıı hʊ tıyaŋ. Ba aa mʊʊ hʊ tıyaŋ nɛ, ba kyeŋ baal kıdıgı aa lıı
Sariini ba kı yırı Siimɔŋ, dı ʊ lıı baga a ko kı gyʊʊ Gyerusalɛm. Ɛɛ rɛ
ba kana ʊ, a kpa daagarıı hʊ tıya ʊ ʊ baası, a kı tıŋ Yesu hal. 27 Ka
gyamaa hʊ buloŋ mɛ gyı lıı tıŋa ʊ hal. Haana badɔmɔŋ nɛ gyı we ba
tıyaŋ, a kı wii Yesu wıya kıŋkaŋ. 28 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı deŋ ba, aŋ bası
tıya ba a baa, "Gyerusalɛm haana, ma ta kı wii ŋ wıya. Ma kı wii ma
tıı ma abee ma biisi wıya. 29 Saŋa kıdıgı sı pele dı nala baa, 'Haana hʊ
aa yaa hapıra, haana hʊ aa bı lʊl biisi na, abee haana hʊ aa bı dıyɛsı
biisi na, ma yaa nyusʊŋtımma rɛ.' 30 Saŋa no tıı tıyaŋ, nala sı kı kyɛ
dı ba faŋa dogiŋsi hala, koo dı dogiŋsi tele tɔ ba. 31 Dı daasɔnɔ rɛ ko
kı di diŋ, aŋnɛ rɛ bıl sı kı bası daahılıya mɛ wıya?"

32 Ba gyı aa kaŋ Yesu kı mʊ dı ba kpʊ gɛɛ, wıbɔŋyaala balıya mɛ
rɛ ba gyı kaŋ pɛ ʊ tıyaŋ. 33 Ɛɛ rɛ ba mʊ pele lee hʊ ba aa yırı
"Nyukuŋkogilo." Doŋ tıyaŋ nɛ ba kpaası Yesu abee wıbɔŋyaala hʊ
balıya daagarıya nyuni tıyaŋ. Kıdıgı we Yesu noduu dıılaŋ, kıdıgı
mɛ we ʊ nogɔbɔ dıılaŋ. 34 Ɛɛ rɛ Yesu kyʊwalı Wıısı a baa, "Ŋ Kuwo,
kpa wıı no ba aa yaa kyɛ ba, beewıya ba bı gyıŋ wıı hʊ buloŋ ba aa
yaa." Ɛɛ rɛ ka ba yuwo gbaŋŋa, a kaŋ Yesu gannı kpaa dɔmɔŋ. 35 Nala
badɔmɔŋ mɛ gyı sıŋ doŋ a kı deŋ, aŋka Gyuuma nıhıyası kı yaa ʊ
sıya, a baa, "Na ʊ baa ʊ rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wıısı aa lıya, a
laa nala kı ta, ma leŋ dı ʊ laa ʊ tıı ta dı á na." 36 Laalyuwolo hʊ mɛ kı
yaa ʊ sıya, a yaa sıkyaakyaa mʊ we ʊ nyʊwa tıyaŋ dı ʊ nyʊwa, 37 aŋ
bası tıya ʊ a baa, "Dı ı rɛ kɔnı yaa Gyuuma kuwori kɛ, laa ı tıı ta dı á
na." 38 Ba gyı saba mal ʊ daagarıı hʊ tıyaŋ nɛ a baa, "Gyuuma kuwori
hʊ rɛ nyɛ."

39 Ɛɛ rɛ wıbɔŋyaala hʊ kıdıgı mɛ aa saga ʊ daagarıı tıyaŋ tʊʊsı Yesu
a baa, “Na ı baa ı rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wıısı aa lıya, koo ŋ nyıya
rɛ? Ɛɛ kɛ laa ı tıı ta, aŋ laa ma mɛ ta dı á na.” 40 Ɛɛ rɛ ʊ dɔŋtıına
wıbɔŋyaal hʊ nɔsı ʊ a baa, “Ɪ bee fá Wıısı koo? Á beel-ʊ buloŋ we
tʊwarıdıgı tıyaŋ nɛ. 41 Á kɛ maga dı ba yaa ma nyɛ rɛ, beewıya á yaa
wıbɔŋ nɛ. Amɛ baal no kɛ bı yaa wıı buloŋ kyogi.” 42 Ɛɛ rɛ ka ʊ bası
tıya Yesu a baa, “Yesu, dı ı rɛ ko di ı koro hʊ, ta ko yeŋŋi ŋ wıya.”
43 Doŋ nɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ı, ŋ beel-ı sı
we wıısıbee tıyaŋ gyınaŋ.”

Yesu sʊba
Matiwu 27.45-56; Maakı 15.33-41; Gyɔɔŋ 19.28-30

44 Wıısı aa ko maga nyutʊtʊʊ saŋa gɛɛ, wıısı pirigi nyʊgısı, ka lee
buloŋ bıl gɛɛ timm, a mʊ pele dıdaana kerifi boto, ka lee bıl na kyaanı.
45 Patıısa hʊ fa aa bori Wııkyʊwaldııbal hʊ kıyɛsı balıya. 46 Ɛɛ rɛ ka
Yesu kyiyesi yʊga a baa, “Ɲ Kuwo, ŋ kpaa ŋ tıı a we ı nosi tıyaŋ nɛ.” Nyɛ
rɛ ʊ bası, aŋ wiyesi ʊ wiyesi-kateŋse aŋ sʊba. 47 Laalyuwolo nıhıyawʊ
hʊ fa aa sıŋ doŋ aa naa wıı hʊ aa yaa, ʊ dannı Wıısı a baa, “Wıtıı,
baal no kɔnı fa yaa tıpʊlʊŋ tıına rɛ.” 48 Nala hʊ buloŋ fa aa laŋŋa doŋ
aa naa wıı hʊ aa yaa, ba mııgı mʊ dıısı abee tıkyogi. 49 Nala hʊ buloŋ
fa aa gyıŋ Yesu abee haana hʊ buloŋ fa aa tıŋ ʊ hal a lıı Galili ko, ba
sıŋ libolii rɛ aŋ kı deŋ wıya hʊ buloŋ aa yaa.

Ba hogo Yesu
Matiwu 27.57-61; Maakı 15.42-47; Gyɔɔŋ 19.38-42

50-51 Gyuuma baal kıdıgı rɛ gyı we doŋ ba kı yırı Gyosɛfʊ, a lıı
Arimatiya aa we Gyudıya paalʊʊ tıyaŋ. Ʊ fa yaa nıtıı rɛ weliŋ, ka
nala fa kı tıya ʊ gyırıma weliŋ. Ʊ fa aa gyegili Wıısı koro hʊ koyi rɛ,
a fa yaa nala hʊ aa laŋŋı kı vʊʊlı wıya kıdıgı. Amɛ saŋa hʊ ba fa aa
vʊʊlı Yesu kpʊyı wıya, ʊ kɛ fa bı sıŋ ba kıŋ tıyaŋ. 52 Ɛɛ rɛ ʊ sii mʊ
Pilato lee, a sʊla ʊ dı ʊ tıya ʊ ŋmanıı dı ʊ kpa Yesu mʊ hogo. Pilato
tıya ʊ ŋmanıı. 53 Nyɛ rɛ ʊ mʊ lallı Yesu daagarıı hʊ nyuu tıyaŋ, a we
ʊ liŋe, aŋ kpa ʊ mʊ hogo bʊbʊwa kıdıgı ba aa lurigo tıyaŋ. Ba ha
gyı bı maakyiye hogo nal buloŋ doŋ. 54 Wıı no gyı yaa Alagyima kyɛɛ
rɛ, dı ba gyı yaŋ kı yaa siri dı ba piili Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ wıkanıya.
55 Haana hʊ gyı aa tıŋ Yesu hal a lıı Galili paalʊʊ ko sii tıŋ Gyosɛfʊ hal
a mʊ dı ba na ɛɛ ba aa hogo Yesu bʊbʊwa hʊ tıyaŋ. 56 Ɛɛ rɛ ba mııgı
mʊ dıya haŋ dıdaana hʊ, a marı kına badɔmɔŋ sʊwala aa sʊma gɛɛ
anıı tʊranıı dı ba kaŋ mʊ tısı ʊ dı ʊ ta pʊw. Amɛ haŋ dıdaana hʊ tıı
mɛ rɛ ba Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ wıkanıya aa piili. Ɛɛ rɛ tıŋ ba gyı bıl bı
wuwo mııgı mʊ bıl hʊ lee. Nyɛ rɛ ba wiyesi haŋ kyɛɛ hʊ anıı Wıısı
mırısı hʊ aa daga gɛɛ.

24

Yesu sii sʊʊ tıyaŋ
Matiwu 28.1-10; Maakı 16.1-8; Gyɔɔŋ 20.1-10

1 Alahadi kyɛɛ sıgballınyʊwa, haana hʊ sii, a kaŋ kına hʊ ba aa mara
ba sʊwala sʊma gɛɛ anıı tʊranıı hʊ, a kaŋ mʊ bil hʊ lee. 2 Ba mʊwa dı
bʊyı hʊ ba fa aa kpaa tɔ bʊbʊwa hʊ nyʊwa suro. 3 Ɛɛ rɛ ba mʊ gyʊʊ
bʊbʊwa hʊ, amɛ ba bı naa á Tıına Yesu teŋbii. 4 Ɛɛ rɛ ba sıŋ doŋ, a bı
gyıŋ wıı hʊ buloŋ ba aa sı yaa. Ba yaa dı ba deŋ, dı baala balıya rɛ

pirigi ko sɪŋ ba logiŋ gɛɛ, ka ba gannɪ buloŋ kɪ tʋla gɛɛ nyʋlɪɪnyʋlɪɪ.
5 Nyɛ rɛ kambɪŋ kaŋ haana hʋ, ba kaŋ ba nyuni gʋra gʋra. Ɛɛ rɛ baala
hʋ pɪyɛsɪ ba a baa, “Bee rɛ tɪŋ ma deŋ kɪ kyɛ nal hʋ aa weye nɪsʋʋnɪ
tɪyaŋ? 6 Ʋ tuwo daha. Ʋ siye rɛ. Ma liisi wɪɪ hʋ ʋ gyɪ aa basɪ tɪya ma,
saŋa hʋ tɪyaŋ ʋ gyɪ aa we Galili tɪyaŋ. 7 Ʋ gyɪ basɪ tɪya ma rɛ anɪɪ
ba sɪ kpa ʋ Nihuwobiŋ Biye we wɪbɔŋyaala nosi tɪyaŋ dɪ ba kpaasɪ
ʋ mal daagarɪɪ tɪyaŋ, dɪ ʋ sʋba, dɪ amɛ dɪ ʋ sɪ sii sʋʋ tɪyaŋ ʋ kyɛtoo
kyɛɛ.” 8 Doŋ nɛ haana hʋ liisi wɪɪ hʋ ʋ gyɪ aa basɪ tɪya ba. 9 Ɛɛ rɛ
ba lɪɪ bʋbʋwa hʋ tɪyaŋ, a mʋ basɪ wɪya hʋ buloŋ aa yaa a tɪya Yesu
kpambɪsɪ fi abee kɪdɪgɪ hʋ, abee nɪkaalɪya hʋ buloŋ fa aa tɪŋ ʋ hal.
10 Haana hʋ gyɪ aa mʋʋ bil hʋ lee rɛ nyɛ: Mɛɛrɪ Magidalina, Gyuwana
abee Gyemsi nɪɪna Mɛɛrɪ. Ba bee ba hadɔŋtɪŋsɪ hʋ gyɪ aa mʋʋ na
wɪya hʋ rɛ gyɪ ko basɪ wɪya no tɪya Yesu kpambɪsɪ hʋ. 11 Amɛ Yesu
kpambɪsɪ hʋ fa bɪɪna anɪɪ wɪɪ hʋ haana hʋ aa basa yaa wɪnyɪyɛl lɛ.
Ɛɛwɪya, ba gyɪ bɪ laa di. 12 Amɛ Piita sii a fá mʋ bʋwa hʋ lee, a mʋ tuu
lurimi bʋwa hʋ, a na liŋe hʋ ba fa aa kpaa we Yesu dɪ ʋ pɪna, aŋka ʋ
bɪ naa kɪŋ buloŋ. Ɛɛ rɛ wɪɪ hʋ kpere ʋ, ʋ mɪɪgɪ mʋ dɪya.

Yesu kaŋ ʋ tɪɪ ko daga ʋ hatɪnna balɪya Imayosi ŋmanɪɪ tɪyaŋ
Maakɪ 16.12-13

13 Haŋ kyɛɛ hʋ tɪɪ rɛ Yesu hatɪnna balɪya sii kɪ mʋ tɔɔ kɪdɪgɪ ba
aa yɪrɪ Imayosi. Imayosi bee Gyerusalɛm fa yaa anɪɪ meeldaasɪ bapɛ
rɛ. 14 Ba aa mʋʋ hʋ tɪyaŋ nɛ, ba vala a basɪ wɪya hʋ aa yaa a kɪ tɪya
dɔmɔŋ. 15 Ba aa basɪ wɪya hʋ a vala kɪ mʋ tɪyaŋ nɛ Yesu tɪɪ ko pɛ ba
tɪyaŋ ba buloŋ kɪ vala. 16 Ba gyɪ na ʋ rɛ, amɛ ba gyɪ bɪ wuwo gyɪma
anɪɪ ʋ rɛ. 17 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, “Bekine wɪya rɛ ma vala kɪ basɪ
gɛɛ?” Ɛɛ rɛ ba mɪɪgɪ sɪŋ, ba tɪsɪ buloŋ kyogi. 18 Nyɛ rɛ ba kɪdɪgɪ tɪɪna
ba aa yɪrɪ Kiliyopasi pɪyɛsɪ ʋ a baa, “I dʋŋ nɛ yaa nɪhʋwal Gyerusalɛm
tɪyaŋ a bɪ gyɪŋ wɪɪ hʋ aa yaa doŋ kyɛbʋʋsɪ no koo?” 19 Ɛɛ rɛ ʋ pɪyɛsɪ
ba a baa, “Wɪbee rɛ gɛɛ?” Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya ʋ a baa, “Ka wɪɪ hʋ ba aa
yaa Yesu aa lɪɪ Nazarɛti. Baal no fa yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ. Ʋ wɪbasɪya
abee ʋ wɪyaalɪya buloŋ tɪyaŋ, ʋ fa yaa nal hʋ aa kaŋ dee rɛ Wɪɪsɪ abee
nihuwobisi buloŋ sɪya tɪyaŋ. 20 Á Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyasɪ
abee Gyuuma nɪhɪyasɪ kpa ʋ we Pilato nosi tɪyaŋ dɪ ʋ kpʋ ʋ. Ɛɛ rɛ
Pilato leŋ ba kpaasɪ ʋ mal daagarɪɪ tɪyaŋ, ʋ sʋba. 21 Amɛ á fa aa yɪyɛlɪ
anɪɪ ʋ rɛ yaa nal hʋ aa ko dɪ ʋ laa Iziral tɪmma ta. Ka ba aa kpʋ ʋ, ʋ
kyɛyɛ boto rɛ yaa gyɪnaŋ. 22 Wɪya no buloŋ hal tɪyaŋ mɛ, á bee haana
hʋ fa aa tɪŋ Yesu hal badɔmɔŋ ko basɪ wɪɪ rɛ tɪya ma, wɪɪ hʋ kperi
ma. Ba baa dɪ ba sii mʋ bʋwa hʋ lee rɛ sɪgballɪnyʋwa, aŋ bɪ naa Yesu
teŋbii bʋwa hʋ tɪyaŋ. 23 Ba baa dɪ ba naa malɪkasɪ rɛ ba basɪ tɪya ba
anɪɪ Yesu weye rɛ. 24 Ɛɛ rɛ á badɔmɔŋ mɛ sii mʋ bʋwa hʋ lee a na
anɪɪ wɪɪ hʋ haana hʋ aa basa hʋ yaa wɪtɪɪ. Amɛ ba mɛ gyɪ bɪ naa
Yesu.” 25 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma yaa bambugo rɛ kɪŋkaŋ,
a bɪ wuwo dɪ ma laa wɪya hʋ Wɪɪsɪ tɪŋdaala aa basa mɛ di. 26 Ma bɪ
gyɪma anɪɪ ʋ maga dɪ Krisita hʋ, laataal hʋ Wɪɪsɪ aa lɪya, na tʋwara
rɛ aŋ na di ʋ gaŋdaa-feŋ Wɪɪsɪ lee tɪyaŋ koo?” 27 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ wɪya
hʋ buloŋ ba aa saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a mʋ kɪ tile ʋ tɪyaŋ, a tɪya ba. Ʋ
gyɪ piile tenni hʋ Moosi aa saba tɪyaŋ nɛ a kaŋ mʋ pele tenni hʋ buloŋ
Wɪɪsɪ tɪŋdaala mɛ aa saba, a daga wɪya no buloŋ memiye mɛ tɪya ba.

28 Ba aa ko kpaga Imayosi, Yesu fugo yaa gɛɛ anɪɪ ʊ aa kyɛ dɪ ʊ parɪ
mʊ. 29 Ɛɛ rɛ ba kana ʊ biŋ, aŋ baa dɪ lee bile rɛ, dɪ ʊ pɪŋ sɪya gballɪ. Ɛɛ
rɛ ba beel-ʊ buloŋ kpa gyʊʊ dɪya. 30 Ɛɛ tɪyaŋ nɛ ba hɔŋ dɪ ba di kɪna.
Nyɛ rɛ Yesu kpa paanʊʊ, a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ aŋ kaŋ lɔgɔ lɔgɔ
tɪya ba. 31 Ʊ aa yaa gɛɛ tɪyaŋ nɛ, ba sɪya yaŋ polli ba gyɪma anɪɪ Yesu
rɛ. Haŋ lagɪlagɪbiye hʊ, ʊ pirigi dɪɪgɪ ba sɪɪ tɪyaŋ. 32 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya
dɔmɔŋ a baa, “Saŋa hʊ ʊ fa aa basɪ wɪya kɪ tɪya ma aŋ daga Wɪɪsɪ
teŋ wɪya hʊ memiye kɪ tɪya ma ŋmanɪɪ hʊ tɪyaŋ, á tenni fa fɪyɛla rɛ
kɪŋkaŋ buloŋ.” 33 Ɛɛ rɛ ba sii lagɪ lagɪ, a mɪɪgɪ mʊ Gyerusalɛm, a na
Yesu kpambɪsɪ fi abee kɪdɪgɪ hʊ, abee nɪkaalɪya hʊ buloŋ fa aa tɪŋ
Yesu hal dɪ ba laŋŋa lɪdɪgɪ. 34 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnna hʊ fi abee kɪdɪgɪ hʊ
basɪ tɪya ba a baa, “Á Tɪɪna Yesu kɔnɪ sii sʊʊ tɪyaŋ nɛ, beewɪya, ʊ kaŋ
ʊ tɪɪ ko daga Siimɔŋ nɛ!” 35 Doŋ nɛ baala hʊ balɪya mɛ basɪ wɪɪ hʊ aa
yaa ŋmanɪɪ hʊ tɪyaŋ, abee gɛɛ ba aa ko gyɪma anɪɪ á Tɪɪna Yesu rɛ. Ba
basɪ tɪya ba rɛ anɪɪ saŋa hʊ ʊ aa kaŋ paanʊʊ lɔgɔ a tɪya ba hʊ tɪyaŋ
nɛ ba gyɪma anɪɪ ʊ rɛ.

Yesu kaŋ ʊ tɪɪ ko daga ʊ hatɪnna
Matiwu 28.16-20; Maakɪ 16.14-18; Gyɔɔŋ 20.19-23; Kpambɪsɪ 1.6-8

36 Saŋa hʊ baala hʊ balɪya aa tɪya ba ŋmanɪɪ duwoso tɪyaŋ nɛ dɪ
Yesu tɪɪ rɛ bɪl pirigi ko sɪŋ ba buloŋ sɪya tɪyaŋ gɛɛ, aŋ basɪ tɪya ba a
baa, “Fɪyɛlʊʊ we ma lee.” 37 Ɛɛ rɛ kambɪŋ kaŋ ba, beewɪya ba kɛ fa
bɪɪna anɪɪ nɪdʊma rɛ ba na gɛɛ. 38 Nyɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma
ta leŋ dɪ kambɪŋ kaŋ ma, a ta kaŋ wɪya mɛ kɪ kyɪɪsɪ ma hakɪllɪ tɪyaŋ.
39 Ma deŋ ŋ nosi bee ŋ naasɪ na, ma sɪ gyɪma anɪɪ ŋ tɪɪ rɛ. Ma dige ŋ
na weliŋ, ma sɪ gyɪma anɪɪ ŋ tɪɪ rɛ kɔnɪ, beewɪya nɪdʊma bɪ kaŋ hogo
bee naŋpʊna anɪɪ ma aa naa dɪ ŋ kana nyɛ.” 40 Ʊ aa basɪ gɛɛ ko teŋ, ʊ
kaŋ ʊ nosi abee ʊ naasɪ buloŋ a daga ba. 41 Wɪɪ no fa yaa ba wɪkperii
rɛ, a bɪl yaa ba teŋfɪyɛlʊʊ mɛ kɪŋkaŋ. Amɛ ba ha fa bɪ laa ʊ di. Ɛɛ rɛ
Yesu mɪɪgɪ pɪyɛsɪ ba a baa, “Ma kaŋ kɪdiiliye daha rɛ?” 42 Ɛɛ rɛ ba kpa
fuwonaŋ-kyabɪɪ, a tɪya ʊ. 43 Ʊ laa kyaŋ ba sɪɪ tɪyaŋ.

44 Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba a baa, “Saŋa hʊ tɪyaŋ ŋ beel-ma aa we doŋ,
wɪya no buloŋ nɛ ŋ laa sɪya basɪ tɪya ma. Wɪya hʊ buloŋ Moosi aa
saba a mʊ kɪ tile ŋ tɪyaŋ, abee wɪya hʊ buloŋ Wɪɪsɪ tɪŋdaala aa saba,
abee wɪya hʊ ba aa saba Wɪɪsɪ teŋ logiŋ hʊ ba aa yɪrɪ Yɪɪla tɪyaŋ, ba
buloŋ maga dɪ ba ko su ba bʊʊsɪ rɛ.” 45 Doŋ nɛ Yesu leŋ ba hakɪllɪ suri
dɪ ba wuwo gyɪŋ wɪya hʊ ba aa saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ memiye. 46 Aŋ
bɪl basɪ tɪya ba a baa, “Nyɛ rɛ ba sabɪ biŋ:

Ʊ maga dɪ Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya na tʊwara rɛ, a sʊba
aŋ sii sʊʊ tɪyaŋ ʊ kyɛtoo kyɛɛ.”

47 “Ba bɪl saba rɛ dɪ nala sɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya, nal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya feŋ
tɪyaŋ, dʊnɪya logiŋ buloŋ tɪyaŋ. Ba sɪ piili Gyerusalɛm tɪyaŋ a basɪ
tɪya nala dɪ ba bɪrɪmɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ dɪ Wɪɪsɪ kpa ba wɪbɔmɔ
kyɛ ba. 48 Mamaa rɛ yaa wɪya no buloŋ aa yaa daŋsɪya diile. 49 Wiyesi
Welii hʊ ŋ Kuwo aa wee nyʊwa dɪ ʊ sɪ kpa tɪya ma hʊ, ŋ sɪ kpa ʊ we
ma tɪyaŋ. Amɛ ʊ maga dɪ ma gyegili Gyerusalɛm tɪyaŋ, a mʊ pele saŋa
hʊ Wiyesi Welii no aa sɪ lɪɪ Wɪɪsɪ lee a ko tuu gyʊʊ ma tɪyaŋ, a tɪya
ma dee.”

Wɪɪsɪ kpa Yesu gyɪŋ Wɪɪsɪbee
Maakɪ 16.19-20; Kpambɪsɪ 1.9-11

50 Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ ʋ hatınna hʋ ba lıı tɔbal hʋ tıyaŋ a kpa mʋ Bɛɛtani
dıılaŋ. Ba aa we doŋ tıyaŋ nɛ ʋ kaŋ ʋ nosi gyarı tɔ ba, a sʋla Wıısı
tıya ba dı ʋ pɛ ba tıyaŋ. 51 Saŋa hʋ ʋ gyı aa sʋla Wıısı kı tıya ba hʋ
tıyaŋ nɛ, ʋ leŋ ba ta, ka Wıısı kpa ʋ kaŋ gyıŋ Wıısıbee. 52 Nyɛ rɛ ba
kyʋwalı ʋ doŋ aŋ mııgı mʋ Gyerusalɛm abee teŋfıyɛlʋʋ yʋga. 53 Ba
gyı aa we Wııkyʋwaldııbal hʋ tıyaŋ nɛ saŋa buloŋ, a kı dannı Wıısı,
aŋ kı kyʋwalı ʋ aŋgyʋwasʋ.

WIISI WIWELIYE HƱ GYƆƆŊ AA SABA

Wiisi wibii hƱ aa tiya miibol

1 Ka di Wiisi na mari dƱniya, di nal hƱ ba aa yiri wibii hƱ gyi we
doŋ nɛ, Ʊ bee Wiisi rɛ gyi we doŋ. Wibii no yaa Wiisi rɛ. 2 Haŋ saŋa
hƱ buloŋ di Ʊ bee Wiisi we doŋ nɛ. 3 Ʊ tiyaŋ nɛ Wiisi tiŋa a ta kiŋ
buloŋ. Kiŋ buloŋ tuwo di Ʊ tiyaŋ daa Wiisi tiŋa a ta Ʊ. 4 Wibii no rɛ
aa tiya miibol. Miibol no rɛ kaŋ pƱlƱŋ ko ki tiya nala, a leŋ ba gyiŋ
Wiisi witii hƱ. 5 PƱlƱŋ hƱ aa kyaani bilhuu tiyaŋ nɛ, amɛ bilhuu hƱ
mɛ bi maakyiye wuwo tɔ pƱlƱŋ hƱ. 6 Ɛɛ rɛ Wiisi tiŋ Ʊ tiŋdaal kidigi
ba ki yiri GyƆƆŋ. 7 Ʊ ko a basi pƱlƱŋ hƱ wiya tiya dƱniya nala di ba
nii a laa di. 8 GyƆƆŋ daa gyi yaa pƱlƱŋ hƱ, amɛ Ʊ ta ko di Ʊ basi pƱlƱŋ
hƱ wiya rɛ a tiya nala.

9 Nal hƱ aa yaa pƱlƱŋ hƱ tii si ko tuu dƱniya a kyaani we nal nal
buloŋ tiyaŋ di ba na Ʊ. 10 Nal no gyi we dƱniya tiyaŋ. Abee Wiisi gyi
aa tiŋ Ʊ tiyaŋ a mari dƱniya mɛ, ka dƱniya nala gyi bi gyima Ʊ. 11 Ʊ
ko Ʊ tii nala lee rɛ, ka ba bi laa Ʊ we. 12 Amɛ nala hƱ buloŋ aa laa Ʊ
we aŋ laa Ʊ wiya di aŋ yelli-Ʊ, Ʊ tiya ba ŋmanii rɛ ba birimi Wiisi
biisi. 13 Nala no bi yaa Wiisi biisi anii haaŋ bee baal aa lƱl ba gɛɛ, ba
kyɛri tiyaŋ. Amɛ Wiisi tii rɛ lii ba, ba yaa Ʊ baliya.

14 Ɛɛ rɛ wibii hƱ birimi nihuwobiŋ a ko we á tiyaŋ, á na Ʊ gaŋdari, a
na Ʊ bɔnyɛ abee Ʊ kyori aa maga gɛɛ, a na Ʊ witii mɛ mɔgisi. Gaŋdaa-
feŋ hƱ Ʊ aa kana, Ʊ Kuwo Wiisi rɛ kpaa tiya Ʊ, a daga anii Ʊ rɛ yaa Ʊ
Biidigi dƱŋ. 15 GyƆƆŋ gyi heeli basi Ʊ wiya rɛ a baa, “Nal no wiya rɛ ŋ
gyi basi a baa, ‘Nal hƱ aa si tiŋa ŋ hal ko rɛ tee ŋ, beewiya Ʊ we doŋ
nɛ faafaa buloŋ ka ba na lƱla ŋ.” ’ 16 Ʊ bɔnyɛ aa yƱga beel-ma rɛ tiŋ Ʊ
ki kyiyeli á buloŋ kyɛɛ bee Ʊ nyƱwa buloŋ. 17 Wiisi tiŋ Moosi tiyaŋ
nɛ a biŋ Ʊ mirisi tiya ma. Amɛ Yesu Krisita tiyaŋ nɛ Wiisi tiŋa a daga
ma Ʊ bɔnyɛ abee Ʊ witii. 18 Nal buloŋ ha bi maakyiye na Wiisi. Amɛ
Ʊ Biidigi hƱ dƱŋ Ʊ beel-Ʊ aa yaa kidigi ka Ʊ hɔŋ Ʊ logiŋ hƱ, Ʊ rɛ ko
daga ma gɛɛ hƱ Wiisi aa kiya.

GyƆƆŋ Wiisiniifool hƱ duwoso
Matiwu 3.1-12; Maaki 1.1-8; Luka 3.1-18

19 Ɛɛ rɛ Gyuuma nihiyasi hƱ gyi aa we Gyerusalɛm tiyaŋ sii tiŋ ba
wiikyƱwal silaala abee Levi doho nala hƱ aa ki kyiyeli wiikyƱwal
silaala hƱ wiikyƱwaldiibal hƱ tiyaŋ, di ba ko GyƆƆŋ lee a piyɛsi Ʊ
a baa, “Aŋnɛ rɛ yaa i?” 20 GyƆƆŋ gyi bi yaa nii we Ʊ nyƱwa tiyaŋ, Ʊ
gyi basi witii tiya ba rɛ anii Ʊ daa yaa Krisita hƱ, laataal hƱ Wiisi
aa liya. 21 Ɛɛ rɛ ba bil piyɛsi Ʊ a baa, “Aŋnɛ rɛ yaŋ yaa i? Ɪ rɛ yaa
Ɛlaagya koo?” Ʊ baa di Ʊ daa. Ɛɛ rɛ ba bil piyɛsi Ʊ a baa, “Ɪ rɛ yaa
Wiisi tiŋdaal hƱ á aa gyegili hƱ?” Ʊ bil baa di Ʊ daa. 22 Ɛɛ rɛ ba basi
tiya Ʊ a baa, “Ɛɛ kɛ, yaŋ daga ma nal hƱ i aa yaa? Beewiya, Ʊ maga
di i daga nal hƱ i aa yaa tiya ma rɛ, di á mƱ basi tiya nala hƱ aa tiŋ
ma. Aŋnɛ yaŋ paali yaa i?” 23 Ɛɛ rɛ GyƆƆŋ basi wiya hƱ Wiisi tiŋdaal

Azaaya aa saba a baa, “Mıyaŋ nɛ yaa taal hʋ aa we pogo tıyaŋ a heeli kı bası a baa, ‘Ma marı ŋmaŋ-deginii biŋ dı á Tıına ko tıŋa.” ’
24 Nala hʋ ba aa tıma Gyɔɔŋ lee ba ko pıyɛsı wıya no, ba badɔmɔŋ
fa yaa Farasiima rɛ. 25 Ɛɛ rɛ ba bıl pıyɛsı ʋ a baa, “Na ı baa dı ı daa
yaa Krisita hʋ, laataal hʋ Wıısı aa lıya, ı daa yaa Ɛlaagya mɛ, ı bıl
bı yaa Wıısı tıŋdaal hʋ aa gyegili mɛ. Bee rɛ yaŋ tıŋ ı kı fo nala
wııkyʋwalnıı?” 26 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ baa, “Nıı dʋŋ nɛ ŋ kɛ kaŋ kı fo nala
wııkyʋwalnıı, amɛ nal kıdıgı rɛ we ma tıyaŋ daha, ka ma bı gyıma ʋ.
27 Ʊ rɛ sı tıŋa ŋ hal ko. Ɲ paalı bı maga dı ŋ kaŋ ʋ naatɔbɔ ŋması mɛ
kaŋ puri.” 28 Wıya no buloŋ gyı yaa Bɛɛtani tıyaŋ nɛ, Gyɔɔdaŋ fuwo
hʋ kyolo, lee hʋ Gyɔɔŋ gyı aa fo nala wııkyʋwalnıı hʋ.

Nal hʋ aa laa dʋnıya nala kı ta ba wıbɔmɔ tıyaŋ

29 Ʊ sıgballıya, Gyɔɔŋ naa Yesu dı ʋ aa ko ʋ lee. Ɛɛ rɛ ʋ baa, “Ma
deŋ na, Wıısı Pebiye hʋ rɛ nyɛ. Ʊ rɛ laa dʋnıya nala kı ta ba wıbɔmɔ
tıyaŋ. 30 Baal no wıya rɛ ŋ gyı bası tıya ma a baa, ‘Nal hʋ aa sı tıŋa ŋ
hal ko, ʋ rɛ tee ŋ beewıya ʋ we doŋ nɛ faafaa buloŋ ka ba na lʋla ŋ.
31 Ɲ tıı fa paalı bı gyıŋ nal hʋ buloŋ ʋ aa yaa. Amɛ ŋ kɛ ta ko rɛ a kpa
nıı dʋŋ kı fo nala wııkyʋwalnıı, dı Iziral tımma (Wıısı nala) ko gyıŋ
nal hʋ irıŋ ʋ aa yaa.” ’ 32 Gyɔɔŋ tıı wıya hʋ ʋ aa basa tıya nala rɛ nyɛ:
Ʊ baa, “Ɲ naa Wıısı Wiyesi Welii hʋ rɛ dı ʋ lıı wıısınyuu anıı kokomo,
a ko tuu saga ʋ tıyaŋ. 33 Ɲ mɛ tıı ha fa bı gyıma ʋ. Amɛ Wıısı aa tıma
ŋ dı ŋ fo nala wııkyʋwalnıı abee nıı dʋŋ, ʋ rɛ bası tıya ŋ a baa, ‘Ɪ sı
na Wıısı Wiyesi Welii hʋ dı ʋ ko tuu a we nal tıyaŋ. Nal no tıına rɛ sı
kpa Wıısı Wiyesi Welii hʋ a fo nala wııkyʋwalnıı!’ 34 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ bıl
baa, ‘Ɲ kɔnı naa wıya no yayı rɛ, a yaŋ bası kı tıya ma anıı ʋ rɛ yaa
Krisita hʋ, laataal hʋ Wıısı aa lıya.” ’

Yesu buŋbuŋ hatınna ʋ aa lıya

35 Ʊ sıgballıya, Gyɔɔŋ bee ʋ hatınna balıya bıl sıŋ doŋ. 36 Gyɔɔŋ aa
naa Yesu dı ʋ aa baŋ, ɛɛ rɛ ʋ baa, “Ma na, Wıısı Pebiye hʋ rɛ nyɛ.”
37 Ʊ hatınna hʋ balıya aa nıı ʋ aa bası wıı no, ba sii tıŋ Yesu hal mʋ.
38 Yesu mııgı galdaası, dı ʋ naa ba aa tıŋa ʋ hal. Ɛɛ rɛ ʋ pıyɛsı ba a
baa, “Bekiŋ nɛ ma kı kyɛ?” Ɛɛ rɛ ba mɛ pıyɛsı ʋ a baa, “Nıhıyawʋ, lee
rɛ ı kı gyʋʋ?” 39 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma ko na.” Ɛɛ rɛ ba
tıŋa ʋ hal mʋ a na lee hʋ ʋ aa gyʋʋ. Saŋa no, dı ʋ gyı yaa dıdaana rɛ.
Ɛɛ rɛ ba we ʋ lee sıya gballı. 40 Nala no balıya kıdıgı feŋ nɛ Aŋduru, a
fa yaa Siimɔŋ Piita nıınabiye. 41 Ɛɛ rɛ Aŋduru mɛ kyɛ ʋ maana Siimɔŋ
lee haŋ lagılagıbiye hʋ, a bası tıya ʋ a baa, “Á naa Krisita, laataal hʋ
Wıısı aa lıya hʋ rɛ.” 42 Ʊ kaŋ Siimɔŋ ko Yesu lee. Nyɛ rɛ Yesu deŋ ʋ, aŋ
bası tıya ʋ a baa, “Ɪ Gyɔɔŋ biibaal Siimɔŋ, ba sı kana ı kı yırı Siifaasi.”
Siifaasi bee Piita yaa feŋdıgı rɛ. Ʊ memii rɛ yaa bʋtaal.

Yesu yırı Fılıpı abee Nataniyɛl

43 Ʊ sıgballıya Yesu sii dı ʋ mʋ Galili paalʋʋ. Ɛɛ rɛ ʋ na Fılıpı a bası
tıya ʋ a baa, “Kı tıŋa ŋ hal.” 44 Fılıpı fa lıı Bɛsaada rɛ, tɔɔ hʋ Aŋduru
bee Piita mɛ aa lıya. 45 Ɛɛ rɛ Fılıpı na Nataniyɛl a bası tıya ʋ a baa, “Á
naa nal hʋ wıya Moosi fa aa saba biŋ Wıısı mırısı hʋ tıyaŋ, ka Wıısı
tıŋdaala hʋ mɛ fa bası ʋ wıya hʋ rɛ. Ʊ rɛ yaa Gyosɛfʋ biibaal Yesu
aa lıı Nazarɛti.” 46 Ɛɛ rɛ Nataniyɛl pıyɛsı ʋ a baa, “Ɪ ha maakyiye na
wıwelii lıı Nazarɛti?” Ɛɛ rɛ Fılıpı bası tıya ʋ a baa, “Ko na.” 47 Yesu aa

naa Nataniyɛl dı ʊ aa ko ʊ lee, ʊ bası ʊ wıya a baa, “Nal no yaa Iziral tıına tııtıı rɛ. Ʊ kaŋ wıtıı rɛ weliŋ.” 48 Ɛɛ rɛ Nataniyɛl pıyɛsı ʊ a baa,
“Ɛɛ rɛ ı yaa gyıma ŋ?” Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Ŋ naa ı rɛ dı ı ha
hɔŋ tutogo hʊ memii, ka Fılıpı na yırı ı.” 49 Ɛɛ rɛ Nataniyɛl bası tıya ʊ
a baa, “Nıhıyawʊ, ı rɛ yaa Wıısı Biye hʊ. I rɛ yaa Iziral tımma kuwori
hʊ.” 50 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʊ a baa, “Ŋ aa baa dı ŋ naa ı dı ı hɔŋ tutogo
hʊ memii rɛ tıŋ, ı laa ŋ wıya di nyɛ koo? I sı na wıkperiye a te nyɛ.”
51 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ma sı na
wıısınyuu dı ʊ suro, dı malıkası lıı doŋ a ko tuu mıyaŋ Nihuwobiŋ
Biye lee, aŋ mııgı kı gyıŋ.”

2

Ba gbıyalı hafalıı gbıyala Keena tıyaŋ

1 Ʊ kyɛtoo kyɛɛ, dı ba gyı aa gbıyalı hafalıı gbıyala Galili paalʊʊ tɔɔ
kıdıgı ba aa yırı Keena tıyaŋ. Yesu nıına gyı we doŋ nɛ. 2 Ba gyı yırı
Yesu bee ʊ hatınna hʊ mɛ rɛ, ba mɛ mʊ hafalıı gbıyala hʊ. 3 Ba ha fa
we gbıyala hʊ tıyaŋ nɛ ka ba sıŋ hʊ buloŋ teŋ. Ɛɛ rɛ Yesu nıına bası
tıya ʊ a baa, “Nala hʊ sıŋ hʊ tene rɛ”. 4 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa,
“Ta leŋ dı wıı no lɔl ma. Beewıya, saŋa hʊ ha bı pele dı ŋ yaa wıı
buloŋ.” 5 Doŋ nɛ Yesu nıına mııgı bası tıya dıya hʊ tʊŋtʊnna a baa,
“Ma yaa wıı hʊ buloŋ ʊ aa sı baa dı ma yaa.” 6 Gyuuma fa aa kı sɔŋ
nıı rɛ anıı ba wııkyʊwal lesiri aa daga gɛɛ. Ɛɛwıya, viigyenni badʊ ba
aa kaŋ bʊwa marı rɛ fa sıŋ doŋ abee nıı. Viini no kıdıgı buloŋ sı kı
gyʊʊ anıı nıı-galaŋ mɔlıya koo galaŋ mɔlıya bee fi. 7 Ɛɛ rɛ Yesu bası
tıya dıya tʊŋtʊnna hʊ a baa, “Ma yaa nıı su viini hʊ.” Nyɛ rɛ ba yaa
nıı su viini hʊ buloŋ pılpıl. 8 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, “Ma yaa
nıı hʊ vii hʊ tıyaŋ a kaŋ mʊ tıya nal hʊ aa deŋ gbıyala hʊ. Ɛɛ rɛ ba
yaa mʊ tıya ʊ.” 9 Ʊ laa nıı hʊ nyʊwa a na dı ʊ bırımı sıŋ. Ʊ kɛ fa bı
gyıŋ lee hʊ ba aa naa sıŋ hʊ. Amɛ dıya hʊ tʊŋtʊnna hʊ kɛ fa gyıma
rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ yırı hafalıı hʊ bala, 10 a bası tıya ʊ a baa, “Gbıyala buloŋ
tıyaŋ, ba aa laasıya kaŋ sıwelii rɛ ko lıı ba nyʊwa. Dı nal buloŋ yaŋ
ko nyʊwa vɔgɔ, ı yaŋ na kaŋ sıŋ hʊ aa bı sʊma, a tıŋ hal ko. Ka ı kɛ
mııgı kpa sıwelii hʊ biŋ hal, a ko pele saŋa no buloŋ.”

11 Yesu aa leŋ nıı bırımı sıŋ Keena aa we Galili paalʊʊ tıyaŋ nɛ gyı
yaa ʊ wımagılbuŋbuŋ ʊ aa yaa. Doŋ nɛ ʊ daga gɛɛ ʊ gaŋdarı aa maga.
Ʊ hatınna hʊ aa naa gɛɛ, ba marı laa ʊ wıya di.

12 Gbıyala hʊ aa ko teŋ, ɛɛ rɛ Yesu bee ʊ naa abee ʊ naabalıya abee
ʊ hatınna hʊ sii mʊ Kapɛɛnam, a we doŋ kyɛyɛ baŋmana.

Yesu kil nala ta Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ
Matiwu 21.12-13; Maakı 11.15-17; Luka 19.45-46

13 Ʊ gyı ko ka mʊhʊ rɛ ka dı Gyuuma Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ pele.
Ɛɛ rɛ Yesu sii mʊ Gyerusalɛm. 14 Doŋ nɛ ʊ mʊ gyʊʊ Wııkyʊwaldııbal
hʊ gyaŋwuwo, a na dı nala aa yallı nʊsı, abee piyese abee kokosi, ka
badɔmɔŋ mɛ hɔŋ teebʊlsı hal a kı lenni molbinʊʊ. 15 Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ
ŋması mına a marı kyapıya, a kile piyese hʊ bee nʊsı hʊ buloŋ ta,
ba lıı Wııkyʊwaldııbal hʊ gyaŋwuwo tıyaŋ, aŋ kaŋ nala hʊ aa lenni
molbiye teebʊlsı mɛ bırımı kyige kyige, ba molbinʊʊ hʊ buloŋ gyaası
taŋha. 16 Ɛɛ rɛ ka ʊ nɔsı bası tıya nala hʊ mɛ aa yallı kokosi hʊ a baa,
“Ma kası ma kokosi hʊ lıı daha. Ma ta kaŋ ŋ kuwo dıya bırımı yɔbɔ.”

17 Ɛɛ rɛ ʋ hatınna liisi wıı hʋ ba aa saba Wıısı teŋ tıyaŋ a baa, “Wıısı,
ɛɛ hʋ ı dıya no wıya aa kyıla ŋ sı bori ŋ bembii.” 18 Akuu wıya hʋ Yesu
aa yaa Wııkyʋwaldııbal hʋ gyaŋwuwo tıyaŋ wıya, Gyuuma nıhıyası
hʋ mııgı ko pıyɛsı ʋ a baa, “Bekiŋ wımagıl lɛ ı sı wuwo yaa, a daga
ma anıı Wıısı rɛ tıya ı ŋmanıı dı ı kı yaa wıya no?” 19 Ɛɛ rɛ Yesu bası
tıya ba a baa, “Dı mamaa rɛ ŋmaa Wııkyʋwaldıya no lo, ŋ sı wuwo
kpa kyɛyɛ boto a bıl saa ʋ”. 20 Ɛɛ rɛ ba bası tıya ʋ a baa, “Kaa! Aŋnɛ rɛ
mʋrı ı gɛɛ? Bısı mɔllıbalıya abee badʋ rɛ ba kpa saa Wııkyʋwaldııbal
no, ka ı kɛ baa dı ı sı kpa kyɛyɛ boto a saa ʋ.” 21 Amɛ Yesu aa bası
Wııkyʋwaldıya hʋ wıya gɛɛ, ʋ tıı teŋbii rɛ ʋ kı daga gɛɛ. 22 Saŋa hʋ
ʋ aa ko sii sʋʋ tıyaŋ nɛ ʋ hatınna hʋ liisi mʋ parı anıı ʋ gyı bası wıı
no rɛ. Ɛɛ rɛ ba marı laa wıya hʋ ba aa saba we Wıısı teŋ tıyaŋ abee
wıya hʋ Yesu aa basa a di.

Yesu gyıŋ nihuwobiŋ tıya rɛ

23 Yesu ha fa aa we Gyerusalɛm tıyaŋ, Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʋ
saŋa, nıgyamaa gyı laa ʋ wıya di rɛ, akuu ba aa naa wımagıla hʋ ʋ
aa yaa wıya. 24 Amɛ Yesu ka gyı bı laa ba wıya di, beewıya ʋ gyıŋ
nihuwobiŋ buloŋ tıya aa kıı gɛɛ rɛ. 25 Ʋ bı maga dı nal buloŋ bıl bası
nihuwobisi wıya tıya ʋ, beewıya ʋ kɛ gyıŋ nihuwobisi tısı wıkanıya
buloŋ nɛ.

3

Nikodemu ko Yesu lee

1 Gyuuma nıhıyawʋ kıdıgı rɛ gyı we doŋ ba kı yırı Nikodemu, a fa
yaa Farasiima wııkyʋwal noŋ nal. 2 Tebine kıdıgı, ʋ sii ko Yesu lee a
baa, “Dıdagıl, á gyıma anıı ı yaa nal Wıısı aa tıma dı ı ko kı daga nala
rɛ. Nal buloŋ bı sı wuwo yaa wımagıla hʋ ı aa yaa, dı Wıısı bı pɛɛ
tıına tıyaŋ.” 3 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ı,
nal buloŋ bı sı wuwo gyʋʋ Wıısı koro hʋ tıyaŋ, see dı ba bıl mııgı lʋl
tıına.” 4 Ɛɛ rɛ Nikodemu pıyɛsı ʋ a baa, “Ɛɛ rɛ ba sı yaa a bıl mııgı lʋl
nal aa hıyasa. Beewıya ʋ bıl bı sı wuwo mııgı gyʋʋ ʋ naa luwol dı ʋ
bıl lʋla ʋ?” 5 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ı, nal buloŋ bı sı
wuwo gyʋʋ Wıısıbee koro hʋ tıyaŋ, see dı ba fo ʋ tıına wııkyʋwalnıı,
ka dı Wıısı kpa ʋ Wiyesi Welii hʋ we tıına tıyaŋ. 6 Nihuwobiŋ aa lʋl
nihuwobiŋ ʋ kaŋ mııbol lɛ taŋha no tıyaŋ. Aŋka Wıısı mɛ rɛ aa kpa
ʋ Wiyesi Welii hʋ a we ʋ tıına tıyaŋ, ʋ kaŋ mııbol Wıısı lee. 7 Ta leŋ
dı ʋ yaa ı wıkperii abee ŋ aa bası tıya ı anıı ʋ maga dı ba bıl mııgı
lʋl nal buloŋ nɛ. 8 Puwo aa dɔŋ kı mʋ lee hʋ buloŋ ʋ aa kyo rɛ. Ɪ kı
nıı ʋ dɔmɔ, amɛ ı bı sı gyıŋ lee hʋ ʋ aa lıı kı ko, a bı gyıŋ lee hʋ mɛ
ʋ aa mʋʋ. Nyɛ rɛ yaŋ nal buloŋ Wıısı aa kpa ʋ Wiyesi Welii hʋ we ʋ
tıyaŋ ʋ kaŋ mııbofalıı mɛ kıı.” 9 Ɛɛ rɛ Nikodemu mııgı pıyɛsı ʋ a baa,
“Ɛɛ rɛ wıı no sı wuwo yaa.” 10 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa, “Ɪ sı yaa
kerikyibal Iziral paalʋʋ tıyaŋ, aŋ bı gyıŋ wıı no memii? 11 Wıtıı rɛ ŋ
bası kı tıya ı, wıı hʋ á aa gyıma rɛ á kı bası, a kı di wıı hʋ mɛ á aa
naa daŋsıya. Amɛ ma kıdıgı buloŋ bee kyɛ dı ʋ laa wıı hʋ á aa bası
di. 12 Ŋ bası dʋnıya wıya rɛ kı tıya ma, ka ma bı laa di. Dı mıyaŋ nɛ
yaŋ bası wıısıbee wıya tıya ma, ɛɛ rɛ ma sı yaa laa di? 13 Nal buloŋ
ha bı maakyiye mʋ wıısıbee, see mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa lıı doŋ ko
tuu dʋŋ. 14 Moosi fa aa we pogo hʋ tıyaŋ, ʋ fa kaŋ hɔgı a lugo dʋŋ nɛ,

a kpa mal daaŋ tıyaŋ a kaŋ gye. Nal hʋ buloŋ gyı aa deŋ na dʋŋ no
aa gyee gɛɛ, ʋ bıl bı sʋba aŋ kaŋ mııbol. Ɛɛ tıı rɛ ba sı kpaası mıyaŋ
Nihuwobiŋ Biye mɛ daaŋ tıyaŋ a kaŋ gye. 15 Nal hʋ buloŋ mɛ aa laa ŋ
wıya di, ʋ tıına sı kaŋ mııbol hʋ aa bı kaŋ tenii.

16 Wıısı kyo dʋnıya nala rɛ a mʋ parı, ɛɛ rɛ tıŋ ʋ kpa ʋ Biidıgı hʋ
ʋ aa kana a tıya ma, dı nal hʋ buloŋ aa laa ʋ wıya di, ʋ tıına bı sı
nyʋgısı, amɛ ʋ sı kaŋ mııbol hʋ aa bı kaŋ tenii. 17 Beewıya Wıısı bı
taa ʋ Biye dı ʋ ko tuu di dʋnıya nala sarıya a kpa kyogisi tıya ba, amɛ
ʋ taa ʋ rɛ dı ʋ ko tuu laa dʋnıya nala ta. 18 Nal kɛ buloŋ aa laa Yesu
wıya di, Wıısı bı sı di ʋ tıına sarıya a kpa kyogisi tıya ʋ, amɛ nal hʋ
buloŋ aa bı laa ʋ wıya di, Wıısı teŋ dii ʋ tıına sarıya rɛ a kpa kyogisi
tıya ʋ, beewıya ʋ tıına bı laa Wıısı Biidıgı hʋ wıya di. 19 Wıı hʋ aa tıŋ
Wıısı di dʋnıya nala sarıya a kpa kyogisi tıya ba rɛ nyɛ: Ʋ taa pʋlʋŋ
hʋ aa dagı ʋ wıtıı rɛ ʋ ko tuu dʋnıya, amɛ dʋnıya nala kyo bilhuu rɛ a
te pʋlʋŋ, beewıya ba wıyaalıya lɔrɔ rɛ kıŋkaŋ. 20 Nal hʋ buloŋ aa yaa
wıbɔmɔ, ʋ bı kyo pʋlʋŋ, ʋ bee lıı pʋlʋŋ tıyaŋ, beewıya ʋ bee kyɛ dı
ʋ wıbɔmɔ hʋ lıı pʋlʋŋ. 21 Amɛ nal hʋ buloŋ aa yaa wıweliye, ʋ tıına
aa kyo pʋlʋŋ nɛ, a kı lıı pʋlʋŋ tıyaŋ mɛ, dı nala na anıı Wıısı nyʋwa
rɛ ʋ tıŋa, a kı yaa wıya hʋ ʋ aa yaa."

Gyɔɔŋ bası Yesu wıya

22 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ Yesu bee ʋ hatınna hʋ lıı Gyerusalɛm, a kpa mʋ
Gyudıya paalʋʋ. Ba yaa kyɛyɛ baŋmana rɛ doŋ tıyaŋ, aŋ fo nala
wııkyʋwalnıı. 23 Dı Gyɔɔŋ mɛ gyı we lee kıdıgı aa kpaga Saalim, ba
kı yırı Eenɔŋ a kı fo nala wııkyʋwalnıı, beewıya doŋ fa kaŋ nıı rɛ
weliŋ. Nala fa aa kı mʋ ʋ lee rɛ ʋ kı fo ba wııkyʋwalnıı. 24 (Saŋa no
tıyaŋ dı ba ha gyı bı kaŋ Gyɔɔŋ tɔ dıya tıyaŋ).

25 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ hatınna badɔmɔŋ abee Gyuuma kıdıgı sii kaŋ ba lesiri
nıı sɔmıı wıya kı kpa dɔmɔŋ. 26 Ɛɛ rɛ ba mʋ pıyɛsı Gyɔɔŋ a baa, "Á
nıhıyawʋ, ı liisi ı bee baal hʋ gyı aa we Gyɔɔdaŋ fuwo hʋ kyolo wıya
ı gyı aa bası hʋ rɛ? Lagılagı no, ʋ mɛ aa fo nala wııkyʋwalnıı rɛ, nal
nal buloŋ kı mʋ ʋ lee." 27 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ baa, "Nal buloŋ bı sı wuwo yaa
nyɛ dı Wıısı daa tıya ʋ tıına ŋmanıı." 28 Ma tıı yaa ŋ daŋsıya rɛ, ka ŋ
bası anıı ŋ daa yaa Krisita hʋ, laataal hʋ Wıısı aa lıya, amɛ Wıısı ta
tıma ŋ nɛ, dı ŋ laa sıya ko ʋ tıyaŋ. 29 Hafalıı bala rɛ tıŋ haaŋ, amɛ dı
hafalıı hʋ bala kyana rɛ ko sıŋ doŋ a kı gyegili wıya hʋ ba aa bası, ʋ
teŋ aa fıyɛlı rɛ dı ʋ rɛ nıı hafalıı hʋ bala taal. Ɛɛ tıı rɛ ŋ teŋ mɛ fıyɛlı
weliŋ Yesu wıya. 30 Ʋ rɛ maga dı ʋ yaa nıbal, ka dı ŋ yaa nıbiye. 31 Nal
hʋ aa lıı wıısıbee ko, ʋ rɛ tee nal buloŋ. Nal hʋ aa lıı dʋnıya no tıyaŋ,
ʋ tıına yaa dʋnıya no nyuu nal lɛ, a kı bası dʋnıya wıkanıya mɛ. Amɛ
nal hʋ aa lıı wıısıbee ko, ʋ rɛ tee nal buloŋ. 32 Ʋ aa bası wıya ʋ aa
naa aŋ nıı mɛ rɛ, amɛ nal buloŋ bı laa ʋ di. 33 Amɛ nal hʋ mɛ buloŋ
aa laa ʋ wıya di aa daga rɛ anıı Wıısı kaŋ wıtıı rɛ. 34 Nal hʋ Wıısı
aa tıma, ʋ aa bası Wıısı nyʋwa wıya rɛ, beewıya Wıısı kpaa ʋ Wiyesi
Welii hʋ dee buloŋ nɛ tıya ʋ. 35 Wıısı kyo ʋ Biye rɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ʋ kpa
kıŋ buloŋ dee we ʋ nosi tıyaŋ. 36 Nal hʋ buloŋ aa tıŋ Wıısı Biye hʋ
nyʋwa, ʋ tıına sı kaŋ mııbol hʋ aa bı kaŋ tenii, amɛ nal hʋ mɛ buloŋ
aa bee tıŋ Wıısı Biye hʋ nyʋwa, ʋ tıına bı sı maakyiye na mııbol hʋ
aa bı kaŋ tenii, amɛ Wıısı sı na baaŋ ʋ tıına nyuu tıyaŋ, a kaŋ kı mʋ
deŋdeŋ.

4

Yesu basɪ wɪya tɪya Samaarɪya tɪmma haaŋ kɪdɪgɪ

1 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ ko nɪɪ anɪɪ Yesu naa hatɪnna kɪ te Gyɔɔŋ nɛ, aa
leŋ ba kɪ fo ba wɪɪkyʊwalnɪɪ. 2 (Amɛ Yesu kɛ tɪɪ gyɪ bɪ foo nal buloŋ
wɪɪkyʊwalnɪɪ, ʊ hatɪnna hʊ dʊŋ nɛ gyɪ aa kɪ fo nala wɪɪkyʊwalnɪɪ.)
3 Yesu aa nɪya dɪ ba aa basɪ ʊ wɪya gɛɛ, ɛɛ rɛ ʊ sii lɪɪ Gyudɪya paalʊʊ
tɪyaŋ a mɪɪgɪ mʊ Galili paalʊʊ. 4 Ʊ aa mʊ Galili hʊ tɪyaŋ nɛ, Wɪɪsɪ leŋ
ʊ tɪŋ Samaarɪya paalʊʊ, 5 a ko pele tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Siika. Doŋ
bee taŋha hʊ Gyeekɔbɪ gyɪ aa kpaa tɪya ʊ biibaal Gyosɛfʊ fa bɪ boliye.
6 Gyeekɔbɪ kɔlʊŋ gyɪ we doŋ tɪyaŋ nɛ. Yesu fa aa vala ŋmanɪɪ hʊ gɛɛ,
lɔl gyʊʊ ʊ, ɛɛ rɛ ʊ mʊ hɔŋ kɔlʊŋ hʊ nyʊwa. Saŋa no tɪyaŋ dɪ Wɪɪsɪ gyɪ
yaŋ maga nyutʊtʊʊ rɛ.

7 Ɛɛ rɛ Samaarɪya tɪmma haaŋ kɪdɪgɪ ko kɔlʊŋ hʊ dɪ ʊ yaa nɪɪ. Ɛɛ
rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, "Yaa nɪɪ tɪya ŋ dɪ ŋ nyʊwa." 8 Saŋa no tɪyaŋ
dɪ Yesu hatɪnna hʊ gyɪ mʊʊ bee hʊ tɪya rɛ dɪ ba yɔbɔ kɪdɪɪliye. 9 Ɛɛ
rɛ Samaarɪya tɪmma haaŋ hʊ pɪyɛsɪ Yesu a baa, "Bee rɛ tɪŋ ɪ Gyuu kɪ
sʊla nɪɪ mɪyaŋ Samaarɪya tɪɪna lee?" (Gyuuma gyɪ bɪ sɪ laa nyʊwa dɪ
ba bee Samaarɪya tɪɪna pɛ kɪdigbaha, koo nɪɪnyʊwagbaŋbiidɪgɪ. Ɛɛ rɛ
tɪŋ haaŋ hʊ basɪ gɛɛ.) 10 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, "Dɪ ɪ rɛ fa gyɪŋ
kɪŋ hʊ Wɪɪsɪ aa kpa tɪya nala, a fa gyɪŋ nal hʊ aa sʊla nɪɪ ɪ lee nyɛ, ɪ
fa sɪ sʊla ʊ dɪ ʊ tɪya ɪ nɪɪ hʊ aa tɪya mɪɪbol." 11 Ɛɛ rɛ haaŋ hʊ pɪyɛsɪ
ʊ a baa, "Nɪhɪyawʊ, ɪ bɪ kaŋ gʊʊga ɪ aa sɪ kaŋ yaa nɪɪ hʊ, ka kɔlʊŋ
hʊ mɛ luŋiye. Lee tɪyaŋ nɛ ɪ sɪ na nɪɪ hʊ aa tɪya mɪɪbol? 12 Á naabaa
Gyeekɔbɪ rɛ kpaa kɔlʊŋ no tɪya ma. Ʊ bee ʊ biisi abee ʊ pʊsɪ buloŋ
nyʊwa kɔlʊŋ no nɪɪ rɛ. Ɪ aa kyɛ ɪ baa ɪ tee Gyeekɔbɪ rɛ koo?" 13 Ɛɛ rɛ
Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, "Nal hʊ buloŋ aa sɪ nyʊwa nɪɪ no, nɪɪnyʊwasɪ
ha bɪl sɪ kaŋ ʊ tɪɪna. 14 Amɛ nal hʊ buloŋ aa sɪ nyʊwa nɪɪ hʊ ŋ aa
sɪ tɪya ʊ, nɪɪnyʊwasɪ bɪl bɪ sɪ maakyiye kana ʊ tɪɪna. Nɪɪ hʊ ŋ aa sɪ
tɪya ʊ sɪ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ bulo ʊ tɪɪna tɪyaŋ, a bulo nɪɪ hʊ aa tɪya mɪɪbol
aa bɪ kaŋ tenii a kɪ tɪya ʊ tɪɪna." 15 Ɛɛ rɛ haaŋ hʊ basɪ tɪya ʊ a baa,
"Nɪhɪyawʊ, tɪya ŋ nɪɪ no, dɪ nɪɪnyʊwasɪ ta bɪl maakyiye kana ŋ, dɪ ŋ
ta bɪl ko kɪ yaa nɪɪ daha mɛ." 16 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, "Mʊ yɪrɪ
ɪ bala dɪ ma ko" 17 Nyɛ rɛ haaŋ hʊ baa dɪ ʊ bɪ kaŋ bala. Ɛɛ rɛ Yesu bɪl
basɪ tɪya ʊ a baa, "Wɪtɪɪ rɛ ɪ basɪ ɪ aa baa ɪ bɪ kaŋ bala, 18 beewɪya ɪ
laa sɪya yal balama bɔnɔŋ nɛ, ɪ bee baal hʊ aa we doŋ lagɪlagɪ no, ʊ
kɔnɪ bɪ yaa ɪ bala." 19 Ɛɛ rɛ haaŋ hʊ basɪ tɪya Yesu a baa, "Nɪhɪyawʊ,
ŋ naa nɪɪ ɪ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ." 20 Ɛɛ rɛ haaŋ hʊ bɪl basɪ tɪya ʊ a baa,
"Á Samaarɪya tɪmma naabaala kyʊwalɪ Wɪɪsɪ dogimo no nyuu tɪyaŋ
nɛ, aŋka ma Gyuuma mɛ baa dɪ Gyerusalɛm nɛ yaa lee hʊ á aa maga
dɪ á kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ." 21 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, "Haŋtolibiye,
laa ŋ di anɪɪ saŋa kɪdɪgɪ sɪ pele dɪ nala bɪl bɪ sɪ kɪ kyʊwalɪ á Kuwo
Wɪɪsɪ dogimo no nyuu koo Gyerusalɛm tɪyaŋ. 22 Ma Samaarɪya tɪmma
paalɪ bɪ gyɪŋ nal hʊ ma aa kyʊwalɪ, amɛ á Gyuuma kɛ gyɪŋ nal hʊ á aa
kyʊwalɪ rɛ. Beewɪya Gyuuma rɛ sɪ daga ma gɛɛ Wɪɪsɪ aa sɪ laa dʊnɪya
nala ta. 23 Saŋa kɪdɪgɪ sɪ pele, ʊ paalɪ pele rɛ gba, dɪ nala hʊ kɔnɪ aa
kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, kyʊwalɪ ʊ abee wɪtɪɪ, Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ.
Wɪɪkyʊwalla no iriŋ nɛ Wɪɪsɪ kɪ kyɛ dɪ ba kɪ kyʊwalɪ ʊ. 24 Wɪɪsɪ kɪɪ
gɛɛ rɛ anɪɪ wiyese, ɛɛ wɪya nala hʊ aa kyɛ dɪ ba kyʊwalɪ ʊ, ʊ maga
dɪ ba kyʊwalɪ ʊ abee wɪtɪɪ rɛ, ʊ Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ." 25-26 Ɛɛ rɛ

haaŋ hʋ basɪ tɪya ʋ a baa, “Ŋ gyɪma anɪɪ Krisita, laataal hʋ Wɪɪsɪ aa lɪya, sɪ ko. Dɪ ʋ rɛ ko ko, ʋ sɪ daga ma wɪɪ buloŋ sɪɪ.” Yesu mɪɪgɪ basɪ tɪya ʋ a baa, “Mɪyaŋ nɛ yaŋ gɛɛ. Mɪyaŋ nal no aa basɪ wɪya ɪ lee hʋ nɛ yaa Krisita hʋ.” 27 Saŋa no tɪyaŋ dɪ Yesu hatɪnna hʋ mɛ mɪɪgɪ ko. Ba nyʋʋsɪ gyɪ fɪyɛla rɛ kɪŋkaŋ ba aa ko na dɪ ʋ bee haaŋ hʋ aa basɪ wɪya. Amɛ ba kɪdɪgɪ buloŋ gyɪ bɪ suri nyʋwa a pɪyɛsɪ haaŋ hʋ anɪɪ bee rɛ ʋ kɪ kyɛ Yesu lee, koo a pɪyɛsɪ Yesu baa bee rɛ tɪŋ ʋ kɪ basɪ wɪya haaŋ no lee. 28 Ɛɛ rɛ haaŋ hʋ leŋ ʋ vii hʋ doŋ, aŋ mɪɪgɪ mʋ bee hʋ tɪya, a basɪ tɪya nala a baa, 29 “Ma ko na baal kɪdɪgɪ aa wuwo daga wɪya hʋ buloŋ ŋ aa yaa ŋ mɪɪbol tɪyaŋ. Kapuwo ʋ rɛ yaa Krisita hʋ.” 30 Ɛɛ rɛ ba lɪɪ bee hʋ tɪyaŋ a kpa kɪ mʋ Yesu lee. 31 Saŋa no tɪyaŋ dɪ Yesu hatɪnna hʋ aa sʋla ʋ rɛ a baa, “Á nɪhɪyawʋ, di kɪŋ mʋhʋ.” 32 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ŋ kaŋ kɪdiiliye rɛ ma aa bɪ gyɪŋ ba wɪya.” 33 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnna hʋ mɪɪgɪ sɪŋ kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ “Nal lɛ yaŋ kaŋ kɪdiiliye ko tɪya ʋ ka á bɪ gyɪma koo?” 34 Doŋ nɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ŋ kɪdiiliye rɛ yaa dɪ ŋ yaa nal hʋ aa tɪma ŋ kyɛrɪ, a teŋ tʋma hʋ ʋ aa tɪya ŋ dɪ ŋ tʋma. 35 Ma aa baa dɪ ʋ kaa peŋsi banaa rɛ, ka dɪ ma na kʋŋ ma bagɪsɪ kɪna pɛ dɔmɔŋ. Amɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, ma deŋ bagɪsɪ hʋ na, kɪna hʋ buloŋ yaa kʋmɪɪ rɛ. 36 Nal hʋ buloŋ aa kʋŋ baga hʋ kɪna kɪ pɛ dɔmɔŋ ʋ tɪɪna kaŋ ʋ tuno rɛ. Ʋ kʋŋ kɪna no kɪ pɛ dɔmɔŋ nɛ dɪ ba na mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii. Ɛɛwɪya, nal hʋ aa doho abee nal hʋ aa kʋma, ba buloŋ tenni sɪ fɪyɛlɪ. 37 Namaga no ba aa basɪ kɔnɪ yaa wɪtɪɪ rɛ, nal aa doho rɛ, nal mɛ kʋma. 38 Ŋ tɪŋ ma rɛ dɪ ma mʋ kʋŋ kɪna baga hʋ tɪyaŋ ma aa bɪ tʋma. Nala badɔmɔŋ nɛ tʋma baga no tɪyaŋ, ka ma kɪ di ʋ tɔnɔ gɛɛ.”

Samaarɪya tɪmma yʋga laa Yesu wɪya di

39 Samaarɪya tɪmma gyɪ yʋga haŋ tɔɔ hʋ tɪyaŋ a ko laa Yesu wɪya di, akuu haaŋ hʋ aa baa dɪ Yesu basɪ ʋ mɪɪbol wɪkanɪya buloŋ wɪya tɪya ʋ wɪya. 40 Samaarɪya tɪmma hʋ aa ko Yesu lee, ba gyɪ sʋla ʋ rɛ dɪ ʋ we ba lee. Yesu laa nyʋwa, a we doŋ kyɛyɛ balɪya. 41 Doŋ tɪyaŋ nɛ nɪgyamaa bɪl marɪ laa ʋ wɪya di, akuu wɪya hʋ ʋ aa basɪ wɪya. 42 Ɛɛ rɛ nala hʋ basɪ tɪya haaŋ hʋ a baa, “Lagɪlagɪ no kɛ, á laa ʋ wɪya di rɛ akuu á tɪɪ aa nɪɪ ʋ nyʋwa wɪya, ʋ bɪ kɪɪ nɪɪ wɪɪ hʋ ɪ aa basɪ tɪya ma rɛ tɪŋ. Nyɛ kɛ á tɪɪ gyɪma rɛ anɪɪ ʋ rɛ kɔnɪ yaa dʋnɪya nala Laataal.”

Yesu tɪɪbɪ nɪbal kɪdɪgɪ biibaal

43 Yesu aa yaa kyɛyɛ balɪya doŋ, ʋ sii a bɪl mɪɪgɪ mʋ Galili paalʋʋ. 44 Yesu tɪɪ fa basɪ tɪya nala rɛ a baa, “Wɪɪsɪ tɪŋdaal buloŋ, ba aa bee tɪya ʋ gyɪrɪma ʋ tɪɪ bee tɪyaŋ.” 45 Yesu gyɪ aa ko pele Galili paalʋʋ, doŋ nala gyɪ kana ʋ weliŋ nɛ, beewɪya ba tɪɪ gyɪ naa wɪya hʋ buloŋ ʋ aa yaa rɛ saŋa hʋ ba gyɪ aa mʋʋ Gyerusalɛm dɪ ba di Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʋ. 46 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl mɪɪgɪ mʋ Keena aa we Galili paalʋʋ tɪyaŋ, lee hʋ ʋ gyɪ aa leŋ nɪɪ bɪrɪmɪ sɪŋ hʋ. Dɪ kerikyibal kɪdɪgɪ mɛ gyɪ we doŋ, ʋ biye gyɪ pɪŋ kɪ wɪɪlɪ tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Kapɛɛnam tɪyaŋ. 47 Ʋ aa nɪya anɪɪ Yesu lɪɪ Gyudɪya paalʋʋ a ko Galili paalʋʋ, ʋ mʋ sʋla ʋ dɪ ʋ mʋ Kapɛɛnam a tɪɪbɪ ʋ biye hʋ tɪya ʋ, dɪ biye hʋ aa kyɛ dɪ ʋ sʋba rɛ. 48 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʋ a baa, “Ma kɪdɪgɪ buloŋ bɪ sɪ maakyiye laa ŋ di, see ma na dɪ ŋ yaa wɪmagɪla abee wɪkperiye.” 49 Ɛɛ rɛ kerikyi hʋ basɪ tɪya ʋ a baa, “Nɪhɪyawʋ, ko lagɪ dɪ gɛɛ daa, ŋ biye hʋ sɪ sʋba” 50 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʋ a baa, “Kɪ mʋ dɪya, ɪ biye hʋ deye rɛ.” Baal hʋ

laa wɪɪ hʊ Yesu aa basɪ tɪya ʊ di, aŋ kpa kɪ mʊ. 51 Ʊ aa mʊʊ hʊ tɪyaŋ
nɛ, ʊ dɪya tʊŋtʊnnɪ ko kyeme ʊ, a basɪ tɪya ʊ anɪɪ biye hʊ deye rɛ. 52 Ʊ
pɪyɛsɪ dɪ ʊ na saŋa hʊ tɪyaŋ biye hʊ aa deye. Ba basɪ tɪya ʊ anɪɪ dɪya
wɪɪhaa, anɪɪ kerifi dɪgɪ saŋa rɛ wɪɪla hʊ leme ʊ. 53 Ɛɛ rɛ biye hʊ kuwo
liisi anɪɪ saŋa no tɪɪ tɪyaŋ nɛ Yesu dɪya basɪ tɪya ʊ anɪɪ ʊ biye sɪ deye.
Ɛɛ rɛ ʊ bee ʊ dɪya nala buloŋ laa ʊ wɪya di. 54 Yesu aa lɪɪ Gyudɪya
paalʊʊ ko Galili paalʊʊ, ʊ wɪmagɪl-lɪya tɪɪna rɛ nyɛ ʊ aa yaa.

5

Yesu tɪɪbɪ gbarɪgɪ

1 Nyɛ hal tɪyaŋ nɛ Yesu bɪl sii mʊ Gyerusalɛm dɪ ʊ gbɪyalɪ Gyuuma
wɪɪkyʊwal gbɪyala kɪdɪgɪ.
2 Gyerusalɛm tɪyaŋ, nɪɪbɪŋ kɪdɪgɪ rɛ fa we doŋ, a kpaga paga hʊ ba
aa yɪrɪ Piyesi Paga. Hiiburu taal tɪyaŋ, ba fa kaŋ nɪɪbɪŋ no kɪ yɪrɪ
Betizata rɛ. Ba gyɪ wee gyama bɔnɔŋ nɛ doŋ. 3 Wɪɪla tɪmma yʊga
gyɪ aa mʊ kɪ pɪŋ gyama hʊ tɪyaŋ nɛ. Badɔmɔŋ gyɪ yaa nyʊlɪma rɛ,
badɔmɔŋ mɛ yaa naasʊʊnɪ abee nosʊʊnɪ tɪmma, ka badɔmɔŋ mɛ yaa
gbarɪga. (Ba fa aa hɔŋ kɪ gyegili nɪɪ hʊ rɛ dɪ ʊ dɔŋ.) 4 Beewɪya saŋa
kɪdɪgɪ malɪka fa aa ko tuu kaŋ nɪɪ hʊ vuugi rɛ. Dɪ ʊ ko kɪ vuugi nɪɪ
hʊ, wɪɪla tɪɪna hʊ aa sɪ laa sɪya tuu nɪɪ hʊ tɪyaŋ, tɪɪna wɪɪla kyo dɪ
ba kɪɪ gɛɛ buloŋ mɛ, ka ʊ aa deye rɛ. 5 Baal kɪdɪgɪ mɛ rɛ fa we wɪɪla
tɪmma hʊ tɪyaŋ, ʊ bɪsɪ mɔlɪya abee fi abee kyori rɛ nyɛ ʊ aa gbarɪga.
6 Yesu aa naa baal no dɪ ʊ pɪŋ doŋ, ʊ gyɪma anɪɪ ʊ wɪɪla hʊ pɪɪsa ʊ
tɪyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ɪ aa kyɛ dɪ ɪ deye rɛ?” 7 Ɛɛ rɛ baal hʊ
baa, “Nɪhɪyawʊ, ŋ bɪ kaŋ nal daha ʊ aa sɪ kpa ŋ tuu nɪɪ hʊ saŋa hʊ
malɪka hʊ aa ko kaŋ nɪɪ hʊ kɪ vuugi. Ɛɛwɪya, ŋ aa kɪ lʊga dɪ ŋ tuu rɛ,
dɪ nal teŋ laa sɪya tuu ŋ tɪyaŋ.” 8 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya baal hʊ a baa,
“Sii, a kpa ɪ wasa kɪ mʊ.” 9 Nyɛ rɛ baal hʊ pirigi deye, a sii kpa ʊ wasa
a kɪ mʊ. Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ rɛ wɪɪ no gyɪ yaa.
10 Ɛɛ rɛ Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ basɪ tɪya baal hʊ Yesu aa tɪɪba a baa,
“Gyɪnaŋ yaa Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ rɛ. Ʊ yaa sɪna rɛ dɪ ɪ kyʊŋ ɪ wasa
gyɪnaŋ kyɛɛ.” 11 Ɛɛ rɛ baal hʊ mɛ baa, “Nal hʊ aa tɪɪbɪ ŋ nɛ basɪ tɪya
ŋ dɪ ŋ sii kpa ŋ wasa a kɪ mʊ.” 12 Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ ʊ abaa, “Aŋnɛ rɛ yaa
baal no aa basɪ wɪɪ no tɪya ɪ?” 13 Amɛ baal hʊ gyɪ bɪ gyɪŋ nal hʊ aa
tɪɪbɪ ʊ, beewɪya gyamaa hʊ gyɪ yʊga doŋ nɛ. Ɛɛ rɛ Yesu luuri tɪŋ nala
hʊ tɪyaŋ mʊ. 14 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ, Yesu na baal hʊ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ
tɪyaŋ a basɪ tɪya ʊ a baa, “Nɪɪ daha, lagɪlagɪ no ɪ deye rɛ, ɛɛ wɪya, leŋ
wɪbɔmɔ yayɪ. Dɪ gɛɛ daa, wɪɪ aa lɔrɔ te nyɛ sɪ puu ɪ.” 15 Ɛɛ rɛ baal hʊ
sii mʊ basɪ tɪya Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ anɪɪ Yesu rɛ fa tɪɪbɪ ʊ gɛɛ. 16 Yesu
aa tɪɪbɪ gbarɪgɪ hʊ Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ rɛ tɪŋ Gyuuma nɪhɪyasɪ kana ʊ
yaa ba dɔŋ a kɪ kyɛ dɪ ba dɔgɪsɪ ʊ. 17 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa,
“Saŋa buloŋ nɛ ŋ kuwo aa kɪ tʊŋ tʊma. Ɛɛwɪya ʊ maga dɪ ŋ mɛ kɪ
tʊŋ tʊma rɛ.” 18 Yesu aa basɪ gɛɛ hʊ rɛ marɪ leŋ Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ
sɪɪ fɪyɛsɪ, ba kɪ kyɛ ŋmanɪɪ hʊ ba aa sɪ tɪŋa a kpʊ ʊ. Wɪya balɪya rɛ
ba baa dɪ ʊ yaa kyogi: Ba baa dɪ ʊ kyogi ba Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ sɪna
rɛ, aŋ ha bɪl baa dɪ Wɪɪsɪ rɛ yaa ʊ Kuwo. Ɛɛ daga anɪɪ ʊ bee Wɪɪsɪ
maga dɔmɔŋ nɛ gɛɛ. 19 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya nala hʊ aa baa, “Wɪtɪɪ rɛ
ŋ basɪ kɪ tɪya ma, mɪyaŋ Wɪɪsɪ Biye bɪ wuwo kɪ yaa wɪɪ buloŋ ŋ tɪɪ
dee tɪyaŋ. Wɪɪ hʊ ŋ aa naa ŋ kuwo aa yaa, ʊ rɛ ŋ mɛ kɪ yaa. Wɪɪ kɛ
buloŋ ʊ aa yaa, ʊ rɛ mɪyaŋ Biye hʊ mɛ kɪ yaa, 20 beewɪya ŋ Kuwo kyo

ŋ nɛ, a daga ŋ wɪya hʋ buloŋ ʋ tɪɪ aa yaa. Ʋ ha sɪ daga ŋ wɪya a te nyɛ dɪ ŋ yaa, dɪ ma buloŋ nyʋʋsɪ fɪyɛlɪ. 21 Ŋ Kuwo aa kyisi nala hʋ aa sʋba ba bɪl kaŋ mɪɪbol gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ mɪyaŋ, ʋ Biye hʋ mɛ sɪ tɪya nala hʋ ŋ aa kyɛ mɪɪbol. 22 Ŋ Kuwo kɛ bee di nal buloŋ sarɪya, amɛ ʋ tɪya ŋ ŋmanɪɪ rɛ dɪ ŋ di nal buloŋ sarɪya. 23 Ʋ yaa gɛɛ rɛ dɪ nal buloŋ kɪ kpa mɪyaŋ ʋ Biye hʋ yohuŋ, anɪɪ ba aa kpa ŋ Kuwo yohuŋ gɛɛ. Nal hʋ buloŋ aa bee kpa mɪyaŋ Wɪɪsɪ Biye hʋ yohuŋ, ʋ tɪɪna mɛ bee kpa ŋ Kuwo Wɪɪsɪ aa tɪma ŋ mɛ yohuŋ. 24 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nal hʋ buloŋ aa gyegile nɪɪ ŋ nyʋwa, a laa nal hʋ aa tɪma ŋ mɛ wɪya di, ʋ tɪɪna kaŋ mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii rɛ. Ba bɪl bɪ sɪ di ʋ tɪɪna sarɪya, beewɪya ʋ tɪɪna foŋ lɪɪ sʋʋ tɪyaŋ nɛ a kaŋ mɪɪbol.

25 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, saŋa hʋ sɪ pele, ʋ gba pele mɛ rɛ, dɪ nala hʋ aa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ aŋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ sʋʋnɪ nɪɪ mɪyaŋ Wɪɪsɪ Biye taal. Nala hʋ aa nɪɪ ŋ taal, a tɪŋ ŋ nyʋwa sɪ kaŋ mɪɪbol. 26 Ŋ Kuwo aa kaŋ dee a kɪ tɪya nala mɪɪbol gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ ʋ leŋ mɪyaŋ ʋ Biye mɛ kaŋ dee a kɪ tɪya nala mɪɪbol. 27 Ʋ yaŋ tɪya mɪyaŋ ʋ Biye dee rɛ dɪ ŋ di nala sarɪya, beewɪya mɪyaŋ nɛ yaa Nihuwobiŋ Biye hʋ. 28 Ma ta leŋ dɪ wɪɪ no yaa ma wɪkperii. Beewɪya saŋa hʋ sɪ ko dɪ nala hʋ buloŋ aa sʋba nɪɪ ŋ taal. 29 Ba yaŋ sɪ sii sʋʋ tɪyaŋ. Nala hʋ aa yaa wɪweliye sɪ sii a kaŋ mɪɪbol, dɪ nala hʋ aa yaa wɪbɔmɔ mɛ sii dɪ Wɪɪsɪ di ba sarɪya a kpa kyogisi tɪya ba.”

Yesu daŋsɪya tɪmma

30 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, “Ŋ bɪ wuwo kɪ yaa wɪɪ buloŋ ŋ tɪɪ dee tɪyaŋ. Ŋ aa di nala sarɪya gɛɛ Wɪɪsɪ aa baa ŋ di rɛ. Ɛɛwɪya, ŋ aa di sarɪya hʋ rɛ abee wɪtɪɪ, beewɪya ŋ bee yaa ŋ tɪɪ wɪkyɛɛlɪɪ, amɛ nal hʋ aa tɪma ŋ, ʋ kyɛrɪ rɛ ŋ kɪ yaa. 31 Dɪ ŋ dʋŋ nɛ basɪ ŋ tɪɪ wɪya, ʋ bɪ sɪ kaŋ yohuŋ. 32 Amɛ nal mɛ rɛ we doŋ a yaa ŋ daŋsɪya. Ŋ gyɪma anɪɪ ŋ wɪya hʋ ʋ aa basɪ yaa wɪtɪɪ rɛ. 33 Ma tɪŋ ma tɪŋdaala rɛ ba mʋ Gyɔɔŋ lee a pɪyɛsɪ ŋ wɪya, ʋ basɪ wɪtɪɪ hʋ tɪya ma. 34 Ʋ bɪ kɪɪ nɪɪ nal lɛ ŋ kɪ kyɛ dɪ ʋ ko basɪ wɪya a daga nal hʋ ŋ aa yaa, amɛ ŋ basɪ wɪɪ no rɛ, dɪ Wɪɪsɪ laa ma ta. 35 Wɪɪ hʋ Gyɔɔŋ gyɪ aa basa kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ kyaanʋʋ a tɪya ma, ma fa kyo dɪ ma nɪɪ ʋ wɪbasɪɪ hʋ sʋma mʋ sɪya mʋhʋ, beewɪya wɪbasɪɪ no gyɪ fɪyɛlɪ ma teŋ nɛ. 36 Amɛ ŋ kaŋ daŋsɪya tɪɪna kɪdɪgɪ rɛ ʋ gba tee Gyɔɔŋ. Ʋ rɛ yaa wɪya hʋ ŋ aa yaa. Tʋma hʋ ŋ kuwo aa kpaa tɪya ŋ dɪ ŋ tʋma, ba aa rɛ daga anɪɪ ŋ kuwo rɛ tɪma ŋ. 37 Ŋ Kuwo hʋ aa tɪma ŋ, ʋ mɛ basɪ ŋ wɪya rɛ. Ma ha bɪ maakyiye nɪɪ ʋ taal, a ha bɪ maakyiye na ʋ abee ma sɪɪ mɛ. 38 Ʋ wɪya tuwo ma tɪsɪ tɪyaŋ, beewɪya ma bɪ laa mɪyaŋ nal hʋ ʋ aa tɪma wɪya di. 39 Ma aa fɪyɛsɪ sɪɪ rɛ a kɪ gʋnnɪ Wɪɪsɪ teŋ hʋ beewɪya ma liise anɪɪ ba tɪyaŋ nɛ ma sɪ na mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii. Ka Wɪɪsɪ teŋ no ma aa karɪmɪ, ŋ wɪya rɛ ʋ kɪ basɪ, 40 ka ma vɪya ma aa sɪ ko ŋ lee a kaŋ mɪɪbol hʋ aa kaŋ tɔnɔ. 41 Nihuwobisi bigisii bɪ kaŋ tɔnɔ ŋ lee. 42 Ŋ gyɪŋ nala hʋ iriŋ ma aa yaa rɛ. Ŋ gyɪma anɪɪ ma tɪsɪ tɪyaŋ ma bɪ kyo Wɪɪsɪ. 43 Ŋ Kuwo dee tɪyaŋ nɛ ŋ ko, ka ma vɪya ŋ. Amɛ dɪ nal kɪdɪgɪ rɛ ko ʋ tɪɪ dee tɪyaŋ, ʋ rɛ ma sɪ laa we. 44 Ma kyo dɔmɔŋ bigisii rɛ, amɛ ma bee kyɛ dɪ ma yaa wɪya hʋ aa sɪ leŋ dɪ Wɪɪsɪ dʋŋ bigisi ma. Ɛɛ rɛ ma yaŋ sɪ wuwo yaa a laa ŋ wɪya di? 45 Ma yaŋ ta liise nɪɪ mɪyaŋ nɛ sɪ mʋ basɪ wɪya hʋ ma aa yaa kyogi a tɪya ŋ kuwo. Ma bayɪyɛla buloŋ we Moosi tɪyaŋ nɛ, amɛ ʋ rɛ yaŋ yaa nal hʋ aa sɪ mʋ basɪ wɪya hʋ ma aa kyogi tɪya ŋ kuwo. 46 Dɪ mamaa rɛ

kɔnɪ fa laa Moosi wɪya di, ma fa sɪ laa ŋ wɪya mɛ di, beewɪya ŋ wɪya rɛ Moosi gyɪ sabɪ gɛɛ. 47 Amɛ dɪ mamaa rɛ bɪ laa wɪya hʊ ʊ aa saba biŋ a di, ɛɛ rɛ ma sɪ yaa a laa wɪya hʊ ŋ aa basɪ kɛ di?”

6

Yesu tɪya nala tusibɔnɔŋ kɪdiiliye
Matiwu 14.13-21; Maakɪ 6.30-44; Luka 9.10-17

1 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ, Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ gyɪ bɪl mɪɪgɪ kyol Galili fuwobal hʊ kyolo. (Fuwo no feŋ kɪdɪgɪ mɛ rɛ yaa Tibeeriya.) 2 Nɪgyamaa gyɪ aa tɪŋa ʊ hal lɛ, beewɪya ba gyɪ naa gɛɛ hʊ ʊ aa yaa wɪmagɪla wɪɪla tɪmma tɪyaŋ nɛ ba deye. 3 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ mʊ gyɪŋ hɔŋ dogimo kɪdɪgɪ tɪyaŋ. 4 Saŋa no tɪyaŋ dɪ Gyuuma Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʊ mɛ gyɪ kpaga. 5 Ba aa hɔŋ doŋ hʊ tɪyaŋ nɛ, Yesu na dɪ nɪgyamaa aa ko ʊ lee. Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ Fɪlɪpɪ a baa, “Lee rɛ á sɪ na kɪdiiliye a yɔbɔ tɪya nala no buloŋ dɪ ba di vɔgɔ?” 6 Yesu tɪɪ fa gyɪŋ wɪɪ hʊ ʊ aa sɪ yaa rɛ, amɛ ʊ gyɪ ta basɪ gɛɛ rɛ dɪ ʊ gyɪŋ Fɪlɪpɪ hakɪla. 7 Ɛɛ rɛ Fɪlɪpɪ basɪ tɪya ʊ a baa, “Dɪ nal lɛ paalɪ kpa ʊ peŋsi kyori tuno yɔbɔ kɪdiiliye tɪya nala no mɛ, ka ba bee pel ba.” 8 Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Aŋduru, a yaa Siimɔŋ Piita nɪɪnabiye mɛ basɪ tɪya Yesu a baa, 9 “Boyoŋbiye kɪdɪgɪ rɛ we daha, a kaŋ paanʊʊ gama bɔnɔŋ abee fuwonaŋhɪlɪya balɪya. Amɛ kɪna no ka ta bɪ sɪ wuwo yaa nala no wɪɪ buloŋ.” 10 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ma leŋ dɪ nala hʊ tuu hɔŋ”. (Na dɪ ɔhɔ mɛ tɔsɔ lee hʊ tɪyaŋ weliŋ.) Ɛɛ rɛ ba leŋ nala hʊ buloŋ tuu hɔŋ ɔfɪyɛl hʊ tɪyaŋ. Nala hʊ tɪyaŋ baala dʊŋ gyɪ yaa anɪɪ tusibɔnɔŋ nɛ. 11 Ɛɛ rɛ Yesu laa paanʊʊ hʊ, a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ, aŋ leŋ ba kaŋ kpaa nala hʊ. Ɛɛ rɛ ka ʊ bɪl laa fuwonaŋhɪlɪya hʊ balɪya mɛ a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ aŋ leŋ ba kaŋ kpaa ba, ba kɪdɪgɪ buloŋ di a vɔgɔ. 12 Ba aa dii a vɔgɔ gɛɛ, ʊ basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Ma mʊ paa kɪna hʊ buloŋ aa kaa, dɪ ba mʊhʊ mɛ ta taa.” 13 Ɛɛ rɛ ba paa kɪkaalɪya hʊ a su simbiisi fi abee balɪya. 14 Nala hʊ aa we doŋ a na Yesu aa yaa wɪmagɪl no, ɛɛ rɛ ba baa, “Wɪtɪɪ rɛ, baal no rɛ kɔnɪ yaa Wɪɪsɪ Tɪŋdaal hʊ wɪya ba aa saba we Wɪɪsɪ Teŋ tɪyaŋ anɪɪ ʊ sɪ ko dʊnɪya hʊ.”

15 Yesu gyɪma anɪɪ ba aa kyɛ dɪ ba ko fɪla ʊ rɛ dɪ ʊ yaa ba kuwori, ɛɛ rɛ ʊ dʊŋ bɪl sii dogimo hʊ nyuu tɪyaŋ a fasɪ mʊ sɪya mʊhʊ.

Yesu vala nɪɪ nyuu tɪyaŋ
Matiwu 14.22-33; Maakɪ 6.45-52

16 Ʊ dɪdaana aa ko pele, Yesu hatɪnna hʊ tuu fuwo hʊ nyʊwa, 17 a gyʊʊ nɪɪduworiboro, a bɪl duwori kɪ mʊ Kapɛɛnam aa we fuwo hʊ kyolo tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ lee mʊ bɪl, ka Yesu ha bɪ ko ba lee. 18 Saŋa no tɪyaŋ dɪ puwoduwo kɪdɪgɪ mɛ luro, a kaŋ nɪɪ hʊ buloŋ kɪ yeŋŋi. 19 Ʊ hatɪnna hʊ gyɪ duwori mʊ anɪɪ meeldaasɪ boto koo banaa rɛ, dɪ ba naa Yesu dɪ ʊ mʊʊ vala nɪɪ hʊ nyuu tɪyaŋ a kɪ ko nɪɪduworiboro hʊ lee. Ba aa naa gɛɛ, kambɪŋ kaŋ ba. 20 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma ta leŋ dɪ kambɪŋ kaŋ ma. Mɪyaŋ nɛ.” 21 Ɛɛ rɛ ba leŋ ʊ gyʊʊ nɪɪduworiboro hʊ. Haŋ lagɪlagɪbiye hʊ dɪ nɪɪduworiboro hʊ teŋ pele lee hʊ ba fa aa mʊʊ nɪɪnyʊwa.

Yesu rɛ yaa kɪdiiliye hʊ aa tɪya nala mɪɪbol

22 Ʊ sɪgballɪya, gyamaa hʊ ha fa we fuwo hʊ kyolo, lee hʊ Yesu aa yaa wɪmagɪl hʊ tɪyaŋ. Ba gyɪ gyɪma anɪɪ nɪɪduworibori dɪgɪ dʊŋ nɛ fa we

doŋ. Ba gyıma anıı Yesu hatınna hʊ dʊŋ nɛ gyʊʊ nııduworibori dıgı
hʊ mʊ. Yesu gyı tuwo ba tıyaŋ. 23 Nııduworibori si badɔmɔŋ mɛ rɛ
gyı lıı Tibeeriya ko sıŋ fuwo hʊ kyolo a kpaga lee hʊ Yesu gyı aa kpaa
paanʊʊ hʊ a kyʊwalı Wıısı aŋ kpa tıya ba ba di hʊ. 24 Gyamaa no aa
kyɛɛ Yesu bee ʊ hatınna hʊ buloŋ lɔlɔ doŋ tıyaŋ gɛɛ, ɛɛ rɛ ba gyʊʊ
nııduworibori si a mʊ Kapɛɛnam, a kı kyɛ Yesu doŋ. 25 Nala hʊ aa
naa Yesu Kapɛɛnam tıyaŋ, ɛɛ rɛ ba pıyɛsı ʊ a baa, "Nıhıyawʊ, saŋa
bee rɛ ı teŋ pel daha." 26 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Wıtıı rɛ ŋ bası
kı tıya ma, paanʊʊ hʊ ma aa kyaŋ vɔgɔ wıya rɛ ma gɔllı kı kyɛ ŋ, ʊ
bı kıı nıı ma aa gyıŋ wımagıla hʊ ŋ aa yaa memii wıya rɛ tıŋ, ma kı
kyɛ ŋ. 27 Ma ta kı kyɛɛ kıdiiliye hʊ aa sı kyogi dʊŋ, amɛ ma lʊga kı
kyɛ kıdiiliye hʊ aa sı tıya ma mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii. Kıdiiliye no
rɛ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye sı tıya ma, beewıya ŋ Kuwo Wıısı kpaa ɛɛ
dee tıya ŋ nɛ. Ŋ kuwo Wıısı we ŋ lee rɛ." 28 Ɛɛ rɛ ba pıyɛsı ʊ a baa,
"Ɛɛ rɛ á sı yaa a wuwo yaa wıya hʊ Wıısı aa kyɛ dı á yaa?" 29 Ɛɛ rɛ ʊ
baa, "Wıya hʊ Wıısı aa kyɛ dı ma kı yaa rɛ nyɛ: Ma laa nal hʊ Wıısı
aa tıma di." 30 Ɛɛ rɛ ba bıl pıyɛsı ʊ a baa, "Wımagıl bee rɛ ı sı yaa dı
á na a laa ı di? Bee rɛ ı sı yaa? 31 Na á naabaala dii kıdiiliye hʊ ba aa
yırı Mana rɛ pogo tıyaŋ, anıı ba aa saba gɛɛ Wıısı teŋ tıyaŋ a baa,
'Ʊ kpaa kıdiiliye hʊ aa lıı wıısıbee rɛ a tıya ba, ba di." '
32 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, Moosi daa gyı tıya ma
kıdiiliye hʊ aa lıı wıısıbee ko tuu. Amɛ ŋ kuwo Wıısı rɛ aa tıya ma
kıditııma hʊ aa lıı wıısıbee. 33 Mıyaŋ nal hʊ aa lıı wıısıbee ko tuu
a kı tıya dʊnıya nala mııbol, mıyaŋ nɛ yaa haŋ kıdiiliye hʊ Wıısı aa
tıya." 34 Ɛɛ rɛ ba baa, "Nıhıyawʊ, ɛɛ kɛ, kı tıya ma kıdiiliye no saŋa
buloŋ." 35 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Mıyaŋ nɛ yaa kıdiiliye hʊ aa
tıya nala mııbol. Nal hʊ buloŋ aa ko ŋ lee, losi bıl bı sı kaŋ ʊ tıına.
Nal hʊ mɛ aa laa ŋ wıya di, nıınyʊwası mɛ bıl bı sı maakyiye kana
ʊ. 36 Ŋ bası tıya ma rɛ anıı ma naa ŋ nɛ, amɛ ma bı laa ŋ di. 37 Nal
hʊ buloŋ ŋ Kuwo aa kpaa we ŋ nosi tıyaŋ, ʊ sı ko tıŋa ŋ. Nal hʊ mɛ
buloŋ aa ko ŋ lee, ŋ bı sı maakyiye kile ʊ ta, 38 beewıya ŋ lıı wıısıbee
ko tuu dı ŋ tıŋ nal hʊ aa tıma ŋ kyɛrı rɛ, ŋ tıı kyɛrı daa ŋ ko dı ŋ tıŋa.
39 Nal hʊ aa tıma ŋ kyɛrı rɛ yaa dı ŋ ta leŋ dı nala hʊ ʊ aa kpaa we
ŋ nosi tıyaŋ kıdıgı buloŋ ko nyʊgısı, amɛ dı ŋ kyisi ba buloŋ dʊnıya
kyɛtenii, dı ba kaŋ mııbol. 40 Wıı hʊ ŋ Kuwo aa kyɛɛ rɛ nyɛ: Dı nal hʊ
buloŋ aa gyıma ŋ anıı ŋ yaa Wıısı biye rɛ, a laa ŋ wıya di, dı ʊ kaŋ
mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii, ka dı dʊnıya kyɛtenii mɛ, dı ŋ kyisi ʊ sʊʊ
tıyaŋ dı ʊ kaŋ mııbol."
41 Ɛɛ rɛ Gyuuma hʊ piili kı gʊrımı wıya akuu ʊ aa baa, "Mıyaŋ nɛ
yaa kıdiiliye hʊ aa lıı wıısıbee ko tuu." 42 Doŋ nɛ ba baa, "Baal no daa
yaa Gyosɛfʊ biye Yesu? Á gyıŋ ʊ kuwo abee ʊ naa buloŋ nɛ. Ɛɛ rɛ yaŋ
lagılagı no, ʊ baa dı ʊ lıı wıısıbee rɛ a ko tuu?" 43 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası
tıya ba a baa, "Ma leŋ wıya gʊrımıı. 44 Nal buloŋ bı sı wuwo ko tıŋa
ŋ see dı ŋ Kuwo hʊ aa tıma ŋ kaŋ ʊ tıına kaŋ ko ŋ lee, ka dı ŋ kyisi ʊ
tıına sʊʊ tıyaŋ dʊnıya kyɛtenii dı ʊ kaŋ mııbol. 45 Wıısı tıŋdaala hʊ
kıdıgı sabı nyɛ rɛ Wıısı teŋ tıyaŋ, a baa,
"Wıısı sı daga nala buloŋ".
Nal hʊ buloŋ aa gyegile nıı wıya hʊ Wıısı aa daga ʊ, a gʊnnı wıya ʊ
lee, ʊ rɛ sı ko kı tıŋa ŋ. 46 Nyɛ bı daga anıı nal kıdıgı buloŋ naa ŋ
Kuwo Wıısı rɛ, dı mıyaŋ aa lıı Wıısı lee dʊŋ daa. 47 Wıtıı rɛ ŋ bası kı

tıya ma, nal hʋ bulǫŋ aa laa ŋ wıya di, ʋ sı kaŋ mııbol hʋ aa bı kaŋ
tenii. 48 Mıyaŋ nɛ yaa kıdiiliye hʋ aa tıya nala mııbol. 49 Ma naabaala
gyı dii kıdiiliye hʋ ba aa yırı Mana rɛ pogo hʋ tıyaŋ. Abee gɛɛ bulǫŋ,
ba ha gyı sʋba rɛ. 50 Amɛ kıdiiliye hʋ aa lıı wıısıbee ko tuu, dı nal lɛ
dii ba, ʋ bı sı sʋba. 51 Mıyaŋ nɛ yaa kıdiiliye hʋ aa tıya mııbol, a lıı
wıısıbee ko tuu. Dı nal lɛ dii kıdiiliye no, ʋ sı kaŋ mııbol hʋ aa bı kaŋ
tenii. Ŋ teŋbii rɛ yaa kıdiiliye hʋ ŋ aa sı kpa tıya dʋnıya nala dı ba
kaŋ mııbol.

52 Yesu aa bası gɛɛ, Gyuuma hʋ piili kaŋ wıı hʋ kı kpa dɔmɔŋ abee
baaŋ a baa, “Ɛɛ rɛ baal no sı yaa kpa ʋ teŋ namıya tıya ma dı á kyaŋ?”
53 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, dı mamaa
rɛ bı kyaŋ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye teŋ namıya, a nyʋwa ŋ kyal mɛ, ma
bı sı kaŋ mııbol hʋ aa kaŋ tɔnɔ. 54 Nal hʋ bulǫŋ aa kyaŋ ŋ teŋ namıya,
a nyʋwa ŋ kyal mɛ, ʋ tıına sı kaŋ mııbol hʋ aa bı kaŋ tenii. Dʋnıya
kyɛtenii hʋ mɛ, ŋ sı kyisi ʋ tıına sʋʋ tıyaŋ, dı ʋ kaŋ mııbol, 55 beewıya
ŋ teŋ namıya yaa kıditııma rɛ, ŋ kyal mɛ yaa kınyʋwatııma. 56 Nal
hʋ bulǫŋ aa kyaŋ ŋ teŋ namıya, a nyʋwa ŋ kyal mɛ, ʋ tıına sı we ŋ
lee a kaŋ kı mʋ deŋdeŋ, dı ŋ mɛ we ʋ tıına lee a kaŋ kı mʋ deŋdeŋ.
57 Ŋ Kuwo aa yaa mııbol bulǫŋ tıına rɛ tıma ŋ, ʋ nyubaanıŋ nɛ ŋ kaŋ
mııbol. Ɛɛ wıya dı nal bulǫŋ mɛ rɛ kyaŋ ŋ teŋ namıya, ŋ mɛ sı leŋ dı
ʋ tıına kaŋ mııbol. 58 Kıdiiliye hʋ aa lıı wıısıbee ko tuu rɛ nyɛ, ʋ bı
kıı kıdiiliye hʋ ma naabaala gyı aa dii aŋ ha sʋba hʋ. Nal hʋ bulǫŋ
aa dii kıdiiliye no, ʋ sı kaŋ mııbol hʋ aa bı kaŋ tenii.” 59 Yesu gyı
aa bası wıya no dı ʋ we Kapɛɛnam tıyaŋ nɛ a kı daga nala Gyuuma
wııkyʋwaldıya tıyaŋ.

Wıya hʋ aa tıya nala mııbol hʋ aa bı kaŋ tenii

60 Nala hʋ gyı aa tıŋ Yesu hal aa nıı wıya no ʋ aa basa, ba gyenıŋ
bulǫŋ baa, “Wıya no ʋ aa dagı deye rɛ kıŋkaŋ. Kıbee rɛ sı wuwo tıŋ
ba?” 61 Nal bulǫŋ gyı bı bası wıı tıya Yesu ka ʋ gyıma anıı ʋ hatınna
hʋ aa gʋrımı wıya rɛ, akuu wıya hʋ ʋ aa bası tıya ba wıya. Ɛɛ rɛ ʋ
pıyɛsı ba a baa, “Wıya no leŋ ma kı kyɛ ma bıla hal lɛ koo? 62 Ka dı
mamaa rɛ yaŋ fa naa mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye dı ŋ mııgı gyıŋ kı mʋ lee
hʋ ŋ aa lıya, ɛɛ rɛ ma sı yaa? 63 Wıısı Wiyesi Welii hʋ rɛ aa tıya ma
mııbol hʋ aa bı kaŋ tenii. Nihuwobiŋ dee bı kaŋ tɔnɔ bulǫŋ, beewıya
ʋ bı sı wuwo tıya mııbol. Wıya no ŋ aa bası tıya ma, ba aa rɛ aa leŋ
Wıısı Wiyesi Welii hʋ aa tıya mııbol ko gyʋʋ ma tıyaŋ. 64 Abee gɛɛ
bulǫŋ ma badɔmɔŋ ha bı laa ŋ wıya di.” A lıı saŋa hʋ Yesu aa piile kı
daga nala bulǫŋ ʋ gyı gyıŋ nala hʋ aa bı laa ʋ wıya di rɛ, abee nal hʋ
aa sı kpa ʋ yallı.

65 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Wıı no wıya rɛ tıŋ ŋ bası tıya ma anıı nal
bulǫŋ bı sı wuwo ko tıŋa ŋ, dı ŋ Kuwo bı tıya ʋ tıına ŋmanıı.”

66 Akuu wıı no wıya, nıgyamaa hʋ gyı aa tıŋa ʋ tıyaŋ yʋga gyı bıla
hal lɛ. 67 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʋ hatınna fi abee balıya hʋ a baa, “Aŋka
ma mɛ, ma mɛ aa kyɛ dı ma mııgı ŋ hal lɛ koo?” 68 Ɛɛ rɛ Siimɔŋ Piita
baa, “Á Tıına, kıbee lee rɛ á mɛ sı mııgı mʋ? Ɪ dʋŋ nɛ kaŋ wıya hʋ aa
tıya nala mııbol hʋ aa bı kaŋ tenii. 69 Nyɛ kɛ á gyıma rɛ, a laa di mɛ
anıı ı rɛ yaa Tıpʋlʋŋ Tıına hʋ aa lıı Wıısı lee.” 70 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba
a baa, “Na Mıyaŋ nɛ lıı ma nala no fi abee balıya, amɛ ma kıdıgı yaa
Sıtaanı rɛ.” 71 Gyudası, Siimɔŋ Isıkarɔtı biibaal hʋ wıya rɛ ʋ gyı bası

gɛɛ. Gyudasɪ gyɪ yaa Yesu hatɪnna fi abee balɪya hʋ kɪdɪgɪ rɛ, amɛ ʋ rɛ gyɪ sɪ ko kpa Yesu yallɪ.

7

Yesu bee ʋ naabalɪya

1 Yesu aa basɪ wɪya no buloŋ ko teŋ, ʋ gyɪ sii mʋ we Galili paalʋʋ tɪyaŋ nɛ a kɪ gɔllɪ. Ʋ gyɪ bee kyɛ dɪ ʋ mʋ kɪ gɔllɪ Gyudɪya paalʋʋ tɪyaŋ, beewɪya Gyuuma nɪhɪyasɪ hʋ aa we doŋ fa aa kyɛ ŋmanɪɪ hʋ ba aa sɪ tɪŋa rɛ a wuwo kpʋ ʋ. 2 Saŋa no tɪyaŋ dɪ Gyuuma kyɛbal hʋ ba aa yɪrɪ Gyama Kyɛbal mɛ kpaga. 3 Ɛɛ rɛ Yesu nɪmmabalɪya basɪ tɪya ʋ a baa, "Lɪɪ daha, a mʋ Gyudɪya paalʋʋ, dɪ ɪ hatɪnna na wɪmagɪla hʋ ɪ aa yaa." 4 Beewɪya nal hʋ buloŋ aa kyɛ dɪ ba gyɪma ʋ, ʋ bɪ faŋa kɪ yaa wɪya. Ɛɛwɪya, wɪya no ɪ aa yaa nyɛ, leŋ dɪ dʋnɪya nala buloŋ gyɪma ɪ. 5 Ʋ naabalɪya hʋ tɪɪ mɛ gyɪ bɪ laa ʋ wɪya di, ɛɛ rɛ tɪŋ ba basɪ gɛɛ. 6 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Saŋa hʋ ŋ aa sɪ mʋ doŋ ha bɪ pele. Amɛ ma kɛ aa wuwo ma mʋ doŋ nɛ saŋa buloŋ. 7 Dʋnɪya nala bɪ haasɪ ma, amɛ ba haasɪ ŋ kɛ rɛ, beewɪya, saŋa buloŋ nɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ba anɪɪ ba wɪyaalɪya lɔrɔ rɛ. 8 Ma lɪɪ mʋ gbɪyala hʋ, amɛ ŋ kɛ ha bee mʋ, beewɪya saŋa hʋ aa sɪ pele dɪ ŋ mʋ gbɪyala hʋ ha bɪ pele." 9 Ʋ basɪ gɛɛ rɛ aŋ ha hɔŋ Galili paalʋʋ tɪyaŋ kyɛyɛ baŋmana. 10 Yesu nɪmmabalɪya hʋ aa mʋʋ gbɪyala hʋ ko teŋ, ɛɛ rɛ ʋ dʋŋ mɛ sii mʋ, dɪ nal buloŋ bɪ gyɪma ʋ wɪya doŋ tɪyaŋ. 11 Gyuuma nɪhɪyasɪ hʋ aa we gbɪyala hʋ tɪyaŋ gyɪ deŋ kɪ kyɛ Yesu rɛ doŋ tɪyaŋ, a kɪ pɪyɛsɪ nala a baa, "Lee rɛ ʋ we?" 12 Ɛɛ rɛ nala hʋ aa we gbɪyala hʋ lee gyeniŋ piili a miŋsi a kɪ basɪ Yesu wɪya. Badɔmɔŋ baa, "Ʋ yaa niwelii rɛ." Badɔmɔŋ mɛ baa, "Aayɪ, ʋ aa mʋrɪ nala rɛ." 13 Amɛ ba buloŋ fa aa fá Gyuuma nɪhɪyasɪ hʋ rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ba faŋa kɪ basɪ ʋ wɪya gɛɛ.

14 Gbɪyala hʋ aa ko mʋ gyʋʋ tʋtʋʋ, ɛɛ rɛ Yesu mʋ gyʋʋ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ a piili kɪ daga nala. 15 Ʋ aa daga nala hʋ gɛɛ, ʋ yaa Gyuuma nɪhɪyasɪ hʋ aa gyegile kɪ nɪɪ wɪya hʋ nyʋʋfɪyɛlɪ. Doŋ nɛ ba baa, "Ɛɛ rɛ baal no yaa gyɪŋ Gyuuma mɪrɪsɪ kɪŋkaŋ nyɛ, aŋ bɪ gʋnna ba nal buloŋ lee?" 16 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Wɪya no ŋ aa dagɪ lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ, ŋ lee daa ba lɪɪ. 17 Nal hʋ buloŋ aa yaa siri dɪ ʋ yaa wɪɪ hʋ Wɪɪsɪ aa kyo, ʋ tɪɪna sɪ gyɪma dɪ wɪya hʋ ŋ aa dagɪ lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ koo ŋ tɪɪ lee rɛ ba lɪɪ. 18 Nal hʋ aa basɪ wɪya ʋ tɪɪ dee tɪyaŋ, ʋ aa basɪ kɪ kyɛ ʋ tɪɪ feŋ nɛ. Amɛ nal hʋ aa kyɛ dɪ nal hʋ aa tɪma ʋ feŋ gyɪŋ, ʋ yaa nɪtɪɪ rɛ, a bee nyɪya wɪya mɛ. 19 Na Moosi biŋ mɪrɪsɪ tɪya ma rɛ dɪ ma kɪ tɪŋa. Amɛ ma kɪdɪgɪ buloŋ bee tɪŋ mɪrɪsɪ no. Bee rɛ yaŋ tɪŋ ma kɪ lʋga dɪ ma kpʋ ŋ?" 20 Ɛɛ rɛ gyamaa hʋ aa we doŋ pɪyɛsɪ ʋ a baa, "Na ʋ kɪɪ gyɪŋbɔmɔ rɛ kana ɪ? Kɪbee rɛ aa kyɛ dɪ ʋ kpʋ ɪ?" 21 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ŋ yaa wɪmagɪl kɪdɪgɪ rɛ ma Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ, ʋ yaa ma wɪkperii. 22 Amɛ akuu Moosi aa basɪ tɪya ma a baa ma kɪ keri ma biisi pene wɪya, ma aa kɪ keri ma biisi pene rɛ kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ. Moosi daa piili wɪɪ no, ma naabaala rɛ piili ʋ. 23 Dɪ mamaa rɛ yaŋ sɪ wuwo keri biye peŋ kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ akuu ma aa bee kyɛ dɪ ma kyogi Moosi mɪrɪsɪ hʋ wɪya, bee rɛ yaŋ sɪ tɪŋ ma kɪ na baaŋ ŋ nyuu tɪyaŋ akuu ŋ aa tɪɪbɪ nal kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ wɪya. 24 Dɪ nal lɛ yaa wɪɪ, ma ta pese kpa kyogisi tɪya ʋ. Ma bɪɪnɪ wɪɪ hʋ ʋ aa yaa weliŋ na a gyɪŋ ʋ wɪtɪɪ, aŋ na kpa kyogisi tɪya ʋ."

25 Ɛɛ rɛ nala badɔmɔŋ mɛ aa lıı Gyerusalɛm pıyɛsı a baa, “Baal no
daa á bee nıhıyası kı kyɛ dı ba kpʊ gɛɛ? 26 Na, ʊ rɛ yaŋ sıŋ nala tıyaŋ
gɛɛ a kı bası wıya, ka nal buloŋ bı wuwo bası wıı buloŋ, koo nyɛ kɛ
Gyuuma nıhıyası hʊ laa di rɛ anıı ʊ rɛ yaa Krisita hʊ? 27 Nal buloŋ
bı sı gyıŋ lee hʊ Krisita hʊ aa lıya, amɛ á buloŋ nɛ gyıŋ lee hʊ baal
no aa lıya.” 28 Yesu aa daga nala Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ gɛɛ, ɛɛ rɛ
ʊ pıyɛsı a baa, “Na ma kɔnı gyıma ŋ nɛ, a gyıŋ lee hʊ ŋ aa lıya mɛ?
Amɛ ŋ tıı dee tıyaŋ daa ŋ ko. Nal lɛ tıma ŋ. Nal hʊ mɛ yaŋ aa tıma ŋ,
ʊ yaa Wıtıı Tıına rɛ. Ma bı gyıma ʊ. 29 Amɛ ŋ kɛ gyıma ʊ rɛ, beewıya
ʊ lee rɛ ŋ lıı, ʊ rɛ tıma ŋ.” 30 Ɛɛ rɛ ba kı kyɛ dı ba kana ʊ, amɛ saŋa
hʊ ba aa sı kana ʊ ha gyı bı pele. Ɛɛwıya nal buloŋ bı wuwo kpa noŋ
dige ʊ. 31 Amɛ nıgyamaa gyı laa ʊ wıya di rɛ nala hʊ tıyaŋ aŋ baa,
“Ma bıına anıı dı Krisita hʊ, laataal hʊ Wıısı aa lıya rɛ ko, ʊ sı yaa
wımagıla te baal no?”

Ba tıŋ nala dı ba mʊ kaŋ Yesu

32 Farasiima hʊ badɔmɔŋ aa nıya dı nala miŋse kı bası Yesu wıya
gɛɛ, ɛɛ rɛ ba bee Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası tıŋ ba laalyuwolo
hʊ aa sıŋ kı pɔ Wııkyʊwaldııbal hʊ dimbee dı ba mʊ kaŋ Yesu. 33 Ɛɛ
rɛ Yesu bası baa, “Ɲ sı we ma lee kyɛyɛ baŋmana, aŋ mııgı mʊ nal hʊ
aa tıma ŋ lee. 34 Ma sı kyɛ ŋ, amɛ ma bı sı na ŋ, beewıya lee hʊ ŋ aa
sı we, ma bı sı wuwo mʊ doŋ.” 35 Ɛɛ rɛ Gyuuma nıhıyası hʊ mııgı kı
pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, “Lee rɛ baal no kı kyɛ dı ʊ mʊ, dı á bıl bı sı na ʊ.
Kapuwo, ʊ aa kyɛ dı ʊ mʊ Giriki paalʊʊ hʊ tıyaŋ Gyuuma aa guwoso
rɛ, a kı daga nala hʊ aa bı yaa Gyuuma. Ba bıl baa, 36 ‘Ʊ baa dı á sı
kyɛ ʊ aŋ bı sı na ʊ, a bıl baa dı á bıl bı sı wuwo mʊ lee hʊ mɛ ʊ aa sı
we. Wıya no buloŋ ʊ aa bası, ba memii rɛ yaa bee?’ ’

Mııbol wıya

37 Gbıyala hʊ kyɛtenii kyɛɛ rɛ aa yaa gbıyala hʊ sıfıyaŋ kyɛɛ. Ɛɛ rɛ
Yesu sii sıŋ a heeli baa, “Nal hʊ buloŋ nıınyʊwası aa kana, ʊ tıına ko
ŋ lee a nyʊwa nıı.” 38 Wıısı teŋ tıyaŋ ba basa rɛ a baa, “Nal hʊ buloŋ
aa laa ŋ wıya di, Wıısı wıbii hʊ aa tıya mııbol sı bulo kı lıı ʊ tıına
tıya tıyaŋ anıı nıı aa lıı bulo tıyaŋ gɛɛ.” 39 Wıısı Wiyesi Welii hʊ Yesu
aa sı kpa we nala hʊ aa laa ʊ di tıyaŋ wıya rɛ ʊ kı bası gɛɛ. Saŋa no
tıyaŋ dı ʊ ha gyı bı kpaa Wiyesi Welii hʊ we ba tıyaŋ, beewıya ba ha
gyı bı kpaası ʊ mal daagarıı hʊ nyuu tıyaŋ dı ʊ laa feŋ.

Nala porigi dɔmɔŋ Yesu wıya

40 Nıgyamaa hʊ aa nıı wıya hʊ Yesu aa basa, ba badɔmɔŋ baa, “Baal
no rɛ kɔnı yaa Wıısı Tıŋdaal hʊ a aa gyegili dı ʊ lıı Wıısı lee ko.”
41 Badɔmɔŋ mɛ baa dı ʊ rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wıısı aa lıya.
Amɛ badɔmɔŋ mɛ baa dı Krisita hʊ bı sı lıı Galili paalʊʊ. 42 Wıısı teŋ
tıyaŋ ba basa anıı Krisita hʊ, laataal hʊ Wıısı aa lıya, sı yaa Deviti
doho nal lɛ, a lıı Bɛtılɛhɛm, lee hʊ Deviti aa lıya. 43 Ɛɛ rɛ nala hʊ kaŋ
wıı no kı kpa dɔmɔŋ, akuu Yesu wıya porigi dɔmɔŋ. 44 Ba badɔmɔŋ
kı kyɛ dı ba kaŋ Yesu, amɛ nal buloŋ bı wuwo kpa noŋ dige ʊ.

45 Ɛɛ rɛ laalyuwolo hʊ ba aa tʊma dı ba mʊ kaŋ Yesu hʊ mııgı mʊ
Farasiima abee wııkyʊwal sılaala nıhıyası hʊ lee abee nohıllı. Ɛɛ rɛ
ba pıyɛsı ba a baa, “Bee rɛ tıŋ ma bı kana ʊ ko?” 46 Ɛɛ rɛ ba baa, “Nal
buloŋ ha bı maakyiye bası wıya anıı baal no aa bası gɛɛ.” 47 Nyɛ rɛ

Farasiima nıhıyası hʋ pıyɛsı ba a baa, “Na ʋ kıı ʋ mʋrı ma mɛ rɛ?
48 Ma ha maakyiye nıı dı Gyuuma nıhıyası koo Farasiima kıdıgı mɛ
ha laa ʋ wıya di? 49 Amɛ nıgyamaa no buloŋ aa laŋŋa, kıdıgı buloŋ
bı gyıŋ wıya hʋ Moosi aa saba biŋ. Ɛɛwıya Wıısı sı kʋsı ba nyuni.”
50 Baal kıdıgı mɛ rɛ gyı we ba tıyaŋ, ba kı yırı Nikodemu. Ʋ mɛ fa yaa
Farasiima kıdıgı rɛ. Ʋ kɛ fa laa sıya mʋ Yesu lee rɛ aŋ ka. 51 Ɛɛ rɛ ʋ
bası tıya ba a baa, “Á mıra bı daga dı á kpa kyogisi tıya nal dı ʋ rɛ yaa
wıı, see dı á laa sıya nıı tıına nyʋwa, a gyıŋ wıı hʋ ʋ aa yaa.” 52 Ɛɛ
rɛ Farasiima hʋ pıyɛsı ʋ a baa, “Ɪ mɛ yaa Galili tıına rɛ koo? Dı ı rɛ
deŋ Wıısı teŋ hʋ tıyaŋ, ı sı na anıı Wıısı tıŋdaala hʋ kıdıgı buloŋ bı
maakyiye lıı Galili.” 53 Ɛɛ rɛ ka ba buloŋ sii pısa, a mʋ ba dıısı.

8

Ba kaŋ haaŋ kıdıgı sɔŋsɔŋ tıyaŋ

1 Nala hʋ buloŋ aa mʋʋ ko teŋ, Yesu mɛ kpa mʋ gyıŋ Olivi dogimo
hʋ. 2 Ʋ sıgballıya kyıkyʋwala, ʋ bıl mııgı mʋ a gyʋʋ Wııkyʋwaldııbal
hʋ. Nyɛ rɛ nala hʋ buloŋ aa we doŋ ko gol-ʋ, ʋ hɔŋ, a bıl piili kı daga
ba. 3 Ɛɛ rɛ Wıısı teŋ dıdagıla abee Farasiima kaŋ haaŋ kıdıgı ko gyʋʋ.
Ba kaŋ haaŋ no sɔŋsɔŋ tıyaŋ nɛ. Nyɛ rɛ ba leŋ haaŋ hʋ sii sıŋ ba
buloŋ sıya tıyaŋ. 4 Ɛɛ rɛ ba bası tıya Yesu a baa, “Nıhıyawʋ, haaŋ no
kaŋ bala rɛ, ka á kana ʋ dı ʋ bee badıma pına. 5 Moosi mırısı hʋ daga
anıı dı haaŋ buloŋ nɛ ko yaa gɛɛ, dı á yaga ʋ tıına kpʋ abee bʋwa.
Ɛɛ rɛ ı mɛ na?” 6 Ba bası gɛɛ dı ba ŋmaa Yesu fuu na rɛ, a wuwo na
ŋmanıı a kana ʋ anıı ʋ kyogo rɛ. Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ nyuu kyugili, aŋ kaŋ
ʋ nonii kı sabı kına taŋha tıyaŋ. 7 Nyɛ rɛ ka ba ha sıŋ, a kı pıyɛsı ʋ
wıya. Doŋ tıyaŋ nɛ Yesu kaŋ ʋ nyuu gye, a bası tıya ba a baa, “Dı nal
lɛ we ma tıyaŋ daha a ha bı maakyiye yaa wıbɔŋ, ma leŋ dı ʋ tıına
laa sıya kpa bʋyı a yaga haaŋ no.” 8 Ɛɛ rɛ ʋ bıl kaŋ ʋ nyuu kyugili a bıl
kaŋ ʋ nonii a kı sabı kına taŋha tıyaŋ. 9 Ba aa nıı wıı hʋ ʋ aa basa,
ba buloŋ mııgı fá kıŋ kıŋ. Ba tıyaŋ nıhıyası rɛ gyı laa sıya fá aŋ leŋ
Yesu bee haaŋ hʋ dʋŋ gyamaa hʋ sıya tıyaŋ. 10 Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ ʋ nyuu
gye, a pıyɛsı haaŋ hʋ a baa, “Lee rɛ nala hʋ we? Ɛɛ kɛ nal buloŋ bı
kaa ʋ aa sı kpa kyogisi tıya ı a maga dı ba kpʋ ı?” 11 Nyɛ rɛ haaŋ hʋ
baa dı nal buloŋ bıl bı kaa. Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa, “Tɔɔ, ŋ mɛ bı
sı kpa kyogisi aa maga ba kpʋ ı a tıya ı. Amɛ kı mʋ aŋ ta bıl kı yaa
wıbɔmɔ.”

Yesu rɛ yaa dʋnıya pʋlʋŋ

12 Nyɛ rɛ Yesu bıl bası tıya Farasiima hʋ a baa, “Mıyaŋ nɛ yaa dʋnıya
nala pʋlʋŋ. Nal hʋ buloŋ aa tıŋa ŋ, ʋ tıına bı sı maakyiye vala bilhuu
tıyaŋ. Ʋ tıına sı kaŋ pʋlʋŋ hʋ aa tıya nala mııbol.” 13 Ɛɛ rɛ Farasiima
hʋ bası tıya ʋ a baa, “Ɪ tıı rɛ yaa ı tıı daŋsıya tıına gɛɛ. Wıya hʋ ı
aa bası bı kaŋ tɔnɔ kıdıgı buloŋ.” 14 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Dı
mıyaŋ nɛ yaa ŋ tıı daŋsıya tıına mɛ, wıı hʋ ŋ aa bası yaa wıtıı rɛ,
beewıya ŋ gyıŋ lee hʋ ŋ aa lıya rɛ, a gyıŋ lee hʋ mɛ ŋ aa mʋʋ. Amɛ
ma kɛ bı gyıŋ lee hʋ ŋ aa lıya, a bı gyıŋ lee hʋ mɛ ŋ aa mʋʋ. 15 Dʋnıya
nala hakıla rɛ ma aa kpa kı di nala sarıya a kpa kyogisi tıya ba. Amɛ ŋ
kɛ bı kpaa kyogisi kı tıya nal buloŋ. 16 Dı mıyaŋ nɛ kpaa kyogisi tıya
nal mɛ, ʋ yaa wıtıı rɛ, beewıya ŋ dʋŋ daa kpaa kyogisi kı tıya ʋ tıına,
amɛ nal hʋ aa tıma ŋ pɛɛ ŋ tıyaŋ nɛ wıı no tıyaŋ. 17 Mırısı hʋ Moosi

fa aa bine daga anıı dı nala balıya rɛ yaa wıı daŋsıya anıı ʊ yaa wıtıı rɛ, ɛɛ daga anıı wıı hʊ kɔnı yaa wıtıı rɛ. 18 Ɲ yaa ŋ tıı daŋsıya tıına rɛ, ŋ Kuwo hʊ aa tıma ŋ mɛ yaa ŋ daŋsıya tıına." 19 Ɛɛ rɛ ba pıyɛsı ʊ a baa, "Lee rɛ ı Kuwo hʊ we?" Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Ma kɔnı bı gyıma ŋ, a bı gyıŋ ŋ Kuwo mɛ. Dı mamaa rɛ fa gyıma ŋ, ma fa sı gyıŋ ŋ Kuwo mɛ." 20 Saŋa hʊ Yesu aa bası wıya no buloŋ kı tıya nala Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ gɛɛ dı ʊ gyı yaŋ kpaga lee hʊ ba aa kpa wıısʊlıı gbaŋsı hʊ kı biŋ nɛ. Amɛ nal buloŋ gyı bı kana ʊ, beewıya saŋa hʊ ba aa sı kana ʊ ha gyı bı pele.

Yesu basa ʊ Wıısıbee mııgı mʊyı wıya

21 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya nala hʊ a baa, "Ɲ sı mʊ. Ma sı pıya sıya kyɛ ŋ, amɛ ma sı sʊba ma wıbɔmɔ tıyaŋ. Lee hʊ ŋ aa mʊʊ, ma bı sı wuwo mʊ doŋ." 22 Ɛɛ rɛ Gyuuma nıhıyası hʊ pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, "Ʊ baa dı á bı sı wuwo mʊ lee hʊ ʊ aa mʊʊ. Ʊ yaŋ basa magısı anıı ʊ sı kpʊ ʊ tıı rɛ koo ɛɛ rɛ ʊ bası nyɛ?" 23 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, "Taŋhanyuu daha rɛ ma lıı, amɛ ŋ kɛ lıı wıısıbee rɛ. Ma yaa dʊnıya no nala rɛ, amɛ ŋ kɛ bı lıı dʊnıya no. 24 Ɛɛ rɛ tıŋ ŋ gyı laa sıya bası tıya ma anıı ma sı sʊba ma wıbɔmɔ tıyaŋ. Ma kɔnı yaŋ sı sʊba ma wıbɔmɔ tıyaŋ, dı ma ko bı laa di anıı mıyaŋ nɛ yaa nal hʊ ŋ aa baa ŋ yaa." 25 Ɛɛ rɛ ba pıyɛsı ʊ a baa, "Aŋnɛ nɛ rɛ yaa ı?" Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Piili hʊ tıyaŋ buloŋ nɛ ŋ daga ma nal hʊ ŋ aa yaa. 26 Ɲ kaŋ wıya yʊga rɛ ŋ aa sı wuwo tıŋ ba tıyaŋ a kpa kyogisi tıya ma. Amɛ nal hʊ aa tıma ŋ, ʊ kɔnı yaa Wıtıı Tıına rɛ. Wıya hʊ ŋ aa nıya ʊ nyʊwa tıyaŋ, ba dʊŋ nɛ ŋ bası kı tıya dʊnıya nala." 27 Ʊ aa bası gɛɛ, nala hʊ ha fa bı gyıma anıı ʊ Kuwo Wıısı wıya rɛ ʊ bası tıya ba gɛɛ. 28 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Dı mamaa rɛ kaŋ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye kpaası mal daagarıı tıyaŋ, ma sı gyıma anıı mıyaŋ nɛ yaa nal hʊ ŋ aa baa ŋ yaa. Ɛɛ mɛ tıyaŋ nɛ ma sı tıŋ gyıma anıı ŋ bee yaa wıı buloŋ ŋ tıı dee tıyaŋ, amɛ wıya hʊ ŋ Kuwo aa daga ŋ nɛ ŋ kı bası. 29 Nal hʊ mɛ aa tıma ŋ ʊ bı vıya ŋ ta, ʊ we ŋ lee rɛ, beewıya saŋa buloŋ ŋ aa kı yaa wıya hʊ aa fıyɛlı ʊ teŋ nɛ." 30 Ʊ wıbasıı no gyı leŋ nala yʊga laa ʊ wıya di rɛ.

Wıtıı hʊ rɛ sı laa ma ta

31 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya nala hʊ aa laa ʊ wıya di a baa, "Dı mamaa rɛ gyegile kı nıı ŋ nyʊwa, ma kɔnı yaa ŋ hatınna rɛ. 32 Ma sı gyıŋ Wıısı wıtıı hʊ, dı wıtıı no leŋ dı ma tıŋ ma tıı." 33 Ɛɛ rɛ nala hʊ mɛ baa, "Á yaa Abıraham doho nala rɛ. Á ha bı maakyiye yaa nal buloŋ yosi. Bee rɛ yaŋ tıŋ ı baa dı á sı tıŋ á tıı?"

34 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, nal hʊ kɛ buloŋ aa yaa wıbɔmɔ, ʊ tıına yaa wıbɔmɔ yoŋ nɛ. 35 Dı yoŋ nɛ we nal dıya tıyaŋ, ʊ bı sı wuwo yaa dıya hʊ doho nal tıı. Amɛ dı dıya hʊ tıına rɛ kaŋ biye, biye hʊ kɛ aa yaa dıya hʊ doho nal lɛ a kı mʊ deŋdeŋ. 36 Dı mıyaŋ Wıısı Biye rɛ laa ma ta dı ma tıŋ ma tıı, ma kɔnı aa tıŋ ma tıı rɛ. 37 Ɲ gyıma anıı ma yaa Abıraham doho nala rɛ, aŋka ma kı kyɛ dı ma kpʊ ŋ, beewıya wıya hʊ ŋ aa daga ma bı gyʊʊ ma dıgına. 38 Wıya hʊ ŋ kuwo aa daga ŋ nɛ ŋ kı bası, ka ma mɛ kı yaa wıya hʊ ma kuwo aa daga ma dı ma kı yaa."

39 Ɛɛ rɛ ba bası tıya ʊ a baa, "Abıraham nɛ yaa á kuwo." Ɛɛ rɛ Yesu mɛ baa, "Dı mamaa rɛ kɔnı fa yaa Abıraham biisi, ɛɛ kɛ ma fa sı kı

yaa wıya hʊ Abıraham fa aa yaa. 40 Ŋ kɛ sıfıyaŋ buloŋ nɛ yaa dı ŋ bası Wıısı wıtıı hʊ ʊ aa kpaa tıya ŋ dı ŋ bası tıya ma, ka ma ha kı
kyɛ dı ma kpʊ ŋ. Amɛ Abıraham kɛ bı yaa nyɛ. 41 Ma aa yaa wıya hʊ
ma kuwo aa yaa rɛ." Ɛɛ rɛ ba baa, "Á yaa Wıısı biisi tıı rɛ. Wıısı dʊŋ
nɛ yaa á kuwo á aa kana." 42 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Dı Wıısı
rɛ kɔnı fa yaa ma Kuwo, ma fa sı kyo ŋ wıya, beewıya, Wıısı lee rɛ ŋ
lıı ko we daha. Ŋ tıı dee tıyaŋ daa ŋ ko. Ʊ rɛ tıma ŋ. 43 Bee rɛ yaŋ
tıŋ ma bı gyıŋ wıya hʊ ŋ aa basa memii? Ma bee kyɛ dı ma gyegile
nıı wıya hʊ ŋ aa bası. Ɛɛ rɛ tıŋ ma bı gyıŋ ba memii gɛɛ. 44 Ma kuwo
rɛ yaa Sıtaanı. Ɛɛ rɛ tıŋ ma aa kı kyɛ dı ma kı yaa ʊ teŋfıyɛl wıya.
A lıı dʊnıya lipiilii buloŋ, ʊ yaa nıkpʊʊl lɛ. Ʊ tıı paalı bı kaŋ wıtıı,
beewıya wıtıı buloŋ tuwo ʊ tıyaŋ. Dı ʊ rɛ aa nyıya wıya, ʊ kıyı rɛ
paalı gɛɛ. Beewıya ʊ yaa wınyıyɛl lɛ, a yaa wınyıyɛla buloŋ kuwo mɛ.
45 Amɛ ŋ aa bası wıtıı hʊ wıya rɛ tıŋ ma bı laa ŋ wıya di. 46 Ma kıbee
rɛ sı wuwo daga wıbɔŋ hʊ ŋ ha aa maakyiye yaa? Dı mıyaŋ nɛ aa
bası wıtıı, bee rɛ yaŋ tıŋ ma bı laa ŋ wıya di? 47 Nal hʊ buloŋ aa lıı
Wıısı lee aa gyegile kı nıı wıya hʊ Wıısı aa bası rɛ. Ma kɛ bı lıı Wıısı
lee, ɛɛ rɛ tıŋ ma bı gyegile kı nıı Wıısı wıya."

Gyuuma badɔmɔŋ vıya Yesu wıya

48 Ɛɛ rɛ Gyuuma hʊ bası tıya Yesu a baa, "Á kɔnı aa baa dı ı yaa
Samaarıya tıına, ka gyıŋbɔŋ mɛ kana ı hʊ, ʊ yaa wıtıı rɛ." 49 Ɛɛ rɛ
Yesu bası tıya ba a baa, "Gyıŋbɔŋ tuwo ŋ tıyaŋ. Amɛ ŋ aa tıya ŋ Kuwo
gyırıma rɛ, aŋka ma kɛ bee tıya ŋ gyırıma. 50 Ŋ bı kyɛɛ feŋ kı tıya
ŋ tıı. Amɛ nal lɛ we doŋ a kyɛ feŋ kı tıya ŋ. Ʊ rɛ yaŋ sı di nala hʊ
aa vıya ŋ wıya sarıya abee wıtıı a kpa kyogisi tıya ba. 51 Wıtıı rɛ ŋ
bası kı tıya ma, nal hʊ buloŋ aa tıŋa ŋ nyʊwa, ʊ bı sı maakyiye sʊba."
52 Ɛɛ rɛ Gyuuma hʊ bası tıya ʊ a baa, "Nyɛ kɛ, á yaŋ paalı gyıma anıı
gyıŋbɔŋ nɛ kɔnı kana ı. Abıraham sʊba rɛ. Wıısı tıŋdaala hʊ mɛ
sʊba. Aŋka ı baa dı nal hʊ buloŋ aa tıŋa ı nyʊwa bı sı maakyiye sʊba.
53 Á kuwo Abıraham tıı gba sʊba rɛ. Ɪ yaŋ bıına nıı ı rɛ tee ʊ koo?
Wıısı tıŋdaala hʊ mɛ sʊba. Aŋnɛ rɛ yaŋ yaa ı kɛ?" 54 Ɛɛ rɛ Yesu bıl
bası tıya ba a baa, "Dı mıyaŋ nɛ fa kyɛɛ feŋ kı tıya ŋ tıı, haŋ feŋ hʊ
fa bı sı kaŋ tɔnɔ buloŋ. Ŋ Kuwo rɛ yaa nal hʊ aa tıya ŋ feŋ, nal hʊ
tıı ma aa baa dı ʊ rɛ yaa ma Wıısı hʊ. 55 Ma ha bı maakyiye gyıma ʊ
amɛ ŋ kɛ gyıma ʊ rɛ. Dı mıyaŋ nɛ baa ŋ bı gyıma ʊ, ŋ yaa wınyıyɛl lɛ
anıı ma mɛ aa yaa wınyıyɛla gɛɛ. Ŋ gyıma ʊ rɛ a kı tıŋa ʊ nyʊwa mɛ.
56 Ma naabaa Abıraham gyı aa lurimi na a gyıma anıı ŋ sı ko dʊnıya,
ʊ teŋ gyı fıyɛlı rɛ weliŋ ŋ koyi wıya." 57 Ɛɛ rɛ Gyuuma hʊ bası tıya ʊ
a baa, "Ɪ ha paalı bı pele bısı mɔllıbalıya bee fi. Ɛɛ rɛ ı yaŋ yaa a na
Abıraham?" 58 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya
ma, ka dı ba na lʊl Abıraham, dı ŋ kɛ foŋ we doŋ nɛ." 59 Ɛɛ rɛ ba paa
bʊwa dı ba yaga ʊ, ʊ faŋa a lʊwɔlı lıı Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ.

9

Yesu suro nyʊlʊŋ kıdıgı sıya

1 Yesu aa kpaa ŋmanıı vala kı mʊ hʊ tıyaŋ nɛ, ʊ na baal kıdıgı ba
aa lʊla ʊ dı ʊ nyʊlıma. 2 Ɛɛ rɛ Yesu hatınna pıyɛsı ʊ a baa, "Nıhıyawʊ,
bee rɛ tıŋ ba lʊl baal no dı ʊ nyʊlıma? Baal hʊ tıı wıbɔmɔ rɛ tıŋ koo
ʊ kuwo bee ʊ naa wıbɔmɔ rɛ tıŋ?" 3 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa,

“Baal no nyʊlʊŋsɪ hʊ bɪ lɪɪ ʊ tɪɪ wɪbɔmɔ tɪyaŋ koo ʊ kuwo bee ʊ naa wɪbɔmɔ tɪyaŋ. Ʊ nyʊlɪma rɛ dɪ Wɪɪsɪ wuwo tɪŋ gɛɛ tɪyaŋ a daga ʊ dee. 4 Á aa we pʊlʊŋ tɪyaŋ nyɛ, ma leŋ dɪ á kɪ yaa wɪya hʊ nal hʊ aa tɪma ŋ aa baa dɪ á kɪ yaa. Bilhuu sɪ ko dɪ nal bulоŋ bɪl bɪ sɪ wuwo yaa wɪɪ bulоŋ. 5 Ɲ ha aa we dʊnɪya tɪyaŋ nyɛ, mɪyaŋ nɛ yaa dʊnɪya nala pʊlʊŋ.” 6 Yesu aa basɪ gɛɛ ko teŋ, ʊ tʊ naŋtʊwɔl biŋ taŋha, a kaŋ buu buu, a paa taa baal hʊ sɪya, aŋ basɪ tɪya ʊ a baa, 7 “Sii tuu Silom fuwo hʊ a sɔmɔ ɪ sɪya.” (Silom memii rɛ yaa tɪmɪɪ). Ɛɛ rɛ baal hʊ sii tuu fuwo hʊ, a yaa nɪɪ sɔmɔ ʊ sɪya. Ʊ sɪya suri doŋ, ʊ mɪɪgɪ mʊ dɪya. 8 Ɛɛ rɛ ʊ bee nala hʊ aa gyʊʊ kɪ kpaga dɔmɔŋ, abee nala hʊ bulоŋ fa aa naa baal no dɪ ʊ fa aa kɪ sʊla kɪna, ba kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ a baa, “Baal no daa fa aa hɔŋ kɪ sʊla kɪna gɛɛ?” 9 Badɔmɔŋ baa dɪ ʊ rɛ, badɔmɔŋ mɛ baa dɪ ʊ daa, dɪ ba ta kɪɪ dɔmɔŋ nɛ. Ɛɛ rɛ baal hʊ tɪɪ baa “Mɪyaŋ nɛ gɛɛ.” 10 Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ɛɛ rɛ ɪ yaa a wuwo kɪ na nyɛ kɛ.” 11 Ɛɛ rɛ baal hʊ baa, “Baal hʊ ba aa yɪrɪ Yesu, ʊ rɛ buu taŋha a paa taa ŋ sɪya, aŋ baa dɪ ŋ tuu Silom fuwo hʊ a yaa nɪɪ sɔmɔ. Ɛɛ rɛ ŋ tuu sɔmɔ, ŋ sɪya pirigi suri.” 12 Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Lee tɪyaŋ nɛ ʊ we?” Baal hʊ baa, “Ɲ bɪ gyɪma”.

Farasiima tɪŋ nyʊlʊŋ hʊ tɪɪbɪɪ naasɪ

13 Ɛɛ rɛ ba kaŋ baal hʊ fa aa nyʊlɪma a mʊ Farasiima hʊ lee. 14 Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ rɛ Yesu gyɪ buu taŋha a paa taa baal hʊ sɪya ba suri gɛɛ. 15 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ mɛ bɪl pɪyɛsɪ baal hʊ gɛɛ ʊ aa yaa ʊ sɪya suri. Baal hʊ basɪ tɪya ba a baa, “Taŋha rɛ ʊ buu a paa taa ŋ sɪya, ŋ mʊ sɔmɔ ta ŋ sɪya suri.” 16 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ badɔmɔŋ baa, “Baal hʊ aa yaa wɪɪ no, Wɪɪsɪ daa tɪma ʊ, beewɪya ʊ bee tɪŋ á Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ sɪŋsɪ.” Ɛɛ rɛ badɔmɔŋ mɛ baa, “Ɛɛ rɛ nal hʊ aa yaa wɪbɔŋyaal sɪ wuwo kɪ yaa wɪmagɪla no?” Doŋ nɛ nyʊʊtaaduwo gyʊʊ ba, ba porigi dɔmɔŋ. 17 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ bɪl pɪyɛsɪ baal hʊ a baa, “Ka ɪ baa ʊ suri ɪ sɪya rɛ, aŋnɛ rɛ ɪ bɪɪnɪ anɪɪ ʊ yaa?” Nyɛ rɛ baal hʊ baa “Ʊ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaala lɛ.”

18 Amɛ Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ fa bee kyɛ dɪ ba laa di anɪɪ baal hʊ fa kɔnɪ nyʊlɪma rɛ, aŋ mɪɪgɪ ko kɪ na gɛɛ, see dɪ ba na ʊ kuwo bee ʊ naa. 19 Nyɛ rɛ ba tɪŋ yɪrɪ baal hʊ nɪɪna abee ʊ kuwo a pɪyɛsɪ ba a baa, “Ma biye rɛ nyɛ? Ma baa dɪ ma lʊla ʊ dɪ ʊ nyʊlɪma rɛ? Ɛɛ rɛ ʊ yaŋ yaa a kɪ na nyɛ kɛ?” 20 Ɛɛ rɛ ba baa, “Á gyɪma anɪɪ á biye rɛ nyɛ. Á gyɪma anɪɪ á lʊla ʊ dɪ ʊ nyʊlɪma rɛ. 21 Amɛ ɛɛ hʊ ʊ aa yaa ʊ sɪya suri kɛ, á bɪ gyɪma. Á bɪ gyɪŋ nal hʊ mɛ aa leŋ ʊ sɪya suri. Ma kɪ pɪyɛsɪ ʊ, ʊ hɪyasa rɛ. Ʊ aa wuwo ʊ basɪ wɪya rɛ ʊ tɪɪ.” 22 Baal hʊ kuwo abee ʊ naa fa aa fá Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ba basɪ gɛɛ. Beewɪya Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ fa baa dɪ nal hʊ bulоŋ ko baa Yesu rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya, dɪ ba sɪ kile ʊ tɪɪna ta ba wɪɪkyʊwaldɪya tɪyaŋ. 23 Biye hʊ nɪɪna bee ʊ kuwo gyɪŋ gɛɛ tɪyaŋ nɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ba baa dɪ ʊ hɪyasa rɛ, dɪ ba pɪyɛsɪ ʊ gɛɛ.

24 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ bɪl yɪrɪ baal hʊ fa aa nyʊlɪma hʊ a baa, “Á gyɪma anɪɪ baal no yaa wɪbɔŋyaal lɛ. Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, basɪ wɪtɪɪ tɪya ma.” 25 Baal hʊ baa, “Ɲ kɛ bɪ gyɪma dɪ baal no yaa wɪbɔŋyaal koo ʊ bɪ yaa wɪbɔŋyaal. Amɛ wɪɪ hʊ ŋ kɛ aa gyɪma rɛ nyɛ: Ɲ fa nyʊlɪma rɛ, amɛ lagɪlagɪ no ŋ aa naa rɛ.” 26 Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ɛɛ rɛ ʊ yaa ɪ, ɪ sɪya suri?” 27 Ɛɛ rɛ baal hʊ basɪ tɪya ba a baa, “Ɲ laa sɪya basɪ tɪya ma

rɛ, ka ma bɪ gyegile nɪɪ. Bee rɛ tɪŋ ma bɪl kɪ kyɛ dɪ ma nɪɪ? Ma mɛ aa
kyɛ dɪ ma yaa ʊ hatɪnna rɛ koo?" 28 Ɛɛ rɛ ba tʊʊsɪ ʊ weliŋ aŋ baa, "Ɪ rɛ
yaa baal no hatɪnnɪ, amɛ á kɛ yaa Moosi hatɪnna rɛ. 29 Á gyɪma anɪɪ
Wɪɪsɪ fa basɪ wɪya tɪya Moosi rɛ, amɛ baal no kɛ, á gba bɪ gyɪŋ lee hʊ
ʊ aa lɪya." 30 Ɛɛ rɛ baal hʊ baa, "Ma na wɪkperii ga! Ma bɪ gyɪŋ lee hʊ
ʊ aa lɪya, amɛ ʊ rɛ suri ŋ sɪya. 31 Á gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ bɪ gyegile kɪ nɪɪ
wɪbɔŋyaala nyʊwa. Ʊ aa gyegili kɪ nɪɪ nala hʊ aa fá ʊ rɛ, aŋ pɛ kɪ yaa
wɪya hʊ ʊ aa kyo. 32 Dʊnɪya aa piile buloŋ, ma ha nɪya ba baa dɪ nal
suri nal ba aa lʊla dɪ ʊ nyʊlɪma sɪya? 33 Dɪ baal no fa bɪ lɪɪ Wɪɪsɪ lee,
ʊ fa bɪ sɪ wuwo yaa wɪɪ buloŋ." 34 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya baal hʊ a baa, "Ba
paalɪ kɪ lʊla ɪ dɪ ɪ yaa wɪbɔŋyaal lɛ, ka ɪ mɛ yaŋ kɪ kyɛ dɪ ɪ daga ma
koo?" Ɛɛ rɛ ba kile ʊ ta ʊ lɪɪ Wɪɪkyʊwaldɪya hʊ tɪyaŋ.

Hakɪl-nyʊlɪma tɪmma

35 Yesu aa nɪya dɪ ba kile baal hʊ ta Wɪɪkyʊwaldɪya hʊ tɪyaŋ, ʊ mʊ
kyɛ na ʊ a pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Ɪ laa Nihuwobiŋ Biye hʊ wɪya di rɛ?" 36 Ɛɛ
rɛ baal hʊ pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Aŋnɛ rɛ gɛɛ? Daga ŋ tɪɪna, ŋ nɪhɪyawʊ, dɪ
ŋ laa ʊ wɪya di." 37 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, "Ɪ foŋ na ʊ rɛ. Ʊ rɛ
yaa nal hʊ aa basɪ wɪya ɪ lee nyɛ." 38 Ɛɛ rɛ baal hʊ tuu gbinni Yesu
sɪya tɪyaŋ, a kyʊwalɪ ʊ aŋ baa, "Ŋ Tɪɪna, ŋ laa ɪ di rɛ." 39 Nyɛ rɛ Yesu
baa, "Ŋ ko dʊnɪya rɛ dɪ dʊnɪya nala na ba wɪbɔmɔ, ka dɪ ŋ leŋ nala
hʊ aa nyʊlɪma sɪyasɪ suri, ka nala hʊ mɛ aa baa dɪ ba sɪya suro dɪ ba
mɛ nyʊlɪmɪ." 40 Farasiima badɔmɔŋ mɛ fa aa sɪŋ doŋ, aŋ nɪɪ Yesu aa
basɪ gɛɛ, ba pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Ɪ bɪɪna anɪɪ á mɛ nyʊlɪma rɛ koo?" 41 Ɛɛ
rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Dɪ mamaa rɛ fa nyʊlɪma, ma fa bɪ sɪ kaŋ
wɪkyogii buloŋ. Amɛ ma foŋ aa baa dɪ ma aa naa nyɛ, a gyɪŋ wɪtɪɪ hʊ,
ɛɛ rɛ tɪŋ ma ha we ma kyogisi tɪyaŋ."

10

Yesu rɛ yaa Pedaalwelii hʊ

1 Ɛɛ rɛ Yesu maga namaga a baa, "Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nal
hʊ buloŋ aa bɪ tɪŋ dimbeenyʊwa hʊ a gyʊʊ pedɪya hʊ, aŋ wile tɪŋ
gyekariya gyʊʊ, ʊ tɪɪna yaa gaal lɛ, a kɪ fasɪ nala kɪna mɛ. 2 Amɛ nal
hʊ aa tɪŋ pedɪya hʊ dimbeenyʊwa gyʊʊ, ʊ tɪɪna rɛ yaa piyese hʊ tɪɪna.
3 Pedɪya didenni hʊ aa suri pedɪya hʊ dimbeenyʊwa rɛ a tɪya ʊ. Piyese
hʊ mɛ gyɪŋ ʊ taal. Piyesi hʊ tɪɪna aa yɪrɪ ba kɪdɪgɪ buloŋ feŋ nɛ, a laa
ba sɪya a kaŋ ba lɪɪ. 4 Dɪ ʊ rɛ ko kaŋ ba buloŋ lɪɪ teŋ, ʊ aa laa ba sɪya
rɛ, ka piyese hʊ kɪ tɪŋa ʊ hal, beewɪya ba gyɪŋ ʊ taal lɛ. 5 Ba bɪ sɪ laa
nyʊwa tɪŋ nɪdʊma hal, see dɪ ba mɪɪgɪ fá tɪɪna hal tɪyaŋ, beewɪya ba
bɪ gyɪŋ ʊ taal." 6 Yesu gyɪ maga namaga no tɪya ba rɛ, amɛ ba gyɪ bɪ
gyɪŋ wɪɪ hʊ ʊ aa basɪ tɪya ba memii.
7 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, "Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, mɪyaŋ
nɛ yaa pedɪya hʊ dimbeenyʊwa. 8 Nala hʊ buloŋ aa laa sɪya ko ŋ
tɪyaŋ a nyɪya wɪya baa dɪ Wɪɪsɪ rɛ tɪŋ ba, ba buloŋ yaa gaala rɛ, a
kɪ fasɪ nala kɪna mɛ, piyese hʊ mɛ bee tɪŋ ba nyʊwa. 9 Mɪyaŋ nɛ yaa
dimbeenyʊwa hʊ. Nal hʊ buloŋ aa tɪŋa ŋ tɪyaŋ a kɪ gyʊʊ, ŋ sɪ pɔ ʊ
weliŋ. Ʊ sɪ lɪɪ aŋ mɪɪgɪ ko kɪ gyʊʊ abee laaŋfɪya, a na kɪdiweliye mɛ
kɪ di. 10 Gaal hʊ kɛ ko dɪ ʊ gaa rɛ, a kpʊ, aŋ kyogi kyogisi, amɛ ŋ kɛ
ko rɛ dɪ nala hʊ aa tɪŋa ŋ nyʊwa kaŋ mɪɪbol aa kaŋ tɔnɔ." 11 Yesu bɪl
baa, "Mɪyaŋ nɛ yaa pedaalwelii hʊ. Pedaalwelii aa kpa ʊ mɪɪbol lenni

sʊʊ rɛ ʊ piyese wɪya. 12 Amɛ nal hʊ ba aa kpaa ʊ kɪ daa piyese hʊ a
kɪ laa tuno, ʊ tɪɪna daa tɪŋ piyese hʊ. Ɛɛwɪya dɪ ʊ rɛ ko na gboo dɪ
ʊ aa ko, ʊ aa vɪya piyese hʊ ta rɛ aŋ fá. Gboo hʊ aa ko kaŋ kɪdɪgɪ rɛ
aŋ ŋmaa kɪkaalɪya hʊ buloŋ pɪsa. 13 Ʊ aa fá rɛ, beewɪya ʊ tuno wɪya
rɛ ʊ kɪ daa piyese hʊ. Ʊ sɪya tuwo piyese hʊ tɪyaŋ. 14 Mɪyaŋ nɛ yaa
pedaalwelii hʊ. Ŋ gyɪma ŋ piyese rɛ, ŋ piyese mɛ gyɪma ŋ. 15 Anɪɪ ɛɛ
hʊ ŋ Kuwo aa gyɪma ŋ, ɛɛ rɛ ŋ mɛ gyɪma ʊ. Ŋ yaa siri rɛ dɪ ŋ kpa ŋ
mɪɪbol lenni sʊʊ ŋ piyese wɪya. 16 Ŋ kaŋ piyese badɔmɔŋ mɛ rɛ, aŋka
ba tuwo pedɪya no tɪyaŋ. Ʊ maga dɪ ŋ kasɪ ba mɛ ko pɛ piyese no
tɪyaŋ nɛ, dɪ ba buloŋ yaa nɪdɪgɪ piyese a gyɪŋ ŋ taal, ka dɪ ba pedaal
mɛ yaa nɪdɪgɪ. 17 Ŋ kuwo kyo ŋ wɪya rɛ, beewɪya ŋ yaa siri rɛ dɪ ŋ
sʊba ŋ tɪɪ kyɛrɪ tɪyaŋ. Ka dɪ ŋ ha bɪl sii sʊʊ tɪyaŋ mɛ. 18 Nal buloŋ bɪ
sɪ wuwo kpʊ ŋ dɪ ŋ bɪ tɪya ʊ tɪɪna ŋmanɪɪ. Ŋ tɪɪ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ ŋ sɪ
kpa ŋ mɪɪbol tɪya sʊʊ. Ŋ kaŋ dee rɛ ŋ aa sɪ kpa ŋ mɪɪbol tɪya sʊʊ, a
bɪl kaŋ dee mɛ ŋ aa sɪ laa ʊ sʊʊ lee. Ŋ kuwo aa baa ŋ yaa wɪɪ rɛ gɛɛ."
19 Yesu aa basɪ wɪya no, Gyuuma hʊ kuu ɛɛ wɪya a porigi dɔmɔŋ.
20 Ba gyeniŋ buloŋ baa, "Bee rɛ tɪŋ ma gyegili kɪ nɪɪ baal no wɪbasɪɪ?
Gyɪŋbɔŋ nɛ kana ʊ! Ʊ aa yaarɪ rɛ!" 21 Ba badɔmɔŋ mɛ baa, "Nal hʊ
gyɪŋbɔŋ aa kana bɪ sɪ wuwo kɪ basɪ wɪya no. Gyɪŋbɔŋ wuwo kɪ suri
nyʊlʊŋ sɪya rɛ?"

Ba vɪya Yesu

22 Ɛɛ rɛ Gyuuma kyɛbal hʊ tɪyaŋ ba aa kɪ liisi saŋa hʊ ba gyɪ aa kpaa
ba Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ we Wɪɪsɪ nosi tɪyaŋ bɪl ko pele. Kyɛbal no gyɪ
aa ko puwo saŋa rɛ Gyerusalɛm tɪyaŋ. 23 Saŋa no tɪyaŋ dɪ Yesu gyɪ
we Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ gyambarɪŋ hʊ ba aa yɪrɪ Solomɔn Gyambarɪŋ
tɪyaŋ nɛ a kɪ vala. 24 Ɛɛ rɛ nala ko gol-ʊ, a pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Mɔɔgɛɛ
rɛ ɪ kɪ kyɛ dɪ á gyegili maga ka dɪ ɪ na daga nal hʊ ɪ aa yaa tɪya ma?
Dɪ ɪ rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya, basɪ polli tɪya ma dɪ á
gyɪma." 25 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ŋ laa sɪya basɪ tɪya ma rɛ,
ka ma bɪ laa di. Tʊma hʊ ŋ aa tʊŋ ŋ Kuwo dee tɪyaŋ, ba aa rɛ aa di ŋ
daŋsɪya. 26 Amɛ ma bɪ yaa ŋ piyese, ɛɛ rɛ tɪŋ ma bɪ laa ŋ wɪya di. 27 Ŋ
piyese gyɪma ŋ taal lɛ, ŋ mɛ gyɪŋ ba, ba kɪ tɪŋa ŋ hal. 28 Ŋ aa tɪya ba
mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii rɛ, ba bɪ sɪ maakyiye sʊba. Nal buloŋ mɛ bɪ
sɪ wuwo kaŋ ba laa ŋ nosi tɪyaŋ maakyiye kɪdɪgɪ buloŋ. 29 Ŋ Kuwo aa
kpaa ba tɪya ŋ, ʊ rɛ tee kɪŋ buloŋ. Nal buloŋ mɛ yaŋ bɪ sɪ wuwo kaŋ
ba laa ʊ nosi tɪyaŋ. 30 Ŋ bee ŋ Kuwo buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ."
31 Yesu aa basɪ gɛɛ, Gyuuma hʊ bɪl paa bʊwa dɪ ba yaga ʊ. 32 Ɛɛ rɛ
Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ŋ Kuwo tɪya ŋ dee rɛ ŋ yaa wɪweliye yʊga
ma sɪɪ tɪyaŋ. Ba kɪbee wɪya rɛ tɪŋ ma kɪ kyɛ dɪ ma yaga ŋ nyɛ?"
33 Gyuuma hʊ mɛ mɪɪgɪ baa, "Á bee kyɛ dɪ á yaga ɪ akuu ɪ aa yaa
wɪweliye no kɪdɪgɪ buloŋ wɪya, amɛ ɪ yaa nihuwobiŋ nɛ aŋ kpa ɪ tɪɪ
anɪɪ ɪ rɛ yaa Wɪɪsɪ, ɛɛ rɛ tɪŋ." 34 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ma
tɪɪ mɪrɪsɪ tɪyaŋ ba basa rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ baa, 'Ma yaa wɪɪbiisi rɛ." ' 35 Á
gyɪma anɪɪ wɪya hʊ ba aa sabɪ biŋ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ yaa wɪtɪɪ rɛ, aa bɪ
sɪ maakyiye dɪsɪ. Wɪɪsɪ kaŋ haŋ nala hʊ kɪ yɪrɪ wɪɪbiisi rɛ. Dɪ Wɪɪsɪ
tɪɪ sɪ yɪrɪ nala no ʊ aa kpaa ʊ duwoso tɪya wɪɪbiisi, 36 bee rɛ yaŋ sɪ
tɪŋ dɪ Wɪɪsɪ lɪɪ ŋ, a tɪma ŋ ŋ ko tuu dʊnɪya, dɪ ma baa ŋ kpaa ŋ tɪɪ kɪ
magɪsɪ Wɪɪsɪ rɛ akuu ŋ aa baa dɪ ŋ yaa Wɪɪsɪ Biye wɪya? 37 Dɪ mɪyaŋ
nɛ ko bee yaa wɪya hʊ ŋ Kuwo aa kyɛ dɪ ŋ yaa, ɛɛ kɛ ma ta laa ŋ wɪya

di. 38 Amɛ dɪ mɪyaŋ nɛ aa yaa wɪya hʊ ŋ Kuwo aa baa ŋ kɪ yaa, abee
ma aa bɪ laa ŋ di nyɛ buloŋ mɛ, ka ʊ maga dɪ ma laa wɪya no di rɛ a
kɔnɪ wuwo gyɪma anɪɪ ŋ bee ŋ kuwo buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ. 39 Ʊ aa basɪ
gɛɛ, ba bɪl kɪ kyɛ dɪ ba kana ʊ, ɛɛ rɛ ʊ lʊwɔlɪ lɪɪ doŋ.
40 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl mɪɪgɪ mʊ kyol Gyɔɔdaŋ fuwo hʊ, a mʊ we lee hʊ
tɪyaŋ Gyɔɔŋ fa aa fo nala wɪɪkyʊwalnɪɪ hʊ. 41 Nyɛ rɛ nɪgyamaa kɪ ko
ʊ lee. Ba basɪ tɪya dɔmɔŋ a baa, “Gyɔɔŋ fa bɪ yaa wɪmagɪl buloŋ, amɛ
wɪya hʊ buloŋ ʊ fa aa basa a mʊ kɪ tile baal no tɪyaŋ kɔnɪ yaa wɪtɪɪ
rɛ.” 42 Ɛɛ rɛ nɪgyamaa hʊ gyɪ aa we doŋ laa Yesu wɪya di.

11

Laazʊrɔsɪ sʊʊ

1-2 Baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we doŋ a lɪɪ Bɛɛtani ba kɪ yɪrɪ Laazʊrɔsɪ. Doŋ
nɛ Mɛɛrɪ bee ʊ naatoluu Maata mɛ gyɪ lɪɪ. (Mɛɛrɪ no tɪɪ rɛ yaa nal hʊ
gyɪ aa kpaa tʊranɪɪ bɪsɪ we á Tɪɪna Yesu naasɪ tɪyaŋ, aŋ kaŋ ʊ nyupʊna
tɪɪgɪ gɛɛ). Ɛɛ rɛ ba nɪɪnabiibaal Laazʊrɔsɪ gyɪ sii kɪ wɪɪlɪ. 3 Nyɛ rɛ ʊ
naatoliye hʊ tɪma ba mʊ basɪ tɪya Yesu a baa, “Á Tɪɪna, ɪ kyaŋkyoolii
hʊ aa wɪɪlɪ rɛ.” 4 Yesu aa nɪɪ wɪɪ no, ʊ baa, “Wɪɪla no litenii daa sɪ yaa
Laazʊrɔsɪ sʊʊ, amɛ ʊ pɪŋ wɪɪla no rɛ dɪ nala na Wɪɪsɪ gaŋdarɪ, ka dɪ
mɪyaŋ Wɪɪsɪ Biye mɛ tɪŋ gɛɛ tɪyaŋ a laa ŋ gaŋdarɪ.”
5 Yesu fa kyo Maata abee ʊ naatoluu Mɛɛrɪ abee Laazʊrɔsɪ wɪya rɛ
weliŋ. 6 Amɛ abee ʊ aa nɪya dɪ Laazʊrɔsɪ aa wɪɪlɪ buloŋ, ka ʊ ha gyɪ
hɔŋ lee hʊ ʊ aa wee tɪyaŋ nɛ kyɛyɛ balɪya. 7 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ ʊ basɪ
tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Ma leŋ dɪ á mɪɪgɪ mʊ Gyudɪya paalʊʊ.” 8 Ɛɛ
rɛ Yesu hatɪnna hʊ basɪ tɪya ʊ a baa, “Á nɪhɪyawʊ, dɪyaraŋ biisi no ɪ
daa Gyuuma paa bʊwa kɪ kyɛ ba yaga gɛɛ. Bee rɛ yaŋ tɪŋ ɪ bɪl kɪ kyɛ
dɪ ɪ mʊ doŋ?” 9 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Sɪgballɪya buloŋ kaŋ ʊ tebine bee ʊ
wɪɪhaa rɛ. Ɛɛwɪya, nal hʊ aa vala wɪɪhaa, ʊ bee garɪ kɪna, beewɪya lee
buloŋ aa kyaanɪ rɛ. 10 Amɛ nal hʊ aa vala tebine, ʊ aa kɪ garɪ kɪna rɛ,
beewɪya pʊlʊŋ tuwo.” 11 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Á
kyana Laazʊrɔsɪ pɪŋ doo rɛ, amɛ ŋ sɪ mʊ kyisi ʊ doo hʊ tɪyaŋ.” 12 Ɛɛ
rɛ ʊ hatɪnna hʊ basɪ tɪya ʊ a baa, “Dɪ ʊ rɛ pɪŋ doo, ɛɛ daga anɪɪ ʊ sɪ
deye.” 13 Yesu aa basɪ gɛɛ, ʊ daga anɪɪ Laazʊrɔsɪ sʊba rɛ gɛɛ, amɛ ʊ
hatɪnna hʊ kɛ fa bɪɪna anɪɪ doo tɪɪ rɛ ʊ kɔnɪ pɪŋ. 14 Nyɛ rɛ Yesu kaŋ
basɪ polli tɪya ba anɪɪ Laazʊrɔsɪ sʊba rɛ. 15 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ma wɪya,
ŋ teŋ fɪyɛla abee Laazʊrɔsɪ aa sʊba dɪ ŋ tuwo doŋ. Ma sɪ tɪŋ gɛɛ tɪyaŋ,
a laa ŋ wɪya di. Ma leŋ dɪ á mʊ ʊ lee.” 16 Ɛɛ rɛ Tɔmaasɪ, Yesu hatɪnna
hʊ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ daalɪyanɪ, basɪ tɪya ʊ dɔŋtɪŋsɪ hʊ a baa, “Ma leŋ
dɪ á buloŋ tɪŋ Yesu hal mʊ, dɪ ʊ rɛ sɪ sʊba mɛ, dɪ á buloŋ sʊba.”
17 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ kpa mʊ Bɛɛtani. Ba aa mʊʊ pele
doŋ, ɛɛ rɛ Yesu nɪɪ anɪɪ Laazʊrɔsɪ kyɛyɛ banaa rɛ gɛɛ ba aa hogo ʊ.
18 Bɛɛtani abee Gyerusalɛm gyɪ bɪ pele meeldaasɪ balɪya. 19 Gyuuma
fa yʊga a lɪɪ Gyerusalɛm ko Bɛɛtani dɪ ba lɔllɪ Maata abee Mɛɛrɪ, ba
nɪɪnabiibaal hʊ aa sʊba wɪya. 20 Maata aa nɪya anɪɪ Yesu we ŋmanɪɪ
tɪyaŋ, ɛɛ rɛ ʊ sii lɪɪ mʊ dɪ ʊ kyeme ʊ, aŋka Mɛɛrɪ kɛ fa we dɪya tɪyaŋ.
21 Ɛɛ rɛ Maata basɪ tɪya Yesu a baa, “Ŋ Tɪɪna, dɪ ɪ rɛ fa we daha, ŋ
naabiibaal hʊ fa bɪ sɪ sʊba. 22 Ka abee gɛɛ buloŋ, ŋ gyɪma anɪɪ dɪ ɪ rɛ
sʊla Wɪɪsɪ kɪ kyɛ wɪɪ buloŋ, ʊ sɪ yaa tɪya ɪ.” 23 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ, “I
naabiibaal hʊ sɪ mɪɪgɪ sii sʊʊ tɪyaŋ a kaŋ mɪɪbol”. 24 Ɛɛ rɛ Maata basɪ

tıya ʊ a baa, “Ɲ gyıma anıı dʊnıya kyɛtenii, ʊ sı sii sʊʊ tıyaŋ.” 25 Ɛɛ
rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Mıyaŋ nɛ yaa nal hʊ aa kyisi nala sʊʊ tıyaŋ
a tıya ba mııbol. Nala hʊ buloŋ aa laa ŋ wıya di, dı ba aa rɛ sʊba mɛ,
ba sı kaŋ mııbol. 26 Nala hʊ mɛ buloŋ aa weye aŋ laa ŋ wıya di, bı sı
maakyiye sʊba. Ɪ laa wıı no di rɛ koo?” 27 Ɛɛ rɛ Maata baa, “Waa, ŋ
Tıına. Ɲ laa di anıı ı rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wıısı aa lıya, a yaa
Wıısı Biye mɛ, nal hʊ Wıısı aa baa ʊ sı ko tuu dʊnıya no.”

Yesu wiye

28 Maata aa bası wıya no teŋ, ʊ mııgı gyʊʊ dıya a lʊwɔlı yırı ʊ
naatoluu Mɛɛrı, a miŋsi bası tıya ʊ a baa, “Mɛɛrı, á nıhıyawʊ hʊ ko
rɛ, a pıyɛsı kı kyɛ ı.” 29 Mɛɛrı aa nıı gɛɛ, ʊ sii lagı lagı, a lıı dı ʊ kyeme
ʊ. 30 Saŋa no tıyaŋ dı Yesu ha bı gyʊʊ bee hʊ tıyaŋ, dı ʊ ha gyı we lee
hʊ Maata aa kyeme ʊ hʊ tıyaŋ nɛ. 31 Nala hʊ fa aa we dıya hʊ tıyaŋ a
kı fıyɛlı Mɛɛrı bembii, aa naa dı ʊ sii tarısı kı lıı gɛɛ, ba mɛ sii tıŋa ʊ
hal, beewıya ba kɛ fa bıına anıı ʊ aa kyɛ dı ʊ mʊ wii Laazʊrɔsı bil hʊ
lee rɛ. 32 Mɛɛrı aa mʊʊ pele lee hʊ Yesu fa aa wee a na ʊ, ʊ tuu tele ʊ
naası tıyaŋ aŋ baa, “Ɲ Tıına, dı ı rɛ fa we daha, ŋ naabiibaal no fa bı
sı sʊba.” 33 Yesu aa naa Mɛɛrı abee nala hʊ aa tıŋa ʊ hal aa wii gɛɛ,
ʊ tıya kyogi kıŋkaŋ. Ʊ nyuu buloŋ nyiiri. 34 Ɛɛ rɛ ʊ pıyɛsı ba a baa,
“Lee tıyaŋ nɛ ma hogo ʊ?” Ba bası tıya ʊ a baa, “Á Tıına, ko na doŋ.”
35 Yesu wii. 36 Ɛɛ rɛ nala hʊ bası tıya dɔmɔŋ a baa, “Ma na ʊ aa kyo
ʊ gɛɛ.” 37 Badɔmɔŋ mɛ pıyɛsı a baa, “Ka ʊ rɛ gyı suri nyʊlʊŋ hʊ sıya
gɛɛ, ʊ fa bı sı wuwo leŋ dı Laazʊrɔsı ta sʊba?”

38 Ba aa bası gɛɛ, Yesu nyuu bıl nyiiri. Ɛɛ rɛ ba mʊ pele bʊwa hʊ
lee. Bʊwa hʊ fa yaa bʊbʊwa rɛ, ka ba kpa bʊyı tɔ ʊ nyʊwa. 39 Ɛɛ rɛ
Yesu baa dı ba kaŋ bʊyı hʊ suri bʊwa hʊ nyʊwa tıyaŋ. Ɛɛ rɛ Maata,
Laazʊrɔsı nıınatoliye hʊ kıdıgı bası tıya ʊ a baa, “Ɲ Tıına, ʊ aa sʊba
ʊ kyɛyɛ banaa rɛ yaa gyınaŋ. Mɔɔnyɛ ʊ aa sʊwalı.” 40 Ɛɛ rɛ Yesu bası
tıya ʊ a baa, “Ɲ bı bası tıya ı anıı dı ı rɛ laa ŋ wıya di, ı sı na Wıısı dee
aa maga gɛɛ?” 41 Ɛɛ rɛ ba kaŋ bʊyı hʊ suri. Yesu wil deŋ wıısınyuu
aŋ baa, “Ɲ Kuwo, ŋ aa kyʊwalı ı aŋgyʊwasʊ abee ı aa gyegile kı nıı ŋ
wulo. 42 Ɲ gyıma anıı ı gyegili kı nıı ŋ wulo rɛ saŋa buloŋ. Amɛ nala
no aa we daha wıya rɛ tıŋ ŋ bası wıı no, dı ba wuwo laa di anıı ı rɛ
tıma ŋ.” 43 Yesu aa bası gɛɛ ko teŋ, ʊ nɔsı yırı a baa, “Laazʊrɔsı, ko
lıı!” 44 Ʊ aa bası gɛɛ baal hʊ aa sʊba hʊ sii ko lıı. Ʊ aa ko lıı dı lıŋe
hʊ ha fa vʊwa ʊ naası abee ʊ nosi buloŋ, ka kıdıgı mɛ tɔ ʊ sıya. Ɛɛ
rɛ Yesu bası tıya nala hʊ a baa, “Ma kaŋ kına hʊ puri ta ʊ tıyaŋ dı ʊ
mʊ.”

Ba vʊʊla dı ba kpʊ Yesu

Matiwu 26.1-5; Maakı 14.1-2; Luka 22.1-2

45 Nala hʊ gyı aa ko dı ba kyʊwalı Mɛɛrı, a na wıı hʊ Yesu aa yaa, ba
tıyaŋ nala yʊga gyı laa ʊ wıya di rɛ. 46 Ka ba badɔmɔŋ mɛ mııgı mʊ
bası tıya Farasiima badɔmɔŋ wıı hʊ Yesu aa yaa. 47 Ɛɛ rɛ Farasiima
hʊ abee wııkyʊwal sılaala nıhıyası hʊ abee bee hʊ nıhıyası na dɔmɔŋ
a baa, “Wıbee rɛ á sı yaa? Ma na wımagıla no buloŋ baal no aa yaa.
48 Dı ámaa rɛ leŋ dı ʊ yaa wıya no kı mʊ deŋdeŋ, nal nal buloŋ sı
ko laa ʊ wıya di. Dı gɛɛ rɛ ko yaa, Roma paalʊʊ nala sı ko kaŋ á
taŋha abee á Wııkyʊwaldııbal hʊ buloŋ laa.” 49 Gyuuma nıhıyası hʊ
tıyaŋ kıdıgı rɛ ba fa kı yırı Kayifası. Haŋ bına hʊ tıyaŋ, ʊ rɛ gyı yaa

Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ. Ɛɛ rɛ ʊ baa, “Ma yaa bambugo kɪŋkaŋ!
50 Ma bɪ gyɪma anɪɪ dɪ nɪdɪgɪ rɛ laa paalʊʊ no nala buloŋ
nyuu sʊba, ʊ rɛ kpɪya á paalʊʊ no nala buloŋ aa sʊba, koo ma bɪ gyɪŋ
gɛɛ tɪyaŋ?” 51 Ʊ aa basɪ gɛɛ, ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ ʊ tɪɪ hakɪla tɪyaŋ nɛ ʊ basɪ
gɛɛ, amɛ ʊ aa yaa wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ haŋ bɪna hʊ, ɛɛ rɛ tɪŋ
ʊ wuwo basɪ wɪya Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ, anɪɪ Yesu rɛ sɪ laa
paalʊʊ hʊ nala buloŋ nyuu sʊba. 52 Ba paalʊʊ hʊ nala mɛ dʊŋ wɪya
daa ʊ sɪ sʊba, amɛ dɪ ʊ wuwo pɛ kasɪ Wɪɪsɪ biisi hʊ aa pɪsa we lee
buloŋ tɪyaŋ mɛ, a pɛ dɔmɔŋ. 53 A yaŋ lɪɪ haŋ kyɛɛ hʊ kɪ mʊ, ɛɛ rɛ
Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ piili kɪ kyɛ ŋmanɪɪ hʊ ba aa sɪ tɪŋa a kpʊ Yesu.
54 Ɛɛwɪya, Yesu gyɪ bɪl bɪ gɔllɔ kɪ mʊ leye hʊ Gyuuma aa sɪ kɪ na
ʊ. Ʊ gyɪ lɪɪ Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ nɛ, ʊ bee ʊ hatɪnna hʊ mʊ we tɔɔ
kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Efirem aa kpaga pogibal hʊ tɪyaŋ.
55 Saŋa no tɪyaŋ dɪ Gyuuma Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʊ gyɪ kpaga.
Ɛɛ rɛ Gyuuma yʊga lɪɪ ba beye, a mʊ Gyerusalɛm, dɪ ba pɪɪsɪ ba bisiŋ
ta, aŋka dɪ kyɛbal hʊ na pele. 56 Ɛɛ rɛ ba deŋ kɪ kyɛ Yesu. Ba aa we
Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ, ɛɛ rɛ ba kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ a baa, “Ma bɪɪna ʊ
sɪ ko gbɪyala hʊ koo, ʊ bɪ sɪ ko?” 57 Saŋa hʊ tɪyaŋ, dɪ wɪɪkyʊwal sɪlaala
nɪhɪyasɪ abee Farasiima hʊ tɪya nyʊwa anɪɪ dɪ nal buloŋ nɛ gyɪŋ lee
hʊ Yesu aa wee, dɪ ʊ tɪɪna ko tɪya ba duwoso dɪ ba wuwo kana ʊ.

12

Mɛɛrɪ kpaa nʊʊ tɪsɪ Yesu naasɪ
Matiwu 26.6-13; Maakɪ 14.3-9

1 Ʊ gyɪ kaa kyɛyɛ badʊ rɛ ka dɪ Gyuuma Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʊ
pele. Ɛɛ rɛ Yesu sii mʊ Bɛɛtani, lee hʊ Laazʊrɔsɪ aa wee, baal hʊ ʊ fa
aa kyise sʊʊ tɪyaŋ hʊ. 2 Doŋ tɪyaŋ nɛ ba marɪ kɪdiiliye dɪ ba hʊwɔlɪ
ʊ. Laazʊrɔsɪ mɛ gyɪ pɛɛ nala hʊ bee Yesu aa hɔŋ kɪ di kɪna hʊ tɪyaŋ
nɛ, ka Maata mɛ gyɪ pɛ kɪ kpaa kɪdiiliye hʊ. 3 Ɛɛ rɛ Mɛɛrɪ kpa tʊranɪɪ
kɪdɪgɪ sʊwala aa sʊma weliŋ ka ʊ yalɪɪ mɛ hayɛ, ʊ kpa bɪsɪ mɪsɪ Yesu
naasɪ, a kaŋ ʊ nyupʊna tɪɪgɪ. Ɛɛ rɛ tʊranɪɪ hʊ sʊwala sii tɔ dɪya hʊ
buloŋ. 4 Dɪ Yesu hatɪnna hʊ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Gyudasɪ Isɪkarɔtɪ, nal
hʊ fa aa ko kpa Yesu yallɪ hʊ, baa, 5 “Bee rɛ tɪŋ ba bɪ kpaa tʊranɪɪ no
yallɪ a kpa molbiye hʊ tɪya nyaaba. Tʊranɪɪ no yalɪɪ fa sɪ maga nal
kɪdɪgɪ biŋ piliŋ tuno.” 6 Ʊ aa basɪ gɛɛ, ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ ʊ aa kyo nyaaba rɛ
tɪŋ, amɛ ʊ fa yaa gaal lɛ. Ʊ rɛ fa aa biŋ ba molbiye, aa gaa lɪɪ kɪ yaa
ʊ tɪɪ wɪkanɪya. 7 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma leŋ haaŋ no bee
laaŋfɪya, ʊ fa kpaa tʊranɪɪ no biŋ kɪ pɔ kyɛɛ hʊ ba aa sɪ hogo ŋ nɛ.
8 Ma bee nyaaba sɪ we doŋ saŋa buloŋ, amɛ ŋ beel-ma kɛ bɪ sɪ we doŋ
kɪ mʊ deŋdeŋ.”

Ba vʊʊla dɪ ba kpʊ Laazʊrɔsɪ

9 Nɪgyamaa gyɪ nɪya anɪɪ Yesu we Bɛɛtani tɪyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ ba sii
mʊ doŋ. Amɛ Yesu dʊŋ wɪya daa ba gyɪ mʊ doŋ. Ba gyɪ mʊwa ka
dɪ ba pɛ na Laazʊrɔsɪ mɛ rɛ, nal hʊ Yesu aa kyise sʊʊ tɪyaŋ. 10 Ɛɛ rɛ
Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ vʊʊlɪ anɪɪ see dɪ ba kpʊ Laazʊrɔsɪ
mɛ. 11 Beewɪya, Yesu aa kyisi Laazʊrɔsɪ sʊʊ tɪyaŋ wɪya, Gyuuma yʊga
vɪya ba nɪhɪyasɪ hʊ nyʊwa rɛ, aŋ laa Yesu wɪya di.

Yesu gyʊʊ Gyerusalɛm abee gaŋdarɪ
Matiwu 21.1-11; Maakɪ 11.1-11; Luka 19.28-40

12 Ʊ sɪgballɪya, gyamaa hʋ aa ko Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʋ nɪya anɪɪ
Yesu aa ko Gyerusalɛm nɛ. 13 Ɛɛ rɛ ba buloŋ gyaa wɪɪwɪɪsɪ paaponni, a
kaŋ mʋ dɪ ba kyeme ʋ, a kɪ yaa kyagɪŋsɪ yʋga a baa, “Ma dannɪ Wɪɪsɪ.
Wɪɪsɪ sɪ kyiyeli nal hʋ aa ko á Tɪɪna Wɪɪsɪ feŋ tɪyaŋ. Wɪɪsɪ sɪ kyiyeli
Iziral tɪmma kuwori hʋ. 14 Nyɛ rɛ Yesu na kokubiye a kaŋ gyɪŋ. Ba fa
sabɪ gɛɛ rɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a baa,
15 “Zaayɔŋ nala, ma ta kɪ fáá kambɪŋ. Ma na, ma kuwori rɛ gyɪŋ
kokubiye a kɪ ko.”
16 Yesu hatɪnna hʋ gyɪ bɪ gyɪŋ wɪya no buloŋ aa yaa, amɛ Wɪɪsɪ aa
kyisi Yesu ʋ sii sʋʋ tɪyaŋ a laa feŋ hʋ gɛɛ hal tɪyaŋ nɛ ba liisi anɪɪ wɪya
hʋ ba aa saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a mʋ kɪ tile Yesu tɪyaŋ, ba aa rɛ kɔnɪ
ko yaa ʋ tɪyaŋ gɛɛ. 17 Nɪgyamaa hʋ gyɪ aa we doŋ a na Yesu dɪ ʋ yɪrɪ
Laazʋrɔsɪ a kyisi ʋ sʋʋ tɪyaŋ ʋ lɪɪ bʋwa hʋ tɪyaŋ nɛ gyɪ basɪ wɪɪ no
kɪ tɪya nala. 18 Nɪgyamaa hʋ gyɪ aa nɪya anɪɪ Yesu rɛ yaa wɪmagɪl no,
ɛɛ rɛ tɪŋ ba buloŋ gyɪ ko lɪɪ dɪ ba kyeme ʋ. 19 Ɛɛ rɛ Farasiima hʋ basɪ
tɪya dɔmɔŋ a baa, “Á lʋga á wɪɪ hʋ kɪ lɔlɔ rɛ. Ma deŋ na, dʋnɪya nala
buloŋ nɛ aa tɪŋa ʋ hal gɛɛ.”

Giriisi tɪmma badɔmɔŋ ko kɪ kyɛ dɪ ba na Yesu

20 Giriisi tɪmma badɔmɔŋ mɛ rɛ fa we nala hʋ gyɪ aa mʋʋ
Gyerusalɛm Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʋ saŋa dɪ ba kyʋwalɪ Wɪɪsɪ hʋ
tɪyaŋ. 21 Ɛɛ rɛ nala no sii mʋ Fɪlɪpɪ lee, (Fɪlɪpɪ fa lɪɪ Bɛsaada aa we
Galili paalʋʋ tɪyaŋ nɛ) a basɪ tɪya ʋ a baa, “Nɪhɪyawʋ, á aa kyɛ á na
Yesu rɛ.” 22 Fɪlɪpɪ mɛ sii mʋ basɪ tɪya Aŋduru. Ɛɛ rɛ ba buloŋ balɪya mʋ
basɪ tɪya Yesu. 23 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Nyɛ kɛ, saŋa hʋ pele
rɛ dɪ Wɪɪsɪ daga mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye gaŋdarɪ. 24 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ
kɪ tɪya ma, dɪ ɪ rɛ bɪ kpaa miŋbii doho, dɪ ʋ sʋba, ʋ aa yaa miŋbidɪgɪ
dʋŋ nɛ. Amɛ dɪ ɪ rɛ ko kpa ʋ doho dɪ ʋ sʋba ʋ aa we miŋbigyamaa rɛ.
25 Nal hʋ buloŋ aa kyɪl ʋ tɪɪ wɪya, ʋ tɪɪna bɪ sɪ kaŋ kɪŋ buloŋ. Amɛ nal
hʋ mɛ buloŋ aa bɪ kyɪl ʋ dʋŋ wɪya dʋnɪya no tɪyaŋ, ʋ tɪɪna yaa gɛɛ kɪ
pɔ ʋ tɪɪ rɛ dɪ ʋ maakyiye na mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii. 26 Nal hʋ buloŋ
aa kyɛ dɪ ʋ tʋma kɪ tɪya ŋ, see tɪɪna tɪŋa ŋ nyʋwa. Lee hʋ buloŋ ŋ aa
wee, ʋ tɪɪna mɛ sɪ we doŋ. Nal hʋ buloŋ aa tʋma kɪ tɪya ŋ, ŋ Kuwo sɪ
kpa ʋ tɪɪna yohuŋ.”

Yesu basɪ ʋ sʋʋ wɪya

27-28 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Lagɪlagɪ no, ŋ tɪya buloŋ nɛ kyogo. Wɪbee rɛ ŋ
sɪ basɪ? Ŋ baa dɪ ŋ Kuwo ta leŋ dɪ tʋwara hʋ ŋ aa gyɪma anɪɪ ŋ sɪ na
ko ŋ tɪyaŋ koo? Aayɪ, ŋ bɪ sɪ wuwo basɪ gɛɛ. Beewɪya tʋwara no wɪya
rɛ tɪŋ ŋ ko dʋnɪya. Ŋ kuwo, daga ɪ gaŋdarɪ.” Ɛɛ rɛ taal lɪɪ wɪɪsɪbee
a baa, “Ŋ daga ŋ gaŋdarɪ aa maga gɛɛ rɛ. Ŋ bɪl sɪ daga ŋ gaŋdarɪ.”
29 Nɪgyamaa hʋ aa sɪŋ doŋ a nɪɪ taal hʋ, ba badɔmɔŋ baa dɪ duwoŋ
nɛ nɔsɔ. Badɔmɔŋ mɛ baa dɪ malɪka rɛ basɪ wɪya tɪya ʋ. 30 Ɛɛ rɛ Yesu
basɪ tɪya ba a baa, “Ma wɪya rɛ tɪŋ taal no basɪ gɛɛ, ŋ wɪya daa. 31 Saŋa
hʋ Wɪɪsɪ aa sɪ di dʋnɪya nala sarɪya pele rɛ. Saŋa no tɪyaŋ nɛ ʋ sɪ kile
Sɪtaanɪ, nal hʋ aa yaa dʋnɪya nala kuwori a ta ʋ kuwori kpasa tɪyaŋ.
32 Amɛ dɪ ba aa rɛ ko kpaasɪ ŋ mal daagarɪɪ hʋ nyuu tɪyaŋ, ŋ sɪ kaŋ
nala buloŋ ko ŋ lee.” 33 (Ʊ aa basɪ wɪɪ no, sʋʋ hʋ iriŋ ʋ aa sɪ sʋba rɛ ʋ
daga gɛɛ.) 34 Ɛɛ rɛ nala hʋ baa, “Ba daga ma á mɪrɪsɪ hʋ tɪyaŋ a baa,
‘Krisita hʋ, laataal hʋ Wɪɪsɪ aa lɪya, ʋ bɪ sɪ sʋba, ʋ sɪ we doŋ deŋdeŋ
kɪ mʋ. Ɛɛ rɛ ɪ yaŋ sɪ yaa baa dɪ ba sɪ kaŋ Nihuwobiŋ Biye a kpaasɪ mal

daagarıı tıyaŋ? Aŋnɛ rɛ yaa Nihuwobiŋ Biye no wıya ı aa bası?’ 35 Ɛɛ
rɛ Yesu bası tıya ba aa baa, “Pʊlʊŋ hʊ bı sı we ma lee pıısı. Pʊlʊŋ hʊ
ha aa we doŋ nyɛ, ma kı vala pʊlʊŋ hʊ tıyaŋ, dı bilhuu ta pirigi gyʊʊ
ma, beewıya nal hʊ aa vala bilhuu tıyaŋ, ʊ bı gyıŋ lee hʊ ʊ aa mʊʊ.
36 Nal hʊ aa tıya pʊlʊŋ hʊ ha aa we ma lee nyɛ, ma laa ʊ wıya di. Ɛɛ
rɛ ma sı yaa nala hʊ aa we pʊlʊŋ tıyaŋ.” Yesu aa bası wıya no ko teŋ,
ʊ sii lıı a kana ʊ tıı faŋa dı ba ta na ʊ.

Gyuuma gyeniŋ buloŋ vıya Yesu wıya

37 Abee wımagıla hʊ buloŋ ʊ aa yaa ba sıı tıyaŋ, ka ba ha bı laa ʊ
wıya di. 38 Ba aa bı laa ʊ wıya di gɛɛ, ɛɛ leŋ wıya hʊ Wıısı tıŋdaal
Azaaya fa aa basa ko yaa wıtıı rɛ. Ʊ gyı baa,
“Tıına, aŋnɛ rɛ laa wıya hʊ ŋ aa bası di,
aŋnɛ rɛ Wıısı daga ʊ dee hʊ tıya.”
39 Ɛɛ rɛ tıŋ ba kɔnı gyı bı laa Wıısı wıya di gɛɛ. Beewıya Azaaya gyı
bıl bası ba wıya rɛ abaa,
40 “Wıısı tɔɔ ba sıya rɛ, dı ba ta wuwo na kıŋ buloŋ.
a kaŋ ba hakıllı mɛ tɔ, dı ba ta wuwo gyıŋ wıya memiye.
Dı gɛɛ fa daa, ba fa sı ko Wıısı lee dı ʊ tııbı ba.”
41 Azaaya kɛ gyı laa sıya na Yesu gaŋdarı aa sı kıı gɛɛ rɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ʊ
bası ʊ wıya gɛɛ. 42 Abee gɛɛ buloŋ, Gyuuma nıhıyası yʊga gyı laa Yesu
wıya di rɛ, ka kambıŋ gyı kaŋ ba Farasiima hʊ wıya. Ɛɛ rɛ tıŋ ba bı
wuwo kyaası bası anıı ba laa ʊ wıya di rɛ. Dı ba aa rɛ bası gɛɛ, ba
fa sı kile ba ta ba wıkyʊwaldıya tıyaŋ. 43 Ba fa kyo dı nala kı bigisi
ba rɛ a te Wıısı aa sı kı bigisi ba. Ɛɛ rɛ tıŋ ba fa kaŋ ba laadii faŋa.
44 Ɛɛ rɛ Yesu heeli bası a baa, “Nal hʊ buloŋ aa laa ŋ wıya di, nal hʊ aa
tıma ŋ wıya mɛ rɛ ʊ tıına laa di gɛɛ, ŋ dʊŋ wıya daa. 45 Nal hʊ buloŋ
aa naa ŋ, ʊ tıına naa nal hʊ aa tıma ŋ mɛ rɛ. 46 Ŋ ko tuu dʊnıya rɛ
dı ŋ yaa dʊnıya nala pʊlʊŋ a kyaanı tıya ba. Ɛɛwıya, nal hʊ buloŋ aa
laa ŋ wıya di, ʊ tıına bıl bı sı we bilhuu tıyaŋ kı mʊ deŋdeŋ. 47 Nal
hʊ buloŋ aa nıı ŋ wıbasıya aŋ bee tıŋ ba, ŋ bı sı di ʊ tıına sarıya,
beewıya ŋ bı ko dı ŋ di dʊnıya nala sarıya a kpa kyogisi tıya ba. Amɛ
ŋ ko dı ŋ laa dʊnıya nala ta rɛ. 48 Sarıdiil lɛ we doŋ ʊ aa sı di nal hʊ
buloŋ aa vıya ŋ wıya sarıya. Dʊnıya kyɛtenii ŋ wıbasıya rɛ ba sı kpa
di nal buloŋ aa bı laa ŋ wıya di sarıya a kpa kyogisi tıya ʊ. 49 Wıtıı
rɛ ŋ kı bası, beewıya wıya hʊ ŋ aa basa, ŋ tıı dee tıyaŋ daa ŋ bası ba.
Ŋ Kuwo hʊ aa tıma ŋ, ʊ rɛ daga ŋ wıya hʊ ŋ aa sı bası abee ɛɛ hʊ ŋ
aa sı bası ba. 50 Ŋ gyıma anıı wıya hʊ ʊ aa daga ŋ dı ŋ bası aa tıya
nala mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii rɛ. Ɛɛwıya, wıya hʊ buloŋ ŋ aa bası, ŋ
Kuwo rɛ daga ŋ.”

13

Yesu sɔmɔ ʊ hatınna naası

1 Ʊ gyı ko ka kyɛdıgı rɛ ka dı Gyuuma Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ
pele. Yesu gyı gyıma anıı saŋa hʊ ʊ aa sı lıı dʊnıya no tıyaŋ a mʊ ʊ
Kuwo lee pele rɛ. Ʊ gyı kyo nala hʊ aa tıŋa ʊ hal lɛ dʊnıya no tıyaŋ
weliŋ, ʊ ha sı kyo ba a kaŋ kı mʊ dʊnıya tenii. 2 Kyɛɛ no dıdaana,
Yesu bee ʊ hatınna hʊ hɔŋ kı di kıdiiliye. Saŋa no tıyaŋ dı Sıtaanı
kɛ foŋ gyʊʊ Siimɔŋ biibaal Gyudası Isıkarɔtı hakıla tıyaŋ nɛ dı ʊ kpa
Yesu yallı. 3 Yesu gyı gyıma anıı ʊ Kuwo kpaa kıŋ buloŋ dee rɛ tıya ʊ.

Ʊ tɪɪ fa gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ ʋ lɪɪ ko, ɛɛwɪya ʋ fa gyɪma anɪɪ ʋ bɪl aa mɪɪgɪ ʋ mʋ Wɪɪsɪ lee rɛ. 4 Ɛɛ rɛ Yesu sii kɪdiiliye hʋ nyuu, a wuri ʋ gabal biŋ, aŋ kpa bɔrɪdʋba vʋwa ʋ tɪŋa, 5 aŋ yaa nɪɪ we kɪŋ tɪyaŋ, a piili kɪ sɔmɔ ʋ hatɪnna hʋ naasɪ aŋ kaŋ bɔrɪdʋba hʋ ʋ aa kpaa vʋwa ʋ tɪŋa a kɪ bɪllɪ ba naasɪ. 6 Ʊ aa ko pele Siimɔŋ Piita, ɛɛ rɛ Piita pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Ŋ Tɪɪna, ɪ aa kyɛ dɪ ɪ sɔmɔ ŋ naasɪ rɛ?” 7 Yesu basɪ tɪya ʋ a baa, “Gyɪnaŋ kɛ ɪ bɪ gyɪŋ wɪɪ no ŋ aa yaa memii, amɛ ʋ hal tɪyaŋ ɪ sɪ gyɪma ʋ memii.” 8 Piita bɪl basɪ tɪya ʋ a baa, “Ŋ bɪ sɪ laa nyʋwa dɪ ɪ sɔmɔ ŋ naasɪ maakyiye kɪdɪgɪ buloŋ.” Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Dɪ mɪyaŋ nɛ bɪ sɔmɔ ɪ naasɪ, ŋ beel-ɪ bɪl bɪ sɪ pɛ wɪɪ buloŋ.” 9 Ɛɛ rɛ Piita bɪl baa, “Ŋ Tɪɪna, dɪ ɛɛ kɛ rɛ haa, ta sɔmɔ ŋ naasɪ dʋŋ, sɔmɔ ŋ nyuu abee ŋ nosi buloŋ.” 10 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Nal hʋ buloŋ aa foo nɪɪ, ʋ teŋ lee buloŋ aa weliye rɛ, ʋ bɪl bɪ maga dɪ ʋ tɪɪna fo nɪɪ, see dɪ ʋ sɔmɔ ʋ naasɪ dʋŋ. Ma buloŋ yaŋ bɪ kaŋ bisiŋ, amɛ nɪdɪgɪ dʋŋ nɛ kaŋ bisiŋ ma tɪyaŋ.” 11 Yesu gyɪ gyɪŋ nal hʋ aa sɪ kpa ʋ yallɪ rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ʋ baa dɪ ba buloŋ daa kaŋ bisiŋ, dɪ see nɪdɪgɪ dʋŋ gɛɛ.

12 Yesu aa sɔmɔ ʋ hatɪnna hʋ naasɪ ko teŋ, ʋ bɪl kpa ʋ gabal hʋ laalɪ, a bɪl mʋ hɔŋ ʋ lɪhɔnɪɪ, aŋ pɪyɛsɪ ba a baa, “Ma gyɪŋ wɪɪ no ŋ aa yaa memii rɛ? 13 Ma kana ŋ kɪ yɪrɪ ma dɪdagɪl lɛ abee ma Tɪɪna. Ʊ yaa ŋmanɪɪ rɛ dɪ ma kɪ yɪrɪ ŋ gɛɛ, beewɪya ŋ kɔnɪ maga gɛɛ rɛ. 14 Ŋ aa yaa ma Tɪɪna abee ma dɪdagɪl aŋ sɔmɔ ma naasɪ nyɛ, ʋ maga dɪ ma mɛ kɪ sɔmɔ dɔmɔŋ naasɪ rɛ. 15 Ŋ laa sɪya yaa rɛ dɪ ma na, a mɛ wuwo yaa gɛɛ tɪɪ kɪ tɪya dɔmɔŋ. 16 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, yoŋ buloŋ bɪ tee ʋ tɪɪna. Nal ba aa tɪma mɛ bɪ tee nal hʋ aa tɪma ʋ. 17 Nyɛ kɛ, ma aa gyɪŋ wɪtɪɪ no nyɛ, dɪ mamaa rɛ aa tɪŋa ʋ, Wɪɪsɪ sɪ kyiyeli ma. 18 Ma buloŋ daa ŋ kɪ daga. Ŋ gyɪŋ nala hʋ ŋ aa lɪya rɛ. Amɛ wɪɪ hʋ ba aa saba biŋ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ maga dɪ ʋ yaa rɛ. Ba basa anɪɪ ŋ bee nal hʋ aa pɛɛ dɔmɔŋ di kɪdiiliye rɛ sɪ mɪɪgɪ bɪrɪmɪ ŋ dɔŋ. 19 Ŋ basɪ wɪɪ no kɪ tɪya ma rɛ ka dɪ ʋ na yaa, dɪ gɛɛ rɛ kɔnɪ ko yaa, ma sɪ gyɪma anɪɪ mɪyaŋ nɛ yaa nal hʋ ŋ aa baa ŋ yaa. 20 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nal hʋ buloŋ aa kaŋ nal hʋ ŋ aa tɪma weliŋ, mɪyaŋ nɛ ʋ tɪɪna kaŋ weliŋ gɛɛ. Nal hʋ mɛ buloŋ aa kana ŋ weliŋ, nal hʋ aa tɪma ŋ mɛ rɛ ʋ tɪɪna kaŋ weliŋ gɛɛ.”

Yesu basa wɪɪ hʋ aa sɪ puu ʋ
Matiwu 26.20-25; Maakɪ 14.17-21; Luka 22.21-23

21 Yesu aa basɪ wɪya no ko teŋ, ʋ tɪya buloŋ kyogi kɪŋkaŋ. Ɛɛ rɛ ʋ basɪ polli tɪya ba a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ma kɪdɪgɪ rɛ sɪ kpa ŋ yallɪ.” 22 Ɛɛ rɛ ʋ hatɪnna hʋ mɪɪgɪ gal kɪ daasɪ dɔmɔŋ, ka wɪɪ hʋ kperi ba, beewɪya ba gyɪ bɪ gyɪŋ ba nal hʋ ʋ aa dagɪ. 23 Yesu hatɪnna hʋ tɪyaŋ nal hʋ wɪya ʋ fa aa kyo kɪŋkaŋ nɛ fa hɔŋ ʋ logiŋ. 24 Ɛɛ rɛ Siimɔŋ Piita lɔgɪ ʋ anɪɪ ʋ pɪyɛsɪ Yesu na dɪ aŋnɛ rɛ ʋ kɪ daga gɛɛ? 25 Ɛɛ rɛ hatɪnnɪ hʋ fa aa hɔŋ Yesu logiŋ hʋ marɪ fasɪ mʋ kpaga Yesu a pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Ŋ Tɪɪna, aŋnɛ rɛ?” 26 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ŋ aa sɪ kpa paanʋʋ hʋ yuu dɪsɪ a tɪya nal hʋ, ʋ rɛ gɛɛ.” Ɛɛ rɛ ʋ kpaa paanʋʋ hʋ a yuu dɪsɪ a kpa tɪya Gyudasɪ, Siimɔŋ Isɪkarɔtɪ biibaal hʋ. 27 Gyudasɪ aa yɪya laa paanʋʋ hʋ teŋ, Sɪtaanɪ ko gyʋʋ ʋ. Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʋ, “Wɪɪ hʋ ɪ aa kyɛ dɪ ɪ yaa, kɪ yaa lagɪ lagɪ.” 28 Nɪkaalɪya hʋ buloŋ fa aa di kɪdiiliye hʋ gyɪ bɪ gyɪŋ wɪɪ hʋ aa tɪŋ ʋ fa basɪ gɛɛ tɪya Gyudasɪ. 29 Gyudasɪ rɛ fa aa biŋ ba molbiye. Ɛɛ wɪya Yesu hatɪnna hʋ badɔmɔŋ kɛ fa bɪɪna

anıı Yesu fa aa kyɛ dı Gyudası mʊ yɔbɔ kına hʊ ba aa sı di rɛ gbıyala hʊ tıyaŋ, koo ʊ baa ʊ kaŋ kıŋ nɛ a lıı tıya nyaaba. 30 Gyudası aa laa paanʊʊ hʊ teŋ, ʊ nyagı sii lıı lagı lagı. Saŋa no tıyaŋ dı lee gyı bile rɛ.

Yesu wee nyʊʊfalıı tıya nala

31 Gyudası aa lıya ko teŋ, ɛɛ rɛ Yesu baa, “Nyɛ kɛ, Wıısı daga mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye gaŋdarı rɛ a tıya nala. Ʊ sı tıŋa ŋ tıyaŋ a leŋ dı nala na ʊ gaŋdarı.” 32 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Dı Wıısı rɛ si tıŋa ŋ tıyaŋ a daga ʊ gaŋdarı aa maga gɛɛ, ɛɛ tıı rɛ Wıısı sı tıŋa ʊ tıı mɛ tıyaŋ a daga mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye gaŋdarı aa maga gɛɛ. Ʊ bı sı pıısı ka dı ʊ yaa wıya no buloŋ. 33 Ɲ nikyooliye, ŋ bıl bı sı we ma lee pıısı. Ma sı deŋ kyɛ ŋ. Amɛ, wıı hʊ ŋ aa bası tıya Gyuuma nıhıyası hʊ, ʊ tıı rɛ ŋ bası kı tıya ma mɛ. Lee hʊ ŋ aa sı mʊ, ma bı sı wuwo mʊ doŋ. 34 Mırıfalıı rɛ ŋ biŋ kı tıya ma. Ʊ rɛ nyɛ: Ma kyo dɔmɔŋ, anıı ŋ aa kyo ma gɛɛ. 35 Dı mamaa rɛ kyo dɔmɔŋ, ɛɛ tıyaŋ nɛ nala buloŋ sı tıŋa a gyıma anıı ma kɔnı yaa ŋ hatınna rɛ.”

Yesu baa dı Piita sı tʊwa a baa dı ʊ bı gyıma ʊ
Matiwu 26.31-35; Maakı 14.27-31; Luka 22.31-34

36 Ɛɛ rɛ Siimɔŋ Piita pıyɛsı Yesu a baa, “Ɲ Tıına, lee rɛ ı kı mʊ?” Ɛɛ rɛ Yesu mɛ bası tıya ʊ a baa, “Lee hʊ ŋ aa mʊʊ lagılagı no, ı bı sı wuwo tıŋa ŋ mʊ doŋ, amɛ ŋ mʊyı hal tıyaŋ nɛ ı sı wuwo kile ŋ lugo.” 37 Ɛɛ rɛ Piita bıl pıyɛsı ʊ a baa, “Ɲ Tıına, bee rɛ tıŋ ŋ bı sı wuwo tıŋa ı hal lagılagı no? Ɲ paalı yaa siri rɛ dı ŋ kpa ŋ mııbol lenni sʊʊ ı wıya.” 38 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʊ a baa, “Ɪ kɔnı yaa siri dı ı kpa ı mııbol lenni sʊʊ ŋ wıya rɛ? Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ı, ka dı gyibal na wii gyınaŋ, ı sı tʊwa naaŋsıınyʊwa bʊto anıı ı bı gyıma ŋ.”

14

Yesu rɛ yaa Ɲmanıı hʊ aa mʊ Wıısı lee

1 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ma ta leŋ dı ma tısı kyogi. Ma laa Wıısı di, a laa ŋ mɛ di. 2 Ɲ Kuwo bee tıyaŋ dııgyamaa rɛ we doŋ. Dı gɛɛ fa daa, ŋ fa bı sı bası tıya ma anıı ŋ sı mʊ marı lee a biŋ ma. 3 Dı mıyaŋ nɛ mʊwa a marı lee hʊ biŋ ma ko teŋ, ŋ sı mııgı ko a kaŋ ma mʊ ŋ lee dı á buloŋ we lıdıgı. 4 Lee hʊ mɛ ŋ aa sı mʊ, ma gyıŋ ŋmanıı hʊ rɛ.” 5 Ɛɛ rɛ Tɔmaası bası tıya ʊ a baa, “Á Tıına, á bı gyıŋ lee hʊ ı aa mʊʊ, ɛɛ rɛ á sı wuwo yaa gyıŋ ʊ ŋmanıı?” 6 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Mıyaŋ nɛ yaa ŋmanıı hʊ, abee Wıısı wıtıı, a kı tıya mııbol mɛ. Nal buloŋ bı sı wuwo mʊ ŋ Kuwo lee, dı ʊ tıına bı tıŋa ŋ tıyaŋ. 7 Dı mamaa rɛ kɔnı gyıma ŋ, ma sı gyıŋ ŋ Kuwo mɛ. A lıı gyınaŋ kaŋ kı mʊ, ma paalı gyıma ʊ rɛ, a na ʊ mɛ.”

8 Ɛɛ rɛ Fılıpı bası tıya ʊ a baa, “Ɲ Tıına, daga ma Kuwo hʊ, wıı hʊ á aa kyɛɛ buloŋ nɛ gɛɛ.” 9 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʊ a baa, “Fılıpı, ŋ beel-ma buloŋ sı we doŋ a pıısı maga nyɛ, ka ı ha bı gyıma ŋ? Nal hʊ buloŋ aa naa ŋ, ʊ tıına naa ŋ Kuwo mɛ rɛ. Bee rɛ yaŋ tıŋ ı baa dı ŋ daga ma ŋ Kuwo? 10 Ɪ bı laa di anıı ŋ bee ŋ Kuwo buloŋ yaa kıdıgı rɛ koo? Wıya hʊ buloŋ ŋ aa bası tıya ma, ŋ tıı dee tıyaŋ daa ŋ bası ba. Wıya hʊ mɛ ŋ aa yaa, ŋ Kuwo tıı rɛ tıŋa ŋ ŋ kı yaa ba gɛɛ. 11 Ma laa di anıı ŋ aa baa ŋ bee ŋ kuwo buloŋ yaa kıdıgı rɛ. Dı mamaa bı sı laa ŋ di akuu ŋ aa baa ŋ bee ŋ kuwo yaa kıdıgı wıya, amɛ ma laa ŋ di akuu wıya hʊ ŋ aa yaa nyubaanıŋ. 12 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, nal hʊ buloŋ aa laa ŋ

wıya di, ʋ tıına sı wuwo kı yaa wıya hʋ ŋ aa yaa. Ʊ tıına gba sı paalı wuwo yaa wıya a te wıya hʋ ŋ aa yaa, beewıya ŋ aa mʋʋ ŋ Kuwo lee rɛ. 13 Wıı kɛ buloŋ ma aa sʋla kı kyɛ ŋ feŋ tıyaŋ, ŋ sı yaa tıya ma. Ŋ sı yaa gɛɛ dı nala tıŋa ŋ tıyaŋ a na ŋ Kuwo gaŋdarı aa maga gɛɛ. 14 Dı mamaa rɛ sʋla kı kyɛ wıı buloŋ ŋ feŋ tıyaŋ, ŋ sı yaa tıya ma.”

Yesu wee nyʋwa baa ʋ sı leŋ dı Wiyesi Welii hʋ ko

15 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Dı mamaa rɛ kyo ŋ, ma sı kı tıŋa ŋ nyʋwa. 16 Dı mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, ŋ sı sʋla ŋ Kuwo dı ʋ kpa kyıkyagıl kıdıgı mɛ tıya ma. Ʊ sı we ma lee a kaŋ kı mʋ deŋdeŋ. 17 Ʊ rɛ yaa Wıısı Wiyesi Welii hʋ aa daga ma Wıısı aa kıı gɛɛ. Dʋnıya nala bı sı wuwo laa ʋ we ba tısı tıyaŋ, beewıya ba bee na ʋ, ba bı gyıma ʋ mɛ. Amɛ ma kɛ gyıma ʋ rɛ. Beewıya ʋ we ma lee rɛ, a we ma tısı tıyaŋ a kı mʋ deŋdeŋ.

18 Dı mıyaŋ nɛ ko mʋ, ŋ bı sı vıya ma ta dı ma kıı gɛɛ anıı busuluŋbiisi. Ŋ sı mııgı ko ma lee. 19 Ʊ kaa mʋhʋ ka dʋnıya nala bıl bı sı na ŋ, amɛ ma kɛ sı na ŋ. Ŋ aa sı kaŋ mııbol wıya, ma mɛ sı kaŋ mııbol. 20 Kyɛɛ hʋ ŋ aa sı sii sʋʋ tıyaŋ a bıl kaŋ mııbol, haŋ kyɛɛ hʋ rɛ ma sı gyıma nıı ŋ beel-ma yaa kıdıgı rɛ anıı ŋ bee ŋ kuwo aa yaa kıdıgı gɛɛ. 21 Nal hʋ buloŋ aa nıı ŋ nyʋwa, a kı tıŋa ŋ, ʋ tıına rɛ kyo ŋ. Ŋ Kuwo mɛ yaŋ sı kyo nal hʋ aa kyo ŋ. Ŋ mɛ sı kyo tıına a kaŋ ŋ tıı daga ʋ.” 22 Ɛɛ rɛ Gyudası baa “Ŋ Tıına, ɛɛ rɛ ı sı yaa a kaŋ ı tıı daga ma, aŋ bı sı kaŋ ı tıı daga dʋnıya nala.” (Gyudası no daa yaa Isıkarɔtı biibaal hʋ). 23 Nyɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa, “Nal hʋ buloŋ aa kyo ŋ, ʋ sı kı tıŋa ŋ nyʋwa. Ŋ Kuwo mɛ sı kyo ʋ. Ŋ bee ŋ Kuwo buloŋ sı ko we ʋ tıına lee. 24 Nal hʋ buloŋ aa bı kyo ŋ, ʋ bee tıŋa ŋ nyʋwa. Wıya hʋ buloŋ ŋ aa daga ma bı yaa ŋ tıı wıdagıya. Amɛ ba lıı ŋ kuwo aa tıma ŋ lee rɛ.

25 Ŋ ha aa we ma lee rɛ tıŋ ŋ bası wıya no kı tıya ma nyɛ. 26 Amɛ kyıkyagıl hʋ ŋ Kuwo aa sı tıma ŋ feŋ tıyaŋ, ʋ rɛ yaa ʋ Wiyesi Welii hʋ. Ʊ sı kı pɛ ma tıyaŋ a daga ma wıı buloŋ, a leŋ dı ma kı liisi wıya hʋ buloŋ ŋ aa bası tıya ma. 27 Fıyɛlʋʋ we ma lee. Ŋ fıyɛlʋʋ hʋ ŋ aa kana tıı rɛ ŋ kpaa kı tıya ma. Fıyɛlʋʋ no ŋ aa kpaa kı tıya ma, ʋ bee dʋnıya nala fıyɛlʋʋ bı kıı dɔmɔŋ. Ma ta leŋ dı ma hakıllı kı viisi, a ta leŋ dı kambıŋ mɛ kaŋ ma akuu wıı hʋ aa sı puu ma wıya. 28 Ŋ bası tıya ma rɛ a baa, ‘Ŋ aa mʋʋ rɛ ka dı ŋ bıl mııgı ko ma lee.’ Dı mamaa rɛ fa kyo ŋ, ma tenni fa sı fıyɛlı, ŋ aa mʋʋ ŋ kuwo lee nyɛ wıya, beewıya ʋ rɛ tee ŋ. 29 Ŋ bası wıya no buloŋ kı tıya ma rɛ, ka dı ba na yaa. Dı ba aa rɛ ko kı yaa, ma sı laa di anıı wıya hʋ buloŋ ŋ aa bası kɔnı yaa wıtıı rɛ. 30 Ŋ bı sı wuwo bası wıya ma lee pıısı, beewıya dʋnıya kuwori hʋ aa ko rɛ. Amɛ ʋ bı kaŋ ŋ dee wıı buloŋ tıyaŋ. 31 Amɛ ŋ aa kyɛ dı dʋnıya nala gyıma rɛ anıı ŋ kyo ŋ Kuwo rɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ŋ kı yaa wıya hʋ buloŋ ʋ aa baa dı ŋ yaa. Ma sii dı á lıı daha tıyaŋ.”

15

Yesu rɛ yaa tıya hʋ tıı

1 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Mıyaŋ nɛ yaa tıya hʋ tıı. Ŋ Kuwo mɛ rɛ aa deŋ tıya hʋ. 2 Tıya hʋ naaŋ buloŋ aa bee nɔnɔ, ʋ aa keri keri ta rɛ, a marı marı tıya hʋ we, dı ʋ wuwo kı nɔnɔ yʋga. 3 Ma tısı kɛ bıl bı kaŋ bisiŋ buloŋ, akuu wıya hʋ ŋ aa bası tıya ma nyuniŋ. 4 Ma mal ŋ tıyaŋ dı ŋ

mɛ mal ma tɪyaŋ. Tɪya naasɪ dʊŋ bɪ sɪ wuwo nɔnɔ, see dɪ ba mal tɪya hʊ maŋkpaŋ tɪyaŋ. Ma mɛ bɪ sɪ wuwo yaa wɪɪ buloŋ, dɪ ma bɪ mal ŋ tɪyaŋ.” 5 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, “Mɪyaŋ nɛ yaa tɪya hʊ, mamaa mɛ rɛ yaa tɪya hʊ naasɪ. Nal hʊ buloŋ aa mal ŋ tɪyaŋ, ŋ mɛ mal tɪɪna tɪyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ sɪ wuwo leŋ dɪ ʊ yaa wɪweliye weliŋ, beewɪya dɪ mamaa rɛ bɪ mal ŋ, ma bɪ sɪ wuwo yaa wɪɪ buloŋ. 6 Dɪ nal lɛ bɪ mal ŋ tɪyaŋ, ba sɪ kpa tɪɪna yuwo ta anɪɪ ba aa keri tɪya naasɪ ta, ba hɪla, ba paa yuwo we diŋ tɪyaŋ ba di gɛɛ. 7 Dɪ ma mal ŋ tɪyaŋ, a leŋ dɪ wɪya hʊ ŋ aa basɪ tɪya ma we ma tɪsɪ tɪyaŋ, wɪɪ hʊ buloŋ ma aa sʊla ŋ kɪ kyɛ, ŋ sɪ yaa tɪya ma. 8 Dɪ mamaa rɛ aa yaa wɪweliye yʊga, ɛɛ rɛ ŋ Kuwo feŋ sɪ yɪrɪ. Ɛɛ mɛ rɛ sɪ daga anɪɪ ma yaa ŋ hatɪnna rɛ. 9 Ŋ kyo ma rɛ anɪɪ ŋ Kuwo aa kyo ŋ gɛɛ. Ɛɛwɪya, ma mal ŋ tɪyaŋ dɪ ŋ kyo ma a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ. 10 Dɪ mamaa rɛ aa tɪŋa ŋ nyʊwa, ŋ sɪ kyo ma a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ, anɪɪ ŋ aa tɪŋ ŋ Kuwo nyʊwa, a mal ʊ tɪyaŋ ʊ kyo ŋ gɛɛ. 11 Ŋ basɪ wɪya no tɪya ma rɛ dɪ ma wuwo na teŋfɪyɛlʊʊ hʊ ŋ aa kpaa tɪya ma. Ɛɛ mɛ rɛ ma tenni sɪ marɪ fɪyɛlɪ weliŋ a mʊ teŋ.

12 Wɪɪ hʊ ŋ aa kpaa kɪ tɪya ma rɛ nyɛ: Ma kyo dɔmɔŋ anɪɪ ŋ aa kyo ma gɛɛ. 13 Dɪ nal lɛ yaa siri dɪ ʊ kpa ʊ mɪɪbol yɔbɔ sʊʊ ʊ kyana wɪya, ɛɛ daga anɪɪ ʊ kyo ʊ rɛ a te wɪɪ buloŋ. 14 Dɪ mamaa rɛ aa yaa wɪya hʊ ŋ aa basɪ tɪya ma dɪ ma kɪ yaa, ma sɪ yaa ŋ kyaŋsɪ. 15 Ŋ bɪl bɪ kaŋ ma kɪ yɪrɪ ŋ tʊŋtʊnna, beewɪya tʊŋtʊnnɪ bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ ʊ nɪhɪyawʊ aa yaa. Amɛ ŋ kaŋ ma kɪ yɪrɪ ŋ kyaŋsɪ rɛ, beewɪya wɪya hʊ buloŋ ŋ kuwo aa basɪ tɪya ŋ, ŋ mɛ basɪ ba tɪya ma rɛ. 16 Ma daa lɪɪ ŋ, mɪyaŋ nɛ lɪɪ ma. Ŋ lɪɪ ma rɛ dɪ ma mʊ a marɪ kɪ yaa wɪweliye, wɪweliye hʊ aa bɪ sɪ maakyiye nyʊgɪsɪ. Dɪ mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, ŋ Kuwo sɪ tɪya ma kɪŋ buloŋ ma aa sʊla kɪ kyɛ ŋ feŋ tɪyaŋ. 17 Wɪɪ hʊ ŋ aa basɪ tɪya ma dɪ ma kɪ yaa rɛ nyɛ: Ma kyo dɔmɔŋ.

Yesu basɪ gɛɛ dʊnɪya nala aa haasɪ ʊ bee ʊ hatɪnna

18 Dɪ dʊnɪya nala rɛ haasɪ ma, ma gyɪma anɪɪ ba laa sɪya haasɪ ŋ nɛ. 19 Dɪ mamaa rɛ fa yaa dʊnɪya nala, dʊnɪya nala fa sɪ kyo ma rɛ weliŋ anɪɪ ba aa kyo dɔmɔŋ gɛɛ. Amɛ ma bee dʊnɪya nala bɪ yaa kɪdɪgɪ. Ŋ lɪɪ ma dʊnɪya nala tɪyaŋ nɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ba haasɪ ma. 20 Ŋ laa sɪya basɪ tɪya ma rɛ anɪɪ yoŋ bɪ sɪ wuwo te ʊ tɪɪna. Ma liisi wɪɪ no na. Ba aa dɔgɪsɪ ŋ gɛɛ, gɛɛ tɪɪ rɛ ba sɪ dɔgɪsɪ ma mɛ. Dɪ ba aa rɛ fa laa ŋ nyʊwa, ba fa sɪ laa ma mɛ nyʊwa. 21 Ba sɪ yaa wɪya no buloŋ akuu ma aa tɪŋa ŋ hal wɪya. Ba bɪ gyɪŋ nal hʊ aa tɪma ŋ, ɛɛ rɛ tɪŋ ba kɪ yaa gɛɛ. 22 Dɪ mɪyaŋ nɛ fa bɪ ko basɪ wɪya tɪya ba, ba aa yaa wɪbɔmɔ hʊ buloŋ, ŋ fa bɪ sɪ wuwo baa dɪ ba kyogi wɪɪ buloŋ. Amɛ ŋ foŋ aa ko basɪ wɪya tɪya ba wɪya, ba bɪl bɪ sɪ wuwo baa dɪ ba fa bɪ gyɪma. 23 Nal hʊ aa haasɪ ŋ, tɪɪna haasɪ ŋ Kuwo mɛ rɛ. 24 Wɪya hʊ buloŋ ŋ aa yaa, nal buloŋ bɪ yaa ba. Dɪ mɪyaŋ nɛ fa bɪ yaa ba dɪ ba na, ba fa bɪ sɪ kaŋ wɪkyogii buloŋ. Amɛ ba naa ba buloŋ nɛ aŋ ha haasɪ ŋ bee ŋ Kuwo buloŋ. 25 Ba aa haasɪ ŋ gɛɛ, wɪya hʊ buloŋ ba aa saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ kɔnɪ yaa wɪtɪɪ rɛ. Nyɛ rɛ ba sabɪ,

‘Ŋ bɪ yaa wɪɪ buloŋ kyogi, ka ba haasɪ ŋ.’

26 Amɛ ŋ sɪ leŋ dɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ lɪɪ ŋ Kuwo lee a ko tuu we ma tɪyaŋ. Ʊ sɪ pɛ ma tɪyaŋ a daga ma wɪtɪɪ hʊ. Ʊ rɛ sɪ marɪ basɪ ŋ wɪya tɪya ma. 27 Ma mɛ sɪ basɪ ŋ wɪya tɪya nala, beewɪya ma we ŋ lee rɛ a lɪɪ saŋa hʊ ŋ aa piile kɪ daga nala buloŋ.

16

1 Ŋ basɪ wɪya no buloŋ tɪya ma rɛ dɪ ma ta ko mɪɪgɪ hal ma laadii
tɪyaŋ. 2 Ba sɪ kile ma ta Gyuuma wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ tɪyaŋ. Saŋa kɪdɪgɪ
sɪ pele, dɪ nal lɛ ko kpʊ ma kɪdɪgɪ buloŋ, ʊ tɪɪna aa bɪɪnɪ anɪɪ Wɪɪsɪ
ŋmanɪɪ rɛ ʊ kɪ tɪŋa gɛɛ. 3 Ba sɪ yaa ma wɪya no buloŋ, beewɪya ba bɪ
gyɪma ŋ Kuwo, a bɪ gyɪma ŋ mɛ. 4 Ŋ laa sɪya basɪ wɪya no buloŋ nɛ a
tɪya ma, dɪ saŋa hʊ rɛ ko pele dɪ wɪya no kɪ yaa, ma sɪ liisi anɪɪ ŋ gyɪ
basɪ ba tɪya ma rɛ.

Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ tʊma

Ŋ gyɪ aa we ma lee rɛ tɪŋ ŋ bɪ basɪ wɪya no tɪya ma piili hʊ tɪyaŋ
buloŋ ma aa ko yaa ŋ hatɪnna. 5 Amɛ nyɛ kɛ, ŋ aa mʊ nal hʊ aa tɪma
ŋ lee rɛ, aŋka ma kɪdɪgɪ buloŋ ha bɪ pɪyɛsɪ ŋ anɪɪ lee rɛ ŋ kɪ mʊ?
6 Ŋ aa basɪ wɪya no tɪya ma nyɛ, lagɪlagɪ no ma tɪsɪ kyogo rɛ kɪŋkaŋ.
7 Amɛ wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma. Akuu ma wɪya, ŋ aa mʊwa rɛ kpɪya.
Beewɪya dɪ mɪyaŋ nɛ bɪ mʊwa, kyɪkyagɪl hʊ bɪ sɪ ko ma lee. Amɛ dɪ
ŋ ko mʊ ŋ sɪ ta ʊ dɪ ʊ ko ma lee. 8 Dɪ ʊ rɛ yaŋ ko ko, ʊ sɪ leŋ dɪ dʊnɪya
nala gyɪma anɪɪ ba nyɪya rɛ ba aa baa ba gyɪŋ wɪɪ hʊ aa yaa wɪbɔŋ, a
gyɪŋ wɪɪ hʊ aa kpaa ŋmanɪɪ mɛ, abee ba aa baa ba gyɪŋ Wɪɪsɪ sarɪya
kyɛdiilii hʊ mɛ wɪya rɛ. 9 Ba bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ aa yaa wɪbɔŋ, beewɪya ba
bɪ laa ŋ wɪya di. 10 Ba bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ aa kpaa ŋmanɪɪ mɛ beewɪya ŋ
mɪɪgɪ kɪ mʊ ŋ Kuwo lee rɛ, ma bɪl bɪ sɪ maakyiye na ŋ. 11 Ba bɪ gyɪŋ
Wɪɪsɪ sarɪya hʊ kyɛdiilii mɛ wɪya beewɪya Wɪɪsɪ foŋ di dʊnɪya kuwori
(Sɪtaanɪ) sarɪya rɛ ʊ tele.
12 Ŋ ha kaŋ wɪya yʊga rɛ ŋ aa sɪ basɪ tɪya ma, amɛ ma bɪ kaŋ bembii
ma aa sɪ nɪɪ ba buloŋ. 13 Amɛ dɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa daga ma
gɛɛ hʊ Wɪɪsɪ aa kɪya rɛ ko ko, ʊ sɪ leŋ dɪ ma gyɪŋ wɪtɪɪ hʊ buloŋ aa
we Wɪɪsɪ lee. Ʊ bɪ sɪ kɪ basɪ wɪya ʊ tɪɪ dee tɪyaŋ, amɛ wɪya hʊ buloŋ
ʊ aa sɪ nɪɪ, ba aa rɛ ʊ sɪ basɪ. Ʊ mɛ sɪ daga ma wɪya hʊ buloŋ aa sɪ
maakyiye yaa. 14 Wɪya hʊ buloŋ ŋ aa kana dɪ ŋ basɪ tɪya ma, ʊ sɪ kaŋ
ko basɪ tɪya ma dɪ gɛɛ wuwo leŋ dɪ nala na ŋ gaŋdarɪ. 15 Kɪŋ hʊ buloŋ
ŋ Kuwo a kana yaa ŋ kɪŋ nɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ basɪ tɪya ma anɪɪ wɪya hʊ
buloŋ ŋ aa kana dɪ ŋ basɪ, ŋ sɪ kpa tɪya Wiyesi Welii hʊ dɪ ʊ ko basɪ
tɪya ma gɛɛ.”

Tikyogi sɪ bɪrɪmɪ teŋfɪyɛlʊʊ

16 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, “Mʊhʊ sʊwaa, ma bɪl bɪ sɪ na
ŋ, amɛ ʊ kyɛyɛ baŋmana hal, ma bɪl sɪ na ŋ.” 17 Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ
badɔmɔŋ kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ a baa, “Wɪɪ no memii rɛ yaa bee? Ʊ basɪ
tɪya ma anɪɪ mʊhʊ sʊwaa á bɪ sɪ na ʊ amɛ dɪ ʊ kyɛyɛ baŋmana hal dɪ
á bɪl sɪ na ʊ. Ʊ bɪl baa ʊ aa sɪ mʊ ʊ kuwo lee rɛ tɪŋ á bɪl bɪ sɪ na ʊ gɛɛ.
18 Ʊ aa baa kyɛyɛ baŋmana no, ʊ memii rɛ yaa bee? Á bɪ gyɪŋ wɪɪ no
ʊ aa basɪ memii.” 19 Yesu gyɪma anɪɪ ba aa kyɛ dɪ ba pɪyɛsɪ ʊ gyɪŋ wɪɪ
no memii rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba a baa, “Ŋ aa baa dɪ mʊhʊ sʊwaa ma
bɪ sɪ na ŋ, ka dɪ kyɛyɛ baŋmana hal dɪ ma bɪl na ŋ hʊ wɪya rɛ ma kɪ
pɪyɛsɪ dɔmɔŋ nyɛ koo? 20 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ma sɪ wii gʊwagɪ
sɪnɪɪl, amɛ dʊnɪya nala tenni kɛ sɪ fɪyɛlɪ. Ma tɪsɪ sɪ kyogi, amɛ ma
tɪkyogi hʊ sɪ mɪɪgɪ bɪrɪmɪ teŋfɪyɛlʊʊ. 21 Dɪ haaŋ halʊllɪ-luwol lɛ ko kɪ
wɪɪ, ʊ tɪya aa kyogi rɛ, beewɪya ʊ gyɪma tʊwara puu ʊ rɛ. Amɛ dɪ ʊ
rɛ ko lʊl biye hʊ teŋ, ʊ aa yeŋŋi ʊ tʊwara hʊ buloŋ nɛ, a kuu ʊ aa lʊla
biifalɪɪ wɪya. 22 Ɛɛ rɛ ʊ yaŋ kɪɪ ma tɪyaŋ mɛ. Nyɛ kɛ, ma tɪsɪ kyogo rɛ,

amɛ ŋ bɪl sɪ na ma, a leŋ dɪ ma tenni fɪyɛlɪ fɪyɛlɪɪ hʋ iriŋ nal buloŋ aa bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ ʋ lɪɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ. 23 Dɪ kyɛɛ hʋ rɛ ko pele, ma bɪ sɪ pɪyɛsɪ ŋ kɪ kyɛ wɪɪ buloŋ. Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ŋ Kuwo sɪ tɪya ma kɪŋ hʋ buloŋ ma aa sʋla ʋ kɪ kyɛ ŋ feŋ tɪyaŋ. 24 Abee gyɪnaŋ, ma ha bɪ sʋla ʋ a kyɛ kɪŋ buloŋ ŋ feŋ tɪyaŋ. Ɛɛwɪya, ma yaŋ sʋla ʋ, ʋ sɪ kpa kɪŋ hʋ ma aa sʋla ʋ kɪ kyɛ tɪya ma dɪ ma tenni fɪyɛlɪ a mʋ teŋ.

25 Wɪya no buloŋ ŋ aa basɪ tɪya ma, namagɪsɪ rɛ ŋ kɪ maga. Amɛ saŋa kɪdɪgɪ sɪ pele, ŋ bɪl bɪ sɪ maga namagɪsɪ, ŋ sɪ basɪ ŋ kuwo wɪya polli tɪya ma. 26 Dɪ haŋ kyɛɛ hʋ rɛ ko pele, ma sɪ sʋla ʋ kɪ kyɛ kɪna ŋ feŋ tɪyaŋ. Ŋ bɪ baa mɪyaŋ nɛ sɪ sʋla ʋ tɪya ma, 27 beewɪya ŋ Kuwo tɪɪ mɛ kyo ma rɛ. Ma kyo ŋ nɛ, a laa ŋ wɪya di anɪɪ ŋ lɪɪ ʋ lee rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ʋ mɛ kyo ma gɛɛ. 28 Ŋ lɪɪ ŋ Kuwo lee rɛ a ko tuu dʋnɪya. Nyɛ kɛ, ŋ yaŋ sɪ lɪɪ dʋnɪya no tɪyaŋ a mɪɪgɪ mʋ ŋ Kuwo lee."

29 Ɛɛ rɛ ʋ hatɪnna hʋ basɪ tɪya ʋ a baa, "Nyɛ kɛ, ɪ kyaasɪ basɪ wɪya kɪ polli rɛ. Ɪ bɪl bee maga namagɪsɪ. 30 Nyɛ kɛ, á gyɪma anɪɪ ɪ gyɪŋ wɪɪ buloŋ aa we nihuwobiŋ hakɪla tɪyaŋ nɛ, ɛɛwɪya ɪ bɪl bɪ maga dɪ ɪ pɪyɛsɪ nal wɪɪ buloŋ. Nyɛ leŋ á gyɪma anɪɪ ɪ lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ." 31 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, "Nyɛ kɛ ma yaŋ laa ŋ wɪya di rɛ koo? 32 Saŋa kɪdɪgɪ sɪ pele, ʋ gba pele mɛ rɛ, dɪ ma buloŋ fá pɪsa mʋ ma dɪɪsɪ, aŋ ka ŋ dʋŋ. Amɛ ŋ bɪ sɪ yaa ŋ dʋŋ beewɪya ŋ Kuwo we ŋ lee rɛ saŋa buloŋ. 33 Ŋ basɪ wɪya no kɪ tɪya ma rɛ, dɪ ŋ beel-ma yaa kɪdɪgɪ dɪ ma wuwo tɪŋ ŋ tɪyaŋ a na fɪyɛlʋʋ. Dʋnɪya no tɪyaŋ ma sɪ na tʋwara. Amɛ ma kaŋ ma tɪɪ, beewɪya ŋ yuwo di dʋnɪya rɛ."

17

Yesu kyʋwalɪ Wɪɪsɪ tɪya ʋ hatɪnna

1 Yesu aa basɪ wɪya no ko teŋ, ʋ wil deŋ wɪɪsɪnyuu aŋ baa, "Ŋ Kuwo, saŋa hʋ pele rɛ. Leŋ dɪ dʋnɪya nala na mɪyaŋ ɪ biye hʋ gaŋdarɪ dɪ ŋ mɛ leŋ dɪ ba na ɪ gaŋdarɪ. 2 Ɪ rɛ kpaa dʋnɪya nala wɪɪ buloŋ dee a we ŋ nosi tɪyaŋ, dɪ ŋ kpa mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii a tɪya nala hʋ ɪ aa leŋ ba yaa ŋ hatɪnna. 3 Nala hʋ aa gyɪma anɪɪ ɪ dʋŋ nɛ kɔnɪ yaa Wɪɪsɪ, aŋ pɛ gyɪŋ mɪyaŋ Yesu Krisita, laataal hʋ mɛ ɪ aa tɪma, ba aa rɛ kaŋ mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii. 4 Ŋ daga ɪ gaŋdarɪ rɛ dʋnɪya tɪyaŋ daha, beewɪya tʋma hʋ ɪ aa kpaa tɪya ŋ, ŋ tʋŋ ba buloŋ teŋ nɛ. 5 Ŋ kuwo tɪya ŋ gaŋdarɪ ɪ sɪya tɪyaŋ lagɪlagɪ no. Gaŋdarɪ hʋ ŋ fa aa kana ɪ lee ka ɪ na marɪ dʋnɪya hʋ.

6 Nala hʋ ɪ aa lɪɪ tɪya ŋ dʋnɪya nala tɪyaŋ, ŋ leŋ ba gyɪma ɪ rɛ. Ba fa yaa ɪ nala rɛ, ka ɪ kpa ba tɪya ŋ. Ba laa ɪ wɪya di rɛ. 7 Ɛɛwɪya, lagɪlagɪ no, ba gyɪma anɪɪ kɪna hʋ buloŋ ŋ aa kana lɪɪ ɪ lee rɛ. 8 Duwoso hʋ ɪ aa kpaa tɪya ŋ, ŋ basɪ tɪya ba rɛ. Ba laa di rɛ a gyɪma anɪɪ wɪtɪɪ rɛ, ŋ kɔnɪ lɪɪ ɪ lee rɛ. Ba laa di mɛ rɛ anɪɪ ɪ rɛ tɪma ŋ. 9 Nala hʋ ɪ aa lɪɪ tɪya ŋ dʋŋ wɪya rɛ ŋ kɪ sʋla ɪ, beewɪya ba aa rɛ yaa ɪ nala. Dʋnɪya nala buloŋ wɪya daa ŋ kɪ sʋla ɪ: 10 Ɪ nala yaa ŋ nala rɛ, ŋ nala mɛ yaa ɪ nala. Ba tɪyaŋ nɛ ɪ tɪŋa a daga ŋ gaŋdarɪ. 11 Lagɪlagɪ no, ŋ aa ko ɪ lee rɛ, ŋ bɪl bɪ sɪ we dʋnɪya no tɪyaŋ, amɛ ba kɛ sɪ we dʋnɪya no tɪyaŋ. Ŋ Kuwo, ɪ rɛ maga dɪ á kyʋwalɪ ɪ abee gyɪrɪma. Kɪ deŋ nala hʋ ɪ aa lɪɪ tɪya ŋ nyuu weliŋ abee ɪ dee hʋ ɪ aa kpaa tɪya ŋ a leŋ dɪ ba yaa kɪdɪgɪ, anɪɪ ŋ beel-ɪ aa yaa kɪdɪgɪ gɛɛ. 12 Ŋ fa aa we ba lee, ŋ deŋ ba nyuu rɛ weliŋ abee dee hʋ ɪ aa kpaa tɪya ŋ. Ŋ fa sɪŋ pɔ ba rɛ a deŋ ba nyuu

weliŋ. Ba kıdıgı buloŋ bı nyʊgısa ı ŋmanıı tıyaŋ, see nal hʊ aa maga dı ʊ nyʊgısı dʊŋ, dı gɛɛ leŋ wıya hʊ ba fa aa saba ı teŋ tıyaŋ kɔnı ko yaa wıtıı. 13 Lagılagı no, ŋ aa ko ı lee rɛ. Amɛ ŋ ha aa we dʊnıya no tıyaŋ nyɛ, ŋ bası wıya no kı tıya ba rɛ dı teŋfıyɛlʊʊ hʊ buloŋ ŋ aa kana mɛ we ba tıyaŋ. 14 Ŋ bası ı nyʊwa wıya tıya ba rɛ. Amɛ dʊnıya nala ha haası ba rɛ beewıya ba bee dʊnıya nala bı yaa kıdıgı anıı ŋ bee dʊnıya nala mɛ aa bı yaa kıdıgı gɛɛ. 15 Ŋ bı baa dı ı lıı ba dʊnıya no tıyaŋ, amɛ ŋ aa sʊla ı rɛ dı ı pɔ ba a lıı ba Sıtaanı nosi tıyaŋ. 16 Ŋ bee dʊnıya no nala bı yaa kıdıgı. Ɛɛ tıı rɛ ba mɛ bee dʊnıya no nala bı yaa kıdıgı. 17 Tıŋa ı wıtıı hʊ tıyaŋ, a lıı ba dı ba yaa ı tıı nala, ı wıbii hʊ rɛ yaa wıtıı. Tıŋa ı wıbii hʊ aa yaa wıtıı tıyaŋ a lıı ba dı ba yaa ı tıı nala. 18 Ɛɛ hʊ ı aa yaŋ tıma ŋ, ŋ ko dʊnıya no, ɛɛ tıı rɛ ŋ mɛ tıŋ ba dʊnıya no tıyaŋ. 19 Ba wıya, ŋ kpaa ŋ tıı tıya ı rɛ a kı tıŋa ı nyʊwa, dı gɛɛ wuwo leŋ dı ba mɛ kpa ba tıı tıya ı a kı tıŋa ı nyʊwa abee wıtıı.

20 Ŋ bı sʊla ı kı tıya ba dʊŋ, amɛ ŋ sʊla ı kı tıya nala hʊ buloŋ aa sı laa ŋ wıya hʊ ba aa sı bası di mɛ rɛ. 21 Ŋ bıl aa sʊla ı rɛ dı ı leŋ ba buloŋ ko yaa kıdıgı. Ŋ kuwo, leŋ dı á beel-ba buloŋ yaa kıdıgı anıı ŋ beel-ı aa yaa kıdıgı gɛɛ. Leŋ dı ba yaa kıdıgı dı dʊnıya nala laa di anıı ı rɛ kɔnı tıma ŋ. 22 Gaŋdarı hʊ ı aa kpaa tıya ŋ, ʊ tıı rɛ ŋ mɛ kpa tıya ba. Ŋ yaa gɛɛ rɛ dı ba buloŋ yaa kıdıgı anıı ŋ beel-ı buloŋ aa yaa kıdıgı gɛɛ. 23 Ŋ we ba lee rɛ, ı mɛ we ŋ lee. Leŋ dı ba kɔnı yaa kıdıgı, dı gɛɛ leŋ dı dʊnıya nala gyıma anıı ı rɛ kɔnı tıma ŋ. Leŋ dı ba gyıma anıı ɛɛ hʊ ı aa kyo ŋ, ɛɛ tıı rɛ ı kyo ba mɛ. 24 Ŋ Kuwo, nala hʊ ı aa kpaa tıya ŋ, ŋ aa kyɛ dı ba mɛ we lee hʊ tıyaŋ ŋ aa sı we rɛ, dı ba wuwo na ŋ gaŋdarı hʊ ı aa kpaa tıya ŋ. I kpaa gaŋdarı no tıya ŋ nɛ beewıya ı kyo ŋ nɛ aŋ na marı dʊnıya no. 25 Ŋ kuwo, tıpʊlʊŋ tıına, dʊnıya nala bı gyıma ı, amɛ ŋ kɛ gyıma ı rɛ. Nala no mɛ gyıma rɛ anıı ı rɛ tıma ŋ. 26 Ŋ leŋ ba gyıma ı rɛ. Ŋ ha sı leŋ dı ba marı gyıma ı dı gɛɛ leŋ ba kyo ba dɔŋtıŋsı anıı ɛɛ hʊ ı aa kyo ŋ, ka dı ŋ mɛ we ba lee."

18

Ba kaŋ Yesu
Matiwu 26.47-56; Maakı 14.43-50; Luka 22.47-53

1 Yesu aa kyʊwalı Wıısı hʊ ko teŋ, ʊ bee ʊ hatınna hʊ sii kyol fuwonaaŋ kıdıgı ba aa yırı Kidirɔŋ, a mʊ gyʊʊ baga kıdıgı tıyaŋ ba aa pɔɔ olivi tıısı. 2 Gyudası, nal hʊ aa ko kpa Yesu yallı hʊ gyı gyıŋ baga no lee rɛ, beewıya ba bee Yesu gyı aa kı mʊ doŋ nɛ saŋa buloŋ. 3 Ɛɛ rɛ Gyuuma wıkyʊwal sılaala nıhıyası abee Farasiima hʊ sii lıı Roma laalyuwolo badɔmɔŋ abee Wıkyʊwaldııbal hʊ pʊpɔɔlɔ badɔmɔŋ, dı Gyudası kaŋ ba mʊ dı ba kaŋ Yesu. Ba gyı nyʊgılı ba bakına rɛ, aŋ kolo fıŋtıŋsı abee kapıla. 4 Yesu gyı gyıŋ wıı hʊ buloŋ ba aa sı yaa ʊ rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ lıı kyeŋ ba a pıyɛsı ba a baa, "Aŋnɛ rɛ ma kı kyɛ?" 5 Ɛɛ rɛ ba baa, "Yesu aa lıı Nazarɛti rɛ á kı kyɛ." Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Mıyaŋ nɛ nyɛ." Gyudası, gyambatıına hʊ mɛ fa pɛɛ ba tıyaŋ nɛ a sıŋ doŋ. 6 Yesu aa bası baa mıyaŋ nɛ nyɛ, ba mııgı mʊ hal, a lıı tele. 7 Ɛɛ rɛ Yesu bıl pıyɛsı ba a baa, "Aŋnɛ rɛ ma kı kyɛ?" Ba baa, "Yesu aa lıı Nazarɛti." 8 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Ŋ foŋ bası tıya ma rɛ anıı mıyaŋ nɛ nyɛ. Dı mıyaŋ kɛ rɛ ma kı kyɛ, ma leŋ dı ŋ hatınna

no kɛ kɪ mʊ.” 9 Ʊ basɪ gɛɛ rɛ dɪ wɪɪ hʊ ʊ fa aa laa sɪya basɪ kɔnɪ ko
yaa wɪtɪɪ. Ʊ fa baa “Ŋ kuwo, nala hʊ buloŋ ɪ aa lɪɪ tɪya ŋ, ba kɪdɪgɪ
buloŋ bɪ nyʊgɪsa.” 10 Dɪ Siimɔŋ Piita fa kol takoobii doŋ. Ɛɛ rɛ ʊ tʊʊrɪ,
a ŋmaŋ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ kɪdɪgɪ yoŋ ba aa yɪrɪ
Malku noduu dɪgɪŋ a kyɔl. 11 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya Piita a baa, “Kpa ɪ
takoobii hʊ tʊʊ ʊ tʊʊl tɪyaŋ. Ɪ bɪɪna anɪɪ ŋ bee kyɛ dɪ ŋ na tʊwara hʊ
ŋ kuwo aa kpaa bine ŋ nɛ koo?”

Ba kaŋ Yesu mʊ Anaasɪ sɪya

12 Ɛɛ rɛ Roma laalyuwolo hʊ abee ba nɪhɪyawʊ abee
Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ pʊpɔɔlɔ kaŋ Yesu, a vʊwa ʊ, 13 a laa sɪya
kana ʊ mʊ Anaasɪ lee. Anaasɪ fa yaa Kayifasɪ hɪɪla rɛ. Haŋ bɪna
hʊ, Kayifasɪ rɛ fa yaa Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ buloŋ
nɪhɪyawʊ. 14 Kayifasɪ no rɛ gyɪ basɪ tɪya Gyuuma nɪhɪyasɪ anɪɪ dɪ
nɪdɪgɪ rɛ laa paalʊʊ no nala buloŋ nyuu sʊba, ʊ rɛ sɪ kpɪya ba paalʊʊ
hʊ nala buloŋ aa sɪ sʊba.

Piita tʊwa anɪɪ ʊ bɪ gyɪŋ Yesu
Matiwu 26.69-70; Maakɪ 14.66-68; Luka 22.55-57

15 Siimɔŋ Piita bee Yesu hatɪnna hʊ kɪdɪgɪ gyɪ tɪŋ Yesu hal lɛ.
Wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ gyɪ gyɪŋ haŋ hatɪnnɪ hʊ rɛ weliŋ.
Ɛɛwɪya, ʊ kɛ gyɪ tɪŋ Yesu hal a gyʊʊ gyaŋwuwo hʊ rɛ. 16 Ka Piita
kɛ sɪŋ paga hʊ nyʊwa tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnnɪ no mɪɪgɪ lɪɪ, a basɪ
wɪya tɪya haŋtolibiye hʊ aa pɔɔ paga hʊ nyʊwa, aŋ kaŋ Piita ko gyʊʊ.
17 Ɛɛ rɛ haŋtolibiye hʊ aa sɪŋ pɔ paganyʊwa hʊ pɪyɛsɪ Piita a baa, “Ka
ɪ yaa baal no hatɪnna hʊ kɪdɪgɪ rɛ?” Ɛɛ rɛ Piita baa, “Aayɪ, ŋ bɪ yaa
ba kɪdɪgɪ.” 18 Saŋa no tɪyaŋ waal gyɪ we doŋ nɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ dɪya
hʊ tʊŋtʊnna abee Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ pʊpɔɔlɔ we diŋ a sɪŋ gol a kɪ
wiyeni. Nyɛ rɛ Piita mɛ mʊ sɪŋ ba lee a kɪ wiyeni diŋ hʊ.

Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ pɪyɛsɪ Yesu wɪya
Matiwu 26.59-66; Maakɪ 14.55-64; Luka 22.66-71

19 Ɛɛ rɛ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ pɪyɛsɪ Yesu ʊ
hatɪnna hʊ wɪya abee wɪya hʊ ʊ fa aa dagɪ. 20 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ŋ
bɪ lʊwɔlɪ basɪ wɪɪ buloŋ a tɪya nal buloŋ. Ŋ aa sɪŋ lɪgyalɪɪ tɪyaŋ nɛ
a basɪ wɪya kɪ tɪya nala. Ŋ aa kɪ daga nala Gyuuma wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ
tɪyaŋ nɛ abee Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ lee hʊ nala aa kɪ laŋŋɪ. 21 Bee
rɛ yaŋ tɪŋ ɪ kɪ pɪyɛsɪ ŋ nyɛ? Pɪyɛsɪ nala hʊ aa nɪɪ wɪya hʊ ŋ aa basa,
dɪ ba daga ɪ. Beewɪya ba gyɪŋ wɪya hʊ ŋ aa basa rɛ.” 22 Yesu aa basɪ
gɛɛ, Wɪɪkyʊwaldɪɪbal pʊpɔɔlɔ hʊ kɪdɪgɪ ŋmaa ʊ kyaŋkpaŋ tɪyaŋ aŋ
baa, “Aŋnɛ rɛ yaa ɪ, ɪ basɪ wɪya nyɛ kɪ tɪya Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala
nɪhɪyawʊ hʊ?” 23 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Dɪ mɪyaŋ nɛ basɪ wɪɪ kyogi, ʊ maga
dɪ ɪ basɪ dɪ nal buloŋ nɪɪ rɛ. Amɛ dɪ wɪɪ hʊ ŋ aa basa rɛ yaa wɪtɪɪ,
bee rɛ tɪŋ ɪ leŋ ba ŋmaa ŋ kyaŋkpaŋ?” 24 Ɛɛ rɛ Anaasɪ ha leŋ Yesu
vʊwa gɛɛ, ka ʊ leŋ ba kana ʊ mʊ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ
Kayifasɪ lee.

Piita bɪl tʊwa anɪɪ ʊ bɪ gyɪŋ Yesu
Matiwu 26.71-75; Maakɪ 14.69-72; Luka 22.58-62

25 Piita ha gyɪ sɪŋ gyaŋwuwo hʊ tɪyaŋ nɛ a kɪ wiyeni diŋ hʊ. Ɛɛ
rɛ nala hʊ badɔmɔŋ pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ka ɪ mɛ yaa baal no hatɪnna hʊ
kɪdɪgɪ rɛ.” Piita tʊwa a baa, “Aayɪ, ŋ bɪ yaa ba kɪdɪgɪ.” 26 Dɪ Gyuuma

wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ yoŋ kɪdɪgɪ mɛ gyɪ we doŋ. Ʊ gyɪ yaa nal hʊ dɪgɪŋ Piita gyɪ aa ŋmaŋ kyɔl hʊ lʊllɪ rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ Piita a baa, “Na ŋ gyɪ naa ɪ bee Yesu no rɛ olivi tɪɪsɪ baga hʊ tɪyaŋ?” 27 Ɛɛ rɛ Piita bɪl tʊwa a baa dɪ aayɪ. Piita aa basɪ gɛɛ ko teŋ dɪ gyibal wiye.

Ba kaŋ Yesu mʊ Pilato sɪya
Matiwu 27.1-2, 11-14; Maakɪ 15.1-5; Luka 23.1-5

28 Ʊ kyɪkyʊwala pipi, ba sii kaŋ Yesu lɪɪ Kayifasɪ dɪya tɪyaŋ, a mʊ Pilato dɪya. Pilato rɛ fa laa Roma kuworibal hʊ naasɪ sɪŋ doŋ paalʊʊ tɪyaŋ. Gyuuma hʊ gyɪ bɪ gyʊʊ gyaŋwuwo hʊ. Beewɪya ba gyɪ bee kyɛ dɪ ba ko kyogi ba sɪna, ka dɪ ba wuwo di Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal kɪdiiliye hʊ. 29 Ɛɛ rɛ Pilato ko lɪɪ pɪyɛsɪ ba a baa, “Wɪbee rɛ ma baa baal no yaa kyogi?” 30 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya ʊ a baa, “Dɪ ʊ rɛ fa bɪ yaa wɪɪ kyogi, á fa bɪ sɪ kana ʊ ko ɪ lee.” 31 Ɛɛ rɛ Pilato basɪ tɪya ba a baa, “Ɛɛ kɛ, ma kana ʊ mʊ di ʊ sarɪya ma tɪɪ lesiri tɪyaŋ.” Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya ʊ a baa, “Mamaa Roma nala bɪ tɪya ma ŋmanɪɪ dɪ á kpʊ nal buloŋ”. 32 Wɪya no buloŋ yaa rɛ dɪ wɪya hʊ buloŋ Yesu aa basa a mʊ tile ɛɛ hʊ ʊ aa sɪ sʊba kɔnɪ koo yaa wɪtɪɪ. 33 Ɛɛ rɛ Pilato mɪɪgɪ gyʊʊ dɪya, aŋ leŋ ba kaŋ Yesu ko ʊ sɪya ʊ pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ɪ rɛ yaa Gyuuma kuwori hʊ?” 34 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ɪ tɪɪ rɛ basɪ wɪɪ no koo nal lɛ basɪ ŋ wɪya tɪya ɪ?” 35 Ɛɛ rɛ Pilato bɪl baa, “Ŋ bɪ yaa Gyuu. Ɪ tɪɪ nala abee ma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ rɛ kana ɪ ko we ŋ nosi tɪyaŋ. Wɪbee rɛ ɪ yaa kyogi?” 36 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ŋ koro tuwo dʊnɪya no tɪyaŋ. Dɪ ŋ koro rɛ fa we dʊnɪya no tɪyaŋ, ŋ nala fa sɪ yuwo laa ŋ, dɪ Gyuuma ta wuwo kana ŋ. Amɛ ŋ koro tuwo daha.” 37 Ɛɛ rɛ Pilato pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ɪ yaŋ yaa kuwori rɛ koo?” Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ɪ tɪɪ rɛ basa. Wɪdɪgɪ dʊŋ wɪya rɛ ŋ kuu ko, ba lʊla ŋ dʊnɪya no tɪyaŋ. Wɪɪsɪ wɪtɪɪ hʊ rɛ ŋ ko dɪ ŋ basɪ tɪya nala. Nal hʊ buloŋ aa kyɛ wɪtɪɪ no, ʊ tɪɪna aa gyegile nɪɪ ŋ nyʊwa rɛ.” 38 Ɛɛ rɛ Pilato pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Wɪtɪɪ rɛ yaa bee?”

Nala hʊ baa dɪ ba kpʊ Yesu
Matiwu 27.15-31; Maakɪ 15.6-20; Luka 23.13-25

Ɛɛ rɛ Pilato mɪɪgɪ lɪɪ Gyuuma hʊ lee a basɪ tɪya ba a baa, “Ŋ bɪ naa wɪɪ hʊ baal no aa yaa a maga dɪ ŋ kpa kyogisi tɪya ʊ. 39 Amɛ bɪna kɛ buloŋ, dɪ Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʊ rɛ ko pele, ŋ aa kuu ma wɪya rɛ aa lɪɪ nala hʊ ba aa kaŋ tɔ dɪya tɪyaŋ nɪdɪgɪ a ta, anɪɪ ma lesiri aa daga gɛɛ. Ma aa kyɛ dɪ ŋ kpa Gyuuma kuwori hʊ rɛ ta koo?” 40 Ɛɛ rɛ ba nɔsɪ a baa, “Aayɪ, baal no kɛ daa! Lɪɪ Barabaasɪ ta tɪya ma. (Barabaasɪ gyɪ yaa nɪbɔŋ nɛ ba kaŋ tɔ dɪyaŋ.)”

19

1 Ɛɛ rɛ Pilato leŋ ba kaŋ Yesu a vɪɪrɪ ʊ, 2 ka laalyuwolo hʊ kpa sɔsɪ sʊwa nyupugi aa kɪɪ kuwori nyupugi, a kpa kyige ʊ, aŋ kpa gafɪyaŋdolii kɪdɪgɪ laalɪ ʊ, 3 aŋ aa villi mʊ kɪ kyʊwalɪ ʊ a baa, “Gyuuma kuwori, Wɪɪsɪ sɪ tɪya ɪ mɪɪbodolii!” Aŋ aa ŋmaa ʊ kyaŋkpaŋ tɪyaŋ. 4 Ɛɛ rɛ Pilato bɪl mɪɪgɪ lɪɪ gyamaa hʊ lee a basɪ tɪya ba a baa, “Ma deŋ na, ŋ sɪ kana ʊ ko lɪɪ ma lee dɪ ma gyɪma anɪɪ ŋ kɛ bɪ naa wɪɪ buloŋ baal no aa yaa a maga dɪ ŋ kpa kyogisi tɪya ʊ.” 5 Ɛɛ rɛ ba kaŋ Yesu ko lɪɪ dɪ ʊ ha kyige sɔsɪ nyupugi hʊ abee gafɪyaŋdolii hʊ ba aa kpaa laalɪ ʊ. Ɛɛ rɛ Pilato basɪ tɪya ba a baa, “Baal hʊ rɛ nyɛ.” 6 Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ pʊpɔɔlɔ aa naa ʊ, ba kyɪɪrɪ

yʊga a baa, “Ma kpaasɪ ʊ mal daagarɪɪ tɪyaŋ.” Ɛɛ rɛ Pilato basɪ tɪya
ba a baa, “Ma tɪɪ kana ʊ mʊ kpaasɪ mal daagarɪɪ tɪyaŋ. Ŋ kɛ bɪ naa
wɪɪ hʊ ʊ aa yaa a maga dɪ ŋ kpa kyogisi tɪya ʊ.” 7 Ɛɛ rɛ Gyuuma hʊ bɪl
baa, “Ʊ kaŋ ʊ tɪɪ kɪ yɪrɪ Wɪɪsɪ Biye rɛ. Á mɪrɪsɪ daga anɪɪ nal hʊ buloŋ
ko yaa gɛɛ, ʊ tɪɪna maga dɪ ba kpʊ ʊ rɛ.” 8 Pilato aa nɪɪ ba aa basɪ gɛɛ,
kambɪŋ marɪ kana ʊ anɪɪ ʊ aa sɪ kpa kyogisi tɪya Yesu. 9 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl
mɪɪgɪ gyʊʊ dɪya hʊ a pɪyɛsɪ Yesu a baa, “Lee rɛ ɪ lɪɪ?” Amɛ Yesu bɪ
laa wɪɪ buloŋ basɪ. 10 Ɛɛ rɛ Pilato pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ɪ bee tɔgɪmɪ ŋ? Ɪ
bɪ gyɪma anɪɪ ŋ kaŋ dee rɛ ŋ aa sɪ wuwo kpa ɪ ta, a bɪl kaŋ dee mɛ ŋ
aa sɪ wuwo leŋ dɪ ba kpaasɪ ɪ mal daagarɪɪ tɪyaŋ koo?” 11 Ɛɛ rɛ Yesu
basɪ tɪya ʊ a baa, “Ɪ fa bɪ sɪ kana ŋ dee dɪ Wɪɪsɪ fa bɪ tɪya ɪ gɛɛ dee.
Amɛ nala hʊ aa kana ŋ ko we ɪ nosi tɪyaŋ wɪbɔŋ nɛ yʊga a te wɪbɔŋ
buloŋ.”

12 Pilato aa nɪɪ gɛɛ, ʊ fa kɪ kyɛ dɪ ʊ kpa Yesu ta. Ɛɛ rɛ Gyuuma hʊ bɪl
kyɪɪrɪ yʊga a baa, “Dɪ ɪ rɛ ko kpa ʊ ta, ɪ bɪl bɪ yaa á paalʊʊ kuworibal
Siiza kyana. Beewɪya nal hʊ buloŋ aa kaŋ ʊ tɪɪ kɪ yɪrɪ kuwori, ʊ tɪɪna
yaa kuworibal hʊ dɔŋ nɛ.” 13 Pilato aa nɪɪ gɛɛ, ʊ kaŋ Yesu ko lɪɪ, aŋ mʊ
hɔŋ ʊ sarɪdi-kpasa nyuu tɪyaŋ. Bʊwa rɛ ba fa kpa marɪ kuwori kpasa
hʊ lɪsɪnɪɪ a kaŋ doŋ kɪ yɪrɪ Gabata Hiiburu taal tɪyaŋ. 14 Saŋa no tɪyaŋ
dɪ wɪɪsɪ gyɪ maga nyutʊtʊʊ rɛ. Kyɛɛ no rɛ Gyuuma aa yaa siri, a sii ʊ
sɪgballɪya, ba di Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʊ. Ɛɛ rɛ Pilato basɪ tɪya ba a
baa, “Ma kuwori hʊ rɛ nyɛ.” 15 Ɛɛ rɛ ba marɪ kyɪɪrɪ yʊga a baa, “Kpʊ
ʊ! Kpʊ ʊ! Kpaasɪ ʊ mal daagarɪɪ tɪyaŋ.” Ɛɛ rɛ Pilato pɪyɛsɪ ba a baa,
“Ma aa kyɛ dɪ ŋ kpaasɪ ma kuwori hʊ daagarɪɪ tɪyaŋ nɛ koo?” Ɛɛ rɛ
Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ baa, “Á bɪ kaŋ kuwori buloŋ a pɛ
Siiza, á kuworibal hʊ tɪyaŋ.” 16 Ɛɛ rɛ Pilato kpa Yesu tɪya ba dɪ ba kaŋ
mʊ kpaasɪ mal daagarɪɪ tɪyaŋ.

Ba kpaasɪ Yesu mal daagarɪɪ tɪyaŋ
Matiwu 27.32-44; Maakɪ 15.21-32; Luka 23.26-43

17 Ɛɛ rɛ laalyuwolo hʊ laa ʊ a kana ʊ kɪ mʊ. Ba kaŋ Yesu ko kɪ lɪɪ dɪ
ʊ baasɪ ʊ tɪɪ daagarɪɪ rɛ, ɛɛ rɛ ba mʊ pele lee hʊ ba aa kyɛ dɪ ba kpaasɪ
ʊ. Doŋ feŋ nɛ yaa Golgota, Hiiburu taal tɪyaŋ. Golgota memii rɛ yaa
nyukuŋkogilo. 18 Doŋ tɪyaŋ nɛ ba kpaasɪ Yesu mal daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ.
Ba fa kpaasɪ nala balɪya mɛ rɛ daagarɪya balɪya nyuni tɪyaŋ a pɛ Yesu
tɪyaŋ. Kɪdɪgɪ we ʊ noduu dɪɪlaŋ, kɪdɪgɪ mɛ we ʊ nogɔbɔ dɪɪlaŋ. 19 Ɛɛ
rɛ Pilato leŋ ba sabɪ mal Yesu daagarɪɪ hʊ nyuu tɪyaŋ a baa, “Yesu aa
lɪɪ Nazarɛti, Gyuuma kuwori hʊ.” 20 Gyuuma gyɪ yʊga a karɪmɪ wɪɪ no
beewɪya lee hʊ ba gyɪ aa kpaasɪ Yesu mal daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ gyɪ kpaga
Gyerusalɛm nɛ. Pilato gyɪ leŋ ba sabɪ wɪɪ no Hiiburu abee Laatɪn abee
Giriki taanɪ tɪyaŋ nɛ. 21 Ɛɛ rɛ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ basɪ
tɪya Pilato anɪɪ ʊ ta saba a baa dɪ Gyuuma kuwori rɛ nyɛ, amɛ dɪ ʊ
sabɪ a baa dɪ baal no rɛ baa dɪ ʊ rɛ yaa Gyuuma kuwori. 22 Ɛɛ rɛ Pilato
baa, “Wɪɪ hʊ ŋ foŋ aa saba, ŋ bɪl bɪ kaŋ kɪ bɪrɪmɪ.”

23 Laalyuwolo hʊ aa kpaasɪ Yesu mal daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ ko teŋ, ba
paa ʊ gannɪ a kaŋ kpaa leye banaa. Laalyuwol buloŋ di lɪdɪgɪ. Ɛɛ rɛ
ka ba kpa ʊ gadolii hʊ mɛ. Gasɪdɪgɪ rɛ ba fa kpa sʊwa ʊ buloŋ. 24 Ɛɛ
rɛ laalyuwolo hʊ basɪ tɪya dɔmɔŋ a baa, “Ma ta leŋ dɪ á kaŋ gal hʊ
kɪyɛsɪ, ma leŋ dɪ á yuwo gbaŋŋa, a na nal hʊ aa sɪ di ʊ.” Ba yaa wɪɪ

no dı wıya hʋ ba fa aa saba Wıısı teŋ tıyaŋ ko yaa wıtıı rɛ. Ba fa saba abaa,
“Ba paa ŋ gannı kpaa dɔmɔŋ nɛ
aŋ kuu ŋ gadolii hʋ wıya a yuwo gbaŋŋa.”
Ɛɛ tıı rɛ laalyuwolo hʋ mɛ kɔnı yaa.
25 Yesu nıına, abee Yesu ʋ naa nıına toluu abee Kulopasi haaŋ Mɛɛrı,
abee Mɛɛrı Magidalina fa sıŋ kpaga Yesu daagarıı hʋ rɛ. 26 Yesu aa naa
ʋ naa abee ʋ hatınnı hʋ wıya ʋ fa aa kyo kıŋkaŋ dı ba sına, ɛɛ rɛ ʋ
bası tıya ʋ naa a baa, “Ŋ naa, ı biibaal lɛ nyɛ.” 27 Aŋ bıl bası tıya ʋ
hatınnı hʋ mɛ a baa, “ı naa rɛ nyɛ.” A lıı haŋ saŋa hʋ tıyaŋ, ʋ hatınnı
hʋ kaŋ Yesu nıına mʋ ʋ dıya a kı deŋ ʋ.

Yesu sʋba
Matiwu 27.45-56; Maakı 15.33-41; Luka 23.44-49

28 Yesu gyı gyıma anıı nyɛ kɛ ʋ tʋŋ tʋma hʋ ʋ kuwo aa kpaa tıya ʋ
teŋ nɛ. Ɛɛ rɛ ʋ baa “Nıınyʋwası kana ŋ nɛ.” Nyɛ leŋ wıya hʋ ba aa
sabı biŋ Wıısı teŋ tıyaŋ ko yaa wıtıı rɛ. 29 Dı sıkyaakyaa mɛ gyı suu
gbaha a sıŋ doŋ. Ɛɛ rɛ ba kpa gbara a sına sıŋ hʋ tıyaŋ, a kpa kaakelii
lıı gbara hʋ a kaŋ gyıŋ dige ʋ nyʋʋpine. 30 Yesu aa lamısı sıŋ hʋ ko
teŋ, ɛɛ rɛ ʋ baa, “Wıı buloŋ tene rɛ!” Aŋ kaŋ ʋ nyuu kyugili a sʋba.
31 Kyɛɛ no dı Gyuuma hʋ mɛ aa yaa ba siri, beewıya ʋ sıgballıya rɛ
sı yaa Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʋ. Kyɛwiyesii hʋ mɛ kyɛɛ rɛ gɛɛ. Ɛɛ rɛ
tıŋ ba gyı bee kyɛ dı nala hʋ saga daagarıya hʋ nyuu haŋ kyɛbal hʋ.
Nyɛ rɛ ba mʋ sʋla Pilato dı ʋ leŋ dı laalyuwolo hʋ mʋ bori ba naası aŋ
lallı ba tuu daagarıya hʋ tıyaŋ. 32 Ɛɛ rɛ laalyuwol hʋ mʋ ŋmaa baala
hʋ ba aa kpaasa a pɛ Yesu tıyaŋ naası bori. 33 Ba aa ko Yesu lee dı ʋ
sʋba. Ɛɛ wıya ba gyı bı bori ʋ naası kɛ. 34 Amɛ laalyuwol hʋ kıdıgı
kpa ʋ tiŋ a kyɔgɔ Yesu logiŋ luri. Ɛɛ rɛ kyal abee nıı gyaa lıı gyaası.
35 Mıyaŋ nal hʋ aa bası wıya no buloŋ kɛ naa ba rɛ abee ŋ sıı. Wıya
no buloŋ mɛ ŋ aa bası kɔnı yaa wıtıı rɛ. Ŋ tıı gyıma anıı ŋ bee nyıya
wıya. Daŋsıya no rɛ ŋ di, dı ɛɛ leŋ dı ma mɛ wuwo laa di. 36 Wıya no
buloŋ yaa rɛ dı wıya hʋ ba aa saba Wıısı teŋ tıyaŋ ko yaa wıtıı. Ba
saba a baa,
“Ba bı sı bori ʋ hogidıgı mɛ.”
37 Wıısı teŋ logiŋ kıdıgı tıyaŋ, ba bıl basa rɛ anıı nala sı deŋ nal hʋ
logiŋ ba aa kyɔgɔ.

Ba hogo Yesu
Matiwu 27.57-61; Maakı 15.42-47; Luka 23.50-56

38 Baal kıdıgı rɛ gyı we doŋ ba kı yırı Gyosɛfʋ, a lıı Arimatiya. Ʋ fa
yaa Yesu hatınna kıdıgı rɛ. Amɛ ʋ fa kaŋ ʋ tıı faŋa rɛ Gyuuma nıhıyası
hʋ wıya. Yesu aa ko sʋba, ɛɛ rɛ ʋ mʋ sʋla Pilato dı ʋ leŋ dı ʋ mʋ kpa
Yesu. Nyɛ rɛ Pilato tıya ʋ ŋmanıı ʋ mʋ kpa ʋ. 39 Ɛɛ rɛ Nikodemu nal
hʋ gyı aa laa sıya mʋ Yesu lee tebine hʋ mɛ sii tıŋ Gyosɛfʋ hal ba mʋ.
Nikodemu gyı kpaa tıınaaluliye badɔmɔŋ ba aa yırı mɛɛ abee alɔɔsı
rɛ a marı kına badɔmɔŋ dı ʋ kaŋ mʋ tısı Yesu teŋbii dı ʋ ta pʋw lagı.
Kına no yohuŋ gyı maga nihuwobiŋ piliŋ yohuŋ nɛ. 40 Ba balıya rɛ gyı
mʋʋ kpa Yesu teŋbii, a kpa kına hʋ ʋ aa mara tısı ʋ aŋ kpa gapʋlʋŋ, a
bɔ tɔ ʋ, anıı Gyuuma sʋʋnı hogii lesiri aa daga gɛɛ. 41 Dipolo kıdıgı rɛ
fa we lee hʋ tıyaŋ ba gyı aa kpaası Yesu mal daagarıı hʋ tıyaŋ. Dipolo
hʋ tıyaŋ, bʋbʋwa kıdıgı rɛ fa we doŋ, ba ha bı maakyiye hogo nal

buloŋ doŋ. 42 Akuu ʋ sɪgballɪya aa sɪ yaa Gyuuma kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ
wɪya, ka bʋbʋwa no mɛ gyɪ aa kpaga doŋ wɪya, ba gyɪ kpa Yesu hogo
ʋ tɪyaŋ.

20

Yesu sii sʋʋ tɪyaŋ
Matiwu 28.1-8; Maakɪ 16.1-8; Luka 24.1-12

1 Alahadi kyɛɛ sɪgballɪnyʋwa pipi, Mɛɛrɪ Magidalina sii foŋ mʋ bʋwa
hʋ lee. Ʋ mʋwa dɪ dabʋyɪ hʋ ba aa kpaa tɔ bʋwa hʋ suro. 2 Nyɛ rɛ ʋ
mɪɪgɪ fá mʋ Siimɔŋ Piita abee Yesu hatɪnnɪ hʋ Yesu fa aa kyo kɪŋkaŋ
hʋ lee, a basɪ tɪya ba a baa, “Ba lɪɪ á Tɪɪna Yesu bʋwa hʋ tɪyaŋ nɛ. Ka á
bɪ gyɪŋ lee hʋ ba aa kpaa ʋ biŋ.” 3 Ɛɛ rɛ Piita bee Yesu hatɪnnɪ-kyoolii
hʋ gyɪ sii fá kɪ mʋ bʋwa hʋ lee. 4 Nyɛ rɛ kɪdɪgɪ hʋ tɪɪna fá kaŋ Piita
ta, aŋ laa sɪya fá mʋ pele bʋwa hʋ lee. 5 Amɛ ʋ gyɪ bɪ gyʋʋ bʋwa hʋ
tɪyaŋ. Ʋ gyɪ tuu luŋ nɛ a deŋ na dɪ Yesu liŋe hʋ dʋŋ pɪŋ bʋwa hʋ
tɪyaŋ. 6 Amɛ Piita kɛ aa tɪŋ hal ko, ʋ bɪl bɪ gyegile aŋ mʋ gyʋʋ bʋwa
hʋ a na dɪ Yesu liŋe hʋ dʋŋ pɪna. 7 Ka gal hʋ ba fa aa kpaa vʋwa Yesu
nyuu mɛ kulo pɪŋ ʋ dʋŋ. 8 Ɛɛ rɛ nal hʋ aa laa sɪya mʋ bʋwa hʋ lee mɛ
mʋ gyʋʋ bʋwa hʋ tɪyaŋ a na wɪɪ hʋ aa yaa, a laa di anɪɪ Yesu kɔnɪ sii
sʋʋ tɪyaŋ nɛ. 9 Amɛ ba ha gyɪ bɪ gyɪŋ wɪɪ hʋ ba fa aa saba Wɪɪsɪ teŋ
tɪyaŋ memii anɪɪ ʋ maga dɪ Yesu sii sʋʋ tɪyaŋ nɛ.

Yesu kaŋ ʋ tɪɪ ko daga Mɛɛrɪ Magidalina
Matiwu 28.9-10; Maakɪ 16.9-11

10 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnna hʋ mɪɪgɪ mʋ bee. 11 Ka Mɛɛrɪ Magidalina ha
sɪŋ bʋwa hʋ logiŋ a kɪ wii. Ʋ aa wii gɛɛ rɛ aŋ tuu luŋ dɪ ʋ deŋ bʋwa
hʋ tɪyaŋ, 12 dɪ ʋ naa malɪkasɪ balɪya bʋwa hʋ tɪyaŋ dɪ ba laalɪ gapʋllɪ
a hɔŋ lee hʋ Yesu fa aa pɪna. Kɪdɪgɪ hɔŋ Yesu nyuu fa aa mʋʋ lee hʋ
rɛ, ka kɪdɪgɪ mɛ hɔŋ ʋ naasɪ fa aa mʋʋ lee hʋ. 13 Nyɛ rɛ ba pɪyɛsɪ ʋ a
baa, “Haŋtolibiye, bee rɛ tɪŋ ɪ kɪ wii?” Ɛɛ rɛ ʋ baa, “Ba kpaa ŋ Tɪɪna
bʋwa hʋ tɪyaŋ nɛ, ka ŋ bɪ gyɪŋ lee hʋ ba aa kpaa ʋ mʋ biŋ.” 14 Ɛɛ rɛ ʋ
mɪɪgɪ dɪ ʋ bɪrɪmɪ, dɪ ʋ naa Yesu dɪ ʋ sɪŋ doŋ. Amɛ Mɛɛrɪ fa bɪ gyɪma
anɪɪ Yesu rɛ gɛɛ. 15 Ɛɛ rɛ Yesu mɛ pɪyɛsɪ Mɛɛrɪ a baa, “Haŋtolibiye,
bee rɛ tɪŋ ɪ kɪ wii? Kɪbee rɛ ɪ kɪ kyɛ?” Mɛɛrɪ fa bɪɪna anɪɪ baal hʋ
aa deŋ dipolo hʋ rɛ. Ɛɛ rɛ ʋ pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Nɪhɪyawʋ, dɪ ɪ rɛ kpa ʋ,
daga ŋ lee hʋ ɪ aa kana ʋ mʋ biŋ, dɪ ŋ mʋ kpa ʋ.” 16 Ɛɛ rɛ Yesu yɪrɪ ʋ
feŋ a baa, “Mɛɛrɪ”. Nyɛ rɛ Mɛɛrɪ mɪɪgɪ galdaasɪ aŋ basɪ Hiiburu taal
tɪyaŋ a baa, “Rabboni” (Rabboni memii rɛ yaa dɪdagɪl.) 17 Ɛɛ rɛ Yesu
basɪ tɪya ʋ a baa, “Ta dige ŋ, beewɪya ŋ ha bɪ mʋʋ ŋ Kuwo lee. Amɛ
mʋ basɪ tɪya ŋ hatɪnna hʋ anɪɪ ŋ mɪɪgɪ kɪ gyɪŋ ŋ Kuwo lee rɛ. Ʋ rɛ
yaa ŋ beel-ma buloŋ Kuwo a yaa ŋ beel-ma buloŋ Wɪɪsɪ mɛ.” 18 Ɛɛ rɛ
Mɛɛrɪ Magidalina mʋ Yesu hatɪnna hʋ lee, a basɪ tɪya ba a baa dɪ ʋ
naa Tɪɪna Yesu rɛ, a basɪ wɪya hʋ mɛ buloŋ ʋ aa basɪ tɪya ʋ a tɪya ba.

Yesu kaŋ ʋ tɪɪ ko daga ʋ hatɪnna
Matiwu 28.16-20; Maakɪ 16.14-18; Luka 24.36-49

19 Haŋ Alahadi hʋ kyɛɛ dɪdaana, ʋ hatɪnna hʋ gyɪ laŋŋa dɪya tɪyaŋ
nɛ aŋ kaŋ dimbee hʋ lara, beewɪya ba gyɪ aa fá Gyuuma nɪhɪyasɪ hʋ
rɛ. Ɛɛ rɛ Yesu ko sɪŋ ba tʋtʋʋ aŋ baa, “Fɪyɛlʋʋ we ma lee.” 20 Ʋ aa basɪ
gɛɛ ko teŋ, ʋ kaŋ ʋ nosi abee ʋ logiŋ daga ba dɪ ba na fʋfʋʋnɪ hʋ. Ʋ
hatɪnna hʋ buloŋ tenni gyɪ fɪyɛla rɛ weliŋ ba aa naa Tɪɪna hʋ nyuniŋ.

21 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, “Fɪyɛlʊʊ we ma lee.” Ŋ Kuwo aa
tɪma ŋ gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ ŋ mɛ kɪ tɪŋ ma. 22 Ʊ aa basɪ gɛɛ teŋ, ʊ wiyesi we
ba tɪyaŋ aŋ baa, “Ma laa Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ a leŋ dɪ ʊ we ma tɪsɪ
tɪyaŋ. 23 Dɪ mamaa rɛ ko kpa nal wɪbɔmɔ kyɛ ʊ, Wɪɪsɪ mɛ sɪ kpa ʊ
tɪɪna wɪbɔmɔ kyɛ ʊ. Dɪ mamaa rɛ ko bɪ kpaa nal wɪbɔmɔ kyɛ ʊ, Wɪɪsɪ
mɛ bɪ sɪ kpa ʊ tɪɪna wɪbɔmɔ kyɛ ʊ.”

Yesu kaŋ ʊ tɪɪ ko daga Tɔmaasɪ

24 Saŋa hʊ tɪyaŋ Yesu aa kaŋ ʊ tɪɪ ko daga ʊ hatɪnna hʊ, dɪ ʊ hatɪnna
hʊ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Tɔmaasɪ kɛ fa tuwo. Ʊ feŋ kɪdɪgɪ mɛ rɛ fa yaa
Daalɪyanɪ. 25 Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnnɪ-kaalɪya hʊ basɪ tɪya ʊ a baa, “Á naa á
Tɪɪna rɛ.” Ɛɛ rɛ Tɔmaasɪ basɪ tɪya ba a baa, “See dɪ ŋ na habibʊʊsɪ hʊ
ʊ nosi tɪyaŋ, a kpa ŋ nonii dige doŋ fʊfʊʊnɪ, a kpa ŋ nonii tʊʊ ʊ logiŋ
bʊwa hʊ mɛ tɪyaŋ, ka dɪ ŋ na laa ma wɪɪ hʊ di.”
26 Ʊ kyɛyɛ kyori hal tɪyaŋ, Yesu hatɪnna hʊ bɪl gyʊʊ dɪya a kaŋ
dimbee hʊ lara. Saŋa no tɪyaŋ kɛ dɪ Tɔmaasɪ mɛ we ba tɪyaŋ. Ba
ko yaa dɪ ba deŋ dɪ Yesu sɪŋ ba tʊtʊʊ aŋ baa, “Fɪyɛlʊʊ we ma lee.”
27 Ɛɛ rɛ ka ʊ basɪ tɪya Tɔmaasɪ a baa, “Kpa ɪ nonii a tʊʊ ŋ noŋ bʊwa
hʊ tɪyaŋ aŋ deŋ ŋ nosi na, aŋ kpa ɪ nonii tʊʊ ŋ logiŋ bʊwa hʊ mɛ tɪyaŋ
a na. Laa di, ta kɪ yaa sige.” 28 Ɛɛ rɛ Tɔmaasɪ baa, “Ɪ rɛ yaa ŋ tɪɪna
abee ŋ Wɪɪsɪ.” 29 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʊ baa, “Ɪ aa naa ŋ nɛ tɪŋ ɪ laa di nyɛ
koo? Nyusʊŋtɪmma rɛ yaa nala hʊ aa bɪ naa ŋ, aŋ laa ŋ wɪya di.”
30 Yesu gyɪ yaa wɪmagɪla yʊga rɛ ʊ hatɪnna hʊ sɪɪ tɪyaŋ. Amɛ wɪya
no buloŋ daa ŋ sabɪ we teŋ no tɪyaŋ. 31 Amɛ ŋ sabɪ wɪya no rɛ dɪ ma
wuwo laa di anɪɪ Yesu rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya, a yaa
Wɪɪsɪ Biye mɛ. Dɪ mamaa rɛ laa ʊ wɪya di, ma sɪ kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ
tenii.

21

Yesu kaŋ ʊ tɪɪ ko daga ʊ hatɪnna bapɛ

1 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ Yesu gyɪ bɪl kaŋ ʊ tɪɪ ko daga ʊ hatɪnna badɔmɔŋ
fuwo kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Tibeeriya nyʊwa tɪyaŋ. 2 Siimɔŋ Piita abee
Tɔmaasɪ, nal hʊ ba fa aa yɪrɪ Daalɪyanɪ, abee Nataniyɛl fa aa lɪɪ Keena
aa we Galili paalʊʊ tɪyaŋ, abee Zebedi biisi hʊ, abee Yesu hatɪnna hʊ
balɪya buloŋ nɛ gyɪ laŋŋa ka wɪɪ no yaa. 3 Nyɛ rɛ Yesu gyɪ tɪŋa a kaŋ
ʊ tɪɪ ko daga ba: Ba gyɪ sɪŋ fuwo hʊ nyʊwa rɛ. Ɛɛ rɛ Siimɔŋ Piita basɪ
tɪya ʊ dɔŋtɪŋsɪ hʊ anɪɪ ʊ aa mʊ dɪ ʊ kasɪ fuwonamɪɪsɪ rɛ. Ɛɛ rɛ ba
buloŋ baa dɪ ba sɪ tɪŋa ʊ mʊ. Ɛɛ rɛ ba mʊ kpa nɪɪduworiboro a gyʊʊ
nɪɪ hʊ tɪyaŋ, amɛ haŋ tebine hʊ buloŋ ba gyɪ bɪ kaŋ fuwonaŋ-dɪgɪ mɛ.
4 Ʊ sɪgballɪnyʊwa, Yesu ko sɪŋ nɪɪ hʊ nyʊwa, amɛ ʊ hatɪnna hʊ gyɪ
bɪ gyɪma anɪɪ ʊ rɛ. 5 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, “Ŋ kyaŋsɪ, ma ha bɪ
kaŋ fuwonamɪya buloŋ?” Ba baa dɪ aayɪ. 6 Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba a baa,
“Ma yuwo ma gyoŋ hʊ we nɪɪduworiboro hʊ noduu logiŋ dɪɪlaŋ, ma
sɪ kasɪ fuwonamɪɪsɪ.” Ɛɛ rɛ ba yuwo gyoŋ hʊ a kasɪ fuwonamɪɪsɪ su.
Ʊ aa suwo gɛɛ, ba bɪ wuwo dɪ ba gba tarɪ gyoŋ hʊ gyɪŋ. 7 Ɛɛ rɛ Yesu
hatɪnnɪ hʊ ʊ fa aa kyo kɪŋkaŋ hʊ basɪ tɪya Piita a baa, “Á Tɪɪna rɛ basɪ
wɪya kɪ ma gɛɛ.” Saŋa no tɪyaŋ dɪ Piita fa wuri ʊ gal lɛ. Ʊ aa nɪɪ gɛɛ,
ʊ kpa ʊ gal hʊ laalɪ, aŋ lɪɪ nɪɪduworiboro hʊ tɪyaŋ, a gyaa tuu nɪɪ hʊ
dɪ ʊ duwori mʊ Yesu lee. 8 Doŋ bee nɪɪ hʊ nyʊwa fa bɪ boliye. Ʊ fa
pele naaŋsɪɪnyʊwa kɔɔsɪ boto rɛ. Ka Yesu hatɪnna nɪkaalɪya hʊ aa we

nɪɪduworiboro hʋ tɪyaŋ tarɪ gyoŋ hʋ abee fuwonamɪɪsɪ hʋ ko lɪɪ nɪɪ hʋ nyʋwa.
9 Ba aa ko lɪɪ nɪɪ hʋ nyʋwa, ba na diŋ dɪ fuwonamɪɪsɪ kyɛbɛ ka ba
na paanʋʋ mɛ. 10 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma lɪɪ fuwonamɪɪsɪ
hʋ badɔmɔŋ ma aa kasa lagɪlagɪ no hʋ a kaŋ ko.” 11 Ɛɛ rɛ Siimɔŋ
Piita mɪɪgɪ mʋ pɛ ba tarɪ gyoŋ hʋ ko gyɪŋ dogimo, dɪ fuwonamɪɪbala
suwo. Fuwonamɪɪsɪ hʋ fa yaa kɔɔ abee mɔllɪbalɪya abee fi abee boto
rɛ. Abee fuwonamɪɪsɪ hʋ gyɪ aa yʋga gɛɛ buloŋ amɛ gyoŋ hʋ gyɪ bɪ
kɪyɛsa. 12 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma ko bɪllɪ nyʋwa.” Ʋ aa basɪ
gɛɛ, ʋ hatɪnna hʋ kɪdɪgɪ buloŋ gyɪ bɪ wuwo dɪ ʋ pɪyɛsɪ baa “Aŋnɛ rɛ
yaa ɪ.” Beewɪya ba buloŋ gyɪma anɪɪ Tɪɪna hʋ rɛ. 13 Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ
paanʋʋ hʋ kpaa tɪya ba, a kpaa fuwonamɪɪsɪ hʋ mɛ tɪya ba. 14 Ʋ aa sii
sʋʋ tɪyaŋ, ʋ bʋto rɛ yaŋ nyɛ ʋ aa kaŋ ʋ tɪɪ ko daga ʋ hatɪnna.

Yesu basɪ wɪya tɪya Piita

15 Ba aa dii kɪna hʋ ko teŋ, ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ Siimɔŋ Piita a baa,
“Gyɔɔŋ biibaal Siimɔŋ, ɪ kyo ŋ a te gɛɛ ɪ dɔŋtɪŋsɪ no aa kyo ŋ nɛ?” Ɛɛ
rɛ Piita baa, “Waa, ŋ Tɪɪna, ɪ tɪɪ gyɪma anɪɪ ŋ kyo ɪ rɛ.” Ɛɛ rɛ Yesu basɪ
tɪya ʋ a baa, “Kɪ deŋ ŋ hatɪnna nyuu anɪɪ pedaal aa kɪ deŋ ʋ piyese
nyuu gɛɛ.” 16 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Gyɔɔŋ biibaal Siimɔŋ, ɪ
kɔnɪ kyo ŋ nɛ?” Ɛɛ rɛ Piita bɪl baa, “Waa, ŋ Tɪɪna, ɪ gyɪma anɪɪ ŋ kyo
ɪ rɛ.” Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ʋ a baa, “Kɪ deŋ ŋ hatɪnna nyuu anɪɪ
pedaal aa kɪ deŋ ʋ piyese nyuu gɛɛ.” 17 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl pɪyɛsɪ Piita bʋto
tɪɪna a baa, “Gyɔɔŋ biibaal Siimɔŋ, ɪ kyo ŋ nɛ?” Yesu aa pɪyɛsɪ ʋ bʋto
gɛɛ, Piita tɪya buloŋ kyogi, ʋ basɪ tɪya Yesu a baa, “Ɲ Tɪɪna, ɪ gyɪŋ wɪɪ
buloŋ nɛ. Ɪ gyɪma anɪɪ ŋ kyo ɪ rɛ.” Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ʋ a baa, “Kɪ
deŋ ŋ hatɪnna nyuu anɪɪ pedaal aa kɪ deŋ ʋ piyese nyuu gɛɛ. 18 Wɪtɪɪ
rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ɪ, ɪ fa aa yaa bapʋwasɪɪ, ɪ aa sii nyʋgɪlɪ ɪ tɪɪ rɛ, a kɪ
mʋ lee hʋ buloŋ ɪ aa kyɛ. Amɛ dɪ ɪ rɛ ko hɪyasɪ, ɪ sɪ kaŋ ɪ nosi gye,
aŋka dɪ ba vʋwa ɪ, a kana ɪ mʋ lee hʋ ɪ aa bee kyɛ.” 19 Yesu aa basɪ
wɪɪ no daga gɛɛ hʋ Piita aa sɪ sʋba rɛ, a leŋ dɪ nala tɪŋ gɛɛ tɪyaŋ a na
Wɪɪsɪ gaŋdarɪ aa maga gɛɛ. Ɛɛ rɛ ka Yesu basɪ tɪya ʋ a baa, “Kɪ tɪŋa ŋ
hal.”
20 Ɛɛ rɛ Piita galdaasɪ hal, a na dɪ Yesu hatɪnnɪ hʋ Yesu fa aa kyo
kɪŋkaŋ hʋ dɪ ʋ aa tɪŋ ba hal. Ʋ rɛ yaa nal no tɪɪna gyɪ aa hɔŋ kpala
Yesu saŋa hʋ ba gyɪ aa di kɪdiiliye hʋ, a gyɪ pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Ɲ Tɪɪna,
aŋnɛ rɛ sɪ kpa ɪ yallɪ?” 21 Piita aa naa ʋ, ɛɛ rɛ ʋ pɪyɛsɪ Yesu a baa, “Ɲ
Tɪɪna, ka baal no mɛ, bee rɛ sɪ yaa ʋ mɛ?” 22 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʋ a
baa, “Dɪ mɪyaŋ nɛ aa kyɛ dɪ ʋ we doŋ a mʋ pele saŋa hʋ ŋ aa sɪ mɪɪgɪ
ko dʋnɪya mɛ, ɪ wɪbee rɛ we doŋ? Ɪ kɛ kɪ tɪŋa ŋ hal.” 23 Yesu aa basɪ
nyɛ wɪya, ʋ hatɪnna buloŋ gyɪ aa basɪ rɛ anɪɪ ʋ hatɪnnɪ no kɛ bɪ sɪ
sʋba. Amɛ Yesu gyɪ bɪ baa dɪ ʋ bɪ sɪ sʋba. Wɪɪ hʋ ʋ gyɪ aa basa rɛ
nyɛ: “Dɪ mɪyaŋ nɛ aa kyɛ dɪ baal no we doŋ a mʋ pele saŋa hʋ ŋ aa
sɪ mɪɪgɪ ko dʋnɪya mɛ, Piita, ɪ wɪɪ tuwo.”
24 Hatɪnnɪ no rɛ yaa nal hʋ aa basɪ wɪya no, a bɪl sabɪ ba biŋ teŋ
tɪyaŋ mɛ. Á gyɪma anɪɪ wɪya hʋ buloŋ ʋ aa basa yaa wɪtɪɪ rɛ. 25 Yesu
yaa wɪya badɔmɔŋ mɛ rɛ yʋga a pɛ wɪya hʋ ŋ aa saba we teŋ no tɪyaŋ.
Dɪ mɪyaŋ nɛ fa sabɪ wɪya hʋ buloŋ kɪŋ kɪŋ a biŋ tenni tɪyaŋ, ŋ bɪ tama
tenni hʋ fa sɪ na lee a pɪŋ dʋnɪya no tɪyaŋ.

YESU KPAMBISI HU TUMA

1 Ŋ nihiyawu Tiyofilosi, miyaŋ Luka rɛ bil sabi teŋ no ki tiya i. Teŋ
hu ŋ aa laa siya sabi tiya i tiyaŋ, ŋ daga wiya hu buloŋ Yesu aa yaa
rɛ abee wiya hu u aa daga, a lii saŋa hu u aa piile ki tuŋ u tuma, 2 a
mu pele kyɛɛ hu Wiisi aa kpaa u gyiŋ wiisibee. Wiisi Wiyesi Welii
hu dee tiyaŋ, u gyi daga u kpambisi hu u aa liya tuma hu ba aa si
ki tuma rɛ, aŋ na mu wiisibee. 3 Ʊ aa sii suu tiyaŋ mɛ, u kana u tii
ko daga u kpambisi hu buloŋ nɛ u suu kyɛyɛ mɔlliibaliya paga tiyaŋ.
Ŋmaŋgyamaa rɛ u gyi kpa, a kana u tii ko daga ba, ba na u, di nal
buloŋ ta yaa sige anii u miigi sii suu tiyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ ka u gyi basi
Wiisi koro hu wiya tiya ba, aŋ na mu wiisibee. 4 Yesu ha gyi aa we u
hatinna hu lee, u gyi basi tiya ba rɛ abee sifiyasi a baa, “Ma ta ko ki
lii Gyerusalɛm tiyaŋ. Ma gyegili bɔnyɛ kiŋ hu ŋ Kuwo aa wee nyuwa
a baa di u si tiya ma. Ŋ laa siya basi u wiya tiya ma rɛ. 5 Gyɔɔŋ,
Wiisiniifool hu kɛ, nii rɛ u gyi kaŋ ki fo nala wiikyuwalnii. Amɛ u bi
si piisi, ka di Wiisi kpa u Wiyesi Welii hu fo ma wiikyuwalnii.”

Yesu gyiŋ wiisibee
Maaki 16.19-20; Luka 24.50-53

6 Yesu bee u kpambisi hu aa laŋŋa gɛɛ rɛ, ba piyɛsi u a baa, “Á Tiina,
lagilagi no kɛ, i si leŋ di Iziral timma bil di ba paaluu koro koo?” 7 Doŋ
nɛ Yesu basi tiya ba a baa, “Wiya no abee kyɛɛ hu ba aa si yaa, ba we
Ŋ kuwo lee rɛ. Ʊ kyɛri tiyaŋ nɛ u biŋ ba buloŋ. Ɛɛwiya, u bi maga
di ma gyiŋ kyɛɛ hu. 8 Amɛ di Wiisi ko kpa u Wiyesi Welii hu we ma
tiyaŋ, ma si kaŋ dee a yaa ŋ daŋsiya diile a basi ŋ wiya Gyerusalɛm
tiyaŋ, abee Gyudiya paaluu buloŋ tiyaŋ abee Samaariya paaluu buloŋ
tiyaŋ, a kaŋ ki mu duniya logiŋ kɛ buloŋ.” 9 Yesu aa basi gɛɛ ko teŋ,
Wiisi kpa u kaŋ gyiŋ wiisibee, ka u kpambisi hu siŋ wil nyuni ki deŋ
wiisinyuu. Nyɛ rɛ taal ko tɔ u, ba bil bi na u. 10 Ba ha aa siŋ wil nyuni
ki deŋ wiisinyuu gɛɛ, di baala baliya rɛ ko siŋ ba logiŋ tiyaŋ gɛɛ, a
laali gapullı 11 a piyɛsi ba a baa, “Galili timma, bee rɛ tiŋ ma siŋ ki
deŋ wiisinyuu nyɛ? Ɛɛ hu ma aa yaŋ na Wiisi kpaa Yesu a kaŋ ki gyiŋ
wiisibee ma sii tiyaŋ nyɛ, ɛɛ tii rɛ u si bil miigi lii wiisibee ko tuu.”

Ba lii nal di u laa Gyudasi nyuu
Matiwu 27.3-10

12 Ɛɛ rɛ Yesu kpambisi hu lii Olivi dogimo hu nyuu a miigi mu
Gyerusalɛm. A lii dogimo hu ki mu Gyerusalɛm si yaa anii meeldaa-
kyalii. 13 Ba ko pele Gyerusalɛm, a kpa mu ba diigyuulii gyirambisa
nyuu diya kidigi tiyaŋ. Ba nala hu gyi aa laŋŋa ki gyuu doŋ nɛ
nyɛ: Piita, Gyɔɔŋ, Gyemsi, Aŋduru, Filipi, Tɔmaasi, Batolomi, Matiwu,
Alfiyasi biibaal Gyemsi, Siimɔŋ, nal hu aa kyil u nala wiya, abee
Gyemsi biibaal Gyudasi. 14 Ba bee haana badɔmɔŋ abee Yesu niina
Mɛɛri abee Yesu nimmabaliya buloŋ nɛ gyi yaa nyuudigi aa ki laŋŋi
doŋ saŋa buloŋ, a ki kyuwali Wiisi abee sifiyasi. 15 Nyɛ rɛ kyɛɛ kidigi
ba ko laŋŋi dɔmɔŋ. Ba fa pel nala kɔɔ abee mɔliya. Ɛɛ rɛ Piita sii siŋ
a baa, 16 “Ŋ naabaliya, Wiisi Wiyesi Welii hu fa leŋ Deviti daga wiya
hu Gyudasi aa si yaa rɛ. Ʊ maga di Wiisi nyuwa no Deviti aa basa
kɔni ko yaa witii rɛ. Beewiya Gyudasi rɛ yaa nal hu aa kaŋ nala mu

ba kaŋ Yesu. 17 Yesu fa lıı ʊ rɛ ʊ yaa á kıdıgı, a mɛ pɛ á tʊma no
tıyaŋ.” 18 (Gyudası gyı yaa wıbɔŋ nɛ, a na molbiye doŋ a kpa yɔbɔ
taŋha kıdıgı. Haŋ taŋha hʊ tıyaŋ nɛ ʊ tele pɔsɔ, ʊ nabolimo buloŋ lıı
gyaası. 19 Nala hʊ aa we Gyerusalɛm tıyaŋ buloŋ nɛ gyı nıı ʊ wıya. Ɛɛ
rɛ tıŋ ba kaŋ lee hʊ kı yırı Akɛldama, ba taal tıyaŋ. Ʊ memii rɛ yaa
taŋha hʊ tıyaŋ kyal aa gyaasa.) 20 “Deviti saba we Wıısı teŋ logiŋ hʊ
ba aa yırı Yııla tıyaŋ nɛ a baa,
‘Wıısı sı leŋ dı ʊ dıya pıŋ gyikpiye, dı nal buloŋ ta kı gyʊʊ.’
Aŋ bıl sabı abaa,
‘Amɛ ʊ tʊma kɛ, see dı nal laa ʊ nyuu a kı tʊma.’
21 Ɛɛ wıya ʊ maga dı nal laa ʊ nyuu rɛ a pɛ á tıyaŋ dı á di daŋsıya
anıı á Tıına Yesu sii sʊʊ tıyaŋ nɛ. Nal no tıına maga dı ʊ lıı á nala hʊ
gyı aa tıŋ á Tıına Yesu hal lɛ, á beel-ʊ we doŋ saŋa buloŋ, 22 a lıı saŋa
hʊ Gyɔɔŋ gyı aa foo Yesu wııkyʊwalnıı a kaŋ ko pele kyɛɛ hʊ Wıısı
aa kpaa ʊ á sıı tıyaŋ, a gyıŋ wıısıbee.” 23 Nyɛ rɛ ba daga nala balıya.
Ba kıdıgı feŋ nɛ yaa Gyosɛfʊ Basabaası. (Ʊ feŋ kıdıgı mɛ rɛ fa yaa
Gyusitu.) Kıdıgı hʊ mɛ feŋ nɛ fa yaa Matıyası. 24-25 Ba aa daga nala
hʊ gɛɛ rɛ, ba kyʊwalı Wıısı a baa, “Á Tıına, ı rɛ gyıŋ nihuwobiŋ buloŋ
tıya. Ɛɛwıya, nala no balıya tıyaŋ, daga ma nal hʊ ı aa lıya dı ʊ yaa
ı kpambısı hʊ kıdıgı a laa Gyudası nyuu, a kı tuŋ ʊ tʊma. Beewıya
Gyudası leŋ ma rɛ aŋ mʊ ʊ bee lee hʊ aa maga.” 26 Nyɛ rɛ ba yuwo
gbaŋŋa, Matıyası di, ba lıı ʊ pɛ Yesu kpambısı fi abee kıdıgı hʊ tıyaŋ.

2

Wıısı Wiyesi Welii hʊ kotuuyi

1 Nyɛ rɛ ba kyɛbal hʊ ba aa yırı Pɛŋtikosi kyɛɛ ko pele. Kyɛɛ no
dı nala hʊ buloŋ aa laa Yesu wıya di doŋ tıyaŋ ko laŋŋı dııdıgı tıyaŋ
nɛ. 2 Ba ko baa dı ba deŋ, dı dɔmɔ kıdıgı lıı wıısınyuu, a kıı gɛɛ
anıı puwobal lɛ aa dɔŋ. Dɔmɔ hʊ ko gyʊʊ tɔ dıya hʊ buloŋ. 3 Ɛɛ
rɛ ka ba na kına badɔmɔŋ aa kıı gɛɛ anıı dıŋtʊlnı, a ko pısa saga
ba kıdıgı kıdıgı buloŋ tıyaŋ. 4 Nala hʊ buloŋ tıyaŋ dıŋtʊlnı hʊ gyı
aa saga, Wıısı gyı kpaa ʊ Wiyesi Welii hʊ we ba tıyaŋ nɛ, ʊ gyı leŋ
ba piili kı bası wıya abee taanı ba aa bı gyıma. 5 Gyuuma badɔmɔŋ
mɛ fa we Gyerusalɛm tıyaŋ, a yaa wııkyʊwalla aa lıı dʊnıya logiŋ kɛ
buloŋ. 6 Nıgyamaa no buloŋ gyı aa nıı kyagıŋsı hʊ, ba buloŋ ko kyige
doŋ. Ba aa kyige gɛɛ, ba kıdıgı buloŋ gyı nıı Yesu Krisita hatınna
wıbasıı hʊ rɛ ʊ tıı taal tıyaŋ. Ʊ gyı yaa ba wıkperii. 7-8 Nyɛ rɛ wıı hʊ
marı yaa ba wıkperii, ba kı pıyɛsı dɔmɔŋ, a baa, “Ka nala no buloŋ
aa bası wıya hʊ yaa Galili tımma rɛ, ɛɛ rɛ á kıdıgı buloŋ yaŋ yaa kı
nıı ba wıbasıı hʊ á tıı taanı tıyaŋ nyɛ? 9 Á buloŋ lıı paalʊʊ dʊŋsı
rɛ. Á badɔmɔŋ lıı Paatıya rɛ, á badɔmɔŋ lıı Midiisi, á badɔmɔŋ mɛ
lıı Ilam. Á badɔmɔŋ lıı Mesopotemiya rɛ, á badɔmɔŋ lıı Gyudıya, á
badɔmɔŋ mɛ lıı Kapadoosıya, á badɔmɔŋ mɛ lıı Pɔŋtusi, á badɔmɔŋ
mɛ lıı Esıya. 10 Á badɔmɔŋ lıı Firigyiya rɛ, á badɔmɔŋ mɛ lıı Pamfilıya,
á badɔmɔŋ lıı Igyipiti, ka á badɔmɔŋ mɛ lıı Libiya logiŋ kıdıgı aa
kpaga tɔɔ hʊ ba aa yırı Sariini. Á badɔmɔŋ mɛ yaa nıhʊwala rɛ, a lıı
Roma. Á badɔmɔŋ yaa Gyuuma, á badɔmɔŋ mɛ bı yaa Gyuuma, aŋ
ta kı kyʊwalı Gyuuma Wıısı, a kı tıŋ ba lesiri mɛ. 11 Á badɔmɔŋ lıı

Kiriti rɛ, á badɔmɔŋ mɛ lıı Areebıya. Á kıdıgı buloŋ mɛ yaŋ bee ʊ taal lɛ, ka á nıı dı ba aa bası Wıısı wıduwoni hʊ ʊ aa yaa á tıı taanı tıyaŋ.” 12 Nyɛ rɛ wıı hʊ ha kperi ba, ba hakıllı buloŋ vʊgımı, ba kı pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, “Wıya no buloŋ memii rɛ yaa bee?” 13 Ɛɛ rɛ ka nala hʊ badɔmɔŋ mɛ kı yaa Yesu hatınna hʊ sıya a baa dı ba nyʊwa sıŋ bugo rɛ.

Piita bası Wıısı wıya tıya gyamaa hʊ

14 Nyɛ rɛ Yesu kpambısı hʊ sii sıŋ, ka Piita heeli bası tıya gyamaa hʊ a baa, “Ŋ kuwobalıya Gyuuma abee nala hʊ buloŋ aa we Gyerusalɛm tıyaŋ, ma wuwoli ma dıgına, dı ŋ bası wıya no aa yaa memii tıya ma. 15 Ma aa bıını anıı nala no bugo rɛ? Amɛ, ma yaŋ gyıma anıı ba bı bugo. Beewıya, ʊ ha yaa kyıkyʊwala kerifi nibi rɛ, ɛɛ rɛ nal sı yaa bugo? 16 Amɛ Wıısı tıŋdaal Gyowɛl gyı basa wıya no aa yaa wıya rɛ anıı nyɛ sı maakyiye yaa. Ʊ basa anıı,

17 Wıısı baa, ‘Dı dʊnıya rɛ ko kpaga tenii, nyɛ rɛ ŋ sı yaa. Ŋ sı kpa ŋ Wiyesi Welii hʊ we nala iriŋ buloŋ tıyaŋ. Ma biibaala abee ma toliye sı bası wıya ŋ Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ. Ma bapʊwasıya abee ma banıhıyası buloŋ mɛ sı kı na Wıısı wıtıı hʊ ba duwoso tıyaŋ.

18 Haŋ saŋa hʊ, ŋ sı kpa ŋ Wiyesi Welii hʊ tıya baala abee haana hʊ aa tıŋa ŋ kyɛrı, dı ba buloŋ kı bası wıya ŋ Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ.

19 Ŋ sı kı yaa wıkperiye Wıısınyuu tıyaŋ, aŋ kı yaa wımagıla mɛ dʊnıya abee taŋhanyuu tıyaŋ daha. Kyal, diŋ, abee nyʊwɔsı sı we doŋ.

20 Sıgballıya sı kıı gɛɛ anıı tebine. Ka dı pene mɛ fıyɛsı gɛɛ anıı kyal. Wıya no buloŋ sı yaa rɛ, ka dı á Tıına Kyɛbal hʊ yaŋ na pele.

21 Haŋ kyɛɛ hʊ, nal hʊ buloŋ aa yırı á Tıına Wıısı, ʊ sı laa ʊ ta.’

22 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ Piita bıl baa, ‘Iziral tımma, ma ha marı wuwoli ma dıgına weliŋ a nıı wıya no ŋ aa bası kı tıya ma: Yesu aa lıı Nazarɛti, Wıısı rɛ kɔnı tıma ʊ. Wımagıla hʊ abee wıkperiye hʊ buloŋ Wıısı aa leŋ ʊ wuwo yaa, ba aa rɛ daga gɛɛ. Ma buloŋ mɛ gyıŋ wıya no tıyaŋ nɛ, beewıya ma sıı tıyaŋ nɛ ʊ yaa ba buloŋ. 23 Wıısı kyɛrı tıyaŋ nɛ, ʊ gyımaa mɛ we doŋ, ka ba kaŋ Yesu Krisita we ma nosi tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ma kpa ʊ tıya wıbɔŋyaala, ba kpaası ʊ mal daagarıı tıyaŋ, ʊ sʊba.

24 Amɛ Wıısı kyisi ʊ sʊʊ tıyaŋ nɛ, a lıı tʊwara hʊ buloŋ ʊ aa naa ʊ sʊʊ saŋa ta. Beewıya sʊʊ bı kaŋ dee ʊ aa sı wuwo kana ʊ biŋ dı ʊ ta siye.’

25 Deviti fa bası ʊ wıya rɛ a baa,

‘Ŋ gyı naa ŋ Tıına rɛ dı ʊ laa ŋ sıya, aŋ we ŋ lee saŋa buloŋ, dı nal buloŋ ta wuwo yaa ŋ wıbɔŋ.

26 Nyɛ aa leŋ ŋ bembii pıŋ lıdıgı rɛ, ŋ kı bası wıya abee teŋfıyɛlʊʊ. Ŋ yaa nihuwobiŋ nɛ, a gyıma anıı ŋ sı maakyiye sʊba. Amɛ ŋ bayıyɛla buloŋ mɛ we wıya hʊ Wıısı aa sı yaa tıya ŋ tıyaŋ nɛ.

27 Dı mıyaŋ nɛ ko sʊba, ı Wıısı bı sı laa nyʊwa vıya ŋ ta lalıyabee tıyaŋ. Ɪ bı sı laa nyʊwa leŋ dı ı tʊŋtʊnnı hʊ aa kaŋ wıtıı pıŋ bʊwa tıyaŋ a pʊwa.

28 Ɪ daga ŋ ŋmanıı hʊ ŋ aa sı tıŋa a kaŋ mııbol lɛ. Ɪ aa we ŋ lee mɛ rɛ yaŋ sı leŋ dı ŋ kaŋ teŋfıyɛlʊʊ.’

29 Nyɛ rɛ Piita bıl bası baa, Ŋ kuwobalıya, ŋ sı bası á naabaa Deviti wıya a kaŋ polli tıya ma. Deviti sʊba rɛ, ba kpa ʊ hogo, ʊ bil ha pıŋ

á bee tıyaŋ daha a kaŋ kı ko gyınaŋ. 30 Ʊ fa yaa Wıısı tıŋdaal lɛ, a
gyıŋ wıya hʋ buloŋ Wıısı aa wee nyʋwa dı ʋ sı yaa tıya ʋ. Wıısı wee
nyʋwa rɛ anıı ʋ sı leŋ dı Deviti doho nal dı koro a kıı gɛɛ anıı Deviti
fa aa kıya. 31 Deviti fa aa naa wıı hʋ Wıısı fa aa kyɛ dı ʋ yaa, ʋ wuwo
bası Krisita sʋʋ tıyaŋ mııgı siiyi wıya rɛ a baa, 'Wıısı bı laa nyʋwa
vıya ʋ ta lalıyabee tıyaŋ. Ʊ bı laa nyʋwa leŋ ʋ teŋbii pıŋ bʋwa tıyaŋ
a pʋwa.' 32 Yesu no tıı rɛ yaŋ Wıısı kyisi sʋʋ tıyaŋ gɛɛ. Á buloŋ nɛ yaa
wıı no daŋsıya beewıya á naa wıya no buloŋ aa yaa rɛ. 33 Wıısı kyisi
ʋ sʋʋ tıyaŋ nɛ ʋ sii gyıŋ hɔŋ ʋ kuwo Wıısı noduu logiŋ tıyaŋ, ka ʋ kpa
Wiyesi Welii hʋ wıya ʋ fa aa wee nyʋwa a tıya ʋ. Wiyesi Welii no rɛ
Yesu kpa we á tıyaŋ gyınaŋ, ʋ rɛ yaa wıya hʋ ma aa na abee wıya hʋ
ma aa nıı gɛɛ. 34 Deviti tıı fa bı gyıŋ mʋ Wıısıbee anıı Yesu aa mʋwa
gɛɛ, amɛ Yesu wıya rɛ ʋ fa bası a baa,

'Á Tıına bası tıya ŋ Tıına rɛ, a baa Ko hɔŋ ŋ noduu logiŋ tıyaŋ,'

35 Ka dı ŋ yuwo di ı dɔmɔ buloŋ teŋ.
36 Ɛɛwıya, Iziral tımma, ma buloŋ yaŋ gyıma anıı ʋ yaa wıtıı rɛ anıı
Yesu no ma aa kaŋ kpaası mal daagarıı hʋ tıyaŋ, ʋ tıı rɛ Wıısı leŋ ʋ
yaa á Tıına. Ʊ rɛ bıl yaa nal hʋ Wıısı aa lıya dı ʋ laa dʋnıya nala ta."

37 Nala no aa nıı wıya hʋ buloŋ Piita fa aa basa, ʋ fa yaa ba dɔgısıı rɛ
kıŋkaŋ. Ɛɛ rɛ ba mııgı pıyɛsı Piita bee Yesu kpambısı hʋ nıkaalıya hʋ
a baa, 'Á nımmabalıya, wıya no yaŋ aa kıı nyɛ, ɛɛ rɛ maga dı á yaa?'
38 Nyɛ rɛ Piita bası tıya ba a baa, 'Ma bırımı lıı ma wıbɔmɔ tıyaŋ, aŋ
leŋ dı ba fo ma wıkyʋwalnıı Yesu Krisita feŋ tıyaŋ, dı Wıısı kpa ma
wıbɔmɔ kyɛ ma, aŋ kpa ʋ Wiyesi Welii hʋ we ma tıyaŋ. 39 Beewıya,
Wiyesi Welii hʋ wıya Wıısı aa wee nyʋwa a baa dı ʋ sı tıya ma bee
ma doho nala, abee nala hʋ buloŋ aa lıı liboliye, abee nal hʋ kɛ buloŋ
Wıısı aa yıra dı ʋ ko ʋ lee, ma wıya rɛ ʋ we haŋ nyʋwa hʋ." ' 40 Ɛɛ hal
tıyaŋ, Piita bıl bası wıya rɛ kıŋkaŋ a kpaanı ba abee sıfıyası, aŋ ha
sʋl ba a baa, "Ma lıı ma tııma nıbɔmɔ no tıyaŋ, dı tʋwara hʋ aa sı ko
ba nyuu tıyaŋ ta ko daagı ma." 41 Piita wıbasıı hʋ hal tıyaŋ, nıgyamaa
gyı ko laa wıya hʋ ʋ aa basa di rɛ, aŋ leŋ ba fo ba wıkyʋwalnıı. Nala
hʋ gyı aa laa Yesu wıya di haŋ kyɛɛ hʋ, ba gyı pele nala tusi bʋto rɛ, a
pɛ nıbınıya hʋ tıyaŋ. 42 Ba gyı kaŋ nyʋʋdıgı rɛ, a kaŋ sıfıyala mɛ, aŋ
kpa ba nyuni we wıya hʋ buloŋ Yesu kpambısı hʋ aa daga ba tıyaŋ.
Ba buloŋ nɛ gyı aa laŋŋı kı di kıdiiliye hʋ Yesu fa aa baa dı ba di a kı
liisi ʋ wıya, aŋ pɛ dɔmɔŋ kı kyʋwalı Wıısı, a kı gʋnnı Wıısı Teŋ wıya
hʋ mɛ.

Ɛɛ hʋ nala hʋ aa laa Yesu wıya di aa laŋŋa kı gyʋʋ

43 Yesu kpambısı hʋ gyı aa yaa wımagıla abee wıkperiye rɛ yʋga,
ʋ gyı yaa nal buloŋ nyʋʋfıyelı. 44 Saŋa kɛ buloŋ, nala hʋ aa laa Yesu
wıya di aa ko laŋŋı dɔmɔŋ nɛ, a kpa ba kına buloŋ mɛ we lıdıgı, a
kpa kı kpaa dɔmɔŋ. 45 Dı ba ko yallı ba kına mɛ, ba aa kaŋ molbiye
hʋ kpaa dɔmɔŋ nɛ, a maga gɛɛ hʋ nal buloŋ aa kyɛɛ.

46-47 Kyɛɛ buloŋ ba aa laŋŋı ba dıısı tıyaŋ nɛ, a kı di kıdiiliye abee
teŋfıyelʋʋ, abee tıdıgı, aŋ kı dannı Wıısı. Aŋ ha bıl aa kı laŋŋı
Wıkyʋwaldııbal hʋ tıyaŋ, a kı kyʋwalı Wıısı aŋ kı bigisi ʋ. Ka nala
mɛ kı bigisi ba abee ba wıyaalıya buloŋ tıyaŋ. Kyɛɛ buloŋ nɛ á Tıına
aa laa nıfalıya ta, ba ko kı pɛ nala hʋ aa laa Yesu wıya di tıyaŋ.

3

Piita bee Gyɔɔŋ tɪɪbɪ gbarɪgɪ

1 Kyɛɛ kɪdɪgɪ, Piita bee Gyɔɔŋ gyɪ sii mʊ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ rɛ Wɪɪsɪ
kyʊwalɪɪ saŋa. Saŋa no gyɪ yaa nɪɪ wɪɪhaa kerifi boto rɛ. 2 Ba aa mʊ
dɪ baal kɪdɪgɪ mɛ we doŋ. Ʊ naa paalɪ kɪ lʊla ʊ dɪ ʊ gbarɪga rɛ. Kyɛɛ
kɛ buloŋ ʊ nala aa kpa ʊ mʊ holli Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ paganyʊwa hʊ
ba aa yɪrɪ Pagɪwelii hʊ tɪyaŋ nɛ. Doŋ tɪyaŋ nɛ ʊ gyɪ aa hɔŋ, a kɪ sʊla
kɪna nala hʊ aa gyʊʊ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ lee. 3 Ʊ gyɪ aa naa Piita bee
Gyɔɔŋ dɪ ba aa ko dɪ ba gyʊʊ wɪɪkyʊwaldɪya hʊ, ʊ sʊla kɪna ba lee.
4 Nyɛ rɛ ba kɪ deŋ ʊ sɪya tɪyaŋ, aŋka Piita basɪ tɪya ʊ dɪ ʊ mɛ kɪ deŋ
ba. 5 Ɛɛ rɛ ʊ kɪ deŋ ba aŋ kɪ yɪyɛlɪ anɪɪ ba sɪ tɪya ʊ kɪŋ. 6 Nyɛ rɛ Piita
mɪɪgɪ basɪ tɪya ʊ, “Ŋ bɪ kaŋ molbii buloŋ ŋ aa sɪ tɪya ɪ, amɛ kɪŋ hʊ
ŋ aa kana, ʊ rɛ ŋ sɪ kpa tɪya ɪ. Yesu Krisita aa lɪɪ Nazarɛti feŋ tɪyaŋ,
ŋ baa ‘Sii kɪ vala.” ’ 7 Ʊ aa basɪ gɛɛ rɛ, ʊ kana ʊ noduu noŋ tɪyaŋ, a
kana ʊ tarɪ sii sɪŋ. Ʊ naasɪ buloŋ pirigi tannɪ, a deye deye. 8 Nyɛ rɛ
ʊ sii gyaa kyigisi ʊ naasɪ tɪyaŋ, a kɪ vala. Ɛɛ rɛ ba buloŋ kpa gyʊʊ
Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ. Ka baal hʊ vala aŋ sii kɪ gyaa, a kɪ dannɪ Wɪɪsɪ.
9 Nala hʊ buloŋ na ʊ, dɪ ʊ aa val aŋ kɪ dannɪ Wɪɪsɪ. 10 Ba aa na ʊ, ba
wuwo gyɪma rɛ anɪɪ ʊ rɛ fa aa hɔŋ Pagɪwelii hʊ nyʊwa tɪyaŋ kɪ sʊla
kɪna gɛɛ. Nyɛ rɛ ba buloŋ hirigi, beewɪya ba kɛ lee, wɪkperii rɛ ba na
gɛɛ.

Piita basɪ Wɪɪsɪ wɪya Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ

11 Nyɛ rɛ Piita bee Gyɔɔŋ abee baal hʊ buloŋ sii mʊ gyʊʊ gyambarɪŋ
kɪdɪgɪ ba kɪ yɪrɪ Solomɔn Gyambarɪŋ. Nala hʊ aa naa baal hʊ dɪ ʊ
aa tɪŋ Piita bee Gyɔɔŋ hal gɛɛ, ba sii giri fá mʊ dɪ ba na ʊ, beewɪya
wɪkperii rɛ ba kɛ na gɛɛ. 12 Piita aa naa nala hʊ aa yaa gɛɛ rɛ, ʊ pɪyɛsɪ
ba a baa, “Ŋ kuwobalɪya Iziral tɪmma, bee rɛ tɪŋ wɪɪ no yaa wɪkperii
ma lee, haalɪ, ma paalɪ kuwoni ma sɪyasɪ we á tɪyaŋ nyɛ? Ma ta ko
liisi anɪɪ á tɪɪ dee koo á wɪweliye yayɪ rɛ tɪŋ baal no sii kɪ vala nyɛ.
13 Abɪraham abee Azɪkɪ abee Gyeekɔbɪ abee á naabaala Wɪɪsɪ hʊ rɛ
kpaa feŋbal a tɪya ʊ tʊŋtʊnnɪ Yesu. Nal hʊ ma aa kaŋ tɪya ba di ʊ
sarɪya. Ɛɛ rɛ ka ma bɪl tʊwa Pilato, sarɪdiil hʊ sɪya tɪyaŋ, anɪɪ ma bɪ
gyɪma ʊ. Haalɪ, Pilato fa kɪ kyɛ dɪ ʊ kpa ʊ ta, ka ma bɪ laa nyʊwa dɪ ʊ
ta ʊ. 14 Wɪɪsɪ Tɪpʊlʊŋ Tɪɪna, nal hʊ aa yaa wɪweliye hʊ, ʊ rɛ ma vɪya,
aŋ sʊla dɪ ba kpa Barabaasɪ, nal hʊ aa kpʊ nala, a ta. 15 Aŋ leŋ ba kpʊ
nal hʊ aa tɪya mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii. Amɛ á dii daŋsɪya rɛ anɪɪ
Wɪɪsɪ kyisi baal no rɛ sʊʊ tɪyaŋ. 16 Baal no ma aa naa dɪ ʊ deye nyɛ,
haŋ Yesu hʊ dee tɪyaŋ nɛ. Á laa ʊ dee hʊ wɪya di rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ wɪɪ no
wuwo yaa nyɛ. Á aa laa ʊ wɪya di hʊ rɛ tɪŋ baal no wuwo na laaŋfɪya
ma buloŋ sɪɪ tɪyaŋ nyɛ.

17 Ŋ naabalɪya, ŋ gyɪma anɪɪ ma bee ma nɪhɪyasɪ gyɪ aa bɪ gyɪma rɛ
tɪŋ ma kpʊ Yesu Krisita gɛɛ. 18 Faafaa buloŋ nɛ Wɪɪsɪ leŋ ʊ tɪŋdaala
basɪ anɪɪ nal hʊ ʊ aa lɪya dɪ ʊ ko laa dʊnɪya nala ta sɪ na tʊwara. Ɛɛ mɛ
kɔnɪ yaŋ ko yaa wɪtɪɪ rɛ. 19 Ɛɛwɪya, ma bɪrɪmɪ lɪɪ ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ aŋ
kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ, dɪ ʊ kpa ma wɪbɔmɔ kyɛ ma, a leŋ dɪ ma bembiye fɪyɛlɪ.
20 Ka dɪ Wɪɪsɪ bɪl tɪŋ Krisita hʊ, nal hʊ ʊ aa lɪya dɪ ʊ ko ma lee. Ʊ rɛ yaa
Yesu. 21 Ʊ maga dɪ ʊ we Wɪɪsɪbee tɪyaŋ nɛ, a kaŋ kɪ mʊ saŋa hʊ Wɪɪsɪ
aa sɪ leŋ dɪ dʊnɪya wɪɪ buloŋ ko bɪrɪmɪ wɪfalɪɪ. Faafaa buloŋ nɛ Wɪɪsɪ

leŋ ʊ tɪŋdaala basɪ wɪya no ʊ Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ. 22 Moosi mɛ
fa yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaala no kɪdɪgɪ rɛ. Ʊ gyɪ basɪ baa,
‘Á Tɪɪna Wɪɪsɪ sɪ tɪŋ ʊ tɪŋdaal kɪdɪgɪ dɪ ʊ ko ma lee anɪɪ ʊ aa tɪma ŋ
gɛɛ. Ʊ sɪ yaa ma nɪɪnabiye tɪɪ. Dɪ ʊ rɛ ko ko, ma laa ʊ nyʊwa
wɪbasɪya buloŋ di, aŋ tɪŋa ʊ.
23 Nal hʊ buloŋ ko bɪ tɪŋ ʊ nyʊwa, Wɪɪsɪ sɪ lɪɪ ʊ tɪɪna ta ʊ nala tɪyaŋ.’
24 Wɪya no buloŋ á aa naa nyɛ gyɪnaŋ, Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ ʊ aa taa dɪ
ba ko basɪ ʊ wɪya hʊ laa sɪya basɪ wɪya no aa sɪ yaa wɪya rɛ. A piili
Samuwɛl abee nala hʊ buloŋ aa tɪŋa ʊ hal ko, ba buloŋ mɛ basɪ wɪya
no yayɪ wɪya rɛ. 25 Nyʊʊsɪ hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa bine ʊ tɪŋdaala hʊ ko
basɪ gɛɛ, mamaa rɛ ʊ biŋ ba buloŋ tɪya. Ʊ biŋ tɪya á naabaala rɛ ka
ba ha pɪŋ gbal ma mɛ gyɪnaŋ. Beewɪya ʊ gyɪ basɪ tɪya Abɪraham nɛ a
baa,
‘I doho nala tɪyaŋ nɛ ŋ sɪ tɪŋa a leŋ dɪ dʊnɪya nala buloŋ na marɪsɪ.’
26 Ɛɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ lɪɪ ʊ tʊŋtʊnnɪ Yesu á Tɪɪna, dɪ ʊ laa sɪya ko ma lee,
a pɛ ma tɪyaŋ dɪ ma buloŋ bɪrɪmɪ lɪɪ ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ.”

4

Ba kaŋ Piita bee Gyɔɔŋ mʊ dɪ ba di ba sarɪya

1 Piita bee Gyɔɔŋ ha fa aa sɪŋ basɪ wɪya kɪ tɪya nala hʊ gɛɛ,
dɪ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala hʊ badɔmɔŋ abee nala hʊ aa sɪŋ kɪ
pɔ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal nɪhɪyawʊ abee nala hʊ ba aa yɪrɪ Sadusiima
badɔmɔŋ nɛ mʊ kpa ko ba lee gɛɛ. 2 Nyɛ rɛ ba ko na baaŋ Piita bee
Gyɔɔŋ nyuu tɪyaŋ kɪŋkaŋ, beewɪya, ba fa aa daga nala hʊ rɛ anɪɪ Yesu
sii sʊʊ tɪyaŋ nɛ. Ɛɛ daga anɪɪ dɪ nal lɛ sʊba, ʊ tɪɪna sɪ mɪɪgɪ sii sʊʊ
tɪyaŋ nɛ gɛɛ. 3 Nyɛ rɛ ba kaŋ Piita bee Gyɔɔŋ mʊ tɔ dɪya tɪyaŋ sɪya
gballɪ. (Ba gyɪ aa kasɪ ba saŋa hʊ dɪ wɪɪsɪ gyʊwa rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba gyɪ
kaŋ ba mʊ tɔ dɪya tɪyaŋ dɪ sɪya gballɪ). 4 Ka nala hʊ aa nɪɪ wɪya hʊ ba
aa basa, ba yʊga gyɪ ko laa Yesu wɪya di rɛ. Nala hʊ gyɪ aa laa Yesu
wɪya di tɪyaŋ, ba baala dʊŋ gyɪ pele nala tusi bɔnɔŋ nɛ.
5 Ʊ sɪgballɪya, Gyuuma sɪlaala abee ba nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Tenni
dɪdagɪla buloŋ nɛ gyɪ ko laŋŋɪ Gyerusalɛm tɪyaŋ. 6 Ba bee Anaasɪ,
Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ, abee Kayifasɪ, abee Gyɔɔŋ
abee Alizaŋda, abee nala hʊ kɛ buloŋ aa lɪɪ ba wɪɪkyʊwal sɪlaala
nɪhɪyawʊ hʊ doho nala tɪyaŋ nɛ gyɪ ko laŋŋɪ. 7 Ba aa ko laŋŋɪ teŋ,
ba yɪrɪ Yesu kpambɪsɪ hʊ balɪya ba lɪɪ sɪŋ ba tʊtʊʊ tɪyaŋ, a pɪyɛsɪ ba
a baa, “Degɛɛ rɛ ma kana, a wuwo leŋ baal no deye nyɛ, koo aŋnɛ feŋ
nɛ ma yɪrɪ a leŋ baal no deye nyɛ?” 8 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ dee
tɪyaŋ Piita basɪ tɪya ba a baa, “Mamaa aa yaa sɪlaala abee nɪhɪyasɪ,
9 ma kaŋ ma ko kɪ di á sarɪya rɛ gyɪnaŋ akuu á aa yaa wɪwelii a tɪɪbɪ
gbarɪgɪ no wɪya. 10 Ʊ yaŋ maga dɪ ma nala no abee Iziral tɪmma buloŋ
gyɪma rɛ anɪɪ Yesu Krisita aa lɪɪ Nazarɛti, ʊ feŋ tɪyaŋ nɛ baal no wuwo
deye a sɪŋ ma sɪya tɪyaŋ nyɛ. Ʊ rɛ ma leŋ ba kaŋ kpaasɪ mal daagarɪɪ
hʊ tɪyaŋ ʊ sʊba gɛɛ, ka Wɪɪsɪ kyisi ʊ sʊʊ tɪyaŋ. 11 Yesu wɪya rɛ ba basɪ
Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a baa,
‘Bʊyɪ hʊ dɪɪsaala hʊ aa vɪya ta, ʊ rɛ ko yaa wara hʊ buloŋ tɪyaŋ sɪfɪyaŋ
bʊyɪ.’
12 Nal buloŋ tuwo dʊnɪya no tɪyaŋ aa sɪ wuwo laa ma ta dɪ Yesu dʊŋ
daa. Ʊ dʊŋ feŋ nɛ Wɪɪsɪ baa dɪ á yɪrɪ, dɪ ʊ laa ma ta.”

13 Nala hʋ buloŋ aa laŋŋa aa ko na anii Gyɔɔŋ bee Piita aa basi
wiya hʋ abee nyuduwo gɛɛ, ba nyʋʋsi gyi miigi fiyɛli rɛ, beewiya ba
gyima anii ba tuwo bol buloŋ tiyaŋ, a yaa nyuguliŋ timma mɛ, a bi
mʋʋ sakuuri. Doŋ tiyaŋ nɛ ba hakilli yaŋ ko anii ba gyi aa tiŋ Yesu
hal lɛ. 14 Nyɛ rɛ ba kyɛ wii lɔlɔ ba aa si basi, beewiya ba naa Piita bee
Gyɔɔŋ abee gbarigi hʋ ba aa tiiba, di ba buloŋ siŋ doŋ. 15 Nyɛ rɛ ba
basi tiya ba di ba mʋ lii diya hʋ tiyaŋ. Ɛɛ rɛ ba kpa lii, ka ba yaŋ hɔŋ
ki piyɛsi dɔmɔŋ; "Ɛɛ rɛ á si yaa baala no baliya? 16 Á bi si wuwo baa
di wii no yaa winyiyɛl lɛ, beewiya nal buloŋ aa we Gyerusalɛm tiyaŋ
gyima rɛ anii ba aa rɛ yaa wimagil no. 17 Amɛ di ámaa rɛ aa kyɛ di
wii no ta mari taali yʋga, ma leŋ di á basi tiya ba abee sifiyasi anii
ba ta bil ko maakyiye basi Yesu Krisita wiya a tiya nal buloŋ." 18 Nyɛ
rɛ ba bil yiri ba ko gyʋʋ, a basi tiya ba abee sifiyasi anii ba ta bil ko
maakyiye basi Yesu wiya koo a daga nala ʋ feŋ tiyaŋ. 19 Ɛɛ rɛ Piita
bee Gyɔɔŋ piyɛsi ba a baa, "Á aa tiŋ ma nyʋwa, abee á aa tiŋ Wiisi
nyʋwa, kibee rɛ yaa ŋmanii Wiisi siya tiyaŋ? Ma basi witii. 20 Á yaŋ
bi si wuwo tallı á nyʋwa, see di á basi wiya hʋ á aa niya abee wiya
hʋ á aa naa." 21 Nyɛ rɛ nala hʋ bil mari fugisi Piita bee Gyɔɔŋ kiŋkaŋ,
aŋ na kpa ba ta. Amɛ ba gyi naa anii ba bi si wuwo yaa ba wii buloŋ,
beewiya nala hʋ buloŋ gyi aa danni Wiisi rɛ abee wii hʋ aa yaa tiyaŋ.
22 Gbarigi no ba gyi aa tiiba, ʋ gyi tee bisi mɔllibaliya rɛ.

Nala hʋ aa laa Yesu wiya di sʋla Wiisi di ʋ tiya ba nyuduwo

23 Ba aa yaŋ kpa Piita bee Gyɔɔŋ ta, ba miigi mʋ nikaaliya hʋ aa laa
Yesu wiya di lee rɛ, ba beel-ba laŋŋi. Doŋ nɛ ba kpa wiya hʋ buloŋ
Gyuuma wiikyʋwal silaala nihiyasi hʋ abee bee nihiyasi hʋ aa basa,
a basi tiya ba. 24 Ba aa basi wiya no ko teŋ, ba buloŋ piili ki kyʋwali
Wiisi abee tidigi a baa, "Á Tiina Wiisi, i rɛ taa wiisinyuu abee taŋha
buloŋ, abee fuwoni abee kina hʋ buloŋ aa we ba tiyaŋ. 25 I Wiyesi
Welii hʋ dee tiyaŋ nɛ i leŋ á naabaa Deviti, I tʋŋtʋnni hʋ basi a baa,

'Bee rɛ tiŋ nala hʋ aa bi yaa Gyuuma ki na baaŋ kiŋkaŋ nyɛ? Bee rɛ
tiŋ nala no aa vʋʋli di ba si kyogi Wiisi tʋma aŋ lɔlɔ?

26 Dʋniya nyuu kuworo laŋŋi dɔmɔŋ nɛ, a yaa siri, ba tiyaŋ nihiyasi
naa dɔmɔŋ nɛ, a yaa nyʋʋdigi di ba yuwo á Tiina abee ʋ Krisita
hʋ, laataal hʋ ʋ aa liya di ʋ ko laa dʋniya nala ta.'

27 Wiya no buloŋ yaŋ kɔni ko yaa witii rɛ, Beewiya Hɛrɔti bee Pɔŋtiyo
Pilato abee nala hʋ aa bi yaa Gyuuma abee Iziral timma, ba buloŋ gyi
ko laŋŋi rɛ bee no tiyaŋ di ba yuwo Yesu, I tʋŋtʋnni welii hʋ I aa liya
di ʋ yaa Krisita hʋ. 28 Ba gyi laŋŋa yaa wiya hʋ i aa paali gyima i
dee tiyaŋ abee i kyɛri tiyaŋ anii ba si kɔni yaa rɛ. 29 Á Tiina Wiisi,
yaŋ deŋ na, gyinaŋ kyɛɛ no ɛɛ hʋ ba aa fugisi ma anii ba si dɔgisi
ma. Ɛɛwiya, pɛ i tʋŋtʋnna tiyaŋ di á tenni polli, di á wuwo ki basi i
wiya abee nyuduwo. 30 Daga i dee, a leŋ di wiila timma abee taaga
buloŋ na laaŋfiya. Ka di á mɛ wuwo ki yaa wikperiye abee wimagila,
I tʋŋtʋnni welii Yesu feŋ tiyaŋ." 31 Ba aa kyʋwali Wiisi hʋ ko teŋ, di
lee hʋ ba aa laŋŋa buloŋ gyigise rɛ. Wiisi Wiyesi Welii hʋ ko gyʋʋ ba
kidigi buloŋ tiyaŋ. Ba piili ki basi Wiisi wiya abee nyuduwo.

Nala hʋ aa laa Yesu wiya di aa kyiyeli dɔmɔŋ

32 Nala hʋ buloŋ aa laa Yesu wɪya di fa kaŋ nyʋʋdɪgɪ rɛ, a kaŋ tɪdɪgɪ
mɛ. Dɪ ba kɪdɪgɪ buloŋ nɛ kaŋ kɪŋ mɛ, ʋ aa bɪ kaŋ kɪ yɪrɪ ʋ dʋŋ kɪŋ.
Ʋ aa kpa ʋ nɪɪ ʋ bɪrɪmɪ ba buloŋ kɪŋ nɛ. 33 Wɪɪsɪ dee tɪyaŋ, Yesu
kpambɪsɪ hʋ gyɪ wuwo kaŋ dee abee nyuduwo rɛ, a basɪ kɪ tɪya nala
anɪɪ á Tɪɪna Yesu sii sʋʋ tɪyaŋ nɛ, ka Wɪɪsɪ mɛ kɪ pɛ nala hʋ buloŋ aa
laa Yesu wɪya di tɪyaŋ kɪŋkaŋ. 34 Nala hʋ buloŋ fa aa kaŋ dɪɪsɪ abee
bagɪsɪ, ba aa kpa ba buloŋ yallɪ rɛ, a kaŋ molbiye hʋ ba aa naa, a mʋ
Yesu kpambɪsɪ hʋ lee. 35 Ba gyɪ aa kaŋ molbiye hʋ kpaa dɔmɔŋ nɛ,
nal buloŋ na a maga ɛɛ hʋ ʋ aa kyɛ. Ɛɛwɪya, ba nala hʋ kɪdɪgɪ buloŋ
fa bɪ kyɛɛ kɪŋ kɪ lɔlɔ. 36 Baal kɪdɪgɪ mɛ rɛ gyɪ we ba tɪyaŋ ba kɪ yɪrɪ
Gyosɛfʋ. Yesu kpambɪsɪ hʋ fa kana ʋ kɪ yɪrɪ Banabaasɪ. (Banabaasɪ
memii rɛ yaa nal hʋ aa basɪ wɪya kɪ polli nala tenni). Ʋ fa yaa Levi
doho nal lɛ, a lɪɪ Saapʋrɔsɪ paalʋʋ. 37 Ʋ fa kaŋ baga kɪdɪgɪ rɛ. Nyɛ rɛ
ʋ kpa yallɪ, a kaŋ molbiye hʋ mʋ Yesu kpambɪsɪ hʋ sɪya.

5

Ananiyasɪ bee Safiira

1 Amɛ ba tɪyaŋ baal kɪdɪgɪ mɛ rɛ gyɪ we doŋ ba kɪ yɪrɪ Ananiyasɪ.
Ʋ haaŋ mɛ feŋ nɛ yaa Safiira. Nyɛ rɛ ʋ bee ʋ haaŋ hʋ sii kpa ba
sɪfɪyaŋ kɪna badɔmɔŋ yallɪ. Ʋ bee ʋ haaŋ hʋ buloŋ yaa nyʋʋdɪgɪ, 2 a
lɪɪ molbiye hʋ badɔmɔŋ faŋa, ka Ananiyasɪ sii kaŋ molbikaalɪya hʋ mʋ
Yesu kpambɪsɪ hʋ lee. 3 Nyɛ rɛ Piita pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Ananiyasɪ, bee rɛ
tɪŋ ɪ leŋ Sɪtaanɪ mʋrɪ ɪ, ɪ lɪɪ kɪna hʋ ɪ aa yalla molbiye badɔmɔŋ faŋa,
aŋ nyɪya wɪya Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ sɪya tɪyaŋ nyɛ? 4 Na kɪna hʋ yaa ɪ
kɪna rɛ ka ɪ na kpa yallɪ? Ɪ bɪl aa yalla mɛ, molbiye hʋ yaa ɪ molbiye rɛ.
Ɛɛ rɛ ɪ yaŋ liisi ɪ tɪya tɪyaŋ, aŋ yaa wɪɪ no nyɛ? Nihuwobisi sɪya tɪyaŋ
daa ɪ nyɪya wɪya no, amɛ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ nɛ ɪ nyɪya wɪya no gɛɛ.”
5 Ananiyasɪ aa nɪɪ wɪɪ no, ʋ lɪɪ tele doŋ nɛ, a sʋba haŋ lagɪlagɪbiye
hʋ. Nyɛ rɛ kambɪŋ gyɪ gyʋʋ nala hʋ buloŋ aa nɪɪ wɪɪ no. 6 Nyɛ rɛ
bapʋwasɪya ko gyʋʋ, a we ʋ lɪŋe, a kpa ʋ lɪɪ mʋ hogo.
7 Mʋhʋ sʋwaa, dɪ ʋ haaŋ hʋ mɛ ko gyʋʋ. Ʋ kɛ fa bɪ gyɪŋ wɪɪ hʋ aa
yaa tɪyaŋ. 8 Nyɛ rɛ Piita pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Ɪ bala kaŋ molbiye badɔmɔŋ
ko daha rɛ. Ma aa yallɪ kɪna hʋ, molbii hʋ nyʋwa rɛ ʋ kaŋ ko gɛɛ?”
Ɛɛ rɛ haaŋ hʋ baa dɪ molbii hʋ nyʋwa rɛ gɛɛ. 9 Ɛɛ rɛ Piita bɪl pɪyɛsɪ
ʋ a baa, “Bee rɛ tɪŋ ɪ bee ɪ bala buloŋ vʋʋlɪ dɪ ma nyɪya wɪya Wɪɪsɪ
Wiyesi Welii hʋ sɪya tɪyaŋ nyɛ, aŋ liisi anɪɪ ʋ bɪ sɪ dɔgɪsɪ ma? Deŋ
na, nala hʋ aa kpaa ɪ bala mʋ hogo, ba aa rɛ ha sɪŋ dimbee hʋ nyʋwa
tɪyaŋ gɛɛ. Ba yaŋ sɪ kpa ɪ mɛ mʋ.” 10 Ɛɛ rɛ ʋ mɛ pirigi lɪɪ tele ʋ sɪya
tɪyaŋ doŋ, a sʋba. Bapʋwasɪya hʋ aa kpaa ʋ bala mʋ hogo ko kɪ gyʋʋ
dɪ ʋ mɛ sʋba. Ɛɛ rɛ ba kpa ʋ mɛ a kaŋ lɪɪ hogo kpala ʋ bala hʋ. 11 Nala
hʋ buloŋ aa laa Yesu wɪya di, aŋ aa ko kɪ laŋŋɪ, abee nala hʋ buloŋ
mɛ gyɪ aa nɪɪ wɪɪ no, kambɪŋ gyɪ gyʋʋ ba rɛ kɪŋkaŋ.

Wɪkperiye bee wɪmagɪla

12 Yesu kpambɪsɪ hʋ gyɪ yaa wɪmagɪla abee wɪkperiye rɛ yʋga nala
tɪyaŋ. Nala hʋ buloŋ aa laa Yesu wɪya di, ba buloŋ nɛ gyɪ aa kɪ
laŋŋɪ dɔmɔŋ abee nyʋʋdɪgɪ. Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ gyambarɪŋ ba aa
yɪrɪ Solomɔn Gyambarɪŋ, ʋ tɪyaŋ nɛ ba gyɪ aa kɪ laŋŋɪ. 13 Nala hʋ
buloŋ gyɪ aa bɪ laa Yesu wɪya di, ba kɪdɪgɪ buloŋ gyɪ bɪ kaŋ nyuduwo
ʋ aa sɪ wuwo gyʋʋ pɛ ba tɪyaŋ. Abee gɛɛ buloŋ, ka nala ha gyɪ aa

kı bigisi ba rɛ weliŋ. 14 Amɛ kyɛɛ bee ʋ nyʋwa buloŋ, nala aa laa
Yesu wıya di rɛ, baala abee haana buloŋ, a ko kı pɛ nıbınıya hʋ tıyaŋ.
15 Akuu wıya no buloŋ Yesu kpambısı hʋ aa yaa wıya, nala aa paa
ba wııla tımma bee ba kıpınıya rɛ, a ko lıı biŋ ŋmaŋsı nyʋʋsı tıyaŋ.
Ba aa yaa gɛɛ rɛ dı Piita rɛ ko kı baŋ, dı ʋ daaliiŋ gyʋʋ ba tıyaŋ.
Beewıya dı Piita daaliiŋ mɛ gba ko gyʋʋ ba tıyaŋ, ba aa na laaŋfıya
rɛ. 16 Nıgyamaa mɛ gyı lıı tɔnı hʋ aa kpaga Gyerusalɛm nɛ, aa kaŋ
wııla tımma abee nala hʋ gyıŋbɔmɔ aa kana, a kaŋ ko ba lee ba buloŋ
na laaŋfıya.

Ba dɔgısı Yesu kpambısı hʋ

17 Ɛɛ rɛ Gyuuma wııkyʋwal sılaala nıhıyawʋ hʋ abee ʋ hatınna hʋ
aa we Sadusiima paati hʋ tıyaŋ, ba sii kpa baaŋ abee tıhɔllı kyeŋ
Yesu kpambısı hʋ. 18 Ɛɛ tıyaŋ nɛ ba kası Yesu kpambısı hʋ a mʋ tɔ
dıyaŋ. 19 Amɛ haŋ kyɛɛ hʋ tıı tebine rɛ malıka kıdıgı ko kaŋ nıtɔdıya
hʋ dimbee suri, aŋ leŋ ba lıı. Ka ʋ bası tıya ba a baa, 20 “Ma mʋ
gyʋʋ sıŋ Wııkyʋwaldııbal hʋ tıyaŋ, a bası wııkyʋwal-ŋmaŋfalıı no
wıya a tıya nala.” 21 Ɛɛ rɛ Yesu kpambısı hʋ tıŋa ʋ nyʋwa hʋ. Ʋ
sıgballınyʋwa, ba sii mʋ gyʋʋ Wııkyʋwaldııbal hʋ a piili kı daga nala.
Nyɛ rɛ Gyuuma wııkyʋwal sılaala nıhıyawʋ hʋ abee ʋ hatınna sii yırı
Gyuuma nıhıyası abee nala hʋ buloŋ dı ba ko laŋŋı vʋʋlı. Ka ba
tıma dı ba mʋ lıı Yesu kpambısı hʋ nıtɔdıya hʋ tıyaŋ a kaŋ ba ko.
22 Laalyuwolo hʋ aa mʋwa ba bı naa Yesu kpambısı hʋ nıtɔdıya hʋ
tıyaŋ. Nyɛ rɛ ba mııgı ko ba nıhıyası hʋ lee a baa, 23 “Á aa mʋʋ
nıtɔdıya hʋ, nal buloŋ bı suro boro hʋ, ka nala hʋ aa pɔ nıtɔdıya hʋ
mɛ sıŋ boro hʋ nyʋwa. Amɛ á aa mʋʋ suri, á bı naa Yesu kpambısı
hʋ.” 24 Nala hʋ aa pɔ Wııkyʋwaldııbal hʋ nıhıyawʋ abee Gyuuma
wııkyʋwal sılaala nıhıyası aa nıı wıı no, ʋ yaa wıkperii rɛ kıŋkaŋ a
tıya ba. Ba bı gyıŋ wıı hʋ aa puu ba. 25 Doŋ tıyaŋ nɛ, dı baal kıdıgı
rɛ ko gyʋʋ gɛɛ, a bası tıya ba anıı ba naa nala hʋ ba aa kasa tɔ dıya
hʋ tıyaŋ nɛ, dı ba ko lıı sıŋ Wııkyʋwaldııbal hʋ tıyaŋ a kı daga nala.
26 Ɛɛ rɛ Wııkyʋwaldııbal laalyuwolo nıhıyawʋ hʋ abee ʋ noŋ nala sii
lıı a mʋ kası ba a mııgı kaŋ ko. Amɛ ba gyı bı kpaa dee a kası ba,
beewıya kambıŋ fa kaŋ ba rɛ anıı nala hʋ aa we Wııkyʋwaldııbal hʋ
tıyaŋ sı paa bʋwa yaga ba.

27 Ba aa kaŋ ba ko gyʋʋ, nyɛ rɛ ba leŋ ba sıŋ nala hʋ aa laŋŋı kı
vʋʋlı wıya hʋ sıya tıyaŋ. Nyɛ rɛ Gyuuma wııkyʋwal sılaala nıhıyawʋ
hʋ bası tıya ba a baa, 28 “Á bası tıya ma rɛ daha abee sıfıyası anıı ma
ta bıl ko maakyiye bası Yesu wıya tıya nal buloŋ, koo a yırı ʋ feŋ mɛ
gba. Amɛ ma deŋ na, ma vıya aŋ kaŋ wıı hʋ gɔllı gyaası Gyerusalɛm
buloŋ nɛ, a kı kyɛ dı ma kpa baal no sʋʋ wıya kyʋgı ma.” 29 Ɛɛ rɛ Piita
abee Yesu kpambısı hʋ nıkaalıya mııgı bası tıya ba a baa, “Ʋ maga dı
á tıŋ Wıısı nyʋwa rɛ, aŋ vıya nihuwobiŋ nyʋwa. 30 Á naabaala Wıısı
hʋ rɛ kyisi Yesu sʋʋ tıyaŋ. Nal hʋ ma aa kaŋ kpaası mal daagarıı hʋ
nyuu tıyaŋ ʋ sʋba hʋ. 31 Wıısı kyisi ʋ rɛ, ʋ sii gyıŋ hɔŋ ʋ noduu logiŋ,
dı ʋ yaa sılaal abee laataal, a tıya Iziral tımma ŋmanıı dı ba bırımı
lıı ba wıbɔmɔ yayı tıyaŋ, ka dı Wıısı kpa ba wıbɔmɔ kyɛ ba. 32 Wıya
no buloŋ á aa bası nyɛ, á bee Wıısı Wiyesi Welii hʋ ʋ aa kpaa we nala
hʋ aa tıŋa ʋ nyʋwa, buloŋ yaa ba daŋsıya rɛ.” 33 Nala no aa nıı wıı
no, nyɛ rɛ ba na baaŋ kıŋkaŋ aŋ kı kyɛ dı ba kpʋ ba. 34 Amɛ ba kıdıgı

rɛ gyı we doŋ, a lıı Farasiima paati hʊ tıyaŋ, ba kı yırı Gamaliyɛl. Ʊ fa yaa Wıısı teŋ dıdagıl lɛ, nala fa kı tıya gyırıma weliŋ. Nyɛ rɛ ʊ sii sıŋ aŋ baa, “Ma leŋ dı Yesu kpambısı hʊ lıı lıgyalıı mʊhʊ.” 35 Ɛɛ rɛ ʊ yaŋ bası tıya ba a baa, “Mamaa Iziral tımma, ma fıyɛlı ma sıya abee wıya hʊ ma aa kyɛ dı ma yaa nala no. 36 Saŋa hʊ, baal kıdıgı rɛ gyı we doŋ, ba kı yırı Tiyodası. Ʊ gyı kpaa ʊ tıı anıı ʊ yaa nıbal lɛ. Nala gyı pele kɔɔsıbanaa, a kı tıŋa ʊ hal. Amɛ ba gyı aa ko kpʊ ʊ, ʊ hatınna hʊ buloŋ gyı fáá pısa rɛ. Doŋ tıyaŋ nɛ ʊ ŋmanıı hʊ sıŋ dısı, ka ʊ feŋ mɛ nyʊgısı. 37 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ, baal kıdıgı mɛ bıl lıı, saŋa hʊ tıyaŋ dı ba gyı aa dıısı á paalʊʊ nala rɛ. Ʊ mɛ feŋ nɛ gyı yaa Gyudası, a lıı Galili paalʊʊ. Ʊ mɛ gyı kası nala yʊga rɛ ba kı tıŋa ʊ hal. Ba gyı aa ko kpʊ ʊ mɛ, haŋ nıgyamaa hʊ mɛ buloŋ fa aa tıŋa ʊ hal fáá pısa rɛ. 38 Ɛɛwıya, wıı no tıyaŋ, ŋ kɛ aa naa wıı rɛ nyɛ, ma ta yaa nala no wıı buloŋ. Ma kɛ kpa ba ta. Dı ba wıyaalıya no ko lıı nihuwobiŋ dee tıyaŋ, tʊma hʊ sı nyʊgısı ba tıı. 39 Amɛ, dı ʊ ko yaa Wıısı tʊma, ma bı sı wuwo kaŋ tʊma no kyogi. Dı mamaa rɛ paalı kı kyɛ ma kyogi ba mɛ, ma sı na anıı ma bee Wıısı sı mııgı kaŋ wıı.” 40 Ɛɛ rɛ ba gyegili nıı baal hʊ nyʊwa hʊ. Doŋ nɛ ba yırı Yesu kpambısı hʊ ba ko gyʊʊ, ba leŋ ba vıırı ba, aŋ bası tıya ba anıı ba ta bıl ko bası wıya Yesu feŋ tıyaŋ, aŋ kpa ba ta. 41 Nyɛ rɛ Yesu kpambısı hʊ kpa lıı nala hʊ tıyaŋ, ka ba tenni buloŋ gyı fıyɛlı akuu ba aa dɔgısı ba Yesu wıya nyuniŋ. Beewıya ba kɛ lee, ʊ yaa nyusʊŋ nɛ anıı Wıısı aa naa dı ba mɛ maga dı ba di tʊwara Yesu wıya. 42 Kyɛɛ buloŋ ba aa mʊ Wııkyʊwaldııbal hʊ rɛ, abee nala dıısı, a kı bası Wıısı wıya aŋ kı daga nala Wıısı wıweliye hʊ a mʊ kı tile á tıına Yesu Krisita tıyaŋ, nal hʊ Wıısı aa lıya dı ʊ laa dʊnıya nala ta.

6

Ba lıı nala bapɛ dı ba kı kyiyeli Yesu kpambısı hʊ

1 Saŋa no tıyaŋ dı nala hʊ aa laa Yesu wıya di gyı marı wala kı pɛ rɛ. Nyɛ rɛ ba tıyaŋ Gyuuma hʊ aa bası Giriki taal abee Gyuuma hʊ aa bası Hiiburu taal piili kı kaa dɔmɔŋ. Beewıya Gyuuma hʊ aa bası Giriki taal gyı baa dı Hiiburu tımma hʊ aa vıya ba lohaana kı ta rɛ ba kına kpayı tıyaŋ kyɛɛ buloŋ. 2 Nyɛ rɛ Yesu Kpambısı hʊ fi abee balıya yırı nala hʊ buloŋ aa laa Yesu wıya di a ko laŋŋı, a bası tıya ba a baa, “Ʊ bı maga dı á kı deŋ molbiye koo kıdiiliye wıkanıya, aŋ yeŋŋi Wıısı wıya basıı ta. 3 Ɛɛwıya, ŋ naabalıya, ma lıı nala bapɛ ma tıyaŋ. Ma lıı nala hʊ aa kaŋ wıgyʊŋ, nala kı tıya ba gyırıma, ka Wıısı Wiyesi Welii hʊ mɛ we ba tıyaŋ. Ma lıı ba, dı á kpa á molbiye wıkanıya we ba nosi tıyaŋ. 4 Ka dı á mɛ kpa á nyuu buloŋ we Wıısı kyʊwalıı abee Wıısı wıya basıı tıyaŋ.” 5 Ɛɛ rɛ nala hʊ buloŋ aa we doŋ tenni fıyɛlı abee wıya hʊ Yesu kpambısı hʊ aa basa. Nyɛ rɛ ba lıı baal kıdıgı ba aa yırı Sıtııvıŋ. Ʊ fa yaa nal hʊ aa laa Wıısı di rɛ weliŋ, ka Wiyesi Welii hʊ mɛ we ʊ tıyaŋ. Nyɛ rɛ ba bıl lıı Fılıpı abee Purokurɔsi abee Nikaano abee Tiimɔŋ abee Paamina, a bıl bee Nikolası aa lıı Aŋtiyɔki. Nikolası fa bı yaa Gyuu, aŋ ta kı tıŋ Gyuuma wııkyʊwal ŋmaŋsı abee ba lesiri. 6 Ɛɛ rɛ ba kaŋ nala no bapɛ ba aa lıya a mʊ Yesu kpambısı hʊ sıya. Ba kpa ba nosi dɔbɔ ba nyuni tıyaŋ, aŋ kyʊwalı Wıısı tıya ba. 7 Nyɛ rɛ ka Wıısı wıbii hʊ marı pısa mʊ lee buloŋ. Nala hʊ aa laa Yesu wıya di marı yʊga kı pɛ weliŋ Gyerusalɛm tıyaŋ. Gyuuma wııkyʊwal sılaala mɛ gyı yʊga rɛ weliŋ, a ko laa Yesu wıya di.

Gyuuma nıhıyası leŋ ba kaŋ Sıtııvıŋ

8 Wıısı noŋ gyı dɔbɔ Sıtııvıŋ tıyaŋ nɛ, ʋ dee mɛ we ʋ tıyaŋ yʋga,
ʋ wuwo kı yaa wıkperiye abee wımagıla nala tıyaŋ. 9 Nala badɔmɔŋ
mɛ fa we doŋ, a fa yaa Gyuuma, aŋ lıı Sariini, ka badɔmɔŋ mɛ lıı
Alizaŋdiriya. Ba fa yaa wııkyʋwaldıya hʋ ba aa yırı "Yosi ba aa kpaa
ta wııkyʋwaldıya" nala rɛ. Ka badɔmɔŋ mɛ fa yaa Gyuuma, a mɛ lıı
Silisıya abee Esıya. Nala no buloŋ fa bı sıŋ Sıtııvıŋ kıŋ tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ba
beel-ʋ kaŋ nyʋʋtaaduwo abee wıya hʋ ʋ aa bası tıyaŋ. 10 Amɛ ba fa
bı wuwo bası wıya lo ʋ wıı buloŋ tıyaŋ, beewıya Wıısı Wiyesi Welii
hʋ fa we ʋ lee rɛ, ka ʋ kaŋ wıgyʋŋ mɛ ʋ wıbasıı buloŋ tıyaŋ. 11 Nyɛ rɛ
ba lʋwɔlı we nala badɔmɔŋ nyuu dı ba bası baa ba nıı Sıtııvıŋ bası
wıya kı kyogi Moosi abee Wıısı feŋ nɛ. 12 Nala no aa bası wıya no,
ɛɛ rɛ bee hʋ nala abee ba nıhıyası abee Wıısı Teŋ dıdagıla hʋ buloŋ
baaŋ sii Sıtııvıŋ nyuu tıyaŋ kıŋkaŋ. Nyɛ rɛ ba kana ʋ mʋ hıyarı sıya.
13 Aŋ kaŋ nala mɛ ko dı ba ko nyıya wıya tıya ʋ. Ɛɛ rɛ nala nyıya
wıya tıya ʋ a baa, "Saŋa buloŋ, baal no aa bası wıya rɛ a kı kyogi
Wııkyʋwaldııwelii hʋ á aa saa, abee Wıısı mırısı hʋ buloŋ ʋ aa leŋ
Moosi sabı biŋ dı á kı tıŋa. 14 Á nıya dı ʋ baa Yesu no aa lıı Nazarɛti
sı yige Wıısı dıya no lo, aŋ kaŋ wıya hʋ Moosi fa aa daga a naabaala
dı ba kı tıŋa hʋ mɛ a bırımı kyige." 15 Nala hʋ buloŋ fa aa hɔŋ doŋ
kuwoni ba sıya pɔ Sıtııvıŋ tıyaŋ. Doŋ tıyaŋ nɛ ba na dı ʋ sıya kıı gɛɛ
anıı malıka sıya.

7

Sıtııvıŋ wıbasıı

1 Nyɛ rɛ Gyuuma wııkyʋwal sılaala nıhıyawʋ hʋ pıyɛsı Sıtııvıŋ a
baa, "Wıya no ba aa basa, ba yaa wıtıı rɛ koo ba nyıya tıya ı rɛ." 2 Ɛɛ
rɛ Sıtııvıŋ baa, "Ŋ kuwoma abee ŋ naabalıya, ma gyegili nıı daha.
Wııbal hʋ, feŋbal hʋ tıına gyı kaŋ ʋ tıı ko daga á naabaa Abıraham
nɛ dı ʋ ha gyı hɔŋ Mesopotemiya taŋha tıyaŋ. Haŋ saŋa hʋ dı ʋ ha
gyı bı mʋʋ Haraŋ paalʋʋ. 3 Ɛɛ rɛ Wıısı bası tıya ʋ dı ʋ sii leŋ ʋ dıya
nala buloŋ, aŋ lıı ʋ paalʋʋ mɛ tıyaŋ, a mʋ paalʋʋ hʋ ʋ aa sı daga ʋ.
4 Nyɛ rɛ ʋ sii lıı Kaldıya paalʋʋ tıyaŋ, a mʋ hɔŋ tɔɔ kıdıgı ba aa yırı
Haraŋ tıyaŋ. Doŋ tıyaŋ nɛ ʋ kuwo sʋba. Ɛɛ rɛ Wıısı bıl leŋ ʋ sii doŋ,
a ko hɔŋ paalʋʋ no tıyaŋ ma aa hɔnɔ gyınaŋ. 5 Saŋa hʋ tıyaŋ, Wıısı
fa bı keri taŋha hʋ mʋhʋ mɛ a tıya Abıraham a pel naaŋsıınyʋwa
kıdıgı mɛ, dı ʋ tıı kana. Amɛ ʋ gyı wee nyʋwa tıya ʋ rɛ anıı ʋ sı kpa
paalʋʋ no tıya ʋ bee ʋ doho nala. Saŋa hʋ tıyaŋ Wıısı aa bası gɛɛ dı
Abıraham ha bı lʋla. 6 Nyɛ rɛ Wıısı bası tıya ʋ, 'I doho nala sı yaa
nıhʋwala paalʋʋ kıdıgı tıyaŋ a yaa yosi. Ba sı dɔgısı ba kıŋkaŋ bısı
kɔɔsıbanaa. 7 Amɛ ŋ sı dɔgısı haŋ paalʋʋ hʋ nala aa kaŋ ba bırımı
yosi ba tʋma kı tıya ba hʋ. Ɛɛ hal tıyaŋ, ba sı lıı doŋ tıyaŋ, a bıl ko
daha, a kı kyʋwalı mıyaŋ Wıısı.'

8 Ɛɛ rɛ Wıısı kpa ʋ nyʋwa tıya Abıraham. Ʊ nyʋwa hʋ magıl lɛ yaa
Abıraham bee ʋ doho nala aa keri ba pene. Nyɛ rɛ Abıraham lʋl Azıkı.
Ʊ kyɛyɛ kyori kyɛɛ, Abıraham keri ʋ peŋ. Azıkı mɛ sii lʋl Gyeekɔbı.
Gyeekɔbı mɛ lʋl biisi fi abee balıya. Ba aa rɛ ko yaa á naabaala. 9 Ba
tıyaŋ kıdıgı feŋ nɛ fa yaa Gyosɛfʋ. Nyɛ rɛ nıkaalıya hʋ gyı haası ʋ, ba
tısı kı hɔllı ʋ. Ba kuu gɛɛ wıya a kana ʋ mʋ yallı tıya baala badɔmɔŋ.
Ba mɛ kana ʋ mʋ Igyipiti, a mʋ yallı tıya baal kıdıgı, ʋ yaa yoŋ. Amɛ

Wɪɪsɪ ha gyɪ aa pɛ ʋ tɪyaŋ nɛ weliŋ, 10 a lɪɪ ʋ tʋwara buloŋ tɪyaŋ ʋ gyɪ
aa gyʋwa. Ʊ fa aa mʋʋ Igyipiti Kuwori Faaro sɪya, Wɪɪsɪ dee tɪyaŋ, ʋ
wuwo kaŋ wɪgyʋŋ nɛ abee gyogiweliye. Ɛɛ rɛ Kuwori Faaro lɪɪ ʋ, ʋ
yaa ʋ paalʋʋ nɪhɪyawʋ, a kɪ deŋ ʋ paalʋʋ abee ʋ dɪya buloŋ. 11 Ɛɛ rɛ
losiŋbɔŋ kɪdɪgɪ gyɪ ko gyʋʋ Igyipiti paalʋʋ abee Keenaŋ paalʋʋ buloŋ,
nala kɪ na sikii kɪŋkaŋ, á naabaala hʋ gyɪ kyɛ kɪdiilii buloŋ lɔlɔ dɪ ba
di. 12 Doŋ tɪyaŋ nɛ Gyeekɔbɪ nɪɪ anɪɪ kɪdiiliye we Igyipiti paalʋʋ tɪyaŋ
nɛ. Ʊ tɪma ʋ balɪya dɪ ba mʋ yɔbɔ ko. Ɛɛ rɛ ba mʋ yɔbɔ ko. 13 Nyɛ rɛ
Gyeekɔbɪ balɪya hʋ bɪl mɪɪgɪ mʋ Igyipiti lɪya tɪɪna dɪ ba yɔbɔ kɪdiiliye.
Doŋ tɪyaŋ nɛ Gyosɛfʋ kaŋ ʋ tɪɪ dagɪ ba, aŋ kaŋ ba mʋ daga Kuwori
Faaro mɛ. Ɛɛ tɪyaŋ nɛ Kuwori Faaro yaŋ gyɪŋ Gyosɛfʋ doho aa lɪɪ lee
hʋ. 14 Ɛɛ rɛ ka Gyosɛfʋ tɪma dɪ ba mʋ basɪ tɪya ʋ kuwo Gyeekɔbɪ, dɪ
ʋ kaŋ ʋ dɪya nala buloŋ ko Igyipiti paalʋʋ. Gyeekɔbɪ dɪya nala hʋ ʋ
aa paa mʋ Igyipiti paalʋʋ, ba buloŋ gyɪ yaa nala mɔllɪboto rɛ abee fi
abee bɔnɔŋ. 15 Doŋ tɪyaŋ nɛ ʋ bee ʋ balɪya buloŋ sʋba. 16 Ba mɪɪgɪ
kaŋ ba mʋ Keenaŋ paalʋʋ, a hogi ba Sɛkɛm tɪyaŋ. Bʋbʋʋbal kɪdɪgɪ rɛ
Abɪraham fa yɔbɔ Hamɔ nala lee. Doŋ tɪyaŋ nɛ ba hogi ba.

17 Wɪɪsɪ gyɪ wee nyʋwa rɛ dɪ ʋ sɪ yaa wɪɪ kɪdɪgɪ tɪya Abɪraham. Ʊ gyɪ
ko ka mʋhʋ rɛ ka dɪ Wɪɪsɪ yaa wɪɪ no. Haŋ saŋa hʋ dɪ Gyeekɔbɪ doho
nala mɛ fa wala yʋga rɛ weliŋ Igyipiti paalʋʋ tɪyaŋ. 18 Ɛɛ rɛ kuwori
hʋ fa aa gyɪŋ Gyosɛfʋ Igyipiti tɪyaŋ ko sʋba aŋka nɪdɪma mɪɪgɪ di
Igyipiti paalʋʋ koro. Ʊ kɛ fa bɪ gyɪŋ Gyosɛfʋ wɪya. 19 Nyɛ rɛ ʋ kɪ mʋrɪ
á naabaala hʋ, a kɪ dɔgɪsɪ ba kɪŋkaŋ, aŋ fɪla ba dɪ ba paa ba biifɪllɪ
lɪɪ ta dɪ ba sʋba. 20 Haŋ saŋa hʋ tɪyaŋ nɛ ba gyɪ lʋl Moosi. Ʊ fa yaa
biiwelii nyɛ rɛ. Ɛɛ wɪya, ba kpa ʋ faŋa ʋ kuwo dɪya tɪyaŋ peŋsi boto,
aŋ na kpa ʋ lɪɪ ta. 21 Ba aa kpa ʋ lɪɪ ta gɛɛ, Kuwori Faaro tɪɪ toluu ko
kpa ʋ a dɪyɛsɪ ʋ anɪɪ ʋ biilʋlɪɪ. 22 Ba daga ʋ Igyipiti tɪmma wɪgyʋŋ
buloŋ. Ʊ wɪyaalɪya abee ʋ wɪbasɪya buloŋ gyɪ daga anɪɪ ʋ yaa nɪbal
lɛ.

23 Moosi gyɪ aa ko pele bɪsɪ mɔllɪbalɪya, ʋ na anɪɪ ʋ maga dɪ ʋ mʋ
na ɛɛ hʋ ʋ nala Iziral tɪmma hɔnɪɪ aa kɪya rɛ. 24 Ʊ gyɪ aa mʋʋ dɪ ʋ naa
Igyipiti tɪmma hʋ kɪdɪgɪ dɪ ʋ aa dɔgɪsɪ Iziral tɪmma hʋ kɪdɪgɪ. Ɛɛ rɛ ʋ
mʋ laa pɛ Iziral tɪɪna hʋ tɪyaŋ, a ŋmaa Igyipiti tɪɪna hʋ kpa lo ʋ sʋba.
25 Ʊ fa liise anɪɪ ʋ nala hʋ sɪ gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ aa kyɛ dɪ ʋ rɛ laa ba ta,
amɛ ba bɪ wuwo gyɪma. 26 Ʊ sɪgballɪya, ʋ bɪl mʋwa dɪ Iziral tɪmma
balɪya aa kaa dɔmɔŋ. Ʊ mʋ dɪ ʋ laa ba ta, aŋ marɪ ba dɔmɔŋ. Nyɛ rɛ
ʋ basɪ tɪya ba a baa, ‘Ma yaa nɪmmabalɪya rɛ, bee rɛ tɪŋ ma mɪɪgɪ gul
kɪ kaa dɔmɔŋ?’ 27 Ɛɛ rɛ nal hʋ fa aa di dee ʋ dɔŋtɪɪna hʋ nyuu tɪyaŋ
kaŋ Moosi yige ta aŋ pɪyɛsɪ ʋ a baa, ‘Aŋnɛ rɛ lɪɪ ɪ dɪ ɪ kɪ deŋ á nyuu, a
laa á wɪya kɪ basɪ? 28 Koo ɪ aa kyɛ ɪ kpʋ ŋ mɛ rɛ anɪɪ ɪ dɪya aa kpʋʋ
Igyipiti tɪɪna hʋ gɛɛ rɛ?’ 29 Moosi aa nɪɪ gɛɛ, ʋ lɪɪ fá Igyipiti paalʋʋ
tɪyaŋ, a mʋ yaa nɪhʋwal Mɪdɪya paalʋʋ tɪyaŋ. Doŋ tɪyaŋ nɛ ʋ hɔŋ
a kpa haaŋ, a lʋl boyoŋbiisi balɪya. 30 Ʊ fa hɔŋ doŋ bɪsɪ mɔllɪbalɪya
rɛ. Ɛɛ rɛ kyɛɛ kɪdɪgɪ, malɪka kɪdɪgɪ ko ʋ lee ɔhɔ tʋtʋʋ tɪyaŋ, a kpaga
dogimo kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Saana. Ʊ ko lɪɪ a kɪɪ gɛɛ anɪɪ tɪɪbiye rɛ aa di
diŋ. 31 Moosi aa naa gɛɛ, ʋ yaa ʋ wɪkperii. Ɛɛ rɛ ʋ mʋ pele dɪ ʋ marɪ
na tɪɪbiye hʋ weliŋ. Doŋ tɪyaŋ nɛ ʋ nɪɪ á Tɪɪna Wɪɪsɪ taal, dɪ ʋ basɪ
tɪya ʋ a baa, 32 ‘Mɪyaŋ nɛ yaa ɪ naabaala Abɪraham abee Azɪkɪ abee
Gyeekɔbɪ Wɪɪsɪ’. Ʊ aa basɪ gɛɛ, Moosi sɪŋ kɪ kyele. Ʊ bɪl bɪ wuwo dɪ
ʋ deŋ.

33 Sɪtɪɪvɪŋ bɪl basɪ baa, ‘Ɛɛ rɛ á Tɪɪna Wɪɪsɪ basɪ tɪya Moosi a baa,
kuwoni ɪ naatɔbɔ ɪ naasɪ tɪyaŋ. Wɪɪsɪ we lee hʊ tɪyaŋ ɪ aa sɪna tɪyaŋ
nɛ. 34 Ɲ naa ɛɛ hʊ ba aa dɔgɪsɪ ŋ nala rɛ Igyipiti paalʊʊ tɪyaŋ, a nɪɪ
ba wiile mɛ. Ɲ ko tuu dɪ ŋ laa ba ta rɛ. Sii dɪ ŋ tɪma ɪ dɪ ɪ mɪɪgɪ mʊ
Igyipiti.’ 35 Ɛɛ rɛ Sɪtɪɪvɪŋ bɪl marɪ kpa, a baa, ‘Moosi no rɛ Iziral tɪmma
hʊ gyɪ vɪya aŋ pɪyɛsɪ ʊ baa, Aŋnɛ rɛ baa dɪ ɪ kɪ deŋ ma a laa á wɪya
kɪ basɪ?’ Ʊ rɛ Wɪɪsɪ yaŋ tɪma dɪ ʊ yaa ba nɪhɪyawʊ abee ba laataal.
Wɪɪsɪ rɛ gyɪ tɪŋ ʊ malɪka, ʊ gyɪ ko Moosi lee a gyɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ tɪɪbiye
rɛ aa di diŋ, a ko pɛ Moosi tɪyaŋ dɪ ʊ laa ʊ nala ta. 36 Moosi gyɪ yaa
wɪmagɪla abee wɪkperiye rɛ Igyipiti paalʊʊ tɪyaŋ, aŋ na kasɪ ʊ nala hʊ
lɪɪ doŋ tɪyaŋ. Ba gyɪ aa mʊʊ pele fuwo kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Fuwofɪyaŋ,
ʊ gyɪ bɪl yaa wɪmagɪla rɛ doŋ. Ba gyɪ vala pogo mɛ dʊŋ tɪyaŋ nɛ bɪsɪ
mɔllɪ balɪya, ka Moosi ha kɪ yaa wɪmagɪla abee wɪkperiye ŋmanɪɪ hʊ
tɪyaŋ. 37 Moosi no tɪɪ rɛ bɪl basɪ tɪya Iziral tɪmma a baa,

‘Wɪɪsɪ sɪ tɪŋ ʊ tɪŋdaal dɪ ʊ ko ma lee anɪɪ ʊ aa tɪma ŋ gɛɛ. Ʊ sɪ yaa ma
nɪɪnabiye tɪɪ.’

38 Moosi bee á naabaala gyɪ laŋŋa pogo tʊtʊʊ tɪyaŋ nɛ. Doŋ tɪyaŋ nɛ
Moosi gyɪ na malɪka doginbal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Saana nyuu tɪyaŋ. Ɛɛ
rɛ malɪka hʊ kpa Wɪɪsɪ nyʊwa hʊ aa kaŋ mɪɪbol tɪya ʊ dɪ ʊ laa basɪ
tɪya ma. 39 Ɛɛ rɛ ka á naabaala hʊ gyɪ vɪya ʊ nyʊwa, aŋ kpa ba hal
yɪya ʊ, ka ba tɪliise buloŋ fa kɪ tɪya ba anɪɪ ba mɪɪgɪ mʊ Igyipiti paalʊʊ.
40 Nyɛ rɛ ba basɪ tɪya Aarɔŋ a baa, ‘Mɔ tɔdʊnnɪ tɪya ma dɪ ba kɪ deŋ
ma. Moosi no aa kaŋ ma lɪɪ Igyipiti paalʊʊ ko daha, á bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ
buloŋ aa kana ʊ.’ 41 Ɛɛ rɛ ba sii mɔ vʊgɪ kɪdɪgɪ ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ nɔbiye.
Nyɛ rɛ ba sii marɪ ʊ, ba tenni buloŋ fɪyɛlɪ kɪŋ hʊ ba tɪɪ aa mɔɔ tɪyaŋ.
42 Nyɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ gyɪ kpa ʊ hal yɪya ba, a vɪya ba ta ba kɪ kyʊwalɪ
kyɪŋwʊlɪya abee pene abee wɪɪpɔsɪɪ. Ba saba gɛɛ rɛ Wɪɪsɪ Teŋ loginŋ
hʊ Wɪɪsɪ tɪŋdaala aa saba tɪyaŋ. Ba kɪdɪgɪ saba rɛ anɪɪ dɪ Wɪɪsɪ baa,

‘Mamaa Iziral tɪmma, bɪsɪ mɔllɪbalɪya hʊ ma fa aa we pogo hʊ tɪyaŋ,
ŋ daa ma fa kpa ma kɪna koo ma pʊsɪ kɪ sʊla.

43 Amɛ ma tɔdʊŋ hʊ ma aa yɪrɪ Mɔlɔkɪ, ʊ rɛ ma marɪ taŋtɪ-dɪya we
gɛɛ, abee ma kyɪŋwʊlɪya tɔdʊŋ hʊ ma aa yɪrɪ Rɛfaŋ, ba aa rɛ
ma gyɪ kyʊŋ kɪ vala gɛɛ. Ma tɪɪ rɛ mɔɔ ba, a kɪ marɪ ba. Ɛɛwɪya,
ŋ sɪ leŋ dɪ ba kasɪ ma mʊ lee aa para Baabilɔŋ.’

44 Ɛɛ rɛ Sɪtɪɪvɪŋ bɪl basɪ baa, Á naabaala gyɪ aa we pogo hʊ tɪyaŋ, ba
gyɪ marɪ taŋtɪ-dɪya rɛ doŋ a tɪya Wɪɪsɪ. Taŋtɪ-dɪya no rɛ gyɪ daga anɪɪ
Wɪɪsɪ kɔnɪ we ba lee rɛ. Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ gyɪ daga Moosi ɛɛ ʊ aa sɪ marɪ
dɪya no. Ɛɛ hʊ buloŋ Wɪɪsɪ gyɪ aa kyɛ rɛ ʊ daga Moosi, ʊ mɛ leŋ ba
marɪ ʊ gɛɛ. 45 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ á naabaala laa taŋtɪ-dɪya no ba kuwoma
lee. Saŋa hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa leŋ ba bee Gyoosʊwa mʊ yuwo paalʊʊ kɪdɪgɪ
nala, a kil ba ta aŋ laa ba taŋha hɔŋ hʊ, dɪ ba ha kyʊŋ taŋtɪ-dɪya no
rɛ. Taŋtɪ-dɪya no gyɪ we ba lee rɛ, a ko pele á naabaa Deviti saŋa.
46 Wɪɪsɪ gyɪ sɪŋ pɔ Deviti rɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ Deviti gyɪ sʊla Wɪɪsɪ dɪ ʊ pɛ
ʊ tɪyaŋ dɪ ʊ wuwo saa dɪya tɪya ʊ Wɪɪsɪ hʊ á naabaa Gyeekɔbɪ fa aa
kyʊwalɪ. 47 Amɛ Deviti gyɪ bɪ wuwo saa dɪya hʊ. Ʊ biibaal Solomɔn
nɛ gyɪ mɪɪgɪ ko saa ʊ, a tɪya Wɪɪsɪ. 48 Amɛ Wɪɪsɪ aa tee kɪŋ buloŋ, ʊ
bee gyʊʊ dɪɪsɪ hʊ nihuwobiŋ aa saa dʊŋ. Wɪɪsɪ tɪŋdaal kɪdɪgɪ gyɪ basɪ
wɪɪ no wɪya rɛ, a baa dɪ

49 Wɪɪsɪ baa, ‘Wɪɪsɪbee tɪyaŋ nɛ ŋ kuworikpasa we, taŋha daha rɛ yaa ŋ
naasɪ libinii. Dɪɪgɛɛ rɛ ma sɪ wuwo saa tɪya ŋ? Lee rɛ ŋ liwiyesii
we?
50 Ɲ daa marɪ kɪna no buloŋ?’
51 Ɛɛ rɛ Sɪtɪɪvɪŋ bɪl basɪ baa, ‘Ma bembiye deye rɛ kɪŋkaŋ! Ma dɪgɪna
mɛ bee nɪɪ wɪya. Ma kaŋ nyuduwo rɛ anɪɪ nala hʊ aa bee tɪŋ Wɪɪsɪ.
Ɛɛ rɛ tɪŋ ma mɛ aa vɪya ma aa sɪ kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ anɪɪ ma
naabaala fa aa yaa gɛɛ. 52 Wɪɪsɪ tɪŋdaal buloŋ tuwo dɪ ma naabaala
gyɪ bɪ tɪŋ ŋmanɪɪ kɪdɪgɪ a dɔgɪsɪ ʊ. Ba gyɪ kpʊʊ nala hʊ buloŋ aa laa
sɪya basɪ Wɪɪsɪ tɪpʊlʊŋ tʊŋtʊnnɪ hʊ koyi wɪya rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ ko, ma mɛ
kpa ʊ yallɪ tɪya nala, ba kpʊ ʊ. 53 Wɪɪsɪ leŋ ʊ malɪkasɪ dagɪ ma ʊ mɪrɪsɪ
buloŋ nɛ, amɛ ma bɪ tɪŋa ʊ nyʊwa.” ’

Ba yaga Sɪtɪɪvɪŋ kpʊ abee bʊwa

54 Nala hʊ gyɪ aa laŋŋɪ kɪ vʊʊlɪ wɪya hʊ aa gyegile nɪɪ Sɪtɪɪvɪŋ
wɪbasɪɪ hʊ ko mʊ maga nyɛ, dɪ ba buloŋ baaŋ marɪ sii ʊ tɪyaŋ nɛ,
ba kɪ kyaŋ ba nyɪŋa lee lee buloŋ. 55 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ marɪ
gyʊʊ Sɪtɪɪvɪŋ yʊga. Ʊ wil deŋ wɪɪsɪnyuu a na Wɪɪbal hʊ gaŋdarɪ, a na
Yesu mɛ dɪ ʊ sɪŋ Wɪɪsɪ noduu logiŋ. 56 Ɛɛ rɛ Sɪtɪɪvɪŋ basɪ baa, “Ma
deŋ na, ŋ naa wɪɪsɪbee dimbeenyʊwa rɛ dɪ ʊ suro, ka Nihuwobiŋ Biye
hʊ sɪŋ Wɪɪsɪ noduu logiŋ tɪyaŋ.” 57 Doŋ tɪyaŋ nɛ nala hʊ buloŋ kyɪɪrɪ
yʊga, aŋ tɔ ba dɪgɪna, ka ba buloŋ teŋ sii giri mʊ kyige ʊ, 58 a kana ʊ
yige ta ʊ lɪɪ bee hʊ samanɪ. Doŋ tɪyaŋ nɛ ba yaŋ paa bʊwa tɔ kana
ʊ, a kɪ yaga lee lee buloŋ. Nala hʊ aa yaga Sɪtɪɪvɪŋ buloŋ gyɪ wuri ba
gannɪ rɛ a kpa tɪya bapʊwasɪbiye kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Sɔɔl dɪ ʊ kɪ deŋ.
59 Ba aa yaga Sɪtɪɪvɪŋ gɛɛ rɛ, ka ʊ kɪ yɪrɪ á Tɪɪna Yesu a kɪ sʊla ʊ, “Ɲ
Tɪɪna Yesu, laa ŋ dʊma mʊ ɪ lee.” 60 Ɛɛ tɪyaŋ nɛ ʊ tuu gbinni, a kyiyesi
yʊga a baa, “Ɲ Tɪɪna Yesu, ŋ aa sʊla ɪ, ta tuŋ wɪbɔŋ no ba aa yaa kyɪŋ
ba nyuu tɪyaŋ.” Nyɛ rɛ ʊ basɪ aŋ yaŋ keri ʊ wiyesi kateŋse. Sɔɔl mɛ
gyɪ laa rɛ anɪɪ ba kpʊʊ Sɪtɪɪvɪŋ maga rɛ.

8

Sɔɔl aa dɔgɪsɪ nala hʊ aa laa Yesu wɪya di

1 Haŋ kyɛɛ hʊ buloŋ nɛ ba piili kɪ dɔgɪsɪ nala hʊ aa laa Yesu wɪya di
aŋ kɪ laŋŋɪ Gyerusalɛm tɪyaŋ, a kaŋ ba kɪ tɪya sikii kɪŋkaŋ. Ɛɛ rɛ ba
buloŋ sii pɪsa gyʊʊ Gyudɪya abee Samaarɪya paalʊʊ buloŋ. See Yesu
kpambɪsɪ hʊ dʊŋ nɛ gyɪ kaa Gyerusalɛm tɪyaŋ. 2 Nala badɔmɔŋ aa fá
Wɪɪsɪ mɛ rɛ gyɪ kpaa Sɪtɪɪvɪŋ hogo, aŋ wii ʊ loho weliŋ. 3 Amɛ Sɔɔl
gyɪ yaa siri rɛ dɪ ʊ yalmɪ nala hʊ aa laa Yesu wɪya di. Ʊ gyɪ aa sii gɔllɪ
ba dɪɪsɪ rɛ, a tarɪ ba baala abee ba haana buloŋ ko lɪɪ, a leŋ ba kasɪ ba
mʊ tɔ dɪya tɪyaŋ.

Ba basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ Samaarɪya paalʊʊ tɪyaŋ

4 Ka Yesu hatɪnna hʊ mɛ gyɪ aa lɪɪ fá Gyerusalɛm tɪyaŋ hʊ, ba mɛ
gɔllɪ mʊ lee buloŋ, a kɪ basɪ Yesu Krisita wɪweliye hʊ. 5 Nyɛ rɛ Fɪlɪpɪ
sii mʊ Samaarɪya paalʊʊ tɔbal kɪdɪgɪ, a basɪ Yesu Krisita, laataal hʊ
Wɪɪsɪ aa tɪma wɪya, a kɪ tɪya doŋ nala. 6 Gyamaa hʊ buloŋ gyɪ wee
dɪgɪŋgyegil lɛ a kɪ nɪɪ wɪya hʊ ʊ gyɪ aa basɪ. Ba buloŋ gyɪ gyegile nɪɪ
wɪya hʊ ʊ aa basa rɛ, a na wɪmagɪla hʊ buloŋ mɛ ʊ aa yaa. 7 Fɪlɪpɪ gyɪ
aa basɪ wɪya hʊ tɪyaŋ, gyɪŋbɔmɔ yʊga gyɪ lɪɪ nala ba aa kana tɪyaŋ
nɛ. Dɪ gyɪŋbɔŋ buloŋ nɛ fa ko kɪ lɪɪ mɛ, ʊ aa kyɪɪrɪ rɛ yʊga aŋ na

lıı. Ka gbarıga abee naasʊʊnı abee nosʊʊnı tımma yʊga mɛ gyı na
laaŋfıya, ba tenni leye buloŋ mııgı sıŋ ba bʊʊsı tıyaŋ. 8 Ɛɛwıya, haŋ
tɔɔ hʊ tımma buloŋ tenni gyı fıyɛla rɛ kıŋkaŋ. 9 Haŋ tɔɔ hʊ tıyaŋ,
baal kıdıgı mɛ rɛ gyı we doŋ, ba kı yırı Siimɔŋ. Ʊ gyı kaŋ daaluliye
rɛ weliŋ, a kı vʊga. Ʊ wıyaalıya buloŋ gyı yaa Samaarıya paalʊʊ nala
wıkperii rɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ʊ mɛ gyı aa kı daga ʊ tıı anıı ʊ bırа rɛ. 10 Nıhıyası
bee biibiisi buloŋ gyı kpa ba nyuu we ʊ wıyaalıya tıyaŋ nɛ a kı bası a
baa, “Baal no rɛ yaa Wıısı, ʊ kaŋ dee rɛ yʊga, dee hʊ ba aa yırı Wıısı
debal hʊ, ʊ rɛ ʊ kana.” 11 Ʊ aa yaa wıkperiye no pıısı rɛ, ɛɛ rɛ tıŋ nala
na anıı ʊ bırа rɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ba kpa ba nyuni we ʊ wıyaalıya tıyaŋ gɛɛ.
12 Amɛ Fılıpı gyı aa bası Wıısı wıweliye hʊ wıya, a kı daga Wıısı koro
hʊ wıya, a bası Yesu Krisita wıya mɛ, nala hʊ gyı laa wıya hʊ di rɛ, ba
fo ba wıkyʊwalnıı, baala abee haana buloŋ. 13 Siimɔŋ tıı mɛ gyı ko
laa Yesu wıya hʊ di rɛ, ba fo ʊ mɛ wıkyʊwalnıı. Ɛɛ hal tıyaŋ, ʊ kı mal
Fılıpı kıŋkaŋ. Ʊ aa naa wıkperiye hʊ bee wımagıla hʊ Fılıpı aa yaa,
ʊ yaa ʊ wıkperii rɛ. 14 Yesu kpambısı hʊ aa we Gyerusalɛm tıyaŋ nıı
anıı Samaarıya paalʊʊ nala laa Wıısı wıya di rɛ. Ɛɛ rɛ ba ta Piita bee
Gyɔɔŋ dı ba mʊ doŋ. 15 Ɛɛ rɛ Piita bee Gyɔɔŋ mʊ kyʊwalı Wıısı tıya
ba dı Wıısı leŋ ʊ Wiyesi Welii hʊ ko tuu gyʊʊ ba tıyaŋ. 16 Beewıya
haŋ saŋa hʊ dı Wıısı Wiyesi Welii hʊ ha gyı bı gyʊʊ Samaarıya paalʊʊ
nal kıdıgı buloŋ tıyaŋ. Á Tıına Yesu Krisita feŋ dʊŋ tıyaŋ nɛ ba fa fo
ba wıkyʊwalnıı hʊ. 17 Nyɛ rɛ Piita bee Gyɔɔŋ kpa ba nosi dɔbɔ ba
nyuni tıyaŋ, a kyʊwalı Wıısı tıya ba. Ɛɛ tıyaŋ nɛ Wıısı Wiyesi Welii
hʊ ko tuu gyʊʊ ba tıyaŋ. 18 Siimɔŋ aa naa dı Yesu kpambısı hʊ kpa
ba nosi dɔbɔ nala hʊ aa laa Yesu wıya di tıyaŋ, Wıısı Wiyesi Welii hʊ
gyʊʊ ba tıyaŋ gɛɛ, ʊ sii kpa molbii a sʊl ba a baa, 19 “Ma laa aŋ tıya ŋ
ma dee no dı ŋ mɛ ko kpa nosi dɔbɔ nal buloŋ tıyaŋ, dı Wıısı Wiyesi
Welii hʊ gyʊʊ ʊ tıına tıyaŋ.” Ɛɛ rɛ Piita bası tıya ʊ, a baa, 20 “Ɪ liise ı sı
wuwo kpa molbiye yɔbɔ Wıısı aa kpaa kıŋ hʊ tıya nala ʊ bɔnyɛ tıyaŋ
nɛ koo? Wıısı sı leŋ ı bee ı molbiye no buloŋ gyʊʊ diŋ. 21 Ɪ noŋ tuwo
á tʊma no tıyaŋ, beewıya ı bı pʊllı ı tıya tıya Wıısı. 22 Mııgı bırımı
lıı ı wıbɔmɔ no tıyaŋ aŋ sʊla Wıısı dı ʊ kpa ı tılıisibɔmɔ no kyɛ ı.
23 Ŋ naa anıı ı tıya bile rɛ kıŋkaŋ, ka ı bıl yaa wıbɔmɔ yoŋ mɛ.” 24 Ɛɛ
rɛ Siimɔŋ sʊla Piita bee Gyɔɔŋ dı ba kyʊwalı Wıısı tıya ʊ dı wıya no
buloŋ ba aa basa ta yaa ʊ tıyaŋ. 25 Ba aa bası Wıısı wıya hʊ ko teŋ, a
daga wıya hʊ buloŋ ba aa gyıma Yesu lugo tıyaŋ a tıya ba, ba sii doŋ
nɛ, a mııgı mʊ Gyerusalɛm. Saŋa hʊ ba aa mʊ Gyerusalɛm hʊ tıyaŋ,
ba bası Yesu Krisita wıweliye hʊ rɛ Samaarıya paalʊʊ tɔnı yʊga tıyaŋ.

Fılıpı kyeŋ baal kıdıgı aa lıı Itoopiya paalʊʊ

26 Ɛɛ rɛ ka malıka kıdıgı ko bası tıya Fılıpı a baa, “Sii, a mʊ wııpɔsıı
noduu dıılaŋ, a mʊ ŋmaŋbınıı hʊ aa lıı Gyerusalɛm kı mʊ Gasa.” Nyɛ
rɛ Fılıpı sii kpa mʊ. 27 Ʊ aa mʊ pele ŋmanıı hʊ, dı Itoopiya tımma
baal kıdıgı rɛ gɛɛ. Ʊ fa yaa bafara rɛ, a tʊma kı tıya Itoopiya Kuwori.
Kuwori hʊ fa yaa haaŋ nɛ, ka ʊ kuwori feŋ yaa Kandesi. Baal no fa yaa
ʊ tʊŋtʊnna tıyaŋ nıbal kıdıgı rɛ. Ʊ rɛ fa aa deŋ kuwori hʊ molbiye
wıkanıya abee ʊ dʊwa buloŋ nyuu. Gyerusalɛm nɛ ʊ fa mʊ a kyʊwalı
Wıısı aŋ fa mııgı kı mʊ bee abee gyaagʊ toriku. 28 Ʊ fa hɔŋ toriku hʊ
tıyaŋ gɛɛ rɛ, aŋ kı karımı Wıısı Teŋ lee kıdıgı Wıısı tıŋdaal Azaaya
aa saba. 29 Ɛɛ rɛ Wıısı Wiyesi Welii hʊ bası tıya Fılıpı dı ʊ vala mʊ

puu toriku hʋ. 30 Nyɛ rɛ Fɪlɪpɪ fá mʋ puu ʋ, dɪ ʋ nɪɪ baal hʋ aa karɪmɪ
Wɪɪsɪ teŋ logiŋ hʋ Azaaya aa saba. Ɛɛ rɛ ʋ pɪyɛsɪ ʋ dɪ ʋ gyɪŋ wɪya hʋ
ʋ aa karɪmɪ hʋ memii rɛ? 31 Nyɛ rɛ baal hʋ baa, “Ɛɛ rɛ ŋ sɪ yaa gyɪŋ
ba memii dɪ nal bɪ daga tɪya ŋ.” Aŋ yɪrɪ Fɪlɪpɪ dɪ ʋ ko gyɪŋ hɔŋ pɛ ʋ
tɪyaŋ. 32 Wɪɪsɪ teŋ lee hʋ ʋ fa aa karɪmɪ hʋ, wɪɪ no rɛ ba sabɪ doŋ:
“Anɪɪ ba aa kaŋ piyesi kɪ mʋ dɪ ba kpʋ ka ʋ tallɪ ʋ nyʋwa gɛɛ, anɪɪ ba
aa kɪ kʋsɪ pebiye pʋna ka ʋ nyʋwa bee suri gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ ʋ mɛ
bɪ suro ʋ nyʋwa.
33 Ba gyɪ yalmɪ ʋ rɛ weliŋ, ʋ kɪna gyɪ sʋma mɛ, ka ba vʋʋlɪ vɔmɔ ʋ,
a kpa kyogisi tɪya ʋ. Ʋ mɪɪbol yaŋ aa tene taŋha no nyuu nyɛ,
aŋnɛ rɛ sɪ wuwo tɪŋ ʋ doho nala naasɪ.”
34 Baal hʋ aa karɪma Wɪɪsɪ wɪya hʋ teŋ, ʋ pɪyɛsɪ Fɪlɪpɪ, a baa “Aŋnɛ
wɪya rɛ Wɪɪsɪ tɪŋdaal hʋ kɪ basɪ nyɛ? Ʋ tɪɪ wɪya rɛ koo, nɪdɪma kɪdɪgɪ
wɪya rɛ?” 35 Ɛɛ rɛ Fɪlɪpɪ yaŋ piili wɪya no ʋ aa karɪma tɪyaŋ, a basɪ
Yesu Wɪweliye hʋ buloŋ a tɪya baal hʋ. 36 Nyɛ rɛ ka ba kpa ŋmanɪɪ
hʋ kɪ mʋ, a mʋ pele lee kɪdɪgɪ dɪ nɪɪ pɪŋ doŋ. Ɛɛ rɛ baal hʋ basɪ tɪya
Fɪlɪpɪ a baa, “Na nɪɪ rɛ nyɛ. Bee rɛ sɪ tɔ ŋ wɪɪkyʋwalnɪɪ foyi daha?”
37 Ɛɛ rɛ Fɪlɪpɪ basɪ tɪya ʋ a baa, “Dɪ ɪ rɛ laa Yesu wɪya hʋ buloŋ di
abee ɪ tɪya buloŋ, ŋ sɪ fo ɪ wɪɪkyʋwalnɪɪ.” Ɛɛ rɛ baal hʋ baa, “Ŋ laa
di rɛ anɪɪ Yesu Krisita rɛ yaa Wɪɪsɪ biye.” 38 Ɛɛ rɛ baal hʋ leŋ gyaagʋ
hʋ fa aa tarɪ toriku hʋ sɪŋ, ka ʋ bee Fɪlɪpɪ buloŋ kpa tuu nɪɪ hʋ. Doŋ
tɪyaŋ nɛ Fɪlɪpɪ fo ʋ wɪɪkyʋwalnɪɪ. 39 Ba aa ko dɪ ba lɪɪ nɪɪ hʋ tɪyaŋ,
Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ ko kpa Fɪlɪpɪ dɪɪgɪ. Baal hʋ bɪrɪma dɪ ʋ bɪl bɪ
naa Fɪlɪpɪ, aŋka ʋ kpa ʋ ŋmanɪɪ kɪ vala, ʋ teŋ buloŋ fɪyɛlɪ kɪŋkaŋ.
40 Fɪlɪpɪ yaa dɪ ʋ sɪŋ dɪ ʋ we tɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Azotu tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ʋ
gɔllɪ tɔbiisi hʋ buloŋ mɛ aa we doŋ a kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya. Ɛɛ rɛ ʋ yaa
a mʋ pele tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Sizaariya.

9

Ɛɛ aa yaa Sɔɔl ko laa Yesu wɪya di
Kpambɪsɪ 22.6-16; 26.12-18

1 Ɛɛ rɛ ka Sɔɔl mɛ ha lɪɪ sɪɪ pɔ Yesu hatɪnna hʋ tɪyaŋ, a kɪ fugisi
ba, a kɪ basɪ anɪɪ ʋ sɪ kpʋ ba. 2 Nyɛ rɛ ʋ sii mʋ Gyuuma wɪɪkyʋwal
sɪlaala nɪhɪyawʋ hʋ lee a sʋla ʋ, ʋ sabɪ tenni tɪya ʋ dɪ ʋ kaŋ mʋ tɔɔ
kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Damaasiku. Tenni no fa daga anɪɪ dɪ Sɔɔl ko mʋ gyʋʋ
Gyuuma wɪɪkyʋwaldɪya buloŋ aa we Damaasiku tɪyaŋ, dɪ ba tɪya ʋ
ŋmanɪɪ dɪ ʋ kasɪ nala hʋ aa tɪŋ Yesu Krisita ŋmanɪɪ hʋ, ba baala abee
ba haana buloŋ, a kaŋ ba mɪɪgɪ mʋ Gyerusalɛm. 3 Ɛɛ rɛ Sɔɔl gyɪ sii lɪɪ
kpa ŋmanɪɪ a kɪ mʋ Damaasiku. Ʋ gyɪ ko mʋ kpaga Damaasiku rɛ, dɪ
kyaanʋʋ kɪdɪgɪ pirige lɪɪ wɪɪsɪnyuu, a kyaanɪ we ʋ tɪyaŋ. 4 Ʋ lɪɪ tele,
aŋka ʋ nɪɪ nal taal dɪ ʋ basɪ tɪya ʋ a baa, “Sɔɔl, Sɔɔl, bee rɛ tɪŋ ɪ kɪ
dɔgɪsɪ ŋ nyɛ.” 5 Ɛɛ rɛ Sɔɔl pɪyɛsɪ, “Aŋnɛ rɛ yaa ɪ, ŋ Tɪɪna?” Ɛɛ rɛ taal
hʋ baa, “Mɪyaŋ Yesu rɛ, nal hʋ ɪ aa dɔgɪsɪ hʋ. 6 Sii mʋ gyʋʋ tɔɔ hʋ.
Doŋ tɪyaŋ nɛ ba sɪ daga ɪ wɪɪ hʋ ɪ aa sɪ yaa.” 7 Sɔɔl bee nala hʋ fa aa
val hʋ buloŋ mɪɪgɪ sɪŋ tuwori kɪ deŋ. Beewɪya ba mɛ nɪɪ taal hʋ rɛ,
amɛ ba bɪ naa nal buloŋ. 8 Ɛɛ rɛ Sɔɔl nyagɪ sii sɪŋ, a kaŋ ʋ sɪya suri.
Ʋ sɪya gyɪ ta kyirigi waasʋ gɛɛ rɛ, ka ʋ bee na kɪŋ buloŋ. Ʋ noŋ tɪyaŋ
nɛ ba gyɪ kana, a kana ʋ tarɪ mʋ pele Damaasiku. 9 Ʋ nyʋlɪma we doŋ
gɛɛ rɛ ʋ kyɛyɛ boto, dɪ ʋ bɪ wuwo di kɪŋ buloŋ, a bɪ wuwo nyʋwa nɪɪ
mɛ.

10 Yesu hatınna hʋ kıdıgı mɛ gyı we Damaasiku tıyaŋ, ba kı yırı
Ananiyası. Nyɛ rɛ ʋ duwosi dı á Tıına Yesu yırı ʋ a bası tıya ʋ a baa,
“Ananiyası!” Ɛɛ rɛ ʋ saŋa a baa, “Mıyaŋ nɛ nyɛ, Tıına.” 11 Ɛɛ rɛ á
Tıına Yesu bası tıya ʋ a baa, “Sii kpa ŋmanıı hʋ ba yırı ŋmaŋ-deginii
hʋ, a mʋ baal kıdıgı ba aa yırı Gyudası dıya. Dı ı ko mʋ, pıyɛsı ʋ dı
baal kıdıgı aa lıı Taasu rɛ ı kı kyɛ. Ʋ feŋ nɛ yaa Sɔɔl. Ʋ rɛ ha yaŋ kı
kyʋwalı Wıısı gɛɛ. 12 Wıısı hʋ kyʋwalıı tıyaŋ, ʋ naa anıı ı Ananiyası
rɛ ko gyʋʋ a kpa ı nosi dɔbɔ ʋ tıyaŋ ʋ sıya bıl suri.” 13 Ɛɛ rɛ Ananiyası
bası baa, “Ŋ Tıına, nala yʋga rɛ kıŋkaŋ a bası tıya ŋ anıı baal no bɔmɔ
rɛ weliŋ abee ı nala hʋ aa we Gyerusalɛm tıyaŋ. 14 Gyuuma wııkyʋwal
sılaala nıhıyası rɛ tıya ʋ ŋmanıı dı ʋ ko Damaasiku daha, a kası nala
hʋ buloŋ aa kyʋwalı ı.” 15 Á Tıına Yesu bası tıya Ananiyası a baa, “Sii
mʋ. Mıyaŋ nɛ lıı ʋ dı ʋ tuŋ ŋ tʋma. Ʋ sı mʋ bası ŋ wıya tıya nala hʋ
aa bı yaa Gyuuma abee kuworo abee Iziral tımma mɛ. 16 Mıyaŋ nɛ sı
daga ʋ tʋwara maga gɛɛ ʋ aa sı na ŋ wıya.” 17 Ɛɛ rɛ Ananiyası sii kpa
mʋ dıya hʋ Sɔɔl aa gyʋwa. Nyɛ rɛ ʋ gyʋʋ a kpa ʋ nosi dɔbɔ Sɔɔl tıyaŋ
aŋ baa, “Ŋ naabiye Sɔɔl, á Tıına Yesu hʋ ı aa naa ŋmanıı hʋ tıyaŋ dı ı
aa ko daha, ʋ rɛ tıma ŋ dı ŋ ko daha dı ı sıya wuwo suri, ka dı Wıısı
Wiyesi Welii hʋ mɛ gyʋʋ ı tıyaŋ.”
18 Ʋ aa bası gɛɛ, dı kına badɔmɔŋ aa kıı gɛɛ anıı fuwonamıya para
pirige lıı tele ʋ sıya tıyaŋ, ka ʋ bıl wuwo kı na. Doŋ tıyaŋ nɛ ʋ sii, ba
fo ʋ wııkyʋwalnıı. 19 Ka ʋ di kına a bıl kaŋ dee. Ʋ gyı we Damaasiku
tıyaŋ nɛ kyɛyɛ baŋmana, ʋ bee Yesu hatınna hʋ aa we doŋ.

Sɔɔl bası Wıısı wıya a tıya nala Damaasiku tıyaŋ

20 Ʋ aa we doŋ gɛɛ rɛ, ʋ aa sii mʋ wııkyʋwaldıısı a piili kı bası Yesu
wıya a kı tıya nala anıı Yesu rɛ yaa Wıısı biye hʋ. 21 Nala hʋ buloŋ
gyı aa nıı wıya hʋ Sɔɔl aa bası, ʋ gyı yaa ba buloŋ wıkperii rɛ. Ba
kı pıyɛsı dɔmɔŋ, a baa “Baal no daa fa we Gyerusalɛm tıyaŋ a kı kpʋ
nala hʋ aa laa Yesu wıya di gɛɛ? Ka gɛɛ wıya rɛ ʋ bıl ko daha dı ʋ
ko kası ba mʋ Gyuuma wııkyʋwal sılaala nıhıyası hʋ lee?” 22 Ɛɛ rɛ
ka Sɔɔl marı kı bası wıya hʋ abee nyuduwo, a te faafaa hʋ. Ʋ wuwo
daga rɛ anıı Yesu rɛ yaa Krisita hʋ, laataal hʋ Wıısı aa lıya dı ʋ ko laa
dʋnıya nala ta. Ʋ paalı bası gɛɛ rɛ Gyuuma hʋ buloŋ aa we Damaasiku
tıyaŋ polo buloŋ yʋwɔrı, ba bıl bı wuwo laa wıı buloŋ bası.
23 Ʋ gyı we doŋ pıısı rɛ. Nyɛ rɛ kyɛɛ kıdıgı, Gyuuma hʋ sii vʋʋlı dı
ba kpʋ ʋ. 24 Ɛɛ rɛ Sɔɔl ko nıı ba aa kyɛ dı ba kpʋ ʋ hʋ wıya. Wııhaa
bee tebine buloŋ, ba aa sıŋ ba bee pagıbal hʋ tıyaŋ nɛ dı ba na ʋ a
kpʋ. 25 Nyɛ rɛ kyɛɛ kıdıgı tebine, Sɔɔl noŋ nala hʋ kpa ʋ we simbiye
tıyaŋ, a kaŋ ŋmaŋ vʋwa, a kpa ʋ ta ʋ tuu gyee hʋ ba aa saa baarı bee
hʋ hal sɔmmm, a sii mʋ Gyerusalɛm.

Sɔɔl we Gyerusalɛm tıyaŋ

26 Sɔɔl aa mʋʋ Gyerusalɛm, ʋ gyı aa kyɛ dı ʋ gyʋʋ Yesu hatınna hʋ
aa we doŋ tıyaŋ nɛ. Amɛ ba gyı bı laa di anıı ʋ mɛ laa Yesu wıya di
rɛ. Ɛɛ rɛ gyı tıŋ ba gyı kı fá ʋ. 27 Yesu hatınna hʋ kıdıgı ba aa yırı
Banabaası rɛ gyı pɛɛ Sɔɔl tıyaŋ, a kana ʋ mʋ Yesu kpambısı hʋ lee.
Ʋ rɛ gyı bası tıya ba ɛɛ hʋ Sɔɔl aa naa á tıına Yesu ŋmanıı hʋ tıyaŋ,
ʋ bası wıya tıya ʋ. Aŋ ha gyı bıl bası tıya ba ɛɛ hʋ Sɔɔl aa bası Yesu
wıya abee nyuduwo a tıya nala Damaasiku tıyaŋ. 28 Nyɛ rɛ ba laa ʋ we
ba tıyaŋ, ba beel-ʋ buloŋ we doŋ, a kı gɔllı Gyerusalɛm tıyaŋ, 29 a kı

basɪ Wɪɪsɪ wɪya abee nyuduwo á Tɪɪna Yesu feŋ tɪyaŋ. Ʊ bee Gyuuma hʊ aa basɪ Giriki taal gyɪ aa kaŋ wɪya kɪ kpa dɔmɔŋ nɛ. Ba kɪ lʊga dɪ ba kpʊ ʊ. 30 Ʊ dɔŋtɪŋsɪ hʊ aa ko nɪɪ anɪɪ dɪ ba aa lʊga dɪ ba kpʊ ʊ rɛ, ba sii kana ʊ a mʊ Sizaariya, ʊ sɪŋ doŋ kpa mʊ Taasu. 31 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ, nala hʊ aa laa Yesu wɪya di Gyudɪya abee Galili abee Samaarɪya paalʊʊ tɪyaŋ, ba buloŋ yaŋ na wiyese, a marɪ laa Wɪɪsɪ wɪya di weliŋ, a kɪ tɪŋ Yesu á Tɪɪna, a kɪ fá ʊ mɛ. Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ mɛ pɛ ba tɪyaŋ, ba wala kɪ pɛ.

Piita mʊʊ Liida abee Gyoopa

32 Lee buloŋ nɛ Piita fa kɪ gɔllɪ. Kyɛɛ kɪdɪgɪ, ʊ sii kpa mʊ Liida dɪ ʊ na Wɪɪsɪ nala hʊ aa we doŋ tɪyaŋ. 33 Ʊ aa mʊ doŋ, ʊ na baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Eniyasɪ. Ʊ fa gbarɪga rɛ, a pɪŋ dɪya tɪyaŋ bɪsɪ kyori, dɪ ʊ bɪ wuwo lɪɪ bee. 34 Ɛɛ rɛ Piita basɪ tɪya ʊ a baa, “Eniyasɪ, Yesu Krisita tɪya ɪ laaŋfɪya rɛ. Sii kpa ɪ wasa.” Doŋ tɪyaŋ nɛ Eniyasɪ pirigi nyagɪ sii sɪŋ abee dee. 35 Nala hʊ buloŋ aa lɪɪ Liida abee Saarɔŋ aa naa gɛɛ, ba bɪrɪmɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ nɛ aŋ kɪ tɪŋ á Tɪɪna Yesu. 36 Haaŋ kɪdɪgɪ mɛ rɛ fa we Gyoopa tɪyaŋ, a mɛ fa yaa Yesu hatɪnnɪ. Ʊ feŋ nɛ fa yaa Tabiita (Giriki tɪmma fa aa yɪrɪ ʊ Dɔɔkasɪ; Ʊ memii rɛ yaa wiyeme.) Ʊ fa kaŋ bɔnyɛ rɛ weliŋ a kɪ pɛ nyaaba abee nɪtaaga tɪyaŋ. 37 Piita ha gyɪ aa we Liida tɪyaŋ gɛɛ rɛ ka haaŋ no sʊba Gyoopa tɪyaŋ. Nyɛ rɛ ba fo ʊ nɪɪ, a kana ʊ gyɪŋ biŋ salnyuu dɪya kɪdɪgɪ tɪyaŋ. 38 Gyoopa bee Liida fa bɪ boliye. Nala hʊ aa laa Yesu wɪya di Gyoopa tɪyaŋ nɪɪ anɪɪ Piita we Liida tɪyaŋ nɛ. Nyɛ rɛ ba tɪŋ nala balɪya ʊ lee dɪ ba mʊ sʊla ʊ dɪ ʊ fa ba wulo lagɪ. Ɛɛ rɛ ba mʊ basɪ tɪya ʊ. 39 Piita sii tɪŋ ba hal a mʊ ko. Ʊ aa ko pele doŋ, ɛɛ rɛ ba kana ʊ gyɪŋ salnyuu dɪya hʊ. Ka lohaana badɔmɔŋ aa we doŋ buloŋ sɪŋ ʊ hal a kɪ wii, a paa galaalɪya abee gavʊwalɪya Dɔɔkasɪ aa mara, a ko lɪɪ kɪ daga Piita. 40 Ɛɛ rɛ Piita leŋ ba buloŋ lɪɪ dɪya hʊ tɪyaŋ. Ba aa lɪɪ dɪya hʊ tɪyaŋ ko teŋ, ɛɛ rɛ ʊ tuu gbinni a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ. Ʊ aa kyʊwalɪ Wɪɪsɪ hʊ mʊ teŋ, ʊ mɪɪgɪ bɪrɪmɪ sʊʊ hʊ lee, a basɪ baa, “Tabiita, sii!” Nyɛ rɛ ʊ kaŋ ʊ sɪya suri. Ʊ aa naa Piita, ʊ sii hɔŋ. 41 Nyɛ rɛ Piita mʊ pele ʊ, a kaŋ ʊ noŋ tɪyaŋ, ʊ sii sɪŋ. Ɛɛ rɛ ʊ yɪrɪ Wɪɪsɪ nala hʊ abee lohaana hʊ buloŋ ko laŋŋɪ, a kpa Tabiita tɪya ba. Ba buloŋ na ʊ dɪ ʊ bɪl weye. 42 Nyɛ rɛ wɪɪ no taalɪ Gyoopa buloŋ. Nala yʊga ko laa á Tɪɪna Yesu wɪya di. 43 Piita gyɪ we Gyoopa tɪyaŋ a pɪɪsɪ mʊhʊ rɛ. Baal kɪdɪgɪ gyɪ we doŋ a kɪ tɪgɪsɪ pulo, ba kɪ yɪrɪ Siimɔŋ. Ʊ dɪya rɛ Piita gyɪ gyʊʊ.

10

Piita basɪ Yesu Wɪweliye hʊ tɪya Kɔniiliyo

1 Baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we Sizaariya tɪyaŋ ba kɪ yɪrɪ Kɔniiliyo. Ʊ fa yaa laalyuwolo aa lɪɪ Itali paalʊʊ tɪyaŋ nɪhɪyawʊ rɛ, a fa kɪ laa ba kɔɔ sɪya. 2 Ʊ fa aa tɪŋ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ rɛ weliŋ, ʊ bee ʊ dɪya nala buloŋ fa kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ. Ʊ gyɪ aa kɪ pɛ Gyuuma nɪtaaga tɪyaŋ nɛ, aŋ kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ mɛ saŋa buloŋ. 3 Kyɛɛ kɪdɪgɪ wɪɪhaa anɪɪ kerifi boto saŋa, Kɔniiliyo na ʊ duwoso tɪyaŋ dɪ malɪka kɪdɪgɪ ko gyʊʊ yɪrɪ ʊ, “Kɔniiliyo.” 4 Nyɛ rɛ ʊ kaŋ ʊ sɪya suri dɪ ʊ deŋ malɪka hʊ. Kambɪŋ kana ʊ. Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ a baa, “Bekiŋ nɛ, ŋ Tɪɪna?” Nyɛ rɛ malɪka hʊ basɪ tɪya ʊ a baa, “Wɪɪsɪ nɪɪ ɛɛ hʊ ɪ aa kɪ kyʊwalɪ ʊ rɛ, a bɪl na ɛɛ hʊ ɪ aa yaa wɪweliye kɪ tɪya nɪtaaga mɛ. Nyɛ wɪya Wɪɪsɪ nɪɪ ɪ kyʊwala

rɛ. 5 Leŋ dı nala mʊ Gyoopa lagılagı no, a kyɛ yırı baal kıdıgı ba aa
yırı Siimɔŋ Piita dı ʊ ko ı lee. 6 Ʊ aa gyʊʊ pul-tıgısıl kıdıgı dıya rɛ ba
kı yırı ʊ mɛ Siimɔŋ. Ʊ dıya sıŋ kpaga mpʊwɔnʊʊ nyʊwa rɛ.” 7 Malıka
hʊ aa bası wıya no teŋ, ʊ mııgı mʊ. Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ ka Kɔniiliyo yırı
ʊ dıya tʊŋtʊnna balıya a pɛ ʊ laalyuwolo kıdıgı tıyaŋ. Laalyuwol no
fa yaa nala hʊ aa sıŋ kı pɔ Kɔniiliyo tıyaŋ kıdıgı rɛ, a fa kı fá Wıısı
mɛ kıŋkaŋ. 8 Nyɛ rɛ Kɔniiliyo bası wıya hʊ buloŋ ʊ aa naa a tıya ba,
aŋ ta ba, ba kpa mʊ Gyoopa.

9 Ʊ sıgballıya, wıısı ko kı maga nyutʊtʊʊ gɛɛ, dı ba kpaga Gyoopa
rɛ. Saŋa no tıı tıyaŋ nɛ Piita mɛ sii gyıŋ salnyuu dı ʊ kyʊwalı Wıısı.
10 Doŋ tıyaŋ nɛ losi fa kana ʊ kıŋkaŋ, ʊ baa dı ba yaa kıdiiliye tıya ʊ
dı ʊ di. Nyɛ rɛ ba sii kı yaa kıdiiliye dı ba tıya ʊ. Ba aa yaa kıdiiliye hʊ
tıyaŋ nɛ, ka Piita na wıı anıı duwoso tıyaŋ 11 dı Wıısı nyuu lɔgɔ suri.
Ka kıŋ kıdıgı kıı gɛɛ anıı wagyɛbal a lıı wıısınyuu, a kıı gɛɛ anıı nala
rɛ kaŋ ganyʊʊsı hʊ banaa tıyaŋ, a kaŋ ko kı tuu taŋha. 12 Ka pʊsı
bee bagıla kɛ iriŋ buloŋ abee gyaala iriŋ buloŋ, abee kına aa tuuri
taŋha buloŋ iriŋ iriŋ we ʊ tıyaŋ. 13 Ɛɛ rɛ ʊ nıı nal taal dı ʊ bası tıya
ʊ a baa, “Piita, sii kpʊ kı kyaŋ.” 14 Ɛɛ rɛ Piita baa, “Aayı, ŋ Tıına, ŋ
ha bı maakyiye kyaŋ kıŋ buloŋ aa yaa bisiŋ kıŋ, koo á sına.” 15 Ɛɛ
rɛ taal hʊ bıl mııgı bası tıya ʊ a baa, “Kıŋ kɛ buloŋ Wıısı aa baa ʊ
weliye, ta bası baa ʊ yaa bisiŋ kıŋ nɛ.” 16 Wıya no buloŋ yaa gɛɛ rɛ
naaŋsıınyʊwa bʊto, ka kına hʊ bıl mııgı gyıŋ wıısınyuu, aŋ bıl bı ko
tuu.

17 Wıı hʊ yaa Piita wıkperii. Ɛɛ rɛ ʊ hɔŋ kı kyɛ wıı hʊ ʊ aa naa
memii, dı nala hʊ Kɔniiliyo fa aa tıma hʊ rɛ pıyɛsa ko sıŋ Siimɔŋ
paganyʊwa tıyaŋ gɛɛ. 18 Nyɛ rɛ ba na nal kıdıgı gyaŋwuwo hʊ tıyaŋ a
pıyɛsı a baa, “Nıhʊwal kıdıgı we dıya no tıyaŋ ba kı yırı Siimɔŋ Piita
rɛ?” 19 Piita ha fa hɔnɔ rɛ a kaŋ wıı hʊ ʊ fa aa naa hʊ kı bıını dı ʊ
na ʊ memii. Ɛɛ rɛ Wıısı Wiyesi Welii hʊ bası tıya ʊ a baa, “Deŋ na,
baala boto rɛ we daha a kı kyɛ ı. 20 Sii tuu, a ta yaa gyegye, ka dı ı
tıŋ ba tıyaŋ mʊ. Mıyaŋ nɛ tım-ba ı lee” 21 Nyɛ rɛ Piita sii ko tuu, a
bası tıya ba a baa, “Mıyaŋ nɛ yaa nal hʊ ma aa kyɛ. Bekiŋ wıı rɛ ma
kaŋ kı kyɛ ŋ?” 22 ƐƐ rɛ ba baa, “Laalyuwolo nıhıyawʊ kıdıgı ba aa yırı
Kɔniiliyo, ʊ rɛ tım-ma. Ʊ yaa tıpʊlʊŋ tıına rɛ, a kı fá Wıısı mɛ kıŋkaŋ.
Gyuuma mɛ buloŋ kı tıya ʊ gyırıma weliŋ. Malıka kıdıgı rɛ ko bası
tıya ʊ dı ʊ yırı ı, dı dı ı rɛ ko ʊ dıya, dı ʊ sı nıı wıı hʊ ı aa sı bası
tıya ʊ.” 23 Ɛɛ rɛ Piita sʊl ba dı ba gyʊʊ pıŋ sıya gballı. Ʊ sıya aa gballa,
ʊ sii ba buloŋ kpa mʊ. Nala hʊ aa laa Yesu wıya di Gyoopa tıyaŋ, ba
badɔmɔŋ mɛ sii tıŋa ʊ mʊ. 24 Ba aa lıı ŋmanıı, ʊ kyɛlıya kyɛɛ rɛ ba
gyʊʊ Sizaariya. Bee no tıyaŋ nɛ Kɔniiliyo fa we. Ba aa mʊ dı ʊ bee ʊ
lʊlla abee ʊ kyaŋsı badɔmɔŋ ʊ aa yıra, dı ba buloŋ hɔŋ kı gyegili ʊ.
25 Piita aa ko dı ʊ gyʊʊ, Kɔniiliyo sii mʊ kyem-ʊ, a tuu gbinni ʊ sıya
tıyaŋ, a kyʊwalı ʊ. 26 Doŋ tıyaŋ nɛ Piita leŋ ʊ sii sıŋ, ka ʊ bası tıya ʊ a
baa, “Ta yaa gɛɛ, beewıya, ŋ mɛ yaa nihuwobiŋ nɛ anıı ı.” 27 Piita bee
Kɔniiliyo bası wıya kpa tıŋ dɔmɔŋ kı gyʊʊ dıya hʊ. Piita aa gyʊʊ dı
nala bı kyalla a laŋŋı doŋ. 28 Nyɛ rɛ Piita bası tıya ba a baa, “Ma tıtıı
gyıma rɛ anıı Gyuuma wııkyʊwal ŋmanıı tıyaŋ, ʊ yaa sına rɛ dı ba
laŋŋı nala hʊ aa bı yaa Gyuuma tıyaŋ. Ba paalı bee gyʊʊ ba dıısı mɛ
gba. Amɛ, ŋ kɛ, Wıısı daga ŋ nɛ dı ŋ ta buloŋ kaŋ nal buloŋ kı yırı
bisiŋ tıına. 29 Ɛɛ rɛ tıŋ ba aa ko yırı ŋ, ŋ bı kaŋ vıya. Ŋ aa ko nyɛ, yaŋ

basɪ wɪɪ hʊ aa tɪŋ ɪ yɪrɪ ŋ?”

30 Nyɛ rɛ Kɔniiliyo basɪ tɪya ʊ a baa, “Ʊ kyɛyɛ banaa rɛ nyɛ, anɪɪ
saŋa no tɪɪ tɪyaŋ nɛ, wɪɪhaa kerifi boto saŋa, ŋ kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ ŋ
dɪya tɪyaŋ. Dɪ baal kɪdɪgɪ rɛ gɛɛ, a ko sɪŋ ŋ sɪya tɪyaŋ. Ka ʊ gannɪ
buloŋ kɪ tʊla. 31 Nyɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ŋ a baa, ‘Kɔniiliyo, Wɪɪsɪ nɪɪ ɪ aa
kɪ kyʊwalɪ ʊ gɛɛ rɛ, a na ɪ aa kɪ pɛ nyaaba abee nɪtaaga mɛ tɪyaŋ
gɛɛ. 32 Sii tɪŋ nala dɪ ba mʊ Gyoopa, a kyɛ yɪrɪ baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ
Siimɔŋ Piita dɪ ʊ ko. Ʊ aa gyʊʊ pul-tɪgɪsɪl kɪdɪgɪ dɪya rɛ, ba kɪ yɪrɪ ʊ
mɛ Siimɔŋ. Ʊ dɪya sɪŋ kpaga mpʊwɔnʊʊ hʊ nyʊwa rɛ.’ 33 Kɔniiliyo bɪl
basɪ baa, ‘Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ ta nala lagɪlagɪ dɪ ba ko yɪrɪ ɪ. Ɪ mɛ yaa kuwokeri
rɛ, ɪ aa wuwo ko nyɛ. Lagɪlagɪ no, á buloŋ laŋŋa rɛ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ,
a kɪ gyegili dɪ á nɪɪ wɪɪ hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa daga ɪ dɪ ɪ basɪ tɪya ma.” ’

Piita wɪbasɪɪ

34 Nyɛ rɛ Piita yaŋ kaŋ nyʊwa suri, a baa, “Wɪtɪɪ rɛ, nyɛ kɛ ŋ gyɪma
anɪɪ Wɪɪsɪ kɛ sɪya tɪyaŋ, nihuwobiŋ buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ. 35 Nal kɛ
buloŋ aa fá Wɪɪsɪ, aŋ kɪ yaa wɪya hʊ aa tɪŋ ŋmanɪɪ, Wɪɪsɪ aa laa ʊ
rɛ. Beewɪya, Wɪɪsɪ bee lugisi nala a kuu ba aa yaa haŋ nihuwobiŋ iriŋ
hʊ tɪyaŋ. 36 Na ma nɪɪ duwoso hʊ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya Iziral tɪmma
rɛ. Ʊ basɪ tɪya ba rɛ dɪ ba tɪŋ Yesu Krisita dɪ ba bee Wɪɪsɪ mɪɪgɪ marɪ
dɔmɔŋ, beewɪya, ʊ rɛ yaa nihuwobiŋ buloŋ Tɪɪna. 37 A piili saŋa hʊ
Gyɔɔŋ gyɪ aa basɪ Wɪɪsɪ nɪɪfori hʊ wɪya Galili tɪyaŋ, ma buloŋ gyɪŋ
wɪbal hʊ gyɪ aa yaa rɛ Iziral paalʊʊ tɪyaŋ. 38 Ma mɛ nɪɪ Yesu aa lɪɪ
Nazarɛti wɪya rɛ. Wɪɪsɪ tɪya ʊ dee rɛ, aŋ kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ we ʊ
tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ʊ sii mʊ lee buloŋ, a yaa wɪweliye kɪ tɪya nala, ka nala
hʊ buloŋ mɛ Sɪtaanɪ aa vʊwa biŋ, ʊ puri ba mɛ ta, aŋ tɪɪbɪ ba buloŋ.
Wɪɪsɪ fa sɪŋ ʊ hal lɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ fa wuwo kɪ yaa wɪya no buloŋ. 39 Wɪya
hʊ buloŋ ʊ aa yaa Gyerusalɛm tɪyaŋ abee Gyuuma paalʊʊ tɪyaŋ, ba
buloŋ nɛ á na, a yaa ba daŋsɪya diile mɛ. Ba kana ʊ rɛ, a kpaasɪ ʊ mal
daagarɪɪ hʊ nyuu tɪyaŋ, ʊ sʊba. 40 Amɛ ʊ kyɛyɛ boto kyɛɛ, Wɪɪsɪ bɪl
kyisi ʊ sʊʊ tɪyaŋ nɛ, a leŋ nala na ʊ. 41 Ka ʊ aa mɪɪgɪ sii hal tɪyaŋ, nal
buloŋ daa bɪl na ʊ, see á nala hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya dɪ á yaa ʊ daŋsɪya diile.
Á dʊŋ nɛ na ʊ. Ʊ aa sii sʊʊ tɪyaŋ mɛ, á beel-ʊ buloŋ laŋŋa di kɪna rɛ.
42 Ɛɛ rɛ ka ʊ basɪ tɪya ma abee sɪfɪyasɪ dɪ á basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ kɪ
tɪya nala, a kɪ daga ba anɪɪ ʊ rɛ Wɪɪsɪ lɪɪ, dɪ ʊ yaa niweye abee sʊʊnɪ
buloŋ sarɪdiil. 43 Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ buloŋ mɛ fa basɪ ʊ wɪya rɛ, a baa
dɪ nal buloŋ nɛ ko laa ʊ wɪya di, dɪ Wɪɪsɪ sɪ kpa ʊ wɪbɔmɔ buloŋ kyɛ
ʊ Yesu Krisita feŋ tɪyaŋ.”

Wɪɪsɪ kpaa ʊ Wiyesi Welii hʊ we nala aa bɪ yaa Gyuuma tɪyaŋ

44 Piita ha aa sɪŋ kɪ basɪ wɪya hʊ gɛɛ, dɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ ko tuu
gyʊʊ nala hʊ buloŋ fa aa gyegile kɪ nɪɪ wɪya hʊ tɪyaŋ. 45-46 Gyuuma
hʊ fa aa laa Yesu wɪya di, a lɪɪ Gyoopa tɪŋ Piita hal ko, ba nɪya anɪɪ ba
aa basɪ wɪya abee taanɪ ba aa bɪ gyɪma, a kɪ dannɪ Wɪɪsɪ. Ʊ yaa ba
wɪkperii, beewɪya, ba fa bɪ liise anɪɪ Wɪɪsɪ sɪ kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ
we nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma mɛ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ Piita basɪ baa, 47 “Ɛɛ hʊ
Wɪɪsɪ aa yaŋ kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ we á tɪyaŋ, ɛɛ tɪɪ rɛ ʊ kpa ʊ we
nala no mɛ tɪyaŋ. Wɪbee rɛ yaŋ sɪ wuwo tɔ nala no dɪ ba ta foo ba
wɪɪkyʊwalnɪɪ?” 48 Ɛɛ rɛ ka ʊ leŋ ba fo ba wɪɪkyʊwalnɪɪ Yesu Krisita feŋ
tɪyaŋ. Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ ba sʊla Piita, dɪ ʊ hɔŋ ba lee kyɛyɛ baŋmana.

11

Piita tıya ʊ ŋmanıı duwoso

1 Yesu kpambısı hʊ abee nala hʊ buloŋ aa laa Yesu wıya di Gyudıya
paalʊʊ buloŋ tıyaŋ, ba buloŋ nıya anıı nala hʊ aa bı yaa Gyuuma mɛ
laa Wıısı wıya di rɛ. 2 Ɛɛ rɛ ka Piita mɛ mııgı ko Gyerusalɛm. Doŋ
tıyaŋ nɛ Gyuuma badɔmɔŋ sii kı bası ʊ wıya akuu wıya hʊ ʊ aa yaa
nala hʊ aa bı yaa Gyuuma tıyaŋ wıya. 3 Ɛɛ rɛ ba pıyɛsı Piita a baa,
“Bee rɛ tıŋ ı mʊ nala hʊ aa bee keri ba pene lee, haalı, ı beel-ba gba
laŋŋı di kına?” 4 Ɛɛ rɛ Piita yaŋ piili a bası wıya hʊ aa vala gɛɛ buloŋ
a tıya ba. 5 Ʊ baa, “Ɲ gyı we Gyoopa tıyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ kyɛɛ kıdıgı, ŋ
hɔŋ kı kyʊwalı Wıısı. Wıısı hʊ kyʊwalıı tıyaŋ nɛ, ʊ kıı gɛɛ anıı ŋ aa
duwosi, ka ŋ na kıŋ kıdıgı dı ʊ kıı gɛɛ anıı wagyɛbal aa lıı wıısınyuu
ko kı tuu, ka ba kaŋ ʊ nyʊʊsı hʊ banaa tıyaŋ, a kaŋ ko tuu biŋ ŋ sıya
tıyaŋ. 6 Ɲ yaa dı ŋ deŋ ʊ tıyaŋ dı ŋ naa pʊsı abee bagıla abee kına hʊ
buloŋ aa tuuri taŋha abee gyaala iriŋ iriŋ buloŋ we ʊ tıyaŋ. 7 Ɛɛ rɛ ka
ŋ nıı nal bası tıya ŋ a baa, ‘Piita, sii kpʊ kı kyaŋ.’ 8 Ɛɛ rɛ ŋ baa, ‘Aayı,
ŋ Tıına, ŋ ha bı maakyiye di bisiŋ kıŋ buloŋ.” ’ 9 Nyɛ rɛ taal hʊ bıl lıı
wıısınyuu, a bası tıya ŋ a baa, “Kıŋ kɛ buloŋ Wıısı aa baa ʊ weliye, ta
baa dı ʊ yaa bisiŋ kıŋ nɛ. 10 Wıı no yaa gɛɛ rɛ naaŋsıınyʊwa bʊto, ka
kına hʊ bıl mııgı gyıŋ wıısınyuu.
11 Haŋ saŋa hʊ tıı rɛ baala boto mɛ ba aa tıma ŋ lee, ba lıı Sizaariya,
dı ba mɛ yaŋ ko kı pele dıya hʊ tıyaŋ ŋ fa aa gyʊʊ. 12 Ɛɛ rɛ Wıısı
Wiyesi Welii hʊ bası tıya ŋ dı ŋ ta yaa gyegye, akuu ba aa bı yaa
Gyuuma wıya, ka dı ŋ tıŋ ba hal mʊ. Nyɛ rɛ ŋ bee ŋ naabalıya hʊ aa
laa Yesu wıya di Gyoopa tıyaŋ nala badʊ sii kpa mʊ Sizaariya, a mʊ
gyʊʊ Kɔniiliyo dıya. 13 Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya ma ɛɛ hʊ ʊ aa naa malıka dı
ʊ sıŋ ʊ dıya tıyaŋ, a bası tıya ʊ dı ʊ tıŋ nala dı ba mʊ Gyoopa a yırı
baal kıdıgı ba aa yırı Siimɔŋ Piita dı ʊ ko. 14 Dı ʊ sı bası wıya tıya ba,
aŋ daga ba wıya hʊ aa sı laa ʊ bee ʊ dıya nala buloŋ ta. 15 Ɛɛwıya, ŋ
aa piili kı bası wıya hʊ, Wıısı Wiyesi Welii hʊ ko tuu gyʊʊ ba tıyaŋ
nɛ anıı ʊ gyı aa laa sıya ko gyʊʊ á tıyaŋ piili hʊ tıyaŋ gɛɛ. 16 Wıı no
aa ko yaa tıyaŋ nɛ, ŋ liisi wıı hʊ á Tıına Yesu fa aa basa. Ʊ fa baa,
‘Nıı dʊŋ nɛ Gyɔɔŋ kaŋ kı fo nala wııkyʊwalnıı, amɛ ŋ kɛ sı kpa Wiyesi
Welii hʊ fo ma wııkyʊwalnıı.’
17 Ɛɛ hʊ Wıısı gyı aa yaŋ kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ we á tıyaŋ saŋa hʊ
tıyaŋ á aa laa á Tıına Yesu Krisita wıya di, ɛɛ tıı rɛ ʊ kpa ʊ we ba
tıyaŋ mɛ. Mıyaŋ nɛ yaŋ yaa aŋnɛ, ŋ aa sı tɔ Wıısı ŋmanıı dı ʊ ta
yaa ʊ wıkyɛɛlıı.” 18 Ba aa nıı wıya no, ba bıl bı wuwo bası wıı buloŋ.
Nyɛ rɛ ba dannı Wıısı a baa, “Wıısı tıya nala mɛ aa bı yaa Gyuuma
ŋmanıı rɛ dı ba mɛ wuwo bırımı lıı ba wıbɔmɔ tıyaŋ, aŋ kaŋ mııbol
hʊ aa bı kaŋ tenii.”

Nala hʊ aa laa Yesu wıya di aŋ kı laŋŋı Aŋtiyɔki tıyaŋ

19 Ba aa kpʊʊ Sıtııvıŋ hal tıyaŋ, ɛɛ hʊ ba gyı aa dɔgısı nala hʊ aa
laa Yesu wıya di Gyerusalɛm tıyaŋ gyı leŋ ba gyeniŋ buloŋ lıı fá pısa
mʊ leye rɛ. Ba tıyaŋ, badɔmɔŋ gyı mʊʊ pele Fɔniisıya abee Saapʊrɔsı
paalʊʊ rɛ, abee tɔɔ hʊ ba aa yırı Aŋtiyɔki. Doŋ tıyaŋ ba bası Wıısı
wıya a kı tıya Gyuuma hʊ dʊŋ aa we doŋ. 20 Amɛ nala hʊ badɔmɔŋ
aa laa Yesu wıya di Saapʊrɔsı abee Sariini tıyaŋ sii mʊ Aŋtiyɔki, a
bası á Tıına Yesu wıweliye hʊ a kı tıya nala hʊ mɛ aa bı yaa Gyuuma.

21 Wɪɪsɪ gyɪ pɛɛ ba tɪyaŋ nɛ, a sɪŋ ba hal mɛ. Ɛɛ rɛ nala yʊga gyɪ laa
Yesu wɪya di a bɪrɪmɪ kɪ tɪŋa ʊ. 22 Nyɛ rɛ wɪɪ no duwoso gyɪ pele
Yesu hatɪnna hʊ aa we Gyerusalɛm tɪyaŋ. Ba sii tɪŋ Banabaasɪ dɪ ʊ
mʊ Aŋtiyɔki na. 23 Ʊ gyɪ aa mʊwa, ʊ naa ɛɛ hʊ Wɪɪsɪ aa pɛɛ nala hʊ
tɪyaŋ nɛ. Ʊ teŋ buloŋ gyɪ fɪyɛlɪ. Ʊ basɪ wɪya kyagɪlɪ ba weliŋ aŋ baa
dɪ ba sɪŋ á Tɪɪna Yesu laadii tɪyaŋ abee ba tɪsɪ buloŋ aŋ ta ko kpa kɪ
ta. 24 Banabaasɪ fa yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna rɛ, a fa laa Wɪɪsɪ di weliŋ. Wɪɪsɪ
Wiyesi Welii hʊ mɛ fa we ʊ tɪyaŋ weliŋ. Ɛɛ nyuniŋ, nala gyɪ yʊga rɛ a
ko laa Yesu wɪya di. 25 Nyɛ rɛ Banabaasɪ sii mʊ Taasu, dɪ ʊ kyɛ Sɔɔl lee.
26 Ʊ aa mʊʊ na ʊ, ʊ kana ʊ, ba buloŋ mɪɪgɪ ko Aŋtiyɔki. Banabaasɪ bee
Sɔɔl buloŋ gyɪ hɔŋ doŋ nɛ bɪŋpiliŋ. Ba bee nɪgyamaa hʊ aa laa Yesu
wɪya di aa vala kɪ laŋŋɪ saŋa buloŋ, ba kɪ daga nala hʊ Wɪɪsɪ wɪya.
Aŋtiyɔki tɪyaŋ nɛ ba gyɪ piili kaŋ Yesu hatɪnna kɪ yɪrɪ Krisitabiisi.
27 Saŋa no tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ tɪŋdaala badɔmɔŋ mɛ lɪɪ Gyerusalɛm a
ko Aŋtiyɔki. 28 Ba kɪdɪgɪ feŋ nɛ Agabu. Nyɛ rɛ ʊ sii sɪŋ a tɪya Wɪɪsɪ
tɪŋdarɪ, a baa dɪ losiŋbɔŋ sɪ gyʊʊ dʊnɪya buloŋ. (Losi no gyɪ ko kɪ
gyʊʊ dɪ Kilodiyasi rɛ fa yaa Roma paalʊʊ kuworibal.) 29 Nyɛ rɛ Yesu
hatɪnna hʊ vʊʊlɪ anɪɪ ba sɪ kɪyɛsɪ molbiye, a tɪma dɪ ba kaŋ mʊ tɪya
ba dɔŋtɪŋsɪ Krisitabiisi hʊ aa we Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ. Ba baa dɪ nal
buloŋ tɪya maga gɛɛ hʊ buloŋ ʊ aa kana. 30 Ɛɛ rɛ ba kɪyɛsɪ molbiye
no ko pɛ dɔmɔŋ, a kpa tɪya Banabaasɪ bee Sɔɔl dɪ ba kaŋ mʊ tɪya
Krisitabiisi nɪhɪyasɪ hʊ aa we Gyerusalɛm tɪyaŋ.

12

Ba marɪ kɪ dɔgɪsɪ Yesu hatɪnna hʊ

1 Saŋa no tɪyaŋ, Gyuuma paalʊʊ kuworibal feŋ nɛ fa yaa Hɛrɔtɪ. Ɛɛ
rɛ ʊ mɛ sii piili a kɪ dɔgɪsɪ Krisitabiisi hʊ badɔmɔŋ. 2 Ʊ gyɪ leŋ ba kaŋ
Gyɔɔŋ maana Gyemsi rɛ, a keri ʊ nyuu abee takoobii. 3 Ʊ gyɪ aa na
dɪ Gyuuma hʊ teŋ fɪyɛla abee wɪɪ hʊ ʊ aa yaa tɪyaŋ, ʊ bɪl leŋ ba kaŋ
Piita mɛ tɔ dɪyaŋ. (Ba kyɛbal hʊ tɪyaŋ ba aa kyaŋ paanʊʊ ba aa bɪ
wee sɪbʊl hʊ, ʊ tɪyaŋ nɛ ba gyɪ kaŋ Piita gɛɛ). 4 Ba gyɪ aa kaŋ Piita,
ba gyɪ kana ʊ mʊ tɔ dɪya tɪyaŋ nɛ. Ka Kuwori Hɛrɔtɪ leŋ laalyuwolo
fi abee badʊ sɪŋ kɪ pɔ ʊ. Ba nala banaa gyɪ aa deŋ ʊ mʊ maga gɛɛ rɛ
ka banaa mɛ bɪl ko laa ba. Kuwori Hɛrɔtɪ fa aa kyɛ dɪ Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ
Kyɛbal hʊ rɛ fa baŋ, ka dɪ ʊ yaŋ lɪɪ Piita nɪtɔdɪya hʊ tɪyaŋ, a tɪya nala
hʊ dɪ ba di ʊ sarɪya. 5 Piita gyɪ we nɪtɔdɪya hʊ tɪyaŋ nɛ, ka Krisitabiisi
hʊ aa laŋŋɪ saŋa buloŋ, a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ kɪ tɪya ʊ sɪfɪyaŋ abee ba tɪsɪ
buloŋ.

Malɪka lɪɪ Piita nɪtɔdɪya hʊ tɪyaŋ

6 Nyɛ rɛ kyɛɛ kɪdɪgɪ tebine, Piita gyɪ pɪŋ laalyuwol hʊ aa deŋ ʊ balɪya
tʊtʊʊ, ka ba kaŋ kyɔrʊmɔ balɪya vʊwa ʊ a mʊ mal ba kɪdɪgɪ buloŋ
tɪyaŋ. Ka laalyuwolo mɛ ha sɪŋ pɔ nɪtɔdɪya hʊ dimbeenyʊwa. Ʊ sɪya
rɛ fa sɪ sii gballɪ dɪ Hɛrɔtɪ lɪɪ ʊ nɪtɔdɪya hʊ tɪyaŋ a tɪya bee hʊ nala dɪ
ba di ʊ sarɪya. 7 Nyɛ rɛ malɪka kɪdɪgɪ pirigi ko sɪŋ Piita lee. Nɪtɔdɪya
hʊ buloŋ kyaanɪ. Nyɛ rɛ malɪka hʊ ko pɪyɛsɪ Piita vaaŋ tɪyaŋ, a kyisi
ʊ, a basɪ tɪya ʊ dɪ ʊ sii lagɪ. Nyɛ rɛ kyɔrʊmɔ hʊ pirigi yɔrɪmɪ lɪɪ Piita
nosi tɪyaŋ a tuu tele. 8 Ɛɛ rɛ malɪka hʊ basɪ tɪya ʊ a baa, “Sii paa ɪ
kɪna laalɪ aŋ paa ɪ naatɔbɔ mɛ we. Doŋ nɛ Piita yaa gɛɛ. Malɪka hʊ
bɪl basɪ tɪya ʊ a baa, ‘Kpa ɪ wagyɛ tɔ, a kɪ tɪŋa ŋ hal.” ’ 9 Nyɛ rɛ ʊ tɪŋa

ʊ hal lɪɪ nɪtɔdɪya hʊ tɪyaŋ. Ʊ aa tɪŋ malɪka hʊ hal gɛɛ, ka ʊ ha fa bɪ
gyɪma dɪ wɪɪ hʊ malɪka hʊ aa yaa yaa wɪtɪɪ rɛ, koo ʊ aa duwoso rɛ.
10 Ba mʊ gallɪ laalyuwolo hʊ aa sɪŋ sɪya a kɪ deŋ nɪtɔdɪya hʊ a bɪl mʊ
gallɪ laalyuwolo hʊ badɔmɔŋ mɛ aa sɪŋ hal a mɛ ha kɪ deŋ nɪtɔdɪya
hʊ, a mʊ pele hɔgɪ boro hʊ aa tɔɔ pagɪbal hʊ aa gyʊʊ bee hʊ. Ɛɛ rɛ
boro hʊ suri ʊ tɪɪ tɪyaŋ ba mʊ lɪɪ. Ba lɪɪ kpa ŋmanɪɪ kɪdɪgɪ a vala kɪ
mʊ. Ba aa kpa vala mʊhʊ malɪka hʊ leŋ Piita ta doŋ, aŋ mʊ. 11 Doŋ
tɪyaŋ nɛ Piita hakɪla yaŋ ko, ʊ gyɪma anɪɪ wɪya hʊ aa yaa hʊ yaa wɪtɪɪ
rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ baa, “Nyɛ kɛ, ŋ gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ rɛ tɪŋ ʊ malɪka dɪ ʊ ko
laa ŋ ta Kuwori Hɛrɔtɪ nosi tɪyaŋ abee wɪbɔmɔ hʊ buloŋ Gyuuma hʊ
fa aa liisi dɪ ba yaa ŋ.” 12 Piita aa ko gyɪŋ nyɛ tɪyaŋ, ʊ kpa mʊ Gyɔɔŋ
Maakɪ nɪɪna Mɛɛrɪ dɪya. Ʊ mʊʊ doŋ dɪ nɪgyamaa laŋŋa a kɪ kyʊwalɪ
Wɪɪsɪ. 13 Ɛɛ rɛ Piita mʊ ŋmaa pagɪbal hʊ boro. Haŋtolibiye kɪdɪgɪ aa
yaa dʊŋdɔbɪɪ haŋ dɪya hʊ tɪyaŋ, ba kɪ yɪrɪ Roda, ko lɪɪ dɪ ʊ na nal hʊ
aa ŋmaa boro hʊ. 14 Ʊ aa ko nɪɪ tɪɪna taal, ʊ gyɪma anɪɪ Piita rɛ. Ʊ
teŋ buloŋ fɪyɛlɪ kɪŋkaŋ. Ɛɛ rɛ ʊ bɪl bɪ suro boro hʊ, aŋ mɪɪgɪ fá gyʊʊ
basɪ tɪya nala hʊ aa we dɪya hʊ tɪyaŋ anɪɪ Piita rɛ sɪŋ gyaŋhala tɪyaŋ.
15 Ɛɛ rɛ ba mɪɪgɪ basɪ tɪya ʊ dɪ ʊ aa yaarɪ rɛ. Ka ʊ ha vɪya aŋ baa
dɪ wɪtɪɪ rɛ ʊ kɪ basɪ. Ɛɛ rɛ ba baa dɪ gɛɛ kɛ Piita dʊma rɛ ʊ na gɛɛ.
16 Ba aa basɪ wɪya no buloŋ gɛɛ, ka Piita mɛ ha sɪŋ kɪ ŋmaa boro hʊ.
Ɛɛ rɛ ba ko kaŋ boro hʊ suri dɪ ʊ rɛ sɪna gɛɛ, ba buloŋ nyʊʊsɪ fɪyɛlɪ
kɪŋkaŋ. 17 Ɛɛ rɛ Piita kaŋ ʊ noŋ viri ba dɪ ba leŋ kyagɪŋsɪ, aŋ basɪ
tɪya ba ɛɛ hʊ Wɪɪsɪ aa lɪɪ ʊ nɪtɔdɪya hʊ tɪyaŋ. Ʊ baa dɪ ba basɪ wɪɪ no
tɪya Gyemsi abee ba nɪkaalɪya hʊ mɛ aa laa Yesu wɪya di. Ʊ aa basɪ
wɪya no buloŋ ko teŋ ʊ leŋ ba aŋ mʊ lee kɪdɪgɪ. 18 Ʊ sɪya aa gballa
kyɪkyʊwala ba kyɛ Piita lɔlɔ. Ɛɛ rɛ nyʊʊtaaduwo gyʊʊ ba, ba hakɪllɪ
buloŋ vʊgɪmɪ, ba kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ anɪɪ lee rɛ Piita we? 19 Ɛɛ rɛ Kuwori
Hɛrɔtɪ baa dɪ ba kyɛ kaŋ Piita ko. Nyɛ rɛ ba kyɛ ʊ lɔlɔ. Kuwori Hɛrɔtɪ
marɪ pɪyɛsɪ laalyuwolo hʊ dɪ ʊ gyɪŋ ɛɛ hʊ wɪya hʊ aa vala, aŋ baa dɪ
ba kpʊ ba. Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ Kuwori Hɛrɔtɪ sii Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ, a
kpa mʊ Sizaariya, a hɔŋ doŋ.

Ɛɛ kuwori Hɛrɔtɪ aa sʊba

20 Saŋa no tɪyaŋ, Kuwori Hɛrɔtɪ gyɪ naa baaŋ nɛ kɪŋkaŋ Taaya bee
Siidɔŋ tɪmma nyuu tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ba sii yaa nyʊʊdɪgɪ mʊ dɪ ba na Kuwori
Hɛrɔtɪ. Nyɛ rɛ ba laa sɪya mʊ na Bilasitu, nal hʊ aa deŋ Kuwori hʊ
dɪya, dɪ ʊ pɛ ba tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ʊ laa nyʊwa dɪ ʊ sɪ pɛ ba tɪyaŋ. Nyɛ rɛ
ba kpa mʊ Hɛrɔtɪ lee, a sʊla ʊ dɪ ʊ leŋ dɪ ba beel-ʊ mɪɪgɪ marɪ dɔmɔŋ.
Kuwori Hɛrɔtɪ paalʊʊ rɛ Taaya bee Siidɔŋ tɪmma kɪdiiliye fa aa lɪɪ kɪ
ko. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba gyɪ ko dɪ ba beel-ʊ mɪɪgɪ marɪ dɔmɔŋ gɛɛ. 21 Nyɛ
rɛ Kuwori Hɛrɔtɪ tɪya ba kyɛɛ dɪ ba ko. Kyɛɛ hʊ aa ko pele, Kuwori
Hɛrɔtɪ sii laalɪ ʊ kuwori gannɪ a lɪɪ hɔŋ ʊ kuworikpasa nyuu tɪyaŋ
a basɪ wɪya kɪ tɪya nala hʊ. 22 Ɛɛ rɛ nala hʊ buloŋ kyɪɪrɪ yʊga, a kɪ
basɪ, “Nihuwobiŋ wɪbasɪɪ daa nyɛ, Wɪɪsɪ rɛ aa basɪ.” 23 Ba gyɪ aa basɪ
gɛɛ, Kuwori Hɛrɔtɪ gyɪ bɪ basɪ tɪya ba anɪɪ ʊ bɪ yaa Wɪɪsɪ, aŋ mɪɪgɪ
laa Wɪɪsɪ yohuŋ tɪya ʊ tɪɪ. Ɛɛ rɛ tɪŋ, haŋ lagɪlagɪbiye hʊ, malɪka ko
tuu ŋmaa ʊ biŋ wɪɪla, kyaaŋkyʊwana gyʊʊ kpa ʊ tɪya buloŋ di ʊ sʊba.
24 Ka Wɪɪsɪ wɪya hʊ kɛ ha marɪ taalɪ gyʊʊ kɪ mʊ lee buloŋ, nɪgyamaa
nɪɪ a laa di. 25 Saŋa no tɪyaŋ, dɪ Banabaasɪ bee Sɔɔl mɛ gyɪ teŋ wɪɪ hʊ
ba aa ko Gyerusalɛm dɪ ba yaa rɛ. Ɛɛ rɛ ba kaŋ Gyɔɔŋ Maakɪ pɛ ba
tɪyaŋ, a mɪɪgɪ mʊ Aŋtiyɔki.

13

Wiisi Wiyesi Welii hʊ lii Banabaasi bee Sɔɔl di ba gɔlli basi Wiisi wiya

1 Krisitabiisi hʊ aa we Aŋtiyɔki tiyaŋ, ba badɔmɔŋ fa yaa Wiisi
tiŋdaala rɛ, badɔmɔŋ mɛ fa yaa nala hʊ aa daga Yesu hatinna hʊ. Ba
fene rɛ nyɛ: Banabaasi abee Simiyɔŋ (Ba fa kaŋ Simiyɔŋ ki yiri nibiŋ
nɛ), abee Lusiya aa lii Sariini paalʊʊ, abee Sɔɔl, a yaŋ bee Meniyaŋ.
(Ba paalʊʊ hʊ Kuworibal hʊ ba aa yiri Hɛrɔti diya tiyaŋ nɛ Meniyaŋ
fa waa). 2 Nyɛ rɛ kyɛɛ kidigi, nala no sii vʊwa nyʊwa, a ki kyʊwali
Wiisi. Ɛɛ tiyaŋ nɛ Wiisi Wiyesi Welii hʊ basi tiya ba a baa, “Ma lii
Banabaasi bee Sɔɔl tiya ŋ. Ŋ lii ba rɛ di ba tʊŋ ŋ tʊma tiya ŋ.” 3 Nyɛ
rɛ ba vʊwa nyʊwa, a kpa nosi dɔbɔ ba nyuni tiyaŋ, a kyʊwali Wiisi
tiya ba, aŋ na ta ba ba lii ŋmanii.

Banabaasi bee Sɔɔl mʊʊ Saapʊrɔsi

4 Wiisi Wiyesi Welii hʊ aa tiŋ Banabaasi bee Sɔɔl gɛɛ, ba sii kpa
tuu mʊ tɔɔ kidigi aa siŋ mpʊwɔnʊʊ nyʊwa, ba ki yiri Selusiya. Doŋ
tiyaŋ nɛ ba siŋ kpa niiduworibori bal, a mʊ Saapʊrɔsi paalʊʊ. Nii
fa gol Saapʊrɔsi paalʊʊ buloŋ nɛ ko baŋ kyeme. 5 Ɛɛ rɛ ba mʊ pele
Saapʊrɔsi paalʊʊ tɔɔ kidigi ba aa yiri Salami. Doŋ tiyaŋ, ba gyi gyʊʊ
Gyuuma wiikyʊwaldiisi rɛ, a basi Wiisi wiya ki tiya nala yʊga. Ba gyi
kaŋ Gyɔɔŋ Maaki mɛ tiŋ ba tiyaŋ nɛ, di ʊ ki kyiyeli ba tʊma hʊ tiyaŋ.
6 Nyɛ rɛ ba gɔlli Saapʊrɔsi paalʊʊ buloŋ, a mʊ pele tɔɔ kidigi ba aa
yiri Paafɔsi. Doŋ tiyaŋ nɛ ba gyi na daaluliye tiina kidigi ba aa yiri
Baa-Yesu. (Ʊ feŋ hʊ memii rɛ yaa Gyoosʊwa biibaal). Ʊ fa yaa Gyuu
rɛ, a gyi ki mʊri nala anii ʊ yaa Wiisi tiŋdaal lɛ. 7 Roma nihiyawʊ hʊ
fa aa deŋ doŋ paalʊʊ ba ki yiri Sɛɛgyiyo Pawulo diya tiyaŋ nɛ ʊ fa we.
Sɛɛgyiyo Pawulo fa kaŋ wigyʊŋ nɛ weliŋ. Nyɛ rɛ ʊ yiri Banabaasi bee
Sɔɔl di ba ko ʊ diya. Beewiya ʊ fa aa kyɛ di ba ko basi Wiisi wiya tiya
ʊ rɛ. 8 Ɛɛ rɛ Ɛlimasi, daaluliye hʊ tiina, sii kpa nyʊʊtaaduwo gyʊʊ Sɔɔl
ma wibasii hʊ tiyaŋ, a ki lʊga di ʊ mʊri Sɛɛgyiyo Pawulo di ʊ ta laa
Yesu wiya di. (Giriki taal tiyaŋ nɛ ba fa kaŋ Baa-Yesu ki yiri Ɛlimasi).
9 Ɛɛ rɛ Wiisi Wiyesi Welii hʊ ko gyʊʊ Sɔɔl tiyaŋ. (Sɔɔl feŋdigi mɛ rɛ
fa bil yaa Pɔɔl). Ɛɛ rɛ ʊ giyɛni daaluliye hʊ tiina, 10 aŋ basi tiya ʊ a
baa, “Ɛɛ dɔŋ Sitaani biye, I kɛ bi siŋ pɔ di wiwelii buloŋ yaa. I yaa
gyambatiina rɛ, a yaa nibɔmɔ buloŋ kuwori. I lʊgi buloŋ nɛ yaa di i
kaŋ Wiisi witii hʊ birimi kyige di ʊ birimi winyiyɛl. 11 Yaŋ ki gyima,
Wiisi si ko i tiyaŋ, di i nyʊlimi, a maga magii kidigi aŋ na na pʊlʊŋ.”
Pɔɔl aa basi nyɛ teŋ, Ɛlimasi pirige baa di ʊ deŋ, di bilhuu kidigi ko
tɔ ʊ siya, ʊ nyʊlimi. Ʊ teŋ sii gɔlli lanni ki kyɛ nal di ʊ kaŋ ʊ noŋ
tiyaŋ. 12 Roma nihiyawʊ hʊ aa naa wii hʊ aa yaa, ʊ siŋ doŋ laa Yesu
wiya di. Beewiya, á Tiina Yesu Krisita wiya hʊ buloŋ ba aa basa fa
yaa ʊ nyʊʊfiyɛli lɛ.

Banabaasi bee Pɔɔl mʊʊ Aŋtiyɔki hʊ aa we Pisidiya paalʊʊ tiyaŋ

13 Nyɛ rɛ Pɔɔl bee ʊ hatinna hʊ sii gyʊʊ niiduworibori bal, a lii
Paafɔsi tiyaŋ, a kpa mʊ tɔɔ kidigi ba aa yiri Pɛɛga, a we Pamfiliya
paalʊʊ tiyaŋ. Doŋ nɛ Gyɔɔŋ Maaki kɛ ta ba, aŋ miigi mʊ Gyerusalɛm.
14 Ba mɛ sii doŋ, a kpa mʊ Aŋtiyɔki aa we Pisidiya paalʊʊ tiyaŋ.
Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ ko baŋ pele, ba sii mʊ Gyuuma wiikyʊwaldiya.
15 Ɛɛ rɛ nal kidigi sii karimi Wiisi Teŋ, a lii miirisi hʊ Moosi fa aa

saba biŋ dı ba kı tıŋa tıyaŋ, abee Wıısı tıŋdaala fa aa saba tenni hʊ tıyaŋ. Ʊ aa karımı wıya no ko teŋ, wıukyʊwaldıya hʊ nıhıyası tıma dı ba mʊ bası tıya Pɔɔl ma a baa, “Á nımmabalıya, dı mamaa rɛ kaŋ wıı ma aa kyɛ dı ma bası tıya nala hʊ, dı ba tenni marı polli, ma sı wuwo sii bası.”

16 Ɛɛ rɛ Pɔɔl sii sıŋ, a kaŋ ʊ nosi viri dı ba leŋ kyagıŋsı, aŋ yaŋ piili kı bası, “Ŋ kuwobalıya Iziral tımma, abee nala hʊ aa bı yaa Gyuuma, aŋ we daha a yaa wıukyʊwalla, ma buloŋ gyegili nıı daha. 17 Wıısı hʊ ámaa Iziral tımma aa kyʊwalı, ʊ rɛ lıı á naabaala, a leŋ ba wala, a yaa paalʊʊ piliŋ nala, saŋa hʊ ba gyı aa yaa nıhʊwala Igyipiti paalʊʊ tıyaŋ. Ʊ dee tıyaŋ nɛ ʊ kaŋ ba lıı Igyipiti paalʊʊ tıyaŋ. 18 Ʊ gyı deŋ ba rɛ abee kenyiri bısı mɔllıbalıya pogo tʊtʊʊ tıyaŋ. 19 Ʊ gyı leŋ ba yuwo laa paalʊʊbala bapɛ rɛ Keenaŋ paalʊʊ tıyaŋ, ba bırımı ba kına. Wıya no buloŋ gyı yaa rɛ bısı kɔɔsıbanaa abee mɔllıbalıya bee fi paga tıyaŋ. 20 Ba gyı aa hɔŋ doŋ tıyaŋ, Wıısı gyı aa lıı sılaala rɛ, ba kı deŋ ba abee ba paalʊʊ hʊ. Ɛɛ rɛ ʊ yaa gɛɛ, a mʊ pele saŋa hʊ Wıısı tıŋdaal Samuwɛl aa ko we doŋ. 21 Ɛɛ rɛ ba sʊla Wıısı dı ʊ lıı kuworibal tıya ba. Nyɛ rɛ Wıısı laa nyʊwa, a lıı Sɔɔl tıya ba dı ʊ yaa ba kuworibal. Sɔɔl fa yaa Kisi biibaal lɛ, a lıı Bɛngyamin bekyigi nala tıyaŋ. Ʊ gyı dii koro hʊ rɛ bısı mɔllıbalıya. 22 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ Wıısı wuri koro hʊ, aŋ mııgı leŋ Deviti di. Nyɛ rɛ Wıısı gyı bası Deviti wıya. Ʊ baa, ‘Gyesi biibaal Deviti rɛ yaa ŋ teŋfıyɛl nal. Ʊ rɛ sı yaa wıı hʊ kɛ buloŋ ŋ aa kyɛ dı ʊ yaa.’ 23 Deviti doho nala tıyaŋ nɛ Yesu mɛ lıı. Wıısı rɛ leŋ ʊ ko yaa Iziral tımma laataal, anıı ʊ fa aa wee nyʊwa gɛɛ. 24 Ka dı Yesu mɛ na ko, Gyɔɔŋ fa bası Wıısı wıya tıya Iziral tımma buloŋ nɛ. Ʊ bası tıya ba rɛ dı ba bırımı lıı ba wıbɔmɔ tıyaŋ ka dı ʊ fo ba wıukyʊwalnıı. 25 Gyɔɔŋ tʊma aa ko kpaga tenii, ʊ pıyɛsı nala hʊ rɛ a baa, ‘Kıbee rɛ ma bıını dı ŋ yaa? Ŋ daa yaa nal hʊ ma aa gyegili dı ʊ ko hʊ. Ʊ rɛ sı tıŋ ŋ hal ko. Ŋ mɛ gba paalı bı maga dı ŋ kaŋ haŋ nal hʊ naatɔbɔ ŋması mɛ gba puri!’

26 Ŋ naabalıya, Abıraham doho nala abee ma nala hʊ aa bı yaa Gyuuma aŋ kı kyʊwalı Wıısı, ámaa rɛ ba bası wıya hʊ aa daga ɛɛ hʊ Wıısı aa sı laa ma ta, a tıya gɛɛ. 27 Yesu aa ko, nala hʊ aa we Gyerusalɛm tıyaŋ abee ba nıhıyası buloŋ fa bı gyıma anıı ʊ rɛ yaa á laataal hʊ. Ba mɛ fa bı gyıŋ Wıısı tıŋdaala hʊ wıbasıı memii, abee wıya hʊ ba fa aa kı karımı Kyɛwiyesii kyɛɛ buloŋ. Ɛɛ rɛ tıŋ ba kpʊ Yesu, a leŋ Wıısı tıŋdaala wıbasıya hʊ ko yaa wıtıı. 28 Ba paalı bı naa wıı buloŋ ʊ aa yaa kyogi, a fa maga dı ba kpʊ ʊ, ka ba vıya, aŋ sʊla Pilato dı ʊ leŋ dı ba kpʊ ʊ. 29 Wıya hʊ buloŋ ba aa saba Wıısı teŋ tıyaŋ anıı ba sı yaa Yesu, ba buloŋ nɛ ba yaa ʊ. Ɛɛ hal tıyaŋ, ba yaŋ lallı ʊ daagarıı hʊ tıyaŋ, a kana ʊ mʊ hogo. 30 Amɛ Wıısı gyı kyisi ʊ rɛ sʊʊ tıyaŋ. 31 Ʊ aa sii sʊʊ tıyaŋ mɛ, ʊ kana ʊ tıı ko daga nala hʊ fa aa tıŋa ʊ tıyaŋ a lıı Galili mʊ Gyerusalɛm nɛ kyɛgyamaa. Lagılagı no, ba aa rɛ yaa ʊ daŋsıya tımma, a bası ʊ wıya kı tıya Iziral tımma. 32 Á mɛ ko daha rɛ dı á bası Wıısı wıweliye hʊ tıya ma. Wıı hʊ Wıısı aa wee nyʊwa tıya á naabaala dı ʊ sı yaa, 33 nyɛ kɛ, ʊ yaa tıya ma rɛ, á nala hʊ aa yaa ba doho nala, akuu ʊ aa kyisi Yesu sʊʊ tıyaŋ wıya. Ba saba gɛɛ wıya Wıısı Teŋ logiŋ kıdıgı ba aa yırı Yııla tıyaŋ nɛ. Yııla teŋ no tıyaŋ, ba sabı Yesu wıya rɛ a baa,

‘I yaa ŋ biibaal lɛ, Mıyaŋ nɛ yaa ı kuwo gyınaŋ.’

34 Wiisi Teŋ lee kidigi tiyaŋ, Wiisi bil basi ɛɛ hu u aa si kyisi Yesu suu
tiyaŋ nɛ, a ta leŋ di u puw buwa tiyaŋ, a baa,
‘Ŋ kɔni si pɛ ma weliŋ aniı ŋ fa aa wee nyuwa tiya Deviti gɛɛ.’
35 Logiŋ digi tiyaŋ mɛ bila, ba bil saba rɛ, a baa,
‘I bi si leŋ di I Tipuluŋ Tiina suba a puw buwa tiyaŋ.’
36 Deviti fa tiŋ Wiisi kyɛri rɛ u miibol buloŋ tiyaŋ, aŋ ko suba. Ba kpa
u hogo pɛ u naabaala tiyaŋ, u puwa. 37 Amɛ nal hu kɛ Wiisi aa kyise
suu tiyaŋ, u bi puw buwa tiyaŋ. 38 Ŋ naabaliya, á aa kyɛ di ma gyima
weliŋ nɛ aniı baal no lahɔrumɔ tiyaŋ nɛ á wuwo gyiŋ ɛɛ hu Wiisi aa
kpa wibɔmɔ ki kyɛ nala, á mɛ wuwo basi ki tiya ma nyɛ. 39 Nal hu
buloŋ aa laa u wiya di, u laa u tiina ta u wibɔmɔ buloŋ tiyaŋ nɛ, a leŋ
u yaa tipuluŋ tiina Wiisi siya tiyaŋ. Amɛ miirisi hu buloŋ Moosi fa aa
saba biŋ di nala ki tiŋa kɛ fa bi wuwo laa ma ki ta ma wibɔmɔ tiyaŋ.
40 Ma fiyɛli ma siya weliŋ, di wiya hu Wiisi tiŋdaala fa aa basa ta ko
di ma. Ba baa,
41 ‘Ma nala hu aa muŋ Wiisi, ma ki gyima weliŋ. Wii hu ŋ aa si yaa
ma miibol tiyaŋ, ma bi si laa di, haali di nal mɛ rɛ fa basi tiya
ma mɛ, ka ma bee gyima u sii. Amɛ u si yaa ma wikperii a leŋ
di ma suba.” ’
42 Pɔɔl bee Banabaasi aa basi wiya no buloŋ teŋ, ba sii di ba lii
wiikyuwaldiya hu tiyaŋ. Ɛɛ rɛ nala hu sul ba di ba bil miigi ko
kyɛwiyesii no aa ko kyɛɛ, a bil mari basi wiya no tiya ba. 43 Nala
hu buloŋ aa ko lii wiikyuwaldiya hu tiyaŋ, ɛɛ rɛ Gyuuma abee nala
hu buloŋ aa bi yaa Gyuuma, aŋ ki kyuwali Gyuuma Wiisi sii giri tiŋ
Pɔɔl bee Banabaasi hal. Doŋ tiyaŋ nɛ Pɔɔl bee Banabaasi basi wiya
yuga a tiya ba, aŋ kpaani ba di ba kpa ba wii buloŋ tiya Wiisi aŋ yelli
Wiisi duŋ.
44 U hal kyɛwiyesii hu kyɛɛ bil aa pele, bee hu nala gyeniŋ buloŋ nɛ
gyi sii mu wiikyuwaldiya hu di ba nii Wiisi wiya. 45 Amɛ Gyuuma
hu fa aa naa nigyamaa hu laŋŋa yuga gɛɛ, ba tisi ki hɔlli. Ɛɛ rɛ ba sii
kpa nyuutaaduwo kyeŋ Pɔɔl, aŋ ki tuusi u, a ki kyogi u feŋ. 46 Ka Pɔɔl
bee Banabaasi kɛ yeŋŋi ba wiya, aŋ mari basi wiya abee nyuduwo a
baa, “U fa maga di ba laa siya basi Wiisi wiya tiya mamaa Gyuuma
rɛ, amɛ ma bi laa di, aŋ baa di ba yaa winyiyɛl lɛ. Nyɛ tiyaŋ, ma daga
aniı ma bi maga di ma kaŋ miibol aa bi kaŋ tenii rɛ gɛɛ. Ɛɛwiya, á si
leŋ ma aŋ mu nala hu aa bi yaa Gyuuma lee. 47 Beewiya, Wiisi basi
tiya ma Wiisi Teŋ logiŋ kidigi tiyaŋ nɛ aniı gɛɛ rɛ á si yaa. U baa,
‘Miyaŋ nɛ lii ma di ma yaa nala hu aa bi yaa Gyuuma kyaanuu, a daga
ba ŋmaniı hu ŋ aa si tiŋa a laa dunıya nala buloŋ miibol ta.” ’
48 Nala hu aa bi yaa Gyuuma aa nii wii no, ba tenni buloŋ fiyɛli, ba
ki danni Wiisi abee wiya hu ba aa niya. Nala hu mɛ Wiisi aa liya di
ba kaŋ miibol hu aa bi kaŋ tenii, ba mɛ laa wiya no di rɛ. 49 Ɛɛ rɛ ka
nigyamaa nii á Tiina Yesu wiya haŋ paaluu hu tiyaŋ buloŋ. 50 Amɛ
Gyuuma hu sii murı bee hu nihiyasi abee habiibala hu aa kyuwali
Wiisi doŋ tiyaŋ. Ba bee Gyuuma hu piili ki dɔgisi Pɔɔl abee Banabaasi,
aŋ leŋ ba kil ba ta ba paaluu hu tiyaŋ. 51 Pɔɔl bee Banabaasi piisi ba
naasi taŋha ta, aŋ lii kpa mu Ikoniya. Ba aa piisi ba naasi taŋha ta hu
daga aniı bee hu nala yaa wii kyogi ba rɛ, ɛɛ wiya, ba beel-ba bil bi
pɛɛ wii buloŋ. 52 Ka Krisitabiisi aa we Aŋtiyɔki tiyaŋ kɛ tenni buloŋ
fiyɛli. Wiisi Wiyesi Welii hu mɛ we ba tiyaŋ weliŋ.

14

Banabaasi bee Pɔɔl mʊʊ basi Wiisi wiya Ikoniya tiyaŋ

1 Ikoniya tiyaŋ mɛ, Pɔɔl bee Banabaasi gyi bil sii mʊ gyʊʊ Gyuuma
wiikyʊwaldiya rɛ, a ki basi Wiisi wiya. Ɛɛ hʊ ba aa basi Wiisi wiya
doŋ tiyaŋ leŋ nigyamaa ko laa Yesu wiya di, Gyuuma abee Giriisi
timma buloŋ. 2 Amɛ Gyuuma hʊ aa bi laa Yesu wiya di sii turo nala
hʊ aa bi yaa Gyuuma we, ba baaŋ ki sii Yesu hatinna hʊ buloŋ aa we
doŋ tiyaŋ. 3 Pɔɔl bee Banabaasi gyi hɔŋ doŋ tiyaŋ piisi rɛ weliŋ, a ki
basi á Tiina Yesu wiya abee nyuduwo saŋa buloŋ. Ɛɛ rɛ Yesu mɛ pɛ ba
tiyaŋ, a tiya ba dee ba wuwo ki yaa wimagila abee wikperiye. Wiya
no rɛ leŋ nala hʊ ko gyima aniı á Tiina bɔnyɛ hʊ wiya ba aa basi kɔni
yaa witii rɛ. 4 Doŋ tiyaŋ nɛ nyʊʊtaaduwo gyʊʊ bee hʊ nala, ba porigi
leye balıya. Badɔmɔŋ siŋ Gyuuma hʊ hal, ka badɔmɔŋ mɛ siŋ Yesu
kpambisi hʊ hal. 5 Ɛɛ rɛ nala hʊ aa bi yaa Gyuuma abee Gyuuma abee
ba bee nihiyasi sii yaa nyʊʊdigi di ba dɔgisi Pɔɔl bee Banabaasi, aŋ
yaga ba bee bʊwa. 6 Amɛ Pɔɔl bee Banabaasi aa ko gyiŋ wii no tiyaŋ,
ba sii lii fá a mʊ Liisira, a lii doŋ kpa mʊ Dɛɛbi. Liisira bee Dɛɛbi
buloŋ fa yaa tɔbala rɛ a we Lakooniya paalʊʊ tiyaŋ. Ɛɛ hal tiyaŋ ba
gɔlli mʊ tɔni hʊ buloŋ aa golo doŋ paalʊʊ, 7 a basi á Tiina Yesu Krisita
wiya doŋ buloŋ tiyaŋ.

Banabaasi bee Pɔɔl mʊʊ basi Wiisi wiya Lisitira bee Dɛɛbi tiyaŋ

8 Ba gyi aa mʊʊ Lisitira gɛɛ, di gbarigi kidigi we doŋ. Ba gyi lʊla ʊ
bee gbarigisi rɛ. Ɛɛ wiya ʊ ha bi maakyiye vala na. 9 Ʊ mɛ gyi hɔŋ
gyamaa hʊ tiyaŋ nɛ, a ki gyegili wiya hʊ Pɔɔl gyi aa basi. Ɛɛ rɛ Pɔɔl
deŋ ʊ gɛɛ siritiri, a na di gbarigi hʊ laa di ʊ tiya tiyaŋ aniı Yesu rɛ si
wuwo tiibi ʊ. 10 Ɛɛ rɛ ʊ faasi basi tiya ʊ a baa, “Sii siŋ i naasi tiyaŋ.”
Ʊ teŋ nyagi sii siŋ ʊ naasi tiyaŋ, a ki vala. 11 Gyamaa hʊ buloŋ fa aa
laŋŋa aa na wii hʊ Pɔɔl aa yaa, ba piili ki yaa kyagiŋsi a ki basi bee ba
taal tiyaŋ a baa, “Á tɔdʊnni hʊ rɛ birimi nihuwobisi a ko á lee.” 12 Ɛɛ rɛ
ba baa di Banabaasi rɛ yaa Zeeyosi, ka Pɔɔl mɛ yaa Hɛɛmisi. (Zeeyosi
rɛ fa yaa ba paalʊʊ buloŋ tɔdʊŋbal, ka Hɛɛmisi mɛ yaa tɔdʊŋbal no
tiŋdaal, aa laa ʊ wiya buloŋ basi ki tiya ʊ). Pɔɔl fa aa basi wiya hʊ
buloŋ nɛ tiŋ ba baa di ʊ rɛ yaa Hɛɛmisi gɛɛ. 13 Zeeyosi toŋo fa siŋ bee
hʊ samani tiyaŋ nɛ, ba aa mʊ ki mari. Nyɛ rɛ toŋo hʊ tiina sii kaŋ
nɔbolli abee tiifiila a kaŋ ko Zeeyosi vʊgimari diya hʊ dimbeenyʊwa.
Doŋ nɛ bee hʊ nala buloŋ laŋŋi, a ki kyɛ di ba mari vʊga no tiya Pɔɔl
bee Banabaasi. 14 Banabaasi bee Pɔɔl aa ko nii wii hʊ ba aa kyɛ di ba
yaa, ba kaŋ ba tii ganni kiyɛsi, (Ba aa kaŋ ba ganni kiyɛsi hʊ daga aniı
ba bi laa nyʊwa di ba yaa wii hʊ ba aa kyɛ di ba yaa), aŋ fá gyʊʊ nala
hʊ tiyaŋ a heeli ki basi, 15 “Á kyaŋsi, bee rɛ tiŋ ma ki yaa nyɛ? Á mɛ
yaa nihuwobisi rɛ aniı ma kidigi buloŋ aa we daha, á bi yaa tɔdʊnni.
Á ko di á basi á Tiina Yesu wiweliye hʊ rɛ tiya ma, di ma wuwo leŋ
ma tɔdʊnni abee ma vʊga no mariı ta aŋ miigi tiŋ Wiisi hʊ aa weye,
beewiya vʊga mariı bi kaŋ tɔnɔ buloŋ. Ʊ rɛ taa wiisinyuu abee taŋha
nyuu, fuwoni abee kiŋ kɛ buloŋ aa we dʊniya tiyaŋ daha. 16 Faafaa
hʊ tiyaŋ, Wiisi fa leŋ á naabaala ta rɛ ba ki tiŋ ba tii ŋmaŋsi. 17 Abee
gɛɛ buloŋ, ʊ ha fa leŋ nala gyiŋ haŋ Wiisi hʊ iriŋ ʊ aa yaa rɛ, a kuu
wiweliye hʊ ʊ aa yaa ki tiya ba tiyaŋ. Ʊ aa leŋ duwoŋ ki nii rɛ, a leŋ
baga kina mari ba saŋa tiyaŋ, ma na kidiiliye a di ki vɔgɔ, aŋ leŋ ma

buloŋ kaŋ teŋfɪyɛlʊʊ.” 18 Banabaasɪ bee Pɔɔl gyɪ basɪ wɪya no buloŋ
nɛ, ka nala hʊ ha vɪya aŋ kɪ kyɛ dɪ ba marɪ ba vʊga hʊ tɪya ba. Ɛɛ rɛ
Pɔɔl bee Banabaasɪ sʊl ba abee sɪfɪyasɪ, ka ba na ko leŋ.
19 Nyɛ rɛ dɪ Gyuuma badɔmɔŋ mɛ lɪɪ Aŋtiyɔki aa we Pisidɪya paalʊʊ
tɪyaŋ a ko Lisitira, badɔmɔŋ mɛ lɪɪ Ikoniya a ko. Nyɛ rɛ ba ko mʊrɪ
nɪgyamaa we, ba sii pɛ ba tɪyaŋ, ba paa bʊwa yaga Pɔɔl ʊ yiyegi. Ɛɛ rɛ
ba kana ʊ tuuri lɪɪ ta ba bee hʊ samanɪ tɪyaŋ, beewɪya, ba kɛ fa liise
anɪɪ ʊ sʊba rɛ. 20 Ɛɛ tɪyaŋ nɛ Yesu hatɪnna hʊ aa we doŋ sii mʊ sɪŋ gol
ʊ. Doŋ nɛ ʊ sii, ba mɪɪgɪ gyʊʊ dɪya. A sii ʊ sɪgballɪya, ʊ bee Banabaasɪ
kpa mʊ Dɛɛbi.

Pɔɔl bee Banabaasɪ mɪɪgɪ mʊ Aŋtiyɔki aa we Siiriya paalʊʊ tɪyaŋ

21 Pɔɔl bee Banabaasɪ gyɪ basɪ Yesu wɪweliye hʊ Dɛɛbi tɪyaŋ mɛ rɛ.
Ba wɪbasɪɪ hʊ tɪyaŋ nala yʊga gyɪ ko laa Yesu wɪya di rɛ, aŋ bɪrɪmɪ ʊ
hatɪnna. Doŋ tɪyaŋ nɛ ba sɪŋ, a mɪɪgɪ paa ba naabʊʊsɪ, a mʊ Lisitira,
a sii doŋ a bɪl kpa mʊ Ikoniya, a bɪl lɪɪ doŋ mɛ a mɪɪgɪ mʊ Aŋtiyɔki hʊ
aa we Pisidɪya paalʊʊ tɪyaŋ. 22 Leye no buloŋ nɛ ba pele, a basɪ Wɪɪsɪ
wɪya tɪya nala hʊ aa laa Yesu wɪya di dɪ ba leŋ dɪ ba laadii yʊga, a leŋ
dɪ ba tenni polli dɪ ba wuwo kaŋ kenyiri abee Yesu Krisita tɪŋɪɪ tɪyaŋ,
aŋ ta ko kpa ta. Ba basɪ tɪya ba rɛ anɪɪ á nala hʊ aa laa Yesu wɪya di
sɪ na tʊwara rɛ kɪŋkaŋ, ka dɪ á na gyʊʊ Wɪɪsɪ koro hʊ tɪyaŋ. 23 Tɔɔ
hʊ kɛ buloŋ tɪyaŋ nala aa laa Yesu wɪya di aŋ aa kɪ laŋŋɪ, ba gyɪ aa lɪɪ
nala rɛ ba tɪyaŋ dɪ ba yaa ba sɪlaala. Dɪ ba gyɪ ko lɪɪ sɪlaala buloŋ, ba
aa vʊwa nyʊwa rɛ, a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ tɪya ba, aŋ kpa ba we á Tɪɪna Yesu
nosi tɪyaŋ. Beewɪya, á Tɪɪna Yesu rɛ ba yelli wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. 24 Nyɛ rɛ
ba gɔllɪ Pisidɪya paalʊʊ buloŋ teŋ aŋ bɪl kpa mʊ Pamfilɪya paalʊʊ mɛ.
25 Pamfilɪya paalʊʊ tɪyaŋ, Pɛɛga rɛ ba laa sɪya mʊ, a basɪ Wɪɪsɪ wɪya
doŋ. A bɪl lɪɪ doŋ mɛ a kpa tuu mʊ Atalɪya. 26 Doŋ tɪyaŋ nɛ ba sɪŋ kpa
nɪɪduworibori bal, a mɪɪgɪ mʊ Aŋtiyɔki. Beewɪya Aŋtiyɔki tɪyaŋ nɛ ba
fa kpa ba we Wɪɪsɪ nosi tɪyaŋ dɪ ʊ pɛ ba tɪyaŋ dɪ ba wuwo tʊŋ Wɪɪsɪ
tʊma hʊ. Wɪɪsɪ dee tɪyaŋ mɛ yaŋ, tʊma hʊ ba aa lɪɪ ba dɪ ba tʊma, ba
wuwo na ba sɪɪ rɛ. 27 Ba aa mɪɪgɪ ko Aŋtiyɔki, ba yɪrɪ nala hʊ buloŋ
aa laa Yesu wɪya di a ko laŋŋɪ, a kpa wɪweliye hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa leŋ
ba wuwo yaa a basɪ tɪya ba, a bɪl basɪ tɪya ba ɛɛ Wɪɪsɪ aa suri ŋmanɪɪ
tɪya nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma mɛ, ba mɛ laa Yesu wɪya di. 28 Ɛɛ rɛ
ka Pɔɔl bee Banabaasɪ hɔŋ Aŋtiyɔki tɪyaŋ, ba bee nala hʊ aa laa Yesu
wɪya di we doŋ peŋgyamaa.

15

Yesu kpambɪsɪ hʊ bee Krisitabiisi nɪhɪyasɪ laŋŋa Gyerusalɛm tɪyaŋ

1 Baala badɔmɔŋ mɛ rɛ gyɪ lɪɪ Gyudɪya paalʊʊ ko Aŋtiyɔki, a piili kɪ
daga nala hʊ aa laa Yesu wɪya di a baa, “Wɪɪsɪ bɪ sɪ wuwo laa ma ta,
see dɪ ma keri ma pene anɪɪ Moosi gyɪ aa biŋ mɪra hʊ tɪya ma gɛɛ.”
2 Nyɛ rɛ wɪɪ no kaŋ nyʊʊtaaduwo ko ba bee Pɔɔl abee Banabaasɪ paga.
Ba buloŋ hɔŋ kaŋ wɪɪ hʊ kɪ kpa dɔmɔŋ. Nyɛ rɛ ba vʊʊlɪ lɪɪ Pɔɔl abee
Banabaasɪ abee Krisitabiisi hʊ badɔmɔŋ aa we Aŋtiyɔki tɪyaŋ, dɪ ba
kaŋ wɪɪ hʊ mʊ Gyerusalɛm, a na sɪlaala hʊ abee Yesu kpambɪsɪ hʊ aa
we doŋ. 3 Ɛɛ rɛ Krisitabiisi hʊ aa we Aŋtiyɔki tɪyaŋ sii ta ba, ba mʊ.
Ba aa mʊʊ hʊ tɪyaŋ, ba gyɪ tɪŋ Fɔniisɪya abee Samaarɪya paalʊʊ rɛ, a
basɪ tɪya Krisitabiisi hʊ aa we doŋ, ɛɛ hʊ nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma mɛ

aa ko laa Wiisi wiya di, a ki tiŋ Yesu Krisita. Nala hu gyi aa nii wiya
no, ba tenni buloŋ gyi fiyɛla rɛ kiŋkaŋ. 4 Ba aa muu pele Gyerusalɛm,
Yesu kpambisi hu abee Krisitabiisi hu buloŋ aa we doŋ, abee ba silaala
buloŋ, lɔlli ba, aŋ kaŋ ba nihɔri weliŋ. Ɛɛ tiyaŋ nɛ, ka ba mɛ basi wiya
hu buloŋ Wiisi aa leŋ ba wuwo yaa, a tiya ba. 5 Amɛ nala badɔmɔŋ
fa we doŋ, a fa yaa Farasiima aŋ na ko laa Yesu wiya di. Nyɛ rɛ nala
no mɛ sii siŋ a basi tiya ba a baa, "Nala hu buloŋ aa bi yaa Gyuuma,
aŋ laa Yesu wiya di, u maga di ba keri ba pene rɛ, aŋ ki tiŋ wiya hu
Moosi fa aa bine di á ki tiŋa hu."

6 Yesu kpambisi hu bee Krisitabiisi nihiyasi bil laŋŋi di ba vuli
kyɛ wii no sii. 7 Ba gyi hɔŋ kaŋ wii hu tari piisi rɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ Piita
sii siŋ aŋ baa, "Ŋ naabaliya, ma gyima anii faafaa buloŋ nɛ Wiisi lii
ŋ ma tiyaŋ, di ŋ mu basi Wiisi wiweliye hu a ki tiya nala hu aa bi
yaa Gyuuma di ba mɛ wuwo nii, a ko laa Yesu wiya di. 8 Wiisi gyiŋ
nihuwobiŋ buloŋ tiya rɛ. Ɛɛ rɛ Wiisi kpa u Wiyesi Welii hu we ba
tiyaŋ anii u fa aa kpaa we á tiyaŋ gɛɛ. Ɛɛ daga anii Wiisi laa ba mɛ
ta rɛ. 9 Ʊ bi kaŋ á nala hu aa yaa Gyuuma abee nala hu aa bi yaa
Gyuuma ki porigi. Nala hu mɛ aa bi yaa Gyuuma mɛ laa Yesu wiya di
rɛ, ɛɛ rɛ tiŋ Wiisi kpa ba wibɔmɔ mɛ kyɛ ba gɛɛ. 10 Bee rɛ tiŋ ma kpa
kyugibal no a ki kyugi nala hu aa bi yaa Gyuuma aŋ laa Yesu wiya di.
Wiisi daa ma ki magisi gɛɛ? Beewiya, á bee á naabaala buloŋ fa bi
wuwo kyuŋ kyuga no. 11 Ŋmanii tuwo di ma yaa gɛɛ! Á laa di rɛ anii
á Tiina Yesu duŋ lahɔruɔmɔ tiyaŋ nɛ Wiisi si laa á buloŋ ta anii u aa
laa ba ta gɛɛ."

12 Piita aa basi gɛɛ ko teŋ, nala hu buloŋ fa aa laŋŋa doŋ yaa siritiri,
aŋ ki gyegili wiya hu Banabaasi bee Pɔɔl mɛ aa basi. Ɛɛ rɛ ba mɛ
kpa wimagila hu bee wikperiye hu buloŋ Wiisi aa leŋ ba wuwo yaa
nala hu aa bi yaa Gyuuma tiyaŋ, a basi tiya ba. 13 Ba aa basi wiya
no buloŋ ko teŋ, Gyemsi mɛ sii siŋ a baa, "Ŋ naabaliya, ma gyegili nii
daha. 14 Siimɔŋ Piita ha yaŋ basi tiya ma rɛ ɛɛ hu Wiisi aa laa siya
kyo nala hu aa bi yaa Gyuuma, a lii nala ba tiyaŋ di ba yaa u nala.
15 Wiisi tiŋdaala mɛ fa laa siya basi wii no rɛ Wiisi teŋ tiyaŋ. Ba baa
di Wiisi basi baa,

16 'Nyɛ hal tiyaŋ, ŋ si miigi ko saa Deviti diya hu aa tele. Ŋ si mari
saa u di u siŋ weliŋ.

17 Ŋ si yaa gɛɛ di duniya nikaaliya mɛ ko kyɛ Wiisi a ki tiŋa u. Nala
hu mɛ ŋ aa liya, nala hu aa bi yaa Gyuuma tiyaŋ di ba yaa ŋ
nala ba mɛ si ko kyɛ ŋ a tiŋa ŋ.

18 Faafaa buloŋ nɛ Wiisi basi wii no di nala gyima.'

19 Ɛɛ rɛ Gyemsi bil basi baa, Ɛɛwiya, ŋ kɛ aa naa wii rɛ nyɛ: Ʊ bi maga
di á ki dɔŋ nala hu aa bi yaa Gyuuma aŋ miigi ko ki tiŋ Wiisi ŋmanii.
20 Amɛ ma leŋ di á sabi teŋ tiya ba, a basi tiya ba di ba ta bil ki dii
vuga kina, ka di ba leŋ sɔŋsɔŋ, aŋ ta ki kyaŋ kiŋ aa suba pimmiliŋ, a
ta ki kyaŋ pusi kyal mɛ. 21 Beewiya wiya hu buloŋ Moosi fa aa bine di
á ki tiŋa a ta kaŋ bisiŋ, ba aa rɛ ba kpa daga ma faafaa buloŋ, a kaŋ
ki ko gyinaŋ. Wiya no mɛ buloŋ nɛ ba yaŋ aa karimi wiikyuwaldiisi
tiyaŋ kyɛwiyesii hu kyɛɛ kɛ buloŋ tɔɔ tɔɔ buloŋ tiyaŋ."

Ba sabi teŋ tiya Krisitabiisi hu aa bi yaa Gyuuma

22 Nyɛ rɛ Yesu kpambısı hʋ abee nıhıyası hʋ abee Krisitabiisi hʋ aa
we Gyerusalɛm tıyaŋ, ba buloŋ gyı vʋʋla rɛ a lıı nala ba tıyaŋ, a tıŋ
ba dı ba bee Pɔɔl abee Banabaası mʋ Aŋtiyɔki. Ba gyı lıı Gyudası rɛ
(ʋ feŋ dıgı mɛ rɛ fa yaa Basabaası) abee Silaasi. Baala no balıya mɛ
fa yaa sılaala rɛ Krisitabiisi hʋ tıyaŋ. 23 Ba kpa teŋ hʋ tıŋ ba. Nyɛ rɛ
ba gyı sabı we teŋ hʋ tıyaŋ, “Ma nımmabalıya Yesu kpambısı abee
Krisitabiisi nıhıyası rɛ sabı teŋ no a kı tıya Krisitabiisi hʋ buloŋ aa
bı yaa Gyuuma, a we Aŋtiyɔki tıyaŋ, abee Siiriya paalʋʋ tıyaŋ, abee
Silisıya paalʋʋ tıyaŋ. Á aa kyʋwalı ma buloŋ! 24 Á nıya anıı á nala
badɔmɔŋ ko ma lee rɛ, a kı dɔŋ ma, a kaŋ ma hakıllı kı vʋgımı. Ka á
mɛ daa tıya ba ɛɛ ŋmanıı. 25 Ɛɛwıya, á mɛ laŋŋa rɛ, a vʋʋlı. Á naa dı ʋ
yaa wıwelii rɛ a tıya ma, dı á lıı nala a tıŋ ba ma lee. Ba bee á kyaŋsı
Banabaası bee Pɔɔl lɛ sı ko. 26 Baala no balıya kpaa ba mııbol yɔbɔ
sʋʋ rɛ ba aa tuŋ á Tıına Yesu Krisita tʋma wıya. 27 Ɛɛwıya, Gyudası
abee Silaasi rɛ á tıma dı ba ko ma lee. Wıya hʋ á aa saba kı tıya ma,
ba tıı rɛ ba mɛ sı kaŋ nyʋwa bası tıya ma. 28 Á bee Wıısı Wiyesi Welii
hʋ buloŋ yaa nyʋʋdıgı rɛ anıı á bı sı kpa kyʋgı yohii buloŋ kyʋgı ma.
Amɛ ʋ maga dı ma tıŋa sıŋsı no baŋmana á aa daga ma rɛ. Ba aa rɛ
nyɛ: 29 Ma ta kı dii vʋga kına, ma ta kı kyaŋ kyal, ma ta kı kyaŋ kıŋ
buloŋ aa sʋba pimmiliŋ, a ta bıl kı sɔnnɔ mɛ. Dı mamaa rɛ wuwo lıı
ma tıı wıya no tıyaŋ, ma hɔnıı sı weliye. Ma hɔŋ weliŋ.”

30 Nyɛ rɛ ba ta nala hʋ ba aa lıya, ba sii kpa mʋ Aŋtiyɔki. Ba aa mʋʋ
doŋ, ba yırı Krisitabiisi hʋ buloŋ aa we doŋ ko laŋŋı, a kpa teŋ hʋ tıya
ba. 31 Ba aa karıma teŋ hʋ, wıya hʋ buloŋ ba aa saba yaa ba teŋfıyelʋʋ
rɛ. Ba tenni buloŋ polli. 32 Gyudası bee Silaasi fa yaa Wıısı tıŋdaala rɛ.
Ba gyı bası wıya rɛ yʋga a tıya nala hʋ. Ba wıbasıı hʋ leŋ nala hʋ tenni
marı polli, ba marı kaŋ ba Wıısı tıŋıı hʋ weliŋ. 33 Gyudası bee Silaasi
gyı pıısa mʋhʋ rɛ Aŋtiyɔki tıyaŋ. Nyɛ rɛ Krisitabiisi hʋ aa we Aŋtiyɔki
tıyaŋ sii ta ba, ba mııgı mʋ Gyerusalɛm abee laaŋfıya. 34 [Amɛ Silaasi
kɛ gyı mııgı hɔŋ Aŋtiyɔki tıyaŋ nɛ.] 35 Pɔɔl bee Banabaası mɛ gyı
mııgı ka Aŋtiyɔki tıyaŋ nɛ, a yaa peŋsi baŋmana. Nıgyamaa gyı pɛɛ
ba tıyaŋ nɛ, ba gyı bası á Tıına Yesu wıya, aŋ pɛ kı daga ba mɛ.

Pɔɔl bee Banabaası porigi dɔmɔŋ

36 Saŋa kıdıgı aa ko pele, Pɔɔl bası tıya Banabaası a baa, “Leŋ
dı á mııgı mʋ tɔnı hʋ buloŋ á aa laa sıya mʋ bası Wıısı wıya, a
na Krisitabiisi hʋ aa we doŋ, ka dı á na ɛɛ hʋ ba hɔnıı aa kıya.”
37 Banabaası gyı aa kyɛ dı ʋ kaŋ Gyɔɔŋ Maakı tıŋ ba hal mʋ rɛ. 38 Ɛɛ
rɛ Pɔɔl baa dı ʋ bı maga dı ba bıl kana ʋ pɛ ba tıyaŋ, dı beewıya ba
beel-ʋ rɛ gyı laa sıya lıı dı ba gɔllı bası Wıısı wıya. Dı ɛɛ rɛ ba mʋ pele
Pamfilıya, ʋ vıya ba ta doŋ aŋ mııgı fá. 39 Ɛɛ rɛ Pɔɔl bee Banabaası gyı
kaŋ wıı hʋ kpa dɔmɔŋ kıŋkaŋ, akuu gɛɛ wıya porigi dɔmɔŋ. Nyɛ rɛ
Banabaası kaŋ Gyɔɔŋ Maakı, ba mʋ gyʋʋ nııduworiboribal, a duwori
mʋ Saapʋrɔsı. 40 Ka Pɔɔl mɛ lıı Silaasi, ʋ beel-ʋ mɛ mʋ. Krisitabiisi hʋ
gyı sʋla Wıısı tıya ba rɛ, a kpa ba we Wıısı nosi tıyaŋ dı ʋ kı deŋ ba.
41 Nyɛ rɛ ba mʋ tıŋ Siiriya bee Silisıya paalʋʋ, a marı bası Wıısı wıya
tıya Krisitabiisi hʋ aa we doŋ tıyaŋ, dı ba marı sıŋ ba laadii hʋ tıyaŋ
weliŋ.

16

Timoti tɪŋ Pɔɔl bee Silaasi hal

1 Nyɛ rɛ Pɔɔl sii mʊ Dɛɛbi, a lɪɪ doŋ a kpa mʊ Lisitira. Lisitira tɪyaŋ,
ʊ na Yesu hatɪnnɪ kɪdɪgɪ aa we doŋ ba kɪ yɪrɪ Timoti. Timoti nɪɪna fa
yaa Gyuu rɛ, a mɛ fa laa Yesu wɪya di, aŋka ʊ kuwo kɛ fa yaa Giriki
tɪɪna. 2 Krisitabiisi aa we Liisira abee Ikoniya buloŋ tɪyaŋ fa aa bigisi
Timoti rɛ weliŋ. 3 Pɔɔl gyɪ aa kyɛ dɪ ʊ kaŋ Timoti tɪŋa ʊ hal lɛ. Ɛɛ
rɛ tɪŋ ʊ gyɪ leŋ ba keri Timoti peŋ. Beewɪya Gyuuma hʊ buloŋ aa we
doŋ paalʊʊ tɪyaŋ gyɪ gyɪma rɛ anɪɪ Timoti bɪ keri ʊ peŋ, beewɪya ʊ
kuwo gyɪ yaa Giriki tɪɪna rɛ, ka Giriki tɪmma mɛ bee keri ba biisi pene.
4 Saŋa hʊ ba aa mʊ tɔnɪ no buloŋ, ba gyɪ basɪ wɪya tɪya Krisitabiisi hʊ
aa we doŋ ma tɪyaŋ nɛ. Wɪya hʊ Yesu kpambɪsɪ hʊ abee Krisitabiisi
nɪhɪyasɪ aa we Gyerusalɛm tɪyaŋ aa biŋ tɪya ba dɪ ba kɪ tɪŋa, ba aa rɛ
ba basɪ tɪya ba. 5 Nyɛ rɛ Krisitabiisi hʊ buloŋ aa we doŋ marɪ laa Yesu
wɪya di weliŋ, aŋ marɪ wala kɪ pɛ kyɛɛ bee ʊ nyʊwa buloŋ.

Pɔɔl naa wɪya anɪɪ ʊ aa duwosi Turowasɪ tɪyaŋ

6 Pɔɔl bee ʊ dɔŋtɪŋsɪ hʊ gyɪ gɔllɔ rɛ weliŋ, a tɪŋ Firigyiya bee
Galetiya paalʊʊ, beewɪya Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ gyɪ bɪ tɪya ba ŋmanɪɪ
dɪ ba basɪ Wɪɪsɪ wɪya Esɪya paalʊʊ tɪyaŋ. 7 Ɛɛ rɛ ba vala gɛɛ, a mʊ
kpaga Maasɪya paalʊʊ. Doŋ tɪyaŋ nɛ ba lʊga dɪ ba fa tɪŋ Bitiiniya
paalʊʊ mʊ, amɛ Yesu Wiyesi Welii hʊ gyɪ bɪ tɪya ba ŋmanɪɪ. 8 Nyɛ
rɛ ba tɪŋ Maasɪya paalʊʊ a mʊ pele Turowasɪ. 9 Ʊ tebine, Pɔɔl na
anɪɪ ʊ aa duwosi, a na dɪ baal kɪdɪgɪ lɪɪ Masidooniya paalʊʊ, a ko sɪŋ
ʊ sɪya tɪyaŋ, a kɪ sʊla ʊ, a baa, “Ko kyiyeli ma Masidooniya paalʊʊ
tɪyaŋ.” 10 Pɔɔl aa naa gɛɛ ko teŋ, á beel-ʊ yaa siri dɪ á mʊ Masidooniya
paalʊʊ, beewɪya á naa anɪɪ Wɪɪsɪ rɛ kɔnɪ daga ma baa dɪ á mʊ basɪ
Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ a tɪya nala hʊ aa we doŋ tɪyaŋ.

Haaŋ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Liidiya laa Yesu wɪya di Filipi tɪyaŋ

11 Nyɛ rɛ á bɪl sii doŋ a kpa mʊ gyʊʊ nɪɪduworibiribal, a duwori kyol
a kpa mʊ Samotiresi. Ʊ sɪgballɪya á bɪl sii kpa mʊ Niyapoli. 12 Á bɪl lɪɪ
doŋ a vala mʊ Filipi. Doŋ fa yaa tɔbal lɛ a we Masidooniya paalʊʊ logiŋ
kɪdɪgɪ tɪyaŋ. Roma kuwori rɛ fa ta tɪŋ doŋ taŋha buloŋ. Ɛɛ rɛ á gyɪ bɪl
hɔŋ doŋ mɛ kyɛyɛ baŋmana. 13 Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ gyɪ pele ma doŋ
nɛ. Ɛɛ rɛ á gyɪ lɪɪ bee hʊ tɪyaŋ, a tuu mʊ fuwo hʊ nyʊwa. Á fa bɪɪna á
sɪ na Wɪɪsɪ lɪkyʊwalɪɪ rɛ doŋ. Nyɛ rɛ á mʊ hɔŋ doŋ, a basɪ Wɪɪsɪ wɪya
kɪ tɪya haana hʊ fa aa laŋŋa doŋ dɪ ba kyʊwalɪ Wɪɪsɪ. 14 Haana hʊ gyɪ
aa gyegili nɪɪ wɪya hʊ á aa basɪ, ba kɪdɪgɪ feŋ nɛ gyɪ yaa Liidiya. Ʊ gyɪ
lɪɪ Tiyatira rɛ. Ʊ fa aa yallɪ gannɪ rɛ, aŋ fa kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ mɛ. Ɛɛ rɛ
Wɪɪsɪ gyɪ suri ʊ dɪgɪna abee ʊ hakɪla, ʊ gyegili nɪɪ wɪya hʊ buloŋ Pɔɔl
fa aa basɪ, a laa ba buloŋ mɛ di. 15 Doŋ tɪyaŋ nɛ ba fo ʊ bee ʊ dɪya
nala buloŋ wɪɪkyʊwalnɪɪ. Ɛɛ rɛ ka haaŋ hʊ sʊl ma a baa, “Dɪ mamaa
rɛ laa di anɪɪ ŋ kɔnɪ laa Yesu wɪya di rɛ, ma ko gyʊʊ ŋ dɪya.” Ʊ gyɪ sʊl
ma rɛ weliŋ abee sɪfɪyasɪ ka á na mʊ gyʊʊ ʊ dɪya.

Ba kaŋ Pɔɔl bee Silaasi tɔ dɪya tɪyaŋ Filipi tɪyaŋ

16 Nyɛ rɛ kyɛɛ kɪdɪgɪ, á bɪl kɪ mʊ Wɪɪsɪ lɪkyʊwalɪɪ. Ɛɛ rɛ haŋtolibiye
kɪdɪgɪ aa yaa yoŋ ko kyem-ma. Gyɪŋsɪ rɛ gyɪ kana ʊ, ʊ vʊga kɪ tɪya
nala. Ʊ vʊgʊ hʊ fa leŋ ʊ tɪmma kɪ na molbiye rɛ weliŋ. 17 Nyɛ rɛ ʊ kɪ
tɪŋ á bee Pɔɔl hal, aŋ kyɪɪrɪ kɪ basɪ, “Nala no yaa Wɪɪbal hʊ aa tee kɪŋ

buloŋ tʊŋtʊnna rɛ. Ɛɛ hʊ ma aa sɪ yaa dɪ Wɪɪsɪ laa ma ta rɛ ba kɪ basɪ gɛɛ.” 18 Nyɛ rɛ haŋtolibiye no aa kɪ yaa kyɛɛ bee ʊ nyʊwa buloŋ. Ɛɛ
rɛ Pɔɔl baaŋ ko sii, ʊ mɪɪgɪ bɪrɪmɪ kyaasɪ haŋtolibiye hʊ aŋ basɪ tɪya
gyɪna hʊ a baa, “Yesu Krisita feŋ tɪyaŋ nɛ ŋ kɪ basɪ nyɛ, lɪɪ haŋtolibiye
hʊ tɪyaŋ.” Ɛɛ rɛ gyɪna hʊ lɪɪ haŋtolibiye hʊ tɪyaŋ haŋ lagɪlagɪbiye hʊ.
19 Haŋtolibiye hʊ tɪmma aa na dɪ ba bɪl bee na molbiye, ba sii kaŋ
Pɔɔl bee Silaasi tarɪ mʊ ba bee hɪyarɪ sɪya. 20 Nyɛ rɛ ba kaŋ ba mʊ
ba Roma nɪhɪyasɪ sɪya, a basɪ tɪya ba a baa, “Nala no yaa Gyuuma rɛ
aŋ ko kaŋ á bee buloŋ kɪ dɔŋ. 21 Ba aa daga ma rɛ dɪ á kɪ yaa wɪya
hʊ á Roma tɪmma aa sɪŋ, ka á mɛ bɪ sɪ laa nyʊwa yaa ba, beewɪya
á mɛ yaa Roma tɪmma rɛ.” 22 Haŋ nɪgyamaa hʊ buloŋ fa aa laŋŋa sii
pɛ ba nɪhɪyasɪ hʊ tɪyaŋ ba kaŋ Pɔɔl bee Silaasi. Nyɛ rɛ Roma tɪmma
nɪhɪyasɪ hʊ leŋ ba kaŋ Pɔɔl bee Silaasi gannɪ wuri, aŋ leŋ ba vɪɪrɪ ba
kɪŋkaŋ. 23 Ba fa aa vɪɪrɪ ba ko teŋ, ba kaŋ ba tɔ dɪya tɪyaŋ, aŋ basɪ
tɪya nɪtɔdɪya didenni hʊ dɪ ʊ tɔ ba weliŋ dɪ ba ta ko wuwo lɪɪ. 24 Ʊ mɛ
nɪɪ ba nyʊwa hʊ, a kaŋ Pɔɔl bee Silaasi gallɪ gyʊʊ sɪya dɪya hʊ, a kaŋ
ba naasɪ balɪya balɪya buloŋ we kuliye.

25 Anɪɪ ʊ tekere saŋa gɛɛ, Pɔɔl bee Silaasi sii kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, a yɪɪ
yɪɪla kɪ dannɪ Wɪɪsɪ. Nala hʊ aa we nɪtɔdɪya hʊ tɪyaŋ mɛ gyegili kɪ
nɪɪ. 26 Ɛɛ rɛ taŋha buloŋ pirigi gyigili, aŋ kaŋ nɪtɔdɪya hʊ mɛ gyigisi.
Borisi hʊ buloŋ suri suri. Nala buloŋ kuliye mɛ lɪɪ tele tele ba naasɪ
tɪyaŋ. 27 Nal hʊ aa deŋ nɪtɔdɪya hʊ hirigi sii doo sɪya tɪyaŋ, a na dɪ
nɪtɔdɪya hʊ borisi buloŋ suro. Ʊ kɛ fa liise anɪɪ nala hʊ buloŋ ba aa
kaŋ tɔ dɪya hʊ tɪyaŋ lɪɪ fá mʊ rɛ gɛɛ. Ɛɛ rɛ ʊ lɪɪ ʊ takoobii dɪ ʊ kpʊ ʊ
tɪɪ. 28 Ɛɛ rɛ Pɔɔl nɔsɪ ʊ a baa, “Ta kpʊ ɪ tɪɪ. Á buloŋ nɛ we doŋ.” 29 Nal
hʊ aa deŋ nɪtɔdɪya hʊ leŋ ba kaŋ fɪŋtɪna ko. Ʊ laa fá gyʊʊ, a tuu tele
Pɔɔl bee Silaasi naasɪ tɪyaŋ, a kɪ kyele. 30 Ʊ kaŋ ba lɪɪ pɪyɛsɪ ba a baa,
“Ŋ kyaŋsɪ, ɛɛ rɛ ŋ sɪ yaa dɪ Wɪɪsɪ laa ŋ ta?” 31 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya ʊ a
baa, “Laa á Tɪɪna Yesu wɪya di, dɪ Wɪɪsɪ mɛ laa ɪ bee ɪ dɪya nala buloŋ
ta.” 32 Ɛɛ rɛ ba basɪ á Tɪɪna Yesu wɪya tɪya ʊ bee ʊ dɪya nala buloŋ.
33 Haŋ tebine hʊ tɪɪ rɛ nal hʊ aa deŋ nɪtɔdɪya hʊ kaŋ ba a sasɪ ba teŋ
dʊgʊlɪya, ka ba fo ʊ bee ʊ dɪya nala buloŋ wɪɪkyʊwalnɪɪ. 34 Nal hʊ aa
deŋ nɪtɔdɪya hʊ kaŋ Pɔɔl abee Silaasi, a mʊ ʊ dɪya, a tɪya ba kɪdiiliye
ba di. Ka ʊ bee ʊ dɪya nala buloŋ tenni fɪyɛlɪ abee ba aa wuwo laa
Wɪɪsɪ wɪya di.

35 Ʊ sɪya aa gballa, Roma nɪhɪyasɪ hʊ tɪŋ porisi nɪhɪyasɪ dɪ ba mʊ
basɪ tɪya nal hʊ aa deŋ nɪtɔdɪya hʊ dɪ ʊ lɪɪ Pɔɔl bee Silaasi ta dɪ ba kɪ
mʊ. 36 Nyɛ rɛ nal hʊ aa deŋ nɪtɔdɪya hʊ basɪ tɪya Pɔɔl baa dɪ Roma
nɪhɪyasɪ hʊ tɪma rɛ dɪ ba basɪ tɪya ʊ dɪ ʊ lɪɪ ʊ bee Silaasi ta. Ɛɛ wɪya dɪ
ba sii kɪ mʊ abee laaŋfɪya. 37 Nyɛ rɛ Pɔɔl basɪ tɪya porisi nɪhɪyasɪ hʊ a
baa, “Ba vɪɪrɪ ma rɛ nala sɪya tɪyaŋ, aŋ bɪ daga á wɪkyogii, aŋka á mɛ
yaa Roma tɪmma, aŋka ba ha kaŋ ma tɔ dɪya tɪyaŋ. Ka nyɛ kɛ, ba kɪ
kyɛ dɪ ba lʊwɔlɪ lɪɪ ma ta. Aayɪ, á bee laa! Ʊ maga dɪ Roma nɪhɪyasɪ
hʊ tɪɪ rɛ ko daha, a lɪɪ ma.” 38 Ɛɛ rɛ porisi nɪhɪyasɪ hʊ mʊ basɪ tɪya
Roma nɪhɪyasɪ hʊ anɪɪ Pɔɔl bee Silaasi mɛ yaa Roma tɪmma rɛ. Ba aa
nɪɪ gɛɛ, kambɪŋ kaŋ ba. 39 Nyɛ rɛ ba sii mʊ sʊla ba anɪɪ ba kyogo rɛ,
aŋ lɪɪ ba nɪtɔdɪya hʊ tɪyaŋ, aŋ basɪ tɪya ba dɪ ba lɪɪ ba bee hʊ tɪyaŋ.
40 Ba aa lɪɪ nɪtɔdɪya hʊ tɪyaŋ nɛ, ba kpa mʊ Liidiya dɪya. Doŋ nɛ ba
na Krisitabiisi badɔmɔŋ. Pɔɔl bee Silaasi basɪ wɪya tɪya nala hʊ. Ba

wıbasıı gyı leŋ nala hʋ tenni polli rɛ weliŋ. Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ ba lıı doŋ, a bıl kpa kı mʋ ba lımʋʋlıya.

17

Pɔɔl bee Silaasi mʋ Tesaloniika paalʋʋ

1 Ba aa mʋʋ hʋ tıyaŋ nɛ, ba mʋ tıŋ tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Amfipolisi,
a bıl sii doŋ a kpa tıŋ tɔɔ kıdıgı mɛ ba aa yırı Apolooniya, a bıl
lıı doŋ a kpa mʋ tɔɔ kıdıgı mɛ ba aa yırı Tesaloniika. Gyuuma
wıkyʋwaldıya gyı we tɔɔ no tıyaŋ nɛ. 2 Nyɛ rɛ Pɔɔl gyı mʋ gyʋʋ
Gyuuma wıkyʋwaldıya hʋ anıı ʋ aa vala kı yaa gɛɛ lee buloŋ
tıyaŋ. Yɔbısı boto paga tıyaŋ, ba bee nala hʋ kı vʋʋlı Wıısı wıya
wıkyʋwaldıya hʋ tıyaŋ Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ buloŋ. 3 Ʋ karımı Wıısı
tenni hʋ kı tıya ba, a daga ba sıya mɛ kı tıya ba, aŋ pɛ daga tıya ba ɛɛ
Krisita hʋ aa maga dı ʋ na tʋwara, a sʋba aŋ bıl sii sʋʋ tıyaŋ. Aŋ bıl
bası tıya ba a baa, “Yesu no wıya ŋ aa bası kı tıya ma nyɛ, ʋ rɛ yaa
Krisita hʋ, laataal hʋ Wıısı aa lıya dı ʋ laa dʋnıya nala ta.” 4 Gyuuma
hʋ badɔmɔŋ laa wıya hʋ dı aŋ mɛ pɛ Pɔɔl bee Silaasi tıyaŋ. Giriki
tımma mɛ aa kyʋwalı Wıısı, ba bee bee hʋ habiibala badɔmɔŋ mɛ
yʋga laa wıya hʋ di, aŋ mɛ pɛ ba tıyaŋ. 5 Nyɛ rɛ Gyuuma badɔmɔŋ
gyı kı na baaŋ, akuu nala yʋga aa laa Pɔɔl wıbasıı hʋ dı wıya. Ɛɛ
rɛ ba mʋ kyɛ kası nyuduwo tımma hʋ aa hɔŋ yɔbısı abee ŋmaŋsı
tıyaŋ a pɛ ba tıı tıyaŋ. Ba buloŋ ko laŋŋı a kaŋ bee hʋ buloŋ vʋgımı
abee kyagıŋsı dʋŋ. Doŋ tıyaŋ nɛ ba mʋ gyʋʋ baal kıdıgı ba aa yırı
Gyeesiŋ dıya, a kı kyɛ Pɔɔl bee Silaasi dı ba kası ko lıı tıya nala hʋ.
6 Amɛ ba gyı bı naa ba doŋ, aŋ mııgı kaŋ Gyeesiŋ abee Krisitabiisi
hʋ badɔmɔŋ, a tarı ba lıı ba bee nıhıyası sıya, aŋ kaŋ kyagıŋsı lee
buloŋ a baa, “Nala no kyogi lee buloŋ nɛ aŋ yaŋ bıl ko á bee mɛ. 7 Ka
Gyeesiŋ laa ba biŋ ʋ dıya tıyaŋ. Ba aa kyogi mırısı hʋ á kuworibal hʋ
aa bine rɛ. Beewıya ba aa bası anıı kuwori kıdıgı mɛ rɛ bıl we doŋ
ba kı yırı Yesu.” 8 Ba wıbasıı no ba aa bası hʋ nɛ gyı leŋ nala hʋ abee
ba bee nıhıyası buloŋ bı gyıŋ wıı hʋ buloŋ ba aa sı yaa, aŋ kı yaa
kyagıŋsı dʋŋ. 9 Nyɛ rɛ bee hʋ nıhıyası leŋ Gyeesiŋ abee ʋ kyaŋsı hʋ
kpa molbiye biŋ anıı ba bıl bı sı maakyiye yaa wıı hʋ ba aa yaa, aŋka
ba na leŋ ba, ba mʋ.

Pɔɔl bee Silaasi mʋʋ Bɛriya paalʋʋ

10 Ʋ lee aa ko bıl, Krisitabiisi hʋ sii leŋ Pɔɔl bee Silaasi mʋ Bɛriya.
Ba aa mʋʋ pele Bɛriya, ba mʋ gyʋʋ Gyuuma wıkyʋwaldıya. 11 Bɛriya
tımma rɛ gyı kpıya Tesaloniika tımma. Beewıya ba kɛ kyaga laa Wıısı
wıya hʋ rɛ abee nosi balıya, a kı karımı Wıısı teŋ hʋ abee sıfıyası kyɛɛ
kɛ buloŋ dı ba na dı wıya hʋ Pɔɔl aa basa kɔnı yaa wıtıı rɛ koo wıtıı
daa. 12 Gyuuma gyı yʋga ba tıyaŋ nɛ a laa Yesu wıya di. Giriki tımma
haana aa yaa habiibala doŋ tıyaŋ abee ba baala buloŋ mɛ gyı laa Yesu
wıya di rɛ.

13 Gyuuma hʋ aa we Tesaloniika tıyaŋ aa nıya dı Pɔɔl bıl aa bası
Wıısı wıya Bɛriya tıyaŋ. Ba bıl sii mʋ doŋ mɛ a mʋrı haŋ nıgyamaa
hʋ buloŋ we dı ba mɛ bıl laa taawɛɛ. 14 Ɛɛ rɛ Krisitabiisi hʋ leŋ Pɔɔl lıı
a mʋ mpʋwɔnʋʋ nyʋwa. Ka Silaasi bee Timoti kɛ ha we Bɛriya tıyaŋ.
15 Nala hʋ badɔmɔŋ aa lıı Bɛriya kyiyeli Pɔɔl, a mʋ pele Atɛŋsi. Ka

Pɔɔl mɪɪgɪ tɪŋ ba dɪ ba mʊ basɪ tɪya Silaasi bee Timoti dɪ ba ko puu ʊ lagɪ.

Pɔɔl we Atɛŋsi tɪyaŋ

16 Saŋa hʊ Pɔɔl aa hɔŋ Atɛŋsi tɪyaŋ a kɪ gyegili Silaasi bee Timoti gɛɛ, ʊ na dɪ daaluliye suu bee hʊ buloŋ. Ʊ tɪya buloŋ kyogi kɪŋkaŋ.
17 Ɛɛ rɛ Pɔɔl aa sii mʊ gyʊʊ Gyuuma wɪɪkyʊwaldɪya, ʊ bee Gyuuma
abee nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma aŋ kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aa kɪ vʊʊlɪ wɪya,
a kaŋ wɪya kɪ kpa dɔmɔŋ. Ka kyɛɛ buloŋ mɛ, ʊ aa sii gyʊʊ gbɛ gyamaa
tɪyaŋ, a basɪ Yesu Krisita wɪya a kɪ tɪya nala hʊ buloŋ kɛ aa we doŋ.
18 Kerikyisi badɔmɔŋ aa tɪŋ Ɛpikuura abee Sitɔyiki ŋmanɪɪ ko doŋ, ʊ
beel-ba mɛ kaŋ wɪya kɪ kpa dɔmɔŋ. Ɛɛ rɛ ba badɔmɔŋ baa, “Bekine
wɪya rɛ bambugi no mɛ sɪŋ kɪ basɪ nyɛ?” Ba badɔmɔŋ mɛ baa, “Tɔdʊŋ
falɪya badɔmɔŋ wɪya rɛ ʊ kɪ basɪ.” Pɔɔl gyɪ aa basɪ Yesu wɪweliye hʊ
wɪya rɛ, anɪɪ ʊ sii sʊʊ tɪyaŋ nɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ba gyɪ kɪ basɪ gɛɛ. 19 Nyɛ rɛ ba
kana ʊ mʊ lee hʊ ba aa kɪ laŋŋɪ. Ba aa yɪrɪ doŋ Ariyopagusi. Doŋ tɪyaŋ
nɛ ba basɪ tɪya ʊ a baa, “Á aa kyɛ dɪ á gyɪŋ wɪfalɪɪ no wɪya ɪ aa basɪ
hʊ rɛ. 20 Wɪya hʊ badɔmɔŋ ɪ aa basɪ yaa wɪfalɪya rɛ á kɛ lee. Ɛɛ wɪya
á yaŋ kyo dɪ á gyɪŋ ba memii rɛ.” 21 (Atɛŋsi tɪmma abee ʊ nɪhʊwala
buloŋ gyɪ bɪ kaŋ wɪɪ buloŋ pɛ wɪfalɪya no ba aa nɪya basɪɪ tɪyaŋ, aŋ
mɛ kyo dɪ ba gyegili nɪɪ wɪfalɪya nala lee tɪyaŋ. Ba mɛ wɪyaalɪɪ buloŋ
nɛ gɛɛ.)
22 Ɛɛ rɛ Pɔɔl sii sɪŋ nala hʊ fa laŋŋa tʊtʊʊ tɪyaŋ, aŋ basɪ tɪya ba a baa,
“Atɛŋsi tɪmma, ŋ aa ko daha, ŋ naa anɪɪ ma kyo vʊga marɪɪ rɛ kɪŋkaŋ.
23 Ɲ aa gɔllɔ ma bee hʊ tɪyaŋ, ŋ naa ma tɔdʊnnɪ rɛ. Ɲ bɪl naa kogu
kɪdɪgɪ mɛ ma aa saa rɛ. Nyɛ rɛ ma sabɪ we ʊ tɪyaŋ, ‘Wɪɪsɪ hʊ á aa bɪ
gyɪma lɪmarɪɪ rɛ nyɛ.’ Ɛɛ rɛ Pɔɔl bɪl basɪ baa, Wɪɪsɪ hʊ ma aa kyʊwalɪ
aŋ bɪ gyɪma ʊ hʊ, ʊ wɪya rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma gɛ. 24 Wɪɪsɪ hʊ aa marɪ
dʊnɪya abee kɪŋ kɪŋ buloŋ aa we dʊnɪya no tɪyaŋ, ʊ rɛ yaa wɪɪsɪnyuu
abee taŋha buloŋ Tɪɪna, ʊ bee pɪŋ wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ nihuwobisi aa saa
tɪyaŋ. 25 Ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ ʊ aa kyɛ kɪŋ lɔlɔ rɛ tɪŋ ʊ kɪ kyɛ dɪ nihuwobisi
tʊma tɪya ʊ. Ʊ rɛ tɪya nihuwobisi mɪɪbol abee wiyese abee kɪŋ kɛ
buloŋ. 26 Piili hʊ tɪyaŋ, nɪdɪgɪ rɛ Wɪɪsɪ fa marɪ. Haŋ nɪdɪgɪ hʊ tɪyaŋ
nɛ dʊnɪya nala doho buloŋ tɪŋ ko a hɔŋ dʊnɪya logiŋ kɛ buloŋ tɪyaŋ.
Ka dɪ Wɪɪsɪ na marɪ ba, ʊ tɪɪ rɛ daga saŋa hʊ abee leye hʊ ba aa sɪ we
duniya no tɪyaŋ. 27 Ʊ marɪ ba gɛɛ rɛ dɪ ba wuwo kyɛ ʊ lee, a kɪ lannɪ
lee buloŋ dɪ ba na ʊ. Amɛ Wɪɪsɪ mɛ yaŋ bɪ boliye abee á kɪdɪgɪ buloŋ
lee. 28 Nal kɪdɪgɪ rɛ basa a baa, ‘Ʊ dee tɪyaŋ nɛ á wuwo kaŋ mɪɪbol no
a we doŋ aŋ wuwo kɪ vala mɛ.’ Ma haŋye-taala badɔmɔŋ mɛ fa basa
gɛɛ tɪɪ rɛ dɪ á mɛ yaa ʊ biisi rɛ. 29 Á yaŋ aa yaa ʊ balɪya nyɛ, ʊ bɪ maga
dɪ á kɪ bɪɪnɪ anɪɪ Wɪɪsɪ kɪɪ kɪna hʊ nihuwobisi aa kpa salma marɪ rɛ,
koo kɪŋ hʊ ba aa kpa hɔgɪ koo bʊyɪ marɪ. Ʊ bɪ kɪɪ kɪna no nihuwobisi
aa kpa ba wɪgyʊŋ marɪ. 30 Saŋa hʊ nihuwobisi fa aa bɪ gyɪma ʊ, Wɪɪsɪ
fa yaa faasɪŋ nɛ ba nyuu tɪyaŋ. Amɛ nyɛ kɛ ʊ basɪ kɪ tɪya nala buloŋ
nɛ lee kɛ buloŋ tɪyaŋ dɪ ba bɪrɪmɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ, 31 beewɪya ʊ
biŋ kyɛɛ rɛ ʊ aa sɪ di dʊnɪya nala buloŋ sarɪya abee tɪdɪgɪ. Nal hʊ ʊ
aa lɪya dɪ ʊ laa dʊnɪya nala ta tɪyaŋ nɛ ʊ sɪ tɪŋa a di sarɪya no. Nal no
ʊ aa lɪya, ʊ kyisi ʊ rɛ sʊʊ tɪyaŋ, dɪ nal buloŋ gyɪma anɪɪ wɪtɪɪ rɛ.”
32 Nala hʊ aa nɪya anɪɪ Pɔɔl aa basɪ sʊʊnɪ mɪɪgɪ sii wɪya gɛɛ, ba
badɔmɔŋ mɛ baa, “Á aa kyɛ dɪ ɪ bɪl kyɛ kyɛɛ rɛ, a basɪ wɪɪ no tɪya ma

dı á marı nıı weliŋ.” Ka ba badɔmɔŋ mɛ kı yaa ʊ sıya. 33 Ɛɛ rɛ Pɔɔl sii
lıı lee hʊ ba aa laŋŋa tıyaŋ, a kpa mʊ. 34 Nala hʊ badɔmɔŋ mɛ gyı laa
Wıısı wıya hʊ dı rɛ, aŋ kı tıŋ Pɔɔl hal. Ba kıdıgı feŋ nɛ Dayonisiyo. Ʊ
mɛ fa we nala hʊ aa kı laŋŋı Ariyopagusi hʊ tıyaŋ nɛ. Haaŋ kıdıgı mɛ
rɛ ba fa kı yırı Damaarısı, ʊ bee nala badɔmɔŋ mɛ gyı laa wıya hʊ dı
rɛ.

18

Pɔɔl mʊʊ Koriŋti

1 Ɛɛ rɛ Pɔɔl sii Atɛŋsi tıyaŋ, a kpa mʊ tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Koriŋti.
2 Doŋ tıyaŋ nɛ ʊ na Gyuu baal kıdıgı aa lıı Pɔŋtusi, ba kı yırı Akula. Ʊ
bee ʊ haaŋ Pirisila gyı aa lıı Roma ko, ba ha gyı bı pıısa. Roma tımma
kuworibal hʊ ba aa yırı Kilodiyasi fa bası tıya Gyuuma buloŋ nɛ dı ba
lıı Roma tıyaŋ. Ɛɛ rɛ tıŋ ba lıı ko Koriŋti gɛɛ. Nyɛ rɛ Pɔɔl mʊ ba dıya
dı ʊ kyʊwalı ba. 3 Ʊ mʊ we ba dıya tıyaŋ, beewıya ʊ beel-ba buloŋ
tʊma fa yaa kıdıgı rɛ. Taŋtısı rɛ ba fa aa ala kı yallı. 4 Kyɛwiyesii
hʊ kyɛɛ kɛ buloŋ, ʊ aa mʊ ba wıikyʊwaldıya rɛ. Ʊ bee Gyuuma abee
Giriki tımma buloŋ kaŋ Wıısı wıya hʊ kı kpa dɔmɔŋ. Ʊ aa kı lʊga dı
ba laa Wıısı wıya hʊ di.
5 Ɛɛ rɛ Silaasi bee Timoti lıı Masidooniya paalʊʊ ko. Saŋa hʊ ba aa
ko tıyaŋ, Pɔɔl kpa ʊ nyuu buloŋ we Wıısı wıya basıı tıyaŋ nɛ, a daga
Gyuuma weliŋ anıı Yesu rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wıısı aa lıya
dı ʊ laa dʊnıya nala ta. 6 Nyɛ rɛ Gyuuma hʊ lıı ʊ hal aŋ kı tʊʊsı ʊ.
Ba aa yaa gɛɛ hʊ tıyaŋ nɛ, Pɔɔl pigisi ʊ gannı kʊŋkɔyı we ba tıyaŋ
(Nyɛ daga anıı ʊ noŋ bıl tuwo ba wıkanıya tıyaŋ), aŋ bası tıya ba a
baa, “Dı ma kıdıgı buloŋ nɛ ko nyʊgısı Wıısı ŋmanıı hʊ tıyaŋ, ʊ tıına
haakye maga ʊ rɛ. Ŋ kɛ wıı bıl daa. A yaŋ lıı gyınaŋ kı mʊ, ŋ sı mʊ
bası Wıısı wıweliye hʊ a tıya nala hʊ aa bı yaa Gyuuma.” 7 Ʊ aa bası
wıya no hal tıyaŋ nɛ, ʊ sii mʊ gyʊʊ baal kıdıgı aa bı yaa Gyuu aŋ kı
kyʊwalı Wıısı dıya, ba kı yırı Titiyo Gyusitu. Ʊ dıya mɛ fa sıŋ kpaga
Gyuuma wıikyʊwaldıya hʊ rɛ. 8 Baal kıdıgı ba aa yırı Kirisipu rɛ fa
yaa wıikyʊwaldıya no sılaal. Ʊ bee ʊ dıya nala kɛ buloŋ nɛ fa laa á
Tıına Yesu wıya di. Nala yʊga mɛ fa nıı Wıısı wıya hʊ rɛ Koriŋti tıyaŋ,
a mɛ laa di. Ba fo ba buloŋ wıikyʊwalnıı. 9 Nyɛ rɛ kyɛɛ kıdıgı tebine,
Pɔɔl duwoso tıyaŋ, ʊ na dı Wıısı bası tıya ʊ baa, “Ta kı fá kambıŋ.
I kɛ ha bası wıya kı tıya nala hʊ, aŋ ta kpaa ta. 10 Beewıya, ŋ sıŋ ı
hal lɛ. Nal buloŋ bı sı wuwo kana ı yaa wıbɔŋ buloŋ, beewıya ŋ nala
yʊga rɛ bee no tıyaŋ.” 11 Pɔɔl hɔŋ doŋ nɛ bına abee kyalıı, a kı daga
nala Wıısı wıya.
12 Haŋ saŋa hʊ tıyaŋ Galiyo rɛ fa yaa Roma nıhıyawʊ hʊ aa deŋ
Akaaya paalʊʊ. Ɛɛ rɛ Gyuuma hʊ sii laŋŋı dɔmɔŋ a kaŋ Pɔɔl mʊ ba
sarıya lidiilii. 13 Ba baa, “Baal no aa lʊgı rɛ dı nala laa ʊ nyʊwa hʊ di,
a kı tıŋ Wıısı abee ŋmanıı hʊ aa sı kyogi á sıŋsı.” 14 Pɔɔl aa yaa dı ʊ
bası wıya, ɛɛ rɛ Galiyo bası tıya Gyuuma hʊ a baa, “Gyuuma, dı baal
no rɛ fa yaa wıı kyogi, ʊ fa kaŋ ŋmanıı rɛ dı ŋ di kenyiri, aŋ gyegili nıı
ma wıbasıı. 15 Amɛ ʊ aa yaa wıbasıı abee ma fene yırıı wıya, abee
ma tıı sıŋsı wıya nyɛ, ʊ maga dı ma tıı kaŋ mʊ dıya rɛ a bası we
dɔmɔŋ. Ŋ bı sı wuwo laa wıı no gyıma tıya ma.” 16 Ɛɛ rɛ ʊ kil ba ta
ba lıı sarıya hʊ lidiilii tıyaŋ. 17 Ba buloŋ lıı gol kaŋ Sɔsıtınɛɛsı, nal hʊ
fa aa yaa Gyuuma wıikyʊwaldıya hʊ sılaal, a ŋmaa ʊ weliŋ sarıya hʊ

lidiilii dimbeenyʊwa tıyaŋ. Abee gɛɛ buloŋ, ka Galiyo paalı bı tɔgımɔ ba.

Pɔɔl mııgı mʊ Aŋtiyɔki

18 Pɔɔl fa pıısa rɛ weliŋ Koriŋti tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ʊ sii a kyʊwalı
Krisitabiisi hʊ aa we Koriŋti tıyaŋ, aŋ lıı doŋ. Ʊ bee Pirisila abee
Akula buloŋ sii mʊ a gyʊʊ nııduworibori bal dı ba mʊ Siiriya paalʊʊ.
Ka dı ba na lıı Keŋkiriya tıyaŋ, Pɔɔl fa fʊma ʊ nyuu rɛ, beewıya ʊ fa
dii nyʊwa rɛ Wıısı lee. 19 Ba mʊ pele tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Ɛfiso. Doŋ
tıyaŋ nɛ Pɔɔl leŋ Pirisila abee Akula, aŋ mʊ gyʊʊ wıikyʊwaldıya. Ʊ
bee Gyuuma kaŋ wıya kı kpa dɔmɔŋ. 20 Nala hʊ badɔmɔŋ bası baa,
dı ʊ fa hɔŋ ba lee pıısı mʊhʊ, ka ʊ mɛ bı laa nyʊwa dı ʊ hɔŋ. 21 Ʊ aa
ko sii doŋ, ɛɛ rɛ ʊ bası tıya ba a baa, “Dı Wıısı rɛ ko tıya ŋ ŋmanıı, ŋ
sı mııgı ko ma lee.”

Ɛɛ rɛ ʊ sii mʊ gyʊʊ nııduworibori bal a kpa lıı Ɛfiso tıyaŋ. 22 Nyɛ
rɛ ʊ mʊ pele tɔɔ kıdıgı nyʊwa ba kı yırı Sizaariya. Doŋ nɛ ʊ sıŋ a
kpa mʊ Gyerusalɛm, a mʊ kyʊwalı Krisitabiisi hʊ aa we doŋ. Ʊ bıl sii
doŋ a kpa mʊ Aŋtiyɔki. 23 Ʊ hɔŋ doŋ mɛ pıısı mʊhʊ rɛ aŋ bıl sii tıŋ
Galetiya bee Firigyiya paalʊʊ, a bası wıya kı tıya Krisitabiisi hʊ aa we
doŋ, dı ba marı laa Yesu wıya di weliŋ.

Apolo mʊʊ Ɛfiso abee Koriŋti

24 Gyuu kıdıgı aa lıı Alizaŋdiriya mɛ rɛ fa we doŋ, ba kı yırı Apolo.
Ʊ mɛ sii ko Ɛfiso. Ʊ fa gyıŋ wıya basıı rɛ weliŋ, a bıl gyıŋ Wıısı teŋ
hʊ mɛ weliŋ. 25 Ba fa daga ʊ á Tıına Yesu ŋmanıı hʊ tıŋıı rɛ weliŋ.
Ʊ aa kı daga Yesu wıya weliŋ abee sıfıyası. Ka wıya hʊ buloŋ ʊ aa
bası a mʊ kı tile Yesu tıyaŋ mɛ yaa wıtıı. Abee gɛɛ buloŋ, dı ʊ rɛ
ko kı bası wıikyʊwalnıı foyi wıya, Gyɔɔŋ Wıısı nııfool hʊ aa fo nala
wıikyʊwalnıı hʊ dʊŋ wıya rɛ ʊ gyıma. 26 Ʊ aa we Ɛfiso tıyaŋ, ʊ bası
Wıısı wıya rɛ abee nyuduwo wıikyʊwaldıya hʊ tıyaŋ. Pirisila bee
Akula mɛ we doŋ a nıı wıya hʊ ʊ aa bası. Nyɛ rɛ ba kana ʊ mʊ ba
dıya a marı daga ʊ Wıısı ŋmanıı hʊ weliŋ. 27 Ɛɛ rɛ Apolo sii kı kyɛ
dı ʊ mʊ Akaaya paalʊʊ. Krisitabiisi hʊ aa we Ɛfiso tıyaŋ sabı teŋ tıya
Krisitabiisi hʊ aa we Giriisi tıyaŋ, a kpaanı ba weliŋ dı Apolo kı ko
doŋ, dı ba kana ʊ weliŋ. Ʊ aa mʊʊ doŋ, ʊ pɛɛ nala hʊ aa laa Yesu
wıya di rɛ Wıısı lahɔrʊmɔ tıyaŋ, 28 amarıkpatıya dı ʊ bee Gyuuma rɛ
ko kaŋ wıya kı kpa dɔmɔŋ nala tıyaŋ, ʊ aa kpa Wıısı teŋ wıya rɛ a
bası wıya lo ba, a daga anıı Yesu rɛ yaa Krisita hʊ.

19

Pɔɔl mʊʊ Ɛfiso

1 Apolo fa aa we Koriŋti tıyaŋ gɛɛ rɛ, Pɔɔl bıl gɔllı gɛɛ a ko pele
Ɛfiso. Doŋ tıyaŋ nɛ ʊ na nala badɔmɔŋ aa laa Yesu wıya di. 2 Ɛɛ rɛ
Pɔɔl pıyɛsı ba a baa, “Saŋa hʊ ma aa laa Yesu wıya di, Wıısı kpa ʊ
Wiyesi Welii hʊ we ma tıyaŋ nɛ?” Nyɛ rɛ ba baa, “Aayı, á kɛ ha bı
maakyiye nıı Wıısı Wiyesi Welii no wıya gba.” 3 Ɛɛ rɛ Pɔɔl bıl pıyɛsı
ba, “Nyʊʊbee rɛ ma tıŋa, ka ba na fo ma wıikyʊwalnıı hʊ?” Ɛɛ rɛ ba
bası baa, “Á tıŋ wıya hʊ buloŋ Gyɔɔŋ Wıısı nııfool hʊ aa daga ma rɛ.”
4 Ɛɛ rɛ Pɔɔl bıl baa, “Nala hʊ aa mııgı lıı ba wıbɔmɔ tıyaŋ nɛ Gyɔɔŋ
gyı kı fo wıikyʊwalnıı. Amɛ ʊ fa bası tıya Iziral tımma rɛ anıı ʊ koyi
no hal tıyaŋ, nal sı ko dı ba kı yırı ʊ tıına Yesu, aŋ bıl baa dı ʊ rɛ ko

ko, dı ba laa ʋ wıya di.” 5 Ba aa nıı wıı no Pɔɔl aa basa, ba leŋ ʋ fo
ba wııkyʋwalnıı á Tıına Yesu feŋ tıyaŋ. 6 Ɛɛ rɛ Pɔɔl kpa ʋ nosi dɔbɔ
ba tıyaŋ. Ʊ aa yaa gɛɛ rɛ, Wıısı Wiyesi Welii hʋ ko tuu gyʋʋ ba tıyaŋ.
Ba piili kı bası taanı hʋ ba kıdıgı buloŋ aa bı gyıma, aŋ bıl bası wıya
hʋ mɛ Wıısı aa kpaa tıya ba a baa dı ba laa bası. 7 Nala no buloŋ gyı
yaa anıı baala fi abee balıya rɛ.

8 Pɔɔl aa we Ɛfiso tıyaŋ, ʋ vala kı gyʋʋ wııkyʋwaldıya gɛɛ rɛ deŋdeŋ
ʋ peŋsi boto, aa paalı kı bası Wıısı koro hʋ wıya abee nyuduwo. Ʊ
bee nala hʋ aa kaŋ wıya no kı kpa dɔmɔŋ nɛ ʋ kı lʋga dı ba laa wıı
hʋ ʋ aa bası di. 9 Amɛ nala hʋ badɔmɔŋ gyı kaŋ nyuduwo rɛ kıŋkaŋ.
Akuu ba nyuduwo no wıya, ba gyı bı laa Wıısı wıya hʋ di, aŋ ha hɔŋ
gyamaa hʋ tıyaŋ, a bası wıbɔmɔ a mʋ kı tile á Tıına Yesu ŋmanıı hʋ
tıŋıı tıyaŋ. Ɛɛ rɛ Pɔɔl sii leŋ nyuduwo tımma hʋ ta doŋ, ka ʋ bee nala
hʋ aa laa Yesu wıya di sii kpa mʋ Tiraanusi dııbal hʋ. Dıya no tıyaŋ
nɛ Pɔɔl bee nala hʋ fa aa sıŋ kaŋ wıya kı kpa dɔmɔŋ kyɛɛ bee ʋ nyʋwa
buloŋ. 10 Ʊ val yaa gɛɛ rɛ a mʋ pele bısı balıya. Gyuuma abee Giriki
tımma hʋ buloŋ aa we Esıya paalʋʋ tıyaŋ wuwo nıı á Tıına Yesu wıya.

Siiva balıya gɔllɔ kı kile gyıŋbɔmɔ

11 Wıısı gyı leŋ Pɔɔl wuwo kı yaa wımagıla rɛ kıŋkaŋ. 12 Haalı, ba
aa paa gannı bee gakɔsʋŋsı hʋ Pɔɔl aa dige rɛ a kaŋ mʋ tıya wııla
tımma, ba dige, a na laaŋfıya. Dı gyıŋbɔmɔ rɛ fa kaŋ nal mɛ, ba aa lıı
ʋ tıına tıyaŋ nɛ ka ʋ na laaŋfıya. 13 Gyuuma badɔmɔŋ mɛ fa we doŋ a
gɔllı kı kile gyıŋbɔmɔ nala tıyaŋ. Ba mɛ kı lʋga dı ba yaa gɛɛ á Tıına
Yesu feŋ tıyaŋ. Dı ba ko kı kyɛ dı ba kile gyıŋbɔmɔ, ba aa bası baa,
“Ŋ baa ma lıı Yesu feŋ tıyaŋ, nal hʋ wıya Pɔɔl aa bası.” 14 Baala bapɛ
rɛ fa aa yaa gɛɛ. Ba kuwo feŋ nɛ Siiva. Ʊ fa yaa Gyuuma wııkyʋwal
sılaala nıhıyawʋ rɛ. 15 Ɛɛ rɛ kyɛɛ kıdıgı gyıŋbɔŋ kıdıgı bası tıya ba a
baa, “Ŋ gyıŋ Yesu rɛ, a gyıŋ Pɔɔl mɛ, aŋka ma mɛ yaa kıbeema rɛ?”
16 Nyɛ rɛ gyıŋsı hʋ aa kaŋ baal hʋ sii kaŋ ba, a ŋmaa ba weliŋ, aŋ pırı
ba pɛ. Ka ba gannı mɛ buloŋ kıyɛsı, ba buloŋ lıı fá dıya hʋ tıyaŋ abee
teŋkpelli. 17 Gyuuma hʋ bee Giriki tımma hʋ abee nala hʋ buloŋ aa
we Ɛfiso tıyaŋ aa nıı wıı no, kambıŋ gyı gyʋʋ ba buloŋ nɛ. Doŋ tıyaŋ
nɛ ba marı kı kpa á Tıına Yesu yohuŋ weliŋ. 18 Nala hʋ aa laa Yesu
wıya di yʋga ko, a bası ba wıbɔmɔ hʋ buloŋ ba aa yaa a tıya Pɔɔl,
haŋ nıgyamaa hʋ sıya tıyaŋ. 19 Ba tıyaŋ nala fa yʋga a yaa daaluliye
tımma. Ɛɛ rɛ ba buloŋ paa tenni hʋ ba fa aa karımı a kı yaa daaluliye
hʋ ko we diŋ nala hʋ sıya tıyaŋ. Dı ba kaŋ tenni hʋ buloŋ yalıı ko pɛ
dɔmɔŋ, ʋ sı yaa mogyamaa. 20 Wımagıla no buloŋ leŋ á Tıına nyʋwa
hʋ taalı lee buloŋ, aŋ kaŋ dee mɛ weliŋ.

Taawɛɛ siye Ɛfiso tıyaŋ

21 Wıya no hal tıyaŋ nɛ Pɔɔl na anıı ʋ sı tıŋ Masidooniya paalʋʋ
abee Akaaya paalʋʋ a mʋ Gyerusalɛm. Ɛɛ rɛ ʋ baa, “Dı mıyaŋ nɛ mʋ
doŋ, ʋ maga dı ŋ mʋ Roma mɛ rɛ.” 22 Nyɛ rɛ Pɔɔl tıŋ nala hʋ fa aa
kı pɛ ʋ tıyaŋ ba tıyaŋ nala balıya dı ba mʋ Masidooniya. Timoti bee
Irasitu rɛ ʋ tıma. Aŋka ʋ tıı kɛ ha hɔŋ Ɛfiso tıyaŋ.

23 Saŋa no tıyaŋ nɛ nyʋʋtaaduwo gyı gyʋʋ Ɛfiso nala abee sıfıyası
a mʋ kı tile á Tıına Yesu ŋmanıı hʋ tıŋıı tıyaŋ. 24 Lugil kıdıgı rɛ fa
we doŋ ba kı yırı Dɛmitiriyo. Salma rɛ ʋ fa aa kpa kı lugo kına aa
kıı Atɛmısı, ba vʋgıbal hʋ dıya. Tʋma no tıyaŋ nɛ ʋ bee ʋ tʋŋtʋnna

buloŋ ko yaa kına tımma. 25 Nyɛ rɛ kyɛɛ kıdıgı ʊ yırı ʊ tʊŋtʊnna abee
ʊ tʊŋtʊnnı dɔŋtıŋsı a ko laŋŋı, a bası tıya ba a baa, “Ŋ kyaŋsı, ma
gyıma anıı tʊma no tıyaŋ nɛ á dʊwa buloŋ lıı. Beewıya tʊma no rɛ aa
tıya ma molbiye. 26 Ma tıı mɛ nıya rɛ, a kı na mɛ wıya hʊ Pɔɔl aa yaa.
Ʊ baa dı vʊga hʊ nihuwobiŋ aa lugo bı yaa Wıısı. Ɛfiso abee Esıya
paalʊʊ gyeniŋ buloŋ nɛ ʊ wuwo kaŋ nıgyamaa hakıllı bırımı ba ko
laa wıı no di. 27 Wıı hʊ ŋ aa fá rɛ nyɛ: Nala sı kyogi á tʊma no feŋ, a
bıl kı fá mɛ anıı á vʊgıbal hʊ Atɛmısı sı ko yaa kıtɔɔ. Nala bıl bı sı kı
tıya ʊ gyırıma, koo a kı bigisi ʊ. Beewıya, lagılagı no, Esıya nala abee
dʊnıya nal kɛ buloŋ nɛ nıı ʊ wıya a kı tıya ʊ gyırıma.”
28 Nala hʊ aa nıı wıı no, ba buloŋ baaŋ sii. Ba kı yaa kyagıŋsı a
baa, “Á vʊgıbal hʊ Atɛmısı aa we Ɛfiso tıyaŋ nɛ kaŋ dee.” 29 Ɛɛ rɛ ba
kaŋ bee hʊ buloŋ vʊgımı. Haŋ nıgyamaa hʊ buloŋ kaŋ Geyosi abee
Arisitaakusi aa lıı Masidooniya a kı tıŋa Pɔɔl hal. Nyɛ rɛ ba tarı ba
kaŋ mʊ lee hʊ bee hʊ nala aa kı laŋŋı. 30 Ba aa kaŋ ba mʊ doŋ gɛɛ,
Pɔɔl tıı fa aa kyɛ dı ʊ mʊ gyʊʊ nala hʊ tıyaŋ nɛ, amɛ nala hʊ aa laa
Yesu wıya di hʊ bı laa nyʊwa. 31 Esıya paalʊʊ nıhıyası badɔmɔŋ bee
Pɔɔl aa yaa kyaŋsı, tıma dı ba mʊ bası tıya Pɔɔl dı ʊ ta ko gyʊʊ nala
hʊ tıyaŋ. 32 Nala hʊ buloŋ aa laŋŋa doŋ fa bı gyıŋ wıı hʊ aa yaa. Ba
badɔmɔŋ aa yaa kyagıŋsı baa nyɛ rɛ, ka ba badɔmɔŋ mɛ baa dı ɛɛ
daa, dı wıı no rɛ. Ba gyeniŋ buloŋ fa paalı bı gyıŋ wıı hʊ aa tıŋ ba
ko laŋŋı doŋ tıyaŋ. 33 Gyuu kıdıgı rɛ fa we nala hʊ tıyaŋ ba kı yırı
Alizaŋda. Ʊ rɛ Gyuuma hʊ gyı leŋ ʊ lıı sıŋ ba sıya tıyaŋ. Ɛɛ rɛ tıŋ nala
hʊ badɔmɔŋ gyı liisi anıı ʊ rɛ yaa wıı hʊ tıyaŋ nıbal. Ɛɛ rɛ Alizaŋda
kaŋ nosi viri dı ba leŋ kyagıŋsı, aŋ kı lʊga dı ʊ bası tıya nala hʊ anıı
wıı buloŋ tuwo ba beel-ʊ paga tıyaŋ. 34 Ʊ aa yaa gɛɛ, ba na nıı ʊ yaa
Gyuu rɛ. Ɛɛ rɛ ba buloŋ bıl yaa kyagıŋsı we dɔmɔŋ a mʊ maga gɛɛ aŋ
kı bası, “Á vʊgıbal hʊ Atɛmısı aa we Ɛfiso tıyaŋ nɛ kaŋ dee.” 35 Nyɛ rɛ
ba bee kerikyi-hıyawʊ kıdıgı ko lıı a wuwo leŋ ba leŋ kyagıŋsı hʊ, ka
ʊ bası tıya ba a baa, “Ɛfiso nala, nal buloŋ gyıma rɛ anıı ámaa rɛ tıŋ
á Atɛmısı, á vʊgıbal hʊ, abee ʊ toŋo hʊ aa yaa bʊyı a lıı wıısı nyuu
ko tuu buloŋ. 36 Nal buloŋ bı sı wuwo kaŋ wıı no kyıısı. Ɛɛwıya, ma
leŋ kyagıŋsı aŋ ta kı yaa wıı hʊ aa bı kaŋ memii. 37 Nala no bı gaa
kpa kıŋ buloŋ á vʊgıbal hʊ lımarıı tıyaŋ, ba bıl bı bası wıı mɛ kyogi á
vʊgıbal hʊ feŋ, ka ma kası ba kaŋ ko daha nyɛ. 38 Dı Dɛmitiriyo bee ʊ
tʊŋtʊnna rɛ kaŋ wıı bee nal buloŋ mɛ, ka sarıya mɛ kaŋ ʊ kyɛdiilii rɛ,
ma bee hıyarı mɛ we doŋ ba aa sı di sarıya hʊ. Ma leŋ dı ba mʊ doŋ
kı nyaŋ dɔmɔŋ. 39 Amɛ dı wıı kıdıgı mɛ dɔŋ nɛ we doŋ ma kı kyɛ dı
ma bası, ma kaŋ mʊ lee hʊ bee hʊ nala aa laŋŋı a kı vʊʊlı wıya. 40 Dı
ba aa rɛ pıyɛsı ma, á bı sı wuwo bası wıı buloŋ a mʊ kı tile taawɛɛ
no aa siye gyınaŋ. Wıı hʊ ŋ aa faa rɛ nyɛ, ba sı baa dı ámaa rɛ we
taawɛɛ hʊ.” 41 Ʊ aa bası gɛɛ ko teŋ, ʊ leŋ nala hʊ buloŋ fa aa laŋŋa sii
mʊ ba dıısı.

20

Pɔɔl mʊʊ Masidooniya abee Giriisi paalʊʊ

1 Ɛɛ rɛ taawɛɛ hʊ ko teŋ, ka Pɔɔl yırı Krisitabiisi hʊ aa we Ɛfiso tıyaŋ
a bası nyunyaası wıya tıya ba. Ʊ aa bası wıya hʊ ko teŋ, ɛɛ rɛ ʊ ta ba,
aŋ sii kpa mʊ Masidooniya paalʊʊ. 2 Masidooniya paalʊʊ buloŋ nɛ ʊ
gɔllı a bası nyunyaası wıya yʊga a kı tıya Krisitabiisi hʊ aa we doŋ. Ɛɛ

rɛ ka ʋ bɪl lɪɪ doŋ a kpa mʋ Giriisi paalʋʋ. 3 Ʊ we Giriisi paalʋʋ tɪyaŋ
nɛ ʋ peŋsi boto. Ɛɛ rɛ ʋ sii yaa ʋ siri dɪ ʋ gyʋʋ nɪɪduworiboro a mʋ
Siiriya paalʋʋ. Ʊ aa yaa siri gɛɛ, ʋ nɪɪ anɪɪ Gyuuma aa vʋʋlɪ rɛ dɪ ba
kpʋ ʋ. Nyɛ rɛ ʋ bɪrɪmɪ ʋ hakɪla, a mɪɪgɪ sii tɪŋ Masidooniya dɪɪlaŋ mʋ.
4 Nala no rɛ gyɪ aa tɪŋ Pɔɔl hal: Faarusi biibaal Sopata aa lɪɪ Bɛriya,
abee Arisitaakusi bee Sɛkundu aa lɪɪ Tesaloniika; abee Geyosi aa lɪɪ
Dɛɛbi, a yaŋ bee Takikusi bee Turofimɔsɪ mɛ aa lɪɪ Esɪya paalʋʋ. Nala
no bee Timoti rɛ fa aa tɪŋ Pɔɔl hal. 5 Ba aa rɛ laa sɪya a mʋ gyegili ma
Turowasɪ tɪyaŋ. 6 Gbɪyalbal hʋ tɪyaŋ ba aa dɪ paanʋʋ hʋ aa bɪ kaŋ
sɪbʋl gyɪ ko parɪ rɛ, ka á na sii Filipi tɪyaŋ a gyʋʋ nɪɪduworiboro, a
vala kyɛyɛ bɔnɔŋ, aŋ na mʋ puu ba Turowasɪ tɪyaŋ, a we doŋ kyɛyɛ
bapɛ.

Pɔɔl mʋʋ Turowasɪ ʋ mʋ kateŋse

7 Asibiti kyɛɛ dɪdaana, á buloŋ sii laŋŋɪ dɔmɔŋ dɪ a dɪ kɪdiiliye hʋ
Krisita fa aa baa dɪ á kɪ di aŋ kɪ liisi ʋ wɪya hʋ. Ʊ sɪya rɛ sɪ gballɪ dɪ
Pɔɔl sii mɪɪgɪ mʋ. Ɛɛ rɛ ʋ basɪ wɪya gɛɛ deŋdeŋ lee mʋ kerisi. 8 Salnyuu
dɪya tɪyaŋ nɛ á fa hɔŋ aŋ nyɔgɔ fɪŋtɪŋsɪ yʋga. 9 Bapʋwasɪbiye kɪdɪgɪ
mɛ rɛ fa we doŋ ba kɪ yɪrɪ Yutikusi. Tokoro tɪyaŋ nɛ ʋ fa hɔŋ. Pɔɔl aa
basɪ wɪya hʋ kɪ pɪɪsɪ gɛɛ, ʋ hɔŋ kɪ dɪyɛgɪ doo, a ko kpa doo pɪŋ. Doo
hʋ pɪnɪɪ tɪyaŋ nɛ, ʋ fori lɪɪ salnyuu dɪya hʋ tɪyaŋ, a tuu tele taŋha. Ba
tuu kɪ kpa ʋ dɪ ʋ sʋba. 10 Ɛɛ rɛ Pɔɔl mɛ sii tuu a luŋ guwori ʋ aŋ basɪ
tɪya nala hʋ a baa, “Ma ta leŋ dɪ ʋ yaa wɪɪ buloŋ, ʋ ha weye rɛ.” 11 Ɛɛ
rɛ ka Pɔɔl bɪl mɪɪgɪ gyɪŋ salnyuu dɪya hʋ, ba kɪ di kɪdiiliye hʋ Krisita
fa aa baa dɪ ba kɪ di á kɪ liisi ʋ wɪya. Ʊ aa dii kɪna hʋ ko teŋ, ba bɪl kaŋ
ba wɪbasɪɪ gɛɛ sɪya mʋ gballɪ. Ɛɛ rɛ ka Pɔɔl sii mʋ. 12 Bapʋwasɪbiye
hʋ weye rɛ ba kana ʋ mʋ dɪya abee teŋfɪyɛlʋʋ.

Pɔɔl sii Turowasɪ tɪyaŋ a mʋ Miletu

13 Nyɛ rɛ á sii mʋ gyʋʋ nɪɪduworiboribal a duwori mʋ Asɔɔsɪ. Pɔɔl fa
basɪ tɪya ma rɛ anɪɪ á gyʋʋ nɪɪduworiboribal hʋ duwori kɪ mʋ Asɔɔsɪ,
ka dɪ ʋ kɛ vala naasɪ ko gyʋʋ nɪɪduworiboribal hʋ Asɔɔsɪ tɪyaŋ. Nyɛ
rɛ á gyʋʋ nɪɪduworiboribal hʋ a mʋ Asɔɔsɪ dɪ á fa kpa Pɔɔl. 14 Pɔɔl aa
ko puu ma Asɔɔsɪ tɪyaŋ, ɛɛ rɛ á kpa ʋ abee nɪɪduworiboribal hʋ a mʋ
tɪŋ Mitilini. 15 Ʊ sɪgballɪya, á kpa ko Kiyɔsi. Ʊ sɪya bɪl gballɪ, á kpa mʋ
Samɔsi. Doŋ nɛ á bɪl sii ʋ sɪgballɪya a kpa ko pele Miletu. 16 Á bɪl aa
sii Miletu mɛ tɪyaŋ, Pɔɔl baa dɪ ʋ bɪ sɪ sɪŋ Ɛfiso tɪyaŋ. Beewɪya dɪ ʋ
bee kyɛ dɪ ʋ pɪɪsɪ Esɪya paalʋʋ tɪyaŋ. Ʊ fa aa kyɛ dɪ ʋ mʋ Gyerusalɛm
lagɪ rɛ a puu Pɛŋtikosi kyɛbal hʋ doŋ tɪyaŋ.

Pɔɔl basɪ wɪya tɪya Krisitabiisi nɪhɪyasɪ Ɛfiso tɪyaŋ

17 Ɛɛ rɛ á kpa gallɪ ko Miletu. Nyɛ rɛ Pɔɔl tɪma yɪrɪ Krisitabiisi
nɪhɪyasɪ hʋ aa we Ɛfiso tɪyaŋ dɪ ba ko. 18 Ba aa ko, ʋ basɪ tɪya ba
a baa, “Ma tɪɪ gyɪŋ ɛɛ hʋ ŋ aa kɪya rɛ saŋa hʋ ŋ beel-ma fa aa we
doŋ, a lɪɪ saŋa hʋ tɪyaŋ ŋ aa piile ko Esɪya paalʋʋ a kaŋ kɪ ko gyɪnaŋ.
19 Akuu Gyuuma aa vʋʋlɪ dɪ ba kpʋ ŋ wɪya, ŋ naa tʋwara rɛ kɪŋkaŋ, a
wɪɪ sɪnɪɪl mɛ weliŋ. Amɛ abee gɛɛ buloŋ, ŋ ha kaŋ ŋ tɪɪ bɪrɪmɪ biibiye
rɛ, dɪ ŋ wuwo tuŋ á Tɪɪna Wɪɪsɪ tʋma hʋ anɪɪ Wɪɪsɪ tʋŋtʋnnɪ. 20 Ŋ
daga ma Wɪɪsɪ wɪya rɛ nala tɪyaŋ abee ma dɪɪsɪ tɪyaŋ buloŋ. Wɪɪ kɛ
buloŋ aa sɪ pɛ ma tɪyaŋ nɛ ŋ kpa daga ma. Ŋ bɪ laa nyʋwa kaŋ wɪɪ
buloŋ faŋa ma. 21 Gyuuma abee Giriki tɪmma buloŋ nɛ ŋ basɪ tɪya

abee sɪfɪyasɪ anɪɪ ba bɪrɪmɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ aŋ ko kɪ tɪŋa
Wɪɪsɪ aŋ laa á Tɪɪna Yesu wɪya di. 22 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ rɛ daga ŋ
dɪ ŋ mʊ Gyerusalɛm. Ʊ nyʊwa hʊ rɛ ŋ tɪŋa a kɪ mʊ nyɛ. Ɲ bɪ gyɪŋ wɪɪ
hʊ buloŋ aa sɪ puu ŋ doŋ tɪyaŋ. 23 Ɲ ta gyɪma rɛ anɪɪ tɔɔ kɛ buloŋ ŋ
aa mʊwa, Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa basɪ tɪya ŋ nɛ abee sɪfɪyasɪ anɪɪ
wɪya sɪ gyʊʊ ŋ, ka dɪ ba ha kana ŋ tɔ dɪya tɪyaŋ. 24 Amɛ ŋ aa deŋ dɪ
ŋ mɪɪbol bɪ yaa kɪŋ buloŋ ŋ kɛ lee. Ɲ kɛ sɪya tuwo dɪ ŋ sʊba koo dɪ ŋ
weye. Ɲ Tɪɪna Yesu aa tɪya ŋ tʊma hʊ rɛ ŋ kɪ kyɛ dɪ ŋ tʊma teŋ. Tʊma
hʊ ʊ aa kpaa tɪya ŋ nɛ yaa dɪ ŋ basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ tɪya nala, a
basɪ tɪya ba ɛɛ hʊ Wɪɪsɪ aa sɪ fa ba sikii. 25 Nyɛ kɛ, ŋ gyɪma rɛ anɪɪ ma
nala no ŋ aa yaŋ gɔllɪ basɪ Wɪɪsɪbee koro hʊ wɪya kɪ tɪya nyɛ, ma bɪl
bɪ sɪ maakyiye na ŋ. 26-27 Wɪɪsɪ wɪya hʊ buloŋ ŋ aa basɪ tɪya ma, ŋ bɪ
kaŋ wɪɪ buloŋ faŋa ma. Ɲ yaŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ abee sɪfɪyasɪ gyɪnaŋ
sɪgballɪya no anɪɪ dɪ ma kɪŋ hʊ buloŋ nɛ ko yaa dɪ ʊ nyʊgɪsa, ŋ wɪɪ kɛ
bɪl daa. Ʊ tɪɪna haakye maga ʊ rɛ. 28 Ɛɛwɪya, ma kɪ deŋ ma tɪɪ nyuu
weliŋ, aŋ pɛ kɪ deŋ nala hʊ mɛ ʊ Wiyesi Welii hʊ aa kpaa we ma nosi
tɪyaŋ. Ma kɪ deŋ Krisitabiisi mɛ nyuu weliŋ anɪɪ pedaal aa kɪ deŋ ʊ
piyese nyuu tɪyaŋ gɛɛ. Wɪɪsɪ rɛ kpaa ʊ tɪɪ biye kyal yɔbɔ ma. 29 Ɲ
gyɪma rɛ anɪɪ dɪ mɪyaŋ nɛ leŋ ma, nɪbɔmɔ sɪ ko gyʊʊ ma tɪyaŋ anɪɪ
gboni aa gyʊʊ pʊsɪ tɪyaŋ gɛɛ. Nɪbɔmɔ hʊ bɪ sɪ leŋ ma, ba sɪ kɪ dɔŋ ma
kɪŋkaŋ. 30 Haalɪ, nala sɪ lɪɪ ma tɪɪ tɪyaŋ a yaa wɪnyɪyɛla a kaŋ wɪya
hʊ ŋ aa daga ma bɪrɪmɪ kyige, aŋ mʊrɪ Krisitabiisi dɪ ba mɪɪgɪ hal a ko
kɪ tɪŋ ba. 31 Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ basɪ baa ma kɪ deŋ ma tɪɪ ma nyuu tɪyaŋ gɛɛ.
Ma gyɪma anɪɪ ŋ bɪsɪ boto rɛ nyɛ ŋ aa daga ma kɪdɪgɪ kɪdɪgɪ buloŋ
wɪɪhaa abee tebine buloŋ, a wɪɪ sɪnɪɪl mɛ weliŋ ma wɪya. 32 Nyɛ kɛ, ŋ
kpaa ma we Wɪɪsɪ nosi tɪyaŋ nɛ. Duwoso hʊ aa daga bɔnyɛ hʊ Wɪɪsɪ
aa kana abeel-ma, ʊ rɛ sɪ pɛ ma tɪyaŋ dɪ ma kaŋ dee a wuwo sɪŋ ma
laadii tɪyaŋ. Ʊ sɪ leŋ dɪ ma na wɪweliye hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa yaa biŋ a
gbala ʊ nala buloŋ. 33 Ɲ ha bɪ maakyiye laa ma kɪdɪgɪ buloŋ molbii
koo ganni koo salma a yaa ŋ kɪna. 34 Ma tɪɪ gyɪma rɛ anɪɪ ŋ tʊma rɛ
weliŋ abee ŋ nosi no, aŋ na na ŋ bee ŋ kyaŋsɪ kɪkyɛɛlɪya buloŋ. 35 Ɲ
yaa gɛɛ rɛ dɪ ŋ daga ma dɪ ma mɛ kɪ tʊŋ tʊma gɛɛ. Dɪ ámaa rɛ aa tʊŋ
tʊma abee sɪfɪyasɪ gɛɛ, ɛɛ rɛ á sɪ wuwo pɛ taaga tɪyaŋ, aŋ kɪ liisi wɪɪ
hʊ á Tɪɪna Yesu fa aa basa. Ʊ baa,
'I aa kpaa kɪŋ tɪya nal, ʊ rɛ kaŋ teŋfɪyɛlʊʊ a te ɪ aa laa kɪŋ nal lee." '
36 Pɔɔl aa basɪ wɪya no buloŋ ko teŋ, ʊ beel-ba buloŋ tuu gbinni, ʊ
kyʊwalɪ Wɪɪsɪ tɪya ba buloŋ. 37 Ɛɛ rɛ ba buloŋ ko guwori ʊ, aŋ kɪ wɪɪ
sɪnɪɪl. 38 Ba tɪsɪ buloŋ gyɪ kyogo rɛ weliŋ, beewɪya ʊ fa basɪ tɪya ba rɛ
anɪɪ ba bɪl bɪ sɪ maakyiye na ʊ. Nyɛ rɛ ka ba buloŋ kpa tɪŋa ʊ tɪyaŋ a
mʊ nɪɪduworiboro hʊ lee.

21

Pɔɔl mʊʊ Gyerusalɛm

1 Nyɛ rɛ á ta dɔmɔŋ aŋ gyʊʊ nɪɪduworiboribal hʊ, a vala sɪdeŋ a mʊ
lɪɪ tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Kɔsɪ. Ʊ sɪgballɪya á bɪl sii doŋ a kpa mʊ Rodisi,
a bɪl lɪɪ doŋ mɛ a kpa mʊ Patara. 2 Doŋ tɪyaŋ nɛ á na nɪɪduworiboribal
dɪ ʊ aa mʊ Fɔniisɪya paalʊʊ. Ɛɛ rɛ á gyʊʊ ʊ mʊ. 3 Á aa mʊʊ hʊ tɪyaŋ
nɛ, a na tɔɔ kɪdɪgɪ ba kɪ yɪrɪ Saapʊrɔsɪ. Nyɛ rɛ á gallɪ doŋ a kpa tɪŋ
wɪɪpɔsɪɪ noduu dɪɪlaŋ, a mʊ pele Siiriya paalʊʊ, a mʊ sɪŋ tɔɔ kɪdɪgɪ
ba aa yɪrɪ Taaya. Doŋ nɛ nɪɪduworiboribal hʊ gyɪ maga dɪ ʊ sɪŋ dɪ ba

kuwoni kyʊgɪsɪ hʊ aa we ʊ tɪyaŋ. 4 Nyɛ rɛ á kyɛ mʊ na Krisitabiisi hʊ
aa we doŋ tɪyaŋ, a gyɪ hɔŋ ba lee kyɛyɛ bapɛ. Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ
dee tɪyaŋ, ba gyɪ basɪ tɪya Pɔɔl lɛ dɪ ʊ ta mʊ Gyerusalɛm. 5 Kyɛyɛ bapɛ
no hal tɪyaŋ nɛ, á bɪl lɪɪ doŋ a kpa á ŋmanɪɪ. Baala abee ba haana
abee ba biisi kaŋ ma ko lɪɪ dɪ ba we ŋmanɪɪ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ á buloŋ tuu
gbinni nɪɪ hʊ nyʊwa tɪyaŋ a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ. 6 Doŋ nɛ á ta dɔmɔŋ aŋ
gyʊʊ nɪɪduworibori bal hʊ ka ba mɛ mɪɪgɪ mʊ dɪya.

7 Á bɪl lɪɪ Taaya tɪyaŋ mɛ a kpa á ŋmanɪɪ a mʊ tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ
Pitolimiiyasɪ. Ɛɛ rɛ á mʊ kyʊwalɪ Krisitabiisi hʊ aa we doŋ aŋ pɪŋ ba
lee. 8 Ʊ sɪya aa gballa, á sii kpa mʊ Sizaariya, a mʊ gyʊʊ baal kɪdɪgɪ
ba aa yɪrɪ Fɪlɪpɪ dɪya. Ʊ mɛ fa gɔllɔ basɪ Wɪɪsɪ wɪya kɪ tɪya nala rɛ. Ʊ
fa yaa nala hʊ bapɛ ba aa lɪya Gyerusalɛm tɪyaŋ dɪ ba kɪ kyiyeli Yesu
kpambɪsɪ hʊ kɪdɪgɪ rɛ. 9 Ʊ fa kaŋ toliye banaa rɛ, ka ba kɪdɪgɪ buloŋ
fa bɪ yal bala aŋ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaala. 10 Doŋ nɛ á we kyɛyɛ baŋmana,
dɪ baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Agabu mɛ lɪɪ Gyudɪya paalʊʊ ko. Ʊ mɛ fa
yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ. 11 Ɛɛ rɛ ʊ ko á lee, a laa Pɔɔl tɛpɪɪŋbii a vʊwa
ʊ tɪɪ naasɪ abee ʊ nosi buloŋ aŋ basɪ baa, Nyɛ rɛ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii
hʊ basɪ, “Gyuuma sɪ kaŋ tɛpɪɪŋbii no tɪɪna a vʊwa ʊ nyɛ Gyerusalɛm
tɪyaŋ aŋ kpa ʊ we nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma nosi tɪyaŋ.”

12 Á aa nɪɪ wɪɪ no, á bee nala hʊ buloŋ fa aa we doŋ sʊla Pɔɔl dɪ ʊ
ta mʊ Gyerusalɛm. 13 Ɛɛ rɛ Pɔɔl basɪ tɪya ma a baa, “Bee rɛ tɪŋ ma kɪ
wii, a leŋ ŋ tɪya buloŋ kyogi nyɛ? Dɪ ba aa rɛ sɪ kana ŋ vʊwa, koo dɪ
ba aa rɛ kpʊ ŋ Gyerusalɛm tɪyaŋ mɛ, akuu ŋ Tɪɪna Yesu wɪya, ŋ kɛ laa
rɛ.” 14 Ʊ aa basɪ gɛɛ ko teŋ, á na anɪɪ á bɪ sɪ wuwo tɔ ʊ ŋmanɪɪ. Ɛɛ rɛ
á mɛ leŋ aŋ basɪ tɪya ʊ dɪ Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ wɪɪ kɛ buloŋ ʊ aa kyɛ ʊ yaa,
kɔnɪ yaa.

15 Ɛɛ rɛ ka á mɛ yaa siri a sii mʊ Gyerusalɛm. 16 Nala hʊ badɔmɔŋ
aa laa Yesu wɪya di a lɪɪ Sizaariya mɛ tɪŋ á hal mʊ, a kaŋ ma mʊ gyʊʊ
baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Mineesiŋ a lɪɪ Saapʊrɔsɪ dɪya. Saŋa hʊ ba fa aa
piile kɪ basɪ Yesu wɪya kɪ tɪya nala hʊ tɪyaŋ nɛ ʊ gyɪ laa Yesu wɪya di.

Pɔɔl mʊʊ dɪ ʊ na Gyemsi

17 Á gyɪ aa ko pele Gyerusalɛm, Krisitabiisi hʊ gyɪ kaŋ ma weliŋ nɛ.
18 Ʊ sɪgballɪya, á bee Pɔɔl sii mʊ dɪ á na Gyemsi. Á mʊwa dɪ Krisitabiisi
nɪhɪyasɪ hʊ buloŋ laŋŋa doŋ. 19 Nyɛ rɛ Pɔɔl kyʊwalɪ ba aŋ basɪ tɪya
ba ɛɛ hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa pɛɛ ʊ tɪyaŋ ʊ wuwo tʊŋ tʊma nala hʊ aa bɪ
yaa Gyuuma tɪyaŋ.

20 Ba aa nɪɪ wɪɪ no ko teŋ, ba dannɪ Wɪɪsɪ aŋ basɪ tɪya Pɔɔl a baa, “Á
nihiyabiye Pɔɔl, ɪ kɛ deŋ na Gyuuma aa maga gɛɛ a laa Yesu wɪya di.
Ba pele nala tusi tusi, ka ba buloŋ wuwo kɪ tɪŋ mɪrɪsɪ hʊ buloŋ Moosi
fa aa saba biŋ dɪ nala kɪ tɪŋa. 21 Ba nɪɪ ɪ wɪya rɛ. Ba baa dɪ ɪ aa kɪ
daga Gyuuma hʊ buloŋ aa we nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma tɪyaŋ nɛ, aŋ
baa dɪ ba vɪya mɪrɪsɪ hʊ buloŋ Moosi fa aa saba biŋ dɪ nala kɪ tɪŋa
hʊ mɛ. Aŋ bɪl baa dɪ ɪ baa ba ta kɪ keri ba biisi pene, aŋ ta bɪl kɪ tɪŋ
Gyuuma naabaala lesiri hʊ mɛ. 22 Ba sɪ nɪɪ anɪɪ ɪ ko daha rɛ. Wɪbee
rɛ á yaŋ sɪ yaa? 23 Wɪɪ kɛ buloŋ á aa sɪ baa ɪ yaa, tɪŋa á nyʊwa. Baala
banaa rɛ we daha. Ba dii nyʊwa rɛ Wɪɪsɪ lee aŋ kɪ kyɛ dɪ ba lɪɪ nyʊwa
hʊ. 24 Kaŋ ba dɪ ma buloŋ mʊ dɪ ɪ pɪɪsɪ ɪ bisiŋ ta, aŋ tuŋ molbiye dɪ ba
mɛ pɪɪsɪ ba bisiŋ ta aŋ fʊŋ ba nyuni mɛ. Dɪ ɪ rɛ yaa gɛɛ, nal buloŋ sɪ
tɪŋ gɛɛ tɪyaŋ a gyɪma anɪɪ wɪya hʊ buloŋ ba aa basɪ a mʊ kɪ tile ɪ tɪyaŋ

bı yaa wıtıı. Ba sı na anıı ı tıı mɛ gba aa tıŋ mırısı hʋ Moosi fa aa
saba biŋ dı nala kı tıŋa rɛ. 25 Amɛ Krisitabiisi hʋ aa bı yaa Gyuuma, á
laa sıya sabı teŋ a bası tıya ba rɛ, dı ba laa nyʋwa anıı ba bıl bı sı kı
di vʋga kına, a ta bıl kı kyaŋ pʋsı kyal mɛ, a ta kı kyaŋ kına aa sʋba
pimmiliŋ mɛ, aŋ lıı ba tıı mɛ sɔŋsɔŋ tıyaŋ.” 26 Pɔɔl kyaŋsı hʋ aa bası
gɛɛ, ʋ sıya gballı, Pɔɔl kaŋ baala hʋ banaa mʋ, ba buloŋ pıısı ba bisiŋ
ta aŋ gyʋʋ Wııkyʋwaldııbal hʋ. Ka ʋ daga Gyuuma wııkyʋwal sılaala
kyɛyɛ mɔɔgɛɛ ba aa sı pıısı ba bisiŋ ta, ka dı ba kıdıgı buloŋ na kpa
kına sʋla Wıısı. Kyɛyɛ bapɛ rɛ ʋ daga ba.

Ba kaŋ Pɔɔl Wııkyʋwaldııbal hʋ tıyaŋ

27 Kyɛyɛ bapɛ hʋ aa ko dı ʋ pele, Gyuuma badɔmɔŋ aa lıı Esıya
paalʋʋ na Pɔɔl dı ʋ we Wııkyʋwaldııbal hʋ tıyaŋ. Ba mʋrı nıgyamaa
we ba mʋ kaŋ Pɔɔl. 28 Nyɛ rɛ ba kyiyesi yʋga a baa, “Iziral tımma, ma
ko pɛ á tıyaŋ. Baal no aa gɔllı kı kyogi Iziral tımma ŋmanıı hʋ rɛ,
abee mırısı hʋ Moosi aa saba biŋ dı á kı tıŋa, aŋ ha bıl bası wıbɔmɔ
mɛ a mʋ kı tile Wııkyʋwaldııbal no tıyaŋ. Ʋ baa dı ba kıdıgı buloŋ
bı kaŋ tɔnɔ. Ma na ʋ rɛ nyɛ. Giriki tımma hʋ aa bı maga dı ba gyʋʋ
á Wııkyʋwaldııbal hʋ, ba aa rɛ ʋ kaŋ ko gyʋʋ gɛɛ. Nyɛ yaa bisiŋ nɛ
á lesiri tıyaŋ.” 29 Wıı hʋ aa tıŋ ba bası gɛɛ rɛ nyɛ: Ba fa naa Ɛfiso
tımma baal kıdıgı ba aa yırı Turofimɔsı rɛ dı ʋ aa tıŋ Pɔɔl hal bee
hʋ tıyaŋ. Ba kɛ fa liise anıı Pɔɔl kana ʋ gyʋʋ Wııkyʋwaldııbal hʋ rɛ.
30 Ɛɛ rɛ bee hʋ nala buloŋ laa taawɛɛ, nala hʋ buloŋ sii tıŋ dɔmɔŋ a
kaŋ Pɔɔl tarı lıı Wııkyʋwaldııbal hʋ tıyaŋ, aŋ kaŋ dimbeye hʋ tɔ haŋ
lagılagıbiye hʋ. 31 Ba aa lʋga dı ba kpʋ ʋ gɛɛ rɛ, Roma laalyuwolo
nıhıyawʋ hʋ nıı anıı taawɛɛ rɛ sii Gyerusalɛm buloŋ tıyaŋ. 32 Ɛɛ rɛ
ʋ sii lıı laalyuwolo hʋ badɔmɔŋ abee ba nıhıyası haŋ lagılagıbiye hʋ
a pɛ ʋ tıyaŋ, ba fá mʋ lee hʋ ba aa yaa taawɛɛ hʋ. Nala hʋ aa naa
dı ʋ bee laalyuwolo hʋ aa ko gɛɛ, ba bıl bı ŋmaa Pɔɔl. 33 Laalyuwolo
nıhıyawʋ hʋ mʋ kaŋ Pɔɔl, a leŋ ba kaŋ kyɔrʋmɔ balıya vʋwa ʋ. Ɛɛ
rɛ ʋ pıyɛsı nala hʋ a baa, “Kıbee rɛ yaa nal no tıına? Bekiŋ wıı rɛ
ʋ yaa kyogi?” 34 Ɛɛ rɛ ba buloŋ kı yaa kyagıŋsı, ba badɔmɔŋ baa nyɛ
rɛ, badɔmɔŋ mɛ baa dı ɛɛ daa, dı nyɛ rɛ. Nala hʋ fa aa yaa kyagıŋsı
gɛɛ, laalyuwolo nıhıyawʋ hʋ bı gyıŋ wıı hʋ buloŋ aa paalı tıŋ ba kı
yaa gɛɛ. Ɛɛ rɛ ʋ leŋ ʋ nala hʋ kaŋ Pɔɔl mʋ we laalyuwolo dııduwo hʋ
tıyaŋ. 35 Ba aa mʋ pele dıya hʋ lıtıŋgyınıı, nala hʋ kaŋ Pɔɔl kı tarı a
kı lʋga dı ba kpʋ ʋ. Ɛɛ rɛ laalyuwolo hʋ kpa ʋ kyʋŋ. 36 Nala hʋ buloŋ
tıŋa ʋ hal aŋ yaa kyagıŋsı kı bası, “Ma kpʋ ʋ.”

Pɔɔl bası wıya dı ʋ laa ʋ tıı

37 Saŋa hʋ ba aa gyıŋ sal hʋ a kı kyɛ dı ba gyʋʋ dıya hʋ, Pɔɔl sʋl
laalyuwolo nıhıyawʋ hʋ a baa dı ʋ leŋ dı ʋ bası wıı tıya ʋ. Nyɛ rɛ
laalyuwolo nıhıyawʋ hʋ pıyɛsı Pɔɔl a baa, “Ɛɛ kɛ ı aa nıı Giriki taal
lɛ? 38 Ɪ daa yaa Igyipiti tımma baal hʋ gyı aa piile kı laa taawɛɛ aŋ
kaŋ nala tusibʋnaa hʋ aa kpʋ nala a kaŋ mʋ pogo tʋtʋʋ tıyaŋ gɛɛ?”
39 Pɔɔl baa, “Aayı, ŋ yaa gyuu rɛ a lıı Taasu, Silisıya paalʋʋ tɔbal hʋ.
Ɲ aa sʋla ı rɛ dı ı leŋ dı ŋ bası wıya tıya nala no.” 40 Ɛɛ rɛ laalyuwolo
nıhıyawʋ hʋ tıya ʋ ŋmanıı. Pɔɔl sıŋ dıya hʋ saŋgyıŋ hʋ tıyaŋ, aŋ kaŋ
ʋ nosi viri dı nala hʋ buloŋ leŋ kyagıŋsı. Ɛɛ rɛ ba buloŋ yaa fʋıı, ka
Pɔɔl piili kı bası wıya Gyuuma taal tıyaŋ.

22

1 Doŋ nɛ ʊ basɪ tɪya ba a baa, “Ŋ kuwoma abee ŋ naabalɪya, ma
gyegili nɪɪ wɪɪ hʊ ŋ aa kana dɪ ŋ basɪ laa ŋ tɪɪ.” 2 Ba aa nɪɪ dɪ Pɔɔl
basɪ wɪya ba tɪɪ taal tɪyaŋ gɛɛ, ba buloŋ yaa fʊɪɪ. Ɛɛ rɛ Pɔɔl basɪ tɪya
ba a baa, 3 “Ŋ yaa gyuu rɛ. Taasu aa we Silisɪya paalʊʊ tɪyaŋ nɛ ba
lʊla ŋ. Ŋ gyɪ yaa haŋbiye rɛ ka ba kana ŋ ko Gyerusalɛm daha, ŋ waa
daha tɪyaŋ. Gamaliyɛl rɛ dɪyɛsɪ ŋ. Ʊ gyɪ daga ŋ á naabaala lesiri abee
ba ŋmaŋsɪ buloŋ nɛ abee sɪfɪyasɪ. Wɪya hʊ ʊ aa daga ŋ, ŋ mɛ gyɪ
kpaa ba tɪŋ Wɪɪsɪ rɛ abee ŋ tɪya buloŋ, anɪɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ aa we
daha gyɪnaŋ. 4 Ŋ fa tɪŋ naasɪ dɔgɪsɪ nala hʊ aa tɪŋ Yesu ŋmanɪɪ hʊ
rɛ kɪŋkaŋ, a gba kpʊ ba badɔmɔŋ. Ba baala abee haana buloŋ nɛ ŋ
leŋ ba kasɪ vʊwa, aŋ kasɪ ba tɔ dɪɪsɪ tɪyaŋ mɛ. 5 Gyuuma wɪɪkyʊwal
sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ abee nɪhɪyasɪ hʊ buloŋ aa laŋŋa daha sɪ wuwo
basɪ tɪya ma anɪɪ wɪɪ no ŋ aa basɪ yaa wɪtɪɪ rɛ. Ba gyɪ sabɪ teŋ tɪya ŋ
nɛ dɪ ŋ kaŋ mʊ Damaasiku a tɪya Gyuuma hʊ aa we doŋ. Ba gyɪ yaa
gɛɛ rɛ dɪ ŋ wuwo kasɪ nala hʊ buloŋ aa laa Yesu wɪya di Damaasiku
tɪyaŋ, a vʊwa ba a kaŋ ko Gyerusalɛm daha, dɪ ba dɔgɪsɪ ba.”

Pɔɔl daga ɛɛ aa yaa, ʊ ko bɪrɪmɪ Yesu hatɪnnɪ
Kpambɪsɪ 9.1-19; 26.12-18

6 Ɛɛ rɛ Pɔɔl bɪl baa, “Ŋ aa lɪɪ kpa Damaasiku ŋmanɪɪ kɪ mʊ, a ko
kpaga bee hʊ anɪɪ wɪɪhaa saŋa gɛɛ sek, pʊlʊŋbal kɪdɪgɪ pirigi lɪɪ
wɪɪsɪnyuu a kyaanɪ we ŋ tɪyaŋ. 7 Ŋ tuu tele taŋha aŋ nɪɪ nal taal
dɪ ʊ aa basɪ wɪya ŋ lee a baa, ‘Sɔɔl, Sɔɔl! Bee rɛ tɪŋ ɪ kɪ dɔgɪsɪ ŋ nyɛ?” ’
8 Ɛɛ rɛ ŋ mɛ pɪyɛsɪ, “Kɪbee rɛ yaa ɪ, ŋ Tɪɪna?” Taal hʊ basɪ baa, “Mɪyaŋ
nɛ yaa Yesu aa lɪɪ Nazarɛti, nal hʊ ɪ aa dɔgɪsɪ hʊ.” 9 Ŋ bee nala hʊ fa
aa val hʊ, ba gyɪ naa kyaanʊʊ hʊ rɛ aŋ fa bɪ nɪɪ nal hʊ aa basɪ wɪya
ŋ lee taal. 10 Ɛɛ rɛ ŋ pɪyɛsɪ, “Ŋ Tɪɪna, ŋ yaa bee?” Ŋ Tɪɪna bɪl basɪ baa,
“Sii mʊ Damaasiku. Doŋ tɪyaŋ nɛ ba sɪ daga ɪ wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa lɪɪ ɪ dɪ
ɪ yaa.” 11 Pʊlʊŋ hʊ aa kyʊʊlɪ ŋ sɪya gɛɛ, ŋ bɪl bɪ wuwo dɪ ŋ na. Ɛɛ rɛ
ŋ bee nala hʊ fa aa val hʊ kaŋ ŋ noŋ tɪyaŋ a tarɪ ŋ mʊ Damaasiku.
12 Baal kɪdɪgɪ rɛ fa we doŋ ba kɪ yɪrɪ Ananiyasɪ. Ʊ fa aa fá Wɪɪsɪ
rɛ kɪŋkaŋ aŋ fa kɪ tɪŋ mɪrɪsɪ hʊ Moosi fa aa saba biŋ dɪ nala kɪ tɪŋa
mɛ. Gyuuma hʊ buloŋ aa we Damaasiku tɪyaŋ fa aa tɪya ʊ gyɪrɪma rɛ
weliŋ. 13 Ɛɛ rɛ ʊ ko sɪŋ ŋ loginŋ tɪyaŋ a basɪ tɪya ŋ a baa, “Ŋ naabiye
Sɔɔl, kaŋ ɪ sɪya suri! Haŋ lagɪlagɪbiye hʊ ŋ sɪya pirigi suri, ŋ wuwo
na ʊ.” 14 Ɛɛ rɛ Ananiyasɪ basɪ tɪya ŋ a baa, “Wɪɪsɪ hʊ á bee á naabaala
aa tɪŋ, ʊ rɛ lɪɪ ɪ dɪ ɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ ʊ aa kyɛ dɪ ɪ yaa. Ʊ leŋ ɪ na Wɪɪsɪ
Tɪpʊlʊŋ tɪɪna hʊ rɛ a nɪɪ ʊ taal mɛ ʊ aa basɪ wɪya tɪya ɪ. 15 Ɪ sɪ yaa ʊ
daŋsɪya tɪɪna, a basɪ tɪya nala wɪɪ hʊ ɪ aa nɪya aŋ pɛ na mɛ. 16 Bee rɛ
yaŋ tɪŋ ɪ ha hɔŋ kɪ pɪɪsɪ? Sii mʊ leŋ dɪ ba fo ɪ wɪɪkyʊwalnɪɪ, a sasɪ ɪ
wɪbɔmɔ buloŋ ta Yesu feŋ tɪyaŋ.”

Wɪɪsɪ yɪrɪ Pɔɔl dɪ ʊ basɪ Wɪɪsɪ wɪya tɪya nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma

17 Ɛɛ rɛ ŋ mɪɪgɪ mʊ Gyerusalɛm a gyʊʊ wɪɪkyʊwaldɪya a kɪ kyʊwalɪ
Wɪɪsɪ. Saŋa hʊ ŋ aa kyʊwalɪ Wɪɪsɪ hʊ tɪyaŋ nɛ, 18 ŋ na á Tɪɪna Yesu
anɪɪ duwoso tɪyaŋ gɛɛ. Ʊ basɪ tɪya ŋ a baa, “Sii lɪɪ Gyerusalɛm tɪyaŋ
lagɪ, beewɪya nala hʊ aa we daha bɪ sɪ laa nyʊwa laa ŋ wɪya hʊ ɪ aa
sɪ basɪ tɪya ba di.” 19 Nyɛ rɛ ŋ mɛ basɪ tɪya ʊ a baa, “Ŋ Tɪɪna, ba tɪɪ
gyɪŋ bee baa lee hʊ kɛ buloŋ ŋ aa mʊwa, ŋ aa gyʊʊ wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ rɛ
a kasɪ nala hʊ aa laa ɪ wɪya dɪ doŋ tɪyaŋ, a ŋmaa ba aŋ kasɪ ba mʊ

tɔ dɪɪsɪ tɪyaŋ. 20 Saŋa hʊ tɪyaŋ ba aa kpʊ Sɪtɪɪvɪŋ, nal hʊ fa aa yaa ɪ
daŋsɪya tɪɪna a basɪ ɪ wɪya kɪ tɪya nala, mɪyaŋ Pɔɔl tɪɪ mɛ fa we doŋ,
a laa nyʊwa baa dɪ ba kpʊ ʊ. Ba gyɪ aa kpʊ ʊ hʊ tɪyaŋ mɛ, mɪyaŋ nɛ
fa sɪŋ pɔ nala no gannɪ ba fa aa wire biŋ, aŋka ba kpʊ ʊ." 21 Nyɛ rɛ ŋ
Tɪɪna basɪ tɪyaŋ a baa, "Sii daha, ŋ sɪ tɪma ɪ dɪ ɪ mʊ libolii, nala hʊ aa
bɪ yaa Gyuuma lee."

22 Pɔɔl fa aa basɪ wɪya hʊ gɛɛ, nala hʊ buloŋ nɛ fa gyegile kɪ nɪɪ. Amɛ
ʊ aa ko basɪ wɪɪ no, ba bɪl piili kɪ yaa kyagɪŋsɪ a baa, "Ma kpʊ nɪtɔɔ no,
ʊ bɪ maga dɪ ʊ we dʊnɪya no tɪyaŋ." 23 Ka ba kɪ yaa kyagɪŋsɪ, aŋ kaŋ
ba gannɪ kɪ pigisi aŋ yaa taŋha kɪ yuwo. 24 Nyɛ rɛ Roma laalyuwolo
nɪhɪyawʊ basɪ baa dɪ laalyuwolo hʊ kaŋ Pɔɔl gyʊʊ laalyuwolo dɪɪduwo
hʊ. Ʊ baa dɪ ba vɪɪrɪ ʊ aŋ pɪyɛsɪ na wɪɪ hʊ aa tɪŋ nala no buloŋ lɪɪ ʊ
hal aŋ kɪ yaa kyagɪŋsɪ nyɛ. 25 Nyɛ rɛ ba vʊwa ʊ dɪ ba vɪɪrɪ. Saŋa hʊ
ba aa yaa siri dɪ ba vɪɪrɪ Pɔɔl hʊ rɛ ʊ pɪyɛsɪ laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ
fa aa sɪŋ doŋ a baa, "Ʊ yaa ŋmanɪɪ rɛ dɪ ba vɪɪrɪ nal hʊ aa yaa Roma
tɪɪna rɛ, dɪ ba bɪ dii ʊ sarɪya a daga ʊ wɪkyogii koo?" 26 Ʊ aa nɪɪ wɪɪ
hʊ Pɔɔl aa basa, ɛɛ rɛ ʊ mɛ mɪɪgɪ mʊ ʊ nɪhɪyawʊ hʊ lee a basɪ tɪya
ʊ baa, "Deŋ na wɪɪ hʊ ɪ aa kyɛ dɪ ɪ yaa, baal hʊ yaa Roma tɪɪna rɛ."
27 Nyɛ rɛ laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ tɪɪ sii kpa mʊ Pɔɔl lee a pɪyɛsɪ ʊ, "Ɪ
yaa Roma tɪɪna rɛ? Basɪ tɪya ŋ." Ɛɛ rɛ Pɔɔl baa dɪ waa. 28 Laalyuwolo
nɪhɪyawʊ hʊ mɛ basɪ baa, "Ŋ mɛ yaa kɪdɪgɪ rɛ. Ŋ kɛ ta tuŋ molbiye rɛ
yʊga aŋ na ko yaa Roma tɪɪna." Ɛɛ rɛ Pɔɔl baa, "Ba paalɪ lʊla ŋ ŋ yaa
Roma tɪɪna rɛ." 29 Nyɛ rɛ nala hʊ fa aa kyɛ dɪ ba vɪɪrɪ Pɔɔl aŋ pɪyɛsɪ ʊ
wɪya hʊ buloŋ mɪɪgɪ fasɪ kɪ lɪɪ hal mʊhʊ mʊhʊ. Laalyuwolo nɪhɪyawʊ
hʊ aa ko gyɪma anɪɪ Pɔɔl yaa Roma tɪɪna rɛ, ka ʊ leŋ ba kaŋ kyɔrʊmɔ
vʊwa ʊ gɛɛ, kambɪŋ mɪɪgɪ kana ʊ mɛ tɪɪ rɛ.

Ba kaŋ Pɔɔl mʊ bee hɪyarɪ sɪya

30 Ɛɛ rɛ laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ kɪ kyɛ dɪ ʊ kɔnɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ aa tɪŋ
Gyuuma hʊ kɪ basɪ Pɔɔl wɪya. Ʊ sɪya aa gballa, ʊ leŋ ba kana ʊ puri, a
leŋ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee nɪhɪyasɪ hʊ aa laŋŋɪ kɪ
vʊʊlɪ wɪya hʊ buloŋ ko laŋŋɪ. Ba aa laŋŋa ko teŋ, ʊ kaŋ Pɔɔl lɪɪ sɪgɪ
ba sɪya tɪyaŋ.

23

1 Pɔɔl fa aa sɪŋ ba sɪya tɪyaŋ gɛɛ rɛ, ka ʊ sɪya buloŋ fa pɔ nɪhɪyasɪ
hʊ aa laŋŋɪ kɪ vʊʊlɪ wɪya hʊ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba a baa, "Ŋ
kuwobalɪya, ŋ tɪŋ Wɪɪsɪ rɛ ŋ mɪɪbol buloŋ tɪyaŋ. Ɛɛwɪya, a kaŋ kɪ ko
gyɪnaŋ sɪgballɪya no, ŋ hakɪla bɪ daga ŋ anɪɪ ŋ yaa wɪɪ kɪdɪgɪ buloŋ
kyogi rɛ." 2 Ɛɛ rɛ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ ba aa yɪrɪ
Ananiyasɪ basɪ tɪya nala hʊ aa sɪŋ kpaga Pɔɔl, a baa dɪ ba ŋmaa ʊ
kyaŋkpaŋ tɪyaŋ. 3 Ba aa ŋmaa ʊ gɛɛ, Pɔɔl mɛ tʊʊsɪ ʊ a baa, "Na ʊ aa
kɪɪ gɛɛ anɪɪ gyee ba aa yaa tʊwɔl bʊgɪ! Ɪ aa yaŋ leŋ ba ŋmaa ŋ nyɛ,
ɛɛ tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ mɛ sɪ ŋmaa ɪ. Na ɪ hɔnɔ dɪ ɪ kpa mɪrɪsɪ hʊ Moosi aa
saba biŋ dɪ á kɪ tɪŋa rɛ, a di ŋ sarɪya, aŋka ɪ baa dɪ ba ŋmaa ŋ. Wɪya
no tɪɪ daa ɪ kɪ kyogi gɛɛ?" 4 Nala hʊ aa sɪŋ kpaga Pɔɔl pɪyɛsɪ ʊ a baa,
"Wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ daa ɪ kɪ tʊʊsɪ gɛɛ?" 5 Nyɛ rɛ Pɔɔl bɪl
baa, "Ŋ naabalɪya, ma kɪna sʊma rɛ. Ba saba Wɪɪsɪ tenni tɪyaŋ nɛ anɪɪ
ʊ bɪ maga dɪ á basɪ wɪbɔmɔ a kɪ tɪya nal hʊ aa deŋ nala. Ŋ bɪ gyɪma
anɪɪ ʊ rɛ yaa á wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ."

6 Pɔɔl aa deŋ nala hʋ aa laŋŋı kı vʋʋlı wıya hʋ tıyaŋ, ʋ na anıı ba
badɔmɔŋ yaa nala hʋ ba aa yırı Sadusiima rɛ. Ba badɔmɔŋ mɛ yaa
Farasiima. Nyɛ rɛ ʋ faası bası tıya nıhıyası hʋ aa laŋŋı kı vʋʋlı wıya
hʋ a baa, “Ɲ naabalıya, ŋ yaa Farasii rɛ, ŋ kuwo mɛ yaa Farasii. Ɲ
laa di rɛ anıı nala hʋ aa sʋba sı mııgı sii sʋʋ tıyaŋ a kaŋ mııbol. Ɛɛ
rɛ tıŋ ba kı di ŋ sarıya gɛɛ.” 7 Ʋ aa bası wıı no, nyʋʋtaaduwo gyʋʋ
Farasiima hʋ abee Sadusiima hʋ, ba porigi dɔmɔŋ. 8 Sadusiima baa dı
dı nal lɛ sʋba, ʋ bıl bı sı wuwo sii sʋʋ tıyaŋ a kaŋ mııbol, aŋ bıl bası
baa dı malıkası mɛ tuwo, dı nıdʋŋsı mɛ tuwo. Amɛ Farasiima hʋ kɛ
baa dı wıya no buloŋ we doŋ nɛ. 9 Nyɛ rɛ nala hʋ buloŋ sii a faası kı
yaa kyagıŋsı. Wıısı Teŋ dıdagıla hʋ badɔmɔŋ aa we Farasiima paati
hʋ tıyaŋ sii a faası kaŋ wıya hʋ kı tarı a baa, “Á kɛ bı naa wıı hʋ baal
no aa yaa kyogi. Dı nıdıma koo malıka rɛ kɔnı bası wıya hʋ tıya ʋ, á
bı sı wuwo gyıma.” 10 Nyɛ rɛ ba marı kaŋ wıı hʋ kı kpa dɔmɔŋ, lee
hʋ buloŋ nıma. Kambıŋ kaŋ laalyuwolo nıhıyawʋ hʋ anıı ba sı kaŋ
Pɔɔl tarı pʋ̃ʋ̃. Ɛɛ rɛ ʋ leŋ ʋ laalyuwolo hʋ gyʋʋ nala hʋ tıyaŋ a lorigi
laa Pɔɔl, a kana ʋ kaŋ mʋ laalyuwolo dııduwo hʋ.

11 Lee aa ko bıl, haŋ tebine hʋ tıı á Tıına Yesu ko Pɔɔl lee, a sıŋ ʋ
logiŋ, aŋ bası tıya ʋ a baa, “Kana ı tıı. Ʋ maga dı ı di ŋ daŋsıya rɛ a
bası ŋ wıya Roma tıyaŋ anıı ı aa bası ŋ wıya Gyerusalɛm tıyaŋ gɛɛ.”

Gyuuma aa vʋʋlı dı ba kpʋ Pɔɔl

12 Ʋ sıya aa gballa, Gyuuma badɔmɔŋ laŋŋı dɔmɔŋ a kı vʋʋlı dı ba
kpʋ Pɔɔl. Ba ŋmıyɛsa rɛ anıı dı ba aa rɛ ko bı kpʋ ʋ, ba bı sı di kına,
a bı sı nyʋwa nıı mɛ. 13 Nala hʋ fa aa hɔŋ vʋʋlı wıı no fa tee nala
mɔllıbalıya. 14 Ɛɛ rɛ ba sii mʋ Gyuuma wııkyʋwal sılaala nıhıyası hʋ
abee bee hʋ nıhıyası lee a bası tıya ba a baa, “Á ŋmıyɛsa rɛ anıı dı
ámaa rɛ ko bı kpʋʋ Pɔɔl, á bı sı di kına koo a nyʋwa nıı mɛ. 15 Ɛɛwıya,
ma bee nala hʋ aa laŋŋı kı vʋʋlı wıya nıhıyası, ma tıma dı ba mʋ bası
tıya Roma laalyuwolo nıhıyawʋ hʋ dı ʋ leŋ dı Pɔɔl ko ma lee. Ma fugo
baa dı ma aa kyɛ dı ma marı pıyɛsı ʋ weliŋ nɛ, a gyıŋ wıı hʋ ʋ kɔnı
aa yaa. Á sı yaa siri, dı ʋ rɛ leŋ dı ʋ kı ko, ʋ bı sı pele ma lee, ka dı á
kpʋ ʋ ŋmanıı tıyaŋ.”

16 Ɛɛ rɛ Pɔɔl dıya toluu biibaal mɛ nıı ba aa vʋʋlı wıı hʋ. Ɛɛ rɛ ʋ
sii mʋ gyʋʋ laalyuwolo dııduwo hʋ, a bası wıı hʋ tıya Pɔɔl. 17 Nyɛ
rɛ Pɔɔl yırı laalyuwolo nıhıyası hʋ kıdıgı a bası tıya ʋ a baa, “Kaŋ
bapʋwasıbiye no mʋ ma nıhıyawʋ hʋ lee, ʋ kaŋ wıı rɛ dı ʋ bası tıya
ʋ.” 18 Ɛɛ rɛ ʋ kana ʋ mʋ ba nıhıyawʋ hʋ lee a bası tıya ʋ a baa, “Pɔɔl,
nal hʋ ba aa kaŋ tɔ dıya hʋ tıyaŋ nɛ yırı ŋ a bası tıya ŋ baa dı ŋ kaŋ
bapʋwasıbiye no ko ı lee, dı ʋ kaŋ wıı rɛ dı ʋ bası tıya ı.” 19 Ɛɛ rɛ
nıhıyawʋ hʋ kaŋ biye hʋ noŋ tıyaŋ, ba fası lıı mʋhʋ, ʋ fıyɛlı pıyɛsı ʋ
dı wıbee rɛ ʋ kana dı ʋ bası tıya ʋ? 20 Ɛɛ rɛ ʋ baa, “Gyuuma nıhıyası
vʋʋla rɛ dı ba bası tıya ı dı ı kyiye leŋ dı Pɔɔl ko nıhıyası hʋ aa laŋŋı
kı vʋʋlı wıya lee. Ba sı fugo baa dı ba aa kyɛ dı ba marı pıyɛsı ʋ weliŋ
nɛ a gyıŋ wıı hʋ ʋ kɔnı aa yaa. 21 Amɛ ta laa nyʋwa, beewıya nala
hʋ badɔmɔŋ sı faŋa ŋmanıı tıyaŋ a kı pɔ ʋ. Ba tee baala mɔllı balıya.
Ba ŋmıyɛsa rɛ anıı dı ba aa rɛ ko bı kpʋ Pɔɔl, ba bı sı di kına a bı sı
nyʋwa nıı mɛ. Ba kɛ yaa ba siri rɛ dı ı rɛ ko tıya ʋ ŋmanıı dı ʋ ko.”
22 Ʋ aa bası gɛɛ ko teŋ, nıhıyawʋ hʋ bası tıya bapʋwasıbiye hʋ baa,

“Ta ko basɪ wɪɪ no ɪ aa basɪ tɪya ŋ, a tɪya nal buloŋ.” Ɛɛ rɛ ka ʋ ta biye hʋ, ʋ mʋ.

Ba kaŋ Pɔɔl mʋ Roma nɪhɪyawʋ Fɛlisi sɪya

23 Nyɛ rɛ laalyuwolo nɪhɪyawʋ hʋ yɪrɪ ʋ laalyuwolo nɪhɪyasɪ balɪya
a basɪ tɪya ba a baa, “Ma lɪɪ laalyuwolo kɔɔsɪbalɪya dɪ ba yaa siri dɪ
ba bee Pɔɔl mʋ Sizaariya, a pɛ gyagyɪnna mɔllɪboto bee fi tɪyaŋ, abee
tiŋ-yuwolo kɔɔsɪbalɪya. Ma leŋ dɪ ba yaa siri, a lɪɪ tebine no kerifi nibi
saŋa. 24 Ma kyɛ gyaagʋ tɪya Pɔɔl dɪ ʋ mɛ gyɪŋ, a kana ʋ weliŋ a kaŋ
mʋ Sizaariya, a kana ʋ mʋ we Roma nɪhɪyawʋ hʋ aa deŋ paalʋʋ hʋ
ba kɪ yɪrɪ Fɛlisi nosi tɪyaŋ.” 25 Ɛɛ rɛ ka laalyuwolo nɪhɪyawʋ hʋ sabɪ
teŋ a tɪya ba dɪ ba kaŋ mʋ tɪya Fɛlisi wɪɪ no wɪya. Nyɛ rɛ ʋ basɪ we
teŋ hʋ tɪyaŋ:

26 “Mɪyaŋ Kilodiyasi Lisiyasɪ rɛ sabɪ teŋ no kɪ tɪya ɪ, ŋ nɪhɪyawʋ
kuwori Fɛlisi. Ɲ aa kyʋwalɪ ɪ weliŋ. 27 Baal no ŋ aa leŋ ba kaŋ kɪ ko
ɪ lee nyɛ, Gyuuma rɛ fa kana ʋ dɪ ba kpʋ. Ba aa kyɛ dɪ ba yaa ɛɛ hʋ
tɪyaŋ nɛ, ŋ nɪɪ anɪɪ ʋ yaa Roma tɪɪna rɛ. Nyɛ rɛ ŋ kaŋ ŋ laalyuwolo
mʋ, á lorigi laa ʋ ba nosi tɪyaŋ. 28 Ɲ fa aa kyɛ dɪ ŋ gyɪŋ wɪɪ hʋ ʋ aa
yaa kyogi rɛ. Nyɛ rɛ ŋ kana ʋ mʋ ba nɪhɪyasɪ hʋ aa hɔŋ kɪ vʋʋlɪ wɪya
lee. 29 Ba aa pɪyɛsɪ ʋ wɪya hʋ tɪyaŋ, ŋ na anɪɪ ʋ bɪ kyogo wɪɪ buloŋ a
maga dɪ ba kpʋ ʋ, koo dɪ ba kana ʋ tɔ dɪya tɪyaŋ. Wɪɪ hʋ ba aa baa dɪ
ʋ yaa kyogi mɪɪgɪ mʋ kɪ tile ba tɪɪ sɪŋsɪ tɪyaŋ nɛ. 30 Ba basɪ tɪya ŋ anɪɪ
Gyuuma badɔmɔŋ vʋʋla rɛ dɪ ba kpʋ ʋ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ baa dɪ ba kana ʋ
ko tɪya ɪ lagɪ. Ka ŋ yaŋ basɪ tɪya ba anɪɪ ba ko ɪ lee, a daga wɪɪ hʋ
ʋ aa yaa kyogi ba, a tɪya ɪ.” 31 Ʊ aa sabɪ teŋ hʋ ko teŋ, laalyuwolo hʋ
kɔnɪ yaa gɛɛ hʋ ʋ aa basɪ tɪya ba dɪ ba yaa rɛ. Haŋ tebine hʋ buloŋ,
ba kaŋ Pɔɔl mʋ pele tɔɔ kɪdɪgɪ ba kɪ yɪrɪ Aŋtipaatirisi. 32 Ʊ sɪya aa
gballa, laalyuwolo hʋ aa val naasɪ hʋ, mɪɪgɪ ko ba dɪɪduwo hʋ, aŋka
gyagyɪnna hʋ kana ʋ mʋ Sizaariya. 33 Ba aa mʋʋ pele doŋ, ba kpa Pɔɔl
tɪya ba paalʋʋ hʋ didenni hʋ aŋ kpa teŋ hʋ mɛ pɛ tɪya ʋ. 34 Nyɛ rɛ
Fɛlisi karɪmɪ teŋ hʋ ko teŋ, aŋ mɪɪgɪ pɪyɛsɪ Pɔɔl lee hʋ ʋ aa lɪya. Ɛɛ
rɛ ʋ baa dɪ ʋ lɪɪ Silisɪya paalʋʋ rɛ. Ʊ aa nɪɪ gɛɛ, 35 ʋ basɪ tɪya ʋ a baa,
“Dɪ ɪ nala hʋ rɛ ko ko, ŋ sɪ nɪɪ wɪɪ hʋ ɪ aa kana dɪ ɪ basɪ, aŋka dɪ ŋ na
di ɪ sarɪya.” Ɛɛ rɛ ka ʋ leŋ ba kaŋ Pɔɔl mʋ we kuwori Hɛrɔtɪ aa saa ʋ
dɪya hʋ tɪyaŋ, a leŋ laalyuwolo kɪ pɔ ʋ doŋ tɪyaŋ.

24

Ba dii Pɔɔl sarɪya Roma nɪhɪyawʋ Fɛlisi sɪya tɪyaŋ

1 Ʊ kyɛyɛ bɔnɔŋ hal tɪyaŋ nɛ Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyawʋ ba
aa yɪrɪ Ananiyasɪ abee bee hʋ nɪhɪyasɪ badɔmɔŋ abee sarɪdiil kɪdɪgɪ
ba aa yɪrɪ Tɛɛtulusi, sii kpa mʋ Sizaariya, dɪ ba na Roma nɪhɪyawʋ
Fɛlisi. Ba mʋ kpa wɪya hʋ ba aa baa dɪ Pɔɔl kyogo, a biŋ Fɛlisi sɪya
tɪyaŋ. 2 Tɛɛtulusi rɛ ba gyɪ laa sɪya yɪrɪ dɪ ʋ ko lɪɪ daga wɪɪ hʋ Pɔɔl aa
kyogo. Nyɛ rɛ ʋ piili a baa, “Ɲ nɪhɪyawʋ, ɪ wɪgyʋŋ nyuniŋ, ɪ wuwo kɪ
deŋ á paalʋʋ no weliŋ nɛ, a leŋ á hɔŋ abee laaŋfɪya. Ɪ bɪl marɪ wɪya mɛ
rɛ yʋga á paalʋʋ no tɪyaŋ, ba yaa wɪweliye tɪya ma. 3 Wɪya no buloŋ
nyuniŋ, nal nal buloŋ teŋ fɪyɛla rɛ weliŋ paalʋʋ no logiŋ buloŋ tɪyaŋ.
Ɛɛwɪya, á aa kyʋwalɪ ɪ rɛ kɪŋkaŋ. 4 Ɲ bee kyɛ dɪ ŋ basɪ wɪgyamaa.
Ɲ yaŋ aa sʋla ɪ rɛ dɪ ɪ di kenyiri aŋ gyegili nɪɪ wɪɪ hʋ á aa kana dɪ á
basɪ. Wɪɪ hʋ á aa kyɛ dɪ á basɪ hʋ mɛ, á sɪ kaŋ keri kɪkuu. 5 Á naa dɪ

baal no yaa wɪweel lɛ. Gyuuma aa we dʊnɪya logiŋ buloŋ tɪyaŋ, ʊ aa mʊ doŋ nɛ, a kaŋ ba we ba kɪ kaa kaasɪ. Ʊ mɛ rɛ yaa Nazarɛti tɪmma paati hʊ sɪlaal. 6 Ʊ fa aa kyɛ dɪ ʊ yaa bisiŋ wɪya rɛ Wɪɪkyʊwaldɪya hʊ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ á kana ʊ, a fa kɪ kyɛ dɪ á di ʊ sarɪya á naabaala lesiri tɪyaŋ. 7 Ɛɛ rɛ laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ ba aa yɪrɪ Lisiyasɪ ko nyasa, a kana ʊ lorigi laa á nosi tɪyaŋ. 8 Ʊ rɛ basɪ tɪya á nala hʊ buloŋ aa basɪ Pɔɔl wɪya dɪ á ko ɪ lee a basɪ tɪya ɪ wɪɪ hʊ aa tɪŋ á kɪ basɪ ʊ wɪya. Dɪ ɪ rɛ pɪyɛsɪ baal no, ɪ tɪɪtɪɪ mɛ sɪ gyɪma anɪɪ wɪya hʊ buloŋ á aa basa a mʊ kɪ tile ʊ tɪyaŋ yaa wɪtɪɪ rɛ.” 9 Nyɛ rɛ Gyuuma hʊ buloŋ sii sɪŋ pɛ, a basɪ baa dɪ wɪya hʊ buloŋ Tɛɛtulusi aa basa kɔnɪ yaa wɪtɪɪ rɛ.

Pɔɔl basɪ wɪya dɪ ʊ laa ʊ tɪɪ Fɛlisi sɪya tɪyaŋ

10 Ɛɛ rɛ paalʊʊ hʊ didenni hʊ tɪya Pɔɔl mɛ ŋmanɪɪ dɪ ʊ mɛ ko lɪɪ basɪ wɪɪ hʊ ʊ aa kana. Ɛɛ rɛ Pɔɔl baa, “Ŋ tɪɪ gyɪma rɛ anɪɪ ɪ aa di sarɪya taŋha no tɪyaŋ ʊ bɪsɪ bɪ kpaga daha. Ŋ teŋ yaŋ fɪyɛla rɛ abee ŋ aa sɪ basɪ wɪya a laa ŋ tɪɪ ɪ sɪya tɪyaŋ. 11 Ɪ tɪɪ sɪ wuwo pɪyɛsɪ na, anɪɪ saŋa hʊ ŋ aa ko mʊ Gyerusalɛm dɪ ŋ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, ʊ ha bɪ para kyɛyɛ fi abee balɪya. 12 Gyuuma bɪ naa dɪ ŋ bee ba bee nal buloŋ kaŋ wɪya kɪ kpa dɔmɔŋ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ. Ba mɛ bɪl bɪ naa dɪ ŋ we kaasɪ wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ tɪyaŋ mɛ koo lee kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ. 13 Wɪɪ buloŋ tuwo ba aa sɪ wuwo kpa daga anɪɪ wɪya hʊ ba aa baa dɪ ŋ yaa kyogi mɛ kɔnɪ yaa wɪtɪɪ rɛ. 14 Wɪɪ hʊ ŋ aa sɪ basɪ tɪya ɪ anɪɪ ʊ yaa wɪtɪɪ rɛ nyɛ: Ŋ kɛ gyɪma anɪɪ ŋmanɪɪ no ŋ aa tɪŋ nyɛ, á naabaala Wɪɪsɪ hʊ rɛ ŋ kɪ kyʊwalɪ gɛɛ. Beewɪya, mɪrɪsɪ hʊ buloŋ Moosi aa biŋ tɪya ma, abee wɪya hʊ buloŋ Wɪɪsɪ tɪŋdaala aa saba, ŋ mɛ laa ba buloŋ dɪ rɛ. Amɛ ba kɛ baa dɪ ŋmanɪɪ hʊ ŋ aa tɪŋ hʊ yaa wɪnyɪyɛl lɛ. 15 Ŋ mɛ laa di rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ sɪ kyisi niweliye abee nɪbɔmɔ buloŋ sʊʊ tɪyaŋ anɪɪ nala no buloŋ aa sɪŋ daha mɛ aa laa di gɛɛ. 16 Ŋ aa lʊgɪ rɛ saŋa buloŋ dɪ ŋ gyɪma ŋ hakɪla tɪyaŋ anɪɪ ŋ bɪ kaŋ wɪkyogii buloŋ Wɪɪsɪ abee nihuwobiŋ sɪya tɪyaŋ. 17 Ŋ lɪɪ Gyerusalɛm tɪyaŋ pɪɪsɪ rɛ, a pel bɪŋgyamaa, aŋ na mɪɪgɪ mʊ doŋ, dɪ ŋ kaŋ kɪna mʊ tɪya ŋ nala ka dɪ ŋ pɛ kpʊ pʊsɪ tɪya Wɪɪsɪ mɛ. 18 Ɛɛ tɪyaŋ nɛ ba na ŋ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ. Saŋa hʊ tɪyaŋ ba aa naa ŋ dɪ ŋ pɪɪsɪ ŋ bisiŋ teŋ nɛ. Nɪgyamaa mɛ daa ŋ kaŋ gyʊʊ doŋ. Ŋ bɪ wee kaasɪ buloŋ mɛ. 19 Gyuuma badɔmɔŋ mɛ aa lɪɪ Esɪya paalʊʊ mɛ rɛ fa we doŋ. Dɪ ba aa rɛ fa kaŋ wɪɪ buloŋ abeel-ŋ, ʊ fa maga dɪ ba tɪɪ ko basɪ rɛ daha tɪyaŋ. 20 Dɪ ɛɛ mɛ ko daa, leŋ dɪ nala no aa we daha basɪ wɪɪ hʊ ba mɛ aa naa dɪ ŋ yaa kyogi, saŋa hʊ ba aa kana ŋ mʊ nɪhɪyasɪ hʊ aa laŋŋɪ kɪ vʊʊlɪ wɪya sɪya. 21 Wɪɪ hʊ buloŋ ŋ aa yaa rɛ nyɛ: Ba sɪya tɪyaŋ, ŋ fa nɔsɔ basɪ tɪya ba rɛ a baa, ‘Gyɪnaŋ ma aa di ŋ sarɪya rɛ, dɪ ma kpa kyogisi tɪya ŋ, akuu ŋ aa laa di anɪɪ sʊʊnɪ sɪ mɪɪgɪ sii sʊʊ tɪyaŋ a kaŋ mɪɪbol wɪya.” ’

22 Fɛlisi aa nɪɪ gɛɛ, ʊ basɪ tɪya ba a baa, “Ma sii. See dɪ ŋ leŋ dɪ Lisiyasɪ, laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ ko, ka dɪ ŋ na dɪ wɪɪ no sarɪya.” Fɛlisi fa gyɪŋ ŋmanɪɪ hʊ Pɔɔl aa tɪŋ wɪya rɛ weliŋ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ basɪ gɛɛ. 23 Ʊ leŋ laalyuwolo hʊ kɪdɪgɪ kɪ deŋ Pɔɔl, aŋ basɪ tɪya ʊ dɪ ʊ kana ʊ tɔ aŋ leŋ dɪ ʊ kɪ na wiyese, dɪ ʊ tɪya ʊ kyaŋsɪ ŋmanɪɪ dɪ ba ko kɪ na ʊ. Dɪ ʊ rɛ aa kyɛ kɪŋ mɛ, dɪ ba wuwo pɛ ʊ tɪyaŋ abee haŋ kɪbalɪɪ hʊ.

Pɔɔl sɪŋ Fɛlisi bee Durusila sɪya tɪyaŋ

24 Ʊ gyɪ bɪ pɪɪsa ka Fɛlisi bee ʊ haaŋ Durusila mɛ ko doŋ. Durusila fa yaa Gyuu rɛ. Nyɛ rɛ Fɛlisi tɪma yɪrɪ Pɔɔl dɪ ʊ ko. Pɔɔl aa ko, ʊ leŋ

ʋ basɪ Yesu Krisita laadii memii a tɪya ʋ. 25 Pɔɔl gyɪ basɪ wɪya mɛ rɛ
a mʋ kɪ tile wɪweliye yayɪ tɪyaŋ, a bee ɛɛ ɪ aa sɪ wuwo kaŋ ɪ tɪɪ, a
bɪl basɪ kyɛɛ hʋ Wɪɪsɪ aa sɪ di dʋnɪya nala sarɪya wɪya mɛ. Ʊ aa basɪ
wɪya no, kambɪŋ buloŋ kaŋ Fɛlisi. Ɛɛ rɛ ʋ baa dɪ ʋ leŋ mɔɔgɛɛ aŋ kɪ
mʋ, dɪ amɛ dɪ ʋ rɛ ko na sɪnɪɪ, dɪ ʋ sɪ bɪl yɪrɪ ʋ. 26 Ʊ kɛ fa bɪɪna anɪɪ
Pɔɔl sɪ kaŋ molbiye ko kpala ʋ rɛ. Ɛɛwɪya, ʋ gyɪ aa kɪ yɪrɪ ʋ bʋlɪya
bʋlɪya, dɪ ba kɪ basɪ wɪya. 27 Ʊ bɪsɪ balɪya hal tɪyaŋ, baal kɪdɪgɪ ba aa
yɪrɪ Pɔɔkɪyɔsɪ Fɛsitusi rɛ fa mɪɪgɪ ko laa Fɛlisi nyuu, a kɪ deŋ paalʋʋ
hʋ. Fɛlisi fa aa kyɛ dɪ Gyuuma hʋ kyo ʋ rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ʋ gyɪ leŋ ba ha
leŋ Pɔɔl nɪtɔdɪya hʋ tɪyaŋ gɛɛ.

25

Pɔɔl sʋla dɪ ba kana ʋ mʋ Roma paalʋʋ buloŋ kuworibal hʋ sɪya

1 Fɛsitusi aa ko laa paalʋʋ hʋ, ʋ hɔŋ Sizaariya tɪyaŋ kyɛyɛ boto rɛ aŋ
sii kpa mʋ Gyerusalɛm. 2 Ʊ aa mʋ Gyerusalɛm gɛɛ, Gyuuma wɪɪkyʋwal
sɪlaala nɪhɪyasɪ hʋ abee Gyuuma nɪhɪyasɪ buloŋ ko basɪ wɪɪ hʋ Pɔɔl
aa yaa kyogi ba, a tɪya ʋ, aŋ sʋla ʋ dɪ ʋ pɛ ba tɪyaŋ, a leŋ dɪ Pɔɔl ko
Gyerusalɛm. 3 Ba gyɪ vʋʋla rɛ dɪ ba kyeŋ kpʋ Pɔɔl ŋmanɪɪ tɪyaŋ. Ɛɛ
rɛ tɪŋ ba gyɪ kɪ sʋla Fɛsitusi dɪ ʋ leŋ dɪ Pɔɔl ko Gyerusalɛm gɛɛ. 4 Ɛɛ
rɛ Fɛsitusi mɪɪgɪ basɪ tɪya ba a baa, “Sizaariya tɪyaŋ nɛ ba kaŋ Pɔɔl tɔ
dɪya tɪyaŋ. Ŋ mɛ sɪ mɪɪgɪ mʋ doŋ kyɛɛ no buloŋ. 5 Ɛɛwɪya, ma leŋ dɪ
ma nɪhɪyasɪ tɪŋ ŋ hal dɪ á buloŋ mʋ Sizaariya. Wɪɪ hʋ ma aa liise anɪɪ
baal hʋ yaa kyogi, dɪ ba basɪ tɪya ŋ doŋ, dɪ ŋ nɪɪ.”

6 Fɛsitusi gyɪ we Gyerusalɛm tɪyaŋ kyɛyɛ kyori koo fi rɛ aŋ na mɪɪgɪ
mʋ Sizaariya. Ʊ sɪgballɪya, ʋ mʋ hɔŋ sarɪya hʋ lidiilii tɪyaŋ aŋ leŋ ba
kaŋ Pɔɔl ko. 7 Pɔɔl aa ko, Gyuuma hʋ aa lɪɪ Gyerusalɛm ko buloŋ ko sɪŋ
gol ʋ kyige aŋ baa dɪ wɪya hʋ Pɔɔl aa kyogo yʋga rɛ kɪŋkaŋ. Amɛ ba
gyɪ bɪ wuwo daga anɪɪ wɪya hʋ ba aa baa dɪ ʋ kyogo yaa wɪtɪɪ rɛ. 8 Ɛɛ
rɛ Pɔɔl mɛ basɪ wɪya dɪ ʋ laa ʋ tɪɪ, a baa, “Ŋ bɪ kyogi wɪɪ kɪdɪgɪ buloŋ
Gyuuma naabaala ŋmanɪɪ hʋ tɪyaŋ. Ŋ bɪ kyogi Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ
sɪna buloŋ mɛ. Ŋ bɪl bɪ yaa wɪɪ buloŋ mɛ kyogi Roma paalʋʋ buloŋ
kuworibal hʋ.” 9 Amɛ Fɛsitusi mɛ fa aa kyɛ dɪ ʋ yaa wɪya dɪ Gyuuma hʋ
tenni fɪyɛlɪ rɛ. Ɛɛ rɛ ʋ pɪyɛsɪ Pɔɔl a baa, “Ɪ sɪ kɪ kyɛ dɪ ɪ mʋ Gyerusalɛm,
dɪ ŋ mʋ dɪ wɪɪ no sarɪya doŋ tɪyaŋ, akuu wɪya no ba aa baa dɪ yaa
kyogi wɪya koo?” 10 Ɛɛ rɛ Pɔɔl baa, “Aayɪ, paalʋʋ hʋ buloŋ kuworibal
sarɪya lidiilii tɪyaŋ nɛ ŋ sɪŋ nyɛ. Ɛɛwɪya, daha rɛ maga dɪ ma di ŋ
sarɪya. Ɪ tɪɪtɪɪ gyɪma rɛ weliŋ anɪɪ ŋ bɪ yaa wɪɪ buloŋ kyogi Gyuuma.
11 Dɪ mɪyaŋ nɛ fa yaa wɪɪ kyogi, a maga dɪ ba kpʋ ŋ, ŋ fa aa laa rɛ,
amɛ dɪ wɪya hʋ buloŋ ba aa basa yaa wɪnyɪyɛl kɛ, nal buloŋ bɪ kaŋ
ŋmanɪɪ dɪ ʋ kpa ŋ we ba nosi tɪyaŋ dɪ ba kpʋ ŋ. Ŋ aa sʋl lɛ, dɪ ɪ leŋ dɪ
ŋ mʋ kuworibal hʋ lee dɪ ʋ di ŋ sarɪya.” 12 Ɛɛ rɛ Fɛsitusi bee ʋ nɪhɪyasɪ
na dɔmɔŋ. Ka ʋ basɪ tɪya Pɔɔl a baa, “Na ɪ baa ɪ sɪ mʋ kuworibal hʋ
lee dɪ ʋ di ɪ sarɪya. Ŋ mɛ kɔnɪ yaŋ sɪ leŋ dɪ ɪ mʋ.”

Fɛsitusi basɪ Pɔɔl wɪya tɪya Kuwori Agɪrɪpa abee Bɛɛnisi

13 Kyɛyɛ baŋmana hal tɪyaŋ, kuwori kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Agɪrɪpa bee ʋ
dɪya toluu kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Bɛɛnisi ko dɪ ba kyʋwalɪ Fɛsitusi Sizaariya
tɪyaŋ. 14 Ba aa we doŋ kyɛyɛ baŋmana, Fɛsitusi basɪ Pɔɔl wɪya buloŋ
tɪya ba a baa, “Baal kɪdɪgɪ rɛ we daha. Fɛlisi rɛ fa leŋ ba kana ʋ tɔ
dɪya tɪyaŋ. Ʊ ha we doŋ. 15 Ŋ aa mʋ Gyerusalɛm, Gyuuma wɪɪkyʋwal

sılaala nıhıyası abee Gyuuma nıhıyası ko bası wıya hʋ ba aa baa dı ʋ yaa kyogi ba rɛ, a tıya ŋ, aŋ baa dı ŋ di ʋ sarıya a kpa kyogisi tıya ʋ. 16 Nyɛ rɛ ŋ bası tıya ba anıı á Roma tımma bı sı laa nyʋwa kpa kyogisi tıya nal, aŋ kpa tıına we ʋ dɔmɔ nosi tıyaŋ, see dı á buloŋ hɔnɔ, dı kıdıgı buloŋ bası ʋ nyʋwa. 17 Ɛɛ rɛ ba sii kpa ko daha. Ba aa ko, ŋ bı kaŋ wıı hʋ pıısı. Ʋ sıgballıya buloŋ nɛ, ŋ sii mʋ sarıya hʋ lidiilii aŋ leŋ ba kaŋ baal hʋ ko lıı. 18 Nala hʋ bee Pɔɔl fa aa kaŋ wıya kı kpa dɔmɔŋ hʋ, sii sıŋ dı ba daga wıya hʋ ba aa baa dı Pɔɔl yaa kyogi. Wıbɔmɔ hʋ ŋ kɛ fa aa bıına anıı ba sı baa dı ʋ yaa, ba bı basa ba kıdıgı buloŋ. 19 Amɛ wıı hʋ ba aa basa yaa wıkaŋtarıya rɛ, ba sıŋ kaŋ kı tarı a mʋ kı tile ba wıikyʋwalı lugo tıyaŋ abee baal kıdıgı aa sʋba ba kı yırı Yesu tıyaŋ. Akuu Pɔɔl aa kı bası anıı Yesu sii sʋʋ tıyaŋ nɛ, a we ʋ mııbol tıyaŋ wıya. 20 Ŋ fa bı gyıŋ ɛɛ hʋ buloŋ ŋ aa sı yaa, a gyıŋ wıı no naası. Nyɛ rɛ ŋ pıyɛsı Pɔɔl anıı ʋ sı laa nyʋwa a mʋ Gyerusalɛm dı ba di ʋ sarıya doŋ tıyaŋ? 21 Amɛ Pɔɔl bı laa nyʋwa, aŋ sʋla ŋ dı ŋ leŋ dı ba deŋ ʋ a kana ʋ mʋ kuworibal hʋ lee, dı ʋ di ʋ sarıya. Ɛɛ rɛ ŋ leŋ ba kı deŋ ʋ. Dı mıyaŋ nɛ ko na ŋmanıı ŋ sı leŋ dı ba kana ʋ mʋ kuworibal hʋ lee dı ʋ di ʋ sarıya.” 22 Ɛɛ rɛ kuwori Agırıpa bası tıya Fɛsitusi anıı ʋ tıı kyo dı ʋ mɛ nıı baal hʋ nyʋwa rɛ. Nyɛ rɛ Fɛsitusi bası tıya ʋ anıı ʋ kyiye sı nıı ʋ wıbasıı.

Ba kaŋ Pɔɔl mʋ Kuwori Agırıpa bee Bɛɛnisi sıya

23 Ʋ sıya aa gballa, Kuwori Agırıpa bee Bɛɛnisi sii mʋ sarıya hʋ lidiilii. Ba gyı laalı ba kuwori gannı rɛ, ba sii ŋmaa kuwori kına tıŋ ba hal, ba mʋ gyʋʋ dııbal hʋ. Ba bee laalyuwolo nıhıyası abee bee hʋ nıhıyası buloŋ ko gyʋʋ hɔŋ dıya hʋ tıyaŋ. Ba buloŋ aa hɔnɔ ko teŋ, Fɛsitusi leŋ ba kaŋ Pɔɔl ko gyʋʋ. 24 Ɛɛ rɛ Fɛsitusi baa, “Kuwori Agırıpa, ı bee nala hʋ buloŋ aa we daha, ma na baal no. Ʋ wıya rɛ tıŋ Gyuuma hʋ aa we daha abee Gyuuma hʋ buloŋ aa lıı Gyerusalɛm, ko kana ŋ bagına tıyaŋ, a kı yaa kyagıŋsı a baa dı ʋ bı maga dı ʋ we ʋ mııbol tıyaŋ. 25 Ŋ kɛ bı naa wıı hʋ ʋ aa yaa kyogi, a maga dı ba kpʋ ʋ. Amɛ ʋ tıı rɛ sʋla ŋ anıı ʋ sı mʋ kuworibal hʋ lee dı ʋ di ʋ sarıya. Ŋ mɛ yaŋ sı leŋ dı ʋ mʋ. 26 Amɛ ŋ paalı bı kyaası gyıŋ wıı hʋ buloŋ ŋ aa sı sabı tıya kuworibal hʋ baal no wıya. Ɛɛ rɛ tıŋ ŋ kana ʋ ko ma lee dı ma mɛ nıı ʋ nyʋwa. Ɪ kuwori Agırıpa lee rɛ ŋ yaŋ paalı kana ʋ ko. Ŋ bıına anıı dı ı mɛ gyʋʋ wıı no tıyaŋ, ı sı wuwo na wıı dı ŋ wuwo sabı teŋ tıya kuworibal hʋ. 27 Ŋ kɛ lee, ʋ bı yaa ŋmanıı abee ŋ aa sı leŋ dı ba kaŋ nal a lıı nıtɔdıya tıyaŋ a mʋ kuworibal hʋ lee, ka dı ŋ bı wuwo daga wıı buloŋ ʋ aa yaa kyogi.”

26

Pɔɔl bası wıya dı ʋ laa ʋ tıı Kuwori Agırıpa sıya tıyaŋ

1 Nyɛ rɛ Kuwori Agırıpa bası tıya Pɔɔl a baa, “Ŋmanıı we doŋ nɛ anıı ı aa sı wuwo bası wıya a laa ı tıı.” Ɛɛ rɛ Pɔɔl kaŋ ʋ noŋ gye, aŋ baa, 2 “Kuwori Agırıpa, wıya hʋ ŋ aa bı yaa, ba aa rɛ Gyuuma baa dı ŋ yaa rɛ. Ɛɛwıya, ŋ sı baa dı ŋ nyuu sʋma rɛ gyınaŋ, ŋ aa sı wuwo bası wıya ı sıya tıyaŋ a laa ŋ tıı, 3 beewıya ı kɛ paalı gyıŋ Gyuuma lesiri buloŋ nɛ abee ba wıkaŋtarıya buloŋ. Ŋ yaŋ aa sʋla ı rɛ dı ı di kenyiri aŋ gyegili nıı ŋ nyʋwa.

4 Gyuuma buloŋ gyiŋ ɛɛ hʊ ŋ aa kiya rɛ a lii ŋ haŋbiri tiyaŋ buloŋ.
Ba gyiŋ ɛɛ ŋ gyogo aa kiya rɛ, a lii saŋa hʊ ŋ aa yaa biibiye ŋ bee tiyaŋ,
abee saŋa hʊ buloŋ ŋ aa we Gyerusalɛm tiyaŋ. 5 Di ba aa rɛ fa si laa
nyʊwa basi wiiii, ba tii gyima rɛ anii piilii hʊ tiyaŋ buloŋ, Farasiima
paati hʊ tiyaŋ nɛ ŋ we. Paati no nala rɛ fa aa tiŋ á wiikyʊwal ŋmanii
hʊ abee wiiii a te nikaaliya hʊ buloŋ. 6 Ka lagilagi no, ba leŋ ŋ siŋ
daha rɛ di ba di ŋ sariya akuu ŋ aa kaŋ bayiyɛla abee wii hʊ Wiisi
aa wee nyʊwa di ʊ si yaa tiya á naabaala wiya. 7 Ɲ kuwo kpiyana, á
Iziral timma dimbeye fi abee baliya hʊ buloŋ laa di rɛ anii Wiisi si
yaa wii no tiya ma. Ɛɛ rɛ tiŋ á yaa sifiyaŋ a ki kyʊwali Wiisi wiihaa
bee tebine buloŋ. Ɲ mɛ aa laa wiya no di wiya rɛ tiŋ, Gyuuma baa di
ŋ kyogo rɛ, aŋ ki basi ŋ wiya gɛɛ. 8 Bee rɛ tiŋ ma kidigi buloŋ bi si
wuwo laa di anii Wiisi si kyisi nala hʊ aa sʊba di ba sii sʊʊ tiyaŋ?
9 Ɲ mɛ tii fa laa di rɛ anii ʊ maga di ŋ yaa wii hʊ buloŋ ŋ aa si wuwo
yaa rɛ a kyogi Yesu aa lii Nazarɛti feŋ. 10 Ɛɛ rɛ ŋ yaa Gyerusalɛm tiyaŋ.
Gyuuma wiikyʊwal silaala nihiyasi fa tiya ŋ ŋmanii rɛ, ŋ kasi Wiisi
nala yʊga a tɔ diya tiyaŋ. Di ba aa rɛ fa ko ki kyɛ di ba kpʊ ba mɛ,
ŋ aa laa nyʊwa rɛ ba kpʊ ba. 11 Ɲ vala dɔgisi ba rɛ yʊga Gyuuma
wiikyʊwaldiisi buloŋ tiyaŋ, a ki lʊga di ba basi baa ba bil bi laa Yesu
Krisita wiya di. Ɲ baaŋ gyi siye rɛ kiŋkaŋ ba nyuu tiyaŋ. Ɲ paali kile
ba lugo mʊ tɔni hʊ badɔmɔŋ aa tuwo Gyuuma paalʊʊ tiyaŋ, a dɔgisi
ba doŋ tiyaŋ mɛ."

Pɔɔl daga ɛɛ aa yaa ʊ ko laa Yesu wiya di
Kpambisi 9.1-19; 22.6-16

12 "Wii no tii wiya, ŋ gyi sii mʊ Gyuuma wiikyʊwal silaala nihiyasi
lee rɛ, ba tiya ŋ ŋmanii di ŋ mʊ Damaasiku. 13 Ɲ kuwo kpiyana, ŋ
aa mʊ ŋmanii hʊ tiyaŋ nɛ, anii wiihaa keserige saŋa gɛɛ, ŋ na pʊlʊŋ
di ʊ lii wiisinyuu a kyaani we ŋ bee nala hʊ fa aa val tiyaŋ. Ʊ gyi
kyaana te wiipɔsii. 14 Ɛɛ rɛ á buloŋ tuu tele taŋha. Ka ŋ nii nal taal
di ʊ basi ki tiya ŋ Hiiburu taal tiyaŋ a baa, 'Sɔɔl, Sɔɔl! Bee rɛ tiŋ i ki
dɔgisi ŋ nyɛ? I tii rɛ i ki lɔlɔ. I kii gɛɛ rɛ anii gbuŋgbogo ba aa kaŋ
we ŋmaŋ, ka ʊ bi laa nyʊwa di ʊ vala, aŋ ki lɔlɔ ʊ tii gɛɛ.' 15 Ɛɛ rɛ ŋ
piyɛsi, 'Aŋnɛ rɛ, Tiina?' Ɛɛ rɛ Tiina hʊ baa, 'Miyaŋ Yesu rɛ, nal hʊ i aa
tiŋ naasi ki dɔgisi hʊ. 16 Amɛ sii siŋ. Ɲ kaŋ ŋ tii ko daga i rɛ, di ŋ lii i,
di i tʊŋ tʊma ki tiya ŋ, a yaa ŋ daŋsiya tiina, a basi ki tiya nala, i aa
naa ŋ nyɛ gyinaŋ, abee wiya hʊ ŋ aa si maakyiye kpa daga i. 17 Ɲ si
tima i, di i mʊ Iziral timma lee abee nala hʊ aa bi yaa Gyuuma buloŋ
lee. Di ba aa rɛ ko ki dɔgisi i, ŋ si laa i ta ba nosi tiyaŋ. 18 Ɲ si tima i
di i mʊ leŋ di ba siya suri, a kaŋ ba di ba birimi lii bilhuu tiyaŋ a ko
gyʊʊ pʊlʊŋ tiyaŋ, a leŋ di ba lii Sitaani nosi tiyaŋ a ko Wiisi lee. Di
ba aa rɛ yaa gɛɛ, aŋ laa ŋ wiya di, Wiisi si kpa ba wibɔmɔ buloŋ kyɛ
ba, ka di ba wuwo na lee nala hʊ Wiisi aa liya tiyaŋ." '

Pɔɔl basi ʊ tʊma wiya

19 "Ɛɛ wiya kuwori, ŋ bi viya taal hʊ aa lii wiisinyuu. 20 Doŋ nɛ
ŋ piili basi Wiisi wiya Damaasiku tiyaŋ abee Gyerusalɛm tiyaŋ abee
Gyudiya paalʊʊ buloŋ tiyaŋ, abee nala hʊ aa bi yaa Gyuuma tiyaŋ
mɛ. Ɲ basi tiya ba rɛ di ba birimi lii ba wibɔmɔ tiyaŋ aŋ tiŋ Wiisi,
aŋ ki yaa wiya hʊ aa daga anii ba kɔni birima lii ba wibɔmɔ tiyaŋ nɛ.
21 Wii no wiya rɛ tiŋ Gyuuma kana ŋ Wiikyʊwaldiya hʊ tiyaŋ a ki kyɛ

dı ba kpʊ ŋ gɛɛ. 22 Amɛ abee gyınaŋ buloŋ Wıısı ha aa pɛ ŋ tıyaŋ nɛ.
Ɛɛ rɛ tıŋ ŋ wuwo sıŋ daha a kı bası wıya no buloŋ ŋ aa yaa daŋsıya,
a kı tıya ma, ma nıbala abee ma nıbiisi buloŋ. Wıı no ŋ aa bası nyɛ,
ʊ tııtıı rɛ Wıısı tıŋdaala abee Moosi buloŋ fa bası anıı ʊ kɔnı sı yaa.
23 Nala no fa basa rɛ anıı Krisita hʊ sı na tʊwara, a sʊba, aŋ laa sıya
sii sʊʊ tıyaŋ nala hʊ buloŋ aa sʊba tıyaŋ. A bıl baa dı Krisita no tıyaŋ
nɛ Gyuuma abee nala hʊ aa bı yaa Gyuuma buloŋ sı tıŋa a na Wıısı
kyaanʊʊ hʊ aa sı laa ba ta."

24 Pɔɔl aa bası wıya dı laa ʊ tıı gɛɛ, Fɛsitusi nɔsı ʊ, aŋ bası tıya ʊ
baa, "Pɔɔl, ı aa yaarı rɛ dʊ? Ɪ wıgyʊŋ kıŋkaŋ hʊ rɛ leŋ ı kı yaarı gɛɛ."
25 Nyɛ rɛ Pɔɔl baa, "Ɲ kuwo kpıyana, ŋ kɛ paalı bee yaarı. Wıtıı rɛ
ŋ kı bası. 26 Kuwori Agırıpa, ı gyıŋ wıya no buloŋ tıyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ
tıŋ ŋ wuwo kı bası ba abee nyuduwo gɛɛ. Ɲ gyıma rɛ anıı wıya no
buloŋ tıyaŋ wıı buloŋ tuwo ı aa bı gyıma, beewıya wıya no aa yaa
kıdıgı buloŋ bı yaa wıfaŋıı. 27 Kuwori Agırıpa, ı laa Wıısı tıŋdaala
hʊ wıbasıya dı rɛ? Ɲ gyıma anıı ı laa di rɛ." 28 Ɛɛ rɛ kuwori Agırıpa
pıyɛsı Pɔɔl a baa, "Ɪ liise anıı lagılagıbiye no ı teŋ sı wuwo leŋ dı ŋ
laa Yesu wıya di a kı tıŋa ʊ koo?" 29 Ɛɛ rɛ Pɔɔl baa, "Dı lagılagıbiye no
rɛ, koo dı lagılagıbiye no daa, ŋ kɛ wıısʊlıı rɛ yaa dı ı bee nıkaalıya
hʊ buloŋ aa gyegile kı nıı ŋ taal no gyınaŋ, dı ma ko laa Yesu wıya di
anıı ŋ aa laa ʊ wıya di gɛɛ. Amɛ ŋ bee sʊla Wıısı dı ba kaŋ ma kɛ we
kyɔrʊmɔ tıyaŋ anıı mıyaŋ nyɛ." 30 Pɔɔl aa bası wıya no ko teŋ, ɛɛ rɛ
ba paalʊʊ Kuwori hʊ abee Roma nıhıyawʊ hʊ aa deŋ paalʊʊ hʊ abee
Bɛɛnisi abee nala hʊ buloŋ fa aa hɔnɔ sii dı ba mʊ. 31 Ba aa lıı lıgyalıı
ko teŋ, ba bası kı tıya dɔmɔŋ a baa, "Baal no bı kyogo wıı buloŋ a
maga dı ba kpʊ ʊ koo dı ba kana ʊ tɔ dıya tıyaŋ." 32 Ɛɛ rɛ Kuwori
Agırıpa bası tıya Fɛsitusi a baa, "Dı baal no fa bı sʊla ŋmanıı anıı ʊ sı
mʊ kuworibal hʊ lee dı ʊ di ʊ sarıya rɛ, ŋ kɛ fa aa baa ı kpa ʊ ta rɛ."

27

Ba kaŋ Pɔɔl mʊʊ Roma

1 Nyɛ rɛ ba vʊʊlı dı á gyʊʊ nııduworiboro a mʊ Itali paalʊʊ.
Ɛɛ rɛ ba kpa Pɔɔl bee nıtɔdıya nala hʊ badɔmɔŋ a we laalyuwolo
nıhıyawʊ kıdıgı ba aa yırı Gyulıyɔsı noŋ tıyaŋ. Gyulıyɔsı fa yaa
nıhıyawʊ rɛ Roma paalʊʊ kuworibal hʊ laalyuwolo tıyaŋ. 2 Á mʊ gyʊʊ
nııduworiboribal kıdıgı aa lıı Adıramıtıyam, dı ʊ mɛ yaŋ kı yaa siri
dı ʊ mʊ tɔnı hʊ aa we mpʊwɔnʊʊ hʊ nyʊwa Esıya paalʊʊ tıyaŋ. Baal
kıdıgı mɛ rɛ fa we á tıyaŋ ba kı yırı Arisitaakusi. Ʊ fa lıı Tesaloniika aa
we Masidooniya paalʊʊ tıyaŋ nɛ. 3 Ʊ sıgballıya rɛ á mʊ pele tɔɔ kıdıgı
ba kı yırı Siidɔŋ. Gyulıyɔsı fa kaŋ bɔnyɛ bee Pɔɔl lɛ weliŋ, a tıya ʊ
ŋmanıı ʊ mʊ kı na ʊ kyaŋsı, dı ʊ rɛ aa kyɛ kıŋ, dı ʊ kyaŋsı hʊ wuwo
pɛ ʊ tıyaŋ abee haŋ kıŋ hʊ. 4 Doŋ nɛ á bıl sii, a kpa á ŋmanıı kı mʊ. Á
aa mʊʊ hʊ tıyaŋ nɛ, dı puwo luro lıı lee hʊ á sıya fa aa kyaasa. Ɛɛ rɛ
á mııgı mʊ tıŋ tɔɔ kıdıgı nıı aa golo baŋ kyeme, ba kı yırı Saapʊrɔsı,
a tıŋ logiŋ hʊ puwo aa tuwo a ko baŋ. 5 Nyɛ rɛ á kpala tıŋ Silisıya
abee Pamfilıya paalʊʊ nyʊwa, a mʊ pele lee kıdıgı ba aa yırı Maara,
a we Liisıya paalʊʊ tıyaŋ. 6 Doŋ tıyaŋ nɛ laalyuwolo nıhıyawʊ hʊ na
nııduworiboribal kıdıgı mɛ dı ʊ lıı Alizaŋdiriya a kı mʊ Itali. Ʊ leŋ á
gyʊʊ ʊ. 7 Á fıyɛlı sıya duwori gɛɛ rɛ deŋdeŋ kyɛgyamaa, a na tʊwara

kɪŋkaŋ, aŋ yaŋ na ko kpaga tɔɔ kɪdɪgɪ ba kɪ yɪrɪ Kinidusi. Puwo hʊ gyɪ bɪ laa di á tɪŋ doŋ. Nyɛ rɛ á bɪl kpala tɪŋ tɔɔ kɪdɪgɪ nɪɪ aa golo baŋ kyeme, ba kɪ yɪrɪ Kireti, a ko pele lee kɪdɪgɪ ba kɪ yɪrɪ Salmooni, a kpala tɪŋ tɔɔ hʊ logiŋ puwo aa tuwo. 8 Á aa kpala tɪŋ nɪɪ hʊ nyʊwa gɛɛ, a naa tʊwara rɛ weliŋ aŋ na ko sɪŋ lee kɪdɪgɪ ba kɪ yɪrɪ Nɪɪduworiborisi Lɪsɪŋwelii. Doŋ fa kpaga tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Laasɪya rɛ.

9 Á hɔŋ doŋ nɛ a pɪɪsɪ mʊhʊ, Gyuuma kyɛbal hʊ ba aa kpa pʊsɪ lɪɪ wɪɪsʊlɪɪ tɪya Wɪɪsɪ dɪ ʊ kpa ba wɪbɔmɔ kyɛ ba hʊ ko parɪ baŋ. Haŋ saŋa hʊ mɛ nɪɪ duworii aa hayɛ rɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ Pɔɔl basɪ wɪya kyagɪlɪ ba a baa, 10 “Ŋ naabalɪya, ŋ naa anɪɪ á ŋmanɪɪ hʊ valɪɪ sɪ kperi ma. Ma leŋ dɪ á hɔŋ daha. Dɪ ámaa rɛ baa á sɪ mʊ, á nɪɪduworiboro hʊ bee á kyʊgɪsɪ hʊ buloŋ sɪ kyogi, ka dɪ á badɔmɔŋ mɛ sʊba.” 11 Amɛ laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ fa bɪ gyegile nɪɪ Pɔɔl nyʊwa hʊ, aŋ gyegili nɪɪ nɪɪduworiboro hʊ nɪhɪyawʊ abee nɪɪduworiboro hʊ tɪɪna nyʊwa. 12 Nyɛ rɛ ba baa dɪ lee hʊ bɪ weliye abee ba aa sɪ we doŋ yʊʊ no tɪyaŋ. Ba gyeniŋ buloŋ fa kyo dɪ ba gyʊʊ nɪɪduworiboro hʊ rɛ, a ta kɪ lʊga dɪ ba wuwo mʊ pele tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Finiisi a we doŋ yʊʊ hʊ tɪyaŋ. Finiisi fa yaa nɪɪduworiborisi lɪsɪnɪɪ rɛ a we Kiriti paalʊʊ tɪyaŋ. Nɪɪduworiborisi lɪsɪnɪɪ no fa yaa fuwobal goloŋ nɛ a kyaasɪ wɪɪpɔsɪɪ noduu dɪɪlaŋ abee wɪɪgyʊʊyɪ nogɔbɔ dɪɪlaŋ.

Puwo luro fuwobal hʊ tɪyaŋ

13 Nyɛ rɛ puwo fʊʊfʊʊbiye kɪdɪgɪ luri a lɪɪ wɪɪpɔsɪɪ noduu dɪɪlaŋ. Nala hʊ kɛ fa bɪɪna anɪɪ ba sɪ na ŋmanɪɪ a vala anɪɪ gɛɛ ba fa aa liisi ba tɪsɪ tɪyaŋ nɛ. Nyɛ rɛ ba kaŋ hɔgɪbal hʊ ba aa kaŋ kyaga nɪɪduworiboro hʊ sɪgɪ, a lɪɪ we nɪɪduworiboro hʊ tɪyaŋ aŋ duwori kpala ko tɪŋ Kiriti bee nyʊwa gɛɛ baŋ. 14 Ʊ gyɪ bɪ pɪɪsa ka puwoduwo kɪdɪgɪ marɪ luri, a lɪɪ wɪɪpɔsɪɪ abee wɪɪpɔsɪɪ nogɔbɔ dɪɪlaŋ paga. Taŋha hʊ nɪɪ aa golo baŋ kyeme hʊ dɪɪlaŋ nɛ ʊ lɪɪ kɪ ko. 15 Ʊ ko ŋmaa nɪɪduworiboro hʊ, amɛ á fa bɪ wuwo dɪ á kyaasɪ lee hʊ dɪɪlaŋ puwo hʊ aa lɪɪ kɪ ko. Á mɛ bɪl bɪ wuwo dɪ á yaa wɪɪ buloŋ, ɛɛ rɛ á leŋ puwo hʊ kaŋ nɪɪduworiboro hʊ kɪ mʊ lee hʊ ʊ aa dɔŋ kɪ mʊ. 16 Ɛɛ rɛ á tɪŋ bee kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Kawʊda, doŋ mɛ buloŋ nɛ nɪɪ fa gol a ko baŋ kyeme. Doŋ puwo kɛ fa siyese mʊhʊ rɛ. Doŋ tɪyaŋ mɛ, á gyɪ naa tʊwara rɛ kɪŋkaŋ aŋ na wuwo kaŋ nɪɪduworiboribiye hʊ á fa aa kpaa vʊwa nɪɪduworiboribal hʊ hal. 17 Ɛɛ rɛ ba tarɪ nɪɪduworiboribiye hʊ ko gyʊʊ nɪɪduworiboribal hʊ tɪyaŋ a kaŋ ŋmasɪ vʊwa ʊ mal nɪɪduworiboribal hʊ tɪyaŋ kpaŋkpaŋ, aŋ vʊwa nɪɪduworiboribal hʊ mɛ dɪ ʊ ta ko yɔrɪmɪ. Kambɪŋ fa kaŋ ba rɛ, beewɪya ba kɛ fa bɪɪna anɪɪ nɪɪduworiboro hʊ sɪ yɪ taŋha Libiya mpʊwɔnʊʊ hʊ nyʊwa tɪyaŋ nɛ, beewɪya doŋ nɪɪ bɪ luŋiye. Nyɛ rɛ ba kaŋ ganɪ hʊ ba fa aa kaŋ vʊwa nɪɪduworiboro hʊ nyuu puri ta ba tuu, aŋ leŋ puwo hʊ kaŋ nɪɪduworiboro hʊ kɪ vala. 18 Puwo hʊ gyɪ faasɪ dɔŋ nɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ ʊ sɪgballɪya ba piili kuwoni kyʊgɪsɪ hʊ aa we nɪɪduworiboro hʊ tɪyaŋ a yuwo kɪ ta. 19 Ʊ sɪya bɪl aa gballa, ba kuwoni nɪɪduworiboro hʊ tɪɪ kɪna badɔmɔŋ mɛ a yuwo ta. 20 Á gyɪ naa kyɛgyamaa rɛ dɪ wɪɪsɪ bɪ pɔsɔ, kyɪŋwʊlɪya mɛ bɪ lɪya. Ka puwo hʊ mɛ ha marɪ kɪ dɔŋ kɪŋkaŋ. Ɛɛ hʊ puwo hʊ gyɪ aa marɪ kɪ dɔŋ hʊ, á gyɪ bɪl bɪ liise anɪɪ á sɪ waa.

21 Nala hʊ gyɪ pɪɪsa dɪ ba bɪ dii kɪna. Ɛɛ rɛ Pɔɔl basɪ tɪya ba a baa, “Ŋ naabalɪya, ʊ fa maga dɪ ma gyegili nɪɪ ŋ nyʊwa hʊ rɛ. Dɪ mamaa

rɛ fa gyegile nɪɪ ŋ nyʊwa, dɪ á fa hɔŋ Kiriti tɪyaŋ, á kɪna no buloŋ aa kyogo nyɛ, ba fa bɪ sɪ kyogi. Kɪna hʊ mɛ buloŋ aa nyʊgɪsa mɛ fa bɪ sɪ nyʊgɪsɪ. 22 Amɛ ŋ aa sʊl ma, ma kaŋ ma tɪɪ aŋ kaŋ bembii mɛ. Á nɪɪduworiboro hʊ dʊŋ nɛ sɪ kyogi, amɛ ma kɛ kɪdɪgɪ buloŋ bɪ sɪ sʊba. 23 Wɪɪsɪ hʊ aa tɪŋa ŋ, ŋ mɛ kɪ kyʊwalɪ ʊ, ʊ malɪka dɪya ko ŋ lee rɛ tebine, 24 a basɪ tɪya ŋ a baa, 'Pɔɔl, ta leŋ dɪ kambɪŋ kana ɪ. Ɪ sɪ mʊ sɪŋ kuworibal hʊ sɪya tɪyaŋ. Wɪɪsɪ sɪ kuu ɪ wɪya a leŋ ɪ bee nala hʊ buloŋ aa we nɪɪduworiboro hʊ tɪyaŋ buloŋ kaŋ mɪɪbol.' 25 Ɛɛwɪya, ŋ naabalɪya, ma kaŋ ma tɪɪ aŋ leŋ dɪ ma bembiye deye. Ŋ laa Wɪɪsɪ di rɛ anɪɪ ʊ sɪ yaa wɪɪ hʊ buloŋ ʊ aa baa ʊ sɪ yaa. 26 Amɛ puwo no sɪ yigi ma mʊ ta taŋha biye kɪdɪgɪ nɪɪ aa golo ko baŋ tɪyaŋ."

27 Puwo hʊ kaŋ ma vala gɛɛ rɛ á kyɛyɛ fi abee banaa Adiriya mpʊwɔnʊʊ hʊ tɪyaŋ. Kyɛɛ fi bee banaa hʊ kyɛɛ tebine, anɪɪ tekere gɛɛ, nala hʊ aa duwori boro hʊ kɛ fa liise anɪɪ á aa mʊ dogimo nyʊwa rɛ. 28 Ɛɛ rɛ ba kpa kɪŋ we nɪɪ hʊ tɪyaŋ dɪ ba magɪsɪ na nɪɪ hʊ luŋiŋ. Ba na dɪ ʊ luŋiye a maga naaŋsɪɪnyʊwa kɔɔ abee mɔlɪya. Mʊhʊ pɛ, ba bɪl magɪsɪ, a na dɪ ʊ yaa naaŋsɪɪnyʊwa mɔllɪ banaa abee fi. 29 Kambɪŋ fa kaŋ ba rɛ anɪɪ ba aa sɪ mʊ ŋmaa bʊyɪ wɪya. Ɛɛ rɛ ba kuwoni hɔgɪnɪ hʊ ba aa kaŋ kyaga nɪɪduworiboro hʊ sɪgɪ. Ba banaa rɛ ba kuwoni nɪɪduworiboro hʊ hal a kyaga ʊ sɪgɪ, aŋ kɪ sʊla Wɪɪsɪ dɪ sɪya gballɪ dɪ ba na pʊlʊŋ. 30 Ɛɛ rɛ nala hʊ fa aa duwori boro hʊ lɪɪ kɪ kyɛ dɪ ba fá, aŋ vɪya nɪkaalɪya hʊ bee boro hʊ ta. Ba lɪɪ nɪɪduworiboribiye hʊ a we nɪɪ hʊ tɪyaŋ, a fugo kɪ yaa gɛɛ anɪɪ ba aa kyɛ dɪ ba lɪɪ hɔgɪnɪ hʊ ba aa kaŋ kyaga nɪɪduworiboribal hʊ sɪya rɛ. 31 Ɛɛ rɛ Pɔɔl basɪ tɪya laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ abee laalyuwolo hʊ a baa, "Dɪ nala hʊ aa duwori boro hʊ ko lɪɪ nɪɪduworiboro hʊ tɪyaŋ, ma kɪdɪgɪ buloŋ mɛ bɪ sɪ waa." 32 Pɔɔl aa basɪ gɛɛ, laalyuwolo hʊ keri ŋmasɪ hʊ ba fa aa kaŋ vʊwa nɪɪduworiboribiye hʊ a leŋ nɪɪ hʊ kpa ʊ kɪ mʊ.

33 Sɪya aa ko kpaga gballɪɪ, Pɔɔl sʊla nala hʊ buloŋ aa we boro hʊ tɪyaŋ dɪ ba di kɪna, aŋ baa, "Ma kyɛyɛ fi abee banaa rɛ nyɛ dɪ ma bɪ dii kɪŋ buloŋ, aŋ kyɪla hɔŋ. 34 Ɛɛwɪya, ŋ aa sʊla ma rɛ dɪ ma di kɪna. Dɪ mamaa rɛ dii kɪna, ma sɪ kaŋ dee a wuwo laa ma tɪɪ a kaŋ mɪɪbol. Wɪɪ buloŋ bɪ sɪ yaa ma kɪdɪgɪ buloŋ." 35 Pɔɔl aa basɪ gɛɛ ko teŋ, ʊ kpa paanʊʊ, a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ ba buloŋ sɪya tɪyaŋ aŋ lɔgɔ kɪ kyaŋ. 36 Nyɛ rɛ ba buloŋ kaŋ ba tɪɪ aŋ di kɪdiiliye hʊ. 37 Á nala hʊ buloŋ fa aa we boro hʊ tɪyaŋ fa yaa kɔɔsɪbalɪya abee mɔllɪboto abee fi abee badʊ rɛ (276). 38 Ba buloŋ aa dii kɪna hʊ vɔgɔ, ba kuwoni mɪya hʊ fa aa we nɪɪduworiboro hʊ tɪyaŋ a ta, ka dɪ boro hʊ fʊŋɪsɪ.

Nɪɪduworiboribal hʊ wara

39 Ʊ sɪgballɪya, á ko pele dogimo ka nala hʊ aa duwori boro hʊ bɪ gyɪŋ lee hʊ buloŋ ba aa wee. Ba na nɪɪ-goloŋ kɪdɪgɪ, ka nɪɪ hʊ mɛ aa we doŋ bɪ gyalɪya, ka nɪɪ hʊ mɛ buloŋ bɪ luŋiye. Ba fa bɪɪna ba sɪ wuwo kaŋ nɪɪduworiboro hʊ lɪɪ nɪɪ hʊ nyʊwa rɛ. 40 Nyɛ rɛ ba keri hɔgɪbala hʊ buloŋ ba fa aa kaŋ kyaga boro hʊ a lo we nɪɪ hʊ tɪyaŋ. Ba kaŋ ŋmasɪ hʊ mɛ ba fa aa kaŋ kɪ vʊwa kuunyiŋdaabiisi hʊ ba aa kaŋ kɪ kuwosi boro hʊ mɛ puri. Ba bɪl marɪ kaŋ ganɪ hʊ mɛ ba aa kaŋ vʊwa boro hʊ sɪya tɪyaŋ ta ba gyɪŋ vʊwa, dɪ puwo wuwo kaŋ nɪɪduworiboro hʊ vala mʊ nɪɪ hʊ nyʊwa. 41 Amɛ boro hʊ fa fáá mʊ gyʊʊ bumbugulo badɔmɔŋ nɪɪ aa kulo biŋ tɪyaŋ nɛ ʊ sɪya mʊʊrɪ gyʊʊ,

ʊ bɪ wuwo dɪ ʊ vala, aŋ ka puwobal hʊ leŋ nɪɪyigil ko ŋmaa boro hʊ hal warɪ tala tala. 42 Nyɛ rɛ laalyuwolo hʊ vʊʊlɪ dɪ ba kpʊ nɪtɔdɪya nala hʊ buloŋ, dɪ ba kɪdɪgɪ buloŋ ta ko duwori kyol fá nyʊgɪsɪ. 43 Amɛ laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ fa bee kyɛ dɪ ba kpʊ Pɔɔl. Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba baa dɪ ba ta yaa gɛɛ. Aŋ baa dɪ nala hʊ buloŋ aa we boro hʊ tɪyaŋ a gyɪŋ nɪɪ duworii, dɪ ba laa sɪya gyaa tuu duwori mʊ nɪɪ hʊ nyʊwa, 44 aŋka dɪ nɪkaalɪya hʊ mɛ tuu paa daaboriye hʊ bee daawarɪya hʊ, dɪ a mɛ kaŋ duwori kyol. Nyɛ rɛ á buloŋ yaa a lɪɪ nɪɪ hʊ nyʊwa abee laaŋfɪya.

28

Wɪɪ hʊ aa puu Pɔɔl Mɔlta tɪyaŋ

1 Á aa wuwo lɪɪ nɪɪ hʊ nyʊwa abee laaŋfɪya gɛɛ, nala hʊ aa we doŋ basɪ tɪya ma anɪɪ paalʊʊ hʊ feŋ nɛ yaa Mɔlta. Nɪɪ fa gol taŋha hʊ buloŋ nɛ ko baŋ kyeme. 2 Nala hʊ gyɪ kaŋ ma weliŋ nɛ doŋ tɪyaŋ, a pɛ á tɪyaŋ kɪŋkaŋ. Á gyɪ aa we doŋ tɪyaŋ gɛɛ rɛ, duwoŋ gyɪ piili kɪ nɪɪ. Lee buloŋ gyɪ fɪyɛlɪ kɪŋkaŋ. Ɛɛ rɛ ba gyɪ we diŋ tɪya ma, á kɪ wiyeni. 3 Pɔɔl mʊ paa daasɪ a ko we diŋ hʊ tɪyaŋ, dɪ dʊŋ we daasɪ hʊ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ nʊŋ kaŋ dʊŋ hʊ, ʊ ko lɪɪ a dʊŋ-pɔ Pɔɔl noŋ tɪyaŋ. 4 Nala hʊ aa we doŋ na dɪ dʊŋ hʊ dʊŋ-pɔ Pɔɔl noŋ tɪyaŋ gɛɛ, ba basɪ kɪ tɪya dɔmɔŋ a baa, “Ʊ kɪɪ nɪɪ baal no yaa nɪkpʊʊl lɛ. Ʊ wuwo lɪɪ nɪɪ hʊ tɪyaŋ nɛ aŋ ha kaŋ mɪɪbol, amɛ ʊ wɪbɔmɔ rɛ ha aa dɪ ʊ gɛɛ.” 5 Ɛɛ rɛ Pɔɔl kaŋ dʊŋ hʊ pigisi ta, ʊ tele diŋ hʊ tɪyaŋ, amɛ dʊŋ hʊ aa dʊma ʊ gɛɛ, ʊ bɪ yaa ʊ wɪɪ buloŋ. 6 Ba gyɪ aa gyegile rɛ dɪ ba na, dʊŋ hʊ aa dʊŋ Pɔɔl gɛɛ dɪ doŋ fa sɪ ŋmala, koo dɪ Pɔɔl fa sɪ lɪɪ tele a sʊba ba sii tɪyaŋ. Ba gyegili lɔlɔ, aŋ mɪɪgɪ baa dɪ Pɔɔl yaa tɔdʊŋ nɛ.

7 Bee hʊ kuwori feŋ nɛ fa yaa Pubiliyɔsɪ. Ʊ bagɪsɪ mɛ fa kpaga doŋ nɛ. Ʊ mɛ gyɪ kaŋ ma nɪhɔrɪ weliŋ kyɛyɛ boto, ʊ dɪya tɪyaŋ. 8 Dɪ Kuwori hʊ kuwo mɛ fa aa wɪɪlɪ, a pɪŋ dɪya tɪyaŋ. Fɪyɛlʊʊ abee hamɔlʊŋ nɛ fa kana ʊ. Ɛɛ rɛ Pɔɔl gyʊʊ na ʊ dɪya tɪyaŋ a kpa ʊ nosi dɔbɔ ʊ tɪyaŋ a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ tɪya ʊ, ʊ na laaŋfɪya. 9 Pɔɔl fa aa yaa gɛɛ, wɪɪla tɪmma hʊ buloŋ fa aa we doŋ ko Pɔɔl lee rɛ ʊ tɪɪbɪ ba buloŋ, ba na laaŋfɪya. 10 Ba gyɪ tɪya ma bɔnyɛ kɪna rɛ yʊga. Saŋa hʊ tɪyaŋ á aa kyɛ dɪ á sii gyʊʊ nɪɪduworiboro a duwori kyol mʊ, ba kpa kɪna hʊ buloŋ á aa kyɛ a we boro hʊ tɪyaŋ dɪ á kaŋ vala ŋmanɪɪ hʊ.

Pɔɔl lɪɪ Mɔlta tɪyaŋ a mʊ Roma

11 Á gyɪ we doŋ nɛ peŋsi boto aŋ na sii lɪɪ gyʊʊ nɪɪduworiboro kɪdɪgɪ aa lɪɪ Alizaŋdiriya. Nɪɪduworiboro no feŋ nɛ fa yaa Tɔdʊŋ-daalɪyanɪ. Boro no gyɪ sɪŋ Mɔlta fuwo hʊ nyʊwa tɪyaŋ nɛ, a lɪɪ yʊʊ saŋa a mʊ pele puwo saŋa. 12 Á aa mʊʊ hʊ tɪyaŋ nɛ, á mʊ pele tɔɔ kɪdɪgɪ ba kɪ yɪrɪ Siraakusi, a hɔŋ doŋ kyɛyɛ boto. 13 Á bɪl sii lɪɪ doŋ a mʊ gyʊʊ nɪɪduworiboro, a duwori mʊ tɔɔ kɪdɪgɪ ba kɪ yɪrɪ Riigyiyɔm. Ʊ sɪya aa gballa, puwo bɪl piili kɪ dɔŋ, a lɪɪ wɪɪpɔsɪɪ noduu dɪɪlaŋ. Ʊ kyɛyɛ balɪya kyɛɛ rɛ á ko pele tɔɔ kɪdɪgɪ ba kɪ yɪrɪ Putiyoli. 14 Á gyɪ na Krisitabiisi badɔmɔŋ nɛ doŋ. Ba baa dɪ á hɔŋ ba lee kyɛyɛ bapɛ. Ɛɛ rɛ á hɔŋ. Nyɛ rɛ á vala pɪŋ ŋmanɪɪ tɪyaŋ gɛɛ, a mʊ pele Roma. 15 Á nɪmmabalɪya hʊ aa laa Yesu wɪya di Roma tɪyaŋ nɪɪ á wɪya anɪɪ á aa ko rɛ. Ba ko kyeŋ ma libolii tɪyaŋ. Ba badɔmɔŋ gyɪ kyeŋ ma Apiya

Yɔbɔ hʋ tɪyaŋ nɛ. Ka ba badɔmɔŋ mɛ kyeŋ ma lee hʋ ba aa yɪrɪ Dɪɪsɪ boto nɪhʋwala aa pɪŋ doŋ. Pɔɔl aa naa ba, ʋ teŋ buloŋ gyɪ pollo rɛ, ʋ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʋwasʋ.

Pɔɔl we Roma tɪyaŋ

16 Á aa mʋʋ pele Roma, ba tɪya Pɔɔl ŋmanɪɪ rɛ dɪ ʋ kɪ gyʋʋ ʋ dʋŋ dɪya, ka ba leŋ laalyuwolo hʋ kɪdɪgɪ kɪ deŋ ʋ. 17 Ʋ kyɛyɛ boto kyɛɛ, Pɔɔl yɪrɪ Gyuuma nɪhɪyasɪ aa we bee hʋ tɪyaŋ ba ko laŋŋɪ. Ba aa laŋŋa gɛɛ rɛ ʋ basɪ tɪya ba a baa, “Ɲ naabalɪya Iziral tɪmma, ŋ bɪ yaa wɪɪ buloŋ kyogi á nala. Ɲ bɪ kyogo á naabaala sɪŋsɪ mɛ. Ka ba kana ŋ tɔ dɪya tɪyaŋ Gyerusalɛm tɪyaŋ, a bɪl kpa ŋ we Roma tɪmma mɛ nosi tɪyaŋ. 18 Nyɛ rɛ Roma tɪmma di ŋ sarɪya, a na dɪ ŋ bɪ kyogo wɪɪ buloŋ a maga dɪ ba kpʋ ŋ. Ɛɛwɪya, ba fa kɪ kyɛ dɪ ba kpa ŋ ta. 19 Amɛ Gyuuma hʋ gyɪ bɪ laa dɪ ba kpa ŋ ta. Ɛɛ rɛ ŋ bɪl wɪɪ lɔlɔ aŋ sʋla ŋmanɪɪ dɪ ba kana ŋ ko kuworibal hʋ lee dɪ ʋ di ŋ sarɪya. Amɛ ŋ kɛ bɪ kaŋ wɪbɔŋ buloŋ dɪ ŋ basɪ a mʋ kɪ tile ŋ tɪɪ nala tɪyaŋ. 20 Nyɛ rɛ tɪŋ ŋ baa ŋ sɪ na ma dɪ á basɪ wɪya gɛɛ. Nal hʋ wɪya Iziral tɪmma aa kaŋ bayɪyɛla anɪɪ ʋ sɪ ko, ʋ wɪya rɛ tɪŋ ba kaŋ kyɔrʋmɔ no vʋwa ŋ nyɛ.” 21 Pɔɔl aa basɪ gɛɛ, ba basɪ tɪya ʋ a baa, “Á bɪ laa teŋ buloŋ a lɪɪ Gyudɪya paalʋʋ a mʋ kɪ tile ɪ tɪyaŋ. Á nɪmmabalɪya kɪdɪgɪ mɛ bɪ lɪɪ doŋ ko a basɪ ɪ wɪbɔŋ. 22 Amɛ á gyɪma anɪɪ lee kɛ buloŋ nala aa kɪ basɪ wɪbɔmɔ rɛ a mʋ kɪ tile paati hʋ tɪyaŋ ɪ aa wee. Ɛɛ rɛ tɪŋ á kɪ kyɛ dɪ á gyɪŋ wɪɪ hʋ ɪ aa kana.”

23 Ɛɛ rɛ ba tɪya Pɔɔl kyɛɛ. Kyɛɛ hʋ aa ko pele, nala yʋga sii ko lee hʋ Pɔɔl aa gyʋʋ. A yaŋ piili ʋ kyɪkyʋwala buloŋ a kaŋ kɪ mʋ ʋ dɪdaana, Pɔɔl basɪ Wɪɪsɪ koro hʋ wɪya gɛɛ rɛ a tɪya nala abee sɪfɪyasɪ. Ʋ gyɪ kpaa wɪya hʋ Moosi aa bine abee wɪya hʋ Wɪɪsɪ tɪŋdaala aa saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ, a daga nala hʋ anɪɪ Yesu Krisita wɪya hʋ ʋ aa basɪ yaa wɪtɪɪ rɛ. Aŋ kɪ lʋga dɪ ba laa wɪya hʋ di. 24 Nala hʋ aa nɪɪ wɪya hʋ ʋ aa basɪ, ba badɔmɔŋ laa di, ka ba badɔmɔŋ mɛ bɪ laa di. 25 Amɛ wɪdɪgɪ rɛ Pɔɔl gyɪ ko basɪ, nyʋʋtaaduwo gyʋʋ ba, ba sii pɪsa. Wɪɪ hʋ ʋ gyɪ aa basa rɛ nyɛ. Ʋ baa, “Wɪya hʋ Wɪɪsɪ Wiyese Welii hʋ aa tɪŋ Wɪɪsɪ tɪŋdaal Azaaya tɪyaŋ a basɪ tɪya ma naabaala hʋ yaa wɪtɪɪ rɛ. 26 Ʋ fa basɪ baa,

‘Mʋ nala no lee a basɪ tɪya ba baa, Ma sɪ gyegili nɪɪ wɪya abee sɪfɪyasɪ, aŋ bɪ sɪ gyɪŋ ba memiye. Ma sɪ kyirigi ma sɪya aŋ bɪ sɪ na kɪŋ buloŋ mɛ,

27 beewɪya nala no nyuni deye rɛ kɪŋkaŋ, ka ba tɔ ba dɪgɪna mɛ dɪ ba ta nɪɪ wɪɪ buloŋ. Ba kaŋ ba sɪya mɛ tɔ rɛ dɪ ba ta na kɪŋ buloŋ. Wɪɪsɪ baa dɪ gɛɛ fa daa, ba sɪya fa sɪ kɪ na, dɪ ba dɪgɪna mɛ fa kɪ nɪɪ wɪya. Ba hakɪllɪ mɛ fa sɪ kɪ gyɪŋ wɪya memiye. Ɛɛ rɛ fa sɪ leŋ dɪ ba mɪɪgɪ ko tɪŋa ŋ, dɪ ŋ leŋ dɪ ba na laaŋfɪya.” ’

28 Nyɛ rɛ Pɔɔl bɪl basɪ tɪya ba a baa, “Ma yaŋ gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ tɪŋ ʋ tɪŋdaala rɛ dɪ ba mʋ basɪ wɪya hʋ aa daga gɛɛ hʋ Wɪɪsɪ aa laa nala kɪ ta, a tɪya nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma mɛ. Ba kɛ sɪ gyegili nɪɪ.” 29 (Ʋ aa basɪ wɪɪ no, Gyuuma hʋ kpa mʋ, a kaŋ wɪɪ hʋ kɪ kpa dɔmɔŋ.)

30 Pɔɔl gyɪ hɔŋ Roma tɪyaŋ nɛ bɪsɪ balɪya, a laa dɪya kɪ gyʋʋ, aŋ kɪ tuŋ. Nal buloŋ aa ko ko dɪ ʋ na ʋ, ʋ aa kaŋ ʋ tɪɪna weliŋ nɛ. 31 Ʋ gyɪ basɪ Wɪɪsɪ koro hʋ wɪya kɪ tɪya nala rɛ, a kɪ daga á Tɪɪna Yesu Krisita

wıya mɛ abee nyuduwo. Ka nal buloŋ mɛ bı tɔɔ ʊ ŋmanıı dı ʊ ta bası Yesu wıya doŋ.

TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA
ROMA TIMMA

1 Mıyaŋ Pɔɔl aa yaa Yesu Krisita tƱŋtƱnnı rɛ sabı teŋ no a kı tıya
mamaa Roma tımma. Wıısı rɛ yırı ŋ dı ŋ yaa Ʊ kpambıya aŋ bıl lıı
ŋ dı ŋ bası ƱwıweliyeƱ a kı tıya nala. 2 Ba saba Wıısı Teŋ tıyaŋ
nɛ anıı Wıısı gyı tıŋ Ʊ tıŋdaala tıyaŋ nɛ faafaa buloŋ, a we nyƱwa
wıweliye no wıya. 3 Ʊ biye á Tıına Yesu Krisita wıya rɛ wıweliye no
kı daga. Yesu nihuwobiŋlıŋ tıyaŋ, Ʊ gyı lıı Kuwori Deviti doho tıyaŋ
nɛ. 4 Amɛ Ʊ aa lıı Wıısı lee a yaa tıpƱlƱŋ tıına lugo tıyaŋ kɛ, Wıısı
gyı kpa Ʊ debal lɛ a kyisi Ʊ sƱƱ tıyaŋ, a daga anıı Ʊ yaa Ʊ biye rɛ. 5 Ʊ
tıyaŋ nɛ Wıısı tıŋa a lıı ma abee bɔnyɛ, a leŋ á yaa Ʊ kpambısı a bası
Ʊ wıweliye hƱ kı tıya dƱnıya nala buloŋ dı ba laa Ʊ wıya di, a kı tıŋa
Ʊ nyƱwa dı Ʊ feŋ yırı.
6 Mamaa Roma tımma hƱ mɛ Wıısı aa yıra ma ko yaa Yesu Krisita
nala, ma mɛ pɛɛ nala no tıyaŋ nɛ. 7 Ɛɛwıya, ŋ sabı teŋ no kı tıya ma
nala hƱ buloŋ Wıısı aa kyo, a yırı ma, ma yaa Ʊ nala Roma tıyaŋ nɛ.
Á kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ abee ba fıyɛlƱƱ sı we
ma lee.

PƆƆl kyƱwalı Wıısı aŋgyƱwasƱ

8 Ka dı ŋ na bası wıı buloŋ, ŋ tıŋ Yesu Krisita tıyaŋ nɛ a kı kyƱwalı
Wıısı aŋgyƱwasƱ ma buloŋ wıya, beewıya dƱnıya nala buloŋ aa nıı
gɛɛ hƱ ma aa laa Wıısı wıya di rɛ. 9 Wıısı hƱ ŋ aa tıŋ abee ŋ tıdıgı,
a kı bası Ʊ Biye wıweliye hƱ, Ʊ rɛ yaa ŋ daŋsıya tıına anıı saŋa kɛ
buloŋ dı mıyaŋ nɛ ko kı kyƱwalı Ʊ, ŋ aa kı liisi ma wıya rɛ. 10 Ŋ aa
sƱla Ʊ rɛ anıı dı Ʊ ko yaa Ʊ kyɛrı, nyɛ kɛ Ʊ leŋ dı ŋ na ŋmanıı a ko na
ma. 11 Ŋ kyɛrı rɛ yaa dı ŋ ko na ma a pɛ ma tıyaŋ abee Wıısı Wiyesi
Welii hƱ bɔnyɛ kına, dı ɛɛ wuwo leŋ dı ma marı sıŋ weliŋ ma Wıısı
laadii tıyaŋ. 12 Wıı hƱ ŋ aa bası memii rɛ nyɛ: Dı mıyaŋ nɛ ko ma lee
ŋ Wıısı laadii sı leŋ dı ma tenni polli, dı ma Wıısı laadii mɛ leŋ dı ŋ
teŋ mɛ polli.
13 Ŋ naabalıya, ŋ aa kyɛ dı ma gyıma rɛ anıı ŋ aa lƱgı rɛ weliŋ dı
ŋ ko na ma, amɛ ŋ ŋmanıı rɛ aa bee lıı sıı. Ŋ kyo dı ŋ naa nala a lıı
ma doŋ tıyaŋ mɛ rɛ dı ba ko tıŋ Wıısı, anıı ŋ aa yaa gɛɛ ma dɔŋtıŋsı
hƱ aa bı yaa Gyuuma leye badɔmɔŋ tıyaŋ. 14 Beewıya Ʊ yaa fılıı rɛ
dı ŋ bası Wıısı wıweliye hƱ a tıya nala iriŋ buloŋ: Sısuri tımma abee
nıgƱrısı, wıgyƱnna abee bambugo. 15 Nyɛ rɛ tıŋ Ʊ yaa ŋ sıfıyası, dı ŋ
bası Wıısı Wıweliye hƱ a tıya ma nala hƱ aa we Roma tıyaŋ mɛ.
16 Wıısı wıweliye hƱ basıı bı yaa ŋ hıısı, beewıya ŋ gyıma anıı ba aa
rɛ yaa Wıısı dee Ʊ aa kpaa kı laa nala hƱ buloŋ aa laa ba di. Gyuuma rɛ
sı laa sıya dı nala hƱ aa bı yaa Gyuuma mɛ kı tıŋa. 17 Wıısı wıweliye
hƱ rɛ daga gɛɛ Wıısı aa leŋ nala wuwo yaa tıpƱlƱŋ tımma Ʊ sıya tıyaŋ.
Ba daga anıı dı nala hƱ aa laa Wıısı di rɛ wuwo sıŋ ba laadii tıyaŋ
a mƱ teŋ, ba sı yaa tıpƱlƱŋ tımma Wıısı sıya tıyaŋ. Ba sabı nyɛ rɛ
Wıısı teŋ tıyaŋ a baa,
“TıpƱlƱŋ tıına Wıısı laadii rɛ sı leŋ dı Ʊ kaŋ mııbol aa bı kaŋ tenii.”

Nal buloŋ kaŋ wıkyogii rɛ Wıısı sıya tıyaŋ

18 Wɪɪsɪ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ daga anɪɪ ʊ naa baaŋ nɪbɔmɔ abee nala
hʊ aa bee tɪŋ ʊ nyʊwa nyuu tɪyaŋ nɛ, beewɪya ba wɪyaabɔmɔ nyagɪ
Wɪɪsɪ wɪtɪɪ hʊ biŋ nɛ. 19 Wɪɪsɪ naa baaŋ ba nyuu tɪyaŋ nɛ, beewɪya
wɪya hʊ buloŋ aa maga dɪ ba gyɪma a mʊ kɪ tile Wɪɪsɪ tɪyaŋ, ba bɪ yaa
wɪfaŋɪya. Wɪɪsɪ tɪɪ kaŋ ba polli tɪya ba rɛ. 20 A lɪɪ dʊnɪya piili tɪyaŋ
buloŋ, Wɪɪsɪ wɪya badɔmɔŋ we doŋ nɛ nihuwobisi bee na abee ba sii.
Wɪya no rɛ yaa Wɪɪsɪ dee hʊ aa bɪ kaŋ tenii, abee ʊ kɪɪlʊŋ hʊ aa daga
nɪɪ ʊ yaa Wɪɪsɪ rɛ. Abee á bee na wɪya no bee a sɪɪ nyɛ buloŋ, ka á aa
wuwo deŋ Wɪɪsɪ kɪmarɪya tɪyaŋ nɛ a gyɪŋ ba sɪɪ. Ɛɛwɪya, nal kɪdɪgɪ
buloŋ bɪ sɪ wuwo baa dɪ ʊ kɛ fa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ wɪya. 21 Ba gyɪma anɪɪ
Wɪɪsɪ we doŋ nɛ, amɛ ba bɪ kpa ʊ gyɪrɪma kɪ tɪya ʊ anɪɪ ʊ yaa Wɪɪsɪ
rɛ, a bee kyʊwalɪ ʊ aŋgyʊwasʊ mɛ. Amɛ wɪfɔgɪsɪ dʊŋ nɛ ba kɪ bɪɪnɪ
ba hakɪllɪ tɪyaŋ. Bambugi-hakɪllɪ rɛ ba kana, a kɪ kpa Wɪɪsɪ ɛɛ hʊ aa
bɪ kpa ŋmanɪɪ. 22 Ba aa baa dɪ ba yaa wɪgyʊnna rɛ, aŋ yaa bambugo.
23 Ba fa maga dɪ ba kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ hʊ aa bee sʊba rɛ, ka ba vɪya aŋ
mɪɪgɪ marɪ kɪna aa kɪɪ nihuwobisi aa sʊbɪ, koo kɪna aa kɪɪ digibiisi
koo pʊsɪ koo kɪna aa tuuri taŋha, a kɪ kpaarɪ ba.
24 Ɛɛwɪya, Wɪɪsɪ leŋ ba wɪya tɪya ba rɛ, ba kɪ yaa bisiŋ wɪya hʊ ba
tɪɪ hakɪllɪ aa kyo, a kɪ yaa hɪɪsɪ wɪya bee dɔmɔŋ. 25 Ba vɪya Wɪɪsɪ
wɪtɪɪ hʊ rɛ aŋ mɪɪgɪ laa wɪnyɪyɛl di, a mɪɪgɪ kpa ba tɪɪ tɪya kɪna Wɪɪsɪ
aa mara a kɪ kpaarɪ ba, aŋ vɪya Nal hʊ tɪɪ aa marɪ kɪna hʊ kyʊwalɪɪ.
Ʊ rɛ maga dɪ á kɪ dannɪ ʊ a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ. Amɪ.
26 Ba aa yaa wɪya no wɪya, Wɪɪsɪ leŋ ba ta rɛ ba kɪ yaa wɪlaama
abee hɪɪsɪ wɪya hʊ ba aa kyo. Haana aa vɪya ba bee baala aa sɪ pɪŋ
nɛ, aŋ kɪ pɪŋ ba hadɔŋtɪŋsɪ. 27 Ɛɛ tɪɪ rɛ baala mɛ aa vɪya haana kyɛyɪ
anɪɪ Wɪɪsɪ aa daga gɛɛ, aŋ mɪɪgɪ hiini kɪ kyɛ ba badɔŋtɪŋsɪ, a kɪ yaa
hɪɪsɪ wɪya bee dɔmɔŋ. Ba aa yaa bisiŋ wɪya no, dɔgɪsɪɪ hʊ aa maga, ʊ
rɛ ba yɪrɪ kɪ we ba tɪɪ tɪyaŋ gɛɛ.
28 Nala no aa bɪ laa nyʊwa dɪ ba kpa Wɪɪsɪ wɪtɪɪ hʊ ba aa gyɪma a we
ba hakɪllɪ tɪyaŋ wɪya, Wɪɪsɪ mɛ leŋ ba ta rɛ dɪ ba kɪ tɪŋ ba tɪbɪɪŋbɔmɔ
hʊ tɪyaŋ, a kɪ yaa wɪya hʊ aa bɪ maga. 29 Ɛɛ rɛ tɪŋ ba kɪ yaa wɪbɔmɔ kɛ
iriŋ buloŋ. Ba bɔŋsɪ bɪ kyalla, ba aa kaŋ tɪbala, a kaŋ gyogibɔŋlɔrɪnɪ
mɛ. Ba tɪsɪ aa kɪ hɔllɪ nala rɛ, ba kɪ kpʊ nala, a kɪ kaa kaasɪ. Ba aa kɪ
mʊrɪ nala rɛ, a kɪ yaa nala teŋbeeli wɪya. Ba aa kɪ basɪ nala wɪya rɛ,
30 a kɪ kyogi dɔmɔŋ fene mɛ. Ba haasɪ Wɪɪsɪ rɛ, a yaa nyuduwo tɪmma
mɛ. Ba aa kɪ daga ba tɪɪ rɛ, a kɪ bigisi ba tɪɪ. Ba aa kyɛ ŋmaŋsɪ rɛ ba
aa sɪ tɪŋa a marɪ kɪ yaa wɪbɔmɔ, a bee tɪŋ ba kuwoma abee ba nɪmma
nyʊʊsɪ. 31 Ba wuwo hɪɪsɪ rɛ weliŋ, a bɪ kaŋ wɪtɪɪ mɛ. Ba bɪ kyo nala,
a bee fá nala sikii mɛ.
32 Ba gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ baa dɪ nala hʊ aa yaa wɪya no bɪ sɪ kaŋ
mɪɪbol, aŋ ka ba ha vɪya aŋ kɪ yaa. Aŋ ha aa pɛ kɪ we nala hʊ aa yaa
wɪya no iriŋ mɛ nyuni, dɪ ba marɪ kɪ yaa.

2

Wɪɪsɪ sɪ di nal buloŋ sarɪya

1 Ɪ nal hʊ aa kpa kyogisi kɪ tɪya ɪ dɔŋtɪɪna, ɪ tɪɪ mɛ bɪ lɪɪ wɪɪ tɪyaŋ.
Dɪ ɪ rɛ yaŋ ko kpa kyogisi kɪ tɪya ɪ dɔŋtɪɪna, gyɪma weliŋ anɪɪ ɪ tɪɪ rɛ ɪ
kpa kyogisi kɪ tɪya gɛɛ, beewɪya wɪya hʊ ɪ aa baa dɪ ɪ dɔŋtɪɪna hʊ yaa
ɪ kpa kyogisi kɪ tɪya ʊ gɛɛ, ba tɪɪ bee ba nyuu rɛ ɪ mɛ kɪ yaa. 2 Á gyɪma
anɪɪ dɪ Wɪɪsɪ rɛ ko dɪ nala hʊ aa yaa wɪya no iriŋ sarɪya a kpa kyogisi

tıya ba, ʊ yaa maga rɛ. 3 Dı ı nihuwobiŋ mɛ rɛ yaŋ aa di nala sarıya a
kpa kyogisi kı tıya ba, aŋ mɛ ha we haŋ wıya hʊ tıı bee ba nyuu tıyaŋ
kı yaa, ı bıına anıı ı kɛ sı wuwo fá nyʊgısı dı Wıısı ta di ı sarıya rɛ
koo? 4 Koo ʊ kıı gɛɛ anıı ı aa deŋ bɔnyɛ hʊ abee kenyiri hʊ Wıısı aa
kana beel-ı waasʊ? Ʊ maga dı ı gyıma rɛ anıı wıı hʊ aa tıŋ Wıısı
kaŋ bɔnyɛ beel-ı rɛ yaa dı ɛɛ wuwo leŋ dı ı bırımı lıı wıbɔmɔ tıyaŋ?
5 Amɛ ı bembii deye rɛ kıŋkaŋ, ı bı vʊwa dı ı bırımı lıı ı wıbɔmɔ
tıyaŋ. Ɛɛwıya, dɔgısıı hʊ Wıısı aa sı dɔgısı ı kıŋkaŋ kyɛɛ hʊ ʊ aa sı
kpa baaŋ abee wıtıı a di dʊnıya nala sarıya ba wıbɔmɔ wıya, Ɪ leŋ ʊ
marı yʊga kı pɛ rɛ. 6 Beewıya nal buloŋ wıyaalıya tuno aa maga gɛɛ rɛ
Wıısı sı kpa tıya ʊ. 7 Nala badɔmɔŋ we doŋ a kaŋ mala bee wıweliye
yayı, beewıya ba aa kı kyɛ dı ba kaŋ yohuŋ abee feŋ abee mııbol aa
bı kaŋ tenii rɛ Wıısı sıya tıyaŋ. Nala no rɛ Wıısı sı kpa mııbol aa bı
kaŋ tenii tıya. 8 Amɛ nala badɔmɔŋ mɛ we doŋ, a kyıla ba dʊŋ wıya,
a vıya wıtıı hʊ ŋmanıı tıŋıı, aŋ kı tıŋ wıbɔmɔ tıyaŋ. Nala no nyuu
tıyaŋ nɛ Wıısı baaŋ sı sii kıŋkaŋ, dı ba na tʊwara bee tıkyogi kıŋkaŋ.
9 Nal kɛ buloŋ aa yaa wıbɔmɔ, ʊ tıına sı na tʊwara kıŋkaŋ. Gyuuma
rɛ sı laasıya dı nala hʊ aa bı yaa Gyuuma mɛ kı tıŋa. 10 Amɛ nala hʊ
buloŋ aa yaa wıweliye, ba sı na yohuŋ abee feŋ abee laaŋfıya Wıısı
lee. Gyuuma rɛ sı laasıya dı nala hʊ aa bı yaa Gyuuma mɛ kı tıŋa.
11 Beewıya, Wıısı bee lugisi nala ʊ sarıya dii tıyaŋ.

12 Nala hʊ aa bı yaa Gyuuma bı gyıŋ Wıısı mırısı hʊ Moosi gyı aa
saba tıya Gyuuma. Ɛɛwıya dı ba aa rɛ ko kı yaa wıbɔmɔ, mırısı hʊ
daa Wıısı sı kpa di ba sarıya, amɛ abee gɛɛ buloŋ dɔgısıı hʊ ba aa sı
na rɛ yaa sʊʊ aa bı kaŋ tenii. Amɛ dı Gyuuma kɛ rɛ ko kı yaa wıbɔmɔ,
haŋ mırısı hʊ tıı rɛ Wıısı sı kpa di ba sarıya beewıya ba kɛ gyıŋ ba rɛ.
13 Mırısı nıyı dʊŋ bı sı wuwo leŋ dı nal yaa tıpʊlʊŋ tıına Wıısı sıya
tıyaŋ. Amɛ nala hʊ aa tıŋ mırısı hʊ mʊ su, ba aa rɛ Wıısı sı leŋ dı
ba yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ. 14 Abee nala hʊ aa bı yaa Gyuuma
aa bı gyıŋ mırısı hʊ Moosi aa saba buloŋ, dı ba hakıllı rɛ ko daga ba
dı ba yaa wıya mırısı no aa daga, ɛɛ daga nıı mırısı hʊ we ba hakıllı
tıyaŋ nɛ gɛɛ, abee ba aa bı gyıŋ mırısı no buloŋ. 15 Ba wıyaalıya daga
anıı wıya hʊ mırısı hʊ aa daga we ba tısı tıyaŋ nɛ. Ba hakıllı mɛ
daga anıı mırısı no we ba tısı tıyaŋ nɛ, beewıya, dı ba aa rɛ ko yaa
wıbɔŋ koo wıwelii, ba aa gyıma rɛ ba hakıllı tıyaŋ. 16 Ɛɛwıya, Wıısı
Wıweliye hʊ ŋ aa bası daga anıı nyɛ rɛ ba sı kıı kyɛɛ hʊ Wıısı aa sı
kaŋ nala wıfaŋıya buloŋ ko lıı pʊlʊŋ a tıŋ Yesu Krisita tıyaŋ a di ba
sarıya. 17 Ka Ɪ mɛ, Ɪ nal aa baa dı ı yaa Gyuu rɛ, a kpa ı wıı buloŋ
we Wıısı mırısı hʊ Moosi aa saba biŋ tıyaŋ, a kı daga ı tıı anıı ı gyıŋ
Wıısı weliŋ nɛ. 18 Ɪ baa dı ı gyıŋ wıya hʊ Wıısı aa kyɛ dı ı kı yaa rɛ,
beewıya mırısı hʊ Moosi aa saba biŋ daga ı wıya hʊ aa kpaa ŋmanıı
rɛ. 19 Ɪ baa dı ı rɛ yaa nyʊlıma daatıgıı, a yaa nala hʊ aa we bilhuu
tıyaŋ mɛ kyaanʊʊ. 20 Ɪ baa dı ı rɛ yaa nal hʊ aa daga bambugo abee
nala aa bı gyıŋ wıı buloŋ. Beewıya, ı laa di rɛ anıı ı aa gyıŋ Wıısı
mırısı hʊ Moosi aa saba biŋ wıya, ı gyıŋ wıı buloŋ nɛ, a gyıŋ wıı hʊ
buloŋ aa yaa wıtıı mɛ.

21 Ɪ nal hʊ aa daga nala, bee rɛ tıŋ ı bee daga ı tıı kɛ? Ɪ aa daga nala
rɛ dı ba ta kı gaa, aŋka ı tıı kɛ kı gaa. 22 Ɪ aa baa dı nala ta kı kyɛɛ
ba dɔŋtıŋsı haana koo balama, aŋka ı tıı kɛ kı kyɛɛ nala haana abee
nala balama. Ɪ aa baa dı ı haası vʊga marıı rɛ, aŋ mʊ kı gaa kına vʊga

dɪɪsɪ tɪyaŋ. 23 Ɪ aa daga ɪ tɪɪ rɛ anɪɪ ɪ kɛ gyɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ Moosi
aa saba biŋ nɛ, aŋ gʊla kɪ kyogi mɪrɪsɪ no, a kɪ we Wɪɪsɪ hɪɪsɪ tɪyaŋ.
24 Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba saba rɛ a baa,
“Mamaa Gyuuma rɛ leŋ nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma kɪ kyogi Wɪɪsɪ feŋ.”
25 Dɪ mamaa rɛ aa tɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ Moosi aa saba biŋ kyurrr, ɛɛ
kɛ ma pene hʊ kerii kaŋ memii rɛ. Amɛ dɪ mamaa rɛ ko bee tɪŋ ba, ma
fa aa bɪ keri ma pene rɛ kpɪya. 26 Dɪ nal hʊ aa bɪ keri ʊ peŋ nɛ aa tɪŋ
Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ Moosi aa saba biŋ kyurrr, Wɪɪsɪ aa kpa ʊ anɪɪ ʊ keri ʊ
peŋ nɛ. 27 Mamaa Gyuuma, ma gyɪŋ mɪrɪsɪ no rɛ beewɪya mamaa rɛ
ba sabɪ ba tɪya, ka ma keri ma pene mɛ, amɛ abee gɛɛ buloŋ ma bee
tɪŋ mɪrɪsɪ hʊ. Ɛɛwɪya, nala hʊ aa bɪ keri ba pene aŋ kɪ tɪŋ mɪrɪsɪ hʊ
ba sɪ maakyiye di ma sarɪya a kpa kyogisi tɪya ma. 28 Nyɛ daga anɪɪ
wɪya ba aa yaa nal teŋbii tɪyaŋ daa rɛ aa leŋ ʊ yaa Gyuu tɪɪ. Ba aa
keri ɪ peŋ mɛ dʊŋ daa daga anɪɪ ɪ yaa Gyuu tɪɪ rɛ. 29 Amɛ dɪ nal yaa
Gyuu tɪɪ, ʊ yaa ʊ tɪya tɪyaŋ wɪɪ rɛ, ʊ bɪ yaa wɪɪ ba aa yaa ʊ teŋ tɪyaŋ.
Ʊ rɛ bɪl yaa nal hʊ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa kaŋ ʊ hakɪla bɪrɪmɪ, ʊ
yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ ʊ aa tɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ
Moosi aa saba biŋ nɛ tɪŋ. Nal no iriŋ bigisii lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ, nihuwobiŋ
lee daa ʊ lɪɪ.

3

1 Ba nyɛ tɪyaŋ, dɪ nal lɛ yaa Gyuu, wɪbee rɛ ʊ kpa kpɪya nal hʊ aa
bɪ yaa Gyuu. Gyuu yayɪ tɔnɔ rɛ yaa bee? Koo peŋ kerii tɔnɔ rɛ yaa
bee? 2 Wɪtɪɪ rɛ Gyuu yayɪ kaŋ tɔnɔ rɛ ŋmanɪɪ buloŋ tɪyaŋ. Tɔnɔ hʊ aa
laasɪya rɛ nyɛ: Gyuuma nosi tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ gyɪ kpa ʊ wɪya we. 3 Wɪtɪɪ
rɛ, ba badɔmɔŋ gyɪ bɪ kaŋ wɪtɪɪ Wɪɪsɪ wɪya hʊ tɪŋɪɪ tɪyaŋ. Amɛ nyɛ
yaŋ sɪ wuwo leŋ dɪ Wɪɪsɪ ta yaa wɪya hʊ ʊ aa baa ʊ sɪ yaa? 4 Aayɪ, ba
mʊra rɛ! Abee nihuwobisi buloŋ aa yaa wɪnyɪyɛla mɛ, Wɪɪsɪ kɛ kaŋ
wɪtɪɪ rɛ. Ba saba Wɪɪsɪ wɪtɪɪ wɪya rɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a baa,
“Dɪ ɪ ko kɪ basɪ wɪya, nal buloŋ aa na ba yaa wɪtɪɪ rɛ,
dɪ ɪ rɛ dii nal buloŋ sarɪya mɛ, ba aa na nɪɪ ɪ kɪna sʊma rɛ.”
5 Amɛ dɪ á wɪbɔmɔ yayɪ rɛ leŋ nala na weliŋ anɪɪ Wɪɪsɪ kɛ kaŋ wɪtɪɪ rɛ,
á sɪ wuwo baa dɪ Wɪɪsɪ bee yaa weliŋ ʊ aa dɔgɪsɪ ma á wɪbɔmɔ wɪya?
(Wɪɪ hʊ nal buloŋ aa sɪ pɪyɛsɪ rɛ nyɛ:) 6 Aayɪ, ba mʊra rɛ! Beewɪya dɪ
Wɪɪsɪ rɛ fa bɪ kaŋ wɪtɪɪ, ɛɛ rɛ ʊ sɪ yaa a di dʊnɪya nala sarɪya? 7 Ka dɪ
ŋ wɪnyɪyɛl lɛ leŋ Wɪɪsɪ wɪtɪɪ kyaasɪ lɪɪ sɪŋ, a daga ʊ gaŋdarɪ, bee rɛ sɪ
tɪŋ dɪ ʊ ha di ŋ sarɪya a kpa kyogisi tɪya ŋ a baa dɪ ŋ yaa wɪbɔŋyaal lɛ.
8 Dɪ gɛɛ rɛ fa, bee rɛ tɪŋ á fa bɪ sɪ baa dɪ ma leŋ dɪ á kɪ yaa wɪbɔmɔ,
dɪ wɪweliye ko. Nala badɔmɔŋ paalɪ kyogi ŋ feŋ nɛ anɪɪ ŋ tɪɪ gba basɪ
nyɛ rɛ. Kyogisi hʊ aa maga bee nala no, ʊ rɛ Wɪɪsɪ sɪ kpa tɪya ba.

Nal buloŋ bɪ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ

9 Dɪ nyɛ rɛ yaŋ, ma bɪɪna anɪɪ á nala hʊ aa yaa Gyuuma kɛ kpɪya
nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma rɛ? Aayɪ, á mɛ bɪ kpɪya ba. Ŋ laa sɪya leŋ
ma gyɪma rɛ anɪɪ Gyuuma abee nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma buloŋ yaa
wɪbɔmɔ yosi rɛ. 10 Ba sabɪ gɛɛ rɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a baa,
“Nal buloŋ bɪ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, haalɪ nɪdɪgɪ mɛ.
11 Nal buloŋ tuwo a kaŋ wɪgyʊŋ, nal buloŋ mɛ tuwo a kyo dɪ ʊ tɪŋ
Wɪɪsɪ.
12 Nal buloŋ kpaa hal yɪya Wɪɪsɪ rɛ. Ba buloŋ yaa wɪbɔmɔ nyʊgɪsɪ
gyʊʊ mʊ rɛ.

Nal buloŋ tuwo a kı yaa wıweliye, haalı nıdıgı mɛ.
13 Ba nyʊʊsı wıbasıya mʊrı nala kı kpʊ rɛ.
Wınyıyɛ-bɔŋlɔrını dʊŋ nɛ we ba nyʊʊsı tıyaŋ
Wıı buloŋ ba aa bası kaŋ hʊwoŋ nɛ anıı dʊŋ hʊwoŋ.
14 Ba aa ŋmıyɛsı ŋmıyɛsı-bɔŋlɔrını rɛ kı tıya nala.
15 Ba bee yaa gyegye nala kpʊyı tıyaŋ.
16 Dı ba aa rɛ ko mʊ lee kɛ buloŋ, kyogisi dʊŋ nɛ ba aa kyogi, a leŋ nala tısı kyogi.
17 Ba bı sı laa nyʊwa yaa wıı buloŋ aa sı leŋ dı ba bee nala sʊma.
18 Ba bee fá Wıısı mɛ.”
19 Á gyıma anıı dı Wıısı mırısı hʊ Moosi aa saba biŋ nɛ aa daga wıı buloŋ mɛ, nala hʊ aa tıŋ ba rɛ ba daga kı tıya. Ɛɛ wıya nal buloŋ bıl bı sı wuwo baa dı ʊ kɛ bı yaa wıı maga dı Wıısı dɔgısı ʊ. Ɛɛ daga anıı dʊnıya nal buloŋ sarıya rɛ Wıısı sı di. 20 Nal buloŋ bı sı wuwo tıŋ Wıısı mırısı hʊ Moosi aa saba biŋ, dı ba leŋ dı ʊ yaa tıpʊlʊŋ tıına Wıısı sıya tıyaŋ. Wıı hʊ mırısı no aa yaa buloŋ nɛ dı ba leŋ nal buloŋ gyıma nıı ʊ yaa wıbɔŋyaal lɛ.

Ɛɛ Wıısı aa leŋ á yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ

21 Amɛ lagılagı no, Wıısı daga ŋmanıı hʊ nala aa sı tıŋa a wuwo yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ nɛ. Ʊ ŋmanıı hʊ bı lıı Wıısı mırısı hʊ Moosi aa saba biŋ tıŋıı tıyaŋ. Amɛ Wıısı mırısı hʊ Moosi aa saba biŋ abee Wıısı tıŋdaala buloŋ gyı dii ŋmanıı no wıya daŋsıya rɛ. 22 Nala Yesu Krisita laadii tıyaŋ nɛ Wıısı aa tıŋa a leŋ dı nala yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ. Nal buloŋ aa laa Yesu Krisita wıya di, dı ʊ tıına yaa Gyuu koo ʊ bı yaa Gyuu, ʊ rɛ yaa tıpʊlʊŋ tıına Wıısı sıya tıyaŋ, beewıya Wıısı kɛ lee nal buloŋ yaa kıdıgı rɛ. 23 Nal nal buloŋ yaa wıbɔmɔ rɛ, ɛɛ rɛ tıŋ á bı kaŋ Wıısı gaŋdarı hʊ fa aa maga dı á kana. 24 Amɛ Wıısı tıı bɔnyɛ tıyaŋ nɛ ʊ tıŋ Yesu Krisita tıyaŋ a laa ma ta a leŋ á yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ. Á bı yaa wıı buloŋ a maga dı ʊ yaa nyɛ tıya ma. 25 Wıısı tıı rɛ leŋ Yesu Krisita kpa ʊ mııbol a lıı wıısʊlıı dı Wıısı tıŋ ʊ sʊʊ hʊ tıyaŋ a kpa á wıbɔmɔ kyɛ ma. Ɛɛwıya nal hʊ buloŋ aa laa Yesu Krisita wıya di, Wıısı aa kpa ʊ tıına wıbɔmɔ kyɛ ʊ rɛ. Wıısı yaa wıı no rɛ dı ʊ daga anıı ʊ yaa tıpʊlʊŋ tıına rɛ. Faafaa tıyaŋ, ʊ fa kaŋ kenyiri rɛ a kpa ʊ nyuŋgolo yıya nihuwobisi wıbɔmɔ yayı. 26 Amɛ lagılagı no kɛ, Wıısı bırımı ʊ sıya kyaası á wıbɔmɔ rɛ. Nyɛ tıyaŋ ʊ daga anıı ʊ yaa tıpʊlʊŋ tıına rɛ, aŋ bıl daga anıı dı nal buloŋ nɛ ko laa Yesu wıya di, ʊ aa leŋ ʊ tıına yaa tıpʊlʊŋ tıına rɛ ʊ sıya tıyaŋ.

27 Wıbee rɛ á yaŋ kana, a kı daga á tıı? Á bı kaŋ wıı buloŋ, beewıya mırısı hʊ tıŋıı daa sı leŋ dı nal yaa tıpʊlʊŋ tıına Wıısı sıya tıyaŋ, see ʊ tıına Wıısı laadii. 28 Ɛɛwıya, wıya hʊ tıyaŋ á aa sına rɛ yaa nal Wıısı laadii rɛ sı wuwo leŋ dı ʊ tıına yaa tıpʊlʊŋ tıına Wıısı sıya tıyaŋ, mırısı hʊ tıŋıı kɛ daa. 29 Koo ma bıına anıı Wıısı yaa Gyuuma dʊŋ Wıısı rɛ? Aayı. Ʊ yaa nala hʊ aa bı yaa Gyuuma mɛ Wıısı rɛ. 30 Wıısı yaa Wııdıgı dʊŋ nɛ. Gyuuma abee nala hʊ aa bı yaa Gyuuma buloŋ, ba laadii tıyaŋ nɛ ʊ aa tıŋa, a leŋ dı ba yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ. 31 Nyɛ yaŋ daga anıı á laadii leŋ á kpa Wıısı mırısı hʊ Moosi aa saba biŋ ta rɛ koo? Aayı, ba mʊra rɛ! Amɛ á Wıısı laadii hʊ rɛ sı leŋ dı á marı gyıŋ tıŋ mırısı hʊ Moosi aa saba biŋ weliŋ.

4

Abıraham Wıısı laadii

1 Wıbee rɛ á sı bası á Gyuuma naabaa Abıraham lugo tıyaŋ? Ʊ mııbol tıyaŋ, wıgɛɛma rɛ ʊ na wıya no á aa bası tıyaŋ. 2 Dı ʊ wıyaalıya
rɛ fa tıŋ Wıısı leŋ ʊ yaa tıpʊlʊŋ tıına ʊ sıya tıyaŋ, ɛɛ kɛ ʊ fa kaŋ wıı ʊ
aa sı wuwo kpa kı daga ʊ tıı, amɛ Wıısı kɛ sıya tıyaŋ fa ta daa. 3 Amɛ
Wıısı teŋ tıyaŋ ba basa rɛ anıı Abıraham gyı aa laa Wıısı di rɛ tıŋ
Wıısı gyı leŋ ʊ yaa tıpʊlʊŋ tıına ʊ sıya tıyaŋ. 4 Dı nal lɛ tʊŋ tʊma dı
ba tun-ʊ, tuno hʊ ʊ aa laa bı yaa kyɔgıta. Ʊ tʊma rɛ a laa. 5 Amɛ dı nal
lɛ bee deŋ ʊ wıyaalıya tıyaŋ aŋ laa Wıısı di anıı ʊ rɛ aa leŋ wıbɔŋyaal
yaa tıpʊlʊŋ tıına ʊ sıya tıyaŋ, ʊ tıına laadii no tıyaŋ nɛ Wıısı sı tıŋa
a leŋ dı ʊ yaa tıpʊlʊŋ tıına ʊ sıya tıyaŋ. 6 Wıı no rɛ Kuwori Deviti gyı
bası, a daga anıı dı Wıısı rɛ leŋ dı nal yaa tıpʊlʊŋ tıına ʊ sıya tıyaŋ,
aŋ bı yaa gɛɛ akuu tıına wıyaalıya wıya, dı ʊ tıına yaa nyusʊŋtıına
rɛ. Nyɛ rɛ Kuwori Deviti bası:

7 “Nyusʊŋtımma rɛ yaa nala hʊ wıyaakyogiye Wıısı aa kpaa kyɛ ba.
Nala hʊ wıbɔmɔ Wıısı bıl aa bee liisi,
8 Nyusʊŋtıına rɛ yaa nal hʊ Wıısı aa bı magılı ʊ wıbɔmɔ kı bıŋ.”

9 Nyusʊŋ no wıya Kuwori Deviti aa basa, ʊ yaa nala hʊ aa keri ba
pene dʊŋ kıŋ nɛ? Aayı, nala hʊ aa bı keri ba pene mɛ pɛɛ rɛ. Á aa kı
bası saŋa buloŋ nɛ anıı Abıraham Wıısı laadii rɛ gyı leŋ ʊ yaa tıpʊlʊŋ
tıına Wıısı sıya tıyaŋ. 10 Saŋa bee tıyaŋ nɛ Wıısı gyı leŋ Abıraham
yaa tıpʊlʊŋ tıına no? Haŋ saŋa hʊ tıyaŋ, dı ʊ gyı keri ʊ peŋ nɛ koo
dı ʊ ha gyı bı keri ʊ peŋ? Wıısı gyı aa leŋ ʊ yaa tıpʊlʊŋ tıına gɛɛ dı
ʊ ha gyı bı keri ʊ peŋ. 11 Abıraham peŋ hʊ kerii gyı yaa magıl lɛ, a
daga anıı ʊ aa laa Wıısı di rɛ tıŋ ʊ yaa tıpʊlʊŋ tıına Wıısı sıya tıyaŋ,
dı ʊ ha bı keri ʊ peŋ. Ɛɛ wıya nala hʊ buloŋ aa bı keri ba pene aŋ laa
Wıısı di, ʊ leŋ ba mɛ yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ, Abıraham nɛ
yaa ba naabaa. 12 Ʊ rɛ yaa nala hʊ aa keri ba pene mɛ naabaa. Amɛ
ʊ bı kıı nıı ba aa keri ba pene dʊŋ wıya rɛ tıŋ ʊ yaa ba naabaa. Ba
mııbol tıyaŋ, ba laa Wıısı di a pɛ ba pene hʊ kerii tıyaŋ nɛ, anıı á
naabaa Abıraham mɛ gyı aa laa Wıısı di aŋ na keri ʊ peŋ gɛɛ.

13 Nyʊwa hʊ Wıısı gyı aa wee tıya Abıraham bee ʊ doho nala anıı
ʊ sı kpa dʊnıya buloŋ tıya ba, ʊ bı kıı Abıraham gyı aa tıŋ mırısı hʊ
Moosi gyı aa saba bıŋ nɛ tıŋ Wıısı gyı we nyʊwa no. Amɛ Abıraham
gyı aa laa Wıısı di ka Wıısı leŋ ʊ yaa tıpʊlʊŋ tıına ʊ sıya tıyaŋ nɛ tıŋ
ʊ gyı we nyʊwa no. 14 Dı nala hʊ aa tıŋ mırısı hʊ Moosi gyı aa saba
bıŋ dʊŋ nɛ Wıısı fa we nyʊwa no tıya, ɛɛ kɛ Wıısı laadii fa yaa waasʊ
rɛ, ka nyʊwa hʊ Wıısı aa we mɛ fa bee kaŋ tɔnɔ buloŋ. 15 Beewıya
Wıısı mırısı hʊ Moosi gyı aa saba bıŋ leŋ Wıısı baaŋ kı sii nala nyuu
tıyaŋ nɛ. Dı mırısı rɛ fa tuwo, wıkyogiye mɛ fa bee we doŋ.

16 Ɛɛwıya, nyʊwa hʊ Wıısı aa wee, nala laadii tıyaŋ nɛ ʊ sı tıŋa a
yaa wıı hʊ wıya ʊ aa wee nyʊwa hʊ, dı ʊ yaa wıı Wıısı aa yaa tıya ma
waasʊ ʊ bɔnyɛ tıyaŋ. Nyɛ yaŋ daga anıı Abıraham doho nala buloŋ
kɔnı sı na wıı hʊ wıya ʊ aa wee nyʊwa hʊ. Ʊ bı kıı nıı ba nala hʊ aa
tıŋ Wıısı mırısı hʊ dʊŋ nɛ ʊ sı yaa wıı no tıya, amɛ abee ba nala hʊ
buloŋ aa laa Wıısı di anıı Abıraham gyı aa laa Wıısı di gɛɛ. Beewıya
Abıraham nɛ yaa á buloŋ naabaa Wıısı sıya tıyaŋ. Ba bası nyɛ rɛ
Wıısı teŋ tıyaŋ abaa,
17 “Ŋ leŋ ı yaa paalʊʊ gyamaa nala kuwo rɛ.”

Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ Abɪraham nɛ yaa á buloŋ kuwo. Wɪɪsɪ hʊ aa wuwo leŋ sʊʊnɪ mɪɪgɪ sii sʊʊ tɪyaŋ, aŋ bɪl wuwo leŋ kɪna gyɪ aa tuwo mɛ we doŋ, Wɪɪsɪ no rɛ Abɪraham gyɪ laa di gɛɛ. 18 Wɪɪ buloŋ gyɪ tuwo aa sɪ leŋ dɪ Abɪraham kɪ yɪyɛlɪ anɪɪ wɪɪ no Wɪɪsɪ aa baa ʊ sɪ yaa, kɔnɪ sɪ yaa, amɛ ʊ gyɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ, a ha kɪ yɪyɛlɪ. Ɛɛwɪya, ʊ kɔnɪ gyɪ ko yaa paalʊʊ gyamaa nala kuwo rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ gyɪ aa basɪ tɪya ʊ dɪ ʊ doho nala sɪ yʊga anɪɪ kyɪŋwʊlɪya gɛɛ. 19 Saŋa hʊ tɪyaŋ Wɪɪsɪ gyɪ aa basɪ wɪɪ no tɪya Abɪraham, dɪ Abɪraham gyɪ yaa nɪɪ bɪsɪ kɔɔ rɛ. Ʊ gyɪ gyɪma anɪɪ ʊ hɪyasa rɛ, a bɪl bɪ kaŋ dee aa sɪ wuwo lʊl biye. Ʊ haaŋ Saara mɛ gyɪ yaa hapɪrɪ rɛ, a mɛ hɪyasɪ. Abee gɛɛ buloŋ, Abɪraham ha gyɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ. 20 Abɪraham gyɪ bɪ yaa Wɪɪsɪ sige nyʊwa hʊ ʊ aa wee tɪyaŋ. Amɛ ʊ gyɪ marɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ weliŋ, a kɪ dannɪ ʊ wɪɪ hʊ ʊ aa sɪ yaa tɪya ʊ wɪya. 21 Beewɪya ʊ gyɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ weliŋ, a bee yaa sige mʊhʊ mɛ anɪɪ Wɪɪsɪ kaŋ dee rɛ ʊ aa sɪ yaa wɪɪ hʊ wɪya ʊ aa wee nyʊwa hʊ. 22 Ʊ gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di nyɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ gyɪ leŋ ʊ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna ʊ sɪya tɪyaŋ. 23 Ba aa saba a baa dɪ Wɪɪsɪ leŋ ʊ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna ʊ sɪya tɪyaŋ, Abɪraham dʊŋ wɪya daa ba sabɪ gɛɛ. 24 Ba saba gɛɛ á nala hʊ mɛ Wɪɪsɪ aa sɪ leŋ dɪ á yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma akuu á aa laa ʊ di wɪya rɛ. Wɪɪsɪ rɛ yaa nal hʊ aa kyisi á Tɪɪna Yesu sʊʊ tɪyaŋ. 25 Ʊ leŋ Yesu sʊba á wɪbɔmɔ wɪya rɛ, a bɪl leŋ ʊ sii sʊʊ tɪyaŋ mɛ dɪ á wuwo yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma ʊ sɪya tɪyaŋ.

5

Nyɛ kɛ á bee Wɪɪsɪ mɪɪgɪ sʊma rɛ

1 Nyɛ kɛ á aa laa Wɪɪsɪ di, ʊ leŋ á yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma ʊ sɪya tɪyaŋ nyɛ, Wɪɪsɪ tɪŋ á Tɪɪna Yesu Krisita tɪyaŋ nɛ a leŋ á beel-ʊ mɪɪgɪ sʊma. 2 Akuu á aa laa Krisita di wɪya, ʊ leŋ á gyʊʊ Wɪɪsɪ lahɔrʊmɔ tɪyaŋ nɛ. Lagɪlagɪ no á aa gyʊʊ Wɪɪsɪ lahɔrʊmɔ tɪyaŋ nyɛ, á aa gyʊwɔsɪ rɛ beewɪya á kaŋ bayɪyɛla rɛ anɪɪ kyɛɛ kɪdɪgɪ, Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ á mɛ kaŋ ʊ gaŋdarɪ hʊ. 3 Ɛɛ mɛ dʊŋ daa, á aa gyʊwɔsɪ rɛ akuu tʊwara hʊ á aa naa wɪya, beewɪya á gyɪma anɪɪ tʊwara no sɪ leŋ dɪ á kaŋ mala. 4 Dɪ ámaa rɛ kaŋ mala, ɛɛ rɛ sɪ leŋ dɪ Wɪɪsɪ teŋ fɪyɛlɪ á tɪyaŋ. Dɪ ámaa rɛ gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ teŋ fɪyɛla á tɪyaŋ, ɛɛ rɛ sɪ leŋ dɪ á kaŋ bayɪyɛla. 5 Bayɪyɛla hʊ á aa kana, á bɪ sɪ maakyiye dɪ hɪɪsɪ, beewɪya Wɪɪsɪ tɪŋ ʊ Wiyesi Welii hʊ ʊ aa kpaa tɪya ma tɪyaŋ nɛ a kpa ʊ kyori we á tɪsɪ tɪyaŋ.

6 Beewɪya saŋa hʊ á ha fa aa we á wɪbɔmɔ tɪyaŋ, a bɪ kaŋ dee á aa sɪ wuwo lɪɪ á tɪɪ ba tɪyaŋ, haŋ saŋa hʊ tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ biŋ kyɛɛ, a leŋ Krisita ko sʊba á wɪya. 7 Ʊ yaa wɪduwo rɛ abee nal aa sɪ laa nyʊwa sʊba nɪtɪɪ wɪya. Amɛ kapuwo nal kɛ sɪ laa nyʊwa sʊba nal aa yaa wɪweliye wɪya. 8 Amɛ Wɪɪsɪ daga ma anɪɪ ʊ kyo ma rɛ kɪŋkaŋ, beewɪya saŋa hʊ á ha gyɪ aa yaa wɪbɔŋyaala tɪyaŋ nɛ Krisita sʊba á wɪya. 9 Krisita aa sʊba a kpa ʊ kyal sasɪ á wɪbɔmɔ a leŋ á mɪɪgɪ yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ nyɛ, nyɛ kɛ rɛ gba Wɪɪsɪ sɪ marɪ kuu Krisita wɪya a laa ma ta kyɛɛ hʊ ʊ aa sɪ na baaŋ dʊnɪya nala buloŋ nyuu tɪyaŋ dʊnɪya kyɛtenii. 10 Á bee Wɪɪsɪ fa kyogi dɔmɔŋ nɛ. Amɛ Wɪɪsɪ mɪɪgɪ leŋ á beel-ʊ yaa sʊma rɛ, akuu ʊ Biye hʊ aa sʊba á wɪya nyubaanɪŋ. Krisita sʊʊ aa leŋ á mɪɪgɪ yaa Wɪɪsɪ kyaŋsɪ nyɛ, ʊ aa weye nyɛ kɛ rɛ ʊ sɪ marɪ laa ma ta dɪ Wɪɪsɪ ta dɔgɪsɪ ma. 11 Amɛ ɛɛ

mɛ dʊŋ daa, Krisita nyubaaniŋ, á tenni fɪyɛla Wɪɪsɪ tɪyaŋ nɛ, beewɪya ʊ á Tɪɪna Yesu Krisita tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ tɪŋa a leŋ á beel-ʊ mɪɪgɪ sʊma.

Ba kpaa Adama abee Krisita magɪsɪ dɔmɔŋ

12 Nɪdɪgɪ tɪyaŋ nɛ wɪbɔmɔ yayɪ tɪŋa a ko gyʊʊ dʊnɪya. Wɪbɔmɔ yayɪ mɛ rɛ tɪŋ sʊʊ we dʊnɪya tɪyaŋ, beewɪya dʊnɪya nala buloŋ aa yaa wɪbɔmɔ rɛ tɪŋ sʊʊ we dʊnɪya buloŋ tɪyaŋ. 13 Wɪbɔmɔ yayɪ gyɪ we dʊnɪya tɪyaŋ nɛ, ka Wɪɪsɪ gyɪ na kpa ʊ mɪrɪsɪ hʊ tɪya Moosi, amɛ dɪ mɪrɪsɪ rɛ tuwo, ba bɪ magɪlɪ wɪbɔmɔ mɛ kɪ biŋ. 14 A lɪɪ á naabaa Adama saŋa hʊ a kaŋ kɪ ko á naabaa Moosi saŋa hʊ, sʊʊ rɛ gyɪ laa dʊnɪya buloŋ tɪŋa, haalɪ abee nala hʊ gyɪ aa we doŋ a bɪ vɪya Wɪɪsɪ nyʊwa anɪɪ Adama gyɪ aa vɪya Wɪɪsɪ nyʊwa gɛɛ. Adama rɛ gyɪ yaa nal hʊ aa sɪ ko daaliiŋ, nal no rɛ yaa Krisita.

15 Amɛ nala no balɪya bɪ yaa kɪdɪgɪ, beewɪya Wɪɪsɪ bɔnyɛ wɪɪ hʊ ʊ aa kpaa yaa ma ʊ bee wɪɪ hʊ Adama wɪbɔŋ hʊ yayɪ aa kaŋ ko bɪ kɪɪ dɔmɔŋ. Ʊ yaa wɪtɪɪ rɛ anɪɪ Adama wɪbɔŋ hʊ ʊ aa yaa leŋ nala yʊga sʊba rɛ, amɛ Krisita lahɔrʊmɔ tɪyaŋ, Wɪɪsɪ daga ʊ bɔnyɛ tɪya nala yʊga rɛ a te gɛɛ. 16 Amɛ Wɪɪsɪ bɔnyɛ wɪɪ hʊ ʊ aa kpaa yaa ma ʊ bee wɪɪ hʊ Adama wɪbɔŋ hʊ aa kaŋ ko dʊnɪya kʊla rɛ. Akuu nɪdɪgɪ no wɪbɔŋ hʊ ʊ aa yaa wɪya, Wɪɪsɪ kpaa kyogisi tɪya á buloŋ nɛ. Amɛ nala aa yaa wɪbɔmɔ yʊga hal tɪyaŋ, Wɪɪsɪ tɪŋ ʊ bɔnyɛ hʊ tɪyaŋ nɛ a kpa á wɪbɔmɔ kyɛ ma, aŋ leŋ á yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma ʊ sɪya tɪyaŋ. 17 Adama wɪbɔŋ hʊ ʊ aa yaa rɛ tɪŋ sʊʊ ko laa dʊnɪya tɪŋa. Amɛ wɪɪ hʊ Yesu Krisita aa yaa tɪya ma, ʊ tɔnɔ rɛ tee wɪɪ hʊ Adama wɪbɔŋ hʊ aa kaŋ ko. Wɪɪsɪ tɪŋ Yesu tɪyaŋ nɛ a fá á sikii yʊga a leŋ á yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma ʊ sɪya tɪyaŋ abee bɔnyɛ. Nala hʊ aa laa Wɪɪsɪ bɔnyɛ no, ka ʊ fá ba sikii a leŋ ba yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma ʊ sɪya tɪyaŋ, ba sɪ kaŋ mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii, ka dɪ ba bee Yesu Krisita dɪ koro.

18 Ɛɛwɪya, nɪdɪgɪ wɪbɔŋ aa yaŋ wuwo leŋ Wɪɪsɪ kpa kyogisi tɪya nal buloŋ gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ nɪdɪgɪ tɪpʊlʊŋ wɪyaaweliye mɛ wuwo leŋ nal buloŋ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, a kaŋ mɪɪbol. 19 Nɪdɪgɪ aa vɪya Wɪɪsɪ nyʊwa aa leŋ nala yʊga yaa wɪbɔŋyaala gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ nɪdɪgɪ aa tɪŋ Wɪɪsɪ nyʊwa mɛ sɪ leŋ dɪ nala yʊga yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. 20 Wɪɪ hʊ aa tɪŋ Wɪɪsɪ gyɪ kpa ʊ Mɪrɪsɪ hʊ tɪya Moosi rɛ yaa dɪ ba leŋ nala gyɪŋ ba wɪbɔmɔ aa yʊga maga gɛɛ. Amɛ saŋa hʊ nala aa ko marɪ yaa wɪbɔmɔ yʊga, haŋ saŋa hʊ rɛ Wɪɪsɪ mɛ marɪ daga ʊ bɔnyɛ yʊga á lee. 21 Ɛɛwɪya, wɪbɔmɔ gyɪ aa yaŋ tɪŋ sʊʊ tɪyaŋ a laa dʊnɪya tɪŋa gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ bɔnyɛ mɛ mɪɪgɪ tɪŋ tɪpʊlʊŋ hʊ ʊ aa leŋ á kana tɪyaŋ a laa dʊnɪya tɪŋa, dɪ gɛɛ leŋ á tɪŋ á Tɪɪna Yesu Krisita tɪyaŋ a kaŋ mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii.

6

Krisita rɛ leŋ á mɪɪbol kaŋ tɔnɔ

1 Ba aa kɪɪ nyɛ, wɪbee rɛ á yaŋ sɪ basɪ? Á marɪ kɪ yaa wɪbɔmɔ dɪ Wɪɪsɪ mɛ marɪ kɪ daga ma ʊ bɔnyɛ koo? 2 Aayɪ, ba mʊra rɛ! Á kpʊʊ wɪbɔmɔ yayɪ ta á tɪsɪ tɪyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ á yaŋ sɪ yaa a ha we wɪbɔmɔ tɪyaŋ kɪ yaa? 3 Ma buloŋ gyɪma anɪɪ ba aa foo ma wɪɪkyʊwalnɪɪ á bee Yesu Krisita yaa kɪdɪgɪ wɪya, ɛɛ daga anɪɪ á beel-ʊ buloŋ nɛ sʊba gɛɛ. 4 Á wɪɪkyʊwalnɪɪ hʊ foyi kɪɪ gɛɛ anɪɪ á beel-ʊ buloŋ nɛ sʊba, ba kpa

ma hogo gɛɛ. Dɪ gɛɛ leŋ dɪ á mɛ kaŋ mɪɪbofalɪɪ anɪɪ Wɪɪsɪ gyɪ aa kpaa ʊ gaŋdaa dee hʊ a kyisi Krisita sʊʊ tɪyaŋ ʊ mɪɪgɪ kaŋ mɪɪbol gɛɛ.

5 Beewɪya, dɪ á beel-ʊ rɛ sʊba sʊʊdɪgɪ, ɛɛ daga anɪɪ Wɪɪsɪ sɪ kyisi ma
mɛ sʊʊ tɪyaŋ nɛ anɪɪ ʊ gyɪ aa kyisi ʊ gɛɛ. 6 Á gyɪma anɪɪ ba gyɪ aa kaŋ
Krisita kpaasɪ mal daagarɪɪ hʊ nyuu ʊ sʊba gɛɛ, ʊ bee á mɪɪbobɪnɪɪ
hʊ wɪkanɪya buloŋ nɛ ba gyɪ kpʊ gɛɛ. Ɛɛ yaa rɛ dɪ á wɪyaabɔmɔ ta
bɪl kaŋ dee á nyuu tɪyaŋ a leŋ dɪ á bɪl yaa wɪbɔmɔ yosi. 7 Beewɪya dɪ
nal buloŋ nɛ ko sʊba, ʊ foro rɛ, wɪbɔmɔ bɪl bɪ kaŋ dee ʊ nyuu tɪyaŋ.
8 Ʊ aa kɪɪ gɛɛ anɪɪ á bee Krisita buloŋ aa sʊba wɪya, á laa di rɛ anɪɪ
á mɛ sɪ mɪɪgɪ sii sʊʊ tɪyaŋ a we ʊ lee. 9 Á gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ aa yaŋ
kyisi Krisita sʊʊ tɪyaŋ gɛɛ, ʊ bɪl bɪ sɪ sʊba, ɛɛ wɪya sʊʊ bɪl bɪ kaŋ dee
ʊ nyuu tɪyaŋ. 10 Sʊʊ hʊ ʊ aa sʊba daga anɪɪ ʊ kpʊʊ wɪbɔmɔ yayɪ ta
rɛ, a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ. Ɛɛwɪya, mɪɪbol hʊ ʊ aa kana gyɪnaŋ,
Wɪɪsɪ wɪya rɛ ʊ kana ʊ. 11 Ɛɛ tɪɪ rɛ ʊ maga dɪ ma mɛ kpa ma tɪɪ anɪɪ
ma kpʊʊ wɪbɔmɔ yayɪ ta rɛ, aŋ kaŋ mɪɪbofalɪya Wɪɪsɪ wɪya, akuu ma
bee Yesu Krisita aa yaa kɪdɪgɪ wɪya.

12 Ɛɛwɪya ma ta bɪl leŋ dɪ wɪbɔmɔ yayɪ laa ma teŋbiye no aa yaa
kɪsʊbɪya tɪŋa, dɪ ma kɪ yaa wɪbɔmɔ hʊ ma teŋbiye aa kyɛ. 13 Ʊ bɪ
maga dɪ ma kpa ma teŋbiye lee kɪdɪgɪ buloŋ we wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ.
Amɛ ma kpa ma tɪɪma tɪya Wɪɪsɪ anɪɪ nala ba aa kyise sʊʊ tɪyaŋ, ba
kaŋ mɪɪbol, a kpa ma teŋbiye leye buloŋ tɪya Wɪɪsɪ dɪ ʊ leŋ dɪ ma
kɪ yaa wɪya aa kpaa ŋmanɪɪ. 14 Ma ta leŋ dɪ wɪbɔmɔ bɪl kaŋ dee ma
nyuu tɪyaŋ, beewɪya mɪrɪsɪ hʊ Moosi aa bine daa ma bɪl kɪ tɪŋa, amɛ
Wɪɪsɪ rɛ aa deŋ ma ʊ bɔnyɛ tɪyaŋ dɪ ma ta kɪ yaa wɪbɔmɔ. 15 Ɛɛ rɛ á
yaŋ sɪ basɪ? Lagɪlagɪ no mɪrɪsɪ hʊ Moosi aa bine bɪl aa bɪ kaŋ dee á
nyuu tɪyaŋ, ka Wɪɪsɪ kɪ deŋ ma abee ʊ bɔnyɛ nyɛ, á sɪ wuwo kuu gɛɛ
wɪya kɪ yaa wɪbɔmɔ koo? Aayɪ, ba mʊra rɛ! 16 Ma bɪ gyɪma anɪɪ dɪ
mamaa rɛ kpaa ma tɪɪ tɪya nal, a kɪ tɪŋa ʊ nyʊwa anɪɪ yosi, ma kɔnɪ
yaa tɪɪna yosi rɛ? Ɛɛ daga anɪɪ dɪ mamaa rɛ ko leŋ wɪbɔmɔ kaŋ ma
yaa yosi, ma litenii buloŋ nɛ yaa sʊʊ. Amɛ dɪ mamaa rɛ ko kpa ma
tɪɪ tɪya Wɪɪsɪ, a kɪ tɪŋa ʊ nyʊwa anɪɪ yosi, ʊ sɪ leŋ dɪ ma yaa tɪpʊlʊŋ
tɪmma ʊ sɪya tɪyaŋ. 17 Amɛ á aa kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ rɛ, beewɪya
ma fa yaa wɪbɔmɔ yosi rɛ, ka lagɪlagɪ no ma mɪɪgɪ kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ wɪya
hʊ ba aa daga ma abee ma tɪsɪ buloŋ nɛ. 18 Wɪɪsɪ laa ma ta wɪbɔmɔ
nosi tɪyaŋ nɛ, ma mɪɪgɪ ko yaa Wɪɪsɪ yosi, dɪ ma wuwo kɪ yaa wɪya
hʊ aa kpaa ŋmanɪɪ. 19 (Wɪya hʊ ma aa gyɪma rɛ ŋ kpa basɪ kɪ magɪsɪ
nyɛ, beewɪya, ɛɛ hʊ ma aa kɪya, ma wɪya memii nɪɪ hayɛ). Ma fa kaŋ
ma tɪɪma bɪrɪmɪ wɪbɔmɔ yosi rɛ, a fa yaa bisiŋ wɪya abee tahaa wɪya
gyʊʊ kɪ mʊ. Lagɪlagɪ no, ɛɛ tɪɪ rɛ ʊ maga dɪ ma kaŋ ma tɪɪma bɪrɪmɪ
Wɪɪsɪ yosi, dɪ gɛɛ leŋ ma wuwo kɪ yaa wɪya hʊ aa kpaa ŋmanɪɪ a ko
yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma ʊ sɪya tɪyaŋ.

20 Saŋa hʊ ma fa aa yaa wɪbɔmɔ yosi hʊ, ma sɪya fa tuwo wɪya hʊ
aa kpaa ŋmanɪɪ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ yayɪ. 21 Wɪya hʊ ma fa aa yaa, bekiŋ
tɔnɔ rɛ ma na ba tɪyaŋ? Lagɪlagɪ no, haŋ wɪya hʊ mɪɪgɪ yaa hɪɪsɪ rɛ
ma lee. Wɪya no litenii buloŋ nɛ yaa sʊʊ. 22 Amɛ lagɪlagɪ no, Wɪɪsɪ laa
ma ta rɛ wɪbɔmɔ nosi tɪyaŋ ma yaa ʊ yosi. Wɪɪ no tɔnɔ rɛ yaa ma aa
sɪ yaa nɪtɪɪma Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ dɪ gɛɛ leŋ dɪ ma kaŋ mɪɪbol hʊ aa bɪ
kaŋ tenii. 23 Beewɪya, wɪbɔmɔ yayɪ tuno rɛ yaa sʊʊ. Amɛ Wɪɪsɪ bɔnyɛ
kɪŋ hʊ ʊ aa tɪŋ á Tɪɪna Yesu Krisita tɪyaŋ a kpa tɪya ma rɛ yaa mɪɪbol
aa bɪ kaŋ tenii.

7

Mırısı hʋ bıl bı kaŋ dee á nyuu tıyaŋ

1 Ŋ naabalıya, ŋ gyıma anıı ma yaa nala hʋ aa gyıŋ Wıısı Mırısı hʋ
Moosi fa aa saba biŋ nɛ. Ma gyıma anıı dı nihuwobiŋ buloŋ nɛ we ʋ
mııbol tıyaŋ, ʋ yaa fılıı rɛ dı ʋ kı tıŋ mırısı no. 2 Ma leŋ dı á kpa ʋ
magısı anıı haaŋ aa yala bala. Dı haaŋ nɛ ko yala bala, mıra daga anıı
ʋ bıl bı tıŋa ʋ tıı ʋ bala hal tıyaŋ saŋa hʋ ʋ bala hʋ aa we ʋ mııbol
tıyaŋ. Amɛ dı ʋ bala hʋ rɛ ko sʋba, ɛɛ daga nıı ʋ laa ʋ tıı rɛ haŋ bala
yalıı mıra hʋ tıyaŋ. 3 Ɛɛ wıya dı ʋ bala hʋ rɛ ha we ʋ mııbol tıyaŋ,
ka dı ʋ vıya ʋ aŋ mʋ yala badıma, ba aa yırı ʋ hasɔŋsɔnnı rɛ. Amɛ dı
ʋ bala hʋ rɛ ko sʋba, mıra daga anıı ʋ laa ʋ tıı rɛ. Ɛɛwıya, dı ʋ rɛ yaŋ
mʋ yala badıma mɛ, nal buloŋ bı sı wuwo baa dı ʋ yaa sɔŋsɔnnı rɛ.
4 Ŋ naabalıya, nyɛ tıı rɛ ʋ kıı ma mɛ lee, beewıya Krisita aa sʋba
gɛɛ daga anıı ma mɛ kpʋʋ mırısı hʋ Moosi aa bine tıŋıı ta rɛ gɛɛ.
Lagılagı no, Krisita, laataal hʋ Wıısı aa kyise sʋʋ tıyaŋ nɛ tıŋ ma, dı
gɛɛ leŋ dı á wuwo kı yaa wıya aa kaŋ tɔnɔ a tıya Wıısı. 5 Saŋa hʋ á
teŋbii wıyaabɔmɔ fa aa kaŋ dee á nyuu tıyaŋ, Wıısı Mırısı hʋ Moosi
fa aa saba biŋ fa leŋ wıbɔmɔ yayı yʋwaŋ kaŋ ma rɛ, a kaŋ á buloŋ mʋ
we sʋʋ bʋwa tıyaŋ. 6 Amɛ lagılagı no, Wıısı laa ma ta wıya hʋ fa aa
kaŋ ma yaa yosi tıyaŋ nɛ akuu á aa kpʋʋ mırısı no tıŋıı ta wıya, dı á
wuwo kı tıŋ ŋmaŋfalıı hʋ Wıısı Wiyesi Welii hʋ aa daga ma aŋ ta kı
tıŋ ŋmaŋbınıı hʋ Wıısı Mırısı hʋ Moosi fa aa saba biŋ aa daga ma.

Wıısı Mırısı hʋ rɛ aa daga wıı hʋ aa yaa wıbɔŋ

7 Wıbee rɛ á yaŋ sı bası? Á sı wuwo baa dı Wıısı Mırısı hʋ yaa
wıbɔmɔ rɛ koo? Aayı, ba mʋra rɛ! Amɛ Wıısı mırısı hʋ rɛ leŋ ŋ gyıŋ
wıı hʋ aa yaa wıbɔŋ. Dı Wıısı mırısı hʋ rɛ fa bı baa dı á ta kpaa á
hakıllı we nala kına tıyaŋ, ŋ fa bı sı gyıma anıı gɛɛ yaa wıbɔŋ nɛ.
8 Amɛ mıra no aa we doŋ wıya, wıbɔmɔ tıŋ ʋ tıyaŋ nɛ a mʋrı ŋ we, ŋ
kpa ŋ hakıla we kına irıŋ buloŋ tıyaŋ. Dı mırısı rɛ fa tuwo, wıbɔmɔ
fa yaa wısʋʋnı rɛ. 9 Saŋa hʋ ŋ fa aa bı gyıŋ Wıısı mırısı hʋ ʋ fa kıı
gɛɛ anıı ŋ aa bı kaŋ wıkyogii buloŋ. Amɛ ŋ aa ko gyıŋ mıra no ko teŋ,
ɛɛ tıyaŋ nɛ ŋ yaŋ na anıı ŋ yaa wıbɔŋyaal lɛ, a sʋba Wıısı sıya tıyaŋ.
10 Ŋ naa anıı mıra hʋ fa aa maga dı ʋ tıya ŋ mııbol, ʋ rɛ mııgı ko
kana ŋ we sʋʋ bʋwaŋ. 11 Mıra no aa we doŋ wıya, wıbɔmɔ tıŋ ʋ tıyaŋ
nɛ, a mʋrı kpʋ ŋ. 12 Ɛɛ nyunıŋ, Wıısı mırısı hʋ tıı kɛ bı kaŋ wıbɔŋ
buloŋ, ba kıdıgı buloŋ mɛ bı yaa wıbɔŋ. Ba buloŋ lıı Wıısı lee rɛ, a
yaa wıya aa kpaa ŋmanıı, a weliye mɛ. 13 Nyɛ yaŋ daga anıı wıya hʋ
aa yaa wıweliye rɛ kana ŋ we sʋʋ bʋwaŋ koo? Aayı, ɛɛ daa! Wıbɔmɔ
yayı rɛ kpʋʋ ŋ. Wıbɔmɔ tıŋ wıya hʋ aa yaa wıweliye tıyaŋ nɛ a kpʋ
ŋ dı á wuwo gyıŋ gɛɛ wıbɔmɔ kɔnı aa kıya. Wıısı mırısı hʋ rɛ leŋ á
marı gyıma anıı wıbɔmɔ yayı lɔrɔ rɛ kıŋkaŋ.

Lʋgʋ hʋ aa we á tısı tıyaŋ

14 Á gyıma anıı Mırısı hʋ lıı Wıısı lee rɛ. Amɛ ŋ kɛ yaa nihuwobiŋ
aa sı maakyiye sʋba rɛ, a yaa wıbɔmɔ yoŋ. 15 Ŋ bı gyıŋ wıı hʋ buloŋ
aa kana ŋ kı yaa, beewıya ŋ bee yaa wıya hʋ ŋ aa kyo dı ŋ kı yaa,
amɛ wıya hʋ ŋ aa bı kyo, ba aa rɛ ŋ kı yaa. 16 Ŋ aa yaa wıya hʋ ŋ
aa bı kyo nyɛ, ɛɛ daga anıı ŋ laa di anıı Wıısı mırısı hʋ kpaa ŋmanıı
rɛ. 17 Ɛɛwıya, ba aa kıı nyɛ, ŋ tıı daa aa yaa wıya no, amɛ bɔŋlıŋ hʋ

aa we ŋ tıya tıyaŋ nɛ leŋ ŋ kı yaa gɛɛ. 18 Ŋ gyıma anıı wıwelii buloŋ
tuwo ŋ nihuwobiŋlıŋ tıyaŋ. Beewıya ŋ fa kyo dı ŋ kı yaa wıweliye rɛ,
aŋ bı wuwo kı yaa ba. 19 Wıweliye hʋ ŋ aa kyo dı ŋ kı yaa, ba daa ŋ
kı yaa amɛ wıbɔmɔ hʋ ŋ aa bı kyo ŋ kı yaa ba aa rɛ ŋ kı yaa. 20 Dı
mıyaŋ nɛ yaŋ aa yaa wıya hʋ ŋ aa bı kyo, ɛɛ daga anıı ŋ daa aa yaa,
amɛ bɔŋlıŋ hʋ aa we ŋ tıya tıyaŋ nɛ leŋ ŋ kı yaa ba.

21 Nyɛ kɛ, ŋ naa anıı wıı hʋ aa yaa ŋ nɛ nyɛ: Dı mıyaŋ nɛ ko kı kyɛ
dı ŋ yaa wıwelii, wıbɔŋ nɛ ŋ aa mııgı kpa yaa. 22 Ŋ tıya tıyaŋ, ŋ kyo
Wıısı mırısı hʋ rɛ, a kyo dı ŋ kı tıŋ ba mɛ. 23 Amɛ ŋ naa anıı wıdʋma
rɛ mııgı we ŋ tıyaŋ, a kana ŋ kı tʋma, a kaŋ wıı hʋ ŋ aa kyo ŋ hakıla
tıyaŋ kı lʋga. Wıı no leŋ ŋ yaa wıı hʋ aa leŋ ŋ kı yaa wıbɔmɔ yoŋ
nɛ. 24 Ŋ wıya kaŋ sikii rɛ. Ŋ teŋbii wıyaalıya kana ŋ kı mʋ dı ba we
sʋʋ bʋwaŋ nɛ. Aŋnɛ rɛ sı laa ŋ ta? 25 Ŋ aa kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ
rɛ, beewıya ʋ rɛ sı wuwo laa ŋ ta wıı no tıyaŋ, á Tıına Yesu Krisita
nyubaanıŋ. Wıı hʋ tıyaŋ ŋ aa wee rɛ nyɛ: Ŋ hakıla tıyaŋ ŋ kyo dı ŋ
tıŋ Wıısı mırısı hʋ rɛ amɛ ŋ nihuwobiŋlıŋ tıyaŋ ŋ yaa wıbɔmɔ yoŋ
nɛ.

8

Mııbofalıı hʋ Wıısı aa tıya ma

1 Ɛɛwıya, Wıısı bıl bı sı kpa kyogisi tıya nala hʋ bee Krisita aa yaa
kıdıgı. 2 Beewıya, Yesu Krisita nyubaanıŋ, Wıısı Wiyesi Welii hʋ laa
ma ta rɛ wıbɔmɔ abee sʋʋ nosi tıyaŋ, a tıya ma mııbol. 3 Mırısı hʋ
fa bı wuwo lıı ma lıı wıbɔmɔ yayı tıyaŋ, beewıya á nihuwobiŋlıŋ bı
leŋ á wuwo tıŋ mırısı hʋ. Amɛ Wıısı mııgı tıŋ ŋmaŋdıma rɛ a laa ma
ta. Ŋmaŋdıma no rɛ yaa ʋ aa taa ʋ tıı biye ʋ kıı á nihuwobisi aa yaa
wıbɔŋyaala, a ko tuu dʋnıya a kpa ʋ tıı mııbol lıı wıısʋlıı á wıbɔmɔ
wıya, a tıŋ gɛɛ tıyaŋ a kpʋ dee hʋ wıbɔmɔ fa aa kana á nyʋʋ tıyaŋ
a ta. 4 Wıısı yaa wıı no rɛ dı á nala hʋ aa tıŋ Wiyesi Welii hʋ kyɛrı
á mııbol tıyaŋ, aŋ bee tıŋ á teŋbii wıkyɛɛlıya tıyaŋ wuwo tıŋ Wıısı
Mırısı hʋ ba bʋwaŋ, beewıya ba yaa wıya aa kpaa ŋmanıı rɛ. 5 Nala
hʋ aa tıŋ ba teŋbii wıkyɛɛlıya ba mııbol tıyaŋ, ba aa kpa ba hakıllı
buloŋ we ba teŋbii wıkyɛɛlıya dʋŋ tıyaŋ nɛ, amɛ nala hʋ kɛ aa tıŋ
Wıısı Wiyesi Welii hʋ nyʋwa ba mııbol tıyaŋ, aa kpa ba hakıllı buloŋ
we wıya hʋ Wiyesi Welii aa kyo tıyaŋ nɛ. 6 Dı ámaa rɛ kpaa á nyuu
we á teŋbii wıkyɛɛlıya tıyaŋ, wıı hʋ á aa sı na lıı doŋ nɛ yaa sʋʋ. Amɛ
dı á maa rɛ kpaa á nyuu we Wıısı Wiyesi Welii hʋ wıkyɛɛlıya tıyaŋ,
Wıısı sı leŋ dı á kaŋ mııbol a hɔŋ abee laaŋfıya. 7 Ɛɛ wıya, dı nal lɛ
kpa ʋ nyuu buloŋ we ʋ teŋbii wıkyɛɛlıya tıyaŋ, ʋ aa bırımı Wıısı dɔŋ
nɛ, beewıya, ʋ bee tıŋ wıya hʋ Wıısı aa daga, ʋ paalı bı sı wuwo tıŋ
ba mɛ gba. 8 Nala hʋ aa tıŋ ba teŋbii wıkyɛɛlıya tıyaŋ, ba bı sı wuwo
fıyɛlı Wıısı teŋ.

9 Amɛ dı Krisita Wiyesi Welii hʋ rɛ ko we ma tıyaŋ, ma kɛ bee tıŋ ma
teŋbii wıkyɛɛlıya tıyaŋ. Ma aa tıŋ wıya hʋ Krisita Wiyesi Welii hʋ aa
daga ma rɛ. Dı Wıısı Wiyesi Welii hʋ rɛ tuwo nal buloŋ tıyaŋ, ʋ tıına
bı yaa Krisita nal. 10 Dı Krisita rɛ we ma tısı tıyaŋ, abee ma teŋbiye
kɛ ha aa sı sʋba akuu ma wıbɔmɔ wıya buloŋ mɛ, ka Wiyesi Welii hʋ
leŋ ma kaŋ mııbol lɛ, beewıya Wıısı leŋ ma yaa tıpʋlʋŋ tımma rɛ ʋ
sıya tıyaŋ. 11 Dı Wıısı, nal hʋ aa kyisi Yesu sʋʋ tıyaŋ Wiyesi Welii hʋ

rɛ we ma tɪyaŋ, ʊ sɪ tɪŋa haŋ Wiyesi Welii hʊ tɪyaŋ, a kyisi ma teŋbiye hʊ aa sɪ sʊba mɛ sʊʊ tɪyaŋ, a leŋ dɪ ma kaŋ mɪɪbol.

12 Ɛɛwɪya, ŋ naabalɪya, wɪɪ hʊ aa yaa fɪlɪɪ tɪya ma rɛ yaa dɪ á kɪ tɪŋ Wiyesi Welii hʊ nyʊwa, aŋ ta kɪ tɪŋ á teŋbii wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ. 13 Beewɪya dɪ mamaa rɛ aa tɪŋ ma teŋbii wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ, ma sɪ sʊba. Amɛ dɪ mamaa rɛ leŋ Wiyesi Welii hʊ kpʊ ma teŋbii wɪyaabɔmɔ ta, ka dɪ ma kɪ tɪŋa ʊ nyʊwa ma sɪ kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii. 14 Beewɪya, nala hʊ buloŋ aa tɪŋ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ nyʊwa, ba aa rɛ yaa Wɪɪsɪ biisi tɪɪ. 15 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ ʊ aa kpaa we ma tɪyaŋ bɪ kaŋ ma bɪrɪmɪ yosi, a kpa kambɪŋ we ma, amɛ ʊ leŋ ma yaa Wɪɪsɪ biisi rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ, Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ, á kɪdɪgɪ buloŋ aa wuwo yɪrɪ Wɪɪsɪ abaa, “Ŋ Kuwo Wɪɪsɪ.” 16 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ rɛ leŋ á gyɪma á hakɪllɪ tɪyaŋ anɪɪ á kɔnɪ yaa Wɪɪsɪ biisi rɛ. 17 Á aa yaa Wɪɪsɪ biisi nyɛ, á bee Krisita buloŋ nɛ sɪ tɪŋ kɪna hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa kpaa biŋ gbala ʊ nala. Dɪ ámaa rɛ na tʊwara anɪɪ Krisita aa naa tʊwara gɛɛ, Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ á mɛ yaa gaŋdaala anɪɪ ʊ aa leŋ Krisita yaa gaŋdaal gɛɛ.

Gaŋdarɪ hʊ á aa sɪ maakyiye kana

18 Ŋ gyɪma anɪɪ tʊwara hʊ á aa na gyɪnaŋ bɪ yaa kɪŋ, dɪ ámaa rɛ kpa ʊ mʊ magɪsɪ gaŋdarɪ hʊ Wɪɪsɪ á aa sɪ maakyiye leŋ dɪ á na. 19 Wɪɪsɪ kɪtaalɪya buloŋ aa gyegili Wɪɪsɪ rɛ abee teŋkyel dɪ ʊ daga nala hʊ aa yaa ʊ biisi. 20 Wɪɪ hʊ wɪya Wɪɪsɪ aa taa dʊnɪya kɪna buloŋ, dagɪsɪ fa daga anɪɪ ba fa bɪ sɪ wuwo yaa ʊ, ka dɪ ba fa ta waasɪ. Amɛ ba tɪɪ kyɛrɪ tɪyaŋ daa ba fa sɪ yaa wɪɪ hʊ lɔlɔ. Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ magɪlɪ wɪɪ no biŋ. Amɛ abee gɛɛ buloŋ Wɪɪsɪ ha leŋ á kaŋ bayɪyɛla rɛ 21 anɪɪ kyɛɛ kɪdɪgɪ Wɪɪsɪ sɪ laa dʊnɪya kɪna buloŋ ta sʊʊ bʊwa hʊ tɪyaŋ ba aa we, a leŋ dɪ ba tɪŋ ba tɪɪ, a yaa gaŋdaala anɪɪ Wɪɪsɪ biisi. 22 Á gyɪma anɪɪ dʊnɪya kɪna buloŋ aa na tʊwara rɛ, a kɪ kyama a kaŋ kɪ ko gyɪnaŋ, anɪɪ haaŋ aa kɪ kyɛ dɪ ʊ lʊla a kɪ kyama gɛɛ. 23 Dʊnɪya kɪna dʊŋ daa, amɛ á nala hʊ aa kaŋ Wiyesi Welii hʊ aa yaa Wɪɪsɪ buŋbuŋ bɔnyɛ kɪŋ ʊ aa kpaa tɪya ma, á mɛ aa kyama rɛ á tɪsɪ tɪyaŋ, aŋ kɪ gyegili abee teŋkyel saŋa hʊ Wɪɪsɪ aa sɪ laa ma ta á teŋbii tʊwara tɪyaŋ a leŋ á yaa ʊ biisi.

24 Á aa kaŋ bayɪyɛla no Wɪɪsɪ tɪyaŋ nɛ tɪŋ ʊ laa ma ta. Amɛ dɪ ámaa rɛ ko na wɪɪ hʊ wɪya á aa yɪyɛlɪ, ʊ wɪya bɪl bɪ yaa bayɪyɛla. Beewɪya, nal buloŋ bɪ sɪ kaŋ kɪŋ, aŋ ha bɪl kɪ yɪyɛlɪ ʊ wɪya. 25 Amɛ dɪ á aa yɪyɛlɪ kɪna hʊ á ha aa bɪ naa wɪya, á aa kaŋ kenyiri rɛ, a kɪ gyegili.

26 Ɛɛ tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ mɛ aa kɪ pɛ á tɪyaŋ, beewɪya á bɪ kaŋ dee á aa sɪ wuwo pɛ á tɪɪ tɪyaŋ. Á bɪ gyɪŋ gɛɛ aa maga dɪ á kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ. Amɛ Wiyesi Welii hʊ tɪɪ aa sʊla Wɪɪsɪ kɪ tɪya ma rɛ abee wɪhuŋsiye ba aa bɪ sɪ wuwo kaŋ nyʊwa basɪ. 27 Wɪɪsɪ aa na nihuwobiŋ tɪya buloŋ nɛ, a gyɪŋ wɪya hʊ Wiyesi Welii hʊ tɪbɪɪna mɛ aa kana. Beewɪya Wɪɪsɪ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ ʊ Wiyesi Welii hʊ aa sʊla Wɪɪsɪ kɪ tɪya ʊ nala gɛɛ.

28 Á gyɪma anɪɪ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ, Wɪɪsɪ aa leŋ wɪya buloŋ aa yaa mʊ pɛ dɔmɔŋ nɛ, a yaa wɪwelii a tɪya nala hʊ aa kyo ʊ. Ba aa rɛ yaa nala hʊ Wɪɪsɪ aa yɪra ʊ kyɛrɪ tɪyaŋ. 29 Nala hʊ Wɪɪsɪ foŋ aa laa sɪya lɪɪ, ʊ leŋ ba lɪɪ ba dʊŋ nɛ, dɪ ʊ ko kaŋ ba bɪrɪmɪ dɪ ba kɪɪ ʊ tɪɪ Biye, aŋ leŋ dɪ ʊ Biye hʊ yaa ʊ biihɪyawʊ ba buloŋ tɪyaŋ. 30 Ɛɛwɪya, nala hʊ Wɪɪsɪ foŋ aa leŋ ba lɪɪ ba dʊŋ hʊ, ba aa rɛ ʊ yɪrɪ, a leŋ ba yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma ʊ sɪya tɪyaŋ, aŋ leŋ ba yaa gaŋdaala mɛ.

Kɪŋ buloŋ tuwo aa sɪ wuwo tɔrɪ ma Krisita kyori tɪyaŋ

31 Wɪya no buloŋ tɪyaŋ, wɪbee rɛ á yaŋ sɪ basɪ? Dɪ Wɪɪsɪ rɛ sɪŋ á
hal, kɪbee rɛ sɪ wuwo di dee á nyuu tɪyaŋ? 32 Nal buloŋ tuwo, beewɪya
Wɪɪsɪ bɪ vɔŋ ma ʋ tɪɪ Biye, aŋ kpa ʋ tɪya nala, ba kpʋ ʋ á buloŋ wɪya.
Ʋ aa wuwo kpa ʋ tɪɪ biye tɪya ma nyɛ, bekiŋ nɛ yaŋ bɪl we doŋ ʋ aa
bɪ sɪ wuwo kpa pɛ tɪya ma ʋ bɔnyɛ tɪyaŋ? 33 Kɪbee rɛ yaŋ bɪl sɪ kpa
kyogisi tɪya nala hʋ Wɪɪsɪ aa lɪya? Nal buloŋ tuwo, beewɪya Wɪɪsɪ tɪɪ
rɛ leŋ ba yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma ʋ sɪya tɪyaŋ. 34 Kɪbee rɛ sɪ kpa kyogisi
tɪya Wɪɪsɪ nala hʋ ʋ aa lɪya? Nal buloŋ tuwo. Yesu Krisita mɛ daa,
beewɪya ʋ tɪɪ sʋba rɛ á wɪya. Ɛɛ dʋŋ mɛ daa. Wɪɪsɪ gba kyisi rɛ ʋ
sʋʋ tɪyaŋ, ʋ kaŋ mɪɪbol a hɔŋ Wɪɪsɪ noduu logiŋ, a sʋla Wɪɪsɪ kɪ tɪya
ma. 35 Bekiŋ nɛ yaŋ sɪ kaŋ ma tɔrɪ Krisita kyori tɪyaŋ? Wahala koo
wɪgyʋʋlɪya, koo dɔgɪsɪɪ, koo losi, koo nyaa, koo wɪsɪŋgbalɪya, koo sʋʋ?
Wɪɪ buloŋ tuwo. 36 Ba sabɪ wɪɪ no wɪya Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa:
“Akuu ɪ wɪya, á aa we sʋʋ bʋwaŋ nɛ saŋa buloŋ.
Ba kpa ma á kɪɪ gɛɛ anɪɪ piyese ba aa kyɛ dɪ ba kpʋ.”
37 Abee gɛɛ buloŋ, dɪ wɪya no kɪdɪgɪ buloŋ nɛ ko gyʋʋ ma, á aa wuwo
yuwo lɪɪ rɛ, nal hʋ aa kyo ma nyubaanɪŋ. 38-39 Ŋ laa di rɛ anɪɪ kɪŋ
buloŋ tuwo aa sɪ wuwo tɔrɪ ma Krisita kyori tɪyaŋ. Sʋʋ, koo mɪɪbol,
koo malɪkasɪ, koo kɪna á aa bee na ka ba kaŋ dee a kɪ deŋ leye, koo
kɪna aa we doŋ gyɪnaŋ, koo kɪna aa sɪ maakyiye we doŋ, koo kɪna aa
we wɪɪsɪnyuu tɪyaŋ a kaŋ dee, koo kɪna aa kaŋ dee a we taŋha memii.
Wɪɪsɪ aa tɪŋ á Tɪɪna Yesu Krisita tɪyaŋ a kyo ma gɛɛ, dʋnɪya kɪŋ buloŋ
tuwo aa sɪ wuwo tɔrɪ ma haŋ kyori hʋ tɪyaŋ.

9

Nala hʋ Wɪɪsɪ aa lɪya

1 Wɪtɪɪ rɛ ŋ kɪ basɪ. Ŋ bee nyɪya wɪya, beewɪya ŋ yaa Krisita nal
lɛ. Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ aa laa ŋ hakɪla tɪŋa yaa ŋ daŋsɪya rɛ anɪɪ ŋ
bee nyɪya wɪya ŋ aa baa dɪ 2 ŋ tɪya kyogo rɛ kɪŋkaŋ ŋ tɪɪ nala Gyuuma
wɪya. Ba wɪya aa dɔmɪ-ŋ nɛ deŋdeŋ. 3 Ŋ fa sɪ kyo, dɪ Wɪɪsɪ rɛ fa kaabɪ
tɪya ŋ, a kana ŋ bee Krisita porigi dɔmɔŋ, ŋ nala tɪɪ wɪya. 4 Nala no
rɛ yaa Iziral tɪmma, nala hʋ Wɪɪsɪ aa lɪya, a kaŋ ba yaa ʋ biisi, aŋ leŋ
ba na ʋ gaŋdarɪ. Wɪɪsɪ gyɪ wee nyʋʋsɪ tɪya ba rɛ, a leŋ Moosi sabɪ ʋ
mɪrɪsɪ biŋ tɪya ba dɪ ba kɪ tɪŋa, a daga ba Wɪɪsɪ kyʋwalɪɪ tɪɪ aŋ ha
we nyʋwa dɪ ʋ sɪ yaa wɪya yʋga tɪya ba. 5 Ba aa rɛ yaa á naabaala hʋ
Wɪɪsɪ aa lɪya doho nala. Krisita nihuwobiŋlɪŋ tɪyaŋ, ʋ yaa ba doho nal
lɛ. Ma leŋ dɪ á kɪ dannɪ Wɪɪsɪ a kaŋ kɪ mʋ maakyiye buloŋ beewɪya ʋ
rɛ aa deŋ kɪŋ kɪŋ buloŋ.
6 Amɛ wɪɪ hʋ Wɪɪsɪ aa wee nyʋwa a baa dɪ ʋ sɪ yaa tɪya Iziral tɪmma,
ʋ bɪ kɪɪ nɪɪ ʋ yaa lɔlɔ rɛ, beewɪya Iziral doho nala buloŋ daa yaa Wɪɪsɪ
nala tɪɪ. 7 Ɛɛ tɪɪ rɛ Abɪraham doho nala mɛ, ba buloŋ daa yaa Abɪraham
doho nala tɪɪ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, beewɪya, Wɪɪsɪ gyɪ basɪ tɪya Abɪraham
nɛ a baa, “Azɪkɪ tɪyaŋ nɛ ɪ doho nala tɪɪ hʋ sɪ lɪɪ.” 8 Wɪɪ no daga
anɪɪ biisi hʋ Abɪraham aa lʋla buloŋ daa yaa Wɪɪsɪ nala, see biisi hʋ
Wɪɪsɪ aa wee nyʋwa anɪɪ Abɪraham sɪ lʋla, ba dʋŋ nɛ ʋ leŋ ba yaa
Abɪraham doho nala tɪɪ. 9 Beewɪya nyɛ rɛ Wɪɪsɪ gyɪ basɪ a we nyʋwa
hʋ tɪya Abɪraham.
“Dɪ saŋa hʋ ŋ aa bine rɛ ko pele, ŋ aa ko mɪɪgɪ kɪ ko,
dɪ ɪ haaŋ Saara lʋl boyoŋbiye rɛ.”

10 Wıı no mɛ dʋŋ daa. Boyoŋbiisi hʋ balıya Ribeeka gyı aa lʋla, ba
buloŋ balıya kuwo rɛ gyı yaa á naabaa Azıkı. 11-12 Amɛ Wıısı gyı aa
kyɛ dı ʋ daga anıı ʋ kyɛrı tıyaŋ nɛ ʋ sı lıı ʋ nala. Ɛɛ rɛ tıŋ ʋ gyı bası
tıya Ribeeka a baa
“Boyoŋbiisi hʋ ı aa sı lʋla, kıhıyawʋ hʋ sı tʋma kı tıya haŋbiye hʋ.”
Ʋ gyı bası wıı no rɛ ka ba gyı na lʋl biisi hʋ, dı ba kıdıgı buloŋ ha bı
yaa wıwelii koo wıbɔŋ. Ɛɛ wıya Wıısı kyɛrı tıyaŋ nɛ ʋ aa lıı ʋ nala,
ʋ bı kıı nıı ba wıyaaweliye wıya rɛ tıŋ ʋ aa lıı ba. 13 Ba bıl sabı wıı
no tıı Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa:
“Ŋ lıı Gyeekɔbı rɛ, aŋ vıya Isawʋ ta.”

14 Wıbee rɛ á yaŋ sı bası? Á sı wuwo baa Wıısı aa lıı kıdıgı aŋ vıya
kıdıgı ta wıya ʋ bı yaa weliŋ koo? Ba mʋra rɛ! 15 Beewıya Wıısı fa
bası tıya Moosi rɛ a baa,
“Nala hʋ ŋ aa kyɛ dı ŋ fá ba wulo, ŋ sı fá ba wulo.
Nala hʋ mɛ ŋ aa kyɛ dı ŋ fá ba sikii, ŋ sı fá ba sikii.”
16 Ɛɛwıya, dı Wıısı rɛ lıı nal, ʋ bı kıı nıı ʋ tıına wıkyɛɛlıya koo ʋ
wıyaalıya rɛ tıŋ, amɛ Wıısı aa fá ʋ sikii rɛ tıŋ, 17 beewıya ba sabı
Igyipiti tımma kuwori wıya Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ anıı Wıısı bası tıya ʋ
a baa,
“Wıı hʋ aa tıŋ ŋ leŋ ı dı koro rɛ nyɛ:
Ŋ aa kyɛ dı ŋ tıŋa ı tıyaŋ nɛ a daga ŋ dee,
dı ba yırı ŋ feŋ dʋnıya buloŋ tıyaŋ.”
18 Nala hʋ Wıısı yaŋ aa kyɛ dı ʋ fá ba sikii, ʋ aa fá ba sikii rɛ. Nala hʋ
mɛ ʋ aa kyɛ dı ʋ leŋ ba bembiye deye, ʋ aa leŋ ba bembiye deye rɛ.

19 Ma kıdıgı sı wuwo pıyɛsı a baa, “Dı Wıısı rɛ aa yaa nyɛ, ɛɛ rɛ ʋ
sı yaa a bıl kpa kyogisi kı tıya nala? Dı kıbee rɛ sı wuwo leŋ dı Wıısı
kyɛrı ta yaa?”

20 Kıbee rɛ yaa nihuwobiŋ, ı aa sı wuwo laa wıya bası Wıısı nyʋwa
tıyaŋ? Vii bı sı wuwo pıyɛsı nal hʋ aa mɔ ʋ a baa, “Bee rɛ tıŋ ı mɔ ŋ,
ŋ kıı nyɛ?” 21 Viimɔɔl kaŋ ŋmanıı rɛ ʋ aa sı lɔgɔ kyʋl a mɔ viiweliye,
a kpa biŋ pɔ kyɛbala, aŋ bıl lɔgɔ haŋ kyʋl hʋ tıı a mɔ viini mɛ a kaŋ
kı we kına kyɛɛ buloŋ. Beewıya viimɔɔl aa kyo gɛɛ rɛ ʋ kıı yaa. 22 Ɛɛ
tıı rɛ Wıısı mɛ yaa nihuwobisi tıyaŋ. Ʋ fa aa kyɛ dı ʋ daga ʋ baaŋ nɛ,
a leŋ dı ba gyıma ʋ dee. Amɛ ʋ gyı dii kenyiri rɛ weliŋ nala hʋ aa leŋ
ʋ baaŋ sii tıyaŋ, abee ba gyı aa maga dı ʋ kyogi ba ta buloŋ. 23 Ʋ gyı
fáá á nala hʋ sikii ʋ aa kyɛ ʋ fá rɛ, beewıya ámaa rɛ ʋ aa leŋ á yaa siri
pɔ dı á na ʋ gaŋdarı. 24 Ámaa rɛ yaa nala hʋ ʋ aa yıra. Amɛ á buloŋ
bı lıı Gyuuma doho tıyaŋ, á badɔmɔŋ lıı nala hʋ aa bı yaa Gyuuma
tıyaŋ nɛ. 25 Nyɛ rɛ ba bası Wıısı teŋ logiŋ hʋ Wıısı tıŋdaal Hoziya aa
saba tıyaŋ,
“Nala hʋ fa aa bı yaa ŋ nala,
ŋ sı kaŋ ba kı yırı ŋ nala.
Nala hʋ mɛ ŋ fa aa bı kyo,
ŋ sı kaŋ ba yırı ŋ nıkyooliye.
26 Lee hʋ tıı tıyaŋ ba fa aa bası tıya nala anıı ba bı yaa Wıısı nala,
doŋ tıı tıyaŋ nɛ ba sı yırı ba Wıısı hʋ aa weye biisi.”
27 Wıısı tıŋdaal Azaaya mɛ gyı heeli Iziral tımma wıya rɛ a baa, “Dı
Iziral tımma kyo ba yʋga kıŋkaŋ anıı mpʋwɔnʋʋ nyʋwa bumbugulo
mɛ, ba tıyaŋ nala baŋmana dʋŋ nɛ Wıısı sı laa ta, 28 beewıya á Tıına

Wɪɪsɪ bɪ sɪ pɪɪsɪ ka dɪ ʊ di dʊnɪya nala sarɪya dɪgɪ dʊŋ. 29 Wɪɪsɪ tɪŋdaal
Azaaya gyɪ laa sɪya basɪ nyɛ wɪya rɛ a baa,
“Dɪ á Tɪɪna Wɪɪsɪ, dee buloŋ tɪɪna rɛ fa bɪ leŋ á naabaa doho nala
baŋmana,
á buloŋ nɛ fa sɪ sʊba,
anɪɪ Sodɔm abee Gomora nala buloŋ gyɪ aa sʊba gɛɛ.”
30 Ɛɛ wɪya, á sɪ baa dɪ nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma fa bee lʊga dɪ ba yaa
tɪpʊlʊŋ tɪmma Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Amɛ ba aa rɛ mɪɪgɪ ko yaa tɪpʊlʊŋ
tɪmma Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ akuu ba aa laa Wɪɪsɪ di wɪya. 31 Ka Iziral
tɪmma mɛ fa kɪ lʊga dɪ ba tɪŋ mɪrɪsɪ hʊ aa sɪ leŋ dɪ ba yaa tɪpʊlʊŋ
tɪmma Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Amɛ mɪrɪsɪ no tɪŋɪɪ bɪ wuwo leŋ ba yaa
tɪpʊlʊŋ tɪmma Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. 32 Bee rɛ tɪŋ ba bɪ wuwo yaa tɪpʊlʊŋ
tɪmma? Ba bɪ wuwo yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma, beewɪya ba bɪ bɪɪna anɪɪ ba
Wɪɪsɪ laadii rɛ sɪ leŋ dɪ ba yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma, aŋ kɪ lʊga dɪ ba tɪŋ ba
tɪɪ wɪyaalɪya tɪyaŋ a yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Ba ŋmaa
naaŋ bʊyɪ hʊ tɪyaŋ nala aa ŋmaa naasɪ kɪ tele rɛ. 33 Ba sabɪ bʊyɪ no
wɪya Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa,
“Deŋ na, ŋ kpaa bʊyɪ biŋ Zaayɔŋ tɪyaŋ nɛ,
bʊyɪ no rɛ nala sɪ ŋmaa, a garɪgɪ,
bʊyɪ no rɛ nala sɪ ŋmaa, a tele.
Amɛ nal hʊ buloŋ aa laa nal hʊ aa yaa bʊyɪ no wɪya di, ʊ tɪɪna bɪ
sɪ maakyiye dɪ hɪɪsɪ.”

10

1 Ŋ naabalɪya, ŋ bembii wɪkyɛɛlɪɪ abee ŋ wɪɪsʊlɪɪ rɛ yaa dɪ Wɪɪsɪ laa
ŋ tɪɪ nala Gyuuma ta. 2 Ŋ gyɪma anɪɪ ba kpaa ba nyuu buloŋ we Wɪɪsɪ
tɪŋɪɪ tɪyaŋ nɛ, amɛ ba bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ ŋmaŋtɪɪ hʊ. 3 Ba bɪ gyɪŋ ŋmanɪɪ
hʊ Wɪɪsɪ aa tɪŋa a leŋ nala yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma ʊ sɪya tɪyaŋ, aŋ kɪ lʊga
dɪ ba tɪŋ ba tɪɪ ŋmaŋsɪ a yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba bɪ kaŋ ba
tɪɪ hʊwɔlɪ a kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ hʊ ʊ aa tɪŋa a leŋ nala kɪ yaa tɪpʊlʊŋ
tɪmma ʊ sɪya tɪyaŋ gɛɛ. 4 Krisita koyi leŋ mɪrɪsɪ hʊ buloŋ su ba bʊʊsɪ
rɛ, a daga anɪɪ mɪrɪsɪ hʊ tɪŋɪɪ bɪl bɪ kaŋ tɔnɔ buloŋ. Ɛɛ wɪya, nal hʊ
buloŋ aa laa ʊ wɪya di, ʊ tɪɪna rɛ aa kaŋ tɪpʊlʊŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.
5 Moosi fa sabɪ ɛɛ hʊ Wɪɪsɪ aa leŋ nala yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma ʊ sɪya
tɪyaŋ, akuu ba aa tɪŋ mɪrɪsɪ ʊ aa bine wɪya rɛ a baa, “Dɪ nal buloŋ
nɛ wuwo tɪŋ mɪrɪsɪ no buloŋ kyurrr, ʊ tɪɪna sɪ kaŋ mɪɪbol.” 6 Dɪ ɪ rɛ
laa di anɪɪ ɪ Krisita laadii rɛ sɪ leŋ dɪ ɪ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya
tɪyaŋ, ɛɛ kɛ ɪ bɪl bɪ sɪ pɪyɛsɪ a baa, “Kɪbee rɛ sɪ gyɪŋ Wɪɪsɪbee a kaŋ
Krisita ko tuu”? 7 “Koo dɪ kɪbee rɛ sɪ tuu taŋha memii a kyisi Krisita
ko gyɪŋ?” 8 Amɛ nyɛ rɛ ba basɪ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a mʊ kɪ tile nala hʊ aa
yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ akuu ba aa laa Krisita di wɪya. Ba
baa, “Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ kpaga ma rɛ. Ba we ma nyʊʊsɪ tɪyaŋ nɛ, a we
ma tɪsɪ tɪyaŋ mɛ. Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ rɛ yaa Wɪɪsɪ laadii wɪya hʊ á aa
basɪ. 9 Dɪ ɪ rɛ suri ɪ nyʊwa nala sɪya tɪyaŋ a basɪ anɪɪ Yesu rɛ yaa ɪ
Tɪɪna, a laa di ɪ tɪya tɪyaŋ mɛ anɪɪ Wɪɪsɪ kyisi ʊ sʊʊ tɪyaŋ nɛ, Wɪɪsɪ sɪ
laa ɪ ta. 10 Beewɪya á tɪsɪ tɪyaŋ nɛ á aa laa Wɪɪsɪ wɪya di ʊ leŋ á yaa
tɪpʊlʊŋ tɪmma ʊ sɪya tɪyaŋ, á nyʊʊsɪ mɛ rɛ a aa kaŋ basɪ anɪɪ Yesu rɛ
yaa á Tɪɪna, Wɪɪsɪ laa ma ta. 11 Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ, nyɛ rɛ ba basɪ: ‘Nal
kɛ buloŋ aa laa Krisita wɪya di, ʊ tɪɪna bɪ sɪ maakyiye dɪ hɪɪsɪ.’ 12 Dɪ
ʊ tɪɪna yaa Gyuu koo dɪ ʊ bɪ yaa Gyuu, ba buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ Wɪɪsɪ

lee. Wɪɪsɪ yaa nal buloŋ Tɪɪna rɛ. Dɪ nal buloŋ nɛ ŋmaa wulo tɪya ʊ,
ʊ sɪ pɛ ʊ tɪɪna tɪyaŋ weliŋ. 13 Nyɛ rɛ ba basɪ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ: 'Nal kɛ
buloŋ aa ŋmaa wulo tɪya á Tɪɪna Wɪɪsɪ, ʊ sɪ laa ʊ tɪɪna ta." '
14 Amɛ dɪ ba aa rɛ bɪ laa ʊ wɪya di, ɛɛ rɛ ba sɪ yaa a ŋmaa wulo tɪya
ʊ dɪ ʊ laa ba ta? Dɪ ba aa rɛ bɪl bɪ nɪɪ ʊ wɪya, ɛɛ rɛ ba sɪ yaa a laa ʊ
wɪya di? Dɪ nal mɛ rɛ yaŋ bɪ basɪ ʊ wɪya tɪya ba, ɛɛ rɛ ba sɪ yaa a nɪɪ
ʊ wɪya? 15 Dɪ Wɪɪsɪ rɛ bɪ tɪŋ nala dɪ ba mʊ basɪ ʊ wɪya, ɛɛ rɛ ba sɪ yaa
a basɪ ʊ wɪya? Ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa, "Nala hʊ aa ko dɪ ba
basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ, ba koyi yaa wɪwelii rɛ." 16 Amɛ nala hʊ aa nɪɪ
wɪweliye hʊ, ba buloŋ daa laa ba di. Azaaya fa bɪl basɪ wɪɪ no wɪya
rɛ a baa, "Á Tɪɪna Wɪɪsɪ, kɪbee rɛ we doŋ a laa wɪya hʊ á aa basɪ tɪya
ba di?" 17 Ɛɛ wɪya, dɪ nala rɛ bɪ nɪɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ, ba bɪ sɪ wuwo
laa ba di. Dɪ ba mɛ rɛ yaŋ bɪ basɪ Krisita wɪya, nala bɪ sɪ wuwo nɪɪ
Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ.
18 Amɛ ma yaŋ leŋ dɪ ŋ pɪyɛsɪ wɪɪ no: Ʊ yaa wɪtɪɪ rɛ anɪɪ nala no bɪ
nɪɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ? Ba nɪɪ ba rɛ. Ba sabɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ wɪya
Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa,
"Wɪya no pele dʊnɪya logiŋ buloŋ nɛ.
Dʊnɪya nal buloŋ nɛ nɪɪ wɪya no."
19 Ma yaŋ leŋ dɪ ŋ bɪl pɪyɛsɪ wɪɪ no: "Iziral tɪmma aa nɪɪ wɪya hʊ, ba
bɪ gyɪŋ ba memii?" Moosi rɛ yaa nal hʊ aa laa sɪya lɪɪ wɪɪ no sɪɪ tɪya
ma. Ʊ baa dɪ Wɪɪsɪ baa,
"Ŋ sɪ leŋ dɪ ma tɪsɪ kɪ hɔllɪ nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma.
Ŋ bɪl sɪ leŋ dɪ nala hʊ aa bɪ kaŋ wɪgyʊŋ wɪya leŋ dɪ ma baaŋ kɪ
sii.
20 Azaaya kɛ gyɪ bɪ fáá kambɪŋ wɪɪ no basɪɪ tɪyaŋ ʊ aa baa dɪ Wɪɪsɪ
baa,
"Nala hʊ aa bɪ deŋ kɪ kyɛ ŋ, ba aa rɛ naa ŋ.
Nala hʊ mɛ aa bee pɪyɛsɪ ŋ wɪya, ba aa rɛ ŋ kpa ŋ tɪɪ daga."
21 Amɛ nyɛ rɛ ʊ basɪ Iziral tɪmma wɪya, a baa dɪ Wɪɪsɪ baa,
"Ŋ kyaga ŋ nosi rɛ saŋa buloŋ dɪ ŋ laa ba we, amɛ ba yaa
kelɪŋbaaŋtɪmma rɛ, a bɪ yaa siri dɪ ba nɪɪ ŋ nyʊwa."

11

Wɪɪsɪ fáá Iziral tɪmma sikii

1 Ba yaŋ aa maga nyɛ, ma leŋ dɪ ŋ pɪyɛsɪ wɪɪ no: Wɪɪsɪ vɪya ʊ tɪɪ nala
hʊ ta rɛ koo? Aayɪ ʊ bɪ vɪya ba ta, beewɪya ŋ mɛ tɪɪ yaa Iziral tɪɪna
rɛ, a yaa Abɪraham doho nal, a lɪɪ Bɛngyamin bekyigi tɪyaŋ. 2 Wɪɪsɪ bɪ
vɪya ʊ nala hʊ ʊ aa lɪya a lɪɪ dʊnɪya piili tɪyaŋ buloŋ ta. Ma bee liisi
Wɪɪsɪ tɪŋdaal Ɛlaagya wɪya hʊ ba aa sabɪ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ? Ba saba
anɪɪ Ɛlaagya gyɪ basɪ Iziral tɪmma wɪbɔmɔ yayɪ wɪya tɪya Wɪɪsɪ rɛ,
3 a baa,
"Ŋ Tɪɪna Wɪɪsɪ, deŋ na, ba kpʊʊ ɪ tɪŋdaala buloŋ nɛ,
a ŋmaa kogini hʊ mɛ buloŋ ba aa saa tɪya ɪ, a lo.
Ŋ dʊŋ nɛ kaa,
ba kɪ lʊga dɪ ba kpʊ ŋ mɛ."
4 Wɪbee rɛ Wɪɪsɪ mɛ gyɪ basɪ tɪya ʊ? Wɪɪsɪ gyɪ basɪ tɪya ʊ a baa,
"Ɛlaagya, ɪ dʊŋ daa kaa.
Ŋ lɪɪ nala tusi bapɛ rɛ ba yaa ŋ nala.
Nala no kɪdɪgɪ buloŋ ha bɪ maakyiye marɪ vʊgɪ hʊ ba aa yɪrɪ Beel."

5 Ɛɛ tɪɪ rɛ ʋ kɪɪ gyɪnaŋ mɛ. Wɪɪsɪ lɪɪ nala baŋmana rɛ ʋ bɔnyɛ tɪyaŋ,
ba yaa ʋ nala. 6 Ʊ aa lɪɪ ba gɛɛ, ʋ bɔnyɛ tɪyaŋ nɛ ʋ lɪɪ ba, ʋ bɪ kɪɪ nɪɪ
ba wɪyaalɪya rɛ tɪŋ. Dɪ ʋ rɛ fa kuu nala wɪyaalɪya ba aa yaa wɪya a kɪ
lɪɪ ba, ɛɛ kɛ, Wɪɪsɪ bɔnyɛ hʋ fa bɪ yaa bɔnyɛ tɪɪ.
7 Wɪbee rɛ á yaŋ sɪ basɪ? Wɪtɪɪ rɛ, wɪɪ hʋ Iziral tɪmma fa aa hiine kɪ
kyɛ, ba bɪ na ʋ. Amɛ nala baŋmana hʋ Wɪɪsɪ aa lɪya rɛ na ʋ. Nikaalɪya
hʋ kɛ tɔɔ ba dɪgɪna rɛ, a vɪya Wɪɪsɪ yɪra hʋ. 8 Ba basɪ wɪɪ no rɛ Wɪɪsɪ
teŋ tɪyaŋ a baa,
"Wɪɪsɪ leŋ ba hakɪllɪ sʋba rɛ, ba bɪ wuwo kɪ nɪɪ wɪya memiye.
Ɛɛwɪya, abee gyɪnaŋ, ba hakɪllɪ bee na,
ba dɪgɪna mɛ bee nɪɪ wɪya."
9 Kuwori Deviti mɛ gyɪ sʋla Wɪɪsɪ rɛ a baa,
"Saŋa hʋ tɪyaŋ ba tenni aa ko fɪyɛlɪ ba ko laŋŋɪ a kɪ di kɪna gɛɛ,
leŋ dɪ ba teŋfɪyɛlʋʋ hʋ bɪrɪgɪ tɪkyogi ba tɪyaŋ,
Leŋ dɪ ba na tʋwara tuŋ ba wɪbɔmɔ hʋ kyɪŋ.
10 Leŋ dɪ ba sɪya tɔ dɪ ba ŋmaa naaŋ,
leŋ dɪ wɪya nyagɪ ba, dɪ ba na tʋwara kɪ mʋ deŋdeŋ."
11 Ma yaŋ leŋ dɪ ŋ pɪyɛsɪ wɪɪ no: Iziral tɪmma gyɪ ŋmaa naaŋ tele
dɪ ta bɪl wuwo sii rɛ koo? Aayɪ ba gyɪ bɪl siye rɛ. Amɛ Gyuuma
wɪbɔmɔ yayɪ rɛ suri ŋmanɪɪ tɪya nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma dɪ ba
mɛ na Wɪɪsɪ laatayɪ. Wɪɪsɪ yaa gɛɛ rɛ dɪ Gyuuma tɪsɪ kɪ hɔllɪ ba.
12 Gyuuma wɪbɔmɔ yayɪ rɛ suri ŋmanɪɪ tɪya dʋnɪya nala bulоŋ ba na
Wɪɪsɪ kyiyelii yʋga. Ba aa tele gɛɛ, ʋ leŋ nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma
ŋmaa naasuŋ nɛ. Dɪ ʋ rɛ yaŋ kɪɪ nyɛ, saŋa hʋ tɪyaŋ Gyuuma bulоŋ
aa sɪ ko laa Wɪɪsɪ wɪya di, ɛɛ kɛ, dʋnɪya nal bulоŋ sɪ marɪ na Wɪɪsɪ
kyiyelii yʋga.

Wɪɪsɪ laa nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma mɛ ta rɛ

13 Nyɛ kɛ, ma nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma rɛ ŋ basɪ wɪya no kɪ tɪya.
Ŋ aa yaa Krisita kpambɪya hʋ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪya kɪ tɪya nala hʋ aa
bɪ yaa Gyuuma wɪya, ŋ kpaa tʋma no ba yaa sɪfɪyaŋ tʋma rɛ a tɪya ŋ.
14 Kapuwo, ŋ tʋma no tʋmɪɪ sɪ leŋ dɪ ŋ naabalɪya Gyuuma tɪsɪ kɪ hɔllɪ
ma, dɪ gɛɛ wuwo leŋ dɪ Wɪɪsɪ laa ba badɔmɔŋ ta. 15 Gyuuma aa vɪya
Wɪɪsɪ wɪya rɛ tɪŋ dʋnɪya nala nɪkaalɪya bulоŋ bee Wɪɪsɪ mɪɪgɪ sʋma.
Dɪ Gyuuma rɛ yaŋ bɪl ko laa Wɪɪsɪ wɪya di, ɛɛ rɛ yaŋ ʋ sɪ kɪɪ? Ʊ sɪ kɪɪ
gɛɛ anɪɪ nala aa sɪ sii sʋʋ tɪyaŋ. 16 Dɪ ɪ rɛ kaŋ kɪŋ, a laa sɪya kpa ʋ
mʋhʋ a tɪya Wɪɪsɪ, ɛɛ daga anɪɪ kɪŋ hʋ bulоŋ bɪrɪmɪ Wɪɪsɪ kɪŋ nɛ. Ɛɛ
tɪɪ rɛ dɪ tɪya naaliliye rɛ yaa Wɪɪsɪ kɪŋ, tɪya hʋ bulоŋ aa yaa ʋ kɪŋ nɛ.
17 Gyuuma kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ Olivi tɪya Wɪɪsɪ aa pɔɔ. Nala hʋ aa bɪ yaa
Gyuuma mɛ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ ɔhɔ Olivi tɪya. Lagɪlagɪ no ʋ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ
Wɪɪsɪ aa kere Olivi tɪya no ʋ aa pɔɔ naasɪ badɔmɔŋ ta, aŋ mɪɪgɪ mʋ
kere ɔhɔ Olivi tɪya hʋ naasɪ a kaŋ ko kyosi ʋ tɪyaŋ. Ɛɛwɪya, lagɪlagɪ
no, ma nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma mɛ pɛɛ kaŋ dee hʋ tɪya hʋ aa kana
rɛ, a pɛ kɪ nyʋwa nɪɪ hʋ mɛ aa lɪɪ tɪya hʋ tɪyaŋ. 18 Ɛɛwɪya, ma ta kɪ
daga ma tɪɪ anɪɪ ma kpɪya tɪɪnaasɪ hʋ ba aa kere ta hʋ rɛ. Ʊ maga dɪ
ma gyɪma anɪɪ tɪya hʋ naasɪ daa kaŋ tɪya hʋ naaliliye sɪgɪ, amɛ tɪya
hʋ naaliliye rɛ kaŋ tɪya hʋ naasɪ sɪgɪ.
19 Ma sɪ wuwo baa dɪ ba keri tɪya hʋ naasɪ ta rɛ, aŋ kpa ma mal
ba lee tɪyaŋ. 20 Wɪtɪɪ rɛ, Wɪɪsɪ keri Gyuuma ta akuu ba aa bɪ laa ʋ di
wɪya rɛ. Amɛ ma nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma kɛ, ma aa laa Wɪɪsɪ di dʋŋ
wɪya rɛ tɪŋ ma sɪŋ lee hʋ ma aa sɪna. Ɛɛwɪya, ma ta kɪ daga ma tɪɪ,

ka dı ma gyıŋ tıya ma tıı weliŋ, beewıya dı 21 Wıısı rɛ bı fáá tıya hʊ
ʊ tıı aa pɔɔ naası sikii, aŋ keri ba ta, ʊ bı sı fá ma mɛ sikii dı mamaa
rɛ bı fıyɛlı sıya. 22 Wıı no tıyaŋ, á naa gɛɛ Wıısı aa kaŋ bɔnyɛ rɛ, aŋ
bıl na gɛɛ ʊ sarıya mɛ aa deye. Ʊ sarıya deye tıya nala hʊ aa bee tıŋa
ʊ nyʊwa rɛ. Amɛ, dı mamaa rɛ laa nyʊwa a kı tıŋa ʊ bɔnyɛ hʊ tıyaŋ
anıı ma aa piile gɛɛ, ʊ sı daga ma ʊ bɔnyɛ. Dı gɛɛ daa, ʊ sı keri ma
mɛ ta. 23 Dı Gyuuma rɛ paalı mııgı ko kı tıŋ Wıısı, Wıısı sı bıl kaŋ
ba mal Olivi tıya hʊ ʊ aa pɔɔ hʊ tıyaŋ, beewıya Wıısı kaŋ dee ʊ aa sı
wuwo yaa gɛɛ rɛ. 24 Ma nala hʊ aa bı yaa tıya hʊ Wıısı aa pɔɔ naası
aŋ yaa ɔhɔ Olivi tıya hʊ naası, Wıısı kaŋ ma rɛ ko kyosi tıya hʊ ʊ aa
pɔɔ tıyaŋ, abee ba aa bee yaa gɛɛ buloŋ. Ɛɛwıya, ʊ bı sı yaa wıduwo
tıya Wıısı dı ʊ bıl mııgı paa naası hʊ ʊ aa kere ta, a ko mal ba lee.

Wıısı sı laa Iziral tımma buloŋ mɛ ta

25 Ŋ naabalıya, wıı kıdıgı rɛ we doŋ a yaa wıfaŋıı, ŋ kı kyɛ dı ma
gyıma ʊ. Wıı no sı leŋ dı ma ta kı daga ma tıı. Wıı hʊ rɛ nyɛ: Iziral
tımma aa vıya Wıısı laadii gɛɛ, ba bı sı kaŋ gɛɛ kı mʊ deŋdeŋ. Amɛ
dı saŋa hʊ rɛ ko pele, dı Wıısı aa yırı nala hʊ aa bı yaa Gyuuma ko
pele ba nyʊwa a laa Wıısı wıya di, Iziral tımma mɛ bıl bı sı vıya Wıısı
laadii. 26 Nyɛ tıyaŋ nɛ Wıısı sı tıŋa a laa Iziral tımma buloŋ ta. Ba
sabı gɛɛ Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa,
"Laataal hʊ sı lıı Zaayɔŋ.
A lıı Iziral tımma ba wıbɔmɔ buloŋ tıyaŋ."
27 Haŋ saŋa hʊ rɛ ŋ sı laa ba ta ba wıbɔmɔ buloŋ tıyaŋ a daga anıı
nyʊwa hʊ ŋ aa wee tıya ba suwo rɛ.
28 Iziral tımma aa vıya Wıısı wıweliye hʊ wıya, ba bırımı Wıısı dɔmɔ
rɛ ma nala hʊ aa bı yaa Gyuuma wıya. Amɛ ʊ aa lıı ba wıya ba yaa ʊ
nikyooliye rɛ ba naabaala nyubaanıŋ, 29 beewıya dı Wıısı rɛ lıı ı koo
dı ʊ rɛ kpaa kıŋ tıya ı abee bɔnyɛ, ʊ bıl bee bıla hal. 30 Amɛ, mamaa
nala hʊ aa bı yaa Gyuuma, ma fa vıya Wıısı nyʊwa rɛ, amɛ lagılagı
no Wıısı fáá ma sikii rɛ, akuu Iziral tımma aa vıya ʊ nyʊwa wıya.
31 Ɛɛ tıı rɛ Iziral tımma mɛ aa bee tıŋ Wıısı nyʊwa lagılagı no, Wıısı
sı maakyiye fá ba sikii mɛ, anıı ʊ aa fáá ma sikii gɛɛ. 32 Beewıya Wıısı
leŋ dʊnıya nala buloŋ hakıllı tɔ rɛ ba vıya ʊ nyʊwa dı gɛɛ wuwo leŋ
dı ʊ fá ba buloŋ sikii.
33 Ma yaŋ bı naa! Wıısı bɔnyɛ abee ʊ wıgyʊŋ abee ʊ gyımaa bı kaŋ
magısıı. Kıbee rɛ sı wuwo gyıŋ Wıısı hakıla wıı? Kıbee rɛ sı
wuwo gyıŋ Wıısı wıyaalıya memii?
34 Kıbee rɛ sı wuwo gyıŋ Wıısı tıbıına?
Kıbee rɛ sı wuwo bası wıya kyagılı Wıısı?
35 Kıbee rɛ ha maakyiye kpa kıŋ kyıma Wıısı, aŋ kı gyegili dı ʊ mııgı
tuŋ tıya ʊ?
36 Beewıya Wıısı rɛ marı kıŋ buloŋ. Ʊ dee tıyaŋ nɛ kıŋ buloŋ we doŋ.
Ʊ rɛ tıŋ kıŋ buloŋ. Ʊ rɛ maga dı á kı bigisi ʊ deŋdeŋ. Amı.

12

Wııkyʊwal ŋmanıı tıŋıı tıı

1 Ɛɛwıya, ŋ naabalıya, Wıısı aa fáá á sikii yʊga wıya, ŋ aa sʊla ma
dı ma kpa ma tııma lıı wıısʊl-welii tıya Wıısı ma mııbol tıyaŋ, aŋ kı
tıŋa ʊ, a kı yaa ʊ teŋfıyɛl wıya. Wııkyʊwal ŋmanıı tıı hʊ aa maga

dı ma kı tıŋa rɛ gɛɛ. 2 Ma ta bıl kı yaa dʊnıya nala wıyaalıya. Amɛ
ma leŋ dı Wıısı kaŋ ma hakıllı abee ma tıbıına buloŋ kı bırımı dı ma
yaa nıfalıya. Ɛɛ rɛ ma sı wuwo gyıŋ wıı hʊ aa yaa Wıısı kyɛrı tıı, a
degini, a weliye mʊ teŋ, a kı fıyɛlı Wıısı teŋ mɛ.
3 Akuu Wıısı aa yaa ŋ bɔnyɛ a kpa ʊ kyɔgıta tıya ŋ wıya, ŋ aa sʊla
ma kıdıgı buloŋ dı ʊ ta kpaa ʊ tıı anıı ʊ tee gɛɛ ʊ aa maga rɛ. Amɛ
ma leŋ dı ma sıya fıyɛlı, ka dı nal buloŋ kpa laadii hʊ maga gɛɛ Wıısı
aa kpaa tıya ʊ, a sʊnnı ʊ tıı a gyıŋ nal ʊ aa yaa. 4 Nihuwobiŋ teŋbii
yaa kıdıgı rɛ, aŋ kaŋ lıgyamaa, ka ʊ lee buloŋ mɛ kaŋ ʊ tʊma. 5 Ɛɛ tıı
rɛ á mɛ kıı. Á yaa nıgyamaa rɛ, amɛ Krisita tıyaŋ, á buloŋ yaa kıdıgı
rɛ anıı nihuwobiŋ teŋbii. Á yaa nı-iriŋ iriŋma rɛ, a mal dɔmɔŋ a yaa
teŋbidıgı. 6 Á kıdıgı buloŋ kaŋ ʊ bɔnyɛ kıŋ Wıısı aa kpaa tıya ʊ rɛ.
Ɛɛwıya, ʊ maga dı á kaŋ ba kı tʊma rɛ, a maga gɛɛ hʊ Wıısı aa kpaa
tıya ma. Dı ʊ rɛ leŋ ı wuwo kı bası wıya Wıısı Wiyesi Welii hʊ dee
tıyaŋ, bası kı maga laadii hʊ ı aa kana Wıısı tıyaŋ. 7 Dı ʊ rɛ leŋ ı
wuwo kı kyiyeli nala, kı kyiyeli ba. Dı ʊ rɛ leŋ ı wuwo kı daga nala,
kı daga ba. 8 Dı ʊ rɛ leŋ ı wuwo bası wıya kı fıyɛlı nala bembiye, kı
yaa gɛɛ. Dı ʊ rɛ leŋ ı kaŋ bɔnyɛ a kı pɛ nala tıyaŋ, kı pɛ ba tıyaŋ abee
ı tıya buloŋ. Dı ʊ rɛ leŋ ı yaa sılaal, ʊ maga dı ı kaŋ sıfıyaŋ nɛ. Dı ʊ
rɛ leŋ ı kaŋ bɔnyɛ abee nala, kı daga ba bɔnyɛ teŋfıyɛlʊʊ tıyaŋ.

Ma kyo dɔmɔŋ

9 Ma kyo dɔmɔŋ abee wıtıı. Ma haası wıbɔmɔ, aŋ kpa ma tıı we
wıweliye yayı tıyaŋ. 10 Ma kyo dɔmɔŋ anıı nımmabalıya aa maga dı
ba kyo dɔmɔŋ gɛɛ, akuu ma aa yaa Krisitabiisi wıya, aŋ kı tıya ma
dɔŋtıŋsı gyırıma a te ma tııma. 11 Ma ta kaŋ teŋwıı, amɛ Wiyesi Welii
hʊ dee tıyaŋ, ma kı tıŋ Wıısı abee ma hakıllı buloŋ. 12 Ma leŋ dı
bayıyɛla hʊ ma aa kana leŋ dı ma tenni fıyɛlı. Dı mamaa rɛ ko kı na
tʊwara, ma kaŋ kenyiri aŋ kı kyʊwalı Wıısı saŋa buloŋ. 13 Ma kı pɛ
ma nımmabalıya hʊ aa laa Wıısı di tıyaŋ abee ba kıkyɛɛlıya aŋ kı kaŋ
nıhʊwala mɛ weliŋ.
14 Ma sʊla Wıısı dı ʊ kyiyeli nala hʊ aa dɔgısı ma, aŋ ta kaabı kı
tıya ba. 15 Dı nala tenni rɛ fıyɛla, ma leŋ dı ʊ yaa ma mɛ teŋfıyɛlʊʊ.
Dı nala tısı rɛ kyogo, ma leŋ dı ʊ yaa ma mɛ tıkyogi. 16 Ma buloŋ kaŋ
nyʊʊdıgı. Ma ta kaŋ ma tıı kı gyıgısı, amɛ ma laa nyʊwa a leŋ dı ma
bee nala hʊ aa bı yaa nıbala dʊnıya sıya tıyaŋ kı mal dɔmɔŋ. Ma ta kı
bıına anıı mamaa rɛ gyıŋ wıya te nal buloŋ. 17 Dı nal lɛ kpaa wıbɔŋ
yaa ma, ma kɛ ta kpaa wıbɔŋ yaa ʊ tuŋ. Amɛ ma kı yaa wıya hʊ nal
buloŋ aa naa dı ba yaa wıweliye. 18 Dı ba aa rɛ kaa maga ı dʊŋ, leŋ
dı ı bee nal buloŋ sʊma. 19 Ŋ kyaŋsı, dı nal lɛ kpa wıbɔŋ yaa ma, ma
ta kı lʊga dı ma yaa tuŋ. Ma leŋ tıya Wıısı. Beewıya ba saba rɛ Wıısı
teŋ tıyaŋ a baa dı á Tıına Wıısı baa, “Mıyaŋ nɛ aa tuŋ wıbɔŋ kyıŋ.”
Ɛɛwıya,
“Dı nal lɛ yaa wıbɔŋ, mıyaŋ nɛ sı tuŋ tıına.”
20 “Amɛ dı losi rɛ kana ı dɔŋ, yaa kıdiiliye tıya ʊ.
Dı nıınyʊwası mɛ rɛ kana ʊ, yaa nıı tıya ʊ dı ʊ nyʊwa.
Dı ı rɛ yaa gɛɛ, hıısı sı kana ʊ kıŋkaŋ.”
21 Ma ta leŋ dı wıbɔmɔ wuwo ma. Amɛ ma kpa wıweliye a wuwo
wıbɔmɔ.

13

Ma kɪ tɪŋ ma paalʊʊ sɪlaala nyʊwa

1 Nal buloŋ maga dɪ ʊ kɪ tɪŋ nala hʊ aa deŋ ʊ paalʊʊ nyʊwa rɛ.
Beewɪya, nal buloŋ bɪ wuwo kɪ deŋ lee dɪ Wɪɪsɪ daa lɪɪ ʊ tɪɪna a tɪya
ʊ gɛɛ dee. Ma sɪlaala hʊ aa we doŋ gyɪnaŋ, Wɪɪsɪ rɛ lɪɪ ba. 2 Ɛɛwɪya,
nal hʊ buloŋ aa vɪya ʊ paalʊʊ sɪlaala nyʊwa tɪŋɪɪ, Wɪɪsɪ wɪbinii rɛ ʊ
tɪɪna vɪya gɛɛ. Nal hʊ buloŋ aa yaa gɛɛ, dɔgɪsɪɪ rɛ ʊ tɪɪna kyɛ tɪya ʊ tɪɪ
gɛɛ. 3 Nala hʊ aa yaa wɪya hʊ aa kpaa ŋmanɪɪ bee fá ba paalʊʊ sɪlaala
kambɪŋ, see nala hʊ aa yaa wɪbɔmɔ. Dɪ ɪ rɛ bee kyɛ dɪ ɪ kɪ fá ɪ paalʊʊ
sɪlaala kambɪŋ, ɛɛ kɛ kɪ yaa wɪya hʊ aa kpaa ŋmanɪɪ, ɛɛ rɛ ba sɪ bigisi
ɪ. 4 Beewɪya ba yaa Wɪɪsɪ tʊŋtʊnna rɛ, a kɪ tʊma ma marɪsɪ wɪya. Amɛ
dɪ mamaa rɛ aa yaa wɪbɔmɔ, ma sɪ kɪ fá ba kambɪŋ, beewɪya ba kɔnɪ
kaŋ dee rɛ ba aa sɪ wuwo dɔgɪsɪ ma. Ba yaa Wɪɪsɪ tʊŋtʊnna rɛ, a laa
Wɪɪsɪ naasɪ a kɪ dɔgɪsɪ nala hʊ aa yaa wɪbɔmɔ. 5 Ɛɛwɪya, ma kɪ tɪŋ
ma paalʊʊ sɪlaala nyʊwa. Ma ta kɪ tɪŋ ba nyʊwa akuu ba aa sɪ dɔgɪsɪ
ma dʊŋ wɪya. Amɛ ma kɪ tɪŋ ba nyʊwa, beewɪya ma hakɪllɪ tɪyaŋ, ma
gyɪma anɪɪ ʊ maga dɪ ma kɪ tɪŋ ba nyʊwa rɛ. 6 Wɪɪ hʊ aa tɪŋ ma kɪ
tuŋ lampoo mɛ rɛ nyɛ: Paalʊʊ sɪlaala hʊ yaa Wɪɪsɪ tʊŋtʊnna rɛ, a kpa
ba wɪɪ buloŋ we paalʊʊ hʊ deŋii tɪyaŋ. 7 Ma tuŋ nal hʊ buloŋ kyɪŋ ma
aa kana. Lampoo hʊ iriŋ buloŋ aa maga dɪ ma tuŋ, ma tuŋ ba. Nala
hʊ aa maga dɪ ma kɪ kpa ba yohuŋ, a kɪ tɪya ba gyɪrɪma, ma kɪ kpa
ba yohuŋ, aŋ kɪ tɪya ba gyɪrɪma.

Ma kyo dɔmɔŋ

8 Ma ta leŋ dɪ wɪɪ buloŋ yaa kyɪŋ ma bee nal kɪdɪgɪ buloŋ paga tɪyaŋ.
Wɪɪ hʊ aa sɪ yaa kyɪŋ tɪya ma buloŋ nɛ yaa dɔmɔŋ kyoyi. Beewɪya nal
hʊ buloŋ aa kyo ʊ dɔŋtɪɪna, ʊ tɪɪna tɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ buloŋ ba su rɛ.
9 Mɪrɪsɪ hʊ badɔmɔŋ nɛ nyɛ: “Ta kyɛɛ ɪ dɔŋtɪɪna haaŋ, ta kpʊʊ nal,
ta gaa, ta leŋ ɪ haahii we nal kɪŋ tɪyaŋ.” Mɪrɪsɪ no abee mɪrɪ-kaalɪya
hʊ buloŋ aa we doŋ, ba buloŋ ko pɛ dɔmɔŋ a yaa wɪdɪgɪ rɛ. Ʊ rɛ nyɛ:
“Kyo ɪ dɔŋtɪɪna anɪɪ ɪ aa kyo ɪ tɪɪ gɛɛ.” 10 Dɪ ɪ rɛ kyo ɪ dɔŋtɪɪna, ɪ bɪ sɪ
laa nyʊwa yaa ʊ wɪbɔŋ buloŋ. Ɛɛwɪya, dɪ ɪ rɛ kyo ɪ dɔŋtɪɪna, ɪ aa tɪŋ
mɪrɪsɪ hʊ buloŋ nɛ gɛɛ.

11 Ʊ maga dɪ ma kɪ yaa wɪya no rɛ, beewɪya ma paalɪ gyɪŋ gɛɛ hʊ
saŋa no tɪyaŋ á aa wee aa kɪya rɛ. Saŋa hʊ tɪyaŋ ma aa sɪ sii doo
tɪyaŋ pele rɛ. Saŋa hʊ tɪyaŋ Wɪɪsɪ aa sɪ laa ma ta dʊnɪya no tɪyaŋ
marɪ kpaga rɛ. Gyɪnaŋ, ʊ kpaga te saŋa hʊ tɪyaŋ á aa buŋ laa Yesu
wɪya di rɛ. 12 Sɪya kpaga gballɪɪ rɛ. Ʊ kaa mʊhʊ, ka dɪ wɪɪsɪ pɔsɔ. Ma
yaŋ leŋ dɪ á leŋ bilhuu tɪyaŋ wɪyaalɪya, aŋ paa pʊlʊŋ-bayuwo kɪna
laalɪ. 13 Ma leŋ dɪ á kaŋ á tɪɪma weliŋ anɪɪ nala aa we pʊlʊŋ tɪyaŋ. Ma
ta leŋ dɪ á kɪ gbɪyalɪ gbɪyalɪtɔɔnɪ, a kɪ bugo, a kɪ yaa bisiŋ wɪya, koo a
kɪ yaa wɪlaama. Ma ta leŋ dɪ á kɪ kaa dɔmɔŋ. Ma ta leŋ dɪ á tɪsɪ mɛ kɪ
hɔllɪ dɔmɔŋ. 14 Amɛ ma leŋ dɪ á Tɪɪna Yesu Krisita laa ma wɪkanɪya
buloŋ tɪŋa, ka dɪ ma kpa hal yɪya ma teŋbii wɪkyɛɛlɪya buloŋ.

14

Ma ta kɪ dii dɔmɔŋ sarɪya

1 Nala hʊ aa laa Yesu wɪya di aŋ ha bɪ gyige ba laadii tɪyaŋ, ma kaŋ
ba weliŋ. Amɛ ma ta leŋ dɪ wɪɪ hʊ ma hakɪllɪ aa kana kaŋ ma we
nyʊʊtaaduwo-tɔɔnɪ tɪyaŋ. 2 Nal kɪdɪgɪ Wɪɪsɪ laadii aa deye wɪya, ʊ laa

di anıı ʊ aa wuwo ʊ di kıŋ buloŋ nɛ. Amɛ nal kıdıgı Wıısı laadii mɛ
aa bı deye wıya, ʊ laa di anıı ʊ kɛ bı sı kyaŋ namıya iriŋ buloŋ see dı
ʊ kı di dıpaaponni dʊŋ. 3 Nal hʊ aa wuwo kı di kıŋ buloŋ, ʊ bı maga
dı ʊ kı kʊwası nal hʊ aa sıŋ kına badɔmɔŋ. Nal hʊ mɛ aa sıŋ kına
badɔmɔŋ, ʊ bı maga dı ʊ mɛ kı kʊwası nal hʊ aa di kıŋ buloŋ beewıya
Wıısı laa ba buloŋ we rɛ. 4 Kıbee rɛ yaa ı, ı aa sı kpa kyogisi tıya nal
kıdıgı tʊŋtʊnnı? Tʊŋtʊnnı hʊ nıhıyawʊ dʊŋ nɛ sı wuwo gyıma anıı ʊ
tʊŋtʊnnı hʊ aa yaa weliŋ nɛ koo ʊ bee yaa weliŋ. Ʊ mɛ yaŋ aa wuwo
ʊ kı yaa weliŋ nɛ beewıya á Tıına Wıısı kaŋ gɛɛ dee rɛ.
5 Nal kıdıgı we doŋ a kı lugisi kyɛyɛ, ka nal kıdıgı mɛ we doŋ a na
anıı kyɛɛ buloŋ yaa kyɛwelii rɛ. Wıı hʊ nal kıdıgı buloŋ hakıla aa
daga ʊ, ʊ sıŋ ʊ tıyaŋ weliŋ. 6 Nal hʊ aa kpa kyɛɛ kıdıgı anıı ʊ tee
kyɛyɛ buloŋ, ʊ aa kpa haŋ kyɛɛ hʊ a kı tıya Wıısı gyırıma rɛ. Nal hʊ
mɛ aa di kına buloŋ, ʊ mɛ yaa gɛɛ a kı tıya Wıısı gyırıma rɛ, beewıya
ʊ aa kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ rɛ. Nal hʊ mɛ aa di dıpaaponni dʊŋ ʊ
mɛ yaa gɛɛ kı tıya Wıısı gyırıma rɛ, beewıya ʊ mɛ aa kyʊwalı Wıısı
aŋgyʊwasʊ rɛ. 7 Á kıdıgı buloŋ bı tıŋa ʊ tıı ʊ mııbol tıyaŋ, koo ʊ sʊʊ
tıyaŋ. 8 Dı ámaa rɛ we á mııbol tıyaŋ, á Tıına Yesu wıya rɛ tıŋ á we
doŋ. Dı á bıl ko sʊba mɛ, á Tıına Yesu wıya rɛ tıŋ á sʊba. Ɛɛwıya,
dı ámaa rɛ we á mııbol tıyaŋ koo dı á sʊba, á Tıına Yesu rɛ tıŋ ma.
9 Nyɛ rɛ tıŋ Krisita sʊba aŋ bıl sii sʊʊ tıyaŋ, dı ʊ yaa niweye abee
sʊʊnı buloŋ tıına. 10 Ɛɛwıya ma ta kı dii dɔmɔŋ sarıya, a ta kı kʊwası
dɔmɔŋ mɛ beewıya á buloŋ nɛ sı maakyiye sıŋ Wıısı sıya dı ʊ di á
sarıya. 11 Anıı gɛɛ hʊ ba aa saba Wıısı teŋ tıyaŋ a baa dı Wıısı baa,
"Mıyaŋ nɛ yaa Wıısı hʊ aa we doŋ a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ,
nal buloŋ sı gbinni ŋ sıya tıyaŋ
a suri ʊ nyʊwa a bası anıı mıyaŋ nɛ kɔnı yaa Wıısı."
12 Ɛɛwıya, á kıdıgı buloŋ sı daga wıya hʊ buloŋ ʊ aa yaa a tıya Wıısı.

Ta yaa wıı hʊ aa sı leŋ dı ı dɔŋtıına yaa wıbɔŋ

13 Ɛɛwıya, ma ta leŋ dı á bıl kpa kyogisi kı tıya dɔmɔŋ. Amɛ ʊ maga
dı á kıdıgı buloŋ yaa ʊ hakıla rɛ anıı ʊ bı sı yaa wıı hʊ aa sı leŋ dı
ʊ dɔŋtıına yaa wıbɔŋ. 14 Akuu ŋ aa yaa Krisitabiye wıya, ŋ gyıma
anıı kıdiilii buloŋ tuwo a yaa sına. Amɛ dı nal kıdıgı buloŋ nɛ ko kpa
kıdiilii ʊ yaa sına, ɛɛ kɛ ʊ tıına lee rɛ ʊ yaa sına gɛɛ. 15 Dı kına hʊ ı aa
sı di rɛ sı leŋ dı ı dɔŋtıına tıya kyogi, ɛɛ daga nıı ı bıl bı kyo ʊ rɛ gɛɛ.
Ta leŋ dı kıdiiliye hʊ ı aa dii leŋ dı ı dɔŋtıına ŋmaa naaŋ beewıya ʊ
wıya rɛ Krisita sʊba. 16 Wıı hʊ ı aa gyıma anıı ʊ yaa wıwelii, ta leŋ
dı ʊ ko bırımı wıbɔŋ nala sıya tıyaŋ. 17 Beewıya Wıısıkoro hʊ wıya
bı yaa kıdiiliye abee kınyʊwalıya dʊŋ wıya. Wıı hʊ aa yaa sıfıyaŋ
wıı Wıısıkoro hʊ tıyaŋ nɛ yaa dı á kaŋ tıpʊlʊŋ, abee fıyɛlʊʊ abee
teŋfıyɛlʊʊ hʊ Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa tıya. 18 Dı nala rɛ kaŋ nyɛ a
kı tıŋ Krisita, Wıısı teŋ sı fıyɛlı ba tıyaŋ, ka dı nala mɛ kı tıya ba
gyırıma.
19 Ɛɛwıya, ma leŋ dı á aa yaa á kı bıını wıya hʊ aa sı leŋ dı á bee á
dɔŋtıŋsı hɔnıı weliye, aŋ wuwo kı kyiyeli dɔmɔŋ mɛ dı á laadii marı
deye. 20 Ma ta leŋ dı kıdiiliye wıya leŋ dı ma kyogi wıya hʊ Wıısı
aa yaa. Kıdiilii buloŋ weliye rɛ, ʊ bı kaŋ sına. Amɛ dı kıdiilii ı aa
sı di rɛ sı leŋ dı ı dɔŋtıına yaa wıbɔŋ, ʊ bı maga dı ı di ʊ. 21 Ɪ aa
vıya namıya kyaŋıı koo sıŋ nyʊwayı koo wıı kɛ buloŋ aa sı leŋ dı ı

dɔŋtɪɪna ŋmaa naaŋ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪyaŋ, ʊ rɛ kpɪya. 22 Ɛɛwɪya, wɪɪ
hʊ buloŋ nal buloŋ aa laa di anɪɪ ʊ yaa ŋmanɪɪ wɪɪ no lugo tɪyaŋ, ʊ
tɪɪna leŋ dɪ ʊ we ʊ bee Wɪɪsɪ dʊŋ paga tɪyaŋ. Nyusʊŋtɪɪna rɛ yaa nal
hʊ aa yaa wɪɪ hʊ ʊ aa laa di anɪɪ ʊ weliye rɛ ka ʊ hakɪla mɛ bɪ dɔmɔ ʊ
abee gɛɛ hʊ ʊ aa yaa tɪyaŋ. 23 Amɛ dɪ nal lɛ aa di kɪna aŋ kɪ yaa sige,
Wɪɪsɪ sɪ kpa kyogisi tɪya ʊ, beewɪya ʊ aa yaa sige hʊ daga anɪɪ ʊ bɪ
laa Wɪɪsɪ di wɪɪ hʊ ʊ aa yaa tɪyaŋ. Dɪ ɪ rɛ aa yaa wɪɪ buloŋ aŋ bɪ laa
di anɪɪ ʊ maga dɪ ɪ yaa ʊ, ʊ yaa wɪbɔŋ nɛ.

15

Ma ta kyɪla ma dʊŋ wɪya

1 Á nala hʊ Wɪɪsɪ laadii aa deye, ʊ maga dɪ á kɪ pɛ nala hʊ laadii ha
aa bɪ deye tɪyaŋ nɛ, dɪ ba mɛ marɪ sɪŋ weliŋ. Ʊ bɪ maga dɪ á kyɪla á
tɪɪma dʊŋ wɪya á wɪyaalɪya tɪyaŋ. 2 Ma leŋ dɪ á kyɪla á dɔŋtɪŋsɪ wɪya,
a kɪ yaa wɪya hʊ aa sɪ leŋ dɪ ba tenni fɪyɛlɪ, aŋ pɛ ba tɪyaŋ dɪ ba laadii
marɪ deye Krisita tɪyaŋ. 3 Beewɪya, Krisita mɛ gba gyɪ bɪ yaa wɪya hʊ
aa fɪyɛlɪ ʊ tɪɪ teŋ. Ba sabɪ ʊ wɪya rɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ anɪɪ dɪ ʊ basɪ tɪya
Wɪɪsɪ a baa:
"Gyɪma hʊ buloŋ nala hʊ aa tʊʊsɪ ɪ,
ba tɪɪ rɛ ba kpa tʊʊsɪ ŋ mɛ."
4 Wɪya hʊ buloŋ ba aa saba Wɪɪsɪ teŋ hʊ tɪyaŋ faafaa buloŋ, ba saba
dɪ ba daga ma rɛ, dɪ á wuwo kaŋ bayɪyɛla a lɪɪ kenyiri abee teŋpolli
wɪya hʊ Wɪɪsɪ aa daga ma ʊ teŋ hʊ tɪyaŋ. 5 Ma aa tɪŋ Yesu Krisita
nyɛ, ŋ wɪɪsʊlɪɪ rɛ yaa dɪ Wɪɪsɪ hʊ aa tɪya nala kenyiri, a kɪ fɪyɛlɪ nala
bembiye mɛ kyiyeli ma dɪ ma kaŋ nyʊʊdɪgɪ, 6 dɪ ma buloŋ wuwo kpa
nyʊʊdɪgɪ abee hakɪldɪgɪ a dannɪ Wɪɪsɪ, ʊ rɛ yaa á Tɪɪna Yesu Krisita
Kuwo abee ʊ Wɪɪsɪ.
7 Ɛɛwɪya, ma kaŋ dɔmɔŋ weliŋ, anɪɪ Krisita mɛ aa kaŋ ma weliŋ
gɛɛ, dɪ Wɪɪsɪ feŋ yɪrɪ. 8 Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ anɪɪ tʊma hʊ Krisita aa ko
tʊma ʊ mɪɪbol tɪyaŋ, Gyuuma rɛ ʊ tʊma tɪya, dɪ ʊ daga gɛɛ Wɪɪsɪ aa
kaŋ wɪtɪɪ a yaa wɪya hʊ buloŋ ʊ aa wee nyʊwa tɪya ba naabaala anɪɪ
ʊ kɔnɪ sɪ yaa, 9 aŋ wuwo leŋ dɪ nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma mɛ dannɪ
Wɪɪsɪ akuu ʊ aa fá ba sikii wɪya. Ba sabɪ nyɛ rɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a baa,
"Wɪɪ no wɪya ŋ sɪ dannɪ ɪ, nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma tɪyaŋ.
Ŋ sɪ yɪɪ yɪɪla mɛ a dannɪ ɪ feŋ."
10 Ba bɪl saba nyɛ rɛ a baa:
"Ma nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma, abee nala hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa lɪya, ma
kɪ gyʊwɔsɪ."
11 Ba bɪl basɪ nyɛ rɛ:
"Ma nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma buloŋ,
ma dannɪ ma Tɪɪna Wɪɪsɪ,
nal nal buloŋ yɪɪ yɪɪla a dannɪ Wɪɪsɪ".
12 Nyɛ rɛ Wɪɪsɪ tɪŋdaal Azaaya mɛ bɪl basɪ:
"Gyeesi doho nal kɪdɪgɪ sɪ ko.
Ʊ rɛ sɪ sii a kɪ deŋ nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma nyuu.
Ba sɪ kpa ba bayɪyɛla buloŋ we ʊ tɪyaŋ."
13 Wɪɪsɪ hʊ aa leŋ á kaŋ bayɪyɛla, ʊ rɛ sɪ leŋ dɪ ma tenni fɪyɛlɪ, a leŋ
dɪ ma hɔŋ abee laaŋfɪya, akuu ma aa laa ʊ di wɪya, dɪ gɛɛ leŋ dɪ ma
bayɪyɛla hʊ marɪ yʊga kɪ pɛ ʊ Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ.

Wɪɪ hʊ aa tɪŋ Pɔɔl kɪ basɪ wɪya abee nyuduwo

14 Ŋ naabalıya Krisitabiisi, ŋ paalı laa di rɛ anıı ma yaa niweliye rɛ
weliŋ, a gyıŋ wıya mɛ weliŋ, a wuwo kı daga dɔmɔŋ mɛ. 15 Amɛ teŋ
no tıyaŋ, ŋ bı fáá ma sii abee wıya badɔmɔŋ ŋ aa liisi ma. Ŋ bı fáá
ma sii wıya no basıı tıyaŋ, beewıya Wıısı rɛ lıı ŋ ʋ bɔnyɛ tıyaŋ, 16 dı
ŋ yaa Yesu Krisita tʋŋtʋnnı nala hʋ aa bı yaa Gyuuma tıyaŋ. Ŋ aa tʋŋ
ŋ tʋma ma nala hʋ aa bı yaa Gyuuma tıyaŋ anıı wıkyʋwal sılaal lɛ, a
bası Wıısı wıweliye hʋ kı tıya ma. Ŋ aa yaa gɛɛ rɛ dı ma nala hʋ aa bı
yaa Gyuuma kıı gɛɛ anıı wıısʋllı-kına Wıısı Wiyesi Welii hʋ aa leŋ ba
weliye, ŋ kpa sʋla Wıısı, ʋ teŋ fıyɛlı ba tıyaŋ. 17 Ɛɛwıya, ŋ aa wuwo
ŋ kı genni akuu tʋma hʋ Yesu Krisita aa leŋ ŋ tʋŋ kı tıya Wıısı wıya
rɛ. 18 Ŋ bı sı bası wıı kıdıgı buloŋ wıya, see wıya hʋ Krisita aa leŋ ŋ
wuwo yaa, a leŋ nala hʋ aa bı yaa Gyuuma ko tıŋ Wıısı nyʋwa. Wıya
hʋ ŋ aa basa abee wıya hʋ ŋ aa yaa, 19 wıkperiye hʋ abee wımagıla
hʋ ŋ aa yaa Wıısı Wiyesi Welii hʋ dee tıyaŋ, ba aa rɛ kyiyeli nala hʋ
aa bı yaa Gyuuma, ba ko tıŋ Wıısı nyʋwa. Ŋ bası Krisita wıweliye
hʋ buloŋ nɛ, a piili Gyerusalɛm tıyaŋ a gɔllı gɛɛ a mʋ pele Iliirikum
paalʋʋ. 20 Saŋa buloŋ, ŋ lʋgʋ buloŋ nɛ yaa dı ŋ mʋ leye ba ha aa bı
bası Krisita wıweliye hʋ, a bası Wıısı wıya doŋma. Beewıya, ŋ bee
kyɛ dı ŋ mʋ bası Wıısı wıya lee hʋ nala aa laa sıya mʋ a bası Wıısı
wıya. 21 Ba sabı wıı no Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa,

"Nala hʋ ba ha aa bı bası ʋ wıya tıya, ba sı na ʋ, ka nala hʋ mɛ ha aa
bı maakyiye nıı ʋ wıya, ba sı nıı ʋ wıya, a gyıŋ ba memii mɛ."

Pɔɔl aa yaa siri dı ʋ mʋ Roma

22 Ŋ aa gɔllı kı bası Wıısı wıya leye badɔmɔŋ tıyaŋ nɛ tıŋ, ŋ lʋga
lʋga dı ŋ ko ma lee, aŋ bı wuwo ko. 23 Amɛ lagılagı no, ŋ tʋma aa tene
leye no tıyaŋ nyɛ, ka ŋ mɛ fa paalı kı kyɛ dı ŋ ko na ma taŋbolii buloŋ
wıya, ŋ sı ko na ma, 24 aŋ parı mʋ Sipeeŋ paalʋʋ. Dı mıyaŋ nɛ ko hɔŋ
ma lee kyɛyɛ baŋmana a kpʋ yʋwaŋ, ŋ aa kyɛ dı ma kyiyeli ŋ nɛ dı ŋ
wuwo pele doŋ. 25 Amɛ lagılagı no, ŋ aa mʋ Gyerusalɛm nɛ dı ŋ kaŋ
kyiyelii mʋ tıya Wıısı nala hʋ aa we doŋ tıyaŋ. 26 Beewıya Krisitabiisi
hʋ aa we Masidooniya abee Akaaya paalʋʋ tıyaŋ, ba kıyɛsa molbiye
rɛ ba kyɛrı abee ba teŋfıyɛlʋʋ tıyaŋ, dı ba kpa kyiyeli nyaaba hʋ aa
we Wıısı nala tıyaŋ Gyerusalɛm tıyaŋ. 27 Ba tıı kyɛrı tıyaŋ nɛ ba yaa
gɛɛ. Amɛ ʋ yaa fılıı rɛ dı ba pɛ ba tıyaŋ, beewıya wıweliye hʋ buloŋ
Gyuuma aa naa a lıı Wıısı lee, ba leŋ nala hʋ aa bı yaa Gyuuma mɛ
na ba rɛ. Ɛɛwıya, ʋ yaa fılıı rɛ dı ba mɛ kpa dʋnıya kına hʋ ba aa
kana badɔmɔŋ a kyiyeli ba. 28 Dı mıyaŋ nɛ ko kaŋ molbiye hʋ buloŋ
ba aa kıyɛsa a mʋ tıya ba, ŋ sı sıŋ doŋ a mʋ Sipeeŋ paalʋʋ. Dı mıyaŋ
ko ko mʋ doŋ, ŋ sı ko tıŋ na ma. 29 Ŋ gyıma anıı dı mıyaŋ nɛ ko ko,
ma sı na kyiyelii hʋ buloŋ aa lıı Krisita lee.

30 Ŋ naabalıya, á Tıına Yesu Krisita feŋ tıyaŋ, abee kyori hʋ Wiyesi
Welii hʋ aa leŋ á kana wıya, ŋ aa sʋl ma rɛ dı ma sıŋ gbala ŋ weliŋ a
pɛ kyʋwalı Wıısı kı tıya ŋ sıfıyası, 31 dı Wıısı lıı ŋ nala hʋ aa bı laa
Yesu wıya di Gyudıya paalʋʋ nosi tıyaŋ. Ma bıl sʋla Wıısı dı ʋ leŋ dı
ʋ nala hʋ aa we Gyerusalɛm tıyaŋ tenni mɛ fıyɛlı abee wıı hʋ ŋ aa mʋ
dı ŋ yaa tıya ba tıyaŋ. 32 Ka dı Wıısı rɛ ko laa nyʋwa, ŋ sı ko ma lee
abee teŋfıyɛlʋʋ, dı gɛɛ leŋ á buloŋ tenni bıl polli. 33 Wıısı hʋ aa tıya
nihuwobiŋ buloŋ fıyɛlʋʋ sı we ma buloŋ lee. Amı.

16

Kyʊwala

1 Ŋ aa kyɛ dɪ ma gyɪma anɪɪ á nɪɪnatoluu Foobe aa yaa sɪlaal
Krisitabiisi hʊ aa we Keŋkiriya tɪyaŋ yaa nɪtɪɪ rɛ. 2 Ɛɛwɪya dɪ ʊ rɛ
ko ko ma lee ma kana ʊ weliŋ á Tɪɪna Yesu feŋ tɪyaŋ, anɪɪ ʊ aa maga
dɪ Wɪɪsɪ nala kaŋ dɔmɔŋ gɛɛ, a pɛ ʊ tɪyaŋ abee kɪŋ buloŋ ʊ aa kyɛ ma
lee. Beewɪya ʊ kyiyeli nɪgyamaa rɛ yʊga, a kyiyeli ŋ mɛ weliŋ.
3 Ma kyʊwalɪ Pirisila abee Akula mɛ tɪya ŋ. Ŋ beel-ba yaa tʊŋtʊnnɪ-
dɔsɪ rɛ Yesu Krisita tʊma no tɪyaŋ. 4 Ba kpaa ba mɪɪbolo yɔbɔ sʊʊ
rɛ ŋ wɪya. Ɛɛwɪya, ŋ dʊŋ daa aa kyʊwalɪ ba amɛ ŋ bee Krisitabiisi
hʊ aa bɪ yaa Gyuuma buloŋ nɛ aa kyʊwalɪ ba aŋgyʊwasʊ. 5 Ŋ aa
kyʊwalɪ Krisitabiisi hʊ buloŋ aa laŋŋɪ ba dɪya tɪyaŋ mɛ. Ma kyʊwalɪ
ŋ kyaŋkyoolii Ɛpanitusi mɛ tɪya ŋ. Ʊ rɛ laa sɪya laa Krisita wɪya di
Esɪya paalʊʊ buloŋ tɪyaŋ. 6 Ma kyʊwalɪ Mɛɛrɪ mɛ tɪya ŋ. Ʊ tʊŋ tʊma
rɛ weliŋ a tɪya ma. 7 Ma kyʊwalɪ Aŋduronika abee Gyuniya mɛ tɪya ŋ.
Ba aa rɛ yaa ŋ dɔŋtɪŋsɪ Gyuuma ba aa kaŋ ŋ beel-ba tɔ dɪya tɪyaŋ. Yesu
Krisita kpambɪsɪ hʊ gyɪŋ ba rɛ weliŋ. Ba aa rɛ laa sɪya laa Krisita wɪya
di ŋ tɪyaŋ. 8 Ma kyʊwalɪ Ampiliyatusi mɛ tɪya ŋ. Ʊ yaa ŋ kyaŋkyoolii
rɛ á Tɪɪna Yesu wɪya. 9 Ma kyʊwalɪ Ɛbanusi mɛ tɪya ŋ. Ʊ mɛ yaa
á tʊŋtʊnnɪ-dɔŋ nɛ Krisita tʊma hʊ tɪyaŋ. Ma kyʊwalɪ ŋ kyaŋkyoolii
Sitaakisi mɛ tɪya ŋ. 10 Ma kyʊwalɪ Apɛlɪsɪ mɛ tɪya ŋ. Ʊ kyaasɪ daga
anɪɪ ʊ sɪŋ Krisita wɪya hʊ tɪyaŋ weliŋ nɛ. Ma kyʊwalɪ Arisitobulusi
bee ʊ dɪya nala mɛ tɪya ŋ. 11 Ma kyʊwalɪ Hɛrodiyɔŋ mɛ tɪya ŋ. Ʊ mɛ
yaa ŋ dɔŋtɪɪna Gyuu rɛ. Ma kyʊwalɪ Naasisu dɪya nala mɛ aa laa á
Tɪɪna Yesu wɪya di tɪya ŋ. 12 Ma kyʊwalɪ Tirifeena abee Tirifoosa mɛ
tɪya ŋ. Ba yaa haana hʊ aa kaŋ sɪfɪyaŋ nɛ á Tɪɪna Yesu tʊma hʊ tɪyaŋ.
Ma kyʊwalɪ ŋ kyaŋkyoolii Pɛɛsɪ mɛ tɪya ŋ. Ʊ mɛ yaa haaŋ hʊ aa kaŋ
sɪfɪyaŋ nɛ á Tɪɪna Yesu tʊma hʊ tɪyaŋ. 13 Ma kyʊwalɪ Rufusi mɛ tɪya ŋ.
Ʊ sɪŋ á Tɪɪna Yesu wɪya tɪyaŋ weliŋ nɛ. Ma kyʊwalɪ ʊ naa mɛ tɪya ŋ.
Ʊ kpaa ŋ nɛ anɪɪ ʊ biilʊlɪɪ tɪɪ. 14 Ma kyʊwalɪ Asiŋkiritu, abee Filegɔŋ,
abee Hɛɛmɪsɪ, abee Paturoba, abee Hɛɛmɪsɪ abee á nɪmmabalɪya hʊ
buloŋ aa we ba lee. 15 Ma kyʊwalɪ Filologu, abee Gyulɪya, Neeru abee
ʊ naatoluu. Ma kyʊwalɪ Olimpa mɛ abee Wɪɪsɪ nala hʊ buloŋ aa we ba
lee. 16 Ma kɪ kyʊwalɪ dɔmɔŋ abee kyori. Krisitabiisi aa we lee buloŋ
tɪyaŋ aa kyʊwalɪ ma.
17 Ŋ naabalɪya, ŋ aa sʊla ma rɛ dɪ ma pɔ ma tɪɪ weliŋ abee nala hʊ
aa leŋ nala kɪ porigi dɔmɔŋ tɪyaŋ. Ba bee tɪŋ wɪya hʊ á aa daga ma,
aŋ aa kpa wɪdʊŋsɪ a kaŋ nala hakɪllɪ kɪ vʊgɪmɪ laadii hʊ ba a kana
Yesu Krisita tɪyaŋ. Ma lɪɪ ma tɪɪ nala no iriŋ tɪyaŋ. 18 Beewɪya nala
no bee tʊŋ á Tɪɪna Krisita tʊma, amɛ ba tɪɪ wɪkyooliye rɛ ba kɪ yaa.
Ba kaŋ nyʊʊpiŋsʊma rɛ a kɪ mʊrɪ nala hʊ aa bɪ gyɪŋ wɪya sɪya. 19 Nal
buloŋ nɛ nɪɪ gɛɛ hʊ ma aa tɪŋ Wɪɪsɪ nyʊwa. Ʊ gɛɛ yaa ŋ teŋfɪyɛlʊʊ rɛ,
ŋ kɪ gyʊwɔsɪ ma wɪya. Ŋ aa kyɛ dɪ ma kaŋ wɪgyʊŋ nɛ, a gyɪŋ wɪya
hʊ aa weliye, aŋ lɪɪ ma tɪɪ wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ. 20 Ʊ bɪ sɪ pɪɪsɪ ka dɪ
Wɪɪsɪ aa tɪya nala fɪyɛlʊʊ, gbarɪgɪ Sɪtaanɪ biŋ ma naasɪ memii dɪ ma
kɪ nʊwɔsɪ. Á Tɪɪna Yesu Krisita bɔnyɛ sɪ we ma lee.
21 Timoti aa yaa ŋ tʊŋtʊnnɪ-dɔŋ mɛ aa kyʊwalɪ ma. Lusɪya abee
Gyeesiŋ abee Sosipata mɛ aa kyʊwalɪ ma. Ba mɛ yaa ŋ dɔŋtɪŋsɪ
Gyuuma rɛ.

22 Mıyaŋ Tɛɛtiyo, nal hʋ Pɔɔl aa leŋ ŋ sabı teŋ no, ŋ mɛ aa kyʋwalı
ma á Tıına Yesu feŋ tıyaŋ.
23 Ŋ dıya tıına Geyosi, nal hʋ dıya tıyaŋ Krisitabiisi hʋ buloŋ aa
laŋŋı mɛ aa kyʋwalı ma. Irasitu, nal hʋ aa deŋ molbiye wıkanıya tɔɔ
hʋ tıyaŋ abee á nıınabiye Kuwɔtusi mɛ aa kyʋwalı ma.
24 Á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ sı we ma buloŋ lee.
25 Ma leŋ dı á dannı Wıısı. Ʋ rɛ sı wuwo leŋ dı ma sıŋ weliŋ ma
laadii tıyaŋ akuu Wıısı wıweliye hʋ ŋ aa bası tıya ma a mʋ kı tile Yesu
Krisita tıyaŋ wıya. Wıtıı no fa yaa wıfaŋıı rɛ faafaa buloŋ, amɛ nyɛ kɛ
Wıısı leŋ á gyıma ʋ rɛ. 26 Nyɛ kɛ, wıtıı no yaa lıgyalıı wıı rɛ, beewıya
Wıısı tıŋdaala sabı ʋ wıya rɛ, ka Wıısı hʋ aa we doŋ maakyiye buloŋ
mɛ bıl leŋ ba bası ʋ wıya tıya dʋnıya nala buloŋ ba gyıma, dı ba wuwo
laa wıtıı no di, a kı tıŋa ʋ.
27 Ma leŋ dı á tıŋ Yesu Krisita tıyaŋ a kı dannı Wıısı deŋdeŋ,
beewıya ʋ dʋŋ nɛ yaa wıgyʋŋ buloŋ tıına. Amı.

LAASIYA TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA KORIŊTI TIMMA

1 Mɪyaŋ Pɔɔl, abee á nɪɪnabiye Sɔsɪtɪnɛɛsɪ rɛ sabɪ teŋ no a kɪ tɪya
ma. Wɪɪsɪ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ ʋ lɪɪ ŋ dɪ ŋ yaa Yesu Krisita kpambɪya.
2 Á sabɪ teŋ no a kɪ tɪya ma Krisitabiisi hʋ aa we Koriŋti tɪyaŋ nɛ
abee nala hʋ buloŋ aa we dʋnɪya logiŋ kɛ buloŋ a kɪ tɪŋ á Tɪɪna Yesu
Krisita. Yesu Krisita yaa á beel-ba buloŋ Tɪɪna rɛ. Wɪɪsɪ tɪŋ Yesu Krisita
tɪyaŋ nɛ a lɪɪ ma, a pɪɪsɪ ma bisiŋ buloŋ ta, dɪ ma yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma
ʋ sɪya tɪyaŋ.
3 Á Kuwo Wɪɪsɪ abee á Tɪɪna Yesu Krisita lahɔrʋmɔ tɪyaŋ, ma hɔŋ
abee laaŋfɪya.
4 Saŋa buloŋ, ŋ aa kɪ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʋwasʋ rɛ weliŋ ma wɪya,
beewɪya Wɪɪsɪ tɪŋ Yesu Krisita tɪyaŋ nɛ a yaa wɪweliye yʋga tɪya ma.
5 Ɛɛwɪya, akuu ma bee Krisita aa yaa kɪdɪgɪ wɪya, Wɪɪsɪ pɛɛ ma wɪɪ
buloŋ tɪyaŋ nɛ, haalɪ a leŋ ma gyɪŋ wɪbasɪɪ, a kaŋ wɪɪ buloŋ gyɪmaa
mɛ. 6 Beewɪya, Krisita wɪya hʋ á aa basɪ tɪya ma, ma kaŋ ba weliŋ
nɛ. 7 Ɛɛwɪya, saŋa no tɪyaŋ ma aa gyegili á Tɪɪna Yesu Krisita mɪɪgɪ
koyi abee teŋkyel nyɛ, Wɪɪsɪ leŋ ma na wɪweliye hʋ buloŋ aa lɪɪ ʋ lee
rɛ. 8 Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ ma kaŋ wɪya hʋ ma aa laa di weliŋ, a mʋ pele
saŋa hʋ á Tɪɪna Yesu Krisita aa sɪ mɪɪgɪ ko. Dɪ gɛɛ wuwo leŋ dɪ ma ta
kaŋ wɪkyogii buloŋ haŋ kyɛɛ hʋ. 9 Wɪɪsɪ kaŋ wɪtɪɪ rɛ, ʋ bee bɪrɪgɪ ʋ
nyʋwa. Ʋ rɛ lɪɪ ma dɪ ma bee ʋ Biye, á Tɪɪna Yesu Krisita, yaa kɪdɪgɪ.

Krisitabiisi gʋla kɪ kaa dɔmɔŋ

10 Á Tɪɪna Yesu Krisita nyubaanɪŋ, ŋ aa sʋl ma, ŋ naabalɪya, ma
buloŋ kaŋ nyʋʋdɪgɪ, a ta kɪ porigi dɔmɔŋ. Ma kaŋ nyʋʋdɪgɪ abee
tɪdɪgɪ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. 11 Ŋ naabalɪya, á nɪɪnabiye Kuloye dɪya nala
basɪ tɪya ŋ anɪɪ ma gʋla kɪ kaa dɔmɔŋ nɛ. 12 Ŋ aa kyɛ dɪ ŋ basɪ tɪya
ma rɛ anɪɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ bɪ sɪŋ ŋmaŋdɪgɪ tɪyaŋ. Ma kɪdɪgɪ aa baa
dɪ ʋ aa tɪŋ Pɔɔl hal lɛ, kɪdɪgɪ mɛ baa dɪ ʋ aa tɪŋ Apolo hal lɛ. Kɪdɪgɪ
mɛ baa dɪ ʋ aa tɪŋ Piita hal lɛ, kɪdɪgɪ mɛ baa dɪ ʋ aa tɪŋ Krisita hal
lɛ. 13 Ŋ baa ŋ pɪyɛsɪ ma rɛ: Á sɪ wuwo kaŋ Krisita kpaa? Ba mʋra
rɛ. Koo mɪyaŋ Pɔɔl lɛ ba gyɪ kpaasɪ mal daagarɪɪ tɪyaŋ ma wɪya gɛɛ?
Koo ba foo ma wɪɪkyʋwalnɪɪ dɪ ma yaa ŋ hatɪnna rɛ? 14 Ŋ aa kyʋwalɪ
Wɪɪsɪ aŋgyʋwasʋ rɛ abee ŋ aa bɪ foo ma kɪdɪgɪ buloŋ wɪɪkyʋwalnɪɪ,
see á nɪɪnabiye Kirisipu abee Geyosi dʋŋ. 15 Ɛɛwɪya, nal buloŋ yaŋ bɪ
sɪ wuwo baa dɪ mɪyaŋ Pɔɔl feŋ tɪyaŋ nɛ ba fo ʋ wɪɪkyʋwalnɪɪ, ʋ yaa
ŋ hatɪnnɪ. 16 (Ŋ liise anɪɪ ŋ gyɪ foo á nɪɪnabiye Sɪtɪfanasɪ abee ʋ dɪya
nala mɛ wɪɪkyʋwalnɪɪ rɛ. A lɪɪ gɛɛ hal tɪyaŋ, ŋ bɪ liise anɪɪ ŋ bɪl foo
nal kɪdɪgɪ buloŋ wɪɪkyʋwalnɪɪ.) 17 Beewɪya Krisita bɪ tɪma ŋ dɪ ŋ ko
fo nala wɪɪkyʋwalnɪɪ. Ʋ tɪma ŋ nɛ dɪ ŋ ko basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ a
kɪ tɪya nala. Nihuwobiŋ wɪgyʋŋ daa ʋ kpa tɪya ŋ, ŋ kaŋ kɪ basɪ wɪya
hʋ. Ʋ yaa gɛɛ rɛ dɪ ʋ sʋʋ daagarɪɪ tɪyaŋ ta yaa waasʋ.

Krisita rɛ yaa Wɪɪsɪ dee abee Wɪɪsɪ wɪgyʋŋ

18 Krisita sʋʋ daagarɪɪ hʋ nyuu tɪyaŋ yaa wɪtɔɔ rɛ nala hʋ aa nyʋgɪsa
lee. Amɛ á nala hʋ Wɪɪsɪ aa laa kɪ ta kɛ lee, wɪɪ no yaa Wɪɪsɪ dee rɛ.

19 Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ Wɪɪsɪ basa rɛ a baa, “Ŋ sɪ leŋ dɪ wɪgyʊnna wɪgyʊŋ
yaa waasʊ, dɪ wɪgyʊŋ-kɪŋkaŋ tɪmma gyɪmaa mɛ yaa waasʊ.”
20 Dɪ nyɛ rɛ ba kɪɪ, lee rɛ gyɪnaŋ dʊnɪya no tɪyaŋ wɪgyʊnna bee
dɪdagɪla abee wɪgyʊŋ-kɪŋkaŋ tɪmma sɪ we? Wɪɪsɪ daga anɪɪ dʊnɪya
no wɪgyʊŋ yaa bambugi wɪgyʊŋ nɛ. 21 Wɪɪsɪ tɪɪ wɪgyʊŋ tɪyaŋ nɛ ʊ
leŋ nihuwobisi bɪ wuwo tɪŋ ba tɪɪ wɪgyʊŋ tɪyaŋ a gyɪma ʊ. Nala baa
dɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ á aa basɪ yaa wɪtɔɔnɪ rɛ. Amɛ nala hʊ aa laa
wɪya no di, ʊ yaa Wɪɪsɪ kyɛrɪ rɛ dɪ ʊ tɪŋ wɪya hʊ tɪyaŋ a laa ba ta.
22 Gyuuma aa kyɛ dɪ ba na wɪmagɪla rɛ. Nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma
mɛ kɪ kyɛ wɪgyʊŋ. 23 Amɛ á kɛ, Krisita ba aa kpaasa mal daagarɪɪ hʊ
nyuu tɪyaŋ wɪya rɛ á kɪ basɪ. Wɪɪ no wɪya leŋ Gyuuma baaŋ kɪ sii rɛ
ba nyʊgɪsɪ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪŋɪɪ tɪyaŋ aŋka nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma
lee mɛ, ʊ yaa wɪtɔɔ. 24 Amɛ nala hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa lɪya kɛ lee, Gyuuma
abee nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma buloŋ, Krisita rɛ yaa Wɪɪsɪ dee abee
Wɪɪsɪ wɪgyʊŋ. 25 Wɪgyʊŋ hʊ aa lɪɪ Wɪɪsɪ lee, ka nihuwobisi lee ʊ yaa
bambugi wɪɪ, ʊ rɛ baŋ nihuwobiŋ wɪgyʊŋ. Dee hʊ mɛ aa lɪɪ Wɪɪsɪ lee,
ka nihuwobisi lee ʊ yaa yaarɪsɪ, ʊ rɛ baŋ nihuwobiŋ dee.
26 Ŋ naabalɪya, ma liisi mʊ na gɛɛ hʊ ma fa aa kɪya saŋa hʊ tɪyaŋ
Wɪɪsɪ aa lɪɪ ma. Nihuwobisi sɪya tɪyaŋ, ma tɪyaŋ nala baŋmɛ rɛ fa kaŋ
wɪgyʊŋ, koo ma tɪyaŋ nala baŋmɛ rɛ nala fa kɪ kpa yohuŋ? Ma nala
baŋmɛ mɛ rɛ fa yaa nɪbala nihuwobisi sɪya tɪyaŋ? 27 Wɪɪsɪ paala rɛ a
lɪɪ nala hʊ dʊnɪya nala aa baa dɪ ba yaa bambugo rɛ, dɪ ʊ we dʊnɪya
wɪgyʊnna hɪɪsɪ tɪyaŋ. Wɪɪsɪ bɪl lɪɪ nala hʊ mɛ dʊnɪya nala aa baa dɪ
ba yaa nɪtaaga rɛ, dɪ ʊ we gaduwogo hɪɪsɪ tɪyaŋ. 28 Wɪɪsɪ lɪɪ nala hʊ
dʊnɪya nala aa deŋ waasʊ rɛ abee nala hʊ aa bɪ kaŋ lee dʊnɪya tɪyaŋ,
dɪ ʊ yalmɪ nala hʊ dʊnɪya nala a bɪɪna anɪɪ ba yaa nala rɛ. 29 Ɛɛ daga
anɪɪ nal buloŋ bɪ sɪ wuwo daga ʊ tɪɪ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. 30 Wɪɪsɪ rɛ leŋ
ma bee Yesu Krisita yaa kɪdɪgɪ. Ma wɪgyʊŋ buloŋ lɪɪ Yesu Krisita lee
rɛ. Ʊ nyubaanɪŋ, Wɪɪsɪ laa ma ta rɛ, a leŋ á yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma ʊ sɪya
tɪyaŋ, a yaa nala aa bɪ kaŋ bisiŋ. 31 Ɛɛ wɪya ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ
nɛ a baa, “Dɪ nal buloŋ nɛ aa kyɛ dɪ ʊ daga ʊ tɪɪ, ʊ daga ʊ tɪɪ abee wɪɪ
hʊ á Tɪɪna aa yaa tɪya ʊ.”

2

Pɔɔl basɪ Krisita aa sʊba daagarɪɪ hʊ nyuu tɪyaŋ wɪya

1 Ŋ naabalɪya, ŋ gyɪ aa ko ma lee dɪ ŋ basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ tɪya
ma, ŋ gyɪ bɪ basɪ wɪya daga anɪɪ ŋ gyɪŋ wɪbasɪɪ koo ŋ kaŋ wɪgyʊŋ baŋ
ma kɪdɪgɪ buloŋ. 2 Saŋa hʊ ŋ gyɪ aa we ma lee, ŋ gyɪ lɪɪ ŋ hakɪla wɪɪ kɛ
buloŋ tɪyaŋ nɛ, see Yesu Krisita, a bee ba aa kpaasɪ ʊ mal daagarɪɪ hʊ
tɪyaŋ wɪya dʊŋ. 3 Ŋ gyɪ aa ko ma lee, lɔl gyɪ gyʊʊ ŋ nɛ. Kambɪŋ mɛ gyɪ
kana ŋ nɛ, ŋ kɪ kyele, ka ŋ baŋkyesi kɪ kpa. 4 Nihuwobiŋ nyʊʊpɪŋsʊŋ
bee wɪgyʊŋ daa ŋ gyɪ kpa basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ tɪya ma. Amɛ wɪya
hʊ ŋ gyɪ aa basɪ daga anɪɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ kaŋ dee rɛ. 5 Nyɛ
daga anɪɪ ma laadii bɪ dɔbɔ nihuwobiŋ wɪgyʊŋ tɪyaŋ, amɛ Wɪɪsɪ dee
tɪyaŋ nɛ ʊ dɔbɔ.

Wɪɪsɪ wɪgyʊŋ

6 Amɛ abee gɛɛ buloŋ, nala hʊ aa waa Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪŋɪɪ tɪyaŋ,
wɪya hʊ ŋ aa basɪ yaa wɪgyʊŋ nɛ ba lee. Wɪgyʊŋ no ŋ aa dagɪ, ʊ
bɪ yaa dʊnɪya no nala wɪgyʊŋ, dʊnɪya no gaduwogo wɪgyʊŋ mɛ daa.

Gaduwogo no dee aa mʊ tenii rɛ. 7 Wɪgyʊŋ hʊ wɪya ŋ aa basɪ, ʊ lɪɪ
Wɪɪsɪ lee rɛ, a yaa wɪfaŋɪɪ dʊnɪya nala lee. Ka dɪ Wɪɪsɪ na marɪ dʊnɪya,
ʊ yaa ʊ hakɪla rɛ anɪɪ wɪgyʊŋ no aa lɪɪ ʊ lee sɪ leŋ dɪ ba kpa ma yohuŋ.
8 Dʊnɪya no gaduwogo bɪ gyɪŋ wɪgyʊŋ no memii. Dɪ ba aa rɛ fa gyɪma
ʊ memii, ba fa bɪ sɪ kaŋ á Tɪɪna gaŋdarɪ buloŋ tɪɪna hʊ kpaasɪ mal
daagarɪɪ tɪyaŋ. 9 Ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ anɪɪ wɪɪ hʊ nihuwobiŋ
ha aa bɪ maakyiye na, abee wɪɪ hʊ nihuwobiŋ ha aa bɪ maakyiye nɪɪ,
abee wɪɪ hʊ nihuwobiŋ ha aa bɪ maakyiye bɪɪnɪ, wɪya no tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ
marɪ biŋ nala hʊ aa kyo ʊ.

10 Amɛ Wɪɪsɪ tɪŋ ʊ Wiyesi Welii hʊ tɪyaŋ nɛ a leŋ á kɛ gyɪŋ wɪgyʊŋ
no aa yaa wɪfaŋɪɪ. Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa gbilli wɪɪ buloŋ nɛ, a paalɪ
gyɪŋ Wɪɪsɪ wɪfaŋɪya buloŋ memii. 11 Nihuwobiŋ bee rɛ sɪ wuwo gyɪŋ
wɪɪ hʊ ʊ dɔŋtɪɪna aa bɪɪnɪ? Nal buloŋ bɪ sɪ wuwo gyɪma, see nal hʊ
tɪɪ aa bɪɪnɪ wɪɪ hʊ. Ɛɛ tɪɪ rɛ nal buloŋ mɛ bɪ sɪ wuwo gyɪŋ wɪya hʊ
Wɪɪsɪ aa bɪɪnɪ, see Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ dʊŋ. 12 Amɛ á kɛ, dʊnɪya no
wɪgyʊŋ daa Wɪɪsɪ kpa tɪya ma. Ʊ Wiyesi Welii hʊ rɛ ʊ kpa tɪya ma dɪ
á wuwo gyɪŋ kɪna hʊ buloŋ ʊ aa kpaa tɪya abee bɔnyɛ memii. 13 Wɪya
no á aa daga ma nyɛ, nihuwobiŋ wɪgyʊŋ daa á kaŋ kɪ daga ma. Amɛ
Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ rɛ leŋ á wuwo kɪ daga ma wɪya no. Wiyesi Welii
hʊ rɛ aa daga ma ʊ wɪya no memii, á kaŋ kɪ daga nala hʊ tɪyaŋ ʊ aa
wee.

14 Nal hʊ buloŋ tɪyaŋ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa tuwo, ʊ tɪɪna bɪ sɪ
wuwo laa wɪya hʊ aa lɪɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ lee di. Beewɪya wɪya no
yaa wɪtɔɔnɪ rɛ ʊ tɪɪna lee, nal buloŋ bɪ sɪ wuwo gyɪŋ wɪya no memii,
see dɪ Wiyesi Welii hʊ we ʊ tɪɪna tɪyaŋ. 15 Nal hʊ tɪyaŋ Wiyesi Welii
hʊ aa wee, ʊ rɛ sɪ wuwo gyɪŋ wɪkanɪya buloŋ sii, amɛ nal buloŋ bɪ sɪ
wuwo gyɪŋ nal hʊ tɪyaŋ Wiyesi Welii hʊ aa wee wɪkanɪya sɪɪ. 16 Wɪɪsɪ
teŋ tɪyaŋ, ba saba rɛ a baa,

"Kɪbee rɛ gyɪŋ á Tɪɪna Wɪɪsɪ tɪbɪɪna? Kɪbee rɛ sɪ wuwo basɪ wɪya a
kyagɪlɪ ʊ?"

Amɛ á kɛ gyɪŋ wɪya no memii rɛ, beewɪya á bee Krisita hakɪla yaa
kɪdɪgɪ rɛ.

3

Wɪɪsɪ tʊŋtʊnna

1 Ŋ naabalɪya, saŋa hʊ tɪyaŋ ŋ gyɪ aa we ma lee ŋ gyɪ bɪ wuwo basɪ
wɪya tɪya ma anɪɪ nala hʊ tɪyaŋ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii aa wee. Amɛ ŋ gyɪ
basɪ wɪya tɪya ma rɛ anɪɪ nala aa tɪŋ ba teŋbii wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ, koo
anɪɪ ma ha aa yaa biifɪllɪ Krisita ŋmanɪɪ tɪyaŋ. 2 Ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ɪl lɛ ŋ
gyɪ tɪya ma, kɪdiyoho daa. Beewɪya, ma ha gyɪ bɪ maga kɪdiyoho dii.
Abee gyɪnaŋ mɛ gba, ma ha bɪ maga kɪdiyoho dii. 3 Beewɪya ma ha
aa tɪŋ ma teŋbii wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ nɛ: Ma tɪsɪ aa hɔllɪ dɔmɔŋ nɛ, ma
gʊla kɪ kaa dɔmɔŋ. Nyɛ daga anɪɪ ma ha aa tɪŋ ma teŋbii wɪkyɛɛlɪya
tɪyaŋ nɛ. Dɪ mamaa rɛ aa yaa nyɛ, dʊnɪya nala wɪyaalɪya daa ma kɪ
yaa gɛɛ? 4 Ma kɪdɪgɪ aa baa dɪ ʊ aa tɪŋ Pɔɔl hal lɛ, kɪdɪgɪ mɛ baa dɪ ʊ
aa tɪŋ Apolo hal lɛ. Ma aa yaa nyɛ, dʊnɪya nala wɪyaalɪya daa ma kɪ
yaa gɛɛ?

5 Kɪbee rɛ yaŋ yaa Apolo? Koo kɪbee rɛ yaa Pɔɔl? Á kɛ ta yaa Wɪɪsɪ
tʊŋtʊnna rɛ. Ámaa rɛ basɪ Wɪɪsɪ wɪya hʊ tɪya ma, ma laa di. Á kɪdɪgɪ
buloŋ aa tʊŋ tʊma hʊ á Tɪɪna Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ma rɛ dɪ á kɪ tʊma.

6 Wɪɪsɪ wɪya hʊ á aa basa tɪya ma kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ tɪya á pɔ. Mɪyaŋ nɛ
pɔɔ tɪya hʊ, Apolo mɛ rɛ yaa nɪɪ we tɪya hʊ, amɛ Wɪɪsɪ rɛ leŋ tɪya hʊ
waa. 7 Ɛɛ wɪya nal hʊ aa pɔɔ tɪya hʊ abee nal hʊ aa yaa nɪɪ we tɪya
hʊ buloŋ bɪ yaa sɪfɪyaŋ wɪɪ. Wɪɪsɪ rɛ baŋ ba buloŋ, beewɪya ʊ rɛ leŋ
tɪya hʊ waa. 8 Nal hʊ aa pɔɔ tɪya hʊ abee nal hʊ aa yaa nɪɪ we tɪya
hʊ, wɪdɪgɪ wɪya rɛ ba buloŋ kɪ tʊma. Wɪɪsɪ sɪ tuŋ nal buloŋ a maga
gɛɛ hʊ ʊ aa tʊma. 9 Á buloŋ yaa tʊŋtʊnnɪ-dɔsɪ rɛ, a tʊma kɪ tɪya Wɪɪsɪ.
Ma kɪɪ gɛɛ anɪɪ baga Wɪɪsɪ aa pal, a kɪɪ gɛɛ anɪɪ dɪya Wɪɪsɪ aa saa.
10 Wɪɪsɪ aa tɪya ŋ gɛɛ dee nyuniŋ, ŋ biŋ dɪya hʊ memii rɛ anɪɪ dɪɪsaal
hʊ aa gyɪŋ tʊma weliŋ, ka nal kɪdɪgɪ mɛ yaŋ saa kɪ gyɪŋ. Amɛ see
dɪ nal buloŋ yaŋ fɪyɛlɪ ʊ sɪya weliŋ abee gɛɛ hʊ ʊ aa saa kɪ dɔbɔ
gyememii no tɪyaŋ. 11 Beewɪya, Yesu Krisita dʊŋ nɛ Wɪɪsɪ lɪɪ, ʊ yaa
dɪya hʊ gyememii. Nal buloŋ bɪl bɪ sɪ wuwo biŋ gyememi-dɪma. 12 Dɪ
nal lɛ yaŋ kpaa salma, koo hɔgɪ yalɪɪ aa hayɛ, koo sɪfɪyaŋ bʊyɪ, koo
daasɪ, koo kaha, koo kaakeliye a saa dɔbɔ gyememii no tɪyaŋ, 13 Kyɛɛ
hʊ Krisita aa sɪ mɪɪgɪ ko, kɪna hʊ nal buloŋ aa kpaa saa dɪya hʊ, ba sɪ
na ba. Beewɪya diŋ nɛ sɪ daga kɪŋ hʊ iriŋ ba aa kpaa saa dɪya hʊ. Ba
sɪ tɪŋ gɛɛ tɪyaŋ a gyɪŋ tʊma hʊ nal buloŋ aa tʊma. 14 Dɪ diŋ hʊ rɛ bɪ
wuwo di kɪna hʊ nal buloŋ aa kpaa saa dɪya hʊ, Wɪɪsɪ sɪ tuŋ ʊ tɪɪna.
15 Amɛ dɪ diŋ hʊ rɛ wuwo di kɪna hʊ nal buloŋ aa kpaa saa dɪya hʊ,
ʊ tɪɪna lɔl sɪ yaa waasʊ. Amɛ ʊ tɪɪ kɛ, Wɪɪsɪ sɪ laa ʊ ta. Ʊ ta sɪ kɪɪ gɛɛ
anɪɪ Wɪɪsɪ aa korigi lɪɪ ʊ diŋ tɪyaŋ.
16 Ma bɪ gyɪma anɪɪ mamaa rɛ yaa Wɪɪkyʊwaldɪya hʊ Wɪɪsɪ Wiyesi
Welii hʊ aa gyʊʊ koo? 17 Ɛɛwɪya, dɪ nal buloŋ nɛ ko yaa bisiŋ wɪya,
a kyogi Wɪɪkyʊwaldɪya no, Wɪɪsɪ mɛ sɪ kyogi ʊ tɪɪna. Beewɪya,
Wɪɪkyʊwaldɪya hʊ bɪ kaŋ bisiŋ. Mamaa rɛ yaŋ yaa Wɪɪkyʊwaldɪya
no.
18 Nal buloŋ ta mʊrɪ ʊ tɪɪ. Dɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ nɛ bɪɪna anɪɪ ʊ kaŋ
wɪgyʊŋ nɛ gyɪnaŋ dʊnɪya no tɪyaŋ, ʊ maga dɪ ʊ kaŋ ʊ tɪɪ bɪrɪmɪ
bambugi rɛ, a wuwo na wɪgyʊŋ hʊ aa lɪɪ Wɪɪsɪ lee. 19 Dʊnɪya nala
wɪgyʊŋ yaa waasʊ rɛ Wɪɪsɪ lee. Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba basa rɛ a baa,
“Wɪɪsɪ tɪŋ dʊnɪya wɪgyʊnna dawarɪ tɪyaŋ nɛ
a bara kasɪ ba.”
20 Wɪɪsɪ teŋ logiŋ kɪdɪgɪ tɪyaŋ mɛ, ba saba rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ gyɪma anɪɪ
wɪgyʊnna tɪbɪɪna buloŋ yaa waasʊ rɛ. 21 Ɛɛwɪya, nal buloŋ yaŋ ta
ŋmaa ʊ bembii, akuu wɪɪ hʊ nihuwobiŋ aa sɪ wuwo yaa wɪya. Wɪtɪɪ rɛ,
mamaa rɛ tɪŋ kɪŋ buloŋ. 22 Mamaa rɛ tɪŋ Pɔɔl, a tɪŋ Apolo, a tɪŋ Piita,
a tɪŋ dʊnɪya, a tɪŋ mɪɪbol, a tɪŋ sʊʊ mɛ, a tɪŋ gyɪnaŋ abee maakyiye
buloŋ. Mamaa rɛ tɪŋ ba buloŋ. 23 Amɛ Krisita mɛ rɛ tɪŋ ma, ka Wɪɪsɪ
mɛ tɪŋ Krisita.

4

Á yaa Krisita Kpambɪsɪ rɛ

1 Ma maga ma kpa ma anɪɪ á yaa Krisita tʊŋtʊnna rɛ, Wɪɪsɪ kpa ʊ
wɪya hʊ aa yaa wɪfaŋɪya a we á nosi tɪyaŋ. 2 Nal hʊ buloŋ ba aa kpaa
kɪna we ʊ nosi tɪyaŋ, ʊ maga dɪ ʊ kɪ deŋ ba nyuu abee wɪtɪɪ rɛ. 3 Ŋ
sɪya tuwo dɪ mamaa koo nal kɪdɪgɪ buloŋ kana ŋ kɪ di sarɪya. Ŋ tɪɪ mɛ
gba bɪ kana ŋ tɪɪ kɪ di sarɪya wɪɪ no tɪyaŋ. 4 Ŋ tɪbɪɪna buloŋ kyaana
rɛ. Amɛ ŋ bɪ sɪ wuwo baa ŋ bɪ kaŋ wɪkyogii. Á Tɪɪna Yesu Krisita
dʊŋ nɛ aa di ŋ sarɪya a na dɪ ŋ kaŋ wɪkyogii koo dɪ ŋ bɪ kaŋ wɪkyogii.

5 Ɛɛwıya, ma ta kaŋ nal buloŋ di sarıya dı saŋa hʋ á Tıına Yesu Krisita
aa sı ko ha bı pele. Dı ʋ rɛ ko mııgı ko, wıya hʋ buloŋ nala aa faŋa kı
yaa, ʋ sı leŋ dı ba buloŋ ko lıı lıgyalıı. Nala tıbıına buloŋ ba aa kana
mɛ sı ko lıı lıgyalıı ka dı Wıısı bigisi nal buloŋ a maga gɛɛ ʋ tıına aa
tʋma maga haŋ kyɛɛ hʋ.
6 Ŋ naabalıya, ma wıya rɛ tıŋ ŋ kpa wıya no a magısı gɛɛ ŋ bee
Apolo aa kıya. Ŋ aa kyɛ dı ma wuwo tıŋ gɛɛ tıyaŋ nɛ a gʋnnı wıya hʋ
ba aa saba Wıısı Teŋ tıyaŋ a baa, “Ma ta tıŋ wıı buloŋ a lıı wıya hʋ aa
we Wıısı Teŋ hʋ tıyaŋ hal.” Ɛɛ rɛ sı leŋ dı ma ta lugisi nala badɔmɔŋ
kı bigisi, aŋ kpa sii gyʋʋ badɔmɔŋ. 7 Kıbee rɛ bası tıya ma anıı ma
kyo kpıya ma dɔŋtıŋsı rɛ? Bekiŋ nɛ ma kana dı Wıısı daa kpaa tıya
ma? Bee rɛ yaŋ tıŋ ma kı daga ma tıı abee kına hʋ ma aa kana anıı
Wıısı daa kpaa ba tıya ma?
8 Ma kɛ lee, ma teŋ kaŋ ma kıkyɛɛlıya buloŋ nɛ? Ma teŋ bırımı kına
tımma rɛ, a teŋ bırımı kuworo, ka á kɛ ha yaa nıwaasıma? Wıtıı, á
fa kyo dı ma kɔnı dı koro rɛ, dı á beel-ma buloŋ fa yaa kuworo. 9 Ŋ
kɛ lee, ʋ kıı gɛɛ anıı Wıısı baa dı á nala hʋ aa yaa Krisita kpambısı
yaa nıfʋŋısıya rɛ. Á kıı gɛɛ rɛ anıı á aa yaa wıı kyogi, a maga dı
ba kpʋ ma gyamaa tıyaŋ dı dʋnıya nala abee malıkası buloŋ na ma.
10 Krisita wıya, á yaa bambugo rɛ, ka ma kɛ baa ma kaŋ wıgyʋŋ nɛ
akuu ma bee Krisita a yaa kıdıgı wıya. Á yaa nıtaaga rɛ, aŋka ma kɛ
yaa gaduwogo. Nala kı deŋ ma waasʋ, aŋ kı tıya ma kɛ gyırıma. 11 A
kaŋ kı ko gyınaŋ no sii bʋwaŋ, losi abee nıınyʋwası aa kaŋ ma rɛ, á
kı laalı gakɔsʋŋsı, ba kı ŋmaa ma kıŋkaŋ, á gɔllı baarı kı baŋ. 12 Á
aa tʋŋ nɛ abee sıfıyası dı á pɛ á tıı tıyaŋ. Dı nala rɛ bası wıbɔmɔ tıya
ma, á kɛ aa sʋla Wıısı tıya ba rɛ, dı ba aa rɛ aa dɔgısı ma mɛ, á aa kaŋ
kenyiri rɛ. 13 Dı ba aa rɛ aa kyogi á feŋ mɛ, á kɛ aa kı bası wıweliye
rɛ ba lee. Abee gyınaŋ, ʋ kıı gɛɛ anıı ámaa rɛ yaa dʋnıya no buloŋ
nıtɔɔnı.
14 Ma yaa ŋ biikyooliye rɛ. Ɛɛwıya, ŋ bı sabı wıya no kı tıya ma dı
ŋ we ma hıısı tıyaŋ, amɛ ŋ aa kyɛ dı ŋ kyagılı ma rɛ. 15 Dı mamaa
rɛ kaŋ sılaala tusi fi mɛ dı ba kı daga ma Krisita wıya, amɛ kuwo dıgı
dʋŋ nɛ ma kana. Mıyaŋ nɛ yaa ma kuwo Yesu Krisita tıyaŋ, akuu ŋ
aa bası Wıısı wıweliye hʋ tıya ma wıya. 16 Ɛɛwıya, ŋ aa sʋl ma rɛ
gyaaŋgyaaŋ buloŋ dı ma kı kyesi ŋ wıyaalıya. 17 Ɛɛ wıya rɛ tıŋ, ŋ kı
tıŋ Timoti dı ʋ ko ma lee. Ʋ yaa ŋ biikyoolii rɛ, a kaŋ wıtıı mɛ á Tıına
Krisita ŋmanıı tıyaŋ. Ʋ sı kı liisi ma gɛɛ ŋ aa kıya Yesu Krisita ŋmanıı
tıŋıı tıyaŋ, abee gɛɛ ŋ aa kpaa wıya no tıı a kı daga Krisitabiisi lee kɛ
buloŋ ŋ aa mʋwa tıyaŋ. 18 Ma badɔmɔŋ mııgı kaŋ dagıŋtıı rɛ kıŋkaŋ,
aŋ yeŋŋi anıı ŋ sı ko na ma. 19 Amɛ dı Wıısı rɛ laa nyʋwa, ŋ bı sı pıısı
ka dı ŋ ko na ma. Dı mıyaŋ nɛ ko ko, ŋ bee kyɛ dı ŋ nıı dagıŋtıı tımma
no wıbasıya dʋŋ, amɛ ŋ sı kı kyɛ dı ŋ gyıŋ dee hʋ ba aa kana. 20 Wıısı
koro hʋ bı sıŋ nihuwobiŋ wıbasıya tıyaŋ, Wıısı dee tıyaŋ nɛ ʋ sıŋ.
21 Ŋ aa kpaa kyapıya ko vıırı ma abee ŋ aa kaŋ kyori abee sıfıyala ko
ma lee, ba tıyaŋ kıbee rɛ ma kı kyɛ?

5

Krisitabiisi badɔmɔŋ aa yaa bisiŋ wıya

1 Ba bası tıya ŋ nɛ anıı nala we ma tıyaŋ a kı yaa sɔŋsɔŋ wıya.
Wıı hʋ lɔrɔ rɛ kıŋkaŋ, beewıya nala hʋ aa bee kyʋwalı Wıısı mɛ gba

paalı bı sı laa nyʊwa yaa gɛɛ. Ba baa dı nal kıdıgı we ma tıyaŋ a kaŋ
ʊ kuwo haaŋ kı pıŋ. 2 Ka ma ha kı daga ma tıı! Ʊ fa maga ma leŋ ma
tısı kyogi rɛ, ka dı ma lıı nal hʊ aa yaa gɛɛ a ta ma tıyaŋ.
3 Mıyaŋ, abee ŋ aa tuwo ma tıyaŋ nyɛ mɛ, amɛ ŋ hakıla kɛ tıyaŋ,
ŋ we ma tıyaŋ nɛ. Á Tıına Yesu dee tıyaŋ, ŋ kɛ teŋ dii nal hʊ aa yaa
wıbɔŋ no sarıya rɛ, a kpa kyogisi tıya ʊ anıı ŋ aa we ma tıyaŋ. 4 Dı
mamaa rɛ ko laŋŋı á Tıına Yesu feŋ tıyaŋ, ŋ hakıla tıyaŋ, ŋ mɛ aa we
ma tıyaŋ nɛ, á Tıına Yesu Krisita dee mɛ we ma tıyaŋ. Ɛɛ wıya 5 ma
kpa baal no we Sıtaanı nosi tıyaŋ, dı ʊ dɔgısı ʊ teŋbii, ka dı Wıısı laa
ʊ dʊma kɛ ta kyɛɛ hʊ á Tıına Krisita aa sı mıigı ko.
6 Ɛɛ hʊ ma aa daga ma tıı hʊ bı weliye. Ma bı gyıma anıı sıbʊl
mʊhʊ rɛ ba aa kpa we paanʊʊ muŋ tıyaŋ, ka ʊ sii pʊwarı a yʊga gɛɛ?
7 Ma lıı sıbʊlbınıı hʊ aa yaa wıbɔŋ a ta ma tıyaŋ. Ɛɛ rɛ sı leŋ dı ma
yaa tıpʊlʊŋ tımma, a kıı gɛɛ anıı paanʊʊ muŋfalıı ba aa bı wee sıbʊl.
Nyɛ rɛ ma maga dı ma kıı, beewıya, Krisita, á Dıısı-parı-banıı Kyɛbal
Pebiye hʊ rɛ ba kaŋ kpʊ a sʊla Wıısı á wıya. 8 Ɛɛwıya, ma ta leŋ dı
á di á Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ abee paanʊʊ hʊ aa kaŋ sıbʊlbınıı.
Sıbʊlbınıı no rɛ yaa wıbɔmɔ abee tahaa. Amɛ ma leŋ dı á gbıyalı
abee paanʊʊ hʊ aa bı kaŋ sıbʊl. Paanʊʊ no rɛ yaa wıtıı abee tıpʊlʊŋ.
9 Teŋ hʊ ŋ gyı aa saba tıya ma tıyaŋ, ŋ gyı bası tıya ma a baa dı ma
lıı ma tıı nala hʊ aa yaa sɔŋsɔŋ wıya tıyaŋ nɛ. 10 Ŋ bı baa ma ta kı
laŋŋı dʊnıya nala aa yaa bisiŋ wıya tıyaŋ, koo nala hʊ aa kaŋ tıbal,
koo gaala, koo vʊgımarıla tıyaŋ. Dı mıyaŋ nɛ baa ma ta kı laŋŋı nala
no tıyaŋ, ɛɛ kɛ ma bı sı we dʊnıya no tıyaŋ. 11 Amɛ wıı hʊ ŋ aa basa
rɛ nyɛ: Ma ta kaŋ ma tıı mʊ mal nal hʊ aa baa dı ʊ laa Wıısı wıya di
rɛ aŋ kı yaa sɔŋsɔŋ wıya, koo a kaŋ tıbal, koo a kı marı vʊga, koo a
gɔllı kı kyogi nala fene, koo a yaa sınyʊwal, koo a yaa gaal. Ʊ bı maga
dı ma bee iriŋ nal no laŋŋı di kıdiiliye mɛ gba. 12 Ŋ tʊma daa yaa dı
ŋ kı di nala hʊ aa bı yaa Krisitabiisi sarıya. Wıısı rɛ sı di ba sarıya.
Amɛ ma kɛ maga dı ma kı di dɔmɔŋ sarıya rɛ. 13 Beewıya, Wıısı teŋ
tıyaŋ ba baa, “Ma lıı nıbɔŋ buloŋ ta ma tıyaŋ.”

6

Ɛɛ aa maga dı Krisitabiisi bası wıya kı marı dɔmɔŋ

1 Dı ma kıdıgı rɛ kaŋ wıı abee ʊ dɔŋtıına Krisitabiye, ʊ paalı bı
maga dı ʊ tıına kaŋ wıı hʊ mʊ nala hʊ aa bee kyʊwalı Wıısı lee dı
ba bası. Amɛ ʊ maga dı ʊ tıına kaŋ wıı hʊ mʊ Krisitabiisi lee rɛ dı
ba bası marı ba dɔmɔŋ. 2 Ma bı gyıma anıı Wıısı nala rɛ sı di dʊnıya
nala buloŋ sarıya? Dı mamaa rɛ yaŋ sı di dʊnıya nala sarıya, bee
rɛ sı tıŋ dı ma bı wuwo bası wıbiibiisi no kı marı dɔmɔŋ? 3 Ma bı
gyıma anıı ámaa Wıısı nala rɛ sı di malıkası mɛ sarıya, aŋ yaŋ ko kı
deŋ dʊnıya wıbiibiisi no nyɛ? 4 Ɛɛwıya, dı wıı no iriŋ nɛ ko we ma
balıya paga tıyaŋ, ʊ bı maga dı ma aa sii kaŋ mʊ dʊnıya nala hʊ aa
bı kaŋ lısınıı Krisitabiisi sıya tıyaŋ, dı ba marı wıı hʊ tıya ma. 5 Ma
wıı no yaa hıısı rɛ. Ɛɛ kɛ nıdıgı mɛ tuwo ma tıyaŋ a kaŋ wıgyʊŋ, dı
wıı rɛ ko we Krisitabiisi balıya paga tıyaŋ, dı ʊ wuwo bası a marı ba
dɔmɔŋ koo? 6 Amɛ dı Wıısı nala balıya rɛ ko kaŋ wıı, kıdıgı aa kaŋ
ʊ dɔŋtıına mʊ nala hʊ aa bee kyʊwalı Wıısı lee rɛ ba laa wıı hʊ bası
tıya ba, bee rɛ tıŋ gɛɛ.

7 Ma aa vala kaŋ dɔmɔŋ kı mʊ nala lee ba di ma dɔŋtıŋsı sarıya kı
tıya ma gɛɛ, ɛɛ daga anıı ma buloŋ nyʊgısa rɛ Wıısı ŋmanıı tıyaŋ. Dı
nal lɛ yaa wıı kyogi ı, bee rɛ tıŋ ı bı sı wuwo di kenyiri? Dı nal lɛ
gırıma laa ı kıŋ, bee rɛ tıŋ ı bı sı wuwo leŋ kıŋ hʊ tıya ʊ? 8 Amɛ ma
tıı gʊla yaa wıya kı kyogi dɔmɔŋ nɛ, a firimi kı laa dɔmɔŋ kına mɛ.
Ma dɔŋtıŋsı Krisitabiisi rɛ gba ma kı yaa gɛɛ.
9 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma. Ma ta kı mʊrı ma tıı. Beewıya, ma bı
gyıma anıı nıbɔŋ buloŋ bı sı wuwo gyʊʊ Wıısı koro hʊ? Nala hʊ aa
yaa sɔŋsɔŋ wıya, koo nala hʊ aa marı vʊga, koo nala hʊ aa gɔllı kı kyɛ
nala haana, koo baala koo haana balıya aa gʊl kı kyɛ dɔmɔŋ, 10 abee
gaala abee tıbal tımma, abee sınyʊwala, abee nala hʊ aa kyogi nala
fene, abee nala hʊ aa firimi kı laa nala kına, nala no kıdıgı buloŋ bı
sı wuwo gyʊʊ Wıısı koro hʊ tıyaŋ. 11 Ma badɔmɔŋ fa aa yaa wıya no
rɛ. Amɛ Wıısı sası ma wıbɔmɔ ta rɛ. Wıısı rɛ tıŋ ma. Á Tıına Yesu
Krisita nyubaanıŋ, abee á Tıına Wıısı Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ, ma
bırımı tıpʊlʊŋ tımma rɛ, a bı kaŋ wıkyogii buloŋ Wıısı sıya tıyaŋ.

Ʊ bı maga dı á kı sɔnnı

12 Ŋ kaŋ ŋmanıı rɛ ŋ aa sı wuwo yaa wıı kɛ buloŋ ŋ aa kyɛ. Amɛ
ŋ wıyaalıya buloŋ daa rɛ aa kaŋ tɔnɔ tıya ŋ. Ŋ kaŋ ŋmanıı rɛ ŋ aa
sı wuwo yaa wıı buloŋ ŋ aa kyɛ, amɛ ŋ bı sı leŋ dı wıı buloŋ kana ŋ
bırımı ʊ yoŋ. 13 Kıdiiliye wıya rɛ tıŋ luwol we doŋ, luwol wıya mɛ
rɛ tıŋ kıdiiliye we doŋ. Wıtıı rɛ, amɛ ba buloŋ kaŋ kyɛɛ rɛ Wıısı aa
sı leŋ ba yaa waasʊ. Wıısı bı kpaa teŋ tıya nihuwobiŋ dı ʊ kaŋ kı
sɔnnı, amɛ ʊ baa dı ʊ kaŋ ʊ teŋ a tʊma kı tıya ʊ rɛ. Beewıya Wıısı
rɛ tıŋ ʊ teŋ hʊ mɛ. 14 Wıısı dee tıyaŋ nɛ ʊ kyisi á Tıına Krisita sʊʊ
tıyaŋ. Ʊ sı kyisi ma mɛ sʊʊ tıyaŋ. 15 Ma bı gyıma anıı ma tenni yaa
Krisita teŋ logiŋ kıdıgı rɛ? Ma bıına anıı ma yaŋ sı wuwo kpa Krisita
teŋ logiŋ kıdıgı a mʊ mal gyaŋtıra teŋ tıyaŋ koo? Ba mʊra rɛ! 16 Koo
ma bı gyıma anıı dı baal lɛ kaŋ gyaŋtıra pıŋ, ba buloŋ bırımı nıdıgı
rɛ? Beewıya Wıısı teŋ tıyaŋ ba bası polli rɛ a baa, “Baal bee ʊ haaŋ
sı yaa kıdıgı.” 17 Ɛɛ tıı rɛ nal hʊ aa kaŋ ʊ tıı mʊ mal á Tıına Krisita
tıyaŋ, ʊ bee Krisita yaa kıdıgı rɛ ʊ hakıla tıyaŋ. 18 Ma lıı ma tıı sɔŋsɔŋ
tıyaŋ. Wıbɔŋ kɛ buloŋ nihuwobiŋ aa yaa, ʊ bee kyogi ʊ teŋ, amɛ nal
hʊ buloŋ aa sɔnnı, ʊ tıına yaa wıbɔŋ kı kyogi ʊ tıı teŋbii rɛ. 19 Ma bı
gyıma anıı ma tenni yaa Wıısı Wiyesi Welii hʊ ʊ aa kpaa we ma tıyaŋ
dıya rɛ? Ma bı tıŋ ma tıı. Wıısı rɛ tıŋ ma. 20 Wıısı kpaa ʊ kyal lɛ a
yɔbɔ ma. Ɛɛwıya, ma kaŋ ma teŋbiye kı yaa wıya hʊ aa fıyɛlı Wıısı
teŋ.

7

Haaŋ Kpayı

1 Wıya hʊ ma aa saba a pıyɛsı hʊ, nyɛ kɛ, ŋ aa kyɛ dı ŋ gyʊʊ ba
tıyaŋ nɛ a kyɛ ba sii. Ʊ yaa wıwelii rɛ dı baal buloŋ fa ta kpaa haaŋ.
2 Amɛ akuu sɔŋsɔŋ aa yʊga wıya, ʊ maga dı baal buloŋ kpa haaŋ nɛ,
dı haaŋ buloŋ mɛ yal bala. 3 Ʊ maga dı baal bee ʊ haaŋ kpa ba tıı kı
tıya dɔmɔŋ nɛ, a kı yaa dɔmɔŋ teŋfıyɛl wıya. 4 Haaŋ bı tıŋa ʊ tıı, ʊ
bala hal tıyaŋ, baal mɛ bı tıŋa ʊ tıı, ʊ haaŋ hal tıyaŋ. 5 Dı baal lɛ aa
kyɛ dı ʊ kyɛ ʊ haaŋ, ʊ bı maga dı haaŋ hʊ vıya, dı haaŋ mɛ rɛ aa kyɛ
dı ʊ bala pına ʊ, ʊ bı maga dı ʊ bala mɛ vıya. Amɛ kyaha dı ba buloŋ

baliya vʊʊla aniı ba bı sı kyɛ dɔmɔŋ a maga kyɛyɛ baŋmana, ka dı ba kpa ba tıı buloŋ we Wıısı kyʊwalıı tıyaŋ. Amɛ dı ba Wıısı kyʊwalıı saŋa hʊ ko teŋ, ʊ maga dı ba bıl piili kı laŋŋı wasa rɛ. Ɛɛ rɛ sı leŋ dı Sıtaanı ta wuwo na ŋmanıı a kaŋ ba we wıbɔmɔ yayı tıyaŋ, akuu ba aa bı wuwo kı kaŋ ba tıı wıya. 6 Wıya no ŋ aa bası kı tıya ma, ʊ bı kıı nıı mıra rɛ ŋ biŋ kı tıya ma. Ɲ ta kı kyagılı ma rɛ. 7 Wıtıı rɛ, ŋ kyɛrı rɛ fa yaa dı ma kıdıgı buloŋ ta kpaa haaŋ anıı ŋ mɛ aa bı kpaa haaŋ nyɛ. Amɛ nal buloŋ bee Wıısı aa kpaa wıı tıya ʊ rɛ. Wıısı aa kpa wıı kıdıgı tıya nal kıdıgı rɛ, aŋ kpa wıdʊma a tıya nal kıdıgı mɛ.

8 Ɲ yaŋ aa kyɛ dı ŋ bası tıya ma boŋgyomo abee haboŋgyomo abee ma lohaana rɛ anıı dı mamaa rɛ fa kıı ŋ, a ta paa haana koo a yal balama, ʊ fa sı weliye. 9 Amɛ dı mamaa rɛ bı sı wuwo kaŋ ma tıı, baala paa haana, ka dı haana hʊ mɛ yala balama. Beewıya, dı baal lɛ kpaa haaŋ, koo dı haaŋ nɛ yal bala, ʊ rɛ kpıya ma aa leŋ baala wıya koo haana wıya we ma hakıllı tıyaŋ, a kı dɔŋ ma.

10 Ma nala hʊ aa kaŋ haana abee balama, wıı no ŋ aa kyɛ dı ŋ bası nyɛ, ŋ tıı daa rɛ aa bası. Ʊ lıı á Tıına Wıısı lee rɛ: Haaŋ bı maga dı ʊ vıya ʊ bala, 11 amɛ dı haaŋ nɛ ko vıya aŋ vıya ʊ bala, ʊ maga dı ʊ ta bıl yal bala rɛ, ka dı ʊ hɔŋ a yaa haboŋgyoŋ. Dı ʊ rɛ naa dı ʊ bı sı wuwo hɔŋ boŋgyori hʊ, ʊ maga dı ʊ mııgı mʊ ʊ balbınıı hʊ lee rɛ, dı ba mııgı marı dɔmɔŋ. Baal buloŋ mɛ bı maga dı ʊ vıya ʊ haaŋ.

12 Ma nıkaalıya hʊ mɛ, mıyaŋ Pɔɔl tıı mɛ aa kaŋ wıı dı ŋ bası tıya ma rɛ nyɛ. Á Tıına Wıısı lee daa ʊ lıı. Dı Krisitabiye rɛ kaŋ haaŋ aa bı laa Yesu wıya di, ka dı haaŋ hʊ laa nyʊwa anıı ʊ bee ʊ bala hʊ hɔŋ, baal hʊ bı maga dı ʊ vıya ʊ. 13 Dı haaŋ aa yaa Krisitabiye mɛ rɛ kaŋ bala hʊ aa bı laa Yesu wıya laa di, ka dı baal hʊ laa nyʊwa dı ʊ beel-ʊ hɔŋ, ʊ bı maga dı haaŋ hʊ vıya ʊ. 14 Beewıya dı haaŋ nɛ laa Yesu wıya di aŋka ʊ bala bı laa di, amɛ akuu haaŋ hʊ wıya, baal hʊ mɛ gyʊʊ Wıısı sɔŋ tıyaŋ nɛ. Ɛɛ tıı rɛ, dı baal lɛ laa Yesu wıya di aŋka ʊ haaŋ bı laa di, amɛ akuu baal hʊ wıya, haaŋ hʊ mɛ gyʊʊ Wıısı sɔŋ tıyaŋ nɛ. Dı gɛɛ fa daa, ba biisi fa sı yaa bisiŋ tımma Wıısı sıya tıyaŋ. Amɛ ba aa kıı nyɛ, ba biisi mɛ sı gyʊʊ Wıısı sɔŋ tıyaŋ. 15 Amɛ dı baal koo haaŋ aa bı yaa Krisitabiye rɛ aa kyɛ dı ʊ vıya ʊ haaŋ koo ʊ bala aa yaa Krisitabiye, ŋmanıı we doŋ. Wıya no iriŋ tıyaŋ, wıı buloŋ bı tɔɔ Krisitabiye hʊ ŋmanıı. Beewıya Wıısı aa kyɛ dı á hɔŋ abee laaŋfıya rɛ. 16 Ɪ haaŋ hʊ aa yaa Krisitabiye, ɛɛ rɛ ı sı yaa gyıma dı ı wıya daa sı tıŋ dı Wıısı laa ı bala hʊ aa bı yaa Krisitabiye ta? Ɪ baal hʊ mɛ aa yaa Krisitabiye, ɛɛ rɛ ı sı yaa gyıma anıı ı wıya daa sı tıŋ dı Wıısı laa ı haaŋ hʊ aa bı yaa Krisitabiye ta?

17 Wıı no tıyaŋ, lee hʊ ı fa aa sına ka Wıısı leŋ ı ko laa Yesu wıya di, abee wıı hʊ buloŋ Wıısı aa kpaa tıya ı, ʊ maga dı ı ha sıŋ ba tıyaŋ nɛ. Wıya no tıı rɛ ŋ aa kpa kı daga Krisitabiisi aa we lee kɛ buloŋ ŋ aa mʊwa tıyaŋ. 18 Dı nal lɛ fa keri ʊ peŋ aŋ na ko laa Yesu wıya di, ʊ ta leŋ dı gɛɛ kı dɔmɔ ʊ. Dı nal mɛ rɛ bı kere ʊ peŋ aŋ na ko laa Yesu wıya di, ʊ ta kı yaa kparaama dı ʊ keri ʊ peŋ. 19 Beewıya dı ı keri ı peŋ koo dı ı bı kere ı peŋ, ba buloŋ yaa wıdıgı rɛ Wıısı kɛ lee. Amɛ wıı hʊ aa yaa sıfıyaŋ wıı rɛ yaa dı ma kı tıŋ Wıısı mırısı hʊ saŋa buloŋ. 20 Lee hʊ nal buloŋ fa aa sına aŋ na ko laa Yesu wıya di, ʊ tıına ha sıŋ doŋ. 21 Dı ı rɛ fa yaa yoŋ aŋ na ko laa Yesu wıya di, ta leŋ dı ɛɛ wıya kı dɔm-ı. Amɛ dı ı rɛ naa ŋmanıı ı aa sı wuwo kpa a tıŋa ı

tɪɪ, sii sɪŋ bɪŋbaŋ. 22 Yoŋ hʊ buloŋ aa laa á Tɪɪna Krisita wɪya di, ʊ
tɪɪna tɪŋa ʊ tɪɪ rɛ Krisita lee. Ɛɛ tɪɪ rɛ nal hʊ fa aa tɪŋa ʊ tɪɪ aŋ na ko
laa Krisita wɪya di, ʊ bɪrɪmɪ Krisita yoŋ nɛ. 23 Wɪɪsɪ leŋ Krisita kpaa ʊ
kyal lɛ a yɔbɔ ma. Ɛɛwɪya, ma ta yaa nihuwobisi yosi. 24 Ŋ naabalɪya,
lee hʊ nal buloŋ aa sɪna aŋ na ko laa Yesu wɪya di, ʊ maga dɪ ʊ ha sɪŋ
doŋ tɪɪ rɛ, beewɪya wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa kyɛ dɪ ɪ yaa rɛ gɛɛ.

25 Ma basɪ baala ha aa bɪ paa haana, abee haana ha aa bɪ yala balama
mɛ wɪya rɛ. Lagɪlagɪ no, ŋ aa kyɛ dɪ ŋ kyɛ doŋ mɛ sii rɛ. Amɛ Wɪɪsɪ
bɪ basɪ wɪɪ buloŋ tɪya ŋ nala no lugo tɪyaŋ. Amɛ Wɪɪsɪ fáá ŋ sikii rɛ,
a leŋ ŋ yaa nal ma aa sɪ wuwo laa di. Ɛɛ wɪya ŋ tɪɪ hakɪla wɪɪ rɛ ŋ kɪ
kyɛ dɪ ŋ basɪ nala no lugo tɪyaŋ. 26 Akuu lagɪlagɪ no taŋha hʊ aa deye
wɪya, dɪ baal lɛ bɪ kpa haaŋ, ʊ rɛ kpɪya. 27 Dɪ ɪ rɛ ko kaŋ haaŋ, ta ko
kɪ vɪya ʊ. Dɪ ɪ rɛ ko bɪ kaŋ haaŋ mɛ, ta bɪl ko kɪ kpa haaŋ. 28 Amɛ
dɪ ɪ rɛ kpaa haaŋ, ɪ bɪ yaa wɪbɔŋ. Dɪ hatoluu mɛ ha aa bɪ yala bala
rɛ yal bala, ʊ bɪ yaa wɪbɔŋ. Amɛ baala hʊ aa paa haana abee haana
hʊ aa yala balama, ba sɪ na tʊwara dʊnɪya no tɪyaŋ. Ŋ bee kyɛ dɪ ma
gyʊʊ tʊwara no tɪyaŋ. 29 Ŋ naabalɪya, wɪɪ hʊ ŋ aa basɪ rɛ nyɛ: Á bɪl
bɪ sɪ pɪɪsɪ dʊnɪya no tɪyaŋ. Ɛɛwɪya, nala hʊ aa kaŋ haana, ʊ maga dɪ
ba kɪɪ gɛɛ anɪɪ ba bɪ kaŋ haana. 30 Nala hʊ aa wɪɪ, ʊ maga dɪ ba kɪɪ
gɛɛ rɛ anɪɪ ba tɪsɪ aa bɪ kyogo. Nala hʊ mɛ aa mʊŋ, ʊ maga dɪ ba kɪɪ
gɛɛ rɛ anɪɪ ba tenni aa bɪ fɪyɛla. Nala hʊ mɛ aa yɔbɔ kɪna, ʊ maga dɪ
ba kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ kɪna hʊ ba aa yɔbɔ bɪ yaa ba kɪna. 31 Nala hʊ aa we
dʊnɪya wɪkanɪya tɪyaŋ a kɪ yaa, ʊ maga dɪ ba kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ ba tuwo
ba tɪyaŋ. Dʊnɪya no aa kɪɪ nyɛ gyɪnaŋ, ʊ aa mʊ tenii rɛ.

32 Ŋ bee kyɛ dɪ wɪya kɪ dɔŋ ma. Baal hʊ aa bɪ kaŋ haaŋ, ʊ aa kpa ʊ
nyuu buloŋ we á Tɪɪna tʊma tɪyaŋ nɛ, a kɪ yaa gɛɛ buloŋ ʊ aa wuwo,
dɪ á Tɪɪna Yesu teŋ fɪyɛlɪ. 33 Amɛ baal hʊ aa kaŋ haaŋ, ʊ aa kpa ʊ nyuu
buloŋ we dʊnɪya wɪkanɪya tɪyaŋ nɛ, beewɪya ɛɛ hʊ ʊ aa sɪ yaa dɪ haaŋ
hʊ teŋ fɪyɛlɪ wɪya dʊŋ nɛ aa kyɪla ʊ. 34 Ka ʊ hakɪla mɛ aa bɪ sɪŋ wɪdɪgɪ
tɪyaŋ. Haaŋ hʊ ha aa bɪ yal bala, koo hatoluu hʊ ha aa bɪ gyɪŋ baal, ʊ
aa kpa ʊ teŋbii bee ʊ hakɪla buloŋ nɛ a we á Tɪɪna Krisita tʊma tɪyaŋ,
a kɪ lʊga dɪ ʊ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Amɛ haaŋ hʊ aa kaŋ
bala, dʊnɪya no wɪkanɪya rɛ aa we ʊ hakɪla tɪyaŋ, beewɪya ɛɛ hʊ ʊ aa
sɪ yaa dɪ ʊ bala teŋ fɪyɛlɪ dʊŋ wɪya rɛ aa kyɪla ʊ. 35 Ma tɪɪ pɛyi wɪya rɛ
tɪŋ ŋ kɪ basɪ wɪya no buloŋ. Ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ ŋ aa fɪl ma rɛ dɪ ma ta kɪ yaa
ma wɪkyɛɛlɪya. Amɛ ŋ aa kyɛ dɪ ma kɪ yaa wɪya hʊ aa kpaa ŋmanɪɪ
rɛ, a kpa ma tɪɪ abee ma wɪɪ buloŋ a tɪya á Tɪɪna Yesu Krisita.

36 Dɪ baal bee haaŋ nɛ wee nyʊwa anɪɪ ba sɪ yala dɔmɔŋ, aŋ ha ta
kpa biŋ maakyiye, ka dɪ baal hʊ na anɪɪ ʊ bɪ wuwo kɪ kaŋ ʊ tɪɪ haana
lugo tɪyaŋ, koo ʊ na anɪɪ dɪ haaŋ hʊ aa hɪyasɪ, dɪ ʊ rɛ aa kyɛ, ʊ aa
wuwo ʊ kpa ʊ rɛ. Ʊ gɛɛ bɪ yaa wɪbɔŋ. 37 Amɛ dɪ baal mɛ we doŋ, a
gyɪma ʊ hakɪla tɪyaŋ anɪɪ ʊ sɪ wuwo we doŋ aŋ bɪ kpaa haaŋ, ka dɪ ʊ
bɪ kɪɪ nɪɪ ba fɪla ʊ rɛ, aŋ yaa nɪɪ ʊ aa gyɪŋ ʊ tɪɪ kanɪɪ haana lugo tɪyaŋ
nɛ tɪŋ, ɛɛ kɛ dɪ ʊ rɛ vɪya hatoluu hʊ ʊ fa aa kyɛ dɪ ʊ kpa mɛ, ʊ tɪɪna
mɛ yaa wɪɪ aa kpaa ŋmanɪɪ rɛ. 38 Ɛɛwɪya, dɪ baal lɛ kpaa haaŋ, ʊ yaa
weliŋ nɛ, amɛ baal hʊ aa bɪ kpa haaŋ, ʊ rɛ yaŋ marɪ yaa weliŋ.

39 Haaŋ aa kaŋ bala bɪ tɪŋa ʊ tɪɪ, dɪ ʊ bala rɛ ha we ʊ mɪɪbol tɪyaŋ.
Amɛ dɪ ʊ bala hʊ rɛ ko sʊba, ʊ kaŋ ŋmanɪɪ rɛ dɪ ʊ bɪl yala baal hʊ
buloŋ ʊ aa kyɛ. Amɛ ʊ maga dɪ ʊ yala nal hʊ aa yaa Krisitabiye rɛ.

40 Dı ŋ kɛ dʊŋ nɛ, ʊ fa ta bıl yal bala. Ɛɛ rɛ ʊ sı hɔŋ abee teŋfıyɛlʊʊ.
Ŋ gyıma anıı Wıısı Wiyesi Welii hʊ we ŋ mɛ tıyaŋ nɛ.

8

Vʊga kına dii wıya

1 Ma pıyɛsı ŋ vʊga kıdiiliye mɛ wıya rɛ. Lagılagı no, ŋ aa kyɛ dı
ŋ bası ba mɛ wıya rɛ. Ʊ yaa wıtıı rɛ anıı á buloŋ kaŋ wıgyʊŋ nɛ.
Wıgyʊŋ no iriŋ aa leŋ nihuwobiŋ ŋmaa ʊ bembii a kı daga ʊ tıı rɛ,
amɛ kyori dʊŋ nɛ aa wuwo leŋ Krisitabiisi kyiyeli dɔmɔŋ a sıŋ weliŋ
Wıısı ŋmanıı tıŋıı tıyaŋ. 2 Nal hʊ aa bıına anıı ʊ kaŋ wıgyʊŋ nɛ, ʊ
tıına bı gyıŋ wıı buloŋ, beewıya, wıgyʊŋ hʊ fa aa maga dı ʊ kana daa
ʊ kana gɛɛ. 3 Amɛ nal hʊ aa kyo Wıısı, Wıısı gyıŋ ʊ tıına rɛ.

4 Ɛɛwıya, ma leŋ dı á na dı ʊ maga dı á kı di vʊga kıdiiliye rɛ koo
ʊ bı maga. Á tıı gyıma rɛ weliŋ anıı vʊga bı kaŋ tɔnɔ buloŋ dʊnıya
no tıyaŋ. Á gyıma mɛ rɛ anıı wıısı buloŋ bıl tuwo a lıı Naabidiye
Wıısı hal. 5 Nala badɔmɔŋ baa dı vʊga we taŋha nyuu tıyaŋ daha rɛ,
wıısını mɛ we wıısınyuu tıyaŋ. Ba kɛ laa di rɛ anıı wııgyamaa abee
tııŋgyamaa rɛ we doŋ. 6 Amɛ ámaa Krisitabiisi kɛ lee, Wııdıgı dʊŋ nɛ
we doŋ. Ʊ rɛ yaa á kuwo Wıısı hʊ aa ta kıŋ buloŋ aa we doŋ. Ʊ rɛ tıŋ
ma. Tıına buloŋ mɛ tuwo dı á Tıına Yesu Krisita dʊŋ daa. Ʊ tıyaŋ nɛ
Wıısı tıŋa a taa kıŋ buloŋ. Ʊ tıyaŋ nɛ á tıŋa a kaŋ mııbol mɛ.

7 Amɛ nala buloŋ daa gyıŋ wıtıı no. Nala badɔmɔŋ ha kpaa ba nyuni
buloŋ we vʊga tıyaŋ nɛ kıŋkaŋ. Ɛɛ rɛ tıŋ abee gyınaŋ buloŋ, dı ba aa
rɛ ko di haŋ kıdiiliye hʊ iriŋ, ba ha aa kı bıını anıı vʊga kıdiiliye rɛ. Ba
hakıllı ha bı deye Wıısı ŋmanıı tıyaŋ. Ɛɛwıya, dı ba aa rɛ ko di vʊga
kına, ba aa kı bıını anıı ba dii bisiŋ kına rɛ. 8 Kıdiiliye bı sı wuwo
leŋ dı Wıısı bee nihuwobisi paga wıya marı weliye. Dı ámaa rɛ aa di
kıdiilii ka buloŋ koo dı ámaa rɛ aa sıŋ badɔmɔŋ aŋ kı di badɔmɔŋ,
ɛɛ tuwo wıı buloŋ Wıısı lee. 9 Ma nala hʊ aa laa Wıısı wıya di, a
gyıma anıı ma sı wuwo di kıŋ buloŋ, ma fıyɛlı ma sıya weliŋ, dı ma
wıyaalıya ta ko leŋ Krisitabiisi hʊ ha aa bı waa Wıısı wıya tıyaŋ weliŋ
ko gyʊʊ wıbɔmɔ yayı tıyaŋ. 10 Dı Krisitabiisi hʊ aa bı waa Wıısı wıya
tıyaŋ kıdıgı rɛ naa ma nala hʊ aa waa Wıısı wıya tıyaŋ kıdıgı dı ʊ hɔŋ
vʊga lımarıı, a kı di vʊga kıdiiliye hʊ, ma bı gyıma anıı ʊ mɛ sı kyesi
a kı di kına no koo? 11 Akuu ı wıgyʊŋ kıŋkaŋ wıya, ı naabiye hʊ wıya
Krisita aa sʊba, ka ʊ laadii ha bı deye weliŋ, nyʊgısa rɛ. 12 Ɛɛwıya,
dı kıdiiliye hʊ ma aa dii rɛ sı kaŋ ma nımmabalıya Krisitabiisi hakıllı
vʊgımı, ma yaa wıı kyogi ba rɛ. Ʊ gɛɛ mɛ, Krisita tıı rɛ ma yaa wıı
kyogi gɛɛ. 13 Ɛɛwıya, dı kıdiiliye hʊ ŋ aa sı di rɛ sı leŋ dı ŋ naabiye
yaa wıbɔŋ, ɛɛ kɛ ŋ bı sı maakyiye di haŋ kıdiiliye hʊ, beewıya ŋ bee
kyɛ dı ŋ naabiye yaa wıbɔŋ.

9

Wıya hʊ aa maga dı Yesu kpambıya kı yaa

1 Ma aa naa ŋ nyɛ, ŋ bı tıŋa ŋ tıı? Ŋ bı yaa Yesu Krisita kpambıya?
Ŋ ha bı naa á Tıına Yesu? Ma daa yaa tɔnɔ hʊ aa lıı ŋ Wıısı tʊma
tʊmıı tıyaŋ? 2 Dı nala badɔmɔŋ nɛ baa ŋ bı yaa Wıısı kpambıya mɛ,
amɛ ma kɛ lee ŋ yaa rɛ. Ma aa laa á Tıına Yesu wıya di ma beel-ʊ

yaa kıdıgı wıya, mamaa rɛ yaa magıl hʊ aa dagı anıı ŋ yaa Krisita kpambıya rɛ.

3 Ɛɛwıya, dı nal buloŋ nɛ ko kı kyogi ŋ feŋ anıı ŋ bı yaa Yesu Krisita kpambıya, nyɛ rɛ ŋ aa kpa, a bası laa ŋ tıı. 4 Ŋ aa gɔllı bası Wıısı wıya kı tıya nala nyɛ, ɛɛ kɛ ʊ bı maga dı ba kı tıya ŋ nyʊwa kıdiiliye koo? 5 Ɛɛ kɛ, ŋ aa gɔllı kı bası Wıısı wıya nyɛ, ŋ kɛ bı kaŋ ŋmanıı dı ŋ kpa haaŋ aa yaa Krisitabiye dı ʊ kı tıŋ ŋ hal anıı ŋ dɔŋtıŋsı Yesu Krisita kpambısı hʊ badɔmɔŋ abee Yesu nımmabalıya abee Piita aa yaa gɛɛ koo? 6 Koo ŋ bee Banabaası dʊŋ nɛ maga dı á kı bası Wıısı wıya, aŋ ha tʊma kı kyɛ á nyʊwa kıdiiliye? 7 Laalyuwol bee rɛ we doŋ a tʊŋ kı tuŋ ʊ tıı? Pıparı bee rɛ bee di ʊ tıı panyʊwa kına? Nɔdaal bee rɛ bı faa ʊ tıı nʊsı ıl kı nyʊwa?

8 Wıı no ŋ aa bası nyɛ, ʊ bı yaa nihuwobiŋ hakıla dʊŋ wıı, beewıya Wıısı mırısı hʊ Moosi aa saba biŋ Wıısı Teŋ tıyaŋ mɛ bası wıı no tıı rɛ? 9 Mırısı hʊ Moosi aa saba biŋ tıyaŋ, ba basa a baa
“Ba bee vʊwa nɔpalıı hʊ aa ŋmaa mıya nyʊwa.”
Nɔpalıı hʊ wıya daa kyıla Wıısı. 10 Wıısı aa bası wıı no, ámaa rɛ ʊ kı daga gɛɛ. Wıtıı rɛ ámaa rɛ ʊ kı daga. Pıpara abee kʊkʊnna buloŋ kaŋ bayıyɛla rɛ anıı ba kaŋ ba tol lɛ kıkʊmıya hʊ tıyaŋ. 11 Ɛɛ tıı rɛ, Wıısı wıweliye hʊ á aa basa tıya ma, ba kıı gɛɛ anıı kıdoho rɛ á kpa doho ma tıyaŋ gɛɛ. Ɛɛwıya, dı mamaa rɛ aa kyiyeli ma abee dʊnıya kına, ma ta bıına anıı mɛ yaa kı parı rɛ. 12 Dı mamaa rɛ aa kı kyiyeli nala badɔmɔŋ, á kɛ gba paalı maga dı ma kı kyiyeli ma a baŋ ba rɛ. Amɛ á kɛ bı kpaa ʊ anıı ʊ yaa kparaama rɛ dı ma kyiyeli ma. Á kaŋ kenyiri hʊ aa maga rɛ á wıı buloŋ tıyaŋ, dı gɛɛ wuwo suri ŋmanıı dı Krisita wıweliye pele lee hʊ buloŋ aa maga lagı. 13 Nal buloŋ aa di ʊ tʊma lee rɛ. Ma gyıma anıı nal hʊ aa tʊŋ tʊma Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ, doŋ nɛ ʊ kı di, ka nala hʊ mɛ aa kpʊʊ pʊsı kı tıya Wıısı kogu hʊ nyuu tıyaŋ, ba mɛ kaŋ tol lɛ pʊsı hʊ tıyaŋ. 14 Ɛɛ tıı rɛ á Tıına Krisita mɛ baa dı nala hʊ aa bası Wıısı wıya, dı ba mɛ tıŋ doŋ a kı na ba kıdiiliye.

15 Amɛ ŋ ha bı tıŋ ŋmanıı no a kı kyɛ ŋ kıkyɛɛlıya. Ŋ aa sabı teŋ no kı tıya ma nyɛ, ʊ bı kıı nıı ŋ aa yıyɛlı nıı ma yaa wıya no tıya ŋ nɛ. Ŋ aa sʊba rɛ kpıya nal kıdıgı buloŋ aa kpaa kıŋ tıya ŋ, dı gɛɛ leŋ dı ŋ bı sı wuwo daga ŋ tıı ŋmanıı no ŋ aa tıŋ tıyaŋ. 16 Amɛ ŋ bı kaŋ ŋmanıı dı ŋ kı daga ŋ tıı akuu ŋ aa bası Wıısı wıweliye hʊ wıya. Beewıya, ʊ yaa fılıı rɛ dı ŋ kı bası Wıısı wıya. Ba sı lɔrı ŋ tıyaŋ dı mıyaŋ nɛ vıya Wıısı wıweliye hʊ basıı. 17 Dı ʊ fa kıı nıı ŋ tıı kyɛrı tıyaŋ nɛ ŋ kı bası Wıısı wıya, ɛɛ rɛ ŋ fa sı kı kyɛ dı ŋ laa tuno. Amɛ ŋ tıı kyɛrı tıyaŋ daa, Wıısı rɛ lıı ŋ a kpa tʊma no we ŋ nosi tıyaŋ ŋ kı tʊma. 18 Ŋ tuno rɛ yaŋ yaa bee? Ŋ tuno rɛ yaa dı ŋ bası Wıısı wıweliye hʊ a tıya ma aŋ ta laa kıŋ buloŋ. Nyɛ daga anıı ŋ bee laa tuno hʊ aa maga dı ŋ laa akuu ŋ aa bası Wıısı wıweliye hʊ wıya.

19 Ŋ tıŋa ŋ tıı rɛ. Ŋ bı yaa nal buloŋ yoŋ. Amɛ ŋ kaŋ ŋ tıı bırımı nal buloŋ yoŋ nɛ dı ŋ wuwo na nala yʊga dı ba ko tıŋ Yesu Krisita. 20 Dı mıyaŋ nɛ ko mʊ Gyuuma lee, ŋ aa kaŋ ŋ tıı bırımı gyuu rɛ, dı ŋ wuwo bası Wıısı wıya tıya ba, dı ba ko tıŋ Wıısı. Dı mıyaŋ nɛ ko mʊ nala hʊ aa tıŋ Moosi mırısı hʊ lee, ŋ aa kaŋ ŋ tıı bırımı ba kıdıgı rɛ, amɛ ŋ hakıla tıyaŋ kɛ ŋ tıı gyıma anıı ŋ bee tıŋ ba ŋmanıı hʊ. Ŋ aa yaa gɛɛ rɛ dı ŋ wuwo leŋ dı ba badɔmɔŋ ko tıŋ Yesu Krisita. 21 Ɛɛ tıı rɛ, dı mıyaŋ nɛ ko mʊ nala hʊ aa bı yaa Gyuuma lee, ŋ aa kaŋ ŋ

tıı bırımı ba kıdıgı rɛ, aŋ ta bee tıŋ Gyuuma mırısı hʋ dı ŋ wuwo leŋ dı ba badɔmɔŋ ko tıŋ Yesu Krisita. Wıı no bı kıı nıı ŋ bee tıŋ Wıısı mırısı hʋ. Amɛ ŋ kɔnı aa tıŋ wıya hʋ Krisita aa basa rɛ. 22 Dı mıyaŋ nɛ ko mʋ nala hʋ Wıısı laadii ha aa bı deye lee, ŋ aa kaŋ ŋ tıı bırımı ba kıdıgı rɛ, dı ŋ wuwo leŋ dı ba ko tıŋ Yesu Krisita. Dı mıyaŋ nɛ ko mʋ nala irıŋ buloŋ lee, ŋ aa kaŋ ŋ tıı bırımı ba kıdıgı rɛ, a kpa ŋmanıı hʋ buloŋ ŋ aa sı kpa dı ŋ wuwo leŋ dı ba badɔmɔŋ ko tıŋ Yesu Krisita. 23 Wıya no buloŋ ŋ aa yaa nyɛ, Wıısı wıweliye hʋ rɛ ŋ kı kyɛ dı ba pel lee buloŋ. Dı gɛɛ wuwo leŋ dı ŋ mɛ pɛ na wıweliye hʋ nala hʋ aa laa Wıısı wıweliye hʋ dı aa sı na Wıısı lee.

24 Ma buloŋ gyıma anıı dı nıgyamaa rɛ aa fá, amɛ ba tıyaŋ nıdıgı rɛ aa mʋ di. Ɛɛwıya, nal buloŋ kı fá ʋ fáyı buloŋ, dı ʋ yaa nal hʋ aa sı fá mʋ di kıŋ hʋ wıya ma aa fá. 25 Fıfaal buloŋ ba aa dagı, ʋ aa wuwo kaŋ ʋ tıı rɛ wıı kɛ buloŋ tıyaŋ, dı ʋ wuwo fá a di. Amɛ ʋ aa yaa wıya no buloŋ dı ʋ mʋ laa kıŋ aa sı kyogi rɛ. Amɛ ámaa Krisitabiisi kɛ aa tuŋ Krisita tʋma dı á mʋ laa kıŋ aa bı sı maakyiye kyogi rɛ. 26 Ɛɛ rɛ tıŋ ŋ fá kı mʋ sıdeŋ, a kı deŋ lımʋtenii hʋ. Ɛɛ rɛ tıŋ ŋ kıı gɛɛ anıı nal aa ŋmaa kyɔrıya, ŋ bı viri ŋ noŋ kı ta waasʋ waasʋ. 27 Ŋ fıla ŋ tıı rɛ, a kana ŋ teŋbii bırımı ŋ yoŋ. Ŋ yaa gɛɛ rɛ dı ŋ ta ko bası Wıısı wıweliye hʋ tıya nala teŋ, ka dı ŋ tıı bı kaŋ tol Wıısı koro hʋ tıyaŋ.

10

Ma ta kı marı vʋga

1 Ŋ naabalıya, ŋ aa kyɛ dı ma liisi mʋ pele wıı hʋ gyı aa yaa á naabaala hʋ fa aa tıŋ Moosi hal pogo hʋ tıyaŋ nɛ. Wıısı gyı leŋ taal lɛ ko geesi tɔ ba buloŋ, a deŋ ba nyuu weliŋ ba buloŋ mʋ kyol fuwobal hʋ ba aa yırı Fuwofıyaŋ abee laaŋfıya. 2 Taal hʋ gyı aa geesi tɔ ba buloŋ gɛɛ, abee ba buloŋ gyı aa kyol fuwo hʋ, gɛɛ rɛ gyı daga anıı ba buloŋ foo wıkyʋwalnıı rɛ, ba yaa Moosi hatınna. 3 Ba buloŋ nɛ gyı dii kıdiiliye hʋ Wıısı gyı aa tıya ba. 4 Ba buloŋ mɛ rɛ gyı nyʋwa nıı hʋ Wıısı gyı aa leŋ ʋ lıı bʋyı hʋ tıyaŋ. Krisita tıı rɛ yaa bʋyı no, a gyı kı tıŋ ba tıyaŋ. 5 Abee gɛɛ buloŋ, ka Wıısı teŋ gyı bı fıyɛla ba gyeniŋ buloŋ nyuu tıyaŋ, ɛɛ rɛ tıŋ ba gyı sʋba sʋba gyaası pogo hʋ tıyaŋ buloŋ.

6 Wıya no buloŋ yaa wıyaabiniye rɛ, dı ba kʋrısı á dıgına dı á ta kpaa á hakıllı we wıbɔmɔ yayı tıyaŋ anıı nala no fa aa yaa gɛɛ. 7 Ma ta kı marı vʋga anıı á naabaala hʋ badɔmɔŋ gyı aa yaa gɛɛ. Wıısı teŋ tıyaŋ ba baa,

"Nala hʋ gyı hɔŋ di kıdiiliye rɛ, a nyʋwa sıŋ, aŋ sii gʋwa, a yaa wılaama."

8 Ʊ bı maga dı á kı yaa sɔŋsɔŋ wıya, anıı á naabaala hʋ badɔmɔŋ gyı aa yaa gɛɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ Wıısı gyı leŋ ba nala tusi-mɔlıya abee boto sii sʋba kyɛdıgı. 9 Ʊ bı maga dı á kı magısı á Tıına Wıısı anıı ba badɔmɔŋ gyı aa magısı Wıısı gɛɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ Wıısı gyı leŋ dʋma dʋŋ ba kpʋ. 10 Ʊ bı maga dı á kı gʋrımı wıya anıı ba badɔmɔŋ gyı aa yaa gɛɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ Wıısı gyı leŋ ʋ malıka hʋ aa kpʋ nala ko kpʋ ba. 11 Wıısı gyı yaa ba wıya no rɛ, ʋ yaa kyagılı a tıya nal buloŋ. Amɛ ba sabı wıya no biŋ dı ba kʋrısı á Krisitabiisi dıgına rɛ. Beewıya, á we saŋa hʋ tıyaŋ dʋnıya hʋ aa kpaga tenii rɛ. 12 Ɛɛwıya, nal buloŋ aa bıına anıı ʋ kɛ sıŋ weliŋ nɛ Wıısı ŋmanıı tıyaŋ, ʋ tıına fıyɛlı ʋ sıya weliŋ, dı ʋ ta ko

tele. 13 Dı wıı rɛ ko gyʊʊ ı, ʊ maga dı ı gyıma anıı ı dʊŋ tıyaŋ daa ʊ
piili. Ɛɛ tıı rɛ aa puu nihuwobisi buloŋ. Amɛ Wıısı yaa wıtıı tıına rɛ.
Ʊ bı sı laa nyʊwa dı wıı aa bana ı gyʊʊ ı. Amɛ dı wıı rɛ ha ko gyʊʊ ı,
Wıısı tıı rɛ aa tıya ı dee dı ı wuwo kaŋ kenyiri, aŋ ha daga ı ŋmanıı
hʊ ı aa sı tıŋa a lıı wıı hʊ tıyaŋ.
14 Ɛɛwıya, ŋ kyaŋweliye, ma lıı ma tıı vʊga marıı tıyaŋ. 15 Ŋ gyıma
anıı ma kaŋ wıgyʊŋ nɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ŋ bası wıı no kı tıya ma. Ma tıı bıını
wıı no na weliŋ. 16 Dı á ko kı di kıdiiliye hʊ Krisita aa baa dı á di
a kı liisi ʊ wıya, á aa sʊla Wıısı rɛ, aŋ kpa nıınyʊwagbaŋbiye hʊ, a
buloŋ nyʊwa ʊ tıya kına. Á aa yaa gɛɛ, ʊ daga anıı Krisita kyal tıyaŋ, á
beel-ʊ buloŋ yaa kıdıgı rɛ. Dı ámaa rɛ ko kı kyaŋ paanʊʊ hʊ mɛ, ʊ gɛɛ
daga anıı Krisita teŋbii tıyaŋ, á beel-ʊ buloŋ yaa kıdıgı rɛ. 17 Á yʊga
rɛ, amɛ akuu á buloŋ aa kpa paanʊʊ dıgı a kpaa dɔmɔŋ wıya, á buloŋ
yaa kıdıgı rɛ. 18 Ma liisi Iziral tımma nala hʊ gyı aa kpʊ pʊsı a fisi kı
tıya Wıısı wıya. Dı ba aa rɛ gyı ko kpʊ pʊna buloŋ, ba mɛ aa kyaŋ ba
tol lɛ. Ɛɛ daga anıı ba bee Wıısı buloŋ yaa kıdıgı rɛ. 19 Wıı no ŋ aa
basa, ʊ memii rɛ yaa bee? Ma bıına ŋ baa dı vʊga abee vʊga kıdiiliye
yaa kına rɛ koo? 20 Aayı, wıı hʊ ŋ aa bası rɛ nyɛ: Dı vʊgımarıla rɛ
marı ba vʊga, kıŋ kɛ buloŋ ba aa kpʊwa, ba aa kpʊ tıya gyıŋbɔmɔ rɛ.
Wıısı daa ba aa kpʊ tıya. Ŋ yaŋ bee kyɛ dı ma bee gyıŋbɔmɔ pɛ wıı
buloŋ. 21 Ma bee Wıısı bı sı wuwo pɛ nıınyʊwagbaŋbiye, aŋka dı ma
bee gyıŋbɔmɔ mɛ bıl pɛ nıınyʊwagbaŋbiye. Ma bee Wıısı bı sı wuwo
pɛ kıdigbaha, ka dı ma bee gyıŋbɔmɔ mɛ bıl kıdigbaha. 22 Koo á aa
kyɛ dı á yaa dı Wıısı baaŋ sii rɛ? Koo á bıına anıı ámaa rɛ kaŋ dee te
Wıısı?
23 Á kaŋ ŋmanıı rɛ á aa sı wuwo yaa wıı buloŋ, amɛ wıı buloŋ daa
kaŋ tɔnɔ tıya ma. Wıı buloŋ mɛ daa kaŋ kyiyelii tıya ma, á Wıısı
ŋmanıı tıŋıı tıyaŋ. 24 Nal buloŋ ta kyıla ʊ dʊŋ wıya, ʊ maga dı nal
buloŋ kı liisi ʊ dɔŋtıŋsı wıkyɛɛlıya mɛ rɛ. 25 Ma sı wuwo kyaŋ namıya
kɛ buloŋ ba aa yallı yɔbɔ tıyaŋ. Ma ta leŋ dı ʊ kyaŋıı wıya kı dɔŋ ma
hakıllı nıı vʊgımarı namıya rɛ koo vʊgımarı namıya daa. 26 Wıısı teŋ
tıyaŋ ba basa rɛ a baa,
“Dʊnıya abee kına hʊ buloŋ aa we ʊ tıyaŋ, á Tıına Wıısı rɛ tıŋ ba.”
27 Dı nal hʊ aa bee kyʊwalı Wıısı rɛ yırı ı dı ı ko di kına, dı ı rɛ ko kı
kyɛ, mʊ di. Ta leŋ dı ı hakıla kı dɔmɔ ı kıdiiliye hʊ wıya, anıı ʊ maga
dı ı di koo ʊ bı maga dı ı di. 28 Amɛ dı ı nal kıdıgı rɛ bası tıya ı anıı
kıdiiliye hʊ yaa vʊga kına rɛ, ta diye, akuu nal hʊ aa bası tıya ı hʊ
wıya, abee nal kıdıgı hakıla aa sı kı dɔmɔ ʊ wıya. 29 Ta tıŋa ı hakıla
tıyaŋ a di, tıŋ nal hʊ aa bası tıya ı hakıla tıyaŋ, a ta diye. Dı mıyaŋ nɛ
gyıma anıı ŋ kaŋ ŋmanıı rɛ dı ŋ yaa wıı hʊ ŋ aa kyɛ, bee rɛ yaŋ tıŋ
nal kıdıgı hakıla sı wuwo tɔ ŋ ŋmanıı dı ŋ ta yaa haŋ wıı hʊ? 30 Dı
mıyaŋ nɛ kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ aŋ na di kıdiilii, ɛɛ rɛ nal kıdıgı
sı yaa bası tıya ŋ anıı ŋ kyogo rɛ ŋ aa dii kıdiilii hʊ wıya?
31 Ɛɛwıya, kıŋ kɛ buloŋ ma aa sı di abee kıŋ kɛ buloŋ ma aa sı nyʊwa,
koo wıı kɛ buloŋ ma aa sı yaa, ma yaa ba buloŋ dı Wıısı feŋ yırı. 32 Wıı
kɛ buloŋ ma aa yaa tıyaŋ, ma pɔ ma tıı. Ma ta leŋ dı ma wıyaalıya
ko leŋ Gyuuma koo nala hʊ aa bı yaa Gyuuma, koo Krisitabiisi kıdıgı
buloŋ ko yaa wıbɔŋ Wıısı ŋmanıı tıyaŋ. 33 Ma kı kyesi ŋ wıyaalıya.
Wıı kɛ buloŋ ŋ aa yaa, ŋ aa bee kyıla ŋ tıı wıya. Amɛ ŋ aa kı kyɛ dı
ŋ pɛ nıgyamaa tıyaŋ nɛ, dı Wıısı laa ba ta.

11

Ɛɛ aa maga dɪ haana kɪ yaa gyamaa Wɪɪsɪ lɪkyʊwalɪɪ tɪyaŋ

1 Ma kɪ kyesi ŋ wɪyaalɪya anɪɪ ŋ mɛ aa kyesi Krisita gɛɛ. 2 Ma aa yaa
kuwokeri rɛ, abee ma aa kɪ liisi ŋ wɪya saŋa buloŋ, a kɪ tɪŋ wɪya hʊ
mɛ ŋ aa kpaa daga ma. 3 Amɛ ŋ aa kyɛ dɪ ma gyɪma rɛ anɪɪ Krisita rɛ
aa deŋ baal buloŋ nyuu. Haaŋ bala mɛ rɛ aa deŋ ʊ haaŋ nyuu. Amɛ
Wɪɪsɪ mɛ rɛ aa deŋ Krisita nyuu. 4 Ɛɛwɪya, dɪ baal lɛ kpaa kɪŋ tɔ ʊ
nyuu aŋ kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, koo a kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya gyamaa tɪyaŋ, ʊ
aa we nal hʊ aa deŋ ʊ nyuu hɪɪsɪ tɪyaŋ nɛ gɛɛ. 5 Dɪ haaŋ mɛ buloŋ nɛ
bɪ kpaa kɪŋ vʊwa tɔ ʊ nyuu, aŋ kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, koo a kɪ basɪ Wɪɪsɪ
wɪya gyamaa tɪyaŋ, ʊ bala rɛ ʊ kɪ we hɪɪsɪ tɪyaŋ gɛɛ. Ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ʊ
aa fʊma ʊ nyuu. 6 Dɪ haaŋ nɛ ko bee kyɛ dɪ ʊ kpa kɪŋ vʊwa tɔ ʊ nyuu,
ɛɛ kɛ ma leŋ dɪ ʊ fʊma ʊ nyuu ta. Ʊ aa yaa hɪɪsɪ wɪɪ abee haaŋ aa sɪ
ko ʊ nyuu, koo a fʊma ʊ nyuu wɪya, ʊ maga dɪ haaŋ buloŋ kpa kɪŋ
vʊwa tɔ ʊ nyuu rɛ. 7 Baal kɛ bɪ maga dɪ ʊ kpa kɪŋ tɔ ʊ nyuu, beewɪya
Wɪɪsɪ marɪ baal ʊ kɪɪ ʊ Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ. Ʊ mɛ rɛ aa daga Wɪɪsɪ gaŋdarɪ.
Amɛ haaŋ mɛ rɛ aa daga baal gaŋdarɪ, 8 beewɪya haaŋ tɪyaŋ daa Wɪɪsɪ
tɪŋa a marɪ baal, amɛ baal tɪyaŋ nɛ ʊ tɪŋa a marɪ haaŋ. 9 Ɛɛ hal tɪyaŋ
mɛ bɪla, haaŋ wɪya daa tɪŋ Wɪɪsɪ marɪ baal, amɛ baal wɪya rɛ tɪŋ ʊ
marɪ haaŋ. 10 Wɪɪ no wɪya, abee malɪkasɪ wɪya, haaŋ maga dɪ ʊ kpa
kɪŋ vʊwa tɔ ʊ nyuu rɛ a daga anɪɪ ʊ bala rɛ aa deŋ ʊ nyuu.
11 Amɛ Krisita sɪya tɪyaŋ, baal bɪ tɪŋa ʊ tɪɪ a lɪɪ ʊ haaŋ hal, haaŋ
mɛ bɪ tɪŋa ʊ tɪɪ a lɪɪ ʊ bala hal. 12 Wɪɪsɪ aa yaŋ tɪŋ baal tɪyaŋ a
marɪ haaŋ gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ haaŋ mɛ kɪ lʊl baal. Amɛ kɪŋ buloŋ lɪɪ Wɪɪsɪ
lee rɛ. 13 Ma pɪyɛsɪ ma tɪɪ wɪɪ no na weliŋ, dɪ haaŋ nɛ aa kyʊwalɪ
Wɪɪsɪ gyamaa tɪyaŋ, aŋ bɪ kpaa kɪŋ vʊwa tɔ ʊ nyuu, ʊ yaa ŋmanɪɪ
rɛ? 14 Dʊnɪya wɪkanɪya tɪɪ mɛ gba daga anɪɪ ʊ yaa hɪɪsɪ wɪɪ rɛ dɪ baal
kaŋ nyupʊŋdoliye. 15 Amɛ nyupʊŋdoliye yaa weliŋ kɪna rɛ haaŋ kɛ
lee. Wɪɪsɪ kpaa nyupʊŋdoliye tɪya haaŋ dɪ ʊ kaŋ kɪ tɔ ʊ nyuu rɛ. 16 Dɪ
nal buloŋ nɛ aa kyɛ dɪ ʊ kaŋ wɪɪ no tarɪ, wɪɪ hʊ ŋ kɛ aa sɪ basɪ tɪya ʊ
buloŋ nɛ yaa, ŋmanɪɪ kɪdɪgɪ buloŋ bɪl tuwo, ámaa koo Krisitabiisi aa
we lee kɪdɪgɪ buloŋ tɪŋa a kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ dɪ ŋmanɪɪ no daa.

Ɛɛ aa maga dɪ á kɪ di kɪna hʊ á aa di a kɪ liisi Yesu wɪya
Matiwu 26.26-29; Maakɪ 14.22-25; Luka 22.14-20

17 Amɛ wɪya no ŋ aa kyɛ dɪ ŋ basɪ tɪya ma lagɪlagɪ no kɛ tɪyaŋ, ma
bee lʊga. Beewɪya, ma aa ko laŋŋɪ dɪ ma kyʊwalɪ Wɪɪsɪ buloŋ, ma
wɪyaalɪya aa kyogi ma rɛ a baŋ ɛɛ ba aa marɪ ma. 18 Wɪɪ hʊ aa we
doŋ nɛ nyɛ, ba basɪ tɪya ŋ anɪɪ dɪ mamaa rɛ ko laŋŋɪ dɪ ma kyʊwalɪ
Wɪɪsɪ, nyʊʊdɪgɪ aa tuwo ma tɪyaŋ. Ŋ laa di anɪɪ wɪtɪɪ mʊhʊ we wɪɪ
no tɪyaŋ nɛ. 19 Sige tuwo, ʊ paalɪ maga dɪ ma porigi dɔmɔŋ nɛ, dɪ ba
gyɪŋ nala hʊ kɔnɪ aa sɪŋ wɪtɪɪ ŋmanɪɪ hʊ tɪyaŋ. 20 Ma aa ko laŋŋɪ,
kɪdɪiliye hʊ á Tɪɪna Krisita aa baa dɪ á di kɪ liisi ʊ wɪya, ba daa ma aa
kɪ di gɛɛ. 21 Beewɪya, ma aa ko ko, ma aa bɪ gyegili dɔmɔŋ aŋ kɪ di ma
kɪdɪiliye. Badɔmɔŋ aa di vɔgɔ rɛ, a nyʊwa sɪŋ bugo, ka badɔmɔŋ mɛ
kaŋ losi. 22 Bekiŋ wɪɪ rɛ nyɛ! Ma bɪ kaŋ dɪɪsɪ ma aa sɪ wuwo hɔŋ doŋ
a di kɪdɪiliye aŋ kɪ nyʊwa ma sɪŋ? Koo ma aa kyɛ dɪ ma kʊwasɪ nala
hʊ aa laa Yesu wɪya di aŋ kɪ laŋŋɪ rɛ, aŋ leŋ ba nala hʊ aa bɪ kaŋ lee
di hɪɪsɪ rɛ? Ɛɛ rɛ ma kɪ kyɛ dɪ ŋ basɪ tɪya ma wɪɪ no tɪyaŋ? Ŋ tɪya ma
gyaaŋbiye koo? Aayɪ, ŋ bɪ sɪ tɪya ma gyaaŋbiye.

23 Wıya hʋ á Tıına Krisita tıı aa daga ŋ, ba aa rɛ ŋ mɛ kpa kı daga
ma nyɛ. Haŋ tebine hʋ, ka dı ba na kpa á Tıına Yesu yallı, ʋ gyı
kpaa paanʋʋgaŋ nɛ, 24 a kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ, aŋ kaŋ lɔgɔ aŋ
bası tıya ʋ hatınna hʋ a baa, “Ŋ teŋbii rɛ nyɛ ŋ kpa kı tıya ma. Ma
yaa nyɛ a kı liisi ŋ wıya.” 25 Ɛɛ tıı rɛ, ba aa dii kıdiiliye hʋ teŋ, ʋ
bıl kpa nıınyʋwagbaŋbiye abee sıŋ mɛ aŋ baa, “Nıınyʋwagbaŋbiye
no tıya kına rɛ yaa ŋ kyal Wıısı aa kpaa we nyʋʋfalıı hʋ tıya ma.
Saŋa kɛ buloŋ dı mamaa rɛ ko kı nyʋwa ʋ tıya kına, ma nyʋwa a kı
liisi ŋ wıya.” 26 A lıı nyɛ kaŋ kı mʋ saŋa hʋ á Tıına aa sı mııgı ko,
dı mamaa rɛ ko laŋŋı saŋa kɛ buloŋ a kyaŋ paanʋʋ no, aŋ nyʋwa
nıınyʋwagbaŋbiye no tıya kına, á Tıına Krisita sʋʋ daŋsıya rɛ ma kı
di gɛɛ.
27 Ɛɛwıya, dı nal buloŋ nɛ ko kyaŋ á Tıına paanʋʋ no koo a nyʋwa ʋ
nıınyʋwagbaŋbiye no tıya kına ɛɛ aa bı maga, ʋ tıına yaa wıbɔŋ nɛ,
beewıya ʋ kaŋ á Tıına teŋbii abee ʋ kyal hʋ kʋwası rɛ gɛɛ. 28 Ɛɛwıya,
nal buloŋ maga dı ʋ laa sıya sʋnnı ʋ tıı na weliŋ nɛ, aŋ na kyaŋ paanʋʋ
hʋ, koo a nyʋwa nıınyʋwagbaŋbiye hʋ tıya kına mɛ. 29 Dı nal lɛ bı
sʋnnı ʋ tıı na weliŋ a gyıma anıı paanʋʋ hʋ ʋ aa kyaŋ yaa Krisita
teŋbii rɛ, sıŋ hʋ mɛ yaa ʋ kyal, ka dı ʋ na di aŋ nyʋwa, ʋ kaŋ ʋ tıı
bagına we ŋmaŋ tıyaŋ nɛ gɛɛ. 30 Ma badɔmɔŋ we doŋ aa bı sʋnnı
ba tıı na weliŋ, aŋ kı di kıdiiliye hʋ. Ɛɛ rɛ tıŋ ma gyeniŋ buloŋ wıılı
pʋgımı pʋgımı, ka ma badɔmɔŋ mɛ sʋba gɛɛ. 31 Dı ámaa rɛ fa aa laa
sıya sʋnnı á tıı na weliŋ aŋ na di kıdiiliye hʋ, Wıısı fa bı sı leŋ dı
tʋwara gyʋʋ ma. 32 Amɛ Wıısı naa dı á kyogo rɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ʋ laa sıya
dɔgısı ma. Beewıya, ʋ bee kyɛ dı ʋ ko kpa ma pɛ dʋnıya nala hʋ aa
bı laa Yesu wıya di tıyaŋ a di á sarıya, a kpa kyogisi tıya ma.
33 Ɛɛwıya, ŋ naabalıya, dı mamaa rɛ ko laŋŋı dı ma di kıdiiliye hʋ
á Tıına aa baa dı á di a kı liisi ʋ wıya, ma gyegili dɔmɔŋ. 34 Dı losi rɛ
kaŋ ma kıdıgı buloŋ, ʋ di kına ʋ dıya tıyaŋ, aŋ na ko laŋŋıı hʋ. Ɛɛ rɛ
sı leŋ dı ma ta yaa wıı kyogi ma laŋŋıı tıyaŋ, dı Wıısı ko kpa kyogisi
tıya ma. Wıkaalıya hʋ kɛ buloŋ, dı mıyaŋ nɛ ko ko, ŋ sı daga ma ba
ŋmaŋsı.

12

Bɔnyɛ kına hʋ Wıısı Wiyesi Welii hʋ aa kpaa tıya ma

1 Ŋ naabalıya, teŋ hʋ ma aa saba tıya ŋ tıyaŋ, ma pıyɛsı ŋ bɔnyɛ
kına hʋ Wiyesi Welii aa kpaa tıya ma wıya rɛ. Lagılagı no, ŋ aa kyɛ
dı ma gyıŋ wıtıı hʋ aa we wıya no lugo tıyaŋ nɛ. 2 Ma tıı gyıma anıı
saŋa hʋ tıyaŋ ma fa aa bı yaa Krisitabiisi, ma fa nyʋgısa rɛ, a fa kı
marı vʋga aa bı kaŋ mııbol. 3 Ŋ aa kyɛ dı ma gyıma anıı dı Wıısı
Wiyesi Welii hʋ rɛ we nal tıyaŋ, ʋ tıına bı sı wuwo bası wıbɔŋ a tıya
Yesu. Nal buloŋ mɛ bı sı wuwo baa dı Yesu rɛ yaa á Tıına, see dı Wıısı
Wiyesi Welii hʋ we ʋ tıına tıyaŋ.
4 Wiyesi Welii hʋ aa kpa bɔnyɛ kına iriŋ iriŋ nɛ a tıya ma amɛ ba
buloŋ aa lıı haŋ Wiyesi Welidıgı hʋ dʋŋ lee rɛ. 5 Tʋma iriŋ iriŋ yʋga
rɛ á tʋma kı tıya Wıısı, amɛ Wııdıgı rɛ á tʋŋ ba buloŋ kı tıya. 6 Nal
buloŋ kaŋ ʋ tʋma rɛ ʋ aa sı wuwo tʋma a tıya Wıısı, amɛ Wıısı rɛ aa
tıya nal buloŋ dee ʋ kaŋ kı tʋŋ tʋma hʋ. 7 Nal buloŋ kaŋ ʋ wıı rɛ Wıısı
Wiyesi Welii hʋ aa kpaa tıya ʋ, dı ʋ kaŋ kı pɛ ʋ dɔŋtıŋsı Krisitabiisi
tıyaŋ. 8 Wıısı Wiyesi Welii hʋ aa wuwo leŋ nal kıdıgı kı bası wıya

bee wɪgyʊŋ nɛ ka kɪdɪgɪ mɛ kɪ basɪ bee gyɪmaa. 9 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii
no tɪɪ rɛ aa wuwo leŋ nal kɪdɪgɪ laa Wɪɪsɪ di weliŋ, a leŋ nal kɪdɪgɪ
mɛ kaŋ dee a kɪ tɪɪbɪ wɪɪla tɪmma, 10 a leŋ nal kɪdɪgɪ mɛ wuwo kɪ
yaa wɪmagɪla, a leŋ nal kɪdɪgɪ mɛ wuwo kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya, a leŋ nal
kɪdɪgɪ mɛ bɪl kaŋ wɪgyʊŋ, a gyɪŋ wɪya hʊ aa lɪɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ
lee abee wɪya hʊ aa bɪ lɪɪ ʊ lee. Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa leŋ nal kɪdɪgɪ
mɛ wuwo kɪ basɪ wɪya taakperiye tɪyaŋ nɛ, a leŋ nal kɪdɪgɪ wuwo kɪ
daga wɪya hʊ ba aa basɪ taakperiye hʊ tɪyaŋ memii. 11 Tʊŋ iriŋ iriŋ
noma buloŋ lɪɪ Wiyesi Welidɪgɪ hʊ dʊŋ lee rɛ. Ʊ tɪɪ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ ʊ
tɪŋa a kpa wɪ-iriŋ iriŋ no ma a tɪya nal buloŋ.

12 Nihuwobiŋ teŋbii yaa kɪdɪgɪ rɛ, aŋ ta kaŋ logiŋgyamaa. Anɪɪ á
teŋbii logimo aa yʊga, ka ba buloŋ ko pɛ dɔmɔŋ a yaa teŋdɪgɪ gɛɛ,
ɛɛ tɪɪ rɛ Krisita mɛ kɪɪ. 13 Nyɛ tɪɪ rɛ á Krisitabiisi mɛ kɪɪ. Á yaa
nɪgyamaa rɛ, amɛ á yaa kɪdɪgɪ rɛ. Wiyesi Welidɪgɪ hʊ dee tɪyaŋ nɛ
ba fo á buloŋ wɪɪkyʊwalnɪɪ, á nala hʊ aa yaa Gyuuma abee nala hʊ aa
bɪ yaa Gyuuma, nala hʊ aa yaa yosi abee nala hʊ aa tɪŋ ba tɪɪ buloŋ.
Wɪɪsɪ kpaa ʊ Wiyesi Welidɪgɪ hʊ a we á buloŋ tɪyaŋ nɛ.

14 Nihuwobiŋ teŋbii buloŋ bɪ yaa logiŋdɪgɪ dʊŋ. Ʊ kaŋ logiŋgyamaa
rɛ. 15 Dɪ nihuwobiŋ naaŋ nɛ sii baa, “Ŋ bɪ yaa noŋ, ɛɛ wɪya ŋ bɪ pɛɛ
nihuwobiŋ teŋ tɪyaŋ”, nyɛ basɪɪ sɪ wuwo leŋ dɪ ʊ bɪ yaa nihuwobiŋ
teŋ logiŋ kɪdɪgɪ? 16 Dɪ dɪgɪŋ nɛ sii baa “Ŋ bɪ yaa sii, ɛɛ wɪya ŋ
bɪ pɛɛ nihuwobiŋ teŋ tɪyaŋ, ʊ nyɛ basɪɪ sɪ wuwo leŋ dɪ ʊ bɪ yaa
nihuwobiŋ logiŋ kɪdɪgɪ? 17 Dɪ nihuwobiŋ teŋbii buloŋ fa yaa sii dʊŋ,
ɛɛ rɛ nihuwobiŋ fa sɪ yaa a kɪ nɪɪ wɪya? Dɪ nihuwobiŋ teŋbii buloŋ
mɛ rɛ fa yaa dɪgɪŋ, ɛɛ rɛ ʊ fa sɪ yaa a kɪ nɪɪ sʊwala? 18 Amɛ wɪɪ hʊ
aa we doŋ nɛ nyɛ, Wɪɪsɪ marɪ nihuwobiŋ logimo buloŋ nɛ a leŋ ba
kɪdɪgɪ buloŋ we lee hʊ ʊ aa kyɛ gɛɛ. 19 Dɪ nihuwobiŋ teŋbii buloŋ fa
yaa logiŋdɪgɪ dʊŋ, ʊ fa sɪ kpere? 20 Amɛ wɪɪ hʊ aa we doŋ nɛ nyɛ:
nihuwobiŋ teŋbii yaa kɪdɪgɪ dʊŋ nɛ aŋ kaŋ logiŋgyamaa.

21 Ɛɛwɪya, sɪɪ bɪ sɪ wuwo basɪ tɪya noŋ anɪɪ noŋ bɪ kaŋ tɔnɔ tɪya ʊ.
Ɛɛ tɪɪ rɛ nyuu mɛ bɪ sɪ wuwo basɪ tɪya naasɪ anɪɪ naasɪ bɪ kaŋ tɔnɔ
tɪya ʊ. 22 Nihuwobiŋ teŋ leye badɔmɔŋ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ ba bɪ yaa sɪfɪyaŋ
kɪna, amɛ dɪ ba aa rɛ tuwo ʊ teŋ tɪyaŋ, ʊ bɪ sɪ wuwo yaa wɪɪ buloŋ.
23 Á teŋ leye hʊ á aa bɪɪnɪ anɪɪ ba bɪ yaa sɪfɪyaŋ leye, leye no nyuu
tɪyaŋ nɛ á yaŋ kɪ deŋ abee á sɪfɪyaŋ buloŋ. Á leye hʊ mɛ nala aa bɪ
maga dɪ ba kɪ na, á aa kaŋ kɪŋ tɔ ba rɛ a kɪ deŋ ba nyuu weliŋ abee
á sɪfɪyaŋ buloŋ, amɛ á leye hʊ nala aa naa, ʊ bɪ yaa kparaama dɪ a
kɪ deŋ ba nyuu abee sɪfɪyaŋ no iriŋ. 24 Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ kpaa nihuwobiŋ
teŋbii leye buloŋ pɛ dɔmɔŋ, a kpa yohuŋ tɪya leye hʊ á aa bɪɪnɪ ba
bɪ yaa sɪfɪyaŋ leye. 25 Wɪɪsɪ yaa gɛɛ rɛ dɪ nihuwobiŋ teŋ lɪgyamaa hʊ
buloŋ ta gʊl kɪ kaa dɔmɔŋ, ka dɪ ba kyɪl dɔmɔŋ wɪya a maga dɔmɔŋ.
26 Dɪ nihuwobiŋ logiŋdɪgɪ rɛ ko kɪ na tʊwara, ʊ teŋ lɪkaalɪya hʊ buloŋ
mɛ aa we haŋ tʊwara hʊ tɪyaŋ nɛ, dɪ ba aa rɛ bɪl bigisi nihuwobiŋ teŋ
logiŋdɪgɪ, ʊ teŋ leye buloŋ tenni mɛ aa fɪyɛlɪ rɛ.

27 Ma buloŋ pɛɛ dɔmɔŋ a yaa Yesu teŋbii rɛ. Ma kɪdɪgɪ buloŋ yaa
ʊ teŋbii logiŋ kɪdɪgɪ rɛ. 28 Ɛɛwɪya, á Krisitabiisi tɪyaŋ, Wɪɪsɪ kpaa
nala buloŋ we bolo bolo tɪyaŋ nɛ: Nala hʊ aa laa sɪya rɛ yaa Yesu
kpambɪsɪ hʊ. Nala aa tɪŋ ba tɪyaŋ nɛ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaala. Nala hʊ mɛ
aa tɪŋa rɛ yaa nala hʊ aa daga nala Wɪɪsɪ wɪya, abee nala hʊ mɛ aa

yaa wımagıla abee nala hʊ mɛ Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa kpaa dee tıya ba kı tııbı wııla tımma, abee nala hʊ aa pɛ nala tıyaŋ, abee sılaala hʊ aa laa nala sıya kı deŋ ba nyuu, abee nala aa bası wıya taakperiye tıyaŋ. 29 Ɛɛ kɛ, Krisitabiisi buloŋ nɛ yaŋ yaa Yesu kpambısı? Koo ba buloŋ nɛ yaa Wıısı tıŋdaala, koo nala hʊ aa daga nala Wıısı wıya. Ba buloŋ nɛ kaŋ dee a kı yaa wımagıla? 30 Koo ba buloŋ nɛ kaŋ dee a kı tııbı wııla tımma. Ba buloŋ nɛ wuwo kı bası wıya taakperiye tıyaŋ? Koo ba buloŋ nɛ wuwo kı gyıŋ taakperiye hʊ memii? 31 Ɛɛwıya, ma yaa sıfıyaŋ kı kyɛ bɔnyɛ kına hʊ Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa kpaa kı tıya nala. Amɛ ŋ yaŋ sı daga ma ŋmanıı hʊ aa baŋ ŋmaŋsı buloŋ dı ma kı tıŋa.

13

Kyori

1 Dı mıyaŋ nɛ wuwo kı bası dʊnıya no taanı buloŋ, abee malıkası taanı buloŋ mɛ, aŋka dı ŋ bı kyo nala, ŋ wıbasıı hʊ buloŋ kıı gɛɛ rɛ anıı tahaŋkpaa rɛ ŋ ŋmaa kı yaa kyagıŋsı waasʊ. 2 Dı mıyaŋ nɛ wuwo kı bası wıduwoni Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ, a wuwo gyıŋ wıfaŋıı buloŋ memii, a kaŋ wıı buloŋ gyımaa, a kaŋ laadii ŋ aa sı wuwo leŋ dı dogiŋsi kyuri, aŋka dı ŋ bı kaŋ kyori abee nala, ŋ bı dɔbɔ wıı buloŋ tıyaŋ. 3 Dı mıyaŋ nɛ kpaa ŋ kına buloŋ tıya nyaaba, aŋ ha kpa ŋ tıı mɛ tıya dı ba kpa ŋ nyɔgɔ, aŋka dı ŋ bı kyo nala, ʊ bı sı kaŋ tɔnɔ buloŋ tıya ŋ.

4 Dı ı rɛ kyo nal, ı aa kaŋ kenyiri rɛ abee bɔnyɛ tıına lee. Ɪ tıya bı sı kı hɔllı tıına, ı bı sı kı daga ı tıı tıına lee, ı bı sı kpa ı tıı anıı ı rɛ kpıya tıına. 5 Dı ı rɛ kyo nal, ı bı ŋmaa pʊw kı tıya tıına, ı bı sı kyıla ı dʊŋ wıya aŋ yeŋŋi tıına wıya, ı baaŋ bı sı kı sii tıına lagılagı. Dı ı rɛ kyo nal, ı aa bı laa wıya hʊ tıına aa yaa kyogi ı a kı we ı fuu tıyaŋ. 6 Dı ı rɛ kyo nal, ı teŋ bı sı fıyɛlı dı tıına rɛ yaa wıbɔŋ, amɛ dı tıına ko yaa wıı hʊ aa kpaa ŋmanıı, ı teŋ aa fıyɛlı rɛ. 7 Kyori aa leŋ á kaŋ mala rɛ wıı buloŋ tıyaŋ, a leŋ á laadii abee á bayıyɛla abee á kenyiri mɛ sıŋ weliŋ wıı buloŋ tıyaŋ, saŋa buloŋ. 8 Wıısı wıya hʊ Wiyesi Welii hʊ aa leŋ á wuwo kı bası, abee taakperiye hʊ ʊ aa leŋ á wuwo kı bası, abee gyımaa hʊ buloŋ á aa kana, ba buloŋ sı maakyiye teŋ. Amɛ kyori kɛ bı sı maakyiye teŋ. 9 Gyımaa hʊ á aa kana abee dee hʊ Wiyesi Welii hʊ aa kpaa tıya ma á wuwo kı bası Wıısı wıya, ba buloŋ ha yaa wıboriye rɛ. 10 Amɛ dı wıpiliŋ hʊ rɛ ko ko, wıboriye hʊ buloŋ sı nyʊgısı. 11 Saŋa hʊ ŋ fa aa yaa haŋbiye, ŋ fa aa kı bası haŋbiiwıya rɛ, a kaŋ haŋbii-hakıla, a fa kı yaa wıya abee haŋbiri. Amɛ ŋ aa ko waa teŋ, ŋ kpaa haŋbiiwıya no buloŋ ta rɛ. 12 Wıısı wıya hʊ á aa na lagılagı no, ba kıı gɛɛ rɛ anıı kıŋ á aa na liine liine nyagısa tıyaŋ. Amɛ á beel-ʊ sıya sı maakyiye pɔ dɔmɔŋ dı á na ʊ weliŋ. Wıya hʊ ŋ aa gyıma lagılagı no, ba ha yaa wıboriye rɛ, amɛ ŋ sı maakyiye gyıŋ ba teŋ, anıı Wıısı aa gyıma ŋ teŋ gɛɛ. 13 Amɛ wıtıı kɛ, wıya boto rɛ we doŋ a bı sı maakyiye teŋ. Ba aa rɛ nyɛ: Laadii, Bayıyɛla abee Kyori. Amɛ ba buloŋ tıyaŋ sıfıyaŋ wıı rɛ yaa KYORI.

14

Pɔɔl bıl marı bası Wiyesi Welii bɔnyɛ kına hʊ wıya

1 Ma kaŋ kyori bee dɔmɔŋ, aŋ yaa sɪfɪyaŋ kɪ kyɛ Wiyesi Welii bɔnyɛ
kɪna hʊ, amarɪkpatɪya kyɔgɪta hʊ aa leŋ ma wuwo kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya
Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ. 2 Dɪ nal lɛ aa basɪ taakperiye, Wɪɪsɪ rɛ ʊ
tɪɪna basɪ kɪ tɪya, nihuwobisi daa, beewɪya nal buloŋ bee nɪɪ wɪya hʊ
ʊ aa basɪ memii. Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa we ʊ tɪyaŋ nɛ aa leŋ ʊ wuwo
kɪ basɪ wɪkperiye no. 3 Amɛ nal hʊ kɛ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪya Wiyesi Welii
hʊ dee tɪyaŋ, nihuwobisi rɛ ʊ basɪ wɪya kɪ tɪya. Ʊ wɪbasɪya aa pɛ nala
tɪyaŋ nɛ ba marɪ laa Wɪɪsɪ di weliŋ, a leŋ ba tenni polli Wɪɪsɪ wɪya
tɪyaŋ, a leŋ ba bembiye mɛ fɪyɛlɪ. 4 Nal hʊ aa basɪ taakperiye, ʊ dʊŋ
nɛ ba kaŋ tɔnɔ tɪya. Amɛ nal hʊ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪya Wiyesi Welii hʊ
dee tɪyaŋ, ʊ wɪbasɪya aa kaŋ tɔnɔ tɪya Krisitabiisi buloŋ hʊ aa laŋŋa
doŋ. 5 Ŋ kyɛrɪ rɛ fa yaa dɪ ma buloŋ wuwo kɪ basɪ taakperiye no, amɛ
wɪɪ hʊ ŋ aa marɪ kɪ kyɛ rɛ yaa dɪ ba buloŋ wuwo kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya
Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ. Beewɪya nal hʊ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪya Wiyesi
Welii hʊ dee tɪyaŋ, ʊ rɛ baŋ nal hʊ aa basɪ taakperiye. Amɛ kyaha dɪ
nal we doŋ ʊ aa sɪ wuwo daga wɪya hʊ ʊ aa basa memii, dɪ ba kaŋ
tɔnɔ tɪya ma Krisitabiisi hʊ aa laŋŋa doŋ.

6 Ŋ naabalɪya, dɪ mɪyaŋ nɛ ko ma lee a kɪ basɪ taakperiye, bekiŋ
tɔnɔ ʊ rɛ sɪ kana tɪya ma? Ʊ bɪ sɪ kaŋ tɔnɔ buloŋ tɪya ma. Amɛ dɪ
mɪyaŋ nɛ basɪ wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa kpaa daga ŋ dɪ ŋ basɪ tɪya ma, dɪ ŋ
kpa gyɪmaa kɪdɪgɪ daga ma, koo dɪ ŋ basɪ wɪɪ kɪdɪgɪ tɪya ma Wiyesi
Welii hʊ dee tɪyaŋ, koo dɪ ŋ daga ma dagɪɪ kɪdɪgɪ buloŋ, ŋ liise ʊ rɛ sɪ
kaŋ tɔnɔ tɪya ma. 7 Ɛɛ tɪɪ rɛ, Dɪ ba aa rɛ bɪ mʊʊ loŋbiye koo a ŋmaa
tampannɪ weliŋ, ba aa bee gyʊʊ dɪgɪŋ. 8 Dɪ nal lɛ ŋmaŋ bafaŋtʊwa kɪ
yɪrɪ nala dɪ ba ko mʊ yuwo yuwo, ka dɪ ʊ bɪ ŋmaa weliŋ, nal buloŋ
bɪ sɪ wuwo gyɪma anɪɪ bayuwo rɛ ba baa ba lɪɪ mʊ. 9 Ɛɛ tɪɪ ʊ kɪɪ ma
mɛ lee. Dɪ mamaa rɛ aa basɪ taal hʊ nala aa bee nɪɪ, ɛɛ rɛ ba sɪ yaa
a gyɪŋ wɪya hʊ ma aa basɪ memii? Ma ta kɪ yaa kyagɪŋsɪ waasʊ rɛ.
10 Taanɪ yʊga rɛ we dʊnɪya no tɪyaŋ, ba kɪdɪgɪ buloŋ mɛ yaŋ tuwo dɪ
ʊ bɪ kaŋ memii. 11 Dɪ nal lɛ aa basɪ wɪya taal hʊ ŋ aa bee nɪɪ tɪyaŋ, ŋ
sɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ nɪhʊwal tɪɪna lee, ka dɪ tɪɪna mɛ kɪɪ gɛɛ anɪɪ nɪhʊwal ŋ
lee. 12 Ŋ naa dɪ ma kyo dɪ ma kaŋ Wiyesi Welii bɔnyɛ kɪna hʊ rɛ, amɛ
ma kɪ yaa sɪfɪyaŋ dɪ ma kaŋ bɔnyɛ kɪna hʊ aa sɪ leŋ dɪ Krisitabiisi sɪŋ
weliŋ ba laadii tɪyaŋ.

13 Ɛɛwɪya, nal hʊ aa wuwo kɪ basɪ taakperiye Wiyesi Welii hʊ dee
tɪyaŋ, ʊ tɪɪna maga dɪ ʊ sʊla Wɪɪsɪ rɛ dɪ ʊ leŋ ʊ wuwo kɪ daga wɪya hʊ
ʊ aa basɪ memii. 14 Dɪ mɪyaŋ nɛ aa kyʊwalɪ Wɪɪsɪ abee taakperiye ŋ
aa bee nɪɪ, ŋ dʊma rɛ aa kyʊwalɪ, amɛ ŋ hakɪla kɛ tuwo doŋ. 15 Ɛɛ rɛ
ŋ yaŋ sɪ yaa? Ŋ sɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ abee ŋ dʊma, a bɪl kyʊwalɪ ʊ abee ŋ
hakɪla mɛ. Ŋ sɪ yɪɪ yɪɪla abee ŋ dʊma, a bɪl yɪɪ yɪɪla abee ŋ hakɪla mɛ.
16 Dɪ mamaa rɛ laŋŋa, dɪ nal kɪdɪgɪ kaŋ taakperii a kɪ dannɪ Wɪɪsɪ,
nɪwaasɪma hʊ aa hɔŋ dɪya hʊ tɪyaŋ a bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ ʊ aa basɪ memii,
dɪ ʊ rɛ kyʊwalɪ teŋ, ɛɛ rɛ ba sɪ yaa baa 'Amɪ'? 17 Wɪtɪɪ rɛ, nal sɪ wuwo
kaŋ taakperii a dannɪ Wɪɪsɪ weliŋ, amɛ dɪ ʊ rɛ yaa gɛɛ, ʊ bɪ kaŋ tɔnɔ
buloŋ tɪya nala hʊ aa laŋŋa doŋ. 18 Ŋ aa kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ rɛ
abee ŋ aa wuwo kɪ basɪ taakperiye a baŋ ma kɪdɪgɪ buloŋ, 19 amɛ dɪ
ámaa rɛ aa ko laŋŋɪ dɪ á kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, ŋ aa kaŋ ŋ hakɪla basɪ wɪya
baŋmana a daga nala, ka ba gyɪŋ ba memii, ʊ rɛ kpɪya ŋ aa sɪ basɪ
wɪgyamaa abee taakperiye.

20 Ŋ naabalɪya, ma ta kaŋ haŋbii-hakɪllɪ. Amɛ ma wɪyaalɪya tɪyaŋ

kɛ, ma kɩɩ gɛɛ anɩɩ biifɩllɩ aa bɩ gyɩŋ wɩbɔmɔ, ka dɩ ma kɩ bɩɩnɩ wɩya
anɩɩ nala aa gyige Wɩɩsɩ ŋmanɩɩ tɩyaŋ. 21 Ba sabɩ Wɩɩsɩ teŋ tɩyaŋ nɛ
anɩɩ Wɩɩsɩ baa,
"Ŋ sɩ tɩŋ nala aa basɩ taakperiye tɩyaŋ, a basɩ wɩya tɩya ŋ nala, ŋ sɩ
tɩŋ nɩhʊwala tɩyaŋ, a basɩ wɩya tɩya ŋ nala, ka abee gɛɛ buloŋ
mɛ, ba bɩ sɩ gyegile nɩɩ ŋ nyʊwa."
22 Ɛɛwɩya, taakperiye basɩɩ yaa Wɩɩsɩ dee magɩl lɛ a tɩya nala hʊ aa bɩ
laa Krisita wɩya di, amɛ ba basɩɩ bɩ yaa wɩɩ buloŋ magɩl a tɩya nala hʊ
aa laa Krisita wɩya di. Amɛ dɩ nal lɛ basɩ Wɩɩsɩ wɩya Wiyesi Welii hʊ
dee tɩyaŋ, ʊ wɩbasɩɩ hʊ yaa Wɩɩsɩ dee wɩmagɩl lɛ a tɩya nala hʊ aa laa
Krisita wɩya di, amɛ ʊ bɩ yaa Wɩɩsɩ dee wɩmagɩl a tɩya nala hʊ aa bɩ
laa Krisita wɩya di. 23 Ɛɛwɩya, dɩ Krisitabiisi rɛ ko laŋŋɩ, dɩ ba kɩdɩgɩ
buloŋ kɩ basɩ wɩya abee taakperiye, dɩ nɩwaasɩma koo nala aa bɩ laa
Krisita wɩya di rɛ ko na ba, ba bɩ sɩ baa dɩ ba nyuni tuwo? 24 Amɛ
dɩ ba kɩdɩgɩ buloŋ nɛ aa basɩ Wɩɩsɩ wɩya Wiyesi Welii hʊ dee tɩyaŋ,
dɩ nal hʊ aa bɩ laa Wɩɩsɩ wɩya di, koo dɩ nɩwaasɩ ko na ba, ʊ kɔnɩ sɩ
gyɩma anɩɩ ʊ yaa wɩbɔŋyaal lɛ. Beewɩya wɩya hʊ ba aa basɩ sɩ gyʊʊ
ʊ hakɩla tɩyaŋ dɩ ʊ na anɩɩ ʊ kyogo rɛ. 25 Tɩɩna tɩbɩɩna buloŋ sɩ ko lɩɩ
pʊlʊŋ Wɩɩsɩ sɩya tɩyaŋ, dɩ ʊ tuu gbinni Wɩɩsɩ sɩya, a kyʊwalɩ ʊ, a basɩ
anɩɩ wɩtɩɩ, Wɩɩsɩ we ma tɩyaŋ nɛ.

Ŋmanɩɩ hʊ aa maga dɩ Yesu hatɩnna tɩŋa a kɩ kyʊwalɩ Wɩɩsɩ

26 Wɩya hʊ ŋ aa basɩ memii rɛ nyɛ. Dɩ mamaa rɛ ko laŋŋɩ dɩ ma
kyʊwalɩ Wɩɩsɩ buloŋ, dɩ kɩdɩgɩ rɛ kaŋ yɩɩl ʊ aa sɩ yɩɩ, dɩ kɩdɩgɩ mɛ kaŋ
wɩɩ ʊ sɩ kpa daga nala, koo dɩ ma kɩdɩgɩ aa kyɛ dɩ ʊ basɩ wɩɩ hʊ Wɩɩsɩ
aa kpaa daga ʊ, ka dɩ kɩdɩgɩ mɛ kɩ kyɛ dɩ ʊ basɩ wɩɩ abee taakperiye,
dɩ nal mɛ we doŋ ʊ aa sɩ wuwo daga taakperiye hʊ ʊ aa basa memii,
ʊ maga dɩ ma yaa wɩya no buloŋ nɛ dɩ ba kaŋ kyiyelii a tɩya ma nala
hʊ buloŋ aa laŋŋa doŋ. 27 Dɩ nala we ma tɩyaŋ a kɩ kyɛ dɩ ba basɩ
wɩya abee taakperiye, ʊ maga dɩ ba yaa balɩya koo boto dʊŋ nɛ, a basɩ
aŋ kɩ tɩya dɔmɔŋ, ka dɩ nal mɛ we doŋ ʊ aa sɩ wuwo daga wɩya hʊ
ba aa basa memii a tɩya ma. 28 Amɛ dɩ nal lɛ tuwo dɩ ʊ daga wɩya no
memii tɩya ma, ɛɛ kɛ ʊ maga dɩ nal hʊ aa basɩ wɩya abee taakperiye
hʊ tallɩ ʊ nyʊwa rɛ, aŋ mɩɩgɩ miŋsi kɩ tɩya ʊ tɩɩ abee Wɩɩsɩ. 29 Ma leŋ
dɩ nala balɩya koo boto basɩ Wɩɩsɩ wɩya Wiyesi Welii hʊ dee tɩyaŋ, ka
dɩ ma nɩkaalɩya hʊ mɛ sʊnnɩ ba wɩbasɩɩ hʊ na weliŋ, dɩ wɩya hʊ ba
aa basɩ lɩɩ Wɩɩsɩ lee rɛ koo ba lɩɩ ba tɩɩ hakɩllɩ tɩyaŋ nɛ. 30 Amɛ ma
hɔnɩɩ tɩyaŋ, dɩ Wɩɩsɩ rɛ kpaa wɩɩ daga ma kɩdɩgɩ dɩ ʊ basɩ tɩya ma,
ʊ maga dɩ nal hʊ aa basɩ wɩya tallɩ ʊ nyʊwa rɛ, ka dɩ ma nɩɩ wɩɩ hʊ
Wɩɩsɩ aa kana dɩ ʊ tɩŋ tɩɩna tɩyaŋ a basɩ tɩya ma. 31 Ma nala no boto
buloŋ kaŋ ŋmanɩɩ rɛ ma aa sɩ wuwo basɩ wɩya Wɩɩsɩ Wiyesi Welii hʊ
dee tɩyaŋ, amɛ ʊ maga dɩ ma kɩ basɩ dɩgɩŋ dɩgɩŋ nɛ. Ɛɛ rɛ sɩ leŋ dɩ ma
kɩdɩgɩ buloŋ gʊnnɩ Wɩɩsɩ wɩya, dɩ ʊ teŋ polli. 32 Nal hʊ aa basɩ Wɩɩsɩ
wɩya Wiyesi Welii hʊ dee tɩyaŋ, ʊ maga dɩ ʊ gyɩŋ ʊ nyʊwa kanɩɩ rɛ ʊ
wɩbasɩɩ tɩyaŋ. 33 Beewɩya, Wɩɩsɩ bee kyɛ dɩ ma wɩya vʊgɩmɩ, amɛ ʊ
aa kyɛ dɩ ma wɩkanɩya buloŋ kɩ vala weliŋ nɛ.

34 Ʊ maga dɩ haana tallɩ ba nyʊʊsɩ rɛ anɩɩ ba aa yaa gɛɛ lee kɛ buloŋ
Krisitabiisi aa laŋŋa tɩyaŋ. Ba bɩ kaŋ ŋmanɩɩ dɩ ba basɩ wɩɩ buloŋ. Ʊ
maga dɩ ba kaŋ ba tɩɩma hʊwɔlɩ rɛ, anɩɩ Wɩɩsɩ mɩrɩsɩ hʊ Moosi aa saba
aa daga gɛɛ. 35 Dɩ ba aa rɛ kaŋ wɩpɩyɛsɩɩ mɛ, ʊ maga dɩ ba mʊ dɩya
rɛ a pɩyɛsɩ ba balama. Ʊ yaa hɩɩsɩ wɩɩ rɛ abee haaŋ aa sɩ laa wɩya kɩ

basɪ Krisitabiisi laŋŋɪɪ tɪyaŋ. 36 Ma lee rɛ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ lɪɪ? Koo
ma dʊŋ nɛ yaa nala hʊ ba aa basɪ Wɪɪsɪ wɪya hʊ tɪya?
37 Dɪ nal buloŋ nɛ bɪɪna anɪɪ ʊ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ koo dɪ ʊ kaŋ
Wiyesi Welii hʊ bɔnyɛ kɪŋ nɛ, ʊ tɪɪna maga dɪ ʊ gyɪma anɪɪ wɪɪ no ŋ
aa saba lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ. 38 Amɛ dɪ nal buloŋ nɛ bee kyɛ dɪ ʊ gyegili nɪɪ
wɪɪ no ŋ aa saba tɪya ma, ma mɛ ta tɔgɪmɪ ʊ. 39 Ɛɛ wɪya ŋ naabalɪya,
ma yaa sɪfɪyaŋ kɪ kyɛ dɪ ma kɪ basɪ wɪya Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ dee
tɪyaŋ, a ta leŋ dɪ taakperiye basɪɪ yaa sɪna ma tɪyaŋ. 40 Amɛ ʊ maga
dɪ ma yaa wɪɪ buloŋ ʊ bʊwaŋ nɛ.

15

Krisita aa sii sʊʊ tɪyaŋ wɪya

1 Ŋ naabalɪya, ŋ aa kyɛ dɪ ŋ liisi ma Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ ŋ aa basa
tɪya ma rɛ. Ma laa ba di rɛ, ba kaŋ ma Wɪɪsɪ laadii sɪgɪ weliŋ. 2 Dɪ
mamaa rɛ kaŋ wɪya no weliŋ, Wɪɪsɪ sɪ laa ma ta. Amɛ dɪ mamaa rɛ
ko bɪ kaŋ ba weliŋ, ɛɛ kɛ, ma Wɪɪsɪ laadii hʊ yaa waasʊ rɛ.
3 Wɪya hʊ á Tɪɪna Yesu aa kpaa daga ŋ, ba tɪɪ rɛ ŋ mɛ kpa kɪ daga
ma, beewɪya ba aa rɛ yaa wɪya no buloŋ sɪfɪyaŋ wɪya: Ba aa rɛ nyɛ,
dɪ á wɪbɔmɔ wɪya rɛ Krisita sʊba, anɪɪ ba aa saba gɛɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ.
4 Ɛɛ rɛ ba kpa ʊ hogo, ka ʊ sii sʊʊ tɪyaŋ ʊ kyɛtoo kyɛɛ, anɪɪ ba aa saba
gɛɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ. 5 Ɛɛ rɛ ʊ kaŋ ʊ tɪɪ ko daga Piita, aŋ na kaŋ ʊ tɪɪ ko
daga ʊ kpambɪsɪ hʊ fi abee balɪya. 6 Ʊ gɛɛ hal tɪyaŋ, saŋa kɪdɪgɪ ʊ kaŋ
ʊ tɪɪ ko daga ʊ hatɪnna kɔɔsɪbɔnɔŋ abee dɔbɔ rɛ. Nala no gyeniŋ buloŋ
ha we ba mɪɪbol tɪyaŋ gyɪnaŋ, ka badɔmɔŋ mɛ sʊba. 7 Ɛɛ hal tɪyaŋ
ʊ kaŋ ʊ tɪɪ ko daga Gyemsi, a kaŋ ʊ tɪɪ ko daga ʊ kpambɪsɪ hʊ buloŋ
mɛ. 8 Ba buloŋ hal tɪyaŋ nɛ, ʊ kaŋ ʊ tɪɪ ko daga ŋ mɛ, nal hʊ nal buloŋ
aa bɪ liise anɪɪ ŋ sɪ maakyiye ko laa Yesu wɪya di. 9 Yesu kpambɪsɪ
buloŋ tɪyaŋ, mɪyaŋ nɛ paalɪ yaa ba tɪyaŋ nɪbiye. Ŋ gba paalɪ bɪ maga
dɪ ba kana ŋ kɪ yɪrɪ Yesu kpambɪya, beewɪya ŋ gyɪ aa dɔgɪsɪ Wɪɪsɪ
nala rɛ kɪŋkaŋ. 10 Amɛ Wɪɪsɪ fáá ŋ sikii rɛ kɪŋkaŋ. Ʊ lahɔrʊmɔ tɪyaŋ
nɛ ŋ yaa nal hʊ ŋ aa yaa gyɪnaŋ. Bɔnyɛ hʊ mɛ ʊ aa kpaa daga ŋ bɪ
yaa waasʊ. Beewɪya mɪyaŋ nɛ tʊŋ tʊma yʊga a baŋ Yesu kpambɪsɪ hʊ
kɪdɪgɪ buloŋ. Amɛ ŋ tɪɪ dee tɪyaŋ daa ŋ wuwo kɪ tʊŋ tʊma no, Wɪɪsɪ
lahɔrʊmɔ tɪyaŋ nɛ. 11 Ka ba buloŋ tɪyaŋ, wɪɪ hʊ aa yaa wɪɪ rɛ nyɛ:
Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ rɛ á buloŋ kɪ basɪ. Wɪya hʊ ba aa basɪ, ba aa rɛ ŋ
mɛ kɪ basɪ. Wɪya no tɪɪ rɛ ma mɛ laa di gɛɛ.

Sʊʊnɪ mɪɪgɪ sii

12 Dɪ ámaa rɛ baa Wɪɪsɪ kyisi Krisita sii sʊʊ tɪyaŋ nɛ, bee rɛ tɪŋ ma
badɔmɔŋ baa dɪ sʊʊnɪ mɪɪgɪ sii tuwo? 13 Dɪ sʊʊnɪ mɪɪgɪ sii rɛ ko tuwo,
ɛɛ kɛ Wɪɪsɪ bɪ kyisi Krisita mɛ sʊʊ tɪyaŋ. 14 Dɪ Wɪɪsɪ rɛ bɪ kyisi Krisita
sʊʊ tɪyaŋ, ɛɛ kɛ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ á aa basɪ abee wɪya hʊ ma aa laa
di hʊ buloŋ yaa waasʊ rɛ. 15 Ɛɛ mɛ yaŋ daga anɪɪ á gba nyɪya wɪya
kɪ tɪya Wɪɪsɪ rɛ, beewɪya á baa ʊ kyisi Krisita sʊʊ tɪyaŋ nɛ. Dɪ sʊʊnɪ
mɪɪgɪ sii kɔnɪ ko tuwo, ɛɛ kɛ Wɪɪsɪ bɪ kyisi Krisita mɛ sʊʊ tɪyaŋ. 16 Dɪ
Wɪɪsɪ ko bɪ sɪ kyisi sʊʊnɪ, ɛɛ kɛ ʊ bɪ kyisi Krisita mɛ sʊʊ tɪyaŋ. 17 Dɪ
Wɪɪsɪ yaŋ bɪ kyisi Krisita sʊʊ tɪyaŋ, ɛɛ kɛ wɪɪ hʊ ma aa laa di mɛ yaa
waasʊ rɛ, ka ma ha we ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ. 18 Ɛɛ yaŋ daga anɪɪ nala hʊ
aa laa Yesu wɪya di aŋ sʊba, ba sʊba ta rɛ. 19 Dɪ á mɪɪbol no tɪyaŋ dʊŋ

nɛ á kaŋ bayıyɛla Krisita tıyaŋ, ɛɛ kɛ á wıya rɛ maga dı ʋ kaŋ sikii a baŋ nal buloŋ.
20 Amɛ ʋ yaa wıtıı rɛ anıı Wıısı kɔnı kyisi Krisita sʋʋ tıyaŋ nɛ. Ɛɛ
rɛ yaŋ daga anıı nala hʋ Wıısı aa sı kyisi sʋʋ tıyaŋ, Krisita rɛ yaa nal
hʋ ʋ aa laa sıya kyisi. 21 Nıdıgı tıyaŋ nɛ sʋʋ tıŋa a gyʋʋ dʋnıya. Ɛɛ tıı
rɛ nıdıgı tıyaŋ mɛ rɛ nala buloŋ sı tıŋa a sii sʋʋ tıyaŋ. 22 Adama rɛ
tıŋ nala kı sʋba. Ɛɛ tıı rɛ, Krisita mɛ rɛ sı tıŋ dı Wıısı kyisi nala sʋʋ
tıyaŋ, a leŋ dı ba kaŋ mııbol. 23 Amɛ nal buloŋ bee saŋa hʋ Wıısı aa
sı kyisi ʋ sʋʋ tıyaŋ nɛ. Krisita rɛ laa sıya sii, ka saŋa hʋ ʋ aa sı mııgı
ko dʋnıya, dı nala hʋ aa yaa ʋ nala buloŋ mɛ yaŋ sii. 24 Ɛɛ hal tıyaŋ,
dʋnıya tenii aa sı pele, haŋ saŋa hʋ rɛ Krisita sı yuwo di gyıŋbɔmɔ
abee kaŋtɔmɔ abee dʋnıya kuworo hʋ buloŋ aa laa dʋnıya no tıŋa,
ka dı ʋ yaŋ kpa dʋnıya koro a we ʋ kuwo Wıısı nosi tıyaŋ. 25 Amɛ ʋ
maga dı Krisita dı koro rɛ, a kaŋ kı mʋ saŋa hʋ Wıısı aa sı yuwo di
ʋ dɔmɔ buloŋ, a kpa ba we ʋ nosi tıyaŋ. 26 Sʋʋ rɛ yaa ʋ dɔmɔ tıyaŋ
kateŋsi ʋ aa sı kpʋ ta. 27 Wıısı teŋ tıyaŋ ba basa anıı Wıısı kpaa kına
buloŋ we Krisita nosi tıyaŋ nɛ. Amɛ ɛɛ bı daga anıı á Kuwo Wıısı mɛ
we ʋ nosi tıyaŋ nɛ, beewıya ʋ kɛ rɛ kpaa kına hʋ buloŋ we Krisita nosi
tıyaŋ. 28 Amɛ dı Wıısı rɛ ko kpa kıŋ buloŋ we ʋ Biye hʋ nosi tıyaŋ,
gɛɛ hal tıyaŋ, Biye hʋ tıı mɛ sı kpa ʋ tıı a we Wıısı nosi tıyaŋ, dı Wıısı
yaŋ kaŋ kıŋ buloŋ dee, beewıya ʋ rɛ yaa nal hʋ aa kpaa kıŋ buloŋ we
ʋ biye hʋ nosi tıyaŋ.
29 Dı sʋʋnı mııgı sii rɛ fa tuwo, bee rɛ tıŋ nala badɔmɔŋ aa laa ba
nala aa sʋba nyuu sıŋ, a leŋ ba fo ba wııkyʋwalnıı? Bekiŋ wıya rɛ ba
aa leŋ ba fo ba wııkyʋwalnıı no? Dı ʋ kɔnı fa yaa wıtıı rɛ anıı sʋʋnı
bı sı mııgı sii sʋʋ tıyaŋ, bee rɛ tıŋ nala no aa laa sʋʋnı nyuni sıŋ ba kı
fo ba wııkyʋwalnıı? 30 Dı sʋʋnı mııgı sii rɛ kɔnı tuwo, bekiŋ daasııga
rɛ á kpa á tıı kı yuwo saŋa buloŋ? 31 Ŋ naabalıya, kyɛɛ buloŋ, ŋ bee
sʋʋ kɛ aa kı lʋga rɛ. Akuu á bee Krisita aa yaa kıdıgı á mııbol tıyaŋ
wıya, ŋ wuwo bası wıya kı genni rɛ ma wıya. Ɛɛ rɛ tıŋ ŋ wuwo bası
wıı no nyɛ. 32 Ɛfiso tıyaŋ, ŋ bee nala aa kıı gɛɛ anıı ɔhɔ-kıbɔmɔ kaa
rɛ, ba kı kyɛ dı ba kpʋ ŋ. Dı nihuwobiŋ hakıla rɛ ŋ fa kana a kı lʋga
lʋgʋ no buloŋ, bekiŋ tɔnɔ rɛ ŋ na doŋ. Dı sʋʋnı rɛ bı sı sii sʋʋ tıyaŋ,
ɛɛ kɛ ʋ maga dı á buloŋ kı tıŋ wıı hʋ ba aa baa, “Ma leŋ dı á di kına, a
kı nyʋwa sıŋ, beewıya, maakyiye á sı sʋba.” 33 Ma ta leŋ dı nal buloŋ
mʋrı ma. Dı ı rɛ yaa nıtıı aŋ kı tıŋ nıbɔmɔ hal, ı mɛ aa ko ı yaa nıbɔŋ
nɛ. 34 Ma leŋ wıvıyagyımıya yayı, a leŋ wıbɔmɔ ŋmaŋsı mɛ tıŋıı. Ʋ
maga dı ma leŋ hıısı kaŋ ma rɛ, beewıya ma badɔmɔŋ bı gyıŋ Wıısı.

Teŋbiye hʋ nala hʋ aa sı sii sʋʋ tıyaŋ aa sı kana

35 Nal kıdıgı sı pıyɛsı anıı ɛɛ rɛ nala hʋ aa sʋba sı wuwo yaa a sii
sʋʋ tıyaŋ? Dı dı ba aa rɛ siye, teŋbii gɛɛ ma iriŋ nɛ ba sı kana? 36 Ɛɛ
dɔŋ bambugi! Dı ı rɛ ko kpa kıŋ doho, dı ʋ bı pʋw, kıfalıı bee lıı. 37 Dı
ı rɛ kpa miŋbii koo kıdoho iriŋ kɛ buloŋ doho, kıŋ hʋ aa sı nyʋ a waa,
ʋ bee bii hʋ ı aa kpa doho kıı dɔmɔŋ nɛ? 38 Amɛ Wıısı rɛ aa leŋ kıdoho
hʋ nyʋ, a kıı gɛɛ ʋ aa kyɛ. Ʋ rɛ aa leŋ kıdoho iriŋ kɛ buloŋ nyʋ, a waa
kıı ʋ kıyı. 39 Kına buloŋ aa we dʋnıya no tıyaŋ a kaŋ mııbol, ba teŋ
bı yaa kıdıgı. Nihuwobisi abee pʋsı abee digibiisi abee fuwonamıısı
teŋ bı yaa kıdıgı. 40 Wıısınyuu kına we doŋ, taŋha nyuu kına mɛ we
doŋ, ba weliŋ mɛ bı kıı dɔmɔŋ. 41 Wııpɔsıı kaŋ ʋ pʋlʋŋ nɛ, pene mɛ

kaŋ ʋ pʋlʋŋ, kyɪŋwʋlɪya mɛ kaŋ ba pʋlʋŋ. Kyɪŋwʋlɪya tɪyaŋ mɛ gba,
badɔmɔŋ mɛ pʋrɪsa rɛ a baŋ badɔmɔŋ.
42 Dɪ nala rɛ ko sii sʋʋ tɪyaŋ, ɛɛ tɪɪ rɛ ʋ sɪ kɪɪ. Teŋ hʋ ba aa kpaa
hogo sɪ pʋw, amɛ teŋ hʋ aa sɪ sii sʋʋ tɪyaŋ kɛ bɪ sɪ maakyiye sʋba.
43 Teŋ hʋ ba aa kpaa hogo lɔrɔ rɛ a bɪ kaŋ dee mɛ. Amɛ dɪ ʋ rɛ ko
sii sʋʋ tɪyaŋ, ʋ sɪ weliye, a deye mɛ. 44 Teŋ hʋ ba aa sɪ kpa hogo yaa
dʋnɪya tɪyaŋ kɪŋ nɛ. Amɛ teŋ hʋ á aa sɪ sii sʋʋ tɪyaŋ a kana, ʋ kɛ
yaa wɪɪsɪbee teŋ nɛ. Dɪ ámaa rɛ kaŋ tenni dʋnɪya no tɪyaŋ, ʋ maga
dɪ á kaŋ tenni mɛ rɛ wɪɪsɪbee tɪyaŋ. 45 Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba saba rɛ a
baa, “Nihuwobiŋ hʋ Wɪɪsɪ aa laa sɪya marɪ, ba kɪ yɪrɪ Adama, Wɪɪsɪ
gyɪ wiyese we ʋ tɪyaŋ nɛ, ʋ kaŋ mɪɪbol.” Amɛ Adama hʋ aa tɪŋ hal ko
kɛ, ʋ rɛ yaa wiyese hʋ aa tɪya nala mɪɪbol. 46 Ʊ bɪ kɪɪ wɪɪsɪbee teŋbii
hʋ rɛ á laa sɪya kana. Dʋnɪya no teŋbii hʋ rɛ á laa sɪya kana, aŋ na
kaŋ wɪɪsɪbee teŋbii hʋ. 47 Adama hʋ aa laa sɪya ko dʋnɪya, taŋha rɛ
Wɪɪsɪ kpa mɔ ʋ. Amɛ Adama hʋ aa tɪŋ hal ko kɛ, Wɪɪsɪbee rɛ ʋ lɪɪ ko.
48 Ɛɛ hʋ ba aa yaŋ kpa taŋha mɔ Adama ʋ kɪɪ, ɛɛ tɪɪ rɛ dʋnɪya no nala
buloŋ mɛ kɪɪ. Nala hʋ aa yaa wɪɪsɪbee nala, ba mɛ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ nal
hʋ aa lɪɪ wɪɪsɪbee ko. 49 Á aa kɪɪ nal hʋ ba aa kpaa taŋha mɔ gɛɛ, ɛɛ tɪɪ
rɛ á sɪ kɪɪ nal hʋ aa lɪɪ Wɪɪsɪbee mɛ. 50 Ŋ naabalɪya, wɪɪ hʋ ŋ aa basɪ
rɛ nyɛ: kyal bee naŋpʋŋ bɪ sɪ wuwo we Wɪɪsɪ koro hʋ tɪyaŋ, beewɪya
kɪna hʋ aa pʋw bɪ sɪ wuwo we lee hʋ aa we doŋ deŋdeŋ kɪ mʋ tɪyaŋ.
51 Ma gyegili nɪɪ wɪfaŋɪɪ kɪdɪgɪ aa we doŋ. Ʊ rɛ nyɛ: Á buloŋ bɪ
sɪ sʋba teŋ, ka dɪ dʋnɪya kyɛtenii kabɪl hʋ pʋʋsɪ. Dɪ kabɪl hʋ rɛ ko
mʋʋ, á buloŋ tenni sɪ pirigi bɪrɪmɪ dɪgɪ dʋŋ anɪɪ duwoŋ aa pirigi lɪgɪsɪ
gɛɛ. 52 Dɪ kabɪl no rɛ ko mʋʋ, sʋʋnɪ buloŋ sɪ sii sʋʋ tɪyaŋ, a bɪl bɪ sɪ
maakyiye sʋba. Nala hʋ ha aa we ba mɪɪbol tɪyaŋ mɛ, ba teŋbiye sɪ
bɪrɪmɪ yaa kɪna bɪl aa bɪ sɪ maakyiye pʋw. 53 Wɪɪsɪ sɪ kaŋ teŋbiye hʋ
aa pʋw a bɪrɪmɪ dɪ ba ta bɪl kɪ pʋw. Ka dɪ á teŋbiye no mɛ aa sʋʋ nyɛ,
ʋ sɪ kaŋ ba mɛ bɪrɪmɪ dɪ ba ta bɪl kɪ sʋba. 54 Dɪ wɪya no buloŋ nɛ ko
yaa, dɪ nihuwobisi kaŋ tenni hʋ bɪl aa bee sʋba koo a kɪ pʋw, ɛɛ daga
anɪɪ wɪɪ hʋ ba aa basa Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ko yaa wɪtɪɪ rɛ gɛɛ, beewɪya ba
saba a baa,
“Á yuwo di rɛ. Sʋʋ bɪl bɪ kaŋ dee á nyuu tɪyaŋ.
55 Sʋʋ, lee rɛ ɪ dee hʋ ɪ aa kaŋ kɪ kpʋ nala bɪl we? Sʋʋ, lee rɛ ɪ hʋwoŋ
hʋ ɪ aa kaŋ kɪ we nala tʋwara tɪyaŋ bɪl we?”
56 Sʋʋ hʋwoŋ lɪɪ wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ nɛ, wɪbɔmɔ dee mɛ lɪɪ Wɪɪsɪ
mɪrɪsɪ hʋ tɪyaŋ. 57 Amɛ ma leŋ dɪ á kyʋwalɪ á Kuwo Wɪɪsɪ aŋgyʋwasʋ,
beewɪya ʋ tɪŋ á Tɪɪna Yesu Krisita tɪyaŋ nɛ a tɪya ma dee á wuwo yuwo
di.
58 Ɛɛwɪya, ŋ naabiikpɪyanama, ma sɪŋ wɪya hʋ ma aa laa di tɪyaŋ
weliŋ, a ta leŋ dɪ kɪŋ buloŋ kaŋ ma kɪ biyege. Ma leŋ dɪ ma sɪɪ fɪyɛsɪ
dɪ ma kɪ tʋŋ á Tɪɪna Yesu Krisita tʋma hʋ weliŋ saŋa buloŋ. Beewɪya
ma gyɪma rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ tʋma hʋ ma aa tʋŋ, ma bɪ sɪ tʋŋ ta waasʋ.

16

Krisitabiisi dɔmɔŋ kyiyelii kɪyɛsʋʋ

1 Lagɪlagɪ no, ŋ aa kyɛ dɪ ŋ basɪ molbiye hʋ ma aa kyɛ dɪ ma kɪyɛsɪ,
dɪ ba kaŋ mʋ pɛ Wɪɪsɪ nala aa we Gyudɪya paalʋʋ tɪyaŋ wɪya rɛ. Ɛɛ
hʋ ŋ aa daga Krisitabiisi hʋ aa we Galetiya paalʋʋ tɪyaŋ dɪ ba kɪyɛsɪ
molbiye hʋ, ma mɛ yaa gɛɛ. 2 Alahadi kyɛɛ kɛ buloŋ, molbiye hʋ ma

kıdıgı buloŋ aa tʊma a na yɔbɔ hʊ paga tıyaŋ, nal buloŋ lıı maga gɛɛ ı aa wuwo dı ba kpa kı biŋ. Dı mıyaŋ nɛ ko ko, ma bıl bı sı kı kıyɛsı molbiye. 3 Dı mıyaŋ nɛ ko ko, ŋ sı sabı teŋ tıya nala hʊ ma aa sı lıı, a daga nala hʊ iriŋ ba aa yaa dı ba kaŋ molbiye hʊ ma aa kıyɛsa a yaŋ bee teŋ hʊ a mʊ tıya Krisitabiisi hʊ aa we Gyerusalɛm tıyaŋ. 4 Dı ʊ rɛ ko maga dı ŋ tıı mɛ mʊ, ŋ beel-ba buloŋ sı tıŋ dɔmɔŋ mʊ.

Wıya Pɔɔl aa kyɛ dı ʊ yaa

5 Dı ŋ ko lıı Masidooniya paalʊʊ tıyaŋ, ŋ sı ko na ma, beewıya ŋ yaa ŋ hakıla rɛ anıı ŋ sı tıŋ Masidooniya paalʊʊ aŋ na ko ma lee. 6 Dı mıyaŋ nɛ ko ko, ŋ sı we ma lee a pıısı mʊhʊ, kapuwo ŋ sı we doŋ dı puwo saŋa hʊ mʊ teŋ. Ŋ sı we ma lee a mʊ pele saŋa hʊ ŋ bıl aa sı kpa ŋmanıı, dı ma kyiyeli ŋ, dı ŋ bıl wuwo mʊ lee hʊ buloŋ ŋ aa sı mʊ. 7 Ŋ bee kyɛ dı ŋ ko na ma nıma nıma aŋ parı mʊ. Amɛ dı Wıısı rɛ laa nyʊwa, ŋ fa kyo dı ŋ yaa kyɛɛ balıya rɛ ma lee. 8 Ŋ sı hɔŋ Ɛfiso tıyaŋ daha, a mʊ pele kyɛbal hʊ ba aa yırı Pɛŋtikosi kyɛɛ. 9 Beewıya, abee nala aa yʊga a kı tɔ ŋ ŋmanıı buloŋ mɛ, ŋ naa dı Wıısı suri ŋmanıı tıya ŋ nɛ dı ŋ tʊŋ tʊma aa sı kaŋ tɔnɔ yʊga daha. 10 Dı Timoti rɛ ko ko ma lee, ma kana ʊ weliŋ, beewıya, á beel-ʊ buloŋ nɛ aa tʊŋ Wıısı tʊma hʊ. 11 Ma ta ko kı yaa ʊ sıgyʊʊ-wıya. Ma pɛ ʊ tıyaŋ dı ʊ vala ŋmanıı hʊ abee laaŋfıya, aŋ mıigı ko ŋ lee. Beewıya, ŋ aa gyegili ʊ bee á nımmabalıya hʊ badɔmɔŋ nɛ daha.

12 Ka á nıınabiye Apolo mɛ, ŋ sʊla ʊ rɛ weliŋ dı ʊ bee á nımmabalıya hʊ badɔmɔŋ ko na ma. Amɛ ʊ bı bıına anıı ʊ sı wuwo na ŋmanıı ko lagılagı no. Ɛewıya, dı ʊ rɛ ko na ŋmanıı saŋa hʊ buloŋ, ʊ sı ko na ma.

Wıkateŋse

13-14 Ma pɔ ma tııma weliŋ, a kaŋ wıya hʊ ma aa laa di weliŋ. Ma kaŋ bembiduwo a leŋ dı ma Wıısı laadii deye. Ma yaa wıı buloŋ bee kyori.

15 Ŋ naabalıya, ka ma gyıma anıı Sıtıfanası bee ʊ dıya nala rɛ laa sıya laa Yesu Krisita wıya di Akaaya paalʊʊ tıyaŋ. Ba kpaa ba tıı we Wıısı tʊma tıyaŋ nɛ, a kı kyiyeli Wıısı nala mɛ weliŋ. 16 Ŋ aa sʊla ma, ŋ naabalıya, ma kı tıŋ nitesi no abee ba tʊŋtʊnnı dɔŋtıŋsı buloŋ nyʊwa. 17 Ŋ teŋ fıyɛlı rɛ weliŋ abee Sıtıfanası, Fɔɔtunaatusı abee Akayikusı aa ko ŋ lee. Ba aa rɛ laa ma nyuu daha. 18 Ba leŋ ŋ teŋ polli rɛ anıı ba aa leŋ ma tenni mɛ polli gɛɛ. Ʊ maga dı ma kı tıya nala no iriŋ gyırıma rɛ.

19 Krisitabiisi hʊ aa we Esıya paalʊʊ tıyaŋ aa kyʊwalı ma. Akula abee Pirisila, abee Krisitabiisi hʊ aa laŋŋı ba dıya tıyaŋ baa dı ŋ kyʊwalı ma weliŋ á Tıına Yesu feŋ tıyaŋ. 20 Á nımmabalıya hʊ buloŋ aa we daha mɛ aa kyʊwalı ma. Ma kı kyʊwalı dɔmɔŋ abee teŋfıyɛlʊʊ akuu ma aa yaa nımmabalıya wıya.

21 Lagılagı no, mıyaŋ Pɔɔl, ŋ tıı rɛ aa sabı wıı no, “Ŋ aa kyʊwalı ma.” 22 Dı nal buloŋ nɛ bı kyo á Tıına Krisita, Wıısı sı dɔgısı tıına. Maranaata! (Ʊ memii rɛ yaa, á Tıına Krisita ko!) 23 Á Tıına Yesu Krisita lahɔrʊmɔ tıyaŋ ma hɔŋ abee laaŋfıya. 24 Ŋ kyo ma buloŋ nɛ á Tıına Yesu Krisita feŋ tıyaŋ. Amı.

TEŊLIYA TIINA PƆƆL AA SABA TIYA KORIŊTI TIMMA

1 Mıyaŋ Pɔɔl, abee á nıınabiye Timoti rɛ sabı teŋ no a kı tıya ma. Wıısı kyɛrı tıyaŋ nɛ ʋ lıı ŋ, dı ŋ yaa Yesu Krisita kpambıya. Á sabı teŋ no a kı tıya ma Krisitabiisi hʋ aa we Koriŋti tıyaŋ nɛ, abee Wıısı nala hʋ buloŋ aa we Akaaya paalʋʋ tıyaŋ.

2 Á Kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita lahɔrʋmɔ tıyaŋ, ma hɔŋ bee laaŋfıya.

Pɔɔl Kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ

3 Ma leŋ dı á kyʋwalı Wıısı á Tıına Yesu Krisita kuwo hʋ, aŋgyʋwasʋ. *Ʋ* rɛ yaa Wıısı, a kı fá nala sikii, aŋ kı fıyɛlı nala bembiye mɛ. 4 *Ʋ* rɛ yaa nal hʋ aa fıyɛlı á bembiye á tʋwara nayı tıyaŋ dı ɛɛ leŋ dı á mɛ wuwo fıyɛlı nala hʋ buloŋ mɛ aa na tʋwara bembiye abee bembifıyɛlı hʋ ʋ aa kpaa tıya ma. 5 Tʋwara hʋ Krisita fa aa naa, ʋ tıı rɛ á mɛ kı na. Ɛɛ hʋ Wıısı aa kyiyeli Krisita ʋ tʋwara nayı tıyaŋ, ɛɛ tıı rɛ Wıısı sı tıŋ Krisita tıyaŋ, a kyiyeli ma mɛ weliŋ. 6 Dı ámaa rɛ ko kı na tʋwara, ma kyiyelii abee ma laa tayi wıya rɛ. Dı ámaa rɛ ko na kyiyelii buloŋ Wıısı lee, haŋ kyiyelii hʋ tıı rɛ ma mɛ aa na, dı ma wuwo kaŋ kenyiri abee mala, a na tʋwara hʋ iriŋ á mɛ aa naa. 7 Á laa ma di rɛ weliŋ. Á bee yaa ma sige. Á gyıma anıı tʋwara hʋ á aa naa, ʋ tıı rɛ ma mɛ kı na. Kyiyelii hʋ buloŋ mɛ á aa sı na Wıısı lee, ʋ tıı rɛ ma mɛ sı na.

8 Ŋ naabalıya, ŋ aa kyɛ dı ma gyıŋ tʋwara mɔɔ gɛɛ á aa naa Esıya paalʋʋ tıyaŋ nɛ. Tʋwara hʋ iriŋ á gyı aa naa bı kyalla, haalı á gyı bıl bı liise anıı á sı kaŋ mııbol. 9 Wıtıı, á gyı bıına anıı á sʋba teŋ nɛ. Amɛ gɛɛ kyiyeli ma rɛ dı á ta kı deŋ á tıı dee tıyaŋ, amɛ dı á kpa á bayıyɛla buloŋ we Wıısı tıyaŋ, ʋ rɛ aa kyisi nala sʋʋ tıyaŋ. 10 Wıısı rɛ lıı ma sʋʋ bʋwa no tıyaŋ. Maakyiye dı wıı rɛ bıl ko gyʋʋ ma, ʋ sı bıl lıı ma ʋ tıyaŋ. *Ʋ* tıyaŋ nɛ á bayıyɛla buloŋ we anıı ʋ rɛ sı kı lıı ma tʋwara buloŋ tıyaŋ. 11 Beewıya ma sʋl Wıısı kı tıya ma rɛ. Nyɛ rɛ yaŋ sı leŋ dı nıgyamaa dannı Wıısı akuu ɛɛ hʋ Wıısı aa laa ba sʋlıı a lıı ma á tʋwara no nayı tıyaŋ.

Pɔɔl bırımı ʋ hakıla wıya hʋ ʋ aa kyɛ dı ʋ yaa tıyaŋ

12 Lagılagı no kɛ, á sı wuwo bigisi á tıı rɛ, beewıya á hakıla daga anıı á wıyaalıya buloŋ weliye rɛ nal buloŋ lee dʋnıya no tıyaŋ, amarıkpatıya wıı buloŋ á aa yaa ma lee, á yaa wıya hʋ aa kpaa ŋmanıı Wıısı sıya tıyaŋ nɛ, aŋ pɛ tıŋ wıtıı hʋ Wıısı aa kyɛ. Nihuwobiŋ wıgyʋŋ tıyaŋ daa á tıŋa a kı yaa á wıya, amɛ Wıısı lahɔrʋmɔ tıyaŋ nɛ á wuwo kı yaa ba. 13 Wıduwoni daa á sabı kı tıya ma. Wıya hʋ á aa saba, ma aa wuwo ma karımı ba rɛ, a gyıŋ ba memiye mɛ. Á yaŋ laa di rɛ anıı abee ma aa bı gyıŋ wıya no memii mʋ teŋ nyɛ mɛ, 14 ka maakyiye ma sı gyıŋ ba memii mʋ teŋ. Ka kyɛɛ hʋ á Tıına Yesu Krisita aa sı mııgı ko, ɛɛ tıyaŋ nɛ ma sı gyıma anıı ma aa wuwo ma kı genni á wıya rɛ, dı á mɛ wuwo kı genni ma wıya.

15 Ŋ aa gyɪŋ nyɛ tɪyaŋ nɛ tɪŋ, ŋ fa kɪ kyɛ dɪ ŋ laa sɪya ko ma lee,
dɪ ma nɪɪ sʊŋbʊlɪya. 16 Ŋ fa aa kyɛ dɪ ŋ ko tɪŋ ma lee rɛ a na ma,
aŋ na mʊ Masidooniya paalʊʊ. Dɪ mɪyaŋ nɛ fa bɪl ko lɪɪ Masidooniya
paalʊʊ kɪ ko, dɪ ŋ fa bɪl ko tɪŋ ma lee a na ma, ka dɪ ma pɛ ŋ dɪ ŋ
wuwo mʊ Gyudɪya paalʊʊ. 17 Ma bɪɪna anɪɪ wɪya no ŋ aa basɪ nyɛ
daga anɪɪ ŋ bɪ sɪ wuwo sɪŋ wɪdɪgɪ naaŋ tɪyaŋ nɛ koo? Ma bɪl bɪɪna
anɪɪ ŋ aa yaa ŋ wɪya anɪɪ dʊnɪya nala aa yaa gɛɛ rɛ, dɪ ŋ laa wɪɪ aŋ
bɪl sɪŋ doŋ baa dɪ ŋ bɪ laa koo? 18 Ma gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ kaŋ wɪtɪɪ
rɛ. Ɛɛ tɪɪ rɛ wɪya hʊ buloŋ á aa basɪ tɪya ma mɛ yaa wɪtɪɪ. Á bee
basɪ naŋdeliŋkpara. 19 Wɪɪsɪ Biye Yesu Krisita wɪya hʊ mɪyaŋ Pɔɔl
abee Silaasi bee Timoti aa basɪ tɪya ma, wɪya hʊ bɪ daga anɪɪ Yesu
yaa nal hʊ aa basɪ naŋdeliŋkpara rɛ. Ʊ rɛ aa daga anɪɪ Wɪɪsɪ bɪ kaŋ
naŋdeliŋkpara. 20 Wɪya hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa wee nyʊwa baa ʊ sɪ yaa,
Yesu tɪyaŋ nɛ ʊ tɪŋa a yaa ba. Ɛɛ rɛ tɪŋ, dɪ ámaa rɛ ko kyʊwalɪ Wɪɪsɪ
teŋ buloŋ, á aa baa dɪ "Yesu Krisita feŋ tɪyaŋ, amɪ" dɪ Wɪɪsɪ feŋ na
bigisii 21 Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ leŋ á beel-ma buloŋ sɪŋ weliŋ á Tɪɪna Yesu Krisita
tɪyaŋ. Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ lɪɪ ma á kɪ tʊŋ tʊma no. 22 Ʊ kpaa ʊ Wiyesi Welii
hʊ we á tɪsɪ tɪyaŋ nɛ a magɪl ma dɪ á yaa ʊ nala, ka dɪ á gyɪma anɪɪ
maakyiye ʊ sɪ kpa wɪweliye hʊ buloŋ aa sɪ tɪŋa mɛ tɪya ma.

23 Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ yaa ŋ daŋsɪya, ʊ gyɪma ŋ hakɪla rɛ. Ŋ fa bee kyɛ dɪ ŋ
ko dɔŋ ma, ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ gyɪ bɪ ko ma lee Koriŋti tɪyaŋ. 24 Á bee kyɛ dɪ
á fɪl ma dɪ ma laa wɪya hʊ á aa basɪ kɪ tɪya ma di. Á gyɪma rɛ anɪɪ
ma sɪŋ ma laadii tɪyaŋ weliŋ nɛ. Amɛ á aa kyɛ dɪ á beel-ma buloŋ kɪ
tʊma rɛ dɪ ma tenni fɪyɛlɪ.

2

1 Ɛɛwɪya, ŋ yaa ŋ hakɪla rɛ anɪɪ ŋ bɪl bɪ sɪ ko ma lee, dɪ ŋ ko leŋ dɪ
ma tɪsɪ kyogi. 2 Beewɪya, dɪ mɪyaŋ nɛ leŋ ma tɪsɪ kyogi, nal buloŋ bɪl
tuwo ʊ aa sɪ leŋ dɪ ŋ teŋ fɪyɛlɪ dɪ ma nala hʊ tɪsɪ aa kyogo hʊ daa.
3 Dɪ mɪyaŋ nɛ fa ko ma lee, mamaa rɛ sɪ leŋ dɪ ŋ teŋ fɪyɛlɪ. Ɛɛwɪya, dɪ
mɪyaŋ nɛ yaŋ leŋ ma tɪsɪ kyogi, ma bɪl bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ ŋ teŋ fɪyɛlɪ.
Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ gyɪ laa sɪya sabɪ teŋ tɪya ma. Ŋ laa ma buloŋ di rɛ. Ŋ gyɪma
anɪɪ dɪ ŋ teŋ nɛ ko fɪyɛlɪ, ma buloŋ tenni mɛ aa fɪyɛlɪ rɛ. 4 Saŋa hʊ
tɪyaŋ ŋ aa sabɪ teŋ hʊ kɪ tɪya ma, ŋ tɪya fa kyogo rɛ kɪŋkaŋ. Ŋ paalɪ
wɪɪ rɛ ma wɪya. Ŋ bee sabɪ teŋ no dɪ ŋ leŋ dɪ ma tɪsɪ kyogi, amɛ ŋ aa
kyɛ dɪ ma gyɪma anɪɪ ŋ kyo ma buloŋ nɛ kɪŋkaŋ.

Dɪ nal lɛ yaa wɪɪ kyogi ɪ, kpa kyɛ ʊ

5 Nal hʊ aa leŋ ma tɪsɪ kyogi, ŋ dʊŋ tɪyaŋ daa ʊ gyʊʊ, amɛ ma tɪyaŋ
nɛ ʊ gba gyʊʊ te ŋ. Koo dɪ ʊ bɪ gyʊʊ ma buloŋ tɪyaŋ mɛ, amɛ ʊ gyʊʊ
ma badɔmɔŋ tɪyaŋ kɛ rɛ. Ŋ bee kyɛ dɪ ŋ basɪ wɪɪ no bee beere. 6 Nal
hʊ aa yaa gɛɛ, ma gyeniŋ buloŋ aa dɔgɪsɪ ʊ maga gɛɛ, ʊ maga rɛ. 7 Amɛ
lagɪlagɪ no kɛ ʊ maga dɪ ma kpa wɪɪ buloŋ kyɛ ʊ rɛ, aŋ fɪyɛlɪ ʊ bembii.
Dɪ gɛɛ daa, ʊ tɪya sɪ marɪ kyogi mʊ gallɪ, dɪ ʊ yalmɪ. 8 Ɛɛwɪya, ŋ aa
sʊla ma rɛ dɪ ma marɪ kana ʊ weliŋ, a leŋ dɪ ʊ gyɪma anɪɪ ma kɔnɪ
kyo ʊ rɛ. 9 Ŋ sabɪ haŋ teŋ hʊ tɪya ma, dɪ ŋ na dɪ ma yaa siri dɪ ma tɪŋ
ŋ nyʊwa saŋa buloŋ koo ma bɪ yaa siri rɛ. 10 Dɪ mamaa rɛ kpaa wɪɪ
kyɛ nal, ŋ mɛ kpaa kyɛ ʊ rɛ. Dɪ mɪyaŋ nɛ fa maga dɪ ŋ kpa wɪɪ kyɛ
tɪɪna, ŋ kpaa kyɛ ʊ tɪɪna rɛ, akuu ma wɪya. Krisita rɛ yaa ŋ daŋsɪya

tɪɪna wɪɪ no tɪyaŋ. 11 Ŋ yaa gɛɛ rɛ dɪ Sɪtaanɪ ta wuwo ma, beewɪya, á
gyɪŋ ʋ dawarɪ buloŋ nɛ.

Pɔɔl mʋʋ Turowasɪ

12 Ŋ aa ko Turowasɪ dɪ ŋ basɪ Krisita wɪweliye hʋ a tɪya ba, ŋ naa
anɪɪ á Tɪɪna suri ŋmanɪɪ tɪya ŋ nɛ, 13 dɪ ŋ tʋŋ tʋma doŋ, amɛ ŋ hakɪla
fa bɪ pɪŋ lɪdɪgɪ, beewɪya ŋ fa bɪ naa á nɪɪnabiye Titusi doŋ. Ɛɛ rɛ ŋ sii
doŋ, a ta ba aŋ kpa mʋ Masidooniya paalʋʋ.

Krisita dee tɪyaŋ á yuwo di Sɪtaanɪ rɛ

14 Ma leŋ dɪ á dannɪ Wɪɪsɪ. Ʊ tɪya Krisita dee rɛ ʋ yuwo di Sɪtaanɪ, á
bee Krisita aa yaa kɪdɪgɪ wɪya, á mɛ aa yuwo di Sɪtaanɪ rɛ saŋa buloŋ
aŋ kɪ gyʋwɔsɪ anɪɪ bayuwolo aa yuwo di ba dɔmɔ. Wɪɪsɪ pɛɛ á tɪyaŋ
nɛ á wuwo kɪ basɪ Krisita wɪya lee buloŋ tɪyaŋ. Krisita wɪweliye no
laa lee buloŋ nɛ anɪɪ tʋranɪɪ aa kpaa sʋwala tɔ lee buloŋ. 15 Beewɪya,
á tɪɪ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ tʋranɪɪ sʋwala aa sʋma, Krisita kpa ma tɪya Wɪɪsɪ.
Nyɛ rɛ Wɪɪsɪ leŋ á pɪsa gyʋʋ nala hʋ ʋ aa laa kɪ ta, abee nala hʋ aa
nyʋgɪsɪ buloŋ tɪyaŋ. 16 Nala hʋ aa nyʋgɪsa lee, tʋranɪɪ no sʋwala aa
kɪ kpʋ ba rɛ. Amɛ nala hʋ Wɪɪsɪ aa laa kɪ ta kɛ lee, tʋranɪɪ no sʋwala
aa tɪya ba mɪɪbol lɛ. Kɪbee rɛ yaŋ maga dɪ ʋ tʋŋ tʋma no?

17 Nala gyeniŋ buloŋ kpaa Wɪɪsɪ wɪtɪɪ hʋ basɪɪ wɪya yaa molbi-kyɛ
wɪɪ rɛ. Amɛ á kɛ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ rɛ abee wɪtɪɪ ʋ sɪya tɪyaŋ.
Á yaa Wɪɪsɪ tʋŋtʋnnɪ tɪɪma rɛ. Ʊ rɛ tɪŋ ma á kɪ basɪ wɪweliye no
Krisita dee tɪyaŋ.

3

1 Wɪya no ŋ aa basɪ nyɛ bɪ kɪɪ anɪɪ á tɪɪ rɛ á bɪl kɪ daga. Ʊ aa maga
dɪ nala badɔmɔŋ kaŋ tenni aa daga nala hʋ iriŋ ba aa yaa rɛ a ko ma
lee, koo dɪ ba aa rɛ ko kɪ mʋ lee kɪdɪgɪ ʋ aa maga dɪ ma sabɪ tenni
aa daga nala hʋ iriŋ ba aa yaa rɛ a tɪya ba ba kaŋ mʋ. Amɛ á kɛ bɪ
kɪɪ nala no, tenni no iriŋ wɪya bɪ yaa kparaama tɪya ma. 2 Ma tɪɪ bee
ma nyuu rɛ yaa tenni hʋ aa daga gɛɛ á aa kɪya, á sabɪ we á tɪsɪ tɪyaŋ.
Nal buloŋ aa karɪmɪ rɛ a gyɪŋ gɛɛ á aa kɪya. 3 Ma kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ teŋ
Krisita aa saba a kpa tɪmma dɪ á kaŋ ko. Teŋ no wɪya bɪ kɪɪ nɪɪ wɪya
nal kɪdɪgɪ aa kpaa kɪŋ a sabɪ mal bʋtala tɪyaŋ. Amɛ Krisita tɪɪ rɛ kpaa
Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ a sabɪ teŋ no we nihuwobisi tɪsɪ tɪyaŋ.

4 Krisita lahɔrʋmɔ tɪyaŋ, á laa Wɪɪsɪ di rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ á wuwo kɪ basɪ
wɪya no buloŋ gɛɛ. 5 Ʊ gɛɛ bɪ kɪɪ nɪɪ tʋma hʋ á aa tʋŋ, dɪ á tɪɪ dee
rɛ á kaŋ kɪ tʋma. Dee hʋ á aa kaŋ kɪ tʋŋ tʋma no lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ.
6 Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ tɪya ma ŋmanɪɪ abee dee dɪ á yaa nyʋʋfalɪɪ hʋ ʋ aa kpaa
tɪya nihuwobisi tʋŋtʋnna. Nyʋwa no wɪya á aa basɪ bɪ yaa mɪra ba aa
saba biŋ. Nyʋʋfalɪɪ no dee lɪɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ tɪyaŋ nɛ. Mɪrɪsɪ
hʋ Moosi aa saba biŋ dɪ nala kɪ tɪŋa litenii rɛ yaa sʋʋ, amɛ Wɪɪsɪ
Wiyesi Welii hʋ kɛ aa tɪya mɪɪbol lɛ.

7-8 Mɪrɪsɪ hʋ Moosi aa saba biŋ dɪ nala kɪ tɪŋa, ba gyɪ sabɪ mal bʋtala
tɪyaŋ nɛ. Mɪrɪsɪ no litenii rɛ yaa sʋʋ. Amɛ saŋa hʋ Wɪɪsɪ gyɪ aa kpaa
ba kɪ tɪya Moosi, Wɪɪsɪ gyɪ daga ʋ gaŋdarɪ mɔgɪ rɛ Moosi tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ
Moosi sɪya buloŋ gyɪ kɪ tʋla, haalɪ Iziral tɪmma hʋ gyɪ bɪ wuwo dɪ ba
deŋ ʋ sɪya tɪyaŋ. Amɛ haŋ tʋla hʋ gyɪ aa we Moosi sɪya tɪyaŋ, ʋ kɛ
gyɪ aa dɪsɪ rɛ. Dɪ Wɪɪsɪ rɛ yaŋ daga ʋ gaŋdarɪ mɪrɪsɪ hʋ litenii aa yaa
sʋʋ tɪyaŋ mɔɔnyɛ, maga gɛɛ rɛ ʋ sɪ daga ʋ gaŋdarɪ Wiyesi Welii hʋ aa

tıya mııbol tʊma tıyaŋ. 9 Mırısı hʊ Moosi gyı aa saba biŋ, Wıısı gyı
daga ʊ gaŋdarı rɛ ba tıyaŋ. Amɛ mırısı no fa kpaa kyogisi tıya nala
hʊ fa aa tıŋ ba rɛ akuu ba aa bee tıŋ ba weliŋ wıya. Ɛɛwıya, wıya hʊ
aa leŋ nala kaŋ tıpʊlʊŋ Wıısı lee, ba tıyaŋ nɛ Wıısı sı marı daga ʊ
gaŋdarı yʊga a baŋ Moosi mırısı hʊ. 10 Ɛɛ wıya Wıısı gaŋdarı hʊ aa
we doŋ gyınaŋ aa yʊga kıŋkaŋ wıya, buŋbuŋ gaŋdarı hʊ kɛ bıl tuwo.
11 Dı Wıısı rɛ daga ʊ gaŋdarı wıya aa yaa wıparıbanıya tıyaŋ, ɛɛ kɛ
Wıısı sı marı daga ʊ gaŋdarı wıya hʊ a we doŋ deŋdeŋ kı mʊ tıyaŋ.

12 Á aa kaŋ bayıyɛla no wıya rɛ tıŋ á kı bası Wıısı wıya abee
nyuduwo. 13 Á kɛ bı kıı Moosi, a paa ganni tɔ á sıya. Beewıya saŋa
hʊ Wıısı gyı aa daga ʊ gaŋdarı Moosi tıyaŋ, Moosi sıya gyı aa tʊl lɛ.
Amɛ tʊla hʊ gyı ko kı dısı ʊ sıya tıyaŋ nɛ, ɛɛ rɛ ʊ gyı kpa gal tɔ ʊ sıya,
dı Iziral tımma hʊ ta naa anıı tʊla hʊ aa dısı rɛ. 14 Amɛ Iziral tımma
hakıllı fa tɔɔ rɛ Wıısı ŋmanıı tıyaŋ, ba bı wuwo gyıŋ Wıısı wıya hʊ
memii. Abee gyınaŋ buloŋ, ɛɛ rɛ ba hakıllı ha kıı. Ɛɛwıya, dı ba aa
rɛ ko kı karımı mırısı hʊ Wıısı fa aa kpaa tıya Moosi, ʊ ha aa kıı gɛɛ
rɛ anıı haŋ gal hʊ Moosi gyı aa kpaa tɔ ʊ sıya, ʊ tıı rɛ ha tɔ ba sıya.
Beewıya Yesu Krisita laadii dʊŋ nɛ sı wuwo leŋ gal hʊ polli nal sıya
tıyaŋ dı ʊ gyıŋ Wıısı wıya memii. 15 A ha bee gyınaŋ buloŋ, dı ba aa
rɛ ko karımı mırısı hʊ Wıısı fa aa kpaa tıya Moosi, ʊ aa kıı gɛɛ rɛ anıı
kıŋ nɛ ha tɔɔ ba hakıllı, ba bı wuwo kı gyıŋ wıya hʊ memii. 16 Amɛ
dı nal lɛ ko bırımı a kı tıŋ á Tıına Krisita, gal hʊ aa polli rɛ. 17 Á Tıına
Krisita bee Wiyesi Welii hʊ yaa kıdıgı rɛ. Nal hʊ aa kaŋ Wıısı Wiyesi
Welii hʊ, ʊ tıına laa ʊ tıı rɛ Moosi mırısı hʊ tıyaŋ. 18 Gal hʊ fa aa
tɔɔ á buloŋ sıya, ʊ pollo rɛ, ka Krisita gaŋdarı we á tıyaŋ, á kı daga
ʊ gaŋdarı. Wıısı Wiyesi Welii kaŋ ma kı bırımı rɛ saŋa buloŋ, dı á
marı kı kıı Krisita á wıı buloŋ tıyaŋ, a marı kı daga ʊ gaŋdarı mɛ.
Wıya no buloŋ lıı á Tıına Krisita lee rɛ ʊ rɛ yaa Wıısı Wiyesi Welii hʊ.

4

Krisitabiisi kıı gɛɛ nıı viini, Wıısı kpa ʊ sıfıyaŋ kına we ba tıyaŋ

1 Wıısı bɔnyɛ tıyaŋ nɛ ʊ kpa tʊma no tıya ma dı á kı tʊma, ɛɛ wıya á
tenni bee yʊwɔrı ba tʊmıı. 2 Hıısı wıya abee wıya hʊ nala aa lʊwɔlı kı
yaa, á kɛ vıya ba yayı rɛ. Á bı gɔllı kı mʊrı nala. Á bı kaŋ Wıısı wıya
hʊ kı bırımı wınyıyɛl. Á bı kaŋ wıtıı hʊ kı faŋa nal buloŋ. Lıgyalıı rɛ
á aa sıŋ a kı bası wıya no buloŋ dı nal buloŋ gyıma nıı Wıısı rɛ yaa
á daŋsıya tıına anıı wıtıı rɛ á kı bası. 3 Amɛ dı Wıısı Wıweliye hʊ á
aa bası rɛ ko yaa wıfaŋıya, nala hʊ aa nyʊgısı lee rɛ ba yaa wıfaŋıya.
4 Nala no bı laa Wıısı Wıweliye hʊ di beewıya Sıtaanı aa yaa dʊnıya
no kuwori leŋ ba hakıllı we bilhuu tıyaŋ nɛ, a pɔ dı ba ta naa pʊlʊŋ
hʊ aa kyaana we ba tıyaŋ. Pʊlʊŋ no rɛ yaa Wıısı Wıweliye hʊ aa daga
á Tıına Yesu Krisita gaŋdarı, nal hʊ aa kıı Wıısı tıı. 5 Wıya hʊ á aa
bası, ʊ bı kıı nıı á tıı wıya rɛ á kı bası, amɛ Yesu Krisita wıya rɛ á
kı bası, anıı ʊ rɛ yaa á Tıına. Wıı hʊ á aa bası mʊ kı tile á tıı tıyaŋ
buloŋ nɛ yaa nıı Yesu Krisita wıya rɛ tıŋ á tʊma kı tıya ma. 6 Buŋbuŋ
hʊ tıyaŋ Wıısı aa marı dʊnıya, ʊ bası rɛ a baa, “Pʊlʊŋ kyaanı bilhuu
tıyaŋ.” Haŋ Wıısı hʊ tıı rɛ bıl leŋ pʊlʊŋ ko gyʊʊ á tıyaŋ. Pʊlʊŋ no rɛ
leŋ á gyıŋ Wıısı gaŋdarı hʊ aa we Krisita tıyaŋ.

7 Amɛ á kɛ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ viini, Wɪɪsɪ kpa wɪweliye no a we á tɪyaŋ.
Nyɛ yaŋ daga anɪɪ debal hʊ aa we á tɪyaŋ yaa Wɪɪsɪ kɪŋ nɛ; á tɪɪ dee
daa. 8 Á aa na tʊwara rɛ weliŋ lee kɛ buloŋ tɪyaŋ, amɛ tʊwara hʊ bɪ
wuwo ma. Saŋa kɪdɪgɪ á aa paalɪ bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ buloŋ tɪyaŋ á aa wee,
amɛ á bee bɪla hal. 9 Ba aa kɪ dɔgɪsɪ ma rɛ, amɛ Wɪɪsɪ aa bɪ vɪya ma
ta. Ba aa ŋmaa ma tɪya sʊʊ rɛ, amɛ á bee sʊba. 10 Saŋa kɛ buloŋ á
aa kpa á tɪɪ tɪya sʊʊ rɛ anɪɪ ba aa kpʊʊ Krisita gɛɛ. Ɛɛ leŋ nala gyɪma
anɪɪ mɪɪbol hʊ Krisita aa kana ʊ tɪɪ rɛ á mɛ kana. 11 Á aa we á mɪɪbol
tɪyaŋ nyɛ, saŋa buloŋ á aa kpa á mɪɪbol yuwo daasɪɪga rɛ Yesu Krisita
wɪya, dɪ ɛɛ leŋ nala na anɪɪ á teŋbiye no aa sɪ sʊba mɛ kaŋ mɪɪbol
hʊ aa kana rɛ. 12 Ɛɛwɪya, á kɛ aa kpa á mɪɪbol yuwo daasɪɪga rɛ saŋa
buloŋ, amɛ ɛɛ leŋ ma kɛ kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenni rɛ.
13 Ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa, “Ŋ laa Wɪɪsɪ di rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ
basɪ ʊ wɪya.” Á mɛ laa Wɪɪsɪ di nyɛ tɪɪ rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ á mɛ kɪ basɪ ʊ
wɪya. 14 Á gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ aa yaŋ kyisi á Tɪɪna Yesu sʊʊ tɪyaŋ gɛɛ,
ɛɛ tɪɪ rɛ ʊ sɪ kyisi ma mɛ sʊʊ tɪyaŋ, dɪ á bee Yesu buloŋ kaŋ mɪɪbol,
ka dɪ ʊ kaŋ á beel-ma buloŋ mʊ Wɪɪsɪ sɪya. 15 Ma wɪya rɛ tɪŋ wɪya no
buloŋ yaa, ka dɪ Wɪɪsɪ aa tɪŋ ʊ bɔnyɛ tɪyaŋ a laa nɪgyamaa gyamaa kɪ
ta nyɛ, dɪ ɛɛ leŋ dɪ nɪgyamaa dannɪ Wɪɪsɪ weliŋ, a leŋ dɪ ʊ feŋ yɪrɪ.
16 Akuu wɪɪ no wɪya á tenni bee yʊwɔrɪ. Teŋbii hʊ á aa kana á
mɪɪbol no tɪyaŋ, ʊ aa hɪyasɪ rɛ, amɛ á hakɪllɪ kɛ aa kɪ bɪrɪmɪ kɪfalɪya
rɛ kyɛɛ bee ʊ nyʊwa buloŋ. 17 Tʊwara hʊ á aa naa lagɪlagɪ no bɪ yʊga,
aŋ bɪl bɪ sɪ pɪɪsɪ mɛ. Amɛ tʊwara no rɛ sɪ leŋ dɪ á maakyiye kaŋ yohuŋ
aa bɪ kaŋ magɪsɪɪ abee tenii Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Yohuŋ no rɛ yʊga baŋ
tʊwara no á aa naa. 18 Ɛɛwɪya, á kɛ bɪ kpaa á hakɪllɪ we dʊnɪya no
kɪna á aa naa tɪyaŋ, amɛ á kpaa á hakɪllɪ we wɪɪsɪbee kɪna á aa bee
na tɪyaŋ nɛ, beewɪya kɪna hʊ á aa naa bɪ sɪ pɪɪsɪ aŋ nyʊgɪsɪ, amɛ kɪna
hʊ á aa bee na kɛ sɪ we doŋ a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ.

5

Á sɪ kaŋ teŋbifalɪya wɪɪsɪbee tɪyaŋ

1 Á tɪɪ gyɪma nɪɪ teŋbiye no á aa kana dʊnɪya no tɪyaŋ bɪ sɪ piisi aŋ
sʊba. Amɛ dɪ ba aa rɛ ko sʊba, Wɪɪsɪ sɪ tɪya ma teŋbifalɪya hʊ aa bɪ
yaa dʊnɪya no kɪna. Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ marɪ ba a leŋ ba yaa kɪna aa sɪ we doŋ
kɪ mʊ deŋdeŋ. 2 Á aa we á mɪɪbol no tɪyaŋ, á hiini kɪ kyɛ teŋbifalɪya
hʊ Wɪɪsɪ aa sɪ kpa tɪya ma rɛ. 3 Dɪ Wɪɪsɪ ko kpa teŋbiye no tɪya ma, á
bɪl bɪ sɪ kaŋ teŋbil. 4 Teŋbiye hʊ á aa kana á mɪɪbol no tɪyaŋ, ba leŋ
tʊwara gyʊʊ ma rɛ á kɪ hiini. Amɛ ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ sʊʊ rɛ á sʊla kɪ kyɛ. Á
aa kyɛ dɪ Wɪɪsɪ kaŋ á teŋbiye no bɪrɪmɪ rɛ, a kpa teŋbifalɪya hʊ aa sɪ
we doŋ kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ a tɪya ma. 5 Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ marɪ ma
wɪɪ no wɪya. Ɛɛ rɛ ʊ kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ we á tɪyaŋ, dɪ gɛɛ leŋ dɪ á
gyɪma anɪɪ maakyiye ʊ sɪ kpa kɪŋ hʊ aa sɪ tɪŋa mɛ a tɪya ma.
6 Ɛɛwɪya, saŋa kɛ buloŋ, á tenni aa polli rɛ. Beewɪya á gyɪma anɪɪ
á ha aa kaŋ teŋbiye no á mɪɪbol tɪyaŋ nyɛ, á ha bɪ gyʊʊ á Tɪɪna Yesu
sɔŋ. 7 Á mɪɪbol tɪyaŋ, wɪya hʊ á aa laa di rɛ á kɪ tɪŋa, wɪya hʊ á aa
naa daa á kɪ tɪŋa. 8 Wɪtɪɪ rɛ, á tenni paalɪ pollo rɛ, á kyo dɪ á fa lɪɪ
dʊnɪya no tɪyaŋ a mʊ we á Tɪɪna Yesu lee. 9 Ɛɛwɪya, á wɪkyɛɛlɪɪ buloŋ
nɛ yaa dɪ á kɪ tɪŋa ʊ kyɛrɪ lee kɛ buloŋ tɪyaŋ á aa wee. Dɪ ámaa rɛ
we dʊnɪya no koo dɪ á lɪɪ ʊ tɪyaŋ mɛ, 10 beewɪya á buloŋ sɪ maakyiye

mʊ sɪŋ Krisita sɪya tɪyaŋ, dɪ ʊ di ma sarɪya, aŋ tuŋ nal bulɔŋ wɪya hʊ ʊ aa yaa ʊ mɪɪbol tɪyaŋ tuno. Amɛ wɪbɔmɔ kaŋ ba tuno rɛ, wɪweliye mɛ kaŋ ba tuno.

Krisita nyubaanɪŋ, á bee Wɪɪsɪ bɪrɪmɪ kyaŋsɪ rɛ

11 Á yaa nala aa fá Wɪɪsɪ rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ á kɪ lʊga dɪ á leŋ dɪ nala ko laa Krisita wɪya di. Wɪɪsɪ gyɪŋ gɛɛ á aa kɪya rɛ. Ŋ yaŋ liise anɪɪ ma hakɪllɪ tɪyaŋ, ma mɛ gyɪŋ gɛɛ á aa kɪya rɛ. 12 Ʊ bɪl bɪ kɪɪ nɪɪ á tɪɪ rɛ á kɪ kyɛ dɪ á daga ma lee. Amɛ á aa kyɛ dɪ ma kaŋ wɪɪ rɛ ma aa sɪ wuwo kpa kɪ genni á wɪya, dɪ gɛɛ leŋ dɪ ma wuwo na wɪɪ basɪ tɪya nala hʊ aa daga ba tɪɪ nala sii wɪnaalɪya wɪya, aŋ bee kyɪla gɛɛ ba hakɪllɪ aa kɪya Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. 13 Wɪya no á aa basɪ nyɛ, ma kɛ sɪ bɪɪnɪ anɪɪ á nyuni tuwo. Dɪ á nyuni rɛ ko tuwo, Wɪɪsɪ wɪya rɛ tɪŋ. Amɛ dɪ á nyuni ko kɪ tʊma, ma wɪya rɛ tɪŋ. 14 Wɪɪ bulɔŋ á aa yaa, Krisita aa kyo ma rɛ tɪŋ á kɪ yaa, beewɪya á gyɪma rɛ welɪŋ anɪɪ ʊ rɛ laa nal bulɔŋ nyuu a sʊba. Ɛɛ mɛ daga anɪɪ nal bulɔŋ mɛ sʊba rɛ gɛɛ. 15 Nal nal bulɔŋ wɪya rɛ tɪŋ Krisita sʊba, ɛɛwɪya nala hʊ bulɔŋ aa we ba mɪɪbol tɪyaŋ maga dɪ ba kɪ tɪŋ ʊ kyɛrɪ rɛ, aŋ ta bɪl kɪ tɪŋ ba tɪɪ kyɛrɪ. Beewɪya, ba wɪya rɛ Krisita kuu sʊba, aŋka Wɪɪsɪ bɪl kyisi ʊ sʊʊ tɪyaŋ.

16 Ɛɛwɪya, a lɪɪ gyɪnaŋ kaŋ kɪ mʊ, á bee kyɛ dɪ á bɪl kpa nihuwobiŋ bulɔŋ anɪɪ dʊnɪya nala aa kpa nala gɛɛ. Saŋa kɪdɪgɪ tɪyaŋ, á fa kpaa Krisita anɪɪ nihuwobisi aa kpaa ʊ gɛɛ rɛ, amɛ nyɛ kɛ, á bɪl bɪ kpaa ʊ anɪɪ á fa aa kpaa ʊ gɛɛ. 17 Ɛɛwɪya, dɪ nal bulɔŋ nɛ ko laa Krisita wɪya di, ʊ tɪɪna bɪrɪmɪ nɪfalɪɪ rɛ. Wɪbɪnɪya hʊ bulɔŋ ʊ fa aa yaa tene rɛ, ka wɪfalɪya piili ʊ mɪɪbol tɪyaŋ. 18 Wɪɪsɪ rɛ yaa wɪya no bulɔŋ tɪya ma. Wɪɪsɪ tɪŋ Krisita tɪyaŋ nɛ a leŋ ʊ bee nihuwobisi mɪɪgɪ sʊma. Lagɪlagɪ no, ʊ tɪya ma tʊma rɛ dɪ á mʊ basɪ tɪya nala dɪ ba ko, dɪ ba bee Wɪɪsɪ mɪɪgɪ marɪ dɔmɔŋ. 19 Wɪɪ hʊ ŋ aa basɪ rɛ nyɛ; Wɪɪsɪ tɪŋ Krisita tɪyaŋ nɛ a leŋ ʊ bee dʊnɪya nala bulɔŋ mɪɪgɪ sʊma, aŋ kpa ba wɪbɔmɔ bulɔŋ kyɛ ba. Wɪɪsɪ kpaa ʊ wɪweliye hʊ tɪya ámaa ʊ tʊŋtʊnna rɛ dɪ á basɪ tɪya nala anɪɪ ʊ aa kyɛ dɪ ʊ bee dʊnɪya nala mɪɪgɪ sʊma rɛ nyɛ kɛ. 20 Ɛɛwɪya, Krisita naasɪ rɛ á laa sɪŋ a basɪ wɪya no kɪ tɪya nala. Wɪɪsɪ tɪŋ á tɪyaŋ nɛ a kɪ sʊla ma dɪ ma ko ʊ lee. Krisita nyubaanɪŋ, á aa sʊla ma dɪ ma leŋ dɪ ma bee Wɪɪsɪ marɪ dɔmɔŋ. 21 Krisita gyɪ bɪ kaŋ wɪbɔŋ bulɔŋ, amɛ á wɪya rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ leŋ ʊ sʊba anɪɪ wɪbɔŋyaal. Wɪɪsɪ yaa gɛɛ rɛ dɪ á wuwo tɪŋ Krisita tɪyaŋ a kaŋ tɪpʊlʊŋ ʊ sɪya tɪyaŋ.

6

1 Tʊma no á aa tʊŋ, á bee Wɪɪsɪ bulɔŋ nɛ aa tʊŋ. Ɛɛwɪya, á aa sʊla ma gyaaŋgyaaŋ, dɪ ma ta leŋ dɪ Wɪɪsɪ bɔnyɛ hʊ ʊ aa kana beel-ma ko yaa waasʊ. 2 Beewɪya Wɪɪsɪ basɪ wɪɪ no ʊ teŋ tɪyaŋ nɛ, a baa,

“Saŋa hʊ aa maga dɪ ŋ daga ŋ bɔnyɛ ma lee,
ŋ fáá ma wulo rɛ.
Kyɛɛ hʊ aa maga dɪ ŋ laa ma ta,
ŋ kyiyeli ma rɛ.”

Ma gyegili nɪɪ daha, saŋa hʊ Wɪɪsɪ aa sɪ kyiyeli ma rɛ nyɛ, gyɪnaŋ nɛ yaa kyɛɛ hʊ Wɪɪsɪ aa sɪ laa ma ta.

Tʊwara hʊ Pɔɔl aa naa

3 Á bee kyɛ dɪ nal bulɔŋ ko kyogi á feŋ á tʊma no lugo tɪyaŋ. Ɛɛwɪya, á aa lʊgɪ rɛ dɪ á ta ko kpa kɪŋ bulɔŋ gara nal bulɔŋ ŋmanɪɪ. 4 Ɛɛwɪya,

á wɪkanɪɪ buloŋ tɪyaŋ, á aa daga anɪɪ á kɔnɪ yaa Wɪɪsɪ tʊŋtʊnna rɛ. Beewɪya, á paalɪ na tʊwara rɛ, a na sikii, wɪgyʊʊlɪya yʊga mɛ gyʊʊ ma, amɛ ba buloŋ tɪyaŋ mɛ, á wuwo kaŋ kenyiri rɛ abee mala. 5 Ba ŋmaa ma rɛ, a kaŋ ma tɔ dɪyaŋ, nala gol ŋmaa ma, ka bee hʊ buloŋ laa taawɛɛ. Á tʊŋ tʊma te á faŋŋa rɛ, a bara doo, a pɪŋ losi. 6 Á daga anɪɪ á yaa Wɪɪsɪ tʊŋtʊnna rɛ a bɪ kaŋ wɪkyogii buloŋ. Á gyɪŋ Wɪɪsɪ wɪbii hʊ rɛ, a kaŋ kenyiri, a kaŋ bɔnyɛ. Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ we á tɪyaŋ nɛ, á kyo nala abee á wɪtɪɪ buloŋ. 7 Wɪtɪɪ dʊŋ nɛ á kɪ basɪ, Wɪɪsɪ dee mɛ we á tɪyaŋ. Á tɪpʊlʊŋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ bakɪna á kaŋ kɪ pɔ á tɪɪ. 8 Nala badɔmɔŋ aa tɪya ma gyɪrɪma rɛ, ka badɔmɔŋ mɛ kɪ we ma hɪɪsɪ tɪyaŋ. Á hal nala badɔmɔŋ aa bigisi ma rɛ, ka badɔmɔŋ mɛ kɪ tʊʊsɪ ma. Ba kpaa ma anɪɪ á yaa wɪnyɪyɛla rɛ, amɛ wɪtɪɪ rɛ á kɪ basɪ. 9 Ba kpaa ma anɪɪ á bɪ yaa nala, amɛ lee kɪdɪgɪ buloŋ tuwo dɪ ba bɪ gyɪŋ ma. Tʊwara hʊ á aa naa, ʊ fa maga á sʊba rɛ, amɛ á ha we doŋ. Ba aa ŋmaa tɪya sʊʊ rɛ, ka á bee sʊba. 10 Á tɪsɪ aa kyogi rɛ, aŋka á kɪ gyʊwɔsɪ saŋa buloŋ. Á yaa nyaaba rɛ, amɛ á aa pɛ nala tɪyaŋ nɛ ba yaa dʊwana Wɪɪsɪ wɪweliye tɪyaŋ. Á bɪ kaŋ kɪŋ buloŋ, amɛ ámaa rɛ kɔnɪ tɪŋ kɪŋ buloŋ Krisita tɪyaŋ.

11 Abaa! Koriŋti tɪmma! Á basɪ wɪtɪɪ hʊ buloŋ polli tɪya ma rɛ. Á bɪ kpaa á wɪɪ kɪdɪgɪ buloŋ faŋ ma. 12 Á kɛ kpaa á tɪsɪ buloŋ tɪya ma rɛ abee kyori, amɛ ma kɛ kaŋ ma tɪsɪ faŋ ma rɛ. 13 Lagɪlagɪ no, ŋ basɪ wɪya kɪ tɪya ma rɛ anɪɪ ŋ balɪya. Ma ta kpaa wɪɪ buloŋ faŋ ma. Ɛɛ hʊ á aa kɪya beel-ma, ma mɛ kɪɪ gɛɛ beel-ma.

Ma ta leŋ dɪ ma bee nala hʊ aa bɪ laa Yesu wɪya di kɪ pɛ wɪya

14 Ma ta leŋ dɪ ma bee nala hʊ aa bɪ laa Yesu wɪya di kɪ mal dɔmɔŋ. Tɪpʊlʊŋ tɪɪna bee nɪbɔŋ bɪ sɪ wuwo kɪ mal dɔmɔŋ. Pʊlʊŋ bee bilhuu mɛ bɪ sɪ wuwo laŋŋɪ lɪdɪgɪ. 15 Krisita bee Sɪtaanɪ bɪ sɪ wuwo yaa nyʊʊdɪgɪ. Ɛɛ tɪɪ rɛ nal hʊ mɛ aa laa Yesu wɪya di abee nal hʊ aa bɪ laa ʊ wɪya di bɪ sɪ wuwo pɛ wɪɪ buloŋ. 16 Wɪɪsɪ dɪya bee vʊga bɪ sɪ wuwo pɛ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ, beewɪya, ámaa rɛ yaa Wɪɪweyi hʊ dɪya. Wɪɪsɪ tɪɪ basɪ ʊ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa,

"Ŋ sɪ we ŋ nala lee
a kɪ gyʊʊ ba lee.
Mɪyaŋ nɛ sɪ yaa ba Wɪɪsɪ,
dɪ ba mɛ yaa ŋ nala.
17 Ma lɪɪ ma tɪɪ ba tɪyaŋ,
a ta kɪ mal ba. Wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa basa rɛ nyɛ.
Ma ta kɪ dige kɪna hʊ aa kaŋ bisiŋ.
Dɪ mamaa bee dige kɪna hʊ aa kaŋ bisiŋ, ka dɪ ma ko ŋ lee, ŋ sɪ laa ma we.
18 Ŋ sɪ yaa ma Kuwo
dɪ ma mɛ yaa ŋ balɪya.
Á Tɪɪna Wɪɪsɪ, dee buloŋ tɪɪna rɛ basɪ nyɛ."

7

1 Ŋ naabiikpɪyanama, Wɪɪsɪ foŋ aa baa dɪ ʊ sɪ yaa wɪya no buloŋ tɪya ma nyɛ, ma leŋ dɪ á lɪɪ á tɪɪ bisiŋ wɪya hʊ aa sɪ kyogi á teŋbiye abee á dʊŋsɪ buloŋ tɪyaŋ. Ma leŋ dɪ á kɪ fá Wɪɪsɪ, aŋ leŋ dɪ á wɪkanɪɪ buloŋ tʊʊlɪ ʊ sɪya tɪyaŋ.

Pɔɔl teŋ fiyɛla

2 Ma suri ma tısı tıya ma. Á bı yaa wıı kyogi nal kıdıgı buloŋ, á bı
kyogi nal kıdıgı buloŋ nyuu mɛ, á bıl bı firimi nal kıdıgı buloŋ mɛ.
3 Ŋ aa bası wıya no, ʋ bı kıı nıı ŋ aa kyɛ dı ŋ kpa kyogisi tıya ma rɛ,
beewıya ŋ laa sıya bası tıya ma rɛ anıı á kyo ma rɛ kıŋkaŋ. Ɛɛwıya,
dı mııbol lɛ, á buloŋ nɛ sı kana ʋ, dı sʋʋ mɛ rɛ, á buloŋ nɛ sı sʋba. 4 Ŋ
laa ma di rɛ weliŋ, ŋ bee yaa ma sige. Ŋ wuwo kı genni ma wıya rɛ.
Abee tʋwara no á aa naa buloŋ, ka ma wıya, ŋ teŋ bee yʋwɔrı. Ŋ teŋ
paalı fıyɛlı rɛ a mʋ gallı.

5 Haalı, á aa ko Masidooniya paalʋʋ mɛ, ka á ha bı naa wiyese. Wıya
gyı gyʋʋ ma rɛ weliŋ. Nala gyı kpaa kaası gyıŋ ma rɛ, á hakıllı buloŋ
gyı gyarı. 6 Ɛɛ rɛ á nıınabiye Titusi gyı ko á lee. Ʋ koyi hʋ gyı leŋ
á bembiye fıyɛlı rɛ. Á gyıma anıı ʋ koyi hʋ gyı yaa Wıısı tʋma rɛ,
beewıya Wıısı rɛ yaa nal hʋ aa fıyɛlı nala hʋ tısı aa kyogo bembiye.
7 Ʋ koyi hʋ dʋŋ daa gyı leŋ á tenni fıyɛlı, amɛ duwoso hʋ ʋ gyı aa tıya
ma anıı ɛɛ hʋ ma aa kana ʋ weliŋ a leŋ ʋ teŋ fıyɛlı, ɛɛ gyı leŋ á tenni
mɛ fıyɛla rɛ. Ʋ bıl bası tıya ma rɛ anıı ŋ wıya kyıl ma rɛ weliŋ, ma fa
kyo dı ma naa ŋ. Ʋ baa dı ma tısı kyogo rɛ ŋ wıya, a bıl bası tıya ma
anıı ma yaa siri rɛ dı ma laa ŋ kaası kaa. Ɛɛwıya, wıya no buloŋ leŋ ŋ
teŋ marı fıyɛlı rɛ kıŋkaŋ. 8 Dı haŋ teŋ hʋ ŋ aa saba tıya ma leŋ ma tısı
kyogi mɛ, amɛ ŋ bı yaa hara ŋ aa sabı teŋ hʋ. Ŋ na anıı teŋ hʋ kɔnı
gyı leŋ ma tısı kyogi rɛ, ɛɛ gyı leŋ ŋ tıya mɛ kyogi, amɛ ŋ gyıma anıı
ma tısı bı sı kyogi kı mʋ deŋdeŋ. 9 Ba nyɛ tıyaŋ, ŋ teŋ fıyɛla rɛ ŋ aa
sabı teŋ hʋ. Ʋ bı kıı nıı ŋ aa leŋ ma tısı kyogi wıya rɛ tıŋ ŋ teŋ fıyɛlı,
amɛ tıkyogi hʋ aa leŋ ma bırımı lıı ma wıbɔmɔ tıyaŋ, a kı tıŋ Wıısı
rɛ tıŋ. Ʋ yaa Wıısı kyɛrı rɛ dı ma tısı kyogi, ɛɛ wıya ŋ gyıma anıı á
bı yaa ma wıbɔŋ buloŋ. 10 Dı Wıısı rɛ leŋ nal tıya kyogi akuu ʋ tıına
wıbɔmɔ wıya, tıına aa kpa ʋ wıbɔmɔ hʋ ta rɛ, ka Wıısı laa ʋ ta. Nal
buloŋ bı sı yaa hara wıı no wıya. Amɛ dı nihuwobisi wıkanıya dʋŋ nɛ
leŋ nal tıya kyogi, tıkyogi no iriŋ aa wuwo kpʋ tıına rɛ. 11 Ʋ aa yaa nıı
Wıısı rɛ leŋ ma tısı kyogi hʋ, ma na wıı hʋ tıkyogi hʋ aa yaa tıya ma.
Tikyogi hʋ leŋ ma yaa siri rɛ dı ma daga anıı ma bı kaŋ wıkyogii wıı
no tıyaŋ. Ma baaŋ gyı siye rɛ akuu wıı no aa yaa wıya, ka kambıŋ gyı
kaŋ ma. Tikyogi hʋ leŋ ma kyo ŋ nɛ, a yaa sıfıyası dı ma na ŋ. Ma yaa
siri rɛ dı ma dɔgısı nal hʋ aa yaa wıbɔŋ no ma tıyaŋ. Wıya no buloŋ
ma aa yaa daga anıı ma gyımaa tuwo wıı no yayı tıyaŋ. 12 Ɛɛwıya, ŋ
aa sabı teŋ hʋ, ʋ bı kıı nıı nal hʋ aa yaa wıı kyogi, koo nal hʋ ba aa
yaa wıı hʋ kyogi wıya rɛ kyıla ŋ. Amɛ ŋ aa kyɛ dı Wıısı leŋ ma gyıŋ
ɛɛ hʋ ma aa kyıla á wıya rɛ. 13 Wıya no buloŋ leŋ á hakıllı pıŋ lıdıgı
rɛ. Titusi aa ko ma lee, ma buloŋ leŋ ʋ teŋ fıyɛlı rɛ kıŋkaŋ, ʋ hakıla
mɛ pıŋ lıdıgı. Nyɛ paalı leŋ á tenni marı fıyɛlı rɛ kıŋkaŋ. 14 Ŋ bigisi
ma tıya ʋ rɛ, ma mɛ bı leŋ hıısı di ŋ. Anıı wıya hʋ buloŋ á aa bası
tıya ma aa yaa wıtıı gɛɛ, ɛɛ tıı rɛ bigisii hʋ á aa bigisi ma tıya Titusi
mɛ ko yaa wıtıı. 15 Ɛɛ hʋ ma aa kyaga laa Titusi bee ma nosi balıya,
abee nıhɔrı hʋ ma aa kana ʋ, abee gyırıma hʋ ma aa tıya ʋ, aŋ yaa
siri dı ma tıŋa ʋ nyʋwa wıya no buloŋ tıyaŋ, ɛɛ leŋ kyori hʋ ʋ aa kana
beel-ma marı yʋga kı pɛ rɛ saŋa buloŋ. 16 Ʋ yaa ŋ teŋfıyɛlʋʋ rɛ abee
ŋ aa sı wuwo yelli ma wıı buloŋ tıyaŋ.

8

Krisitabiisi dɔmɔŋ kyiyelii kɪyɛsʊʊ

1 Á nɪmmabalɪya, á aa kyɛ dɪ ma gyɪma bɔnyɛ wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa
yaa tɪya Krisitabiisi hʊ aa we Masidooniya paalʊʊ tɪyaŋ nɛ. 2 Á
nɪmmabalɪya Krisitabiisi hʊ aa we Masidooniya tɪyaŋ naa wɪgyʊʊlɪya
rɛ weliŋ, amɛ saŋa buloŋ nɛ ba tenni aa fɪyɛlɪ. Nyaabʊ buloŋ tuwo a
baŋ ba, amɛ teŋfɪyɛlʊʊ hʊ aa we ba tɪyaŋ leŋ ba bɪ kaŋ sii mʊhʊ buloŋ
abee ba kɪna kɪyɛsɪɪ tɪyaŋ. 3 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma anɪɪ nala no
tɪya ma kɪna rɛ a maga ba faŋŋa aa maga gɛɛ. Ba gba paalɪ tɪya baŋ
ba faŋŋa aa maga gɛɛ rɛ ba tɪɪ kyɛrɪ tɪyaŋ. 4 Ba ha sʊl ma rɛ weliŋ
dɪ á leŋ dɪ ba mɛ wuwo kpa kɪna kɪ kyiyeli ba dɔŋtɪŋsɪ Krisitabiisi hʊ
aa we Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ. 5 Á fa bɪ yɪyɛla anɪɪ ba sɪ wuwo tɪya ma
kɪna maga gɛɛ. Amɛ ba laa sɪya kpa ba tɪɪ tɪya á Tɪɪna Yesu Krisita rɛ,
ka Wɪɪsɪ kyɛrɪ tɪyaŋ mɛ, ba kpaa ba tɪɪ tɪya ma mɛ rɛ. 6 Titusi rɛ yaa
nal hʊ aa leŋ ma piili kɪna no kɪyɛsɪɪ. Ɛɛ wɪya á sʊla ʊ rɛ, dɪ ʊ kyiyeli
ma dɪ ma wuwo tʊŋ tʊŋweliye hʊ mʊ teŋ. 7 Ma wɪɪ buloŋ tɪyaŋ ma aa
yaa kuwokeri rɛ weliŋ, ma laa Wɪɪsɪ di rɛ weliŋ, ma gyɪŋ Wɪɪsɪ wɪbii
hʊ basɪɪ rɛ weliŋ, ma kaŋ wɪgyʊŋ nɛ weliŋ, aŋ kaŋ sɪfɪyaŋ mɛ weliŋ
ma wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. Ma kyo ma rɛ kɪŋkaŋ. Ɛɛ hʊ ma aa yaa kuwokeri
wɪya no buloŋ tɪyaŋ ma kaŋ gɛɛ tɪɪ ma wɪɪsʊllɪ kɪna no kɪyɛsɪɪ ma
tɪyaŋ.
8 Ŋ aa basɪ wɪya no, ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ ŋ aa fɪl ma rɛ. Amɛ ŋ aa kpa gɛɛ hʊ
Masidooniya paalʊʊ Krisitabiisi hʊ aa kpaa sɪfɪyasɪ a kɪyɛsɪ kɪyɛsʊʊ
hʊ magɪsɪ nyɛ, ŋ aa kyɛ dɪ ŋ na rɛ dɪ ma mɛ kɔnɪ kyo ma dɔŋtɪŋsɪ hʊ
rɛ koo dɪ ma ta kɪ tɔ nala sɪya rɛ. 9 Ma tɪɪ gyɪŋ á Tɪɪna Yesu Krisita aa
kaŋ kyori abee bɔnyɛ maga gɛɛ rɛ a beel-ma. Ʊ gyɪ kaŋ kɪŋ buloŋ nɛ.
Amɛ ma wɪya rɛ ʊ kuu, a ko tuu dʊnɪya no, a yaa nyaabʊ, dɪ ma tɪŋ
ʊ nyaabʊsɪ no tɪyaŋ a wuwo yaa kɪna tɪmma Wɪɪsɪ wɪkanɪya tɪyaŋ.
10 Wɪɪ no tɪyaŋ, wɪɪ hʊ ŋ kɛ aa naa dɪ ma maga ma yaa rɛ nyɛ: Wɪɪ hʊ
ma dɪɪ aa piile, ma kaŋ teŋ nyɛ kɛ. Beewɪya, mamaa rɛ yaa nala hʊ aa
laa sɪya vʊʊlɪ kɪna no kɪyɛsɪɪ, mamaa rɛ bɪl laa sɪya kpa ba kɪyɛsɪɪ mɛ
sii abee teŋ polli. 11 Wɪɪ hʊ ma aa piile, ʊ maga dɪ ma kaŋ mʊ teŋ nɛ.
Ɛɛ hʊ ma tenni aa pollo wɪɪ hʊ piilii tɪyaŋ gɛɛ, ma leŋ dɪ ma tenni polli
gɛɛ tɪɪ dɪ ma kaŋ mʊ teŋ. Ma tɪya maga gɛɛ hʊ ma faŋŋa aa maga.
12 Kɪna hʊ ɪ aa kana daa yaa sɪfɪyaŋ wɪɪ. Wɪɪ hʊ aa yaa sɪfɪyaŋ wɪɪ
rɛ yaa ɛɛ hʊ ɪ aa yaa siri dɪ ɪ tɪya abee ɪ tɪya buloŋ a lɪɪ kɪna hʊ ɪ aa
kana tɪyaŋ. 13-14 Ŋ aa basɪ nyɛ, ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ nala badɔmɔŋ kyʊgɪsɪ rɛ ŋ
baa dɪ ma laa kyʊŋ, ka ba kɛ we wiyese tɪyaŋ. Amɛ gyɪnaŋ, ma kana
rɛ ka ba kɛ bɪ kana. Ɛɛwɪya, ʊ weliŋ nɛ yaa dɪ ma kyiyeli ba. Dɪ ba
mɛ ko maakyiye kana, ka dɪ ma mɛ bɪ kana, ba mɛ sɪ kyiyeli ma. Dɪ
nyɛ rɛ ko yaa, ma buloŋ kaŋ maga dɔmɔŋ nɛ. 15 Ma liisi wɪɪ hʊ ba aa
saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a mʊ tile kɪdiiliye hʊ gyɪ aa lɪɪ Wɪɪsɪbee ko tuu
tɪyaŋ. Ba baa,

"Nala hʊ buloŋ gyɪ aa paa yʊga, ba gyɪ bɪ diye aŋ ka kɪŋ, nala hʊ mɛ
gyɪ aa paa mʊhʊ, ba mɛ gyɪ bɪ dii buwo."

Pɔɔl tɪŋ Titusi dɪ ʊ mʊ na Koriŋti tɪmma

16 Wɪɪsɪ kaŋ aŋgyʊwasʊ rɛ kɪŋkaŋ abee ʊ aa leŋ Titusi kyɪl ma wɪya
weliŋ anɪɪ ŋ mɛ aa kyɪl ma wɪya gɛɛ. 17 Beewɪya, ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ á aa sʊla
ʊ dɪ ʊ ko laa kɪna ma lee dʊŋ wɪya rɛ tɪŋ ʊ ko ko. Amɛ ʊ tɪɪ sii mɛ fa

fɪyɛsa rɛ ʊ paalɪ kyo dɪ ʊ ko ma lee. 18 Ʊ bee á nɪɪnabiye kɪdɪgɪ rɛ aa
ko. Krisitabiisi hʊ buloŋ aa bigisi ʊ rɛ, akuu ʊ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye
hʊ wɪya. 19 Ʊ bɪ kɪɪ bigisi dʊŋ nɛ ba kɪ bigisi ʊ, amɛ Krisitabiisi hʊ
buloŋ nɛ paalɪ laŋŋɪ lɪɪ ʊ dɪ á beel-ʊ gɔllɪ laa kyori kɪyɛsʊʊ hʊ a kaŋ
mʊ Gyerusalɛm. Ɛɛ rɛ sɪ daga anɪɪ á kɔnɪ yaa siri rɛ dɪ á kyiyeli á
nɪmmabalɪya Krisitabiisi hʊ aa bɪ kaŋ kɪŋ buloŋ, dɪ gɛɛ leŋ dɪ á Tɪɪna
Yesu feŋ yɪrɪ. 20 Ɛɛwɪya, á aa kyɛ dɪ á gyɪŋ kaŋ bɔnyɛ kɪna no weliŋ nɛ,
dɪ nal buloŋ ta ko kyogi á feŋ ba kpaayɪ tɪyaŋ. 21 Beewɪya, á kyɛrɪ daa
yaa dɪ á yaa wɪɪ hʊ aa kpaa ŋmanɪɪ Wɪɪsɪ dʊŋ sɪya tɪyaŋ amɛ á kyɛrɪ
rɛ yaa dɪ á yaa wɪɪ hʊ aa kpaa ŋmanɪɪ nihuwobisi mɛ sɪya tɪyaŋ. 22 Á
nɪɪnabiye kɪdɪgɪ mɛ rɛ á leŋ ʊ tɪŋ ba hal kɪ ko. Ʊ daga ŋmaŋgyamaa
tɪyaŋ anɪɪ ʊ kaŋ sɪfɪyaŋ nɛ. Ʊ marɪ yaa sɪfɪyaŋ nɛ dɪ ʊ kyiyeli ma,
akuu ʊ aa laa ma di wɪya. 23 Titusi kɛ yaa ŋ tʊŋtʊnnɪ-dɔŋ nɛ, á buloŋ
tʊma kɪ tɪya ma. Amɛ ʊ bee á nɪmmabalɪya hʊ kɛ aa ko, ba aa rɛ yaa
nala hʊ aa laa Krisitabiisi buloŋ nyuu sɪŋ tʊma no tɪyaŋ. Ba leŋ nala
kɪ kpa Krisita yohuŋ nɛ. 24 Ɛɛwɪya, ma daga nala no buloŋ aa ko anɪɪ
ma kɔnɪ kyo ba rɛ. Dɪ mamaa rɛ yaa gɛɛ, Krisitabiisi hʊ aa tɪŋ ba sɪ
nɪɪ, a gyɪma anɪɪ ɛɛ hʊ á aa bigisi á tɪɪ ma wɪya hʊ kɔnɪ yaa wɪtɪɪ rɛ.

9

1 Ʊ bɪ yaa kparaama dɪ ŋ bɪl sabɪ teŋ kɪ tɪya ma kɪyɛsʊʊ hʊ á aa laa dɪ
á kyiyeli Krisitabiisi hʊ aa we Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ wɪya. 2 Beewɪya,
ŋ gyɪma anɪɪ ma yaa siri rɛ abee ma tɪsɪ buloŋ dɪ ma kɪyɛsɪ kɪna hʊ.
Ɛɛwɪya, ŋ bigisi ma rɛ weliŋ a tɪya Krisitabiisi hʊ aa we Masidooniya
paalʊʊ tɪyaŋ. Ŋ basɪ tɪya ba rɛ anɪɪ Krisitabiisi hʊ aa we Akaaya paalʊʊ
tɪyaŋ kɛ yaa siri rɛ dɪɪ buloŋ dɪ ba kɪyɛsɪ kɪna a kyiyeli Gyudɪya paalʊʊ
Krisitabiisi hʊ. Ɛɛ hʊ ma aa kpaa wɪɪ hʊ bee sɪfɪyaŋ, ʊ leŋ ba gyeniŋ
buloŋ mɛ tenni polli rɛ, ba yaa siri dɪ ba kɪyɛsɪ kɪna hʊ. 3 Lagɪlagɪ no,
ŋ aa tɪŋ á nɪmmabalɪya no rɛ dɪ ba ko ma lee, dɪ bigisii hʊ ŋ aa bigisi
ma wɪɪ no tɪyaŋ ta ko yaa wɪnyɪyɛl. Beewɪya saŋa buloŋ nɛ ŋ aa basɪ
kɪ tɪya Masidooniya tɪmma hʊ anɪɪ ma kɛ yaa siri pɔ rɛ. 4 Dɪ ŋ bee
Masidooniya paalʊʊ Krisitabiisi hʊ badɔmɔŋ nɛ ko ko, dɪ ba ko na dɪ
ma kɪna ha bɪ yaa siri, ʊ sɪ yaa ŋ hɪɪsɪ, akuu ŋ aa laa ma di waasʊ
wɪya. Ŋ bee basɪ hɪɪsɪ hʊ ma tɪɪ kɛ aa sɪ di wɪya. 5 Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ na dɪ ʊ
maga dɪ ŋ tɪŋ ŋ naabalɪya no dɪ ba laa sɪya ko ŋ tɪyaŋ, dɪ bɔnyɛ kɪna
hʊ ma aa baa dɪ ma sɪ kɪyɛsɪ kyiyeli Wɪɪsɪ nala hʊ, dɪ ma kpa laŋŋɪ
lɪdɪgɪ, ka dɪ ŋ tɪɪ na ko. Ɛɛ sɪ daga anɪɪ ma tɪɪ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ ma kɪyɛsɪ
bɔnyɛ kɪna no, ʊ bɪ kɪɪ ba fɪl ma rɛ ma yaa.

6 Wɪɪ hʊ ŋ aa kyɛ dɪ ma gyɪma rɛ nyɛ: Dɪ ɪ rɛ doho kɪna mʊhʊ, ɪ
mɛ aa kʊŋ kɪna mʊhʊ rɛ, amɛ dɪ ɪ doho kɪna yʊga, ɪ aa kʊŋ kɪna yʊga
rɛ. 7 Nal buloŋ tɪya maga gɛɛ ɪ hakɪla aa daga ɪ dɪ ɪ tɪya. Nal buloŋ lɪɪ
kɪna hʊ abee teŋfɪyɛlʊʊ, aŋ ta leŋ dɪ ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ʊ yaa fɪlɪɪ rɛ. Nal
buloŋ maga dɪ ʊ tɪya ʊ tɪɪ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ, beewɪya nal hʊ aa tɪya abee
teŋfɪyɛlʊʊ, ʊ tɪɪna rɛ Wɪɪsɪ kyo. 8 Wɪɪsɪ kaŋ dee rɛ ʊ aa sɪ wuwo tɪya
ma kɪŋ buloŋ ma aa kyɛ. Ʊ sɪ paalɪ tɪya ma kɪŋ buloŋ a baŋ gɛɛ ma
aa kyɛ saŋa buloŋ, dɪ ma kpa marɪ ma tɪɪ aŋ ha ka, a kpa kyiyelii ma
dɔŋtɪŋsɪ. 9 Ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa,
"Wɪɪsɪ aa kpa kɪna kɪ tɪya nyaaba rɛ ʊ bɔnyɛ tɪyaŋ. Ʊ bɔnyɛ bee teŋ."
10 Wɪɪsɪ rɛ aa tɪya nihuwobiŋ kɪdoho ʊ doho, a tɪya ʊ kɪdiiliye mɛ, ʊ
di. Ɛɛwɪya, Wɪɪsɪ sɪ tɪya ma kɪŋ hʊ buloŋ ma aa kyɛɛ a leŋ dɪ kɪna

hʋ ma aa kana marɪ yʋga, dɪ ma wuwo marɪ kɪ kyiyeli nala hʋ aa bɪ
kana weliŋ. 11 Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ ma noŋ kɪ gyʋʋ ma wɪyaalɪɪ buloŋ tɪyaŋ,
dɪ ma wuwo kpa kɪna kɪ tɪya nala abee bɔnyɛ saŋa buloŋ. Ɛɛ sɪ leŋ
dɪ nala yʋga kyʋwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʋwasʋ akuu ma bɔnyɛ kɪna hʋ á aa
sɪ kaŋ mʋ tɪya ba wɪya. 12 Kɪna no ma aa tɪya nyɛ, ʋ bɪ kɪɪ nɪɪ ma
dɔŋtɪŋsɪ Krisitabiisi hʋ kɪkyɛɛlɪya dʋŋ nɛ ba sɪ na, amɛ ɛɛ mɛ sɪ leŋ
dɪ ba kyʋwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʋwasʋ weliŋ. 13 Ɛɛ hʋ ma aa tɪya kɪna hʋ
daga Krisitabiisi hʋ iriŋ ma aa yaa rɛ. Ɛɛwɪya, nala hʋ aa laa kɪna hʋ
sɪ dannɪ Wɪɪsɪ abee gɛɛ hʋ ma aa tɪŋ Krisita wɪweliye hʋ ma aa laa
di abee ma wɪtɪɪ buloŋ. Ba sɪ bɪl dannɪ Wɪɪsɪ mɛ abee bɔnyɛ hʋ ma
aa kana a leŋ ma beel-ba, abee ma Krisitabii-dɔŋtɪŋsɪ hʋ buloŋ kaŋ
kɪna hʋ ma aa kana a kpaa dɔmɔŋ. 14 Ba sɪ sʋla Wɪɪsɪ kɪ tɪya ma abee
ba tɪsɪ buloŋ, akuu bɔnyɛ hʋ aa bɪ kaŋ magɪsɪ Wɪɪsɪ aa kaŋ daga ma
wɪya. 15 Ma leŋ dɪ á dannɪ Wɪɪsɪ abee kyɔgɪtabal no ʋ aa kpaa tɪya
ma waasʋ wɪya.

10

Pɔɔl daga anɪɪ ʋ kɔnɪ yaa Yesu kpambɪya rɛ

1 Mɪyaŋ Pɔɔl tɪɪ rɛ aa sʋla ma wɪɪ no wɪya. Ŋ aa kyɛ dɪ ŋ kpa
bɔnyɛ abee sɪfɪyala rɛ wɪɪ no tɪyaŋ anɪɪ Krisita tɪɪ aa sɪ kpa ʋ gɛɛ. Ma
badɔmɔŋ aa basɪ rɛ anɪɪ dɪ mɪyaŋ nɛ ko we ma lee, dɪ ŋ aa kɪɪ gɛɛ
sɔlɛɛ, dɪ amɛ dɪ mɪyaŋ ko tuwo ma lee, ma aa baa dɪ ŋ wɪya hayɛ rɛ.
2 Ŋ aa sʋl ma, dɪ mɪyaŋ nɛ ko ko ma lee, ma ta fɪla ŋ dɪ ŋ hayɛ ma nyuu
tɪyaŋ. Beewɪya ŋ gyɪma anɪɪ ŋ aa wuwo ŋ bɪrɪmɪ kɪhaa rɛ nala hʋ aa
baa dɪ dʋnɪya hakɪla rɛ ŋ kaŋ kɪ yaa wɪya hʋ ŋ aa yaa nyuu tɪyaŋ.
3 Á we dʋnɪya tɪyaŋ nɛ, amɛ dʋnɪya hakɪla daa á kaŋ kɪ lʋga á lʋgʋ
Krisita tɪŋɪɪ hʋ tɪyaŋ. 4 Dʋnɪya bayuwo kɪna daa á kaŋ kɪ lʋga á lʋgʋ,
amɛ Wɪɪsɪ tɪɪ dee rɛ ʋ kpa tɪya ma, a wuwo kpa yuwo kɪ di Sɪtaanɪ
leye hʋ buloŋ ʋ aa kaŋ dee tɪyaŋ. 5 Á kpaa Wɪɪsɪ dee no rɛ a yuwo di
dagɪŋtɪɪ tɪmma abee nyʋʋtaaduwo waasɪma hʋ buloŋ ba aa kaŋ tɔ dɪ
nala ta gyɪŋ Wɪɪsɪ, aŋ kaŋ nala hakɪllɪ bɪrɪmɪ ba kɪ tɪŋ Krisita kyɛrɪ.
6 Dɪ mamaa rɛ kɔnɪ aa tɪŋ Krisita nyʋwa weliŋ, ɛɛ kɛ á mɛ sɪ yaa siri,
a dɔgɪsɪ nala hʋ aa bee tɪŋ ʋ nyʋwa.

7 Ma aa kpa wɪya gyambaa rɛ. Nal hʋ buloŋ aa kpaa ʋ tɪɪ anɪɪ ʋ yaa
Krisita nal lɛ, dɪ ʋ tɪɪna rɛ marɪ sʋnnɪ weliŋ na, ʋ sɪ gyɪma anɪɪ á mɛ
yaa Krisita nala rɛ. 8 Dɪ mɪyaŋ nɛ aa bigisi ŋ tɪɪ kɪŋkaŋ dee hʋ Wɪɪsɪ
aa kpaa tɪya ma wɪya mɛ, ʋ bɪ yaa ŋ hɪɪsɪ, beewɪya Wɪɪsɪ kpaa dee hʋ
tɪya ma dɪ á kaŋ kɪ marɪ ma rɛ. Ʋ bɪ baa dɪ á kaŋ kɪ kyogi ma. 9 Ŋ bee
kyɛ dɪ ma kɪ bɪɪnɪ anɪɪ ŋ sabɪ tenni kɪ tɪya ma dɪ ŋ kpa kambɪŋ we
ma rɛ. 10 Beewɪya, nala badɔmɔŋ baa dɪ wɪya hʋ ŋ aa sabɪ tɪya ma aa
deye rɛ, a hayɛ mɛ, dɪ amɛ dɪ ŋ tɪɪ ko we ma lee kɛ, dɪ ŋ aa kɪɪ sɔlɛɛ
rɛ, ka ŋ wɪbasɪɪ mɛ bɪ kaŋ tɔnɔ buloŋ. 11 Ʋ maga dɪ nala no tesi gyɪma
rɛ anɪɪ wɪya hʋ á aa yaŋ we gama aŋ sabɪ tɪya ma, ba tɪɪ rɛ á sɪ yaa
dɪ ámaa rɛ ko we ma lee mɛ. 12 Á bɪ sɪ maakyiye yeŋŋi aŋ kpa á tɪɪ
mʋ magɪsɪ nala hʋ aa bigisi ba tɪɪ. Nala no tɪɪ hakɪllɪ rɛ ba aa kpa a kɪ
magɪsɪ ba wɪyaalɪya, a kpa ba tɪɪ kɪ magɪsɪ dɔmɔŋ. Ba yaa bambugo
kɪŋkaŋ!

13 Amɛ á kɛ, á bɪ sɪ bigisi á tɪɪ a baŋ gɛɛ hʋ aa maga. Á tɪɪ bigisii
buloŋ kɛ we tʋma hʋ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ma mɔgɪ tɪyaŋ nɛ. Wɪɪsɪ wɪya

hʋ á aa ko basɪ tɪya ma mɛ pɛɛ tʋma no tɪyaŋ nɛ. 14 Ma yaŋ aa pɛɛ lee
hʋ Wɪɪsɪ aa keri tɪya ma dɪ á basɪ ʋ wɪya tɪyaŋ nyɛ, dɪ ámaa rɛ ko basɪ
Wɪɪsɪ wɪya tɪya ma, á bɪ gallɪ á mɔgɪ, beewɪya ámaa rɛ yaa nala hʋ aa
laa sɪya ko basɪ Krisita wɪweliye hʋ tɪya ma. 15 Á bee bigisi á tɪɪ tʋma
hʋ nala badɔmɔŋ aa tʋŋ gallɪ mɔgɪ hʋ Wɪɪsɪ aa daga ma wɪya. Amɛ á
bayɪyɛla rɛ yaa dɪ ma laadii marɪ sɪŋ weliŋ, dɪ tʋma hʋ á aa tʋŋ ma
lee wuwo mʋ sɪya. Amɛ á kɛ sɪ tʋma a kɪ maga gɛɛ hʋ Wɪɪsɪ aa daga
ma. 16 Dɪ nyɛ rɛ ko yaa, á sɪ wuwo gallɪ mʋ leye badɔmɔŋ mɛ a basɪ
Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ. Á bee kyɛ dɪ á laa nal kɪdɪgɪ gyaaŋbiye, akuu ʋ aa
tʋŋ tʋma lee hʋ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ʋ wɪya. 17 Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba baa,
"Dɪ nal buloŋ nɛ aa kyɛ dɪ ʋ bigisi ʋ tɪɪ, ʋ tɪɪna bigisi ʋ tɪɪ wɪɪ hʋ á
Tɪɪna Krisita aa yaa tɪya ʋ wɪya."
18 Beewɪya, nal hʋ aa bigisi ʋ tɪɪ daa ba kɪ kpa yohuŋ, amɛ nal hʋ
Wɪɪsɪ aa bigisi rɛ ba kɪ kpa yohuŋ.

11

Pɔɔl basɪ nala hʋ aa fugo baa ba yaa Yesu kpambɪsɪ wɪya

1 Ŋ aa sʋl ma dɪ ma kaŋ kenyiri beel-ŋ. Dɪ ma naa nɪɪ bambugi-wɪya
rɛ ŋ kɪ basɪ mɛ, ma di kenyiri aŋ gyegile nɪɪ. 2 Ŋ kyɪl ma wɪya rɛ weliŋ
anɪɪ gɛɛ hʋ Wɪɪsɪ tɪɪ aa kyɪl ma wɪya. Ŋ aa kyɛ dɪ ma laa Krisita dʋŋ
di rɛ ma wɪɪ buloŋ tɪyaŋ, aŋ kɪ gyegili kyɛɛ hʋ ʋ aa sɪ ko paa ma, anɪɪ
hatoluu aa hɔŋ gbala baal hʋ ʋ aa kyɛ dɪ ʋ yala dʋŋ gɛɛ, ba ko mʋ
yala dɔmɔŋ, dɪ baal buloŋ bɪ gyɪma ʋ. 3 Amɛ ŋ kyɪla rɛ anɪɪ ba sɪ
mʋrɪ ma dɪ ma ta tɪŋ Krisita bee tɪdɪgɪ abee wɪtɪɪ, anɪɪ dʋŋ hʋ gyɪ aa
kpaa dawarɪ a mʋrɪ Hawa gɛɛ. 4 Ma wɪya kana ŋ kambɪŋ nɛ, beewɪya
ŋ naa ɛɛ hʋ ma aa kyaga nosi laa nala hʋ aa ko ma lee rɛ. Wɪya hʋ ba
aa basɪ kɪ tɪya ma a mʋ kɪ tile Yesu Krisita tɪyaŋ, ba bee wɪya hʋ á aa
basɪ tɪya ma bɪ yaa kɪdɪgɪ, ka ma aa laa ba di. Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ ʋ
aa tɪŋ á tɪyaŋ a kpa tɪya ma, ʋ daa nala no baa dɪ ba sɪ kpa tɪya ma, ka
ma laa ba di. Wɪya hʋ ba aa basɪ kɪ tɪya ma, ba bee Wɪɪsɪ Wɪweliye
hʋ á aa laa sɪya basɪ tɪya ma bɪ yaa kɪdɪgɪ, ka ma laa ba di. 5 Ŋ gyɪma
anɪɪ nala hʋ kpaa ba tɪɪ anɪɪ ba yaa Yesu kpambɪsɪ rɛ, a kɪ daga anɪɪ
ba aa rɛ tee nal buloŋ, amɛ ŋ liise nɪɪ ba mɛ bɪ kpɪya ŋ mʋhʋ mɛ.
6 Kapuwo dɪ mɪyaŋ nɛ bɪ gyɪŋ wɪya basɪɪ mɛ, ka ʋ bɪ kɪɪ nɪɪ ŋ bɪ gyɪ
wɪɪ hʋ ŋ aa basɪ. Á kyaasɪ basɪ wɪya no buloŋ polli tɪya ma rɛ wɪɪ kɛ
buloŋ tɪyaŋ abee lee kɛ buloŋ tɪyaŋ.

7 Saŋa hʋ ŋ aa ko ma lee, ŋ kana ŋ tɪɪ hʋwɔlɪ rɛ a kpa ma yohuŋ,
abee ŋ aa basɪ Wɪɪsɪ Wɪweliye hʋ tɪya ma aŋ bɪ laa kɪŋ buloŋ. Ŋ
aa yaa nyɛ, ŋ yaa wɪbɔŋ nɛ koo? 8 Saŋa hʋ ŋ fa aa we ma lee, a kɪ
tʋma, lɪdʋŋsɪ Krisitabiisi rɛ gyɪ aa tɪya ŋ molbiye, ŋ wuwo kɪ tʋŋ ŋ
tʋma. Ŋ aa wuwo dɪ ŋ baa ŋ fasɪ ba rɛ dɪ ŋ wuwo pɛ ma. 9 Saŋa hʋ
ŋ gyɪ aa we ma lee, ŋ gyɪ aa kyɛ kyiyelii abee molbii mʋhʋ rɛ, amɛ ŋ
gyɪ bɪ kpaa gɛɛ nyaŋ ma kɪdɪgɪ buloŋ. Á nɪmmabalɪya hʋ gyɪ aa lɪɪ
Masidooniya paalʋʋ ko rɛ gyɪ tɪya ŋ kɪna hʋ buloŋ ŋ aa kyɛ. Ŋ gyɪ
bɪ kpaa ŋ kɪkyɛɛlɪya wɪya nɪɪ ma. Ɛɛ mɛ rɛ ŋ bɪ sɪ maakyiye kpa ŋ
wɪɪ buloŋ nɪɪ ma. 10 Krisita nyuniŋ, wɪtɪɪ rɛ ŋ kɪ basɪ ŋ aa baa dɪ nal
buloŋ tuwo Akaaya paalʋʋ buloŋ tɪyaŋ ʋ aa sɪ wuwo baa dɪ ŋ ta bigisi
ŋ tɪɪ wɪɪ no wɪya. 11 Bee rɛ tɪŋ ŋ baa ŋ bee kyɛ dɪ ŋ kpa ŋ wɪya nɪɪ

ma? Ma bɪɪna anɪɪ ŋ aa bɪ kyo ma rɛ tɪŋ koo? Aayɪ, Wɪɪsɪ tɪɪ gyɪma anɪɪ ŋ kyo ma rɛ.

12 Ŋ aa tʊŋ ŋ tʊma aŋ bee laa tuno buloŋ ma lee nyɛ, ŋ sɪ kaŋ gɛɛ kɪ mʊ deŋdeŋ. Beewɪya, ŋ bee kyɛ dɪ nala hʊ aa nyɪya wɪya baa dɪ ba yaa Yesu kpambɪsɪ rɛ ko na wɪɪ doŋ, a kɪ daga ba tɪɪ anɪɪ ŋmaŋdɪgɪ rɛ á beel-ba kpa á kɪ tʊŋ á tʊma. 13 Nala no aa mʊrɪ nala rɛ anɪɪ ba yaa Krisita kpambɪsɪ rɛ. Ba aa mʊrɪ nala rɛ ba tʊma tɪyaŋ, aŋ aa fugo kaŋ ba tɪɪ yaa gɛɛ anɪɪ ba yaa Krisita kpambɪsɪ rɛ. 14 Ʊ gɛɛ yaŋ bɪ yaa wɪkperii, beewɪya Sɪtaanɪ mɛ gba aa wuwo fugo kaŋ ʊ tɪɪ yaa gɛɛ anɪɪ ʊ aa yaa malɪka rɛ. 15 Ɛɛwɪya, dɪ Sɪtaanɪ tʊŋtʊnna mɛ rɛ fugo kaŋ ba tɪɪ yaa gɛɛ anɪɪ nala aa kaŋ tɪpʊlʊŋ, ʊ mɛ bɪ yaa wɪkperii. Ba tenii buloŋ, ba tɪɪ pɪwasɪya rɛ sɪ bil ba nyʊʊsɪ.

Pɔɔl bigisi ʊ tɪɪ tʊwara hʊ ʊ aa na wɪya

16 Ma leŋ dɪ ŋ bɪl basɪ tɪya ma anɪɪ nal buloŋ ta bɪɪna anɪɪ ŋ yaa bambugi rɛ. Amɛ dɪ mamaa rɛ aa kyɛ dɪ ma kpa ŋ anɪɪ ŋ yaa bambugi mɛ, ʊ maga rɛ. Doŋ nɛ ŋ sɪ wuwo bigisi ŋ tɪɪ mʊhʊ tʊlɪɪ. 17 Ŋ aa bigisi ŋ tɪɪ nyɛ, Yesu Krisita nyʊwa daa ŋ kɪ tɪŋa gɛɛ. Ŋ gyɪma anɪɪ bambugi-wɪya rɛ ŋ kɪ basɪ. 18 Amɛ nala yʊga aa kuu dʊnɪya no wɪkanɪya wɪya rɛ a kɪ bigisi ba tɪɪ. Ɛɛwɪya, ma leŋ dɪ ŋ mɛ bigisi ŋ tɪɪ. 19 Ma baa ma yaa wɪgyʊnna rɛ, kɛ ma aa kaŋ kenyiri a gyegili kɪ nɪɪ bambugo wɪbasɪya. 20 Dɪ nal lɛ kaŋ ma bɪrɪmɪ yosi, koo dɪ ʊ kaŋ ma kɪna kɪ fasɪ, koo dɪ ʊ tɪɪna kaŋ ma kɪ gʊra, koo dɪ ʊ fɪl ma ma kɪ yaa ʊ wɪkyɛɛlɪya, koo dɪ ʊ kaŋ ma kɪ yaa sɪgyʊʊ wɪya, ka ma aa tallɪ ma nyʊwa rɛ. 21 Ʊ yaa ŋ hɪɪsɪ rɛ anɪɪ á kɛ gyɪ aa bɪ kaŋ nyuduwo á aa sɪ yaa ma wɪya no. Ŋ gyɪma anɪɪ bambugi-wɪya rɛ ŋ ha kɪ basɪ nyɛ, amɛ dɪ nal kɪdɪgɪ buloŋ nɛ bɪɪna anɪɪ ʊ kaŋ ŋmanɪɪ rɛ ʊ aa sɪ bigisi ʊ tɪɪ wɪɪ kɪdɪgɪ buloŋ wɪya, ŋ mɛ kaŋ ŋmanɪɪ rɛ ŋ aa sɪ wuwo bigisi ŋ tɪɪ haŋ wɪɪ hʊ wɪya. 22 Dɪ ba ko baa ba yaa Hiiburu nala, ŋ mɛ yaa kɪdɪgɪ rɛ. Dɪ ba ko baa ba yaa Iziral tɪmma mɛ, ŋ mɛ yaa kɪdɪgɪ rɛ. Dɪ ba ko baa ba yaa Abɪraham doho nala mɛ rɛ, ŋ mɛ yaa kɪdɪgɪ rɛ. 23 Dɪ ba ko baa ba yaa Krisita tʊŋtʊnna rɛ, ŋ mɛ yaa kɪdɪgɪ rɛ. Mɪyaŋ nɛ gba paalɪ yaa Yesu Krisita tʊŋtʊnnɪ a baŋ ba, beewɪya mɪyaŋ nɛ tʊŋ tʊma yʊga a baŋ ba kɪdɪgɪ buloŋ. Ba villi kana ŋ tɔ dɪya tɪyaŋ nɛ, a villi ŋmaa ŋ, ŋ bɪ gyɪŋ ba nyʊwa. Ba aa ŋmaa ŋ ŋmaa ŋ tɪya sʊʊ rɛ ka ŋ sii, ŋ bɪ sɪ wuwo dɪɪsɪ ba. Ŋ aa basɪ wɪya no, ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ŋ nyuu tuwo, amɛ ba wɪtɪɪ rɛ ŋ kɪ basɪ gɛɛ. 24 Gyuuma villi kana ŋ nɛ naaŋsɪɪnyʊwa bʊnɔŋ, a vɪɪrɪ ŋ bee kpaasa naaŋsɪɪnyʊwa mɔlɪya abee fi abee nibi, ba kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ. 25 Roma tɪmma vɪɪrɪ ŋ naaŋsɪɪnyʊwa bʊto mɛ rɛ abee hɔgɪ-kpaasa. Saŋa kɪdɪgɪ mɛ ba paa bʊwa yaga ŋ nɛ dɪ ba kpʊ. Nɪɪduworiborisi mɛ ŋ aa gyʊwa ba kyogi nɪɪ tɪyaŋ, ʊ yaa naaŋsɪɪnyʊwa bʊto rɛ. Kyɛɛ kɪdɪgɪ mɛ, ŋ paalɪ we nɪɪ tɪyaŋ gɛɛ rɛ a lɪɪ kyɪkyʊwala a kaŋ kɪ mʊ ʊ sɪgballɪya mɛ kyɪkyʊwala, a kɪ lʊga dɪ ŋ lɪɪ. 26 Ŋ ŋmaŋgyamaa no buloŋ valɪɪ tɪyaŋ, ŋ naa tʊwara rɛ weliŋ fuwoni kyolii tɪyaŋ, ka gaala mɛ dɔgɪsɪ ŋ kɪŋkaŋ. Ŋ dɔŋtɪŋsɪ Gyuuma abee nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma mɛ buloŋ dɔgɪsɪ ŋ nɛ kɪŋkaŋ. A lɪɪ gɛɛ hal tɪyaŋ, ŋ naa tʊwara rɛ pogisi abee tɔbala abee fuwobala buloŋ tɪyaŋ mɛ. Nala aa fugo baa ba yaa Krisitabiisi mɛ dɔgɪsɪ ŋ nɛ kɪŋkaŋ. 27 Ŋ tʊma rɛ kɪŋkaŋ, a lɔlɔ weliŋ. Kyɛyɛ badɔmɔŋ ŋ aa bara doo rɛ. Ŋ gyɪŋ kɪŋ hʊ ba aa yɪrɪ losi bee nɪɪnyʊwasɪ rɛ. Saŋa kɪdɪgɪ ŋ aa paalɪ bɪ kaŋ kɪdiilii buloŋ ŋ aa sɪ di. Waal kpʊʊ ŋ nɛ weliŋ, akuu ŋ aa bɪ naa dɪya ŋ aa sɪ gyʊʊ, koo gal ŋ

aa sı kpa tɔ ŋ teŋ wıya. 28 Ŋ bee kyɛ dı ŋ bıl bası wıkaalıya hʊ kɛ,
amɛ kyɛɛ kɛ buloŋ wıı hʊ aa kyıla ŋ nɛ yaa Krisitabiisi hʊ aa we lee
buloŋ tıyaŋ wıya. 29 Dı ŋ Krisitabii-dɔŋtıına rɛ ko kaŋ gyoŋ, ʊ aa kıı
gɛɛ rɛ anıı ŋ mɛ kaŋ gyoŋ. Dı nal ko yaa wıbɔŋ mɛ, ŋ tıya aa kyogi rɛ
kıŋkaŋ.
30 Dı mıyaŋ nɛ sı bigisi ŋ tıı mɛ, wıya hʊ aa yaa ŋ gyomo rɛ ŋ sı kı
bası. 31 Wıısı aa yaa á Tıına Yesu Kuwo gyıma anıı ŋ bee nyıya wıya.
Ʊ feŋ sı na bigisii deŋdeŋ. 32 Saŋa hʊ ŋ gyı aa we Damaasiku tıyaŋ,
nıhıyawʊ hʊ gyı aa laa Kuwori Arita naası sıŋ doŋ paalʊʊ tıyaŋ gyı
sii ta nala rɛ dı ba mʊ sıŋ bee hʊ paganyʊʊbal hʊ tıyaŋ, a pɔ kana
ŋ. 33 Amɛ ŋ Krisitabii-dɔŋtıŋsı hʊ gyı kpaa ŋ a we simbiye tıyaŋ nɛ,
a kpa ŋ tıŋ tokoro ta gyee hʊ hal tıyaŋ ŋ tuu sɔmmm, a sii fá nyʊgısı,
ba kyɛ ŋ lɔlɔ.

12

Wıısı leŋ Pɔɔl na wıya anıı duwoso tıyaŋ

1 Ʊ maga dı ŋ bigisi ŋ tıı rɛ, amɛ ŋ gyıma anıı ŋ tıı bigisii no bı kaŋ
tɔnɔ buloŋ. Amɛ ŋ ha sı bigisi ŋ tıı a bası wıya hʊ á Tıına Krisita aa
leŋ ŋ na anıı duwoso tıyaŋ, abee wıya ʊ aa kpaa daga ŋ. 2 Ŋ gyıŋ baal
kıdıgı aa laa Krisita wıya di rɛ. Ʊ bısı fi abee banaa rɛ nyɛ Wıısı gyı
aa kpaa ʊ gyıŋ Wıısıbee. Amɛ ŋ bı gyıma dı ʊ kɔnı gyı mʊʊ Wıısıbee
rɛ koo dı ʊ gyı aa duwosi rɛ. Wıısı dʊŋ nɛ gyıma. 3 Ŋ gyıma anıı
Wıısı gyı kpaa baal no kaŋ gyıŋ Wıısıbee rɛ. Amɛ ŋ bı gyıma dı ʊ
kɔnı gyı mʊʊ wıısıbee rɛ koo dı ʊ gyı aa duwosi rɛ. Wıısı dʊŋ nɛ
gyıma. 4 Wıya hʊ ʊ gyı aa nıı doŋ, nihuwobiŋ nyʊwa bı sı wuwo bası
ba. Ʊ paalı bı maga dı ba bası ba mɛ gba. 5 Ɛɛwıya, ŋ sı bigisi ŋ tıı
baal no iriŋ wıya. Amɛ ŋ tıı bı sı wuwo bigisi ŋ tıı. Ka dı mıyaŋ nɛ
sı bigisi ŋ tıı mɛ, wıya hʊ aa yaa ŋ gyomo wıya rɛ ŋ sı kı bigisi ŋ tıı.
6 Dı mıyaŋ nɛ fa aa kyɛ dı ŋ bigisi ŋ tıı mɛ, ŋ aa wuwo dı ŋ bigisi rɛ,
beewıya ŋ bı sı kı yaa bambugi wıya, wıtıı hʊ rɛ ŋ sı kı bası. Amɛ ŋ bı
sı laa nyʊwa bigisi ŋ tıı wıya hʊ Wıısı aa kpaa daga ŋ wıya, beewıya
ŋ bee kyɛ dı nala kpa ŋ yohuŋ baŋ gɛɛ aa maga, akuu wıya hʊ ŋ aa
yaa, koo wıya hʊ ŋ aa bası wıya. 7 Wıkperiye hʊ buloŋ Wıısı aa kpaa
daga ŋ, ba fa sı wuwo leŋ dı ŋ kı daga ŋ tıı. Amɛ Wıısı aa bee kyɛ
dı ŋ kı daga ŋ tıı wıya, ʊ kpaa teŋnıma badɔmɔŋ nɛ we ŋ tıyaŋ, ʊ
kı wıı gɛɛ anıı sɔrı ba kpa kı kyɔgı ŋ. Sɔrı no kyɔgıı kıı gɛɛ rɛ anıı
Sıtaanı rɛ taa ʊ tıŋdaal dı ʊ ko kı we ŋ tʊwara tıyaŋ, dı ŋ ta wuwo na
ŋmanıı a daga ŋ tıı. 8 Ŋ sʊla á Tıına Yesu Krisita naaŋsıınyʊwa bʊto
rɛ, anıı ʊ lıı tʊwara no ŋ tıyaŋ. 9 Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya ŋ a baa, “Bɔnyɛ hʊ
ŋ aa kana beel-ı maga rɛ. Ɪ gyomo tıyaŋ nɛ ı sı na ŋ dee mɔgı.” Ɛɛ
wıya ŋ teŋ fıyɛla rɛ kıŋkaŋ ŋ aa kaŋ gyomo wıya. Ŋ aa sı bigisi ŋ tıı ŋ
gyomo wıya rɛ, dı gɛɛ leŋ dı Krisita dee we ŋ tıyaŋ. 10 Ɛɛ wıya Krisita
nyuniŋ, ŋ teŋ fıyɛla rɛ ŋ gyomo wıya. Dı ba aa tʊʊsı ŋ, koo dı ŋ aa
na tʊwara, koo dı ba aa dɔgısı ŋ, koo dı wıya rɛ aa gyʊʊ ŋ maga gɛɛ
buloŋ mɛ, Krisita wıya, ka ŋ kɛ sıya tuwo, beewıya ŋ gyomo tıyaŋ nɛ
ŋ aa na Krisita dee ŋ tıyaŋ.

Koriŋti tımma wıya kyıl Pɔɔl

11 Ŋ aa yaa wıya anıı bambugi rɛ, amɛ mamaa rɛ kaŋ ba buloŋ ko.
Mamaa rɛ fa maga dı ma daga anıı ŋ yaa nal lɛ. Dı mıyaŋ nɛ yaŋ

kyo ŋ bɪ yaa nal mɛ, amɛ nala hʊ aa kaŋ ba tɪɪ kɪ yɪrɪ Yesu kpambɪsɪ
hʊ mɛ bɪ kpɪya ŋ. 12 Wɪɪsɪ leŋ ŋ yaa wɪmagɪla abee wɪkperiye abee
wɪgyamaa rɛ ma tɪyaŋ abee kenyiri. Wɪya no buloŋ daga anɪɪ ŋ kɔnɪ
yaa Krisita kpambɪya tɪɪ rɛ. 13 Wɪbee rɛ daga anɪɪ ŋ yaa wɪɪ kɪdɪgɪ
tɪya ma Krisitabii-dɔŋtɪŋsɪ rɛ aŋ bɪ yaa ʊ tɪya ma kɛ? Koo ŋ aa bɪ leŋ
ma kyiyeli ŋ bee molbiye hʊ rɛ tɪŋ ma kɪ basɪ nyɛ. Dɪ gɛɛ rɛ ko tɪŋ, ŋ
aa sʊl ma, ma kpa kyɛ ŋ.

14 Ɲ bʊto rɛ nyɛ ŋ aa kyɛ dɪ ŋ ko na ma. Dɪ mɪyaŋ nɛ ko ko, ŋ bɪ
sɪ kɪ kyɛ dɪ ŋ kpa ŋ wɪkyɛɛlɪya nɪɪ ma. Ma kɪna daa ŋ kɪ kyɛ. Ma tɪɪ
rɛ ŋ kɪ kyɛ, beewɪya biisi daa sɪ kyɛ kɪna kɪ biŋ ba kuwoma bee ba
nɪmma. Amɛ biisi kuwoma bee ba nɪmma rɛ maga dɪ ba kyɛ kɪna kɪ
biŋ ba biisi. 15 Ma wɪya, ŋ paalɪ kyo dɪ ŋ kpa kɪŋ buloŋ ŋ aa kana rɛ
abee ŋ dee buloŋ a tʊma tɪya ma. Ɲ yaŋ aa kyo ma kɪŋkaŋ nyɛ, ma
mɛ fa maga dɪ ma mɛ kyo ŋ gɛɛ tɪɪ rɛ. 16 Ma tɪɪ gyɪma anɪɪ ŋ aa ko ma
lee, ŋ bee dɔŋ ma kɪna wɪya. Amɛ nala badɔmɔŋ sɪ baa dɪ dawarɪ rɛ
ŋ kpa a mʊrɪ laa ma kɪna. 17 Nala hʊ ŋ gyɪ aa tɪma ma lee, ŋ gyɪ tɪŋ
ba dɪ ba ko mʊrɪ ma laa ma kɪna rɛ? 18 Mɪyaŋ nɛ gyɪ tɪŋ Titusi bee
á nɪɪnabiye kɪdɪgɪ dɪ ba ko ma lee. Titusi gyɪ aa ko ma lee, ʊ fasɪ ma
kɪŋ nɛ? Wɪɪ kɛ buloŋ á aa yaa tɪyaŋ, á bee Titusi nyʊwa yaa kɪdɪgɪ rɛ.
Á buloŋ aa tɪŋ ŋmaŋdɪgɪ rɛ.

19 Wɪya no buloŋ á aa basɪ, kapuwo ma sɪ bɪɪnɪ anɪɪ á basɪ gɛɛ dɪ
á laa á tɪɪ ma lee rɛ. Ɛɛ daa. Amɛ ɛɛ hʊ Krisita aa sɪ kɪ kyɛ dɪ á basɪ
wɪya Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, ɛɛ rɛ á kɪ basɪ gɛɛ. Ɲ kyaŋsɪ, á aa yaa wɪya
no buloŋ dɪ á wuwo pɛ ma tɪyaŋ nɛ dɪ ma sɪŋ weliŋ wɪya hʊ ma aa
laa di tɪyaŋ. 20 Ɲ kyɪla rɛ ma wɪya! Dɪ ɪ bɪ pɔɔ, ɛɛ hʊ ŋ aa sɪ kɪ kyɛ
dɪ ŋ ko na dɪ ma kɪya, ɛɛ daa ma sɪ kɪɪ. Ma mɛ sɪ na dɪ ŋ mɛ bɪ kɪɪ
gɛɛ ma aa kyo. Ɲ beŋkyesi aa kpaa rɛ anɪɪ dɪ mɪyaŋ nɛ ko ko, ŋ sɪ na
ma dɪ ma aa kaa kaasɪ, a kaŋ tɪhɔllɪ, a kɪ na baaŋ dɔmɔŋ nyuu tɪyaŋ,
a kɪ yaa ma dʊŋʊ wɪya, a kɪ kyogi dɔmɔŋ fene, a kɪ gaa dɔmɔŋ hala,
a kaŋ sɪduwo, a kaŋ taawɛɛ bee dɔmɔŋ. 21 Wɪtɪɪ, ŋ kyɪla rɛ anɪɪ dɪ
mɪyaŋ nɛ bɪl ko ma lee, Wɪɪsɪ bɪl sɪ leŋ dɪ hɪɪsɪ kana ŋ ma wɪya. Ɲ
tɪya sɪ kyogi kɪŋkaŋ dɪ ŋ wɪɪ akuu ma badɔmɔŋ ha aa bɪ bɪrɪma lɪɪ ba
wɪbɔmɔ tɪyaŋ wɪya. Ɲ kyɪla anɪɪ nala yʊga ha we ma tɪyaŋ a kɪ yaa
bisiŋ wɪya, a kɪ yaa wɪlaama, a gɔllɪ kɪ sɔnnɪ.

13

Pɔɔl bɪl basɪ wɪya kyagɪlɪ Koriŋti tɪmma

1 Ɲ bʊto rɛ nyɛ ŋ aa ko dɪ ŋ na ma. Ma liisi wɪɪ hʊ ba aa saba Wɪɪsɪ
teŋ tɪyaŋ a baa “Dɪ nal kɪdɪgɪ buloŋ bee ʊ dɔŋtɪɪna rɛ kaŋ wɪɪ dɪ ma
kɪ kyɛ dɪ ma di wɪɪ hʊ sarɪya, ʊ maga dɪ ma kyɛ daŋsɪya tɪmma balɪya
koo boto rɛ.” 2 Ɲ gyɪ aa ko ma lee lɪya tɪɪna hʊ tɪyaŋ, ŋ gyɪ kʊrɪsɪ nala
hʊ aa yaa wɪbɔmɔ abee ma nɪkaalɪya hʊ buloŋ dɪgɪna rɛ. Nyɛ kɛ ŋ
tuwo ma lee, amɛ ŋ bɪl sɪ kʊrɪsɪ ma dɪgɪna anɪɪ dɪ mɪyaŋ nɛ ko ko, ŋ
bɪ sɪ leŋ nal kɪdɪgɪ buloŋ aa yaa wɪbɔŋ ta. 3 Wɪɪ hʊ ma aa kyɛ dɪ ma
na a gyɪma anɪɪ Krisita tɪŋa ŋ tɪyaŋ nɛ a kɪ basɪ wɪya, ma sɪ na ʊ. Ma
sɪ na mɛ anɪɪ ʊ kaŋ dee rɛ ma lee, a wuwo ma wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. 4 Wɪtɪɪ
rɛ, ba kpaasɪ ʊ mal daagarɪɪ tɪyaŋ nɛ anɪɪ ʊ fa bɪ kaŋ dee. Amɛ Wɪɪsɪ
dee tɪyaŋ ʊ siye rɛ a kaŋ mɪɪbol. Á mɛ bɪ kaŋ dee anɪɪ ʊ fa aa bɪ kaŋ

dee gɛɛ, amɛ á aa we Krisita tɪyaŋ wɪya, a mɛ kaŋ Wɪɪsɪ dee rɛ. Dee no rɛ á kpa a tʊma kɪ tɪya ma gɛɛ.

5 Ma deŋ ma tɪɪma weliŋ na, a pɛ sʊnnɪ ma tɪɪ mɛ, a na dɪ ma sɪŋ weliŋ wɪɪ hʊ ma aa laa di tɪyaŋ koo dɪ ma bɪ sɪŋ weliŋ. Ma bɪ gyɪma nɪɪ Yesu Krisita we ma tɪyaŋ nɛ? Dɪ mamaa rɛ bɪ gyɪma anɪɪ ʊ we ma tɪyaŋ, ɛɛ kɛ ma tele rɛ. 6 Ŋ laa di anɪɪ ma sɪ gyɪma anɪɪ á kɛ bɪ tele.
7 Á sʊla Wɪɪsɪ kɪ tɪya ma rɛ dɪ ma ta yaa wɪɪ buloŋ kyogi. Ʊ bɪ kɪɪ anɪɪ á aa kyɛ dɪ á daga anɪɪ á kɛ aa yaa weliŋ nɛ, amɛ á aa kyɛ dɪ ma wuwo kɪ yaa wɪya aa kpaa ŋmanɪɪ rɛ, haalɪ dɪ ʊ rɛ kɪɪ nɪɪ á tele mɛ,
8 beewɪya á bɪ sɪ wuwo lɪɪ wɪtɪɪ hʊ hal. Á sɪŋ wɪtɪɪ hʊ tɪyaŋ nɛ saŋa buloŋ. 9 Dɪ á tʊma rɛ bɪ sɪna, ka dɪ ma kɛ sɪŋ weliŋ ma laadii tɪyaŋ, á aa kɪ gyʊwɔsɪ rɛ ɛɛ wɪya. Wɪɪ hʊ á aa sʊla Wɪɪsɪ kɪ kyɛ rɛ nyɛ, dɪ ma kpa ma gyogibɔmɔ hʊ ta aŋ tʊʊlɪ. 10 Ɛɛwɪya rɛ tɪŋ ŋ we gama aŋ sabɪ wɪya no kɪ tɪya ma. Beewɪya dɪ mɪyaŋ nɛ ko ko ma lee, ŋ bee kyɛ dɪ ŋ hayɛ ma nyuu tɪyaŋ akuu dee hʊ á Tɪɪna Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ŋ ma nyuu tɪyaŋ wɪya. Wɪɪsɪ kpaa dee hʊ tɪya ŋ ma nyuu tɪyaŋ dɪ ŋ kaŋ pɛ ma rɛ dɪ ma laadii marɪ sɪŋ weliŋ. Ʊ bɪ baa dɪ ŋ kaŋ ko turi ma lo.

11 Ŋ naabalɪya, ŋ teŋ hʊ litenii rɛ nyɛ. Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ ma hɔŋ weliŋ. Ma kpa ma gyogibɔmɔ hʊ ta, aŋ tʊʊlɪ. Ma gyegili nɪɪ wɪɪ hʊ ŋ aa basa tɪya ma weliŋ. Ma kaŋ nyʊʊdɪgɪ, a sʊma abee dɔmɔŋ. Dɪ mamaa rɛ kaŋ gɛɛ, á Tɪɪna Wɪɪsɪ aa kyo nala wɪya, a kɪ tɪya ba laaŋfɪya sɪ we ma lee. 12 Ma kɪ kyʊwalɪ dɔmɔŋ abee kyori. 13 Wɪɪsɪ nala hʊ buloŋ aa we daha aa kyʊwalɪ ma.

14 Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ á Tɪɪna Yesu Krisita bɔnyɛ we ma buloŋ lee, dɪ á Kuwo Wɪɪsɪ kyori mɛ we ma buloŋ lee, ka dɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ leŋ dɪ ma buloŋ kaŋ nyʊʊdɪgɪ. Amɪ.

TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA
GALETIYA TIMMA

1 Mıyaŋ Pɔɔl aa yaa Yesu Krisita kpambıya rɛ sabı teŋ no a kı tıya
ma Krisitabiisi hʋ aa we Galetiya paalʋʋ tıyaŋ. Nihuwobisi daa lıı ŋ,
ŋ yaa Yesu Krisita kpambıya, amɛ Yesu Krisita abee á kuwo Wıısı aa
kyisi ʋ sʋʋ tıyaŋ nɛ lıı ŋ a tıma ŋ. 2 Ŋ bee Krisitabiisi hʋ buloŋ aa we
daha aa kyʋwalı ma. 3 Á Kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ
abee ba fıyɛlʋʋ sı we ma lee. 4 Yesu Krisita sʋba á wıbɔmɔ wıya rɛ,
dı ʋ lıı ma a lıı wıbɔmɔ hʋ aa we gyınaŋ dʋnıya no tıyaŋ. Á Kuwo
Wıısı kyɛrı rɛ Krisita tıŋa a yaa wıı no tıya ma. 5 Ma leŋ dı á kı dannı
Wıısı a kaŋ kı mʋ deŋdeŋ. Amı

Wıısı ŋmanıı yaa kıdıgı dʋŋ nɛ

6 Ŋ nyʋwa fıyɛla rɛ ma wıya beewıya, ma teŋ vıya Wıısı aa yırı
ma Krisita lahɔrʋmɔ tıyaŋ tıŋıı rɛ, aŋ mııgı mʋ kı tıŋ wıdʋŋsı ma
aa bıına anıı ba yaa Wıısı wıweliye hʋ rɛ. 7 Amɛ Wıısı wıwelidʋma
buloŋ bıl tuwo, a lıı Wıısı wıweliye hʋ á aa daga ma hal. Wıı hʋ aa
tıŋ ŋ kı bası wıı no rɛ nyɛ, nala yʋga we doŋ a kaŋ ma kı kyɔrımı, a kı
lʋga dı ba kaŋ Krisita wıweliye hʋ bırımı kyige. 8 Dı ámaa rɛ koo dı
malıka mɛ gba lıı wıısıbee ko bası wıdʋma buloŋ tıya ma anıı Wıısı
Wıweliye hʋ rɛ, ka dı ba bee wıya hʋ á aa laasıya bası tıya ma bı yaa
kıdıgı, Wıısı sı dɔgısı ʋ tıına diŋ tıyaŋ. 9 Á laa sıya bası wıı no wıya
rɛ, ka ŋ bıl kı bası ʋ tıı lagılagı no. Dı nal buloŋ nɛ ko bası wıdʋma
tıya ma a baa dı Wıısı wıweliye hʋ rɛ, dı wıya hʋ ma aa laa di daa,
Wıısı sı dɔgısı ʋ tıına diŋ tıyaŋ.
10 Wıı no ŋ aa bası nyɛ, ma bıına anıı nihuwobisi rɛ ŋ kı kyɛ dı ba
tıya ŋ gasıbınaa? Wıısı ta laa nyʋwa! Nihuwobisi daa ŋ kı kyɛ dı ba
tıya ŋ gasıbınaa. Wıısı rɛ ŋ kı kyɛ di ʋ tıya ŋ gasıbınaa. Dı ŋ ha fa aa
kyɛ dı nihuwobisi rɛ bigisi ŋ, ɛɛ kɛ ŋ fa bı sı yaa Krisita tʋŋtʋnnı.

Pɔɔl daga gɛɛ Yesu Krisita aa lıı ʋ, ʋ yaa ʋ kpambıya

11 Ŋ kyaŋweliye, ma leŋ dı ŋ bası wıı no tıya ma. Wıısı wıweliye
hʋ ŋ aa bası kı tıya ma, nihuwobisi lee daa ba lıı. 12 Nihuwobiŋ mɛ
bıl daa kpaa ba tıya ŋ, koo a daga ŋ. Amɛ Yesu Krisita tıı rɛ kaŋ wıya
no daga ŋ. 13 Ma nıı gɛɛ hʋ ŋ fa aa kıya rɛ saŋa hʋ ŋ fa aa tıŋ Gyuuma
wııkyʋwal ŋmanıı. Ma gyıŋ gɛɛ hʋ ŋ gyı aa gɔllɔ kı dɔgısı Krisitabiisi
rɛ abee kyakpʋhaa. Ŋ gyı aa yaa ŋ kuwokeri buloŋ nɛ dı ŋmanıı hʋ
ba aa tıŋ nyʋgısı. 14 Á Gyuuma wııkyʋwal ŋmanıı tıyaŋ, mıyaŋ nɛ fa
gyıŋ wıya te ŋ wiye-dɔsı buloŋ. Ŋ fa kpaa ŋ nyuu buloŋ we á naabaala
lesiri tıyaŋ nɛ. 15 Amɛ ma na wıı hʋ Wıısı aa yaa. Ʊ fáá ŋ sikii rɛ á lıı
ŋ ʋ bɔnyɛ tıyaŋ dı ŋ tuŋ ʋ tʋma, ka ba na lʋla ŋ. 16 Ʊ kyɛrı tıyaŋ mɛ
rɛ ʋ kpa ʋ Biye Yesu Krisita daga ŋ, dı ŋ wuwo bası ʋ wıweliye hʋ a
tıya nala hʋ aa bı yaa Gyuuma. Ʊ aa daga ŋ wıya no ko teŋ, ŋ bı mʋʋ
nal buloŋ lee dı ʋ daga ŋ ba memii. 17 Ŋ bıl bı mʋʋ Gyerusalɛm mɛ dı
ŋ na nala hʋ aa laa sıya yaa Yesu Krisita kpambısı ŋ tıyaŋ. Amɛ ŋ siye
rɛ haŋ lagılagıbiye hʋ a kpa mʋ Areebıya paalʋʋ, a lıı doŋ a mııgı ko
Damaasiku.

18 Bısı boto hal tıyaŋ nɛ ŋ kpa mʊ Gyerusalɛm dı ŋ na Piita. Ŋ aa
mʊʊ doŋ, ŋ hɔŋ ʊ lee yɔbɔ sıı bʊlıya rɛ. 19 Saŋa hʊ ŋ aa we doŋ, ŋ
bı naa Yesu kpambısı hʊ kıdıgı buloŋ a pɛ Piita tıyaŋ, see Gyemsi, á
Tıına Yesu nıınabiye hʊ. 20 Wıya no ŋ aa sabı kı tıya ma nyɛ, Wıısı
tıı gyıma anıı ba yaa wıtıı rɛ. Ŋ bee nyıya wıya. 21 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ ŋ
kpa mʊ tɔnı aa we Siiriya abee Silisıya paalʊʊ tıyaŋ. 22 Saŋa no tıyaŋ
buloŋ nala hʊ buloŋ aa laa Yesu wıya di a we Gyudıya paalʊʊ tıyaŋ ha
fa bı gyıma ŋ. 23 Ba ta nıı nala aa bası ŋ wıya rɛ a baa, “Nal hʊ fa aa
gɔllɔ kı dɔgısı ma, lagılagı no ʊ rɛ mııgı gɔllı kı bası Wıısı wıweliye
hʊ ʊ fa aa lʊga dı ʊ kyogi rɛ.” 24 Ɛɛwıya, ba dannı Wıısı rɛ weliŋ ŋ
wıya.

2

Yesu kpambısı hʊ laa Pɔɔl we

1 Bısı fi abee banaa hal tıyaŋ, ŋ bee Banabaası bıl mııgı mʊ
Gyerusalɛm nɛ a kaŋ á nıınabiye Titusi tıŋ á hal. 2 Wıısı rɛ gyı daga ŋ
dı ŋ mʊ Gyerusalɛm. Á aa mʊwa, á bee Krisitabiisi nıhıyası hʊ dʊŋ gyı
laŋŋa rɛ. Ɛɛ rɛ ŋ daga tıya ba gɛɛ hʊ ŋ aa bası Wıısı Wıweliye kı tıya
nala hʊ aa bı yaa Gyuuma. Ŋ fa aa kyɛ dı ŋ beel-ba yaa nyʊʊdıgı rɛ dı
ŋ tʊma hʊ ŋ aa tʊma koo ŋ aa tʊŋ ta ko yaa waasʊ. 3 Ŋ tʊŋtʊnnı-dɔŋ
Titusi gyı yaa Giriki tıına rɛ. Ɛɛ wıya nala badɔmɔŋ gyı baa dı see dı
ʊ keri ʊ peŋ. Amɛ abee gɛɛ buloŋ ba gyı bı fıla ʊ ʊ keri ʊ peŋ. 4 Nala
no fa fugo rɛ anıı ba mɛ laa Yesu wıya di rɛ a yaa á nımmabalıya. Ba
fa ko guwosi á tıyaŋ nɛ dı ba na dı á tıŋ á tıı rɛ akuu á bee Krisita
aa yaa kıdıgı wıya rɛ koo. Ba fa aa kyɛ dı ba fıla ma mııgı kaŋ we
Gyuuma mırısı hʊ tıŋıı tıyaŋ nɛ. 5 Amɛ á gyı bı laa nyʊwa mʊhʊ mɛ,
beewıya á gyı bee kyɛ dı wıtıı hʊ aa we Wıısı wıweliye hʊ tıyaŋ ko
nyʊgısı ma lee. 6 Nala hʊ ma aa kpaa nıı ba yaa sılaala koo nıbala,
ba bı kpaa wıdʊma buloŋ pɛ Wıısı wıweliye ŋ aa bası hʊ tıyaŋ. Ŋ
sıya kɛ tuwo nala hʊ iriŋ ma aa kpa ba tıyaŋ beewıya Wıısı bee kpa
nala anıı nihuwobisi aa kpa nala gɛɛ. 7 Amɛ nala no naa anıı Wıısı
rɛ lıı ŋ dı ŋ bası ʊ wıweliye hʊ a tıya nala hʊ aa bı yaa Gyuuma, anıı
Wıısı gyı aa lıı Piita dı ʊ bası wıweliye hʊ a tıya Gyuuma gɛɛ. 8 Wıısı
hʊ aa lıı Piita a tıya ʊ dee dı ʊ bası ʊ wıweliye hʊ a tıya Gyuuma, ʊ
tıı rɛ lıı ŋ mɛ dı ŋ bası haŋ wıweliye hʊ tıı a tıya nala hʊ aa bı yaa
Gyuuma. 9 Gyemsi abee Piita abee Gyɔɔŋ, nala hʊ nal buloŋ aa kpaa
anıı ba yaa Wıısı nala nıhıyası, ba naa anıı wıtıı rɛ, Wıısı rɛ lıı ŋ dı
ŋ tʊŋ tʊŋfıyaŋ no. Ɛɛ rɛ ba kası ŋ bee Banabaası nosi a daga anıı á
beel-ba buloŋ yaa kıdıgı rɛ tʊma hʊ aa tʊŋ tıyaŋ. Doŋ nɛ á buloŋ yaa
nyʊʊdıgı anıı ŋ bee Banabaası mʊ bası Wıısı wıweliye hʊ tıya nala
hʊ aa bı yaa Gyuuma, ka dı ba mɛ bası Wıweliye hʊ a kı tıya Gyuuma.
10 Wıı hʊ ba aa bası tıya ma buloŋ nɛ yaa dı á ta yeŋŋi nyaaba hʊ aa
we ba tıyaŋ wıya. Wıı no tıı mɛ rɛ fa foŋ we ŋ hakıla tıyaŋ.

Pɔɔl leŋ Piita gyıma anıı wıı hʊ ʊ aa yaa bı kpaa ŋmanıı

11-12 Saŋa hʊ Piita gyı aa we Aŋtiyɔki tıyaŋ ʊ bee Krisitabiisi hʊ aa
bı yaa Gyuuma gyı laŋŋı kı di kına rɛ. Ɛɛ rɛ Gyemsi gyı tıŋ nala
badɔmɔŋ ba lıı Gyerusalɛm ko Aŋtiyɔki. Piita gyı aa naa nala no aa
lıı Gyerusalɛm ko, ʊ gyı lıı ʊ noŋ Krisitabiisi hʊ aa bı yaa Gyuuma
tıyaŋ, ʊ beel-ba bıl bı laŋŋa kı di kına. Ɛɛ rɛ ŋ gyı kyaası bası tıya

ʊ gyamaa tɪyaŋ anɪɪ wɪɪ hʊ ʊ aa yaa bɪ kpaa ŋmanɪɪ. Piita gyɪ aa fá nala hʊ aa basɪ anɪɪ ʊ maga dɪ ba keri Krisitabiisi hʊ aa bɪ yaa Gyuuma pene rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ gyɪ yaa gɛɛ. 13 Ɛɛ rɛ Gyuuma nɪkaalɪya hʊ mɛ yaa minaafigi wɪya a tɪŋ Piita naabʊʊsɪ. Haalɪ, Banabaasɪ tɪɪ mɛ tɪŋ ba minaafigi wɪya hʊ tɪyaŋ. 14 Ɲ aa naa anɪɪ ba bee tɪŋ wɪtɪɪ hʊ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ aa dagɪ, ɛɛ rɛ ŋ basɪ tɪya Piita ba bulɔŋ sɪya tɪyaŋ a baa, “Piita, Ɪ yaa Gyuu rɛ, amɛ ɪ wɪyaalɪya kɪɪ nal aa bɪ yaa Gyuu rɛ. Ɛɛ rɛ ɪ yaŋ sɪ yaa fɪla nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma dɪ ba kɪ tɪŋ Gyuuma lesiri?”

Á bulɔŋ aa laa Wɪɪsɪ di rɛ tɪŋ ʊ laa ma ta

15 Wɪtɪɪ, á yaa Gyuuma tɪɪ rɛ. Á bɪ yaa nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma ba kaŋ ba kɪ yɪrɪ wɪbɔŋyaala. 16 Á kɛ gyɪma rɛ anɪɪ mɪrɪsɪ hʊ Moosi fa aa sabɪ biŋ tɪŋɪɪ bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ nal yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ see dɪ ʊ tɪɪna laa Yesu Krisita wɪya di. Ɛɛ wɪya rɛ tɪŋ á mɛ laa Yesu Krisita wɪya di Wɪɪsɪ leŋ á yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma ʊ lee, akuu laadii hʊ á aa kana Krisita tɪyaŋ wɪya, ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ á aa tɪŋ mɪrɪsɪ rɛ tɪŋ. Beewɪya mɪrɪsɪ hʊ tɪŋɪɪ bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ nal bulɔŋ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna Wɪɪsɪ lee. 17 Á aa kyɛ dɪ Wɪɪsɪ leŋ á yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma rɛ akuu á aa laa Krisita di wɪya. Amɛ abee gɛɛ bulɔŋ dɪ ámaa rɛ ha ko na dɪ á mɛ yaa wɪbɔŋyaala anɪɪ nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma, ɛɛ sɪ wuwo leŋ dɪ á baa Krisita rɛ leŋ á yaa wɪbɔŋyaala koo? Ba mʊra rɛ!

18 Mɪrɪsɪ hʊ Moosi fa aa bine dɪ á kɪ tɪŋa, dɪ mɪyaŋ nɛ vɪya ba ta aŋ bɪl mɪɪgɪ mʊ kɪ tɪŋ ba, ʊ gɛɛ daga anɪɪ ŋ yaa wɪbɔŋyaal lɛ. 19 Ɲ gyɪma anɪɪ mɪrɪsɪ hʊ tɪŋɪɪ bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ ŋ na mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii. Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ kana ŋ tɪɪ lɪɪ ba tɪyaŋ. Ɛɛ wɪya ba bɪl bɪ kaŋ dee bulɔŋ ŋ nyuu tɪyaŋ, dɪ gɛɛ leŋ dɪ ŋ wuwo kpa ŋ tɪɪ bulɔŋ tɪya Wɪɪsɪ ŋ mɪɪbol bulɔŋ tɪyaŋ. 20 Ʊ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ ŋ bee Krisita bulɔŋ nɛ ba kpaasɪ mal daagarɪɪ hʊ nyuu tɪyaŋ. Ɛɛwɪya ŋ bɪl bɪ tɪŋa ŋ tɪɪ, Krisita rɛ tɪŋa ŋ. Ɛɛwɪya, mɪɪbofalɪɪ hʊ ŋ aa kana gyɪnaŋ, Wɪɪsɪ Biye hʊ ŋ aa laa di aa we ŋ tɪyaŋ nɛ tɪŋ ŋ kana ʊ. Ʊ rɛ kyo ŋ a sʊba ŋ wɪya. 21 Ɲ bɪ kpaa Wɪɪsɪ bɔnyɛ hʊ anɪɪ ʊ yaa waasʊ, beewɪya dɪ mɪrɪsɪ hʊ tɪŋɪɪ rɛ sɪ wuwo leŋ dɪ nal kaŋ tɪpʊlʊŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, ɛɛ kɛ Krisita sʊʊ hʊ fa yaa waasʊ rɛ.

3

Mɪrɪsɪ koo laadii

1 Ma Krisitabiisi hʊ aa we Galetiya paalʊʊ tɪyaŋ, ʊ kɪɪ gɛɛ ma bɪ kaŋ hakɪllɪ! Kɪbee rɛ aa mʊrɪ ma dɪ ma kɪ tɪŋ mɪrɪsɪ hʊ Moosi aa bine? Ma tɪɪ sii tɪyaŋ, ŋ daga ma gɛɛ hʊ ba kpaasɪ Yesu Krisita daagarɪɪ tɪyaŋ nɛ ʊ sʊba, abee ʊ sʊʊ hʊ memii. 2 Ma leŋ dɪ ŋ pɪyɛsɪ ma wɪdɪgɪ no: Ma aa tɪŋ mɪrɪsɪ hʊ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ we ma tɪyaŋ koo ma aa nɪɪ ʊ wɪweliye hʊ a laa ba di rɛ tɪŋ? 3 Bee rɛ tɪŋ ma yaa bambugo kɪŋkaŋ nyɛ? Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ nɛ ma piili mɪɪbofalɪɪ no Krisita tɪyaŋ. Lagɪlagɪ no bee rɛ yaŋ tɪŋ ma kɪ kyɛ dɪ ma na ʊ litenii ma tɪɪ dee tɪyaŋ? 4 Wɪgyamaa hʊ bulɔŋ ma aa na a lɪɪ Wɪɪsɪ lee, ba bulɔŋ yaa waasʊ ma lee rɛ koo? Aayɪ, ŋ bɪ liise nɪɪ ba yaa waasʊ. 5 Wɪɪsɪ kpaa ʊ Wiyesi Welii hʊ we ma tɪyaŋ nɛ, a kɪ yaa wɪmagɪla ma tɪyaŋ. Ma liise nɪɪ ma aa tɪŋ mɪrɪsɪ hʊ rɛ tɪŋ ʊ kɪ yaa wɪya no ma tɪyaŋ koo, ma aa nɪɪ ʊ wɪweliye hʊ a laa ba di rɛ tɪŋ?

6 Ma liisi Abıraham wıya na. Wıısı teŋ tıyaŋ ba basa rɛ anıı
Abıraham gyı laa Wıısı di rɛ Wıısı leŋ ʊ yaa tıpʊlʊŋ tıına ʊ sıya tıyaŋ.
7 Ɛɛwıya, ma gyıma weliŋ anıı nala hʊ aa laa Wıısı di, ba aa rɛ yaa
Abıraham doho nala tıı. 8 Ba bası wıı no rɛ faafaa buloŋ Wıısı teŋ
tıyaŋ a baa, nala hʊ aa bı yaa Gyuuma sı ko yaa tıpʊlʊŋ tımma akuu
ba aa laa Wıısı di wıya. Faafaa tıyaŋ buloŋ mɛ rɛ Wıısı bası wıweliye
no tıya Abıraham a baa, "I tıyaŋ nɛ ŋ sı tıŋa a pɛ dʊnıya nala buloŋ."
9 Abıraham gyı nıı wıı no rɛ a laa di. Ɛɛ rɛ Wıısı pɛ ʊ tıyaŋ. Ɛɛ tıı rɛ
Wıısı aa pɛ nala hʊ buloŋ mɛ aa laa wıı no dı anıı ʊ aa pɛɛ Abıraham
tıyaŋ gɛɛ.

10 Nala hʊ aa kyɛ dı ba tıŋ mırısı hʊ tıyaŋ a kaŋ tıpʊlʊŋ, Wıısı sı
dɔgısı ba, beewıya Wıısı teŋ tıyaŋ ba basa rɛ abaa, "Nal hʊ buloŋ
aa bı sı tıŋ mırısı no kıdıgı buloŋ a mʊ su, Wıısı sı dɔgısı ʊ tıına."
11 Amɛ lagılagı no nal buloŋ gyıma rɛ anıı mırısı hʊ tıŋıı bı sı wuwo
leŋ dı nal buloŋ kaŋ tıpʊlʊŋ Wıısı sıya tıyaŋ, beewıya Wıısı teŋ tıyaŋ
ba basa rɛ a baa, "Nal hʊ aa laa Wıısı di, ʊ tıına dʊŋ nɛ yaa tıpʊlʊŋ
tıına a kaŋ mııbol Wıısı sıya tıyaŋ." 12 Amɛ dı nal lɛ aa tıŋ mırısı hʊ
Moosi fa aa bine ba bʊwaŋ, ʊ bı yaa kparaama dı ʊ tıına laa Wıısı
di ka dı ʊ na kaŋ mııbol, beewıya ba saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ abaa,
"Dı nal lɛ aa tıŋ mırısı hʊ Moosi fa bine buloŋ kyurrr, ʊ tıına sı kaŋ
mııbol." 13 Wıısı fa sı dɔgısı ma akuu á aa bı wuwo kı tıŋ mırısı hʊ
kıdıgı kıdıgı buloŋ ba bʊʊsıŋ wıya. Amɛ Yesu Krisita ko laa ma ta rɛ,
beewıya saŋa hʊ ba aa kpaası ʊ mal daagarıı hʊ nyuu, ʊ laa á nyuu
rɛ a na dɔgısıı hʊ á fa aa sı na. Beewıya ba saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ
a baa, "Nal hʊ buloŋ ba aa kpaası mal daaŋ tıyaŋ, Wıısı rɛ aa dɔgısıı
ʊ tıına gɛɛ." 14 Yesu Krisita yaa nyɛ rɛ dı nala hʊ aa bı Gyuuma mɛ
tıŋa ʊ tıyaŋ a na wıweliye hʊ Wıısı gyı aa wee nyʊwa dı ʊ sı yaa tıya
Abıraham, ka dı Wıısı tıŋ á laadii tıyaŋ, a kpa Wiyesi Welii hʊ wıya
ʊ aa wee nyʊwa a tıya ma.

Moosi mırısı hʊ bı kaŋ nyʊwa hʊ Wıısı aa wee tıya Abıraham bırımı

15 Ŋ naabalıya, ŋ aa kyɛ dı ŋ kpa wıı hʊ á buloŋ aa gyıma rɛ a magısı
dı ma gyıŋ wıı hʊ ŋ aa kyɛ dı ŋ bası memii. Dı nala balıya rɛ wee
nyʊwa tıya dɔmɔŋ anıı ba sı yaa wıı, a ŋmıyɛsı tıya dɔmɔŋ dı nal yaa
daŋsıya, nal buloŋ bı sı wuwo kpʊ haŋ wıı hʊ ta, koo a kana ʊ bırımı.
16 Nyɛ tıı rɛ nyʊwa hʊ Wıısı aa wee tıya Abıraham mɛ kıı. Wıısı gyı
wee nyʊwa tıya Abıraham bee ʊ doho nal lɛ. Nyʊwa hʊ tıyaŋ Wıısı bı
baa Abıraham doho nala, ʊ baa ʊ doho nal, beewıya Abıraham doho
nıdıgı dʊŋ nɛ ʊ kı daga. Nal no rɛ yaa Krisita. 17 Wıı hʊ ŋ aa bası
memii rɛ nyɛ: Wıısı gyı aa wee nyʊwa hʊ a tıya Abıraham, ʊ bısı
kɔɔsıbanaa abee mɔlıya abee fi hal tıyaŋ nɛ ʊ gyı kpa mırısı hʊ tıya
Moosi. Ɛɛ wıya mırısı hʊ Wıısı aa tıŋ hal kpa tıya Moosi bı sı wuwo
kpʊ nyʊwa hʊ Wıısı aa laasıya we ta. 18 Wıı hʊ Wıısı aa wee nyʊwa
anıı ʊ sı yaa tıya Abıraham, ʊ bı lıı mırısı hʊ tıŋıı tıyaŋ. Dı wıı hʊ
fa lıı mırısı hʊ tıŋıı tıyaŋ, ɛɛ kɛ ʊ bıl bı lıı ʊ nyʊwa hʊ ʊ aa wee tıya
Abıraham tıyaŋ. Amɛ wıya hʊ ʊ aa yaa tıya Abıraham, ʊ yaa ba rɛ ʊ
bɔnyɛ tıyaŋ akuu ʊ aa wee nyʊwa tıya ʊ wıya.

19 Ba nyɛ tıyaŋ, mırısı hʊ Wıısı aa kpaa tıya Moosi tɔnɔ rɛ yaŋ yaa
bee? Wıısı gyı kpaa mırısı no pɛ nyʊwa ʊ aa wee hʊ tıyaŋ nɛ dı
ʊ leŋ nala gyıŋ wıya hʊ aa yaa wıbɔmɔ. Mırısı hʊ gyı maga ba we
doŋ nɛ a mʊ pele saŋa hʊ Abıraham doho nal hʊ aa sı ko. Abıraham

doho nal no rɛ yaa Yesu Krisita, laataal hʋ wɪya Wɪɪsɪ aa wee nyʋwa hʋ. Malɪkasɪ rɛ gyɪ kaŋ mɪrɪsɪ hʋ ko tuu tɪya Moosi, nal hʋ gyɪ aa yaa sɪtɪnɪɪna Wɪɪsɪ bee nala hʋ paga, ʋ mɛ laa tɪya nala hʋ. 20 Dɪ nala balɪya rɛ aa kyɛ dɪ ba we nyʋwa a yaa wɪɪ, see dɪ sɪtɪnɪɪna we ba paga. Amɛ saŋa hʋ Wɪɪsɪ gyɪ aa wee nyʋwa hʋ tɪya Abɪraham sɪtɪnɪɪna gyɪ tuwo ba paga tɪyaŋ, beewɪya Wɪɪsɪ dʋŋ nɛ gyɪ wee nyʋwa hʋ a tɪya Abɪraham tɪɪ bee ʋ nyuu.

21 Nyɛ yaŋ daga nɪɪ mɪrɪsɪ hʋ bee nyʋwa hʋ Wɪɪsɪ aa wee tɪya Abɪraham aa kparɪgɪ dɔmɔŋ nɛ koo? Aayɪ, ba mʋra rɛ! Dɪ Wɪɪsɪ fa tɪya ma mɪrɪsɪ hʋ nala aa sɪ tɪŋa a wuwo kaŋ mɪɪbol lɛ, ɛɛ daga nɪɪ haŋ mɪrɪsɪ hʋ fa aa wuwo ba leŋ dɪ nala hʋ aa tɪŋ ba yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma mɛ rɛ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. 22 Amɛ ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ abaa dɪ dʋnɪya nala buloŋ yaa wɪbɔmɔ yosi rɛ. Ɛɛwɪya, á laadii dʋŋ tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ sɪ tɪŋa a kpa bɔnyɛ kɪŋ hʋ wɪya ʋ aa wee nyʋwa hʋ a tɪya nala hʋ aa laa Yesu Krisita wɪya di.

23 Ka dɪ á na ko gyɪma anɪɪ dɪ ámaa rɛ laa Yesu Krisita di ɛɛ rɛ á sɪ kaŋ mɪɪbol, á fa yaa mɪrɪsɪ hʋ yosi rɛ ba vʋwa biŋ a mʋ pele saŋa hʋ Wɪɪsɪ fa aa leŋ á gyɪŋ ŋmanɪɪ hʋ á aa sɪ tɪŋa a laa Yesu Krisita wɪya di. 24 Ɛɛwɪya, mɪrɪsɪ hʋ rɛ fa aa pɔ ma, a ko pele saŋa hʋ Krisita aa ko, á laa ʋ di a yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. 25 Nyɛ kɛ á aa sɪ wuwo laa Krisita wɪya di nyɛ, mɪrɪsɪ hʋ bɪl bɪ kaŋ dee á nyuu tɪyaŋ. 26 Ɛɛwɪya, nyɛ kɛ ma buloŋ yaa Wɪɪsɪ biisi tɪɪ rɛ akuu ma aa laa Yesu Krisita di wɪya. 27 Beewɪya ma nala hʋ buloŋ ba aa foo ma wɪɪkyʋwalnɪɪ Krisita feŋ tɪyaŋ, ma bee Krisita yaa kɪdɪgɪ rɛ. Ɛɛ daga nɪɪ ma laa Krisita gyogo tɪɪ rɛ. 28 Akuu á bee Krisita aa yaa kɪdɪgɪ wɪya, á buloŋ mɛ yaa kɪdɪgɪ rɛ. Dɪ ma yaa Gyuuma koo dɪ ma bɪ yaa Gyuuma, dɪ ma yaa yosi koo ma bɪ yaa yosi, dɪ ma yaa haana koo baala, ma buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ Yesu Krisita nyubaanɪŋ. 29 Dɪ ma bee Krisita rɛ yaa kɪdɪgɪ, ɛɛ daga nɪɪ ma yaa Abɪraham doho nala rɛ. Ɛɛ wɪya ma buloŋ nɛ sɪ na wɪɪ hʋ Wɪɪsɪ aa wee nyʋwa anɪɪ ʋ sɪ yaa a tɪya Abɪraham.

4

1 Wɪɪ hʋ ŋ aa basɪ rɛ nyɛ: Dɪ biye rɛ dii ʋ kuwo kyaŋ saŋa hʋ ʋ ha aa yaa biibiye, ʋ ha aa kɪɪ gɛɛ anɪɪ yoŋ abee ʋ aa paalɪ tɪŋ kɪna hʋ buloŋ mɛ. 2 Beewɪya ʋ ha aa yaa biibiye wɪya, nala rɛ sɪ deŋ ʋ bee kɪna hʋ buloŋ, dɪ ʋ ko waa mʋ pele saŋa hʋ ʋ kuwo aa daga anɪɪ ba kpa kyaŋ hʋ we ʋ nosi tɪyaŋ. 3 Ɛɛ tɪɪ rɛ á mɛ fa kɪɪ. Saŋa hʋ á ha fa aa bɪ laa Yesu Krisita wɪya di, dʋnɪya wɪkanɪya fa kaŋ ma bɪrɪmɪ yosi rɛ. 4 Amɛ saŋa hʋ Wɪɪsɪ aa bine aa ko pele, Wɪɪsɪ tɪŋ ʋ tɪɪ Biye rɛ ʋ ko dʋnɪya, haaŋ lʋla ʋ anɪɪ ba aa lʋl nihuwobiŋ buloŋ gɛɛ. Saŋa hʋ ba aa lʋla ʋ dɪ nala aa tɪŋ Gyuuma mɪrɪsɪ hʋ rɛ. 5 Wɪɪsɪ yaa gɛɛ rɛ dɪ ʋ laa á nala hʋ buloŋ fa aa tɪŋ Gyuuma mɪrɪsɪ hʋ ta, dɪ á buloŋ wuwo ko yaa Wɪɪsɪ biisi tɪɪ. 6 Á aa yaa Wɪɪsɪ biisi wɪya rɛ tɪŋ ʋ kpa Wiyesi Welii hʋ aa we Biye hʋ tɪyaŋ a we á tɪsɪ tɪyaŋ. Wiyesi Welii no aa we á tɪsɪ tɪyaŋ nɛ leŋ á aa wuwo yɪrɪ Wɪɪsɪ baa “á Kuwo.” 7 Ɛɛwɪya, ma kɪdɪgɪ buloŋ bɪl bɪ yaa yoŋ. Ma yaa Wɪɪsɪ biisi tɪɪ rɛ. Ma yaŋ aa yaa ʋ biisi tɪɪ wɪya, ma sɪ na kɪna hʋ buloŋ ʋ aa sɪ kpa tɪya ʋ biisi.

Pɔɔl kyɪl Galetiya tɪmma wɪya

8 Faafaa hʋ ma fa aa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ, ma fa aa tɪŋ vʋga hal lɛ ba kaŋ
ma bɪrɪmɪ yosi. Vʋga mɛ yaŋ bɪ yaa Wɪɪsɪ. 9 Amɛ lagɪlagɪ no ma aa
gyɪŋ Wɪɪsɪ nyɛ, koo leŋ dɪ ŋ baa Wɪɪsɪ aa gyɪŋ ma nyɛ, bee rɛ tɪŋ ma
kɪ kyɛ dɪ ma bɪla hal, a bɪl mʋ kɪ tɪŋ dʋnɪya wɪkanɪya, haŋ sikii wɪya
hʋ aa bɪ dɔbɔ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. Ma aa kyɛ dɪ ba bɪl kaŋ ma bɪrɪmɪ ba
yosi rɛ koo? 10 Bee rɛ tɪŋ ma bɪl kɪ di kyɛweliye bee peŋweliye bee
bɪŋweliye bee saŋɪweliye hʋ Gyuuma mɪrɪsɪ hʋ aa daga? 11 Ma leŋ ŋ
tɪya kyogi rɛ kɪŋkaŋ, beewɪya ʋ kɪɪ gɛɛ nɪɪ lɔl hʋ buloŋ ŋ aa lɔlɔ ma
tɪyaŋ yaa waasʋ rɛ.
12 Ɲ naabalɪya, abee ŋ aa yaa gyuu buloŋ ka ŋ kpaa ŋ tɪɪ nɪɪ ŋ yaa
ma kɪdɪgɪ rɛ. Ɲ bɪl bee tɪŋ Gyuuma mɪrɪsɪ. Ɛɛwɪya ŋ aa sʋla ma, ma
kɪ kyesi ŋ. Ma gyɪ bɪ yaa wɪɪ buloŋ kyogi ŋ. 13 Ma tɪɪ gyɪma anɪɪ ŋ
wɪɪla rɛ gyɪ tɪŋ ŋ gyɪ wuwo na ŋmanɪɪ a basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ tɪya
ma buŋbuŋ hʋ tɪyaŋ. 14 Abee ŋ wɪɪla hʋ gyɪ aa leŋ tʋwara gyʋʋ ma
kɪŋkaŋ buloŋ mɛ, ka ma gyɪ bɪ vɪya ŋ ta, koo a kana ŋ kʋwasɪ. Amɛ
ma gyɪ kana ŋ weliŋ nɛ anɪɪ ŋ aa yaa malɪka aa lɪɪ wɪɪsɪbee ko, koo
anɪɪ ŋ aa yaa Yesu Krisita tɪɪ. 15 Saŋa hʋ ma tenni gyɪ fɪyɛla rɛ weliŋ.
Lee rɛ haŋ teŋfɪyɛlʋʋ hʋ buloŋ mʋ? Ɲ sɪ wuwo baa dɪ mamaa rɛ gyɪ
fa wuwo, ma gyɪ fa sɪ yaa wɪɪ kɛ buloŋ ŋ aa kyɛɛ tɪya ŋ nɛ, haalɪ dɪ
ʋ rɛ maga dɪ ma kuwoni ma sibinaalɪya mɛ gba tɪya ŋ. 16 Lagɪlagɪ
no, ŋ bɪrɪmɪ ma dɔŋ nɛ akuu ŋ aa basɪ wɪtɪɪ hʋ tɪya ma koo? 17 Amɛ
haŋ nala hʋ aa bee daga ma wɪtɪɪ hʋ kɛ, ba aa fugo kɪ yaa gɛɛ nɪɪ
ba kyɪla ma wɪya rɛ, amɛ wɪɪ hʋ aa we ba hakɪllɪ tɪyaŋ bɪ yaa. Ba
hakɪla buloŋ nɛ yaa dɪ ba leŋ ŋ beel-ma kyogi dɔmɔŋ, ka dɪ ma kyɪla
ba dʋŋ wɪya. 18 Ʋ yaa wɪwelii rɛ dɪ nala kyɪla dɔmɔŋ wɪya saŋa buloŋ
abee hakɪlwelii rɛ. Dɪ mɪyaŋ nɛ we ma lee koo dɪ ŋ tuwo ma lee, amɛ
ʋ maga dɪ á kyɪl dɔmɔŋ wɪya bee hakɪlweliye rɛ. 19 Ɲ biikyooliye, ŋ
bɪla aa kyɛ ma gyɪma rɛ anɪɪ ma wɪya aa wɪɪ ŋ nɛ weliŋ, anɪɪ haaŋ
halʋllɪ-luwol aa kɪ wɪɪ ʋ gɛɛ. Ɲ teŋ sɪ kɪ wɪɪ ma tɪyaŋ nyɛ a kaŋ mʋ
pele saŋa hʋ ma aa sɪ kɪɪ Krisita ma wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. 20 Ɲ kyɛrɪ rɛ fa
yaa dɪ ŋ fa we ma lee lagɪlagɪ no, a fa gyɪŋ gɛɛ ŋ aa sɪ basɪ wɪya tɪya
ma, beewɪya ŋ hakɪla buloŋ nɛ vʋgɪma ma wɪya.

Nyʋʋsɪ hʋ balɪya Wɪɪsɪ aa wee

21 Ma nala hʋ aa kyɛ dɪ ma ha kɪ tɪŋ Gyuuma mɪrɪsɪ hʋ, ma leŋ dɪ ŋ
pɪyɛsɪ ma wɪɪ. Ma kɔnɪ gyɪŋ wɪya hʋ mɪrɪsɪ aa daga memii rɛ? 22 Wɪɪsɪ
teŋ tɪyaŋ ba basa anɪɪ Abɪraham fa lʋl boyoŋbiisi balɪya rɛ. Kɪdɪgɪ fa
yaa ʋ haaŋ tɪɪ biye rɛ, kɪdɪgɪ mɛ fa yaa ʋ yoŋhaaŋ biye. 23 Abɪraham
yoŋhaaŋ hʋ aa lʋl ʋ biye hʋ, ʋ lʋla ʋ anɪɪ ba aa lʋl nihuwobiŋ buloŋ
gɛɛ rɛ. Amɛ biye hʋ Abɪraham haaŋ tɪɪ hʋ aa lʋla hʋ kɛ, Wɪɪsɪ rɛ
wee nyʋwa ba lʋla ʋ. 24 Á sɪ wuwo kpa wɪɪ no nɪɪ ʋ yaa namaga rɛ.
Haana no balɪya rɛ yaa nyʋʋsɪ balɪya hʋ Wɪɪsɪ gyɪ aa wee. Haga rɛ
yaa nyʋwa hʋ Wɪɪsɪ gyɪ aa wee dogimo hʋ ba aa yɪrɪ Saana tɪyaŋ gɛɛ.
Ʋ biisi rɛ yaa nala hʋ Moosi mɪrɪsɪ gyɪ aa kaŋ bɪrɪmɪ yosi. 25 Haga
rɛ yaa Saana dogimo hʋ aa wee Areebɪya paalʋʋ tɪyaŋ. Ʋ kɪɪ gyɪnaŋ
tɔɔ hʋ ba aa yɪrɪ Gyerusalɛm nɛ, ʋ bee tɪyaŋ nala buloŋ yaa mɪrɪsɪ hʋ
yosi. 26 Amɛ Gyerusalɛm hʋ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ kɛ tɪŋ ʋ tɪɪ rɛ. Ʋ rɛ
yaa á nɪɪna. 27 Beewɪya Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba saba rɛ a baa,
“Hapɪrɪ, leŋ dɪ ɪ teŋ fɪyɛlɪ.
Ɪ nal hʋ lʋla ha aa bɪ wɪɪ na, kyiyesi abee teŋfɪyɛlʋʋ,
beewɪya havɪyatalɪɪ bala sɪ mɪɪgɪ ko

dı ʋ kaŋ balıya te haaŋ hʋ bala aa bı maakyiye vıya ʋ ta.”
28 Ŋ naabalıya, ɛɛ hʋ Wıısı aa wee nyʋwa ba lʋl Azıkı, ɛɛ tıı rɛ Wıısı
we nyʋwa a leŋ á mɛ ko yaa ʋ biisi. 29 Abıraham biisi hʋ balıya tıyaŋ,
kıŋ hʋ ba aa lʋla anıı nihuwobiŋ kıdıgı buloŋ hʋ, ʋ gyı dɔgısı biye hʋ
ba aa lʋla Wıısı Wiyesi Welii hʋ dee tıyaŋ nɛ. Ɛɛ tıı rɛ ba kı dɔgısı
ma mɛ gyınaŋ. 30 Ɛɛ rɛ ba bası Wıısı teŋ tıyaŋ? Ba baa, “Kile yoŋ hʋ
bee ʋ biye ta dı ba lıı ı dıya tıyaŋ, beewıya yoŋ biye bee haaŋ tıı biye
bı sı wuwo pɛ kyaŋ.” 31 Ɛɛwıya, ŋ naabalıya, á bı yaa yoŋ hʋ biisi. Á
yaa haaŋ tıı hʋ biisi rɛ.

5

Krisita laa ma ta rɛ dı á tıŋ á tıı

1 Krisita laa ma ta rɛ dı á tıŋ á tıı. Ɛɛ wıya ma sıŋ wıya hʋ ma aa laa
di tıyaŋ kpaŋkpaŋ dı nal buloŋ ta bıl kaŋ ma bırımı yosi. 2 Ma gyegili
nıı daha. Mıyaŋ Pɔɔl lɛ bası wıı no kı tıya ma. Dı mamaa rɛ ko leŋ
dı ba keri ma pene anıı Gyuuma aa daga gɛɛ, ɛɛ kɛ wıı hʋ Krisita aa
yaa tıya ma yaa waasʋ rɛ ma lee. 3 Ma leŋ dı ŋ bıl bası tıya ma, dı
nal buloŋ nɛ laa nyʋwa dı ba keri ʋ peŋ, ʋ yaa fılıı rɛ dı tıına kı tıŋ
mırısı hʋ Moosi fa aa bine buloŋ nɛnɛ. 4 Ma nala hʋ aa tıŋ mırısı hʋ
Moosi aa bine, a kı lʋga dı ma tıŋ gɛɛ tıyaŋ a kaŋ tıpʋlʋŋ Wıısı sıya
tıyaŋ, ma tɔrı ma tıı lıı Krisita hal lɛ, a tɔrı ma tıı mɛ lıı Wıısı bɔnyɛ
hʋ tıyaŋ. 5 Amɛ á kɛ, á bayıyɛla rɛ yaa dı Wıısı tıŋ ʋ Wiyesi Welii hʋ
dee tıyaŋ a leŋ dı á kaŋ tıpʋlʋŋ ʋ sıya tıyaŋ akuu á aa laa Krisita di
wıya. 6 Dı á bee Krisita rɛ yaa kıdıgı, dı á keri á pene koo dı á bı kere
á pene, ʋ bı dɔbɔ wıı buloŋ tıyaŋ. Wıı hʋ aa yaa sıfıyaŋ wıı Wıısı
lee rɛ yaa dı á kpa gɛɛ á aa kyo dɔmɔŋ a daga anıı á laa ʋ di rɛ. 7 Ma
fa aa yaa weliŋ nɛ. Kıbee rɛ yaŋ mʋrı ma dı ma kpa wıtıı hʋ tıŋıı
ta? Ŋmaŋbee rɛ ʋ tıŋa a mʋrı ma nyɛ? 8 Ŋ bı liise anıı Wıısı rɛ mʋrı
ma, beewıya ʋ rɛ yırı ma dı ma ko tıŋ wıtıı hʋ. 9 Ma gyıma nıı sıbʋl
mʋhʋ tıı rɛ ba aa kpa we paanʋʋ muŋ yʋga tıyaŋ, aŋka ʋ sii pʋwarı.
10 Ŋ laa di rɛ anıı á beel-ma buloŋ aa yaa kıdıgı Krisita tıyaŋ wıya, ma
bı sı tıŋ ŋmaŋdıma. Nal hʋ buloŋ aa kaŋ ma hakıllı kı vʋgımı nyɛ, ʋ
kyo dı ʋ yaa haŋ nal hʋ buloŋ mɛ, Wıısı sı dɔgısı ʋ. 11 Ŋ naabalıya, dı
mıyaŋ nɛ ha aa bası anıı ʋ maga dı ma keri ma pene rɛ ka dı Wıısı
na laa ma ta, bee rɛ tıŋ ba ha kı dɔgısı ŋ? Dı mıyaŋ nɛ fa baa dı nal
buloŋ maga dı ʋ keri ʋ peŋ nɛ, ɛɛ kɛ ŋ fa bı sı kı na tʋwara akuu ŋ aa
bası Yesu aa sʋba daagarıı hʋ nyuu tıyaŋ wıya. 12 Nala hʋ buloŋ aa
dɔŋ ma baa dı ma keri ma pene hʋ, ŋ fa kyo dı ba farı ba tıı pɛ rɛ.
13 Amɛ ma kɛ, ŋ naabalıya, Wıısı yırı ma rɛ dı ma tıŋ ma tıı. Amɛ
ma ta kuu ma aa tıŋ ma tıı wıya, a kpa gɛɛ yaa gyo-gye wıı a kı yaa
ma dʋŋʋ wıyaabɔmɔ. Amɛ ma kı kyiyeli dɔmɔŋ abee kyori. 14 Ma kı
yaa nyɛ, beewıya dı ı rɛ aa tıŋ mıra hʋ abaa, “Kyo ı dɔŋtıına anıı ı aa
kyo ı tıı gɛɛ,” ı tıŋ mırısı hʋ Moosi fa aa bine buloŋ su rɛ. 15 Amɛ dı
ma wıyaalıya rɛ kıı ɔhɔ kına dı ma gʋla kaŋ dɔmɔŋ kı kyaŋ, ma pɔ
ma tıı weliŋ, dı gɛɛ daa ma sı kpʋ dɔmɔŋ teŋ.

Wıısı Wiyesi Welii hʋ wıkyɛɛlıya abee á teŋbii wıkyɛɛlıya

16 Wıı hʋ ŋ aa kyɛ dı ŋ bası tıya ma rɛ nyɛ: Ma kı tıŋ Wıısı Wiyesi
Welii hʋ nyʋwa, ɛɛ rɛ sı leŋ dı ma ta kı yaa ma tıı teŋbii wıkyɛɛlıya,
17 beewıya á tıı teŋbii wıkyɛɛlıya bee Wıısı Wiyesi Welii hʋ wıkyɛɛlıya

bee tɪŋ dɔmɔŋ. Á tɪɪ teŋbii wɪkyɛɛlɪya bee Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ wɪkyɛɛlɪya yaa dɔmɔ rɛ. Ɛɛ daga anɪɪ á bɪ sɪ wuwo kɪ yaa á tɪɪ wɪkyɛɛlɪya. 18 Amɛ dɪ ámaa rɛ aa tɪŋ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ nyʊwa, Gyuuma fa aa tɪŋ mɪrɪsɪ hʊ bɪl bɪ kaŋ dee á nyuu tɪyaŋ. 19 Nal buloŋ gyɪŋ ɛɛ hʊ nihuwobiŋ tɪɪ teŋbii wɪkyɛɛlɪya aa kɪya rɛ. Dɪ nala rɛ aa tɪŋ ba teŋbii wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ, wɪbɔmɔ no iriŋ nɛ ba aa kɪ yaa: Ba aa kɪ sɔnnɪ rɛ, a kɪ yaa bisiŋ wɪya abee wɪlaama. 20 Ba aa kɪ marɪ vʊga rɛ, a kɪ di hɪrɪ, a haasɪ nala, a kɪ kaa kaasɪ. Ba aa kaŋ hadɔrɪ rɛ, a kaŋ baaŋtosini, a kaŋ kyotoro, a bee kaŋ nyʊʊdɪgɪ, a kɪ lɪɪ dɔmɔŋ hala. 21 Ba tɪsɪ aa kɪ hɔllɪ nala rɛ, ba nyʊwa sɪŋ kɪ bugo. Dɪ ba ko kaŋ laŋŋʊʊ buloŋ, ba aa nyʊwa sɪŋ bugo kɪ yaa wɪlaama rɛ. Ba aa kɪ yaa wɪya no buloŋ nɛ aha bee wɪbɔmɔ no iriŋ buloŋ. Ŋ laa sɪya kʊrɪsɪ ma dɪgɪna rɛ wɪya no wɪya, aŋ bɪl kɪ kʊrɪsɪ ma dɪgɪna anɪɪ nala hʊ aa yaa wɪya no iriŋ bɪ sɪ gyʊʊ Wɪɪsɪbee koro hʊ tɪyaŋ. 22 Amɛ dɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ ko we nala tɪsɪ tɪyaŋ, ʊ aa leŋ ba kyo dɔmɔŋ nɛ, a kaŋ teŋfɪyɛlʊʊ, a hɔŋ bee laaŋfɪya, a kaŋ kenyiri, a kaŋ bɔnyɛ, a kɪ yaa wɪweliye, a yaa nala aa kaŋ wɪtɪɪ, 23 a kaŋ sɪfɪyala, a gyɪŋ ba tɪɪ kanɪɪ. Mɪra buloŋ tuwo a daga anɪɪ nala ta kɪ yaa wɪya no iriŋ. 24 Ɛɛwɪya, nala hʊ aa laa Yesu Krisita wɪya di, ba kpʊʊ ba tɪɪ teŋbii wɪkyɛɛlɪya ta rɛ. Ba bɪl bee yaa wɪya hʊ ba tɪɪ aa kyɛ. 25 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa leŋ á kaŋ mɪɪbol wɪya, ʊ maga dɪ á kɪ tɪŋa ʊ nyʊwa rɛ. 26 Ma ta leŋ dɪ á kɪ daga á tɪɪ, a ta leŋ dɪ á leŋ dɪ á dɔŋtɪŋsɪ baaŋ kɪ sii, a ta leŋ dɪ á tɪsɪ kɪ hɔllɪ dɔmɔŋ.

6

Ma laa dɔmɔŋ kyʊgɪsɪ kɪ kyʊŋ

1 Ŋ naabalɪya, dɪ ma kɪdɪgɪ rɛ ko yaa wɪbɔŋ, ma nala hʊ aa tɪŋ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ nyʊwa, ʊ maga dɪ ma kpa sɪfɪyala rɛ a daga ʊ gɛɛ hʊ ʊ aa sɪ tɪŋa a mɪɪgɪ lɪɪ wɪbɔŋ hʊ tɪyaŋ. Amɛ dɪ ma ko kɪ kyagɪlɪ ʊ, ma gyɪŋ tɪya ma tɪɪ weliŋ, dɪ Sɪtaanɪ ta wuwo mʊrɪ ma mɛ, dɪ ma yaa wɪbɔŋ. 2 Ma laa dɔmɔŋ kyʊgɪsɪ kɪ kyʊŋ. Dɪ mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, Krisita mɪra rɛ ma kɪ tɪŋa gɛɛ. 3 Dɪ nal lɛ aa kpa ʊ tɪɪ anɪɪ ʊ yaa nal kɪdɪgɪ rɛ, aŋ kɔnɪ bɪ yaa nal buloŋ, ʊ tɪɪ rɛ ʊ kɪ mʊrɪ. 4 Ma leŋ dɪ nal buloŋ sʊnnɪ ʊ tɪɪ wɪyaalɪya na dɪ ba kpaa ŋmanɪɪ rɛ koo ba bɪ kpaa ŋmanɪɪ. Dɪ ʊ wɪyaalɪya ko kpa ŋmanɪɪ, ʊ sɪ wuwo kpa ʊ tɪɪ wɪyaalɪya a bigisi ʊ tɪɪ, ka dɪ ʊ ta kpaa ʊ tɪɪ mʊ magɪsɪ nal buloŋ, 5 beewɪya nal buloŋ maga dɪ ʊ kyʊŋ ʊ tɪɪ kyʊga rɛ.

6 Nal hʊ ba aa dagɪ Wɪɪsɪ wɪya, ʊ leŋ dɪ wɪweliye hʊ buloŋ ʊ aa na kɪ daagɪ nal hʊ aa daga ʊ mɛ.

7 Ma ta kɪ mʊrɪ ma tɪɪ. Nal kɪdɪgɪ buloŋ bɪ sɪ wuwo gʊrɪ Wɪɪsɪ. Kɪŋ hʊ ɪ aa doho, ʊ tɪɪ rɛ ɪ sɪ kʊma. 8 Dɪ nal buloŋ nɛ aa tɪŋ ʊ teŋbii wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ, ʊ wɪyaalɪya tuno ʊ aa sɪ na rɛ yaa sʊʊ. Amɛ dɪ nal lɛ aa tɪŋ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ nyʊwa, Wɪɪsɪ sɪ tɪŋ Wiyesi Welii tɪyaŋ a kpa mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii a tuŋ ʊ tɪɪna. 9 Ɛɛwɪya, ma ta leŋ dɪ á lɔgʊ lɪɪ wɪweliye yayɪ. Dɪ ámaa bɪ leŋ á lɔgʊ lɪɪ wɪweliye yayɪ, dɪ saŋa hʊ aa maga rɛ ko pele, Wɪɪsɪ sɪ tuŋ ma. 10 Ɛɛwɪya, dɪ ámaa rɛ ko na ŋmanɪɪ buloŋ, ma leŋ dɪ á yaa wɪweliye kɪ tɪya nal buloŋ, amarɪkpatɪya á bee nala hʊ buloŋ aa laa Wɪɪsɪ wɪya di a yaa nɪmmabalɪya.

Ma gyɪŋ kaŋ ma tɪɪ

11 Ma bɪ naa ŋ kɪsabɪya aa yʊga yʊga gɛɛ. Ŋ tɪɪ rɛ aa sabɪ wɪkateŋse
no. 12 Nala hʊ aa kyɛ dɪ nala na ba wɪyaalɪya a kɪ bigisi ba, ba aa rɛ
aa fɪl ma dɪ ma keri ma pene gɛɛ. Ba gyɪma anɪɪ dɪ ba aa rɛ aa basɪ
Krisita aa sʊba daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ wɪya, nala sɪ dɔgɪsɪ ba. Dɔgɪsɪɪ no
rɛ ba kɪ fá, ɛɛ rɛ tɪŋ ba kɪ fɪl ma dɪ ma keri ma pene gɛɛ. 13 Nala hʊ
tɪɪ mɛ gba aa keri ba pene hʊ, ba bee tɪŋ mɪrɪsɪ hʊ Moosi fa aa bine.
Ba aa kyɛ dɪ ma keri ma pene rɛ dɪ ba kpa gɛɛ kɪ daga ba tɪɪ anɪɪ ba
leŋ ma keri ma pene rɛ, a bɪrɪmɪ ba hatɪnna.

14 Amɛ ŋ kɛ, Wɪɪsɪ ta laa nyʊwa dɪ ŋ daga ŋ tɪɪ wɪɪ kɪdɪgɪ buloŋ
wɪya dɪ á Tɪɪna Yesu Krisita aa sʊba daagarɪɪ hʊ nyuu dʊŋ wɪya daa.
Krisita aa sʊba daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ wɪya, ɛɛ leŋ dʊnɪya wɪkanɪya buloŋ
yaa wɪsʊʊnɪ rɛ ŋ lee, ka ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ŋ mɛ aa yaa kɪsʊʊ dʊnɪya
wɪkanɪya lee. 15 Dɪ á keri á pene koo dɪ á bɪ kere, gɛɛ bɪ dɔbɔ wɪɪ
buloŋ tɪyaŋ. Wɪɪ hʊ aa yaa sɪfɪyaŋ wɪɪ rɛ yaa dɪ Wɪɪsɪ kaŋ ma bɪrɪmɪ
nɪfalɪya.

16 Nala hʊ buloŋ aa tɪŋ wɪɪ no, Wɪɪsɪ sɪ fá ba sikii a leŋ dɪ ʊ fɪyɛlʊʊ
we ba bee Wɪɪsɪ nala buloŋ lee. 17 A lɪɪ gyɪnaŋ a kaŋ kɪ mʊ, nal buloŋ
ta bɪl dɔmɪ-ŋ. Fʊfʊʊnɪ hʊ ŋ aa kana ŋ teŋ tɪyaŋ daga anɪɪ ŋ yaa Yesu
tʊŋtʊnnɪ rɛ.

18 Ŋ naabalɪya, á Tɪɪna Yesu Krisita bɔnyɛ sɪ we ma buloŋ lee. Amɪ.

TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA
ƐFISO TIMMA

1 Mıyaŋ Pɔɔl lɛ sabı teŋ no a kı tıya ma Wıısı nala hʊ aa we Ɛfiso
tıyaŋ a kaŋ Yesu Krisita wıya hʊ ma aa laa di abee wıtıı. Wıısı kyɛrı
tıyaŋ nɛ ʊ lıı ŋ, dı ŋ yaa Yesu Krisita kpambıya. 2 Á Kuwo Wıısı abee
á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ abee ba fıyɛlʊʊ sı we ma lee.

Wıısı tıŋ Krisita tıyaŋ nɛ a pɛ á tıyaŋ

3 Ma leŋ dı á dannı Wıısı, ʊ rɛ yaa á Tıına Yesu Krisita Kuwo abee ʊ
Wıısı. Á bee Krisita aa yaa kıdıgı wıya, ʊ kyiyeli ma rɛ abee wıweliye
hʊ buloŋ aa lıı ʊ lee. 4 Ka dı Wıısı na marı dʊnıya, ʊ tıŋ Krisita tıyaŋ
nɛ a lıı ma dı á yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ, á ta kaŋ bisiŋ koo
wıkyogii buloŋ. 5 Wıısı laa sıya vʊʊlı biŋ nɛ anıı ʊ sı tıŋ Yesu Krisita
tıyaŋ a leŋ dı á yaa ʊ biisi. Ʊ tıı kyɛrı abee ʊ kyori tıyaŋ nɛ ʊ yaa wıya
no buloŋ. 6 Ɛɛwıya, akuu ʊ aa tıŋ ʊ Biikyoolii hʊ tıyaŋ a fá á sikii aŋ
daga ma ʊ bɔnyɛ yʊga wıya, ma leŋ dı á dannı ʊ. 7-8 Wıısı bɔnyɛ hʊ ʊ
aa kaŋ daga ma bı kaŋ magısıı, beewıya Krisita sʊʊ hʊ nyubaanıŋ, ʊ
kpaa ʊ kyal a tuŋ á wıbɔmɔ buloŋ kyıŋ nɛ, Wıısı kpa á wıbɔmɔ buloŋ
kyɛ ma. Wıısı tıı wıgyʊŋ abee ʊ gyımaa tıyaŋ nɛ ʊ yaa wıı no. 9 Wıısı
tıı kyɛrı tıyaŋ nɛ ʊ leŋ á gyıŋ ʊ wıya hʊ fa aa yaa wıfaŋıya. Ʊ vʊʊla
anıı Krisita tıyaŋ nɛ ʊ sı tıŋa a yaa wıya no buloŋ ʊ aa baa dı ʊ sı
yaa. 10 Wıı hʊ Wıısı a vʊʊla dı ʊ yaa rɛ nyɛ: Dı saŋa hʊ ʊ aa bine rɛ
ko pele, ʊ sı kaŋ kına hʊ buloŋ aa we wıısınyuu abee kına hʊ buloŋ
aa we taŋha nyuu a ko laŋŋı dɔmɔŋ, ka dı Yesu Krisita yaŋ yaa ba
buloŋ kunyına. 11 Wıısı kyɛrı tıyaŋ nɛ ʊ aa leŋ wıı buloŋ yaa. Krisita
tıyaŋ nɛ Wıısı tıŋa a lıı ma á yaa ʊ nala anıı gɛɛ ʊ aa bine piili hʊ
tıyaŋ buloŋ. 12 Ʊ yaa gɛɛ rɛ dı á nala hʊ aa laa sıya kpa á bayıyɛla we
Krisita tıyaŋ, leŋ dı ʊ feŋ yırı, a na bigisii. 13 Ma mɛ gyı ko yaa Wıısı
nala rɛ saŋa hʊ ma aa nıı wıtıı hʊ. Wıtıı no rɛ yaa Wıısı wıweliye
hʊ aa leŋ Wıısı laa ma ta. Saŋa hʊ ma gyı aa nıı wıtıı no a laa Krisita
wıya di, Wıısı kpaa ʊ Wiyesi Welii hʊ we ma tısı tıyaŋ nɛ a daga anıı
ma yaa ʊ nala rɛ. Wıısı laa sıya wee nyʊwa rɛ anıı ʊ sı kpa Wiyesi
Welii no tıya nala hʊ buloŋ aa laa ʊ wıya di. 14 Wıısı Wiyesi Welii hʊ
aa we á tısı tıyaŋ wıya, ɛɛ leŋ á gyıma anıı á kɔnı sı maakyiye na kıŋ
hʊ Wıısı aa wee nyʊwa baa ʊ sı kpa tıya ʊ nala rɛ. Wiyesi Welii hʊ
mɛ marı leŋ á gyıma anıı Wıısı kɔnı sı laa ʊ nala ta teŋ. Ɛɛwıya, ma
leŋ dı á dannı Wıısı a leŋ dı ʊ feŋ yırı, a na bigisii.

Pɔɔl kyʊwalı Wıısı tıya Ɛfiso tımma

15 Ɛɛwıya, a lıı saŋa hʊ ŋ aa nıı gɛɛ hʊ ma aa laa á Tıına Yesu wıya di
abee gɛɛ hʊ ma aa kyo Wıısı nala buloŋ, 16 dı mıyaŋ nɛ ko kı kyʊwalı
Wıısı kɛ buloŋ, ŋ aa bee yeŋŋi ma wıya. Ŋ aa kı liisi ma wıya rɛ,
a kı kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ saŋa buloŋ. 17 Ŋ aa kı sʊla Wıısı, á
Tıına Yesu Krisita Kuwo hʊ, nal hʊ aa yaa gaŋdaal, dı ʊ kpa ʊ Wiyesi
Welii hʊ we ma tıyaŋ a leŋ dı ʊ tıya ma wıgyʊŋ dı ma gyıŋ Wıısı
weliŋ. 18 Ŋ wıısʊlıı rɛ bıl yaa dı ma hakıllı suri dı ma gyıŋ wıtıı hʊ
aa lıı Wıısı lee a wuwo gyıŋ kına hʊ wıya Wıısı aa yırı ma ma kaŋ
bayıyɛla. Kına no ma bee Wıısı nala aa sı na weliye rɛ kıŋkaŋ a bı

kaŋ magısıı. 19 Ŋ bıl aa sʊla ʊ rɛ dı ʊ leŋ dı ma gyıŋ ʊ debal hʊ aa
bı kaŋ magısıı aa maga gɛɛ á nala hʊ aa laa ʊ wıya di lee. 20 Dee no
tıı rɛ ʊ kaŋ kyisi Krisita sʊʊ tıyaŋ, a leŋ ʊ hɔŋ ʊ noduu logiŋ lıhɔnıı
wıısıbee tıyaŋ ʊ beel-ʊ dı koro. 21 Krisita rɛ tee kına hʊ buloŋ á aa
bee na ka ba kaŋ dee a kı deŋ leye. Feŋ hʊ ʊ aa kana ʊ rɛ tee feŋ
kıdıgı buloŋ aa we dʊnıya no tıyaŋ koo dʊnıya hʊ aa sı maakyiye ko
tıyaŋ. 22 Wıısı kpaa kıŋ buloŋ dee we Krisita nosi tıyaŋ nɛ, aŋ lıı ʊ,
dı ʊ yaa kunyına wıı buloŋ tıyaŋ, nala hʊ aa laa Yesu wıya di wıya.
23 Krisitabiisi rɛ yaa Krisita teŋbii, Krisita mɛ yaa ba buloŋ nyuu. Ʊ
nyɛ daga anıı Krisitabiisi rɛ leŋ Krisita yaa nıpiliŋ, ka ʊ mɛ leŋ kıŋ
buloŋ yaa kipiliŋ wıı buloŋ abee ŋmanıı buloŋ tıyaŋ.

2

Krisita rɛ tıya ma mııbol

1 Ma kɛ, ma fa kıı gɛɛ rɛ anıı ma aa sʊba Wıısı sıya tıyaŋ akuu ma fa
aa vıya Wıısı nyʊwa aŋ fa kı yaa wıbɔmɔ wıya. 2 Ma fa kıı gɛɛ dʊnıya
no nala aa kıya rɛ ma hakıllı tıyaŋ, a kı tıŋ Sıtaanı nyʊwa. Kıbɔmɔ
hʊ buloŋ á aa bee na ka ba kaŋ dee anıı gyıŋbɔmɔ bee kaŋtɔmɔ bee
vʊga bee tɔdʊnnı, Sıtaanı rɛ yaa ba buloŋ kuwori. Ʊ rɛ we nala hʊ
buloŋ aa vıya Wıısı nyʊwa hakıllı tıyaŋ a kaŋ ba kı tʊma. 3 Wıtıı kɛ, á
buloŋ mɛ gyı fa kıı ba rɛ a tıŋ á tıı kyɛrı tıyaŋ a fa kı yaa wıbɔŋlɔrını,
a kı bıını wıbɔmɔ mɛ. Á fa aa yaa wıya no iriŋ wıya, Wıısı fa sı na
baaŋ á nyuu tıyaŋ a dɔgısı ma, anıı nıkaalıya hʊ buloŋ. 4 Amɛ akuu
Wıısı aa fá sikii, a kyo ma kıŋkaŋ wıya, abee á wıbɔmɔ yayı fa aa leŋ
á kıı gɛɛ anıı nısʊʊnı ʊ sıya tıyaŋ mɛ, 5 ka ʊ kıı gɛɛ anıı ʊ aa kyisi
ma sʊʊ tıyaŋ a leŋ á kaŋ mııbol anıı ʊ aa kyisi Krisita sʊʊ tıyaŋ ʊ kaŋ
mııbol gɛɛ. Nyɛ daga anıı Wıısı bɔnyɛ tıyaŋ nɛ ʊ laa ma ta. 6 Akuu
á bee Krisita aa yaa kıdıgı wıya Wıısı kyisi ma á wıbɔmɔ sʊʊ tıyaŋ
nɛ anıı ʊ aa kyisi Krisita sʊʊ tıyaŋ gɛɛ a leŋ á beel-ʊ buloŋ yaa kıdıgı
a hɔŋ wıısıbee tıyaŋ. 7 Ʊ yaa nyɛ rɛ dı ʊ daga ʊ bɔnyɛ hʊ aa bı kaŋ
magısıı abee ʊ sikii fáyı aa maga gɛɛ gyınaŋ a kaŋ kı mʊ maakyiye
kıdıgı buloŋ. Á bee Krisita aa yaa kıdıgı nyubaanıŋ nɛ tıŋ ʊ yaa nyɛ.
8 Wıısı aa kaŋ bɔnyɛ beel-ma abee ma aa laa ʊ di wıya rɛ tıŋ ʊ laa
ma ta, ʊ bı kıı nıı ma wıyaalıya rɛ tıŋ. Laatayı yaa Wıısı bɔnyɛ kıŋ
nɛ ʊ kpa tıya ma. 9 Ʊ bı kıı nıı ma wıyaaweliye wıya rɛ tıŋ Wıısı laa
ma ta. Ɛɛwıya, nal buloŋ bı sı wuwo daga ʊ tıı gɛɛ wıya. 10 Wıısı rɛ
taa ma, a leŋ á bee Yesu Krisita buloŋ yaa kıdıgı dı á kı yaa wıweliye,
wıweliye hʊ ʊ aa magılı biŋ faafaa buloŋ dı á kı yaa.

Krisitabiisi bee Krisita buloŋ yaa kıdıgı rɛ

11 Ma nala hʊ aa bı yaa Gyuuma ma nihuwobiŋlıŋ tıyaŋ, ma yaŋ bıl
gyıma weliŋ, nala hʊ aa keri ba pene aa daga anıı ba yaa Wıısı nala
rɛ, aŋ kaŋ ma kɛ kı yırı nala aa bee kyʊwalı Wıısı. Amɛ ba pene hʊ
kerii yaa nihuwobisi tıı wıyaalıı rɛ. 12 Ma ta yeŋŋe anıı haŋ saŋa hʊ
tıyaŋ ma bee Krisita fa aa bı pɛɛ wıı buloŋ, ma gyı bı pɛɛ Wıısı nala
ʊ aa lıya tıyaŋ. Ɛɛwıya, ma gyı kıı gɛɛ anıı nıhʊwala. Wıya hʊ Wıısı
gyı aa wee nyʊwa anıı ʊ sı yaa tıya ʊ nala, ma kɛ fa bı pɛɛ. Ma fa bı
kaŋ wıı kıdıgı buloŋ bayıyɛla, a fa bı gyıŋ Wıısı mɛ dʊnıya no tıyaŋ.
13 Ma bee Wıısı fa boliye rɛ kıŋkaŋ abee dɔmɔŋ, amɛ nyɛ kɛ, ma bee
Krisita aa yaa kıdıgı wıya, ʊ kaŋ ma ko kpaga rɛ, akuu Krisita aa sʊba

ma wıya nyubaanıŋ. 14 Krisita tıı rɛ leŋ fıyɛlʊʊ gyʊʊ ma, beewıya ʊ
leŋ Gyuuma abee nala hʊ aa bı yaa Gyuuma buloŋ ko bırımı kıdıgı
rɛ. Ʊ aa sʊba daagarıı hʊ tıyaŋ gɛɛ, ʊ kpaa ʊ tıı rɛ a tɔrı dɔŋdɔŋ hʊ
fa aa we nala no paga tıyaŋ. 15 Ʊ gɛɛ yayı leŋ Gyuuma mırısı hʊ tıŋıı
bıl bı yaa fılıı rɛ, ka ʊ bıl leŋ Gyuuma abee nala hʊ aa bı yaa Gyuuma
buloŋ ko yaa kıdıgı ʊ tıyaŋ, ɛɛ leŋ ba yaa sʊma dɔmɔŋ lee. 16 Krisita
aa sʊba daagarıı hʊ tıyaŋ wıya, ʊ leŋ ba dɔŋdɔŋ hʊ teŋ nɛ. Ʊ aa yaa
gɛɛ, ʊ leŋ ba buloŋ balıya tıŋa ʊ tıyaŋ nɛ a ko yaa kıdıgı, aŋ kaŋ ba
bee Wıısı mɛ we dɔmɔŋ ba yaa sʊma. 17 Krisita rɛ ko a bası Wıısı
wıweliye hʊ aa tıya fıyɛlʊʊ a tıya nala fa aa boliye bee Wıısı, abee
nala hʊ mɛ fa aa kpaga Wıısı buloŋ. 18 Krisita nyubaanıŋ nɛ á buloŋ
sı wuwo tıŋ Wiyesi Welidıgı hʊ tıyaŋ a ko á kuwo Wıısı lee.

19 Ɛɛwıya, ma nala hʊ aa bı yaa Gyuuma, ma bıl bı yaa nıhʊwala
koo gyʊgyʊʊlıya. Nyɛ kɛ, ma bee Wıısı nala buloŋ yaa bedıgı nala rɛ,
a yaa Wıısı dıya nala. 20 Ʊ kıı gɛɛ rɛ anıı dıya ba kpa ma kı saa. Yesu
Krisita kpambısı abee Wıısı tıŋdaala rɛ biŋ dıya no memii. Krisita
tıı mɛ rɛ yaa bʊnyuu dıya no tıyaŋ. 21 Ʊ rɛ kaŋ dıya hʊ buloŋ sıgı, a
leŋ ʊ ko yaa Wııkyʊwaldııwelii, a we doŋ Wıısı kyʊwalıı dʊŋ wıya.
22 Ma bee Krisita aa yaa kıdıgı wıya ba kaŋ ma bee Wıısı nıkaalıya
hʊ buloŋ kı saa lee Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa gyʊʊ rɛ.

3

Tʊma hʊ Pɔɔl aa tʊma nala hʊ aa bı yaa Gyuuma tıyaŋ

1 Wıı no wıya, mıyaŋ Pɔɔl sʊla Wıısı kı tıya ma rɛ. Ŋ aa yaa Yesu
Krisita tʊŋtʊnnı a bası Wıısı wıweliye hʊ kı tıya ma nala hʊ aa bı yaa
Gyuuma wıya rɛ tıŋ ba kana ŋ tɔ dıyaŋ. 2 Ŋ gyıma anıı ma mɛ nıı gɛɛ
hʊ Wıısı aa tıŋ ʊ bɔnyɛ tıyaŋ a lıı ŋ nɛ, a kpa tʊma no tıyaŋ dı ŋ kı
tʊma ma wıya. 3-4 Wıısı kpaa ʊ bampaga wıya hʊ fa aa yaa wıfaŋıya
a daga ŋ nɛ, a leŋ ŋ gyıŋ ba. (Ŋ laa sıya sabı wıı no wıya mʊhʊ tıya
ma rɛ. Ɛɛwıya, dı mamaa rɛ karımı wıya hʊ ŋ aa saba weliŋ, ma sı
na ɛɛ Wıısı aa leŋ ŋ gyıŋ Krisita wıya hʊ fa aa yaa wıfaŋıya memii.)
5 Wıısı fa bı leŋ faafaa nala gyıŋ wıya no, amɛ nyɛ kɛ, ʊ tıŋ ʊ Wiyesi
Welii hʊ tıyaŋ nɛ a kpa ba daga ʊ kpambısı abee ʊ tıŋdaala hʊ aa kaŋ
tıpʊlʊŋ. 6 Wıısı bampaga hʊ fa aa yaa wıfaŋıı hʊ rɛ nyɛ: Wıısı tıŋ ʊ
wıweliye hʊ tıyaŋ nɛ a leŋ Gyuuma abee nala hʊ aa bı yaa Gyuuma
buloŋ yaa nımmabalıya a kaŋ tol wıweliye hʊ ʊ aa mara biŋ ʊ nala
tıyaŋ. Lagılagı no, ba buloŋ nɛ kaŋ tol wıweliye hʊ Wıısı aa tıŋ Yesu
Krisita tıyaŋ a we nyʊwa baa ʊ sı kpa tıya ma hʊ tıyaŋ.

7 Wıısı bɔnyɛ tıyaŋ, ʊ leŋ ŋ yaa ʊ tʊŋtʊnnı rɛ aŋ tıya ŋ dee mɛ dı
ŋ bası ʊ wıweliye hʊ a tıya nala. 8 Wıısı nala buloŋ tıyaŋ, mıyaŋ nɛ
yaa ba nıbiye, ka Wıısı lıı ŋ ʊ bɔnyɛ tıyaŋ dı ŋ mʊ bası ʊ wıweliye hʊ
aa daga anıı wıweliye hʊ aa we Krisita gyımıı tıyaŋ bı kaŋ magısıı a
tıya nala hʊ aa bı yaa Gyuuma, 9 aŋ leŋ dı nal buloŋ na gɛɛ hʊ Wıısı
aa sı kpa ʊ bampaga wıya hʊ fa aa yaa wıfaŋıya a sii tʊŋ tʊma. Wıısı,
nal hʊ aa taa kıŋ kıŋ buloŋ, kpaa wıya no buloŋ faŋa nihuwobisi rɛ a
lıı faafaa tıyaŋ buloŋ. 10 Ʊ yaa gɛɛ rɛ dı gyınaŋ sıgballıya no dı ʊ tıŋ
nala hʊ aa laa Krisita wıya di tıyaŋ a leŋ dı kıbɔmɔ hʊ á aa bee na ka
ba kaŋ dee aŋ kı deŋ leye na Wıısı wıgyʊŋ wıı buloŋ tıyaŋ. 11 Wıısı
vʊʊlı wıı no yayı biŋ nɛ a lıı piili hʊ tıyaŋ buloŋ, aŋ ko tıŋ á Tıına

Yesu Krisita tıyaŋ a leŋ wıı hʊ kɔnı yaa. 12 Á bee Krisita aa yaa kıdıgı
wıya abee á aa laa ʊ di wıya, á aa wuwo mʊ Wıısı sıya rɛ, aŋ bee fa
kambıŋ. 13 Ɛɛwıya ŋ yaŋ aa sʊla ma rɛ ma ta leŋ dı ma tenni ko kı
yʊwɔrı akuu tʊwara hʊ ŋ aa naa ma wıya wıya. Beewıya ma weliŋ
wıya rɛ ŋ kı na tʊwara no buloŋ.

Pɔɔl sʊla Wıısı tıya Ɛfiso tımma

14 Ɛɛwıya, dı mıyaŋ nɛ ko bıını na á kuwo Wıısı bampaga wıya
hʊ ʊ aa kpaa daga ma, ŋ aa tuu gbinni ʊ sıya tıyaŋ nɛ, a kyʊwalı ʊ.
15 Kıwiyesii buloŋ doho aa we wıısıbee tıyaŋ abee taŋha nyuu tıyaŋ,
ʊ rɛ yaa ba buloŋ kuwo. 16 Wıısı gaŋdarı abee ʊ wıweliye bı kyalla.
Ɛɛwıya, ŋ aa sʊla ʊ rɛ dı ʊ leŋ dı ʊ Wiyesi Welii hʊ leŋ dı ma kaŋ dee
ma laadii tıyaŋ a wuwo kı tıŋa ʊ weliŋ, 17 dı Krisita tıŋ ma laadii tıyaŋ
a we ma tısı tıyaŋ. Ɲ bıl aa sʊla ʊ rɛ dı ma wıyaalıı buloŋ lıı kyori
tıyaŋ, 18 dı gɛɛ leŋ dı ma bee ʊ nala buloŋ kaŋ dee a wuwo gyıŋ kyori
hʊ Krisita aa kana beel-ma gyalıŋ abee ʊ doluŋ abee ʊ gyınıı abee ʊ
luŋiŋ. 19 Ɲ wıısʊlıı rɛ bıl yaa dı ʊ leŋ dı ma gyıŋ kyori no aa bı kaŋ
magısıı dı gɛɛ leŋ dı ma ko kıı Wıısı tıı kıı mʊ teŋ. 20 Ma leŋ dı á
dannı Wıısı. Ʊ rɛ aa wuwo yaa wıı buloŋ tıya ma, haalı a paalı yaa
mʊ parı gɛɛ hʊ á aa sʊla, abee wıya hʊ wıya á gba aa bee yıyɛlı. Ʊ dee
hʊ ʊ aa kpaa tıya ma tıyaŋ nɛ ʊ aa tıŋa a yaa wıya no buloŋ kı tıya.
21 Á nala hʊ buloŋ aa laa Yesu Krisita wıya di, ka á beel-ʊ yaa kıdıgı,
ma leŋ dı ʊ feŋ yırı saŋa buloŋ, a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ. Amı.

4

Á yaa kıdıgı rɛ Krisita wıya

1 Mıyaŋ Pɔɔl, nal hʊ ba aa kaŋ tɔ dıyaŋ á Tıına tʊma hʊ wıya, ŋ aa
sʊl ma nala hʊ Wıısı aa yıra rɛ dı ma leŋ dı ma mııbol tıyaŋ wıyaalıya
buloŋ kpa ŋmanıı hʊ Wıısı aa daga ma saŋa hʊ ʊ aa yırı ma. 2 Ma
leŋ dı ma sıya tuu taŋha, a kaŋ ma tıı kı hʊwɔlı. Ma kaŋ kenyiri
bee dɔmɔŋ a gyıŋ kaŋ dɔmɔŋ weliŋ abee kyori. 3 Ma yaa ma sıfıyaŋ
buloŋ a leŋ dı fıyɛlʊʊ hʊ aa kaŋ ma kı pɛ dɔmɔŋ leŋ dı ma marı kaŋ
nyʊʊdıgı hʊ Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa tıya ma weliŋ. 4 Wıısı Wiyesi
Welii hʊ aa we á buloŋ tıyaŋ yaa kıdıgı rɛ. Ɛɛwıya, á yaa kıdıgı rɛ.
Ɛɛ tıı rɛ Wıısı yırı ma á kaŋ bayıyɛldıgı dʊŋ mɛ. 5 Á buloŋ Tıına yaa
nıdıgı dʊŋ nɛ, wıı hʊ á aa laa di mɛ yaa wıdıgı. Wııkyʊwalnııforidıgı
dʊŋ ma rɛ we doŋ. 6 Wııdıgı dʊŋ nɛ we doŋ. Ʊ rɛ yaa á buloŋ Kuwo.
Ʊ rɛ aa deŋ á buloŋ. Ʊ we á tısı tıyaŋ nɛ a kaŋ ma kı tʊma. 7 Krisita
pɛɛ á kıdıgı buloŋ tıyaŋ nɛ a kpa ʊ bɔnyɛ kına tıya ma a maga gɛɛ ʊ
aa kyo. 8 Ɛɛ rɛ tıŋ ba sabı Wıısı teŋ logiŋ kıdıgı tıyaŋ a baa,

"Saŋa hʊ ʊ aa gyıŋ mʊ wıısınyuu, Ʊ gyı kası nala hʊ ʊ aa yuwo di tıŋa
ʊ hal lɛ, aŋ kpa ʊ bɔnyɛ kına tıya nala."

9 Dı ba aa rɛ baa dı ʊ gyıŋ wıısınyuu, ɛɛ daga anıı ʊ laasıya lıı
wıısınyuu ko tuu taŋha rɛ. 10 Nal hʊ aa ko tuu taŋha, ʊ tıı rɛ bıl
gyıŋ wıısınyuu gɛɛ, a parı leye hʊ aa we wıısınyuu gyıŋ mʊ, dı gɛɛ
leŋ dı ʊ we lee buloŋ tıyaŋ. 11 Ʊ rɛ lıı nala badɔmɔŋ a leŋ ba yaa
kpambısı, a leŋ badɔmɔŋ mɛ yaa Wıısı tıŋdaala, a leŋ badɔmɔŋ mɛ
gɔllı bası Wıısı wıya kı tıya nala, ka badɔmɔŋ mɛ kı deŋ nala hʊ aa
laa Yesu wıya di nyuu aŋ kı daga ba. 12 Ʊ kpaa bɔnyɛ kına no tıya
ma dı Wıısı nala wuwo kı tʊŋ Wıısı tʊma rɛ, a wuwo pɛ nala hʊ aa

laa Yesu wıya di buloŋ tıyaŋ dı ba waa Krisita wıya hʋ ba aa laa di tıyaŋ weliŋ, 13 a kaŋ mʋ pele saŋa hʋ á buloŋ aa sı yaa kıdıgı Krisita laadii tıyaŋ, á gyıŋ Wıısı Biye hʋ ŋmaŋdıgı tıyaŋ, a yaa nala aa gyige Krisita tıyaŋ aŋ kıı ʋ á wıı buloŋ tıyaŋ. 14 Ʊ gɛɛ tıyaŋ, á bıl bı sı kıı gɛɛ anıı haŋbiisi Wıısı wıya hʋ tıyaŋ dı nala badɔmɔŋ wıdagıya kaŋ á hakıllı gɔllı viisi kı baŋ anıı puwo aa kaŋ nııduworiboro gɔllı kı viisi nıı tıyaŋ gɛɛ. Nala no aa kpa dawarı rɛ a mʋrı nala ba laa wınyıyɛl di anıı wıtıı rɛ. 15 Amɛ ʋ maga dı á kyo dɔmɔŋ nɛ a bası wıtıı kı tıya dɔmɔŋ saŋa buloŋ. Dı ámaa rɛ aa yaa gɛɛ, á sı wuwo waa Wıısı wıya hʋ tıyaŋ a ko kıı Krisita tıı aa kıı gɛɛ. Beewıya ʋ rɛ yaa á buloŋ nyuu. 16 Ʊ rɛ aa deŋ teŋbii hʋ aa yaa ʋ nala buloŋ a leŋ ba buloŋ ko pɛ dɔmɔŋ a yaa teŋbidıgı, a bıl leŋ teŋbii hʋ polo abee ʋ likyosiye kana ʋ mal dɔmɔŋ. Ɛɛwıya, dı teŋbii hʋ logimo buloŋ nɛ ko kı tʋma ba bʋwa, teŋbii hʋ buloŋ aa waa weliŋ nɛ, a marı kaŋ dee mɛ, akuu ʋ logimo buloŋ aa kyo dɔmɔŋ wıya.

Mııbofalıı hʋ á aa kana Krisita nyubaanıŋ

17 Á Tıına Wıısı feŋ tıyaŋ, ŋ aa kpaanı ma sıfıyaŋ, ma ta bıl leŋ dı ma mııbol wıyaalıya kıı nala hʋ aa bı gyıŋ Wıısı. Ba tıbıına buloŋ yaa wıtɔɔnı rɛ, 18 ka ba hakıllı mɛ ha we bilhuu tıyaŋ. Ba bı kaŋ tol mııbofalıı hʋ aa lıı Wıısı lee tıyaŋ, beewıya ba bı gyıŋ wıı buloŋ akuu ba aa kaŋ faasıŋ wıya, aŋ bı vʋwa dı ba gyıŋ wıı buloŋ mɛ. 19 Ba kpıını hıısı gbaha rɛ beewıya nılaaŋ-wıya abee wıbɔmɔ dʋŋ tıyaŋ nɛ ba we, aŋ kpa bisiŋ wıya iriŋ kɛ buloŋ yayı a bırımı babiibawıı a bee kyɛ dı ba kpa ta. 20 Amɛ ma kɛ, wıya no daa ma gʋnnı Yesu Krisita wıya hʋ tıyaŋ. 21 Ɲ gyıma anıı ba bası ʋ wıya tıya ma rɛ a daga ma wıtıı hʋ buloŋ aa we ʋ wıya tıyaŋ. 22 Ɛɛwıya, ma kpa gyogibınıya hʋ ma fa aa kana buloŋ ta. Gyogo no rɛ fa tıŋ ma fa kı yaa haŋ wıya hʋ. Gyogibınıya hʋ ma fa aa kana, ba fa leŋ ma hakıllı we wıya hʋ aa mʋrı ma, aŋ kı yalmı ma dʋŋ tıyaŋ nɛ. 23 Ma tısı bee ma hakıllı buloŋ maga dı ba bırımı kıfalıya rɛ. 24 Ma kpa ma gyogifalıya hʋ laalı anıı ı aa wuri gabınıı ta aŋ kpa gafalıı laalı gɛɛ. Wıısı marı ma gyogifalıı no ʋ kıı ʋ rɛ a kaŋ wıtıı bee tıpʋlʋŋ aŋ bı kaŋ bisiŋ buloŋ. 25 Ɛɛwıya, ma ta bıl kı nyıya wıya. Ma leŋ dı nal buloŋ bası wıtıı a tıya ʋ dɔŋtıına, beewıya á buloŋ yaa Krisita teŋbidıgı hʋ logimo rɛ. 26 Dı ı rɛ ko na baaŋ, ta leŋ dı baaŋ hʋ leŋ dı ı yaa wıbɔŋ. Ta naa baaŋ gɛɛ dı wıısı mʋ gyʋʋ. 27 Ma ta leŋ dı Sıtaanı na ŋmanıı a mʋrı ma. 28 Nal hʋ buloŋ fa aa yaa gaal, ʋ maga dı ʋ leŋ gaal lɛ, aŋ kyɛ tʋŋweliye kı tʋma, a wuwo na ʋ tıı kıkyɛɛlıya, aŋ wuwo pɛ nyaaba mɛ tıyaŋ.

29 Ma ta leŋ dı wıgyaga buloŋ lıı ma nyʋwa tıyaŋ. Amɛ ma leŋ dı ma wıbasıya buloŋ yaa wıya aa fıyɛlı nala bembiye ba wıgyʋʋlıya tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ma wıbasıya sı kaŋ tɔnɔ a tıya nala hʋ aa nıı ba. 30 Ma ta leŋ dı Wıısı Wiyesi Welii tıya kyogi. Beewıya ʋ rɛ Wıısı kpa magılı ma a daga anıı kyɛɛ kıdıgı sı pele dı ʋ laa ma ta. 31 Ma ta laa wıya kı we ma funi tıyaŋ. Ma leŋ baaŋ tɔɔnı nayı, a ta kı nɔsı nala waasʋ-waasʋ mɛ. Ma ta kı kyogi nala fene, a ta haası nal buloŋ mɛ. 32 Amɛ ma kaŋ bɔnyɛ bee dɔmɔŋ, a kı fá dɔmɔŋ sikii. Ma kpa wıya kı kyɛ dɔmɔŋ anıı Wıısı aa tıŋ Krisita tıyaŋ a kpa ma wıbɔmɔ buloŋ kyɛ ma gɛɛ.

5

Ma we pʊlʊŋ tɪyaŋ nɛ

1 Ma aa yaa Wɪɪsɪ biikyooliye wɪya, ʊ maga dɪ ma yaa sɪfɪyaŋ nɛ aŋ
kɪɪ ʊ ma wɪyaalɪya buloŋ tɪyaŋ. 2 Ma kyo dɔmɔŋ anɪɪ gɛɛ hʊ Krisita tɪɪ
aa kyo ma, a kpa ʊ tɪɪ mɪɪbol lɪɪ wɪɪsʊlɪɪ tɪya Wɪɪsɪ á wɪya. Wɪɪsʊlɪɪ
no kɪɪ kɪŋ sʊwala aa sʊma rɛ a leŋ Wɪɪsɪ teŋ fɪyɛlɪ. 3 Ma aa yaa Wɪɪsɪ
nala wɪya, ʊ bɪ maga dɪ sɔŋsɔŋ wɪya koo bisiŋ wɪya koo tɪbawɪya
iriŋ kɛ buloŋ we ma tɪyaŋ. 4 Ʊ bɪ maga dɪ ma kɪ basɪ nɪlaaŋ-wɪya
koo wɪvɪyagyɪmɪya koo dɪ ma kɪ yaa sɪya bɔŋlɔrɪnɪ, amɛ ʊ maga dɪ
ma kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ rɛ. 5 Ma gyɪŋ tɪya ma tɪɪ weliŋ anɪɪ
sɔŋsɔnnɔ abee nɪlaama abee nala hʊ aa kaŋ tɪbal bɪ sɪ maakyiye kaŋ
lee Krisita bee Wɪɪsɪ koro hʊ tɪyaŋ, beewɪya nal hʊ buloŋ aa kaŋ tɪbal
kɪ kyɛ kɪna, kɪna hʊ aa mɪɪgɪ bɪrɪmɪ ʊ tɪɪna vʊga rɛ ʊ kɪ marɪ. 6 Ma
ta leŋ dɪ nal buloŋ kpa wɪtɔɔnɪ a mʊrɪ ma. Beewɪya wɪya no tɪɪ wɪya
rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ baaŋ sɪ sii nala hʊ aa bee tɪŋ ʊ nyʊwa tɪyaŋ. 7 Ɛɛwɪya,
ma ta leŋ dɪ ma bee nɪtesi no kɪ pɛ wɪɪ buloŋ. 8 Saŋa kɪdɪgɪ tɪyaŋ ma
tɪɪ mɛ fa we bilhuu tɪyaŋ nɛ. Amɛ akuu ma bee Krisita aa yaa kɪdɪgɪ
wɪya, nyɛ kɛ ma we pʊlʊŋ tɪyaŋ nɛ. Ɛɛwɪya, ma leŋ dɪ ma wɪyaalɪya
daga anɪɪ ma kɔnɪ we pʊlʊŋ tɪyaŋ nɛ. 9 Beewɪya pʊlʊŋ no rɛ aa leŋ
nal kɪ yaa weliye iriŋ kɛ buloŋ, a kaŋ tɪpʊlʊŋ abee wɪtɪɪ. 10 Ʊ maga dɪ
ma yaa sɪfɪyaŋ nɛ a gyɪŋ wɪya hʊ aa fɪyɛlɪ á Tɪɪna Wɪɪsɪ teŋ. 11 Ma lɪɪ
ma tɪɪ bilhuu tɪyaŋ wɪyaalɪya hʊ aa bɪ kaŋ tɔnɔ tɪyaŋ aŋ leŋ dɪ nala
gyɪma anɪɪ wɪya no yayɪ bɪ weliye. 12 (Beewɪya wɪya hʊ ba aa lʊwɔla
kɪ yaa basɪɪ gba paalɪ kaŋ hɪɪsɪ rɛ.) 13 Amɛ dɪ pʊlʊŋ nɛ ko kyaanɪ we
kɪŋ tɪyaŋ, nal buloŋ aa gyɪŋ kɪŋ hʊ iriŋ ʊ aa yaa rɛ. 14 Beewɪya pʊlʊŋ
nɛ aa leŋ kɪ buloŋ lɪɪ lɪgyalɪɪ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba basɪ baa,
"I nal hʊ aa pɪŋ doo, sii sʊʊ tɪyaŋ, Krisita sɪ kyaanɪ we ɪ."
15 Ɛɛwɪya, ma gyɪŋ tɪya ma tɪɪ weliŋ ma wɪyaalɪya tɪyaŋ. Ma ta kɪɪ gɛɛ
anɪɪ bambugo. Ma kɪ yaa wɪya anɪɪ nala aa kaŋ wɪgyʊŋ. 16 Gyɪnaŋ
sɪgballɪya no, wɪbɔmɔ suu lee buloŋ nɛ. Ɛɛwɪya, dɪ mamaa rɛ ko na
ŋmanɪɪ buloŋ, ma kɪ yaa wɪweliye. 17 Ma ta yaa bambugo. Ʊ maga dɪ
ma yaa sɪfɪyaŋ nɛ dɪ ma gyɪŋ wɪɪ hʊ á Tɪɪna Wɪɪsɪ aa kyɛ dɪ ma yaa.
18 Ma ta nyʊwa sɪŋ kɪ bugo, beewɪya yalmɪɪ dʊŋ nɛ bugii kaŋ kɪ ko.
Amɛ ma leŋ dɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii su ma tɪsɪ tɪyaŋ. 19 Ma kpa teŋpolli
yɪɪla abee Wɪɪsɪ wɪbii hʊ a kɪ kyagɪlɪ dɔmɔŋ. Ma yɪɪ yɪɪla kɪ dannɪ
Wɪɪsɪ ma tɪsɪ tɪyaŋ. 20 Saŋa kɛ buloŋ abee wɪɪ kɛ buloŋ tɪyaŋ, ma kɪ
kyʊwalɪ á kuwo Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ á Tɪɪna Yesu Krisita feŋ tɪyaŋ.

Baala bee haana

21 Ma aa tɪya á Tɪɪna Krisita gyɪrɪma wɪya, ʊ maga dɪ ma kaŋ ma tɪɪ
kɪ hʊwɔlɪ dɔmɔŋ lee rɛ. 22 Haana, ma kaŋ ma tɪɪ hʊwɔlɪ ma balama
lee anɪɪ ma aa kaŋ ma tɪɪ hʊwɔlɪ á Tɪɪna Krisita lee gɛɛ, 23 beewɪya
baal kaŋ dee ʊ haaŋ nyuu tɪyaŋ anɪɪ Krisita mɛ aa kaŋ dee nala hʊ aa
laa ʊ wɪya di nyuu tɪyaŋ gɛɛ. Krisita rɛ yaa nala hʊ aa laa ʊ wɪya di a
yaa ʊ teŋbii hʊ buloŋ laataal. 24 Ɛɛ hʊ nala hʊ aa laa Yesu wɪya di aa
kaŋ ba tɪɪ kɪ hʊwɔlɪ Krisita lee, ɛɛ tɪɪ rɛ haaŋ buloŋ mɛ maga dɪ ʊ kaŋ
ʊ tɪɪ hʊwɔlɪ ʊ bala lee wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. 25 Baala, ma kyo ma haana
anɪɪ Krisita aa kyo nala hʊ aa laa ʊ wɪya di gɛɛ, a sʊba ba wɪya. 26 Ʊ
sʊba ba wɪya gɛɛ dɪ ʊ wuwo kpa ba tɪya Wɪɪsɪ rɛ, a kpa ʊ tɪɪ wɪbii hʊ
a sasɪ ba wɪbɔmɔ ta anɪɪ gɛɛ hʊ ba aa kpa nɪɪ a fo nal. 27 Dɪ ʊ bɪl leŋ

dı nala hʋ aa laa ʋ wıya di yaa ʋ tıı nala, a yaa nıtııma a weliye mʋ teŋ a bı kaŋ gyoŋ kɛ iriŋ buloŋ. 28 Ɛɛ tıı rɛ ʋ maga dı baal buloŋ mɛ
kyo ʋ haaŋ anıı ʋ aa kyo ʋ tıı gɛɛ. Baal hʋ buloŋ aa kyo ʋ haaŋ, ʋ
kyo ʋ tıı rɛ. 29 Nal buloŋ tuwo a haası ʋ tıı. Nal buloŋ kyo ʋ tıı rɛ, a
kı deŋ ʋ tıı nyuu weliŋ. Ɛɛ tıı rɛ Krisita kı deŋ nala hʋ aa laa ʋ wıya
nyuu tıyaŋ mɛ, 30 beewıya ámaa rɛ yaa ʋ teŋbii logimo. 31 Ba bası nyɛ
rɛ Wıısı teŋ tıyaŋ a baa, “Wıı no wıya rɛ tıŋ baal aa leŋ ʋ naa abee
ʋ kuwo, ka ʋ bee ʋ haaŋ mal dɔmɔŋ a bırımı nıdıgı.” 32 Wıı no yaa
wıduwo rɛ a yaa wıfaŋıı mɛ. Amɛ ŋ kɛ gyıma anıı Krisita bee nala
hʋ aa laa ʋ wıya di wıya rɛ ba bası doŋ gɛɛ. 33 Ɛɛwıya ʋ maga dı ma
kıdıgı buloŋ kyo ʋ haaŋ nɛ anıı ʋ aa kyo ʋ tıı gɛɛ, a maga dı haaŋ
buloŋ mɛ kı tıya ʋ bala gyırıma.

6

Biisi abee ba kuwoma bee ba nımma

1 Biisi, ma kı tıŋ ma kuwoma abee ma nımma nyʋwa. Beewıya Wıısı
ŋmanıı tıyaŋ, ɛɛ yaa wıı aa maga dı ma kı yaa rɛ. 2 Wıısı mırısı hʋ
tıyaŋ, mıra hʋ aa baa “Kı tıya ı kuwo abee ı naa gyırıma”, ʋ rɛ yaa
laasıya mıra hʋ ba aa wee nyʋwa a baa dı wıwelii kıdıgı we ʋ tıŋıı
tıyaŋ. 3 Nyʋwa hʋ ʋ aa wee rɛ yaa dı ı rɛ aa tıya ı kuwo bee ı naa
gyırıma ı wıkanıya buloŋ sı kı vala weliŋ, ka dı ı kaŋ mııbodolii mɛ
dʋnıya no tıyaŋ. 4 Mamaa kuwoma, ma ta kaŋ ma biisi lɔgılıı, dı ba
baaŋ kı sii. Amɛ ma kı deŋ ba weliŋ, a kı daga ba weliŋ dı ba gyıŋ
Wıısı ŋmanıı a kı tıŋa.

Yosi abee ba tımma

5 Ma nala hʋ aa yaa yosi, ma kı tıŋ ma tımma nyʋwa dʋnıya no
tıyaŋ. Ma kı fa ba a kı tıya ba gyırıma, a kı tıŋ ba abee tıdıgı anıı gɛɛ
ma aa sı tıŋ Krisita. 6 Ma ta kuu ma tımma aa sıŋ kı deŋ ma wıya, koo
ma aa kyɛ dı ma yaa laa gyaaŋbiye dʋŋ wıya a kı tıŋ ba nyʋwa. Amɛ,
akuu ma aa yaa Krisita yosi wıya, ma kı tıŋ Wıısı kyɛrı abee ma tısı
buloŋ. 7 Ma ko kı tʋŋ tʋma mɛ, ma kı tıma abee ma hakıla aŋ kpa ʋ
anıı Krisita rɛ ma tʋma kı tıya, nihuwobisi daa. 8 Beewıya ma gyıma
nıı dı nal lɛ yaa wıwelii, á Tıına Wıısı aa tun-ʋ wıwelii hʋ tuno rɛ dı
tıına yaa yoŋ koo ʋ bı yaa yoŋ. 9 Ma nala hʋ aa kaŋ yosi, ɛɛ tıı rɛ ʋ
maga dı ma mɛ kaŋ ba weliŋ, a ta kı fugisi ba. Beewıya ma gyıma anıı
ma beel-ba buloŋ tıına yaa kıdıgı rɛ a we wıısıbee tıyaŋ. Á buloŋ yaa
kıdıgı rɛ ʋ lee. Ʋ bee lugisi nala.

Bayuwo kına hʋ Wıısı aa kpaa tıya ma

10 Wıya hʋ ŋ aa bası, ba kateŋse rɛ nyɛ: Ma aa yaa Wıısı nala wıya,
ma leŋ dı ʋ debal hʋ we ma tıyaŋ dı ma sıŋ weliŋ. 11 Ma paa bayuwo
kına hʋ Wıısı aa kpaa tıya ma buloŋ nyʋgılı anıı bayuwol. Ɛɛ rɛ ma
sı wuwo pɔ ma tıı dı Sıtaanı ta wuwo kpa ʋ dawarı ŋmaŋsı a mʋrı
ma. 12 Beewıya á bee nihuwobisi daa aa kaa. Amɛ á bee kıbɔmɔ hʋ
á aa bee na, ka ba kaŋ dee a kı deŋ leye, abee vʋgıduwoni hʋ aa we
gyınaŋ bilhuu no tıyaŋ, á beel-ba rɛ aa kaa. 13 Ɛɛwıya, ma paa ma
bayuwo kına hʋ buloŋ Wıısı aa kpaa tıya ma a nyʋgılı. Dı kyɛɛ hʋ
buloŋ Sıtaanı aa sı kpa kpanıma kyem-ma rɛ ko puu ma, ma sı sıŋ
pɔ, a yuwo lıı, ka dı mamaa rɛ yaŋ ko yuwo lıı gɛɛ mʋ teŋ, ma ha
sı sıŋ ma lısınıı. 14 Ɛɛwıya, ma sıŋ kpaŋkpaŋ, a leŋ dı wıtıı hʋ ma

aa kana bee Wɪɪsɪ vʊwa ma tɪŋsɪ anɪɪ tɛpɪɪŋbii, a leŋ dɪ ma tɪpʊlʊŋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ hɔgɪ a tɔ ma bembiye, 15 a leŋ dɪ siri hʊ ma aa yaa saŋa
buloŋ dɪ ma basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ aa kaŋ fɪyɛlʊʊ wɪya tɪya nala kɪɪ
gɛɛ anɪɪ ma naatɔbɔ ma aa tʊwa. 16 Ba buloŋ hal tɪyaŋ, ma ha leŋ
dɪ ma Wɪɪsɪ laadii kɪɪ gɛɛ anɪɪ hɔgɪgyalɪɪ ma aa kaŋ geesi tɔ ma sɪya
dɪɪlaŋ. Ʊ rɛ ma sɪ wuwo kpa a kyeŋ laa Sɪtaanɪ hama hʊ aa kyol diŋ
hʊ buloŋ dɪ ba dɪsɪ. 17 Ma kpa Wɪɪsɪ laatayɪ hʊ ma aa kana a kyigi tɔ
ma nyuni anɪɪ hɔgɪ-nyupugi, ka dɪ ma kolo Wɪɪsɪ wɪbii hʊ mɛ Wiyesi
Welii hʊ aa daga ma anɪɪ takoobii. 18 Ma kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ saŋa buloŋ,
wɪɪ buloŋ tɪyaŋ, Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ. Wɪɪ no wɪya, ma ta kaŋ
kɪ yaa kyɔɔ. Ma sʊla Wɪɪsɪ kɪ tɪya Wɪɪsɪ nala buloŋ saŋa buloŋ. 19 Ma
sʊla Wɪɪsɪ kɪ tɪya ŋ mɛ saŋa buloŋ anɪɪ dɪ ŋ ko suri ŋ nyʊwa buloŋ,
dɪ Wɪɪsɪ daga ŋ wɪɪ hʊ ʊ aa kyɛ dɪ ŋ basɪ, a leŋ dɪ ŋ ta fáá nal buloŋ
sɪɪ, ka dɪ ŋ basɪ wɪɪ hʊ abee nyuduwo dɪ nala wuwo gyɪŋ wɪɪ hʊ fa aa
yaa wɪfaŋɪɪ Yesu Krisita wɪweliye hʊ tɪyaŋ. 20 Wɪɪ no wɪya rɛ tɪŋ ŋ laa
Krisita naasɪ sɪŋ, haalɪ ba kana ŋ tɔ dɪyaŋ gɛɛ wɪya. Ma sʊla Wɪɪsɪ kɪ
tɪya ŋ, dɪ ʊ tɪya ŋ nyuduwo dɪ ŋ wuwo basɪ Krisita wɪweliye hʊ anɪɪ
gɛɛ ŋ aa maga dɪ ŋ basɪ ba.

Wɪkateŋsi

21 Á nɪɪnabiibaal Takikusi aa yaa nal wɪya á buloŋ aa kyo, a bɪl yaa
nal aa kaŋ wɪtɪɪ mɛ á Tɪɪna tʊma hʊ tɪyaŋ, ʊ rɛ sɪ ko basɪ ba aa maga
gɛɛ buloŋ ŋ tɪyaŋ daha a tɪya ma, a leŋ dɪ ma gyɪŋ gɛɛ ŋ hɔnɪɪ aa kɪya.
22 Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ kɪ tɪma ʊ ma lee, dɪ ʊ ko leŋ dɪ ma gyɪŋ gɛɛ á buloŋ hɔnɪɪ
aa kɪya daha tɪyaŋ, ka dɪ ʊ leŋ dɪ ma tenni polli. 23 Á kuwo Wɪɪsɪ abee
á Tɪɪna Yesu Krisita sɪ leŋ dɪ á nɪmmabalɪya hʊ buloŋ aa laa Yesu wɪya
di hɔŋ abee laaŋfɪya, a kyo dɔmɔŋ, a laa Wɪɪsɪ di weliŋ mɛ. 24 Á Tɪɪna
Wɪɪsɪ sɪ kpa ʊ bɔnyɛ daga nala hʊ buloŋ aa kyo á Tɪɪna Yesu Krisita
abee kyori hʊ aa bɪ kaŋ tenii.

TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA FILIPI TIMMA

1 Mıyaŋ Pɔɔl abee Timoti aa yaa Yesu Krisita tƱŋtƱnna rɛ sabı teŋ no
a kı tıya Wıısı nala hƱ bee Krisita aa yaa kıdıgı a we Filipi tıyaŋ, abee
ba sılaala abee nala hƱ aa kyiyeli sılaala hƱ buloŋ. 2 Á Kuwo Wıısı
abee á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ abee ba fıyɛlƱƱ sı we ma lee.

Pɔɔl kyƱwalı Wıısı kı tıya Krisitabiisi aa we Filipi tıyaŋ

3-4 Saŋa kɛ buloŋ, dı mıyaŋ nɛ ko liisi ma wıya, ŋ aa kyƱwalı Wıısı
aŋgyƱwasƱ rɛ. Saŋa mɛ buloŋ dı mıyaŋ nɛ ko kyƱwalı Wıısı kı tıya
ma buloŋ, ŋ aa kı kyƱwalı Ʊ abee teŋfıyɛlƱƱ rɛ, 5 beewıya a lıı kyɛɛ hƱ
ma aa nıı Wıısı wıweliye hƱ a kaŋ kı ko gyınaŋ, ma aa kyiyeli ŋ nɛ,
ŋ wuwo bası Wıısı wıweliye hƱ kı tıya nala. 6 Ŋ laa di rɛ anıı Wıısı
aa piili tƱŋwelii no ma tısı tıyaŋ, ɛɛ tıı rɛ Ʊ sı kı tƱma ma tıyaŋ a kaŋ
mƱ teŋ kyɛɛ hƱ á Tıına Yesu Krisita aa sı mııgı ko. 7 Ŋ aa kı liisi ma
wıya rɛ saŋa buloŋ, beewıya ma wıya we ŋ bembii tıyaŋ nɛ weliŋ. Ʊ
yaa ŋmanıı rɛ dı ŋ kı liisi ma wıya gɛɛ, beewıya ma pɛɛ ŋ tıyaŋ nɛ
ŋ tƱŋ tƱma hƱ Wıısı aa kpaa tıya ŋ abee bɔnyɛ. Lagılagı no ba aa
kana ŋ tɔ nıtɔdıyaŋ nyɛ abee saŋa hƱ ŋ fa aa gɔllɔ kı bası Wıısı wıya
buloŋ, ma pɛɛ ŋ tıyaŋ nɛ ŋ wuwo leŋ nala gyıma anıı Wıısı wıweliye
hƱ yaa wıtıı rɛ, a leŋ nala laa ba di a kaŋ ba weliŋ. 8 Wıısı tıı rɛ yaa
ŋ daŋsıya anıı ŋ aa baa ŋ kyo ma rɛ weliŋ anıı Yesu Krisita tıı aa kyo
ma gɛɛ. 9 Ɛɛwıya ŋ wıısƱlıı rɛ yaa dı kyori hƱ ma aa kana abee dɔmɔŋ
marı yƱga kı pɛ, dı gɛɛ wuwo leŋ dı ma kaŋ wıgyƱŋ a wuwo gyıŋ wıı
hƱ aa kpaa ŋmanıı ma wıyaalıya buloŋ tıyaŋ. 10 WıgyƱŋ no sı leŋ dı
ma lıı wıya hƱ aa yaa wıweliye dƱŋ a kı yaa. Dı mamaa rɛ aa yaa gɛɛ,
ma sı lıı ma tıı bisiŋ wıya tıyaŋ, a bı sı kaŋ wıkyogii buloŋ kyɛɛ hƱ
Krisita aa sı mııgı ko. 11 Nyɛ rɛ sı leŋ dı ma mııgı kaŋ gyogiweliye hƱ
Yesu Krisita dƱŋ aa sı wuwo tıya ma, dı nala na a dannı Wıısı a kpa
Ʊ yohuŋ.

Mııbol tıyaŋ sıfıyaŋ wıı rɛ yaa Yesu Krisita tƱma

12 Ŋ naabalıya, ŋ aa kyɛ dı ma gyıma rɛ anıı ŋ wıgyƱƱlıya no buloŋ
marı leŋ Yesu Krisita wıweliye hƱ pısa mƱ lee buloŋ nɛ. 13 Ɛɛ yaŋ leŋ
kuworibee pƱpɔɔlɔ hƱ abee nıkaalıya hƱ buloŋ aa we daha gyıma anıı
ŋ aa yaa Krisita tƱŋtƱnnı wıya rɛ tıŋ ba kana ŋ tɔ nıtɔdıya tıyaŋ. 14 Ba
aa kana ŋ tɔ nıtɔdıya hƱ tıyaŋ mɛ, ɛɛ pɛɛ á nımmabalıya hƱ gyeniŋ
buloŋ tıyaŋ nɛ, ba marı kaŋ á Tıına Yesu wıya hƱ ba aa laa di weliŋ,
a bıl kaŋ nyuduwo mɛ a wuwo kı bası Wıısı wıya aŋ bee fá kambıŋ.
15 Wıtıı rɛ, tıhɔllı bee hadɔrı rɛ tıŋ nala badɔmɔŋ kı bası Krisita
wıya. Amɛ badɔmɔŋ mɛ, tıbııŋweliye rɛ ba kaŋ kı bası Krisita wıya.
16 Nala no aa kaŋ tıbııŋweliye kı bası Krisita wıya hƱ, ba kyo ŋ nɛ,
beewıya ba gyıma anıı Wıısı rɛ lıı ŋ dı ŋ leŋ nala gyıma anıı Yesu
Krisita wıweliye hƱ yaa wıtıı rɛ. 17 Amɛ nıkaalıya hƱ kɛ ba tıı feŋ wıya
rɛ ba kı yaa. Ba wıtıı bı suwo abee wıya hƱ basıı tıyaŋ. Ba bıına anıı
ba sı wuwo leŋ dı wıya marı gyƱƱ ŋ nɛ nıtɔdıya no tıyaŋ. 18 Amɛ ŋ kɛ
lee Ʊ bı yaa wıı buloŋ. Dı tıbııŋweliye rɛ koo dı tıbııŋbɔmɔ rɛ ba kaŋ
kı bası Krisita wıya, ba kyo ba kıı gɛɛ buloŋ mɛ, wıı hƱ aa yaa sıfıyaŋ

wıı rɛ yaa, nala aa nıı Krisita wıya rɛ. Nyɛ wıya yaa ŋ teŋfıyɛlʊʊ rɛ saŋa buloŋ. 19 Ŋ teŋfıyɛlʊʊ no bı sı teŋ beewıya ŋ gyıma anıı ma sʊla
Wıısı kı tıya ŋ nɛ. Ma wıısʊlıı no abee Yesu Krisita Wiyesi Welii hʊ
dee tıyaŋ, ŋ gyıma anıı ba sı lıı ŋ nıtɔdıya no tıyaŋ. 20 Wıı hʊ ŋ aa
kyɛ kıŋkaŋ abee wıı hʊ ŋ aa yıyɛlı rɛ nyɛ: Ŋ bee kyɛ dı ŋ yaa wıı hʊ
aa sı leŋ dı hıısı dı ŋ wıı buloŋ tıyaŋ. Amɛ a lıı gyınaŋ kaŋ kı mʊ,
ŋ aa kyɛ dı ŋ wuwo kı bası Wıısı wıya abee nyuduwo rɛ anıı ŋ fa aa
yaa gɛɛ. Ka dı ŋ mııbol abee ŋ wıyaalıı buloŋ mɛ leŋ dı nala kı kpa
Yesu Krisita yohuŋ, haalı dı ŋ weye koo dı ŋ sʊba mɛ. 21 Beewıya ŋ
kɛ lee, Krisita wıya rɛ tıŋ ŋ we ŋ mııbol tıyaŋ dı mıyaŋ nɛ sʊba mɛ, ʊ
yaa tɔnɔ rɛ a tıya ŋ. 22 Amɛ dı mıyaŋ nɛ ha we ŋ mııbol no tıyaŋ, ŋ sı
na ŋmanıı a marı tʊŋ tʊma hʊ aa kaŋ tɔnɔ abee sıfıyası dı nıgyamaa
wuwo nıı Yesu Krisita wıya. Ɛɛwıya sʊʊ abee mııbol tıyaŋ ŋ bı gyıŋ
ba kıŋ hʊ ŋ aa sı lıı. 23 Wıya no balıya paga tıyaŋ nɛ ŋ we a kaŋ kı
lʊga. Ŋ fa kyo dı ŋ lıı dʊnıya no tıyaŋ nɛ a mʊ Krisita lee. Ʊ rɛ kpıya
ŋ aa we dʊnıya no tıyaŋ fifi. 24 Amɛ akuu ma wıya, ŋ aa we ŋ mııbol
no tıyaŋ nɛ kpıya. 25 Ŋ kɔnı laa di rɛ anıı ŋ sı we doŋ ma buloŋ wıya,
a pɛ ma tıyaŋ dı ma marı gyıŋ wıya hʊ ma aa laa di weliŋ, aŋ pɛ kaŋ
teŋfıyɛlʊʊ mɛ ba tıŋıı tıyaŋ. 26 Ɛɛwıya, dı mıyaŋ nɛ mııgı ko ma lee,
ma tenni sı fıyɛlı Yesu Krisita tıyaŋ akuu mıyaŋ Pɔɔl wıya. 27 Nyɛ kɛ,
sıfıyaŋ wıı hʊ rɛ yaa dı ma leŋ dı ma wıyaalıya kı tıŋ Yesu Krisita
wıweliye hʊ ŋ aa bası tıya ma. Dı mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, dı mıyaŋ
nɛ we ma lee koo dı ŋ tuwo ma lee, ka ŋ sı nıı anıı ma kaŋ wıya hʊ
weliŋ nɛ, a kaŋ nyʊʊdıgı, a leŋ ma hakıllı yaa kıdıgı, a kı lʊga sıfıyaŋ
Wıısı wıweliye hʊ ma aa laa di dʊŋ wıya. 28 Ma ta kı fáá ma dɔmɔ
kambıŋ. Ma kaŋ nyuduwo saŋa buloŋ. Ɛɛ rɛ sı daga ba anıı ba aa lʊga
ba lɔlɔ rɛ, ka dı ma yuwo di beewıya Wıısı rɛ sı leŋ ma di. 29 Beewıya,
Wıısı bı tıya ma ŋmanıı dı ma laa Krisita wıya di dʊŋ, amɛ ʊ tıya ma
ŋmanıı rɛ dı ma pɛ na tʊwara mɛ rɛ ʊ wıya. 30 Ɛɛwıya, ma nyʊgılı dı
á buloŋ kı lʊga lʊgʊ hʊ. Haŋ lʊgʊ hʊ ŋ aa lʊgı piilii hʊ tıyaŋ buloŋ, ʊ
tıyaŋ nɛ ŋ ha we abee gyınaŋ.

2

Ma kaŋ ma tıı kı hʊwɔlı anıı Krisita

1 Ma bee Krisita aa yaa kıdıgı ma mııbol tıyaŋ wıya, ɛɛ leŋ ma kaŋ
dee rɛ, ka ʊ kyori mɛ leŋ ma bembiye fıyɛlı. Ka Wıısı Wiyesi Welii hʊ
mɛ leŋ ma kıŋ yaa kıdıgı, ma kaŋ bɔnyɛ abee dɔmɔŋ a kı fá dɔmɔŋ
sikii mɛ. 2 Ɛɛwıya, ŋ aa sʊla ma abee sıfıyaŋ, ma leŋ dı ma tıbıına
yaa kıdıgı, dı ma kyo dɔmɔŋ weliŋ, aŋ kaŋ nyʊʊdıgı abee hakıldıgı
ma wıı buloŋ tıyaŋ. Nyɛ rɛ sı leŋ dı ŋ teŋ marı fıyɛlı a mʊ teŋ. 3 Wıı
kɛ buloŋ ma aa yaa tıyaŋ, ma ta kyıl ma dʊŋ feŋ wıya. Ma ta yaa wıı
buloŋ akuu ma aa kyɛ dı ma daga ma tıı wıya. Amɛ ma leŋ dı ma sıya
fıyɛlı bee dɔmɔŋ, ka dı ma kıdıgı buloŋ kpa ʊ dɔŋtıına anıı ʊ rɛ kyo
kpıya ʊ. 4 Dı ma kıdıgı ko kı yaa wıı buloŋ, ʊ kı liisi gɛɛ wıı hʊ aa sı
kyiyeli ʊ dɔŋtıŋsı mɛ, ʊ ta kyıla ʊ dʊŋ wıya. 5 Ʊ maga dı ma kıı Yesu
Krisita rɛ ma gyogo tıyaŋ. 6 Ma gyıma anıı ʊ bee Wıısı yaa kıdıgı rɛ
wıı buloŋ tıyaŋ, amɛ ʊ fa bı kpaa ʊ anıı ʊ yaa fılıı rɛ dı ʊ bee Wıısı
maga dɔmɔŋ. 7 Amɛ ʊ tıı kyɛrı tıyaŋ, ʊ kpaa ʊ tıı nıı ʊ bı yaa kıŋ
buloŋ, aŋ kaŋ ʊ tıı bırımı anıı yoŋ. Ʊ gyı kaŋ ʊ tıı bırımı nihuwobiŋ
nɛ, ba lʊla ʊ. 8 Ʊ gyı kaŋ ʊ tıı hʊwɔlı rɛ, a tıŋ Wıısı nyʊwa gɛɛ, haalı

a mʊ sʊba naŋkʊwa sʊʊ daagarɪɪ tɪyaŋ. (Suu hʊ ba aa kpaasɪ ʊ mal
daagarɪɪ tɪyaŋ gɛɛ anɪɪ wɪbɔŋyaal ʊ sʊba.) 9 Wɪɪ no wɪya, Wɪɪsɪ gyɪ
kpaa ʊ gyɪŋ Wɪɪsɪbee rɛ, a kpa nɪbala buloŋ nɪbal lɪhɔnɪɪ a tɪya ʊ, aŋ
kpa feŋ hʊ aa tee fene buloŋ a tɪya ʊ Wɪɪsɪbee tɪyaŋ. 10 Yesu feŋbal
no wɪya, nihuwobisi abee kɪna hʊ buloŋ aa we Wɪɪsɪbee tɪyaŋ abee
taŋha nyuu bee taŋha memii, ba buloŋ sɪ tuu gbinni ʊ sɪya tɪyaŋ a
kyʊwalɪ ʊ, 11 ka dɪ ba kɪdɪgɪ buloŋ suri ʊ nyʊwa gyamaa tɪyaŋ a basɪ
anɪɪ Yesu Krisita rɛ yaa Tɪɪna, dɪ gɛɛ leŋ dɪ á Kuwo Wɪɪsɪ feŋ gyɪŋ.

Ma kɪ kyaanɪ

12 Ɛɛwɪya, ŋ naabiikyooliye, anɪɪ ŋ gyɪ aa we ma lee ma kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ
nyʊwa gɛɛ, lagɪlagɪ no ŋ aa tuwo ma lee nyɛ, ɛɛ rɛ ʊ gba yaŋ maga dɪ
ma yaa sɪfɪyaŋ a kɪ tɪŋ wɪya hʊ ŋ aa daga ma. Ma kɪ fá Wɪɪsɪ a kɪ tɪŋa
ʊ nyʊwa abee wɪtɪɪ, aŋ yaa sɪfɪyaŋ a kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ laatayɪ ŋmanɪɪ hʊ
kyurrr a mʊ teŋ. 13 Beewɪya, Wɪɪsɪ we ma tɪsɪ tɪyaŋ nɛ saŋa buloŋ, a
leŋ ma kyo dɪ ma kɪ tɪŋ ʊ kyɛrɪ, a leŋ ma wuwo kɪ tɪŋ ʊ kyɛrɪ mɛ.
14 Wɪɪ hʊ buloŋ aa maga dɪ ma yaa, ma kɪ yaa aŋ leŋ nyʊʊtaaduwo,
aŋ ta kɪ gʊrɪmɪ wɪya mɛ. 15 Dɪ mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, ma sɪ yaa tɪpʊlʊŋ
tɪmma, a bɪ sɪ kaŋ wɪkyogii buloŋ. Ma sɪ yaa Wɪɪsɪ biisi aa bɪ kaŋ
gyoŋ buloŋ aŋ we wɪbɔŋyaala abee nɪbɔmɔ tɪyaŋ dʊnɪya no tɪyaŋ.
Ɛɛwɪya, ma kɪ tɪŋ wɪya hʊ aa tɪya mɪɪbol abee ma wɪtɪɪ buloŋ, a kɪ
kyaanɪ nala no tɪyaŋ anɪɪ kyɪŋwʊlɪya aa kɪ kyaanɪ wɪɪsɪnyuu tɪyaŋ
gɛɛ. 16 Dɪ mamaa rɛ aa yaa nyɛ, kyɛɛ hʊ á Tɪɪna Yesu Krisita aa sɪ
mɪɪgɪ ko ŋ sɪ wuwo bigisi ŋ tɪɪ ma wɪya. Beewɪya nyɛ rɛ sɪ daga anɪɪ
tʊma hʊ buloŋ ŋ aa tʊma, ŋ bɪ tʊŋ ta. 17 Kapuwo ba sɪ kana ŋ kpʊ.
Ʊ nyɛ tɪyaŋ ŋ sɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ pʊna ma aa kaŋ sʊla Wɪɪsɪ akuu ma aa
laa ʊ di wɪya. Dɪ wɪɪ no rɛ yaa, ʊ aa yaa ŋ teŋfɪyɛlʊʊ rɛ kɪŋkaŋ dɪ ŋ
beel-ma kɪ gyʊwɔsɪ. 18 Ɛɛ tɪɪ rɛ ʊ maga dɪ ma leŋ dɪ ma tenni mɛ fɪyɛlɪ
dɪ ma beel-ŋ kɪ gyʊwɔsɪ.

Pɔɔl tɪŋ Timoti bee Ɛpafuroditu

19 Dɪ Wɪɪsɪ laa nyʊwa, ŋ sɪ tɪŋ Timoti dɪ ʊ ko ma lee kyɛɛ no buloŋ.
Dɪ ʊ rɛ ko na ma, aŋ mɪɪgɪ ko basɪ ma wɪya tɪya ŋ, ŋ teŋ sɪ polli. 20 Ɲ
bɪ kaŋ nal buloŋ daha ʊ kyɪl ma wɪya abee wɪtɪɪ anɪɪ Timoti aa kyɪl
ma wɪya gɛɛ. 21 Nikaalɪya hʊ kɛ buloŋ, ba dʊŋ wɪya rɛ ba kyɪla, Yesu
Krisita wɪya daa ba kyɪla. 22 Amɛ ma mɛ tɪɪ gyɪŋ ɛɛ Timoti aa kɪya rɛ.
Ʊ daga anɪɪ ʊ yaa nal aa kaŋ yellii rɛ beewɪya ma naa ɛɛ ʊ aa kyiyeli ŋ
nɛ, a kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ anɪɪ biye bee ʊ kuwo aa kɪ tʊma gɛɛ.
23 Dɪ mɪyaŋ nɛ yaŋ ko gyɪŋ ɛɛ wɪya aa sɪ kɪɪ ŋ tɪyaŋ, ŋ sɪ tɪma ʊ dɪ ʊ
ko ma lee. 24 Ɲ laa di rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ ŋ tɪɪ mɛ ko ma lee kyɛɛ
no buloŋ.
25 Amɛ ŋ naa anɪɪ ʊ maga dɪ ŋ tɪŋ á nɪɪnabiye Ɛpafuroditu rɛ dɪ ʊ ko
ma lee. Ʊ yaa ŋ tʊŋtʊnnɪ-dɔŋ nɛ, a pɛ ŋ tɪyaŋ á kɪ lʊga dɪ nala gyɪma
anɪɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ yaa wɪtɪɪ rɛ. Mamaa rɛ tɪma ʊ, ʊ ko ŋ lee a pɛ
ŋ tɪyaŋ abee wɪɪ hʊ ŋ aa kyɛ. 26 Ma buloŋ wɪya kyɪl ʊ rɛ ʊ kɪ kyɛ dɪ
ʊ ko na ma, amɛ ʊ tɪya kyogo rɛ akuu ma aa nɪya anɪɪ ʊ fa aa bɪ kaŋ
laaŋfɪya wɪya. 27 Wɪtɪɪ kɛ, ʊ wɪɪla hʊ fa yaa sɪfɪyaŋ nɛ weliŋ. Ʊ fa kaa
mʊhʊ ka dɪ ʊ fa sʊba, amɛ Wɪɪsɪ fá ʊ sikii rɛ a leŋ ʊ na laaŋfɪya. Wɪɪsɪ
fa ŋ sikii mɛ rɛ ʊ aa bɪ leŋ ʊ sʊba beewɪya dɪ ʊ rɛ fa sʊba ŋ tɪya fa sɪ
marɪ kyogi rɛ kɪŋkaŋ. 28 Ɛɛwɪya, ŋ sɪɪ fɪyɛsa rɛ weliŋ dɪ ŋ ta ʊ dɪ ʊ ko
ma lee. Dɪ ʊ rɛ ko dɪ ma bɪl na ʊ, ma tenni bɪl sɪ fɪyɛlɪ, ka dɪ ŋ tɪkyogi

hʊ mɛ teŋ. 29 Ʊ yaa ma nɪɪnabiye rɛ Yesu Krisita tɪyaŋ, ɛɛ wɪya, ma
laa ʊ bee teŋfɪyɛlʊʊ a kana ʊ weliŋ. Ma kɪ tɪya nala no iriŋ gyɪrɪma.
30 Beewɪya, Krisita tʊma hʊ wɪya, ʊ kpaa ʊ mɪɪbol yuwo daasɪɪga rɛ, a
fa ka mʊhʊ gba ka dɪ ʊ sʊba. Ʊ yaa gɛɛ rɛ dɪ ʊ wuwo pɛ ŋ tɪyaŋ, anɪɪ
gɛɛ ma tɪɪ fa aa sɪ pɛ ŋ tɪyaŋ aŋ bɪ naa gɛɛ ŋmanɪɪ.

3

Pɔɔl bɪ kpaa ʊ sɪya we nihuwobisi teŋbii wɪyaalɪya tɪyaŋ

1 Ŋ naabalɪya, wɪkaalɪɪ hʊ ŋ aa kyɛ ŋ basɪ tɪya ma rɛ nyɛ: Ma kɪ
gyʊwɔsɪ akuu ma bee Yesu Krisita aa yaa kɪdɪgɪ wɪya. Ŋ laa sɪya basɪ
wɪya no tɪya ma rɛ, aŋ bɪl sabɪ ba tɪɪ kɪ tɪya ma nyɛ. Amɛ gɛɛ bɪ yaa
ŋ dɔgɪsɪɪ mʊhʊ buloŋ. Amɛ ma kɛ, wɪya no sɪ marɪ pɔ ma dɪ ma sɪŋ
ma laadii tɪyaŋ weliŋ.
2 Ma pɔ ma tɪɪma weliŋ abee haŋ nɪbɔmɔ hʊ, haŋ bisiŋ nala hʊ aa
hara pɔ ma dɪ ma keri ma pene hʊ. 3 Wɪtɪɪ rɛ, ámaa rɛ paalɪ yaa nala
hʊ aa keri á pene, beewɪya á kɛ aa tɪŋ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ nyʊwa
rɛ a kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, ka á tenni fɪyɛlɪ, á kɪ gyʊwɔsɪ akuu á bee Yesu
Krisita aa yaa kɪdɪgɪ wɪya. Á kɛ bɪ kyɪla nala pene keri wɪya, beewɪya
ʊ yaa nihuwobisi teŋbii wɪkanɪɪ rɛ. 4 Mɪyaŋ nɛ fa maga dɪ ŋ kpa ŋ sɪya
we wɪya no iriŋ tɪyaŋ. Dɪ nal buloŋ nɛ bɪɪna anɪɪ ʊ maga dɪ ʊ kpa ʊ
nyuu we nihuwobisi teŋbii wɪkanɪya tɪyaŋ, ŋ sɪ baa mɪyaŋ nɛ gba kaŋ
gɛɛ ŋmanɪɪ a te ʊ tɪɪna. 5 Beewɪya ba aa lʊla ŋ, ʊ kyɛyɛ kyori kyɛɛ rɛ
ba keri ŋ peŋ. Ŋ yaa Iziral tɪɪna tɪɪtɪɪ rɛ, a lɪɪ Bɛngyamin doho nala
tɪyaŋ. Ŋ naa bee ŋ kuwo buloŋ yaa Hiiburu tɪmma rɛ. Dɪ Gyuuma
mɪrɪsɪ hʊ tɪŋɪɪ mɛ rɛ, ŋ fa yaa Farasii rɛ, a kɪ tɪŋ ba kyurrr. 6 Ŋ sɪfɪyaŋ
buloŋ nɛ gyɪ yaa dɪ ŋ yaa wɪɪ hʊ ŋ fa aa bɪɪna nɪɪ Wɪɪsɪ rɛ baa ŋ yaa.
Ɛɛwɪya ŋ gyɪ tɪŋ naasɪ rɛ a dɔgɪsɪ nala hʊ aa laa Yesu wɪya di kɪŋkaŋ.
Dɪ Gyuuma mɪrɪsɪ hʊ tɪŋɪɪ fa sɪ wuwo leŋ dɪ nal kaŋ tɪpʊlʊŋ Wɪɪsɪ
sɪya tɪyaŋ, ŋ fa sɪ baa ŋ bɪ kaŋ wɪkyogii buloŋ, beewɪya ŋ fa aa tɪŋ
mɪrɪsɪ no rɛ kyurrr abee ŋ wɪtɪɪ buloŋ. 7 Amɛ wɪya hʊ ŋ fa aa bɪɪna
anɪɪ ba kaŋ tɔnɔ tɪya ŋ, lagɪlagɪ no Krisita wɪya ŋ kpaa ba nɪɪ ba yaa
wɪtɔɔnɪ rɛ. 8 Wɪya no dʊŋ daa, amɛ ŋ naa anɪɪ wɪya hʊ buloŋ ŋ fa aa
yaa dʊnɪya no tɪyaŋ yaa wɪtɔɔnɪ rɛ. Ŋ naa anɪɪ á Tɪɪna Yesu Krisita
gyɪmɪɪ rɛ kaŋ tɔnɔ tɪya ŋ a te wɪɪ wɪɪ buloŋ. Ɛɛwɪya, ŋ kpaa wɪɪ buloŋ
ŋ fa aa yaa ta rɛ Yesu wɪya. Ŋ kpa ba buloŋ anɪɪ ba yaa gyagɪma rɛ,
ka dɪ ŋ wuwo kaŋ Krisita ŋ mɪɪbol tɪyaŋ aŋ yaa ʊ nal, 9 dɪ ŋ beel-ʊ yaa
kɪdɪgɪ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. Tɪpʊlʊŋ no ŋ aa kana, ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ ŋ tɪɪ rɛ lʊga
a kana ʊ. Ʊ bɪl bɪ kɪɪ Gyuuma mɪrɪsɪ hʊ mɛ rɛ ŋ tɪŋa a kana ʊ. Amɛ ŋ
aa laa Krisita wɪya di tɪyaŋ nɛ ŋ tɪŋa a kaŋ tɪpʊlʊŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.
10 Ŋ wɪkyɛɛlɪɪ buloŋ nɛ yaa dɪ ŋ gyɪŋ Yesu Krisita, a na dee hʊ Wɪɪsɪ
aa kpaa kyisi ʊ sʊʊ tɪyaŋ, a na tʊwara hʊ ʊ aa naa, ka dɪ ŋ mɛ sʊba
wɪɪ hʊ wɪya ʊ aa sʊba. 11 Ɛɛwɪya, ŋ bayɪyɛla rɛ yaa dɪ Wɪɪsɪ maakyiye
kyisi ŋ mɛ sʊʊ tɪyaŋ.

Ma kpa ma sɪya we wɪɪ hʊ aa we ma sɪya tɪyaŋ

12 Wɪya no wɪya ŋ aa basɪ nyɛ, ɛɛ bɪ daga anɪɪ ŋ kɛ teŋ naa ba buloŋ
nɛ. Ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ ŋ yaa nal bɪl aa bɪ kaŋ wɪkyogii buloŋ mɛ. Amɛ ŋ mɛ
ha aa lʊgɪ rɛ abee sɪfɪyaŋ dɪ ŋ wuwo na kɪŋ hʊ wɪya Yesu Krisita aa
yɪrɪ ŋ a laa ŋ tɪŋa. 13 Ŋ naabalɪya, ŋ paalɪ bɪ bɪɪna anɪɪ ŋ noŋ ha gyʊʊ
kɪŋ hʊ wɪya ŋ aa lʊgɪ. Amɛ wɪdɪgɪ wɪya rɛ kyɪla ŋ ŋ hakɪla tɪyaŋ, ʊ

rɛ nyɛ: Ŋ yeŋŋi wɪya hʊ buloŋ aa yaa ŋ hal wɪya rɛ, aŋ kɪ lʊga abee ŋ sɪfɪyasɪ buloŋ dɪ ŋ mʊ na wɪɪ hʊ aa we ŋ sɪya tɪyaŋ. 14 Ŋ aa lʊgɪ rɛ dɪ ŋ noŋ gyʊʊ kɪŋ hʊ aa we ŋ sɪya tɪyaŋ, ɛɛwɪya ŋ bɪl bɪ gal kɪ daasɪ hal. Ŋ aa kyɛ dɪ ŋ mʊ pele doŋ nɛ dɪ Wɪɪsɪ tɪŋ Yesu Krisita tɪyaŋ a laa ŋ we wɪɪsɪbee tɪyaŋ, beewɪya ɛɛ wɪya rɛ ʊ yɪrɪ ŋ. 15 Á nala hʊ buloŋ aa gyige Krisita wɪya tɪyaŋ, ʊ maga dɪ a kaŋ hakɪla no iriŋ nɛ. Amɛ dɪ ma badɔmɔŋ nɛ kaŋ hakɪldʊma, Wɪɪsɪ sɪ suri ma hakɪllɪ dɪ ma gyɪŋ wɪɪ no memii weliŋ. 16 Ɛɛwɪya, ba kyo ba kɪɪ gɛɛ buloŋ mɛ, ma leŋ dɪ á kɪ tɪŋ wɪya hʊ á aa tɪŋ a ko pele gyɪnaŋ.

17 Ŋ naabalɪya, ma buloŋ kɪ kyesi ŋ wɪyaalɪya. Ŋmanɪɪ hʊ aa maga dɪ ma kɪ tɪŋa rɛ á kɪ daga ma gɛɛ. Ɛɛwɪya, ma kɪ kyesi nala hʊ aa tɪŋ wɪya hʊ á aa daga ma. 18 Ŋ laa sɪya basɪ wɪɪ no tɪya ma rɛ bʊlɪya bʊlɪya, amɛ nyɛ kɛ sɪnɪɪl paalɪ kɪ yuwori ŋ sɪya tɪyaŋ nɛ ka ŋ bɪl kɪ kyɛ ŋ basɪ ʊ nyɛ. Nala badɔmɔŋ kaŋ ba tɪɪ bɪrɪmɪ Krisita dɔmɔ rɛ, beewɪya ba wɪyaalɪya daga anɪɪ ba kɛ lee Krisita aa sʊba daagarɪɪ hʊ nyuu tɪyaŋ bɪ kaŋ memii buloŋ. 19 Ba lɪmʊtenii buloŋ nɛ yaa diŋ, beewɪya ba dʊŋʊ wɪyaalɪya rɛ yaa ba wɪɪsɪ. Wɪya hʊ aa maga dɪ ʊ yaa ba hɪɪsɪ, ba wɪya rɛ ba aa kɪ gyɪgɪsɪ ba tɪɪ, ka ba hakɪllɪ buloŋ we dʊnɪya no kɪna dʊŋ tɪyaŋ. 20 Amɛ á kɛ yaa wɪɪsɪbee nala rɛ, a hɔŋ kɪ gyegili á Laataal, á Tɪɪna Yesu Krisita abee teŋkyel dɪ ʊ lɪɪ wɪɪsɪbee ko. 21 Dɪ ʊ rɛ ko ko, ʊ sɪ kpa ʊ dee hʊ ʊ aa kaŋ kɪ deŋ kɪŋ kɪŋ buloŋ hʊ, a kaŋ á tenni hʊ aa sɪ wuwo sʊba pʊw, a bɪrɪmɪ dɪ ba kɪɪ ʊ tɪɪ gaŋdaa teŋ hʊ.

4

Pɔɔl basɪ wɪya kyagɪlɪ Filipi tɪmma

1 Ɛɛ wɪya ŋ naabiikpɪyanama, nyɛ rɛ ʊ maga dɪ ma sɪŋ á Tɪɪna Yesu wɪya hʊ ma laa di tɪyaŋ a kaŋ kpaŋkpaŋ. Ŋ kyo ma wɪya rɛ kɪŋkaŋ, ma wɪya dɔbɔ ŋ bembii tɪyaŋ nɛ weliŋ. Ma nyubaanɪŋ, ŋ teŋ fɪyɛla rɛ weliŋ beewɪya mamaa rɛ ŋ kaŋ kɪ daga ŋ tɪɪ.

2 Yuwodɪya abee Siŋtike, ŋ aa sʊla ma, ma yaa kuwokeri aŋ marɪ dɔmɔŋ, beewɪya ma yaa nɪmmabalɪya rɛ á Tɪɪna Yesu nyubaanɪŋ. 3 Ka ɪ, ŋ tʊŋtʊnnɪ-dɔŋtɪɪna hʊ aa kaŋ wɪtɪɪ, ŋ aa kyɛ dɪ ɪ pɛ haana no tɪyaŋ nɛ dɪ ba marɪ dɔmɔŋ, beewɪya ba pɛɛ ŋ bee Kɪlɛmɛŋtɪ abee ŋ tʊŋtʊnnɪ-dɔŋtɪŋsɪ nɪkaalɪya hʊ buloŋ tɪyaŋ nɛ a basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ abee sɪfɪyaŋ a tɪya nala. Nala no buloŋ fene rɛ wee Wɪɪsɪ teŋ hʊ tɪyaŋ nala aa kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii fene aa we.

4 Ma bee Yesu aa yaa kɪdɪgɪ wɪya ma leŋ dɪ ma tenni fɪyɛlɪ saŋa buloŋ. Ŋ marɪ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, ma leŋ dɪ ma tenni fɪyɛlɪ saŋa buloŋ. 5 Ma leŋ dɪ ma sɪya fɪyɛlɪ nal buloŋ lee, beewɪya saŋa hʊ á Tɪɪna Yesu aa sɪ mɪɪgɪ ko kpaga rɛ. 6 Ma ta leŋ dɪ kɪŋ buloŋ wɪya kɪ dɔŋ ma, amɛ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ ma kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, a sʊla ʊ dɪ ʊ tɪya ma kɪŋ hʊ buloŋ ma aa kyɛ, aŋ pɛ kɪ kyʊwalɪ ʊ aŋgyʊwasʊ. 7 Dɪ mamaa rɛ aa yaa nyɛ, Wɪɪsɪ fɪyɛlʊʊ hʊ aa tee nihuwobiŋ gyɪmaa sɪ we ma lee dɪ ma hakɪllɪ bee ma tɪbɪɪna buloŋ pɪŋ lɪdɪgɪ akuu ma bee Yesu Krisita aa yaa kɪdɪgɪ wɪya.

8 Ŋ naabalɪya, wɪkaalɪɪ hʊ ŋ aa kana dɪ ŋ basɪ tɪya ma rɛ nyɛ: Wɪya hʊ aa yaa wɪtɪɪ, abee wɪya hʊ aa kaŋ gyɪrɪma, abee wɪya hʊ aa kpaa ŋmanɪɪ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, abee wɪya hʊ aa bɪ kaŋ gyoŋ buloŋ, abee wɪya hʊ aa daga kyori, abee wɪya hʊ aa kaŋ bigisii, ma kpa ma hakɪllɪ

we wɪya no iriŋ tɪyaŋ. 9 Wɪya hʊ buloŋ ŋ aa basɪ tɪya ma, abee wɪya
hʊ buloŋ ŋ aa daga ma, abee wɪya hʊ buloŋ ma aa gʊnna ŋ lee, abee
wɪya hʊ buloŋ ma aa na dɪ ŋ aa yaa, ma kaŋ ba kɪ tʊŋ tʊma. Dɪ mamaa
rɛ aa yaa gɛɛ, Wɪɪsɪ, nal hʊ aa tɪya nala fɪyɛlʊʊ, sɪ we ma lee.

Pɔɔl kyʊwalɪ Filipi tɪmma aŋgyʊwasʊ

10 Ŋ aa kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ rɛ abee teŋfɪyɛlʊʊ, beewɪya nyɛ
kɛ ma bɪl daga anɪɪ ma ha kɔnɪ aa liisi ŋ wɪya rɛ. Faafaa hʊ buloŋ ma
fa aa bɪɪnɪ ŋ wɪya rɛ. Amɛ ŋmanɪɪ rɛ ma gyɪ bɪ naa dɪ ma daga kyori
hʊ ma aa kana abeel-ŋ. 11 Ŋ aa basɪ wɪya no, ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ kɪŋ nɛ ŋ kyɛ
lɔlɔ, beewɪya ŋ mɪɪbol tɪyaŋ ŋ leŋ ŋ sii su kɪŋ buloŋ ŋ aa kana rɛ. 12 Ŋ
gyɪŋ gɛɛ ʊ aa kɪɪ rɛ, dɪ mɪyaŋ nɛ kaŋ kɪŋ koo dɪ mɪyaŋ nɛ bɪ kaŋ kɪŋ.
Ŋ gʊnnɪ wɪya no buloŋ nɛ ŋ mɪɪbol tɪyaŋ. Dɪ ŋ vɔgɔ koo dɪ losi kana
ŋ, dɪ ŋ kaŋ yʊga koo dɪ ŋ kaŋ mʊhʊ, ka ɛɛ aa maga ŋ nɛ. 13 Ŋ aa wuwo
ŋ yaa wɪɪ kɛ buloŋ nɛ, beewɪya Krisita rɛ aa tɪya ŋ gɛɛ dee.
14 Amɛ ʊ yaa wɪwelii rɛ ma aa pɛ ŋ tɪyaŋ ŋ wɪgyʊʊlɪya no tɪyaŋ.
15 Mamaa Filipi tɪmma, ma tɪɪ gyɪma anɪɪ buŋbuŋ hʊ tɪyaŋ ŋ aa lɪɪ
Masidooniya paalʊʊ a piili kɪ basɪ Wɪɪsɪ weliye hʊ, ma dʊŋ nɛ yaa
Krisitabiisi hʊ aa pɛɛ ŋ tɪyaŋ. Krisitabiye buloŋ bɪ pɛɛ ŋ tɪyaŋ see ma
dʊŋ. 16 Ŋ fa aa we Tesaloniika tɪyaŋ mɛ, ma pɛɛ ŋ tɪyaŋ nɛ bʊlɪya
bʊlɪya abee kɪna hʊ ŋ aa kyɛɛ. 17 *Ʊ* bɪ kɪɪ nɪɪ kɪna rɛ ŋ kɪ kyɛ ma lee,
amɛ tɔnɔ hʊ ma aa sɪ na Wɪɪsɪ lee akuu ma aa tɪya ŋ kɪna no, ʊ rɛ ŋ
kɪ deŋ. 18 Ma aa tɪŋ Ɛpafuroditu, ʊ kaŋ kɪna hʊ ko tɪya ŋ, lagɪlagɪ no
ŋ kaŋ kɪŋ buloŋ ŋ aa kyɛ rɛ. Ba gba yʊga parɪ rɛ. Kɪna hʊ ma aa kpaa
tɪya ŋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ kɪna sʊwala aa sʊma ba kpa sʊla Wɪɪsɪ, ʊ laa abee
teŋfɪyɛlʊʊ. 19 Wɪɪsɪ hʊ ŋ aa kyʊwalɪ kaŋ kɪŋ kɪŋ buloŋ nɛ a mʊ parɪ.
Ɛɛwɪya ʊ sɪ tɪya ma ma kɪkyɛɛlɪya buloŋ akuu ma bee Yesu Krisita aa
yaa kɪdɪgɪ wɪya. 20 Ma leŋ dɪ á kɪ dannɪ á Kuwo Wɪɪsɪ a kaŋ kɪ mʊ
deŋdeŋ. Amɪ

Kyʊwala

21 Ŋ aa kyʊwalɪ ma Wɪɪsɪ nala hʊ buloŋ aa we doŋ tɪyaŋ. Á
nɪmmabalɪya hʊ aa we daha mɛ aa kyʊwalɪ ma. 22 Wɪɪsɪ nala hʊ
buloŋ aa we daha mɛ aa kyʊwalɪ ma, amarɪkpatɪya ba nala hʊ aa we
kuworibal hʊ ba aa yɪrɪ Siiza dɪya tɪyaŋ.
23 Á Tɪɪna Yesu Krisita bɔnyɛ sɪ we ma buloŋ lee.

TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA KOLOSI TIMMA

1 Mıyaŋ Pɔɔl aa yaa Yesu Krisita Kpambıya Wıısı kyɛrı tıyaŋ abee
á nıınabiye Timoti rɛ saba teŋ no kı tıya ma. 2 Á sabı teŋ no kı tıya
mamaa á nımmabalıya hʊ Wıısı aa lıya Kolosi tıyaŋ ma laa Krisita
wıya di a kı tıŋa ʊ abee wıtıı rɛ. Á Kuwo Wıısı bɔnyɛ abee ʊ fıyɛlʊʊ
sı we ma lee.

Pɔɔl kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ

3 Dı ámaa rɛ ko kyʊwalı Wıısı kı tıya ma kɛ buloŋ á aa kı dannı
Wıısı á Tıına Yesu Krisita kuwo hʊ rɛ ma wıya. 4 Beewıya á nıı gɛɛ
hʊ ma aa laa Yesu Krisita wıya di rɛ, abee kyori hʊ ma aa kana abee
Wıısı nala buloŋ. 5 Laadii hʊ bee kyori hʊ ma aa kana, ba lıı bayıyɛla
hʊ ma aa kana kıŋ hʊ Wıısı aa marı biŋ ma wıısıbee tıyaŋ nɛ. Ba
gyı laasıya bası bayıyɛla no wıya tıya ma rɛ Wıısı wıweliye hʊ aa yaa
wıtıı tıyaŋ. 6 Wıısı wıweliye hʊ ba aa ko bası tıya ma pısa kı gyʊʊ
dʊnıya logiŋ buloŋ nɛ, a leŋ nala bırımı kı lıı ba wıbɔmɔ tıyaŋ anıı
gɛɛ hʊ ba aa yaa ma tıyaŋ a lıı kyɛɛ hʊ ma aa nıı wıya no, a kɔnı ko
gyıŋ bɔnyɛ hʊ Wıısı aa daga tıya ma memii mʊ teŋ. 7 Ɛpafirası rɛ yaa
nal hʊ aa bası Wıısı bɔnyɛ no wıya a tıya ma. Ʊ yaa á nıınabiikyoolii
rɛ a yaa á tʊŋtʊnnı dɔŋtıına aa tʊŋ Krisita tʊma abee wıtıı. Ʊ rɛ laa
á naası sıŋ ma lee tıyaŋ. 8 Ʊ bası tıya ma gɛɛ hʊ Wıısı Wiyesi Welii
hʊ aa leŋ ma kyo Wıısı nala buloŋ nɛ.

9 Ɛɛwıya, a lıı kyɛɛ hʊ á aa nıı ma wıya, á aa kyʊwalı Wıısı kı tıya
ma rɛ saŋa buloŋ. Á sʊla Wıısı a kı tıya ma rɛ dı ʊ leŋ ʊ Wiyesi Welii
hʊ tıya ma wıgyʊŋ dı ma wuwo gyıŋ ʊ kyɛrı a wuwo gyıŋ ʊ wıya
buloŋ memii mɛ. 10 Ɛɛ rɛ sı leŋ dı ma kı yaa wıya hʊ Wıısı aa kyɛɛ
wıı buloŋ tıyaŋ dı ʊ teŋ fıyɛlı ma tıyaŋ ka dı ma kı yaa wıweliye
iriŋ kɛ buloŋ a marı gyıŋ Wıısı weliŋ. 11 Wıısı sı tıya ma dee hʊ aa
lıı ʊ gaŋdaa-dee hʊ tıyaŋ, dı gɛɛ leŋ dı ma wuwo kaŋ kenyiri abee
mala abee teŋfıyɛlʊʊ wıı buloŋ tıyaŋ. 12 Ma kyʊwalı á kuwo Wıısı
aŋgyʊwasʊ abee ʊ aa leŋ ma mɛ maga abee ma aa sı na kına hʊ ʊ aa
mara biŋ pɔ ʊ nala ʊ koro hʊ aa yaa pʊlʊŋ tıyaŋ. 13 Beewıya ʊ laa ma
lıı Sıtaanı bilhuu tıyaŋ nɛ, a kaŋ ma mʊ we ʊ biikyoolii koro hʊ tıyaŋ.
14 Wıısı biikyoolii no rɛ ʊ kpa tuŋ laa ma ta á wıbɔmɔ tıyaŋ, ɛɛ daga
anıı ʊ kpaa á wıbɔmɔ kyɛ ma rɛ gɛɛ.

Krisita rɛ tee kıtaalıya buloŋ

15 Krisita kıı Wıısı hʊ á aa bee na rɛ. Ʊ rɛ yaa Wıısı Biye hʊ aa we
doŋ ka ʊ na ta kıŋ buloŋ. Ʊ rɛ tee Wıısı kıtaalıya buloŋ. 16 Ʊ tıyaŋ nɛ
Wıısı tıŋa a marı kıŋ buloŋ aa we wıısınyuu abee taŋha tıyaŋ: Kına
hʊ á aa na abee kına á aa bee na, abee kına hʊ á aa bee na ka ba
kaŋ dee a kı deŋ leye, abee dee iriŋ buloŋ. Krisita tıyaŋ nɛ Wıısı tıŋa
a marı kına buloŋ a leŋ ʊ tıŋ ba. 17 Ʊ we doŋ nɛ ka Wıısı na marı
kıŋ buloŋ. Ʊ dee tıyaŋ nɛ Wıısı kıtaalıya buloŋ we doŋ a sıŋ weliŋ.
18 Krisita rɛ yaa Krisitabiisi buloŋ nyuu, ka ba mɛ yaa ʊ teŋbii, ʊ kı
deŋ ba. Ʊ rɛ yaa nal hʊ aa tıya ba mııbol. Ʊ rɛ yaa nal hʊ Wıısı aa
laasıya kyisi sʊʊ tıyaŋ, dı ɛɛ leŋ dı ʊ yaa kunyına wıı buloŋ tıyaŋ.

19 Wɪɪsɪ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ ʊ leŋ Krisita kɪɪ ʊ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. 20 Krisita
tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ tɪŋa a leŋ ʊ bee ʊ kɪtaalɪya aa we wɪɪsɪnyuu abee taŋha
tɪyaŋ buloŋ mɪɪgɪ sʊma. Krisita aa sʊba daagarɪɪ hʊ nyuu tɪyaŋ nɛ leŋ
fɪyɛlʊʊ mɪɪgɪ we Wɪɪsɪ bee ʊ kɪtaalɪya buloŋ paga.
21 Saŋa hʊ ma ha fa aa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ, ma beel-ʊ fa boliye bee dɔmɔŋ
nɛ, ma fa haasɪ ʊ beewɪya ma hakɪllɪ bee ma wɪyaalɪya buloŋ fa bɔmɔ
rɛ. 22 Amɛ lagɪlagɪ no, Wɪɪsɪ leŋ Krisita bɪrɪmɪ nihuwobiŋ nɛ a ko sʊba
daagarɪɪ tɪyaŋ dɪ ɛɛ leŋ dɪ ma beel-ʊ mɪɪgɪ sʊma, ka dɪ ma yaa tɪpʊlʊŋ
tɪmma, a ta kaŋ wɪkyogii buloŋ ʊ sɪya tɪyaŋ. 23 Ɛɛwɪya, ma sɪŋ Wɪɪsɪ
wɪweliye hʊ ma aa laa di tɪyaŋ weliŋ, aŋ ta kɪ yaa sige abee bayɪyɛla
hʊ ma aa kana ba tɪyaŋ saŋa hʊ ma aa nɪɪ ba. Wɪɪsɪ wɪweliye no tɪɪ
rɛ ba gɔllɪ basɪ kɪ tɪya nala buloŋ dʊnɪya lee buloŋ tɪyaŋ. Ba wɪya rɛ
mɪyaŋ Pɔɔl tɪɪ mɛ yaa Yesu Krisita tʊŋtʊnnɪ, a basɪ ba kɪ tɪya nala.

Tʊma hʊ Pɔɔl aa tʊma tɪya nala hʊ aa laa Yesu wɪya di

24 Lagɪlagɪ no, ŋ teŋ fɪyɛla rɛ abee tʊwara hʊ ŋ aa na ma wɪya,
beewɪya ɛɛ daga anɪɪ tʊwara hʊ Krisita fa aa na ʊ teŋbii wɪya aŋka
(Krisitabiisi rɛ gɛɛ), haŋ tʊwara hʊ rɛ ŋ mɛ kyosi kɪ na ŋ tol gɛɛ dɪ ʊ
mʊ teŋ. 25 Wɪɪsɪ rɛ lɪɪ ŋ dɪ ŋ yaa Krisitabiisi buloŋ tʊŋtʊnnɪ. Tʊma hʊ
ʊ aa kpaa tɪya ŋ nɛ yaa dɪ ŋ basɪ ʊ wɪya hʊ buloŋ a tɪya ma. 26 Wɪɪsɪ
fa kpaa wɪya no faŋa faafaa nala rɛ a lɪɪ faafaa buloŋ. Amɛ lagɪlagɪ
no Wɪɪsɪ kpa wɪya no daga ʊ nala hʊ ʊ aa lɪya rɛ. 27 Wɪɪsɪ kyɛrɪ rɛ
yaa dɪ ʊ leŋ ʊ nala buloŋ gyɪŋ wɪfaŋɪɪ no aa yaa gaŋdaa-wɪɪ, aŋ kaŋ
tɔnɔ mɛ. Wɪɪ hʊ rɛ nyɛ, Krisita aa we ma tɪsɪ tɪyaŋ nɛ tɪŋ ma mɛ kaŋ
bayɪyɛla anɪɪ ma sɪ maakyiye yaa gaŋdaala. 28 Ɛɛ wɪya rɛ tɪŋ á basɪ ʊ
wɪya kɪ tɪya nal buloŋ. Á aa kpa á wɪgyʊŋ hʊ buloŋ aa kana a kʊrɪsɪ
ba dɪgɪna rɛ aŋ kɪ daga ba, dɪ nal buloŋ ko laa Krisita wɪya di weliŋ,
a gyige ʊ laadii tɪyaŋ aŋ leŋ dɪ ba wuwo sɪŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ a bɪ kaŋ
wɪkyogii buloŋ. 29 Ɛɛwɪya, wɪɪ no wɪya ŋ aa yaa ŋ sɪfɪyaŋ buloŋ nɛ, a
kɪ tʊma abee ʊ debal hʊ buloŋ aa we ŋ tɪyaŋ.

2

1 Ŋ aa kyɛ dɪ ma gyɪŋ gɛɛ hʊ ŋ aa lʊga ma wɪya rɛ abee Krisitabiisi
hʊ aa we Lawudisɪya tɪyaŋ buloŋ a gba bee nala hʊ buloŋ ha aa bɪ naa
ŋ bee ba sɪɪ. 2 Ŋ yaa gɛɛ rɛ dɪ ma buloŋ tenni polli, dɪ ma bembiye mɛ
pɪŋ lɪdɪgɪ ka dɪ ma kaŋ nyʊʊdɪgɪ abee kyori. Nyɛ rɛ sɪ leŋ ma gyɪŋ wɪɪ
hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa kpaa faŋa ma memii weliŋ aŋ na wɪweliye hʊ buloŋ
aa we ʊ tɪyaŋ. Wɪɪ no rɛ yaa Yesu Krisita tɪɪ. 3 Ʊ dʊŋ tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ
kpa ʊ wɪgyʊŋ abee ʊ gyɪmaa buloŋ faŋa dɪ á wuwo tɪŋ ʊ tɪyaŋ a gyɪŋ
Wɪɪsɪ.
4 Ɛɛ wɪya, ŋ basɪ wɪya no kɪ tɪya ma rɛ dɪ nal buloŋ ta wuwo kpa
dʊnɪya no nyʊʊpɪŋsʊŋ a mʊrɪ ma dɪ ma nyʊgɪsɪ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪyaŋ.
5 Abee ŋ aa tuwo ma lee nyɛ mɛ ka ŋ hakɪla we ma tɪyaŋ nɛ. Ŋ teŋ mɛ
fɪyɛla rɛ kɪŋkaŋ abee á aa nɪya gɛɛ hʊ ma aa kaŋ ma tɪɪ weliŋ abee
gɛɛ hʊ ma aa laa Yesu wɪya di aŋ sɪŋ ba tɪyaŋ kpaŋkpaŋ.

Mɪɪbofalɪɪ hʊ á aa kana Krisita tɪyaŋ

6 Ɛɛwɪya, ma aa laa Yesu Krisita di a kpa ʊ ʊ yaa ma Tɪɪna nyɛ, ma
leŋ dɪ ma beel-ʊ kɪŋ yaa kɪdɪgɪ ma wɪyaalɪya buloŋ tɪyaŋ. 7 Ma kpa
ma wɪɪ buloŋ tɪya Yesu Krisita aŋ yelli ʊ ma wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. Ma sɪŋ

ma laadii tıyaŋ weliŋ anıı ba aa daga ma gɛɛ aŋ pɛ kı kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ mɛ saŋa buloŋ.

8 Ma pɔ weliŋ a ta leŋ dı nal buloŋ kpa dʊnıya wıgyʊŋ abee wıya hʊ aa bı kaŋ tɔnɔ a mʊrı ma. Beewıya wıya no buloŋ yaa nihuwobisi
lesiriye abee dʊnıya wıkanıya rɛ, ba bı lıı Krisita lee. 9 Beewıya ɛɛ hʊ
Wıısı aa kıya, ɛɛ tıı rɛ Krisita mɛ kıı saŋa hʊ ʊ aa we dʊnıya no tıyaŋ.
10 Ka ma bee Krisita aa yaa kıdıgı ma mııbol tıyaŋ wıya, ʊ kıılʊŋ we
ma tıyaŋ nɛ. Ʊ rɛ tee dee buloŋ aa we wıısınyuu abee taŋha buloŋ
tıyaŋ. 11 Ma bee Krisita aa yaa kıdıgı nyubaanıŋ, ʊ kıı gɛɛ rɛ anıı ʊ
aa kere ma pene ma mɛ ko yaa Wıısı nala. Ʊ bı kıı nıı nihuwobisi aa
keri ba pene gɛɛ. Amɛ Krisita pene hʊ kerii rɛ yaa ʊ aa leŋ á wuwo
leŋ a faafaa wıkanıya hʊ buloŋ aa yaa wıbɔmɔ a ta. 12 Ba aa foo ma
wııkyʊwalnıı hʊ kıı gɛɛ rɛ anıı ma bee Krisita buloŋ nɛ ba hogo gɛɛ,
ka ba bıl mııgı kyisi ma beel-ʊ buloŋ sʊʊ tıyaŋ akuu laadii hʊ ma aa
kana Wıısı hʊ aa kpaa ʊ debal hʊ kyisi Krisita sʊʊ tıyaŋ wıya. 13 Saŋa
kıdıgı tıyaŋ ma fa kıı gɛɛ rɛ anıı sʊʊnı Wıısı sıya tıyaŋ, beewıya ma
fa yaa wıbɔŋyaala rɛ aa bee tıŋ Wıısı mırısı mɛ. Amɛ lagılagı no á aa
laa Krisita wıya di wıya Wıısı kpaa á wıbɔmɔ kyɛ ma rɛ aŋ leŋ a kaŋ
mııbofalıı anıı ʊ aa kyisi Yesu sʊʊ tıyaŋ ʊ kaŋ mııbol gɛɛ. 14 Krisita aa
sʊba daagarıı hʊ nyuu tıyaŋ wıya, Wıısı dısı á kyıma hʊ buloŋ ba aa
magıla biŋ ta rɛ, abee mırısı hʊ buloŋ fa aa kpaa kyogisi kı tıya ma.
Krisita kpaa ba buloŋ nɛ a kpaası a mal daagarıı hʊ tıyaŋ. 15 Wıısı
tıŋ Krisita sʊʊ daagarıı hʊ nyuu tıyaŋ nɛ a leŋ Krisita nyagı kına hʊ
á aa bee na ka ba kaŋ dee a kı deŋ leye buloŋ we ʊ naası memii tıyaŋ
nɛ. Ʊ nyaamı ba rɛ gyamaa tıyaŋ a leŋ ba di hıısı nal buloŋ na anıı
ba bıl bı kaŋ dee.

16 Ɛɛ wıya, ma ta leŋ dı nal buloŋ biŋ kıdiiliye koo kınyʊwalıya koo
kyɛbala koo peŋsi dii sıŋsı koo Kyɛwiyesii kyɛɛ sıŋsı tıya ma. 17 Wıya
no yaa wıya fa aa sı maakyiye yaa daaliiŋ nɛ. Amɛ Krisita rɛ yaa wıya
no buloŋ wıtıı. 18 Nala badɔmɔŋ aa kpa ba tıı nıı ba yaa nıbala rɛ akuu
wıya hʊ ba aa baa ba aa na ba duwoso tıyaŋ wıya. Ma kı pɔ dı nala
no ta ko leŋ ma ŋmaa naaŋ. Ba aa fugo kaŋ ba tıı kı hʊwɔlı rɛ aŋ baa
dı á kı kyʊwalı malıkası. Dʊnıya no wıgyʊŋ nɛ we ba hakıllı tıyaŋ, ba
paalı bı kaŋ wıı buloŋ a daga nıı ba maga dı ba kı bigisi ba tıı, ka ba kı
bigisi ba tıı. 19 Ba bıl bı mal Krisita tıyaŋ mɛ, nal hʊ aa yaa Krisitabiisi
buloŋ nyuu. Krisita tıyaŋ nɛ á nala hʊ buloŋ aa yaa ʊ teŋbii tıŋa a kı
na á dee, a mal dɔmɔŋ gɛɛ anıı ɛɛ hʊ nihuwobiŋ teŋbii lıkyosiye bee
ʊ polo aa mal dɔmɔŋ, a kı waa ɛɛ hʊ Wıısı aa kyɛɛ. 20 Krisita aa sʊba
daagarıı hʊ tıyaŋ, ɛɛ daga anıı ma beel-ʊ buloŋ nɛ sʊba gɛɛ. Ɛɛ wıya,
dʊnıya no wıkanıya bıl bı kaŋ dee ma nyuu tıyaŋ. Bee rɛ yaŋ tıŋ ma
kı yaa wıya anıı ma ha aa tıŋ dʊnıya ŋmanıı rɛ aŋ kpa ma sıya we
dʊnıya sıŋsı no tıyaŋ. Sıŋsı no aa daga anıı: 21 “Ta kolo kıŋ no”, “Ta
dii kıŋ no”, “Ta dige kıŋ no.” 22 Wıya no buloŋ aa maakyiye ba ko yaa
waasʊ rɛ. Beewıya ba yaa nihuwobisi wıbiniye abee ba wıdagıya rɛ.
23 Dı ı rɛ deŋe ı aa baa wıgyʊŋ kıdıgı we wıya no tıŋıı tıyaŋ nɛ. Amɛ
wıgyʊŋ pɛgı mɛ tuwo wıya no tıyaŋ. Ba sıfıyaŋ buloŋ we kına hʊ ba
aa kyʊwalı tıyaŋ nɛ aŋ aa fugo kaŋ ba tıı kı hʊwɔlı aŋ kı dɔgısı ba tıı
teŋbii mɛ. Amɛ wıya no buloŋ bı kaŋ dee ba aa sı wuwo leŋ dı nala
vıya ba teŋbii wıkyɛɛlıya yayı.

3

Ma kpʋ dʋnıya wıya hʋ aa we ma tıyaŋ ta

1 Akuu Wıısı aa kyisi ma, ma kaŋ mııbofalıı no anıı gɛɛ ʋ aa kyisi
Krisita mɛ sʋʋ tıyaŋ, ma leŋ dı ma hakıllı buloŋ we kına hʋ aa we
wıısıbee tıyaŋ, lee hʋ Krisita aa hɔŋ ʋ kuworikpasa tıyaŋ Wıısı noduu
logiŋ tıyaŋ. 2 Ma kpa ma hakıllı we kına hʋ aa we wıısıbee tıyaŋ, aŋ
ta kpaa ma sıya we dʋnıya wıkanıya tıyaŋ, 3 beewıya ʋ kıı gɛɛ rɛ anıı
ma aa sʋba ka ma mııbol faŋa Krisita lee wıısıbee tıyaŋ. 4 Krisita rɛ
yaa ma mııbol, ɛɛwıya, saŋa hʋ ʋ aa sı mııgı ko, ma mɛ sı pɛ ʋ tıyaŋ a
di ʋ gaŋdarı hʋ. 5 Ma kpʋ wıbɔmɔ hʋ buloŋ nihuwobisi aa yaa dʋnıya
no tıyaŋ a ta ma tısı tıyaŋ. Ma leŋ sɔŋsɔŋ, a leŋ bisiŋ wıya yayı. Ma
ta kyo haana koo baala kıŋkaŋ, a ta kı bıını wıbɔmɔ mɛ ma tısı tıyaŋ.
Ma ta kaŋ tıbal, beewıya nal hʋ aa kaŋ tıbal ʋ bee nal hʋ aa marı vʋga
buloŋ yaa kıdıgı rɛ. 6 Wıısı sı na baaŋ nala hʋ aa yaa wıya no nyuu
tıyaŋ. 7 Saŋa hʋ dʋnıya wıkanıya no ha fa aa kaŋ dee ma nyuu tıyaŋ,
wıya no tıı bee ba nyuu rɛ ma mɛ fa kı yaa. 8 Amɛ nyɛ kɛ, ʋ maga dı
ma lıı ma tıı wıya no buloŋ tıyaŋ nɛ. Ma leŋ baaŋ nayı, a leŋ dɔmɔŋ
fene kyogii, a ta kaŋ tahaa, aŋ leŋ wılaama basıı mɛ. 9 Ma ta bıl nyıya
wıya kı tıya dɔmɔŋ, beewıya nyɛ kɛ ma kpaa ma mııbobınıı hʋ bee
ʋ wıkanıya buloŋ ta rɛ, 10 aŋ kaŋ mııbofalıı hʋ Krisita aa kpaa tıya
ma. Ɛɛwıya, Wıısı leŋ mııbofalıı hʋ aa we ma tıyaŋ kı bırıgı rɛ saŋa
buloŋ dı ma ko kıı ʋ a gyıma ʋ weliŋ. 11 Ɛɛwıya, dı nal yaa Gyuu koo
dı ʋ bı yaa Gyuu, dı nal keri ʋ peŋ koo dı ʋ bı keri ʋ peŋ, dı nal yaa
yoŋ koo dı ʋ tıına tıŋa ʋ tıı, dı nal yaa nıhʋwal koo dı ʋ yaa beebiye,
dı nal yaa sıpolli tıına koo dı ʋ yaa nıgʋra, wıya no buloŋ bı yaa wıı
buloŋ. Amɛ wıı aa yaa sıfıyaŋ wıı rɛ yaa nal buloŋ bıl tuwo a maga
Krisita, ʋ mɛ rɛ yaŋ we á buloŋ tısı tıyaŋ.
12 Wıısı aa kyo ma rɛ tıŋ ʋ lıı ma yaa ʋ nala. Ɛɛ wıya, ʋ maga dı
ma kı fá nala sikii rɛ, a kaŋ bɔnyɛ, a kaŋ ma tıı kı hʋwɔlı, a leŋ dı ma
sıya fıyɛlı, ka dı ma kaŋ kenyiri mɛ. 13 Ma kaŋ kenyiri bee dɔmɔŋ. Dı
ma kıdıgı buloŋ nɛ kaŋ wıı bee ʋ dɔŋtıına, ʋ maga ʋ kpa kyɛ ʋ rɛ. Á
Tıına kpaa ma wıbɔmɔ kyɛ ma rɛ. Ɛɛ wıya, ma mɛ kpa wıya kı kyɛ
dɔmɔŋ. 14 A lıı ɛɛ hal tıyaŋ, ma kaŋ kyori abee dɔmɔŋ beewıya kyori
dʋŋ nɛ sı wuwo leŋ dı ma kaŋ dɔmɔŋ weliŋ aŋ kaŋ nyʋʋdıgı mɛ ma
wıkanıya buloŋ tıyaŋ. 15 Ma leŋ fıyɛlʋʋ hʋ Yesu Krisita aa tıya ma
we ma hakıllı tıyaŋ saŋa buloŋ. Fıyɛlʋʋ no wıya rɛ Wıısı yırı ma,
ma yaa kıdıgı. Ɛɛwıya ma kı kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ saŋa buloŋ.
16 Ma leŋ dı Krisita wıya hʋ buloŋ we ma tısı tıyaŋ weliŋ. Ma kı kʋrısı
dɔmɔŋ dıgına a kı daga dɔmɔŋ abee wıgyʋŋ. Ma yıı wıkyʋwalyııla a
kı dannı Wıısı ma tısı tıyaŋ saŋa buloŋ. 17 Wıı buloŋ ma aa yaa abee
wıı hʋ buloŋ ma aa bası, ma kı yaa ba buloŋ á Tıına Yesu feŋ tıyaŋ,
aŋ tıŋ ʋ tıyaŋ a kı kyʋwalı á Kuwo Wıısı aŋgyʋwasʋ.

Ɛɛ Wıısı nala aa maga dı ba kı yaa dɔmɔŋ

18 Haana, ma kaŋ ma tıı kı hʋwɔlı ma balama lee, beewıya, ɛɛ rɛ
maga dı nala hʋ aa tıŋ Krisita kı yaa. 19 Baala, ma mɛ kyo ma haana,
aŋ ta hoye beel-ba. 20 Biisi, ma kı tıŋ ma kuwoma abee ma nımma
nyʋwa wıı buloŋ tıyaŋ, beewıya ɛɛ rɛ aa fıyɛlı Wıısı teŋ. 21 Kuwoma,
ma ta kı dɔŋ ma biisi kıŋkaŋ dı ba lɔgı ko lıı. 22 Yosi, ma kı tıŋ ma
tımma nyʋwa wıı buloŋ tıyaŋ dʋnıya no tıyaŋ aŋ ta kuu ba aa deŋ

ma wıya, koo ma aa kyɛ dı ma yaa laa gyaaŋbiye dʊŋ wıya a kı tıŋ
ba nyʊwa. Amɛ ma kı yaa gɛɛ abee tıdıgı akuu ma aa fá Wıısı wıya.
23 Tʊma hʊ buloŋ ma aa tʊŋ, ma kı tʊma abee tıdıgı anıı á Tıına Wıısı
rɛ ma tʊma kı tıya, nihuwobiŋ daa ma tʊma kı tıya. 24 Ma ta yeŋŋe
anıı á Tıına Krisita rɛ ma tʊma kı tıya. Ɛɛwıya, Wıısı sı kpa kına hʊ
ʊ aa mara biŋ ʊ nala wıısıbee tıyaŋ a tuŋ ma. 25 Wıbɔŋyaala mɛ sı
laa ba tuno a maga ba wıbɔmɔ hʊ ba aa yaa, beewıya Wıısı bee lugisi
nala.

4

1 Yosi tımma, ma kı tıŋ wıtıı, a gyıŋ tıya ma tıı abee wıya hʊ ma aa
kpaa kı yaa ma yosi. Ma ta yeŋŋe anıı ma mɛ kaŋ Tıına rɛ wıısıbee
tıyaŋ.

2 Ma kı kyʊwalı Wıısı saŋa kɛ buloŋ. Dı ma ko kı kyʊwalı Wıısı
ma leŋ dı ma hakıla buloŋ we doŋ ka dı ma kı kyʊwalı ʊ aŋgyʊwasʊ.
3 Ma pɛ kyʊwalı Wıısı kı tıya ma mɛ, dı Wıısı suri ŋmanıı tıya ma dı
á wuwo bası Krisita wıya hʊ fa aa yaa wıfaŋıya a tıya nala. Wıya no
wıya rɛ tıŋ ba kana ŋ tɔ nitɔdıyaŋ. 4 Ma kyʊwalı Wıısı kı tıya ŋ dı ŋ
wuwo bası wıya no polli weliŋ anıı gɛɛ aa maga dı ŋ bası. 5 Ma kaŋ
ma tıı ma weliŋ abee nala hʊ aa bı laa Yesu wıya di tıyaŋ. Saŋa kɛ
buloŋ dı mamaa rɛ ko na ŋmanıı, ma bası Wıısı wıya kı tıya ba. 6 Ma
leŋ dı ma wıbasıı buloŋ sʊma aŋ kaŋ tɔnɔ, ka dı ma gyıŋ gɛɛ ma aa
sı yaa a lıı wıya sıya tıya nal buloŋ.

Kyʊwala

7 Takikusi sı bası ŋ wıkanıı buloŋ tıya ma. Ʊ yaa á nıınabiikyoolii
rɛ, a yaa Wıısı tʊŋtʊnnı wıtıı tıına mɛ, a yaa á tʊŋtʊnnı-dɔŋtıına mɛ
Krisita tʊma hʊ tıyaŋ. 8 Ŋ aa tıma ʊ rɛ ma lee dı ʊ leŋ ma gyıŋ gɛɛ ba
aa kıya á tıyaŋ, ka dı ʊ bası wıya tıya ma dı ma tenni polli. 9 Ʊ bee
Oniisimu rɛ aa ko. Ʊ mɛ yaa á nıınabiikyoolii aa kaŋ wıtıı rɛ, a yaa
ma kıdıgı mɛ. Ba sı bası wıı kɛ buloŋ aa yaa daha a tıya ma.

10 Arisitaakusi aa kyʊwalı ma. Ŋ beel-ʊ buloŋ nɛ ba kaŋ tɔ nıtɔdıyaŋ
daha. Banabaası nıınabiibaal Maakı mɛ aa kyʊwalı ma. Ŋ laasıya
bası tıya ma rɛ anıı dı ʊ rɛ ko maakyiye ko ma lee, ma kana ʊ weliŋ.
11 Gyoosʊwa, nal hʊ ba aa yırı Gyusitu, mɛ aa kyʊwalı ma. Ba nala no
boto dʊŋ nɛ yaa Gyuuma, a pɛ ŋ tıyaŋ á kı bası Wıısı koro hʊ wıya.
Ba leŋ ŋ teŋ fıyɛlı rɛ weliŋ. 12 Ɛpafirası mɛ aa kyʊwalı ma. Ʊ mɛ yaa
Yesu Krisita tʊŋtʊnnı rɛ a yaa ma kıdıgı mɛ. Ʊ aa kyʊwalı Wıısı kı
tıya ma rɛ abee sıfıyası saŋa buloŋ dı Wıısı leŋ ma sıŋ weliŋ a gyige
ma Wıısı laadii tıyaŋ a gyıŋ Wıısı wıya weliŋ a kı yaa ʊ kyɛrı wıı
buloŋ tıyaŋ. 13 Ŋ tıı gyıŋ gɛɛ hʊ ʊ aa kpaa ʊ dee buloŋ tʊma kı tıya
ma rɛ, abee nala hʊ buloŋ aa we Lawudisıya abee Hiirapolisi tıyaŋ.
14 Á kyaŋkyoolii Luka aa yaa dɔgıtɔ abee Diması buloŋ mɛ aa kyʊwalı
ma. 15 Ma kyʊwalı á nımmabalıya hʊ buloŋ aa we Lawudisıya tıyaŋ
abee a nıınatoluu Nimfa, abee á nımmabalıya Krisitabiisi hʊ buloŋ aa
laŋŋı ʊ dıya tıyaŋ. 16 Dı ma ko karımı teŋ no teŋ, ma leŋ dı ba karımı
ʊ tıya Wıısı nala hʊ aa we Lawudisıya tıyaŋ, ka dı ma mɛ laa teŋ hʊ
ŋ aa saba tıya Lawudisıya nala a mɛ karımı. 17 Ma bası tıya Akipu dı
ʊ yaa sıfıyaŋ aŋ teŋ tʊma hʊ á Tıına Wıısı aa kpaa tıya ʊ dı ʊ tʊma.

18 Lagılagı no, mıyaŋ Pɔɔl tıı kyʊwala rɛ nyɛ ŋ sabı kı tıya ma abee
ŋ tıı noŋ-kısabıya. Ma ta yeŋŋe anıı ba kana ŋ tɔ dıyaŋ nɛ. Wıısı
bɔnyɛ sı we ma lee.

LAASIYA TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA TESALONIIKA TIMMA

1 Mıyaŋ Pɔɔl abee Silaasi abee Timoti rɛ sabı teŋ no a kı tıya ma
Krisitabiisi hʋ buloŋ aa we Tesaloniika tıyaŋ, a yaa á Kuwo Wıısı abee
á Tıına Yesu Krisita nala. Wıısı bɔnyɛ abee ʋ fıyɛlʋʋ sı we ma lee.
2 Saŋa kɛ buloŋ dı ámaa rɛ ko kı kyʋwalı Wıısı á aa liisi ma wıya rɛ
a kı kyʋwalı ʋ aŋgyʋwasʋ. 3 Á aa liisi ma wıya rɛ saŋa buloŋ, aŋ kı
kyʋwalı Wıısı á kuwo aŋgyʋwasʋ abee wıya hʋ ma aa yaa akuu ma
aa laa Yesu wıya di nyubaanıŋ, abee gɛɛ hʋ ma aa kyo Yesu a kı tʋŋ ʋ
tʋma, a bee mala hʋ ma aa kana akuu ma bayıyɛla aa we á tıına Yesu
Krisita tıyaŋ wıya. 4 Ɲ naabalıya, á gyıma anıı Wıısı kyo ma rɛ weliŋ,
a lıı ma dı ma yaa ʋ nala. 5 Beewıya, á gyı aa ko bası Yesu Krisita
wıweliye hʋ tıya ma, ʋ bı kıı nıı wıbasıı dʋŋ nɛ á gyı ko bası, amɛ á
gyı daga Wiyesi Welii hʋ dee mɛ rɛ. Á gyı daga anıı á kɔnı laa di rɛ
anıı Wıısı wıweliye hʋ yaa wıtıı rɛ. Ma gyıŋ wıya hʋ á gyı aa yaa rɛ
saŋa hʋ á aa we ma lee. Ma wıya rɛ tıŋ á gyı yaa haŋ wıya hʋ buloŋ.
6 Ma aa tıŋ á bee á Tıına Krisita naabʋʋsı rɛ. Ɛɛwıya abee tʋwara hʋ
buloŋ ma aa naa mɛ gba, ka ma ha laa Yesu Krisita wıweliye hʋ di rɛ
abee teŋfıyɛlʋʋ hʋ aa lıı Wiyesi Welii hʋ lee. 7 Ɛɛwıya, ma wıyaalıya
rɛ nala hʋ buloŋ aa laa Yesu wıya di a we Masidooniya abee Akaaya
paalʋʋ tıyaŋ kı kyesi. 8 Ma wıyaalıya leŋ á Tıına Wıısı wıweliye hʋ
taalı Masidooniya abee Akaaya paalʋʋ buloŋ nɛ. Ʋ gɛɛ mɛ dʋŋ daa,
lee buloŋ tıyaŋ, ba aa bası gɛɛ hʋ ma aa laa Wıısı wıya di rɛ. Ɛɛwıya,
á kɛ bıl bı kaŋ wıı buloŋ á aa sı bası. 9 Nala no tıı aa bası gɛɛ hʋ ma
aa kaŋ ma weliŋ nɛ saŋa hʋ á aa ko ma lee, abee ɛɛ hʋ ma aa vıya
ma vʋga marıı, aŋ mııgı ko kı tıŋ Wıısı hʋ aa weye. 10 Ba bıl baa dı
ma aa gyegili ʋ Biye Yesu rɛ nal hʋ ʋ aa kyise sʋʋ tıyaŋ dı ʋ mııgı
lıı wıısıbee ko. Ʋ rɛ sı laa ma ta kyɛɛ hʋ Wıısı aa sı di dʋnıya nala
sarıya abee baaŋ.

2

Tʋma hʋ Pɔɔl aa tʋma Tesaloniika tıyaŋ

1 Ɲ naabalıya, ma tıı gyıma rɛ anıı á doŋ koyi gyı bı yaa waasʋ.
2 Ma gyıŋ ɛɛ hʋ ba gyı aa dɔgısı ma rɛ, á tʋʋsı ma weliŋ Filipi tıyaŋ
aŋka á na wuwo ko ma lee Tesaloniika tıyaŋ. Abee nala gyı aa pɔɔ
kpaŋkpaŋ dı á ta bası Wıısı wıweliye hʋ buloŋ mɛ, ka Wıısı gyı leŋ á
wuwo ko bası ʋ wıweliye hʋ a tıya ma rɛ aŋ bı fáá kambıŋ buloŋ. 3 Á
gyı aa ko bası Wıısı wıweliye hʋ kı tıya ma á gyı bı kpaa wınyıyɛl.
Ma funi mɛ bıl daa á gyı ko dı a ŋmaa, tıbııŋbɔmɔ mɛ bıl daa á gyı
kaŋ ko ma lee dı ma laa Wıısı wıya di. 4 Amɛ Wıısı naa anıı á yaa
nıtııma rɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ʋ kpa ʋ Wıweliye hʋ basıı we á nosi tıyaŋ. Wıya
hʋ á aa yaa ʋ bı kıı nıı nihuwobisi wıkyɛɛlıya rɛ á kı yaa. Amɛ Wıısı
wıkyɛɛlıya rɛ á kı yaa, beewıya ʋ rɛ gyıŋ á tıbıına aa kıı gɛɛ. 5 Ma tıı
gyıma rɛ anıı nyʋʋpıŋsʋŋ daa á kpa ko ma lee. Á bıl bı ko dı á fugo
bası wıya mɛ a laa kıŋ buloŋ ma lee. Wıısı rɛ yaa á daŋsıya tıına. 6 Á
bı ko ma lee a kı kyɛ dı ma tıı koo nal kıdıgı buloŋ bigisi ma. 7 Akuu

á aa yaa Krisita kpambısı wıya á fa aa wuwo á hɔŋ nɛ, ka dı ma yaa á wıkyɛɛlıya buloŋ kı tıya ma, ka á gyı bı yaa gɛɛ. Amɛ á gyı leŋ á sıya fıyɛlı rɛ ma lee, anıı haaŋ aa kı deŋ ʋ biisi nyuu abee sıfıyala gɛɛ. 8 Á aa kyo ma wıya, á tenni gyı fıyɛla rɛ kıŋkaŋ, á paalı kpa á tıı tıya ma, a pɛ Wıısı wıweliye hʋ á aa bası tıya ma tıyaŋ. Beewıya, ma wıya gyı kyıl ma rɛ kıŋkaŋ.

9 Ŋ naabalıya, ma tıı gyıma rɛ weliŋ anıı saŋa hʋ á gyı aa ko dı á bası Wıısı wıweliye hʋ tıya ma, ma tıı naa gɛɛ hʋ á gyı aa tʋŋ tʋma suwoli rɛ. Á gyı tʋma kyɛɛ bee ʋ nyʋwa buloŋ nɛ, dı á ta yaa kyʋga nal buloŋ nyuu tıyaŋ. 10 Mamaa Krisitabiisi hʋ abee Wıısı rɛ yaa á daŋsıya tımma anıı saŋa hʋ á gyı aa we ma lee á wıyaalıya buloŋ gyı yaa wıtıı rɛ a kpa Wıısı ŋmanıı mɛ a bı kaŋ wıkyogii buloŋ. 11 Ma gyıma anıı á gyı kaŋ ma kıdıgı buloŋ nɛ weliŋ anıı biisi kuwo aa kaŋ ʋ biisi gɛɛ. 12 Á gyı kyagılı ma kıdıgı buloŋ nɛ dı ma wuwo tıŋ wıtıı hʋ aŋ pɛ bası teŋpolli wıya mɛ tıya ma buloŋ. Á kpaanı ma rɛ dı ma leŋ dı ma gyogo weliye Wıısı sıya tıyaŋ, beewıya Wıısı rɛ yırı ma dı ma ko gyʋʋ ʋ koro hʋ tıyaŋ aŋ pɛ di ʋ gaŋdarı mɛ.

13 Wıı hʋ mɛ aa pɛɛ tıŋ á aa kı kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ saŋa buloŋ nɛ yaa á gyı aa ko bası Wıısı wıya hʋ tıya ma, ma gyı nıı ba rɛ, a laa mɛ. Ma gyı bı naa ba dı ba yaa nihuwobiŋ wıya, amɛ ma gyı laa ba di rɛ anıı ba kɔnı yaa Wıısı wıya rɛ. Ma nala hʋ aa laa Yesu wıya di, Wıısı wıbii no rɛ aa bırıgı ma hakıllı gɛɛ.

14 Ŋ naabalıya, ma bee nala hʋ aa laa Yesu wıya di a yaa Wıısı nala a we Gyudıya paalʋʋ tıyaŋ buloŋ yaa kıdıgı rɛ. Beewıya tʋwara hʋ ba aa na, ʋ tıı rɛ ma mɛ kı na. Ɛɛ hʋ Gyuuma aa yaŋ kı dɔgısı nala hʋ aa laa Yesu Krisita wıya di a yaa Wıısı nala Gyudıya paalʋʋ tıyaŋ, ɛɛ tıı rɛ ma mɛ kı na tʋwara ma bee nala tıı nosi tıyaŋ. 15 Gyuuma no rɛ kpʋʋ á Tıına Yesu abee Wıısı tıŋdaala hʋ. Ba tıı rɛ bıl aa dɔgısı ma aŋ kil ma kı ta mɛ. Ba leŋ Wıısı baaŋ kı sii rɛ kıŋkaŋ ka ba bee nal buloŋ mɛ bı wuwo kı kpaga dɔmɔŋ. Ba bee yaa Wıısı wıkyɛɛlıya. 16 Beewıya ba paalı pɔ rɛ dı á ta bası Wıısı wıweliye hʋ tıya nala hʋ aa bı yaa Gyuuma dı Wıısı laa ba ta. Nyɛ rɛ yaŋ marı leŋ ba wıbɔmɔ yʋga ba tıyaŋ. Lagılagı no kɛ Wıısı yaŋ naa baaŋ nɛ ba nyuu tıyaŋ.

Pɔɔl kyo dı ʋ bıl mııgı mʋ na Tesaloniika tımma

17 Ŋ naabalıya, ba aa leŋ á porigi dɔmɔŋ ʋ bı pıısa. Abee aa bee na ma buloŋ, ka ma wıya kyıl ma rɛ kıŋkaŋ á aa kı bıını ma wıya saŋa buloŋ. Ɛɛwıya, á aa yaa sıfıyaŋ nɛ, dı á fa bıl ko na ma. 18 Á fa aa kyɛ dı á mııgı ko na ma rɛ. Mıyaŋ Pɔɔl tıı mɛ paalı lʋga lʋga rɛ dı ŋ fa bıl ko na ma, aŋka Sıtaanı tɔ á ŋmanıı. 19 Á fa aa kyɛ dı á ko na ma rɛ, beewıya á gyıma nıı ma ha sıŋ ma laadii tıyaŋ nɛ kpaŋkpaŋ. Ɛɛwıya á bayıyɛla we ma tıyaŋ nɛ anıı mamaa rɛ sı leŋ dı á tenni fıyɛlı, dı á na feŋ abee bigisii á Tıına Yesu sıya tıyaŋ kyɛɛ hʋ ʋ aa sı mııgı ko. 20 Wıtıı rɛ, ma tıyaŋ nɛ á teŋfıyɛlʋʋ abee á bigisii buloŋ kɔnı we.

3

1 Á aa lʋga lɔlɔ dı á fa ko na ma, ka ma wıya mɛ kyıl ma wıya, ɛɛ rɛ á na anıı á kɛ sı hɔŋ Atɛŋsi tıyaŋ, 2 ka dı á tıŋ á nıınabiye Timoti dı ʋ ko na ma. Á beel-ʋ buloŋ nɛ yaa Wıısı tʋŋtʋnna, a bası Krisita

wɪweliye hʋ a kɪ tɪya nala. Á tɪma ʋ rɛ dɪ ʋ ko basɪ wɪya tɪya ma dɪ ma marɪ sɪŋ wɪya hʋ ma aa laa di tɪyaŋ weliŋ. [3] Dɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ ta ko bɪla hal akuu tʋwara hʋ ma aa na wɪya. Ma tɪɪ gyɪma rɛ anɪɪ dɔgɪsɪɪ no ba aa dɔgɪsɪ ma nyɛ, buloŋ yaa Wɪɪsɪ wɪbiniye rɛ a tɪya ma. [4] Beewɪya saŋa hʋ á gyɪ aa we ma lee, á gyɪ aa basɪ wɪɪ no kɪ tɪya ma rɛ anɪɪ ba sɪ dɔgɪsɪ ma. Ma tɪɪ gyɪma rɛ anɪɪ wɪya hʋ á aa basa tɪya ma, ba tɪɪ bee ba nyuu rɛ ma kɪ na gɛɛ.

[5] Ŋ dii kenyiri lɔlɔ rɛ ma tʋwara no wɪya, ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ tɪŋ Timoti ma lee dɪ ŋ gyɪŋ gɛɛ ma aa sɪna wɪya hʋ ma aa laa di tɪyaŋ. Ŋ aa fá kambɪŋ nɛ anɪɪ mɔɔnyɛ Sɪtaanɪ mʋrɪ ma a leŋ ma kpa wɪya hʋ ma aa laa di ta. Dɪ nyɛ rɛ ko yaa, tʋma hʋ á aa tʋma ma lee buloŋ aa yaa waasʋ rɛ. [6] Amɛ lagɪlagɪ no, Timoti aa lɪɪ ma lee ko, ʋ kaŋ duwosi-welii rɛ ko tɪya ma. Ʋ basɪ tɪya ma rɛ anɪɪ ma kaŋ wɪya hʋ ma aa laa di weliŋ nɛ, a kaŋ kyori mɛ. Ʋ bɪl basɪ tɪya ma anɪɪ ma aa kɪ liisi á wɪya rɛ weliŋ saŋa kɛ buloŋ, a kyo dɪ ma na ma, anɪɪ á mɛ aa kyo dɪ á na ma gɛɛ. [7] Ɛɛwɪya ŋ naabalɪya, abee tʋwara no bee wɪgyʋʋlɪya no buloŋ á aa na nyɛ amɛ á tenni ha pollo rɛ akuu laadii hʋ ma kana wɪya. [8] Ma aa sɪŋ weliŋ á Tɪɪna Yesu wɪya hʋ ma aa laa di tɪyaŋ wɪya, nyɛ kɛ á dʋnɪya tɪyaŋ weyi kaŋ tɔnɔ rɛ.

[9] Á bɪ sɪ wuwo kyʋwalɪ Wɪɪsɪ teŋ ma wɪya. Á aa kɪ kyʋwalɪ ʋ aŋgyʋwasʋ rɛ weliŋ akuu teŋfɪyɛlʋʋ hʋ á aa kana ʋ sɪya tɪyaŋ ma wɪya. [10] Kyɛɛ bee ʋ nyʋwa buloŋ nɛ á aa kɪ sʋla Wɪɪsɪ abee á tɪya buloŋ dɪ ʋ leŋ dɪ á bɪl ko na ma, a kyiyeli ma dɪ ma marɪ sɪŋ wɪya hʋ ma laa di tɪyaŋ weliŋ a mʋ teŋ. [11] Á aa sʋla á Kuwo Wɪɪsɪ abee á Tɪɪna Yesu rɛ dɪ ba suri ŋmanɪɪ tɪya ma dɪ á bɪl ko ma lee. [12] Á bɪl aa sʋla á Tɪɪna Yesu rɛ dɪ ʋ kyiyeli ma dɪ ma marɪ kyo dɔmɔŋ kɪŋkaŋ buloŋ, a kyo nal buloŋ mɛ weliŋ, anɪɪ á aa kyo ma gɛɛ. [13] Á Tɪɪna Yesu sɪ leŋ dɪ ma hakɪllɪ pɪŋ weliŋ, dɪ ma kaŋ tɪpʋlʋŋ á Kuwo Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, a ta kaŋ wɪkyogii buloŋ kyɛɛ hʋ á Tɪɪna Yesu bee ʋ nala buloŋ aa sɪ mɪɪgɪ ko.

4

Wɪya hʋ aa fɪyɛlɪ Wɪɪsɪ teŋ

[1] Ŋ naabalɪya, wɪkaalɪɪ hʋ ŋ aa kana dɪ ŋ basɪ tɪya ma rɛ nyɛ; á daga ma wɪya hʋ ma aa sɪ kɪ yaa rɛ dɪ Wɪɪsɪ teŋ fɪyɛlɪ ma nyuu tɪyaŋ. Ɛɛwɪya, á aa sʋla ma abee sɪfɪyasɪ, á Tɪɪna Yesu feŋ tɪyaŋ anɪɪ ɛɛ hʋ ma aa yaa wɪya hʋ Wɪɪsɪ aa kyɛ lagɪlagɪ no, ma marɪ kɪ yaa gɛɛ yʋga yʋga. [2] Beewɪya ma tɪɪ gyɪŋ wɪya hʋ á aa kpaa daga ma rɛ, á Tɪɪna Yesu Krisita dee tɪyaŋ. [3] Wɪɪsɪ aa kyɛ dɪ ma yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma aa bɪ kaŋ bisiŋ buloŋ ʋ sɪya tɪyaŋ nɛ aŋ lɪɪ ma tɪɪ sɔŋsɔŋ tɪyaŋ. [4] Nal buloŋ maga dɪ ʋ gyɪŋ ʋ tɪɪ kanɪɪ rɛ, gɛɛ hʋ aa sɪ leŋ dɪ Wɪɪsɪ teŋ fɪyɛlɪ, ka dɪ ʋ dɔŋtɪŋsɪ mɛ kɪ tɪya ʋ gyɪrɪma. [5] Ma ta tɪŋ ma tɪɪ teŋbii wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ, a gɔllɪ kɪ yaa sɔŋsɔŋ wɪya anɪɪ nala aa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ. [6] Ɛɛ wɪya wɪɪ no tɪyaŋ nal buloŋ ta yaa wɪɪ kyogi ʋ dɔŋtɪɪna, koo a firimi ʋ dɔŋtɪɪna. Á basɪ tɪya ma rɛ abee sɪfɪyasɪ faafaa buloŋ anɪɪ Wɪɪsɪ sɪ dɔgɪsɪ nala hʋ aa yaa bisiŋ wɪya no iriŋ. [7] Beewɪya, Wɪɪsɪ bɪ lɪɪ ma dɪ á kɪ yaa wɪlaama, amɛ ʋ lɪɪ ma rɛ dɪ á yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma a ta kaŋ bisiŋ buloŋ. [8] Ɛɛwɪya nal hʋ buloŋ aa vɪya wɪya no ŋ aa basa, nihuwobiŋ

nyʊwa daa ʊ tɪɪna vɪya, amɛ Wɪɪsɪ, nal hʊ aa kpaa ʊ Wiyesi Welii hʊ we ma tɪyaŋ, nyʊwa rɛ ʊ tɪɪna vɪya gɛɛ.
9 Nyɛ kɛ ʊ bɪl bɪ maga dɪ ŋ sabɪ teŋ a basɪ tɪya ma gɛɛ hʊ ma aa sɪ kyo dɔmɔŋ, beewɪya Wɪɪsɪ tɪɪ daga ma gɛɛ aa maga dɪ ma kyo dɔmɔŋ nɛ.
10 Wɪtɪɪ rɛ, ma paalɪ kyo nala hʊ aa laa Yesu wɪya di a we Masidooniya
paalʊʊ tɪyaŋ buloŋ nɛ. Ɲ naabalɪya, á yaŋ aa sʊl ma abee sɪfɪyasɪ rɛ
dɪ ma marɪ kyo ba te gɛɛ. 11 Ma kɪ lʊga dɪ ma leŋ dɪ ma sɪya fɪyɛlɪ
saŋa buloŋ, ka dɪ ma kpa ma nyuni we ma tɪɪ tʊma tɪyaŋ, a wuwo
tʊma kɪ na ma kɪkyɛɛlɪya anɪɪ á aa laasɪya basɪ gɛɛ tɪya ma. 12 Nyɛ rɛ
sɪ leŋ dɪ nala hʊ aa bɪ laa Wɪɪsɪ di kɪ tɪya ma gyɪrɪma, ka ma ta bɪl
hɔŋ gbal nal buloŋ mɛ dɪ ʊ tɪya ma ma kɪkyɛɛlɪya.

Á Tɪɪna Yesu mɪɪgɪ koyi

13 Ɲ naabalɪya, á aa kyɛ dɪ ma gyɪŋ wɪtɪɪ hʊ aa we nala aa sʊba lugo
tɪyaŋ nɛ, dɪ ma tɪsɪ ta kyogo kɪŋkaŋ anɪɪ nala aa bɪ kaŋ bayɪyɛla. 14 Á
aa laa di anɪɪ Yesu sʊba aŋ mɪɪgɪ sii sʊʊ tɪyaŋ gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ á laa di
mɛ anɪɪ saŋa hʊ Yesu aa sɪ mɪɪgɪ ko, Wɪɪsɪ sɪ kyisi nala hʊ aa laa Yesu
wɪya di aŋ sʊba mɛ dɪ ba tɪŋa ʊ hal ko.
15 Wɪɪ hʊ á Tɪɪna Yesu aa basa, ʊ tɪɪ rɛ á mɛ basɪ kɪ tɪya ma. Ʊ gyɪ
baa dɪ á nala hʊ aa laa ʊ wɪya di aŋ we á mɪɪbol tɪyaŋ, dɪ kyɛɛ hʊ ʊ aa
sɪ mɪɪgɪ ko, dɪ á bɪ sɪ laa sɪya nala hʊ aa laa ʊ wɪya di aŋ sʊba tɪyaŋ a
mʊ ʊ lee. 16 Beewɪya á Tɪɪna Yesu tɪɪ aa maakyiye ʊ lɪɪ wɪɪsɪbee rɛ a
ko a nɔsɪ basɪ wɪya. Malɪkasɪ nɪhɪyawʊ hʊ mɛ sɪ nɔsɪ basɪ wɪya, ka dɪ
á nɪɪ dɪ ba mʊʊ Wɪɪsɪ kabɪl hʊ mɛ. Ɛɛ tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ sɪ laasɪya kyisi
nala hʊ buloŋ aa laa Krisita wɪya di aŋ sʊba. 17 Á nala hʊ mɛ ha aa
we á mɪɪbol tɪyaŋ, ʊ sɪ kasɪ ma a pɛ nala hʊ ʊ aa kyise sʊʊ hʊ tɪyaŋ,
dɪ á buloŋ sii gyɪŋ kyeŋ á Tɪɪna Yesu taala tɪyaŋ a we ʊ lee a kaŋ kɪ
mʊ deŋdeŋ. 18 Ɛɛwɪya, ma basɪ teŋpolli wɪya no a kɪ fɪyɛlɪ dɔmɔŋ
bembiye.

5

Ma yaa siri gbala kyɛɛ hʊ á Tɪɪna Yesu aa sɪ mɪɪgɪ ko

1 Ɲ naabalɪya, kyɛɛ hʊ abee saŋa hʊ tɪyaŋ wɪya no aa sɪ yaa, ʊ bɪ
yaa wɪɪ ŋ bɪl aa sɪ sabɪ basɪ kɪ tɪya ma, 2 beewɪya ma tɪɪ gyɪma rɛ
weliŋ anɪɪ kyɛɛ hʊ á Tɪɪna Yesu aa sɪ mɪɪgɪ ko sɪ pirigi ma tɪyaŋ gɛɛ
anɪɪ gaal aa pirigi ko tebine gɛɛ. 3 Haŋ saŋa hʊ nala aa sɪ kɪ bɪɪnɪ anɪɪ
lee fɪyɛla rɛ dɪ wɪɪ buloŋ tuwo, ɛɛ tɪyaŋ nɛ baloo sɪ pirigi gyʊʊ ba, anɪɪ
haaŋ halʊllɪ-luwol aa pirigi kɪ wɪɪ ʊ gɛɛ. Ka nal buloŋ mɛ bɪ sɪ wuwo
fá lɪɪ baloo no tɪyaŋ.
4 Amɛ ŋ naabalɪya, ma kɛ tuwo bilhuu tɪyaŋ. Ɛɛwɪya ʊ bɪ maga dɪ
kyɛɛ hʊ ko pirigi ma tɪyaŋ anɪɪ gaal. 5 Ma buloŋ yaa nala aa we pʊlʊŋ
tɪyaŋ nɛ, a yaa sɪgballɪya nala. Á bɪ yaa tebine koo bilhuu tɪyaŋ nala.
6 Ɛɛwɪya, ʊ bɪ maga dɪ á pɪŋ doo kɪ yeŋŋɪ á tɪɪ abee á Tɪɪna mɪɪgɪ koyi
wɪya anɪɪ nala hʊ aa bɪ laa Krisita di aa yaa gɛɛ. Amɛ ʊ maga dɪ á
werigi rɛ a gyɪŋ á tɪɪ kanɪɪ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. 7 Tebine rɛ nala kɪ pɪŋ
doo. Tebine mɛ rɛ nala nyʊwa sɪŋ kɪ bugo. 8 Amɛ á kɛ aa yaa sɪgballɪya
nala wɪya, ʊ maga dɪ á gyɪŋ kaŋ á tɪɪ rɛ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. Ʊ maga dɪ
á kpa á laadii abee kyori hʊ á aa kana a pɔ á tɪɪ rɛ anɪɪ hɔgɪgyalɪɪ
hʊ bayuwol aa kaŋ tɔ ʊ bembii gɛɛ. Ka dɪ ma leŋ dɪ bayɪyɛla hʊ ma
aa kana anɪɪ Wɪɪsɪ sɪ laa ma ta mɛ kɪɪ gɛɛ anɪɪ hɔgɪ nyupugi ma kpa

kyige. 9 Beewıya Wıısı bı lıı ma dı ʊ dɔgısı ma, ʊ lıı ma rɛ dı ʊ tıŋ á
Tıına Yesu Krisita tıyaŋ a laa ma ta. 10 Á wıya rɛ Yesu sʊba dı gɛɛ leŋ
dı a beel-ʊ we doŋ a kı mʊ deŋdeŋ, di ámaa rɛ sʊba koo dı ámaa rɛ
weye saŋa hʊ ʊ aa sı mııgı ko. 11 Ɛɛ wıya ma bası teŋ polli wıya no kı
tıya dɔmɔŋ, a kı kyiyeli dɔmɔŋ mɛ Wıısı ŋmanıı tıŋıı tıyaŋ anıı ma
aa yaŋ kı yaa gɛɛ.

12 Á nımmabalıya, á aa sʊl ma, nala hʊ Wıısı aa lıya ba yaa ma
sılaala, ka ba kpa ba sıfıyaŋ buloŋ we tʊma no tıyaŋ, a kı deŋ ma
nyuu tıyaŋ a kı daga ma mɛ, ʊ maga dı ma kı tıya ba gyırıma rɛ.
13 Ma kı tıya ba gyırıma, a kyo ba mɛ weliŋ akuu tʊma hʊ ba aa tʊŋ
wıya. Ma leŋ fıyɛlʊʊ we ma hɔnıı tıyaŋ. 14 Á nımmabalıya, á aa sʊl
ma abee sıfıyası dı ma kı kʊrısı teŋwıı tımma dıgına, a bası wıya kı
nyaası nala hʊ aa fá kambıŋ nyuni, aŋ kı kyiyeli nala hʊ aa bı sıŋ
weliŋ Wıısı wıya hʊ tıyaŋ. Ma kaŋ kenyiri abee nal buloŋ.

15 Ma pɔ dı nal buloŋ ta ko yaa wıbɔŋ tuŋ ʊ dɔŋtıına. Amɛ saŋa kɛ
buloŋ, ma yaa wıweliye kı tıya dɔmɔŋ abee nal buloŋ. 16-17 Ma leŋ dı
ma tenni fıyɛlı saŋa buloŋ, ka dı ma kı kyʊwalı Wıısı saŋa buloŋ mɛ.
18 Wıı kɛ buloŋ tıyaŋ, ma kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ, beewıya nyɛ rɛ
Wıısı kı kyɛ dı ma nala hʊ bee Yesu Krisita aa yaa kıdıgı kı yaa.

19 Ma ta kı tɔ Wiyesi Welii hʊ tʊma ma tıyaŋ. 20 Wıya hʊ ba aa bası
Wıısı Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ, ma ta kı kpaa ba waasʊ. 21 Amɛ ma
sʊnnı wıya no buloŋ na, a lıı wıya hʊ aa weliye. 22 Ma lıı ma tııma
wıbɔmɔ iriŋ kɛ buloŋ tıyaŋ. 23 Á aa sʊla Wıısı rɛ, fıyɛlʊʊ tıtıyal hʊ,
dı ʊ sası ma wıbɔmɔ buloŋ ta aŋ leŋ dı ma yaa tıpʊlʊŋ tımma ma wıı
buloŋ tıyaŋ, a ta kaŋ bisiŋ koo wıkyogii buloŋ ma mııbol tıyaŋ haalı
a mʊ pele kyɛɛ hʊ á Tıına Yesu Krisita aa sı mııgı ko. 24 Nal hʊ aa yırı
ma kɔnı sı yaa wıı no tıya ma rɛ, beewıya ʊ yaa wıtıı Tıına rɛ.

25 Á nımmabalıya, ma mɛ sʊla Wıısı kı tıya ma. 26 Ma kyʊwalı á
nımmabalıya hʊ buloŋ weliŋ, weliŋ.

27 Ŋ aa sʊla ma abee sıfıyası rɛ á Tıına Yesu Krisita feŋ tıyaŋ dı ma
karımı teŋ no a tıya á nımmabalıya hʊ buloŋ.

28 Á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ sı we ma lee.

TEŊLIYA TIINA PƆƆL AA SABA TIYA TESALONIIKA TIMMA

1 Miyaŋ Pɔɔl abee Silaasi abee Timoti rɛ sabi teŋ no ki tiya ma
Krisitabiisi hu aa we Tesaloniika tiyaŋ, a yaa á Kuwo Wiisi abee á
Tiina Yesu Krisita nala.
2 Á Kuwo Wiisi abee á Tiina Yesu Krisita bɔnyɛ abee ba fiyɛlʊʊ si
we ma lee.

Sariya hʊ Yesu aa si di nala ʊ kyɛkoolii

3 Ŋ naabaliya, ʊ yaa kparaama rɛ di á ki kyʊwali Wiisi aŋgyʊwasʊ
saŋa buloŋ ma wiya aniı gɛɛ aa maga. Beewiya laadii hʊ ma aa kana
abee kyori hʊ ma kidigi buloŋ aa kana bee dɔmɔŋ mari yʊga ki pɛ
rɛ. 4 Ɛɛwiya, á aa ki bigisi ma rɛ ma dɔŋtiŋsi Wiisi nala lee, beewiya
abee tʊwara hʊ bee dɔgisii hʊ buloŋ ma aa na, ka ma ha kaŋ mala rɛ
ma laadii tiyaŋ.
5 Wiya no buloŋ daga aniı Wiisi kaŋ witii rɛ ʊ sariya dii tiyaŋ.
Nyɛ rɛ si leŋ di ma maga wiisibee koro hʊ wiya ma aa na tʊwara no
gyʊʊyi. 6 Wiisi yaa witii tiina rɛ, ɛɛwiya ʊ si dɔgisi nala hʊ buloŋ aa
dɔgisi ma. 7 Ka di ʊ tiya á bee ma nala hʊ buloŋ aa na tʊwara wiyese
kyɛɛ hʊ á Tiina Yesu bee ʊ malika-gaduwogo diŋgel aa si baari ba, di
ba lii wiisibee ko, 8 a dɔgisi nala hʊ aa viya ʊ nyʊwa abee nala hʊ aa
bee tiŋ á Tiina Yesu wiweliye hʊ. 9 Nala no rɛ Wiisi si leŋ di ba na
dɔgisii hʊ aa bi kaŋ tenii, ka di ʊ kaŋ ba porigi lii á Tiina Yesu bee
ʊ gaŋdari hʊ buloŋ tiyaŋ. 10 Haŋ Kyɛɛ hʊ ʊ aa si miigi ko, nala hʊ
buloŋ aa laa ʊ wiya di a yaa tipʊlʊŋ timma ba si kyʊwali ʊ a leŋ di ʊ
feŋ yiri. Ma mɛ pɛɛ nala no tiyaŋ nɛ, beewiya ma laa wiya hʊ á basi
tiya ma di rɛ.
11 Ɛɛ rɛ tiŋ á kyʊwali Wiisi ki tiya ma saŋa buloŋ. Á aa sʊl Wiisi
rɛ di ʊ leŋ ma maga bee wiya hʊ wiya ʊ aa yiri ma yayi, aŋ tiya ma
dee di ma ki yaa wiweliye hʊ buloŋ ma aa kyɛ di ma yaa, ka di ma
tʊŋ tʊma hʊ mɛ ma aa tʊŋ ma laadii nyubaaniŋ a mʊ teŋ. 12 Nyɛ rɛ si
leŋ di á Tiina Yesu feŋ tiŋ ma tiyaŋ a yiri, ka di ʊ leŋ ma mɛ feŋ yiri.
Á Kuwo Wiisi abee á Tiina Yesu Krisita lahɔrʊmɔ tiyaŋ nɛ wii no si
yaa.

2

Tahaa Tiina hʊ

1 Ŋ naabaliya, nyɛ kɛ ŋ aa kyɛ di ŋ basi á Tiina Yesu Krisita miigi
koyi abee gɛɛ hʊ ʊ aa si kaŋ á beel-ʊ buloŋ laŋŋi dɔmɔŋ haŋ kyɛɛ hʊ
wiya polli weliŋ nɛ a tiya ma. 2 Nala badɔmɔŋ aa basi rɛ aniı á tiina
Yesu teŋ miigi ko rɛ, amɛ á aa sʊl ma, ma ta leŋ di gɛɛ kaŋ ma hakilli
vʊgimi koo di gɛɛ leŋ ma bembiye ki sii. Kapuwo, nala aa nyiya wiya
aniı ámaa rɛ baa di Wiyesi Welii hʊ rɛ basi wiya no tiya ma á mɛ laa
basi ki tiya ma, koo di á tii rɛ basi wii no tiya ma, koo di ámaa rɛ
sabi teŋ tiya ma aniı Yesu teŋ miigi ko rɛ. 3 Ma ta leŋ di nal buloŋ
mʊri ma ŋmaniı kidigi buloŋ tiyaŋ, beewiya ka di kyɛɛ hʊ Yesu aa
si miigi ko na pele, nala yʊga si viya Wiisi, ka di Tahaa Tiina hʊ, nal
wiidagi aa daga aniı diŋ nɛ ʊ si gyʊʊ, ko lii ligyalii di nal buloŋ na ʊ.

4 Ʊ sɪ lɪɪ Wɪɪsɪ hal a kpa ʋ tɪɪ nɪɪ ʋ rɛ yʋga te kɪna kɛ buloŋ nihuwobisi
aa marɪ koo a kɪ kyʋwalɪ anɪɪ ba aa rɛ yaa Wɪɪsɪ. Ʊ gba sɪ gyʋʋ hɔŋ
Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ tɪyaŋ aŋ baa dɪ ʋ rɛ yaa Wɪɪsɪ. 5 Ma bɪ liise anɪɪ
ŋ gyɪ aa we ma lee, ŋ gyɪ basɪ wɪya no buloŋ tɪya ma rɛ? 6 Ma tɪɪ gyɪŋ
wɪɪ hʋ aa tɔɔ tahaa tɪɪna no koyi ŋmanɪɪ rɛ? Amɛ dɪ saŋa hʋ rɛ ko
pele, ʋ sɪ kana ʋ tɪɪ ko lɪɪ lɪgyalɪɪ dɪ nal buloŋ na ʋ.
7 Nala teŋ paalɪ piili lʋwɔlɪ kɪ yaa tahaa wɪya rɛ amɛ wɪɪ hʋ aa sɪ
yaa bɪ sɪ wuwo yaa see dɪ ba aa kaŋ nal hʋ aa tɔɔ wɪya no yayɪ ŋmanɪɪ
turi ta. 8 Ɛɛ tɪyaŋ nɛ tahaa tɪɪna hʋ yaŋ sɪ kana ʋ tɪɪ ko lɪɪ lɪgyalɪɪ dɪ
nal buloŋ na ʋ. Amɛ saŋa hʋ á Tɪɪna Yesu aa sɪ mɪɪgɪ ko, ʋ nyʋwa
puwo dʋŋ sɪ kpʋ tahaa tɪɪna hʋ, ka dɪ ʋ tʋla hʋ ʋ aa sɪ kana a we doŋ
mɛ kyogi ʋ ta. 9 Tahaa tɪɪna hʋ sɪ ko Sɪtaanɪ dee tɪyaŋ, a yaa wɪnyɪyɛ-
wɪmagɪla abee wɪkperiye iriŋ buloŋ. 10 Ʊ sɪ nyɪya tahaa wɪnyɪyɛ-iriŋ
buloŋ a mʋrɪ nala hʋ aa nyʋgɪsɪ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪyaŋ. Ba aa nyʋgɪsɪ
rɛ, beewɪya ba vɪya ba aa sɪ kyo wɪtɪɪ hʋ aa sɪ leŋ dɪ Wɪɪsɪ laa ba ta
rɛ. 11 Ɛɛwɪya, Wɪɪsɪ leŋ wɪnyɪyɛl kaŋ dee ba hakɪllɪ tɪyaŋ nɛ ba kɪ tɪŋ
wɪnyɪyɛl dʋŋ. 12 Ɛɛwɪya, nal hʋ buloŋ aa bɪ laa wɪtɪɪ hʋ di, aŋ kpa ʋ
hakɪla we wɪbɔmɔ tɪyaŋ, Wɪɪsɪ sɪ di ʋ tɪɪna sarɪya a kpa kyogisi tɪya
ʋ.

Wɪɪsɪ lɪɪ ma dɪ ʋ laa ma ta rɛ

13 Á nɪmmabalɪya Wɪɪsɪ aa kyo, ʋ maga dɪ á kɪ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ
aŋgyʋwasʋ rɛ saŋa buloŋ ma wɪya beewɪya Wɪɪsɪ foŋ lɪɪ ma rɛ a lɪɪ
piilii hʋ tɪyaŋ buloŋ dɪ ʋ laa ma ta. Wɪɪsɪ tɪŋ ʋ Wiyesi Welii hʋ dee
tɪyaŋ nɛ a laa ma ta a leŋ ma yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma ʋ sɪya tɪyaŋ akuu ma
aa laa wɪtɪɪ hʋ dɪ wɪya. 14 Wɪɪsɪ tɪŋ ʋ wɪweliye hʋ á aa basɪ tɪya ma
tɪyaŋ nɛ a yɪrɪ ma dɪ ma yaa ʋ nala a mɛ kaŋ tol á Tɪɪna Yesu Krisita
gaŋdarɪ hʋ tɪyaŋ. 15 Ŋ naabalɪya, wɪtɪɪ hʋ á aa gʋnna rɛ á mɛ kpa kɪ
daga ma. Ɛɛwɪya ma sɪŋ ʋ tɪyaŋ weliŋ, dɪ ʋ yaa á wɪbasɪɪ tɪyaŋ koo
dɪ wɪya hʋ á saba tɪya ma tɪyaŋ nɛ.
16 Á kuwo Wɪɪsɪ kyo ma rɛ. Ʊ bɔnyɛ tɪyaŋ nɛ ʋ leŋ á bembiye pɪŋ
lɪdɪgɪ kɪ mʋ deŋdeŋ ka ʋ tɪya ma bayɪyɛla hʋ aa weliye. 17 Á aa sʋla
á kuwo Wɪɪsɪ abee á Tɪɪna Yesu Krisita rɛ dɪ ba leŋ dɪ ma tenni polli,
a tɪya ma dee dɪ ma wɪyaalɪya abee ma wɪbasɪya buloŋ weliye saŋa
buloŋ.

3

Ma kyʋwalɪ Wɪɪsɪ kɪ tɪya ma

1 Á nɪmmabalɪya, wɪya hʋ ŋ aa basɪ kateŋsi rɛ nyɛ. Ma kyʋwalɪ
Wɪɪsɪ kɪ tɪya ma dɪ á Tɪɪna Yesu Krisita wɪweliye hʋ taalɪ laa lee buloŋ
lagɪ lagɪ, ka dɪ nala laa wɪweliye no dɪ abee gyɪrɪma anɪɪ ma mɛ gyɪ
aa laa di abee gyɪrɪma gɛɛ. 2 Ma bɪl kyʋwalɪ Wɪɪsɪ kɪ tɪya ma, dɪ ʋ lɪɪ
ma tahaa tɪmma abee nɪbɔmɔ nosi tɪyaŋ, beewɪya nala buloŋ daa laa
Wɪɪsɪ wɪya hʋ di. 3 Amɛ á Tɪɪna Yesu kaŋ yellii rɛ kɪŋkaŋ. Ʊ sɪ tɪya
ma dee a pɔ ma dɪ nɪbɔmɔ ta wuwo ma. 4 Á Tɪɪna Wɪɪsɪ nyubaanɪŋ
á laa ma di rɛ, anɪɪ wɪya hʋ á aa basɪ tɪya ma, ma aa yaa ba rɛ. Á ha
laa di mɛ rɛ anɪɪ ma sɪ kaŋ gɛɛ kɪ mʋ deŋdeŋ. 5 Ŋ aa sʋla á Tɪɪna rɛ
dɪ ʋ leŋ dɪ ma wuwo gyɪŋ gɛɛ hʋ Wɪɪsɪ aa kyo ma, ka dɪ ma kaŋ mala
anɪɪ Krisita tɪɪ aa kaŋ mala gɛɛ.

Ʊ bɪ maga dɪ nal buloŋ kaŋ teŋwɪɪ

6 Á nımmabalıya, á bası kı tıya ma rɛ abee sıfıyası á Tıına Yesu
Krisita feŋ tıyaŋ, Krisitabiisi hʋ aa kaŋ teŋwıı aŋ bee tıŋ wıya hʋ á
aa bası tıya ba, ma lıı ma tıı ba tıyaŋ. 7 Ma tıı gyıma rɛ weliŋ anıı
ʋ maga dı ma kı kyesi á wıyaalıya rɛ. Á gyı bı kaŋ teŋwıı saŋa hʋ
á aa we ma lee. 8 Á gyı bı dii nal buloŋ kıdiiliye dı á bı tuŋ ʋ tıına.
Amɛ á tʋma rɛ weliŋ a suwoli kyɛɛ bee ʋ nyʋwa buloŋ dı á wuwo na
á kıkyɛɛlıya, dı á ta yaa kyʋga a tıya ma kıdıgı buloŋ. 9 Á gyı aa tʋma
gɛɛ, ʋ bı kıı nıı dı á bı kaŋ ŋmanıı á aa sı baa ma tıya ma kıdiiliye,
amɛ á gyı yaa gɛɛ rɛ dı á daga ma dı ma kı tıŋa á naabʋʋsı. 10 Á gyı
aa we ma lee, á gyı biŋ mıra no rɛ tıya ma; “Nal hʋ buloŋ aa baa ʋ
bı sı tʋŋ tʋma ʋ bı maga dı ʋ di kına.” 11 Wıı hʋ aa tıŋ á kı bası nyɛ,
á nıya anıı teŋwıı tımma we ma tıyaŋ nɛ, a bee tʋŋ tʋŋ buloŋ, see
dı ba gɔllı kpa ba nyʋʋsı we nala wıya dʋŋ tıyaŋ a bası kı baŋ. 12 Á
Tıına Yesu Krisita feŋ tıyaŋ á aa kpaanı nala hʋ aa kaŋ gyogo no iriŋ
nɛ abee sıfıyası, a kı kʋrısı ba dıgına mɛ, dı ba kaŋ ba tıı weliŋ a tʋŋ
tʋma a wuwo kı na ba kıkyɛɛlıya. 13 Amɛ á nımmabalıya, ma kɛ ta
leŋ dı ma lɔgı lıı wıweliye yayı.
14 Dı nal lɛ we ma tıyaŋ a bee tıŋ wıya hʋ á aa bası tıya ma teŋ no
tıyaŋ, ma gyıŋ ʋ tıına wıya weliŋ. Ma ta leŋ dı ma beel-ʋ pɛ wıı buloŋ
dı gɛɛ leŋ hıısı kana ʋ. 15 Amɛ ma ta kpaa ʋ anıı ʋ yaa ma dɔŋ nɛ. Ma
bası wıya kʋrısı ʋ dıgına anıı ma krisitabii-dɔŋtıına.

Kyʋwala

16 Á aa sʋl á Tıına Krisita tıı rɛ, nal hʋ aa yaa fıyɛlʋʋ tıına dı ʋ tıya
ma fıyɛlʋʋ saŋa buloŋ wıı buloŋ tıyaŋ. Á Tıına Krisita sı we ma buloŋ
lee.
17 Mıyaŋ Pɔɔl tıı rɛ saba kyʋwala no abee ŋ noŋ a kı tıya ma. Nyɛ
rɛ ŋ aa sabı ŋ tenni buloŋ tıyaŋ a daga anıı mıyaŋ nɛ sabı teŋ hʋ. 18 Á
Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ sı we ma lee.

LAASIYA TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA TIMOTI

1 Mıyaŋ Pɔɔl lɛ sabı teŋ no a kı tıya I Timoti. Wıısı, á laataal abee
Yesu Krisita, laataal hʋ tıyaŋ á bayıyɛla aa we, ba aa rɛ lıı ŋ ba dee
tıyaŋ, ŋ yaa Yesu Krisita kpambıya.
2 Timoti, akuu á buloŋ aa laa Krisita di wıya, ı bırımı ŋ biye tıı rɛ.
Á Kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ tıyaŋ, ba sı fá ı sikii, a
leŋ dı ı hɔŋ abee laaŋfıya.

Ma pɔ ma tııma abee wınyıyɛl-dıdagıla

3 Saŋa hʋ tıyaŋ ŋ gyı aa ko baŋ kı mʋ Masidooniya paalʋʋ, ŋ gyı
kpaanı ı rɛ weliŋ anıı ı hɔŋ Ɛfiso tıyaŋ. Ha hɔŋ doŋ, beewıya nala
badɔmɔŋ nɛ we doŋ a kpa wınyıyɛl ŋmaŋsı a kı daga nala. Ɛɛ wıya, ŋ
aa kyɛ dı ı bası kil nala no rɛ dı ba leŋ ba wınyıyɛl hʋ. 4 Bası tıya ba
dı ba ta kpaa ba nyuni we ba faafaa lesiri wıya basıı abee ba naabaala
fene dıısıı tıyaŋ, beewıya nyʋʋtaaduwo dʋŋ nɛ wıya no iriŋ kaŋ kı ko.
Ka wıya no mɛ bı sı wuwo leŋ dı nal buloŋ tıŋ Wıısı kyɛrı see tıına
Wıısı laadii dʋŋ nɛ sı leŋ dı ʋ wuwo tıŋ Wıısı kyɛrı. 5 Wıı hʋ aa tıŋ
ŋ bası nyɛ kı tıya ı rɛ yaa ŋ aa kyɛ dı ma kyo dɔmɔŋ abee hakılwelii
abee tıpʋlʋŋ nɛ. Nyɛ sı daga anıı ma kɔnı laa Wıısı wıya hʋ á aa daga
ma dı weliŋ nɛ. 6 Nala badɔmɔŋ vıya wıya no tıŋıı rɛ aŋ mııgı gɔllı
we wıvıyagyımıya basıı tıyaŋ. 7 Ba aa kyɛ dı ba kı daga nala Wıısı
mırısı rɛ, amɛ ba tıı mɛ gba bı gyıŋ wıya hʋ ba aa bası memii. Wıya
hʋ tıyaŋ mɛ gba ba aa sına kpaŋkpaŋ, ba bı gyıŋ ba memii.
8 Á gyıma anıı mırısı hʋ weliye rɛ dı nala rɛ kɔnı aa tıŋ ba anıı
gɛɛ hʋ aa maga. 9 Á bıl gyıma rɛ anıı nıtııma wıya daa ba kı biŋ
mırısı. Amɛ nala aa kyogi mırısı, abee nıbɔmɔ, abee nala hʋ aa bee
fá Wıısı abee wıbɔŋyaala, abee nala hʋ aa bee tıŋ Wıısı, abee nala
hʋ aa kpʋ ba kuwoma abee ba nımma, abee nıkpʋʋla kɛ iriŋ buloŋ,
10 abee sɔŋsɔnnɔ, abee baala aa gʋla kı kyɛ dɔmɔŋ, abee nala hʋ aa
gɔllı gaa kası nala mʋ kı yallı, abee wınyıyɛla abee wınyıyɛ-daŋsıya
diile, abee nala hʋ wıyaalıya aa bee tıŋ Wıısı wıtıı hʋ, nala no iriŋ
wıya rɛ ba kı biŋ mırısı. 11 Wıya no ŋ aa dagı ma, ba lıı Wıısı, gaŋdaal
hʋ aa maga dannıı, wıweliye hʋ ʋ aa kpaa we ŋ nosi tıyaŋ dı ŋ bası
tıya nala tıyaŋ nɛ.

Ɛɛ Wıısı aa fáá Pɔɔl sikii

12 Ŋ aa kyʋwalı á Tıına Yesu Krisita aŋgyʋwasʋ rɛ abee dee hʋ ʋ aa
tıya ŋ, ŋ kı tʋŋ tʋma no, a bıl kı kyʋwalı ʋ aŋgyʋwasʋ mɛ ʋ aa naa dı
ŋ maga ʋ lıı ŋ dı ŋ yaa ʋ tʋŋtʋnnı. 13 Faafaa hʋ tıyaŋ, ŋ gyı paalı kyogi
ʋ feŋ nɛ weliŋ, a tʋʋsı ʋ, aŋ ha bıl dɔgısı ʋ hatınna hʋ mɛ pɛ. Amɛ
abee gɛɛ buloŋ, Krisita ha fáá ŋ sikii rɛ beewıya, ŋ fa bı gyıŋ wıı hʋ ŋ
aa yaa, a fa bı laa ʋ wıya mɛ di. 14 Aŋka á Tıına Wıısı ha pɛɛ ŋ tıyaŋ
nɛ kıŋkaŋ, a kpa ʋ bɔnyɛ wirisi ŋ, a leŋ ŋ laa Yesu Krisita wıya di, aŋ
pɛ kaŋ kyori hʋ mɛ ʋ aa kana. 15 Wıı no ŋ aa kyɛ dı ŋ bası yaa wıtıı
rɛ, a maga dı nal buloŋ laa ʋ di weliŋ. Ʋ rɛ nyɛ: Yesu Krisita ko tuu
dʋnıya dı ʋ laa wıbɔŋyaala rɛ ta. Mıyaŋ Pɔɔl lɛ yaa wıbɔŋyaala buloŋ
kuwori. 16 Amɛ ɛɛ tıı rɛ tıŋ Wıısı fá mıyaŋ wıbɔŋyaala kuwori sikii,

dı Krisita daga gɛɛ hʋ ʋ aa kaŋ kenyiri beel-ŋ a mʋ parı. Ʋ yaa gɛɛ ŋ tıyaŋ nɛ dı ʋ leŋ dı ʋ yaa magıl a tıya nala hʋ buloŋ aa sı maakyiye ko laa ʋ wıya di, a kaŋ mııbol hʋ aa bı kaŋ tenni. 17 Ma leŋ dı á dannı á Kuwo Wıısı, ʋ rɛ yaa kuwori hʋ aa sı we doŋ kı mʋ maakyiye buloŋ, beewıya ʋ bee sʋba, nihuwobisi mɛ bee na ʋ. Ʋ dʋŋ nɛ yaa Wıısı hʋ aa maga dı á dannı, a kı kpa ʋ yohuŋ a kaŋ kı mʋ maakyiye buloŋ. Amı.

18 Ɲ biye Timoti, wıya no ŋ aa kpaa kı we ı nosi tıyaŋ nyɛ, ba yaa wıya hʋ Wıısı nala gyı aa basa a mʋ kı tile ı tıyaŋ nɛ. Ɛɛwıya, leŋ dı wıya no yaa ı bayuwo kına dı ı kpa kyeŋ nala hʋ aa daga wınyıyɛl ŋmaŋsı hʋ weliŋ. 19 Sıŋ wıya hʋ ı aa laa di tıyaŋ weliŋ aŋ kaŋ hakılwelii. Nala badɔmɔŋ vıya wıya no tıŋıı rɛ ɛɛ leŋ ba laadii vʋgımı. 20 Hamineyo abee Alizaŋda yaa nala no badɔmɔŋ nɛ. Ɛɛ wıya, ŋ kpaa ba we Sıtaanı nosi tıyaŋ dı ʋ dɔgısı ba, dı ba gʋnnı wıgyʋŋ, a ta bıl kı kyogi Wıısı feŋ.

2

Ɛɛ aa maga dı á kı kyʋwalı Wıısı

1 Sıfıyaŋ wıı hʋ ŋ aa kyɛ dı ŋ bası tıya ma rɛ nyɛ: Ɲ aa kpaanı ma, ma kyʋwalı Wıısı kı tıya nal buloŋ, a kı sʋla ʋ dı ʋ leŋ nal buloŋ na ʋ wıkyɛelıı, aŋ kı kyʋwalı ʋ aŋgyʋwasʋ wıı hʋ ʋ aa yaa tıya nal buloŋ wıya. 2 Ma sʋla Wıısı kı tıya kuworo abee sılaala, dı ʋ leŋ dı á hɔŋ sɔmmm abee laaŋfıya, a kaŋ gyogiweliye kı tıŋ Wıısı aŋ kı yaa wıya hʋ buloŋ aa kpa Wıısı ŋmanıı mɛ. 3 Wıı no yaa wıwelii rɛ a kı fıyɛlı Wıısı á laataal teŋ mɛ, 4 beewıya ʋ aa kyɛ dı ʋ laa nal buloŋ ta rɛ dı ba gyıŋ ʋ wıtıı hʋ. 5 Wııdıgı dʋŋ nɛ we doŋ, nıdıgı mɛ rɛ we Wıısı bee nihuwobisi paga tıyaŋ, a kı marı ba dɔmɔŋ. Nal no rɛ yaa Yesu Krisita. 6 Ʋ rɛ kpaa ʋ tıı mııbol yɔbɔ sʋʋ a tuŋ laa nihuwobisi buloŋ ta. Ʋ yaa wıı no saŋa hʋ Wıısı aa bine tıı tıyaŋ nɛ, a daga anıı Wıısı kyɛrı rɛ yaa dı ʋ laa nal buloŋ ta. 7 Wıı no wıya rɛ tıŋ Wıısı lıı ŋ, ŋ yaa ʋ kpambıya, a tıma ŋ dı ŋ kaŋ wıya mʋ daga nala hʋ aa bı yaa Gyuuma dı ba wuwo laa wıya hʋ aa yaa wıtıı di. Wıtıı rɛ ŋ kı bası, ŋ bee nyıya wıya.

8 Dı Krisitabiisi rɛ ko laŋŋı dı ba kyʋwalı Wıısı, ŋ aa kyɛ dı baala aa kpaa ba tıı tıya Wıısı abee ba wıtıı buloŋ nɛ kaŋ ba nosi gye a kyʋwalı Wıısı dı baaŋ koo nyʋʋtaaduwo tuwo ba tıya. 9 Ɛɛ tıı rɛ ŋ kı kyɛ dı haana hʋ mɛ fıyɛlı ba sıya weliŋ abee ba kılaalıya tıyaŋ. Ʋ bı maga dı ba marı ba nyuni marı-kperiye, koo dı ba kpıyɛrı ba tıı bee salma kına koo gannı yalıı aa hayɛ kıŋkaŋ. 10 Amɛ ʋ maga dı ba kı yaa wıweliye hʋ haana aa kpaa ba tıı tıya Wıısı aa maga dı ba kı yaa rɛ. 11 Haana maga dı ba kaŋ ba tıı kı hʋwɔlı rɛ, ka dı ba tallı ba nyʋʋsı saŋa hʋ ba aa daga ba Wıısı wıya. 12 Ɲ bı tıya haana ŋmanıı dı ba kı daga, koo dı ba kaŋ dee baala nyuu tıyaŋ. Ʋ maga dı ba tallı ba nyʋʋsı rɛ. 13 Beewıya Adama rɛ Wıısı gyı laasıya ta aŋ na ta Hawa. 14 Adama mɛ daa Sıtaanı gyı mʋrı. Hawa rɛ ʋ gyı mʋrı ʋ yaa wıbɔŋ a kyogi Wıısı mıra hʋ ʋ aa biŋ tıya ba. 15 Amɛ dı haaŋ nɛ sıŋ ʋ laadii tıyaŋ weliŋ, a kyo nala, a leŋ dı ʋ sıya fıyɛlı wıı buloŋ tıyaŋ, ka dı ʋ yaa tıpʋlʋŋ tıına a bı kaŋ bisiŋ Wıısı sıya tıyaŋ, Wıısı sı laa ʋ ta ʋ lʋl tıyaŋ.

3

Krisitabiisi sılaala aa maga dı ba kıı gɛɛ

1 Wıı no ŋ aa kyɛ dı ŋ bası tıya ma yaa wıtıı rɛ. Dı nal buloŋ nɛ
aa kyɛ dı ʋ yaa Krisitabiisi sılaal, sıfıyaŋ tʋma aa kaŋ gyırıma rɛ ʋ
tıına kı kyɛ gɛɛ. 2 Ɛɛ wıya, Krisitabiisi sılaal buloŋ maga dı ʋ leŋ dı ʋ
wıyaalıya degini rɛ a ta kaŋ wıkyogii buloŋ. Ʋ maga dı ʋ kaŋ hadıgı
dʋŋ nɛ, a yaa nal aa kaŋ sʋnna, ʋ gyıma ʋ tıı kanıı weliŋ, dı ba kı
tıya ʋ gyırıma. Ʋ maga dı ʋ gyıŋ nıhʋwala binii rɛ, a wuwo kı daga
nala Wıısı wıya weliŋ. 3 Ʋ bı maga dı ʋ yaa sınyʋwal, koo ʋ kı di dee
nala nyuni tıyaŋ. Amɛ ʋ maga dı ʋ leŋ ʋ sıya fıyɛlı rɛ. Ʋ bı maga dı
ʋ yaa kaakyɛɛl koo dı ʋ kyo molbiye. 4 Ʋ maga dı ı wuwo kı deŋ ʋ
dıya nala nyuu tıyaŋ weliŋ nɛ, a maga dı ʋ wuwo leŋ dı ʋ biisi mɛ kı
tıŋ ʋ nyʋwa a kı tıya ʋ gyırıma wıı buloŋ tıyaŋ, 5 beewıya, dı nal lɛ
bı wuwo kı deŋ ʋ dıya nala nyuu weliŋ, ɛɛ rɛ ʋ tıına sı wuwo yaa a
deŋ Krisitabiisi aa yaa Wıısı nala nyuu tıyaŋ? 6 Ʋ bı maga dı ʋ yaa
nal ha aa laa Yesu wıya di falıŋ, beewıya dı ʋ rɛ teŋ yaa sılaal ʋ sı kı
daga ʋ tıı a ko tele Wıısı ŋmanıı tıyaŋ a laa kyogisi anıı Sıtaanı aa
tele Wıısı kpa kyogisi tıya ʋ gɛɛ. 7 Ʋ maga dı ʋ yaa nal hʋ nala hʋ aa
bı yaa Krisitabiisi mɛ aa kı tıya ʋ gyırıma rɛ a kı yırı ʋ feŋwelii. Ɛɛ
kɛ, ba bıl bı sı kı kyogi ʋ feŋ dı ʋ di hıısı. Sıtaanı mɛ bı sı wuwo bara
kana ʋ.

Nala hʋ aa sı kı kyiyeli Krisitabiisi sılaala

8 Ɛɛ tıı rɛ nala hʋ mɛ aa sı kı kyiyeli Krisitabiisi sılaala hʋ maga dı
ba kaŋ gyogiweliye, a kaŋ wıtıı mɛ. Ʋ bı maga dı ba yaa sınyʋwala,
koo dı ba kyo molbiye kıŋkaŋ. 9 Ʋ maga dı ba sıŋ wıtıı hʋ Wıısı aa
kpaa daga ba ba laa di tıyaŋ weliŋ nɛ abee hakılwelii 10 Ʋ maga dı
Krisitabiisi hʋ laa sıya sʋnnı ba weliŋ nɛ a na, dı ba yaŋ ko bı kaŋ
wıkyogii buloŋ, ba lıı ba dı ba kı kyiyeli sılaala hʋ. 11 Ɛɛ tıı rɛ ʋ maga
dı ba haana mɛ kaŋ gyırıma nala sıya tıyaŋ a ta kı gaa nala hala.
Ʋ maga dı ba kaŋ sʋnna rɛ, ka dı ba kaŋ wıtıı mɛ wıı buloŋ ba aa
yaa tıyaŋ. 12 Nala hʋ aa kyiyeli Krisitabiisi sılaala maga dı ba mɛ kaŋ
hadıgı dıgı rɛ. Ʋ maga dı ba wuwo kı deŋ ba balıya abee ba dıya
nala nyuu tıyaŋ weliŋ nɛ. 13 Krisitabiisi sılaala kyikyiyelle hʋ aa tʋŋ
ba tʋma weliŋ sı na feŋwelii nala abee Wıısı buloŋ sıya tıyaŋ. Ba bı
sı kı fá kambıŋ Yesu Krisita wıya hʋ ba aa laa di basıı tıyaŋ.

14 Ŋ aa sabı teŋ no kı tıya ma nyɛ, ka ŋ aa liisi dı ŋ ko na ma rɛ kyɛɛ
no buloŋ. Amɛ dı mıyaŋ nɛ ko kı pıısı koyi, teŋ no sı leŋ 15 dı ma gyıŋ
ɛɛ hʋ Wıısı nala aa maga dı ba kıı ba mııbol tıyaŋ. Nala no rɛ yaa
nala hʋ buloŋ aa laa Yesu Krisita wıya di a yaa Wıısı hʋ aa weye nala.
Ba aa rɛ kaŋ wıtıı hʋ Wıısı aa daga ba sıgı anıı dıya memii aa kaŋ
dıya sıgı gɛɛ. 16 Wıya hʋ buloŋ fa aa yaa wıfaŋıya, ka Wıısı ko kpa
ba daga ma, ba kɔnı yaa wıbala rɛ, á bı sı wuwo yaa ba sige.

Ba aa rɛ nyɛ: Krisita bırımı nihuwobiŋ nɛ a ko tuu dʋnıya Wıısı
Wiyesi Welii hʋ daga anıı ʋ yaa Tıpʋlʋŋ Tıına rɛ. Malıkası mɛ
na ʋ.
Ba bası ʋ wıya rɛ paalʋʋ paalʋʋ buloŋ tıyaŋ,
ba laa ʋ wıya di dʋnıya logiŋ buloŋ tıyaŋ aŋka Wıısı kpa ʋ gyıŋ
wıısıbee abee gaŋdarı.

4

Pɔɔl basɪ wɪnyɪyɛl dɪdagɪla wɪya

1 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ paalɪ basɪ polli rɛ anɪɪ dɪ dʋnɪya rɛ ko kpaga
tenii nala sɪ kpa ba Wɪɪsɪ laadii ta aŋ kɪ tɪŋ gyɪŋbɔmɔ aa mʋrɪ nala
abee Sɪtaanɪ wɪdagɪya tɪyaŋ. 2 Minaafigitɪmma hʋ aa gɔllɪ nyɪya wɪya
kɪ baŋ nɛ aa daga wɪya no. Ba hakɪllɪ buloŋ sʋba rɛ, ba bɪl bɪ gyɪŋ dɪ
wɪwelii rɛ nyɛ koo wɪbɔŋ nɛ nyɛ. 3 Nala no aa kɪ daga nala rɛ anɪɪ ʋ
bɪ yaa ŋmanɪɪ dɪ ba kɪ paa haana koo ba kɪ yala balama, koo dɪ ba kɪ
di kɪdiiliye badɔmɔŋ iriŋ. Amɛ Wɪɪsɪ taa kɪdiiliye no buloŋ nɛ, dɪ nala
hʋ aa laa Yesu wɪya di a gyɪŋ wɪtɪɪ hʋ mɛ kɪ di abee teŋfɪyɛlʋʋ aŋ kɪ
kyʋwalɪ ʋ aŋgyʋwasʋ. 4 Kɪŋ kɛ buloŋ Wɪɪsɪ aa taa weliye rɛ, ɛɛwɪya
ʋ bɪ maga dɪ á kɪ sɪŋ kɪŋ buloŋ. Amɛ ʋ maga dɪ á aa kyʋwalɪ Wɪɪsɪ
aŋgyʋwasʋ rɛ aŋ di. 5 Beewɪya Wɪɪsɪ wɪbii hʋ abee á kyʋwala hʋ aa
leŋ ʋ yaa kɪdiwelii rɛ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.

6 Dɪ ɪ rɛ kpaa wɪya no ŋ aa daga ɪ a kɪ daga nala hʋ buloŋ aa laa
Krisita wɪya di, aŋ kaŋ Krisita wɪya hʋ ɪ aa laa di abee wɪtɪɪ hʋ á aa
daga ɪ hakɪla tɪyaŋ weliŋ, ɪ sɪ yaa Yesu Krisita tʋŋtʋnnɪ aa kaŋ wɪtɪɪ. I
foŋ paalɪ kɪ tɪŋ wɪya no abee ɪ wɪtɪɪ buloŋ nɛ. 7 Lɪɪ ɪ noŋ nɪlaaŋ lesiri
wɪya hʋ basɪɪ aa bɪ kaŋ tɔnɔ tɪyaŋ. Gyɪŋ ɪ tɪɪ kanɪɪ a kɪ daŋsɪ ɪ tɪɪ gɛɛ
ɪ aa sɪ tɪŋ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ weliŋ. 8 Dɪ ɪ rɛ kaŋ ɪ teŋbii kɪ daŋsɪ, ʋ kaŋ
tɔnɔ kɪdɪgɪ rɛ, amɛ dɪ ɪ rɛ kaŋ ɪ tɪɪ kɪ daŋsɪ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪyaŋ, ɛɛ kɛ
kaŋ tɔnɔ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ nɛ, beewɪya ɛɛ sɪ leŋ dɪ ɪ kaŋ mɪɪbol aa kaŋ
tɔnɔ dʋnɪya no tɪyaŋ, a ha bɪl leŋ dɪ ɪ maakyiye kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ
tenii mɛ. 9 Wɪɪ no ŋ aa basɪ yaa wɪtɪɪ rɛ, a maga dɪ nal buloŋ gyɪma
ʋ, a laa ʋ di weliŋ. 10 Ɛɛwɪya rɛ á kɪ lʋga, a kɪ tʋma abee sɪfɪyasɪ,
beewɪya á kpaa á bayɪyɛla buloŋ we Wɪɪsɪ aa weye tɪyaŋ nɛ. Ʋ rɛ yaa
nal buloŋ Laataal, amarɪkpatɪya nala hʋ aa laa Yesu wɪya di.

11 Kpa wɪya no kɪ daga nala, aŋ sɪŋ pɔ dɪ nal buloŋ kɪ tɪŋ ba. 12 Ta
leŋ dɪ nal buloŋ kpa sɪɪ gyʋʋ ɪ akuu ɪ aa yaa biibiye wɪya. Amɛ leŋ
dɪ ɪ wɪyaalɪya abee ɪ wɪbasɪya abee ɪ kyori abee ɪ laadii abee tɪpʋlʋŋ
hʋ ɪ aa kana yaa wɪya nala hʋ aa laa Krisita wɪya di aa sɪ wuwo kɪ
kyesi. 13 Ka dɪ ŋ na ko, kpa ɪ sɪfɪyaŋ buloŋ a kɪ karɪmɪ Wɪɪsɪ wɪbii hʋ
gyamaa tɪyaŋ, aŋ basɪ Wɪɪsɪ wɪya kɪ tɪya ba aŋ kɪ daga ba mɛ saŋa
buloŋ. 14 Bɔnyɛ kɪŋ hʋ Wiyesi Welii hʋ aa kpaa tɪya ɪ saŋa hʋ nala
hʋ aa basɪ wɪya Wiyesi Welii hʋ dee tɪyaŋ aa basɪ ɪ maakyiye wɪya,
ka Krisitabiisi nɪhɪyasɪ hʋ mɛ kpa ba nosi a dɔbɔ ɪ tɪyaŋ, ta ko yeŋŋi
ʋ wɪya. 15 Kpa ɪ nyuu buloŋ we wɪya no yayɪ tɪyaŋ dɪ ɪ wɪkanɪya
buloŋ kɪ mʋ sɪya dɪ nal buloŋ na. 16 Kana ɪ tɪɪ weliŋ, a pɔ ɪ tɪɪ abee ɪ
wɪdagɪya tɪyaŋ, a leŋ dɪ ɪ sɪɪ fɪyɛsɪ gɛɛ yayɪ tɪyaŋ, beewɪya dɪ ɪ rɛ aa
yaa gɛɛ, Wɪɪsɪ sɪ laa ɪ bee nala hʋ aa gyegile kɪ nɪɪ wɪya hʋ ɪ aa basɪ
buloŋ ta.

5

Wɪya hʋ aa maga dɪ Krisitabiisi yaa kɪ tɪya dɔmɔŋ

1 Ta nɔsɪ nɪhɪyawʋ abee baaŋ, amɛ fɪyɛlɪ basɪ wɪya tɪya ʋ abee
gyɪrɪma anɪɪ ɪ kuwo gɛɛ aŋ kaŋ bapʋwasɪya hʋ mɛ weliŋ anɪɪ ɪ tɪɪ
nɪmmabalɪya. 2 Kaŋ hanɪhɪyasɪ hʋ mɛ anɪɪ ba yaa ɪ naama rɛ, aŋ kaŋ
hatoliye hʋ mɛ abee tɪpʋlʋŋ anɪɪ ɪ naatoliye.

3 Lohaana hʋ aa bɪ kaŋ nal dɪ ʋ kɪ deŋ ba, ʋ maga ma kɪ tɪya ba
gyɪrɪma, aŋ kɪ deŋ ba nyuu tɪyaŋ. 4 Amɛ dɪ lohaaŋ nɛ kaŋ biisi koo
nihiye, ʋ maga dɪ ba laasɪya yaa wɪɪ hʋ ba wɪɪkyʋwal ŋmanɪɪ aa daga
ba rɛ a deŋ ba dɪya nala nyuu tɪyaŋ. Nyɛ rɛ ba sɪ mɪɪgɪ tuŋ ba kuwoma
bee ba nɪmma abee ba naabaala, beewɪya nyɛ yaa wɪɪ aa fɪyɛlɪ Wɪɪsɪ
teŋ nɛ. 5 Lohaaŋ hʋ aa bɪ kaŋ nal buloŋ ʋ kɪ deŋ ʋ, ʋ aa kpa ʋ bayɪyɛla
buloŋ we Wɪɪsɪ tɪyaŋ nɛ, a kɪ sʋla ʋ wɪɪhaa abee tebine buloŋ dɪ ʋ pɛ
ʋ. 6 Amɛ lohaaŋ hʋ aa kpaa ʋ hakɪla we dʋnɪya sʋma dʋŋ tɪyaŋ, ʋ kɛ
paalɪ sʋba rɛ aŋ ta weye. 7 Basɪ wɪya no polli kɪ tɪya Krisitabiisi hʋ, dɪ
ba ta kaŋ wɪkyogii buloŋ nala sɪya tɪyaŋ. 8 Dɪ nal buloŋ nɛ bee deŋ ʋ
lʋlla nyuu tɪyaŋ, amarɪkpatɪya ʋ tɪɪ dɪya nala, ʋ tɪɪna vɪya wɪya hʋ ʋ
aa laa di ta rɛ. Nal hʋ gba aa bɪ laa Yesu wɪya di rɛ kyo kpɪya ʋ.

9 Dɪ lohaaŋ buloŋ nɛ bɪ para bɪsɪ mɔllɪ boto, a yaa nal hʋ mɛ fa aa bɪ
lɪɪ ʋ bala hal, ba ta ko sabɪ ʋ feŋ we lohaana teŋ hʋ tɪyaŋ. 10 Ʋ maga dɪ
ʋ yaa nal ba aa yɪrɪ ʋ feŋwelii rɛ, ka nala kɪ tɪya ʋ gyɪrɪma akuu gɛɛ
hʋ ʋ fa aa deŋ ʋ biisi nyuu tɪyaŋ, abee gɛɛ ʋ fa aa deŋ nɪhʋwala weliŋ,
abee gɛɛ ʋ fa aa tʋma kɪ tɪya Wɪɪsɪ nala, abee gɛɛ ʋ fa aa pɛ nala hʋ
aa we tʋwara tɪyaŋ, abee gɛɛ ʋ fa aa kpaa ʋ tɪɪ we wɪyaaweliye iriŋ
iriŋ buloŋ yayɪ tɪyaŋ. 11 Amɛ dɪ lohaaŋ buloŋ nɛ ha ko yaa halʋllɪ, ba
ta ko sabɪ ʋ feŋ kɪ we lohaana teŋ hʋ tɪyaŋ. Beewɪya dɪ baala wɪya rɛ
ko kyɪl ʋ te gɛɛ hʋ ʋ aa kpaa ʋ tɪɪ tɪya Krisita, ʋ bɪl aa kɪ kyɛ dɪ ʋ yala
rɛ. 12 Ɛɛ yaŋ daga nɪɪ ba vɪya wɪɪ hʋ ba fa aa laa sɪya we nyʋwa anɪɪ
ba sɪ yaa hʋ ta rɛ gɛɛ. Ɛɛwɪya Wɪɪsɪ sɪ dɔgɪsɪ ba. 13 Ɛɛ mɛ dʋŋ daa.
Ba bɪl aa bee laa di ba tʋŋ tʋŋ buloŋ aŋ gɔllɪ kɪ gbɛ nala dɪɪsɪ. Wɪɪ hʋ
yaŋ aa marɪ bɔmɔ rɛ yaa, ba aa kɪ gʋnnɪ hagaaha rɛ, a gɔllɪ kpa ba
nyʋʋsɪ we nala wɪya tɪyaŋ a kɪ basɪ wɪya hʋ aa bɪ maga dɪ ba kɪ basɪ.
14 Ɛɛ wɪya, dɪ ŋ kɛ dʋŋ nɛ ŋ aa baa dɪ lohaana hʋ ha aa yaa halʋlla, ba
yal balama, a lʋl biisi, aŋ kɪ deŋ ba dɪya nala nyuu weliŋ. Dɪ á dɔmɔ
ta naa ŋmanɪɪ a basɪ wɪbɔŋ buloŋ á lugo tɪyaŋ. 15 Beewɪya lohaana
badɔmɔŋ kɛ foŋ vɪya Krisita tɪŋɪɪ rɛ aŋ mɪɪgɪ mʋ kɪ tɪŋ Sɪtaanɪ. 16 Dɪ
haaŋ buloŋ aa yaa Krisitabiye rɛ ko kaŋ lohaana ʋ dɪya tɪyaŋ, ʋ maga
dɪ ʋ kɪ deŋ ba nyuu rɛ aŋ ta leŋ dɪ ba mɪɪgɪ yaa kyʋga tɪya Krisitabiisi
hʋ buloŋ. Dɪ gɛɛ leŋ dɪ Krisitabiisi hʋ mɛ wuwo kyiyeli kɪ deŋ lohaana
hʋ aa bɪ kaŋ nala ba kɪ deŋ ba. 17 Sɪlaala hʋ mɛ aa tʋŋ ba tʋma weliŋ,
ʋ maga dɪ Krisitabiisi hʋ buloŋ kɪ tɪya ba gyɪrɪma rɛ aŋ kɪ tuŋ ba
weliŋ. Amarɪkpatɪya ba nala hʋ aa yaa sɪfɪyaŋ a kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya
aŋ kɪ daga nala mɛ. 18 Beewɪya ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa,

"Dɪ ɪ ko kaŋ nʋhʋ kɪ ŋmaa mɪya, ʋ bɪ maga dɪ ɪ vʋwa ʋ nyʋwa tɔ."
Ba bɪl saba rɛ anɪɪ tʋŋtʋnnɪ buloŋ maga dɪ ʋ kaŋ ʋ tuno rɛ. 19 Dɪ nal
lɛ kpaa kyogisi a tɪya sɪlaal, ta gyegili nɪɪ tɪɪna nyʋwa, see dɪ ba yaa
nala balɪya koo boto a yaa wɪɪ hʋ daŋsɪya. 20 Dɪ nal buloŋ nɛ ko yaa
wɪbɔŋ, basɪ ʋ tɪɪna sɪya wɪya tɪya ʋ Krisitabiisi hʋ sɪɪ tɪyaŋ, dɪ gɛɛ
kpa kambɪŋ we nɪkaalɪya hʋ. 21 Á Tɪɪna Wɪɪsɪ abee Yesu Krisita abee
malɪkasɪ hʋ ʋ aa lɪya sɪya tɪyaŋ, ŋ aa sʋla ɪ abee sɪfɪyasɪ dɪ ɪ tɪŋ wɪya
no buloŋ ŋ aa basɪ kɪ tɪya ɪ. Kpa nal buloŋ dɪ ba yaa kɪdɪgɪ ɪ lee aŋ
ta kɪ lugisi nala ɪ wɪyaalɪɪ buloŋ tɪyaŋ. 22 Fɪyɛlɪ ɪ sɪya, a ta pese kpa ɪ
nosi dɔbɔ nal tɪyaŋ a lɪɪ ʋ dɪ ʋ tʋŋ Wɪɪsɪ tʋma. Ta kpaa ɪ noŋ pɛ nal
buloŋ wɪbɔŋ wɪkanɪya tɪyaŋ. Kaŋ ɪ tɪɪ weliŋ, a ta leŋ dɪ bisiŋ buloŋ
mal ɪ.

23 Ta kı nyʊwa nıı dʊŋ. Amɛ nyʊwa sıŋ mʊhʊ mʊhʊ kı pɛ, akuu ı
luwol aa kı wıı saŋa buloŋ wıya.
24 Nala badɔmɔŋ wıbɔmɔ bı kaŋ faŋıı, ɛɛwıya ka dı ba gba na di ba
sarıya nal buloŋ aa gyıma nıı ba laa kyogisi rɛ. Nala badɔmɔŋ wıbɔmɔ
kɛ aa faŋa rɛ amɛ maakyiye kıdıgı rɛ ba sı lıı lıgyalıı. 25 Ɛɛ tıı rɛ,
wıweliye mɛ bı kaŋ faŋıı, koo dı ba yaŋ faŋa mɛ, ka ba sı maakyiye
lıı lıgyalıı.

6

1 Nala hʊ buloŋ aa yaa yosi, ʊ maga dı ba kı tıya ba tımma gyırıma
rɛ wıı buloŋ tıyaŋ, dı nal buloŋ ta naa ŋmanıı a kyogi Wıısı feŋ koo
á wıdagıya hʊ. 2 Yosi tımma hʊ aa yaa Krisitabiisi ʊ bı maga dı ba
yosi kpa sıı gyʊʊ ba, akuu ba buloŋ aa yaa nımmabalıya Krisita tıyaŋ
wıya. Ʊ gba yaŋ maga dı ba marı tʊŋ weliŋ kı tıya ba rɛ, beewıya
nala hʊ aa di ba tʊma hʊ tɔnɔ yaa Krisitabiisi rɛ a yaa ba nikyooliye
mɛ. Timoti, wıya no rɛ ı maga dı ı kpa kı daga ba aŋ kı kpaanı ba dı
ba kı yaa ba.

Wınyıyɛl ŋmanıı dıdagıla abee wıtıı ŋmanıı dıdagıla

3 Dı nal kıdıgı buloŋ nɛ ko kı daga wıdʊŋsı Wıısı ŋmanıı tıyaŋ, dı
ba bee wıtıı hʊ á Tıına Yesu Krisita aa daga ma, abee á wıkyʊwal
ŋmanıı hʊ á aa tıŋ bı yaa kıdıgı, 4 ʊ tıına aa daga ʊ tıı rɛ, aŋ bı gyıŋ
wıı buloŋ. Ʊ tıına kaŋ hakılbɔŋ nɛ a kyo nyʊʊtaaduwo kıŋkaŋ aŋ kuu
wıtɔɔnı wıya kı kaa kaası. Nyɛ aa leŋ nala kaŋ tıhɔllı rɛ abee dɔmɔŋ,
a bee na dɔmɔŋ sıı, aŋ we wıbɔŋlɔrını tıyaŋ bası kı tʊʊsı dɔmɔŋ, a kı
yaa dɔmɔŋ sige mɛ. 5 Nala no nyuni bıl bee tıma, ɛɛ rɛ tıŋ ba aa kaŋ
wıya kı tarı bee dɔmɔŋ saŋa buloŋ gɛɛ. Ba bıl bı kaŋ wıtıı buloŋ. Ba
aa bıını anıı wıkyʊwal yaa molbi-kyɛ naaŋ kıdıgı rɛ. 6 Amɛ dı nal
sıı rɛ aa su kıŋ hʊ ʊ aa kana, ɛɛ kɛ ʊ tıına Wıısı kyʊwalıı mɛ aa kaŋ
tɔnɔ rɛ ʊ tıya ʊ, 7 beewıya á bı kaŋ kıŋ buloŋ ko dʊnıya. Ɛɛ wıya, á
bıl bı sı kaŋ kıŋ buloŋ mɛ lıı dʊnıya no tıyaŋ. 8 Ɛɛ wıya, dı ámaa rɛ
kaŋ kıdiiliye abee gannı, ʊ maga dı á leŋ dı ba maga ma rɛ. 9 Amɛ
nala hʊ aa kyɛ dı ba kaŋ kına dʊnıya no tıyaŋ, Sıtaanı aa wuwo mʊrı
ba we wıbɔmɔ iriŋ buloŋ yayı tıyaŋ nɛ, a leŋ ba bambugi wıkyɛɛlıya
hʊ aa kyogi ba bırımı barıgı a kaŋ ba. Ba wıkyɛɛlıya no aa ko tarı ba
mʊ we yalmıı abee kyogisi tıyaŋ nɛ. 10 Dı nal lɛ kyo molbiye, wıbɔŋ
iriŋ buloŋ tuwo ʊ bı sı yaa dı ʊ na molbiye. Nala badɔmɔŋ kpaa ba
haahii buloŋ we molbiye kyɛyı tıyaŋ nɛ, a kpa ba Wıısı laadii ta, ɛɛ
leŋ tʊwarı-gyamaa gyʊʊ ba, tıkyogi leŋ ba bembiye bori.

Pɔɔl bası wıya kyagılı Timoti

11 Amɛ ı kɛ aa yaa Wıısı nal wıya, ı maga dı ı lıı ı tıı wıya no buloŋ
tıyaŋ nɛ. Leŋ dı ı sıı fıyɛsı dı ı yaa tıpʊlʊŋ tıına Wıısı sıya tıyaŋ, a
kı tıŋ Wıısı ŋmanıı, a laa ʊ di weliŋ, a kyo nala, a kaŋ mala aŋ pɛ
kaŋ sıfıyala nala sıya tıyaŋ. 12 Kı lʊga lʊgʊ-welii hʊ ı aa lʊgı akuu ı
aa laa Yesu Krisita di wıya. Kaŋ weliŋ a mʊ na mııbol hʊ aa bı kaŋ
tenii, beewıya mııbol no wıya rɛ Wıısı yırı ı, saŋa hʊ ı aa suri ı nyʊwa
nala sıya tıyaŋ a baa dı ı laa Wıısı di rɛ. 13 Wıısı, nal hʊ aa tıya kıŋ
buloŋ mııbol sıya tıyaŋ nɛ ŋ sıŋ abee Yesu Krisita, laataal hʊ gyı aa
sıŋ nıhıyawʊ hʊ ba aa yırı Pɔŋtiyo Pilato sıya tıyaŋ bası wıtıı saŋa hʊ
ba aa di ʊ sarıya hʊ. Wıı hʊ ŋ aa kpaa kı tıya ı rɛ nyɛ: 14 Kaŋ wıya no

buloŋ weliŋ abee tıdıgı aŋ ta kaŋ wıkyogii buloŋ a mʋ pele kyɛɛ hʋ á
Tıına Yesu Krisita aa sı mııgı ko. 15 Wıısı rɛ sı leŋ dı Yesu ko saŋa hʋ
Wıısı tıı aa naa dı ʋ maga tıyaŋ. Wıısı dʋŋ nɛ yaa nal hʋ aa maga dı
á kı dannı ʋ. Ʋ dʋŋ nɛ yaa dee buloŋ Tıına a kı deŋ kıŋ buloŋ abee lee
buloŋ. Ʋ rɛ yaa kuworo buloŋ Kuwori abee nıbala buloŋ Nıbal. 16 Ʋ
dʋŋ nɛ bee sʋba, a we pʋlʋŋbal tıyaŋ, lee hʋ nal buloŋ aa bı sı wuwo
mʋ. Nal buloŋ ha bı maakyiye na ʋ, nal buloŋ mɛ bı sı maakyiye na
ʋ. Ʋ maga dı nala buloŋ kı tıya ʋ gyırıma rɛ. Ʋ rɛ kaŋ dee maakyiye
buloŋ. Amı.

17 Bası tıya nala hʋ aa kaŋ kına dʋnıya no tıyaŋ abee sıfıyası dı
ba ta kı daga ba tıı, a ta kpaa ba bayıyɛla buloŋ we ba dʋwa tıyaŋ.
Beewıya kına no bı sı we doŋ deŋdeŋ kı mʋ. Amɛ ba kpa ba bayıyɛla
we Wıısı tıyaŋ, ʋ rɛ aa tıya ma á kıkyɛɛlıya buloŋ ʋ bɔnyɛ tıyaŋ dı
á kaŋ kı nıı sʋma. 18 Bası tıya ba weliŋ dı ba kaŋ ba kına hʋ kı yaa
wıweliye, a leŋ dı ba wıyaaweliye yayı marı yʋga aŋ ta kaŋ bɔŋ koo
sıı. 19 Dı ba aa rɛ aa yaa nyɛ, ba tıı rɛ ba kyɛ kına biŋ kı pɔ maakyiye
gɛɛ, ka dı ba maakyiye ko na mııbol hʋ aa yaa mııbol tıı mɛ.

20 Timoti, wıı hʋ Wıısı aa kpaa we ı nosi tıyaŋ, kana ʋ weliŋ. Lıı ı tıı
lıı haŋ bambugi nyʋʋtaaduwo ŋmaala hʋ wıbasıya aa bee fıyɛlı Wıısı
teŋ tıyaŋ. Ba aa bıını nıı gyımaa rɛ ba aa kı daga, amɛ ba bambugiliŋ
nɛ ba aa kı daga gɛɛ. 21 Nala badɔmɔŋ baa dı ba kaŋ gyımaa no rɛ, ka
ɛɛ tıı leŋ ba nyʋgısı Krisita laadii ŋmanıı tıyaŋ.

Wıısı bɔnyɛ sı we ma buloŋ lee.

TEŊLIYA HƱ TIINA PƆƆL AA SABA TIYA TIMOTI

1-2 Mıyaŋ Pɔɔl lɛ sabı teŋ no a kı tıya ı Timoti ŋ biikyoolii. Á Tıına
Wıısı kyɛrı tıyaŋ nɛ ʋ lıı ŋ dı ŋ yaa Yesu Krisita kpambıya, aŋ tıma
ŋ dı ŋ gɔllı bası mııbol hʋ Wıısı aa wee nyʋwa baa á sı kana akuu á
bee Yesu Krisita aa yaa kıdıgı wıya, a tıya nala. Á Kuwo Wıısı abee á
Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ abee ba sikii-fá abee ba fıyɛlʋʋ sı we ı lee.

Pɔɔl kyagılı Timoti dı ʋ kaŋ wıtıı

3 Ŋ aa kyʋwalı Wıısı hʋ ŋ bee ŋ naabaala buloŋ aa tıŋ abee tıdıgı
aŋgyʋwasʋ rɛ. Saŋa kɛ buloŋ dı mıyaŋ nɛ ko kı kyʋwalı Wıısı, ŋ aa
kı liisi ı wıya rɛ. 4 Dı mıyaŋ nɛ liisi gɛɛ hʋ ı gyı aa wıı sınııl saŋa hʋ
ŋ beel-ı aa ta dɔmɔŋ, ŋ aa kyo dı ŋ bıl na ı rɛ a kpʋ yʋwaŋ. 5 Ŋ aa liisi
gɛɛ hʋ ı aa laa Krisita wıya di abee ı wıtıı buloŋ nɛ. Ɛɛ tıı rɛ ı naha
Lɔwısı abee ı naa Yunisi mɛ fa laa Krisita wıya di. Ŋ gyıma anıı ı ha
yaŋ sıŋ gɛɛ tıyaŋ nɛ. 6 Ɛɛ rɛ tıŋ ŋ kı liisi ı dı ı kaŋ Wıısı bɔnyɛ kıŋ
hʋ kı tʋma weliŋ. Bɔnyɛ kıŋ hʋ ʋ gyı aa kpaa tıya ı saŋa hʋ ŋ gyı aa
kpaa ŋ nosi dɔbɔ ı tıyaŋ, a kyʋwalı Wıısı tıya ı hʋ. 7 Beewıya Wıısı
bı kpa ʋ Wiyesi Welii hʋ we á tıyaŋ dı á kı fá kambıŋ, amɛ ʋ kpa we
á tıyaŋ nɛ dı á kaŋ dee, a kaŋ kyori, aŋ gyıŋ á tıı kanıı mɛ.
8 Ɛɛ wıya, ta leŋ dı á Tıına Yesu wıya basıı yaa ı hıısı. Aŋ ta leŋ
dı mıyaŋ, nal hʋ ba aa kuu ʋ wıya kaŋ tɔ dıya tıyaŋ wıya mɛ yaa ı
hıısı. Amɛ Wıısı dee tıyaŋ ı mɛ kaŋ weliŋ, a na ı tʋwara tol akuu ı
aa bası Wıısı wıweliye hʋ wıya. 9 Wıısı laa ma ta rɛ, a yırı ma dı á
yaa ʋ nala. Ʊ bı kıı nıı á wıyaalıı kıdıgı buloŋ nɛ tıŋ, amɛ Wıısı tıı
bampaga abee ʋ bɔnyɛ tıyaŋ nɛ ʋ tıŋ Yesu Krisita tıyaŋ a laa ma ta.
Ʊ vʋʋlı biŋ nɛ faafaa buloŋ anıı ʋ sı yaa wıı no tıya ma, ka dʋnıya
na piili. 10 Amɛ nyɛ kɛ, Wıısı tıŋ á laataal Yesu Krisita koyi tıyaŋ nɛ a
daga ma ʋ bɔnyɛ. Krisita laa sʋʋ dee buloŋ nɛ, aŋ tıŋ ʋ wıweliye hʋ
tıyaŋ a daga ma ŋmanıı hʋ á aa sı tıŋa a kaŋ mııbol aa bı kaŋ tenii.
11 Wıweliye no wıya rɛ Wıısı lıı ŋ dı ŋ yaa kpambıya, a bası ba kı tıya
nala, a kpa ba kı daga nala mɛ. 12 Ŋ aa bası wıweliye no rɛ tıŋ ŋ kı
na tʋwara no. Amɛ abee tʋwara no ŋ aa naa buloŋ, ka hıısı bı kana
ŋ, beewıya ŋ gyıŋ nal hʋ ŋ aa laa di rɛ. Ŋ laa di rɛ anıı ʋ aa wuwo ʋ
deŋ wıı hʋ ŋ aa kpaa we ʋ nosi tıyaŋ weliŋ nɛ a mʋ pele kyɛɛ hʋ Yesu
Krisita aa sı mııgı ko. 13 Wıya hʋ buloŋ ŋ fa aa daga ı yaa wıtıı rɛ. Ɛɛ
wıya, kaŋ ba weliŋ a kı tıŋ ba. Laadii hʋ bee kyori hʋ ı aa kana akuu
á bee Yesu Krisita aa yaa kıdıgı wıya, yaa kuwokeri aŋ kaŋ gɛɛ weliŋ.
14 Wiyesi Welii hʋ aa we á tıyaŋ dee tıyaŋ, kaŋ wıweliye hʋ Wıısı aa
kpaa we ı nosi tıyaŋ weliŋ.
15 I gyıma anıı Krisitabiisi hʋ buloŋ aa lıı Esıya paalʋʋ fáá vıya ŋ
ta rɛ. Haalı Figyɛlusi abee Hɛmogyinisi buloŋ mɛ gba fáá vıya ŋ ta
rɛ. 16 Amɛ ŋ aa sʋl Wıısı rɛ dı ʋ fá Onisifɔrɔsı abee ʋ dıya nala buloŋ
sikii, beewıya saŋa hʋ ŋ gyı aa we nıtɔdıya tıyaŋ, ʋ gyı ville ko fıyɛlı
ŋ bembii rɛ weliŋ. Ʊ gyı bı fáá hıısı anıı ba aa kana ŋ tɔ nıtɔdıya
tıyaŋ wıya. 17 Ʊ gyı aa ko dı ʋ pele Roma paalʋʋ, ʋ gyı gɔllı kyɛ ŋ nɛ
abee sıfıyası a mʋ na ŋ. 18 Wıısı sı leŋ dı á Tıına Krisita fá ʋ sikii kyɛɛ

hʋ ʋ aa sɪ mɪɪgɪ ko. Ka ɪ tɪɪ mɛ naa gɛɛ ʋ gyɪ aa kyiyeli ŋ nɛ saŋa hʋ ŋ gyɪ aa we Ɛfiso tɪyaŋ.

2

Kɪ tɪŋ Yesu Krisita abee wɪtɪɪ

1 Ŋ biye, kɪ sʋl Wɪɪsɪ dɪ ʋ tɪŋ Krisita bɔnyɛ tɪyaŋ a tɪya ɪ dee. 2 Wɪya
hʋ buloŋ ɪ aa nɪya dɪ ŋ basa nɪgyamaa tɪyaŋ, ɪ mɛ kpa ba tɪɪ a daga
nala aa kaŋ wɪtɪɪ dɪ ba mɛ wuwo kpa ba a daga ba dɔŋtɪŋsɪ. 3 Ɪ aa yaa
Yesu Krisita laalyuwol aa kaŋ wɪtɪɪ wɪya, kaŋ weliŋ a mɛ na ɪ tʋwara
tol. 4 Laalyuwol buloŋ ha aa we yuwo tɪyaŋ, ʋ aa kɪ lʋga rɛ dɪ ʋ yuwo
yuwo hʋ dɪ ʋ nɪhɪyawʋ teŋ fɪyɛlɪ. Ɛɛ wɪya, ʋ bɪl aa bee kpa ʋ sɪya kɪ
we wɪdʋŋsɪ tɪyaŋ. 5 Ɛɛ tɪɪ rɛ nala hʋ aa fá kɪ pagɪsɪ dɔmɔŋ mɛ. Dɪ
kɪdɪgɪ buloŋ nɛ bɪ tɪŋ mɪrɪsɪ hʋ ba aa biŋ tɪya ba fáyɪ hʋ tɪyaŋ, ʋ bɪ sɪ
wuwo fá di. 6 Pɪparɪ hʋ mɛ buloŋ aa yaa sɪfɪyaŋ tɪɪna, ʋ rɛ maga dɪ ʋ
laa sɪya di ʋ baga kɪna. 7 Kpa wɪya no ŋ aa basɪ kɪ tɪya ɪ a we ɪ nyuu
tɪyaŋ a kɪ bɪɪnɪ beewɪya á Tɪɪna Yesu sɪ suri ɪ hakɪla dɪ ɪ wuwo gyɪŋ
ba memii weliŋ.
8 Ta yeŋŋe anɪɪ Wɪɪsɪ kyisi Yesu Krisita aa yaa Deviti doho nal
sʋʋ tɪyaŋ nɛ. Wɪweliye hʋ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ŋ, ŋ kɪ basɪ rɛ gɛɛ.
9 Wɪweliye no basɪɪ rɛ tɪŋ ŋ kɪ na tʋwara nyɛ, ba paalɪ vʋwa ŋ abee
kyɔrʋmɔ anɪɪ ŋ aa yaa wɪbɔŋyaal. Amɛ ba bɪ sɪ wuwo kaŋ Wɪɪsɪ wɪbii
hʋ kɛ vʋwa. 10 Ɛɛwɪya, dɪ wɪɪ buloŋ aa yaa ŋ mɛ, ka ŋ aa kaŋ mala
rɛ akuu nala hʋ Wɪɪsɪ aa lɪya wɪya, dɪ Wɪɪsɪ tɪŋ Yesu Krisita tɪyaŋ a
laa ba mɛ ta dɪ ba we Wɪɪsɪ lee, a na ʋ gaŋdarɪ hʋ aa we doŋ kɪ mʋ
deŋdeŋ.
11 Wɪɪ no ŋ aa basɪ kɪ tɪya ma yaa wɪtɪɪ rɛ,
Dɪ á bee Yesu buloŋ nɛ sʋba, ɛɛ kɛ,
á beel-ʋ buloŋ mɛ rɛ bɪl sɪ kaŋ mɪɪbol.
12 Dɪ ámaa rɛ kaŋ mala,
á beel-ʋ buloŋ nɛ sɪ di ʋ koro hʋ.
Dɪ ámaa rɛ baa á bɪ gyɪŋ Yesu,
ʋ mɛ sɪ maakyiye baa dɪ ʋ bɪ gyɪŋ ma.
13 Dɪ ámaa rɛ bee tɪŋa ʋ abee wɪtɪɪ,
ʋ kɛ ha kaŋ wɪtɪɪ rɛ,
beewɪya ʋ bɪ sɪ wuwo mʋrɪ ʋ tɪɪ.

Wɪɪsɪ tʋŋtʋnnɪ hʋ tʋma aa fɪyɛlɪ Wɪɪsɪ teŋ

14 Basɪ tɪya Krisitabiisi hʋ buloŋ anɪɪ ba ta ko kɪ yeŋŋi wɪya no kɪdɪgɪ
buloŋ, aŋ kʋrɪsɪ ba dɪgɪna abee sɪfɪyasɪ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ dɪ ba leŋ
nyʋʋtaaduwo wɪbasɪɪ bee dɔmɔŋ. Beewɪya wɪya no bɪ kaŋ tɔnɔ kɪdɪgɪ
buloŋ tɪya nala hʋ aa nɪɪ ba see kyogisi dʋŋ. 15 Yaa ɪ sɪfɪyaŋ buloŋ dɪ
Wɪɪsɪ laa ɪ we anɪɪ ɪ yaa tʋŋtʋnnɪ hʋ tʋma aa fɪyɛl ʋ teŋ nɛ, a yaa
tʋŋtʋnnɪ hʋ aa bɪ kaŋ wɪɪ buloŋ aa sɪ leŋ dɪ hɪɪsɪ kana ɪ ɪ tʋma tʋmɪɪ
tɪyaŋ, a yaa nal hʋ aa daga Wɪɪsɪ wɪtɪɪ hʋ mɛ ʋ bʋwaŋ. 16 Lɪɪ ɪ tɪɪ
lɪɪ wɪya hʋ aa bee fɪyɛlɪ Wɪɪsɪ teŋ basɪɪ tɪyaŋ. Beewɪya wɪya no aa
leŋ nala marɪ kpa ba hal yɪya Wɪɪsɪ rɛ. 17 Nala no iriŋ wɪdagɪya aa
pɪsa gɛɛ rɛ anɪɪ naawal aa kpa nal naŋpʋŋ buloŋ di gɛɛ. Hamineyo
abee Filetusi rɛ yaa nala no badɔmɔŋ. 18 Nala no balɪya nyʋgɪsa wɪtɪɪ
hʋ ŋmanɪɪ tɪyaŋ nɛ, aŋ kaŋ nala hʋ aa laa Yesu wɪya di badɔmɔŋ mɛ
hakɪllɪ kɪ vʋgɪmɪ abee wɪya hʋ ba aa basɪ tɪyaŋ. Beewɪya ba aa daga

nala rɛ anɪɪ saŋa hʊ nala aa sɪ sii sʊʊ tɪyaŋ teŋ para rɛ. 19 Amɛ Wɪɪsɪ
wɪtɪɪ hʊ kɛ sɪna gɛɛ rɛ anɪɪ gyememiduwo aa bɪ sɪ maakyiye gyigisi.
Wɪɪ hʊ ba aa saba ʊ tɪyaŋ nɛ nyɛ: “Á Tɪɪna Wɪɪsɪ gyɪŋ nala hʊ aa yaa
ʊ nala rɛ,” a bɪl baa, “Nal hʊ buloŋ aa baa ʊ yaa ʊ nal, ʊ tɪɪna maga dɪ
ʊ leŋ wɪbɔmɔ yayɪ rɛ.”
20 Dɪɪbal kɛ buloŋ tɪyaŋ, kɪdigbaŋsɪ iriŋ iriŋ buloŋ nɛ aa we doŋ.
Badɔmɔŋ aa yaa salma kɪmarɪya rɛ, badɔmɔŋ yaa sɪlbasɪ, badɔmɔŋ
mɛ yaa daasɪ kɪmarɪya, badɔmɔŋ mɛ yaa kyʊl kɪmɔɔlɪya. Ba aa kpa
gbaŋsɪ no badɔmɔŋ biŋ nɛ a kaŋ kɪ we kɪdiiliye kyɛbala kyɛɛ dʊŋ, aŋ
kaŋ badɔmɔŋ mɛ kɪ we kɪdiiliye kyɛɛ kɛ buloŋ.
21 Ɛɛ tɪɪ rɛ dɪ nal lɛ lɪɪ ʊ tɪɪ wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ, Wɪɪsɪ sɪ kana ʊ
tɪɪna kɪ tʊŋ ʊ sɪfɪyaŋ tʊma dʊŋ. Beewɪya ɛɛ daga nɪɪ Wɪɪsɪ leŋ ʊ yaa
tɪpʊlʊŋ tɪɪna rɛ a bɪ kaŋ bisiŋ buloŋ ʊ sɪya tɪyaŋ. Ɛɛ wɪya, ʊ yaa siri rɛ
dɪ Wɪɪsɪ kana ʊ tʊŋ tʊŋweliye kɛ iriŋ buloŋ. 22 Lɪɪ ɪ tɪɪ a lɪɪ wɪbɔmɔ
hʊ bapʊwasɪya bee hatoliye aa kɪ yaa tɪyaŋ. Amɛ ɪ bee nala hʊ aa
kyʊwalɪ Wɪɪsɪ abee ma tɪdɪgɪ buloŋ maga dɪ ma kaŋ tɪpʊlʊŋ nɛ a sɪŋ
ma laadii tɪyaŋ weliŋ a kaŋ kyori abee nyʊʊdɪgɪ. 23 Ta kpaa ɪ tɪɪ kɪ mal
nala hʊ aa kaŋ nyʊʊtaaduwo laama, beewɪya ɪ tɪɪ gyɪma anɪɪ kaasɪ rɛ
yaa wɪya no kateŋ. 24 Ka Wɪɪsɪ tʊŋtʊnnɪ mɛ bɪ maga dɪ ʊ kɪ kaa kaasɪ.
Ʊ maga dɪ ʊ kaŋ bɔnyɛ bee nal buloŋ nɛ, a wuwo kɪ daga nala weliŋ,
aŋ kaŋ kenyiri mɛ. 25 Ʊ maga dɪ ʊ kpa sɪfɪyala rɛ a daga wɪya sɪya a kɪ
tɪya nala hʊ aa bɪ sɪŋ ʊ wɪɪ tɪyaŋ. Kapuwo kyɛɛ kɪdɪgɪ Wɪɪsɪ sɪ suri ba
sɪya dɪ ba bɪrɪmɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ a ko gyɪŋ wɪtɪɪ hʊ. 26 Nyɛ rɛ sɪ
leŋ dɪ ba bɪrɪmɪ ba hakɪllɪ a marɪ kaŋ wɪgyʊŋ a kaŋ ba tɪɪ lɪɪ Sɪtaanɪ
barɪgɪ hʊ tɪyaŋ, beewɪya ʊ fa bara kaŋ ba rɛ, a leŋ ba kɪ tɪŋ ʊ kyɛrɪ.

3

Saŋa hʊ dʊnɪya tenii aa sɪ ko kpaga nala sɪ vɪya Wɪɪsɪ tɪŋɪɪ

1 Ŋ biye, laa wɪɪ no biŋ nɪɪ aa bee kyuwori doŋ: Saŋa hʊ dʊnɪya
tenii aa sɪ ko kpaga, ba sɪ lɔrɪ kɪŋkaŋ a tɪya nala. 2 Beewɪya nala sɪ
kyɪl ba tɪɪ abee molbiye dʊŋ wɪya. Nala sɪ kɪ daga ba tɪɪ aŋ kaŋ ba
tɪɪ kɪ gyɪgɪsɪ, ka dɪ nyʊʊsɪma dʊŋ yaa ba kʊʊ bee dɪsɪ. Ba bɪ sɪ kɪ
nɪɪ ba kuwoma bee ba nɪmma nyʊwa. Nala sɪ yaa kaŋdogɪlo, a bɪ sɪ
kɪ fá Wɪɪsɪ mɛ gba. 3 Nala bɪ sɪ kaŋ kyori, a bɪ sɪ kpa wɪya kɪ kyɛ
dɔmɔŋ. Ba sɪ kɪ kyogi dɔmɔŋ fene, a bɪ sɪ gyɪŋ ba tɪɪ kanɪɪ, nala sɪ
bɔmɔ anɪɪ naakyige, aŋ ha haasɪ wɪɪ buloŋ aa yaa wɪwelii mɛ. 4 Ba sɪ
kɪ lɪɪ dɔmɔŋ hala, a bɪ sɪ kɪ yaa wɪya bee ba hakɪllɪ, aŋ kɪ daga ba tɪɪ
kɪŋkaŋ, a kyo ba dʊŋʊ wɪyaalɪya a te Wɪɪsɪ. 5 Ba aa kɪ yaa wɪya gɛɛ
anɪɪ ba aa kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, amɛ wɪtɪɪ tɪyaŋ, ba bɪ laa di anɪɪ Wɪɪsɪ kaŋ
wɪɪ buloŋ dee rɛ. Ta leŋ dɪ ɪ bee nala no iriŋ pɛ wɪɪ buloŋ. 6-7 Nala
no badɔmɔŋ aa lʊwɔlɪ gyʊʊ nala dɪɪsɪ rɛ, a mʊrɪ haana hʊ hakɪllɪ aa
muro a laa ba hakɪllɪ tɪŋa. Haana no iriŋ tɪɪ wɪbɔmɔ ba aa yaa aa
vʊwa ba rɛ, ka ba kɪ tɪŋ ba teŋbii wɪkyɛɛlɪya iriŋ yʊga tɪyaŋ. Haana
no aa kɪ lʊga rɛ dɪ ba gʊnnɪ wɪya saŋa buloŋ amɛ ba ha bɪ maakyiye
wuwo gyɪŋ wɪtɪɪ hʊ.
8 Ɛɛ hʊ Gyaanisi bee Gyambɪrɪsɪ gyɪ aa yaŋ bɪ sɪŋ Moosi kɪŋ tɪyaŋ.
Ɛɛ tɪɪ rɛ nala no mɛ bɪ sɪŋ gbala wɪtɪɪ hʊ. Nala no nyuni bee tɪma, ba
aa fugo nyɪya wɪya baa ba laa Krisita wɪya di rɛ. 9 Amɛ ba bɪ sɪ wuwo
yaa gɛɛ mʊ sɪya, beewɪya nal buloŋ sɪ na ba bambugiliŋ anɪɪ gɛɛ hʊ
gyɪ aa puu Gyaanisi bee Gyambɪrɪsɪ.

Pɔɔl basɪ wɪya kyagɪlɪ Timoti

10 Amɛ ɪ kɛ gyɪŋ ŋ wɪdagɪya abee ŋ wɪyaalɪya abee wɪɪ hʋ aa kyɪlɪ ŋ,
ŋ mɪɪbol no tɪyaŋ buloŋ nɛ. Ɪ gyɪŋ ɛɛ ŋ aa laa Wɪɪsɪ di rɛ, a gyɪŋ gɛɛ ŋ
aa kaŋ kenyiri mɛ. Ɪ gyɪŋ gɛɛ ŋ aa kyo nala rɛ, a bɪl gyɪŋ gɛɛ ŋ aa kaŋ
mala mɛ. 11 Ɪ gyɪŋ gɛɛ ba aa dɔgɪsɪ ŋ nɛ abee gɛɛ ŋ aa naa tʋwara. Ɪ
gyɪŋ wɪya hʋ iriŋ aa puu ŋ nɛ Aŋtiyɔki bee Ikoniya bee Lisitira buloŋ
tɪyaŋ. Ba gyɪ dɔgɪsɪ ŋ nɛ weliŋ, ka ŋ ha kaŋ kenyiri. Amɛ ŋ Tɪɪna
Wɪɪsɪ lɪɪ ŋ nɛ ba buloŋ tɪyaŋ. 12 Ŋ aa kyɛ dɪ ɪ gyɪma rɛ anɪɪ nal hʋ
buloŋ aa laa Yesu Krisita wɪya di, a kɪ kyɛ dɪ ʋ tɪŋ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ weliŋ,
ba sɪ dɔgɪsɪ ʋ. 13 Amɛ nɪbɔmɔ abee nala hʋ aa gɔllɪ kɪ mʋrɪ nala, ba
wɪbɔmɔ sɪ marɪ lɔrɪ. Ba sɪ marɪ kɪ mʋrɪ nala dɪ nala mɛ kɪ mʋrɪ ba.
14 Amɛ ɪ kɛ ha kɪ yaa sɪfɪyaŋ, aŋ kaŋ wɪya hʋ ɪ aa gʋnna a laa di mɛ
weliŋ, beewɪya ɪ gyɪŋ nala hʋ lee ɪ aa gʋnnɪ wɪya no rɛ. 15 A piili ɪ
biibiri tɪyaŋ buloŋ, ɪ gyɪŋ wɪya hʋ aa we Wɪɪsɪ Teŋ tɪyaŋ nɛ. Ɪ gyɪma
anɪɪ wɪya no rɛ wuwo tɪya ɪ wɪgyʋŋ, a leŋ ɪ laa Yesu Krisita wɪya di,
ʋ laa ɪ ta. 16 Wɪɪsɪ teŋ wɪɪ buloŋ lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ. Wɪɪsɪ rɛ kpaa ʋ
Wiyesi Welii hʋ a we nala tɪyaŋ ba sabɪ ba. Wɪɪsɪ teŋ aa daga nala
wɪtɪɪ ŋmanɪɪ rɛ. Dɪ nal lɛ yaa wɪɪ kyogi, ʋ aa daga ʋ wɪɪ hʋ ʋ aa yaa
kyogi rɛ, a bɪl wuwo daga ʋ ŋmanɪɪ hʋ aa maga dɪ ʋ kɪ tɪŋa, a wuwo
daga ʋ gɛɛ ʋ aa sɪ wuwo yaa a kaŋ tɪpʋlʋŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. 17 Nyɛ rɛ
sɪ leŋ dɪ Wɪɪsɪ tʋŋtʋnnɪ wuwo sɪŋ kpaŋkpaŋ a wuwo tʋŋ tʋŋweliye
iriŋ kɛ buloŋ.

4

Kɪ basɪ Wɪɪsɪ Wɪweliye hʋ saŋa buloŋ

1-2 Saŋa hʋ Krisita aa sɪ mɪɪgɪ ko abee ʋ koro, ʋ sɪ di weye abee
sʋʋnɪ buloŋ sarɪya. Ɛɛ wɪya, á Tɪɪna Wɪɪsɪ abee á Tɪɪna Yesu Krisita
sɪya tɪyaŋ, wɪɪ hʋ ŋ aa kpaa kɪ tɪya ɪ rɛ nyɛ, yaa siri saŋa buloŋ dɪ
ɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ, ka dɪ nal lɛ ko yaa wɪɪ kyogi basɪ ʋ tɪɪna
sɪya wɪya tɪya ʋ, aŋ kɪ daga ba ŋmanɪɪ hʋ aa maga dɪ ba kɪ tɪŋa, aŋ
kpa kenyiri bee sɪfɪyala a basɪ wɪya kɪ polli ba tenni. 3 Beewɪya saŋa
kɪdɪgɪ sɪ ko pele dɪ nala bɪ sɪ yaa siri dɪ ba gyegili nɪɪ Krisita wɪtɪɪ hʋ.
Amɛ ba sɪ kɪ tɪŋ ba tɪɪ hakɪllɪ wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ, a gɔllɪ kɪ kyɛ dɪdagɪla
yʋga dɪ ba daga ba wɪya hʋ ba tɪɪ aa kyɛ dɪ ba nɪɪ. 4 Ba bɪ sɪ kyo dɪ
ba gyegili nɪɪ wɪtɪɪ hʋ, ka dɪ ba mɪɪgɪ kpa ba hakɪllɪ buloŋ we wɪya
hʋ aa yaa mʋla tɪyaŋ. 5 Amɛ ɪ kɛ, ʋ maga dɪ ɪ gyɪŋ kaŋ ɪ tɪɪ rɛ weliŋ
wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. Dɪ tʋwara rɛ ko gyʋʋ ɪ mɛ, kaŋ mala, a kɪ basɪ Wɪɪsɪ
Wɪweliye hʋ, aŋ kɪ tʋŋ tʋma hʋ buloŋ Wɪɪsɪ aa kpaa we ɪ nosi tɪyaŋ
dɪ ɪ tʋma akuu ɪ aa yaa Wɪɪsɪ tʋŋtʋnnɪ wɪya.

6 Ŋ basɪ wɪɪ no kɪ tɪya ɪ rɛ beewɪya saŋa hʋ Wɪɪsɪ aa sɪ leŋ dɪ ŋ
mɪɪbol teŋ dʋnɪya no tɪyaŋ pele rɛ. Ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ba aa kpaa ŋ kɪ lɪɪ
wɪɪsʋlɪɪ. 7 Yuwo hʋ tɪyaŋ Wɪɪsɪ aa kpaaŋ we, ŋ yuwo lɪɪ rɛ. Ŋ fáá
maga gɛɛ hʋ ʋ aa baa ŋ fá maga rɛ. Ŋ ha kaŋ wɪya hʋ ŋ aa laa di mɛ
weliŋ nɛ abee wɪtɪɪ. 8 Lagɪlagɪ no, á Tɪɪna Krisita sarɪdiil hʋ aa kaŋ
wɪtɪɪ, ʋ marɪ tɪpʋlʋŋ kuworinyupugi bine ŋ nɛ dɪ ʋ kpa siili ŋ kyɛɛ hʋ
ʋ aa sɪ mɪɪgɪ ko. Ŋ dʋŋ mɛ yaŋ daa ʋ sɪ yaa gɛɛ tɪya amɛ abee nala
hʋ buloŋ aa gyegili ʋ mɪɪgɪ koyi.

Pɔɔl sʋl Timoti dɪ ʋ yaa wɪya badɔmɔŋ tɪya ʋ

9 Yaa ɪ kuwokeri buloŋ aŋ ko ŋ lee lagɪ. 10 Beewɪya Dimasɪ aa kyo
dʋnɪya wɪkanɪya wɪya, ʋ vɪya ŋ ta rɛ aŋ fá mʋ Tesaloniika. Kiresikɛŋ

mɛ mʋ Galetiya paalʋʋ rɛ, ka Titusi mɛ mʋ Dalmaatıya paalʋʋ. 11 Luka dʋŋ nɛ ha we ŋ lee daha. Dı ı rɛ ko kı ko ŋ lee, pɛ kaŋ Maakı mɛ kı
ko, beewıya ʋ kaŋ kyiyelii tıya ŋ nɛ ŋ tʋma tıyaŋ. 12 Ŋ tıŋ Takikusi rɛ
ʋ mʋ Ɛfiso.
13 Ŋ gyı leŋ ŋ gabal hʋ ta Kaapusi lee rɛ Turowası tıyaŋ. Dı ı ko
kı ko, laa ko tıya ŋ. A paa ŋ tenni hʋ mɛ pɛ kaŋ kı ko, amarıkpatıya
tenni hʋ ba aa kaŋ teŋtıgısıya marı hʋ. 14 Lugil hʋ ba aa yırı Alizaŋda
gyı kpʋʋ ŋ nɛ kıŋkaŋ. Wıı hʋ ʋ aa yaa ŋ, Wıısı dʋŋ nɛ sı tun-ʋ. 15 I
tıı mɛ kı gyıma ʋ wıya weliŋ, beewıya saŋa hʋ á gyı aa bası Wıısı
wıya ʋ gyı kpaa nyʋʋtaaduwo kyeŋ ma rɛ weliŋ. 16 Saŋa hʋ tıyaŋ ba
gyı aa piile dı ba di ŋ sarıya, nal buloŋ gyı bı sıŋ ŋ hal. Ba buloŋ gyı
fáá vıya ŋ ta rɛ. Amɛ ŋ aa sʋl Wıısı rɛ dı ʋ leŋ wıı tıya ba. 17 Amɛ
á Tıına Yesu Krisita gyı sıŋ ŋ hal lɛ, a tıya ŋ dee ŋ wuwo bası Wıısı
wıya nala hʋ aa bı yaa Gyuuma buloŋ nıı, aŋ lıı ŋ sʋʋ bʋwa hʋ tıyaŋ.
18 Á Tıına Yesu Krisita sı lıı ŋ wıbɔŋ buloŋ tıyaŋ, a pɔ ŋ weliŋ, a kana
ŋ gyıŋ mʋ gyʋʋ ʋ koro hʋ tıyaŋ wıısıbee tıyaŋ. Ʋ sı na dannıı a kaŋ
kı mʋ deŋdeŋ. Amı.

Kyʋwal kateŋse

19 Kyʋwalı Pirisila abee Akula tıya ŋ, a kyʋwalı Onisifɔrɔsı abee ʋ
dıya nala buloŋ mɛ. 20 Irasitu gyı mııgı hɔŋ Koriŋti tıyaŋ nɛ, aŋka
ŋ leŋ Turofimɔsı mɛ ta Miletu tıyaŋ, beewıya ʋ gyı bı kaŋ laaŋfıya.
21 Yaa sıfıyaŋ aŋ ko daha, ka dı puwo na luri. Yubulusi abee Pudɛŋsı
abee Liinusi abee Kulodıya, abee á nımmabalıya Krisitabiisi hʋ buloŋ
aa kyʋwalı ı.
22 Á Tıına Wıısı sı we ı lee. Wıısı bɔnyɛ sı we ma buloŋ lee.

TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA TITUSI

1 Mıyaŋ Pɔɔl lɛ sabı teŋ no a kı tıya ı Titusi. Ŋ yaa Wıısı tƱŋtƱnnı
rɛ, a yaa Yesu Krisita kpambıya mɛ. Wıısı rɛ lıı ŋ, a tıma ŋ dı ŋ ko pɛ
nala hƱ Ʊ aa lıya tıyaŋ, dı ba marı sıŋ ba laadii tıyaŋ, a leŋ dı ba gyıŋ
wıtıı hƱ buloŋ aa we á wııkyƱwal ŋmanıı hƱ tıyaŋ. Nyɛ rɛ sı leŋ dı
ba kı yaa wıya hƱ aa kpaa ŋmanıı Wıısı sıya tıyaŋ. 2 Dı gɛɛ wuwo leŋ
dı ba kaŋ bayıyɛla anıı ba sı kaŋ mııbol hƱ aa bı kaŋ tenii. DƱnıya
ha fa bı piili ka Wıısı gyı we nyƱwa anıı Ʊ sı kpa mııbol hƱ aa bı kaŋ
tenii a tıya nala. Wıısı mɛ yaŋ bee nyıya wıya. Wıısı wıtıı hƱ ba aa
gyıma abee ba laadii no buloŋ dɔbɔ ba bayıyɛla hƱ ba aa kana anıı
Wıısı sı tıya ba mııbol hƱ aa bı kaŋ tenni tıyaŋ nɛ. 3 Saŋa hƱ tıyaŋ
Wıısı aa kyo rɛ, Ʊ kpa mııbol no wıya daga ma Ʊ wıweliye hƱ tıyaŋ.
Wıısı á laataal lɛ kpaa wıı no we ŋ nosi tıyaŋ, dı ŋ laa bası tıya nala.
4 Ŋ sabı teŋ no a kı tıya ı Titusi rɛ. Akuu á buloŋ aa laa Yesu wıya di
wıya, ı yaa ŋ biye tıı rɛ. Á Kuwo Wıısı abee á Laataal Yesu Krisita sı
kyiyeli ı a leŋ dı ı hɔŋ abee laaŋfıya.

Wıı hƱ Titusi aa maga dı Ʊ yaa Kiriti paalƱƱ tıyaŋ

5 Wıı hƱ aa tıŋ ŋ leme ı Kiriti paalƱƱ tıyaŋ nɛ yaa dı ı wuwo kaŋ
wıya hƱ fa aa maga dı a yaa ka á bı wuwo yaa, a pɛ pɛ dɔmɔŋ. Ka dı
tɔɔ buloŋ tıyaŋ mɛ dı ı lıı Krisitabiisi sılaala doŋ anıı ŋ aa daga ı gɛɛ.
6 Sılaal buloŋ maga dı Ʊ kaŋ gyogiweliye rɛ, a ta kaŋ wıkyogii buloŋ
nala lee. Ʊ maga dı tıına kaŋ hadıgı rɛ, ka Ʊ biisi mɛ buloŋ laa Yesu
Krisita wıya di. Ʊ maga dı Ʊ tıına kaŋ gyogiweliye rɛ, a ta leŋ dı nal
buloŋ bası wıbɔŋ a mƱ kı tile Ʊ tıyaŋ, a ta kı yaa wılaama koo a bee
tıŋ nıhıyası nyƱƱsı. 7 Wıısı tƱŋtƱnnı-hıyawƱ buloŋ yaa nal hƱ Wıısı
aa kpaa Ʊ tƱma we Ʊ nƱsı tıyaŋ nɛ. Ɛɛwıya Ʊ bı maga dı Ʊ tıına kaŋ
wıkyogii buloŋ nala sıya tıyaŋ. Ʊ bı maga dı Ʊ kı daga Ʊ tıı, koo Ʊ yaa
baaŋtoso tıına, koo Ʊ yaa sınyƱwal, koo Ʊ yaa nal aa kıı girigiri koo
nal hƱ aa kyo molbiye wıya kıŋkaŋ. 8 Amɛ Ʊ maga dı Ʊ tıına kı deŋ
nıhƱwala nyuu weliŋ nɛ, a kyo wıweliye yayı dƱŋ. Ʊ maga dı Ʊ gyıŋ Ʊ
tıı kanıı rɛ, a yaa nıtıı mɛ. Ʊ maga dı Ʊ yaa tıpƱlƱŋ tıına rɛ, a ta kaŋ
bisiŋ buloŋ Wıısı sıya tıyaŋ, a gyıma Ʊ tıı kanıı weliŋ nala tıyaŋ. 9 Ʊ
maga dı Ʊ tıına kaŋ Wıısı wıweliye hƱ aa kaŋ wıtıı weliŋ nɛ anıı á aa
daga Ʊ gɛɛ, a wuwo daga Ʊ dɔŋtıŋsı wıtıı hƱ ba kı tıŋa. Ʊ bıl maga
dı Ʊ wuwo daga nala hƱ aa bası wıya kı kyogi wıtıı hƱ á aa tıŋ, dı ba
gyıma anıı ba wıdagıya hƱ bı yaa wıtıı.

10 Ʊ maga dı ı kı yaa wıya no buloŋ nɛ, beewıya nala yƱga a we ma
tıyaŋ doŋ a kaŋ kalıŋbaanı, a bee kyɛ dı ba kı tıŋ nal buloŋ nyƱwa,
aŋ gɔllı mƱrı nala kı baŋ abee wıtɔɔnı basıı. Amarıkpatıya nala hƱ
fa aa tıŋ Gyuuma wııkyƱwal ŋmanıı hƱ aŋ mııgı ko laa Yesu wıya di.
11 Ʊ maga dı ba leŋ wıya hƱ buloŋ ba aa bası rɛ, beewıya ba aa daga
wıya hƱ aa bı maga dı ba kı daga rɛ, a leŋ gyaŋwuwo pilime nala kpa
wıya hƱ ba aa laa di a kı ta. Ba buloŋ mɛ yaŋ, molbiye wıya rɛ tıŋ ba
kı yaa gɛɛ. 12 Kiriti tımma vƱgıl kıdıgı tıı gba gyı bası doŋ nala wıya
rɛ a baa, Kiriti tımma buloŋ yaa wınyıyɛla rɛ, a yaa nıbɔmɔ, a yaa
naboliŋ tımma, a yaa teŋwıı tımma mɛ. 13 Wıı hƱ Ʊ aa basa yaa wıtıı

rɛ. Ɛɛwıya, nɔsı ba abee sıfıyası dı ba sıŋ wıtıı hʋ ba aa laa di tıyaŋ weliŋ. 14 Bil bası tıya ba dı ba ta kpaa ba nyuni we Gyuuma naabaala
wıkanıya tıyaŋ, a ta kı tıŋ nala hʋ aa vıya Wıısı wıtıı hʋ nyʋwa mɛ.
15 Nala hʋ aa kaŋ tıpʋlʋŋ, kıŋ buloŋ mɛ weliye rɛ ba lee. Amɛ bisiŋ
tımma hʋ aa bı laa Wıısı wıya di kɛ lee, kıŋ buloŋ yaa kıbɔŋ nɛ. Wıtıı
rɛ, ba tısı bee ba hakıllı buloŋ nɛ birise. Ba bı gyıŋ wıbɔŋ buloŋ. 16 Ba
aa bası anıı ba gyıŋ Wıısı rɛ, amɛ ba wıyaalıya daga anıı ba bı gyıŋ
Wıısı. Ba wıyaalıya lɔrɔ, ba bee nıı nal buloŋ nyʋwa, ba paalı bı sı
wuwo yaa wıwelii buloŋ mɛ.

2

Wıtıı hʋ aa maga dı ı kı daga Krisitabiisi hʋ

1 Amɛ ı Titusi kɛ maga dı ı kı daga wıtıı hʋ aa kpaa ŋmanıı Wıısı
sıya tıyaŋ nɛ. 2 Bası tıya banıhıyası hʋ aa we ma tıyaŋ dı ba leŋ dı
ba sıya fıyɛlı, a kaŋ gyogiweliye, dı nala tıya ba gyırıma, a kaŋ ba tıı
weliŋ, a gyıŋ wıtıı hʋ ba aa laa di weliŋ, a kyo nala, a kaŋ mala ba
laadii tıyaŋ. 3 Bası tıya hanıhıyası hʋ mɛ dı ba kı yaa wıya hʋ aa daga
anıı ba aa fá Wıısı rɛ. Ʋ bı maga dı ba kı gaa nala hala, koo dı ba yaa
sınyʋwala. Amɛ ʋ maga dı ba kı daga wıya hʋ aa weliye rɛ, dı gɛɛ
wuwo leŋ 4 dı ba wuwo daga hatoliye mɛ dı ba kyo ba balama abee ba
biisi, 5 a wuwo kaŋ ba tıı weliŋ, a ta kı yaa wılaama, aŋ kı deŋ ba dıya
nala nyuu tıyaŋ weliŋ, a kaŋ bɔnyɛ, a kı tıŋ ba balama nyʋʋsı weliŋ,
dı nal buloŋ ta wuwo bası wıbɔŋ buloŋ Wıısı wıweliye hʋ lugo tıyaŋ.
6 Bası gɛɛ tıı tıya bapʋwasıya hʋ mɛ, abee sıfıyası dı ba mɛ kaŋ ba tıı
weliŋ wıı kɛ buloŋ tıyaŋ. 7 Ɪ Titusi, wıı kɛ buloŋ tıyaŋ, leŋ dı nala na
ı wıyaalıya aa weliye dı ba kı tıŋa. Wıya hʋ buloŋ ı aa dagı tıyaŋ, leŋ
dı ba na anıı ı kaŋ wıtıı rɛ abee sıfıyası. 8 Leŋ dı ı wıbasıya buloŋ
yaa wıtıı, dı nal buloŋ ta wuwo kaŋ wıı tarı ba tıyaŋ. Nyɛ rɛ sı leŋ dı
hıısı kaŋ nala hʋ aa bı sıŋ ma kıŋ tıyaŋ, beewıya ba bı sı na wıbɔŋ
buloŋ á tıyaŋ a bası. 9 Bası tıya yosi mɛ dı ba kı tıŋ ba tımma nyʋʋsı
wıı kɛ buloŋ tıyaŋ, dı ba tımma tenni fıyɛlı ba nyuu tıyaŋ. Ʋ bı maga
dı ba laa wıya kı bası ba nyʋʋsı tıyaŋ. 10 Ba ta kı gaa ba tımma kına.
Amɛ ba wıyaalıya buloŋ tıyaŋ, ʋ maga dı ba leŋ dı ba tımma laa ba
di rɛ anıı ba kaŋ wıtıı rɛ. Dı ba aa rɛ aa yaa gɛɛ, ɛɛ rɛ sı leŋ dı nal
buloŋ gyıma anıı á Laataal Wıısı wıweliye hʋ yaa wıya aa kaŋ tıŋıı
rɛ.
11 Ʋ maga dı ba kı yaa wıya no buloŋ nɛ, beewıya á Tıına Wıısı kaŋ
ʋ bɔnyɛ dagı ma rɛ, dı ʋ tıŋ gɛɛ tıyaŋ a laa nal buloŋ ta. 12 Wıısı tıŋ
ʋ bɔnyɛ no tıyaŋ nɛ aa daga ma dı á vıya wıya hʋ aa bı kpaa ŋmanıı
ʋ sıya tıyaŋ. A bıl daga ma dı á ta kpaa á nyuu we dʋnıya wıkanıya
tıyaŋ, amɛ ʋ maga dı á gyıŋ kaŋ á tıı weliŋ nɛ, a kaŋ wıtıı mɛ, aŋ kı
tıŋ Wıısı ŋmanıı dʋnıya no tıyaŋ. 13 Á aa we dʋnıya no tıyaŋ nyɛ, á
aa gyegili haŋ kyɛbal hʋ á Wııbal abee á Laataal Yesu Krisita, aa sı ko
abee ʋ gaŋdarı rɛ. 14 Á wıya rɛ tıŋ ʋ sʋba, dı ʋ laa ma ta á wıbɔmɔ
buloŋ tıyaŋ a pıısı á bisiŋ buloŋ ta, dı á yaa ʋ tıı nala, a yaa nala hʋ
aa kpaa ba nyuu we wıweliye yayı dʋŋ tıyaŋ. 15 Ɛɛwıya, wıya no rɛ
maga dı ı kpa kı daga nala. Kpa Wıısı dee hʋ ʋ aa kpaa tıya ı a bası
teŋ polli wıya kı tıya ba, aŋ bası nala hʋ aa yaa wıbɔmɔ mɛ sıya wıya
kı tıya ba. Ta leŋ dı nal buloŋ kpa sıı gyʋʋ ı.

3

Wıya hʋ Krisitabiisi aa maga ba kı yaa

1 Bıl marı bası tıya Krisitabiisi hʋ anıı ʋ maga dı ba kpa ba tıı tıya
ba sılaala rɛ abee nala hʋ aa deŋ ba nyuu, a kı tıŋ ba nyʋwa, aŋ yaa
siri dı ba yaa wıı kɛ buloŋ aa weliye. 2 Bası tıya ba dı ba ta kı gaa nala
hala. Ʋ bı maga dı ba kyo kaası, amɛ ʋ maga dı ba leŋ ba bee nal buloŋ
wıya weliye rɛ, a leŋ dı ba sıya fıyɛlı weliŋ nal buloŋ lee, 3 beewıya á
buloŋ mɛ fa yaa bambugo rɛ, a fa bee nıı nal buloŋ nyʋwa, a fa yaa
nınyʋgısıya Wıısı ŋmanıı tıyaŋ. Á tıı teŋbii wıkyɛɛlıya iriŋ kɛ buloŋ
fa aa kyıl ma fa yaa wıbɔmɔ dɔŋ nɛ, a kaŋ ma bırımı yosi á kı tıŋ ba.
Tıbııŋbɔmɔ abee tıhɔllı dʋŋ nɛ á fa kana abee dɔmɔŋ. Nala fa haası
ma rɛ, á mɛ fa haası ba. 4 Amɛ saŋa kıdıgı aa ko pele, á Laataal Wıısı
kaŋ ʋ bɔnyɛ abee ʋ kyori daga ma rɛ a laa ma ta. 5 Ʋ bı kıı anıı á
wıyaaweliye yayı rɛ tıŋ ʋ laa ma ta. Amɛ ʋ aa fáá á sikii wıya rɛ tıŋ
ʋ laa ma ta. Ʋ Wiyesi Welii hʋ tıyaŋ nɛ ʋ tıŋa a sası á wıbɔmɔ buloŋ
ta, aŋ tıya ma mııbofalıı anıı ba aa marı lʋl ma. 6 Wıısı tıŋ á Laataal
Yesu Krisita tıyaŋ nɛ a kpa ʋ Wiyesi Welii no we á tıyaŋ weliŋ. 7 Ʋ
bɔnyɛ tıyaŋ nɛ ʋ leŋ á yaa tıpʋlʋŋ tımma ʋ sıya tıyaŋ, a yaa ʋ balıya,
a kaŋ bayıyɛla anıı á sı kaŋ mııbol hʋ aa bı kaŋ tenii. 8 Wıı no paalı
yaa wıtıı rɛ. Ɛɛwıya, ŋ aa kyɛ dı ı marı bası wıya no weliŋ nɛ a tıya
nala hʋ aa laa Wıısı wıya di, dı ba kpa ba nyuni we wıweliye yayı
tıyaŋ saŋa buloŋ. Beewıya wıya no yaa wıweliye rɛ, a kaŋ tɔnɔ tıya
nihuwobiŋ buloŋ.

9 Amɛ ma ta kaŋ wıtɔɔnı kı kpa dɔmɔŋ. Ma ta dɔgısı ma tıı a kı dıısı
ma naabatuugo ma fene. Ma yaŋ leŋ hıyawʋ-hıyawʋ bee dɔmɔŋ, a ta
kaŋ Wıısı mırısı hʋ Moosi fa aa saba tıya ma mɛ wıya kı kaa dɔmɔŋ.
Beewıya, wıya no buloŋ yaa wıtɔɔnı rɛ, a bı kaŋ tɔnɔ buloŋ. 10 Dı
nal buloŋ nɛ we doŋ a bı vʋwa dı ʋ sıŋ pɔ wıtıı hʋ ı aa dagı, aŋ kpa
nyʋʋtaaduwo we nala hʋ tıyaŋ, dı ı ko ŋmaa liyesi ʋ anıı bʋlıya, ka
dı ʋ ha bı nıı tıya ı, ta leŋ dı ı beel-ʋ bıl pɛ wıı buloŋ. 11 Gyıma weliŋ
anıı nal no tıına yaa wıbɔŋyaal lɛ a bee kyɛ wıtıı. Ʋ tıı wıyaalıya di
ʋ sarıya rɛ, ʋ tele.

Wıkateŋse

12 Ŋ sı tʋŋ Atıması koo Takikusi dı ʋ ko ı lee. Dı ʋ rɛ ko ko, yaa
kuwokeri aŋ ko kyem-ŋ Nikopoli tıyaŋ, beewıya ŋ yaa ŋ hakıla rɛ anıı
ŋ sı hɔŋ doŋ dı puwo saŋa baŋ mʋ. 13 Dı Ziina, sarıdiil hʋ, abee Apolo
rɛ ko yaa siri dı ba vala ba ŋmanıı hʋ, yaa kuwokeri aŋ pɛ ba tıyaŋ
weliŋ, a tıya ba kıŋ hʋ buloŋ ba aa kyɛ. 14 Ʋ maga dı Krisitabiisi gyıŋ
gɛɛ hʋ ba aa sı kpa ba nyuni we wıweliye yayı tıyaŋ nɛ, dı ba wuwo
kı pɛ nala hʋ aa maga dı ba pɛ tıyaŋ. Ʋ maga dı ba kı tʋŋ tʋŋweliye
rɛ, dı ʋ kaŋ tɔnɔ a tıya nal buloŋ.

15 Ŋ bee nala hʋ buloŋ aa we daha aa kyʋwalı ı. Kyʋwalı á kyaŋsı
hʋ buloŋ mɛ aa laa Yesu wıya di tıya ma. Wıısı sı kyiyeli ma buloŋ.

TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA FILEMƆŊ

1 Mıyaŋ Pɔɔl ba aa kaŋ tɔ nıtɔdıyaŋ á tıına Yesu Krisita wıya, abee
á nıınabiye Timoti rɛ sabı teŋ no a kı tıya ı Filemɔŋ, á kyaŋkyoolii,
abee á tʊŋtʊnnı-dɔŋ,
2 abee Krisitabiisi hʊ aa laŋŋı ı dıya tıyaŋ, abee á nıınatoluu Afiya,
abee Akipu, nal hʊ á beel-ʊ buloŋ aa lʊgı dı á leŋ dı nala gyıma anıı
Wıısı wıweliye hʊ yaa wıtıı rɛ.
3 Á Kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ abee ba fıyɛlʊʊ sı
we ma lee.
4 Dı mıyaŋ nɛ ko kı kyʊwalı Wıısı saŋa kɛ buloŋ, ŋ aa liisi ı wıya
rɛ, a kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ. 5 Beewıya, ŋ aa nıı ɛɛ hʊ ı aa kyo
Krisitabiisi buloŋ nɛ, abee ɛɛ hʊ ı aa laa á Tıına Yesu Krisita wıya di.
6 Ŋ wıısʊlıı rɛ yaa dı Wıısı pɛ ı tıyaŋ dı ı marı kı bası Yesu Krisita
wıya hʊ ı aa laa di, dı ɛɛ leŋ dı ı gyıŋ wıweliye hʊ buloŋ á aa kana
akuu á bee Yesu Krisita aa yaa kıdıgı nyubaanıŋ. 7 Ŋ naabiikpıyana,
ɛɛ hʊ ı aa kyo Wıısı nala, ʊ yaa ŋ teŋfıyɛlʊʊ rɛ kıŋkaŋ, a leŋ ŋ teŋ mɛ
polli, beewıya ı leŋ Wıısı nala bembiye fıyɛlı rɛ.

Pɔɔl sʊl Filemɔŋ dı ʊ kaŋ Oniisimu weliŋ

8 Krisita wıya, ŋ kaŋ ŋmanıı rɛ ŋ fa aa sı wuwo fıla ı dı ı yaa wıı
hʊ aa maga dı ı yaa. 9 Ŋ fa sı wuwo kpa fılıı beewıya, ŋ yaa nal aa laa
Yesu Krisita naası sıŋ nɛ, ka ba ha kana ŋ tɔ nıtɔdıyaŋ gyınaŋ ʊ wıya.
Amɛ kyori tıyaŋ nɛ ŋ kpa sʊlıı nyɛ. 10 Ŋ biibaal Oniisimu wıya rɛ ŋ kı
sʊla ı. Ʊ kıı gɛɛ rɛ anıı ŋ tıı biye Krisita tıyaŋ, beewıya ŋ tıyaŋ nɛ ʊ
tıŋa a laa Yesu wıya di saŋa hʊ ŋ aa we nıtɔdıya tıyaŋ. 11 Ʊ fa bı kaŋ
tɔnɔ tıya ı. Amɛ lagılagı no ʊ kaŋ tɔnɔ tıya ŋ beel-ı buloŋ nɛ. 12 Ŋ leŋ
ʊ mııgı kı ko ı lee rɛ, amɛ ʊ wıya dɔbɔ ŋ bembii tıyaŋ weliŋ. 13 Ŋ ha
aa we nıtɔdıya tıyaŋ Yesu Krisita wıweliye hʊ wıya nyɛ, ŋ fa kyo dı ʊ
we ŋ lee daha rɛ, a fa laa ı nyuu kı kyiyeli ŋ. 14 Amɛ ŋ bee kyɛ dı ŋ
fıla ı dı ı kyiyeli ŋ. Ŋ aa kyɛ dı ı kyiyeli ŋ nɛ ı tıı kyɛrı tıyaŋ. Ɛɛwıya,
ŋ bı sı yaa wıı buloŋ dı ı bı laa nyʊwa.
15 Kapuwo wıı hʊ aa tıŋ Oniisimu gyı lıı ı lee kyɛyɛ baŋmana rɛ yaa
dı ʊ mııgı ko ı lee a we doŋ deŋdeŋ kı mʊ. 16 Oniisimu fa yaa ı yoŋ
nɛ. Amɛ lagılagı no, ʊ bıl bı yaa ı yoŋ dʊŋ, ʊ tee ı yoŋ nɛ. Ʊ yaa á
nıınabiye tıı rɛ Krisita wıya. Ʊ wıya dɔbɔ ŋ bembii tıyaŋ nɛ weliŋ.
Amɛ ŋ gyıma anıı ʊ wıya gba kyıla ı te ŋ nɛ, akuu ʊ aa yaa ı yoŋ abee
ı naabiye buloŋ á Tıına Yesu tıyaŋ wıya. 17 Dı ı rɛ gyıma anıı ŋ yaa ı
tʊŋtʊnnı-dɔŋ Krisita ŋmanıı tıyaŋ, ɛɛ kɛ dı ʊ rɛ ko mııgı ko, kana ʊ
weliŋ anıı ı fa aa sı kana ŋ tıı gɛɛ. 18 Dı ʊ rɛ fa yaa wıı kyogi ı, kpa
ʊ anıı mıyaŋ nɛ yaa gɛɛ. Dı ʊ rɛ fa dii ı kyıŋ mɛ, kpa ʊ nıı mıyaŋ
nɛ diye. 19 Mıyaŋ Pɔɔl, ŋ tıı noŋ nɛ ŋ kaŋ sabı wıya no kı tıya ı. Ŋ
baa, “Ŋ sı tuŋ kyıŋ hʊ buloŋ ʊ aa diye.” Amɛ yaŋ ta yeŋŋe anıı ı mɛ
dii ŋ kyıŋ nɛ, beewıya mıyaŋ Pɔɔl tıyaŋ nɛ ı tıŋa a na mııbofalıı hʊ ı
aa kana Krisita tıyaŋ. 20 Ɛɛwıya, ŋ naabiikpıyana, ŋ aa sʊla ı á Tıına
nyubaanıŋ, yaa wıı no tıya ŋ. Akuu á aa yaa kıdıgı Krisita tıyaŋ wıya
leŋ dı ŋ teŋ fıyɛlı.

21 Ɲ laa di rɛ anɪɪ ŋ aa sabɪ wɪɪ no kɪ tɪya ɪ, ɪ sɪ yaa wɪɪ hʊ wɪya ŋ
aa sʊla ɪ. Ɲ gyɪma anɪɪ ɪ gba sɪ yaa te gɛɛ. 22 Pɛ marɪ dɪya mɛ biŋ, a
yaa siri kɪ pɔ ŋ ŋmanɪɪ, beewɪya ŋ laa di rɛ anɪɪ ma aa kyʊwalɪ Wɪɪsɪ
kɪ tɪya ŋ wɪya, Wɪɪsɪ sɪ laa ma buloŋ sʊlɪɪ, a leŋ dɪ ŋ mɪɪgɪ ko ma lee.
23 Ɛpafirasɪ mɛ ba aa kaŋ tɔ pɛ ŋ tɪyaŋ akuu Yesu Krisita wɪya mɛ
aa kyʊwalɪ ɪ. 24 Ɲ tʊŋtʊnnɪ-dɔŋtɪŋsɪ Maakɪ abee Arisitaakusi abee
Dimasɪ abee Luka mɛ aa kyʊwalɪ ɪ.
25 Á Tɪɪna Yesu Krisita bɔnyɛ sɪ we ma buloŋ lee.

TEŊ HƱ BA AA SABA TIYA
HIIBURU TIMMA

Wiisi tiŋa ʋ Biye tiyaŋ a basi wiya tiya ma

1 Faafaa hʋ tiyaŋ, Wiisi gyi leŋ ʋ tiŋdaala tiŋ ŋmaŋgyamaa rɛ a
villi basi wiya a tiya á naabaala. 2 Amɛ gyinaŋ sigballiya no kɛ, ʋ Biye
tiyaŋ nɛ ʋ tiŋa, a basi wiya tiya ma. Wiisi Biye no tiyaŋ nɛ ʋ tiŋa a
mari dʋniya kiŋ kiŋ buloŋ a bil lii ʋ mɛ a kpa dʋniya kiŋ kiŋ buloŋ
tiya ʋ. 3 Biye hʋ tiyaŋ nɛ á ki na Wiisi gaŋdari aa maga gɛɛ. Ɛɛ Wiisi
aa kiya, ɛɛ tii rɛ biye hʋ mɛ kii, ka ʋ kaŋ ʋ wibii hʋ aa kaŋ dee a ki
deŋ dʋniya kina buloŋ. Ʊ aa sasi á wibɔmɔ ta hal tiyaŋ, ʋ hɔŋ Bakɔɔ
noduu logiŋ tiyaŋ nɛ wiisibee tiyaŋ.

Wiisi Biye hʋ rɛ tee Wiisi Malikasi

4 Ɛɛ wiya Wiisi Biye hʋ rɛ tee malikasi buloŋ. Feŋ hʋ mɛ Wiisi aa
kpaa tiya ʋ, ʋ rɛ tee feŋ hʋ malikasi hʋ aa kana.
5 Beewiya, Wiisi ha bi maakyiye basi tiya malika buloŋ a baa:
“I yaa ŋ Biibaal lɛ,
miyaŋ nɛ yaa i kuwo gyinaŋ.” Ʊ bil bi basi tiya malika kidigi
buloŋ mɛ a baa:
“Ɲ si yaa i Kuwo,
di i mɛ yaa ŋ Biye.”
6 Amɛ saŋa hʋ ʋ aa kyɛ di ʋ ta ʋ Biihiyawʋ hʋ di ʋ ko tuu dʋniya, ʋ
basa rɛ a baa,
“Malikasi buloŋ maga di ba ki kyʋwali ʋ rɛ.”
7 Wiya hʋ Wiisi aa basa a mʋ tile ʋ malikasi tiyaŋ nɛ nyɛ: Ʊ baa,
“Ɲ leŋ ŋ malikasi kii gɛɛ anii puwo
a leŋ ŋ tʋŋtʋnna mɛ kii gɛɛ anii diŋgel.”
8 Amɛ wii hʋ ʋ aa basa a tile ʋ Biye hʋ tiyaŋ nɛ nyɛ: Ʊ baa,
“Wiisi, i koro si we doŋ a kaŋ ki mʋ deŋdeŋ.
Tipʋlʋŋ nɛ si yaa i kuworidaatigii di i kaŋ ki deŋ i nala.”
9 “I kyo wiweliye rɛ aŋ haasi wibɔmɔ.
Ɛɛ rɛ tiŋ miyaŋ i Wiisi kpa i yohuŋ a te i dɔŋtiŋsi buloŋ, a leŋ i
teŋ fiyɛli.
10 Ʊ bil baa,
“I á Tiina, i rɛ taa taŋha buŋbuŋ hʋ tiyaŋ,
a ta wiisinyuu mɛ.
11 Wiisinyuu abee taŋha buloŋ si nyʋgisi, amɛ i kɛ ha si we doŋ.
Ba buloŋ si birimi kibiniya, a kɔsi anii ganni aa kɔsi gɛɛ.
12 I si kaŋ ba kpeme anii gal.
Ba si birimi kibiniya anii ganni.
Amɛ i kɛ bee birimi. I miibol mɛ bi si maakyiye teŋ.”
13 Wiya hʋ Wiisi bil aa basa tiya ʋ rɛ nyɛ: Ʊ baa,
“Ko hɔŋ ŋ noduu logiŋ,
ka di ŋ yuwo di i dɔmɔ buloŋ teŋ.”
Malika bee rɛ Wiisi ha maakyiye basi wii no tiya?
14 Bekine rɛ yaŋ yaa malikasi? Ba yaa dʋŋsi rɛ, a tʋma ki tiya Wiisi.
Wiisi aa tiŋ ba rɛ ba mʋ ki pɛ nala hʋ ʋ aa si laa ta tiyaŋ.

2

Wɪɪsɪ yaa wɪbal lɛ ʋ aa laa ma ta

1 Akuu wɪɪ no wɪya, ʋ maga dɪ á kaŋ wɪweliye hʋ á aa nɪya weliŋ nɛ,
dɪ wɪɪ buloŋ ta ko viisi ma mʋ gama. 2 Wɪya hʋ malɪkasɪ gyɪ aa basɪ tɪya á naabaala gyɪ yaa wɪtɪɪ rɛ. Dɪ nal lɛ gyɪ vɪya ba tɪŋɪɪ, koo dɪ nal
lɛ gyɪ kyogi ba kɪdɪgɪ buloŋ, Wɪɪsɪ aa dɔgɪsɪ ʋ gɛɛ aa maga rɛ. 3 Dɪ nyɛ
rɛ yaŋ we doŋ, wɪbee rɛ sɪ laa ma dɪ ámaa rɛ kpaa á hal yɪya wɪbal
hʋ Wɪɪsɪ aa yaa a laa ma ta. Á Tɪɪna Yesu rɛ laa sɪya basɪ laatayɪ no
wɪya, ka nala hʋ a nɪɪ wɪɪ hʋ mɛ kyosi basɪ tɪya ma anɪɪ ʋ yaa wɪtɪɪ
rɛ. 4 Wɪɪsɪ tɪɪ mɛ daga anɪɪ wɪɪ hʋ ba aa basa yaa wɪtɪɪ rɛ, beewɪya ʋ
kuu wɪɪ hʋ wɪya rɛ a yaa wɪkperiye abee wɪmagɪla aŋ kpa ʋ Wiyesi
Welii bɔnyɛ kɪna mɛ tɪya nala ʋ kyɛrɪ tɪyaŋ.

Nal hʋ tɪyaŋ á aa sɪ tɪŋa a na laatayɪ

5 Malɪkasɪ nosi tɪyaŋ daa Wɪɪsɪ kpa taŋhafalɪɪ hʋ aa sɪ ko we.
Taŋhafalɪɪ no wɪya rɛ á basɪ kɪ tɪya ma nyɛ. 6 Wɪɪsɪ teŋ logiŋ kɪdɪgɪ
tɪyaŋ ba baa,
“Bekiŋ nɛ yaa nihuwobiŋ, ɪ kɪ bɪɪnɪ ʋ wɪya, bekiŋ nɛ yaa nihuwobiŋ
biye mɛ ɪ kɪ deŋ ʋ nyuu tɪyaŋ?
7 Ɪ aa taa nihuwobiŋ, ɪ leŋ malɪkasɪ te ʋ mʋhʋ rɛ kyɛyɛ baŋmana,
a leŋ nihuwobiŋ kaŋ feŋ abee yohuŋ.
8 Ka ɪ kpa kɪna buloŋ mɛ a we ʋ nosi tɪyaŋ.
Ɪ aa kpaa kɪna buloŋ we nihuwobiŋ nosi tɪyaŋ gɛɛ, ɛɛ daga anɪɪ
kɪŋ buloŋ bɪl tuwo ʋ aa bɪ kaŋ ʋ dee. Amɛ lagɪlagɪ no, á bɪ naa
dɪ nihuwobiŋ kaŋ dee kɪna buloŋ nyuu tɪyaŋ.
9 Wɪɪsɪ fa leŋ ʋ malɪkasɪ rɛ te Yesu mʋhʋ. Amɛ lagɪlagɪ no, á naa
anɪɪ Wɪɪsɪ kpaa Yesu yohuŋ nɛ, a leŋ ʋ kaŋ feŋ mɛ, beewɪya ʋ naa
tʋwara rɛ a sʋba. Wɪɪsɪ bɔnyɛ tɪyaŋ nɛ ʋ fa yaa gɛɛ, dɪ ʋ wuwo laa
nihuwobisi buloŋ nyuu a sʋba.
10 Wɪɪsɪ rɛ taa dʋnɪya kɪna buloŋ a kɪ deŋ ba mɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ʋ maga
dɪ ʋ leŋ dɪ ʋ biigyamaa ko ʋ lee, a mɛ yaa gaŋdaala. Ɛɛ wɪya rɛ tɪŋ
ʋ leŋ Krisita, laataal hʋ tɪyaŋ ba aa sɪ tɪŋa a na laatayɪ sɪŋ lee hʋ aa
maga beel-ʋ a na tʋwara, a sʋba, dɪ ʋ wuwo laa ba ta. 11 Yesu rɛ aa
pɪɪsɪ nala bisiŋ ta, ba yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma. Nal hʋ aa pɪɪsɪ nala bisiŋ
ta, abee nala hʋ bisiŋ ʋ aa pɪɪsa ta, ba buloŋ kuwo rɛ yaa Wɪɪsɪ. Ɛɛ rɛ
tɪŋ ʋ fa bɪ yaa Yesu hɪɪsɪ abee ʋ aa sɪ yɪrɪ ba ʋ naabalɪya. 12 Wɪya hʋ
Yesu aa basɪ tɪya Wɪɪsɪ rɛ nyɛ:
“Ŋ sɪ basɪ wɪya hʋ ɪ aa yaa a tɪya ŋ naabalɪya.
“Ŋ sɪ dannɪ ɪ nala hʋ aa laŋŋa kɪ kyʋwalɪ ɪ tɪyaŋ
13 Ʋ bɪl baa,
“Ŋ sɪ laa ɪ di wɪɪ buloŋ tɪyaŋ.” A bɪl baa,
“Na ŋ bee nala hʋ buloŋ ɪ aa kpaa tɪya ŋ.”
14 Nala hʋ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya Krisita hʋ yaa nihuwobisi rɛ a kaŋ kyal
abee teŋbiye. Ɛɛ rɛ tɪŋ Krisita mɛ kaŋ ʋ tɪɪ bɪrɪmɪ nihuwobiŋ a kɪɪ ba,
dɪ ʋ wuwo tɪŋ ʋ sʋʋ tɪyaŋ a yuwo di Sɪtaanɪ, nal hʋ aa kaŋ sʋʋ dee.
15 Ʋ yaa gɛɛ rɛ dɪ ʋ wuwo laa nala ta, nala hʋ aa fá sʋʋ, ɛɛ leŋ ba yaa
sʋʋ yosi ba mɪɪbol buloŋ tɪyaŋ. 16 Ɛɛwɪya, ʋ bɪ kɪɪ nɪɪ malɪkasɪ tɪyaŋ
nɛ ʋ ko dɪ ʋ pɛ amɛ ʋ ko dɪ ʋ pɛ Abɪraham doho nala tɪyaŋ nɛ. 17 Ɛɛ
rɛ tɪŋ ʋ bɪrɪmɪ nihuwobiŋ a mɛ kɪɪ ʋ naabiisi hʋ ba wɪɪ buloŋ tɪyaŋ.
Ʋ yaa gɛɛ rɛ dɪ ʋ wuwo ko yaa wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyawʋ hʋ aa kaŋ

wɪtɪɪ ʊ naabiisi tɪyaŋ, a fá ba sikii ʊ tʊma tɪyaŋ, dɪ gɛɛ leŋ dɪ Wɪɪsɪ kpa ba wɪbɔmɔ kyɛ ba. 18 Sɪtaanɪ magɪsɪ ʊ rɛ, ʊ na tʊwara weliŋ, ɛɛ wɪya, ʊ aa wuwo ʊ pɛ nala hʊ Sɪtaanɪ aa magɪsɪ tɪyaŋ nɛ.

3

Yesu rɛ tee Moosi

1 Ɛɛwɪya, ŋ naabalɪya Krisitabiisi mɛ aa nɪɪ Wɪɪsɪ yɪra hʊ, ma kpa
ma hakɪllɪ buloŋ we Yesu tɪyaŋ. Ʊ rɛ yaa nal hʊ Wɪɪsɪ aa tɪma dɪ ʊ ko
yaa á wɪɪkyʊwal-naaŋ no sɪlaala buloŋ nɪhɪyawʊ. 2 Ʊ tɪŋ nal hʊ aa lɪɪ
ʊ nyʊwa rɛ abee wɪtɪɪ ʊ tʊma tɪyaŋ, anɪɪ Moosi mɛ gyɪ aa tɪŋ Wɪɪsɪ
nyʊwa gɛɛ tʊma hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪya ʊ dɪ ʊ deŋ ʊ nala. 3 Á gyɪma anɪɪ
nal hʊ aa saa dɪya rɛ maga dɪ ʊ laa feŋ a te dɪya hʊ ʊ aa saa. Ɛɛ tɪɪ
rɛ feŋ hʊ Yesu aa laa mɛ yʊga te feŋ hʊ Moosi aa laa. 4 Dɪya kɛ buloŋ
aa we doŋ, nal lɛ saa. Amɛ Wɪɪsɪ rɛ taa kɪŋ kɪŋ buloŋ. 5 Moosi fa yaa
tʊŋtʊnnɪtɪɪ rɛ Wɪɪsɪ nala tɪyaŋ, a tʊma kɪ tɪya Wɪɪsɪ a fa laa sɪya basɪ
wɪya hʊ Wɪɪsɪ aa sɪ maakyiye basɪ. 6 Amɛ Krisita kɛ yaa Wɪɪsɪ Biye rɛ
a kaŋ wɪtɪɪ, a kɪ deŋ Wɪɪsɪ nala nyuu. Dɪ ámaa rɛ kaŋ bembiduwo, ka
dɪ á bayɪyɛla mɛ deye, ɛɛ rɛ á sɪ wuwo yaa ʊ nala.

Wiyese hʊ Wɪɪsɪ nala aa sɪ na

7 Ɛɛwɪya, Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ basɪ tɪya ma rɛ a baa,
“Gyɪnaŋ, dɪ mamaa rɛ ko nɪɪ Wɪɪsɪ taal,
8 ma ta yaa faasɪŋ, anɪɪ ma naabaala gyɪ aa yaa faasɪŋ a lɪɪ Wɪɪsɪ hal
pogo hʊ tɪyaŋ gɛɛ.
Haŋ saŋa hʊ tɪyaŋ ba gyɪ magɪsɪ ʊ rɛ.
9 Doŋ tɪyaŋ, ma naabaala gyɪ magɪsɪ ʊ rɛ weliŋ, abee ba
aa naa ʊ wɪyaalɪya bɪsɪ mɔllɪ balɪya buloŋ.
10 Ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ baaŋ gyɪ sii nala no buloŋ nyuu tɪyaŋ, ʊ baa,
‘Ba aa yaa ŋ dawarɪ rɛ,
a bee tɪŋa ŋ nyʊwa mɛ.’
11 Ɛɛ rɛ ŋ na baaŋ a ŋmɪyɛsɪ a baa,
‘Ba bɪ sɪ maakyiye gyʊʊ lee hʊ ŋ fa aa sɪ leŋ ba na wiyese” ’
12 Ŋ naabalɪya, ma pɔ ma tɪɪ weliŋ dɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ ta ko kaŋ
hakɪlbɔŋ koo hakɪlduwo aa sɪ leŋ dɪ ʊ lɪɪ Wɪɪsɪ hʊ aa weye hal. 13 Amɛ
ma kɪ pɛ dɔmɔŋ ma aa we gyɪnaŋ sɪgballɪya no tɪyaŋ dɪ wɪbɔmɔ ta
wuwo mʊrɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ, a leŋ dɪ ʊ yaa faasɪŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.
14 Wɪya hʊ á aa laa di buŋbuŋ hʊ tɪyaŋ, dɪ ámaa rɛ kaŋ ba weliŋ a kaŋ
kɪ mʊ á kyɛsʊʊ, ɛɛ daga anɪɪ á bee Krisita kɪŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ. 15 Wɪya
hʊ ba aa basa Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ nyɛ:
“Gyɪnaŋ, dɪ mamaa rɛ ko nɪɪ Wɪɪsɪ taal ma ta yaa faasɪŋ anɪɪ ma
naabaala gyɪ aa yaa faasɪŋ a lɪɪ Wɪɪsɪ hal gɛɛ.
16 Kɪbeema rɛ gyɪ nɪɪ Wɪɪsɪ taal aŋ lɪɪ ʊ hal gɛɛ? Ba daa yaa nala hʊ
Moosi gyɪ aa kaŋ lɪɪ Igyipiti paalʊʊ tɪyaŋ hʊ? 17 Kɪbeema nyuu tɪyaŋ
nɛ Wɪɪsɪ baaŋ gyɪ sii bɪsɪ mɔllɪ balɪya gɛɛ? Ba aa rɛ yaa nala hʊ gyɪ
aa bɪ tɪŋa ʊ nyʊwa, ʊ leŋ ba sʊba pogo hʊ tɪyaŋ. 18 Kɪbeema rɛ Wɪɪsɪ
gyɪ ŋmɪyɛsɪ tɪya anɪɪ ba bɪ sɪ gyʊʊ lee hʊ ʊ fa aa sɪ leŋ dɪ ba gyʊʊ a
na wiyese? Ba aa rɛ yaa nala hʊ gyɪ aa bɪ tɪŋa ʊ nyʊwa. 19 Á naa anɪɪ
ba aa bɪ laa Wɪɪsɪ wɪya di rɛ tɪŋ ba bɪ wuwo gyʊʊ lee hʊ Wɪɪsɪ fa aa
kyɛ dɪ ba gyʊʊ.

4

1 Wɪɪsɪ nyʊwa hʊ ʊ aa wee anɪɪ ʊ sɪ leŋ dɪ á ko ʊ lee á na wiyese hʊ,
ʊ ha we doŋ nɛ. Ɛɛwɪya, ma leŋ dɪ á gyɪŋ tɪya á tɪɪ weliŋ, dɪ wiyese
no ta ko buwo á kɪdɪgɪ buloŋ. 2 Beewɪya Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ ba aa basɪ
tɪya ma, ba gyɪ laa sɪya basɪ ba tɪya á naabaala mɛ rɛ, amɛ ba gyɪ aa
bɪ laa di wɪya, wɪya hʊ gyɪ bɪ kaŋ tɔnɔ buloŋ tɪya ba. 3 Amɛ á nala
hʊ aa laa wɪya hʊ di, ámaa rɛ naa Wɪɪsɪ wiyese hʊ anɪɪ Wɪɪsɪ aa basɪ
gɛɛ. Ʊ baa,
“Ɲ gyɪ naa baaŋ nɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ gyɪ ŋmɪyɛsɪ anɪɪ
ba bɪ sɪ maakyiye gyʊʊ lee hʊ ŋ fa aa sɪ leŋ dɪ ba na wiyese.”
Abee ʊ aa basɪ nyɛ buloŋ, ka á gyɪma anɪɪ ʊ yaa wɪɪ buloŋ teŋ nɛ a lɪɪ
saŋa hʊ ʊ taa dʊnɪya buloŋ. 4 Wɪya hʊ ba aa basa Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a
tile kyɛpɛɛ hʊ kyɛɛ rɛ nyɛ: Ba baa,
“Wɪɪsɪ kpaa kyɛyɛ badʊ rɛ a marɪ dʊnɪya teŋ, aŋ wiyesi kyɛpɛɛ hʊ
kyɛɛ.”
5 Ʊ bɪl basɪ wiyese no tɪɪ wɪya rɛ Wɪɪsɪ teŋ loginŋ kɪdɪgɪ tɪyaŋ a baa,
“Ba bɪ sɪ maakyiye gyʊʊ lee hʊ ŋ fa aa sɪ leŋ dɪ ba na wiyese.”
6 Ɛɛ daga anɪɪ nala badɔmɔŋ nɛ sɪ na haŋ wiyese hʊ. Amɛ nala hʊ gyɪ
aa laa sɪya nɪɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ, ba bɪ naa wiyese no beewɪya ba gyɪ
bɪ tɪŋ wɪya hʊ ba aa nɪya. 7 Ɛɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ bɪl lɪɪ kyɛɛ kɪdɪgɪ a kɪ yɪrɪ
ʊ Gyɪnaŋ. Ɛɛ hal tɪyaŋ ʊ gyɪ pɪɪsa rɛ weliŋ ka ʊ bɪl tɪŋ á naabaa Deviti
tɪyaŋ a bɪl basɪ kyɛɛ no wɪya anɪɪ ba gyɪ aa laa sɪya basɪ Wɪɪsɪ Teŋ
loginŋ kɪdɪgɪ tɪyaŋ gɛɛ a baa,
“Gyɪnaŋ, dɪ mamaa rɛ ko nɪɪ Wɪɪsɪ taal, ma ta yaa faasɪŋ”
8 Saŋa hʊ tɪyaŋ Gyoosʊwa gyɪ aa yaa Iziral tɪmma sɪlaal, ʊ gyɪ bɪ wuwo
tɪya haŋ wiyese hʊ. Dɪ ʊ rɛ fa wuwo tɪya ba haŋ wiyese hʊ, Wɪɪsɪ fa
bɪl bɪ sɪ basɪ wiyese kyɛɛ kɪdɪgɪ wɪya gɛɛ hal tɪyaŋ. 9 Nyɛ daga anɪɪ
kyɛɛ kɪdɪgɪ rɛ we doŋ, Wɪɪsɪ nala aa sɪ wiyesi anɪɪ Wɪɪsɪ aa wiyese
kyɛpɛɛ hʊ kyɛɛ gɛɛ. 10 Nal hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa sɪ leŋ ʊ na wiyese, dɪ ʊ
tɪɪna ko tʊŋ tʊma teŋ ʊ sɪ wiyesi anɪɪ Wɪɪsɪ mɛ aa tʊŋ ʊ tʊma teŋ aŋ
wiyesi gɛɛ.
11 Faafaa nala hʊ gyɪ aa bɪ tɪŋ ʊ nyʊwa wɪya, ba gyɪ bɪ naa wiyese
no. Ɛɛwɪya, ma leŋ dɪ á kɛ we dee a kɪ tɪŋ ʊ nyʊwa dɪ wiyese no ta ko
buwo ma mɛ. 12 Wɪɪsɪ wɪbii hʊ aa tɪya mɪɪbol lɛ. Ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ kɪweyi,
a kaŋ dee mɛ, a di kɪ te takoobii aa di nyʊʊkpara. Ʊ aa wuwo tɔbɔ gyʊʊ
nihuwobiŋ nɛ anɪɪ takoobii a tuu mʊ pele ʊ tɪya lilunjii buloŋ, a wuwo
gyɪŋ ʊ hakɪla wɪɪ buloŋ abee ʊ tɪbɪɪna buloŋ. 13 Dʊnɪya wɪɪ koo kɪŋ
buloŋ tuwo a faŋa Wɪɪsɪ lee. Ʊ aa na ba buloŋ nɛ anɪɪ ba aa pɪŋ lɪgyalɪɪ
tɪyaŋ penteeŋ. Ʊ rɛ á sɪ maakyiye daga á wɪyaalɪya buloŋ tɪya.

Yesu rɛ yaa á wɪɪkyʊwal-sɪlaala buloŋ nɪhɪyawʊ

14 Akuu á wɪɪkyʊwal sɪlaal Yesu aa yaa Wɪɪsɪ Biye, a bɪl yaa
wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ buloŋ nɪhɪyawʊ wɪya, abee ʊ aa we
Wɪɪsɪbee tɪyaŋ wɪya, ma leŋ dɪ á kaŋ wɪya hʊ á aa laa di weliŋ. 15 Á
wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ kɛ yaa nal aa gyɪŋ wɪya hʊ buloŋ aa
yaa á gyomo rɛ, a ŋmaŋ kɪ tɪya ma mɛ, beewɪya Sɪtaanɪ gyɪ kpaa wɪya
no buloŋ magɪsɪ ʊ mɛ rɛ dɪ ʊ fa yaa wɪbɔŋ anɪɪ gɛɛ tɪɪ ʊ aa kɪ magɪsɪ
ma, amɛ ʊ kɛ gyɪ bɪ maakyiye yaa wɪbɔŋ buloŋ. 16 Ɛɛ wɪya ma leŋ dɪ
á tarɪ pele Wɪɪsɪ abee tɪdɪgɪ, beewɪya á gyɪma anɪɪ ʊ sɪ fá á sikii, aŋ
leŋ dɪ á na ʊ kyiyeli saŋa hʊ buloŋ aa maga.

5

1 Wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ buloŋ, ba aa lɪɪ ʊ, ʊ nala tɪyaŋ nɛ, ʊ
laa nala hʊ naasɪ sɪŋ Wɪɪsɪ wɪkanɪya tɪyaŋ a laa ba kɪna abee ba pʊsɪ
kɪ sʊla Wɪɪsɪ, dɪ ʊ kpa ba wɪbɔmɔ kyɛ ba. 2 Ʊ aa gyɪŋ kaŋ nala hʊ aa
bɪ gyɪma aŋ yaa wɪbɔmɔ a kɪ nyʊgɪsɪ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪyaŋ nɛ, beewɪya
ʊ tɪɪ mɛ kaŋ gyomo rɛ. 3 Ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ aa yaa fɪlɪɪ dɪ ʊ lɪɪ wɪɪsʊlɪɪ ʊ tɪɪ
wɪbɔmɔ wɪya, dɪ Wɪɪsɪ kpa ʊ wɪbɔmɔ kyɛ ʊ, a bɪl lɪɪ wɪɪsʊlɪɪ nala hʊ
mɛ wɪbɔmɔ wɪya dɪ Wɪɪsɪ kpa ba wɪbɔmɔ mɛ kyɛ ba. 4 Nal buloŋ bɪ
sɪ wuwo lɪɪ ʊ tɪɪ a yaa wɪɪkyʊwal sɪlaal. Wɪɪsɪ rɛ aa lɪɪ tɪɪna anɪɪ ʊ
gyɪ aa lɪɪ Aarɔŋ gɛɛ. 5 Ɛɛ tɪɪ rɛ Krisita mɛ daa lɪɪ ʊ tɪɪ a yaa wɪɪkyʊwal
sɪlaala nɪhɪyawʊ. Amɛ Wɪɪsɪ rɛ lɪɪ ʊ a basɪ nyɛ tɪya ʊ: Ʊ baa,
"Ŋ biibaal lɛ yaa ɪ
mɪyaŋ nɛ yaa ɪ kuwo gyɪnaŋ"
6 Wɪɪsɪ teŋ loginŋ kɪdɪgɪ tɪyaŋ mɛ ʊ baa,
"Ɪ yaa wɪɪkyʊwal-sɪlaal lɛ a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ anɪɪ
Mɛlkisedɛki fa aa yaa wɪɪkyʊwal sɪlaal gɛɛ."
7 Saŋa hʊ Yesu gyɪ aa we ʊ mɪɪbol tɪyaŋ dʊnɪya no tɪyaŋ, ʊ gyɪ suri
nyʊwa rɛ a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ abee sɪnɪɪl a kpa ʊ wɪkyɛɛlɪya buloŋ biŋ ʊ
sɪya, beewɪya Wɪɪsɪ rɛ yaa nal hʊ aa sɪ wuwo laa ʊ ta sʊʊ nosi tɪyaŋ.
Yesu gyɪ tɪŋ Wɪɪsɪ rɛ abee sɪfɪyala ʊ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ, ɛɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ
gyɪ laa ʊ wɪɪsʊlɪɪ. 8 Yesu fa yaa Wɪɪsɪ Biye mɛ rɛ, amɛ abee gɛɛ buloŋ
ʊ gyɪ naa tʊwara rɛ welinŋ, a tɪŋ tʊwara no tɪyaŋ a gʊnnɪ Wɪɪsɪ nyʊwa
tɪŋɪɪ welinŋ. 9 Ʊ aa tɪŋ Wɪɪsɪ nyʊwa abee wɪtɪɪ a mʊ teŋ, ʊ rɛ mɪɪgɪ yaa
ŋmanɪɪ hʊ nala hʊ buloŋ mɛ aa tɪŋ ʊ nyʊwa, aa sɪ tɪŋa a na laatayɪ hʊ
aa bɪ kaŋ tenii. 10 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ lɪɪ ʊ dɪ ʊ yaa wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ
anɪɪ Mɛlkisedɛki gɛɛ.

Ma ta ko bɪla hal ma Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪŋɪɪ tɪyaŋ.

11 Á kaŋ wɪya yʊga rɛ á aa basɪ wɪɪ no lugo tɪyaŋ. Amɛ á bɪ gyɪŋ
gɛɛ á aa sɪ basɪ wɪya hʊ dɪ ma wuwo nɪɪ ba memii, beewɪya ma wɪya
memii gyɪmɪɪ hayɛ rɛ. 12 Ma aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ, ʊ saŋa pɪɪsa rɛ
a fa maga dɪ ma mɛ kɪ daga nala, amɛ ma ha hɔŋ kɪ kyɛ nal lɛ dɪ ʊ bɪl
marɪ daga ma Wɪɪsɪ wɪya lipiilii wɪgʊnnɪya. Ʊ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ ma aa
maga dɪ ma kɪ di kɪdiyoho ka ma ha hɔŋ kɪ kyɛ ɪl dɪ ma ɔsɪ. 13 Nal hʊ
buloŋ aa ɔsɪ ɪl dʊŋ ha yaa biifɪla rɛ, a ha bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ aa yaa wɪwelii
ko wɪbɔŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. 14 Amɛ kɪdiyoho kɛ, nɪhɪyasɪ rɛ wuwo kɪ
di ba beewɪya, akuu ba aa gyʊʊ wɪgyamaa tɪyaŋ saŋa buloŋ wɪya, ba
wuwo gyɪŋ wɪɪ hʊ aa yaa wɪwelii koo wɪbɔŋ nɛ.

6

1 Ɛɛwɪya, ma leŋ dɪ á leŋ wɪya hʊ á aa gʊnna á Krisita laadii falɪŋ
tɪyaŋ, ka dɪ á gyʊʊ wɪya hʊ nala hʊ laadii aa bɪra Krisita tɪyaŋ aa
maga dɪ ba gyɪma. Ma ta leŋ dɪ á bɪl piili kɪ basɪ sʊʊkpʊŋ wɪbɔmɔ
tɪyaŋ bɪrɪmɪ lɪɪ wɪya abee Wɪɪsɪ laadii wɪya. 2 Ma leŋ dɪ á leŋ wɪya
hʊ á aa gʊnna wɪɪkyʊwalnɪɪ foyi lugo tɪyaŋ, abee gɛɛ ba aa kpa nosi
dɔbɔ nala tɪyaŋ wɪya, abee sʊʊ tɪyaŋ mɪɪgɪ-siyi wɪya, abee Wɪɪsɪ aa sɪ
di nihuwobisi sarɪya a kpa kyogisi tɪya badɔmɔŋ a kaŋ kɪ mʊ maakyiye
buloŋ, aŋ kpa mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii mɛ a tɪya badɔmɔŋ. 3 Dɪ Wɪɪsɪ rɛ
laa nyʊwa, á sɪ leŋ buŋbuŋ wɪya hʊ aŋ kɪ mʊ sɪya. 4 Dɪ Wɪɪsɪ rɛ suri
nala sɪya ba wuwo gyɪma ʊ wɪya, a leŋ ba na ʊ bɔnyɛ mɛ, a bɪl leŋ
ba kaŋ ʊ Wiyesi Welii hʊ mɛ, 5 a leŋ ba nɪɪ Wɪɪsɪ wɪya a gyɪŋ ʊ wɪya

hʋ aa weliye maga gɛɛ a leŋ ba bɪl na Wɪɪsɪ Koro hʋ (aa sɪ ko) dee aa
maga gɛɛ ba mɪɪbol tɪyaŋ lagɪlagɪ no, 6 dɪ nala no rɛ yaŋ gyɪŋ wɪya
no buloŋ aŋ ko mɪɪgɪ kpa hal yɪya Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ, wɪɪ buloŋ tuwo
nal bɪl aa sɪ yaa dɪ ba bɪl mɪɪgɪ ko Wɪɪsɪ lee. Ba bɪl bɪ sɪ wuwo bɪrɪmɪ
lɪɪ ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ a mɪɪgɪ ko Wɪɪsɪ lee. Ʋ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ ba bɪl aa
marɪ kpaasɪ Wɪɪsɪ Biye hʋ mal daagarɪɪ tɪyaŋ, a leŋ ʋ bɪl di hɪɪsɪ nala
sɪya tɪyaŋ. 7 Wɪɪsɪ aa leŋ taŋha hʋ tɪyaŋ duwoŋ aa nɪɪ kɪ we weliye
rɛ. Taŋha no aa lɪɪ kɪweliye aa kaŋ tɔnɔ rɛ a tɪya nala hʋ aa pala ʋ.
8 Amɛ dɪ ɔhɔ abee sɔsɪ dʋŋ nɛ ko mɪɪgɪ nyʋ taŋha hʋ tɪyaŋ, ɛɛ daga
anɪɪ taŋha hʋ bɪl bɪ kaŋ tɔnɔ buloŋ. Amɛ dɪ ɪ ko bɪ gyɪma Wɪɪsɪ sɪ
ŋmɪyɛsɪ we taŋha hʋ tɪyaŋ, a leŋ dɪ diŋ kpa ʋ di.
9 Á kyaŋkpɪyanama, abee á aa basɪ wɪya no buloŋ mɛ, ka á gyɪma
anɪɪ ma we ŋmaŋwelii hʋ tɪyaŋ nɛ. Ma sɪ na kɪweliye hʋ buloŋ aa
we laatayɪ ŋmanɪɪ no tɪyaŋ. 10 Wɪɪsɪ kaŋ wɪtɪɪ rɛ. Ʋ bɪ sɪ yeŋŋi tʋma
hʋ ma aa tʋma tɪya ʋ abee kyori hʋ ma aa daga beel-ʋ, beewɪya ma
kyiyele ma dɔŋtɪŋsɪ hʋ aa laa Yesu wɪya di rɛ aŋ ha kɪ kyiyeli ba abee
gyɪnaŋ. 11 Á yaŋ kyo dɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ kaŋ sɪfɪyasɪ no rɛ, a mʋ teŋ.
Ɛɛ rɛ ma sɪ gyɪma weliŋ anɪɪ kɪna hʋ wɪya ma aa yɪyɛlɪ, ma kɔnɪ sɪ
na ba. 12 Á bee kyɛ dɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ ko mɪɪgɪ kaŋ teŋwɪɪ. Á aa kyɛ
dɪ ma kɪ tɪŋ nala hʋ aa kaŋ mala ba Wɪɪsɪ laadii tɪyaŋ naabʋʋsɪ rɛ.
Nala no aa sɪŋ wɪya hʋ ba aa laa di tɪyaŋ nɛ abee kenyiri, a ko mʋ na
kɪna hʋ Wɪɪsɪ aa wee nyʋwa dɪ ʋ sɪ tɪya ba.

Wɪya hʋ Wɪɪsɪ aa wee nyʋwa dɪ ʋ sɪ yaa, ʋ kɔnɪ aa yaa ba rɛ

13 Saŋa hʋ Wɪɪsɪ gyɪ aa wee nyʋwa tɪya Abɪraham, ʋ gyɪ ŋmɪyɛsa
rɛ anɪɪ ʋ sɪ yaa wɪya hʋ buloŋ ʋ baa dɪ ʋ sɪ yaa. Nal buloŋ tuwo a
te Wɪɪsɪ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʋ gyɪ kpa ʋ tɪɪ feŋ a ŋmɪyɛsɪ. 14 Ʋ gyɪ ŋmɪyɛsa rɛ
a baa, “Wɪtɪɪ, ŋ sɪ pɛ ɪ tɪyaŋ a leŋ dɪ ɪ doho nala wala yʋga.” 15 Ɛɛ rɛ
Abɪraham gyɪ gyegili bee kenyiri a ko mʋ na wɪɪ hʋ Wɪɪsɪ fa aa wee
nyʋwa dɪ ʋ sɪ yaa tɪya ʋ. 16 Dɪ nihuwobiŋ nɛ aa kyɛ dɪ ʋ daga anɪɪ
wɪtɪɪ rɛ ʋ kɪ basɪ ʋ aa ŋmɪyɛsɪ nal aa te ʋ rɛ. Dɪ ʋ rɛ ko ŋmɪyɛsɪ gɛɛ,
nyʋʋtaaduwo buloŋ aa teŋ doŋ nɛ. 17 Wɪɪsɪ fa aa kyɛ dɪ nala hʋ aa sɪ
na kɪna hʋ wɪya ʋ aa wee nyʋwa tɪya ba kyaasɪ gyɪma rɛ anɪɪ wɪɪ hʋ
ʋ aa basa, ʋ bɪ sɪ maakyiye mɪɪgɪ hal. Ɛɛ rɛ tɪŋ ʋ we nyʋwa hʋ tɪya
ba, aŋ ha ŋmɪyɛsɪ dɔbɔ. 18 Wɪɪsɪ aa wee nyʋwa aŋ bɪl ŋmɪyɛsɪ pɛ, ʋ bɪ
sɪ maakyiye kaŋ wɪya no balɪya kɪdɪgɪ buloŋ bɪrɪmɪ, beewɪya Wɪɪsɪ
bee nyɪya wɪya. Ɛɛwɪya, á nala hʋ aa fáá gyʋʋ Wɪɪsɪ ʋ kɪ deŋ á nyuu,
nyɛ leŋ á tenni polli rɛ á marɪ kaŋ bayɪyɛla hʋ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ma
weliŋ. 19 Bayɪyɛla no á aa kana rɛ kaŋ á mɪɪbolo sɪgɪ weliŋ. Ʋ rɛ leŋ á
wuwo gyʋʋ Wɪɪsɪ liweelii, lee hʋ patɪɪsɪbal hʋ fa aa boro, nɪwaasɪma
bee gyʋʋ doŋ hʋ. 20 Yesu ko yaa wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyawʋ rɛ a kaŋ
kɪ mʋ deŋdeŋ, anɪɪ Mɛlkisedɛki fa aa yaa wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyawʋ
a kaŋ kɪ mʋ deŋdeŋ gɛɛ. Yesu laa sɪya gyʋʋ Wɪɪsɪ liweelii hʋ rɛ á
wɪya, dɪ á mɛ wuwo tɪŋa ʋ hal a gyʋʋ doŋ.

7

Wɪɪkyʋwal sɪlaal hʋ ba aa yɪrɪ Mɛlkisedɛki

1 Mɛlkisedɛki no gyɪ yaa tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Salɛm kuwori rɛ, aŋ fa
pɛ yaa Gyoribaŋa Bakɔɔ Wɪɪsɪ nala wɪɪkyʋwal sɪlaal mɛ. Saŋa kɪdɪgɪ,
Mɛlkisedɛki gyɪ kyeŋ Abɪraham nɛ dɪ ʋ mʋʋ yuwo yuwo di taŋhasɪ

badɔmɔŋ kuworo aŋ mɪɪgɪ kɪ ko. Ɛɛ rɛ ʋ sʋla Wɪɪsɪ tɪya Abɪraham.
2 Doŋ nɛ Abɪraham kaŋ kɪna hʋ buloŋ ʋ aa yuwo laa yuwo hʋ tɪyaŋ
kpaa leye fi, a kpa lɪdɪgɪ tɪya ʋ. Mɛlkisedɛki feŋ hʋ memii rɛ yaa
kuwori hʋ aa kaŋ tɪpʋlʋŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Ʋ bɪl aa yaa Salɛm kuwori
hʋ mɛ, ʋ feŋ hʋ memii rɛ yaa kuwori hʋ aa leŋ fɪyɛlʋʋ we ʋ paalʋʋ
tɪyaŋ. 3 Nal buloŋ fa bɪ gyɪŋ Mɛlkisedɛki kuwo koo ʋ naa. Nal buloŋ
mɛ fa bɪ gyɪŋ ʋ doho aa lɪɪ doŋ. Nal buloŋ bɪ gyɪŋ saŋa hʋ ba aa lʋla
ʋ, koo saŋa hʋ ʋ aa sʋba. Ʋ kɪɪ Wɪɪsɪ Biye hʋ rɛ, beewɪya ʋ mɛ yaa
wɪɪkyʋwal sɪlaal lɛ a kaŋ kɪ mʋ deŋdeŋ.

4 Ma bɪ naa anɪɪ ʋ fa yaa nɪbal lɛ koo? Á naabaa Abɪraham tɪɪ aa yaa
nɪbal á lee gyɪ aa lɪɪ yuwo hʋ ko kyeme ʋ, ʋ gyɪ kaŋ ʋ kɪna buloŋ kpaa
leye fi rɛ, a kpa lɪdɪgɪ tɪya ʋ. 5 Levi doho nala hʋ aa yaa Iziral tɪmma
wɪɪkyʋwal sɪlaala, Wɪɪsɪ mɪra daga anɪɪ Iziral tɪɪna kɪdɪgɪ buloŋ kaŋ ʋ
kɪna kpaa leye fi rɛ, a kpa lɪdɪgɪ tɪya ba. Amɛ á gyɪma anɪɪ Levi doho
nala hʋ abee Iziral tɪmma nɪkaalɪya hʋ buloŋ yaa Abɪraham doho nala
rɛ, ka Wɪɪsɪ ha basɪ gɛɛ. 6 Mɛlkisedɛki fa bɪ yaa Levi doho nal, aŋ laa
kpaal hʋ Abɪraham, nal hʋ Wɪɪsɪ fa aa wee nyʋwa tɪya lee, aŋ sʋla
Wɪɪsɪ tɪya ʋ. 7 Nal buloŋ gyɪma rɛ anɪɪ nɪbal lɛ aa sʋla Wɪɪsɪ tɪya
nɪbiye. 8 Levi doho nala hʋ aa laa kpaal leye fi lɪdɪgɪ no, ba kɛ yaa
nala aa sʋʋ rɛ. Amɛ Mɛlkisedɛki aa laa kpaal hʋ Abɪraham lee, ʋ kɛ
bɪ yaa nal hʋ aa sʋʋ. Ba basɪ gɛɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ anɪɪ ʋ ha we ʋ
mɪɪbol tɪyaŋ nɛ abee gyɪnaŋ. 9-10 Saŋa hʋ Levi naabaa Abɪraham gyɪ
aa kyeŋ Mɛlkisedɛki a kaŋ ʋ kɪna kpaa leye fi a lɪɪ lɪdɪgɪ tɪya ʋ gɛɛ,
dɪ ba ha gyɪ bɪ lʋl Levi, ʋ kɪɪ nɪɪ ʋ ha gyɪ we Abɪraham teŋ tɪyaŋ nɛ
gɛɛ. Lagɪlagɪ no, ʋ doho nala rɛ aa laa kpaal leye fi lɪdɪgɪ hʋ ba nala
lee. Amɛ Abɪraham gyɪ aa lɪɪ kɪna hʋ tɪya Mɛlkisedɛki gɛɛ, á sɪ wuwo
baa dɪ Levi mɛ gyɪ lɪɪ kɪna tɪya Mɛlkisedɛki rɛ gɛɛ, beewɪya Levi yaa
Abɪraham doho nal lɛ.

11 Saŋa hʋ Wɪɪsɪ gyɪ aa kpaa ʋ mɪrɪsɪ hʋ tɪya Moosi, ʋ gyɪ lɪɪ Levi
doho nala rɛ dɪ ba yaa Iziral tɪmma wɪɪkyʋwal sɪlaala a laa ba wɪɪsʋllɪ-
kɪna sʋla Wɪɪsɪ kɪ tɪya ba anɪɪ mɪrɪsɪ hʋ fa aa daga gɛɛ. Dɪ Levi doho
nala hʋ rɛ fa wuwo tʋŋ ba tʋma dɪ ba su anɪɪ Wɪɪsɪ aa kyɛ gɛɛ, ɛɛ kɛ
ʋ fa bɪl bɪ maga dɪ nɪdɪma aa kɪɪ Mɛlkisedɛki ko a yaa Iziral tɪmma
wɪɪkyʋwal sɪlaal. Amɛ Wɪɪsɪ baa dɪ nal kɪdɪgɪ aa bɪ lɪɪ Aarɔŋ doho
tɪyaŋ sɪ ko a yaa ʋ nala wɪɪkyʋwal sɪlaal. 12 Dɪ nɪdɪma aa bɪ lɪɪ Levi
doho nala tɪyaŋ nɛ mɪɪgɪ ko yaa wɪɪkyʋwal sɪlaal, ɛɛ daga anɪɪ mɪrɪsɪ
hʋ aa daga anɪɪ Levi doho nala dʋŋ nɛ sɪ wuwo yaa wɪɪkyʋwal sɪlaala
hʋ mɛ maga ba bɪrɪmɪ rɛ. 13 Wɪya no buloŋ, á Tɪɪna Krisita wɪya rɛ
ba kɪ basɪ gɛɛ, beewɪya ʋ bɪ lɪɪ Levi doho nala tɪyaŋ. Ʋ doho nala mɛ
we ba dʋŋ nɛ, ba kɪdɪgɪ buloŋ ha gyɪ bɪ maakyiye yaa Iziral tɪmma
wɪɪkyʋwal sɪlaal aŋka. 14 Nal buloŋ gyɪma anɪɪ ʋ lɪɪ Gyuda doho nala
tɪyaŋ nɛ. Moosi gyɪ aa daga nala hʋ aa sɪ yaa Iziral tɪmma wɪɪkyʋwal
sɪlaala, ʋ gyɪ bɪ daga Gyuda doho nala pɛ.

Yesu yaa Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaal lɛ anɪɪ Mɛlkisedɛki

15 Nyɛ kɛ wɪya hʋ á aa basɪ marɪ kyaanɪ tɪya ma rɛ, beewɪya nɪdɪma
rɛ ko, a yaa wɪɪkyʋwal sɪlaal anɪɪ Mɛlkisedɛki aa yaa gɛɛ. 16 Ɛɛ tɪɪna
aa ko yaa wɪɪkyʋwal sɪlaal, ʋ bɪ kɪɪ nɪɪ ʋ doho wɪɪ rɛ. Amɛ ɛɛ dee lɪɪ
ʋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii dee tɪyaŋ nɛ. 17 Wɪɪsɪ Teŋ tɪyaŋ, Wɪɪsɪ basɪ
tɪya ʋ rɛ a baa, “I sɪ yaa wɪɪkyʋwal sɪlaal a kaŋ kɪ mʋ deŋdeŋ anɪɪ
Mɛlkisedɛki gɛɛ.” 18 Lagɪlagɪ no, á kpaa mɪrɪbɪnɪya hʋ Moosi aa bine

ta rɛ, beewıya ba bıl bı kaŋ tɔnɔ koo yohuŋ buloŋ. 19 Beewıya mırısı
hʊ Moosi fa aa bine bı wuwo leŋ nal buloŋ bıl yaa tıpʊlʊŋ tıına anıı
Wıısı gyı aa buŋ marı ʊ, ʊ kıı gɛɛ. Amɛ lagılagı no, Wıısı tıya ma
bayıyɛl-falıı aa kpıya rɛ, bayıyɛla no leŋ á kpaga Wıısı.
20 Wıısı aa lıı Yesu Krisita ʊ yaa wııkyʊwal sılaal, ʊ ŋmıyɛsa pɛ
rɛ. Amɛ dı ba fa ko lıı Iziral tımma wııkyʊwal sılaala, Wıısı aa bı
ŋmıyɛsa kı pɛ. 21 Á Tıına Wıısı aa lıı Yesu dı ʊ yaa wııkyʊwal sılaal, ʊ
ŋmıyɛsa rɛ a bası tıya ʊ a baa, “Ŋ ŋmıyɛsa rɛ, ŋ bı sı maakyiye bırımı
ŋ hakıla, ‘I sı yaa wııkyʊwal sılaal a kaŋ kı mʊ deŋdeŋ.” ’ 22 Ŋmıyɛsʊʊ
no Wıısı aa ŋmıyɛsı pɛ nyʊwa hʊ ʊ aa tıŋ Yesu tıyaŋ we wıya ɛɛ daga
anıı nyʊwa no rɛ kpıya nyʊwa hʊ ʊ gyı aa tıŋ Moosi tıyaŋ a we. Yesu
tıyaŋ nɛ nyʊʊfalıı no wıı buloŋ sı na yayı.
23 Faafaa wııkyʊwal sılaala hʊ gyı yaa nıgyamaa rɛ, beewıya ba
gyı aa sʊʊ rɛ. Ba gyı aa sʊʊ hʊ wıya, ba kıdıgı buloŋ gyı bı wuwo
tʊŋ tʊma hʊ kı mʊ deŋdeŋ. 24 Amɛ Yesu kɛ aa yaa nal aa we doŋ kı
mʊ deŋdeŋ wıya, ʊ yaa wııkyʊwal sılaal mɛ rɛ a kaŋ kı mʊ deŋdeŋ.
25 Ɛɛwıya, nala hʊ aa tıŋa ʊ tıyaŋ a ko Wıısı lee, ʊ aa wuwo laa ba ta
rɛ lagılagı no abee maakyiye buloŋ, beewıya ʊ we doŋ nɛ saŋa buloŋ,
a sʊla Wıısı kı tıya ba.
26 Yesu aa yaa á wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ wıya, ʊ wuwo yaa á
wıkyɛɛlıya buloŋ kı tıya ma rɛ. Yesu yaa tıpʊlʊŋ tıına rɛ, a bı kaŋ
wıkyogii koo wıbɔŋ buloŋ. Wıısı kana ʊ porigi wıbɔŋyaala tıyaŋ nɛ,
a kana ʊ gyıŋ Wıısıbee, a leŋ ʊ yaa nıbal doŋ. 27 Yesu bı kıı Gyuuma
wııkyʊwal sılaala nıhıyası hʊ. Nala no gyı aa kpʊ pʊsı kı sʊla Wıısı
rɛ kyɛɛ kɛ buloŋ. Ʊ gyı yaa fılıı rɛ dı ba kpʊ pʊsı sʊla Wıısı ba tıı
wıbɔmɔ wıya aŋ bıl kpʊ badɔmɔŋ mɛ nala hʊ wıbɔmɔ wıya kyɛɛ bee
ʊ nyʊwa buloŋ. Amɛ ʊ bı yaa falıı dı Yesu kɛ yaa gɛɛ. Ʊ kɛ gyı kpaa
ʊ tıı rɛ a sʊla Wıısı dıgı dʊŋ ʊ nala wıya. 28 Nala hʊ ba gyı aa tıŋ
Moosi mırısı hʊ tıyaŋ a lıı ba yaa wııkyʊwal sılaala nıhıyası, ba gyı
kaŋ ba gyomo rɛ. Amɛ Moosi mırısı hʊ binii hal tıyaŋ, Wıısı bıl mıigı
we nyʊwa rɛ, a ŋmıyɛsı pɛ mɛ, a lıı ʊ Biye dı ʊ yaa wııkyʊwal sılaala
nıhıyawʊ. Wıısı leŋ ʊ biye no kɛ yaa nal aa bı kaŋ wıbɔŋ koo gyoŋ
buloŋ nɛ, a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ.

8

Yesu rɛ yaa á wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ

1 Wıya hʊ buloŋ á aa bası ba wınyuu rɛ nyɛ. Á kaŋ wııkyʊwal
sılaala nıhıyawʊ rɛ, ʊ we wıısıbee tıyaŋ, a hɔŋ Gyoribaŋa Bakɔɔ Wıısı
kuworikpasa hʊ noduu logiŋ. 2 Ʊ yaa wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ
rɛ Wıısı Liwelii hʊ tıyaŋ. Doŋ nɛ yaa wııkyʊwaldıya tıı, beewıya
nihuwobiŋ daa saa ʊ. Á Tıına Wıısı tıı rɛ saa ʊ. 3 Ba aa lıı wııkyʊwal
sılaala nıhıyawʊ buloŋ dı ʊ laa nala kına abee ba pʊsı sʊla Wıısı
kı tıya ba rɛ. Ɛɛwıya, ʊ maga dı á wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ no
mɛ kpa kıŋ nɛ a sʊla Wıısı. 4 Dı ʊ rɛ fa we dʊnıya tıyaŋ, ʊ fa bı sı
yaa wııkyʊwal sılaal, beewıya nala we dʊnıya tıyaŋ a yaa wııkyʊwal
sılaala, a laa nala kına kı sʊla Wıısı anıı Wıısı mırısı hʊ Moosi aa
bine aa daga gɛɛ. 5 Wııkyʊwal sılaala tʊma hʊ ba aa tʊŋ dʊnıya no
tıyaŋ, wıya hʊ aa yaa wıısıbee tıyaŋ nɛ ba kyesi kı yaa, amɛ wıya hʊ
tıı daa, ɛɛ tıı rɛ ba gyı kıı Moosi mɛ tıyaŋ. Saŋa hʊ ʊ gyı aa kyɛ dı ʊ

saa Wɪɪsɪ dɪya hʊ, Wɪɪsɪ gyɪ basɪ tɪya ʊ rɛ a baa, “Fɪyɛlɪ sɪya welɪŋ aŋ
saa dɪya hʊ dɪ ʊ kɪɪ kɪŋ hʊ ŋ aa daga ɪ dogimo hʊ nyuu tɪyaŋ.” 6 Tʊma
hʊ Krisita aa tʊŋ nɛ kaŋ yohuŋ a te tʊma hʊ faafaa wɪɪkyʊwal sɪlaala
hʊ gyɪ aa tʊŋ, anɪɪ nyʊʊfalɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa tɪŋa ʊ tɪyaŋ we tɪya ʊ nala
mɛ aa kpɪya faafaa nyʊwa hʊ gɛɛ. Beewɪya, wɪya hʊ Wɪɪsɪ aa wee
nyʊʊfalɪɪ no tɪyaŋ a baa ʊ sɪ yaa, ba aa rɛ kpɪya wɪya hʊ ʊ gyɪ aa baa
dɪ ʊ sɪ yaa nyʊʊbɪnɪɪ hʊ tɪyaŋ. 7 Dɪ laasɪya nyʊwa hʊ Wɪɪsɪ aa wee
tɪya ʊ nala hʊ fa bɪ kaŋ gyoŋ buloŋ, ʊ fa bɪl bɪ sɪ we nyʊʊfalɪɪ tɪya ba.
8 Amɛ ʊ naa anɪɪ laasɪya nyʊwa hʊ bɪ leŋ ʊ nala wuwo yaa niweliye
hʊ ʊ aa kyɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ basɪ ba wɪya aŋ baa,
“Saŋa kɪdɪgɪ sɪ pele dɪ ŋ bɪl we nyʊʊfalɪɪ tɪya ŋ nala Iziral tɪmma abee
Gyuda doho nala.
9 Nyʊʊfalɪɪ no bɪ sɪ kɪɪ laasɪya nyʊwa hʊ ŋ gyɪ aa wee tɪya ba naabaala
saŋa hʊ ŋ gyɪ aa kaŋ ba lɪɪ Igyipiti paalʊʊ tɪyaŋ.
Ba gyɪ bɪ tɪŋ wɪya hʊ ŋ aa biŋ tɪya ba ŋ beel-ba nyʊwa hʊ tɪyaŋ,
ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ gyɪ kpa hal yɪya ba.
10 Nyɛ kɛ, nyʊʊfalɪɪ hʊ ŋ aa sɪ maakyiye we tɪya Iziral tɪmma, nyɛ rɛ
ʊ sɪ kɪɪ:
Ɲ sɪ leŋ dɪ ba gyɪŋ ŋ nyʊwa wɪya welɪŋ, a kpa we ba nyuni
abee ba tɪsɪ buloŋ tɪyaŋ.
Ɛɛ rɛ ŋ sɪ yaa ba Wɪɪsɪ,
dɪ ba mɛ yaa ŋ nala.
11 Saŋa no tɪyaŋ, nal buloŋ bɪl bɪ sɪ daga ʊ dɔŋtɪɪna
koo ʊ naabiye gɛɛ ʊ aa sɪ yaa a gyɪma ŋ.
Beewɪya, nal nal buloŋ nɛ sɪ gyɪma ŋ,
biibiisi abee nɪhɪyasɪ buloŋ.
12 Ɲ sɪ kpa ba wɪbɔmɔ kyɛ ba.
Ɲ bɪl bɪ sɪ kɪ liisi wɪya hʊ ba aa yaa kyogi ŋ.”
13 Wɪɪsɪ aa basɪ nyʊʊfalɪɪ hʊ wɪya gɛɛ, ʊ daga anɪɪ laasɪya nyʊwa hʊ
kɛ bɪrɪmɪ kɪbɪnɪɪ rɛ gɛɛ. Kɪŋ buloŋ yaŋ aa bɪnɪya, a kyogi, ʊ kpatayɪ
rɛ kpaga.

9

Yesu rɛ yaa á wɪɪkyʊwal sɪlaal wɪɪsɪbee tɪyaŋ

1 Faafaa nyʊwa hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa wee tɪya ʊ nala tɪyaŋ, ʊ gyɪ daga
ŋmaŋsɪ hʊ ba aa sɪ tɪŋa a kɪ kyʊwalɪ ʊ rɛ, abee lee hʊ mɛ ba aa sɪ kɪ
kyʊwalɪ ʊ taŋha nyuu tɪyaŋ daha. 2 Ba gyɪ saa wɪɪkyʊwaldɪya rɛ a kaŋ
bori dɪɪsɪ balɪya. Ba gyɪ aa yɪrɪ laasɪya lee hʊ ɪ aa mʊ gyʊʊ Dɪɪwelii
rɛ. Doŋ nɛ fɪŋtɪŋdaaŋ hʊ abee teebʊl hʊ abee paanʊʊ hʊ ba aa kpa kɪ
tɪya Wɪɪsɪ gyɪ we. 3 Dɪɪsɪya hʊ mɛ ba gyɪ aa kaŋ patɪɪsa bori hʊ mɛ gyɪ
feŋ nɛ Dɪɪweliye buloŋ Dɪɪwelii. 4 Dɪɪsɪya no tɪyaŋ nɛ salma kogu hʊ
tɪyaŋ ba gyɪ aa nyɔgɔ wɪsɪnaaŋ sʊwala aa sʊma a kɪ tɪya Wɪɪsɪ hʊ gyɪ
sɪŋ. Daga hʊ aa yaa Wɪɪsɪ bee ʊ nala nyʊʊfalɪɪ hʊ magɪl mɛ gyɪ sɪŋ
doŋ nɛ. Ba gyɪ kpaa salma rɛ a waalɪ tɔ daga no buloŋ. Salma viibiye
hʊ gyɪ we daga no tɪyaŋ. Viibiye no tɪyaŋ nɛ ba gyɪ kpa paanʊʊ hʊ
gyɪ aa lɪɪ wɪɪsɪbee ko tuu a we. Aarɔŋ daatɪgɪɪ hʊ gyɪ aa tɔsɔ mɛ fa we
daga hʊ tɪyaŋ. Bʊtala hʊ balɪya tɪyaŋ Wɪɪsɪ fa aa sabɪ ʊ mɪrɪsɪ we mɛ
fa we daga hʊ tɪyaŋ nɛ. 5 Daga hʊ nyuu tɪyaŋ, ba gyɪ mɔɔ kɪna balɪya
aa kɪɪ malɪkasɪ rɛ a sɪgɪ doŋ. Kɪna no rɛ gyɪ daga anɪɪ Wɪɪsɪ we lee
hʊ tɪyaŋ nɛ. Ba gyɪ kaŋ ba kɪŋkanɪya rɛ a gyarɪ tɔ lee hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa

kpa nala hʋ wɪbɔmɔ kɪ kyɛ ba. (Doŋ nɛ yaa lee hʋ aa we kɪmɔɔlɪya hʋ ba aa mɔɔ tʋtʋʋ). Amɛ lagɪlagɪ no, á bɪ sɪ wuwo basɪ wɪya no mʋ sɪya yʋga.

6 Nyɛ rɛ ba gyɪ sɪgɪ wɪɪkyʋwaldɪya hʋ tɪya kɪna buloŋ. Wɪɪkyʋwal sɪlaala hʋ aa villi Laasɪya dɪya hʋ rɛ a kɪ tʋŋ ba tʋma. 7 Amɛ wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyawʋ hʋ dʋŋ nɛ gyɪ maga dɪ ʋ gyʋʋ sɪya dɪya hʋ. Ʋ mɛ gba, dɪgɪ dʋŋ nɛ ʋ aa gyʋʋ doŋ bɪna buloŋ. Ʋ aa kaŋ kyal lɛ gyʋʋ sʋla Wɪɪsɪ, ʋ tɪɪ wɪbɔmɔ abee nala hʋ buloŋ wɪbɔmɔ ba aa yaa aŋ bɪ gyɪma wɪya. 8 Wɪya no buloŋ tɪyaŋ, Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ kyaasa daga anɪɪ ŋmanɪɪ hʋ ba aa tɪŋ kɪ gyʋʋ Dɪɪweliye buloŋ Dɪɪweliye hʋ ha bɪ suro, beewɪya laasɪya wɪɪkyʋwaldɪya hʋ ha we doŋ nɛ. 9 Wɪya no buloŋ yaa wɪya á aa sɪ wuwo kpa á gyɪnaŋ dʋnɪya no mʋ magɪsɪ rɛ. Ba daga anɪɪ kɪna hʋ abee pʋsɪ hʋ nala aa kpa kɪ sʋla Wɪɪsɪ, ba bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ nala hʋ aa lɪɪ wɪɪsʋlɪɪ hʋ tɪsɪ pʋllɪ, dɪ ba bɪ kaŋ wɪbɔŋ buloŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. 10 Beewɪya, kɪdiiliye abee kɪnyʋwalɪya abee bisiŋ pɪɪsɪɪ ŋmaŋsɪ dʋŋ nɛ wɪya no kɪ daga. Wɪya no buloŋ yaa wɪya hʋ á aa kaŋ á nosi abee á sɪya dʋŋ kɪ yaa rɛ. Ba sɪ we doŋ a mʋ pele saŋa hʋ Wɪɪsɪ bɪl aa sɪ biŋ wɪfalɪya.

11 Amɛ lagɪlagɪ no, Krisita yaa wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyawʋ rɛ. Wɪɪ hʋ ʋ aa kaŋ ko, ʋ rɛ weliye a te faafaa wɪya hʋ. Wɪɪkyʋwaldɪya hʋ tɪyaŋ mɛ ʋ aa tʋŋ ʋ tʋma, doŋ nɛ yaa lɪbal, a bɪ kaŋ bisiŋ, a weliye mɛ a te laa sɪya kɪŋ hʋ. Ʋ bɪ yaa wɪɪkyʋwaldɪya nihuwobisi aa saa. Ɛɛ daga anɪɪ ʋ paalɪ bɪ yaa dʋnɪya no kɪŋ. 12 Saŋa hʋ Krisita aa gyʋʋ wɪɪkyʋwaldɪya hʋ, ʋ gyɪ mʋʋ gyʋʋ dɪɪsɪya hʋ rɛ dɪgɪ dʋŋ. Bʋʋna koo nɔbolli kyal daa ʋ gyɪ kaŋ gyʋʋ sʋla Wɪɪsɪ. Amɛ ʋ tɪɪ kyal lɛ ʋ gyɪ kaŋ gyʋʋ tuŋ á wɪbɔmɔ kyɪŋ, a laa ma ta a kaŋ kɪ mʋ maakyiye buloŋ. 13 Faafaa hʋ tɪyaŋ, dɪ nal lɛ fa ko yaa wɪbɔŋ koo bisiŋ wɪɪ, ba aa kpa bʋʋŋ abee nɔboliye kyal lɛ a pɛ nɔpɛbiye ba aa fise tʋwɔl tɪyaŋ a mɪsɪ tɪɪna, a pɪɪsɪ ʋ wɪbɔmɔ koo ʋ bisiŋ ta. 14 Dɪ wɪya no yayɪ rɛ wuwo pɪɪsɪ nala bisiŋ kɪ ta, ɛɛ daga anɪɪ Krisita kyal kɛ rɛ yaŋ sɪ wuwo pɪɪsɪ nala bisiŋ ta a te bʋʋna koo nʋsɪ kyal. Beewɪya Krisita fa bɪ kaŋ bisiŋ buloŋ. Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ aa we doŋ maakyiye buloŋ dee tɪyaŋ, ʋ kpaa ʋ tɪɪ mɪɪbol lɛ a sʋla Wɪɪsɪ á wɪya. Ʋ kyal hʋ rɛ sɪ wuwo sasɪ ŋmaŋtɔɔnɪ tɪŋɪɪ ta á hakɪllɪ tɪyaŋ, aŋ leŋ dɪ á wuwo kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ hʋ aa weye.

15 Wɪɪ no wɪya, Krisita tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ tɪŋa a we nyʋʋfalɪɪ a tɪya ʋ nala. Wɪɪsɪ yaa gɛɛ rɛ dɪ nala hʋ buloŋ ʋ aa yɪra wuwo na kɪna hʋ ʋ aa baa ʋ sɪ kpa tɪya ba Wɪɪsɪbee tɪyaŋ. Kɪna no sɪ we doŋ a kaŋ kɪ mʋ maakyiye buloŋ. Wɪya no buloŋ aa wuwo ba yaa rɛ, beewɪya lagɪlagɪ no, Krisita sʋba rɛ a laa nihuwobisi wɪbɔmɔ ta, wɪbɔmɔ ba aa yaa saŋa hʋ ba fa aa tɪŋ laasɪya nyʋwa hʋ Wɪɪsɪ aa wee tɪya ʋ nala tɪyaŋ. 16 Dɪ ɪ ko baa dɪ nal kyaŋ nɛ ɪ di, ɛɛ daga anɪɪ tɪɪna sʋba rɛ, beewɪya dɪ nal bɪ sʋba, ɪ bɪ sɪ wuwo di ʋ kyaŋ. 17 Dɪ kɪŋ tɪɪna rɛ weye, nal hʋ ʋ aa baa ʋ sɪ di ʋ kyaŋ bɪ sɪ wuwo di kyaŋ hʋ, see dɪ kɪŋ hʋ tɪɪna sʋba. 18 Ɛɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ gyɪ kpa kyal a we laasɪya nyʋwa hʋ mɛ. 19 Wɪya hʋ buloŋ Wɪɪsɪ aa kyɛ dɪ ʋ nala kɪ tɪŋa, ba aa rɛ Moosi gyɪ laa sɪya heeli basɪ tɪya nala hʋ Mɪrɪsɪ hʋ ʋ aa saba tɪyaŋ. Ɛɛ hal tɪyaŋ ʋ yaŋ kpa nʋsɪ abee bʋʋna kyal, a guwosi nɪɪ tɪyaŋ, aŋ kpa paaponni bee pʋŋfɪyɛsɪ ba aa kaŋ vʋwa pɛ dɔmɔŋ, a yuu kyal hʋ, a mɪsɪ nala hʋ buloŋ abee teŋ hʋ tɪyaŋ ʋ aa sabɪ mɪrɪsɪ hʋ we. 20 Aŋ basɪ tɪya

nala hʋ a baa, “Kyal no rɛ Wɪɪsɪ kpa we nyʋwa hʋ ʋ aa biŋ tɪya ma dɪ ma kɪ tɪŋa.” 21 Ɛɛ rɛ ka Moosi bɪl yaa kyal hʋ a mɪsɪ wɪɪkyʋwaldɪya hʋ abee kɪna hʋ buloŋ ba aa kaŋ kɪ tʋŋ Wɪɪsɪ tʋma wɪɪkyʋwaldɪya hʋ tɪyaŋ mɛ. 22 Wɪtɪɪ, Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ buloŋ Moosi aa saba biŋ dɪ nala kɪ tɪŋa, ba daga anɪɪ kyal lɛ sɪ wuwo sasɪ wɪbɔŋ koo bisiŋ wɪɪ buloŋ ta. Dɪ kyal lɛ bɪ lɪya, wɪbɔmɔ kpakyɛyɪ mɛ bee we doŋ.

23 Ɛɛwɪya, kɪna hʋ buloŋ ba aa kyesi Wɪɪsɪbee kɪna a marɪ, ʋ maga dɪ ba kpa pʋsɪ kyal lɛ a sasɪ ba bisiŋ ta. Amɛ kɪtɪɪma hʋ aa we Wɪɪsɪbee tɪyaŋ kɛ, ʋ maga dɪ ba kpa kɪŋ aa weliye te pʋsɪ kyal lɛ a lɪɪ wɪɪsʋlɪɪ a sasɪ ba bisiŋ ta. 24 Beewɪya Krisita gyɪ bɪ gyʋʋ Wɪɪsɪ Liwelii hʋ nihuwobisi aa saa. Wɪɪsɪbee wɪɪkyʋwaldɪya rɛ ba gyɪ kyesi a saa dʋnɪya kɪŋ hʋ. Amɛ Wɪɪsɪbee tɪɪ rɛ Krisita gyʋʋ, a sɪŋ Wɪɪsɪ sɪya á wɪya, a sʋla ʋ kɪ tɪya ma. 25 Bɪna buloŋ Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyawʋ hʋ gyɪ aa kpa pʋna kyal lɛ gyʋʋ wɪɪkyʋwaldɪya hʋ dɪɪsɪya, a sʋla Wɪɪsɪ. Amɛ Krisita kɛ gyɪ bɪ ville kɪ gyʋʋ doŋ bɪna buloŋ, a kpa ʋ tɪɪ kɪ sʋla Wɪɪsɪ. 26 Dɪ ʋ rɛ fa yaa gɛɛ, ʋ fa sɪ na tʋwara bɪna kɛ buloŋ a lɪɪ dʋnɪya lipiilii a kaŋ kɪ ko bee gyɪnaŋ. Amɛ ba aa sɪŋ maga nyɛ, dʋnɪya buloŋ tenii kpaga rɛ. Ɛɛ rɛ ʋ ko dɪgɪ dʋŋ, a kpa ʋ tɪɪ mɪɪbol a sʋla Wɪɪsɪ, a laa nala wɪbɔmɔ ta. 27 Dɪgɪ dʋŋ nɛ nal buloŋ sɪ sʋba, ka dɪ gɛɛ hal tɪyaŋ Wɪɪsɪ di ʋ tɪɪna sarɪya. 28 Ɛɛ tɪɪ rɛ ba kpʋ Krisita mɛ dɪgɪ dʋŋ dɪ ʋ wuwo laa nɪgyamaa wɪbɔmɔ ta. Ʋ sɪ bɪl mɪɪgɪ ko. Dɪ ʋ rɛ ko ko, ʋ bɪl bɪ sɪ laa nala wɪbɔmɔ amɛ nala hʋ aa yaa siri a gbala ʋ rɛ ʋ sɪ laa ta.

10

1 Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ Moosi fa aa saba biŋ yaa wɪweliye hʋ aa sɪ ko daaliiŋ nɛ, ba bɪ yaa wɪweliye hʋ tɪɪ. Ɛɛwɪya, ɛɛ hʋ nala aa kaŋ pʋsɪ bee kɪna ko kɪ sʋla Wɪɪsɪ bɪna bɪna buloŋ bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ ba yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma a bɪ kaŋ bisiŋ buloŋ. 2 Dɪ wɪɪsʋlɪɪ no fa sɪ wuwo leŋ nala hʋ aa lɪɪ ba yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma, ɛɛ kɛ, ba fa bɪl bɪ sɪ kpa kɪna kɪ sʋla Wɪɪsɪ bɪna buloŋ. Dɪ wɪɪsʋlɪɪ no fa wuwo pɪɪsɪ nala wɪbɔmɔ kɪ ta, ɛɛ kɛ, haŋ wɪbɔmɔ hʋ wɪya ha bɪl bɪ sɪ we ba hakɪllɪ tɪyaŋ a kɪ dɔŋ ba. 3 Amɛ ba aa kpa kɪna kɪ sʋla Wɪɪsɪ bɪna buloŋ gɛɛ, ʋ daga anɪɪ ba ha aa kɪ liisi ba wɪbɔmɔ wɪya rɛ, 4 beewɪya nʋsɪ abee bʋʋna kyal bɪ sɪ wuwo maakyiye sasɪ nal wɪbɔmɔ ta.

5 Ɛɛ rɛ tɪŋ Krisita gyɪ basɪ tɪya Wɪɪsɪ saŋa hʋ ʋ gyɪ aa kyɛ dɪ ʋ ko tuu dʋnɪya, a baa,

“I bee kyɛ kɪna bee pʋsɪ ba aa kpaa kɪ sʋla ɪ. I bee kyɛ pʋsɪ mɛ ba aa
kpʋ a fisi tɪya ɪ.
Amɛ ɪ marɪ ŋ teŋbii rɛ ɛɛ wɪya.
6 Ba aa kpʋ pʋsɪ rɛ a fisi kɪ tɪya ɪ, aŋ kpʋ badɔmɔŋ mɛ kɪ sʋla ɪ dɪ ɪ
kpa ba wɪbɔmɔ kyɛ ba, ɪ teŋ bɪ fɪyɛlɪ ba buloŋ tɪyaŋ.
7 Ɛɛ rɛ ŋ baa, ‘Ŋ Tɪɪna Wɪɪsɪ, na mɪyaŋ, ŋ ko rɛ
dɪ ŋ yaa wɪya hʋ aa fɪyɛlɪ ɪ teŋ,
anɪɪ ba aa saba gɛɛ biŋ ɪ teŋ tɪyaŋ a tile ŋ tɪyaŋ.” ’
8 Ʋ laa sɪya baa dɪ Wɪɪsɪ bee kyɛ pʋsɪ koo kɪna ba aa kpaa kɪ sʋla ʋ, a bɪl baa dɪ ʋ bee kyɛ pʋsɪ ba aa kpʋʋ fisi sʋla ʋ dɪ ʋ kpa ba wɪbɔmɔ kyɛ ba. Amɛ wɪɪsʋllɪ-ŋmaŋsɪ no buloŋ lɪɪ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ Moosi fa aa saba biŋ dɪ nala kɪ tɪŋa tɪyaŋ nɛ, ka Krisita ha baa dɪ Wɪɪsɪ teŋ bɪ fɪyɛla ba tɪyaŋ. 9 Ɛɛ rɛ ka ʋ bɪl baa, “Na mɪyaŋ! Ŋ ko rɛ dɪ ŋ yaa wɪya

hʊ aa fɪyɛlɪ ɪ teŋ.” Ɛɛ daga anɪɪ Wɪɪsɪ paa faafaa wɪɪsʊllɪ-ŋmaŋsɪ hʊ buloŋ ta rɛ, aŋ mɪɪgɪ kpa Krisita wɪɪsʊlɪɪ hʊ we ba bol tɪyaŋ. 10 Akuu
Krisita aa yaa Wɪɪsɪ kyɛrɪ wɪya, ʊ aa kpaa ʊ tɪɪ sʊla Wɪɪsɪ dɪgɪ hʊ dʊŋ
wuwo sasɪ á buloŋ wɪbɔmɔ ta rɛ.
11 Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala hʊ aa kɪ tʊŋ ba tʊma rɛ kyɛɛ bee ʊ
nyʊwa buloŋ. Ba gyɪ aa we wɪɪsʊlɪ-dɪgɪ dʊŋ tɪyaŋ nɛ a villi kɪ sʊla
Wɪɪsɪ, amɛ wɪɪsʊlɪɪ no bɪ sɪ wuwo sasɪ nala wɪbɔmɔ ta. 12 Amɛ Krisita
kɛ kpa ʊ tɪɪ mɪɪbol lɛ a sʊla Wɪɪsɪ dɪgɪ dʊŋ, a sasɪ nala wɪbɔmɔ ta. Ʊ aa
yaa gɛɛ teŋ, ʊ mɪɪgɪ gyɪŋ wɪɪsɪbee rɛ, a hɔŋ Wɪɪsɪ noduu logiŋ tɪyaŋ.
13 Ʊ hɔŋ doŋ nɛ a kɪ gyegili Wɪɪsɪ dɪ ʊ kpa ʊ dɔmɔ buloŋ we ʊ nosi
tɪyaŋ. 14 Ʊ aa kpaa ʊ tɪɪ sʊla Wɪɪsɪ dɪgɪ gɛɛ, ʊ leŋ nala hʊ bisiŋ ʊ aa
sasa ta yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma rɛ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, a kaŋ kɪ mʊ maakyiye
buloŋ. 15 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ mɛ dii wɪɪ no daŋsɪya rɛ. Beewɪya,
16 ʊ baa dɪ Wɪɪsɪ basɪ baa,
“Saŋa kɪdɪgɪ sɪ pele, dɪ ŋ kpa ŋ nyʊwa tɪya ŋ nala.
Ŋ sɪ leŋ dɪ ba gyɪŋ ŋ nyʊwa wɪya,
a kpa ba we ba hakɪllɪ abee ba nyuni buloŋ tɪyaŋ.”
17 Aŋ bɪl baa,
“Ŋ bɪl bɪ sɪ kɪ liisi ba wɪbɔmɔ abee ba wɪyaakyogiye buloŋ.”
18 Dɪ Wɪɪsɪ rɛ kpaa á wɪbɔmɔ buloŋ kyɛ ma, ʊ bɪl bɪ maga dɪ á kpa
kɪna kɪ sʊla Wɪɪsɪ á wɪbɔmɔ wɪya.

Ma leŋ dɪ á ko kpaga Wɪɪsɪ

19 Ɛɛwɪya, ŋ naabalɪya, á kaŋ ŋmanɪɪ rɛ á aa sɪ wuwo gyʊʊ Wɪɪsɪ
Dɪɪweliye buloŋ Dɪɪwelii hʊ, beewɪya Yesu sʊba á wɪya rɛ, 20 a suri
ŋmaŋfalɪɪ á aa sɪ tɪŋa a na mɪɪbol a tɪya ma. Yesu aa kpaa ʊ tɪɪ
lɪɪ wɪɪsʊlɪɪ á wɪya hʊ, ɛɛ daga nɪɪ ʊ kaŋ patɪɪsa hʊ fa aa bori Wɪɪsɪ
Dɪɪweliye buloŋ Dɪɪwelii hʊ suri rɛ aŋ gyʊʊ doŋ ɛɛ yaŋ suri doŋ ŋmanɪɪ
tɪya ma mɛ. 21 Á paalɪ kaŋ wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyabal lɛ, ʊ kɪ deŋ
ámaa Wɪɪsɪ nala nyuu tɪyaŋ. 22 Ɛɛwɪya, ma leŋ dɪ á mʊ Wɪɪsɪ lee abee
tɪdɪgɪ aŋ leŋ dɪ á bembiye mɛ sɪŋ lɪdɪgɪ abee wɪɪ hʊ á aa laa di tɪyaŋ.
Ma leŋ dɪ á yaa nala hʊ wɪbɔmɔ ba aa sasa ta ba tɪsɪ tɪyaŋ, ba bɪl bee
liisi ba wɪya, a leŋ dɪ á yaa nala ba aa kpaa nɪɪwelii fo ba bisiŋ buloŋ
ta. 23 Bayɪyɛla hʊ á aa kana wɪya hʊ á aa laa di tɪyaŋ, ma leŋ dɪ á
marɪ kana ʊ weliŋ, beewɪya á laa Wɪɪsɪ di rɛ anɪɪ wɪya hʊ ʊ aa baa dɪ
ʊ sɪ yaa tɪya ma, ʊ kɔnɪ sɪ yaa ba tɪya ma, ʊ wɪtɪɪ nyuniŋ. 24 Ɛɛwɪya,
ma leŋ dɪ á kyɪl dɔmɔŋ wɪya, a kɪ pɛ dɔmɔŋ tɪyaŋ abee kyori, a yaa
wɪweliye kɪ tɪya dɔmɔŋ. 25 Ma ta leŋ dɪ á kɪ vɪya dɔmɔŋ laŋŋɪɪ anɪɪ
nala badɔmɔŋ aa yaa gɛɛ. Amɛ ma leŋ dɪ á ha kɪ laŋŋɪ, a marɪ basɪ
wɪya kɪ pɛ dɔmɔŋ tɪyaŋ weliŋ, amarɪkpatɪya ma aa naa anɪɪ á Tɪɪna
Yesu mɪɪgɪ koyi aa kpaga nyɛ.
26 Dɪ ámaa rɛ ko gyɪŋ wɪtɪɪ hʊ aŋ vɪya ʊ tɪŋɪɪ, aŋ kɪ yaa wɪbɔmɔ,
wɪɪsʊlɪɪ buloŋ bɪl tuwo aa sɪ leŋ dɪ Wɪɪsɪ kpa á wɪbɔmɔ kyɛ ma. 27 Amɛ
wɪɪ hʊ aa kaa rɛ yaa, see dɪ á leŋ kambɪŋ kaŋ ma, dɪ á kɪ gyegili kyɛɛ
hʊ Wɪɪsɪ aa sɪ di á sarɪya, a leŋ nala hʊ buloŋ aa vɪya ʊ nyʊwa gyʊʊ
diŋbal. 28 Dɪ nal buloŋ nɛ gyɪ ko kyogi Mɪrɪsɪ hʊ Moosi gyɪ aa bine,
dɪ nala balɪya koo boto ko yaa daŋsɪya anɪɪ ʊ kɔnɪ kyogo ba rɛ, ba aa
kpa ʊ nɪɪ ʊ tele rɛ, aŋ kpʊ ʊ. Ba aa paalɪ bee fá tɪɪna sikii mɛ. 29 Dɪ
ba aa rɛ fa aa yaa nyɛ, ɛɛ rɛ ba yaŋ sɪ yaa nala hʊ aa deŋ Wɪɪsɪ Biye
hʊ waasʊ, koo nala hʊ aa baa dɪ Yesu kyal hʊ Wɪɪsɪ aa kpa we nyʊwa

hʋ tɪya ʋ nala yaa kɪtɔɔ rɛ? Beewɪya kyal no rɛ Wɪɪsɪ fa kaŋ sasɪ nala
wɪbɔmɔ buloŋ ta, ba ko yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma ʋ sɪya tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ba yaŋ
sɪ yaa nala hʋ aa tʋʋsɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ aa kaŋ bɔnyɛ abeel-ma?
Nala no rɛ yaŋ maga dɪ ba dɔgɪsɪ ba a te nala hʋ gyɪ aa kyogi mɪrɪsɪ
hʋ Moosi gyɪ aa bine. 30 Á gyɪma rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ rɛ baa,
"Wɪbɔmɔ hʋ nala aa yaa ŋ, ŋ sɪ yaa tuŋ ba kyɪŋ." Ba bɪl baa,
"Tɪɪna hʋ sɪ di ʋ nala sarɪya."
31 Dɪ ɪ rɛ ko gyʋʋ Wɪɪsɪ hʋ aa weye noŋ, ba sɪ lɔrɪ tɪya ɪ.
32 Ma liisi mʋ pele saŋa hʋ tɪyaŋ Wɪɪsɪ kyaanʋʋ aa yɪɪ ma tɪyaŋ,
ma ko laa Yesu wɪya di. Saŋa hʋ tɪyaŋ, ma gyɪ naa tʋwara rɛ kɪŋkaŋ,
aŋka ma bɪ kpaa ta. 33 Saŋa kɪdɪgɪ, ba gyɪ aa tʋʋsɪ ma rɛ, a yalmɪ
ma gyamaa tɪyaŋ. Aŋka saŋa kɪdɪgɪ mɛ, ma tɪɪ aa yaa siri rɛ dɪ ba
kaŋ ma pɛ nala hʋ ba fa aa dɔgɪsɪ tɪyaŋ a dɔgɪsɪ ma mɛ. 34 Ma fáá
nala hʋ ba aa kaŋ tɔ dɪya tɪyaŋ wulo rɛ. Ka abee ba aa kaŋ ma kɪna
fasɪ buloŋ, ma leŋ ma tenni fɪyɛlɪ rɛ, beewɪya ma gyɪma anɪɪ ma kaŋ
kɪna aa weliye te dʋnɪya no kɪna rɛ, ba bɪl yaa kɪna aa sɪ we doŋ kɪ
mʋ deŋdeŋ mɛ. 35 Ɛɛwɪya, ma ta leŋ dɪ ma tenni kɪ yʋwɔrɪ ma Wɪɪsɪ
tɪŋɪɪ tɪyaŋ, beewɪya dɪ mamaa rɛ sɪŋ ma laadii tɪyaŋ aŋ bɪ kpaa ta,
ma tuno bɪ sɪ kyallɪ Wɪɪsɪ lee. 36 Ʋ maga dɪ ma kaŋ kenyiri rɛ, a wuwo
yaa wɪya hʋ Wɪɪsɪ aa kyɛ dɪ ma kɪ yaa. Ɛɛ rɛ ma sɪ na kɪna hʋ ʋ aa
baa dɪ ʋ sɪ kpa tɪya ma. 37 Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba saba baa,
"Mʋhʋ sʋwaa nal hʋ aa sɪ ko sɪ ko.
Ʋ bɪ sɪ pɪɪsɪ.
38 Amɛ nala hʋ buloŋ aa yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma mɪyaŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ,
ba sɪ laa ŋ di, a kaŋ mɪɪbol.
Amɛ dɪ ba kɪdɪgɪ buloŋ nɛ ko mɪɪgɪ hal,
ŋ teŋ bɪ sɪ fɪyɛlɪ ʋ nyuu tɪyaŋ."
39 Á bɪ yaa nala aa mɪɪga hal, a sʋba ta waasʋ. Amɛ á yaa nala aa laa
Wɪɪsɪ di rɛ, ʋ laa ma ta.

11

Wɪɪsɪ laadii

1 Dɪ ɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ yaa ɪ aa bee yaa sige anɪɪ ɪ sɪ na kɪna hʋ wɪya
ɪ aa yɪyɛlɪ. Wɪɪsɪ laadii rɛ yaa ɪ aa laa di anɪɪ kɪna hʋ ɪ sɪɪ aa bee na
kɔnɪ we doŋ nɛ. 2 Faafaa nala hʋ fa aa laa Wɪɪsɪ di rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ teŋ gyɪ
fɪyɛlɪ ba nyuu tɪyaŋ. 3 Á aa laa Wɪɪsɪ di rɛ tɪŋ á gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ kaŋ
ʋ nyʋwa dʋŋ nɛ a basɪ wɪya dʋnɪya kɪŋ kɪŋ buloŋ we doŋ. Ɛɛwɪya,
kɪna á sɪɪ aa bee na rɛ Wɪɪsɪ kaŋ marɪ dʋnɪya kɪna hʋ buloŋ á sɪɪ aa
naa.
4 Abɛl gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di rɛ tɪŋ ʋ gyɪ kpa kɪŋ aa weliye te Keeŋ kɪŋ
a sʋla Wɪɪsɪ. Ɛɛ mɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ teŋ gyɪ fɪyɛlɪ ʋ wɪɪsʋllɪ-kɪŋ hʋ tɪyaŋ,
ka ʋ leŋ ʋ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna ʋ sɪya tɪyaŋ. Abɛl sʋba rɛ, amɛ ʋ aa laa
Wɪɪsɪ di nyubaanɪŋ, wɪɪ hʋ ʋ aa yaa ha pɪna rɛ.
5 Ɛnɔkɪ mɛ gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di wɪya ʋ gyɪ bɪ sʋba, aŋka Wɪɪsɪ gyɪ
kpa ʋ, a kaŋ gyɪŋ Wɪɪsɪbee, nal buloŋ bɪl bɪ na ʋ. Wɪɪsɪ teŋ gyɪ fɪyɛla
ʋ nyuu tɪyaŋ nɛ, ka ʋ na kpa ʋ a kaŋ gyɪŋ Wɪɪsɪbee. 6 Dɪ nal lɛ bɪ laa
Wɪɪsɪ di ʋ bɪ sɪ wuwo tɪŋ Wɪɪsɪ kyɛrɪ, beewɪya dɪ nal buloŋ nɛ aa kyɛ
dɪ ʋ tɪŋ Wɪɪsɪ ʋ maga dɪ ʋ laa di rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ we doŋ nɛ, a bɪl laa di
mɛ anɪɪ Wɪɪsɪ aa pɛ nala hʋ aa pɪya kɪ kyɛ ʋ abee ba tɪsɪ buloŋ tɪyaŋ
nɛ.

7 Nowa gyı aa laa Wıısı di rɛ tıŋ Wıısı gyı bası wıya hʊ aa sı
maakyiye yaa a tıya ʊ, ʊ nıı Wıısı nyʊwa abee ʊ aa bı wuwo gyıŋ
ba buloŋ. Ʊ gyı nıı Wıısı nyʊwa rɛ a marı nııduworiboro, ʊ bee ʊ
dıya nala gyʊʊ, nıı bı kpʊʊ ba, beewıya Wıısı gyı leŋ nıı tɔ dʊnıya
buloŋ nɛ dʊnıya nal nal buloŋ sʊba. Wıı no ʊ gyı aa yaa daga anıı
dʊnıya nıkaalıya buloŋ yaa nıbɔmɔ rɛ. Nowa gyı aa laa Wıısı di rɛ
tıŋ Wıısı gyı bası baa ʊ yaa tıpʊlʊŋ tıına rɛ ʊ sıya tıyaŋ.

8 Abıraham mɛ gyı laa Wıısı di rɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ Wıısı gyı aa yırı ʊ
a bası tıya ʊ dı ʊ lıı mʊ paalʊʊ kıdıgı ʊ aa wee nyʊwa dı ʊ sı kpa
tıya ʊ. Ʊ gyı sii lıı ʊ bee tıyaŋ nɛ a kı mʊ paalʊʊ hʊ, aŋ bı gyıŋ lee
hʊ ʊ aa mʊʊ. 9 Ʊ gyı aa laa Wıısı di wıya, ʊ gyı mʊʊ hɔŋ paalʊʊ hʊ
Wıısı aa wee nyʊwa dı ʊ sı kpa tıya ʊ hʊ tıyaŋ nɛ, a we gyama a kı
gyʊʊ anıı nıhʊwal. Ɛɛ tıı rɛ ʊ biibaal Azıkı abee ʊ nihii Gyeekɔbı mɛ
gyı hɔŋ taŋha hʊ tıyaŋ, a we gyama a kı gyʊʊ anıı nıhʊwala. Ba bee
Abıraham buloŋ nɛ Wıısı gyı we nyʊwa hʊ a baa dı ʊ sı kpa taŋha hʊ
tıya ba. 10 Beewıya Abıraham fa aa gyegili dı ʊ maakyiye gyʊʊ bee hʊ
Wıısı tıı aa tii naaŋ a saa rɛ. Bee no sı we doŋ a kaŋ kı mʊ maakyiye
buloŋ. 11 Abıraham gyı aa laa Wıısı di rɛ tıŋ ʊ gyı wuwo lʊl biye, abee
ʊ gyı aa hıyasa kıŋkaŋ, ka ʊ haaŋ Saara mɛ bıl yaa hapırı buloŋ. Ʊ
gyı laa di anıı Wıısı kaŋ wıtıı rɛ aa sı yaa wıı hʊ ʊ aa wee nyʊwa
anıı ʊ sı yaa. 12 Abıraham gyı hıyasa rɛ a mʊ kpaga sʊʊ, amɛ abee
gɛɛ buloŋ, nala aa lıı badıgı no dʊŋ doho tıyaŋ wala rɛ a bı kaŋ dıısıı
anıı wıısınyuu kyıŋwʊlıya koo fuwobal nyʊwa bumbugulo.

13 Nala no buloŋ gyı laa Wıısı wıya di rɛ aŋ na sʊba. Kına hʊ Wıısı
gyı aa wee nyʊwa baa dı ʊ sı kpa tıya ba, ba gyı bı naa ba aŋ sʊba. Ba
gyı naa ba rɛ dı ba we libolii tıyaŋ, ba tenni gyı fıyɛlı kıŋkaŋ, aŋ gyı
leŋ nal buloŋ gyıma anıı ba yaa nıhʊwala abee gyʊgyʊʊlıya rɛ dʊnıya
no tıyaŋ. 14 Nala hʊ aa baa ba yaa nıhʊwala bee gyʊgyʊʊlıya hʊ daga
anıı ba aa kyɛ ba tıı taŋha rɛ dı ba hɔŋ. 15 Ba bıl bee bıını taŋha hʊ
tıyaŋ ba aa lıya wıya. Dı ba aa rɛ fa aa bıını ʊ wıya, ba fa kaŋ ŋmanıı
rɛ dı ba mııgı mʊ doŋ. 16 Amɛ ba fa aa kyɛ dı ba hɔŋ taŋha hʊ aa
weliye te taŋhası buloŋ tıyaŋ nɛ, doŋ nɛ yaa Wıısıbee. Ɛɛwıya, ʊ bı
yaa Wıısı hıısı abee ba aa yırı ʊ ba Wıısı, beewıya ʊ tıı marı bee biŋ
ba rɛ.

17-18 Abıraham gyı aa laa Wıısı di wıya, ʊ gyı yaa siri rɛ dı ʊ kpa
ʊ biibaal Azıkı lıı wıısʊlıı tıya Wıısı. Wıısı gyı wee nyʊwa tıya
Abıraham nɛ anıı Azıkı tıyaŋ nɛ ʊ doho nala buloŋ sı lıı, aŋ gyı yaŋ
kı kyɛ dı ʊ magısı ʊ na gɛɛ ʊ aa sı yaa. Amɛ Abıraham gyı yaa siri rɛ
dı ʊ kaŋ ʊ biidıgı hʊ dʊŋ a kpʊ lıı wıısʊlıı tıya Wıısı. 19 Abıraham fa
gyıma anıı Wıısı sı wuwo kyisi ʊ biye hʊ sʊʊ tıyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ʊ gyı
yaa siri dı ʊ kpʊ biye hʊ a tıya Wıısı gɛɛ. Ʊ aa yaa siri gɛɛ mɛ, ka ʊ
gyı kıı gɛɛ anıı ʊ kpʊʊ ʊ rɛ, ka Wıısı mɛ kyisi ʊ sʊʊ tıyaŋ a kpa ʊ tıya
Abıraham. 20 Azıkı mɛ gyı aa laa Wıısı di rɛ tıŋ ʊ gyı sʊla Wıısı tıya ʊ
biisi Gyeekɔbı abee Isawʊ, dı Wıısı pɛ ba tıyaŋ maakyiye. 21 Gyeekɔbı
mɛ gyı aa laa Wıısı di rɛ tıŋ, ʊ sʊʊ gyı aa ko kpaga, ʊ mɛ gyı tıga ʊ
daatıgıı sıŋ, aŋ kyʊwalı Wıısı, a sʊla ʊ dı ʊ pɛ ʊ nihiye Gyosɛfʊ biisi
tıyaŋ. 22 Gyosɛfʊ mɛ gyı aa laa Wıısı di wıya, ʊ sʊʊ gyı aa ko kpaga, ʊ
gyı bası Iziral tımma aa sı maakyiye lıı Igyipiti paalʊʊ tıyaŋ wıya rɛ,
aŋ daga ba gɛɛ mɛ ba aa sı yaa ʊ hogo. 23 Moosi nıına abee ʊ kuwo mɛ
gyı laa Wıısı di rɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ba gyı kpa ʊ faŋa peŋsi boto ba aa lʊla

ʊ hal tɪyaŋ. Ba gyɪ naa anɪɪ ʊ yaa Biiwelii rɛ, ɛɛ wɪya ba gyɪ bɪ fáá
Igyipiti tɪmma kuwori aŋ vɪya ʊ nyʊwa hʊ ʊ aa bine dɪ Iziral tɪmma
kpʊ ba biifɪllɪ buloŋ aa yaa boyoŋbiisi. 24 Moosi gyɪ aa ko waa teŋ, ʊ
mɛ gyɪ laa Wɪɪsɪ wɪya di rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ gyɪ bɪ laa nyʊwa dɪ ba kana
ʊ yɪrɪ kuwori Faaro toluu biye. 25 Ʊ gyɪ kpaa nɪɪ ʊ aa naa tʊwara hʊ
Wɪɪsɪ nala aa naa, ʊ rɛ kpɪya ʊ aa we Faaro dɪya tɪyaŋ a kɪ nɪɪ sʊma
hʊ aa bɪ sɪ pɪɪsɪ aŋ ha bɪl leŋ dɪ ʊ yaa wɪbɔmɔ mɛ. 26 Moosi gyɪ naa
anɪɪ dɪ ʊ rɛ pɛɛ na tʊwara hʊ Wɪɪsɪ nala aa naa, akuu Nal hʊ Wɪɪsɪ
aa lɪya wɪya, ʊ rɛ kaŋ tɔnɔ yʊga a te kɪweliye hʊ buloŋ ʊ fa aa sɪ na
Igyipiti tɪyaŋ. Ʊ gyɪ kpaa ʊ hakɪla buloŋ we tuno hʊ ʊ aa sɪ maakyiye
na tɪyaŋ nɛ. 27 Moosi gyɪ aa laa Wɪɪsɪ wɪya di rɛ tɪŋ ʊ gyɪ lɪɪ Igyipiti
paalʊʊ tɪyaŋ. Ʊ gyɪ gyɪma anɪɪ Igyipiti kuwori sɪ na baaŋ ʊ nyuu tɪyaŋ
nɛ, amɛ ɛɛ gyɪ bɪ leŋ kambɪŋ kana ʊ. Ʊ gyɪ aa lɪɪ Igyipiti tɪyaŋ mɛ, ʊ
gyɪ bɪl bɪ mɪɪgɪ hal, beewɪya ʊ gyɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ʊ aa naa Wɪɪsɪ, abee á
aa bee na Wɪɪsɪ buloŋ. 28 Moosi gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di mɛ rɛ tɪŋ ʊ gyɪ leŋ
Iziral tɪmma di Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʊ. Ʊ gyɪ leŋ ba kpʊ pʊsɪ rɛ,
a yaa kyal hʊ taa ba dimbeenyʊʊsɪ buloŋ. Ba gyɪ aa yaa gɛɛ, malɪka
hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪma dɪ ʊ ko tuu a kpʊ Igyipiti tɪmma biibumo buloŋ
Igyipiti paalʊʊ tɪyaŋ gyɪ ko parɪ Iziral tɪmma biibumo ta rɛ.

29 Iziral tɪmma mɛ gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di rɛ tɪŋ ba gyɪ vala kyol
fuwofɪyaŋ hʊ anɪɪ ʊ aa yaa taŋha hɪlɪɪ. Amɛ Igyipiti tɪmma hʊ kɛ
gyɪ aa kile ba lugo ko pele fuwo hʊ, a kɪ lʊga dɪ ba kyol, nɪɪ hʊ gyɪ
mɪɪgɪ ko tɔ ba rɛ ba buloŋ sʊba. 30 Iziral tɪmma hʊ gyɪ bɪl aa laa Wɪɪsɪ
di rɛ tɪŋ ba gyɪ vala baarɪ tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Gyɛriko kyɛyɛ bapɛ,
gyebii hʊ ba aa saa baarɪ bee hʊ buloŋ tele. 31 Hasɔŋsɔnnɪ kɪdɪgɪ
mɛ rɛ gyɪ we Gyɛriko tɪyaŋ ba kɪ yɪrɪ Reehabɪ. Ʊ mɛ gyɪ laa Wɪɪsɪ
di rɛ. Ɛɛwɪya, ba gyɪ bɪ kpʊʊ ʊ anɪɪ ba aa kpʊʊ Gyɛriko nɪkaalɪya
hʊ aa bɪ laa Wɪɪsɪ di gɛɛ, beewɪya Iziral tɪmma gyɪ aa laa sɪya tɪŋ
nala badɔmɔŋ dɪ ba ko lʊwɔlɪ deŋ Gyɛriko na, ʊ gyɪ kaŋ ba weliŋ nɛ.
32 Ŋ fa sɪ wuwo dɪɪsɪ wɪya no kɪ mʊ, amɛ ŋ bɪ kaŋ sɪnɪɪ ŋ aa sɪ basɪ
Gidiyɔŋ, abee Baraki, abee Samsɪŋ, abee Gyefita, abee Deviti, abee
Samuwɛl abee Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ buloŋ wɪya lagɪlagɪ no. 33 Nala no
buloŋ gyɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba badɔmɔŋ gyɪ yuwo di taŋhasɪ
badɔmɔŋ nala aŋ laa ba kɪna. Ba gyɪ tɪŋ wɪtɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa kyɛ rɛ, aŋ
na kɪna hʊ Wɪɪsɪ aa wee nyʊwa dɪ ʊ sɪ kpa tɪya ba. Ba badɔmɔŋ gyɪ
kyaga naakyige nyʊʊsɪ tɔ rɛ, ba suri lɔlɔ. 34 Ba badɔmɔŋ dɪsɪ diŋbala
rɛ. Wɪɪsɪ lɪɪ ba nala hʊ fa aa kyɛ dɪ ba kpʊ ba bee takoobiye nosi
tɪyaŋ. Ba gyɪ bɪ kaŋ dee, amɛ Wɪɪsɪ rɛ gyɪ tɪya ba dee ba gyɪ ko yaa
bembiduwoni tɪmma, a yuwo yuwoni a di taŋhasɪ badɔmɔŋ nala, ba
laalyuwolo fá nyʊgɪsɪ. 35 Haana badɔmɔŋ gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di wɪya,
Wɪɪsɪ gyɪ leŋ ba lʊlla sii sʊʊ tɪyaŋ nɛ. Nala badɔmɔŋ mɛ gyɪ aa laa
Wɪɪsɪ di wɪya, ba gyɪ naa ŋmanɪɪ rɛ ba aa sɪ lɪɪ tʊwara tɪyaŋ, ka ba
vɪya aŋ leŋ ba dɔgɪsɪ ba kpʊ, dɪ Wɪɪsɪ kyisi ba a kpa mɪɪbol aa weliye
te dʊnɪya no mɪɪbol a tɪya ba. 36 Dʊnɪya nala gyɪ mʊŋ badɔmɔŋ nɛ. Ba
gyɪ vɪɪrɪ badɔmɔŋ mɛ a vʊwa badɔmɔŋ mɛ abee kyɔrʊmɔ aŋ kaŋ ba
tɔ dɪya tɪyaŋ. 37 Ba gyɪ yaga badɔmɔŋ nɛ abee bʊwa, a kaŋ badɔmɔŋ
keri balɪya balɪya, aŋ kpʊ badɔmɔŋ mɛ abee takoobiye. Ba badɔmɔŋ
gyɪ laalɪ piyese abee bʊʊna tenni rɛ, beewɪya ba gyɪ yaa nyaaba rɛ,
ba kɪ dɔgɪsɪ ba, ba kɪ na tʊwara. 38 Dʊnɪya no gyɪ bɪ weliye maga ba
weyi. Ba gyɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ gyʊgyʊʊlɪya a kɪ gɔllɪ taŋhahɪlɪya tɪyaŋ abee

dogiŋsi nyuni tıyaŋ, a gyı kı gyʊʊ bʊbʊʊsı abee taŋha bʊʊsı. 39 Wıısı
teŋ tıyaŋ ba basa anıı Wıısı teŋ fıyɛla nala no buloŋ aa laa ʊ di nyuu
tıyaŋ nɛ. Amɛ ba kıdıgı buloŋ gyı bı na kıŋ hʊ Wıısı aa wee nyʊwa dı
ʊ sı kpa tıya ba. 40 Beewıya Wıısı mııgı kyɛ kıŋ aa weliye te faafaa kıŋ
hʊ rɛ a biŋ gbala á buloŋ. Wıısı wıkyɛɛlıı rɛ yaa dı á beel-ba buloŋ
laŋŋı yaa niweliye aa bı kaŋ wıbɔŋ anıı gɛɛ hʊ ʊ aa kyɛ dı á kıı.

12

Á kuwo Wıısı

1 Nıgyamaa no buloŋ gyı aa laa Wıısı di yaa daŋsıya tımma rɛ a
tıya ma anıı Wıısı kaŋ wıtıı rɛ. Ɛɛwıya, á Wıısı ŋmanıı tıŋıı tıyaŋ
ma leŋ dı á paa wıya hʊ buloŋ aa tɔ á ŋmanıı ta, a leŋ wıbɔmɔ hʊ
buloŋ aa vʊwa ma mɛ yayı. Ma leŋ dı á kı mʊ sıya a kı yaa wıya hʊ
Wıısı aa baa dı á kı yaa abee mala. 2 Á ŋmanıı no tıŋıı tıyaŋ ma leŋ
dı á kpa á hakıllı we Yesu dʊŋ tıyaŋ, beewıya ʊ rɛ yaa nal hʊ tıyaŋ á
Wıısı laadii aa piile, ʊ rɛ bıl yaa nal hʊ mɛ aa sı kaŋ á laadii no sıgı
dı ʊ ko mʊ su. Ba gyı kpaası ʊ daagarıı tıyaŋ nɛ, ʊ na tʊwara weliŋ.
Amɛ ʊ gyı dii kenyiri rɛ, a bı leŋ ba aa kpaası ʊ daagarıı hʊ tıyaŋ yaa
ʊ hıısı, beewıya ʊ gyı gyıma anıı ba buloŋ hal tıyaŋ, Wıısı sı leŋ dı
ʊ teŋ fıyɛlı. Lagılagı no ʊ hɔŋ Wıısı noduu logiŋ tıyaŋ nɛ Wıısıbee
tıyaŋ. 3 Ma liisi na tʊwɔra hʊ Yesu gyı aa naa. Ma sʊnnı na ɛɛ hʊ
wıbɔŋyaala gyı aa kpaa haasʊʊ kyeme ʊ, ka ʊ ha gyı kaŋ kenyiri abee
mala. Ɛɛwıya, ma mɛ ta leŋ dı ma tenni kı yʊwɔrı, dı ma ko mııgı
Wıısı hal. 4 Ma aa laa Yesu di wıya ma bee wıbɔmɔ aa lʊgı rɛ. Amɛ
ma kıdıgı buloŋ ha bı lʊga a mʊ maga ba kpʊ ı. 5 Teŋpolli wıya hʊ
Wıısı aa bası tıya ʊ biisi, ma yeŋŋi ba rɛ? Wıısı baa,
"Ŋ biye, dı Tıına hʊ rɛ ko kı kyagılı ı gyegili nıı weliŋ.
Dı ʊ rɛ ko na baaŋ ı nyuu tıyaŋ a bası ı sıya wıya tıya ı, ta leŋ dı
ı teŋ kı yʊwɔrı, dı ı kpa laadii hʊ ta.
6 Beewıya, nala hʊ buloŋ Tıına hʊ aa kyo, ba aa rɛ ʊ kı daga.
Nal hʊ buloŋ mɛ ʊ aa kpaa ʊ yaa ʊ biye, ʊ rɛ ʊ kı dɔgısı."
7 Dı Wıısı rɛ ko kı dɔgısı ı, kaŋ kenyiri aŋ kpa ʊ nıı ʊ aa dagıı rɛ.
Beewıya, ʊ kpa ı nıı ı yaa ʊ biye rɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ʊ kı dɔgısı ı. Bii bee
rɛ we doŋ ʊ kuwo bee dɔgısı ʊ? 8 Wıısı aa kı dɔgısı ʊ biisi buloŋ nɛ.
Ɛɛwıya, dı ʊ ko bee dɔgısı ma, ɛɛ daga anıı ma bı yaa ʊ biisi tıı. 9 Á
buloŋ kaŋ kuwoma rɛ dʊnıya no tıyaŋ ba kı dɔgısı ma, á kı tıya ba
gyırıma ɛɛ wıya. Ɛɛ daga anıı á kuwo Wıısı aa we Wıısıbee tıyaŋ kɛ
rɛ yaŋ maga dı á kpa á tııma buloŋ tıya ʊ, a kaŋ mııbol. 10 Á dʊnıya
kuwoma mɛ gba aa lʊl ma, ba aa dɔgısı ma kyɛyɛ baŋmana dʊŋ nɛ
ba kyɛrı tıyaŋ. Amɛ á tıı weliŋ wıya rɛ Wıısı kı dɔgısı ma, beewıya ʊ
aa kyɛ dı á mɛ ko yaa nıtııma rɛ, a bı kaŋ bisiŋ buloŋ anıı ʊ tıı aa kıı
gɛɛ. 11 Dı ba aa rɛ aa dɔgısı nal, ʊ tıya aa kyogi rɛ, beewıya, dɔgısıı hʊ
aa hayɛ tıya ʊ rɛ. Amɛ dı ʊ rɛ laa dɔgısıı hʊ, a kı tıŋ ba abee kenyiri
ba sı ko leŋ dı ʊ wıyaalıya degini, dı ʊ hɔŋ bee laaŋfıya.

Ma pɔ ma tıı dı wıbɔŋ buloŋ ta ko gyʊʊ ma paga

12 Ɛɛwıya, ma sii sıŋ bıŋbaŋ aŋ leŋ dı ma tenni polli. 13 Wıtıı hʊ ma
aa nıya, ma kana ʊ kı tʊŋ tʊma a kı mʊ sıya. Dı ma wuwo pɛ nala hʊ
aa we ma tıyaŋ a laa Wıısı wıya di aŋ ha bı sıŋ weliŋ wıya hʊ tıyaŋ.
Ma pɛ ba tıyaŋ dı ba marı laa Wıısı di weliŋ, a ta kı biyege. 14 Ma

yaa sɪfɪyaŋ dɪ ma bee nal buloŋ wɪya weliye, a yaa nɪtɪɪma. Beewɪya
nal hʋ buloŋ aa bɪ yaa nɪtɪɪ ʋ bɪ sɪ wuwo na Wɪɪsɪ. 15 Ma pɔ ma tɪɪ
dɪ Wɪɪsɪ bɔnyɛ hʋ ta ko buwo ma kɪdɪgɪ buloŋ. Aŋ bɪl pɔ ma tɪɪ dɪ
nɪbɔŋ buloŋ ta ko we ma tɪyaŋ a kɪ dɔŋ ma, a mʋrɪ ma gyeniŋ buloŋ
we wɪbɔmɔ tɪyaŋ. 16 Ma pɔ ma tɪɪ dɪ ma tɪyaŋ kɪdɪgɪ buloŋ ta ko yaa
nɪlaaŋ, a bɪl pɔ dɪ ma tɪyaŋ kɪdɪgɪ buloŋ ta ko yaa nal aa bee fá Wɪɪsɪ
anɪɪ Isawʋ gɛɛ. Isawʋ gyɪ bɪ fáá Wɪɪsɪ aŋ kpa ʋ hɪyarɪ lenni kɪdiiliye
ʋ katɪyal lee. 17 Ʋ gɛɛ hal tɪyaŋ, ma gyɪma anɪɪ ba gyɪ aa ko pele dɪ ʋ
kuwo sʋla Wɪɪsɪ tɪya ʋ, akuu ʋ aa yaa ʋ biihɪyawʋ wɪya, ʋ kuwo gyɪ
vɪya rɛ. Ɛɛ rɛ ʋ gyɪ wii weliŋ, a fa kɪ kyɛ dɪ ʋ kuwo sʋla Wɪɪsɪ tɪya ʋ
amɛ wɪɪ buloŋ gyɪ tuwo ʋ aa sɪ wuwo yaa a kaŋ wɪɪ hʋ ʋ kuwo aa yaa
bɪrɪmɪ.
18 Ma ko Wɪɪsɪ lee rɛ. Amɛ ma bɪ ko ʋ lee dogimo hʋ tɪyaŋ ma aa
sɪ wuwo dige anɪɪ Iziral tɪmma hʋ gyɪ aa ko ʋ lee Saana dogimo hʋ
naasɪ tɪyaŋ gɛɛ. Ba gyɪ aa ko doŋ ba gyɪ na diŋ aa di diŋgel lɛ, a na dɪ
lee buloŋ bile gɛɛ timm, ka ba nɪɪ puwobal mɛ dɔmɔ. 19 Ba gyɪ nɪya dɪ
ba mʋʋ kabɪl lɛ, a nɪɪ taal mɛ. Ba gyɪ aa nɪɪ taal hʋ, ɛɛ rɛ kambɪŋ gyɪ
gyʋʋ ba, ba sʋla dɪ taal hʋ ta bɪl basɪ wɪya tɪya ba. 20 Beewɪya wɪɪ hʋ
ʋ gyɪ aa basɪ tɪya nala hʋ gyɪ yaa wɪduwo rɛ tɪya ba. Ʋ gyɪ baa: “Dɪ
pʋna koo dɪ kɪŋ kɛ buloŋ nɛ ko dige dogimo hʋ, ʋ maga dɪ ba yaga ʋ
kpʋ rɛ.” 21 Wɪya hʋ ba gyɪ aa naa gyɪ leŋ kambɪŋ gyʋʋ ba buloŋ nɛ.
Ɛɛ rɛ tɪŋ Moosi tɪɪ gyɪ baa, “Kambɪŋ kana ŋ nɛ ŋ kɪ kyele.” 22 Amɛ ma
nala hʋ aa laa Yesu wɪya di, ma ko pele dogimo hʋ ba aa yɪrɪ Zaayɔŋ
nɛ. Ma ko pele tɔɔ hʋ ba aa yɪrɪ Gyerusalɛm aa we Wɪɪsɪbee tɪyaŋ nɛ.
Wɪɪsɪ hʋ aa weye sɪya rɛ gɛɛ. Malɪkasɪ tusi tusi tusi mɛ laŋŋa doŋ nɛ
abee teŋfɪyɛlʋʋ. 23 Ma ko lee hʋ Wɪɪsɪ-biihɪyasɪ aa ko laŋŋɪ abee teŋ
fɪyɛlʋʋ rɛ. Ba sabɪ ba fene rɛ a biŋ wɪɪsɪbee tɪyaŋ. Ma ko Wɪɪsɪ lee
rɛ, nal hʋ aa sɪ di dʋnɪya nal buloŋ sarɪya. Lee no tɪyaŋ nɛ tɪpʋlʋŋ
tɪmma hʋ aa tɪŋ Wɪɪsɪ bee wɪtɪɪ a mʋ teŋ mɛ we. 24 Ma ko Yesu lee rɛ,
nal hʋ tɪyaŋ Wɪɪsɪ aa tɪŋa a we nyʋʋfalɪɪ tɪya nihuwobisi. Ʋ sʋba rɛ
ʋ kyal gyaasɪ nal buloŋ wɪya. Ʋ kyal hʋ aa gyaasa tɪyaŋ nɛ wɪweliye
sɪ tɪŋa a ko, a te Abɛl kyal hʋ gyɪ aa gyaasa.
25 Ma kɪ gyɪma dɪ ma ta ko vɪya nal hʋ aa basɪ wɪya hʋ nyʋwa.
Beewɪya nala hʋ gyɪ aa vɪya ʋ nyʋwa taŋha nyuu daha gyɪ bɪ wuwo
fá lɪɪ dɔgɪsɪɪ tɪyaŋ. Ɛɛwɪya, dɪ ámaa rɛ yaŋ vɪya nal hʋ aa we Wɪɪsɪbee
tɪyaŋ taal, á bɪŋ bɪ sɪ kyaŋlɪ. 26 Haŋ saŋa hʋ, Wɪɪsɪ taal hʋ gyɪ leŋ taŋha
buloŋ gyigili rɛ. Lagɪlagɪ no, Wɪɪsɪ wee nyʋwa rɛ anɪɪ ʋ sɪ leŋ dɪ taŋha
bɪl gyigili, amɛ taŋha dʋŋ daa sɪ gyigili. Wɪɪsɪnyuu abee taŋha buloŋ
nɛ sɪ gyigili. 27 Ʋ aa baa dɪ ʋ sɪ bɪl leŋ dɪ taŋha gyigili hʋ, ʋ kaŋ memii
rɛ. Ɛɛ daga anɪɪ Wɪɪsɪ sɪ kaŋ dʋnɪya no kɪna hʋ ʋ aa mara buloŋ
gyigisi a paa ba ta, ka dɪ kɪna hʋ aa bee gyigisi dʋŋ we doŋ. 28 Wɪɪsɪ
leŋ á we ʋ koro hʋ aa bee gyigisi tɪyaŋ nɛ. Ɛɛwɪya, ma leŋ dɪ á kɪ fá ʋ,
a kɪ kyʋwalɪ ʋ aŋgyʋwasʋ, aŋ pɛ kɪ kyʋwalɪ ʋ gɛɛ ʋ aa kyɛ. 29 Beewɪya
Wɪɪsɪ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ diŋ aa dii.

13

Ɛɛ á aa sɪ yaa dɪ Wɪɪsɪ teŋ fɪyɛlɪ

1 Ma kyo dɔmɔŋ kɪ mʋ deŋdeŋ akuu ma aa yaa nɪmmabalɪya Krisita
tɪyaŋ wɪya. 2 Ma yaa kuwokeri a kɪ deŋ nɪhʋwala weliŋ beewɪya, nala
gyɪ aa yaa gɛɛ rɛ, a laa malɪkasɪ biŋ ba dɪɪsɪ tɪyaŋ aŋ bɪ gyɪma. 3 Ma

kpa nala hʋ ba aa kaŋ tɔ dɪya tɪyaŋ wɪya anɪɪ ma beel-ba buloŋ nɛ ba kaŋ tɔ dɪya tɪyaŋ gɛɛ. Nala hʋ ba aa dɔgɪsɪ mɛ, ma kpa ʋ anɪɪ ma beel-ba buloŋ nɛ ba kɪ dɔgɪsɪ gɛɛ. 4 Ʋ maga dɪ nal buloŋ gyɪma anɪɪ haaŋ kpayɪ yaa wɪwelii rɛ. Ɛɛwɪya, baal bee ʋ haaŋ buloŋ maga dɪ ba kaŋ wɪtɪɪ rɛ abee dɔmɔŋ. Ʋ bɪ maga dɪ baal hʋ bɪl lɪɪ kyɛ hadɪma, koo dɪ haaŋ hʋ mɛ bɪl lɪɪ kyɛ badɪma, beewɪya nal hʋ buloŋ aa sɔnnɪ, Wɪɪsɪ sɪ di ʋ sarɪya a kpa kyogisi tɪya ʋ. 5 Ma ta kyo molbiye kɪŋkaŋ a mʋ parɪ. Ma leŋ dɪ kɪna hʋ ma aa kana su ma sɪɪ. Beewɪya Wɪɪsɪ basa ʋ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa, “Ɲ bɪ sɪ maakyiye vɪya ma ta. Ɲ bɪ sɪ maakyiye lɪɪ ma hal.” 6 Ɛɛwɪya, á sɪ wuwo ŋmaa á bembiye a baa,

“Á tɪɪna Wɪɪsɪ rɛ yaa nal hʋ aa pɛ ŋ tɪyaŋ,
Ɛɛ nyuniŋ, ŋ bɪ sɪ fá kambɪŋ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ.
Nihuwobiŋ bɪ sɪ wuwo yaa ŋ wɪɪ buloŋ.”

7 Ma liisi ma sɪlaala hʋ gyɪ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪya kɪ tɪya ma wɪya. Ma liisi mʋ pele gɛɛ ba gyɪ aa tɪŋ Wɪɪsɪ ba mɪɪbol buloŋ tɪyaŋ, a ko mʋ sʋba. Ma kɪ tɪŋ ba naabʋʋsɪ ma Wɪɪsɪ tɪŋɪɪ tɪyaŋ. 8 Yesu Krisita aa kɪɪ gɛɛ dɪya, ɛɛ rɛ ʋ ha kɪɪ gyɪnaŋ, ɛɛ tɪɪ mɛ rɛ ʋ sɪ kɪɪ a kaŋ kɪ mʋ maakyiye buloŋ. 9 Ma ta leŋ dɪ wɪdʋŋsɪ hʋ nala badɔmɔŋ aa daga ma ko leŋ dɪ ma vɪya Wɪɪsɪ ŋmaŋtɪɪ hʋ ta. Dee hʋ aa sɪ wuwo leŋ dɪ á tɪŋ Wɪɪsɪ kyɛrɪ, ʋ lɪɪ Wɪɪsɪ tɪɪ bɔnyɛ tɪyaŋ nɛ. Ʋ bɪ lɪɪ á aa tɪŋ kɪdiiliye sɪŋsɪ tɪyaŋ, beewɪya, nal hʋ aa tɪŋ sɪŋsɪ no, ʋ bɪ sɪ na tɔnɔ buloŋ a lɪɪ ba tɪyaŋ. 10 Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala hʋ gyɪ aa tʋma kɪ tɪya Wɪɪsɪ taŋtɪ-dɪya hʋ tɪyaŋ, ba kɪdɪgɪ buloŋ gyɪ bɪ kaŋ ŋmanɪɪ ʋ aa sɪ di wɪɪsʋllɪ-kɪna hʋ á aa kpa sʋla Wɪɪsɪ a kɪ kyʋwalɪ ʋ aŋgyʋwasʋ. 11 Bɪna buloŋ, Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyawʋ hʋ gyɪ aa kaŋ pʋsɪ kyal lɛ, a gyʋʋ Wɪɪsɪ Dɪɪweliye buloŋ Dɪɪwelii hʋ, a kpa sʋla Wɪɪsɪ dɪ ʋ kpa ba wɪbɔmɔ kyɛ ba. Amɛ ba gyɪ aa kaŋ pʋsɪ hʋ kɛ tɪɪ rɛ a lɪɪ nyɔgɔ ta bee hʋ samanɪ tɪyaŋ. 12 Ɛɛ rɛ tɪŋ ba kaŋ Yesu mɛ lɪɪ kpʋ Gyerusalɛm samanɪ tɪyaŋ, dɪ ʋ kpa ʋ tɪɪ kyal a pɪɪsɪ nala bisiŋ ta, dɪ ba yaa niweliye Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. 13 Yesu gyɪ dii hɪɪsɪ rɛ weliŋ bee hʋ samanɪ tɪyaŋ. Ɛɛwɪya, ma leŋ dɪ á lɪɪ mʋ doŋ, dɪ á beel-ʋ buloŋ di haŋ hɪɪsɪ hʋ. 14 Beewɪya, á bɪ kaŋ bee aa sɪ we doŋ kɪ mʋ deŋdeŋ dʋnɪya no tɪyaŋ. Amɛ á aa yɪyɛlɪ á bee hʋ tɪyaŋ á aa sɪ maakyiye we a kaŋ kɪ mʋ deŋdeŋ wɪya rɛ. 15 Ɛɛwɪya, á nala hʋ aa wuwo suri á nyʋwa a basɪ baa Wɪɪsɪ rɛ yaa Á Tɪɪna, á wɪɪsʋlɪɪ á aa sɪ kpa tɪya Wɪɪsɪ rɛ yaa á aa tɪŋ Yesu Krisita tɪyaŋ, a kɪ dannɪ ʋ saŋa kɛ buloŋ. 16 Saŋa kɛ buloŋ, ma yaa kuwokeri aŋ yaa wɪweliye kɪ tɪya ma dɔŋtɪŋsɪ, a kɪ kyiyeli dɔmɔŋ mɛ. Wɪɪsʋlɪɪ no rɛ aa fɪyɛlɪ Wɪɪsɪ teŋ.

17 Ʋ maga dɪ ma kɪ tɪŋ ma sɪlaala nyʋwa rɛ, a kɪ yaa wɪya hʋ ba aa baa dɪ ma yaa. Beewɪya ba aa rɛ aa deŋ ma nyuu tɪyaŋ. Maakyiye kɪdɪgɪ ba sɪ daga gɛɛ ba aa deŋ ma nyuu a tɪya Wɪɪsɪ. Dɪ mamaa rɛ aa tɪŋ ba nyʋwa, ba sɪ tʋŋ ba tʋma weliŋ abee teŋfɪyɛlʋʋ. Amɛ dɪ mamaa rɛ bee tɪŋ ba nyʋwa, ba tɪsɪ sɪ kyogi ma tɪyaŋ. Ʋ gɛɛ bɪ sɪ kaŋ tɔnɔ buloŋ a tɪya ma.

18 Ma kyʋwalɪ Wɪɪsɪ kɪ tɪya ma. Á gyɪma á hakɪllɪ tɪyaŋ, á bɪ kaŋ wɪkyogii buloŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, á kyɛrɪ mɛ rɛ yaa dɪ á wɪtɪɪ su wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. 19 Ɲ aa sʋla ma rɛ abee ŋ hakɪla buloŋ dɪ ma kyʋwalɪ Wɪɪsɪ dɪ ŋ mɪɪgɪ ko ma lee lagɪ.

Wɪkateŋse

20-21 Wɪɪsɪ kyisi á Tɪɪna Yesu sʊʊ tɪyaŋ nɛ. Yesu kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ pedaal
aa kɪ deŋ ʊ piyese nyuu tɪyaŋ weliŋ, beewɪya ʊ kpaa ʊ tɪɪ mɪɪbol lɛ a
lɪɪ wɪɪsʊlɪɪ ʊ nala wɪya. Ʊ kyal lɛ Wɪɪsɪ kpa we nyʊʊfalɪɪ hʊ aa bɪ kaŋ
dɪsɪɪ a tɪya ma. Wɪɪsɪ hʊ aa tɪya fɪyɛlʊʊ sɪ leŋ dɪ ma na wɪwelii hʊ
ma aa kyɛ dɪ ma wuwo kaŋ tɪŋ ʊ kyɛrɪ. Yesu lahɔrʊmɔ tɪyaŋ, Wɪɪsɪ sɪ
leŋ dɪ ma wuwo yaa wɪɪ hʊ buloŋ aa fɪyɛlɪ ʊ teŋ. Ma leŋ dɪ a kɪ dannɪ
Krisita, a leŋ dɪ ʊ feŋ yɪrɪ a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ. Amɪ.

22 Ŋ naabalɪya, ŋ teŋ no ŋ aa saba tɪya ma kɛ bɪ doliye. Ɛɛ wɪya, ŋ
aa sʊl ma dɪ ma di kenyiri aŋ gyegili nɪɪ wɪya hʊ ŋ aa saba tɪya ma dɪ
ma kɪ tɪŋa. 23 Ŋ aa kyɛ dɪ ma gyɪma anɪɪ á nɪɪnabiye Timoti ba fa aa
kaŋ tɔ dɪya tɪyaŋ, ba lɪɪ ʊ rɛ. Dɪ ʊ rɛ ko ŋ lee lagɪ, ŋ beel-ʊ buloŋ sɪ ko
ma lee. 24 Ma kyʊwalɪ ma nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ nala hʊ buloŋ tɪya ma.
Á tɪyaŋ nala hʊ aa lɪɪ Itali paalʊʊ mɛ aa kyʊwalɪ ma. 25 Wɪɪsɪ bɔnyɛ
sɪ we ma lee a leŋ dɪ ma hɔŋ bee laaŋfɪya.

TEŊ HƱ GYEMSI AA SABA

1 Mıyaŋ Gyemsi aa yaa Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita tƱŋtƱnnı rɛ
saba teŋ no a kı tıya nala hƱ buloŋ aa laa Yesu Krisita wıya di, aŋ pısa
we dƱnıya no logiŋ buloŋ tıyaŋ. Ŋ aa kyƱwalı ma buloŋ.

Á tıı kanıı wıgyƱƱlıya abee tƱwara tıyaŋ

2 Ŋ naabalıya, dı wıı kɛ buloŋ nɛ ko gyƱƱ ma, ma leŋ dı ƱƱ yaa ma
teŋfıyɛlƱƱ, 3 beewıya dı mamaa rɛ ko kı na tƱwara wıı tıyaŋ, aŋ ha
wuwo laa Wıısı di, ma sı na dı ma kaŋ kenyiri, a marı sıŋ ma laadii
hƱ tıyaŋ. 4 Ma leŋ di kenyiri vɔgɔ ma, dı ma kaŋ mala a mƱ teŋ. Ɛɛ rɛ
sı leŋ dı ma wuwo yaa tıpƱlƱŋ tımma, a bı sı nyaa gyogiweliye tıyaŋ.
5 Amɛ dı nal lɛ we ma tıyaŋ a bı kaŋ wıgyƱŋ ƱƱ aa sı wuwo gyıŋ wıı hƱ
aa maga dı ƱƱ yaa, ma leŋ dı ƱƱ tıına sƱla Wıısı, dı Wıısı tıya ƱƱ wıgyƱŋ.
Beewıya Wıısı kaŋ kyori abee bɔnyɛ rɛ, ƱƱ aa sı kpa wıgyƱŋ tıya nal
kɛ buloŋ aa sƱla ƱƱ. Wıısı bee lugisi nala. 6 Ɛɛwıya dı ı rɛ sƱla Wıısı kı
kyɛ wıı, laa di anıı ƱƱ sı yaa wıı hƱ tıya ı. Ta kı yaa sige anıı ƱƱ sı yaa
koo ƱƱ bı sı yaa. Beewıya, nal hƱ buloŋ aa sƱla Wıısı kı kyɛ kıŋ, aŋ kı
yaa sige, ƱƱ tıına tıbıına kıı gɛɛ rɛ anıı fuwo nıı puwo aa kaŋ gɔllı kı
yeŋŋi. 7-8 Nal hƱ buloŋ aa yaa Wıısı sige, aŋ bı sıŋ wıdıgı naaŋ tıyaŋ,
ƱƱ tıına ta ko kı yıyɛlı anıı ƱƱ sı na kıŋ buloŋ a lıı Wıısı lee.
9 Nal hƱ aa bı kaŋ lee dƱnıya no tıyaŋ ma nala hƱ aa laa Yesu wıya
di tıyaŋ, ƱƱ maga dı ƱƱ tıına leŋ dı ƱƱ teŋ fıyɛlı rɛ, beewıya Wıısı kpaa ƱƱ
yohuŋ nɛ. 10 Nal hƱ mɛ aa yaa kına tıına ma nala hƱ aa laa Yesu wıya
di tıyaŋ, ƱƱ tıına leŋ dı ƱƱ teŋ fıyɛlı abee Wıısı aa leŋ ƱƱ bee nyaaba kıı
dɔmɔŋ nyɛ. Beewıya ƱƱ tıına bı sı pıısı aŋ sƱba anıı ɔhɔ aa fıılı, a bı
pıısa kɛ fııla hƱ yuwori gɛɛ. 11 Beewıya, Wıısı aa ko pɔsɔ, lee buloŋ
aa nıma rɛ parıparı. Ʊ nƱŋ hƱ aa leŋ ɔhɔ hƱ buloŋ hıla rɛ, Ʊ fııla hƱ
buloŋ mɛ yuwori, ka ƱƱ weliŋ hƱ buloŋ mɛ nyƱgısı. Ɛɛ rɛ nal hƱ aa kaŋ
kına mɛ yaŋ kıı. Ʊ ha sı we ƱƱ tƱma tıyaŋ ka dı sƱƱ kana ƱƱ.

Magısıı abee wıgyƱƱlıya

12 NyusƱŋtıına rɛ yaa nal hƱ tƱwara aa gyƱwa, aŋka ƱƱ ha wuwo kaŋ
mala ƱƱ Wıısı laadii tıyaŋ. Ʊ aa yaŋ wuwo kaŋ mala gɛɛ, Wıısı sı tıya
ƱƱ mııbol hƱ aa bı kaŋ tenii. Mııbol hƱ ƱƱ aa baa dı ƱƱ sı kpa tıya nala
hƱ buloŋ aa kyo ƱƱ. 13 Dı wıı rɛ ko gyƱƱ nal buloŋ, ƱƱ bı maga dı ƱƱ tıına
baa dı Wıısı rɛ kpa wıbɔŋ kı magısı ƱƱ. Beewıya kıŋ buloŋ bı sı wuwo
turo Wıısı we dı ƱƱ yaa wıbɔŋ, ƱƱ tıtıı mɛ bı sı laa nyƱwa mƱrı nal dı
ƱƱ yaa wıbɔŋ. 14 Amɛ nal buloŋ tılıisibɔmɔ hƱ aa we ƱƱ tıya tıyaŋ nɛ
aa wuwo mƱrı ƱƱ tıına ƱƱ yaa wıbɔŋ. Nal buloŋ tılıisibɔmɔ rɛ aa wuwo
leŋ ƱƱ tıına nyƱgısı. 15 Dı ƱƱ rɛ ko kı tıŋa ƱƱ tılıisibɔmɔ hƱ tıyaŋ, ƱƱ tıına
aa gyƱƱ wıbɔmɔ yayı tıyaŋ nɛ. Dı ƱƱ wıbɔmɔ hƱ rɛ ko yƱga ƱƱ tıyaŋ, ƱƱ
kateŋse buloŋ nɛ yaa sƱƱ. 16 Ŋ naabiikpıyanama, ma ta kı mƱrı ma
tııma. 17 Kıwelii kɛ buloŋ aa lıı Wıısı lee rɛ. Kına hƱ buloŋ aa kyaanı
wıısınyuu tıyaŋ, ƱƱ rɛ ta ba. Amɛ dı ba aa rɛ ko gyƱƱ, bilhuu aa we
doŋ nɛ. Wıısı tıtıı bı kıı nyɛ, beewıya ƱƱ bee bırımı mƱhƱ buloŋ mɛ
dı á we bilhuu tıyaŋ. 18 Ʊ kyɛrı tıyaŋ nɛ ƱƱ laa sıya bası wıtıı hƱ aa

we ʋ nyʋwa tɪyaŋ a tɪya ma dɪ á kɪ tɪŋa. Nyɛ rɛ ʋ yaa á yaa ʋ biisi, ka ʋ kɪmarɪya buloŋ na kɪ tɪŋa.

Ma ta kpaa dɪgɪna dʋŋ kɪ nɪɪ Wɪɪsɪ wɪbii hʋ

19 Ŋ naabiikpɪyanama, ma gyegili nɪɪ wɪya no weliŋ. Ma leŋ nal
buloŋ kaŋ dɪgɪŋgyegil, aŋ ta kɪ tuwoŋi wɪbasɪɪ, a ta kaŋ baaŋ toso
mɛ. 20 Beewɪya nal hʋ aa kaŋ baaŋ bɪ sɪ wuwo yaa wɪya hʋ aa kpaa
ŋmanɪɪ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. 21 Ɛɛwɪya, ma lɪɪ wɪbɔŋ buloŋ ta ma tɪsɪ
tɪyaŋ aŋ vɪya wɪbɔŋgyamaa hʋ buloŋ aa vʋwa ma. Ma kaŋ ma tɪɪ
hʋwɔlɪ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ aŋ laa ʋ wɪbii hʋ ʋ aa kpaa we ma tɪsɪ tɪyaŋ
di. Beewɪya, wɪbii no kaŋ dee rɛ ʋ aa sɪ wuwo laa ma ta. 22 Amɛ ʋ
maga dɪ ma kɪ tɪŋ wɪya hʋ buloŋ Wɪɪsɪ aa baa ma kɪ yaa rɛ. Ʋ bɪ maga
dɪ ma kɪ nɪɪ wɪya hʋ bee dɪgɪna dʋŋ. Dɪ mamaa rɛ ko nɪɪ wɪya hʋ
aŋ bee tɪŋ ba, ma aa mʋrɪ ma tɪɪma rɛ. 23 Dɪ nal buloŋ nɛ nɪɪ wɪya
no aŋ vɪya ba tɪŋɪɪ, ʋ tɪɪna kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ nal aa kpaa nyagɪsa deŋ
na ʋ tɪɪ. 24 Amɛ dɪ ʋ rɛ ko gɪɪgɪ mʋhʋ, ʋ guu yeŋŋi gɛɛ hʋ ʋ aa kɪya.
25 Amɛ nal hʋ aa kpaa ʋ hakɪla buloŋ we Wɪɪsɪ wɪbii hʋ aa laa nala
kɪ ta tɪyaŋ, a kaŋ mala abee ʋ tɪŋɪɪ tɪyaŋ, a bɪ nɪya aŋ kɪ yeŋŋi, aŋ
wuwo kana ʋ kɪ tʋŋ tʋma, Wɪɪsɪ sɪ pɛ ʋ tɪɪna abee ʋ wɪyaalɪɪ buloŋ
tɪyaŋ. 26 Dɪ nal lɛ baa ʋ aa kyʋwalɪ Wɪɪsɪ rɛ, aŋ bee kana ʋ tɪɪ abee ʋ
wɪbasɪya tɪyaŋ, ʋ tɪɪ rɛ ʋ kɪ mʋrɪ. Ɛɛ daga anɪɪ ʋ Wɪɪsɪ hʋ kyʋwalɪɪ
mɛ yaa waasʋ rɛ. 27 Wɪɪkyʋwalɪ hʋ á kuwo Wɪɪsɪ aa daga anɪɪ ʋ rɛ yaa
wɪɪkyʋwal kyirikyi abee Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪŋɪɪ tɪɪ rɛ nyɛ: Dɪ ɪ kɪ kyiyeli
lohaana abee nɪtaaga abee busuluŋbiisi ba tʋwara tɪyaŋ aŋ lɪɪ ɪ tɪɪ
dʋnɪya bisiŋ tɪyaŋ.

2

Ma ta kɪ lugisi nala

1 Ŋ naabalɪya, nyɛ kɛ ma aa laa á Tɪɪna Yesu Krisita, feŋ bal tɪɪna
hʋ, wɪya dɪ nyɛ, ma ta bɪl kɪ lugisi nala, a kɪ tɪya badɔmɔŋ gyɪrɪma
aŋ kpa sii gyʋʋ badɔmɔŋ mɛ. 2 Dɪ mamaa Krisitabiisi rɛ hɔnɔ, dɪ nala
balɪya ko gyʋʋ ma tɪyaŋ, dɪ kɪdɪgɪ yaa dʋwaŋ a laalɪ ʋ gaweliye aŋ we
ʋ salma nonipɪra, ka dɪ kɪdɪgɪ hʋ mɛ yaa nyaabʋ a laalɪ ʋ gakɔsʋŋsɪ.
3 Ɛɛ rɛ ma kaŋ nal hʋ a laalɪ gaweliye hʋ weliŋ aŋ tɪya ʋ lɪhɔŋwelii,
aŋ mɪɪgɪ basɪ tɪya nyaabʋ hʋ mɛ dɪ ʋ hɔŋ taŋha, koo dɪ ʋ bɪl aa kyɛɛ
mɛ, dɪ ʋ sɪ wuwo sɪŋ doŋ. 4 Dɪ mamaa rɛ yaa gɛɛ, ʋ bɪ weliye. Ma
daga anɪɪ nala badɔmɔŋ kyo kpɪya badɔmɔŋ nɛ gɛɛ. Ma tɪliisibɔmɔ
no rɛ ma aa kpa a kɪ lɪɪ dɔmɔŋ. Dɪ mamaa rɛ kɪɪ nyɛ, ʋ bɪ weliye.
5 Ŋ naabiikpɪyanama, ma gyegile nɪɪ daha. Nala hʋ aa yaa nyaaba
dʋnɪya sɪya tɪyaŋ, ba aa rɛ Wɪɪsɪ lɪɪ dɪ ba laa ʋ wɪya di, aŋ gyʋʋ ʋ
koro hʋ tɪyaŋ. Lee hʋ Wɪɪsɪ aa wee nyʋwa dɪ ʋ sɪ kpa tɪya nala hʋ
buloŋ aa kyo ʋ. Nal hʋ aa laa Wɪɪsɪ wɪya di aŋ gyʋʋ ʋ koro hʋ tɪyaŋ,
ʋ rɛ yaa kɪna tɪɪna tɪɪ. 6 Amɛ ma kɛ aa kʋwasɪ nyaaba rɛ. Kɪna tɪmma
no daa aa dɪ dee ma nyuni tɪyaŋ, a gʋrɪ ma, aŋ ha kaŋ ma mʋ tɪya
sarɪdiile dɪ ba di ma sarɪya gɛɛ? 7 Na ba aa mɛ rɛ yaŋ bɪl aa kyogi Yesu
Krisita feŋwelii hʋ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ma. 8 Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba saba rɛ
a baa, “Kyo ɪ dɔŋtɪɪna anɪɪ ɪ aa kyo ɪ tɪɪ gɛɛ.” Dɪ mamaa kɔnɪ aa tɪŋ
nyʋwa no Gyoribaŋa Bakɔɔ, á Tɪɪna aa biŋ tɪya ma, ʋ yaa wɪwelii rɛ.
9 Amɛ dɪ mamaa rɛ aa lugisi nala, a kpa yohuŋ kɪ tɪya badɔmɔŋ aŋ kaŋ
badɔmɔŋ mɛ kɪ kʋwasɪ, Wɪɪsɪ mɪra no daga anɪɪ ma yaa wɪbɔŋyaala

rɛ, aŋ yaa mɪrɪ-kyogilo mɛ. 10 Dɪ nal lɛ aa tɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ buloŋ, aŋ
ko kyogi mɪrɪdɪgɪ mɛ ba tɪyaŋ, Wɪɪsɪ kɛ sɪya tɪyaŋ, mɪrɪsɪ hʊ buloŋ
nɛ ʊ kyogi gɛɛ. 11 Wɪɪsɪ hʊ aa baa dɪ á ta kɪ kyɛɛ nala haana, ʊ tɪɪ
rɛ bɪl baa dɪ á ta kɪ kpʊʊ nala. Dɪ ɪ rɛ yaŋ bee kyɛ nala haana mɛ,
aŋ ha kɪ kpʊ nala, ma gyɪma anɪɪ ma kyogi Wɪɪsɪ mɪra hʊ rɛ. 12 Ma
wɪbasɪya abee ma wɪyaalɪya tɪyaŋ, ma gyɪŋ tɪya ma tɪɪma weliŋ anɪɪ
Wɪɪsɪ nyʊwa hʊ aa laa nala kɪ ta, ʊ rɛ ʊ sɪ kpa di ma sarɪya. 13 Ɛɛwɪya,
dɪ nal lɛ bee fá nala sikii, Wɪɪsɪ mɛ bɪ sɪ fá ʊ tɪɪna sikii saŋa hʊ ʊ aa sɪ
di nala sarɪya. Amɛ nal hʊ aa fá nala sikii, ʊ bɪ sɪ fá wɪɪ buloŋ sarɪya
hʊ kyɛdiilii.

Á Wɪɪsɪ laadii abee á wɪyaalɪya

14 Ŋ naabalɪya, dɪ nal lɛ basɪ baa ʊ laa Wɪɪsɪ wɪya di rɛ, aŋ bee tɪŋ
Wɪɪsɪ kyɛrɪ, ʊ gɛɛ hʊ kaŋ memii rɛ? Dɪ ʊ Wɪɪsɪ laadii kɔnɪ kɪɪ nyɛ, ma
bɪɪna anɪɪ Wɪɪsɪ sɪ laa ʊ ta? Ʊ Wɪɪsɪ laadii iriŋ no bɪ sɪ maakyiye laa
ʊ ta. 15 Ma leŋ dɪ á kpa ʊ anɪɪ á nɪmmabalɪya badɔmɔŋ nɛ we doŋ, a
bɪ kaŋ galaalɪya, a bɪ kaŋ ba nyʊwa kɪdiiliye mɛ. 16 Ɛɛ rɛ ma basɪ tɪya
ba baa, “Wɪɪsɪ sɪ pɛ ma tɪyaŋ, a tɪya ma kɪŋ buloŋ ma aa kyɛɛ.” Dɪ ɪ
rɛ yaŋ basɪ nyɛ aŋ bɪ wuwo dɪ ɪ pɛ ba tɪyaŋ abee ba teŋbii kɪkyɛɛlɪya
hʊ, ʊ tɔnɔ rɛ bee? 17 Nyɛ rɛ Wɪɪsɪ laadii mɛ yaŋ kɪɪ: Dɪ nal lɛ baa ʊ
laa Wɪɪsɪ di rɛ aŋ bee yaa wɪya hʊ Wɪɪsɪ aa kyo, ʊ Wɪɪsɪ laadii hʊ bɪ
kaŋ tɔnɔ buloŋ. 18 Nal kɪdɪgɪ aa wuwo basɪ baa “I kɛ laa Wɪɪsɪ di rɛ,
ka ŋ mɛ kɪ yaa wɪweliye.” Ɛɛ rɛ ɪ sɪ wuwo daga anɪɪ ɪ kɔnɪ laa Wɪɪsɪ
di rɛ aŋ bee yaa wɪya hʊ aa kpaa ŋmanɪɪ. Nyɛ bɪ sɪ maakyiye wuwo
yaa. Ŋ kɛ, ŋ aa laa Wɪɪsɪ di rɛ tɪŋ ŋ wuwo kɪ yaa wɪweliye. 19 I laa di
anɪɪ Wɪɪsɪ yaa Wɪɪdɪgɪ dʊŋ nɛ koo? Dɪ ɪ rɛ ko laa gɛɛ di, ʊ yaa wɪwelii
rɛ. Amɛ yaŋ ta yeŋŋe anɪɪ gyɪŋbɔmɔ mɛ gba laa di rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ yaa
Wɪɪdɪgɪ dʊŋ nɛ, ʊ gba yaa ba baŋkyekpa, ba kɪ kyele saŋa buloŋ. 20 I
yaa bambugi kɪŋkaŋ! Leŋ dɪ ŋ daga ɪ, dɪ nal lɛ baa ʊ laa Wɪɪsɪ wɪya
di rɛ, aŋ bee yaa wɪweliye, ʊ tɪɪna Wɪɪsɪ laadii hʊ yaa waasʊ rɛ. 21 Ma
liisi á naabaa Abɪraham wɪya na. Bee rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ gyɪ leŋ Abɪraham
yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna ʊ sɪya tɪyaŋ? Wɪɪ hʊ aa tɪŋ nɛ nyɛ: Abɪraham gyɪ
tɪŋ Wɪɪsɪ nyʊwa rɛ. Beewɪya Wɪɪsɪ gyɪ aa basɪ tɪya ʊ anɪɪ ʊ kaŋ ʊ biye
Azɪkɪ a kpʊ tɪya ʊ, Abɪraham gyɪ kɔnɪ sii kaŋ Azɪkɪ mʊ rɛ dɪ ʊ kpʊ
tɪya Wɪɪsɪ. 22 Ma bɪ naa! Abɪraham Wɪɪsɪ laadii hʊ abee ʊ wɪweliye
yayɪ rɛ gyɪ aa tɪŋ dɔmɔŋ. Abɪraham gyɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ aŋ fa kɪ tɪŋ
Wɪɪsɪ kyɛrɪ mɛ. Ʊ gyɪ yaa wɪweliye rɛ yʊga a pɛ ʊ laadii hʊ tɪyaŋ. Nyɛ
rɛ tɪŋ ʊ laadii hʊ kɔnɪ marɪ su. 23 Ɛɛ fa yaa rɛ, dɪ wɪya hʊ ba aa saba
we Wɪɪsɪ teŋ hʊ tɪyaŋ ko yaa wɪtɪɪ. Ba fa saba rɛ anɪɪ Abɪraham laa
Wɪɪsɪ wɪya di rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ leŋ ʊ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna ʊ sɪya tɪyaŋ.
Ɛɛ mɛ rɛ fa tɪŋ ba kaŋ Abɪraham kɪ yɪrɪ Wɪɪsɪ kyana. 24 Ɛɛ daga anɪɪ
nal wɪyaalɪya rɛ aa tɪŋ Wɪɪsɪ leŋ ʊ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna ʊ sɪya tɪyaŋ. Ʊ
Wɪɪsɪ laadii hʊ dʊŋ daa aa wuwo leŋ ʊ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya
tɪyaŋ. 25 Ma liisi Reehabɪ mɛ wɪya na. Ʊ fa yaa sɔŋsɔnnɪ rɛ. Ɛɛ rɛ
Iziral tɪmma tɪŋdaala gyɪ ko ʊ dɪya, ʊ gyɪ kaŋ ba weliŋ. Ba gyɪ bɪl aa
ko kɪ kyɛ dɪ ba lɪɪ fá ba dɔmɔ nosi tɪyaŋ, ʊ rɛ daga ba ŋmanɪɪ kɪdɪgɪ ba
tɪŋa dɪ ba dɔmɔ ta naa ba. Ʊ aa yaa nyɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ leŋ ʊ yaa tɪpʊlʊŋ
tɪɪna ʊ sɪya tɪyaŋ. 26 Dɪ nal lɛ baa ʊ laa Wɪɪsɪ wɪya di rɛ aŋ bee yaa
wɪweliye koo wɪya hʊ aa kaŋ ŋmanɪɪ, ɛɛ daga anɪɪ ʊ Wɪɪsɪ laadii hʊ
bɪ kaŋ tɔnɔ buloŋ. Dɪ nal wiyese rɛ ko teŋ, á aa baa dɪ ʊ tɪɪna sʊba

rɛ. Ɛɛ rɛ yaŋ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ mɛ kɪɪ, dɪ nal lɛ baa dɪ ʋ laa Wɪɪsɪ di rɛ aŋ bɪ yaa wɪweliye kɪ pɛ ʋ laadii hʋ tɪyaŋ, ɛɛ daga anɪɪ ʋ laadii hʋ bɪ kaŋ tɔnɔ buloŋ.

3

Á nyʋwa gyɪŋ-kanɪɪ

1 Ŋ naabalɪya, ma buloŋ ta kɪ kyɛɛ dɪ ma yaa Wɪɪsɪ wɪdagɪla. Beewɪya dʋnɪya sarɪya hʋ kyɛdiilii, Wɪɪsɪ sarɪya sɪ deye tɪya á nala hʋ aa yaa dɪdagɪla a te á dɔŋtɪŋsɪ buloŋ. 2 Á buloŋ yaa wɪya kɪ kyogi nala rɛ. Amɛ dɪ nal lɛ we doŋ a bɪ basɪ wɪya kɪ kyogi nala, ɛɛ daga anɪɪ ʋ bɪ kaŋ wɪkyogii buloŋ. Ʊ gyɪŋ ʋ tɪɪ kanɪɪ rɛ abee ʋ wɪyaalɪya buloŋ tɪyaŋ. 3 Dɪ nal lɛ ko kɪ kyɛ dɪ ʋ daga gyaagʋ, ʋ aa kpa kabarɪga rɛ a we gyaagʋ hʋ nyʋwa tɪyaŋ. Kabarɪga no tɪyaŋ nɛ tɪɪna aa kana, a yaŋ wuwo kɪ daga gyaagʋ hʋ lee hʋ ʋ aa kyɛ dɪ ʋ kɪ mʋ. 4 Ma bɪl na nɪɪduworiborisi mɛ. Dɪ nɪɪduworiboro yaŋ kyo ʋ maga gɛɛ buloŋ mɛ, dɪ puwobala dʋŋ wuwo kana ʋ kɪ vala. Amɛ kuunyiŋdaabiye nyɛ rɛ boriduworil hʋ aa kaŋ kɪ daga lee hʋ ʋ aa kyɛ dɪ boro hʋ mʋ. 5 Ɛɛ rɛ nihuwobiŋ nyʋwa mɛ yaŋ kɪɪ. Ʊ bɪ maga wɪɪ buloŋ, aŋ kɪ basɪ wɪbala. Ma yaŋ gyɪma weliŋ anɪɪ diŋgel mɛ bɪ yʋga, amɛ ʋ aa wuwo kyol kaŋ ɔkʋwabal lɛ a kpa ʋ buloŋ di. 6 Nihuwobiŋ nyʋwa mɛ yaŋ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ diŋ. Wɪbɔmɔ iriŋ buloŋ nɛ we ʋ tɪyaŋ. Nyʋwa yaa nihuwobiŋ teŋ lee kɪdɪgɪ rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ʋ wɪbɔmɔ hʋ hʋwoŋ sɪ wuwo kyogi nihuwobiŋ teŋbii buloŋ. Ʊ aa kyol diŋ nɛ a dɪ deŋdeŋ nihuwobiŋ mɪɪbol buloŋ tɪyaŋ. Diŋ no buloŋ aa lɪɪ Sɪtaanɪ lee rɛ. 7 Nihuwobiŋ wuwo kaŋ pʋsɪ buloŋ dee rɛ: bagɪla abee digibiisi, abee kɪna hʋ buloŋ aa tuuri taŋha, abee nɪɪ tɪyaŋ kɪna buloŋ. 8 Amɛ nal buloŋ tuwo a kaŋ ʋ nyʋwa dee, ʋ aa sɪ wuwo kana ʋ tɔ dɪ ʋ tallɪ. Ʊ yaa kɪbɔŋ nɛ a kaŋ hʋwoŋ hʋ aa sɪ wuwo kpʋ nal. 9 Á aa wuwo kaŋ á nyʋwa rɛ a kɪ dannɪ Wɪɪsɪ, á Tɪɪna abee á kuwo, aŋ ha bɪl wuwo kaŋ nyʋwa no tɪɪ a kɪ tʋʋsɪ á dɔŋtɪŋsɪ hʋ Wɪɪsɪ aa mara ba kɪɪ ʋ. 10 Nyʋwa hʋ tɪɪtɪɪ á aa kaŋ kɪ dannɪ Wɪɪsɪ, ʋ tɪɪtɪɪ rɛ á bɪl kaŋ kɪ tʋʋsɪ nala mɛ. Ŋ naabalɪya, ʋ bɪ maga dɪ ma kɪ yaa nyɛ. 11 Buldɪgɪ bɪ sɪ wuwo kyala kɪ bulo nɪɪweliɪ abee nɪɪbɔŋ buloŋ. 12 Ŋ naabalɪya, tutogo mɛ bɪ sɪ wuwo nɔŋ babɪlɪya. Kyʋkyɔyɪ mɛ bɪ sɪ wuwo nɔŋ piliye. Ɛɛ rɛ buldɪgɪ mɛ bɪ sɪ wuwo kyala kɪ bulo nɪɪweliɪ abee nɪɪbɔŋ buloŋ.

Wɪɪsɪ wɪgyʋŋ abee dʋnɪya wɪgyʋŋ

13 Dɪ nal lɛ we ma tɪyaŋ a kaŋ wɪgyʋŋ, kɛ ʋ sɪya mɛ suri, ʋ maga dɪ ʋ tɪɪna kɪ yaa wɪweliye rɛ. Dɪ ʋ rɛ aa yaa gɛɛ, aŋ kaŋ ʋ tɪɪ kɪ hʋwɔlɪ, ɛɛ sɪ daga anɪɪ ʋ kɔnɪ kaŋ wɪgyʋŋ nɛ. 14 Amɛ dɪ ɪ rɛ kaŋ tɪbal abee ɪ dɔŋtɪŋsɪ, a kyɪl ɪ dʋŋ wɪya, ka dɪ ɪ tɪya kɪ hɔllɪ nala tɪyaŋ, ʋ bɪ maga dɪ ɪ kɪ daga ɪ tɪɪ anɪɪ ɪ kaŋ wɪgyʋŋ nɛ. Dɪ ɪ rɛ kɪɪ nyɛ, aŋ ha kɪ daga ɪ tɪɪ anɪɪ ɪ kaŋ wɪgyʋŋ nɛ, wɪtɪɪ hʋ ŋmanɪɪ rɛ ɪ kɪ vɪya gɛɛ. 15 Wɪgyʋŋ no iriŋ bɪ lɪɪ Wɪɪsɪ lee. Ʊ yaa dʋnɪya wɪɪ rɛ, a lɪɪ dʋnɪya nala bee Sɪtaanɪ tɪbɪɪŋbɔmɔ tɪyaŋ. 16 Dɪ nala rɛ kaŋ tɪbal abee dɔmɔŋ, ka dɪ ba tɪsɪ mɛ kɪ hɔllɪ dɔmɔŋ, ba sɪ kaŋ nyʋʋlɪyaba, a kɪ kaa dɔmɔŋ, aŋka ba kɪ yaa wɪbɔmɔ iriŋ buloŋ mɛ. 17 Amɛ wɪgyʋŋ hʋ kɛ aa lɪɪ Wɪɪsɪ lee, ʋ weliye rɛ kɪŋkaŋ. Beewɪya wɪbɔŋ buloŋ tuwo ʋ tɪyaŋ. Nal hʋ buloŋ a kaŋ wɪgyʋŋ no iriŋ, ʋ bee ʋ dɔŋtɪŋsɪ hɔnɪɪ aa weliye rɛ, ʋ kaŋ nala hɪna rɛ weliŋ, a gyegili kɪ nɪɪ nala nyʋʋsɪ, aŋ kɪ fá ba sikii mɛ kɪŋkaŋ,

aŋ kı yaa wıweliye mɛ. Nal hʋ aa kaŋ wıgyʋŋ no iriŋ, ʋ aa bee kaŋ tıbııŋkpara abee ʋ dɔŋtıŋsı. Ʋ bee mʋrı nala mɛ. 18 Nal hʋ bee nala hɔnıı aa weliye, ʋ aa wuwo kyiyeli ʋ dɔŋtıŋsı rɛ ba kaŋ teŋfıyɛlʋʋ. Ba aa na wıweliye yʋga ba wıyaalıya tıyaŋ nɛ. Ʋ kıı gɛɛ anıı ba aa doho kına nala tısı tıyaŋ, ba ko kaŋ tɔnɔ tıya ba. Tɔnɔ no rɛ yaa wıweliye hʋ nala hʋ aa yaa.

4

Ma kpa ma wıı buloŋ we Wıısı nosi tıyaŋ

1 Bee rɛ tıŋ ma aa gʋla kı kaa dɔmɔŋ, a kı yuwo yuwo? Ma tıbııŋbɔmɔ hʋ aa we ma tısı tıyaŋ nɛ aa kaŋ ba buloŋ kı ko. 2 Ma aa kı kyɛ kına rɛ, aŋka ma bee na ba. Ɛɛ wıya ma aa yaa siri rɛ dı ma kpʋ sʋʋnı. Ma bembiye aa dɔbɔ kına tıyaŋ nɛ yʋga, ka ma bee na ba. Ɛɛ wıya ma aa kaa dɔmɔŋ, a yuwo yuwo. Ma bee na kına hʋ ma aa kyɛɛ beewıya ma bee sʋla Wıısı lee. 3 Ka dı ma bıl ko sʋla Wıısı lee mɛ, ma aa bee na kına hʋ, beewıya tıliisibɔmɔ rɛ ma aa kaŋ kı kyɛ kına hʋ. Ma aa sʋla kına hʋ rɛ dı ma kpa tıŋ ma tısı wıkyɛɛlıya. 4 Ma kıı gɛɛ rɛ anıı nal sɔnsɔnnɔ. Ma bı gyıŋ bee baa dı nal lɛ baa ʋ kyo dʋnıya kına, gɛɛ daga anıı ʋ tıına bırımı Wıısı dɔŋ nɛ? Nal hʋ buloŋ aa kpaa ʋ hakıla we dʋnıya kına tıyaŋ, ʋ tıına aa bırımı Wıısı dɔŋ nɛ. 5 Ma bıına wıya hʋ ba aa saba biŋ Wıısı teŋ hʋ tıyaŋ bı kaŋ memii koo? Ba saba rɛ anıı Wıısı Wiyesi Welii hʋ ʋ aa kpaa we á tıyaŋ, ʋ teŋ aa wıı á tıyaŋ nɛ kıŋkaŋ. 6 Wıısı dee hʋ ʋ aa kpaa we á tıyaŋ, ʋ rɛ gba yaŋ deye te á tıı teŋbii wıkyɛɛlıya hʋ dee. Ɛɛ rɛ tıŋ ba sabı Wıısı teŋ hʋ tıyaŋ anıı Wıısı aa vıya dagıŋtıı tımma ta rɛ, aŋ kı pɛ nala hʋ aa hʋwɔlı ba tıı tıyaŋ. 7 Ɛɛwıya, ma kpa ma tııma tıya Wıısı, aŋ sıŋ pɔ dı Sıtaanı ta wuwo ma. Dı mamaa rɛ ko sıŋ pɔ ʋ, ʋ sı fá ma lee. 8 Ma fası ko kpaga Wıısı. Dı mamaa rɛ ko fası ko kpaga ʋ, ʋ mɛ sı fası ko kpaga ma. Mamaa wıbɔŋyaala, ma lıı ma nosi wıbɔmɔ yayı tıyaŋ. Ma yaa minaafigi tımma rɛ, a kaŋ tıbııŋkpara abee Wıısı. Ma lıı ma tıı lıı tıbııŋbɔmɔ no buloŋ tıyaŋ. 9 Ma leŋ dı tıkyogi gyʋʋ ma, dı ma kı kyiyesi, aŋ kı wıı, ma wıbɔmɔ hʋ yayı wıya, aŋ leŋ dı ma mʋŋ mɛ bırımı wiile, ka dı ma dıyɛsʋʋ mɛ bırımı tıkyogi. 10 Ma kaŋ ma tıı hʋwɔlı Tıına hʋ sıya tıyaŋ. Dı mamaa rɛ yaa gɛɛ, ʋ mɛ sı kpa ma yohuŋ.

Ma ta kı kyogi nala fene

11 Ɲ naabalıya, ma ta kı kyogi dɔmɔŋ fene. Dı nal buloŋ nɛ ko kı kyogi ʋ dɔŋtıına feŋ, koo a kı gaa ʋ hal, ɛɛ daga anıı ʋ tıına mɛ bası wıya kı kyogi Wıısı nyʋwa hʋ aa baa dı ı kyo ı dɔŋtıına anıı ı aa kyo ı tıı rɛ gɛɛ, aŋ daga anıı Wıısı nyʋwa no yaa waasʋ rɛ. Dı ı rɛ ko bası wıya kı kyogi Wıısı nyʋwa hʋ, ı bıl bı yaa nal hʋ aa tıŋ haŋ nyʋwa hʋ, ı mıigı kpa ı tıı anıı ı tee Wıısı nyʋwa hʋ rɛ gɛɛ, aŋ kaŋ ı tıı yaa sarıdiil. 12 Wıısı dʋŋ nɛ kaŋ dee ʋ aa sı wuwo biŋ mırısı tıya nala, aŋ bıl wuwo di ba sarıya mɛ dı ba aa rɛ ko kyogi mırısı hʋ. Ʋ dʋŋ nɛ kaŋ dee ʋ aa sı wuwo laa ma ta sʋʋ nosi tıyaŋ, aŋ bıl kaŋ dee mɛ ʋ aa sı wuwo leŋ dı sʋʋ kpʋ ma. Ɪ mɛ rɛ yaŋ yaa kıbee ı aa sı di ı dɔŋtıına sarıya?

Ma ta kı daga ma tıı kyiye wıya

13 Ma gyegili daha. Ma nala hʋ aa baa: “Gyınaŋ koo kyiye, á sı mʋ tɔɔ kıdıgı, a hɔŋ doŋ bına, a yaa bayallıı, a na molbiye yʋga. 14 Ma
gba paalı bı gyıŋ ma mııbol kyiye aa sı kıı gɛɛ. Ma kıı gɛɛ rɛ anıı
bʋsʋŋ aa tɔɔ. Ʋ aa tɔ rɛ mʋhʋ sʋwaa, aŋ pirigi dııgı. 15 Ma aa maga dı
ma baa, ‘Dı Wıısı rɛ laa nyʋwa dı á kaŋ mııbol á sı yaa nyɛ bee nyɛ.’
16 Amɛ ma kaŋ kalıŋbaanı rɛ, aa kı daga ma tıı. Dagıŋtıı no buloŋ bı
kaŋ ŋmanıı. 17 Ɛɛwıya, dı ı rɛ gyıŋ wıweliye hʋ aa maga dı ı yaa, ka
dı ı vıya ʋ yayı, ı yaa wıbɔŋ nɛ.”

5

Kına tımma kyagıl

1 Ma gyegili nıı daha, kına tımma! Ma maga ma kı wıı rɛ, a kı
ŋmaa nyʋʋsı beewıya tʋwarıbal lɛ sı tele ma nyuu tıyaŋ. 2 Ma dʋwa
hʋ buloŋ nɛ pʋw, ka tuyi mɛ kpa ma gaweliye hʋ buloŋ di. 3 Ma salma
hʋ buloŋ nɛ sʋwa, ma molbiye hʋ buloŋ mɛ pʋwa. Ma kına no kyogii
rɛ yaŋ sı daga anıı ma kɔnı yaa wıya kyogi rɛ. Ma tıbal hʋ aa yaŋ leŋ
ma molbiye hʋ bee ma dʋwa hʋ kyogi ta gɛɛ, ɛɛ tıı rɛ haŋ tıbal hʋ sı
kpa ma tıı di anıı diŋ. Dʋnıya no tenii kpaga rɛ, ka ma kɛ ha kaŋ sıı
abee ma dʋwa. Ʋ tɔnɔ rɛ bee? 4 Ma bı naa! Ma aa kı mʋrı nala hʋ aa
tʋŋ ma bagısı tʋma rɛ aŋ pɔ dı ma bı sı tuŋ ba. Tʋŋtʋnna hʋ buloŋ
aa we ma bagısı tıyaŋ, ba ŋmaa wulo kı tıya Wıısı rɛ. Wıısı á Tıına,
dʋnıya buloŋ Laataal, ʋ mɛ kɔnı yaŋ nıı ba wulo hʋ rɛ. 5 Ma dʋnıya
tıyaŋ gyʋʋyı buloŋ, sʋma abee laaŋfıya dʋŋ tıyaŋ nɛ ma we, a kı yaa
ma wıkyɛɛlıya dʋŋ. Ma dıyɛsı ma tıı rɛ a nara anıı ba aa dıyɛsı nʋhʋ
ʋ nara, ba ko kaŋ kpʋ gɛɛ. 6 Ma aa kpa kyogisi tıya nala hʋ aa bı kaŋ
wıkyogii rɛ, a kpʋ ba abee haakye, ka ba mɛ aa bee tɔ ma ŋmanıı dı
ma ta kpʋʋ ba.

Ma kaŋ kenyiri anıı pıparı aa kaŋ kenyiri gɛɛ

7 Ŋ naabalıya, nyɛ kɛ ma yaŋ aa gyıŋ wıı hʋ aa sı puu kına tımma
nyɛ, ma kaŋ kenyiri a mʋ pele saŋa hʋ Tıına hʋ aa sı mııgı ko. Ma na
haŋ kenyiri hʋ pıparı aa kana. Ʋ aa doho ʋ kına rɛ aŋ wuwo gbala
dı taŋha marı ʋ panyʋwa kına. Ʋ aa gyegili rɛ dopusiduwoŋ ko nıı, ʋ
doho ʋ kına. Aŋ ha gyegili gɛɛ yʋʋ mʋ gyʋʋ kına hʋ marı. Gbaŋkyaaŋ
mɛ mʋ lıı ka kına hʋ na yaa kʋmıı, ʋ yaŋ na mʋ kʋma. 8 Ɛɛ nyuniŋ,
ma mɛ kaŋ kenyiri. Ma kaŋ ma tıı weliŋ aŋ leŋ dı ma bayıyɛla yʋga,
beewıya, á Tıına hʋ kyɛkoolii kpaga rɛ. 9 Ŋ naabalıya, ma ta kı nyaŋ
dɔmɔŋ, dı Wıısı ta ko di ma sarıya a kpa kyogisi tıya ma. Nal hʋ aa
sı di sarıya hʋ, ʋ yaa siri rɛ, ʋ koyi mɛ kpaga. 10 Ŋ naabalıya, na ma
naa Wıısı tıŋdaala hʋ gyı aa bası wıya Wıısı feŋ tıyaŋ nɛ? Ba gyı
naa tʋwara rɛ aŋ ha kaŋ kenyiri abee mala. Ma mɛ gʋnnı ba kenyiri
abee ba mala hʋ iriŋ ma tʋwara nayı tıyaŋ. 11 Ba gyı aa kaŋ mala
wıya rɛ tıŋ á kaŋ ba kı yırı teŋfıyɛl tımma. Na ma nıı ɛɛ hʋ Gyɔbı
mɛ gyı aa kaŋ kenyiri abee mala rɛ ʋ tʋwara nayı tıyaŋ. Ma naa gɛɛ
Tıına hʋ gyı aa kyiyeli ʋ rɛ ba mʋ tenii tıyaŋ. Á Tıına Wıısı kɔnı kyıl
á wıya rɛ kıŋkaŋ, aŋ kı fá á sikii mɛ yʋga. 12 Ŋ naabalıya, sıfıyaŋ wıı
rɛ nyɛ: Dı ma kıdıgı buloŋ nɛ ko kı kyɛ dı ʋ we nyʋwa, ʋ bı maga dı
ı kpa ŋmıyɛsʋʋ. Ma ta ko kı ŋmıyɛsı wıısınyuu koo taŋha, koo kıŋ
kɛ buloŋ. Dı ba ko maga dı ma baa “waa,” ma baa waa. Dı ba bıl ko

maga dı ma baa “aayı,” ma baa aayı. Dı Wıısı ta ko di ma kıdıgı buloŋ sarıya, dı ı tele.

Ma laa Wıısı di ma Wıısı kyʊwalıı tıyaŋ

13 Ma tıyaŋ, dı nal lɛ ko we tʊwara tıyaŋ, ʊ tıına kı sʊla Wıısı dı ʊ pɛ ʊ tıyaŋ. Dı nal teŋ mɛ rɛ ko fıyɛlı, ʊ maga dı ʊ tıına yıı yııla kı dannı Wıısı rɛ. 14 Dı ma kıdıgı rɛ ko kı wıılı, ʊ tıına tıma dı ba mʊ yırı Krisitabiisi sılaala hʊ. Ba sı ko kyʊwalı Wıısı tıya ʊ aŋ tısı ʊ bee nʊʊ, á Tıına Yesu Krisita feŋ tıyaŋ. 15 Dı ba aa rɛ ko laa di anıı Wıısı kɔnı sı yaa wıı hʊ ba aa sʊla ʊ kı kyɛ, ʊ sı leŋ dı wııla tıına hʊ na laaŋfıya. Ka dı ʊ tıına fa yaa wıbɔmɔ maga gɛɛ buloŋ mɛ, Wıısı sı kpa ba buloŋ kyɛ ʊ. 16 Ɛɛ nyuniŋ, ma pʊllı ma tısı kı tıya dɔmɔŋ, aŋ kyʊwalı Wıısı kı tıya dɔmɔŋ. Nyɛ rɛ sı leŋ ma na laaŋfıya. Tıpʊlʊŋ tıına wııkyʊwalı kaŋ dee rɛ weliŋ. Wıı buloŋ ʊ aa sʊla Wıısı kı kyɛ aa wuwo yaa rɛ. 17 Ma na Ɛlaagya! Ʊ gyı yaa nihuwobiŋ nɛ anıı á kıdıgı buloŋ. Amɛ ʊ gyı sʊla Wıısı rɛ baŋbaŋ dı ʊ ta leŋ duwoŋ nıı. Duwoŋ mɛ kɔnı gyı bı nıya paalʊʊ hʊ tıyaŋ bısı kpaŋkpaŋ boto abee kyalıı. 18 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ ʊ gyı bıl mııgı sʊla Wıısı, ʊ leŋ duwoŋ kyuuri yʊga, taŋha nyuu kına buloŋ marı weliŋ. 19 Ŋ naabalıya, dı ma kıdıgı rɛ ko nyʊgısı wıtıı ŋmanıı hʊ tıyaŋ, dı ma kıdıgı wuwo tarı ʊ ko, 20 ma gyıma anıı nal hʊ buloŋ aa kyiyeli wıbɔŋyaal ʊ lıı ʊ wıbɔmɔ hal a mııgı ko kı tıŋ Wıısı ŋmanıı hʊ, ʊ tıına lıı wıbɔŋyaal hʊ sʊʊ bʊwa tıyaŋ nɛ gɛɛ, aŋ leŋ ʊ na mııbol aa bı kaŋ tenii. Ʊ gɛɛ yayı mɛ sı leŋ dı Wıısı kpa wıbɔŋyaal hʊ wıbɔŋgyamaa hʊ buloŋ kyɛ ʊ.

LAASIYA TEŊ HƱ
PIITA
AA SABA

1 Mıyaŋ Piita aa yaa Yesu Krisita kpambıya rɛ sabı teŋ no a kı tıya ma
nala hʋ Wıısı aa lıya ma yaa ʋ nala, aŋ pısa mʋ we Pɔŋtusi paalʋʋ
abee Galetiya paalʋʋ, abee Kapadoosıya paalʋʋ, abee Esıya paalʋʋ,
abee Bitiiniya paalʋʋ buloŋ tıyaŋ a yaa nıhʋwala. 2 Á kuwo Wıısı foŋ
gyıŋ ma wıya rɛ faafaa buloŋ a lıı ma ʋ kyɛrı tıyaŋ, ma yaa ʋ nala. Ʊ
tıŋ Wiyesi Welii hʋ tıyaŋ nɛ a leŋ ma yaa tıpʋlʋŋ tımma ʋ sıya tıyaŋ dı
ma wuwo kı tıŋ Yesu Krisita nyʋwa, ka dı ʋ kyal hʋ sası ma wıbɔmɔ
ta dı ma ta kaŋ bisiŋ buloŋ Wıısı sıya tıyaŋ. Wıısı sı marı daga ʋ
bɔnyɛ tıya ma yʋga a leŋ dı ʋ fıyɛlʋʋ we ma lee a kaŋ kı mʋ maakyiye
buloŋ.

Bayıyɛla hʋ aa bı kaŋ tenii

3 Ma leŋ dı á dannı Wıısı, ʋ rɛ yaa á Tıına Yesu Krisita Kuwo abee
ʋ Wıısı. Ʊ fáá á sikii rɛ kıŋkaŋ a tıŋ Yesu Krisita sʋʋ tıyaŋ mııgı-siyi
hʋ tıyaŋ, a tıya ma mııbofalıı. Nyɛ leŋ á kaŋ bayıyɛla aa bı kaŋ tenii
rɛ anıı ʋ sı maakyiye kyisi ma mɛ sʋʋ tıyaŋ. 4 Ɛɛwıya, á kaŋ bayıyɛla
rɛ anıı á sı na kıweliye hʋ Wıısı aa marı biŋ ʋ nala wıısıbee tıyaŋ.
Kına no bı sı maakyiye pʋw koo a kyogi, ba weliŋ mɛ bı sı maakyiye
teŋ. 5 Kına no yaa ma kına rɛ, ma nala hʋ aa laa Wıısı di, ʋ tıŋ ma
laadii hʋ tıyaŋ a kı pɔ ma abee ʋ dee dı wıı buloŋ ta wuwo yaa ma
a mʋ pele dʋnıya kyɛtenii. Ʊ yaa siri rɛ dı ʋ daga gɛɛ hʋ ʋ aa sı laa
nala ta haŋ kyɛɛ hʋ. 6 Ɛɛwıya, ma leŋ dı ma tenni fıyɛlı wıya no wıya.
Amɛ lagılagı no kɛ, kapuwo, wıgyʋʋlıya iriŋ iriŋ hʋ aa gyʋʋ ma leŋ
ma tısı kyogi rɛ. Amɛ ma gyıma anıı ma bı sı we tʋwara no tıyaŋ kı
mʋ deŋdeŋ. 7 Wıı hʋ aa tıŋ wıgyʋʋlıya no kı gyʋʋ ma rɛ yaa dı ba
magısı ma Wıısı laadii, a leŋ dı ba na dı ma laadii hʋ kɔnı yaa wıtıı
rɛ koo dı ʋ yaa wınyıyɛl lɛ. Ʊ kıı gɛɛ anıı salıŋ ba aa kpaa wası aŋ na
na dı ʋ yaa salıŋ tıı rɛ koo dı ʋ yaa salıŋbıŋ nɛ. Salıŋ kɛ yaŋ, abee ba
aa wası nyɛ buloŋ, ka ʋ ha aa vıya aŋ kyogi rɛ. Amɛ ma Wıısı laadii
rɛ yaa sıfıyaŋ kıŋ a te salıŋ. Dı ma Wıısı laadii hʋ rɛ ko yaa wıtıı,
haŋ kyɛɛ hʋ á Tıına Yesu Krisita aa sı kaŋ ʋ tıı daga nal buloŋ, Wıısı
sı tıya ma gyaaŋbiye, a kpa ma yohuŋ, a leŋ ma yaa gaŋdaala. 8 Ma
ha bı maakyiye na Yesu Krisita, amɛ ma kyo ʋ rɛ. Abee ma aa bee na
ʋ bee ma sii lagılagı no mɛ, ka ma laa ʋ wıya di rɛ, ma tenni fıyɛlı
fıyɛlıı hʋ iriŋ ma aa bı sı wuwo kaŋ nyʋwa bası, 9 beewıya wıı hʋ
wıya aa tıŋ ma laa Wıısı di, ʋ rɛ yaa laatayı hʋ Wıısı aa laa ma kı
ta. 10 Laatayı no wıya, Wıısı tıŋdaala gyı fıyɛlı sıya gbilli tenni tıyaŋ
nɛ abee sıfıyası dı ba na gɛɛ hʋ Wıısı aa sı laa ʋ nala ta. Ba gyı bası
wıya rɛ Wıısı Wiyesi Welii hʋ dee tıyaŋ a daga anıı Wıısı baa dı ʋ sı
laa ma ta ʋ bɔnyɛ tıyaŋ. 11 Yesu Krisita Wiyesi Welii hʋ gyı aa we ba
tıyaŋ nɛ gyı bası tıya ba gɛɛ Krisita hʋ aa sı na tʋwara, aŋ na ko na
gaŋdarı. Ɛɛ rɛ ba gyı kı lʋga dı ba na saŋa hʋ wıya no buloŋ aa sı yaa
abee ɛɛ hʋ ba aa sı yaa. 12 Wıısı gyı kaŋ daga ʋ tıŋdaala hʋ rɛ anıı
ma wıya rɛ tıŋ ba kı bası wıya no buloŋ ba tıı wıya daa. Lagılagı no
wıya hʋ Wıısı tıŋdaala hʋ gyı aa bası, ba tıı rɛ nala hʋ mɛ aa bası

Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ Wiyesi Welii hʊ aa lɪɪ wɪɪsɪbee ko tuu dee tɪyaŋ mɛ basɪ kɪ tɪya ma. Malɪkasɪ mɛ gba kyo dɪ ba fa gyɪŋ wɪya no memii rɛ.

Ma ta kaŋ bisiŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ

13 Ɛɛwɪya, ma kɪdɪgɪ buloŋ sɪŋ hakɪldɪgɪ tɪyaŋ a yaa siri dɪ ma tɪŋ
Wɪɪsɪ kyɛrɪ, aŋ gyɪŋ kaŋ ma tɪɪ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. Ma kpa ma bayɪyɛla
buloŋ we Wɪɪsɪ bɔnyɛ hʊ ʊ aa sɪ kpa yaa ma saŋa hʊ tɪyaŋ Yesu Krisita
aa sɪ mɪɪgɪ ko dɪ nal buloŋ na ʊ. 14 Saŋa hʊ tɪyaŋ ma gyɪ aa bɪ gyɪŋ
Wɪɪsɪ, ma gyɪ aa tɪŋ ma teŋbii wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ nɛ. Amɛ lagɪlagɪ no
kɛ ma aa yaa Wɪɪsɪ balɪya nyɛ ma kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ nyʊwa aŋ ta bɪl kɪ tɪŋ
ma teŋbii wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ. 15 Wɪɪsɪ hʊ aa yɪrɪ ma yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna
rɛ a bɪ kaŋ bisiŋ buloŋ, ɛɛwɪya ʊ maga dɪ ma mɛ yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma
rɛ a ta kaŋ bisiŋ buloŋ ma wɪyaalɪɪ buloŋ tɪyaŋ. 16 Beewɪya ba saba
rɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a baa, di Wɪɪsɪ baa,

"Ma yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma a ta kaŋ bisiŋ, beewɪya ŋ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna aa
bɪ kaŋ bisiŋ nɛ."

17 Ma aa kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ rɛ a kɪ yɪrɪ ʊ ma kuwo. Ʊ rɛ aa di nal buloŋ
sarɪya, ʊ bee lugisi, ʊ bee fá nal sɪɪ mɛ. Ʊ aa tuŋ nal buloŋ maga gɛɛ
hʊ ʊ tɪɪna aa tʊma maga rɛ. Ɛɛwɪya, ma aa yaa nɪhʊwala a we dʊnɪya
no tɪyaŋ nyɛ, ma kɪ fá Wɪɪsɪ ma wɪyaalɪya buloŋ tɪyaŋ. 18 Ma tɪɪ gyɪŋ
kɪŋ hʊ Wɪɪsɪ aa kpa tuŋ laa ma lɪɪ ma wɪtɔɔnɪ hʊ ma naabaala fa aa
kpa daga ma tɪyaŋ nɛ. Ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ kɪna aa sɪ wuwo kyogi anɪɪ salma
koo molbiye rɛ ʊ kpa tuŋ laa ma. 19 Amɛ Yesu Krisita kyal hʊ aa kaŋ
tɔnɔ a baŋ kɪŋ buloŋ nɛ Wɪɪsɪ kpa tuŋ laa ma. Yesu Krisita kɪɪ gɛɛ rɛ
anɪɪ pebiye aa bɪ kaŋ bisiŋ koo gyoŋ buloŋ. 20 Ka dɪ Wɪɪsɪ gyɪ na marɪ
dʊnɪya, dɪ ʊ gyɪ foŋ lɪɪ Yesu Krisita rɛ dɪ ʊ maakyiye ko tuu sʊba a laa
ma ta. Lagɪlagɪ no dʊnɪya aa kpaga tenii nyɛ, Wɪɪsɪ leŋ ʊ ko dʊnɪya rɛ
ma wɪya. 21 Ʊ tɪyaŋ nɛ ma tɪŋa a laa Wɪɪsɪ hʊ aa kyisi Yesu sʊʊ tɪyaŋ
a tɪya ʊ feŋ a di. Ɛɛwɪya ma laadii abee ma bayɪyɛla buloŋ we Wɪɪsɪ
tɪyaŋ nɛ. 22 Akuu ma aa tɪŋ wɪtɪɪ ŋmanɪɪ hʊ wɪya, ma pɪɪsɪ ma bisiŋ
buloŋ ta rɛ, aŋ kyo ma nɪmmabalɪya hʊ buloŋ aa laa Wɪɪsɪ di. Ɛɛwɪya,
ma marɪ kyo dɔmɔŋ weliŋ abee ma tɪsɪ buloŋ. 23 Beewɪya Wɪɪsɪ tɪŋ ʊ
wɪbii hʊ aa tɪya mɪɪbol a we doŋ deŋdeŋ kɪ mʊ tɪyaŋ nɛ a mɪɪgɪ lʊl
ma á yaa nɪfalɪya. Ɛɛwɪya á bɪ yaa nihuwobiŋ aa sʊʊ balɪya, amɛ á
yaa Wɪɪsɪ hʊ aa bee sʊba balɪya rɛ. 24 Ba sabɪ Wɪɪsɪ teŋ logiŋ kɪdɪgɪ
tɪyaŋ nɛ a baa,

"Nihuwobiŋ buloŋ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ ɔhɔ. Ʊ weliŋ buloŋ mɛ kɪɪ gɛɛ anɪɪ
ɔfɪɪla. Ɔhɔ hʊ aa sʊba rɛ, ɔfɪɪla hʊ mɛ yuwori." 25 Amɛ Wɪɪsɪ
wɪbii hʊ kɛ sɪ we doŋ a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ. Wɪbii no rɛ
yaa Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ ba aa basa tɪya ma.

2

Wɪɪsɪ lɪɪ ma rɛ dɪ á yaa ʊ nala

1 Ɛɛwɪya, á aa yaa nɪfalɪya wɪya, ma lɪɪ ma tɪɪ wɪbɔŋ buloŋ tɪyaŋ, a
ta kɪ mʊrɪ nala, a ta kaŋ minaafigi mɛ. Ma ta leŋ ma tɪsɪ kɪ hɔllɪ nala
a ta kɪ gaa nala hala mɛ. 2 Amɛ ʊ maga dɪ ma leŋ dɪ Wɪɪsɪ wɪbii hʊ
wɪya kyɪl ma rɛ anɪɪ ɪl wɪya aa kyɪl biifɪla gɛɛ. Dɪ gɛɛ leŋ dɪ ma waa
weliŋ ma Wɪɪsɪ laadii tɪyaŋ dɪ Wɪɪsɪ laa ma ta. 3 Beewɪya ma tɪɪ gyɪŋ
á Tɪɪna Wɪɪsɪ bɔnyɛ hʊ ʊ aa kpa daga ma rɛ.

4 Ma ko á Tɪɪna Yesu Krisita lee. Ʊ rɛ yaa mɪɪbol buloŋ tɪɪna. Ʊ kɪɪ
gɛɛ rɛ anɪɪ bʊyɪ dɪɪsaala aa vɪya ta. Nala vɪya ʊ rɛ, amɛ Wɪɪsɪ kɛ lɪɪ ʊ
rɛ ʊ yaa sɪfɪyaŋ nal ʊ lee. 5 Ma mɛ kaŋ mɪɪbol hʊ ʊ aa kana rɛ, ɛɛwɪya
ma mɛ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ bʊwa Wɪɪsɪ aa kpa kɪ saa ʊ dɪya, a leŋ ma yaa
ʊ wɪɪkyʊwal sɪlaala aa bɪ kaŋ bisiŋ dɪ ma tɪŋ Yesu Krisita tɪyaŋ a kpa
wɪɪsʊllɪ-kɪna hʊ aa fɪyɛlɪ Wɪɪsɪ teŋ a sʊla Wɪɪsɪ. 6 Beewɪya ba sabɪ
Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ anɪɪ Wɪɪsɪ baa, ma na,
"Ŋ kpa bʊyɪ rɛ a biŋ gyememii Zaayɔŋ tɪyaŋ,
Ʊ rɛ ŋ lɪɪ ʊ yaa ŋ sɪfɪyaŋ bʊyɪ,
Ɛɛwɪya nal hʊ buloŋ aa sɪ laa ʊ wɪya di,
hɪɪsɪ bɪ sɪ maakyiye di ʊ tɪɪna."
7 Ma nala hʊ aa laa ʊ wɪya di kɛ lee, bʊyɪ no kaŋ tɔnɔ rɛ a tɪya ma.
Amɛ nala hʊ aa vɪya ʊ kɛ lee, ba leŋ wɪya hʊ ba aa saba Wɪɪsɪ teŋ
tɪyaŋ ko yaa wɪtɪɪ rɛ. Ba saba rɛ abaa,
"bʊyɪ hʊ dɪɪsaala aa vɪya ta,
ʊ rɛ mɪɪgɪ ko kaŋ dɪya hʊ sɪgɪ ʊ deye.
8 Ba bɪl saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa,
"bʊyɪ no rɛ sɪ leŋ dɪ nala ŋmaa naaŋ.
Ʊ tɪɪ mɛ rɛ ba sɪ ŋmaa tele."
Ba aa garɪgɪ rɛ, beewɪya ba vɪya Wɪɪsɪ nyʊwa rɛ. Ba mɛ wɪɪdagɪ rɛ
fa paalɪ gɛɛ. 9 Amɛ ma kɛ, Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ lɪɪ ma dɪ ma yaa wɪɪkyʊwal
sɪlaala a tʊma kɪ tɪya Wɪɪsɪ ma kuwori. Ma yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma rɛ a bɪ
kaŋ bisiŋ buloŋ ʊ sɪya tɪyaŋ. Ʊ tɪɪ rɛ tɪŋ ma. Ʊ lɪɪ ma rɛ dɪ ma basɪ
wɪkperiye hʊ buloŋ ʊ aa yaa. Ʊ rɛ yɪrɪ ma lɪɪ bilhuu tɪyaŋ a kaŋ ma
ko gyʊʊ ʊ pʊlʊŋbal hʊ tɪyaŋ. 10 Buŋbuŋ hʊ tɪyaŋ, ma fa bɪ yaa Wɪɪsɪ
nala, amɛ nyɛ kɛ ma yaa Wɪɪsɪ nala rɛ. Ma fa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ sikii-fá,
amɛ nyɛ kɛ ʊ fáá ma sikii rɛ.
11 Ŋ kyaŋweliye, ma gyɪma anɪɪ á yaa nɪhʊwala rɛ dʊnɪya no tɪyaŋ,
á bee tɪɪ daa yaa daha. Ɛɛwɪya, ŋ aa sʊl ma, ma lɪɪ ma tɪɪ ma teŋbii
wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ, beewɪya ma teŋbii wɪkyɛɛlɪya bɪ sɪ leŋ dɪ ma yaa
wɪya hʊ ma aa kyɛ ma tɪsɪ tɪyaŋ dɪ ma yaa a fɪyɛlɪ Wɪɪsɪ teŋ. 12 Ma
guwosi nala hʊ aa bɪ laa Wɪɪsɪ wɪya di tɪyaŋ nɛ, ɛɛ wɪya ma kaŋ ma
tɪɪ weliŋ. Dɪ ba aa rɛ basɪ baa ma yaa wɪbɔmɔ mɛ, ma leŋ dɪ ba na
ma wɪyaaweliye aŋ dannɪ Wɪɪsɪ dɪ ʊ feŋ yɪrɪ kyɛɛ hʊ ʊ aa sɪ di nala
sarɪya.

Ma kɪ nɪɪ ma sɪlaala nyʊwa

13 Á Tɪɪna Yesu Krisita nyubaanɪŋ, ma kpa ma tɪɪ tɪya nala hʊ buloŋ
aa deŋ ma nyuu dʊnɪya no tɪyaŋ a kɪ tɪŋ ba nyʊwa. Ma kɪ tɪya taŋha
buloŋ kuworibal gyɪrɪma, beewɪya ʊ rɛ aa deŋ taŋha hʊ buloŋ. 14 Nala
hʊ mɛ buloŋ kuworibal hʊ aa lɪya dɪ ba laa ʊ naasɪ sɪŋ leye tɪyaŋ, ma
kpa ma tɪɪ tɪya ba mɛ a kɪ tɪŋ ba nyʊwa. Beewɪya ba aa rɛ ʊ lɪɪ dɪ ba kɪ
dɔgɪsɪ nala hʊ aa yaa wɪbɔmɔ aŋ kɪ bigisi nala hʊ aa yaa wɪweliye mɛ.
15 Wɪɪsɪ kyɛrɪ rɛ yaa dɪ ma wɪyaaweliye wuwo leŋ dɪ bambugo hʊ aa
gɔllɪ kɪ basɪ wɪtɔɔnɪ hʊ ta wuwo na wɪbɔŋ buloŋ basɪ ma lugo tɪyaŋ.
16 Ma yaa nala aa tɪŋ ma tɪɪ rɛ. Amɛ ma ta kpa gɛɛ bɪrɪmɪ gyo-gye wɪɪ
a gɔllɪ kɪ yaa wɪbɔmɔ. Amɛ ma kɪ yaa wɪya hʊ aa daga anɪɪ ma kɔnɪ
yaa Wɪɪsɪ yosi rɛ. 17 Ma kɪ tɪya nal buloŋ gyɪrɪma. Ma kyo nala hʊ
mɛ buloŋ aa laa Yesu wɪya a leŋ dɪ ba yaa ma nɪmmabalɪya. Ma kɪ fá
Wɪɪsɪ aŋ kɪ tɪya ma taŋha kuworibal gyɪrɪma.

18 Ma nala hʋ aa tʋŋ kɪ tɪya nala, ma kɪ tɪŋ ba nyʋwa a kɪ tɪya ba
gyɪrɪma weliŋ, dɪ ba yaa nala aa kaŋ bɔnyɛ ka ba wɪya weliye koo dɪ
ba yaa nala wɪya aa hayɛ. 19 Beewɪya Wɪɪsɪ sɪ kyiyeli nal hʋ buloŋ aa
bɪ yaa wɪɪ buloŋ kyogi ka ba kɪ dɔgɪsɪ ʋ, ka ʋ wuwo kaŋ mala akuu ʋ
aa laa Wɪɪsɪ di wɪya. 20 Dɪ ɪ rɛ yaa wɪbɔŋ dɪ ba ŋmaa ɪ, ka ɪ di kenyiri
gɛɛ tɪyaŋ, ʋ bɪ maga dɪ ba tɪya ɪ gyaaŋbiye. Amɛ dɪ ɪ rɛ yaa wɪwelii,
ka dɪ ba kɪ dɔgɪsɪ ɪ gɛɛ wɪya, dɪ ɪ wuwo kaŋ mala gɛɛ tɪyaŋ Wɪɪsɪ sɪ
kyiyeli ɪ. 21 Ɛɛwɪya rɛ Wɪɪsɪ paalɪ yɪrɪ ma dɪ ma na tʋwara beewɪya
Yesu Krisita tɪɪ mɛ paalɪ na tʋwara rɛ ma wɪya a daga ma gɛɛ hʋ ma
aa sɪ tɪŋa ʋ naabʋʋsɪ. 22 Ʊ gyɪ bɪ yaa wɪbɔŋ buloŋ, ʋ gyɪ bɪ maakyiye
nyɪya wɪya mɛ. 23 Abee nala gyɪ aa tʋʋsɪ ʋ buloŋ, ʋ gyɪ bɪ laa tʋʋsɪ.
Ba gyɪ bɪl aa dɔgɪsɪ ʋ mɛ, ʋ gyɪ bɪ basɪ baa ʋ sɪ tuŋ kyɪŋ ba nyuu
tɪyaŋ. Amɛ ʋ kɛ gyɪ kpaa wɪɪ buloŋ we Wɪɪsɪ nosi tɪyaŋ nɛ beewɪya ʋ
rɛ sɪ di nal buloŋ sarɪya abee wɪtɪɪ. 24 Yesu Krisita tɪɪ rɛ laa á wɪbɔmɔ
kyʋŋ, saŋa hʋ ba kpaasɪ ʋ mal daagarɪɪ tɪyaŋ dɪ gɛɛ wuwo leŋ á kpʋ
wɪbɔmɔ yayɪ ta á tɪsɪ tɪyaŋ aŋ kɪ yaa tɪpʋlʋŋ wɪya. Ba aa vɪɪrɪ ʋ, ʋ
teŋ yaa dʋgʋlɪya hʋ, gɛɛ rɛ leŋ á wɪɪla buloŋ teŋ á tenni tɪyaŋ. 25 Ma
fa kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ piyese aa nyʋgɪsa, amɛ nyɛ kɛ ma mɪɪgɪ ko Pedaal
hʋ lee rɛ, nal hʋ aa deŋ ma mɪɪbol nyuu tɪyaŋ.

3

Baala bee ba haana

1 Haana, ʋ maga dɪ ma mɛ kaŋ ma tɪɪ kɪ hʋwɔlɪ ma balama lee rɛ
a kɪ tɪŋ ba nyʋwa. Dɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ bala rɛ bɪ laa Wɪɪsɪ wɪya di, ɪ
gyogo no dʋŋ sɪ wuwo leŋ dɪ ʋ ko laa Wɪɪsɪ wɪya di, dɪ ɪ bɪ suri nyʋwa
basɪ wɪɪ buloŋ. 2 Beewɪya ba sɪ na gɛɛ ma gyogo aa weliye abee gɛɛ
ma aa fá Wɪɪsɪ. 3 Ma ta kpa kpɪyɛra a kɪ daga ma weliŋ, anɪɪ ma
nyuni marɪɪ, koo salma kɪna laalɪɪ abee gabala vʋwayɪ. 4 Amɛ ma leŋ
dɪ ma weliŋ lɪɪ ma gyogo tɪyaŋ. Ma leŋ ma sɪya fɪyɛlɪ, aŋ kaŋ ma tɪɪ kɪ
hʋwɔlɪ beewɪya weliŋ no iriŋ bee nyʋgɪsɪ aŋ kaŋ tɔnɔ yʋga mɛ Wɪɪsɪ
lee. 5 Faafaa haana hʋ fa aa kpa ba nyuu abee ba bayɪyɛla buloŋ we
Wɪɪsɪ tɪyaŋ, nyɛ rɛ ba fa kɪ daga ba weliŋ. Ba fa aa kaŋ ba tɪɪ hʋwɔlɪ
rɛ ba balama lee, a kɪ tɪŋ ba nyʋwa. 6 Ɛɛ rɛ Saara mɛ gyɪ kɪɪ. Ʊ gyɪ
aa tɪŋ ʋ bala Abɪraham nyʋwa rɛ, a kana ʋ kɪ yɪrɪ ʋ tɪɪna. Ɛɛwɪya dɪ
mamaa rɛ aa yaa wɪya hʋ aa kpa ŋmanɪɪ, a ta leŋ dɪ kambɪŋ kɪ kaŋ
ma wɪɪ buloŋ tɪyaŋ, ɛɛ kɛ ma aa yaa Saara toliye rɛ.

7 Ma baala mɛ maga dɪ ma kɪ tɪya ma haana gyɪrɪma rɛ, a kaŋ ma
haana weliŋ dɪ ma basɪ wɪya kɪ nɪɪ dɔmɔŋ dɪgɪna. Ma gyɪma anɪɪ
mamaa rɛ deye te ba, ɛɛwɪya ma kaŋ ba weliŋ, beewɪya ma beel-ba
buloŋ nɛ Wɪɪsɪ sɪ tɪya mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii ʋ bɔnyɛ tɪyaŋ. Ma kɪ
yaa nyɛ dɪ wɪɪ buloŋ ta leŋ dɪ Wɪɪsɪ vɪya ma kyʋwala nɪɪ.

Ɪ aa na tʋwara akuu Ɪ aa yaa wɪya aa kpaa ŋmanɪɪ wɪya

8 Wɪya hʋ ŋ aa basɪ kateŋsi rɛ nyɛ: Ma buloŋ kaŋ hakɪldɪgɪ, a kɪ fá
dɔmɔŋ sikii, a kyo nala hʋ buloŋ aa laa Yesu wɪya di beewɪya ma yaa
nɪmmabalɪya rɛ. Ma kaŋ bɔnyɛ abee dɔmɔŋ a kaŋ ma tɪɪ kɪ hʋwɔlɪ
dɔmɔŋ lee. 9 Dɪ nal lɛ yaa ɪ wɪbɔŋ ta yaa wɪbɔŋ tuŋ ʋ tɪɪna. Dɪ nal lɛ
tʋʋsɪ ɪ ta laa tʋʋsɪ, amɛ sʋla Wɪɪsɪ dɪ ʋ kyiyeli tɪɪna, beewɪya Wɪɪsɪ lɪɪ
ma yaa ʋ nala rɛ dɪ ʋ kyiyeli ma. 10 Beewɪya ba sabɪ Wɪɪsɪ teŋ logiŋ
kɪdɪgɪ tɪyaŋ nɛ a baa,

"Dı nal buloŋ nɛ aa kyɛ dı ʊ nıı sʊma dʊnıya no tıyaŋ
a kaŋ teŋfıyɛlʊʊ,
Ʊ tıına ta kı bası wıbɔmɔ,
a ta kı nyıya wıya mɛ. 11 Ʊ tıına maga dı ʊ leŋ wıbɔmɔ yayı rɛ,
aŋ kı yaa wıweliye, a maga dı ʊ yaa sıfıyaŋ dı ʊ bee nal buloŋ
sʊma.
12 Beewıya nala hʊ buloŋ aa yaa tıpʊlʊŋ tımma Wıısı aa deŋ ba rɛ, a
kpil ʊ dıgına mɛ a kı nıı ba wıkyʊwalı. Amɛ ʊ kpa sıya kyeŋ
nala hʊ aa yaa wıbɔmɔ rɛ."
13 Dı mamaa rɛ yaa sıfıyaŋ a kı yaa wıweliye, kıbee rɛ sı wuwo yaa ma
wıbɔŋ? 14 Dı mamaa rɛ gba aa na tʊwara akuu ma tıpʊlʊŋ wıyaalıya
wıya, Wıısı sı kyiyeli ma. Ɛɛwıya, ma ta kı fáá nal buloŋ kambıŋ a ta
leŋ dı wıı buloŋ mɛ kı dɔŋ ma. 15 Amɛ ma tısı tıyaŋ ma kı fá Krisita, a
leŋ dı ʊ yaa ma Tıına. Saŋa kɛ buloŋ dı nal lɛ pıyɛsı ma dı ʊ gyıŋ wıı
hʊ aa tıŋ ma kpa ma bayıyɛla we Yesu tıyaŋ, ma ta kaŋ gırıgı amɛ ma
kpa gyırıma abee sıfıyala a daga ba sıya tıya ʊ. 16 Saŋa kɛ buloŋ, ma
kı yaa wıya hʊ aa kpa ŋmanıı dı ma hakıllı tıyaŋ ma gyıma anıı ma bı
yaa wıı buloŋ kyogi. Dı mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, hıısı sı kaŋ nala hʊ aa
kyogi ma feŋ akuu ma aa yaa Krisita hatınna a kı yaa wıweliye wıya.
17 Dı ʊ rɛ yaa Wıısı kyɛrı dı ma kı na tʊwara akuu ma aa yaa wıya hʊ
aa kpa ŋmanıı wıya, ʊ rɛ kpıya ma aa na tʊwara akuu ma aa yaa wıya
hʊ aa bı kpa ŋmanıı wıya. 18 Yesu Krisita tıı sʊba rɛ dıgı dʊŋ a wuwo
tuŋ á wıbɔmɔ buloŋ kyıŋ a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ. Ʊ yaa tıpʊlʊŋ
tıına rɛ aŋ sʊba wıbɔŋyaala wıya, dı ʊ wuwo kaŋ ma mʊ Wıısı lee.
Nihuwobisi kpʊʊ ʊ teŋbii rɛ, amɛ Wıısı Wiyesi Welii hʊ leŋ ʊ weye rɛ.
19 Ɛɛ hal tıyaŋ, Wıısı Wiyesi Welii hʊ leŋ ʊ mʊ bası wıweliye hʊ a tıya
nıdʊŋsı hʊ ba aa kaŋ vʊwa biŋ nɛ. 20 Nala no rɛ gyı vıya Wıısı nyʊwa
saŋa hʊ tıyaŋ Nowa gyı aa kpaası nııduworibori bal hʊ. Saŋa no tıyaŋ
Wıısı gyı di kenyiri rɛ a kı gyegili dı ba buloŋ bırımı lıı ba wıbɔmɔ
tıyaŋ ka ba vıya. Nala kyori dʊŋ nɛ gyı gyʊʊ nııduworibori bal hʊ. Nıı
hʊ tıyaŋ nɛ Wıısı gyı tıŋa a laa ba mııbol. 21 Ba gyı aa lıı nıı hʊ tıyaŋ
kıı gɛɛ rɛ anıı ba aa foo nal wıkyʊwalnıı. Wıkyʊwalnıı no rɛ laa
ma kı ta. Dı ba aa rɛ foo ı wıkyʊwalnıı, ʊ bı kıı nıı ı teŋ bisiŋ nɛ ba
fo ta gɛɛ. Ʊ gɛɛ daga anıı á sʊla Wıısı rɛ dı ʊ sası á wıbɔmɔ buloŋ ta
aŋ tıya ma hakılweliye. Ʊ gɛɛ daga anıı Yesu Krisita aa sii sʊʊ tıyaŋ
nɛ tıŋ á sı wuwo kaŋ tıpʊlʊŋ a ko Wıısı lee. 22 Ʊ rɛ lıı dʊnıya tıyaŋ
a gyıŋ wıısıbee a hɔŋ Wıısı noduu logiŋ tıyaŋ. Ʊ rɛ aa deŋ malıkası
abee kıŋ buloŋ aa kaŋ dee a we wıısıbee tıyaŋ.

4

Ma kpa ma tıı tıya Wıısı ma mııbol tıyaŋ

1 Krisita gyı aa naa tʊwara ʊ mııbol tıyaŋ wıya, ʊ maga dı ma mɛ
yaa siri rɛ ma hakıllı tıyaŋ dı ma na tʊwara anıı Krisita tıı gyı aa yaa
gɛɛ, beewıya nal hʊ buloŋ aa na tʊwara no iriŋ ʊ mııbol tıyaŋ, ʊ tıına
lıı ʊ tıı wıbɔmɔ tıyaŋ nɛ. 2 Ɛɛ daga anıı ʊ tıına bıl bı sı kı yaa ʊ teŋbii
wıkyɛɛlıya ʊ mııbol tıyaŋ, amɛ ʊ sı kı tıŋ Wıısı kyɛrı. 3 Faafaa hʊ
tıyaŋ ma fa kpaa ma nyuni we wıya hʊ nala hʊ aa bı gyıŋ Wıısı aa
yaa tıyaŋ nɛ. Ma fa aa yaa wılaama iriŋ kɛ buloŋ nɛ, a kyıl ma teŋbii
wıkyɛɛlıya dʊŋ wıya, a nyʊwa sıŋ kı bugo, a kı yaa hıısı wıya iriŋ kɛ
buloŋ, a kı marı vʊga, wıı hʊ aa yaa sɔkɔsıwıı Wıısı sıya tıyaŋ. Ma

yaa wıya no irıŋ maga rɛ, ɛɛwıya ma leŋ ba yayı maga gɛɛ. 4 Lagılagı
no ʋ yaa wıkperii a tıya nala hʋ aa bı gyıŋ Wıısı rɛ, beewıya ma bıl
bı pɛɛ ba tıyaŋ a kı yaa wılaama abee wıbɔmɔ hʋ ba aa kı yaa, ɛɛ rɛ
tıŋ ba kı tʋʋsı ma gɛɛ. 5 Amɛ kyɛɛ kıdıgı, ba sı daga wıya hʋ buloŋ
ba aa yaa a tıya Wıısı. Ʊ yaa siri rɛ dı ʋ dı niweye abee sʋʋnı buloŋ
sarıya. 6 Ɛɛ rɛ tıŋ Krisita bası Wıısı wıweliye hʋ tıya nala hʋ aa sʋba
mɛ gba. Abee nala no sʋʋ aa yaa tʋwara nihuwobiŋ buloŋ mɛ aa sı
na, ka ba bası Wıweliye hʋ tıya ba mɛ rɛ dı ba dʋŋsı we doŋ kı mʋ
deŋdeŋ anıı Wıısı aa we doŋ kı mʋ deŋdeŋ gɛɛ.

Ɛɛ Krisitabiisi aa maga ba kaŋ dɔmɔŋ

7 Saŋa hʋ dʋnıya aa sı teŋ kpaga rɛ. Ɛɛwıya, ma kaŋ ma tıı weliŋ a
leŋ dı ma sıya fıyɛlı, dı ma wuwo kı kyʋwalı Wıısı. 8 Wıı hʋ aa yaa
sıfıyaŋ wıı rɛ nyɛ: Ma kyo dɔmɔŋ abee wıtıı, beewıya dı mamaa rɛ
kyo dɔmɔŋ, ma sı kpa wıgyamaa kı kyɛ dɔmɔŋ saŋa buloŋ. 9 Ma kaŋ
nal buloŋ aa ko ma dıya weliŋ abee teŋfıyɛlʋʋ aŋ ta kı gʋrımı wıya.
10 Ɛɛ wıya Wıısı bɔnyɛ kıŋ hʋ irıŋ ʋ aa kpa tıya nal buloŋ, ʋ kana ʋ
tʋma weliŋ a kı kyiyeli ʋ dɔŋtıŋsı abee wıtıı dı gɛɛ leŋ dı ba na Wıısı
kyiyelii. 11 Dı Wıısı rɛ leŋ nal buloŋ wuwo kı bası Wıısı wıya, ma
tıya ʋ ŋmanıı dı ʋ kı bası wıya hʋ aa lıı Wıısı lee. Dı nal lɛ wuwo kı
kyiyeli nala, ʋ kaŋ dee hʋ Wıısı aa kpa tıya ʋ a kı kyiyeli ba. Ma kı
yaa gɛɛ dı nala wuwo tıŋ Yesu Krisita tıyaŋ a kı dannı Wıısı, dı ʋ feŋ
yırı wıı kɛ buloŋ tıyaŋ. Ʊ rɛ yaa dee buloŋ tıına abee gaŋdaal a kaŋ
kı mʋ maakyiye buloŋ. Amı.

Tʋwara hʋ Krisitabiisi aa naa

12 Ŋ naabiikpıyanama, ma ta leŋ dı tʋwara hʋ ma aa naa yaa ma
wıkperii. Wıya no buloŋ yaa wıhaanı rɛ a kı magısı ma laadii. Ɛɛwıya
ma ta leŋ dı wıya no yaa wıfalıya ma lee. 13 Amɛ ma leŋ dı ma tenni
fıyɛlı anıı ma mɛ aa na tʋwara anıı Krisita aa naa gɛɛ. Nyɛ rɛ sı leŋ
dı ma tenni marı fıyɛlı a mʋ parı kyɛɛ hʋ Krisita aa sı leŋ dı á na ʋ
gaŋdarı. 14 Dı ba aa rɛ aa tʋʋsı ma akuu ma aa yaa Krisita hatınna
wıya, ma leŋ dı ma tenni fıyɛlı. Ɛɛ daga anıı Wıısı Wiyesi Welii hʋ aa
kaŋ gaŋdarı we ma tıyaŋ nɛ. 15 Dı ma kıdıgı buloŋ nɛ aa na tʋwara,
ʋ bı maga dı ʋ yaa nıı ʋ aa yaa nıkpʋʋl wıya, koo ʋ aa yaa gaal wıya,
koo ʋ aa yaa nıbɔŋ kɛ irıŋ buloŋ wıya, koo ʋ aa yaa nal aa gɔllı kpa
ʋ nyʋwa kı we nala wıya tıyaŋ. 16 Amɛ nal hʋ buloŋ aa na tʋwara
akuu ʋ aa yaa Krisitabiye wıya, ʋ ta leŋ dı ʋ yaa ʋ hıısı. Amɛ ʋ maga
dı tıına kı kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ rɛ akuu ʋ aa dı Krisita feŋ wıya.
17 Saŋa hʋ Wıısı aa sı di dʋnıya nala sarıya pele rɛ. Wıısı nala tıı
tıyaŋ nɛ ʋ sı laa sıya piili. Dı ʋ rɛ yaŋ sı piili ba tıyaŋ, ɛɛ rɛ ba yaŋ sı
kıı nala hʋ aa bee tıŋ Wıısı Wıweliye hʋ kɛ tıyaŋ? 18 Ba saba Wıısı
teŋ tıyaŋ nɛ a baa,

"Ʊ yaa wıhaa rɛ abee tıpʋlʋŋ tıına aa sı na Wıısı laatayı. Dı nyɛ rɛ ko
we doŋ, ɛɛ rɛ ba yaŋ sı kıı wıbɔŋyaala hʋ aa bı laa Wıısı wıya
di tıyaŋ?

19 Ɛɛwıya, nala hʋ buloŋ aa na tʋwara Wıısı kyɛrı tıyaŋ, ba marı kpa
ba tıı we ba Tıtaal Wıısı nosi tıyaŋ, aŋ marı kı yaa wıweliye, beewıya
ʋ yaa nal aa kaŋ wıtıı rɛ.

5

Piita basɪ wɪya kyagɪlɪ Krisitabiisi

1 Ŋ kaŋ wɪɪ rɛ dɪ ŋ basɪ tɪya ma Krisitabiisi sɪlaala. Ŋ mɛ tɪɪ yaa sɪlaal
lɛ. Ŋ sii tɪyaŋ nɛ Krisita na tʊwara. Ŋ mɛ sɪ na gaŋdarɪ hʊ Krisita aa
sɪ na saŋa hʊ ʊ aa sɪ mɪɪgɪ ko abee gaŋdarɪ. Ŋ aa sʊl ma sɪlaala hʊ
buloŋ aa we doŋ nɛ abee sɪfɪyasɪ, 2 dɪ ma kɪ deŋ Wɪɪsɪ nala hʊ ʊ aa
kpa we ma nosi tɪyaŋ nyuu weliŋ, anɪɪ pedaal aa kɪ deŋ ʊ piyese nyuu
tɪyaŋ gɛɛ. Ma ta leŋ dɪ ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ba aa fɪl ma rɛ dɪ ma kɪ deŋ
ba, amɛ ma kɪ deŋ ba ma tɪɪ kyɛrɪ tɪyaŋ anɪɪ Wɪɪsɪ aa kyɛ dɪ ma kɪ
yaa gɛɛ. Ma leŋ dɪ ʊ yaa nɪɪ ma aa kyɛ dɪ ma tʊŋ tɪya Wɪɪsɪ abee ma
dɔŋtɪŋsɪ Krisitabiisi rɛ tɪŋ ma yaa sɪlaala, amɛ ma ta leŋ dɪ ʊ kɪɪ nɪɪ
molbiye rɛ ma tʊma kɪ kyɛ. 3 Ma ta kaŋ nala hʊ Wɪɪsɪ aa kpaa we ma
nosi tɪyaŋ kɪ gyɪŋ. Amɛ ma leŋ dɪ ba na ma gyogiweliye a kɪ tɪŋ ma
naabʊʊsɪ. 4 Dɪ mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, kyɛɛ hʊ Yesu Krisita, nal hʊ aa
yaa pedaalhɪyawʊ hʊ aa sɪ mɪɪgɪ ko, ʊ sɪ kpa gaŋdaa-kuwori-nyupugi
aa bɪ sɪ maakyiye kyogi a siili ma. 5 Ɛɛ tɪɪ rɛ mamaa hambiisi mɛ, ʊ
maga dɪ ma kɪ tɪŋ ma nɪhɪyasɪ nyʊwa rɛ a leŋ dɪ ma sɪya fɪyɛlɪ abee
dɔmɔŋ, beewɪya Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba saba rɛ a baa,

"Wɪɪsɪ kpaa sɪya kyeŋ dagɪŋtɪɪ tɪmma rɛ, aŋ sɪŋ nala hʊ aa kaŋ ba tɪɪ
kɪ hʊwɔlɪ kɛ hal."

6 Ɛɛwɪya, ma kaŋ ma tɪɪ kɪ hʊwɔlɪ Wɪɪsɪ lee. Ʊ rɛ yaa dee buloŋ
tɪɪna. Dɪ saŋa hʊ ʊ aa bine rɛ ko pele, ʊ sɪ kpa ma yohuŋ. 7 Wɪɪ hʊ
buloŋ aa dɔŋ ma, ma kpa we Wɪɪsɪ nosi tɪyaŋ, beewɪya ʊ kyɪl ma wɪya
rɛ. 8 Ma leŋ dɪ ma sɪya fɪyɛlɪ, aŋ ka dɪ ma pɔ ma tɪɪ weliŋ. Ma dɔŋ
Sɪtaanɪ gɔllɪ kɪ kyɛ ma rɛ anɪɪ naakyigi aa gɔllɪ gerisi kɪ kyɛ nal dɪ ʊ
kaŋ kyaŋ gɛɛ. 9 Ma sɪŋ wɪya hʊ ma aa laa di tɪyaŋ kpaŋkpaŋ aŋ vɪya
Sɪtaanɪ, a ta tɪya ʊ ŋmanɪɪ. Ma gyɪma anɪɪ nala hʊ mɛ aa laa Wɪɪsɪ
wɪya di a yaa ma nɪmmabalɪya a we dʊnɪya logiŋ kɛ buloŋ, ba mɛ aa
na tʊwara no tɪɪ rɛ. 10 Tʊwara no ma aa naa bɪ sɪ pɪɪsɪ. Ʊ gɛɛ hal tɪyaŋ,
Wɪɪsɪ hʊ aa kaŋ bɔnyɛ kɪŋkaŋ, a yɪrɪ ma dɪ ma mɛ ko na ʊ gaŋdarɪ aa
bɪ kaŋ tenii akuu ma bee Krisita aa yaa kɪdɪgɪ wɪya, ʊ tɪɪ rɛ sɪ kaŋ ma
marɪ sɪgɪ, a leŋ dɪ ma sɪŋ weliŋ abee dee. 11 Ma leŋ dɪ á dannɪ Wɪɪsɪ
beewɪya ʊ rɛ kaŋ dee a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ.

Kyʊwala

12 Silaasi rɛ kyiyeli ŋ ŋ sabɪ teŋkuubiye no kɪ tɪya ma. Ŋ gyɪma anɪɪ
ʊ mɛ yaa á Krisitabii-dɔŋtɪɪna tɪɪ rɛ a kaŋ wɪtɪɪ. Ŋ sabɪ wɪya no kɪ
tɪya ma rɛ dɪ ba leŋ ma tenni polli, ka dɪ ŋ leŋ dɪ ma gyɪma anɪɪ wɪya
hʊ buloŋ ŋ aa basɪ daga anɪɪ Wɪɪsɪ bɔnyɛ hʊ ʊ aa kana beel-ma kɔnɪ
yaa wɪtɪɪ rɛ. Ɛɛwɪya, ma sɪŋ wɪya no tɪyaŋ kpaŋkpaŋ. 13 Krisitabiisi
hʊ aa we Baabilɔŋ tɪyaŋ, a mɛ yaa nala Wɪɪsɪ aa lɪya anɪɪ ʊ aa lɪɪ ma
mɛ gɛɛ, ba aa kyʊwalɪ ma. Ŋ biibaal Maakɪ mɛ aa kyʊwalɪ ma. 14 Ma
kɪ kyʊwalɪ dɔmɔŋ abee kyori.

Ma nala hʊ buloŋ aa laa Krisita wɪya di, Wɪɪsɪ fɪyɛlʊʊ sɪ we ma lee.

TEŊLIYA TIINA
PIITA
AA SABA

1 Mıyaŋ Siimɔŋ Piita aa yaa Yesu Krisita kpambıya, a yaa ʋ tʋŋtʋnnı
mɛ, mıyaŋ nɛ sabı teŋ no kı tıya ma nala hʋ buloŋ mɛ aa laa Yesu
Krisita wıya di. Ʋ rɛ yaa Wıısı á laataal, tıpʋlʋŋ tıına hʋ. Akuu ʋ aa
bee lugisi nala wıya, ʋ leŋ ma laa ʋ wıya di rɛ anıı gɛɛ ʋ aa leŋ á mɛ
laa ʋ wıya di. 2 Ŋ aa sʋla á Tıına Wıısı rɛ dı ʋ leŋ dı ma marı gyıŋ ʋ
bee á Tıına Yesu dı gɛɛ leŋ dı ʋ fıyɛlʋʋ abee ʋ bɔnyɛ we ma lee weliŋ.

Gyogo hʋ aa sı daga nıı Wıısı rɛ yırı ma

3 Á aa gyıma ʋ wıya, Wıısı tıŋ ʋ tıı dee tıyaŋ nɛ a yaa wıı buloŋ aa
sı leŋ dı á wuwo tıŋa ʋ kyɛrı á mııbol tıyaŋ a tıya ma. Ʋ rɛ yırı ma dı
á mɛ ko kaŋ tol ʋ tıı gaŋdarı abee ʋ weliŋ tıyaŋ. 4 Ʋ aa yaa nyɛ daga
anıı sıfıyaŋ wıya hʋ abee wıbala hʋ wıya ʋ aa wee nyʋwa tıya ma ba
aa rɛ ʋ yaa tıya ma gɛɛ. Wıya no tıyaŋ nɛ á sı tıŋa a wuwo lıı á tıı
dʋnıya wıbɔmɔ hʋ á nihuwobisi teŋbii wıkyɛɛlıya aa leŋ á kı yaa ba
kı kyogi ma, ka dı Wıısı leŋ á ko kıı gɛɛ ʋ tıı aa kıya. 5 Wıı no tıı wıya,
ma yaa sıfıyaŋ aŋ kaŋ gyogiweliye pɛ ma laadii tıyaŋ, á kaŋ wıgyʋŋ
mɛ pɛ, 6 a gyıŋ ma tıı kanıı, a kaŋ mala, a kı fá Wıısı. 7 A lıı gɛɛ hal,
ma kaŋ bɔnyɛ abee dɔmɔŋ a pɛ kaŋ kyori mɛ abee dɔmɔŋ. 8 Beewıya
dı mamaa rɛ kaŋ gyogiweliye no kıdıgı buloŋ yʋga, ɛɛ rɛ sı leŋ dı ma
marı gyıŋ á Tıına Yesu Krisita weliŋ ka dı ma mııbol mɛ kaŋ tɔnɔ.
9 Amɛ nal hʋ buloŋ aa bı kaŋ gyogiweliye no, ʋ tıına kıı gɛɛ rɛ anıı
nyʋlʋŋ, a bı naa wıya kı mʋ sıya aŋ teŋ yeŋŋi anıı Yesu Krisita sası
wıbɔmɔ hʋ buloŋ ʋ fa aa kana ta rɛ. 10 Ɛɛwıya, ŋ naabalıya, ŋ aa sʋla
ma rɛ dı marı yaa sıfıyaŋ a kı yaa wıya no, a daga anıı Wıısı rɛ yırı
ma a lıı ma dı ma yaa ʋ nala. Dı mamaa rɛ kaŋ wıya no weliŋ a kı tıŋ
ba, ma bı sı maakyiye nyʋgısı Wıısı ŋmanıı tıyaŋ. 11 Dı mamaa rɛ aa
yaa wıya no, Wıısı sı laa ma we á Tıına abee á Laataal Yesu Krisita
Koro hʋ aa sı we doŋ kı mʋ deŋdeŋ tıyaŋ abee teŋfıyɛlʋʋ. 12 Ɛɛ rɛ tıŋ
abee ma aa gyıŋ wıya no buloŋ a sıŋ wıtıı hʋ ba aa daga ma tıyaŋ
weliŋ mɛ, amɛ ŋ ha sı kı liisi ma wıya no saŋa kɛ buloŋ. 13 Ŋ ha aa
we ŋ mııbol tıyaŋ nyɛ ŋ naa anıı ʋ yaa wıwelii rɛ dı ŋ liisi ma wıya
no dı ma ta yeŋŋi ba, 14 beewıya á Tıına Yesu Krisita leŋ ŋ gyıma rɛ
anıı ŋ bıl bı sı pıısı dʋnıya no tıyaŋ. 15 Ɛɛwıya ŋ sı yaa sıfıyaŋ wıya
no yayı tıyaŋ, ka dı mıyaŋ nɛ ko sʋba mɛ, dı ma wuwo kı liisi ba saŋa
buloŋ.

Nala hʋ sıı aa naa Krisita gaŋdarı

16 Á gyı bası tıya ma gɛɛ hʋ á Tıına Yesu Krisita aa sı mııgı ko dʋnıya
abee dee rɛ. Wıya no á aa bası kı tıya ma, ʋ bı kıı nıı mʋla rɛ á kı
mʋla, beewıya á tıı sıı naa á tıına Yesu Krisita gaŋdarı rɛ. 17 Saŋa hʋ
á Kuwo Wıısı gyı aa daga ʋ gaŋdarı ʋ tıyaŋ, a kpa ʋ yohuŋ hʋ, dı á
gyı we doŋ. Ɛɛ rɛ á gyı nıı Gyoribaŋa Bakɔɔ, gaŋdaal hʋ taal dı ʋ lıı
wıısıbee a baa, “Ŋ Biikyoolii rɛ nyɛ, ŋ teŋ fıyɛla rɛ ʋ tıyaŋ.” 18 Á mɛ
tıı gyı nıı taal no aa lıı wıısıbee rɛ saŋa hʋ á abee á Tıına Yesu Krisita
gyı aa we Wıısı dogimo hʋ nyuu tıyaŋ. 19 Nyɛ leŋ á marı laa di rɛ anıı

wıya hʋ Wıısı tıŋdaala hʋ gyı aa bası kɔnı yaa wıtıı rɛ. Ɛɛwıya ma gyıŋ kaŋ wıya no weliŋ. Beewıya ba kıı gɛɛ rɛ anıı fıŋtına aa kyaanı bilhuu tıyaŋ a kaŋ kı mʋ sıgballınyʋwa nɔnyʋwa aa sı pɔsɔ. Ɛɛ daga anıı ma kaŋ ba weliŋ a mʋ pele saŋa hʋ Krisita pʋlʋŋ aa sı kyaanı we ma tısı tıyaŋ. 20 Ba buloŋ tıyaŋ sıfıyaŋ wıı rɛ nyɛ, ma gyıma anıı wıya hʋ buloŋ Wıısı tıŋdaala hʋ gyı aa basa, ka ba sabı ba biŋ Wıısı teŋ tıyaŋ, ba tıı hakıla tıyaŋ daa ba lıı. 21 Wıya no kıdıgı buloŋ bı lıı nihuwobisi hakıla tıyaŋ, amɛ Wıısı Wiyesi Welii hʋ rɛ ko gyʋʋ nala tıyaŋ a leŋ ba bası wıya hʋ aa lıı Wıısı lee.

2

Wınyıyɛl dıdagıla

1 Faafaa hʋ tıyaŋ, wınyıyɛla gyı we Wıısı nala tıyaŋ nɛ, aa fugo baa dı ba yaa Wıısı tıŋdaala rɛ. Ɛɛ tıı rɛ wınyıyɛla sı we ma tıyaŋ mɛ a lʋwɔlı kı daga ma wıya hʋ aa sı kyogi ma, aa paalı bası anıı ba bı gyıŋ á Tıına Krisita, nal hʋ aa kpa ʋ mııbol tuŋ laa ba ta. Ɛɛwıya baloo rɛ ba yırı tıya ba tıı gɛɛ. 2 Nıgyamaa sı tıŋ ba hal a kı yaa hıısı wıya hʋ ba aa yaa. Ba wıyaalıya sı leŋ dı nala bası wıya kı kyogi Wıısı wıtıı ŋmanıı hʋ á aa tıŋ. 3 Wınyıyɛl dıdagıla no aa kpa ba haahii buloŋ dɔbɔ molbiye tıyaŋ wıya, ba aa kpa nyʋʋpıŋsʋŋ nɛ a firimi kı laa ma kına. Faafaa buloŋ nɛ Wıısı, ba sarıdiil, di ba sarıya a kpa kyogisi tıya ba, aŋ yaa siri dı ʋ dɔgısı ba.

4 Faafaa hʋ tıyaŋ Wıısı gyı bı leŋ wıı tıya ʋ malıkası hʋ mɛ gyı aa yaa wıbɔmɔ. Ʋ vʋwa ba bee kyɔrʋmɔ rɛ a biŋ bʋʋluŋii aa bile ırıp tıyaŋ ba kı na tʋwara a kaŋ kı mʋ saŋa hʋ ʋ aa sı di nala buloŋ sarıya. 5 Saŋa hʋ tıyaŋ Nowa gyı aa we ʋ mııbol tıyaŋ, nala hʋ buloŋ gyı aa yaa wıbɔmɔ, Wıısı gyı bı kpa wıı kyɛ ba. Ʋ gyı leŋ nıı paa nıbɔmɔ hʋ buloŋ aa we dʋnıya tıyaŋ nɛ, aŋ gyı laa Nowa bee nala bapɛ dʋŋ ta. Nowa gyı yaa tıpʋlʋŋ tıına rɛ a kı daga nala Wıısı ŋmanıı. 6 Wıısı gyı kyogi Sodɔm abee Gomora mɛ rɛ. Diŋ nɛ ʋ gyı kpa nyɔgɔ tɔbala no, ba buloŋ di a mʋ bırımı tʋwɔl. Wıısı yaa gɛɛ rɛ dı ʋ yaa kyagıl a daga ma wıı hʋ aa sı puu nal hʋ buloŋ aa bee tıŋa ʋ nyʋwa. 7 Haŋ saŋa hʋ Lɔɔtı dʋŋ nɛ Wıısı gyı kaŋ lıı tɔnı no tıyaŋ, beewıya ʋ gyı yaa tıpʋlʋŋ tıına rɛ. Tɔnı no nala wılaama hʋ ba gyı aa kı yaa aa kı dɔmɔ-ʋ kıŋkaŋ nɛ. 8 Tıpʋlʋŋ tıına no gyı hɔŋ nıbɔmɔ no tıyaŋ nɛ á kı na aŋ pɛ kı nıı wıbɔmɔ hʋ buloŋ ba gyı aa yaa tɔnı hʋ tıyaŋ kyɛɛ buloŋ. Wıbɔmɔ no gyı aa dɔmɔ-ʋ rɛ kıŋkaŋ. 9 Wıya no buloŋ aa yaa nyɛ, ba daga anıı Wıısı gyıŋ ɛɛ hʋ ʋ aa sı yaa a laa tıpʋlʋŋ tımma ta rɛ, a lıı ba tʋwara tıyaŋ, a bıl gyıŋ ŋmanıı hʋ mɛ ʋ aa sı kpa a dɔgısı nıbɔmɔ, a mʋ pele kyɛɛ hʋ ʋ aa sı di dʋnıya nala sarıya, 10 amarıkpatıya nala hʋ aa bı deŋ kı na Wıısı aŋ kı yaa ba dʋŋʋ wılaama. Wınyıyɛl dıdagıla no kaŋ kalıŋbaanı rɛ weliŋ, a kı daga ba tıı, á bee tıya kına hʋ buloŋ aa we wıısıbee tıyaŋ a kaŋ gaŋdarı gyırıma, aŋ aa mııgı kı tʋʋsı ba. 11 Malıkası hʋ gba aa kaŋ dee a te wınyıyɛl dıdagıla no ka ba bı bası wıya kı tʋʋsı wıısıbee kına no Wıısı sıya tıyaŋ. 12 Amɛ wıı hʋ buloŋ nala no aa bı gyıma ʋ sii, ba aa kaŋ kı kyogi rɛ. Ba kıı gɛɛ rɛ anıı bagıla aa we doŋ dı ba kile kası kı kpʋ dʋŋ wıya. Wıı hʋ kɛ buloŋ aa ko ko ba nyuu, ʋ rɛ ba kı yaa anıı bagıla gɛɛ. Ɛɛ tıı rɛ ba mɛ sı sʋba ta anıı bagıla. 13 Tʋwara hʋ buloŋ ba aa leŋ ba dɔŋtıŋsı kı na haŋ tʋwara hʋ tıı rɛ Wıısı sı kpa tuŋ ba. Ba kɛ lee, sʋma nıı rɛ yaa dı ba

gɔllı kı yaa ba dʊŋʊ wılaama, haalı nala sıı tıyaŋ mɛ. Ba aa leŋ hıısı kaŋ ma rɛ, beewıya ba aa ko laŋŋı ma tıyaŋ nɛ ma kı di kına anıı ba aa yaa nıkyirikyima, amɛ ba ha aa we ba dʊŋʊ wılaama hʊ tıyaŋ mɛ rɛ a kı yaa. 14 Saŋa kɛ buloŋ, ba aa kı deŋ nɛ dı ba na haaŋ gara kı baŋ. Ba bee lɔlɔ wıbɔmɔ yayı tıyaŋ. Dı ba aa rɛ ko na nal hʊ Wıısı laadii aa bı deye, ba aa mʊrı ʊ kı we wıbɔmɔ yayı tıyaŋ nɛ. Ba kaŋ tıbal lɛ kıŋkaŋ. Wıısı bı sı maakyiye leŋ wıı tıya nala no iriŋ. 15 Nala no vıya Wıısı ŋmanıı rɛ aŋ kı tıŋ ŋmanıı hʊ Beyɔ biibaal Beelam gyı aa tıŋ. Beelam gyı kyo dı ʊ tıŋ wıbɔmɔ yayı tıyaŋ nɛ a na molbiye. 16 Amɛ ʊ gyı aa yaa gɛɛ rɛ Wıısı leŋ ʊ kokumo bası ʊ sıya wıya tıya ʊ abee nihuwobiŋ abee kokusi aa bee bası wıya buloŋ, ɛɛ leŋ ʊ leŋ ʊ bambugiliŋ hʊ.

17 Wınyıyɛl dıdagıla no kıı gɛɛ rɛ anıı bulli aa hıısa, a kıı gɛɛ anıı taalsiime puwo viise ta. Wıısı marı lee bilhuu aa bı kaŋ bigisii rɛ biŋ ba. 18 Ba aa kı daga ba tıı rɛ a kı bası wıtɔɔnı. Ba aa kpa ba wılaama hʊ yayı rɛ abee nyʊʊpıŋsʊŋ a kı mʊrı nala hʊ ha aa yaŋ kaŋ ba tıı lıı nala hʊ aa bee tıŋ wıtıı hʊ tıyaŋ. Ba aa kı kyɛ dı ba mʊrı nala no rɛ dı ba kı yaa ba dʊŋʊ wılaama hʊ ba tıı aa yaa. 19 Wınyıyɛla no aa bası kı tıya nala no rɛ anıı ba sı wuwo leŋ dı ba tıŋ ba tıı wıı buloŋ tıyaŋ, amɛ ba mɛ tıı gba bı tıŋ ba tıı. Ba yaa wıbɔmɔ yosi rɛ, beewıya dı wıı rɛ laa nal tıŋa ka dı ʊ tıına bı sı wuwo leŋ wıı hʊ, ʊ tıına yaa haŋ wıı hʊ yoŋ nɛ. 20 Dı nal lɛ ko laa á Tıına abee á Laataal Yesu Krisita wıya di, a kaŋ ʊ tıı lıı dʊnıya wıbɔmɔ hʊ aa kyogi ʊ tıyaŋ, ka dı ʊ tıına bıl ko leŋ dı dʊnıya wıbɔmɔ no kaŋ dee ʊ nyuu tıyaŋ, ɛɛ daga anıı ba lımʊtenii tıyaŋ, ba sı mııgı lɔrı ʊ tıına tıyaŋ a te gɛɛ hʊ ʊ fa aa kıya aŋ na ko laa Yesu wıya di. 21 Ʊ fa aa bı gyıŋ wıtıı ŋmanıı hʊ, ʊ rɛ kpıya ʊ aa gyıma aŋ kpa hal yıya Wıısı nyʊwa wıya hʊ ba aa bası tıya ʊ. 22 Namagısı badɔmɔŋ tıyaŋ ba baa “Vaha aa ugo rɛ aŋ mııgı gʊla paa di.” “Dı ı kaŋ poriku fo nıı mɛ, ʊ bıl aa mııgı ʊ mʊ ŋmaa kyɔgʊŋ nɛ.” Nala no aa yaa nyɛ daga anıı namagısı no yaa wıtıı rɛ.

3

Kyɛɛ hʊ á Tıına Yesu aa sı mııgı ko

1 Ŋ naabiikpıyanama, ŋ teŋlıya rɛ nyɛ ŋ aa sabı kı tıya ma. Ŋ tenni hʊ balıya buloŋ tıyaŋ, ŋ aa liisi ma wıya hʊ ma foŋ aa gyıma rɛ, dı ba leŋ dı ma kı bıını tıbııŋweliye. 2 Ŋ aa kyɛ dı ma kı liisi wıya hʊ Wıısı tıŋdaala gyı aa basa faafaa buloŋ nɛ abee wıya hʊ á Laataal abee á Tıına Yesu aa leŋ ámaa ʊ kpambısı hʊ aa we ma lee bası tıya ma. 3 Wıı hʊ ŋ aa kyɛ ma laa sıya gyıma rɛ nyɛ: Saŋa hʊ dʊnıya aa sı ko kpaga tenii, nala badɔmɔŋ sı kı tıŋ ba tıı dʊŋʊ wıyaabɔmɔ tıyaŋ. Ba sı kı yaa ma sıya abaa, 4 “Yesu aa wee nyʊwa anıı ʊ sı mııgı ko hʊ, lee rɛ ʊ we? Kyɛbee rɛ ʊ sı mııgı ko? Á kɛ bı sı wuwo laa wıı no di beewıya a lıı á naabatuugoma saŋa buloŋ a kaŋ kı ko gyınaŋ wıı buloŋ ha kıı ʊ kıı rɛ anıı gɛɛ Wıısı aa marı ba a lıı dʊnıya piilii tıyaŋ buloŋ, wıı kıdıgı buloŋ bı bırıma.” 5 Nala hʊ aa bası wıya no paalı paga rɛ a bee kyɛ dı ba laa di anıı faafaa buloŋ Wıısı nyʊwa wıbasıya rɛ leŋ wıısınyuu abee taŋha we doŋ, a bee kyɛ dı ba laa di mɛ anıı nıı tıyaŋ nɛ Wıısı tıŋa a marı taŋha, a kaŋ taŋha lıı nıı tıyaŋ. 6 Nıı mɛ rɛ Wıısı gyı leŋ ʊ tɔ faafaa dʊnıya hʊ gyı aa we doŋ a kyogi ʊ buloŋ. 7 Wıısı nyʊwa wıbasıya tıı rɛ bıl leŋ gyınaŋ taŋha abee wıısınyuu

buloŋ we doŋ dı ʋ ko maakyiye kpa diŋ a kyogi ba ta. Wıısı ha leŋ ba we doŋ nɛ a kaŋ kı mʋ kyɛɛ hʋ ʋ aa sı di dʋnıya nala sarıya, a kpa kyogisi tıya nala hʋ aa bee tıŋa ʋ nyʋwa aŋ kpa ba we diŋ tıyaŋ.
8 Amɛ ŋ naabiikpıyanama, ma ta yeŋŋi sıfıyaŋ wıı no. Wıısı kɛ lee, kyɛdıgı kıı gɛɛ rɛ anıı bisi tusi, bisi tusi mɛ kıı gɛɛ anıı kyɛdıgı. 9 Nala badɔmɔŋ aa bıını anıı Wıısı fıyɛla rɛ abee wıya hʋ ʋ aa baa ʋ sı yaa tıyaŋ. Amɛ ɛɛ daa, ma wıya rɛ tıŋ ʋ kı di kenyiri, beewıya ʋ bee kyɛ dı ma kıdıgı buloŋ ko nyʋgısı. Ʋ aa kyɛ dı nal buloŋ bırımı lıı ʋ wıbɔmɔ tıyaŋ nɛ. 10 Amɛ kyɛɛ hʋ á Tıına Yesu aa sı mııgı ko ʋ sı ko pirigi ma tıyaŋ gɛɛ rɛ anıı gaal. Haŋ kyɛɛ hʋ wıısınyuu sı nyʋgısı abee hʋʋrıbal kıdıgı. Kına buloŋ aa we wıısınyuu abee taŋha buloŋ mɛ sı di diŋ a tʋwɔlı.
11-12 Ma aa gyıma anıı kıŋ buloŋ sı kyogi nyɛ, nıgɛɛma iriŋ nɛ ʋ maga dı ma yaa? Ma aa gyegili kyɛɛ hʋ á tıına Wıısı aa sı di dʋnıya sarıya, a kı yaa wıı kɛ buloŋ ma aa wuwo dı kyɛɛ hʋ ko lagı nyɛ, ʋ maga dı ma yaa nala aa kpaa ba tıı tıya Wıısı rɛ, a ta kaŋ bisiŋ buloŋ ʋ sıya tıyaŋ, aŋ kı tıŋ ʋ nyʋwa weliŋ. Haŋ kyɛɛ hʋ rɛ wıısınyuu abee kıŋ buloŋ aa we ʋ tıyaŋ sı di diŋ a tʋwɔlı. 13 Amɛ á kɛ, á aa gyegili wıısınyufalıı abee taŋhafalıı hʋ wıya Wıısı aa wee nyʋwa rɛ, lee hʋ tıpʋlʋŋ tımma dʋŋ aa sı we.
14 Ɛɛwıya, ŋ kyaŋweliye, ma aa kaŋ wıya no bayıyɛla nyɛ, ma yaa sıfıyaŋ a leŋ dı ma gyogo weliye, ka dı kyɛɛ hʋ rɛ ko pele, dı ma ta kaŋ wıkyogii buloŋ, ka dı ma bee Wıısı wıya mɛ weliye. 15 Ma gyıma weliŋ anıı wıı hʋ aa tıŋ Wıısı kı di kenyiri rɛ yaa ʋ aa kyɛ dı ʋ leŋ nal nal buloŋ na ŋmanıı rɛ a na ʋ laatayı. Wıya no tıı rɛ Wıısı gyı tıya á nıınabiikyoolii Pɔɔl wıgyʋŋ ʋ mɛ bası tıya ma ʋ tenni hʋ buloŋ ʋ aa saba tıyaŋ. 16 Wıya no tıı rɛ ʋ aa kı sabı ʋ tenni hʋ buloŋ tıyaŋ. Ʋ tenni hʋ tıyaŋ wıya badɔmɔŋ we doŋ a yaa wıduwoni. Nala aa bı gyıŋ wıı buloŋ abee nala hʋ aa bı sıŋ wıdıgı tıyaŋ, ba aa kaŋ wıya no kı vʋgımı rɛ anıı gɛɛ ba aa kaŋ Wıısı teŋ wıkaalıya hʋ buloŋ mɛ kı vʋgımı. Ba aa yaa nyɛ baloo rɛ ba yırı kı tıya ba tıı gɛɛ. 17 Ma kɛ, ŋ kyaŋweliye, ma gyıŋ wıya no buloŋ nɛ. Ɛɛwıya, ma pɔ ma tıı dı nala hʋ aa bee tıŋ Wıısı nyʋwa ta ko wuwo mʋrı ma dı ma tıŋ ba wınyıyɛl hʋ, aŋ kpa wıtıı hʋ ma aa laa di ʋ kaŋ ma sıgı weliŋ hʋ a ta. 18 Ŋ aa kyɛ dı ma marı kı na á Tıına abee á Laataal Yesu Krisita bɔnyɛ hʋ ʋ aa kpa kı daga ma yʋga rɛ, aŋ marı gyıma ʋ weliŋ mɛ. Ʋ rɛ maga dı á kı dannı ʋ a lıı gyınaŋ a kaŋ kı mʋ maakyiye buloŋ. Amı.

LAASIYA TEŊ HU
GYƆƆŊ
AA SABA

Wibii hu aa tiya miibol

1 Nal hu aa we doŋ a lii duniya piilii tiyaŋ buloŋ, u wiya re ŋ sabi
ki tiya ma nye. Á nii u wibasii re, a na u me. Á naa u re abee á siya,
a dige u me abee á nosi. U re yaa Yesu Krisita, Wibii hu aa tiya miibol
aa bi kaŋ tenii. 2 Wiisi kpaa nal no aa tiya miibol hu aa lii u tii lee
re a daga ma, á na u. Lagilagi no, u wiya re á ki di daŋsiya, a heeli
basi ki tiya ma anii u re aa tiya miibol hu aa bi kaŋ tenii. U gyi we á
Kuwo Wiisi lee re, ka u ko kpa u daga ma. 3 Nal hu á tii aa naa abee
á siya, aŋ nii u wibasii me abee á digina, u wiya re á basi ki tiya ma.
Á basi ki tiya ma re, di ma me wuwo ko pɛ á nala hu bee Wiisi abee
u biye Yesu Krisita aa yaa kidigi tiyaŋ. 4 Á aa kyɛ di á teŋfiyɛluu no
ko yaa teŋfiyɛl-piliŋ nɛ, ɛɛ re tiŋ ŋ sabi wiya no ki tiya ma.

Wiisi yaa kyaanuu re

5 Duwoso hu Wiisi biye hu tii aa kpaa tiya ma, á me heeli basi ki
tiya ma, u re nye: Wiisi yaa kyaanuu re, bilhuu muhu buloŋ tuwo u
tiyaŋ. 6 Ɛɛwiya, di ámaa re yaŋ baa á bee Wiisi yaa kidigi re, aŋka á
ha we bilhuu tiyaŋ, ɛɛ daga anii á yaa winyiyɛla re, aŋ bee tiŋ Wiisi
nyuwa me. 7 Amɛ di ámaa re we kyaanuu tiyaŋ, anii Wiisi me aa
we kyaanuu tiyaŋ gɛɛ, ɛɛ daga anii á bee á dɔŋtiŋsi yaa kidigi re, ka
Wiisi biye Yesu Krisita kyal leŋ á yaa tipulun timma. 8 Di ámaa re ko
baa á bi kaŋ wibɔŋ, á tii re á ki muri, ka Wiisi witii hu me tuwo á tisi
tiyaŋ. 9 Amɛ di ámaa re laa di anii á yaa wibɔŋyaala re, a ki lusi á
wibɔmɔ Wiisi lee, u si kpa á wibɔmɔ buloŋ kyɛ ma, aŋ sasi á wibɔmɔ
buloŋ ta á tisi tiyaŋ, ka di á yaa nitiima, beewiya u yaa nal aa kaŋ
witii re, a ki yaa wiya ba buusiŋ me. 10 Di ámaa re ko baa á bi yaa
wibɔŋ buloŋ, ɛɛ kɛ, á kaŋ Wiisi yiri winyiyɛl lɛ gɛɛ. Nyɛ me yaŋ daga
anii wiya hu u aa basi tiya ma me tuwo á hakilli tiyaŋ.

2

Krisita re yaa nal hu aa kyiyeli ma

1 Ŋ balıya, ŋ sabı wıya no kı tıya ma rɛ, dı ma ta kı yaa wıbɔmɔ.
Amɛ dı ma kıdıgı buloŋ nɛ ha ko yaa wıbɔŋ, á kaŋ nal lɛ, u sıŋ á kuwo
Wıısı sıya, a sula u kı tıya ma. Nal no rɛ yaa Yesu Krisita, Tıpulun tıına
hu. 2 Yesu Krisita no tıı rɛ kpa u tıı mııbol a lıı wıısulıı, Wıısı tıŋ gɛɛ
tıyaŋ, a kpa á wıbɔmɔ kyɛ ma. U yaŋ bı kıı nıı á dun wıbɔmɔ rɛ Wıısı
kpa kyɛ ma, amɛ dunıya nala buloŋ wıbɔmɔ rɛ u kpa kyɛ ba.
3 Dı ámaa rɛ ko kı tıŋ Wıısı nyuwa, ɛɛ daga anıı á gyıŋ Wıısı rɛ.
4 Ɛɛwıya, dı nal lɛ baa u gyıŋ Wıısı rɛ, aŋ bee tıŋ Wıısı nyuwa, u tıına
yaa wınyıyɛl lɛ, ka Wıısı witii hu me tuwo u tıya tıyaŋ. 5 Amɛ nal
hu kɛ buloŋ aa tıŋ Wıısı nyuwa, u tıına kyori suwo rɛ abee Wıısı. Dı
ámaa rɛ aa tıŋ Wıısı nyuwa, ɛɛ rɛ á sı wuwo kpa gyıma anıı á bee
Wıısı kɔnı yaa kıdıgı rɛ. 6 Nal hu buloŋ aa baa u bee Wıısı yaa kıdıgı

rɛ, ʊ tɪɪna maga dɪ ʊ kɪ tɪŋ Yesu Krisita naabʊʊsɪ rɛ ʊ mɪɪbol buloŋ tɪyaŋ.

Wɪɪsɪ baa dɪ á kyo dɔmɔŋ

7 Ŋ kyaŋweliye, mɪra no ŋ aa saba kɪ tɪya ma, ʊ bɪ yaa wɪɪ ma ha aa bɪ maakyiye nɪɪ. Haŋ mɪrɪbɪnɪɪ hʊ ma aa gyɪma a lɪɪ saŋa hʊ tɪyaŋ ma aa laa Yesu Krisita wɪya di buloŋ, ʊ rɛ ha. Mɪra no yaa faafaa buloŋ wɪɪ rɛ, ʊ rɛ yaa duwoso hʊ ma foŋ aa nɪya. 8 Abee gɛɛ buloŋ, ʊ bɪrɪmɪ mɪrɪfalɪɪ rɛ ŋ biŋ kɪ tɪya ma. Yesu Krisita mɪɪbol tɪyaŋ wɪyaalɪya daga anɪɪ ʊ yaa mɪrɪfalɪɪ rɛ, ma mɛ tɪɪ mɪɪbol tɪyaŋ wɪyaalɪya daga anɪɪ ʊ kɔnɪ yaa mɪrɪfalɪɪ rɛ, beewɪya, kyaanʊʊ tɪɪ hʊ teŋ piili kɪ kyaanɪ rɛ, ka bilhuu hʊ kɪ nyʊgɪsɪ. 9 Ɛɛwɪya, dɪ nal buloŋ nɛ ko baa ʊ we kyaanʊʊ hʊ tɪyaŋ nɛ, aŋ ha haasɪ ʊ dɔŋtɪɪna, ɛɛ daga anɪɪ ʊ tɪɪna ha we bilhuu tɪyaŋ nɛ, abee gyɪnaŋ buloŋ. 10 Amɛ nal hʊ buloŋ aa kyo ʊ dɔŋtɪɪna, ʊ tɪɪna we kyaanʊʊ tɪyaŋ nɛ. Wɪɪ mɛ buloŋ tuwo ʊ tɪyaŋ aa sɪ leŋ dɪ ʊ ŋmaa naaŋ. 11 Amɛ nal hʊ buloŋ aa haasɪ ʊ dɔŋtɪɪna, ʊ we bilhuu tɪyaŋ nɛ. Ʊ aa vala bilhuu tɪyaŋ nɛ, a bɪ gyɪŋ lee hʊ ʊ aa mʊʊ, beewɪya bilhuu hʊ leŋ ʊ nyʊlɪmɪ rɛ.

12 Ŋ balɪya, Wɪɪsɪ kpaa ma wɪbɔmɔ kyɛ ma rɛ Yesu Krisita nyubaanɪŋ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ sabɪ wɪya no kɪ tɪya ma. 13 Kuwoma, ma gyɪŋ nal hʊ aa we doŋ a lɪɪ dʊnɪya piilii tɪyaŋ buloŋ nɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ sabɪ wɪya no kɪ tɪya ma. Bapʊwasɪya, ma yuwo di Sɪtaanɪ rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ sabɪ wɪya no kɪ tɪya ma mɛ. Ŋ biikyooliye, ma gyɪŋ á kuwo Wɪɪsɪ rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ sabɪ wɪya no kɪ tɪya ma. 14 Kuwoma, ma gyɪŋ nal hʊ aa we doŋ a lɪɪ dʊnɪya piilii tɪyaŋ buloŋ nɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ sabɪ wɪya no kɪ tɪya ma. Bapʊwasɪya, ma Wɪɪsɪ laadii sɪŋ weliŋ nɛ, Wɪɪsɪ wɪbii hʊ mɛ we ma tɪsɪ tɪyaŋ, ma yuwo di Sɪtaanɪ, ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ sabɪ wɪya no kɪ tɪya ma.

Ma ta kpaa ma hakɪllɪ we dʊnɪya kɪna tɪyaŋ

15 Ma ta kpaa ma hakɪllɪ we dʊnɪya bee ʊ kɪna tɪyaŋ. Dɪ nal lɛ kpaa ʊ hakɪla we dʊnɪya kɪna tɪyaŋ, ɛɛ daga anɪɪ ʊ bɪ kyo á Kuwo Wɪɪsɪ. 16 Dʊnɪya kɪna rɛ yaa á nihuwobisi tɪbɪɪŋbɔmɔ abee á wɪkyɛɛlɪya, kɪna hʊ tɪyaŋ nala aa kpa ba hakɪllɪ we, abee kɪŋ kɛ buloŋ aa we dʊnɪya no tɪyaŋ nala kɪ gyɪgɪsɪ ba tɪɪ ʊ wɪya. Kɪna no iriŋ kɪdɪgɪ buloŋ bɪ lɪɪ á Kuwo Wɪɪsɪ lee. Ba buloŋ yaa dʊnɪya no tɪyaŋ kɪna aa bee fɪyɛlɪ Wɪɪsɪ teŋ nɛ. 17 Dʊnɪya no aa mʊ tenii rɛ, kɪna hʊ mɛ buloŋ aa we ʊ tɪyaŋ nala kpa ba hakɪllɪ we ba tɪyaŋ, ba buloŋ mɛ yaa kɪparɪ-banɪya rɛ. Amɛ nal hʊ kɛ buloŋ aa tɪŋ Wɪɪsɪ kyɛrɪ, ʊ sɪ kaŋ mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii.

Krisita Dɔŋ hʊ

18 Ŋ biikpɪyanama, dʊnɪya no tenii kpaga rɛ! Á gyɪ laa sɪya basɪ tɪya ma rɛ anɪɪ dɪ dʊnɪya no tenii rɛ ko kpaga, Yesu Krisita dɔŋ hʊ sɪ ko. Ka lagɪlagɪ no, á naa dɪ Yesu Krisita dɔmɔ yʊga rɛ a we doŋ. Nyɛ rɛ tɪŋ á gyɪma anɪɪ dʊnɪya hʊ tenii kɔnɪ kpaga rɛ. 19 Nala no gyɪ we á tɪyaŋ nɛ, amɛ á beel-ba gyɪ bɪ yaa kɪdɪgɪ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba gyɪ lɪɪ á tɪyaŋ. Dɪ á beel-ba gyɪ fa yaa kɪdɪgɪ rɛ, ba fa bee lɪɪ á tɪyaŋ. Amɛ ba aa lɪya hʊ, ɛɛ leŋ nal buloŋ gyɪma rɛ anɪɪ á beel-ba kɔnɪ bɪ yaa kɪdɪgɪ.

20 Amɛ ma kɛ gyɪŋ wɪtɪɪ hʊ rɛ, beewɪya Krisita kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ we ma tɪyaŋ nɛ. 21 Ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ ma aa bɪ gyɪŋ wɪtɪɪ hʊ wɪya rɛ tɪŋ ŋ sabɪ teŋ no kɪ tɪya ma nyɛ. Amɛ ma aa gyɪŋ wɪtɪɪ hʊ wɪya rɛ tɪŋ ŋ

sabı ʊ kı tıya ma. Ma yaŋ bıl gyıma rɛ anıı wınyıyɛl bee wıtıı bı sı wuwo tıŋ dɔmɔŋ.

22 Ba nyɛ tıyaŋ, aŋnɛ rɛ yaŋ yaa wınyıyɛla kuwori hʊ? Ʊ tıına rɛ yaa nal hʊ buloŋ aa baa dı Yesu daa yaa Krisita, laataal hʊ Wıısı aa lıya dı ʊ ko tuu laa dʊnıya nala ta. Nal no tıına aa vıya á kuwo Wıısı abee ʊ Biye Yesu Krisita wıya, ʊ tıına rɛ yaa Krisita dɔŋ hʊ. 23 Beewıya nal hʊ buloŋ aa vıya Wıısı Biye hʊ, ɛɛ daga anıı ʊ vıya á kuwo Wıısı mɛ rɛ gɛɛ. Amɛ nal hʊ buloŋ mɛ aa suri ʊ nyʊwa a baa dı ʊ laa Wıısı Biye hʊ wıya di rɛ, á kuwo Wıısı mɛ we ʊ lee.

24 Ɛɛwıya, ma gyıŋ tıya ma tıı weliŋ, a kpa wıya hʊ ma aa nıya, a lıı piili hʊ tıyaŋ buloŋ, a we ma hakıllı tıyaŋ a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ. Dı mamaa rɛ ko leŋ dı wıya no we ma hakıllı tıyaŋ a kaŋ kı mʊ deŋdeŋ, ma bee Wıısı Biye hʊ sı yaa kıdıgı, dı ma bee Wıısı tıı mɛ yaa kıdıgı, a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ. 25 Ɛɛ kɛ, ma sı kaŋ mııbol aa bı kaŋ tenii hʊ Krisita aa wee nyʊwa anıı ʊ sı kpa tıya ma.

26 Nala hʊ aa kyɛ dı ba mʊrı ma wıya rɛ ŋ sabı wıya no kı tıya ma. 27 Amɛ ma kɛ, Yesu Krisita kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ we ma tıyaŋ nɛ. Dı mamaa rɛ ko leŋ dı Wiyesi Welii hʊ we ma tısı tıyaŋ, ma bıl bı sı kı kyɛ nıdıma buloŋ dı ʊ dagı ma. Beewıya ʊ Wiyesi Welii hʊ aa wuwo dagı ma wıı kɛ buloŋ nɛ. Wıya hʊ buloŋ ʊ aa dagı ma yaa wıtıı rɛ, ʊ bee mʊrı ma. Ɛɛ nyuniŋ, ma kı tıŋ Wiyesi Welii hʊ dagıı, a kpa ma tııma abee ma wıı buloŋ a we Yesu Krisita nosi tıyaŋ.

28 Wıtıı rɛ, ŋ balıya, ma leŋ dı á marı kpa a tıı we Yesu Krisita nosi tıyaŋ. Dı ámaa rɛ yaa gɛɛ, haŋ kyɛɛ hʊ ʊ aa sı maakyiye ko, kambıŋ bee sıhıısı bı sı kaŋ ma dı á gɔllı kı kyɛ lıfaŋıya. 29 Ma gyıma anıı Yesu Krisita yaa tıpʊlʊŋ tıına rɛ. Ɛɛwıya, ma yaŋ gyıma, anıı nal hʊ buloŋ aa kaŋ tıpʊlʊŋ, a kı yaa wıya hʊ aa kpaa ŋmanıı, ʊ tıına yaa Wıısı biye rɛ.

3

Wıısı biisi

1 Ma na á Kuwo Wıısı aa kyo ma maga gɛɛ! Ʊ kyo ma rɛ kıŋkaŋ, haalı a kaŋ ma kı yırı ʊ biisi. Wıtıı, á mɛ kɔnı yaa Wıısı biisi rɛ. Dʊnıya nala bı gyıma anıı á yaa Wıısı biisi, beewıya ba bı gyıŋ Wıısı mɛ tıı. 2 Ŋ kyaŋweliye, lagılagı no sıı bʊwaŋ, á yaa Wıısı biisi rɛ. Amɛ gɛɛ hʊ á aa sı maakyiye kıı, Wıısı ha bı leŋ á gyıma mʊ teŋ. Amɛ, á gyıma anıı saŋa hʊ Yesu Krisita aa sı mııgı ko, á mɛ sı mııgı kıı ʊ, beewıya á sı na ʊ, a gyıŋ nal hʊ iriŋ ʊ aa yaa. 3 Ɛɛwıya, nal hʊ buloŋ aa kaŋ bayıyɛla no Yesu Krisita tıyaŋ, ʊ tıına maga dı ʊ lıı ʊ tıı wıbɔmɔ yayı tıyaŋ nɛ, aŋ kaŋ tıpʊlʊŋ anıı Yesu Krisita aa kaŋ tıpʊlʊŋ gɛɛ.

4 Nal hʊ buloŋ aa yaa wıbɔmɔ, ʊ tıına aa kyogi Wıısı mırısı rɛ, beewıya wıbɔŋ yayı rɛ yaa ı aa kyogi Wıısı mıra. 5 Ma gyıma anıı Yesu Krisita ko dı ʊ laa ma ta á wıbɔmɔ tıyaŋ nɛ, a bıl gyıma mɛ anıı ʊ tıı kɛ bı kaŋ wıbɔŋ buloŋ. 6 Ɛɛwıya, nal hʊ buloŋ bee Yesu Krisita aa yaa kıdıgı, ʊ bı vıya aŋ yaa wıbɔmɔ kı mʊ deŋdeŋ. Ɛɛ mɛ daga anıı nal hʊ buloŋ aa vıya aŋ yaa wıbɔmɔ kı mʊ deŋdeŋ, ʊ tıına ha bı maakyiye na Yesu Krisita koo a gyıŋ nal hʊ ʊ aa yaa.

7 Ŋ biikpıyanama, ma ta leŋ dı nal buloŋ ko mʊrı ma we wıbɔmɔ yayı tıyaŋ. Nal hʊ aa yaa wıweliye, ʊ tıına rɛ yaa tıpʊlʊŋ tıına anıı

Yesu Krisita tɪɪ mɛ aa yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna gɛɛ. 8 Nal bulɔŋ ha aa vɪya
aŋ kɪ yaa wɪbɔmɔ, ʊ tɪɪna yaa Sɪtaanɪ nɔŋ nal lɛ, beewɪya Sɪtaanɪ kɛ
paalɪ yaa wɪbɔŋyaal lɛ, a lɪɪ dʊnɪya piilii tɪyaŋ bulɔŋ. Wɪɪ hʊ aa tɪŋ
Wɪɪsɪ Biye hʊ ko tuu dʊnɪya rɛ nyɛ: Ʊ ko dɪ ʊ kyogi Sɪtaanɪ wɪkanɪya
bulɔŋ ta rɛ. 9 Nal hʊ bulɔŋ aa yaa Wɪɪsɪ biye, ʊ bɪ vɪya aŋ yaa wɪbɔmɔ
kɪ mʊ deŋdeŋ, beewɪya ʊ mɪɪgɪ kaŋ Wɪɪsɪ gyogo rɛ. Ʊ bɪ sɪ wuwo vɪya
aŋ ha kɪ yaa wɪbɔmɔ, beewɪya Wɪɪsɪ rɛ yaa ʊ kuwo. 10 Wɪɪ no rɛ á sɪ
wuwo kpa gyɪŋ nala hʊ aa yaa Wɪɪsɪ biisi abee nala hʊ aa yaa Sɪtaanɪ
biisi. Nal hʊ bulɔŋ aa bee yaa wɪweliye abee wɪya hʊ aa kpaa ŋmanɪɪ,
koo a bɪ kyo ʊ dɔŋtɪŋsɪ, ʊ tɪɪna bɪ yaa Wɪɪsɪ biye.

Ma kyo dɔmɔŋ

11 Duwoso hʊ ma aa nɪya a lɪɪ saŋa hʊ tɪyaŋ ma aa laa Yesu wɪya
di rɛ yaa dɪ á kyo dɔmɔŋ. 12 Ʊ bɪ maga dɪ á kɪɪ Keeŋ. Keeŋ gyɪ yaa
Sɪtaanɪ nɔŋ nal lɛ, a gyɪ kpʊ ʊ naabiibaal Abɛl. Bee rɛ tɪŋ Keeŋ gyɪ
kpʊ ʊ naabiye hʊ? Wɪɪ hʊ aa tɪŋ nɛ nyɛ: Keeŋ wɪyaalɪya bulɔŋ gyɪ
bɪ kpaa ŋmanɪɪ, ka ʊ naabiye hʊ kɛ gyɪ kɪ yaa wɪweliye. 13 Ɛɛwɪya, ŋ
naabalɪya, ma ta leŋ dɪ ʊ yaa ma wɪkperii dɪ dʊnɪya nala rɛ ko haasɪ
ma. 14 Á gyɪma anɪɪ á kɛ lɪɪ sʊʊ bʊwa tɪyaŋ nɛ a mɪɪgɪ kaŋ mɪɪbol
aa bɪ kaŋ tenii. Á aa kyo á dɔŋtɪŋsɪ rɛ tɪŋ á gyɪŋ nyɛ tɪyaŋ. Nal hʊ
bulɔŋ aa bɪ kyo ʊ dɔŋtɪŋsɪ, sʊʊ ha kaŋ dee ʊ nyuu tɪyaŋ nɛ. 15 Nal hʊ
bulɔŋ aa haasɪ ʊ dɔŋtɪɪna, ʊ yaa nɪkpʊʊl lɛ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Na ma
yaŋ gyɪma anɪɪ nɪkpʊʊl kɛ bulɔŋ bɪ kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii?

16 Yesu Krisita aa kpaa ʊ mɪɪbol lenni sʊʊ á wɪya rɛ leŋ á gyɪŋ gɛɛ
kyori aa kɪya. Ʊ yaŋ maga dɪ á mɛ kpa á mɪɪbolo kɪ lenni sʊʊ á dɔŋtɪŋsɪ
wɪya rɛ. 17 Dɪ nal lɛ kaŋ kɪna, aŋ gyɪma anɪɪ ʊ dɔŋtɪɪna aa kyɛ kɪŋ
kɪdɪgɪ, ka dɪ ʊ yaa tahaa, a bɪ kyiyeli ʊ dɔŋtɪɪna hʊ abee kɪŋ hʊ ʊ aa
kyɛ, ɛɛ rɛ ʊ sɪ yaa baa dɪ ʊ kyo Wɪɪsɪ rɛ? 18 Ŋ biikpɪyanama, ma ta
leŋ dɪ á kaŋ nyʊwa dʊŋ kɪ basɪ anɪɪ á kyo dɔmɔŋ nɛ. Ma leŋ dɪ á kɪ
kyiyeli dɔmɔŋ wɪtɪɪ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ sɪ daga anɪɪ á kɔnɪ kyo dɔmɔŋ nɛ.
19 Dɪ ámaa rɛ kyo dɔmɔŋ wɪtɪɪ tɪyaŋ nyɛ, ɛɛ rɛ á sɪ kpa gyɪma anɪɪ á
aa tɪŋ wɪtɪɪ hʊ rɛ. Nyɛ rɛ sɪ leŋ dɪ kambɪŋ ta kaŋ ma Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ,
haalɪ 20 dɪ á hakɪllɪ rɛ aa dagɪ ma anɪɪ á yaa wɪɪ kyogi mɛ rɛ. Beewɪya,
á gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ rɛ tee á bee á hakɪllɪ bulɔŋ, a gyɪŋ á wɪɪ bulɔŋ mɛ.

21 Ɛɛwɪya, ŋ kyaŋweliye, dɪ á hakɪllɪ rɛ ko bɪ daga ma anɪɪ á yaa wɪɪ
kyogi rɛ, á bɪ kaŋ wɪɪ á aa sɪ kɪ fá hɪɪsɪ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. 22 Dɪ ámaa
rɛ ko sʊla ʊ kɪ kyɛ wɪɪ bulɔŋ mɛ, á aa na ʊ rɛ, beewɪya á aa tɪŋa ʊ
nyʊʊsɪ hʊ rɛ aŋ kɪ yaa wɪya hʊ aa fɪyɛlɪ ʊ teŋ mɛ. 23 Sɪfɪyaŋ wɪɪ hʊ
Wɪɪsɪ aa kyɛ dɪ á yaa rɛ nyɛ: Dɪ á laa ʊ biye Yesu Krisita di, aŋ kyo
dɔmɔŋ anɪɪ ʊ aa baa dɪ á kyo dɔmɔŋ gɛɛ. 24 Nal hʊ bulɔŋ aa tɪŋ Wɪɪsɪ
nyʊwa, ʊ tɪɪna bee Wɪɪsɪ yaa kɪdɪgɪ rɛ. Wɪɪsɪ aa kpaa ʊ Wiyesi Welii
hʊ we á tɪyaŋ nɛ tɪŋ á gyɪma anɪɪ á bee Wɪɪsɪ yaa kɪdɪgɪ rɛ.

4

Ma sʊnnɪ nala hʊ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪya weliŋ kɪ na

1 Ŋ kyaŋweliye, wɪnyɪyɛla rɛ suu lee bulɔŋ, a gɔllɪ kɪ mʊrɪ nala anɪɪ
ba yaa Wɪɪsɪ wɪdagɪla rɛ. Ɛɛwɪya, ma ta pese laa nala hʊ aa baa dɪ
Wɪɪsɪ wɪya rɛ ba kɪ basɪ bulɔŋ kɪ di. Amɛ ma sʊnnɪ ba weliŋ na dɪ
wɪya hʊ baa aa dagɪ kɔnɪ lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ koo ba bɪ lɪɪ Wɪɪsɪ lee. 2 Nyɛ
rɛ ma sɪ kpa gyɪŋ nala hʊ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪya hʊ aa yaa wɪtɪɪ abee ba

nala hʋ aa nyɪya wɪya. Nal hʋ buloŋ ko basɪ anɪɪ Yesu Krisita ko tuu dʋnɪya no rɛ, a bɪrɪmɪ nihuwobiŋ, ʋ tɪɪna Wɪɪsɪ wɪya hʋ ʋ aa basɪ yaa wɪtɪɪ rɛ. 3 Amɛ nal hʋ kɛ buloŋ aa baa dɪ Yesu Krisita bɪ lɪɪ Wɪɪsɪ lee a ko tuu bɪrɪmɪ nihuwobiŋ, ʋ tɪɪna Wɪɪsɪ wɪya hʋ ʋ aa basɪ yaa wɪnyɪyɛl lɛ. Ʋ yaa Krisita dɔŋ hʋ noŋ nal lɛ, ʋ duwoso hʋ mɛ lɪɪ ʋ lee. Ba foŋ laa sɪya basɪ Krisita dɔŋ noŋ nala no koyi wɪya rɛ. Lagɪlagɪ no sɪɪ bʋwaŋ, ba we dʋnɪya tɪyaŋ daha. 4 Amɛ, ŋ balɪya, ma kɛ yaa Wɪɪsɪ biisi rɛ, a kaŋ wɪnyɪyɛla no dee, ba bɪ wuwo mʋrɪ ma, beewɪya Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ aa we ma tɪyaŋ, ʋ rɛ tee Sɪtaanɪ hʋ aa we dʋnɪya nala tɪyaŋ. 5 Wɪnyɪyɛla no kɛ, ba yaa dʋnɪya no tɪyaŋ nala rɛ, aa kaŋ dʋnɪya no hakɪla a kɪ basɪ wɪya. Ɛɛ rɛ tɪŋ dʋnɪya nala mɛ aa gyegili kɪ nɪɪ ba wɪbasɪɪ. 6 Amɛ á kɛ yaa Wɪɪsɪ biisi rɛ. Nal hʋ buloŋ aa gyɪŋ Wɪɪsɪ, ʋ aa gyegili kɪ nɪɪ á wɪbasɪɪ rɛ. Amɛ nal hʋ buloŋ aa bɪ yaa Wɪɪsɪ biye, ʋ bɪ laa nyʋwa gyegili kɪ nɪɪ á wɪbasɪɪ. Wɪɪ no rɛ á sɪ kpa gyɪma dɪ nal kɪdɪgɪ buloŋ wɪdagɪya lɪɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ aa yaa wɪtɪɪ tɪɪna lee rɛ, koo dɪ ʋ wɪdagɪya lɪɪ Sɪtaanɪ, nal hʋ aa yaa wɪnyɪyɛl lee rɛ.

Ma leŋ dɪ á kyo dɔmɔŋ

7 Ɲ kyaŋweliye, ma leŋ dɪ á kyo dɔmɔŋ, beewɪya Wɪɪsɪ lee rɛ kyori lɪɪ. Ma nal hʋ buloŋ aa kyo ʋ dɔŋtɪŋsɪ, ʋ tɪɪna yaa Wɪɪsɪ biye rɛ, a gyɪŋ Wɪɪsɪ mɛ. 8 Nal hʋ buloŋ aa bɪ kyo ʋ dɔŋtɪŋsɪ, ʋ tɪɪna bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ beewɪya Wɪɪsɪ rɛ yaa kyori. 9 Wɪɪsɪ taa ʋ biidɪgɪ dʋŋ nɛ ʋ ko tuu dʋnɪya dɪ á tɪŋa ʋ tɪyaŋ a kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii. Nyɛ rɛ Wɪɪsɪ daga tɪya ma anɪɪ ʋ kyo ma rɛ. 10 Nyɛ rɛ yaa kyori tɪɪ: Ʋ bɪ kɪɪ nɪɪ ámaa rɛ fa kyo Wɪɪsɪ. Amɛ ʋ rɛ kyo ma, a ta ʋ Biye, ʋ ko tuu a kpa ʋ tɪɪ mɪɪbol lɪɪ wɪɪsʋlɪɪ, Wɪɪsɪ tɪŋ gɛɛ tɪyaŋ a kpa á wɪbɔmɔ kyɛ ma. 11 Ɲ kyaŋweliye, Wɪɪsɪ aa kyo ma kɪŋkaŋ nyɛ, ʋ maga dɪ á mɛ kyo dɔmɔŋ gɛɛ rɛ. 12 Nal buloŋ ha bɪ maakyiye na Wɪɪsɪ abee ʋ sɪɪ. Amɛ dɪ ámaa rɛ kyo dɔmɔŋ, á bee Wɪɪsɪ yaa kɪdɪgɪ rɛ, beewɪya ʋ leŋ á kyo dɔmɔŋ anɪɪ ʋ aa kyɛ gɛɛ rɛ. 13 Wɪɪsɪ aa kpaa ʋ Wiyesi Welii hʋ we á tɪyaŋ nɛ tɪŋ á gyɪma anɪɪ á bee Wɪɪsɪ yaa kɪdɪgɪ rɛ. 14 Ɛɛ mɛ dʋŋ daa. Á naa Yesu Krisita mɛ rɛ, a di daŋsɪya kɪ tɪya nala mɛ anɪɪ ʋ rɛ yaa Wɪɪsɪ biidɪgɪ dʋŋ hʋ ʋ aa taa ʋ ko tuu yaa dʋnɪya Laataal. 15 Nal hʋ buloŋ aa laa di, a suri ʋ nyʋwa basɪ anɪɪ Yesu rɛ yaa Wɪɪsɪ biye hʋ, ʋ tɪɪna bee Wɪɪsɪ yaa kɪdɪgɪ rɛ. 16 Kyori hʋ Wɪɪsɪ aa kana beel-ma, á tɪɪ paalɪ gyɪma ʋ rɛ, a yelli ʋ mɛ, beewɪya Wɪɪsɪ rɛ yaa kyori. Ma nal hʋ buloŋ aa we doŋ a kaŋ kyori, ʋ tɪɪna bee Wɪɪsɪ yaa kɪdɪgɪ rɛ.

17 Ɛɛ daga nɪɪ ʋ leŋ á kyori su rɛ abeel-ʋ. Ɛɛwɪya, á bɪ sɪ fá kambɪŋ kyɛɛ hʋ ʋ aa sɪ di dʋnɪya sarɪya. Á mɛ kɔnɪ yaŋ bɪ sɪ fá wɪɪ buloŋ haŋ kyɛɛ hʋ, beewɪya á mɪɪbol tɪyaŋ á bee Krisita yaa kɪdɪgɪ rɛ. 18 Lee hʋ kyori aa wee, kambɪŋ tuwo doŋ. Ɛɛwɪya, dɪ á kyori rɛ suwo abee Wɪɪsɪ, ɛɛ aa lɪɪ kambɪŋ buloŋ ta á tɪyaŋ nɛ. Nal hʋ aa gyɪma anɪɪ ba sɪ dɔgɪsɪ ʋ, ʋ rɛ kambɪŋ aa kana. Ɛɛ daga anɪɪ nal hʋ buloŋ aa fá Wɪɪsɪ kambɪŋ, ʋ kyori ha bɪ suwo abee Wɪɪsɪ. 19 Wɪɪsɪ rɛ laa sɪya kyo ma, ɛɛ rɛ tɪŋ á mɛ wuwo kyo Wɪɪsɪ abee á dɔŋtɪŋsɪ. 20 Dɪ nal lɛ baa ʋ kyo Wɪɪsɪ rɛ, aŋ haasɪ ʋ dɔŋtɪɪna, ʋ tɪɪna yaa wɪnyɪyɛl lɛ. Beewɪya, ɛɛ rɛ ɪ sɪ yaa kyo Wɪɪsɪ, nal hʋ ɪ aa bee na abee ɪ sɪɪ, aŋ haasɪ ɪ dɔŋtɪɪna, nal hʋ ɪ aa na? 21 Wɪɪsɪ mɪra hʋ ʋ aa kpa biŋ ma rɛ nyɛ: Nal hʋ buloŋ aa kyo Wɪɪsɪ, ʋ maga dɪ ɪ kyo ɪ dɔŋtɪɪna mɛ rɛ.

5

Wɪɪsɪ biisi kaŋ dʋnɪya no dee rɛ

1 Nal hʋ buloŋ aa laa di anɪɪ Yesu rɛ yaa Krisita, laataal hʋ Wɪɪsɪ aa
lɪya, ʋ tɪɪna yaa Wɪɪsɪ biye tɪɪ rɛ. Dɪ nal lɛ kyo biye kuwo, ʋ aa kyo
biye hʋ mɛ rɛ. 2 Ɛɛwɪya, dɪ ámaa rɛ ko kyo Wɪɪsɪ, a kɪ tɪŋa ʋ nyʋwa
mɛ, ɛɛ rɛ sɪ daga anɪɪ á kɔnɪ kyo Wɪɪsɪ biisi mɛ rɛ. 3 Dɪ ámaa rɛ aa tɪŋ
Wɪɪsɪ nyʋwa, ɛɛ daga anɪɪ á kyo Wɪɪsɪ rɛ, ka wɪya hʋ mɛ ʋ aa baa dɪ
á kɪ tɪŋa, ba bɪ yaa wɪduwoni á aa bɪ sɪ wuwo tɪŋa. 4 Beewɪya Wɪɪsɪ
biye buloŋ kaŋ dʋnɪya no dee rɛ. Á aa laa di anɪɪ Yesu yaa Wɪɪsɪ Biye
rɛ tɪŋ á kaŋ dʋnɪya no dee. 5 Nal hʋ aa laa di anɪɪ Yesu rɛ yaa Wɪɪsɪ
biye hʋ, ʋ tɪɪna dʋŋ nɛ kaŋ dʋnɪya no dee. 6 Yesu Krisita rɛ yaa nal
hʋ aa ko tuu dʋnɪya, ba foo ʋ wɪɪkyʋwalnɪɪ, a kpaasɪ ʋ daagarɪɪ tɪyaŋ
mɛ ʋ kyal gyaasɪ. Nyɛ yaŋ daga anɪɪ wɪɪkyʋwalnɪɪ dʋŋ daa ba foo ʋ.
Ba kpaasɪ ʋ daagarɪɪ tɪyaŋ mɛ rɛ ʋ kyal gyaasɪ. Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ
aa yaa wɪtɪɪ tɪɪna dii wɪɪ no daŋsɪya rɛ anɪɪ ʋ yaa wɪtɪɪ rɛ. 7 Wɪɪ no
daŋsɪya diile yaa boto rɛ. Ba aa rɛ nyɛ: 8 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ, abee
wɪɪkyʋwalnɪɪ hʋ ba aa fo ʋ, abee ʋ kyal hʋ aa gyaasa. Daŋsɪya diile
no boto buloŋ mɛ yaŋ, wɪdɪgɪ dʋŋ nɛ ba kɪ basɪ. 9 Dɪ nihuwobiŋ nɛ
ko di daŋsɪya wɪɪ tɪyaŋ, á aa laa ʋ di rɛ. Amɛ Wɪɪsɪ aa dii daŋsɪya wɪɪ
tɪyaŋ, ʋ rɛ yaa sɪfɪyaŋ wɪɪ a te nihuwobiŋ aa dii wɪɪ daŋsɪya. Ɛɛwɪya,
wɪya hʋ buloŋ Wɪɪsɪ aa dii daŋsɪya ʋ biye hʋ lugo tɪyaŋ, ʋ maga dɪ
á laa ba di rɛ. 10 Ɛɛwɪya, nal hʋ buloŋ aa laa Wɪɪsɪ biye hʋ wɪya di,
ʋ tɪɪna gyɪma ʋ tɪya tɪyaŋ anɪɪ wɪya hʋ buloŋ Wɪɪsɪ aa basa a tile ʋ
Biye hʋ tɪyaŋ yaa wɪtɪɪ rɛ. Amɛ nal hʋ buloŋ aa bɪ laa Wɪɪsɪ di wɪɪ
no tɪyaŋ, ʋ tɪɪna daga anɪɪ Wɪɪsɪ yaa wɪnyɪyɛl lɛ, beewɪya ʋ bɪ laa
daŋsɪya wɪɪ hʋ Wɪɪsɪ aa basa ʋ biye hʋ lugo tɪyaŋ di. 11 Daŋsɪya wɪɪ
hʋ rɛ nyɛ: Wɪɪsɪ kpaa mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii tɪya ma rɛ. Ʋ Biye hʋ
tɪyaŋ nɛ á tɪŋa a na mɪɪbol no. 12 Ɛɛwɪya, nal hʋ buloŋ bee Wɪɪsɪ biye
hʋ aa yaa kɪdɪgɪ, ʋ tɪɪna kaŋ mɪɪbol no rɛ. Amɛ nal hʋ buloŋ mɛ bee
Wɪɪsɪ biye hʋ aa bɪ yaa kɪdɪgɪ, ʋ tɪɪna bɪ kaŋ mɪɪbol no.

Mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii

13 Ŋ sabɪ wɪya no kɪ tɪya ma nala hʋ aa laa Wɪɪsɪ biye hʋ wɪya di rɛ,
dɪ ma gyɪma anɪɪ ma kaŋ mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii rɛ. 14 Ɛɛwɪya, dɪ
ámaa rɛ sʋla Wɪɪsɪ kɪ kyɛ kɪŋ buloŋ, á bee yaa sige, beewɪya á gyɪma
anɪɪ dɪ kɪŋ hʋ á aa kyɛ rɛ ko yaa Wɪɪsɪ kyɛrɪ, ʋ aa laa á sʋlɪɪ rɛ. 15 Á
yaŋ aa gyɪma anɪɪ ʋ aa laa á sʋlɪɪ rɛ wɪɪ buloŋ á aa sʋla ʋ kɪ kyɛ tɪyaŋ
nyɛ, ɛɛ kɛ á gyɪma anɪɪ ʋ yaa á wɪkyɛɛlɪya buloŋ mɛ kɪ tɪya ma rɛ.
16 Dɪ ɪ rɛ ko na ɪ dɔŋtɪɪna aa yaa wɪbɔŋ hʋ aa bɪ sɪ leŋ dɪ ʋ sʋba mʋ
gyʋʋ diŋ, sʋla Wɪɪsɪ tɪya ʋ. Dɪ ɪ rɛ sʋla Wɪɪsɪ tɪya ʋ, Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ ʋ
kaŋ mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii. Nala hʋ wɪbɔmɔ aa bɪ sɪ leŋ dɪ ba sʋba
mʋ gyʋʋ diŋ, ba dʋŋ nɛ ŋ baa ma sʋla Wɪɪsɪ kɪ tɪya. Amɛ wɪbɔmɔ
badɔmɔŋ we doŋ aa sɪ leŋ dɪ ba yɪyaala sʋba mʋ gyʋʋ diŋ. Dɪ nal lɛ
ko kɪ yaa ba, ŋ kɛ bɪ baa dɪ ma sʋla Wɪɪsɪ tɪya ʋ. 17 Wɪyaakyogii buloŋ
yaa wɪbɔŋ nɛ, amɛ wɪbɔmɔ badɔmɔŋ we doŋ a bɪ yaa wɪya aa sɪ leŋ
dɪ nala sʋba mʋ gyʋʋ diŋ. 18 Á gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ biye buloŋ bɪ vɪya
aŋ yaa wɪbɔmɔ kɪ mʋ deŋdeŋ, beewɪya Wɪɪsɪ Biye hʋ aa sɪŋ pɔ ʋ rɛ.
Ɛɛwɪya, Sɪtaanɪ bɪ sɪ wuwo yaa ʋ wɪɪ buloŋ. 19 Sɪtaanɪ kaŋ dʋnɪya no
tɪyaŋ nala buloŋ dee rɛ, amɛ á gyɪma anɪɪ á kɛ yaa Wɪɪsɪ biisi rɛ. 20 Á
bɪl gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ biye hʋ ko suri á hakɪllɪ rɛ, a leŋ á gyɪŋ Wɪɪsɪ tɪɪ

hʋ. Á bee Wɪɪsɪ tɪɪ hʋ yaa kɪdɪgɪ rɛ, á bee ʋ biye Yesu Krisita mɛ yaa
kɪdɪgɪ. Ʋ rɛ yaa Wɪɪsɪ tɪɪ hʋ, ʋ rɛ bɪl yaa nal hʋ aa tɪya mɪɪbol hʋ aa
bɪ kaŋ tenii mɛ. 21 Ŋ biikpɪyanama, ma lɪɪ ma tɪɪ vʋga tɪyaŋ.

TEŊLIYA TIINA
GYƆƆŊ
AA SABA

1 Mıyaŋ, ma nıhıyawʊ rɛ sabı teŋ no a kı tıya ma Krisitabiisi hʊ aa
we doŋ. Ŋ kyo ma rɛ weliŋ abee ŋ wıtıı buloŋ. Ŋ dʊŋ mɛ yaŋ daa kyo
ma gɛɛ, amɛ nala hʊ buloŋ aa gyıŋ wıtıı hʊ mɛ kyo ma rɛ. 2 Wıtıı hʊ
aa we á tıyaŋ, ʊ rɛ tıŋ á kyo ma gɛɛ. Wıtıı no sı we á tıyaŋ a kaŋ kı
mʊ maakyiye buloŋ.
3 Á aa tıŋ Wıısı wıtıı ŋmanıı hʊ, a kyo dɔmɔŋ nyɛ, á Kuwo Wıısı
abee ʊ Biye Yesu Krisita bɔnyɛ tıyaŋ, ba sı fá á sikii, a leŋ dı á hɔŋ
abee laaŋfıya.
4 Ŋ teŋ fıyɛla rɛ kıŋkaŋ beewıya ŋ naa ma badɔmɔŋ nɛ dı ba aa tıŋ
wıtıı hʊ anıı á Kuwo Wıısı aa daga ma gɛɛ. 5 Wıısı nala, ŋ aa sʊla ma,
ma leŋ dı á kyo dɔmɔŋ. Wıı no bı kıı nıı mırıfalıı rɛ ŋ sabı kı tıya
ma. Mıra no rɛ á tıŋa a lıı saŋa hʊ á aa laa Yesu Krisita wıya di tıyaŋ
buloŋ. 6 Kyori tıı rɛ yaa á aa tıŋ Wıısı nyʊwa á mııbol buloŋ tıyaŋ.
Wıısı nyʊwa hʊ ʊ aa tıya ma a lıı piilii hʊ tıyaŋ buloŋ nɛ yaa dı á kaŋ
kyori abee dɔmɔŋ.
7 Wınyıyɛla rɛ suu lee buloŋ, a gɔllı kı mʊrı nala. Wınyıyɛla no
aa baa dı Yesu Krisita bı ko tuu dʊnıya a bırımı nihuwobiŋ. Nal hʊ
buloŋ aa kaŋ hakıla no iriŋ, ʊ tıına rɛ yaa nal hʊ aa mʊrı nala, Krisita
dɔŋ hʊ. 8 Ɛɛwıya, ma pɔ ma tıı weliŋ, a ta leŋ dı kıŋ hʊ wıya ma aa
tıŋ Wıısı ko gɛ ma, ka dı Wıısı kpa ma tuno buloŋ tıya ma. 9 Nal hʊ
buloŋ aa bee daga wıya hʊ Krisita aa daga dʊŋ, aŋ daga wıdʊŋsı kı
pɛ, ʊ tıına bee Wıısı bı yaa kıdıgı. Amɛ nal hʊ buloŋ aa tıŋ wıya hʊ
Krisita aa daga ma dʊŋ, ʊ tıına bee á Kuwo Wıısı abee ʊ Biye hʊ yaa
kıdıgı rɛ. 10 Ɛɛwıya, dı nal buloŋ nɛ ko ma lee a bee daga wıya no,
ma ta leŋ dı ʊ tıına gyʊʊ ma dıya. Ma ta paalı lɔllı ʊ mɛ gba. 11 Dı
nal buloŋ nɛ ko lɔllı ʊ, ʊ mɛ yaa ʊ dɔŋtıına rɛ, a pɛ ʊ tıyaŋ ba kı yaa
wıbɔmɔ.
12 Ŋ kaŋ wıya yʊga rɛ a kı kyɛ dı ŋ bası tıya ma. Amɛ ŋ bee kyɛ dı
ŋ sabı ba buloŋ teŋ tıyaŋ. Ŋ aa kyɛ dı ŋ tıı ko ma lee rɛ dı á hɔŋ bası
ba. Ɛɛ rɛ sı leŋ dı á teŋfıyɛlʊʊ hʊ yaŋ yaa teŋfıyɛl-piliŋ.
13 Ma nımmabalıya Krisitabiisi hʊ aa we daha mɛ aa kyʊwalı ma
weliŋ.

TEŊTOO TIINA
GYƆƆŊ
AA SABA

1 Mıyaŋ, ma nıhıyawʊ rɛ sabı teŋ no a kı tıya ı Geyosi. Ŋ kyo ı wıya
rɛ abee ŋ wıtıı buloŋ.
2 Ŋ kyaŋwelii, ŋ gyıma anıı ı wıkanıya buloŋ sıŋ weliŋ nɛ ı bee
Wıısı paga tıyaŋ. Ɛɛwıya, ŋ wıısʊlıı rɛ yaa dı Wıısı leŋ dı ı teŋ mɛ kaŋ
laaŋfıya, ka dı ı na weliŋ ı wıkanıya buloŋ tıyaŋ mɛ. 3 Á nımmabalıya
badɔmɔŋ ko bası ı wıya tıya ma rɛ, ŋ teŋ fıyɛlı kıŋkaŋ. Ba basa anıı
ı aa tıŋ Wıısı wıtıı ŋmanıı hʊ rɛ abee ı wıtıı buloŋ. Ka ŋ mɛ tıı paalı
gyıma rɛ anıı gɛɛ rɛ ı kɔnı kıı. 4 Wıı buloŋ bı leŋ ŋ teŋ fıyɛlı a maga
ŋ aa nıya anıı ŋ biisi aa tıŋ wıtıı ŋmanıı hʊ rɛ.
5 Ŋ kyaŋwelii, ı wıtıı suwo rɛ abee gɛɛ hʊ ı aa deŋ á nımmabalıya
Krisitabiisi hʊ, abee ba nala hʊ aa yaa nıhʊwala ı lee buloŋ. 6 Ba
bası kyori hʊ ı aa kana wıya a tıya á Krisitabiisi hʊ aa we daha tıyaŋ
nɛ. Yaa kuwokeri aŋ kyiyeli ba abee kıŋ buloŋ ba aa sı kı kyɛ dı ba
kaŋ vala ŋmanıı hʊ. Kyiyeli ba gɛɛ hʊ aa sı yaa Wıısı teŋfıyɛlʊʊ,
7 beewıya Krisita tʊma rɛ ba lıı dı ba tʊma. Tʊma no tʊmıı tıyaŋ, ba
bı laa nyʊwa laa kıŋ buloŋ nala hʊ aa bı yaa Krisitabiisi lee. 8 Ɛɛwıya,
ʊ maga dı ámaa Krisitabiisi rɛ kı kyiyeli nala no iriŋ, dı gɛɛ leŋ dı á
yaa ba tʊŋtʊnnı dɔŋtıŋsı wıtıı tʊma tʊmıı hʊ tıyaŋ.
9 Ŋ laa sıya sabı teŋ tıya ma Krisitabiisi aa we doŋ nɛ. Amɛ Diyotirifi
bı yaa siri dı ʊ gyegili nıı wıya hʊ á aa bası beewıya ʊ lʊgʊ buloŋ nɛ
yaa dı ʊ yaa ma sılaal. 10 Dı mıyaŋ nɛ ko ko, ŋ sı bası wıya hʊ buloŋ
ʊ aa yaa a tıya ma. Ʊ kpa hagaaha rɛ a kı kyogi á feŋ. Ɛɛ mɛ dʊŋ daa,
ʊ aa sı marı yaa wıı hʊ ʊ lɔrı rɛ yaa: Dı Krisitabiisi rɛ yaa nıhʊwala
ko, ʊ bı sı laa nyʊwa laa ba biŋ ʊ dıya tıyaŋ, haalı aŋ bıl aa pɔ dı nal
buloŋ mɛ ta laa ba biŋ. Dı nal buloŋ nɛ ko kı kyɛ dı ʊ laa ba biŋ, ʊ aa
kile tıına ta ba laŋŋıı tıyaŋ nɛ.
11 Ŋ kyaŋwelii, ta kı kyesi nala hʊ aa yaa wıbɔmɔ. Amɛ kı kyesi nala
hʊ aa yaa wıweliye, beewıya nal hʊ buloŋ aa yaa wıweliye, ʊ tıına yaa
Wıısı biye rɛ. Nal hʊ mɛ buloŋ aa yaa wıbɔmɔ, ʊ tıına bı gyıŋ Wıısı.
12 Dɛmitiriyo kɛ yaa nıtıı rɛ, nal buloŋ kı bası ʊ wıyaaweliye wıya. Ɛɛ
hʊ ʊ aa tıŋ Wıısı wıtıı ŋmanıı hʊ mɛ daga anıı ʊ yaa nıtıı rɛ. Á mɛ
tıı yaa ʊ wıyaaweliye daŋsıya diile rɛ. Ma gyıma anıı wıya hʊ buloŋ
á aa bası yaa wıtıı rɛ. 13 Ŋ kaŋ wıya yʊga rɛ a kı kyɛ dı ŋ bası tıya
ı. Amɛ ŋ bee kyɛ dı ŋ sabı ba buloŋ teŋ tıyaŋ. 14 Ŋ aa kyɛ dı ŋ tıı ko
pele ı rɛ kyɛɛ no buloŋ, dı á hɔŋ bası wıya.
15 Wıısı sı leŋ dı fıyɛlʊʊ we ı lee. Ɪ kyaŋsı hʊ aa we daha buloŋ aa
kyʊwalı ı. Ɪ mɛ kyʊwalı á kyaŋsı hʊ aa we doŋ kıdıgı kıdıgı buloŋ
tıya ma.

TEŊ HƱ GYUUDI AA SABA

1 Mıyaŋ Gyuudi aa yaa Yesu Krisita tʊŋtʊnnı, a yaa Gyemsi nıınabiye
rɛ sabı teŋ no a kı tıya ma nala hʊ á Kuwo Wıısı aa kyo, a lıı ma, ka
Yesu Krisita mɛ kı deŋ ma nyuu tıyaŋ weliŋ.
2 Wıısı sı fá ma sikii, a leŋ dı ʊ fıyɛlʊʊ abee ʊ kyori we ma lee weliŋ.

Gyuudi bası wınyıyɛl dıdagıla wıya

3 Ŋ kyaŋkyooliye, ŋ fa yaa sıfıyaŋ nɛ dı ŋ sabı teŋ tıya ma a fa bası
laatayı hʊ Wıısı aa laa á buloŋ ta wıya. Amɛ ŋ mııgı na anıı ʊ maga dı
ŋ sabı teŋ no tıya ma rɛ, dı ma tenni polli, dı ma yaa sıfıyaŋ a sıŋ pɔ
wıya hʊ ma aa laa di weliŋ dı nala gyıma anıı ba yaa wıtıı rɛ. Wıısı
kpa wıya no we ʊ nala nosi tıyaŋ dıgı dʊŋ nɛ a kı mʊ deŋdeŋ. 4 Ŋ aa
kyɛ dı ma sıŋ pɔ wıya no weliŋ nɛ, beewıya nala badɔmɔŋ aa bı gyıŋ
Wıısı lʊwɔla gyʊʊ ma tıyaŋ nɛ. Nala no kpa Wıısı bɔnyɛ hʊ ʊ aa kana
beel-ma bırımı gyo-gye wıı rɛ a marı kı yaa bisiŋ wıya. Ba vıya Yesu
Krisita nal hʊ dʊŋ aa yaa á Tıına abee á nıhıyawʊ rɛ. Ba saba Wıısı
teŋ tıyaŋ nɛ faafaa buloŋ anıı Wıısı sı dɔgısı nala hʊ aa yaa wıya no
iriŋ.
5 Ma foŋ gyıŋ wıya no ŋ aa bası buloŋ nɛ. Amɛ ŋ aa kyɛ dı ŋ liisi ma
anıı Wıısı gyı laa ʊ nala ta Igyipiti paalʊʊ tıyaŋ nɛ, ka ɛɛ hal tıyaŋ ʊ
kpʊ ba nala hʊ aa bı laa ʊ wıya di. 6 Ma ta yeŋŋe wıı hʊ gyı aa puu
malıkası hʊ mɛ. Ba gyı kaŋ dee leye nyuu tıyaŋ nɛ. Amɛ ba gyı vıya
lee hʊ Wıısı aa baa dı ba we ta rɛ aŋ gallı gyʊʊ gama. Ɛɛ rɛ Wıısı
vʊwa ba bee kyɔrʊmɔ aa bı sı maakyiye tɔrı a biŋ bilhuu tıyaŋ. Ba sı
we doŋ a mʊ pele haŋ kyɛbal hʊ Wıısı aa sı di dʊnıya sarıya, aŋ dɔgısı
malıkası no. 7 Ɛɛ tıı rɛ Wıısı gyı leŋ diŋ di tɔbala hʊ ba aa yırı Sodɔm
abee Gomora abee tɔnı hʊ buloŋ aa kpaga ba, beewıya tɔnı no nala
gyı aa yaa sɔŋsɔŋ wıya rɛ abee wıbɔmɔ iriŋ buloŋ, abee bisiŋ wıya
hʊ nihuwobisi aa bı maga dı ba kı yaa. Wıısı aa kyɛ dı tɔnı no diŋ hʊ
dii yaa kyagıl lɛ a tıya nal buloŋ dı á gyıma anıı nyɛ rɛ Wıısı sı kpa
diŋ hʊ aa bı sı maakyiye dısı a dɔgısı nala hʊ aa bee tıŋa ʊ nyʊwa.
8 Ɛɛ tıı rɛ nala no aa lʊwɔlı gyʊʊ ma tıyaŋ mɛ aa fugo baa dı ba naa
wıya ba duwoso tıyaŋ nɛ a tıŋ gɛɛ tıyaŋ a yaa wılaama kpa bisiŋ dige
ba tıı. Ba vıya Wıısı dee rɛ, aŋ kı tʊʊsı malıkası hʊ aa kaŋ gaŋdarı.
9 Amɛ malıkası nıhıyawʊ Maakıl mɛ gba gyı bı laa nyʊwa kpa kyogisi
tıya Sıtaanı koo a tʊʊsı ʊ saŋa hʊ ʊ beel-ʊ gyı aa kaŋ Moosi teŋbii
wıya kı kpa dɔmɔŋ. Amɛ wıı hʊ ʊ gyı aa basa buloŋ nɛ yaa, “Á Tıına
Wıısı sı dɔgısı ı.” 10 Amɛ wıı kɛ buloŋ nala no aa bı gyıma ʊ sıı, ba
aa baa ʊ yaa wıtɔɔ rɛ. Ba aa yaa wıya gɛɛ rɛ anıı bagıla aa bee bıını
wıya. Wıı hʊ buloŋ aa ko ba nyuu, ʊ rɛ ba kı yaa. Wıya no tıı rɛ aa
kpʊ ba. 11 Ʊ sı lɔrı tıya ba kıŋkaŋ, beewıya ba paa Keeŋ naabʊʊsı rɛ.
Ba aa kuu molbiye wıya mɛ rɛ a kı yaa wıbɔmɔ anıı baal kıdıgı ba aa
yırı Baalam gyı aa yaa gɛɛ. Ba lıı Wıısı hal mɛ rɛ anıı bal kıdıgı ba
aa yırı Koora mɛ gyı aa lıı Wıısı hal gɛɛ. Ɛɛ wıya Wıısı sı kpʊ ba mɛ.
12 Dı ma ko laŋŋı dı ma di nyʊʊdıgı kıdiiliye, nala no aa kıı gɛɛ rɛ anıı
bisiŋ kına ma tıyaŋ. Dı ba ko kı di kına hʊ, ba dʊŋ wıya rɛ ba aa kyıla

aŋ bee fá sɪhɪɪsɪ buloŋ mɛ. Ba kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ duwoŋ aa tɪna, ka puwo
kile ʋ, ʋ bɪ nɪya. A bɪl kɪɪ gɛɛ anɪɪ tɪɪsɪ nɔnɪɪ saŋa aa pele ka ba vɪya
nɔnɪɪ, ba kyuri ta, ba sʋba ba buloŋ. 13 Nala no kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ fuwo
nɪɪgbaŋpumo. Ba hɪɪsɪ wɪya hʋ ba aa yaa kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ fʋŋfʋgɪ-bisiŋ
hʋ nɪɪgbaŋpumo aa ŋmaa gyɪŋ tɔ. Ba kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ kyɪŋwʋlɪya aa bɪ
sɪŋ lɪdɪgɪ. Wɪɪsɪ marɪ lee biŋ ba rɛ bilhuu aa bɪ kyalla tɪyaŋ. Ba sɪ we
doŋ a kaŋ kɪ mʋ deŋdeŋ.
14 Faafaa buloŋ nɛ baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Inɔkɪ gyɪ basɪ nala no wɪya
Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ dee tɪyaŋ. Ʋ gyɪ yaa Adama nihiliyarɪ bʋpɛ tɪɪna
rɛ. Ʋ gyɪ baa, “Ma deŋ na, á Tɪɪna Wɪɪsɪ sɪ kaŋ ʋ malɪkasɪ hʋ aa bɪ kaŋ
bisiŋ tusi tusi a ko, 15 a di nal buloŋ sarɪya a kpa kyogisi tɪya nɪbɔmɔ
buloŋ, akuu wɪbɔmɔ hʋ ba aa yaa abee wɪbɔmɔ hʋ buloŋ ba aa basa
kyogi Wɪɪsɪ wɪya.” 16 Nala no aa kɪ gʋrɪmɪ wɪya rɛ saŋa buloŋ, a kɪ
leeni nala. Ba dʋŋʋ wɪyaabɔmɔ tɪyaŋ nɛ ba aa kɪ tɪŋa a kaŋ dagɪŋtɪɪ
abee nyʋʋpɪŋsʋŋ, a kɪ firimi nala ba tɪɪ weliŋ wɪya.
17 Amɛ ma kɛ ŋ kyaŋweliye, ma kɪ liisi wɪya hʋ á Tɪɪna Yesu Krisita
kpambɪsɪ hʋ gyɪ aa basa tɪya ma. 18 Ba basa rɛ anɪɪ dɪ dʋnɪya hʋ tenii
rɛ ko kpaga nala hʋ aa bee fá Wɪɪsɪ aŋ kɪ yaa ba dʋŋʋ wɪyaabɔmɔ
sɪ kɪ yaa ma sɪya. 19 Nitesi no rɛ aa leŋ nala kɪ porigi dɔmɔŋ. Ba aa
kɪ yaa wɪya anɪɪ dʋnɪya no tɪyaŋ nala rɛ, beewɪya Wɪɪsɪ Wiyesi Welii
hʋ tuwo ba tɪsɪ tɪyaŋ. 20 Amɛ ma kɛ, ŋ kyaŋkyooliye, ma kɪ kyiyeli
dɔmɔŋ wɪya hʋ ma aa laa di tɪyaŋ aŋ kaŋ ba weliŋ a kɪ waa ba tɪyaŋ,
beewɪya Wɪɪsɪ lee rɛ ba lɪɪ. Ma kɪ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ ʋ Wiyesi Welii hʋ dee
tɪyaŋ. 21 Ma kaŋ Wɪɪsɪ kyori kpaŋkpaŋ, a kɪ gyegili kyɛɛ hʋ á Tɪɪna
Yesu Krisita aa sɪ mɪɪgɪ ko a fá ma sikii, a tɪya ma mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ
tenii. 22 Nala hʋ aa yaa sige ba laadii tɪyaŋ, ma kɪ fá ba sikii. 23 Ma
korigi lɪɪ nala hʋ aa mʋ dɪ ba gyʋʋ diŋ, a laa ba ta. Nala badɔmɔŋ mɛ
we doŋ a kɪ yaa ba dʋŋʋ wɪyaabɔmɔ dʋŋ, ma kɪ fá ba sikii. Amɛ ma
gyɪŋ tɪya matɪɪ weliŋ dɪ wɪbɔmɔ hʋ ba aa yaa ta ko daagɪ ma.
24 Ma leŋ dɪ á dannɪ Wɪɪsɪ beewɪya ʋ rɛ kaŋ dee ʋ aa sɪ wuwo kyiyeli
ma dɪ á ta nyʋgɪsa ʋ ŋmanɪɪ tɪyaŋ, a sasɪ a wɪbɔmɔ ta dɪ á ta kaŋ
wɪkyogii buloŋ ʋ sɪya tɪyaŋ, ka dɪ ʋ leŋ dɪ ma wuwo sɪŋ ʋ sɪya tɪyaŋ
abee teŋfɪyɛlʋʋ. 25 Ma leŋ dɪ á tɪŋ á Tɪɪna Yesu Krisita tɪyaŋ a dannɪ
Wɪɪsɪ beewɪya ʋ dʋŋ nɛ yaa Wɪɪsɪ á laataal. Ʋ rɛ yaa gaŋdaal, a tɪŋ
koro abee dee, a tɪŋ kɪŋ buloŋ a kɪ deŋ ba nyuu mɛ, a lɪɪ piili hʋ a kaŋ
kɪ ko gyɪnaŋ, a kaŋ kɪ mʋ maakyiye buloŋ. Amɪ.

WIYA HU YESU KRISITA AA KPAA DAGA GYƆƆŊ
Wıpiiliye

1 Wıya hʊ aa we teŋ no tıyaŋ yaa wıya Yesu Krisita aa kpaa daga rɛ.
Wıısı rɛ kpaa ba daga Yesu Krisita dı ʊ mɛ kpa daga ʊ hatınna, a leŋ
dı ba gyıŋ wıya hʊ aa sı yaa kyɛɛ no buloŋ. Ɛɛ rɛ Yesu Krisita mɛ tıma
ʊ malıka dı ʊ ko bası wıya no tıya mıyaŋ, ʊ tʊŋtʊnnı Gyɔɔŋ. 2 Ŋ mɛ
laa wıya hʊ buloŋ ŋ aa naa, a sabı bıŋ. Wıya no yaa duwoso hʊ aa lıı
Wıısı lee abee wıtıı hʊ Yesu Krisita aa kpaa daga ŋ nɛ. 3 Nyusʊŋtıına
rɛ yaa nal hʊ buloŋ aa karımı teŋ no a tıya nala, abee nala hʊ buloŋ
aa gyegile nıı wıya no Wıısı aa baa ba sı yaa, a laa ba we ba tısı tıyaŋ,
a kı tıŋ ba, beewıya saŋa hʊ wıya no aa sı yaa kpaga rɛ.

Gyɔɔŋ kyʊwalı Krisitabiisi hʊ aa kı laŋŋı Esıya paalʊʊ tɔnı bapɛ hʊ kıdıgı buloŋ tıyaŋ

4 Mıyaŋ Gyɔɔŋ nɛ sabı teŋ no a kı tıya Krisitabiisi hʊ aa kı laŋŋı
Esıya paalʊʊ tɔnı bapɛ hʊ kıdıgı buloŋ tıyaŋ. Wıısı abee Wiyesi Welii
hʊ aa kaŋ de-iriŋma bapɛ abee Yesu Krisita ba bɔnyɛ abee ba fıyɛlʊʊ
sı we ma lee. Wıısı rɛ yaa nal hʊ aa we doŋ gyınaŋ, abee nal hʊ aa we
doŋ faafaa buloŋ, abee nal hʊ aa sı we doŋ maakyiye buloŋ. Wiyesi
Welii hʊ aa kaŋ de-iriŋma bapɛ rɛ yaa nal hʊ aa sıŋ Wıısı kuworikpasa
hʊ sıya tıyaŋ. 5 Yesu Krisita rɛ yaa Wıısı daŋsıyadiil hʊ aa kaŋ wıtıı.
Ʊ rɛ yaa nal hʊ aa laa sıya sii sʊʊ tıyaŋ. Ʊ rɛ yaa dʊnıya kuworo
buloŋ kuwori. Ʊ kyo ma rɛ, a sʊba á wıya, a lıı ma wıbɔmɔ tıyaŋ.
6 Ʊ rɛ kaŋ ma ko gyʊʊ ʊ koro hʊ tıyaŋ a leŋ á yaa kuworibiisi abee
wııkyʊwal-sılaala, a tʊma kı tıya nal hʊ aa yaa ʊ Wıısı abee ʊ Kuwo.
Yesu Krisita yaa gaŋdaal lɛ abee dee buloŋ tıına a kaŋ kı mʊ maakyiye
buloŋ. Amı. 7 Na! Ʊ tıŋ taala tıyaŋ nɛ a kı ko. Nal buloŋ nɛ sı na ʊ,
haalı abee nala hʊ aa kpaa siye tɔbɔ ʊ hʊ buloŋ. Ʊ koyi no tıyaŋ nala
iriŋ buloŋ aa we dʊnıya tıyaŋ sı wii. Wıı no rɛ kɔnı sı yaa. Amı.

8 Á Tıına Wıısı Dee buloŋ tıına baa, “Mıyaŋ nɛ yaa wıı buloŋ lipiilii
abee wıı buloŋ lıtenii. Mıyaŋ nɛ yaa dee buloŋ tıına, nal hʊ aa we
doŋ gyınaŋ, abee nal hʊ aa we doŋ faafaa buloŋ abee nal hʊ aa sı we
doŋ maakyiye buloŋ.”

Gyɔɔŋ naa Krisita anıı duwoso tıyaŋ

9 Mıyaŋ, ma nıınabiye Gyɔɔŋ nɛ sabı teŋ no a kı tıya ma. Ŋ aa
yaa Yesu Krisita hatınnı wıya, ŋ beel-ma buloŋ nɛ kaŋ kenyiri a kı
na tʊwara hʊ nala hʊ aa we ʊ koro hʊ tıyaŋ aa naa. Ŋ aa bası Wıısı
wıya hʊ abee wıtıı hʊ Yesu Krisita aa kpaa daga ŋ wıya rɛ tıŋ ba kana
ŋ kaŋ gyol fuwo mʊ ta fuwokpoŋii kıdıgı ba aa yırı Paatimɔsı tıyaŋ.
10 Á Tıına kyɛbii kıdıgı rɛ Wiyesi Welii hʊ ko we ŋ tıyaŋ a laa ŋ tıŋa.
Ɛɛ rɛ ŋ nıı taabal ŋ hal aa kıı gɛɛ anıı ba aa mʊʊ kabıl. 11 Ɛɛ rɛ taal
hʊ bası tıya ŋ a baa, “Sabı wıya hʊ buloŋ ı aa naa a biŋ teŋ tıyaŋ, a
kpa tıma dı ba kaŋ mʊ tıya Krisitabiisi hʊ aa kı laŋŋı tɔnı bapɛ hʊ aa
we Esıya paalʊʊ kıdıgı buloŋ tıyaŋ. Tɔnı hʊ rɛ nyɛ: Ɛfiso, Simɛɛna,
Pɛgamɔŋ, Tiyatira, Saadiisi, Filadelfiya abee Lawudisıya.”

12 Ɛɛ rɛ ŋ mɪɪgɪ galdaasɪ ŋ hal dɪ ŋ na nal hʋ aa basɪ wɪya hʋ tɪya ŋ.
Ɲ aa galdaasɪ gɛɛ, ŋ na salma fɪŋtɪŋdaasɪ bapɛ. 13 Ka kɪŋ kɪdɪgɪ sɪŋ
ba tʋtʋʋ a kɪɪ gɛɛ anɪɪ nihuwobiŋ, a laalɪ gadoliidolii, ʋ tuu yɪ ʋ naasɪ,
ka ʋ kpa salma kɪrɪsa a vʋwa ʋ bembii. 14 Ʋ nyupʋna buloŋ pʋrɪsɪ gɛɛ
pogipogi anɪɪ kuluŋ, ka ʋ sɪya kɪ kyol gɛɛ anɪɪ diŋgel. 15 Ʋ naasɪ mɛ
fɪyɛsɪ gɛɛ hololo anɪɪ ba aa kpaa hɔgɪ we diŋ. Ʋ taal mɛ kɪɪ gɛɛ anɪɪ
kyuuribal aa kyuuri. 16 Ka ʋ kol kyɪŋwʋlɪya bapɛ ʋ noduu noŋ tɪyaŋ,
ka takoobii aa di ʋ nyʋʋsɪ balɪya buloŋ lɪɪ ʋ nyʋwa tɪyaŋ a ko lɪɪ. Ka
ʋ sɪya buloŋ kɪ tʋla gɛɛ anɪɪ wɪɪsɪ aa maga nyutʋtʋʋ gɛɛ.
17 Ɲ aa na ʋ gɛɛ, ŋ tuu tele ʋ sɪya tɪyaŋ, a pɪŋ doŋ gɛɛ anɪɪ ŋ aa
sʋba. Ɛɛ rɛ ʋ kpa ʋ noduu noŋ dɔbɔ ŋ tɪyaŋ aŋ basɪ tɪya ŋ abaa, “Ta
leŋ kambɪŋ kana ɪ. Mɪyaŋ nɛ yaa wɪɪ buloŋ lipiilii abee wɪɪ buloŋ
lɪtenii. 18 Mɪyaŋ nɛ yaa nal hʋ aa weye. Ɲ fa sʋba rɛ, amɛ lagɪlagɪ no
ŋ weye rɛ a kaŋ kɪ mʋ maakyiye buloŋ, ŋ bɪl bɪ sɪ sʋba. Ɲ kaŋ sʋʋ
abee lalɪyabee buloŋ dee rɛ. 19 Ɛɛwɪya, sabɪ wɪya hʋ ɪ aa naa, wɪya hʋ
aa yaa lagɪlagɪ no, abee wɪya hʋ aa sɪ maakyiye yaa. 20 Wɪya hʋ ɪ aa
naa, ba yaa wɪfaŋɪya rɛ. Kyɪŋwʋlɪya hʋ bapɛ ɪ aa naa ŋ noduu tɪyaŋ
abee salma fɪŋtɪŋdaasɪ hʋ bapɛ, ba memii rɛ nyɛ. Kyɪŋwʋlɪya bapɛ
hʋ rɛ yaa sɪlaala hʋ aa deŋ Krisitabiisi hʋ aa kɪ laŋŋɪ Esɪya paalʋʋ
tɔnɪ bapɛ hʋ tɪyaŋ. Salma fɪŋtɪŋdaasɪ hʋ bapɛ mɛ rɛ yaa Krisitabiisi
hʋ aa kɪ laŋŋɪ Esɪya paalʋʋ tɔnɪ bapɛ hʋ tɪyaŋ.”

2

Wɪya hʋ ba aa saba tɪya Krisitabiisi hʋ aa laŋŋɪ Ɛfiso tɪyaŋ

1 Ɛɛ rɛ ʋ bɪl basɪ tɪya ŋ abaa, “Sabɪ wɪɪ no tɪya sɪlaal hʋ aa deŋ
Krisitabiisi hʋ aa laŋŋɪ Ɛfiso tɪyaŋ. Wɪɪ no lɪɪ mɪyaŋ nal hʋ aa kol
kyɪŋwʋlɪya hʋ bapɛ ŋ noduu noŋ tɪyaŋ, a kɪ vala salma fɪŋtɪŋdaasɪ
hʋ bapɛ paga tɪyaŋ lee rɛ.
2 Ɲ gyɪŋ ma wɪyaalɪya buloŋ nɛ. Ɲ gyɪma anɪɪ ma aa tʋŋ nɛ abee
ma dee buloŋ, a gyɪŋ mala hʋ mɛ ma aa kana. Ɲ gyɪma anɪɪ ma bɪ laa
nyʋwa ma bee nɪbɔmɔ kɪ laŋŋɪ dɔmɔŋ. Ɲ gyɪma anɪɪ ma sʋnnɪ nala
hʋ aa baa dɪ ba yaa Yesu kpambɪsɪ a na rɛ, a na anɪɪ ba yaa wɪnyɪyɛla
rɛ. 3 Ɲ gyɪma anɪɪ ma kaŋ mala rɛ tʋwara hʋ ma aa naa akuu ma aa
laa ŋ di wɪya, amɛ ma bɪ mɪɪgɪ hal. 4 Amɛ wɪɪ kɪdɪgɪ rɛ ma kɪ yaa ʋ bɪ
fɪyɛlɪ ŋ teŋ. Kyori hʋ ma fa aa kana saŋa hʋ ma aa buŋ laa ŋ wɪya di,
ma kpaa ʋ ta rɛ. 5 Ma liisi mʋ na lee hʋ tɪyaŋ ma fa aa we aŋ na ŋmaa
naaŋ? Ma bɪrɪmɪ lɪɪ ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ a mɪɪgɪ kɪ yaa wɪya hʋ ma fa
aa yaa buŋbuŋ hʋ tɪyaŋ. Dɪ gɛɛ daa, ŋ sɪ ko kaŋ ma fɪŋtɪŋdaaŋ hʋ kpa
ʋ lɪsɪnɪɪ. 6 Amɛ wɪɪ kɪdɪgɪ mɛ rɛ ma kɪ yaa a maga dɪ ŋ bigisi ma: Ma
haasɪ Nikɔlaata nala hʋ wɪyaalɪya rɛ anɪɪ ŋ mɛ aa haasɪ ba wɪyaalɪya
gɛɛ. 7 Nala hʋ aa kaŋ dɪgɪna, ma wuwoli ma dɪgɪna a nɪɪ wɪya hʋ
Wiyesi Welii hʋ aa basa tɪya Krisitabiisi hʋ aa we Esɪya paalʋʋ tɪyaŋ.
Nal hʋ buloŋ aa sɪ wuwo yuwo di, ŋ sɪ leŋ dɪ ʋ di tɪya hʋ nɔnɔ aa tɪya
mɪɪbol aa we Wɪɪsɪ dipolo hʋ tɪyaŋ.”

Wɪya hʋ ba aa saba tɪya Krisitabiisi hʋ aa laŋŋɪ Sɪmɛɛna tɪyaŋ

8 Ɛɛ rɛ ʋ bɪl basɪ tɪya ŋ a baa, “Sabɪ wɪɪ no tɪya sɪlaal hʋ aa deŋ
Krisitabiisi hʋ aa laŋŋɪ Sɪmɛɛna tɪyaŋ. Wɪɪ no lɪɪ mɪyaŋ nal hʋ aa yaa
wɪɪ buloŋ lipiilii abee wɪɪ buloŋ lɪtenii lee rɛ. Mɪyaŋ nɛ yaa nal hʋ aa
sʋba aŋ bɪl sii sʋʋ tɪyaŋ.

9 Ŋ gyɪŋ wɪgyʊʊlɪya hʊ aa gyʊʊ ma rɛ. Ŋ gyɪma anɪɪ ma yaa nyaaba
rɛ amɛ Wɪɪsɪ kɛ lee, ma yaa kɪna tɪmma rɛ. Ŋ gyɪŋ wɪbɔmɔ hʊ nala
badɔmɔŋ aa kpaa kɪ kyogi ma feŋ nɛ. Nala no kpaa ba tɪɪ anɪɪ ba yaa
Gyuuma rɛ aŋ bɪ yaa Gyuuma. Ba yaa Sɪtaanɪ noŋ nala rɛ. 10 Ma ta
leŋ dɪ tʊwara kɪdɪgɪ buloŋ ma aa kyɛ dɪ ma na wɪya yaa ma kambɪŋ.
Ma gyegili nɪɪ daha! Sɪtaanɪ sɪ leŋ dɪ ba kasɪ ma badɔmɔŋ tɔ dɪɪsɪ
tɪyaŋ. Wɪya no buloŋ tɪyaŋ, ʊ aa kyɛ dɪ ʊ magɪsɪ ma na rɛ gɛɛ. Ma sɪ
na tʊwara kyɛyɛ fi dʊŋ. Dɪ ba aa rɛ ko kɪ kyɛ dɪ ba kpʊ ma mɛ, ma kɛ
ha sɪŋ ŋ hal. Dɪ mamaa rɛ yaa gɛɛ, ŋ sɪ kpa mɪɪbol a siili ma. 11 Nala
hʊ aa kaŋ dɪgɪna, ma wuwoli ma dɪgɪna a nɪɪ wɪya hʊ Wiyesi Welii hʊ
aa basa kɪ tɪya Krisitabiisi hʊ aa we Esɪya paalʊʊ tɪyaŋ. Nal hʊ buloŋ
aa sɪ wuwo yuwo di, ʊ bɪ sɪ sʊba sʊʊbʊlɪya hʊ.”

Wɪya hʊ ba aa saba tɪya Krisitabiisi hʊ aa laŋŋɪ Pɛgamɔŋ tɪyaŋ

12 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl basɪ tɪya ŋ a baa, “Sabɪ wɪɪ no tɪya sɪlaal hʊ aa deŋ
Krisitabiisi hʊ aa we Pɛgamɔŋ tɪyaŋ. Wɪɪ no lɪɪ mɪyaŋ nal hʊ aa kaŋ
takoobii hʊ nyʊʊsɪ balɪya buloŋ aa di nyamanyama lee rɛ.
13 Ŋ gyɪŋ lee hʊ tɪyaŋ ma aa wee rɛ. Doŋ nɛ yaa lee hʊ Sɪtaanɪ
kuworikpasa aa sɪna. Amɛ ma kaŋ wɪtɪɪ rɛ abeel-ŋ. Haalɪ abee saŋa
hʊ ba aa kpʊʊ Aŋtɪpasɪ, nal hʊ aa basɪ ŋ wɪya abee wɪtɪɪ buloŋ mɛ,
ka ma ha bɪ vɪya ŋ hal tɪŋɪɪ doŋ. 14 Ma aa yaa kuwokeri rɛ, amɛ wɪya
baŋmana rɛ ma kɪ yaa ŋ teŋ bɪ fɪyɛla. Nala badɔmɔŋ we ma tɪyaŋ a
kɪ tɪŋ wɪya hʊ Baalam gyɪ aa daga. Ʊ gyɪ daga kuwori Balaki rɛ ɛɛ hʊ
ʊ aa sɪ mʊrɪ Iziral tɪmma we wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ, ʊ gyɪ mʊrɪ kaŋ ba
we ba kɪ di kɪna ba aa kpaa marɪ vʊga, aŋ kɪ sɔnnɪ mɛ. 15 Ɛɛ tɪɪ rɛ
nala badɔmɔŋ we ma tɪyaŋ a mɛ kɪ tɪŋ wɪbɔmɔ hʊ Nikɔlaata nala hʊ
aa dagɪ. 16 Ɛɛ wɪya, ma bɪrɪmɪ lɪɪ wɪya no tɪyaŋ, dɪ gɛɛ daa ʊ bɪ sɪ
pɪɪsɪ ka dɪ ŋ ko ma tɪyaŋ, a kaŋ takoobii hʊ aa lɪɪ ŋ nyʊwa tɪyaŋ, dɪ
ŋ bee nala hʊ aa yaa wɪya no kyeŋ dɔmɔŋ. 17 Nala hʊ aa kaŋ dɪgɪna,
ma wuwoli ma dɪgɪna a nɪɪ wɪya hʊ Wiyesi Welii hʊ aa basɪ kɪ tɪya
Krisitabiisi hʊ aa we Esɪya paalʊʊ tɪyaŋ. Nal hʊ buloŋ aa wuwo yuwo
di Sɪtaanɪ, ŋ sɪ kpa kɪdiiliye hʊ ba aa yɪrɪ mana aa faŋa wɪɪsɪbee tɪyaŋ
badɔmɔŋ a tɪya ʊ, a kpa bʊpʊlʊŋ mɛ a tɪya ʊ. Ŋ sɪ sabɪ feŋfalɪɪ a mal
bʊyɪ hʊ tɪyaŋ. Nal buloŋ bɪ sɪ gyɪŋ feŋ hʊ, see nal hʊ aa laa bʊyɪ hʊ
dʊŋ.”

Wɪya hʊ ba aa saba tɪya Krisitabiisi hʊ aa laŋŋɪ Tiyatira tɪyaŋ

18 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl basɪ tɪya ŋ abaa, “Sabɪ wɪɪ no tɪya sɪlaal hʊ aa deŋ
Krisitabiisi hʊ aa we Tiyatira tɪyaŋ. Wɪɪ no lɪɪ mɪyaŋ Wɪɪsɪ Biye lee
rɛ, mɪyaŋ nal hʊ sɪya aa kɪɪ gɛɛ anɪɪ diŋgel, ka ŋ naasɪ mɛ kɪɪ gɛɛ anɪɪ
kɔlɪɪ ba aa waaga ʊ kɪ tʊla kɪŋkaŋ.
19 Ŋ gyɪŋ ma wɪyaalɪya buloŋ nɛ. Ŋ gyɪŋ kyori hʊ ma aa kana rɛ,
abee ɛɛ hʊ ma aa laa ŋ di abee wɪtɪɪ, abee kyiyelii hʊ ma aa kyiyeli
dɔmɔŋ. Ŋ gyɪŋ mala hʊ ma aa kana wɪɪ buloŋ tɪyaŋ nɛ. Ŋ gyɪma anɪɪ
nyɛ rɛ ma mɪɪgɪ kɪ yaa kuwokeri a te saŋa hʊ ma aa buŋ laa ŋ wɪya
di. 20 Ma aa yaa kuwokeri rɛ. Amɛ wɪya baŋmana rɛ ma kɪ yaa ŋ teŋ
bɪ fɪyɛla. Haaŋ kɪdɪgɪ rɛ we ma tɪyaŋ a kɪ daga wɪbɔmɔ, ba kɪ yɪrɪ
Gyesibɛl, ka ma bɪ kile ʊ ta. Haaŋ no aa mʊrɪ nala rɛ anɪɪ ʊ yaa Wɪɪsɪ
tɪŋdaal lɛ. Ʊ aa daga ŋ nala rɛ a mʊrɪ ba we ba kɪ sɔnnɪ aŋ kɪ di vʊga
kɪna mɛ. 21 Ŋ tɪya haaŋ no ŋmanɪɪ rɛ dɪ ʊ bɪrɪmɪ lɪɪ ʊ wɪbɔmɔ hʊ
tɪyaŋ, ka ʊ vɪya aŋ ha kɪ yaa nɪlaaŋ wɪya. 22 Ɛɛ wɪya, ŋ sɪ leŋ dɪ ʊ

pɪŋ wɪɪla. Nala hʊ mɛ buloŋ aa kana ʊ kɪ sɔnnɪ, ŋ sɪ leŋ dɪ ba mɛ na tʊwara yʊga, dɪ ba aa rɛ ko bɪ bɪrɪma lɪɪ ba wɪbɔmɔ hʊ ba aa yaa tɪyaŋ. 23 Ŋ sɪ kpʊ ʊ hatɪnna mɛ buloŋ, dɪ nala hʊ aa laa Yesu wɪya di buloŋ gyɪma anɪɪ mɪyaŋ nɛ gyɪŋ nal buloŋ hakɪla abee ba tɪbɪɪna, a gyɪma mɛ anɪɪ mɪyaŋ nɛ sɪ tuŋ nal kɪdɪgɪ buloŋ a maga gɛɛ ʊ tɪɪna aa tʊma. 24 Amɛ ma nɪkaalɪya hʊ aa we Tiyatira tɪyaŋ a bee tɪŋ wɪya hʊ haaŋ no aa dagɪ aŋ bɪ gʊnnɪ wɪbɔmɔ hʊ ba aa yɪrɪ Sɪtaanɪ wɪfaŋɪya memiye aa luŋiye, ŋ bee kyɛ dɪ ŋ kpa kyʊgɪyoho kyʊgɪ ma. Wɪɪ no dʊŋ nɛ ŋ kɪ kyɛ dɪ ŋ kpa tɪya ma: 25 Wɪtɪɪ hʊ ma aa tɪŋ, ma kɪ tɪŋa ʊ weliŋ a mʊ pele kyɛɛ hʊ ŋ aa sɪ ko. 26 Nal hʊ buloŋ aa sɪ wuwo yuwo di, aŋ kɪ tɪŋa ŋ kyɛrɪ, a kaŋ kɪ mʊ dʊnɪya lɪtenii, dee hʊ ŋ kuwo aa kpaa tɪya ŋ, ʊ tɪɪ rɛ ŋ mɛ sɪ kpa tɪya ʊ. 27 Ŋ sɪ tɪya ʊ dee dʊnɪya nala buloŋ nyuu tɪyaŋ, dɪ ʊ kɪ deŋ ba abee bembiduwo, a ŋmaa ba warɪ anɪɪ viini. 28 Ŋ sɪ kpa nɔnyʊwa tɪya ʊ. 29 Nala hʊ aa kaŋ dɪgɪna, ma wuwoli ma dɪgɪna a nɪɪ wɪya hʊ Wiyesi Welii hʊ aa basɪ kɪ tɪya Krisitabiisi hʊ.”

3

Wɪya hʊ ba aa saba tɪya Krisitabiisi hʊ aa laŋŋɪ Saadiisi tɪyaŋ

1 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl basɪ tɪya ŋ abaa, “Sabɪ wɪɪ no tɪya sɪlaal hʊ aa deŋ Krisitabiisi hʊ aa we Saadiisi tɪyaŋ. Wɪɪ no lɪɪ mɪyaŋ nal hʊ aa kaŋ Wiyesi Welii hʊ aa kaŋ de-iriŋma bapɛ abee kyɪŋwʊlɪya bapɛ hʊ lee rɛ.

Ŋ gyɪŋ ma wɪyaalɪya buloŋ nɛ. Ŋ gyɪma anɪɪ ma kaŋ feŋbal lɛ anɪɪ ma weye rɛ, amɛ ma sʊba rɛ. 2 Ɛɛ wɪya, ma sii sɪŋ bɪŋbaŋ, a marɪ kaŋ wɪkaalɪya hʊ ma aa kana ma laadii tɪyaŋ ba mɛ kɪ kyɛ dɪ ba sʊba hʊ weliŋ, dɪ ba mɛ ta ko sʊba teŋ. Beewɪya ŋ naa anɪɪ ma wɪyaalɪya ha bee su Wɪɪsɪ hʊ ŋ aa tɪŋ sɪɪ. 3 Ɛɛ wɪya, ma liisi wɪya hʊ ba aa daga ma abee wɪya hʊ ma aa nɪya a laa di. Ma kɪ tɪŋ ba weliŋ aŋ bɪrɪmɪ lɪɪ ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ. Dɪ mamaa rɛ ko bɪ sii sɪŋ bɪŋbaŋ, ŋ sɪ lʊwɔlɪ ko ma tɪyaŋ anɪɪ gaal. Ma paalɪ bɪ sɪ gyɪŋ saŋa hʊ ŋ aa sɪ ko. 4 Abee gɛɛ buloŋ, nala baŋmana ha we Saadiisi tɪyaŋ a yaa nala aa bɪ leŋ bisiŋ laga ba. Ba aa rɛ sɪ laalɪ gapʊllɪ, a kɪ tɪŋa ŋ hal, beewɪya ba maga gɛɛ rɛ. 5 Nal hʊ buloŋ aa wuwo yuwo di, ʊ tɪɪna mɛ sɪ laalɪ gapʊlʊŋ. Ŋ bɪ sɪ dɪsɪ ʊ feŋ ta Mɪɪbol Teŋ hʊ tɪyaŋ. Ŋ sɪ suri ŋ nyʊwa ŋ Kuwo Wɪɪsɪ abee ʊ malɪkasɪ sɪya tɪyaŋ a basɪ anɪɪ ʊ yaa ŋ nal lɛ. 6 Nala hʊ aa kaŋ dɪgɪna, ma wuwoli ma dɪgɪna a nɪɪ wɪya hʊ Wiyesi Welii hʊ aa basɪ tɪya Krisitabiisi hʊ aa we Esɪya paalʊʊ tɪyaŋ.”

Wɪya hʊ ba aa saba tɪya Krisitabiisi hʊ aa laŋŋɪ Filadelfiya tɪyaŋ

7 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl basɪ tɪya ŋ abaa, “Sabɪ wɪɪ no a kaŋ mʊ tɪya sɪlaal hʊ aa deŋ Krisitabiisi hʊ aa we Filadelfiya tɪyaŋ. Wɪɪ no lɪɪ mɪyaŋ nal hʊ aa yaa Tɪpʊlʊŋ tɪɪna abee Wɪtɪɪ tɪɪna lee rɛ. Mɪyaŋ nɛ kol Deviti koro hʊ saafɪɪbii. Dɪ mɪyaŋ nɛ ko kaŋ ʊ dimbee suri, nal buloŋ bɪ sɪ wuwo kana ʊ tɔ, dɪ mɪyaŋ nɛ ko kaŋ ʊ dimbee tɔ mɛ, nal buloŋ bɪ sɪ wuwo kana ʊ suri.

8 Ŋ gyɪŋ ma wɪyaalɪya buloŋ nɛ. Ŋ gyɪma anɪɪ ma bɪ kaŋ dee yʊga, amɛ ma tɪŋa ŋ nyʊwa rɛ a bɪ tʊwa mɛ anɪɪ ma yaa ŋ nala rɛ saŋa no buloŋ. Ɛɛ nyuniŋ, ŋ kaŋ boro rɛ a suri tɪya ma, nal buloŋ bɪ sɪ wuwo kana ʊ tɔ. 9 Ma gyegili nɪɪ daha! Haŋ Sɪtaanɪ noŋ nala hʊ aa nyɪya wɪya anɪɪ ba yaa Gyuuma rɛ aŋ bɪ yaa Gyuuma hʊ, ŋ sɪ leŋ dɪ ba ko

tuu gbinni ma sıya tıyaŋ, dı ba gyıma anıı ŋ kyo ma rɛ. 10 Akuu ma
aa tıŋa ŋ nyʊwa a kaŋ mala hʊ ŋ aa baa ma kana wıya, ŋ mɛ sı pɔ ma
weliŋ a lıı ma tʊwara hʊ aa sı ko dʊnıya nala buloŋ tıyaŋ, dı ʊ magısı
nala buloŋ aa we dʊnıya tıyaŋ na. 11 Ʊ bı sı pıısı ka dı ŋ ko. Wıı hʊ ma
aa kana, ma marı kana ʊ weliŋ, dı nal buloŋ ta ko kaŋ kuworinyupugi
hʊ Wıısı aa sı kpa siili ma a fası. 12 Nal hʊ buloŋ aa sı wuwo yuwo di,
ŋ sı leŋ dı ʊ kıı gɛɛ anıı ligi Wıısı hʊ ŋ aa tıŋ wıkyʊwaldıya tıyaŋ,
lee hʊ ʊ aa bı sı maakyiye lıı. Ŋ sı sabı Wıısı hʊ ŋ aa tıŋ feŋ a mal
ʊ tıyaŋ, a sabı Wıısı tɔbal hʊ feŋ mɛ mal ʊ tıyaŋ. Tɔbal no rɛ yaa
Gyerusalɛm falıı hʊ aa sı lıı wıısıbee ko tuu. Ŋ sı sabı ŋ tıı feŋfalıı
mɛ a mal ʊ tıyaŋ. 13 Nala hʊ aa kaŋ dıgına, ma wuwoli ma dıgına a
nıı wıya hʊ Wiyesi Welii hʊ aa bası kı tıya Krisitabiisi hʊ aa we Esıya
paalʊʊ tıyaŋ.”

Wıya hʊ ba aa saba tıya Krisitabiisi hʊ aa laŋŋı Lawudisıya tıyaŋ

14 Ɛɛ rɛ ʊ bıl bası tıya ŋ abaa, “Sabı wıı no tıya sılaal hʊ aa deŋ
Krisitabiisi hʊ aa we Lawudisıya tıyaŋ. Wıı no lıı mıyaŋ nal hʊ aa leŋ
Wıısı wıbasıı buloŋ yaa lee rɛ. Mıyaŋ nɛ yaa Wıısı daŋsıyadiil hʊ aa
kaŋ wıtıı, abee nal hʊ tıyaŋ Wıısı aa tıŋa a ta kıŋ buloŋ.
15-16 Ŋ gyıŋ ma wıyaalıya buloŋ nɛ. Ma kıı pɔlɔ pɔlɔ rɛ. Ma bı fıyɛla,
a bıl bı nıma mɛ. Ŋ fa kyo dı ma fıyɛla koo dı ma nıma rɛ. Amɛ ma
kıı pɔlɔ pɔlɔ rɛ, a bı fıyɛla, a bıl bı nıma mɛ. Ɛɛ wıya, ŋ sı tʊ ma ta
ŋ nyʊwa tıyaŋ. 17 Ma aa daga ma tıı rɛ anıı ma kaŋ kına rɛ, a bı kyɛ
kıŋ buloŋ kı lɔlɔ. Amɛ ma bı gyıma anıı ma yaa nyaaba rɛ, a yaa sikii
nala, a yaa nyʊlıma, a kaŋ teŋ bıl mɛ. 18 Ɛɛ wıya, ŋ aa kyagılı ma rɛ
dı ma ko ŋ lee a yɔbɔ salıŋtııma ba aa wasa lıı, a yaa kına tımma, a
yɔbɔ gapʊllı mɛ a laalı tɔ ma hıısı hʊ, a yɔbɔ sıya luliye mɛ a we ma
sıya a wuwo kı na. 19 Nala hʊ ŋ aa kyo, ba aa rɛ ŋ aa bası ba sıya wıya
tıya, a daga ba dı ŋ kaŋ ba sıgı ŋmanıı tıyaŋ, dı ba ko yaa wıı kyogi.
Ɛɛ wıya, ma yaa sıfıyaŋ a bırımı lıı ma wıbɔmɔ tıyaŋ. 20 Ma na, ŋ sıŋ
dimbeenyʊwa hʊ tıyaŋ nɛ a kı ŋmaa. Nal hʊ buloŋ aa ko nıı ŋ taal a
kaŋ boro hʊ suri, ŋ sı ko gyʊʊ ʊ lee, dı ŋ beel-ʊ buloŋ di kına. 21 Nal hʊ
aa sı wuwo yuwo di, ŋ sı tıya ʊ ŋmanıı dı ʊ pɛ hɔŋ ŋ kuworikpasa hʊ
tıyaŋ anıı ŋ mɛ aa yuwo di a pɛ hɔŋ ŋ Kuwo kuworikpasa hʊ tıyaŋ gɛɛ.
22 Nala hʊ aa kaŋ dıgına, ma wuwoli ma dıgına a nıı wıya hʊ Wiyesi
Welii hʊ aa bası kı tıya Krisitabiisi hʊ aa we Esıya paalʊʊ tıyaŋ.”

4

Gyɔɔŋ naa ba aa kyʊwalı Wıısı wıısıbee tıyaŋ

1 Wıya no buloŋ aa yaa hal tıyaŋ, ŋ bıl deŋe dı ŋ naa dı
dimbeenyʊwa suro wıısıbee tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ŋ bıl nıı taal hʊ fa aa laa
sıya bası wıya kı tıya ŋ, a kıı gɛɛ anıı ba aa mʊʊ kabıl hʊ. Ɛɛ rɛ ʊ bıl
bası tıya ŋ a baa, “Ko gyıŋ daha dı ŋ daga ı wıya hʊ aa sı yaa wıya no
hal tıyaŋ.” 2 Haŋ lagılagıbiye hʊ Wiyesi Welii hʊ ko we ŋ tıyaŋ a laa
ŋ tıŋa, a leŋ ŋ na wıısıbee, a na Wıısı kuworikpasa hʊ dı ʊ sıŋ doŋ,
nal hɔŋ ʊ tıyaŋ. 3 Nal hʊ fa aa hɔŋ kuworikpasa hʊ tıyaŋ kı tʊla gɛɛ
anıı sıfıyaŋ bʊwa badɔmɔŋ ba aa yırı gyasıpa abee kanɛɛlıyaŋ. Ka
dosiye mɛ baarı kuworikpasa hʊ ko baŋ a kı tʊla gɛɛ anıı sıfıyaŋ bʊyı
hʊ ba aa yırı ɛmaraldi. 4 Ɛɛ rɛ ka ŋ na kuworikpasını mɔlıya abee
banaa mɛ dı ba sıŋ gol kuworikpasa hʊ. Nıhıyası mɔlıya abee banaa

hɔŋ ba tɪyaŋ, a laalɪ gapʋllɪ, a kyige salma kuworinyupugini. 5 Ɛɛ rɛ
ka kuworikpasa hʋ lɪsɪnɪɪ kɪ lɪgɪsɪ anɪɪ gɛɛ anɪɪ duwoŋ, ka kyagɪŋsɪ
mɛ aa kɪɪ gɛɛ anɪɪ duwoŋ aa nɔsɔ lɪɪ kpasa hʋ lee. Ɛɛ rɛ ka fɪŋtɪŋsɪ
bapɛ ba aa kyolo mɛ sɪŋ kuworikpasa hʋ sɪya tɪyaŋ. Fɪŋtɪŋsɪ no rɛ
yaa Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ aa kaŋ de-iriŋma bapɛ hʋ. 6 Ka kɪŋ kɪdɪgɪ
pɪŋ kuworikpasa hʋ sɪya a kɪɪ gɛɛ anɪɪ mpʋwɔnʋʋ, a pʋrɪsɪ gɛɛ anɪɪ
duwoŋbʋyɪ, aŋ kyaanɪ gɛɛ anɪɪ nyagɪsa.

Ka kɪweye banaa badɔmɔŋ sɪŋ baarɪ kuworikpasa hʋ ko baŋ, ka
sɪya tɔ ba hala abee ba sɪya dɪɪlaŋ buloŋ. 7 Kɪweye banaa hʋ kɪdɪgɪ
gyɪ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ naakyigi, kɪdɪgɪ mɛ kɪɪ gɛɛ anɪɪ nɔboliye, kɪdɪgɪ sɪya
mɔgɪ mɛ kɪɪ gɛɛ anɪɪ nihuwobiŋ sɪya, ka kɪdɪgɪ mɛ kɪɪ gɛɛ anɪɪ kakyuu
aa gyaarɪ. 8 Kɪweye hʋ kɪdɪgɪ buloŋ kaŋ kɪŋkanɪya badʋ badʋ rɛ. Ba
kaŋ sɪya ba teŋ logimo buloŋ tɪyaŋ nɛ, haalɪ abee ba kɪŋkanɪya buloŋ
tɪyaŋ. Kyɛɛ bee ʋ nyʋwa buloŋ ba aa yaŋ kɪ yɪɪ yɪɪla rɛ a bɪ kpaa kɪ
ta abaa:

"Ɪ yaa Tɪpʋlʋŋ Tɪɪna rɛ, Ɪ yaa Tɪpʋlʋŋ Tɪɪna rɛ, á Tɪɪna Wɪɪsɪ, Dee
buloŋ tɪɪna ɪ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna rɛ,
ɪ rɛ yaa nal hʋ fa aa we doŋ faafaa buloŋ, abee nal hʋ aa we doŋ
gyɪnaŋ, abee nal hʋ aa sɪ we doŋ maakyiye buloŋ."

9 Saŋa kɛ buloŋ Kɪweye hʋ banaa aa ko yɪɪ yɪɪla a kɪ dannɪ nal
hʋ aa hɔŋ kuworikpasa hʋ tɪyaŋ a yaa nal aa we doŋ a kaŋ kɪ mʋ
maakyiye buloŋ, a kɪ daga ʋ gaŋdarɪ, a kɪ kpa ʋ yohuŋ aŋ kɪ kyʋwalɪ
ʋ aŋgyʋwasʋ gɛɛ, 10 Nɪhɪyasɪ mɔlɪya abee banaa hʋ mɛ aa tuu gbinni
ʋ sɪya tɪyaŋ nɛ, a kyʋwalɪ nal hʋ aa hɔŋ kuworikpasa hʋ tɪyaŋ, nal
hʋ aa we doŋ maakyiye buloŋ, a suri ba kuworinyupugini hʋ biŋ
kuworikpasa hʋ sɪya tɪyaŋ, aŋ kɪ yɪɪ yɪɪla a baa,

11 "Á Tɪɪna abee á Wɪɪsɪ, ʋ maga dɪ á kɪ kyʋwalɪ ɪ rɛ,
á kɪ dannɪ ɪ, a kɪ yɪrɪ ɪ feŋ,
Ɪ rɛ yaa Dee buloŋ Tɪɪna. Ɪ rɛ taa kɪŋ buloŋ,
Ɪ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ ɪ ta ba, ba kaŋ mɪɪbol."

5

Teŋkulii hʋ ba aa taara tɔ

1 Ɛɛ rɛ ka ŋ bɪl na dɪ nal hʋ aa hɔŋ kuworikpasa hʋ tɪyaŋ, dɪ ʋ
kol teŋkulii ʋ noduu noŋ tɪyaŋ. Ba sabɪ kɪna we teŋ hʋ tɪya abee ʋ
hal buloŋ tɪyaŋ, aŋ kpa kel taarɪ tɔ teŋ hʋ leye bapɛ tɪyaŋ. 2 Ɛɛ rɛ ŋ
na malɪkaduwo kɪdɪgɪ dɪ ʋ heele a kɪ pɪyɛsɪ, "Kɪbee rɛ maga ʋ aa sɪ
wuwo kaŋ kelni hʋ ba aa kaŋ taarɪ teŋkulii hʋ tɔ a tɔrɪ, aŋ suri teŋ
hʋ?" 3 Amɛ nal buloŋ fa tuwo wɪɪsɪbee tɪyaŋ, koo taŋha nyuu tɪyaŋ
koo taŋha memii tɪyaŋ a maga ʋ aa sɪ wuwo suri teŋ hʋ, a deŋ ʋ tɪya.
4 Ŋ aa naa dɪ nal buloŋ tuwo a maga ʋ aa sɪ wuwo suri teŋ hʋ, koo
a deŋ ʋ tɪya gɛɛ, ŋ wɪɪ weliŋ. 5 Ɛɛ rɛ nɪhɪyasɪ hʋ kɪdɪgɪ basɪ tɪya ŋ a
baa, "Ta kɪ wiye. Deŋ na! Nal hʋ ba aa yɪrɪ Gyuda doho nala Naakyigi
hʋ, Deviti nihii hʋ aa yaa nɪbal, ʋ yuwo di rɛ, ɛɛwɪya ʋ aa wuwo ʋ tɔrɪ
kelni hʋ bapɛ ba aa kaŋ taarɪ teŋ hʋ tɔ rɛ, aŋ suri ʋ.

6 Ɛɛ rɛ ŋ deŋ a na Pebiye dɪ ʋ sɪŋ kuworikpasa hʋ abee kɪweye hʋ
banaa abee nɪhɪyasɪ mɔlɪya bee banaa hʋ tʋtʋʋ, a kɪɪ gɛɛ anɪɪ ba fa
aa kpʋ ʋ. Ʋ fa kaŋ nyɪŋdaasɪ bapɛ rɛ abee sɪya bapɛ. Sɪya hʋ bapɛ
rɛ yaa Wiyesi Welii aa kaŋ de-iriŋma bapɛ hʋ Wɪɪsɪ aa taa ʋ ko tuu
dʋnɪya logiŋ kɛ buloŋ. 7 Ɛɛ rɛ Pebiye hʋ mʋ laa teŋ hʋ nal hʋ aa hɔŋ

kuworikpasa hʋ nyuu noduu noŋ tɪyaŋ. 8 Ʋ aa laa teŋ hʋ, kɪweye hʋ
banaa abee nɪhɪyasɪ mɔlɪya abee banaa hʋ, ba buloŋ tuu gbinni Pebiye
hʋ sɪya tɪyaŋ. Nɪhɪyasɪ mɔlɪya bee banaa hʋ buloŋ kol konima abee
salma tahaŋbiisi rɛ. Salma tahaŋbiisi hʋ gyɪ suwo rɛ abee wɪsɪnaaŋ
hʋ ba aa nyɔgɔ tɪya Wɪɪsɪ. Wɪsɪnaaŋ no rɛ yaa Wɪɪsɪ nala wɪɪkyʋwalɪ.
9 Ɛɛ rɛ nɪhɪyasɪ hʋ abee kɪweye hʋ yɪɪ yɪɪfalɪɪ a baa:
"I rɛ maga ɪ aa sɪ laa teŋkulii hʋ ba aa taarɪ tɔ,
a tɔrɪ kelni hʋ ba aa kaŋ taarɪ teŋ hʋ tɔ,
beewɪya ba kpʋ ɪ rɛ, ɪ kpa ɪ kyal a yɔbɔ nihuwobisi a tɪya Wɪɪsɪ.
Nala hʋ ɪ aa yɔbɔ lɪɪ nala iriŋ iriŋ buloŋ tɪyaŋ nɛ, a kɪ basɪ taanɪ
iriŋ iriŋ, a we tɔnɪ iriŋ iriŋ abee taŋhasɪ iriŋ iriŋ buloŋ tɪyaŋ.
10 I leŋ nala hʋ ɪ aa yɔbɔ yaa kuwori doho rɛ a yaa wɪɪkyʋwal sɪlaala
a tʋma kɪ tɪya Wɪɪsɪ.
Ba sɪ kɪ deŋ taŋha buloŋ."
11 Ɛɛ rɛ ŋ nɪɪ malɪkasɪ aa pele tusi tusi aa sɪŋ gol kuworikpasa hʋ abee
kɪweye hʋ abee nɪhɪyasɪ hʋ dɪ ba aa yɪɪ yɪɪla ba kɪ gyɪŋ,
12 a baa:
"Pebiye hʋ ba aa kpʋwa rɛ maga dɪ ʋ kaŋ dee.
Ʋ rɛ maga dɪ ʋ kaŋ dʋwa, abee wɪgyʋŋ, abee dee kɪŋ buloŋ tɪyaŋ.
Ʋ rɛ maga dɪ ʋ kaŋ feŋbal, dɪ nala kɪ dannɪ ʋ a kɪ kyʋwalɪ ʋ."
13 Ɛɛ rɛ ka ŋ nɪɪ kɪna hʋ buloŋ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ, abee kɪna hʋ
buloŋ aa we dʋnɪya tɪyaŋ, abee kɪna hʋ aa we taŋha memii tɪyaŋ,
abee kɪna hʋ buloŋ aa we mpʋwɔnʋʋ tɪyaŋ, abee kɪŋ kɛ buloŋ aa we
doŋ dɪ ba aa yɪɪ yɪɪl a baa,
"Nal hʋ aa hɔŋ kuworikpasa hʋ tɪyaŋ abee Pebiye hʋ,
ba aa rɛ maga dɪ á kɪ kyʋwalɪ ba, a kɪ tɪya ba feŋ, a kɪ dannɪ ba.
Ba aa rɛ kaŋ dee kɪŋ buloŋ nyuu tɪyaŋ, a kaŋ kɪ mʋ maakyiye buloŋ."
14 Ɛɛ rɛ kɪweye hʋ banaa mɛ yaa amɪ kɪ we, ka nɪhɪyasɪ mɔlɪya bee
banaa hʋ mɛ tuu gbinni a kyʋwalɪ ʋ.

6

Pebiye hʋ tɔrɪ kelni hʋ ba aa kaŋ taarɪ teŋkulii hʋ tɔ

1 Ɛɛ rɛ ŋ na dɪ Pebiye hʋ kaŋ kelni bapɛ hʋ laasɪya kɪŋ a kaŋ tɔrɪ.
Nyɛ rɛ ŋ nɪɪ dɪ kɪweye hʋ banaa kɪdɪgɪ yɪra, ʋ taal kɪɪ gɛɛ anɪɪ duwoŋ
aa nɔsɔ, a baa "ko!" 2 Ɛɛ rɛ ŋ deŋ, a na gyapʋlʋŋ. Nal hʋ aa gyɪna ʋ
kol too, ka ba kpa kuworinyupugi tɪya ʋ. Ɛɛ rɛ ʋ lɪɪ mʋ anɪɪ bayuwol
aa yuwo kɪ di saŋa buloŋ, dɪ ʋ yuwo yuwo a di ʋ dɔmɔ.
3 Ɛɛ rɛ Pebiye hʋ bɪl kaŋ kelni hʋ kɪlɪya tɪɪna a kaŋ tɔrɪ. Doŋ nɛ
ŋ bɪl nɪɪ dɪ kɪweye hʋ banaa lɪya tɪɪna mɛ yɪra a baa, "ko!" 4 Ɛɛ rɛ
gyaagʋ kɪdɪgɪ mɛ ko lɪɪ, a yaa gyafɪyaŋ. Doŋ nɛ ba kpa dee tɪya nal
hʋ aa gyɪna ʋ, dɪ ʋ kaŋ yuwo ko dʋnɪya, dɪ nala kɪ yuwo dɔmɔŋ a kɪ
kpʋ dɔmɔŋ. Ba gyɪ kpaa takoobibal lɛ a tɪya ʋ.
5 Ɛɛ rɛ Pebiye hʋ bɪl kaŋ kelni hʋ kɪtoo tɪɪna a kaŋ tɔrɪ. Ɛɛ rɛ ŋ nɪɪ
dɪ kɪweye hʋ too tɪɪna mɛ yɪra a baa, "Ko!" Ɛɛ rɛ ŋ deŋ, a na gyabiŋ.
Nal hʋ aa gyɪna ʋ kol sanɪya ʋ noŋ tɪyaŋ. 6 Ɛɛ rɛ ŋ nɪɪ wɪɪ aa kɪɪ gɛɛ
anɪɪ nal taal, a lɪɪ kɪweye hʋ banaa tʋtʋʋ tɪyaŋ, a baa, "Ba sɪ yallɪ
nasaarɪmɪya kʋrʋba a maga baadee tʋŋtʋnnɪ kyɛpiliŋ tuno, ka dɪ ba
yallɪ mɪkʋrʋba boto mɛ a maga baadee tʋŋtʋnnɪ kyɛpiliŋ tuno. Amɛ
ma ta kyogi nʋʋ bee sɪŋ yalɪɪ kɛ nyɛ."

7 Ɛɛ rɛ Pebiye hʋ bɪl kaŋ kelni kɪnaa tɪɪna a kaŋ tɔrɪ. Ɛɛ rɛ ŋ nɪɪ dɪ
kɪweye hʋ kɪnaa tɪɪna mɛ yɪra a baa, “ko!” 8 Ɛɛ rɛ ŋ deŋ a na gyakɔŋ-
kpɪlɪlɪ kɪdɪgɪ. Nal hʋ aa gyɪna ʋ feŋ nɛ yaa Sʋʋ, ka lalɪyabee kɪ tɪŋ ʋ
hal. Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ tɪya ba dee dɪ ba kpa yuwo abee losi abee wɪɪla abee
ɔhɔ-kɪna a kpʋ nihuwobisi buloŋ aa we dʋnɪya ba aa kaŋ kpaa leye
banaa lɪdɪgɪ tɪyaŋ.
9 Pebiye hʋ aa kaŋ kelni hʋ kɪnɔɔ tɪɪna a kaŋ tɔrɪ, ɛɛ rɛ ŋ deŋ a na
nala ba aa kpʋwa dʋŋsɪ dɪ ba we kogu hʋ ba aa kpaa wɪɪsʋllɪ kɪna kɪ
nyɔgɔ memii tɪyaŋ. Nala no fa aa basɪ Wɪɪsɪ wɪya rɛ abee wɪtɪɪ aŋ bɪ
bɪla hal, ɛɛ rɛ tɪŋ ba kpʋ ba. 10 Ɛɛ rɛ ba ŋmaa nyʋwa baŋ baŋ baŋ a
baa, “Á Tɪɪna Wɪɪgyoribakɔɔ, I yaa Tɪpʋlʋŋ Tɪɪna rɛ a kaŋ wɪtɪɪ mɛ,
kyɛbee rɛ ɪ tɪɪ sɪ di dʋnɪya nala hʋ aa kpʋ ma sarɪya, a dɔgɪsɪ ba?” 11 Ɛɛ
rɛ Wɪɪsɪ kpa gapʋlʋŋ a tɪya ba kɪdɪgɪ buloŋ aŋ basɪ tɪya ba dɪ ba gyegili
mʋhʋ tʋlɪɪ, dɪ ba kpʋ ba tʋŋtʋnnɪ-dɔŋtɪŋsɪ abee ba nɪmmabalɪya hʋ
badɔmɔŋ mɛ anɪɪ gɛɛ ba aa kpʋʋ ba, a maga gɛɛ Wɪɪsɪ aa magɪlɪ biŋ.
12 Pebiye hʋ aa kaŋ kelni hʋ kɪdʋʋ tɪɪna a kaŋ tɔrɪ, ŋ na dɪ taŋha
gyegile yʋga. Ɛɛ rɛ wɪɪpɔsɪɪ buloŋ bil gɛɛ timm anɪɪ gabiŋyohi, pene
buloŋ mɛ fɪyɛsɪ gɛɛ anɪɪ kyal. 13 Ka kyɪŋwʋlɪya lɪɪ wɪɪsɪnyuu a ko
tuu kɪ tele taŋha anɪɪ puwoduwo aa kyɪrɪ pil-huwoni kɪ lo taŋha gɛɛ.
14 Ɛɛ rɛ wɪɪsɪnyuu buloŋ nyʋgɪsɪ gɛɛ anɪɪ ba aa kaŋ wasa kulo kpa
dɪgɪ dʋŋ. Dogiŋsi abee fuwokpoŋiye buloŋ sii ba liweeliye tɪyaŋ. 15 Ɛɛ
rɛ dʋnɪya kuworo, abee paalʋʋ didenne, abee laalyuwolhɪyasɪ, abee
kɪna tɪmma, abee nɪbala, abee nala buloŋ, yosi abee nala hʋ aa tɪŋ
ba tɪɪma, ba buloŋ fá gyʋʋ faŋa dogiŋsi bʋbʋʋsɪ abee bʋpagɪsɪ tɪyaŋ.
16 Aŋ kɪ yɪrɪ dogiŋsi hʋ abee bʋwa hʋ abaa, “Ma tele tɔ ma dɪ nal hʋ
aa hɔŋ kuworikpasa hʋ nyuu ta naa ma, dɪ Pebiye hʋ mɛ ta dɔgɪsɪ ma,
17 Beewɪya kyɛɛ hʋ ba aa sɪ daga ba baaŋ dʋnɪya nala nyuu tɪyaŋ pele
rɛ. Nal buloŋ tuwo aa sɪ wuwo sɪŋ ba sɪya.”

7

Wɪɪsɪ nala hʋ ba aa magɪla

1 Wɪya no buloŋ hal tɪyaŋ, ŋ bɪl na malɪkasɪ banaa dɪ ba sɪŋ taŋha
logimo banaa hʋ tɪyaŋ. Ba fa tɔɔ puwo aa lɪɪ dʋnɪya logimo hʋ banaa
buloŋ nɛ, dɪ ʋ ta luro taŋha tɪyaŋ koo mpʋwɔnʋʋ tɪyaŋ koo tɪya buloŋ
tɪyaŋ. 2 Ɛɛ rɛ ka ŋ na malɪka kɪdɪgɪ dɪ ʋ lɪɪ wɪɪpɔsɪɪ dɪɪlaŋ a ko kɪ gyɪŋ
wɪɪsɪnyuu, a kol kɪŋ hʋ Wɪɪsɪ hʋ aa weye aa kaŋ magɪlɪ ʋ nala. Ɛɛ rɛ
ʋ huwori yɪrɪ malɪkasɪ hʋ banaa Wɪɪsɪ fa aa tɪya ba dee dɪ ba kyogi
taŋha abee mpʋwɔnʋʋ hʋ, 3 a basɪ tɪya ba abaa, “Ma ha ta ko kyogi
taŋha koo mpʋwɔnʋʋ koo tɪɪsɪ, see dɪ á magɪlɪ á Tɪɪna Wɪɪsɪ tʋŋtʋnna
ba tilli tɪyaŋ a teŋ.” 4 Ɛɛ rɛ ba daga nala hʋ Wɪɪsɪ aa magɪla nyʋwa a
tɪya ŋ. Ba yaa tusi kɔɔ abee tusi mɔllɪ balɪya bee banaa rɛ (144,000).
Nala no lɪɪ Iziral tɪmma bekyige fi bee balɪya hʋ tɪyaŋ nɛ. 5-8 Nala
tusi fi abee balɪya (12,000) rɛ ʋ magɪlɪ bekyige hʋ kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ.
Bekyige fi bee balɪya rɛ nyɛ: Gyuda bekyigi nala 12,000 Rubiŋ bekyigi
nala 12,000 Gaadi bekyigi nala 12,000 Asira bekyigi nala 12,000 Nafitali
bekyigi nala 12,000 Manaasi bekyigi nala 12,000 Simiyɔŋ bekyigi nala
12,000 Levi bekyigi nala 12,000 Isaaka bekyigi nala 12,000 Zebulɔŋ
bekyigi nala 12,000 Gyosɛfʋ bekyigi nala 12,000 Bɛngyamin bekyigi
nala 12,000

Nıgyamaa hʋ aa bı kaŋ dıısıı

9 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ ŋ deŋ a na nıgyamaa badɔmɔŋ nal buloŋ aa bı
sı wuwo dıısı. Ba lıı dʋnıya logiŋ kɛ buloŋ nɛ a lıı taŋhası iriŋ
iriŋ buloŋ, abee nihuwobisi doho iriŋ iriŋ buloŋ tıyaŋ, a kı bası
taanı iriŋ iriŋ buloŋ. Ɲ na dı ba sıŋ kuworikpasa hʋ abee Pebiye
hʋ sıya tıyaŋ, a laalı gapʋlʋŋdoliye doliye, a kol abɛɛ paaponni ba
nosi tıyaŋ. 10 Nıgyamaa hʋ yaa kyagıŋsı yʋga abaa, “Á Tıına Wıısı
aa hɔŋ kuworikpasa hʋ nyuu abee Pebiye hʋ, ba aa rɛ laa ma ta.”
11 Ka malıkası hʋ buloŋ sıŋ gol kuworikpasa hʋ abee nıhıyası mɔlıya
bee banaa hʋ abee kıweye banaa hʋ. Ɛɛ rɛ malıkası hʋ aa tuu kyige
pumpuŋ kuworikpasa hʋ sıya tıyaŋ, a kyʋwalı Wıısı 12 a baa, “Amı.
Á Tıına Wıısı kaŋ dee rɛ abee wıgyʋŋ abee gaŋdarı. Ma leŋ dı á kı
dannı ʋ, a kı kyʋwalı ʋ aŋgyʋwasʋ, a kı kpa ʋ yohuŋ a kaŋ kı mʋ
maakyiye buloŋ. Amı.”

13 Ɛɛ rɛ nıhıyası hʋ kıdıgı pıyɛsı ŋ a baa, “Kıbeema rɛ laalı
gapʋlʋŋdoliye hʋ gɛɛ, lee rɛ ba lıı?” 14 Ɛɛ rɛ ŋ bası tıya ʋ a baa, “Ɲ
nıhıyawʋ, I rɛ gyıma.” Ɛɛ rɛ ʋ bası tıya ŋ a baa, “Nala no rɛ Wıısı lıı
tʋwarıbal hʋ tıyaŋ. Ba aa rɛ sası ba gannı Pebiye hʋ kyal tıyaŋ, ba lıı
peretete. 15 Ɛɛ rɛ tıŋ ba sıŋ Wıısı kuworikpasa hʋ sıya tıyaŋ, a tʋma
kı tıya ʋ kyɛɛ bee ʋ nyʋwa buloŋ ʋ Wııkyʋwaldııbal hʋ tıyaŋ. Nal hʋ
aa hɔŋ kuworikpasa hʋ tıyaŋ nɛ sı we ba lee a kı pɔ ba. 16 Losi bıl
bı sı kaŋ ba, nıınyʋwası mɛ bı sı kaŋ ba, wıınʋŋ bıl bı sı nyɔgı ba,
nʋŋ mɛ bıl bı sı kaŋ ba. 17 Wıı buloŋ bıl bı sı yaa ba, beewıya Pebiye
hʋ aa sıŋ Wıısı kuworikpasa hʋ sıya rɛ sı kı deŋ ba nyuu tıyaŋ, anıı
pedaal aa kı deŋ ʋ piyese nyuu gɛɛ. Ʋ rɛ sı kaŋ ba mʋ nıipaala lee,
nıı hʋ aa tıya mııbol. Wıısı mɛ sı tııgı ba sınııl buloŋ ta.”

8

Pebiye hʋ kaŋ kelni hʋ kateŋsi tɔrı

1 Saŋa hʋ Pebiye hʋ aa kaŋ kelni bapɛ hʋ ba aa kaŋ taarı teŋkulii
hʋ tɔ kateŋsi tɔrı, wıısıbee buloŋ yaa sırıtıtı a pele miŋti mɔlıya abee
fi. 2 Ɛɛ rɛ ka ŋ na malıkası hʋ bapɛ aa sıŋ Wıısı sıya tıyaŋ. Doŋ nɛ ba
kpa kabıla bapɛ tıya ba. 3 Malıka kıdıgı mɛ ko sıŋ kogu hʋ logiŋ, a kol
salma tahana hʋ ba aa kpaa wısınaaŋ we a nyɔgɔ kı tıya Wıısı. Ɛɛ rɛ
ba kpa wısınaaŋ yʋga tıya ʋ, dı ʋ kpa pɛ Wıısı nala wııkyʋwalı tıyaŋ
a nyɔgɔ tıya Wıısı. Ʋ sı nyɔgı ba salma kogu hʋ aa sıŋ kuworikpasa
hʋ sıya tıyaŋ nyuu. 4 Ɛɛ rɛ wısınaaŋ hʋ nyʋwɔsı abee Wıısı nala
wııkyʋwalı lıı malıka hʋ noŋ tıyaŋ a mʋ Wıısı lee. 5 Doŋ nɛ malıka
hʋ kyaanı diŋ kogu hʋ nyuu tıyaŋ a su salma tahana hʋ a kpa yuwo
ʋ ko tuu taŋha. Ɛɛ rɛ duwoŋ kı nɔsı, a kı lıgısı, ka taŋha kı gyigili.

Malıkası hʋ mʋʋ kabıla hʋ

6 Ɛɛ rɛ malıkası hʋ bapɛ aa kaŋ kabıla bapɛ hʋ yaa siri dı ba mʋʋ
kabıla hʋ. 7 Malıka-buŋbuŋ tıına hʋ mʋʋ ʋ kabıl. Ɛɛ rɛ ba kpa
duwoŋbʋwa abee diŋ aa guwosi kyal tıyaŋ a yuwo lo taŋha. Ɛɛ rɛ
taŋha nyuu buloŋ ba aa kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lıdıgı lıı buloŋ di
diŋ, taŋha nyuu tıısı buloŋ ba aa kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lıdıgı lıı
buloŋ mɛ di diŋ, taŋha nyuu ɔfıyɛla buloŋ mɛ di diŋ.

8 Ɛɛ rɛ malıka-lıya hʋ tıına mɛ mʋʋ ʋ kabıl. Doŋ nɛ ba kpa kıŋ
aa kıı gɛɛ anıı dogiŋbal aa di diŋ a yuwo we mpʋwɔnʋʋ tıyaŋ. 9 Ɛɛ

rɛ mpʊwɔnʊʊ buloŋ ba aa kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lıdıgı lıı buloŋ bırımı kyal. Kıwiyesiye buloŋ aa we mpʊwɔnʊʊ tıyaŋ ba aa kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lıdıgı lıı buloŋ mɛ sʊba. Nııduworibori sı iriŋ buloŋ ba aa kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lıdıgı lıı buloŋ mɛ kyogi.

10 Ɛɛ rɛ malıka-too hʊ tıına mɛ mʊʊ ʊ kabıl. Doŋ nɛ kyıŋwʊlbal kıdıgı lıı wıısınyuu, a kı di gɛɛ anıı fıŋtına, a ko tuu tele fuwoni abee bulli buloŋ ba aa kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lıdıgı lıı tıyaŋ. 11 Kyıŋwʊlıı hʊ feŋ nɛ yaa Kıhaa. Ʊ aa hayɛ wıya, nıırı hʊ tıyaŋ ʊ aa tele hʊ mɛ hayɛ, nıgyamaa yʊga aa nyʊwa nıı hʊ sʊba akuu nıı hʊ aa hayɛ wıya.

12 Ɛɛ rɛ malıka-naa hʊ tıına mɛ mʊʊ ʊ kabıl. Ɛɛ rɛ ba ŋmaa wııpɔsıı abee pene abee kyıŋwʊlıya ba aa kaŋ ba kıdıgı buloŋ kpaa leye boto a kaŋ lıdıgı lıı. Ɛɛ rɛ ba kıdıgı buloŋ pʊlʊŋ ba aa kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lıdıgı lıı buloŋ nyʊgısı. Ɛɛ rɛ pʊlʊŋ bıl tuwo sıgballıya ba kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lıdıgı lıı tıyaŋ, a bıl tuwo tebine mɛ ba aa kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lıdıgı lıı tıyaŋ.

13 Ɛɛ rɛ ŋ deŋ a na kakyuu dı ʊ aa gyaarı wıısınyuu tıyaŋ ka ŋ nıı dı ʊ nɔsɔ yʊga abaa, “Owu, Tʊwara! Tʊwara! Tʊwara! Nala hʊ aa we taŋha nyuu tıyaŋ sı na tʊwara saŋa hʊ malıka-kaalıya hʊ boto aa sı mʊʊ ba kabıla.”

9

1 Ɛɛ rɛ malıka-nɔɔ hʊ tıına mɛ mʊʊ ʊ kabıl. Doŋ nɛ ŋ na kyıŋwʊlıı dı ʊ lıı wıısınyuu a ko tuu tele taŋha. Ba kpa bootogiluŋii hʊ aa bı kaŋ lıtenii saafııbii a tıya ʊ. 2 Ɛɛ rɛ ʊ kaŋ bootogiluŋii hʊ nyʊwa suri, nyʊwɔsı lıı bootogiluŋii hʊ tıyaŋ a kıı gɛɛ anıı diŋbal nyʊwɔsı, a tɔ pʊlʊŋ abee wıısınyuu buloŋ, ba bil. 3 Ɛɛ rɛ hʊwa lıı nyʊwɔsı hʊ tıyaŋ a ko tuu taŋha. Ba leŋ ba wuwo kı dʊŋ nala gɛɛ anıı nʊʊŋsı. 4 Ba bı tıya ba ŋmanıı dı ba kyogi ɔhɔ koo tıısı koo kına hʊ aa nyʊʊ taŋha tıyaŋ. Amɛ ba tıya ba ŋmanıı rɛ dı ba bɔŋsı nal hʊ buloŋ aa bı kaŋ Wıısı magıl ʊ tile tıyaŋ. 5 Ba bı tıya hʊwa hʊ ŋmanıı dı ba kpʊ nala no, amɛ dı ba dɔgısı ba peŋsi bɔnɔŋ. Tʊwara hʊ ba aa naa ʊ kıı gɛɛ rɛ nʊʊma aa dʊŋ nal ʊ kı wıı gɛɛ. 6 Haŋ saŋa hʊ tıyaŋ, nala sı kı kyɛ dı ba sʊba, amɛ ba bı sı wuwo sʊba. Ba sı kyo dı ba sʊba ka dı sʊʊ fá nyʊgısı ba sıya tıyaŋ.

7 Hʊwa hʊ fa kıı gɛɛ anıı gyaaga ba aa kpıyɛra dı ba kaŋ mʊ yuwo. Ba kyige kına aa kıı gɛɛ anıı salma nyupugini rɛ, ka ba sıya mɔgı mɛ kıı gɛɛ nihuwobisi sıya. 8 Ba nyupʊna mɛ gyı kıı gɛɛ anıı haaŋ nyupʊna. Ba nyıŋa mɛ kıı gɛɛ anıı naakyigi nyıŋa. 9 Kına badɔmɔŋ gyı tɔɔ ba bembiye rɛ a kıı gɛɛ anıı hɔgı ba aa kpa tɔ bembii a kaŋ kı yuwo yuwo. Ba kıŋkanıya mɛ kı yaa kyagıŋsı anıı gyagyamaa aa tarı torukusi a fá kı mʊ yuwo. 10 Ba gyı kaŋ gyosi bee fıllı rɛ anıı nʊʊŋsı. Dee hʊ buloŋ ba fa aa kana dı ba kaŋ dɔgısı nala peŋsi bɔnɔŋ hʊ buloŋ, ʊ fa we ba gyosi no tıyaŋ nɛ. 11 Malıka hʊ fa aa kol bootogiluŋii hʊ saafııbii hʊ rɛ fa yaa ba kuwori. Gyuuma taal tıyaŋ ba aa yırı ʊ Abadaŋ. Giriki tımma taal tıyaŋ mɛ, ba aa yırı ʊ Apɔliyɔŋ nɛ. (Feŋ no memii rɛ yaa Nal hʊ aa kyogi kyogisi)

12 Laasıya tʊwara hʊ ba aa sı na ʊ lıtenii rɛ nyɛ. Amɛ tʊwarası balıya rɛ ha kaa.

13 Ɛɛ rɛ malıka-dʊʊ hʊ tıına mɛ mʊʊ ʊ kabıl. Doŋ nɛ ŋ nıı taal dı ʊ lıı salma kogu hʊ aa sıŋ Wıısı sıya logimo banaa hʊ tıyaŋ. 14 Ɛɛ rɛ

taal hʋ basɪ tɪya malɪka-dʋʋ hʋ tɪɪna hʋ aa kol kabɪl hʋ a baa, “Puri
malɪkasɪ hʋ banaa hʋ ba aa vʋwa biŋ Yufireti fuwobal hʋ tɪyaŋ a ta.”
15 Ba fa vʋwa ba biŋ nɛ a yaa siri gbala kyɛɛ no abee pene no abee bɪna
no ba aa puri ba ta dɪ ba kpʋ dʋnɪya nala buloŋ ba aa kaŋ kpaa leye
boto a kaŋ lɪdɪgɪ lɪɪ. 16 Ɛɛ rɛ ba daga bayuwolo hʋ aa gyɪŋ gyaaga hʋ
nyʋwa tɪya ŋ. Ba fa pele nala tusi tusi kɔɔsɪ balɪya (200,000,000). 17 Ŋ
aa naa gyaaga hʋ abee nala hʋ aa gyɪŋ ba anɪɪ duwoso tɪyaŋ, nyɛ rɛ
ba kɪɪ: Hɔgɪnɪ hʋ gyagyɪnna hʋ aa kpa tɔ ba bembiye badɔmɔŋ fɪyɛsa
gɛɛ rɛ anɪɪ diŋ, badɔmɔŋ mɛ bil gɛɛ anɪɪ saŋsaŋbiniye badɔmɔŋ mɛ
yaa sumuŋ gɛɛ anɪɪ gyɪrɪbʋyɪ. Gyaaga hʋ nyuni kɪɪ gɛɛ anɪɪ naakyige
nyuni. Ɛɛ rɛ ka diŋ abee nyʋwɔsɪ abee gyɪrɪbʋyɪ kɪ lɪɪ ba nyʋʋsɪ
tɪyaŋ. 18 Balo-kɪna no boto rɛ kpʋʋ nihuwobisi doho nala buloŋ ba
aa kaŋ kpaa leye boto lɪdɪgɪ hʋ. Ba aa rɛ nyɛ: Diŋ abee nyʋwɔsɪ abee
gyɪrɪbʋyɪ hʋ aa lɪɪ gyaaga hʋ nyʋʋsɪ tɪyaŋ. 19 Gyaaga hʋ dee buloŋ
fa we ba nyʋʋsɪ abee ba gyosi tɪyaŋ nɛ. Ba gyosi gyɪ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ
dʋma, a kaŋ nyuni. Kɪna no rɛ ba kaŋ kɪ bɔŋsɪ nala.
20 Dʋnɪya nɪkaalɪya hʋ baloo no aa bɪ kpʋwa, ba mɛ ha bɪ leŋ kɪna
hʋ ba tɪɪ aa mara a kɪ kpaarɪ. Ba ha aa tɪŋ gyɪŋbɔmɔ hal lɛ a kɪ marɪ
vʋga ba aa kpaa salma koo kpana koo kɔlɪɪ koo bʋwa koo daasɪ a marɪ.
Vʋga no bee na, ba bee nɪɪ wɪya, a bɪ wuwo kɪ vala mɛ. 21 Nala no bɪ
bɪrɪmɪ ba hakɪllɪ a lɪɪ nala kpʋyɪ, abee hɪrʋ abee sɔŋsɔŋ abee gaal hʋ
tɪyaŋ ba aa we.

10

Malɪka hʋ aa kol teŋbiye hʋ ba aa kaŋ kulo

1 Ɛɛ rɛ ka ŋ bɪl na malɪkaduwo kɪdɪgɪ dɪ ʋ lɪɪ wɪɪsɪbee a ko tuu.
Taala tɔ ʋ buloŋ gɛɛ anɪɪ ʋ aa laalɪ gadolii, ka dosiye baarɪ ʋ nyuu. Ʋ
sɪya mɔgɪ kɪ tʋla gɛɛ anɪɪ wɪɪpɔsɪɪ. Ʋ naasɪ mɛ kɪɪ gɛɛ anɪɪ diŋpʋwala.
2 Ka ʋ kol teŋbiye aa suro ʋ noŋ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ʋ kpa ʋ noduu naaŋ a
dɔbɔ mpʋwɔnʋʋ nyuu tɪyaŋ, a kpa ʋ nogɔbɔ naaŋ mɛ a sɪgɪ taŋha.
3 Ɛɛ rɛ ʋ nɔsɪ yʋga anɪɪ naakyigi aa gerise gɛɛ. Ʋ aa nɔsɔ gɛɛ, duwoŋ
mɛ laa nɔsɪ bʋpɛ. 4 Ɛɛ rɛ ŋ fa kɪ kyɛ dɪ ŋ sabɪ wɪya hʋ duwoŋ hʋ aa
nɔsɔ bʋpɛ hʋ a basɪ. Doŋ nɛ ŋ nɪɪ taal dɪ ʋ lɪɪ wɪɪsɪnyuu a basɪ tɪya
ŋ a baa, “Leŋ dɪ wɪya hʋ duwoŋ hʋ aa nɔsɔ basɪ we ɪ nyuu tɪyaŋ. Ta
saba biŋ.” 5 Ɛɛ rɛ ka ŋ na malɪka hʋ, nal hʋ naadɪgɪ aa sɪŋ mpʋwɔnʋʋ
tɪyaŋ, ka kɪdɪgɪ mɛ sɪŋ taŋhahɪlɪɪ tɪyaŋ, dɪ ʋ kaŋ ʋ noduu noŋ a yɪya
wɪɪsɪnyuu. 6 Ɛɛ rɛ ʋ ŋmɪyɛsɪ nal hʋ aa we doŋ a kaŋ kɪ mʋ maakyiye
buloŋ, nal hʋ aa taa wɪɪsɪnyuu abee kɪna hʋ buloŋ aa we wɪɪsɪnyuu,
abee taŋha abee kɪna hʋ buloŋ aa we doŋ, abee mpʋwɔnʋʋ abee kɪna
buloŋ aa we ʋ tɪyaŋ. Ʋ ŋmɪyɛsa rɛ a baa, “Wɪɪsɪ bɪl bɪ sɪ gyegili bee
wɪɪ hʋ ʋ aa kyɛ dɪ ʋ yaa.” 7 Amɛ kyɛɛ hʋ malɪka-pɛɛ hʋ tɪɪna aa sɪ ko
mʋʋ ʋ kabɪl, Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ ʋ bampaga hʋ aa yaa wɪfaŋɪya hʋ buloŋ
yaa anɪɪ gɛɛ ʋ gyɪ aa basɪ tɪya ʋ tʋŋtʋnna Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʋ.
8 Ɛɛ rɛ ŋ bɪl nɪɪ taal hʋ tɪɪ aa lɪɪ wɪɪsɪnyuu dɪ ʋ basɪ tɪya ŋ a baa,
“Mʋ laa teŋbiye hʋ aa suro malɪka hʋ noŋ tɪyaŋ, malɪka hʋ naadɪgɪ
aa sɪŋ mpʋwɔnʋʋ tɪyaŋ, ka kɪdɪgɪ mɛ sɪŋ taŋha tɪyaŋ hʋ.” 9 Ɛɛ rɛ ŋ
mʋ malɪka hʋ lee a sʋla ʋ dɪ ʋ kpa teŋbiye hʋ tɪya ŋ. Ɛɛ rɛ ʋ basɪ
tɪya ŋ abaa “Laa kyaŋ! Ʋ sɪ leŋ dɪ ɪ fuu nyagɪmɪ, amɛ ɪ nyʋwa tɪyaŋ
kɛ, ʋ sʋma anɪɪ tʋʋ.” 10 Ɛɛ rɛ ŋ laa teŋbiye hʋ malɪka hʋ noŋ tɪyaŋ a
kpa kyaŋ. Ʋ sʋma anɪɪ tʋʋ ŋ nyʋwa tɪyaŋ, amɛ ʋ aa tuu ŋ fuu teŋ, ŋ

fuu buloŋ nyagımı. 11 Ɛɛ rɛ ba bası tıya ŋ a baa, “Ʊ maga dı ı bıl bası
Wıısı wıya rɛ Wiyesi Welii hʋ dee tıyaŋ a mʋ kı tile nihuwobisi iriŋ
iriŋ buloŋ tıyaŋ, abee paalʋʋ iriŋ iriŋ buloŋ nala, abee nala aa bası
taanı iriŋ iriŋ buloŋ, abee kuworo iriŋ iriŋ buloŋ tıyaŋ.”

11

Wıısı daŋsıya tımma hʋ balıya

1 Ɛɛ rɛ ba kpa daamagısıı aa kıı gɛɛ anıı daatıgıı a tıya ŋ, aŋ bası
tıya ŋ a baa, “Sii mʋ magısı Wııkyʋwaldııbal hʋ abee kogu hʋ aa we
ʋ tıyaŋ, aŋ dıısı nala hʋ buloŋ aa kyʋwalı Wıısı doŋ, 2 amɛ ta magısı
Wııkyʋwaldııbal hʋ gyaŋwuwo kɛ, beewıya ba kpaa doŋ tıya nala hʋ
aa bı yaa Gyuuma rɛ. Ba sı ŋmaa ʋ gyebiye lo, a fırıgı Wıısı tɔbal hʋ
peŋsi mɔllıbalıya abee balıya. 3 Ɲ sı tıya ŋ daŋsıya tımma balıya hʋ
dee dı ba bası wıya Wiyesi Welii hʋ dee tıyaŋ. Ba sı laalı logannı aŋ
heeli bası wıı hʋ ŋ aa kpaa tıya ba haŋ kyɛyɛ tusi bee kɔɔsıbalıya bee
mɔllı boto hʋ tıyaŋ.”

4 Daŋsıya tımma no balıya rɛ yaa Olivi tıısı hʋ balıya abee
fıŋtıŋdaası hʋ balıya aa sıŋ á Tıına Wıısı, nal hʋ aa tıŋ taŋha, sıya
tıyaŋ. 5 Dı ba dɔŋ buloŋ nɛ ko kı kyɛ dı ʋ yaa ba wıbɔŋ diŋ aa lıı ba
nyʋʋsı tıyaŋ nɛ a di tıına. Nyɛ rɛ ba aa kpʋ nal hʋ buloŋ aa kyɛ dı
ʋ yaa ba wıbɔŋ. 6 Nala no kaŋ dee rɛ ba aa sı wuwo kile duwoŋ dı ʋ
ta nıya kyɛyɛ hʋ ba aa kyɛ dı ba bası Wıısı wıya Wiyesi Welii hʋ dee
tıyaŋ, a bıl kaŋ dee mɛ ba aa sı wuwo leŋ dı nıı buloŋ bırımı kyal.
Ba sı wuwo leŋ dı baloo iriŋ buloŋ gyʋʋ dʋnıya nala, saŋa kɛ buloŋ
ba aa kyɛ. 7 Dı ba aa rɛ ko bası wıya hʋ Wıısı aa kpaa tıya ba teŋ,
ɔhɔ-kıŋ hʋ aa lıı bootogiluŋii hʋ aa bı kaŋ lıtenii tıyaŋ ko kı lıı, ʋ sı ko
yuwo di ba a kpʋ ba. 8 Ba sı vıya ba teŋbiye ta dı ba pıŋ haŋ tɔbal hʋ
dimbee tıyaŋ, tɔbal hʋ tıyaŋ ba aa kpaası ba tıına daagarıı hʋ tıyaŋ.
Ba kaŋ tɔbal no kı yırı Sodɔm koo Igyipiti rɛ. 9 Nihuwobisi doho iriŋ
iriŋ buloŋ nala, aa bası taanı iriŋ iriŋ buloŋ, a lıı paalʋʋ iriŋ iriŋ, ba
buloŋ sı deŋ ba kısʋʋnı kyɛyɛ boto abee kyalıı. Ba bı sı laa nyʋwa dı
ba paa ba hogo. 10 Dʋnıya nala tenni sı fıyɛlı akuu ba aa kpʋʋ nala
no balıya wıya. Ba sı kı gbıyalı, a kı gbıllı dɔmɔŋ, a yaa bɔnyɛ wıya
kı tıya dɔmɔŋ, beewıya Wıısı tıŋdaala no balıya fa kaŋ dʋnıya nala
bagına tıyaŋ nɛ. 11 Amɛ kyɛyɛ boto abee faŋ kyɛɛ Wıısı mııgı tıya
nala no balıya mııbol lɛ, ba sii sıŋ ba naası tıyaŋ. Nala hʋ buloŋ aa
naa ba, kambıŋ kaŋ ba weliŋ. 12 Ɛɛ rɛ ba nıı taal dı ʋ lıı wıısıbee a
bası tıya nala hʋ balıya a baa, “Ma ko gyıŋ daha.” Ʊ aa bası gɛɛ teŋ,
ba gyʋʋ taal tıyaŋ a gyıŋ wıısıbee. Ba dɔmɔ kı deŋ ba ka ba kı gyıŋ.
13 Haŋ saŋa hʋ tıı tıyaŋ taŋha gyigili yʋga. Tɔbal hʋ dıısı buloŋ ba aa
kaŋ kpaa leye fi a lıı lıdıgı tele, a kpʋ nala tusi bapɛ. Ɛɛ rɛ kambıŋ
kaŋ nıkaalıya hʋ, ba dannı Wıısı aa we wıısıbee tıyaŋ.

14 Tʋwarılıya hʋ lıtenii rɛ gɛɛ, too hʋ tıına mɛ bı sı pıısı aŋ tıŋa.

Malıka-pɛɛ hʋ tıına mɛ mʋʋ ʋ kabıl

15 Ɛɛ rɛ malıka-pɛɛ hʋ tıına mɛ mʋʋ ʋ kabıl. Doŋ nɛ ŋ nıı taabala
dı ba aa bası wıya wıısıbee tıyaŋ a baa,

“Nyɛ kɛ á Tıına Wıısı abee ʋ nal hʋ ʋ aa lıya dı ʋ ko laa dʋnıya nala
ta,
ba laa dʋnıya buloŋ tıŋa rɛ a kı deŋ,

Á Tɪɪna Wɪɪsɪ sɪ di koro dʊnɪya tɪyaŋ
a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ.”
16 Ɛɛ rɛ nɪhɪyasɪ mɔlɪya abee banaa hʊ aa hɔŋ ba kuworikpasɪnɪ nyuu
Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, ba buloŋ tuu kyige pumpuŋ a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ a baa,
17 “Á aa kyʊwalɪ á Tɪɪna Wɪɪsɪ, Gyoribaŋa Bakɔɔ, aŋgyʊwasʊ rɛ,
Ɪ rɛ yaa nal hʊ fa aa we doŋ faafaa buloŋ abee nal hʊ ha aa we
doŋ gyɪnaŋ.
Beewɪya, ɪ kpaa ɪ debal,
a piili a kɪ deŋ dʊnɪya rɛ.
18 Dʊnɪya nala hʊ aa bɪ gyɪma ɪ fa naa baaŋ a beel-ɪ rɛ.
Amɛ saŋa hʊ ɪ baaŋ mɛ aa sɪ sii ba nyuu tɪyaŋ pele rɛ,
ka saŋa hʊ tɪɪ ɪ aa sɪ di nala hʊ aa sʊba sarɪya mɛ pele rɛ,
saŋa hʊ ɪ aa sɪ tuŋ ɪ nala mɛ pele rɛ.
ɪ sɪ tuŋ ɪ tʊŋtʊnna nala hʊ aa basɪ ɪ wɪya Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ,
abee ɪ nala buloŋ, nala hʊ aa fá ɪ, nɪbala abee nɪbiisi buloŋ,
Saŋa hʊ ɪ aa sɪ kyogi nala hʊ aa kyogi dʊnɪya mɛ pele rɛ.”
19 Ɛɛ rɛ ba kaŋ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ boro suri,
ŋ na daga hʊ aa yaa Wɪɪsɪ bee ʊ nala nyʊwa hʊ magɪl doŋ. Ɛɛ rɛ
duwoŋ kɪ lɪgɪsɪ lee buloŋ, ka duwoŋ kɪ nɔsɪ kpanana kpanana. Taŋha
gyigili, ka duwoŋbʊwa ko tuu kɪ tele taŋha yʊga yʊga.

12

Haaŋ hʊ abee parinyeŋŋi hʊ

1 Ɛɛ rɛ kɪkperibalbal kɪdɪgɪ ko lɪɪ wɪɪsɪnyuu tɪyaŋ. Ʊ yaa haaŋ nɛ
a vʊwa wɪɪpɔsɪɪ anɪɪ gal, ka pene mɛ we ʊ naasɪ memii, aŋ kyige
kuworinyupugi ba aa kaŋ kyɪŋwʊlɪya fi abee balɪya marɪ. 2 Haaŋ hʊ
fa kaŋ luwol lɛ, luwol hʊ kɪ wɪɪ, ʊ kɪ kyɛ dɪ ʊ lʊla, a kɪ wɪɪ baŋbaŋ.
3 Ɛɛ rɛ kɪkperii kɪdɪgɪ mɛ bɪl ko lɪɪ wɪɪsɪnyuu tɪyaŋ, a kɪɪ gɛɛ anɪɪ
parinyeŋŋifiyaŋbalbal, aŋ kaŋ nyuni bapɛ abee nyɪŋdaasɪ fi, aŋ kyige
kuworinyupugi nyuni bapɛ hʊ kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ. 4 Ɛɛ rɛ ʊ kaŋ ʊ
gyoho gbaa wɪɪsɪnyuu kyɪŋwʊlɪya ba aa kaŋ kpaa leye boto lɪdɪgɪ, ba
ko tuu tele taŋha. Aŋka parinyeŋŋi hʊ mʊ sɪŋ haaŋ hʊ fa aa kyɛ dɪ ʊ
lʊla hʊ sɪya a gbala, dɪ ʊ lʊla dɪ ʊ kpa biye hʊ kyaŋ haŋ lagɪlagɪbiye
hʊ. 5 Ɛɛ rɛ haaŋ hʊ lʊl boyoŋbiye, nal hʊ aa sɪ kɪ deŋ dʊnɪya nala
buloŋ abee hɔgɪ-kpaasa. Ɛɛ rɛ ba kaŋ biye hʊ fasɪ gyɪŋ mʊ tɪya Wɪɪsɪ
ʊ kuworikpasa hʊ tɪyaŋ, 6 aŋka haaŋ hʊ fá gyʊʊ pogo, lee hʊ Wɪɪsɪ
aa mara bine ʊ. Ʊ we doŋ ba kɪ deŋ ʊ nyuu tɪyaŋ kyɛyɛ tusi abee
kɔɔsɪbalɪya abee mɔllɪboto.
7 Saŋa no tɪyaŋ, yuwo gyɪ sii wɪɪsɪbee tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ malɪkahɪyawʊ
Maakɪl bee ʊ malɪkadɔŋtɪŋsɪ abee parinyeŋŋi hʊ bee ʊ hatɪnna kaŋ
yuwo sɪgɪ. 8 Maakɪl bee ʊ noŋ nala hʊ yuwo di parinyeŋŋi hʊ bee ʊ
hatɪnna. Ɛɛ rɛ ba kil parinyeŋŋi hʊ bee ʊ hatɪnna ta ba lɪɪ wɪɪsɪbee
tɪyaŋ. 9 Ɛɛ rɛ ba kpa parinyeŋŋibal hʊ bee ʊ hatɪnna hʊ buloŋ a yuwo
ta ba lɪɪ wɪɪsɪbee a ko tuu taŋha. Ʊ rɛ yaa Dʊŋ hʊ aa we doŋ faafaa
buloŋ ba kɪ yɪrɪ Feŋkyogil koo Sɪtaanɪ. Ʊ rɛ aa mʊrɪ dʊnɪya nala
buloŋ.
10 Ɛɛ rɛ ka ŋ bɪl nɪɪ taabal kɪdɪgɪ wɪɪsɪbee tɪyaŋ dɪ ʊ baa, “Saŋa hʊ
Wɪɪsɪ aa sɪ laa nala ta pele rɛ. Saŋa no tɪyaŋ, Wɪɪsɪ daga ʊ dee abee
ʊ koro rɛ. Krisita, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya dɪ ʊ laa dʊnɪya nala ta mɛ
daga anɪɪ ʊ kaŋ dee dʊnɪya nala buloŋ nyuu tɪyaŋ nɛ, beewɪya nal

hʋ aa kpaa kyogisi kɪ tɪya á nɪmmabalɪya hʋ Wɪɪsɪ sɪya wɪɪhaa abee tebine buloŋ hʋ, ba kpa ʋ yuwo ta rɛ. 11 Wɪɪsɪ Pebiye hʋ kyal abee Wɪɪsɪ wɪya hʋ á nɪmmabalɪya hʋ aa basɪ, ba aa rɛ ba kpa yuwo di Sɪtaanɪ. Ba mɪɪbol wɪya gyɪ bɪ kyɪl ba yʋga, ba gyɪ yaa siri rɛ dɪ ba sʋba. 12 Ɛɛ wɪya, ma nala hʋ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ, ma leŋ dɪ ma tenni fɪyɛlɪ. Amɛ ma nala hʋ bee kɪna hʋ aa we taŋha nyuu tɪyaŋ abee mpʋwɔnʋʋ tɪyaŋ, baloo sɪ gyʋʋ ma beewɪya Sɪtaanɪ ko tuu ma lee rɛ a kɪ na baaŋ weliŋ, beewɪya ʋ gyɪma anɪɪ ʋ bɪl bɪ sɪ pɪɪsɪ, ka dɪ ba laa ʋ dee.”

13 Parinyeŋŋi hʋ aa naa dɪ ba kpa ʋ yuwo ta ʋ ko tuu taŋha gɛɛ, ɛɛ rɛ ʋ kile tɪŋ haaŋ hʋ aa lʋl boyoŋbiye hʋ hal. 14 Ɛɛ rɛ ba kpa kakyuubal kɪŋkanɪya tɪya haaŋ hʋ, dɪ ʋ wuwo gyaarɪ a gyʋʋ pogo a mʋ lee hʋ Wɪɪsɪ aa mara bine ʋ dɪ parinyeŋŋi hʋ ta wuwo dige ʋ. Doŋ nɛ ʋ we ba kɪ deŋ ʋ nyuu bɪsɪ boto abee faŋ. 15 Ɛɛ rɛ parinyeŋŋi hʋ pʋʋsɪ nɪɪ lɪɪ ʋ nyʋwa tɪyaŋ gɛɛ anɪɪ fuwo, a kile tɪŋ haaŋ hʋ hal dɪ ʋ pallɪ kpa ʋ. 16 Amɛ taŋhahɪlɪɪ pɛ haaŋ hʋ tɪyaŋ a lɔgɔ suri a kpa nɪɪ hʋ aa lɪɪ parinyeŋŋi hʋ nyʋwa tɪyaŋ buloŋ a nyʋwa. 17 Ɛɛ rɛ parinyeŋŋi hʋ na baaŋ haaŋ hʋ nyuu tɪyaŋ a lɪɪ mʋ dɪ ʋ kaŋ haaŋ hʋ doho nɪkaalɪya a yuwo yuwo. Nala no rɛ yaa nala hʋ aa tɪŋ Wɪɪsɪ nyʋwa, aŋ kaŋ wɪya hʋ Yesu aa daga ba abee wɪtɪɪ. Ɛɛ rɛ parinyeŋŋi hʋ mʋ sɪŋ mpʋwɔnʋʋ nyʋwa tɪyaŋ.

13

Ɔhɔ-kɪna hʋ balɪya

1 Ɛɛ rɛ ŋ na ɔhɔ-kɪŋ kɪdɪgɪ dɪ ʋ lɪɪ mpʋwɔnʋʋ tɪyaŋ a ko lɪɪ, a kaŋ nyuni bapɛ abee nyɪŋdaasɪ fi, a fa kyige kuworinyupugi ʋ nyɪŋdaasɪ fi hʋ kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ. Feŋ hʋ ʋ fa aa kana ʋ nyuni hʋ kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ fa aa tʋʋsɪ Wɪɪsɪ rɛ. 2 Ɔhɔ-kɪŋ hʋ ŋ fa aa naa kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ kpeyi, aŋka ʋ naasɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ nambugo naasɪ, ʋ nyʋwa mɛ kɪɪ gɛɛ anɪɪ naakyigi nyʋwa. Ɛɛ rɛ kɪŋ hʋ aa kɪɪ parinyeŋŋi hʋ kpa ʋ debal hʋ abee ʋ kuworikpasa hʋ a tɪya ɔhɔ-kɪŋ no. 3 Ʋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ɔhɔ-kɪŋ hʋ nyuni bapɛ hʋ kɪdɪgɪ gyɪ aa kaŋ dʋgʋlɪbal anɪɪ ba aa ŋmana ʋ bɔŋsɪ tɪya sʋʋ, ka dʋgʋlɪɪ waa. Dʋnɪya nala buloŋ nyʋʋsɪ gyɪ fɪyɛlɪ ʋ wɪya ba sii tɪŋa ʋ hal. 4 Ɛɛ rɛ ba buloŋ tuu gbinni kyʋwalɪ parinyeŋŋi hʋ akuu ʋ aa kpaa ʋ dee tɪya ɔhɔ-kɪŋ hʋ wɪya. Ka ba bɪl kyʋwalɪ ɔhɔ-kɪŋ hʋ, aŋ baa, “Kɪbee rɛ kaŋ dee anɪɪ ɔhɔ-kɪŋ no? Kɪbee rɛ sɪ wuwo kana ʋ kaa kaasɪ?”

5 Ɛɛ rɛ ba tɪya ɔhɔ-kɪŋ hʋ ŋmanɪɪ ʋ basɪ babiibawɪya a kɪ tʋʋsɪ Wɪɪsɪ. Ɛɛ rɛ ba lem-ʋ, ʋ dɪ dee peŋsi mɔllɪbalɪya abee balɪya. 6 Ʋ piili kɪ tʋʋsɪ Wɪɪsɪ, a kɪ kyogi Wɪɪsɪ feŋ abee ʋ liweelii, abee nala hʋ buloŋ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ. 7 Ɛɛ rɛ ba tɪya ʋ ŋmanɪɪ mɛ ʋ kaŋ Wɪɪsɪ nala a yuwo yuwo, a yuwo di ba. Ba gyɪ tɪya ʋ dee mɛ rɛ ʋ wuwo nihuwobisi doho nala iriŋ iriŋ buloŋ, aa lɪɪ paalʋʋ iriŋ iriŋ buloŋ, a kɪ basɪ taanɪ iriŋ iriŋ buloŋ. 8 Nala hʋ buloŋ fene aa tuwo Wɪɪsɪ Pebiye hʋ ba aa kpʋwa mɪɪbol teŋ hʋ tɪyaŋ a lɪɪ dʋnɪya lipiilii buloŋ, ba mɛ sɪ tuu gbinni ʋ sɪya tɪyaŋ a kyʋwalɪ ʋ. Nala buloŋ aa we dʋnɪya tɪyaŋ sɪ tuu gbinni kyʋwalɪ ɔhɔ-kɪŋ hʋ, see nala hʋ dʋŋ fene aa we Wɪɪsɪ Pebiye hʋ ba aa kpʋwa a lɪɪ dʋnɪya piilii tɪyaŋ buloŋ mɪɪbol teŋ hʋ tɪyaŋ.

9 Nala hʋ aa kaŋ dɪgɪna, ma gyegili nɪɪ wɪɪ no weliŋ.

10 Dı nal buloŋ wııdagı rɛ daga nıı ba sı kana tɔ dıyaŋ, ba aa kana ba
tɔ dıyaŋ nɛ.
Dı nal buloŋ wııdagı mɛ rɛ daga anıı takoobii rɛ ba sı kpa kpʋ ʋ,
takoobii rɛ ba sı kɔnı kpa kpʋ ʋ tıına.
Wıı no daga anıı Wıısı nala buloŋ maga dı ba kaŋ kenyiri rɛ a kaŋ
wıya hʋ ba aa laa di weliŋ abee wıtıı ba wıgyʋʋlıya tıyaŋ.

Ɔhɔ-kıŋ hʋ aa lıı taŋha tıyaŋ ko lıı

11 Ɛɛ rɛ ŋ bıl na ɔhɔ-kıŋ kıdıgı dı ʋ lıı taŋha tıyaŋ ko lıı. Ʋ fa kaŋ
nyıŋdaası balıya rɛ anıı pebolbiye aŋ kı bası wıya gɛɛ anıı kıŋ hʋ aa
kıı gɛɛ nıı parinyeŋŋi hʋ. 12 Ʋ kpa dee hʋ buloŋ laasıya ɔhɔ-kıŋ hʋ aa
kana rɛ, a laa ʋ naası sıŋ a kı di dee ʋ sıya tıyaŋ, a fıla dʋnıya nala
buloŋ ba tuu gbinni kı kyʋwalı laasıya ɔhɔ-kıŋ hʋ, kıŋ hʋ fa aa kaŋ
dʋgʋlıbal ka ʋ waa hʋ. 13 Ʋ yaa wımagıla bee wıkperiye rɛ yʋga, haalı
a paalı wuwo leŋ diŋ lıı wıısınyuu ko tuu taŋha nal buloŋ na. 14 Akuu
wımagıla hʋ ba aa tıya ʋ dee ʋ laa laasıya ɔhɔ-kıŋ hʋ naası sıŋ a yaa
wıya, ɔhɔ-kılıya hʋ wuwo mʋrı dʋnıya nala rɛ, a fıl ba, ba mɔ kıŋ aa
kıı buŋbuŋ ɔhɔ-kıŋ hʋ a kı kpa ʋ yohuŋ, kıŋ hʋ ba fa aa kyɔgɔ bee
takoobii bɔŋsı tıya sʋʋ, ka ʋ bı sʋba hʋ. 15 Ɛɛ rɛ ba tıya ɔhɔ-kılıya hʋ
dee ʋ wuwo kpa wiyese tıya kıŋ hʋ ba aa mɔɔ ʋ kıı laasıya ɔhɔ-kıŋ
hʋ, dı ʋ wuwo kı bası wıya, aŋ leŋ dı ba kpʋ nala hʋ buloŋ aa vıya ʋ
kyʋwalıı. 16 Ɛɛ rɛ ɔhɔ-kılıya hʋ bıl fıl nala buloŋ ba leŋ ba magılı ba,
ba noduu nosi tıyaŋ koo ba tilli tıyaŋ, nıbala abee nıbiisi, kına tımma
abee nyaaba, nala hʋ aa tıŋ ba tıı abee nala hʋ aa yaa yosi buloŋ.
17 Nal buloŋ bı wuwo yɔbɔ kıŋ buloŋ koo a yallı kıŋ buloŋ, see dı ʋ
kaŋ laasıya ɔhɔ-kıŋ hʋ magıl. Magıl no rɛ yaa ɔhɔ-kıŋ hʋ feŋ koo ʋ
feŋ namba. 18 Dı nal buloŋ bı kaŋ wıgyʋŋ, ʋ bı sı wuwo gyıŋ wıı no
memii. Nal hʋ buloŋ aa kaŋ sʋnna, ʋ dıısı a gyıŋ ɔhɔ-kıŋ namba hʋ
nyʋwa, beewıya namba hʋ bee nal kıdıgı feŋ yaa kıdıgı rɛ. Namba
hʋ yaa kɔɔsıbadʋ abee mɔllıboto bee badʋ rɛ (666).

14

Pebiye hʋ bee ʋ nala

1 Ɛɛ rɛ ŋ bıl deŋ a na Pebiye hʋ dı ʋ sıŋ Zaayɔŋ dogimo hʋ tıyaŋ, ʋ
bee nala tusi kɔɔ abee tusi mɔllıbalıya abee banaa (144,000). Ba sabı
Pebiye hʋ feŋ abee ʋ Kuwo feŋ a mal nala no tilli tıyaŋ. 2 Ɛɛ rɛ ka
ŋ nıı taal dı ʋ lıı wıısıbee a kıı gɛɛ anıı kyuuribal aa kyuuri, a bıl
kıı gɛɛ anıı duwoŋ aa nɔsı, a bıl kıı gɛɛ anıı koniŋmaala aa ŋmaa
konima. 3 Nala no sıŋ kuworikpasa hʋ abee nıhıyası hʋ abee kıweye
hʋ sıya tıyaŋ nɛ, a kı yıı yııfalıı kıdıgı. Nal buloŋ fa bı wuwo gʋnnı
yııl hʋ, see nala tusi kɔɔ abee tusi mɔllıbalıya abee banaa hʋ dʋŋ,
nala hʋ Wıısı aa tuŋ laa nihuwobisi doho nala buloŋ tıyaŋ. 4 Ba aa rɛ
bı leŋ haana bisiŋ laga ba, beewıya ba kıdıgı buloŋ bı maakyiye kyɛ
haaŋ. Lee hʋ buloŋ Pebiye hʋ ko kı mʋ ba aa kı tıŋa ʋ hal lɛ. Ba aa rɛ
yaa nala hʋ Wıısı aa tuŋ laa nihuwobisi buloŋ tıyaŋ. Ba kpaa ba tıya
Wıısı abee ʋ Pebiye hʋ rɛ anıı nal aa kpaa ʋ panyʋwa laa sıya kına a
lıı wıısʋlıı tıya Wıısı gɛɛ. 5 Ba kıdıgı buloŋ bı maakyiye nyıya wıya;
ba bı kaŋ wıkyogii buloŋ mɛ.

Malıkası boto hʋ

6 Ɛɛ rɛ ŋ bıl na malıka kıdıgı dı ʋ aa gyaarı wıısınyuu tıyaŋ, a kol
Wıısı Wıweliye hʋ aa we doŋ a kaŋ kı mʋ maakyiye buloŋ, dı ʋ kaŋ
mʋ bası tıya nal buloŋ aa we dʋnıya lee buloŋ tıyaŋ: nihuwobisi iriŋ
buloŋ aa we paalʋʋ iriŋ buloŋ tıyaŋ a kı bası taanı iriŋ iriŋ buloŋ. 7 Ɛɛ
rɛ malıka hʋ nɔsı abaa, “Ma kı fá Wıısı, a kı kpa ʋ yohuŋ, beewıya
saŋa hʋ ʋ aa sı di dʋnıya nala sarıya pele rɛ. Ma kı kyʋwalı Wıısı, ʋ
rɛ taa wıısınyuu abee taŋha nyuu abee mpʋwɔnʋʋ abee bulli buloŋ.”
8 Ka malıka-lıya hʋ tıına mɛ tıŋ laasıya kıŋ hʋ tıyaŋ a kı bası,
“Baabilɔŋ tele rɛ! Baabilɔŋ tele rɛ! Tɔbal hʋ ba aa yırı Baabilɔŋ tele
rɛ! Ʋ rɛ kpa ʋ sɔŋsɔŋbɔŋ hʋ a kyol dʋnıya nala buloŋ. Ʋ sɔŋsɔŋ hʋ kıı
gɛɛ rɛ anıı sıduwo ʋ aa kpaa tıya dʋnıya nala buloŋ ba nyʋwa bugo.”
9 Ɛɛ rɛ malıka-too hʋ mɛ kı tıŋ ba hal, a mɛ kı nɔsı abaa, “Nala hʋ
buloŋ aa kyʋwalı ɔhɔ-kıŋ hʋ abee kıŋ hʋ ba aa mɔɔ ʋ kıı ʋ, aŋ kaŋ ʋ
magıl hʋ ba tilli tıyaŋ koo ba nosi tıyaŋ, 10 Wıısı sı na baaŋ kıŋkaŋ ba
nyuu tıyaŋ, a dɔgısı ba kıŋkaŋ. Ʋ sı kıı gɛɛ anıı ba aa nyʋwa sıduwo
Wıısı baaŋ nıınyʋwagbaŋbiye tıyaŋ. Ba sı kpa diŋ bee gyırıbʋyı a kı
dɔgısı ba malıkası abee Pebiye hʋ sıya tıyaŋ. 11 Nyʋwɔsı hʋ aa lıı diŋ
hʋ ba aa kpaa kı dɔgısı ba tıyaŋ sı sii kı gyıŋ wıısınyuu deŋdeŋ kı
mʋ. Nala buloŋ aa kyʋwalı ɔhɔ-kıŋ hʋ abee kıŋ hʋ ba aa mɔɔ ʋ kıı
ʋ, abee nala hʋ aa kaŋ ʋ feŋ magıl hʋ, ba bı sı maakyiye na wiyese
wııhaa abee tebine buloŋ.”
12 Ba nyɛ tıyaŋ ʋ maga dı Wıısı nala buloŋ kaŋ mala rɛ, nala hʋ aa
tıŋ Wıısı nyʋwa, aŋ kaŋ wıtıı Yesu tıŋıı tıyaŋ. 13 Ɛɛ rɛ ka ŋ bıl nıı
taal kıdıgı dı ʋ lıı wıısıbee aa baa, “Sabı wıı no biŋ: Nyusʋŋtımma
rɛ yaa nala hʋ aa sʋba a lıı gyınaŋ kaŋ kı mʋ akuu ba aa tıŋ á Tıına
Yesu abee wıtıı wıya.” Doŋ nɛ Wiyesi Welii hʋ mɛ laa baa, “Wıtıı rɛ,
ba kɔnı yaa nyusʋŋtımma rɛ! Ba sı wiyesi ba tʋma tıyaŋ, beewıya ba
wıyaalıya sı tıŋ ba hal.”
14 Ɛɛ rɛ ŋ bıl deŋ a na taalpʋlʋŋ. Nal aa kıı Nihuwobiŋ hɔŋ
taal hʋ tıyaŋ, a kyige salma kuworinyupugi, aŋ kolo gyasiye aa di
nyamanyama ʋ noŋ tıyaŋ. 15 Ɛɛ rɛ malıka kıdıgı lıı Wııkyʋwaldııbal
hʋ tıyaŋ a ko lıı, a nɔsı bası tıya nal hʋ aa hɔŋ taal hʋ tıyaŋ abaa, “Kpa
ı gyasiye hʋ a kʋŋ kına beewıya kına hʋ kʋmıı saŋa pele rɛ. Dʋnıya
buloŋ bıya a yaa kʋmıı rɛ.” 16 Ɛɛ rɛ nal hʋ aa hɔŋ taal hʋ tıyaŋ kpa ʋ
gyasiye hʋ a viri kʋma dʋnıya buloŋ.
17 Ɛɛ rɛ malıka kıdıgı mɛ lıı Wııkyʋwaldııbal hʋ aa we wıısıbee
tıyaŋ a ko lıı, a mɛ kol gyasiye aa dı nyamanyama. 18 Ɛɛ rɛ malıka
hʋ aa deŋ diŋ hʋ nyuu mɛ lıı Wııkyʋwaldııbal kogu hʋ logiŋ a ko lıı,
a yırı nal hʋ aa kol gyasiye hʋ aa di nyamanyama a nɔsı bası tıya ʋ
abaa, “Kpa ı gyasiye hʋ a keri vaanı tıya hʋ nɔŋ-kyıga, beewıya ba
bıya rɛ.” 19-20 Ɛɛ rɛ malıka hʋ kaŋ ʋ gyasiye hʋ a viri taŋha a keri
vaanı nɔŋ-kyıga hʋ buloŋ, a paa kaŋ mʋ we bʋwa hʋ ba aa hulo a
kı kyaga vaanı nɔnɔ we a kı kyɔ sıŋ tıyaŋ. Wıısı baaŋ sıŋbʋwa rɛ.
Sıŋbʋwa no gyı we bee hʋ gyaŋhala tıyaŋ nɛ. Ba aa kyaga tıınɔnɔ hʋ,
ba nıı lıı a bırımı kyal, a kı pallı taŋha gɛɛ anıı fuwo, a doliye pele
meeldaası kɔɔsı balıya, ʋ gyınıı mɛ maga nıı gyaagʋ dal.

15

Malıkası hʋ aa kol balo-iriŋma bapɛ

1 Ɛɛ rɛ ŋ bıl na kıkperibalbal kıdıgı bıla wıısınyuu tıyaŋ. Ŋ naa
malıkası bapɛ dı ba kol balo-iriŋma bapɛ. Baloni no rɛ yaa balo-
kateŋse beewıya dı ba aa rɛ ko teŋ, Wıısı baaŋ mɛ sı fıyɛlı.
2 Ɛɛ rɛ ŋ na kıŋ kıdıgı pına gɛɛ waŋŋılaŋ anıı mpʊwɔnʊʊ a kı tʊla
gɛɛ anıı nyagısa aŋ kı kyol diŋ. Ka ŋ na nala hʊ aa yuwo di ɔhɔ-kıŋ
hʊ, ɔhɔ-kıŋ hʊ ba aa mɔɔ kıŋ ʊ kıı ʊ, aŋ kaŋ namba mɛ ʊ kı daga ʊ
feŋ, dı ba sıŋ mpʊwɔnʊʊ hʊ logiŋ a kol konima Wıısı aa kpaa tıya ba,
3 a kı yıı Wıısı tʊŋtʊnnı Moosi yııl abee Wıısı Pebiye hʊ yııl abaa:

"Á Tıına Wıısı, Dee buloŋ tıına,
Ɩ wıyaalıya buloŋ yaa wıkperiye rɛ, a yaa wıduwoni mɛ.
Dʊnıya paalʊʊ paalʊʊ buloŋ kuwori.
Ɩ wıkanıya buloŋ yaa wıya aa kpaa ŋmanıı rɛ a yaa wıtıı mɛ.
4 Á Tıına Wıısı, kıbee rɛ bı sı kı fá ı?
Kıbee bı sı kı fá ı aŋ kı kpa ı feŋ yohuŋ?
Beewıya ı dʊŋ nɛ yaa tıpʊlʊŋ tıına.
Dʊnıya nala buloŋ sı ko kyʊwalı ı,
beewıya ı daga anıı ı wıyaalıya buloŋ kpaa ŋmanıı rɛ."

5 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ ŋ bıl deŋ a na wıısıbee Wııkyʊwaldııbal dıya hʊ ba
aa yırı Lıweliye buloŋ Liwelii, dı ʊ suro. 6 Ɛɛ rɛ malıkası hʊ bapɛ aa
kol baloni hʊ bapɛ lıı Wııkyʊwaldııbal ko lıı, a laalı gadolweliye aa tʊl,
ka bisiŋ buloŋ bı mal ba, aŋ kpaa salma kırısası a vʊwa ba bembiye
tıyaŋ. 7 Ɛɛ rɛ kıweye banaa hʊ kıdıgı kpa salma tahaŋsı bapɛ a tıya
malıkası hʊ bapɛ. Salma tahaŋsı no fa suwo rɛ abee dɔgısı-bɔŋlɔrını
Wıısı aa we doŋ a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ aa kpa wirisi dʊnıya
nala. 8 Ɛɛ rɛ Wııkyʊwaldııbal hʊ buloŋ tɔ abee nyʊwɔsı aa lıı Wıısı
gaŋdarı abee ʊ dee tıyaŋ. Nal buloŋ bı wuwo gyʊʊ Wııkyʊwaldııbal
hʊ, see saŋa hʊ malıkası hʊ bapɛ aa ko kpa baloni bapɛ hʊ buloŋ a
wirisi dʊnıya nala teŋ.

16

1 Ɛɛ rɛ ŋ nıı taal kıdıgı dı ʊ lıı Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ, a nɔsı
bası tıya malıkası hʊ bapɛ abaa, "Ma kaŋ tahaŋsı hʊ bapɛ tıyaŋ Wıısı
baaŋ aa we, a kaŋ mʊ wirisi dʊnıya."
2 Ɛɛ rɛ malıka buŋbuŋ hʊ tıına kpa balo-kına hʊ aa we ʊ tahana hʊ
tıyaŋ, a kaŋ mʊ bısı we dʊnıya. Ɛɛ rɛ dʊgʊlıbɔŋlɔrını aa wıı kıŋkaŋ
lɔgɔ nala hʊ buloŋ aa kaŋ ɔhɔ-kıŋ hʊ magıl, aŋ kı kyʊwalı kıŋ hʊ ba
aa mɔɔ ʊ kıı ʊ mɛ.
3 Ɛɛ rɛ malıka-lıya hʊ tıına mɛ kpa ʊ tahana hʊ kına a kaŋ mʊ bısı
we mpʊwɔnʊʊ tıyaŋ. Doŋ nɛ mpʊwɔnʊʊ nıı buloŋ bırımı kyal gɛɛ
anıı nihuwobiŋ aa sʊba kyal. Ɛɛ rɛ kıwiyesii buloŋ aa we mpʊwɔnʊʊ
tıyaŋ sʊba.
4 Ɛɛ rɛ malıka-too hʊ tıına mɛ kaŋ ʊ tahana hʊ kına mʊ bısı we
fuwoni abee bulli tıyaŋ, ba buloŋ bırımı kyal. 5 Ɛɛ rɛ ŋ nıı dı malıka
hʊ aa deŋ nıı hʊ basa a baa "Á Tıına Wıısı, ı dʊŋ nɛ yaa Tıpʊlʊŋ Tıına,
ı rɛ we doŋ faafaa buloŋ abee lagılagı no buloŋ, ɛɛ hʊ ı aa dɔgısı ba,
ʊ kpaa ŋmanıı rɛ a maga mɛ,
6 beewıya ba kpʊʊ ı nala abee ı tıŋdaala rɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ı kpa kyal tıya
ba dı ba nyʊwa. Ba pıwasıya rɛ aa bil ba nyʊʊsı gɛɛ."

7 Ɛɛ rɛ ŋ bıl nıı taal kıdıgı dı ʊ lıı kogu hʊ nyuu a laa bası abaa,
“Wıtıı rɛ, á Tıına Wıısı, dee buloŋ tıına, ɛɛ hʊ ı aa dɔgısı ba, ʊ kpaa
ŋmanıı rɛ a maga mɛ.”
8 Ɛɛ rɛ malıka-naa tıına hʊ mɛ kpa ʊ tahana hʊ kına a bısı we
wııpɔsıı tıyaŋ. Ɛɛ leŋ wıısı pɔsɔ yʊga a kı nyɔgɔ nala anıı diŋ. 9 Wıısı
aa lıı yʊga yʊga a kı nyɔgɔ nala gɛɛ, ba kı tʊʊsı Wıısı, beewıya ba
gyıma anıı ʊ rɛ kaŋ balo-iriŋ noma buloŋ dee. Amɛ ba bı bırıma ba
hakıllı a lıı wıbɔmɔ yayı tıyaŋ, aŋ bee kpa Wıısı yohuŋ mɛ.
10 Ɛɛ rɛ malıka-nɔɔ hʊ tıına mɛ kpa ʊ tahana hʊ kına a mʊ bısı we
ɔhɔ-kıŋ hʊ kuworikpasa tıyaŋ. Ɛɛ rɛ bilhuu tɔ lee hʊ ʊ aa deŋ buloŋ.
Nala hʊ buloŋ aa we doŋ kı na tʊwara kıŋkaŋ, a kı dʊŋ ba naŋdelime,
11 a kı tʊʊsı Wıısı aa we wıısıbee tıyaŋ, akuu ba dʊgʊlıya hʊ aa wıı
wıya. Amɛ ba bı bırımı ba hakıllı a lıı wıbɔmɔ yayı tıyaŋ.
12 Ɛɛ rɛ malıka-dʊʊ hʊ tıına mɛ kpa ʊ tahana hʊ kına a mʊ bısı we
Yufireti fuwobal hʊ tıyaŋ ʊ hıısı. Dı ɛɛ wuwo leŋ dı kuworo hʊ aa
lıı wııpɔsıı dıılaŋ na ŋmanıı a tıŋ fuwo hʊ tıyaŋ ko. 13 Ɛɛ rɛ ŋ na
gyıŋbɔmɔ boto aa kıı gɛɛ anıı saŋpɔllı dı ba lıı parinyeŋŋi hʊ nyʊwa
tıyaŋ, abee laasıya ɔhɔ-kıŋ hʊ nyʊwa tıyaŋ, abee ɔhɔ-kılıya hʊ aa
nyıya wıya hʊ nyʊwa tıyaŋ. 14 Ba yaa gyıŋbɔmɔ aa yaa wımagıla bee
wıkperiye rɛ. Ba aa rɛ lıı mʊ dʊnıya kuworo buloŋ lee, dı ba kaŋ ba
ko pɛ dɔmɔŋ a yuwo yuwo hʊ aa sı sii Wıısı dee buloŋ tıına Kyɛbal
hʊ, kyɛɛ no rɛ yaa kyɛɛ hʊ Wıısı aa sı di dʊnıya nala sarıya. 15 Á tıına
baa; “Ma na! Ɲ sı ko pirigi ma tıyaŋ anıı gaal. Nyusʊŋtıına rɛ yaa
nal hʊ aa barı doo, aŋ paa ʊ ganni a yaa siri pɔ, dı ʊ ta ko kaŋ teŋbil
gyamaa tıyaŋ, dı hıısı kana ʊ.” 16 Ɛɛ rɛ ba kaŋ dʊnıya kuworo mʊ
laŋŋı lee kıdıgı ba aa yırı Amagadɔŋ Gyuuma taal tıyaŋ.
17 Ɛɛ rɛ malıka-pɛɛ hʊ tıına mɛ kpa ʊ tahana hʊ kına bısı we
puwo tıyaŋ. Ɛɛ rɛ taal kıdıgı lıı lee hʊ kuworikpasa hʊ aa sına
Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ a nɔsı bası abaa, “Wıya hʊ lıtenii rɛ nyɛ.”
18 Ɛɛ rɛ duwoŋ kı lıgısı, a kı nɔsı, kyagıŋsı tɔ lee buloŋ, ka taŋha
mɛ gyigili yʊga. Nihuwobisi aa we dʊnıya tıyaŋ buloŋ, taŋha ha bı
maakyiye gyigili nyɛ aŋka. 19 Taŋha aa gyegile gɛɛ, ʊ kaŋ tɔbal hʊ
kpaa leye boto, ka dʊnıya paalʊʊ paalʊʊ buloŋ tɔbala mɛ tele teŋ.
Doŋ nɛ Wıısı liisi tɔbal hʊ baa yırı Baabilɔŋ wıya, a dɔgısı ʊ kıŋkaŋ
abee baaŋ anıı gɛɛ aa maga. Ʊ kıı gɛɛ anıı ʊ aa nyʊwa sıh Wıısı
baaŋ nıınyʊwagbaŋbiye tıyaŋ. 20 Ɛɛ rɛ taŋhası hʊ nıı aa golo kyige
buloŋ nyʊgısı. Dogiŋsi buloŋ mɛ dııgı. 21 Ka duwoŋbʊwa aa yoho gɛɛ
gbiŋgbiŋ anıı nɔnnı lıı wıısınyuu ko tuu kı tele nala nyuni tıyaŋ. Ɛɛ
rɛ nala kı tʊʊsı Wıısı akuu balo-duwoŋbʊwa hʊ ʊ aa leŋ ba tele kı
yagı ba wıya.

17

Haaŋ hʊ aa yaa sɔŋsɔŋ-kuwori

1 Ɛɛ rɛ malıkası bapɛ hʊ aa kol tahaŋsı hʊ bapɛ kıdıgı yırı ŋ a baa,
“Ko dı ŋ daga ı gɛɛ ba aa sı dɔgısı haaŋ hʊ aa yaa sɔŋsɔŋ-kuwori
hʊ. Haaŋ no rɛ yaa tɔbal hʊ ba aa saa kpaga fuwogyamaa. 2 Dʊnıya
kuworo kana ʊ kı sɔnnı rɛ, ka ʊ sɔŋsɔŋ hʊ kıı gɛɛ anıı sıduwo ʊ kpa
mʊrı dʊnıya nala buloŋ ba nyʊwa bugo.”
3 Ɛɛ rɛ Wiyesi Welii hʊ ko laa ŋ tıŋa, ka malıka hʊ kpa ŋ gyʊʊ pogi-
yiyeŋ kıdıgı. Doŋ nɛ ŋ na haaŋ kıdıgı dı ʊ hɔŋ ɔhɔ-kıfıyaŋ kıdıgı

tıyaŋ, ba sabı feŋgyamaa aa tʊʊsı á Tıına Wıısı a we ʊ buloŋ tıyaŋ. Ʊ fa kaŋ nyuni bapɛ rɛ, abee nyıŋdaası fi. 4 Haaŋ hʊ fa laalı gal aa
yaa kıfıyaŋ bee kyʊkyɔnıı rɛ, aŋ kpa salma abee sıfıyaŋbʊwa iriŋ iriŋ
abee gyiiŋbiweliye a kpıyɛrı ʊ tıı, aŋ fa kol salma nıınyʊwagbaŋbiye
mɛ aa suwo abee sɔkɔsı-wıya abee bisiŋ wıya hʊ aa lıı ʊ sɔŋsɔŋ hʊ
tıyaŋ, 5 ka ba sabı feŋ kıdıgı memii nal buloŋ aa bı gyıma a mal ʊ tile
tıyaŋ. Feŋ hʊ ba aa sabı mal ʊ tile tıyaŋ hʊ rɛ nyɛ: "Tɔbal Baabilɔŋ!
Dʊnıya sɔŋsɔnnɔ abee bisiŋwıyaala iriŋ buloŋ nıına." 6 Ɛɛ rɛ ka ŋ na
haaŋ hʊ dı ʊ nyʊwa Wıısı nala kyal a bugo, nala hʊ ba aa kpʊwa akuu
baa tıŋ Yesu abee wıtıı wıya. Ŋ aa na ʊ gɛɛ, ŋ nyʊwa fıyɛlı kıŋkaŋ.
7 Ɛɛ rɛ malıka hʊ pıyɛsı ŋ a baa, "Bekiŋ nɛ tıŋ ı nyʊwa fıyɛlı wıı
no wıya? Wıı hʊ aa leŋ haaŋ hʊ abee ɔhɔ-kıŋ hʊ ʊ aa gyına ʊ kaŋ
nyuni bapɛ abee nyıŋdaası fi hʊ yaa wıkperii, ŋ sı daga ʊ memii tıya ı.
8 Ɔhɔ-kıŋ hʊ ı fa aa naa, ʊ fa we doŋ nɛ, amɛ ʊ bıl tuwo. Ʊ sı mııgı lıı
bootogiluŋii hʊ aa bı kaŋ lıtenii tıyaŋ ko lıı dı ba kpʊ ʊ ta. Nala hʊ aa
we dʊnıya no tıyaŋ, ka Wıısı bı sabı ba fene we ʊ mııbol teŋ hʊ tıyaŋ
a lıı dʊnıya piilii tıyaŋ buloŋ, dı ba aa rɛ ko na ɔhɔ-kıŋ no, ba nyʊʊsı
sı fıyɛlı kıŋkaŋ, beewıya ʊ fa we doŋ nɛ, aŋ bıl tuwo. Amɛ ʊ bıl sı
ko. 9 Dı nal lɛ sı gyıŋ wıı no memii, see dı ʊ kaŋ wıgyʊŋ: Nyuni bapɛ
hʊ yaa dogiŋsi bapɛ rɛ, haaŋ hʊ hɔŋ ba tıyaŋ, a yaa kuworo bapɛ mɛ.
10 Kuworo bapɛ hʊ tıyaŋ, ba bɔnɔŋ sʊba rɛ, kıdıgı mɛ dı koro lagılagı
no, ka kıdıgı mɛ ha bı dii koro. Dı ʊ mɛ rɛ ko dı koro, ʊ bı sı we doŋ
pıısı. 11 Ɔhɔ-kıŋ hʊ mɛ fa aa we doŋ aŋ bıl tuwo hʊ, ʊ mɛ yaa kuwori
rɛ, a pɛ kuworo hʊ tıyaŋ ba yaa kyori, amɛ ʊ yaa kuworo bapɛ hʊ
kıdıgı rɛ, a kı mʊ dı ba kpʊ ʊ ta. 12 Nyıŋdaası fi hʊ ı fa aa naa, ba
mɛ yaa kuworo fi rɛ, amɛ ba kɛ ha bı dii koro. Ba bee ɔhɔ-kıŋ hʊ sı
di koro, amɛ hawa dıgı dʊŋ nɛ ba sı di koro hʊ. 13 Kuworo no buloŋ,
wıdıgı tıyaŋ nɛ ba buloŋ sıŋ, ba sı yaa nyʊʊdıgı a kpa ba dee hʊ ba
aa kaŋ kı deŋ lee a tıya ɔhɔ-kıŋ hʊ. 14 Ba bee ɔhɔ-kıŋ hʊ sı kpa yuwo
kyeŋ Pebiye hʊ, amɛ Pebiye hʊ bee ʊ hatınna, nala hʊ ʊ aa yıra, a lıı
ba, ba kı tıŋa ʊ abee wıtıı, ba sı yuwo di ba, beewıya ʊ rɛ yaa nıbala
buloŋ nıbal abee kuworo buloŋ kuwori.
15 Ɛɛ rɛ malıka hʊ bıl daga fuwoni hʊ tıyaŋ hasɔŋsɔnnı hʊ aa hɔnɔ
memii mɛ a tıya ŋ. Ʊ baa dı fuwoni hʊ ŋ aa naa yaa nihuwobisi doho
iriŋ iriŋ nala rɛ, a lıı paalʊʊ iriŋ iriŋ buloŋ, a kı bası taanı iriŋ iriŋ
buloŋ. 16 Nyıŋdaası hʊ fi mɛ ŋ aa naa, ba bee ɔhɔ-kıŋ hʊ sı haası
hasɔŋsɔnnı hʊ. Ba sı kaŋ ʊ kına buloŋ wuri, ka dı ʊ kaŋ teŋbil. Ba sı
kyaŋ ʊ namıya aŋ kpa ʊ nyɔgɔ ta. 17 Beewıya Wıısı rɛ kpaa gɛɛ hakıla
we ba tıyaŋ dı ba kpa yaa wıya hʊ ʊ aa kyɛɛ, a leŋ ba yaa nyʊʊdıgı a
kpa ba dee hʊ ba aa kaŋ kı deŋ lee a tıya ɔhɔ-kıŋ hʊ, dı ʊ kı deŋ lee
a kaŋ kı mʊ saŋa hʊ wıya hʊ buloŋ Wıısı aa basa biŋ aa sı yaa teŋ.
18 Ɛɛ rɛ malıka hʊ bıl bası tıya ŋ dı haaŋ hʊ ŋ aa na rɛ yaa tɔbal hʊ
kuwori aa kaŋ dee dʊnıya kuworo buloŋ nyuu tıyaŋ."

18

Baabilɔŋ telii

1 Wıya no buloŋ hal tıyaŋ, ŋ bıl naa malıka kıdıgı dı ʊ lıı wıısıbee
a ko kı tuu. Ʊ fa kaŋ dee rɛ yʊga, ka ʊ gaŋdarı kyaanı dʊnıya buloŋ
tıyaŋ. 2 Ɛɛ rɛ ʊ heeli a baa, "Baabilɔŋ tele rɛ! Tɔbal hʊ tele rɛ! Lagılagı
no, sıtaaŋkına iriŋ buloŋ abee gyıŋbɔmɔ dʊŋ nɛ we ʊ tıyaŋ, ʊ bırımı

gyaalkperiye abee bisiŋgyaala iriŋ kɛ buloŋ lɪgyʊʊlɪɪ rɛ. 3 Beewɪya, ʊ
kpaa ʊ sɔŋsɔŋ hʊ kyol dʊnɪya paalʊʊ paalʊʊ buloŋ nala rɛ. Ʊ sɔŋsɔŋ
hʊ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ sɪduwo ʊ aa kpaa mʊrɪ dʊnɪya nala buloŋ ba nyʊwa
bugo. Dʊnɪya kuworo mɛ kana ʊ kɪ sɔnnɪ rɛ. Dʊnɪya bayalɪya mɛ tɪŋ
ʊ sɔŋsɔŋ-parɪɪ hʊ tɪyaŋ a bɪrɪmɪ kɪna tɪmma.” 4 Ɛɛ rɛ ŋ bɪl nɪɪ taal
kɪdɪgɪ dɪ ʊ lɪɪ wɪɪsɪbee a baa,
“Ŋ nala, ma sii lɪɪ Baabilɔŋ tɪyaŋ,
dɪ ma mɛ ta ko kɪ yaa wɪbɔmɔ hʊ ʊ nala aa yaa.
dɪ baloni hʊ aa sɪ gyʊʊ ba ko daagɪ ma mɛ.
5 Beewɪya ʊ wɪbɔmɔ kyʊwara gɛɛ kyurutu a gyɪŋ yɪ wɪɪsɪbee,
ɛɛ wɪya Wɪɪsɪ bɪ yeŋŋi ʊ wɪyaakyogiye.
6 Wɪya hʊ ʊ aa kpaa yaa nala, ma mɛ kpa ba tɪɪ yaa ʊ tuŋ
naaŋsɪɪnyʊwa bʊlɪya.
Gbaha hʊ ʊ aa kaŋ yaa sɪduwo tɪya nala ba nyʊwa,
ma mɛ kaŋ ʊ tɪɪ a yaa sɪŋ aa deye te gɛɛ naaŋsɪɪnyʊwa bʊlɪya tɪya
ʊ dɪ ʊ nyʊwa.
7 Ma dɔgɪsɪ ʊ weliŋ, a leŋ dɪ tʊwara bee tɪkyogi gyʊʊ ʊ,
a maga gɛɛ tɪɪ ʊ gyɪ aa daga ʊ gaŋdarɪ,
abee gɛɛ hʊ ʊ gyɪ aa nɪɪ sʊma.
Beewɪya ʊ aa bɪɪnɪ ʊ hakɪla tɪyaŋ nɛ abaa,
‘Ŋ yaa kuwori rɛ,
ŋ bɪ yaa lohaaŋ,
ŋ bɪ sɪ maakyiye wɪɪ loho’
8 Ɛɛ wɪya, kyɛdɪgɪ dʊŋ nɛ baloo sɪ sii gyʊʊ ʊ.
Ʊ nala sɪ sʊba, dɪ ʊ wii. Losi sɪ gyʊʊ ʊ, ka dɪ diŋ kpa ʊ buloŋ di.
Wɪya no buloŋ sɪ yaa,
beewɪya á Tɪɪna Wɪɪsɪ aa sɪ di ʊ sarɪya hʊ, ʊ kaŋ wɪɪ buloŋ dee
rɛ.
9 Dɪ dʊnɪya kuworo hʊ aa kpaa ba tɪɪ we ʊ sɔŋsɔŋ hʊ tɪyaŋ a kɪ
nɪɪ ʊ sʊma hʊ rɛ ko na diŋ hʊ aa di tɔɔ hʊ nyʊwɔsɪ sii kɪ gyɪŋ, ba
sɪ kyiyesi a wii weliŋ ʊ wɪya. 10 Ba aa sɪ na tʊwara hʊ aa tele tɔɔ hʊ
tɪyaŋ, kambɪŋ sɪ kaŋ ba dɪ sɪŋ libolii bolii aŋ kyiyesi abaa, ‘Owu! Owu!
Tɔbalbal Baabilɔŋ, ɪ tɔɔ hʊ aa kaŋ dee yʊga, hawa dɪgɪ dʊŋ paga tɪyaŋ
nɛ ba dɔgɪsɪ ɪ nyɛ.’
11 Dʊnɪya bayalɪya sɪ wɪɪ Baabilɔŋ wɪya abee tɪkyogi, beewɪya nal
buloŋ bɪl bee yɔbɔ ba kɪyallɪya. 12 Nal buloŋ bɪl bee yɔbɔ ba salma,
abee kpana, abee sɪfɪyaŋ bʊwa iriŋ buloŋ, abee gaweliye iriŋ iriŋ
buloŋ yalɪɪ aa hayɛ abee ba daatɪɪma yalɪɪ aa hayɛ abee kɪna iriŋ buloŋ
ba aa kaŋ daatɪɪma yalɪɪ aa hayɛ marɪ, abee kɪna hʊ buloŋ ba aa kaŋ
batu-kaŋa marɪ, abee kɪna ba aa kaŋ kɔlɪɪ marɪ, abee hɔgɪkɪmarɪya,
abee kɪna ba aa kyara lɪɪ sɪfɪyaŋbʊduwowelii kɪdɪgɪ tɪyaŋ. 13 Abee
kɪna sʊwala aa sʊma iriŋ iriŋ ba aa kpa kɪ we kɪdiiliye tɪyaŋ, koo a
kpa kɪ tɪsɪ koo a kpa kɪ nyɔgɔ, abee sɪŋ, abee nʊʊ, abee muŋweliye,
abee nasaara mɪya, abee nʊsɪ, abee piyese, abee gyaaga, abee gyaaga
torukusi, abee yosi abee nala ba kasa yuwo tɪyaŋ. 14 Bayalɪya hʊ sɪ baa,
‘Kɪweliye hʊ buloŋ ɪ fa aa kyo dɪ ɪ kana, ba buloŋ mʊwa, ɪ dʊwa abee
ɪ gaŋdarɪ hʊ buloŋ nyʊgɪsa. Ɪ bɪl bɪ sɪ maakyiye na ba.’ 15 Bayalɪya
hʊ buloŋ fa aa yallɪ kɪna Baabilɔŋ tɪyaŋ a na molbiye, kambɪŋ sɪ gyʊʊ
ba akuu tʊwara hʊ aa tele ʊ tɪyaŋ wɪya, dɪ ba sɪŋ libolii aŋ kɪ wii bee
tɪkyogi a baa, 16 ‘Owu! Owu! Tɔbal no fa weliye rɛ, a kaŋ kɪweliye mɛ.
Ʊ fa aa laalɪ gawelii aa yaa kɪfɪyaŋ abee kyʊkyɔnɪɪ rɛ, ka ʊ kpa salma

abee sɪfɪyaŋbʊwa iriŋ iriŋ abee gyiiŋbiweliye a kpɪyɛrɪ ʊ tɪɪ. 17 Ka
hawa dɪgɪ dʊŋ paga tɪyaŋ ɪ dʊwa no buloŋ kyogi ta nyɛ.’ Ɛɛ rɛ nala
hʊ aa yaa nɪɪduworibori bala hʊ aa vala mpʊwɔnʊʊ tɪyaŋ tʊŋtʊnna
nɪhɪyasɪ, abee nala hʊ aa kaŋ nɪɪduworibori si kɪ vala, abee nala hʊ
aa gyʊʊ nɪɪduworibori si kɪ mʊ leye, abee bayalɪya hʊ buloŋ aa kyɛ
kɪna mpʊwɔnʊʊ tɪyaŋ, 18 ba buloŋ aa naa nyʊwɔsɪ hʊ aa lɪɪ diŋ hʊ aa
di bee tɪyaŋ, ba sɪŋ libolii rɛ aŋ kyiyesi abaa, ‘Tɔbee rɛ fa we dʊnɪya
buloŋ tɪyaŋ a kɪɪ tɔbal no?’ 19 Ɛɛ rɛ ba kɪ wii a kɪ kyiyesi a yaa taŋha
kɪ we ba nyuni tɪyaŋ (nyɛ aa daga anɪɪ ba tɪsɪ kyogo rɛ) a baa, ‘Owu,
owu, tɔbal no tɪyaŋ nɛ nala hʊ buloŋ aa kaŋ nɪɪduworibori si tɪŋa a
yaa kɪna tɪmma. Ka hawa dɪgɪ dʊŋ paga tɪyaŋ ʊ kɪŋ kɪŋ buloŋ kyogi
ta nyɛ. 20 Ma nala hʊ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ, ma kɪ gyʊwɔsɪ Baabilɔŋ aa
tele wɪya. Mamaa Wɪɪsɪ nala abee Yesu kpambɪsɪ abee Wɪɪsɪ tɪŋdaala,
ma kɪ gyʊwɔsɪ. Wɪya hʊ Baabilɔŋ aa kpaa yaa ma, ba kyɪŋ nɛ Wɪɪsɪ
kpa tun-ʊ gɛɛ.’

21 Ɛɛ rɛ malɪka-gaduwogɪ kɪdɪgɪ kpa bʊbal aa maga nɔŋ a yuwo we
mpʊwɔnʊʊ tɪyaŋ aŋ baa, ‘Nyɛ tɪɪ rɛ ba sɪ yigi tɔbal Baabilɔŋ lo abee
dee, dɪ ʊ nyʊgɪsɪ dʊnɪya tɪyaŋ a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ. 22 Gɔbɪya
bɪl bɪ sɪ maakyiye ŋmaa konima, koo a yɪɪ yɪɪla, koo mʊʊ loŋbiisi koo
kabɪla ɪ tɪyaŋ. Tʊŋtʊnna iriŋ kɛ buloŋ bɪl bɪ sɪ maakyiye we ɪ tɪyaŋ.
Ba bɪl bɪ sɪ maakyiye nɪɪ nɔŋbii dɔmɔ mɛ ɪ tɪyaŋ. 23 Fɪŋtɪŋsɪ iriŋ kɛ
buloŋ bɪl bɪ sɪ maakyiye kyaanɪ ɪ tɪyaŋ. Nal buloŋ bɪl bɪ sɪ maakyiye
nɪɪ dɪ baal kpaa haaŋ koo dɪ haaŋ yal bala ɪ tɪyaŋ. Ɪ bayalɪya rɛ fa yaa
nɪbala dʊnɪya no tɪyaŋ, ka ɪ kpa daaluliye a mʊrɪ dʊnɪya nala buloŋ.
24 Baabilɔŋ tɪyaŋ nɛ ba kpʊ Wɪɪsɪ tɪŋdaala abee Wɪɪsɪ nala abee nala
kɛ buloŋ ba aa kpʊwa dʊnɪya tɪyaŋ, ɛɛ rɛ tɪŋ ba dɔgɪsɪ ʊ gɛɛ.” ’

19

1 Ɛɛ hal tɪyaŋ, ŋ bɪl nɪɪ dɔmɔ kɪdɪgɪ aa kɪɪ gɛɛ anɪɪ gyamaa aa yaa
kyagɪŋsɪ wɪɪsɪbee tɪyaŋ a baa, “Ma dannɪ Wɪɪsɪ! Ʊ rɛ yaa Laataal, a
yaa Gaŋdaal abee Dee buloŋ tɪɪna. 2 Ma leŋ dɪ á dannɪ ʊ, beewɪya
ɛɛ hʊ ʊ aa dɔgɪsɪ nala, ʊ yaa ŋmanɪɪ rɛ a maga mɛ. Haŋ hasɔŋsɔnnɔ
kuwori hʊ fa aa kpa ʊ sɔŋsɔŋ kyol dʊnɪya nala buloŋ hʊ, Wɪɪsɪ di ʊ
sarɪya rɛ ʊ tele. Ʊ aa kpʊʊ Wɪɪsɪ tʊŋtʊnna wɪya rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ mɛ dɔgɪsɪ
ʊ tuŋ gɛɛ.”

3 Ɛɛ rɛ ba bɪl yaa kyagɪŋsɪ abaa, “Ma dannɪ Wɪɪsɪ! Diŋ hʊ aa di
Baabilɔŋ, ʊ nyʊwɔsɪ sii kɪ gyɪŋ wɪɪsɪnyuu rɛ a kaŋ kɪ mʊ maakyiye
buloŋ.” 4 Ɛɛ rɛ nɪhɪyasɪ mɔlɪya bee banaa hʊ abee kɪweye banaa hʊ
tuu gbinni a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aa hɔŋ ʊ kuworikpasa nyuu tɪyaŋ a baa,
“Amɪ! Ma dannɪ Wɪɪsɪ!”

5 Ɛɛ rɛ taal kɪdɪgɪ lɪɪ Wɪɪsɪ kuworikpasa hʊ logiŋ abaa, “Mamaa Wɪɪsɪ
tʊŋtʊnna buloŋ abee ma nala hʊ buloŋ aa fá Wɪɪsɪ, nɪbala abee nɪbiisi
buloŋ, ma leŋ dɪ á dannɪ á Wɪɪsɪ.” 6 Ɛɛ rɛ ŋ bɪl nɪɪ dɔmɔ kɪdɪgɪ aa kɪɪ
gɛɛ anɪɪ gyamaa aa yaa kyagɪŋsɪ, a kɪɪ gɛɛ anɪɪ kyuuri aa dɔŋ, a bɪl
kɪɪ gɛɛ anɪɪ duwoŋ aa nɔsɪ, abaa, “Ma dannɪ Wɪɪsɪ! Beewɪya á Tɪɪna
Wɪɪsɪ dee buloŋ tɪɪna yaa kuwori rɛ. 7 Ma leŋ dɪ á tenni fɪyɛlɪ dɪ á
kɪ gyʊwɔsɪ. Ma leŋ dɪ á yɪrɪ ʊ gaŋdaa-feŋ, a dannɪ ʊ weliŋ. Beewɪya
saŋa hʊ Pebiye hʊ aa sɪ kpa ʊ haaŋ pele rɛ. Haaŋ hʊ mɛ ʊ aa sɪ kpa
yaa siri rɛ, a kɪ gyegili ʊ. 8 Ɛɛ rɛ ba kpa gapʊlʊŋ pogipogi aa tʊl a tɪya

haaŋ hʋ dı ʋ laalı. (Gapʋlʋŋ pogipogi hʋ aa daga Wıısı nala tıpʋlʋŋ wıyaalıya rɛ.”)

9 Ɛɛ rɛ malıka hʋ bası tıya ŋ a baa, “Sabı wıı no! Nyusʋŋtımma rɛ
yaa nala hʋ ba aa yıra dı ba ko gbıyalı Pebiye hʋ hafalıı gbıyala a di
kına.” Ɛɛ rɛ ka malıka hʋ bıl bası tıya ŋ abaa, “Wıısı nyʋwa wıbiye tıı
rɛ nyɛ.” 10 Ɛɛ rɛ ŋ tuu gbinni dı ŋ kyʋwalı ʋ. Doŋ nɛ ʋ mııgı bası tıya
ŋ abaa “Ta yaa gɛɛ, ŋ mɛ yaa Wıısı tʋŋtʋnnı rɛ anıı ı abee ı dɔŋtıŋsı
hʋ buloŋ aa laa Yesu wıya di, abee nala hʋ buloŋ aa kaŋ wıtıı hʋ Yesu
aa kpaa daga ma weliŋ. Wıısı dʋŋ nɛ ʋ maga ı kı kyʋwalı ʋ! Beewıya
wıtıı hʋ Yesu aa kpaa daga ma, haŋ wıtıı hʋ rɛ leŋ Wıısı nala wuwo
kı bası Wıısı wıya.”

Nal hʋ aa gyıŋ gyapʋlʋŋ hʋ

11 Ɛɛ rɛ ŋ na dı wıısıbee suro. Ŋ na gyapʋlʋŋ dı nal gyına. Nal
hʋ aa gyına ʋ feŋ nɛ yaa Wıtıı Tıına. Beewıya wıtıı rɛ ʋ kaŋ kı di
nala sarıya, a kaŋ wıtıı mɛ a kı yuwo yuwo. 12 Ʋ sıya buloŋ kı kyol
a kıı diŋgel, aŋka ʋ kyige kuworinyupugigyamaa ʋ nyuu tıyaŋ. Ba
sabı ʋ feŋ mal ʋ tıyaŋ nɛ, amɛ nal buloŋ bı gyıŋ feŋ hʋ see ʋ dʋŋ.
13 Ka gadolii hʋ ʋ aa laala hʋ buloŋ tɔ abee kyal. Ba kan-ʋ kı yırı
Wıısı Wıbii rɛ. 14 Wıısıbee laalyuwolo mɛ gyıŋ gyapʋllı a kı tıŋa ʋ
hal, a laalı gapʋlʋŋweliye aa bı kaŋ bisiŋ buloŋ. 15 Ɛɛ rɛ takoobii aa
di nyamanyama lıı nal hʋ aa gyıŋ gyaagʋ hʋ nyʋwa tıyaŋ a ko lıı.
Takoobii no rɛ ʋ sı kaŋ yuwo yuwo a di dʋnıya nala buloŋ. Hɔgı-
kpaasa rɛ ʋ sı kaŋ kı deŋ dʋnıya. Ʋ sı leŋ dı á Tıına Wıısı, Dee buloŋ
tıına na baaŋ kıŋkaŋ dʋnıya nala nyuu tıyaŋ, a kyaga ba bʋrıgı anıı
ba aa kyaga tıınɔnɔ bʋrıgı sıŋbʋwa tıyaŋ gɛɛ. 16 Ba sabı ʋ feŋ mal
gadolii hʋ ʋ aa laala tıyaŋ nɛ abee ʋ naapuyi tıyaŋ. Feŋ hʋ rɛ nyɛ:
“Kuworo buloŋ Kuwori abee Nıbala buloŋ Nıbal.”

17 Ɛɛ rɛ ka ŋ bıl na malıka kıdıgı dı ʋ sıŋ wııpɔsıı tıyaŋ, a huwori kı
yırı digibiisi buloŋ aa gyaarı wıısınyuu tıyaŋ a baa: “Ma ko pɛ dɔmɔŋ
a di kıdibala hʋ Wıısı aa kpaa biŋ ma. 18 Ma ko di kuworo namıya,
abee laalyuwolhıyası namıya, abee gaduwogo namıya, abee gyaaga
namıya, abee gyagyınna namıya, abee nihuwobisi buloŋ namıya, nala
hʋ aa tıŋ ba tıı abee yosi, nıbala abee nıbiisi buloŋ.” 19 Ɛɛ rɛ ŋ na ɔhɔ-
kıŋ hʋ abee dʋnıya kuworo abee ba laalyuwolo dı ba laŋŋa dı ba yuwo
nal hʋ aa gyıŋ gyaagʋ hʋ abee ʋ laalyuwolo. 20 Nal hʋ aa gyıŋ gyaagʋ
hʋ bee ʋ laalyuwolo yuwo kaŋ ɔhɔ-kıŋ hʋ, a yuwo kaŋ nal hʋ aa nyıya
wıya anıı ʋ yaa Wıısı tıŋdaal hʋ mɛ. Ʋ rɛ fa laa ɔhɔ-kıŋ hʋ nyuu a
yaa wımagıla a mʋrı nala hʋ ba aa kpaa ɔhɔ-kıŋ hʋ feŋ a magılı, abee
nala hʋ aa kyʋwalı kıŋ hʋ ba aa mɔɔ ʋ kıı ʋ ɔhɔ-kıŋ hʋ. Ɛɛ rɛ ba kpa
nala no balıya kıweye a yuwo ta ba ko tuu gyʋʋ gyırıbʋyı aa di diŋ
aa pıŋ gɛɛ anıı nıipaal hʋ tıyaŋ. 21 Ka nal hʋ aa gyıŋ gyaagʋ hʋ kaŋ
takoobii hʋ aa lıı ʋ nyʋwa a kpʋ nıkaalıya hʋ buloŋ. Ɛɛ rɛ digibiisi hʋ
kpa ba naŋpʋŋ buloŋ di a vɔgɔ parı.

20

Bısı tusi hʋ

1 Ɛɛ rɛ ŋ na malıka dı ʋ lıı wıısıbee a ko tuu taŋha, a kol bootogilunjii
hʋ saafıbii abee kyɔrʋŋbal kıdıgı. 2 Ɛɛ rɛ ʋ kaŋ dʋŋ hʋ aa kıı
parinyeŋŋi hʋ, dʋŋ hʋ fa aa we doŋ a lıı piilii hʋ tıyaŋ buloŋ, a vʋwa

ʊ biŋ bɪsɪ tusi. Dʊŋ no rɛ yaa feŋkyogil hʊ koo Sɪtaanɪ. 3 Ɛɛ rɛ malɪka
hʊ kpa dʊŋ hʊ yuwo we bootogi hʊ tɪyaŋ a kaŋ lara, a taarɪ bootogi
hʊ nyʊwa tɔ dɪ nal buloŋ ta wuwo suri. Ba kaŋ dʊŋ hʊ tɔ rɛ dɪ ʊ ta
bɪl wuwo mʊrɪ dʊnɪya nala, see dɪ bɪsɪ tusi hʊ bana. Dɪ bɪsɪ tusi hʊ
rɛ ko baŋ, ba sɪ puri ʊ ta dɪ ʊ we doŋ mʊhʊ tʊlɪɪ.

4 Ɛɛ rɛ ŋ na nala dɪ ba hɔŋ kuworikpasɪnɪ tɪyaŋ. Nala no rɛ ba tɪya
ŋmanɪɪ dɪ ba di nala sarɪya. Ɛɛ rɛ ka ŋ na nala dʊŋsɪ mɛ. Nala hʊ
dʊŋsɪ ŋ aa naa rɛ yaa nala hʊ nyuni ba aa kere akuu ba aa basɪ Wɪɪsɪ
wɪya aŋ kɪ tɪŋ Yesu abee wɪtɪɪ wɪya. Nala no kɛ fa bee kyʊwalɪ ɔhɔ-kɪŋ
hʊ koo kɪŋ hʊ ba aa mɔɔ ʊ kɪɪ ʊ. Ba bɪ kaŋ ɔhɔ-kɪŋ hʊ magɪl mɛ ba tilli
koo ba nosi tɪyaŋ. Nala no fa sʊba rɛ aŋ sii sʊʊ tɪyaŋ, ba bee Krisita di
koro a kɪ deŋ dʊnɪya nala bɪsɪ tusi. 5 Laasɪya sʊʊ tɪyaŋ mɪɪgɪ sii hʊ rɛ
nyɛ. (Sʊʊkaalɪya hʊ kɛ buloŋ gyɪ bɪ sii sʊʊ tɪyaŋ, a kaŋ mʊ pele saŋa
hʊ bɪsɪ tusi hʊ aa suwo.) 6 Nala hʊ aa pɛ sʊʊnɪ hʊ aa laa sɪya sii sʊʊ
tɪyaŋ, ba yaa nyusʊŋtɪmma rɛ a yaa nɪtɪɪma Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Ba kɛ,
sʊʊlɪya hʊ bɪl bɪ kaŋ dee ba nyuu tɪyaŋ. Ba sɪ yaa wɪɪkyʊwal sɪlaala
a tʊma kɪ tɪya Wɪɪsɪ abee Krisita, ka dɪ ba bee Krisita di koro a kaŋ kɪ
mʊ bɪsɪ tusi.

Ba kpaa Sɪtaanɪ we diŋ tɪyaŋ

7 Dɪ bɪsɪ tusi hʊ rɛ ko parɪ, ba sɪ lɪɪ Sɪtaanɪ ʊ daŋsarɪga hʊ tɪyaŋ.
8 Ʊ sɪ ko lɪɪ a mʊ mʊrɪ nala aa we dʊnɪya paalʊʊ paalʊʊ buloŋ tɪyaŋ
dɪ ʊ leŋ ba ko pɛ dɔmɔŋ a yuwo yuwo. Ba kaŋ paalʊʊsɪ no kɪ yɪrɪ
Gɔgɪ abee Magɔgɪ rɛ. Ba nala yʊga gɛɛ rɛ anɪɪ mpʊwɔnʊʊ nyʊwa
bumbugulo. 9 Ba nala talla laa dʊnɪya buloŋ nɛ a mʊ gol tɔɔ hʊ Wɪɪsɪ
aa kyo, lee hʊ ʊ nala aa laŋŋa. Amɛ diŋ lɪɪ wɪɪsɪnyuu a ko tuu kpa ba
di. 10 Ɛɛ rɛ ba kpa Sɪtaanɪ hʊ aa mʊrɪ ba a yuwo we gyɪrɪbʊyɪ aa di
diŋ a pɪŋ gɛɛ anɪɪ nɪɪpaal. Lee hʊ ba gyɪ aa laasɪya kpa ɔhɔ-kɪŋ hʊ
abee nal hʊ aa nyɪya wɪya anɪɪ ʊ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal hʊ mɛ yuwo we.
Ba sɪ na tʊwara doŋ wɪɪhaa abee tebine buloŋ a kaŋ kɪ mʊ maakyiye
buloŋ.

Dʊnɪya sarɪkateŋse hʊ dii

11 Ɛɛ rɛ ka ŋ na kuworikpasɪpʊlʊŋbal dɪ ʊ sɪna, a na nal hɔŋ ʊ tɪyaŋ
mɛ. Ɛɛ rɛ ŋ na dɪ taŋha abee wɪɪsɪnyuu buloŋ fáá nyʊgɪsɪ nal hʊ sɪya
tɪyaŋ, nal buloŋ bɪl bɪ naa ba. 12 Ɛɛ rɛ ka ŋ na nala hʊ aa sʊba, nɪbala
abee nɪbiisi buloŋ, dɪ ba sɪŋ kuworikpasa hʊ sɪya tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ba suri
teŋgyamaa, aŋ bɪl suri Mɪɪbol Teŋ hʊ mɛ. Nal buloŋ wɪyaalɪya ba aa
saba biŋ tenni no tɪyaŋ, ba aa rɛ ba kpa di ʊ sarɪya. 13 Ɛɛ rɛ mpʊwɔnʊʊ
ugo nala hʊ buloŋ aa sʊba ʊ tɪyaŋ ba ko lɪɪ. Sʊʊ bee lalɪyabee mɛ fa
aa kaŋ sʊʊnɪ hʊ buloŋ biŋ, ba mɛ kpa ba ta ba ko lɪɪ. Ɛɛ rɛ ba deŋ
tenni hʊ tɪyaŋ a na wɪya hʊ buloŋ ba aa yaa dʊnɪya tɪyaŋ a kpa ba
di ba sarɪya. 14 Ɛɛ rɛ ka ba kpa sʊʊ abee lalɪyabee a yuwo we diŋbal
hʊ aa pɪna gɛɛ anɪɪ nɪɪpaal tɪyaŋ. Nal hʊ buloŋ aa sɪ gyʊʊ diŋbal no,
sʊʊlɪya hʊ rɛ ʊ sʊba gɛɛ. 15 Dɪ nal buloŋ feŋ nɛ ko tuwo Mɪɪbol Teŋ hʊ
tɪyaŋ, ba aa kpa ʊ yuwo we diŋbal hʊ aa pɪna gɛɛ anɪɪ nɪɪpaal tɪyaŋ
nɛ.

21

Dʊnɪfalɪɪ

1 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ ŋ na wıısınyufalıı abee taŋhafalıı. Wıısınyuu hʋ
abee taŋha hʋ fa aa we doŋ gyı nyʋgısa rɛ, mpʋwɔnʋʋ mɛ dııgı. 2 Ɛɛ
rɛ ŋ na Wıısı Tɔbal hʋ, Gyerusalɛmfalıı hʋ, dı ʋ lıı Wıısı lee wıısıbee
tıyaŋ a ko kı tuu. Wıısı marı ʋ buloŋ gɛɛ rɛ anıı ba aa sal hafalıı a
kaŋ kı mʋ dı ba tıya ʋ bala gɛɛ. 3 Ɛɛ rɛ ka ŋ nıı taabal kıdıgı dı ʋ
lıı kuworikpasa hʋ nyuu, a baa, “Ma na! Lagılagı no Wıısı saa ʋ bee
nihuwobisi tıyaŋ nɛ. Ʋ beel-ba sı pɛ hɔŋ dı ba yaa ʋ nala. Wıısı tıı
sı we ba lee, a yaa ba Wıısı. 4 Ʋ sı tııgı ba sınııl buloŋ ta. Sʋʋ koo
tıkyogi koo wiile bıl bı sı we doŋ, ba teŋ lee kıdıgı buloŋ mɛ bıl bı sı
wıı, beewıya wıbınıya buloŋ para rɛ.”
5 Ɛɛ rɛ nal hʋ aa hɔŋ kuworikpasa hʋ nyuu baa, “Ma na! Lagılagı
no ŋ kaŋ kına buloŋ kı bırımı kıfalıya rɛ.” Aŋ bıl bası tıya ŋ a baa,
“Sabı wıya no ŋ aa basa, beewıya ba yaa wıtıı rɛ, a maga dı nal buloŋ
laa ba di.” 6 Ɛɛ rɛ ka ʋ bıl bası tıya ŋ a baa, “Wıı buloŋ tene rɛ! Mıyaŋ
nɛ yaa Alfa abee Omega, wıı buloŋ lipiilii abee wıı buloŋ litenii. Nal
hʋ buloŋ nıınyʋwası a kana, ŋ sı yaa nıı bulo hʋ tıyaŋ nıı hʋ aa
tıya mııbol aa bul a tıya ʋ waasʋ. 7 Nal hʋ buloŋ aa ko wuwo yuwo
di, ʋ rɛ sı na kına no buloŋ. Ŋ sı yaa ʋ Wıısı, dı ʋ mɛ yaa ŋ biye.
8 Amɛ kambınna, abee nala hʋ aa bı laa ŋ di, abee nala hʋ aa yaa
bisiŋ wıya, abee nıkpʋʋla, abee sɔŋsɔnnɔ, abee daaluliye tımma, abee
vʋgımarıla, abee wınyıyɛla, lee hʋ ba aa sı we rɛ yaa gyırıbʋyı diŋ hʋ
aa pına gɛɛ anıı nııpaal tıyaŋ. Nyɛ rɛ yaa sʋʋlıya hʋ.”

Gyerusalɛmfalıı hʋ

9 Ɛɛ rɛ malıkası bapɛ hʋ aa kolo tahaŋsı bapɛ hʋ aa suwo abee balo-
kateŋse bapɛ hʋ kıdıgı ko bası tıya ŋ a baa, “Ko dı ŋ daga ı haaŋ hʋ
Pebiye hʋ aa sı kpa.” 10 Ɛɛ rɛ Wiyesi Welii hʋ ko laa ŋ tıŋa, ka malıka
hʋ kpa ŋ kaŋ gyıŋ dogiŋbal kıdıgı aa gyına yʋga nyuu. Doŋ nɛ ʋ daga
ŋ Wıısı Tɔbal hʋ ba aa yırı Gyerusalɛm, Wıısı aa leŋ ʋ lıı wıısıbee ko
kı tuu. 11 Wıısı gaŋdarı gyı we tɔɔ hʋ tıyaŋ a leŋ ʋ buloŋ kyaanı, a kı
nyʋlsı gɛɛ anıı sıfıyaŋ bʋyı kıdıgı ba aa yırı gyasıpa, aŋ kyaanı gɛɛ
anıı nyagısa. 12 Ba gyı saa gyebibal aa gyına rɛ a baarı tɔɔ hʋ ko baŋ.
Gyebii hʋ gyı kaŋ pagısı fi abee balıya rɛ, malıkası fi abee balıya sıŋ
kı pɔ pagısı hʋ, ka ba sabı Iziral tımma bekyige fi abee balıya hʋ fene
a we pagısı hʋ borisi tıyaŋ. 13 Tıımemii dıılaŋ gyı kaŋ pagısı boto rɛ,
tıınyuu dıılaŋ mɛ kaŋ pagısı boto, wııpɔsıı noduu dıılaŋ kaŋ pagısı
boto, ka wııpɔsıı nogɔbɔ dıılaŋ mɛ kaŋ pagısı boto. 14 Bʋwa fi abee
balıya rɛ ba gyı kpa biŋ gyebii hʋ aa barı tɔɔ hʋ memii, ka ba sabı
Pebiye hʋ kpambısı fi abee balıya hʋ fene a we bʋwa no tıyaŋ.
15 Malıka hʋ aa bası wıya ŋ lee kol salıŋ daamagısıı rɛ dı ʋ kaŋ
magısı tɔbal hʋ abee ʋ pagısı abee ʋ gyebiye buloŋ. 16 Tɔɔ hʋ gyalıŋ
abee ʋ doluŋ buloŋ maga dɔmɔŋ nɛ. Ɛɛ rɛ ʋ magısı bee hʋ abee salıŋ
daamagısıı hʋ dı ʋ yaa meeldaası tusi abee kɔɔsı bɔnɔŋ (1,500). Ʋ
doluŋ abee ʋ gyalıŋ abee ʋ gyınıı buloŋ maga dɔmɔŋ nɛ. 17 Malıka hʋ
gyı magısı bee hʋ gyebii mɛ rɛ anıı nihuwobisi aa magısı kına gɛɛ,
dı ʋ gyınıı yaa naaŋsıınyʋwa kɔɔsı balıya abee fi bee badʋ. 18 Bʋyı
hʋ ba aa yırı gyasıpa rɛ ba kpa saa gyebii hʋ aa baarı bee hʋ, aŋka
bee hʋ tıı buloŋ kɛ yaa salma, ʋ buloŋ kyaanı gɛɛ anıı nyagısa. 19 Ba
kpaa sıfıyaŋ bʋwa iriŋ iriŋ aa weliye rɛ a kpıyɛrı gyebii hʋ aa baarı
bee hʋ gyemɛmii. Laasıya bʋyı hʋ ba aa kpaa biŋ gyebii hʋ memii

feŋ nɛ gyasıpa, lıya tıına hʊ mɛ feŋ nɛ safaaya, too tıına hʊ mɛ feŋ nɛ agɛtı, naa tıına hʊ mɛ feŋ nɛ ɛmaraldi, 20 nɔɔ tıına hʊ feŋ nɛ onisi, dʊʊ tıına hʊ mɛ feŋ nɛ kanɛɛlıyaŋ, pɛɛ tıına hʊ mɛ feŋ nɛ kirisolati, kyori tıına hʊ mɛ feŋ nɛ bɛril, nibi tıına hʊ mɛ feŋ nɛ topası, fi tıına hʊ mɛ feŋ nɛ kirisopirasi, fi bee kıdıgı tıına hʊ mɛ feŋ nɛ gyasinti, fi bee balıya tıına hʊ mɛ feŋ nɛ amɛtisi. 21 Pagısı fi bee balıya hʊ buloŋ yaa gyiiŋbiweliye ba aa yırı pɛɛlısı fi bee balıya rɛ, ba kpa pɛɛl-dıgı a marı paga buloŋ. Ŋmaŋbal hʊ aa pıŋ bee hʊ tıyaŋ buloŋ mɛ yaa salıŋtıı dʊŋ nɛ, a kı kyaanı gɛɛ anıı nyagısa.

22 Ŋ fa bı naa wııkyʊwaldıya buloŋ bee hʊ tıyaŋ beewıya á Tıına Wıısı, dee buloŋ tıına abee Pebiye hʊ tıtıı we doŋ nɛ ba kı kyʊwalı ba lee kɛ buloŋ tıyaŋ. 23 Wııpɔsıı koo pene daa leŋ bee hʊ kyaanı, beewıya Wıısı gaŋdarı rɛ kyaana kı we ʊ tıyaŋ, Pebiye hʊ mɛ yaa ʊ fıŋtına. 24 Ʊ pʊlʊŋ tıyaŋ nɛ dʊnıya nala buloŋ sı we. Dʊnıya kuworo buloŋ mɛ sı kaŋ ba dʊwa ko gyʊʊ ʊ tıyaŋ. 25 Ba bı sı maakyiye kaŋ bee hʊ paga tɔ kyɛɛ kıdıgı buloŋ, beewıya tebine tuwo doŋ. 26 Ba sı kaŋ paalʊʊsı buloŋ nala dʊwa abee ba gaŋdaa-kına ko gyʊʊ doŋ. 27 Amɛ kıŋ kɛ buloŋ aa kaŋ bisiŋ, koo nal buloŋ aa yaa hıısı wıya koo a kı nyıya wıya, ba kıdıgı buloŋ bı sı maakyiye gyʊʊ bee no, see nala hʊ fene ba aa saba we Pebiye hʊ Mııbol Teŋ hʊ tıyaŋ.

22

1 Ɛɛ rɛ malıka hʊ bıl daga ŋ fuwo hʊ nıı aa tıya mııbol. Ŋ na nıı hʊ dı ʊ pʊlla gɛɛ peretete aŋ kyaanı gɛɛ anıı nyagısa, a pallı lıı Wıısı abee Pebiye hʊ kuworikpasa hʊ tıyaŋ, 2 a tıŋ tɔbal hʊ ŋmaŋbal tʊtʊʊ kı tuu, ka Mııbol Tıya hʊ mɛ sıŋ fuwo hʊ kyolli balıya hʊ buloŋ tıyaŋ. Tıya hʊ aa nɔnɔ naaŋsıınyʊwa fi bee balıya rɛ bına buloŋ. Ɛɛ daga nıı pene buloŋ, ʊ aa nɔnɔ rɛ. Tıya hʊ paaponni yaa luliye rɛ paalʊʊsı buloŋ nala ba kpa kı tııbı ba tıı. 3 Kıŋ kɛ buloŋ aa yaa Wıısı sına bı sı we bee no tıyaŋ. Wıısı abee Pebiye hʊ kuworikpasa hʊ sı sıŋ doŋ, ka ʊ nala kı kyʊwalı ʊ. 4 Ba sı na Wıısı abee ba sıbii, ka dı ʊ feŋ we ba tilli tıyaŋ. 5 Tebine bıl bı sı we doŋ, dı ba bıl kı kyɛ fıŋtıŋsı koo wııpɔsıı, beewıya á Tıına Wıısı rɛ sı yaa ba pʊlʊŋ, ka dı ba di koro a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ. 6 Ɛɛ rɛ malıka hʊ bıl bası tıya ŋ a baa, “Wıya no yaa wıtıı rɛ, a maga dı nal buloŋ laa ba di. Á Tıına Wıısı, nal hʊ aa kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ we ʊ tıŋdaala tıyaŋ, ʊ rɛ tıma ŋ dı ŋ ko bası wıya hʊ aa bı sı pıısı aŋ yaa a tıya ʊ nala.”

Yesu koyi

7 Yesu baa, “Ma na! Ŋ bı sı pıısı ka dı ŋ ko! Nyusʊŋtımma rɛ yaa nala hʊ aa tıŋ wıya hʊ ba aa basa teŋ no tıyaŋ anıı ba sı yaa lagılagı no abee maakyiye.”

8 Mıyaŋ Gyɔɔŋ nɛ yaa nal hʊ aa nıı aŋ na wıya no buloŋ. Ŋ aa nıı aŋ na wıya no buloŋ ko teŋ, ŋ tuu gbinni malıka hʊ aa kpaa wıya no daga ŋ sıya tıyaŋ, a kı kyɛ dı ŋ kyʊwalı ʊ. 9 Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya ŋ abaa, “Ta yaa gɛɛ! Ŋ beel-ı, abee ı dɔŋtıŋsı Wıısı tıŋdaala abee nala hʊ buloŋ aa tıŋ wıya hʊ aa we teŋ no tıyaŋ, á buloŋ yaa Wıısı tʊŋtʊnna rɛ. Wıısı dʊŋ nɛ maga ı kı kyʊwalı ʊ.”

10 Ɛɛ rɛ ʊ bıl bası tıya ŋ abaa, “Ta kpaa wıya no ba aa basa teŋ no tıyaŋ anıı ba sı yaa lagılagı no abee maakyiye a faŋa, beewıya saŋa

hʋ wɪya no aa sɪ yaa kpaga rɛ. 11 Ɛɛ wɪya, ma leŋ dɪ nala hʋ aa yaa
wɪbɔmɔ marɪ kɪ yaa wɪbɔmɔ, a leŋ dɪ nala hʋ aa yaa bisiŋ wɪya mɛ
marɪ kɪ yaa bisiŋ wɪya. Ma leŋ dɪ nala hʋ aa yaa wɪya hʋ aa kpaa
ŋmanɪɪ mɛ marɪ kɪ yaa wɪya hʋ aa kpaa ŋmanɪɪ, a leŋ dɪ nala hʋ aa
kpaa ba tɪɪ tɪya Wɪɪsɪ mɛ marɪ kpa ba tɪɪ tɪya Wɪɪsɪ."
12 Yesu baa, "Ma na! Ŋ bɪ sɪ pɪɪsɪ ka dɪ ŋ ko! Ŋ sɪ ko tuŋ nal buloŋ a
maga wɪya hʋ ʋ aa yaa. 13 Mɪyaŋ nɛ yaa Alfa abee Omega, nal hʋ aa
laasɪya abee nal hʋ aa laa hal, wɪɪ buloŋ lipiilii abee wɪɪ buloŋ litenii.
14 Nyusʋŋtɪmma rɛ yaa nala hʋ aa sasɪ ba gannɪ ba kyaanɪ, dɪ ba na
ŋmanɪɪ a tɪŋ tɔbal hʋ pagɪsɪ a gyʋʋ bee hʋ a di mɪɪbol tɪya hʋ nɔnɔ.
15 Amɛ nala no iriŋ kɛ rɛ sɪ sɪŋ bee hʋ gyaŋhal tɪyaŋ. Ba aa rɛ yaa
nala hʋ aa yaa bisiŋ wɪya, abee daaluliye tɪmma, abee sɔŋsɔnnɔ, abee
nɪkpʋʋla, abee vʋgɪmarɪla, abee nala hʋ buloŋ aa kyo wɪnyɪyɛl a kɪ
nyɪya wɪya."
16 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Mɪyaŋ nɛ tɪma ŋ malɪka ma lee dɪ ʋ ko basɪ wɪya
no tɪya nala hʋ aa laa ŋ wɪya di a kɪ laŋŋɪ lee buloŋ tɪyaŋ. Ŋ yaa Deviti
doho nal lɛ. Mɪyaŋ nɛ yaa nɔnyʋwa aa kyaanɪ sɪgballɪnyʋwa."
17 Ɛɛ rɛ Wiyesi Welii hʋ abee haaŋ hʋ Pebiye hʋ aa kyɛ dɪ ʋ kpa basɪ
abaa, "Ko." Nal hʋ buloŋ aa nɪɪ wɪɪ no, ʋ mɛ baa, "Ko." Nal hʋ buloŋ
nɪɪnyʋwasɪ a kana, ʋ ko. Nal hʋ buloŋ mɛ aa kyɛ, ʋ laa nɪɪ hʋ aa tɪya
mɪɪbol ba aa kpaa kɪ tɪya waasʋ waasʋ.

Wɪkateŋse

18 Nala hʋ buloŋ aa nɪɪ wɪya hʋ ba aa basa teŋ no tɪyaŋ anɪɪ ba sɪ
yaa lagɪlagɪ no abee maakyiye, mɪyaŋ Gyɔɔŋ nɛ basɪ kɪ tɪya ma abee ŋ
sɪfɪyasɪ buloŋ dɪ ma gyɪŋ tɪya ma tɪɪ weliŋ abee wɪya no. Dɪ nal buloŋ
nɛ ko kpa wɪdʋma pɛ wɪya no tɪyaŋ, Wɪɪsɪ sɪ kpa baloni hʋ wɪya ba
aa basa teŋ no tɪyaŋ a pɛ dɔgɪsɪ ʋ. 19 Dɪ nal buloŋ mɛ rɛ ko lɪɪ wɪdɪgɪ
ta wɪya no tɪyaŋ, tol hʋ ʋ aa kana Mɪɪbol Tɪya hʋ wɪya ba aa basa teŋ
no tɪyaŋ nɔnɔ tɪyaŋ, Wɪɪsɪ sɪ kaŋ ba laa, aŋ bɪ sɪ leŋ dɪ ʋ gyʋʋ Wɪɪsɪ
tɔbal hʋ wɪya mɛ ba aa basa teŋ no tɪyaŋ.
20 Nal hʋ aa dii wɪya no buloŋ daŋsɪya, ʋ basa rɛ abaa, "Wɪtɪɪ rɛ! Ŋ
bɪ sɪ pɪɪsɪ ka dɪ ŋ ko." Ɛɛ rɛ ŋ baa, "Amɪ! Ko, á Tɪɪna Yesu."
21 Á Tɪɪna Yesu bɔnyɛ sɪ we Wɪɪsɪ nala buloŋ lee. Amɪ.